مصنفهٔ محمد حسین ابن خلف تبریزی [illegible]

برهان

جلد دوم از فرهنگ مسمی به

قاطع

در مطبع منشی نولکشور [illegible] طبع شد

اطلاع - اس مطبع میں ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ وسلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہو جسکی فہرست مفصل ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہو جسکے ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزاں ہو اس کتاب کے ذیل میں کچھ مختصر سا دیتے ہیں یعنی بعض کتب لغات عربی و فارسی و اردو وغیرہ کی درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہو اس فن کی اور بھی کتب جو موجود ہیں قدر دانوں کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب لغت عربی

مجمع بحار الانوار مع تکملہ کے چھپی چھاپہ بہت صاف خوشخط اعلے درجہ کی صحت اور یہ اس رتبہ کی کتاب ہو کہ جیسا قاموس حاوی لغات عرب ہو ویسا ہی یہ کتاب جامع لغات احادیث سرور دو عالم مصنفہ عالم جلیل القدر شیخ طاہر پہلے قیمت اسکی زیادہ تھی بتدریج عام نفع کے لیے قیمت میں تخفیف کی گئی۔ اور اس بے بہا کتاب کی مع تکملہ چار جلد ہیں۔

۱ - جلد اول - میں لغات ہمزہ سے تا حرف رائے مہملہ یا خائے حطی ہیں۔

۲ - جلد دوم - میں لغات حرف رائے مہملہ یا خائے معجمہ سے تا عین مہملہ یا یائے تحتانی ہیں۔

۳ - جلد سوم - میں لغات حرف غین معجمہ سے تا یائے تحتانی مع الیا ہیں اور اس جلد کے آخر میں علم لغت اور اسکی اصطلاح اور رواۃ و محدثین کے طبقات کا بیان اور رواۃ ثقات و غیر ثقات کا بیان بتخصیص و صراحت نام و مقام بقید ماہ و سال اور خاتمۃ الکتاب اور خاتمۃ الطبع ہو۔

۴ - جلد چہارم - یعنی تکملہ ہو جسمیں لغات ہمزہ سے تا یائے تحتانی مرسوم ہیں اور آخر کتاب میں بحار نام کتاب کے جو ماخذ لغات کا ہو بحروف مرموز تصریح کر دیئے

در حقیقت یہ کتاب گویا ہو ایک معدن مشکلات حدیث سرور کائنات ہو۔

قاموس - لغت عربی کی کتاب متعارف و متداول مستغنی اللغات ہو از مجد الدین محمد فیروز آبادی شیرازی دو جلد میں۔

۱ - جلد اول - میں ہمزہ سے حرف سین مہملہ تک کے لغات کا بیان۔

۲ - جلد دوم - میں لغات شین منقوطہ سے تا یائے تحتانی و حروف معنوی کے استعمال کا بیان ہو۔

ایضاً - بشرح صدر مجلد دو ایسی ۔

مصباح المنیر - لغت عربی نادر کتاب مستند ہو مصنفہ احمد بن محمد بن علی المقری مشہور بلقب فاضل شہاب مقری

منتخب اللغات - معروف کتاب ہو لغات عربی کی جسکا بیان یعنی عبارت فارسی میں ہو مصنفہ مولوی عبد الرشید الحسینی المدنی۔

کتب لغت فارسی

لغات المنتخبی - ردیف وار لغات کا بیان لحاظ حرف اول و آخر کی رعایت ترتیب حروف تہجی مصنفہ مولوی سیف اللہ عظیم آبادی۔

نصاب الصبیان - بترجمہ لغت منظوم مصنفہ ابو نصر فراہی

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان

صراح

جلد دوم مع فرہنگ مسمی بہ

قراح

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین و مقبول جهان شد

بسم الله الرحمن الرحيم

باب العين

فصل الالف

اتع - اتّع - اتّعة - بالكسر مرد بيجاى ومنه قول ابن مسعود رض لا يكونن احدكم امّعة ولا يقال للنساء امّعة وقد حكي عن ابي عبيدة -

ذو اتّع - كنية شاهى من همدان ويزيد بن اتّع الاتّع تابعي روى عن علي رض -

اسبع - كرم نام [illegible] -

الع اع - [illegible] في حديث السواك وهي حكاية صوت المتقيء اصله اع فابدلت همزة -

تالوع - [illegible] الاولى [illegible] -

فصل الباء

بتع - [illegible] (۱۵۰)

فرس [illegible] بالكسر [illegible] -

وفتح [illegible] مثال قمع [illegible] يقول جاد في [illegible] -

بثع - [illegible] باثعة [illegible] -

بجع - بجع [illegible] خود [illegible] -

فلعاك [illegible] -

وادون [illegible] -

[illegible] -

شرح المقامات [illegible] -

[illegible] -

وهو [illegible] -

[illegible] -

بجري في الرقبة -

بدع - ابداع [illegible] -

بدیع منه ای مبدع وهو من صفات الله تعالی -
ابتداع شاعر طرز نو نهادن شاعر در شعر. وما نده
منقور بیشت یقال ابدعت راحلته ای کلت -
وأبدع بالرجل اذا کلت راحلته یستعمل مجهولا بیشتر
بمعنی منقطع آید - وحکایت ذو فی الحدیث ان تهامه
کبدیع الاحسل حلو اوله حلو آخره - شیء بدع باکسر
ای مبتدع ومنه قوله تعالی قل ما کنت بدعا من الرسل
ای بدیعا - بدعة نو بیرون آوردن چیزی در دین بعد
از اکمال وی - استبداع بدیع شمردن تبدیع به بدعت
نسبت کردن -

برع - براعة تمام شدن در فضل و گذشتن از
اصحاب در دانش (فتح بفتحها وضمها) بارع نعت منه
وفعلت کذا متبرعا ای متطوعا - بروع نام زنی -
ونام زنی واصحاب الحدیث بکسرون الباء و
والصواب الفتح لانه لیس فی کلام العرب فعول الا خروع
وعتود واسم شجرة وواد -
برذع - برذعة - گلیم که زیر پالان بر پشت شتر نهند
ابتداع آمادگی کردن کاری را -
بشع - بشاع - بالکسر گول و خرک بزبان است -
برقع - برقع بضم القاف وفتحها روی بند زنان
عرب و ستور برقوع کذلک - برقعة روی بند نهادن
تبرقع برقع پوشیدن - سبرقعة گوسپند سفید سر مبرقعة
بکسر القاف سپیدی روی اسپ که همه روی
گرفته باشد یقال غرة مبرقعة - برقع بکسر زبرج نام
آسمان هفتم لا ینصرف -

برکع - برکعة - بر چهار دست و پا ایستادن -
و انداختن چیزی نگون افتادن -
بزع - بزیع - مرد ظریف بزاع بالضم مثله - بزعة
ظریف شدن (فتح بفتحها وضمها) تبزع ظریف خواستن
کودک - بزرگ شدن نمود غلام بزیع ای متکلم
اکبر بشعور و امراة بزیعة - والبزاعة ما یجمع بالانسان
بزیع نام پاسبان توده غم - ونام زنی -
بشع - شیء بشع - بدمزه حلق سوز بشاعة بی مزه
شدن تبشع ناخوش شدن مردم از بی مزگی طعام
(فتح ک ا دن ۴) استبشاع بیمزه شمردن -
بصع - بصع تبصع جمع کردن اکتع کلمه تاکید است و
قیل ایضا بالضاد والجمع یقال اخذت حقی اجمع
ابصع والانثی جمعاء بصعاء وجاء القوم اجمعون
والبصعون ورأیت النسوة جمع بصع وهو تاکید
مرتب لا یتقدم علی اجمع ویقال مضی بصع من اللیل
بالکسر ای صدر منه -
بضع - بضاعة - بالکسر پاره مال که به دست کسی
به تجارت فرستند ابتضاع استبضاع بضاعت کردن
اسباب را وفی المثل کمستبضع تمر الی هجر وهو معدن التمر
باضعة شکستگی سر که پوست و گوشت کفته باشد و
خون نبود و از وی و آنرا که خون روان باشد
دامیة خوانند - و بضعة پاره گوشت از که سینه بضیع یا بضع
شب که به هیچ برآید پاره از وی بر بضع بالکسر
پاره از عدد و بالفتح ایضا وهو ما بین الثلث الی التسع
تقول بضع سنین و بضعة عشر رجلا و بضع عشرة امرأة

فاذا جاوزت العشرة ذهب البضع ولا تقول بضع و
عشرون - بضعة بالفتح پارهٔ گوشت واخواتها بالکسر
مثل القطعة والفلذة والفدرة والکسفة واشباهها
والجمع بضع مثل تمرة وتمر وبضع مثل بدرة وبدر -
بضع پاره کردن گوشت وکفانیدن جراحت -
وسیراب شدن وفی المثل حتی متی تکرع ولا تبضع
وبستوه آمدن از کسی (بضع بضعها) مبضع نشتر ابضاع
سیراب کردن - وجواب شافی دادن مسئله را
بضع بالضم نکاح یقال ملک فلان بضع فلانة -
مباضعة بضاع ای مجامعة وجماع وفی المثل
کمعلمة اهلها البضاع بضیع خوی روان شده
از آدمی وستور - وجزیرهٔ بحر - وگوشت یقال انه
کثیر البضیع ورجل خاظی البضیع مرد آگنده گوشت
تبضع خوی روان کردن از پیشانی [illegible]
نام جایی در بحر بضاعة بالضم والکسر فی الحدیث -
بعع - بعاع - بالفتح رخت وبار بعاع السحاب
گرانی ابر از باران -
بقع - بقعة - بالضم جای بقاع ج - باقعة [illegible]
سخت گفتن - وبهتان نهادن کسی را یقال بقعه [illegible]
از آدمی بکلام قبیح او بهتان [illegible] مجهولا وبجای
رفتن یقال لا ادری این بقع اکان ذهب -
بقع [illegible] باشد [illegible]
گورستان مدینه بقع [illegible] مرغ و [illegible]
[illegible]
[illegible]

ببیاضهم وسوادهم - سنة بقعاء سال قحط ویقال فیها
خصب وجدب - بقعاء نام شهری -
بکع - بکع - زدن سخت بر جات از اندام - وبر روی
وپیش آمدن کسی به بدی وناخوشی - تبکیع یقال ما ادری
این بکع بمعنی این ذهب -
بلع - بلع - فرو خوردن (بلع ک ا ف ۲) ابتلاع کذلک
ابلاع فرو خورانیدن چیزی را کسی - سعد بلع بالضم منزلی
از منازل قمر - وایضا سوراخ بکرة - تبلیع [illegible] پیدا
شدن سپیدی در سر [illegible]
درست شدن بلوعة بالتشدید کذلک بالوعة
بلعاء نام مردی -
بلتع - تبلتع - بلتعانی - ظرافت وزیرکی نمای
از خود - ابو بلتعة کنیت مردی -
بلقع - بلقع - بلقعة - زمین خشک یقال منزل بلقع
ودار بلقع بلا ها [illegible]
بلقعة - ویقال [illegible]
بوع - باع - قوالج - وعبارت از بزرگی وکرم
یقال فلان طویل الباع ای ذو بسطة وکرم - بوعا
قوالج کردن (بوع ف اض ۲) وگام فراخ دادن
ناقه واسب در دویدن -
بیع - بیع - خریدن وفروختن من الاضداد
کذلک وقیاس مباع وایضا فروخته وجمع [illegible]
مثل مخیط ومخیوط علی التمام والنقص قال الخلیل
[illegible]
بالیاء - وقال الاخفش [illegible]

ان سکنوا الیاء التقوا حرکتها علی ما قبلها فالضم ثم ابدلوا
من الضمة کسرة للیاء التی بعده ثم حذفت الیاء
لاجتماع الساکنین وهما الیاء وواو مفعول
وانقلبت الواو یاء کما انقلبت واو میزان للکسرة
قال المازنی کلا القولین حسن وقول الاخفش
اقیس مبایعة آخریان بتیعان خرنده و فروشنده
ابتیاع خرید کردن به فروختن اتباع خریدن یقال
تبع الشیء جیدا لا فان شئت کسرت الباء وان شئت
ضممتها منهم من یقلب الیاء واوا فیقول بوع الشیء
وکذلک القول فی کیل وقیل واشباهها مبایعة
با یکدیگر خرید و فروخت کردن وبیعت کردن تبایع
مثله استباعة فروختن خواستن چیزی را بیعت خود
بیعة بالکسر کلیسای ترسایان وخرید فروخت
انه لحسن البیعة۔

بجعه پشمشیر پیدا آنرا (عع بفتحها)۔
بذع ترس مبذوع ترسانیده بذعه ترسانید او را
(عع بفتحها) ابذعة مثله وبذع الحب قطر الماء وذلک الفقار
بذیع وصیح بن بذیع کامیر محدث خراسانی روی عنه
احمد بن ابی الحواری۔
بستج کقنفذ نام شخصی۔
البردعة گلیم که زیر کژاوه انداخته شود و بردعة
بلا لام وقد تنقط داله شهریست به بون آذربیجان
معرب برده دان لان ملکا منهم سبی سبیا وانزلهم
هنالک منه محمد بن یحیی الشاعر ومکی بن احمد المحدث
ورجل ... نزع عن الشیء منقبض وجهه۔

بلخع کجعفر موضعیست در یمن او هو بلخع کمنع
بلکعه و برکعه قطعه۔

فصل التاء

تبع تبع بفتحتین تباعة پس روی کردن
(تبع کـ اف ن) اتباع و سپس رفتن ودر پی فرستادن
در رسیدن بکسی ودر سخن دو لفظ پی یکدیگر آوردن
که هر یک روی باشد چون حسن بسن وقبیح شقیح
اتباع در پی رفتن تبع بفتحتین پس رو وپس روان
واحد وجمع یکسان قوله تعالی انا کنا لکم تبعا اتباع
ج متابعة تباع پس روی عمل کسی کردن
ودر پی یکدیگر رفتن در عمل تتبع بطلب چیزی رفتن
در پی وی تتبیع کذلک تتابع پیاپی شدن تباعة
تبعة عاقبت بد تبیع آنکه ترا بر وی مال باشد و
پس رو ومنه قوله تعالی ثم لا تجدوا لکم علینا به
تبیعا ای ثائرا وطالبا هو بمعنی تابع وگوساله تبیعة
ماده تباع بالکسر تبائع ج تبابعة ملوک یمن تبع
یکی از ایشان وسایه و نوعی از مرغان۔
ترع ترع بفتحتین پر شدن خنور (عع کـ ا
ف ن) حوض ترع وکوز ترع ای ممتلی اتراع پر کردن
ترع ببدی شتافتن بکسی صلته بالی یقال
ترع الیه رجل ترع شتابنده ببدی وغضب
سیل تراع مشدد آنکه وادی را پر کند تراع ایضا
دربان ترعة بالضم در و فی الحدیث ان منبری هذا
علی ترعة من ترع الجنة و پایه نردبان و مرغزار
ودهانه جوی های سیرا توع رفتار سخت تریع بالکسر

تسع - تسعة - نه مرد تسع نه زن و مدت تشنگی
شتران تسع بالضم نه یک تسیع کذلک تسع شال
خمر و سه شب از ماه شب هفتم و هشتم و نهم و هی
بعد النقل تاسوعاء روز نهم محرم تسع بالفتح نه یک
گرفتن - و نهم شدن (ع بفتحها) اتساع نه تن
شدن قوم و خداوند شتران نه روز یکبار نوبت
آب شدن -

تعتع - تعتعة - درماندن در سخن و در شکوهیدن
ستور - و بے آرام و تعتعه کردن کسے را و یقال
وقع القوم فی تعاطع ای فی اراجیف -

تلع - تلع - درازی گردن اتلع نعت منه جید تلیع
طویل - تتلع گردن ستیخ کردن تا برخیزد و یقال
قعد فما تتلع ای فما رفع رأسه للنهوض لایرید البراح
رجل تلع بکسر اللام بسیار نگرنده چپ و راست
انا رتلع بفتحها لغة فی ترع اوشفة - تلعة بالفتح پشته
و نشیب و هو من الاضداد - تلاع آب راهها از
بالا سوے نشیب تاتلعة یکے تاتع بلند بر آمدن بلغ
اتلاع گردن برا فراشتن آهو از جاے خود
متالع بالضم کوہے -

توع - توع - مسکه با فلہ نان پاره برگرفتن
(ع ف ض ۲)

تیع - تیع - بیرون آمدن قی - و روان شدن
تائع بیرون (ع ض ک ۲) اتاعه قی کردن تیع نعت
منه تتایع قی کرده تتایع شتابیدن - و برو
درافتادن و بدی و خویشتن را سست انداختن

ذنا و انیدن او فرگیاه را - و جنبانیدن شتر کوهان
خود را در رفتن تیعة بالکسر چهل عدد از گوسپند
و فی الحدیث فی التیعة شاة -

تبرع - تجعفر و ضعیفت -
تقع - بفتحتین گرسنگی و جوع تقع گاشته شده -
تنعة - بالکسر و بیست نزدیک حضرموت تهمت
تنعة بن هانی نسب الیها عیاض بن عیاض
والعیزار بن جرول وجبر بن عنبس المحدثون التنعیون

فصل الثاء

ثطع - ثطع الرجل - مجهولا زکوم شد -
ثعع - ثع - قی کردن (ع ف ک ۲) انثعاع برآمد
قی از گلو و خون از بینی و جراحت -
ثلع - ثلع - سر شکستن (ع بفتحها) مثله ثغوره غوره
خسته و جز آن -

ثخطع - کجعفر نام شخصے -
ثرع - بر قوم ناخوانده رفت (ع ک ف ۲)
ثاع الماء - آب روان شد (ع ف ض ۲) ثیاع
بالضم امر بالانبساط فی البلاد فی طاعة الله تعالی
و الشاتة القاذفة للقی و الثوع کصرو شجر جبلی
دائم الخضرة ذو ساق غلیظ اسود حنا قیده لاطعم
لا ینتفع به -

فصل الجیم

جادع - جبذع - بیخی بریدن گوش و دست
بریدن اجدع نعت جدعاء نعت مؤنث جدعة ای
جدبه گی - و بزندان کردن - و حبس کردن

ایضا - المجادعة - المخاصمة تجادع کذلک یقال
ترکت البلاد تجادع افاعیها ای یاکل بعضها بعضا
جدع بالتحریک بدخوار شدن کودک (ع ک اف ۲)
اجداع بدخوار کردن کودک را و باز داشت کردن
جداع مثال قطام سال تنگی و سختی مجدع علف که
سراسر او ستور خورده باشد کلا و جداع بالضم علف
پژمرده تجدیع جدعا لک گفتن کسے را یعنی بریده باد
بینی و گوش تو - و دو گوش خر بریدن جنادع
حشرات زمین چون ملخ و مار و سوسمار و جز آن
و یقال رأیت جنادع الشر اے اوائله - جنادعة
بفتحتین یکے از هر یا نوع که از وے گزند رسد
ذات الجنادع سختی و بلا و فی المثل جاءت
بنات الجنادع - عبد الله بن جدعان نام مردیست -
جذع - جذع - بالتحریک آنچه پیش از ثنی باشد
جذعان جذاع ج - جذعة مونث جذعات ج -
و آنچه بسال دوم در آمده باشد از گوسپند و بسال
سوم از گاو و اسپ و بسال پنجم از شتر اجذع کذلک
جذع سالے که در وے ستور دندان شیر بیفکند و
بر نیارد هنوز الازلم الجذع روزگار - و شیر و یقال
فلان فی هذا الامر جذع یعنی نو در آمده جذع باسکون
ستور را بے علف باز داشتن (ع بفتحها) اجذاع
بزندان کردن جذع بالکسر تنه درخت جذوع ج
و نام مردیست و فی المثل خذ من جذع ما اعطاک -
الجذعمة خرد - کودک - و فی الحدیث اسلم ابوبکر و انا
جذعمة یعنی زاده ..

جرع - جرع - باشام خوردن آب (ع بفتحها و کسرها)
جرعة بالتحریک ریگ هموار که هیچ نروید بر وے
جرعاء کذلک جرع ج - و ایضا تا فته تر شدن
یکتاه از تاهها ے رسن جرعة بالضم یک آشام از آب
و شراب و جز آن و فی المثل افلت فلان بجریعة الذقن
او اشرف علی التلف ثم نجا - نوق مجاریع شتران
اندک شیر تجریع فرو خورانیدن خشم و جز آن تجرع
جرعه جرعه خوردن آب - و فرو خوردن خشم -
جرشع - جرشع - بفتحتین شتر بزرگ و بزرگ سینه
و پهلو بر آمده -
جزع - جزع - بریدن و وادی را (ع
بفتحها) و شبه پیسه یمانی که چشم را بدان و سپیدی تو
تشبیه کنند جزع گشت و خم وادی جزع اندکے از مال
یقال جزع له جزعة من المال ای قطع له قطعة منه
و اندکے از آب - و پاره از شب اجتزاع چوب از
درخت بریدن و شکستن جزع بالتحریک ناشکیبائی
کردن نقیض صبر (ع ک اف ۲) اجزاع متعدی منه -
جازع چوب وادی جزیعة رمه گوسپند تجزیع نیمه
پخته شدن و رسیده شدن غوره خرما ..
جشع - جشع - بالتحریک حرص چیره و سخت حریص
شدن (ع ک اف ۲) تجشع کذلک - رجل جشع و
قوم جشعون انعت منه - مجاشع نام مردیست -
جعجع - جعجعة - آواز آسیا و فی المثل اسمع جعجعة
ولا اری طحنا و آواز شتران نر - و حبس کردن - و
تنگ کردن کار بر کسے و کتب عبید الله بن زیاد

الی عمرو ابن سنّة علیها ما یستحقانه من اللعن والطعن
ان جمع جمعین حتی اجعسه فضیق علیه وتنگ گرفتن
برغریم بمطالبه - وشتر را درجاے تنگ خوابانیدن
یقال جعجع بهم ای اناخ بهم وخوابانیدن شتر را تا برجهد
یا بجنبد ویقال جعجع القوم ای اناخوا جعجع جعجاع
زمین درشت تنگ فحل جعجاع کشن سخت بانگ -
تجعجع خود را بر زمین زدن از دردے که رسیده باشد
جلع - جالع - بے شرم وفحاش شدن (ع ج ک ا
ف ۲) جلع جالع جلعة جالعة نعت منه وزن ما انها
پیش کشاده بودن از لب زیرین مجالعة القوم
گفت وگوے کردن قوم باهم درشرب وقمار جلع
جامه بیرون کردن بمعنی خلع - جلوع روے کشاده
بودن زن هر جاے (ع بفتحها) جالع زن برهنه و
انجلاع انکشاف -
جلنفع - جلنفعة - ناقه سخت آورفراخ شکم جلنفاع
سپید شده -
جمع - جمع - همه - وگروه مردم جموع ج - ونخل
بسیار بار - ومزدلفه - وگرد آوردن - واسم واحدها
جمع کردن (ع بفتحها) اجتماع گرد آمدن رجل مجتمع
مرد بکمال قوت رسیده ولا یقال ذلک للنساء -
ویقال للجاریة اذا شبّت قد جمعت الثیاب است
لبست الدرع والخمار والملحفة تجمع از هر جاے
گرد آمدن جماع الناس مردم درآمیخته از هر جایها
مختلف مجمع بالفتح الوسط وکسره جاے گرد آمدن -
جمع الکف بالضم والتخفیف مشت فراهم آورده

یقال ضربه بجمع کفّی وبار فلان بقبضه ما تجمعه -
ویقال اخذت فلانا بجمع ثیابه - وامرهی فلان بجمع
اذا کان مکتوما لم یعلم به احد - وفلانة من زوجها بجمع
ای لم یفتضها - وماتت فلانة بجمع ای ماتت وولدها
فی بطنها وکلها بضم الجیم وکسرها - جمعة - روز آدینه
شب آخرها یوم الجمعة بضم المیم ویسکنها ، ورا فقه
ویجمع علی جمعات وجمع - المسجد الجامع مزگت آدینه
وان شئت قلت علی الاضافة مسجد الجامع علی التقدیر
مسجد الیوم الجامع کقولک الحق الیقین ای
حق الشئ الیقین لان اضافة الشئ الی نفسه
لا تجوز الا علی هذا التقدیر وعند الفراء ان هذا ضافت
الی نفسه لاختلاف اللفظین وانشد قول الشاعر
(شعر) فقلت انجوا عنها نجا الجلد انه * سیرضیکما منها
سنام وغاربه - فاضاف النجا وهو الجلد الی الجلد
لما اختلف اللفظان - اتان جامع اذا حملت اول
ما تحمل - قدر جامعة ای عظیمة - جامعة ایضا غل
والجوامع الاغلال - جمعاء ستور که هیچ نقد اسے
در تن او نباشد اجماع گرد آوردن - وهم پستانها
ناقه دوشیدن - وعزم کردن بر کارے - وفراهم
آوردن کار را مجمع نعت منه - قوله تعالی فاجمعوا
امرکم وشرکاءکم ای وادعوا شرکاءکم لانه لا یقال
اجمعت شرکائی ویقال جمعت - قال الکسائی
یقال اجمعت الامر وعلی الامر اذا عزمت علیه والامر
مجمع - ویقال اجمع امرک ولا تدعه منتشرا وباز کردن
چیزے را مجموع گرد آورده از هر جاے فلاة مجمعة

بیابان که در وی گرد آیند قوم و پریشان نشوند تا ایشان را گم کنند - اجتماع از هر جای گرد آمدن سیل و گرد آمدن اسپ خویشتن را در رفتن - تجمع همچو جمع شدند و هما و تقول رایت النسوة جمع یا انسوة جمع بالالف واللام لانه تاکید للمعرفة وتقول اخذت حقی اجمع فی تاکید المذکر وهو توکید محض وکذلک اجمعون وجمعاء وجمع واکتعون وابتعون وابصعون لا یکون الا تاکیدا تابعا لما قبله لا یبتدأ به ولا یخبر ولا عنه ولا یکون فاعلا ولا مفعولا کما یکون غیره من التواکید اسماء مرة وتوکیدا اخری مثل نفسه وعینه وکله - واجمعون جمع اجمع وهو واحد فی معنی جمع ولیس له مفرد من لفظه والمؤنث جمعاء - ویقال جاء القوم باجمعهم بضم المیم وفتحها - جمیع ضد متفرق وقد یؤکد به ویقال جاؤا جمیعا یعنی همه - و فراهم آمدگان - ولشکر - وقبیله گرد آمده جماع الشیء بالکسر جمع چیزی یقال فلان جماع فلان ای جمعه - والجماع المجامعة ایضا وهی المباضعة - ویقال الخمر جماع الاثم - وقدر جماع دیگ بزرگ تجمیع به نماز جمعه حاضر شدن - ومال گرد کردن مجمع لقب قصی بن کلاب لانه جمع قبائل قریش - مجامعة هم - و بر کاری گرد آمدن با کسی صلته علی. جوع - جوع - بالضم نقیض شبع و بالفتح گرسنه شدن (ع ف اض ۲) مجاعة کذلک جوعه یکی جائع نعت سنه جیاع جوع ج - جوعان گرسنه جوعی مؤنث مثل سکران وسکری وعطشان وعطشی مجاعة

وتجوعه بالسکین الجیم سال قحط اجاعة تجویع گرسنه داشتن وگرسنه کردن وفی المثل اجع کلبک یتبعک تجوع گرسنه بودن - وخود را گرسنه داشتن بقصد استجاعة گرسنگی نمودن بیضة الجوع پدر حی از بنی تمیم -

جباع - کمان کوتاه یستوی فیه المذکر والمؤنث وتیر خرد که بدان کودکان تیر اندازی کنند جباعة کدبانه زن کوتاه قامت وکدبانه ور بان زن نیم بدرفتار و بد پوشاک و تجبع تجبیعا تغیر شده هزالا - جحلنجع - فی قول ابی الهمیسع ان تدمی صوبه صوب الدمع یجری علی الخد کصب الشعنع من طمحة جبیر یا جحلنجع ذکروه ولم یفسروه وقالوا کان ابو الهمیسع من اعراب مدین وما کنا نکاد نفهم کلامه - جسوع - بالضم از تخشش ایستادن وسفر جاسع ای بعید وجسعت الناقة شتر ماده تخمه کرد (ع بفتحها) اجتسعت مثله وجسع فلان قلع -

جعفعه - انداختن او را (ع بفتحها)

جندعة - کفنفذة خوزه آب باران جنادع ج - وازبدی چیزیکه آهسته رفتار کند جنادع حشرات از بها او جنادب تکون فی جحرة الیرابیع والجنادع من الشر آغازهای بدی وبلاها وگفتن تا که بر سیج اندازد - الجنع - محرکة وکامیر انشا انه العفار والجنع حب یکون علی شجرة مثل الحبة السوداء -

فصل الخاء

خبع خبع - لغة فی خبء یعنی پنهان کردن از آفاق خبعه قبعه زن پنهان شونده خبعة قبعة قوسی از با زنان

خُبوع دم گرفتن و کبود شدن بچه از گریستن -
ختع - خَتَعة - انگشتانه تیرانداز و یقال ختع الدلیل
بالقوم ای سار بهم فی الظلمة دلیل خُتَع مثال صُرَد
رهبر استاد و خوتع مثال جوهر بچهٔ خرگوش و خوتعة اسم
من خوتعة و هو اسم رجل -
خدع - خَدع - بالفتح والکسر فریفتن اختداع کذلک
و بسوراخ در شدن سوسمار - و خشک شدن آب
دهان - و کاسد شدن بازار و باز ایستادن از عطا
یقال کان فلان یعطی ثم خدع ای امسک (ج بفتحها)
خدیعة مکر و فریب تخادع مکر نمودن مخادعة فریفتن
انخداع فریفته شدن و قوله تعالی یخادعون الله
ای یخادعون اولیاء الله - و یقال خُلق خادع
ای متلون - و سوق خادعة ای کاسدة - و دینار
خادع ای ناقص مخدع بالضم والکسر گنجینه - ضب
خدع ای مراوغ و فی المثل اخدع من ضب - اخدع
رگ پشت و هما اخدعان - یقال فلان شدید الاخدع
ای شدید موضع الاخدع و کذا کما شدید العصم
عن الاصمعی قال و اما قولهم للفرس انه لشدید النفسها
فیراد بذالک نفس الانسان الا اذا کان قصیرا کان
اشد للرجل و اذا کان طویلا استرخت الرجل -
مخدوع آنکه اخدع او بریده باشد - رجل مخدع مثل
مجرب آنکه بارها در حرب فریب خورده باشد و مجرب
شده و یقال سنون خداعة ای قلیل الزکاء والریع
و یقال الحرب خدعة بالفتح والضم والفتح افصح و خدعة
بالتحریک ایضا - رجل خدعة مثال همزة آنکه مردم را

فریبد و رجل خدعة بالتسکین آنکه مردم او را فریبند
طریق خیدع ای مخالف للقصد لا یفطن له - و غول
خیدع فریبنده و یقال السراب خیدع -
خذع - تخذیع - بریدن و ریزه کردن گوشت
(ج بفتحها) خذیعة نوعی از طعام با گوشت ریزه تخذیع
پاره پاره کرده -
خرع - خَرَع - بالتحریک سستی در چیزی - و شکستن
و جدا شدن شاخها سه خرما بن جمع کـ اخرع
لفظ مشترک آنکه آن باشد و یقال الخریع الفاجرة
و انکره الاصمعی و قال هی التی تتثنی من اللین -
خرع شکافتن (ج بفتحها) انخراع لازم منه - اختراع
شکافتن - و نو بیرون آوردن - و آفریدن خروع
بالکسر بید انجیر - و هر گیاه نرم که تاه شود از گیاه بسبب
سستی ساق خراع بالضم دیوانگی شتر ناقة مخروعة
نعت منه - انخراع بیرون آمدن کتف خراعة نعت
فی العظام جدیا کی و درماندگی -
خزع - خزع - بالفتح جدا کردن از یاران (ج بفتحها)
خزاعة قبیله - تخزیع مثله - ایضا بخش بخش کردن چیزها
اختزاع بریدن از قوم - انخزاع بریده شدن من
از بینه و یقال خزعنی ظلع فی رجلی ای قطعنی عن المشی
تخزیعا - رجل خزعة مثال همزة مرد باز ایستاده از کار
خزاعة حی من الازد خوزعة ریگ توده جدا از
معظم توده ها -
خشع - خشوع - فروتنی کردن (ج بفتحها) و چشم
فرو خوابانیدن مانند با بار اختشاع کذلک

خاشعة ومکان خاشع دگرگونه شده وبی نمانه
دروی خشعة پشته هموار وفی الحدیث کانت خشعة
خشعة علی الماء ثم دحیت تخشّع فروتنی نمودن
خضع - خضوع - فروتنی کردن ومیل کردن بشتاب
به فروشدن (ع بفتحها) اختضاع کذلک - اخضاع
فروتن گردانیدن حاجت کسی را بکسی حاصله بالی
رجل خضعة مثال همزة آنکه همه کس را فروتنی کند
خضیعة آواز شکم ستور یقال سمعت للسیاط خضعة
وللسیوف بضعة فالخضعة صوت وقع السیاط
والبضعة القطع - خیضعة خود عن الفراء وحکی عنه
ایضاً انها الصوت فی الحرب - اخضع پست کردن
یقال فرس اخضع وظلیم اخضع - وهم خضّع الرقاب
جمع خضوع ای خاشع -
خفع - خفع - سرگشتن وافتادن از گرسنگی (ع
بفتحها) انخفاع سست وتنگدل شدن -
خلع - خلع - بیرون کردن جامه وموزه ونعل
وخلعت دادن خلعة بغلی وزن را کردن پرانکه
کرستاند - ومعزول کردن از عمل یستعمل مجهولا
یقال خلع الوالی فهو مخلوع وگوشت که آنرا با توابل
پزند ودر خنوری کنند تا بوقت حاجت خورند -
وشوک برآوردن خوشه وبزرگ شدن وذکر گرد
از رسیدگی (ع بفتحها) یقال خلع الغلام ای کبر زبّه
خلعة جا - وجز آن که پوشاند کسی را بند رسگ خلع
بالضم فروختن زن بکابین وجز آن خلعة اسم منه
وگرفتن مال مخالعة تخالع جدائی کردن زن وشوی
از هم برباے اختلاع سر خریدن زن تخالع سوگند
شکستن قومی میان یکدیگر تخلیع فراخ رفتن تخلیع
نوعی از تصرفات عروض است مخلّع آن بیت که
در وی این تصرفات کرده باشند وایضاً منفک
الیدین خسالع رطب نیک پخته - وزن بیرون
ده از شوی پیش آنکه در باره وشتر که بزود آن
وبیم کردن چون کسی بر وی تشنید خلیع صیاد
وقمار او ونبایه - وغول - وگرگ - ومردم
پریشان بی فرمان خلاعة اسم آنفی - واز فرمان
مادر وپدر بیرون شدن فرزند ویقال
خلیع ای فزع ای فواده کانه مسّ -
خمع - خماع - بالضم لنگیدن ودر رفتار خامعة کفتار
خمع بالکسر گرگ ودزد -
خنع - خنوع - نرم گردنی وفروتنی اختناع شنعه
خانع بدگمان وبلابه کارشنه بدگمانی خنع ج -
خناعة پدر قبیله -
خوع - خوع - کوه سپید وگردش وادی تخوّع
کم شدن تخویع کم کردن یقال تخوّع منه ای انتقص
وجاء السیل فخوّع الوادی اذا کسر جنبتیه -
خبع - بالضم موضعی -
خندع - کقنفذ غوک -
خیدع - کجعفر ابو قبیلة من همدان وهو ابن مالک
بن ذی بارق -
خبروع - کعصفور حنظل والخبرعة بالفتح فعله -
خیتروع - کجیزبون زنیکه بریکحال قرار نگیرد -

خشلع - پدید آمد و بسوی وحشت بر آمد -
خوتع - کجو هر مرد فرومایه -
خدرع - شتابی کرد -
خرشعة - سر خرد از کوه خرشع و خراشع ج -
خرفع - کفشفان پنبه تباه شده در غنچه و پنبه جنبیده
خرفع کزبنج شاله و ما یکون فی جرار العشر وهی
حراق الاعراب -
خسیع - عنه کذا یعنی دو سکرده شد وخسیعة
وخاسعهم خسهم
خوارع - کعلابط مرد نفت ترش رو ومتزع شاه
خنخع - کهد بد گیاستهبا و رستنی و خنع امیر خنح صاحبه
من حلقه اذا انبهر فی عاده -
خنفعة - کفنفذة به سر افگنده نی زن که خرد باشد
و شگاف ما بین هر دو بروت زبر آمدگی فرو هشته
ولب زبرین و کفنفذ شرو جانی که پنهان باشد -
خنتعة - کفنفذة روباه ماده -
خندع - بروزن و معنی جندب او صغار الجنادب و
کفنفذ الخسیس فی نفسه -
الخنذع - بالذال کالخندع بالدال -
خنفع - کفنفذ مرد گول -
خیهفعی - بفتح الخاء والعین مقصورة و بیدر سگ بچه
که از گرگ ماده بوجود آید و بکنی ابو الخیهفعی اعرابی
من بنی تمیم -

فصل الدال

ورع - ورع - بالکسر زره وهی مؤنثة ادرع ادراع

ذروع تصغیر بادریع بلا هاء الا ان جمله
با الهاء بپراهن زن وهو مذکر الجمع ادراع - اذراع
پیراهن پوشید زن - وزره و درعت پوشیدن
درع ... متعه منه در الا ... واقبال شتر ...
ادرع لیالی ... الحرم - درع بالکسر ...
دراعة بالضم ... ادرع گوسپند سپید سیاه سر و گردن
موش - وادرع زره دار و درع شب شانزدهم و بعد
و هیژدهم از ماه که اول شب سیاه و باقی سپید باشد.
اندراع پیش شدن در رفتن -
درقع - درقعة - بشتاب گریختن ... ومدقع
دسع - دسع - دسیعة دفع کردن (عن بفتحها) و
بر آوردن شتر نشخوار از شکم بدهان و دسیعة عطیه
یقال فلان ضخم الدسیعة بزرگ عطیه - ... و
وفی الحدیث ... تسع ... اذا اخذ المرابع
وتعطی الجزیل - دسیع بن گردن -
دعع - دعع - سپوختن و دفع کردن قوله تعالی
فذلک الذی یدع الیتیم - دعاعة جنبانیدن پیمانه
تا بیشتر برد - و پر کردن خنور - و بزبان بانگ کردن
و دع دع گفتن کسی را که افتاده باشد یعنی برخیز
وبمان - و باهستگی دویدن مردم دغدغاع مثاله ...
... کاستر بر -
دفع - دفع - بکسی چیزی دادن و حمله باز دور
کردن و سپوختن اندفاع دور شدن - و بشتاب
رفتن اسپ و نوخص کردن ... دادوار
کردن حق کسی را - ... اندفاع

[illegible] رستہ ناع و درگردن تو استن بدری را تاغ
[illegible] دفع کردن و دفعۃ بالضم باران کہ یکبار آید
دفعۃ بالفتح یکبارہ تدفع درو ایش و صدوہ [illegible]
[illegible] ش بانا قہ کہ فدحا زبیرو ایستان پیش [illegible]
دفع بالفتح جاے گرد آمدن آب مدافع ج [illegible]
بکسر و فتح دفاع بالضم والتشدید سیل بزرگ
دقع - دقعاء - خاک و بضم بکسر العین والدال [illegible]
سیہ نا آمدہ - دقع بالتحریک بہ خاک چسپیدن از
خواری و محنت درویش (عجم ک اف ۴) و فی الحدیث
اذا جعتن دقعتن ای خضعتن و لذتن بالتراب -
فقر مدقع بالکسر اسے ملصق بالدقعاء - مداقیع شتران کہ
علف را از روے خاک ببرند وقت خوردن
داقع آنکہ مداق کسب جوید و یقال فی الدعا
رماہ اللہ بالدقعاء و ہی الفقر والذل - جوشا
الدقوع گرسنگی سخت
دکع - دکاع - بالضم بیماری سینۂ اسپ و شتر
(عجم بفتحہا) -
دلع - دلع - بیرون آمدن زبان و بیرون کرد
لازم شد - اندلاع لازم است و بیرون آمدن شکم
دلاع مثلہ منہ -
دمع - دمع - سرشک - و سرشک باریدن چشم
(عجم بفتحہا) دمع بالتحریک کذلک (عجم ک اف ۱۲) دمعۃ
قطرہ سرشک امراۃ دمعۃ سریعۃ الدمعۃ - دامعۃ
شکستگی سر چنانکہ از وے خون روان باشد مدامع
[illegible] ہا سے چشم دماع بالضم آب چشم کہ [illegible]

باشد - و آب کہ از تاک چکد بہاران دمع بفتحتین
نشان داغ آب چشم بر رخسار -
دفع - دفع - بالتحریک آنچہ طرح کنند شتر کش از شتر
و خوار دارد جبل دفع بکسر [illegible] کس سپے خیر
دقع - زمین نرم و سخت سپردن (عجم بفتحہا) -
دلع - بچۂ شتر کلان سال -
دسع - کبرقع نوعیست از غلہ کہ گاوان بخورند و نفس -
دعع - [illegible] الطفل الرضیع -
دشع - [illegible] بسیار گوشنا کہ
باشد [illegible] زمین نرم
یا زمین سخت لا محطوط فیہ و لا [illegible] و بالکسر مرد
بد بو بنجاست آلودہ و مرد بر گشتہ لب -
طریق و نشع بفتحات و تشدید نون را و نرم [illegible]
ودع - بالضم [illegible] ست خرد بقدر انگشتے سرخ رنگ
دو تہ یکے ودع کصروج - و یوم الوداع بالضم
[illegible] ودع [illegible]
[illegible] گنان رفت -
دہاع - [illegible] ام و دہاع [illegible] زجر [illegible]
بہا الراعی کنع و دہوع زجر بہا -
دہقوع - [illegible] گرسنگی سخت بر زمین افگن

فصل الذال

ذرع - ذرع - بالکسر [illegible] دست و آنچہ بدو پیمایند
اذرع ج - ذراع الاسد یکے از منازل قمر - ذراع
[illegible]
جبل الذراع [illegible] ذراعان نام [illegible]

ذراع بالفتح زن سبک دست پس ذریع کذ کردن جامه و غالب کردن تو (مع بفتحها) و یقال انطرت فلانا اذرعه ای کافته اکثر من طوقه - و سعت بالامر ذرعا اذا لم تطقه واصل الذرع انما هو بسط الید فکانک ترید مددت یدی علیه فلم تنله وربما قالوا ضقت به ذراعا - وقولهم اقصد بذرعک ای اربع علی نفسک یعنی رفق کن با من خود ذراع بسیار خور شراب ذواع ج - دیگر کشنده تذریع خبه کردن - و دست انداز ان در گفتن و بدست اشارت کردن شروده و یقال تذرع تذریعا ای بیشتر بدست اشارت کند تو تذرع گاو گوساله که باید شهاسه او پر خالها سیاه باشد ذریع البقر گوساله وحشی و مطیع قال الشاعر (ع) و فی بقوه الاعم الذ بنتها ذراع گوسالها زادن ماده گاو و در بیت سخن آمیختن پیچ گفتن و اندازه کردن چیزی را بپیش و تیغ ساختن چیزی را ذرع بکسر الراء بارانی که باندازه فرش نم او در زمین رفته باشد و بالفتح الراء منه آنکه با وجودش شریعت نداند باشد ذراع و بیاسه گرد اگر شهر که در وسه کشت و باغ باشد - و خیابان نزدیک شهر - و قوله مستور ذراع یکی قریه است بیگانه پیدا بدنه یا عمرا و بسه رسند و شتر باج و جزئی که یاد و دست آن نهان شود و بجهت دواندن صید را فرسب شود فرع گاو - و اذرعات ای مرعات شهری است ذرعی بقال اذ هم اذرعی بیشتر اذرعات نام موضع بشام و بهی معرفة منقوله بلفظ جمع است و قال سیبویه من العرب من لا ینون اذرعات نیز آنکه بجهت منسوب بوسه -

ذعع - ذعذعة - جدا کردن - و پراگنده کردن و آشکارا کردن راز تذعذع لازم منه - ذعاع گروه ذعاعه یکی و یقال ایضا تفرقوا ذعاع

ذیع - ذیع - ذیوع - ذیعان - پراگنده شدن خبر (ع ت ک س م) اذاعة فاش کردن خبر را و بهرا معنی اذاعه کردن نیز آنکه از خود بنهان داشت و فی الحدیث لیسوا بالمذایع البذر

ذوع - هلاک کردن و ازهیچ برکندن (مع ف ش م) و تذعذعا ما الاتهاء ای البکاء و اذاع الماء بما فی الحوض اذ شربه و اذاع بما ثمه اذ ذهب به

فصل الراء

ربع - سرزنی - سپری و خلد یقال ما و تع ربع بنی فلان ای محلتهم رباع - ربوع - ابلاغ - لنوع - اربع چهار و اربع چهار زن اربعون چهل ربع بالضم و نحو کیب ابار و تسکین نیز اربع چهار و تو اقعن زه و جزء ان و مربعه بار برشتر نهادن و آن چوبیست که بار را بر دست انداخته و دوکس برگیرند و بر پشت شتر نهند و باز ایستادن و خود را باز کشیدن از کار و منه قولهم اربع علی نفسک و اربع علی ظلعک ای ارفق بنفسک و کت و چهار تو شدن و چهار یا نشستن و فی الحدیث المرتجاء ترتبع ای تاخذ المرباع و هو الربع کانت الجاهلیة العشر و لهم فی غیر چهار و شاگ بود و شترو چهار تو ثبت (مع بفتحها) ارتباع کذلک و فی الحدیث فابقوه بعجله

والسماء ذات الرجع و حوض رجعان بالضم ج -
و رجعان الکتاب جواب - و رجع الدابة یدیها فی السیر
خطوها - رجع الوشیمة خططها - رجیع ستور که از سفر
بازگردد و بسفرے و هو الکال رجیعة مونث رجائع
ج - و غائط و سرگین سگ و جز آن - و هر چیز
بازگردانیده شود و در یاسمر البجرة رجیعا - ارجاع
غائط کردن - و دست بیپائی و ابا کردن بگرفتن
چیزے - و خریده را باز گردانیدن - و باز فربه شدن
ستور بعد از لاغری مراجعة بازگردانیدن سخن را
و تن را بهانه تراجع باز گشتن بیپائی استرجاع
داده را باز گرفتن و در مصیبت انا لله و انا الیه
راجعون گفتن ترجیع [illegible] باز داده باز گرفتن
چنانکه مذهب شافعی است و آواز گردانیدن اندر
حلق - و بازگردانیدن [illegible] و شمار اندر گرفتن
و نگار را دوباره تازه کردن ترجیع الکتف [illegible]
ردع - تردع - باز ایستانیدن از چیزے (ردع یمنعها)
یقال ردعته عن الشیء فارتدع ای کففته فکف
و چیزے در مالیده از بوی خوش [illegible]
گرفتن از رنگ و بوی چیزے یقال به ردع من
زعفران او دم ای لطخ و اثر - و یقال القتیل رکب
ردعه اذا خر لوجهه و دمه - ارتداع باز ایستادن
و آلوده شدن به چیزے یقال ارتدع بالشیء فارتدع
ای تلطخ فتلطخ - رداع بالضم بازگردان کردن بیمار
و درد هفت اندام مردع بیمار بازگردانیده شده
مردع بالکسر نام [illegible] تیر که [illegible] شکسته شده

رصیع تیر پیکان فتاده -
رسع - رسع - بالتحریک و روشنی نیام چشم
(مع ک اسن ۳) ارسع نعت منه - ترسیع گذاشتن مرسع
مرسعة نعت منه -
رصع - رصع - بچسپیدن بچیزے (مع ک ا ۱۰ ۲)
[illegible] بالبار [illegible] رصعاء منه نعت و [illegible]
فی الارسع و الرصاع و در یاسمر افراخ النحل رصعاء
رصعة بالتحریک ترصیع درنشاندن جواهر بچیزے
بچیزے را نقش بخشیر کردن هر کله مقابل [illegible]
در روی یکسان رصیعة چیزے که او را نشانده شده
رصائع ج - رصع ارصلع [illegible] درنشاندن [illegible]
[illegible] اندر [illegible] و در مطعون [illegible] نشانده
نو نشهد آلوده کردن -
رضع - [illegible] شیر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] شیر [illegible]
[illegible] شیر خواره [illegible]
بالارضاع [illegible] با شیر [illegible]
[illegible] شیر [illegible] یقال [illegible]
لئیم راضع [illegible] رجل کان یرضع ابله و غنمه ولا یحلبها
[illegible] صوت [illegible] شیر خواره - و شیر
یقال هذا رضیعی ای اخی من الرضاعة بالفتح [illegible]
بدایه دادن بچه را [illegible] شیر خود را کشیدن [illegible]
رعرع - ترعرع - [illegible]

شاذ شنیع عواع حسن الاعتدال رعاع ج -
رعاع مردم نو دیده ناکس -
رفع - رفع - برداشتن وهو خلاف الوضع (ع
بفتحها) وبمعنی رفع کردن کلمه را واو در اعراب چون
ضم است و بناء وقصه برداشتن بر والی [illegible]
یعنی - رفیعة قصه که بردارند وفی الحدیث کل رافعة
رفعت علینا من البلاغ وبرداشتن غله درووه
وبچیدن گاه آوردن وهذه ایام رفاع بالفتح [illegible]
ومبالغه کردن ستور در رفتن وراندن لازم ومتعدی
صاحب کشف - ویقال دابته لیس لها مرفوع وهو
مثل الجهاد والعدو [illegible] وهو ضد دون الخفض
نزدیک گردانیدن کسی را به کسی قال الله تعالی [illegible]
قولهم رفعته الی السلطان ومصدره الرفعان بالضم
وقوله تعالی وفرش مرفوعة ای مقربة لهم ویقال
فسار تکرمات - ۲ اقتراع آنکه غله برکند در پستان
رفاعة بالضم پنبه که زنان به سرین بندند تا کلان
وفربه نماید و رشته که بندی بان زنجیر و قید خود
را ببوسے خود کشد ویقال فی صوته رفاعة بالضم
والفتح بلندی - وبلند آوازشدن (ع بفتحها)
رفیع ای شریف - ارتفاع مرافعه بنزدیک حاکم شدن
بالضم رفاعة بالکسر نام مردست -
رقع - رقعة - بالضم پیشه سوخته و وصله رقاع
ج - رقع جامه را وصله کردن ویقال اری فیه مترقعا ای
موضعا للشتم [illegible]
(بفتحها) ترقیع پینه کردن بر جامه [illegible]

و پوشیدن [illegible] باشد [illegible] رفیق [illegible]
ایضا وفی الحدیث [illegible] فوق [illegible]
[illegible] التذکیر [illegible] مرفوعا
[illegible] ویقال [illegible]
[illegible] وقت [illegible] خوردن [illegible]
وهو [illegible] ارتفاع [illegible] برداشتن [illegible]
والمبالغة [illegible] فی [illegible] ویقال [illegible]
[illegible] رکوع [illegible]
[illegible] رکوع [illegible] ویقال رکع الشیخ ای
ای انحنی من الکبر ومنه رکوع الصلوة -
[illegible]
[illegible]
[illegible] ویقال [illegible]
[illegible]
[illegible] لازم [illegible]
[illegible]
غایت [illegible] کمال [illegible] ویقال
[illegible]
[illegible] ویقال [illegible]
[illegible] وفی الحدیث ان [illegible]
[illegible]
[illegible] وقولهم [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ما عت الشطاة اي زكت - وارتقى مربعة اي خصيبة
و بازگشتن و فی آشتین زره و نیکو برآمدن نان
از تنور و طعام از دیگ يقال راع الطعام وأراع
اذا صارت له زيادة في العجن والطبخ - ويقال ناقة
مِنياع مرياع تذهب في المرعى وترجع بنفسها -
وقول الكميت اذا حيص منه جانب راع جانب
اي انخرق - اراعة گوالیدن و لب بچه شدن شتر
ريعان كل شي اوله ومنه ريعان الشباب و
ريعان السراب - ترييع نمودن و ناپدید شدن
سراب - و درخشیدن و جنبیدن روغن بر سر طعام
و فرس رائع اسپ نیک ريع بالکسر زمین بلند
رياع ج - ومنه قوله تعالى اتبنون بكل ريع آية و راه
قال الشاعر (ع) ريع يلوح كانه سحل - شبه الطريق
بثوب ابيض -

هو ارتع منه - اي اجبن يعني بد دل تر است از وی
رطعها - جماع کرد اورا (ع بفتحها) والرطع ايضا
الركام او نحوه -
رفع - متغير شدن و پژمردن و کاهیدن (ع
بفتحها) يقال رفع لونه ورفعت الدابة و ابسر خود
کسی را و درگرد و ترفع فلان يعني بهان
بازی کرد و هم رافعون مرتعة کرحلة باغ و فراخی
و آوازهای بازی و المرتعة من الصيد والطعام
والشراب القطعة منه والمرتعة من الخصب و منه و
نحوها المجمعة ويقال للمقارا اذا اثرت وقعت في نخمة
نعوقتى او خصب وفي المثل ان في المرتعة لكل قوم

مقنعة اي غني تش رجع سر جنبانیدن -

فصل الزاي

زبع - زوبعة - بچه اهرمن [illegible] - و گرد باد زبع
بخشم شدن متزبع عربده کننده زنباع بالکسر نام مرد
زوبع مرد حقیر کوتاه -
زرع - زرع کشت زروع ج - و کاشتن و
رویانیدن (ع بفتحها) ومنه قوله تعالى ءانتم تزرعونه
ام نحن الزارعون - مزرعة مزدرع کشت زار و قول
للصبي زرعه الله اي جبره ازدراع کشت کردن مزارعة
با یکدیگر کشاورزی کردن مزروعان لقب کعب بن سعد
و مالک بن [illegible]
زعزع - زعزعة - جنبانیدن ريح زعزعان و زعزع
و زعزاع و زعازع التي تزعزع الاشياء و
سیر زعزع اي سريع -
زلع - زلع - بالتحريك کفتگی پاست و کفتن آن
(ع ک اف ۳) وكذلك اذا كان في ظاهر الكف
فاما اذا كان في باطنها فهو الكلع و تباه شدن جراحت
تزليع کفتن پوست [illegible]
زمع - زمعة - مردم فرومایه يقال هو من زمع الناس
اي من اخرهم [illegible]
زماع ج [illegible] خوردن [illegible]
شدن (ع ک اف ۳) [illegible]
[illegible] (ع بفتحها) [illegible]
[illegible]
[illegible]

صلتہ بعلی و عزم کردن کارے را قال الخلیل یقال
ازمعت علی امر فانا مزمع علیہ اذا ثبت علیہ عزمہ
وقال الکسائی یقال ازمعت الامر ولا یقال ازمعت
علیہ وقال الفراء ازمعتہ وازمعت علیہ بمعنی مثل
اجمعتہ واجمعت علیہ - زمیع مرد مبارز و دلیر
و نیکو رائے -

زوع - زوع - مہار شتر جنبانیدن و عنان آن
تا تیز رود (من باب فتح ۳) -

زہنع - زہنعۃ - آرایش کردن دختر را -

زوع - جماع کردن (من باب فتح) مزدع بالکسر شتاب
درپابندہ بکارہا -

زبیع - جعفر ابن زبید بن کثوۃ -

زقع السماء زقعا وزقاعا [illegible] وزقع الدیک
[illegible] بانگ [illegible] قعقع [illegible] العقیق
والزبلنع [illegible] الرجل [illegible] بالکلام -
زنجع - [illegible] ذی الکلاغ -

فصل السین

سبع - سبع ہفتہ و بالضم شدن و [illegible]
و دشنام دادن - و [illegible] گرگ
گوسفند را (من باب فتح) یقال فی [illegible]
وسبع [illegible] سبع بالضم [illegible] الکسر
[illegible] سبع بالضم البا [illegible]
[illegible] ہفتہ [illegible]
[illegible] سبع التصغیر [illegible]
سبعۃ بالفتح ذات سباع - اسباع صاحب [illegible] سبع

شدن ... و ہفتم ... قوم و صاحب ... گرگ
درآمد و شدن - و بگرگ دادن گوسپند را - و بدایہ
دادن بچہ را - و بہ کار گذاشتن بندہ را یقال اسبع
عبدہ ای اہملہ و اسبع ولدہ ای دفعہ الی الظئورۃ
مسبوع [illegible] گاو و گرگ [illegible]
[illegible] البدن [illegible]
[illegible] ہفتہ [illegible]
بالبیت اسبوعا ای سبع مرات [illegible]
[illegible] البا [illegible] علی [illegible]
ہفت [illegible] کردن و [illegible] سبعۃ [illegible]
سبعۃ [illegible] -

سجع - سجع سخن با قافیہ گفتن (من باب فتح) [illegible]
[illegible] و [illegible]
[illegible] البدن [illegible]
[illegible] سخن [illegible] -

سدع - [illegible]
[illegible] (من باب فتح) [illegible]
[illegible]
[illegible] ذات [illegible]
[illegible]
[illegible] مثال [illegible]
[illegible] اذا کان
[illegible] لغات [illegible]
[illegible] العین الی النون لانہ
[illegible] علیہا [illegible]

کذا ای یا اسرع - وہرجان الناس بالتحریک اوائلهم وهو معرب سرع بالتسکین شاخ تر سَرَع مثله وجوان نرم نازک اساریع شاخہاے ریزه که از بن درخت انگور روید آسروع یسروع بالضم کرمک سرخ که در تره باشد وپوست وچون از پوست بیرون آمد پروانه شود والاصل یسروع بالفتح لانه لیس فی الکلام یفعول قال سیبویه وانما ضموا اوله اتباعا لضمة الراء وقال القنانی الاسروع دود حمر الرؤس بیض الجسد تکون فی الرمل تشبه بها اصابع النساء وایضا اساریع القوس هی خطوط فیها وطرائق واحدها اسروع بالضم -

سطع سطوع - برآمدن گرد وبوے صبح (ع بفتحها) سطع صبح سطع بالتحریک درازی گردن نعامة سطعاء نعت منه - سطاع داغ کردن ستور بدرازا - وستون خانه بعیر مسطع شتر بادانغ -

سعسع تسعسع - پیر وخرف شدن مرد وبشتر از راه گذشتن وفی حدیث عمر رض انه سافر فی عقب رمضان وقال ان الشهر قد تسعسع فلو صمنا بقیته وفرو دافتادن حال کسے سعسعه راندن بزبدین لفظ که سع سع -

سفع سفع - موے پیشانی گرفتن (ع بفتحها) ومنه قوله تعالی لنسفعا بالناصیة یقال به سفعة من الشیطان ای مس وسوختن آتش وسموم روے را ورنگ گردانیدن سواف رد سوختها سُفعه بالضم سیاہی که بسرخی زند اسفع نعت منه وسیاہی سرخ زن سفعاء کبوتر سبز گردن سفع ایضا بال زدن کبوتر ومرغ یکدیگر را مسافعة کذلک -

سقع سقع - بالضم ناحیه وهی لغة فی صقع - ویقال ما ادری این سقع ای ذهب سقع بالفتح رفتن وبانگ کردن خروس (ع بفتحها) وبالصاد کذلک خطیب مسقع ای بلیغ مثل مصقع سقاع بالکسر روے بند - وخرقه که زیر معجر پوشند تا رنگ نشود وچیزے که بینی ناقه را بدان استوار کنند وکذلک صقاع -

سقرقع - سقرقع - تعریب سکرکه بضم سین وسکون الراء وفتح القاف وهی نبیذ الذرة یعنی بگنی ارزن وهی خمر الحبش -

سکع سکع - رفتن مثل سقع وما ادری این سکع وتسکع بمعنی تسکع ای تسقع یعنی بگوشه رفتن - و بسیار بودن در کار باطل -

سلع سلعة - بالکسر آخریان وآنچ سلعه شکستگی سلع مصدر منه (ع بفتحها) ونام کوہے بمدینه وکفتگی پاے سلوع ج - سلع بالکسر شگاف کوه وبالفتح ایضا اسلاع ج - سلع بالتحریک درخت تلخ مزه - وکفیدن پاے (ع ک اف ۴) انسلاع کذلک -

سلفع - سلفع - مرد دلیر وزن دراز زبان بیباک - وناقه استوار - ونام ماده سگ -

سلقع سلقع - جاے سخت واتباع بلقع یقال بلقع سلقع زمین خشک بے نبات وبلاقع سلاقع -

سلنقع سلنقع - درخش یقال الحصی اذا حمیت

عليه الشمس استنقع بالبريق -

سمع - سمع - شنوائی یکون واحدا وجمعا کقوله تعالی
ختم الله علی قلوبهم وعلی سمعهم وهو فی الاصل مصدر
وقد یجمع علی اسماع وجمع الجمع اسامع وشنودن
(ع ک اف م) تسماع مثله صلته بالی واللام قوله تعالی
لا یسمعون الی الملأ الاعلی وقوله تعالی لا تسمعوا
لهذا القرآن - ویقال سمعک الی ای اسمع منی -
وسماع ای اسمع مثل دراک ومناع بمعنی ادرک و
وامنع - یقال فعله ریاءً وسمعة ای لیراه الناس
ویسمعوه - استماع گوش داشتن صلته باللام قوله تعالی
فاستمعوا له تسمع گوش نهادن سوی کسی صلته
بالی فاذا ادغمت قلت اسمعت وقری قوله تعالی
لا یسّمّعون الی الملأ بالادغام - تسامع از یکدیگر شنیدن
اسماع شنوانیدن سخن - ودشنام دادن - وگوش
ساختن دلو را - وسرود گفتن - مسمعة زن سرود گو
وقوله تعالی ابصر به واسمع ای ما ابصره وما اسمعه
علی التعجب - سِمع بالکسر نام نیکو یقال ذهب سمعه
فی الناس رفت نام نیک او میان مردم - وسمع
گرگ از کفتار - وفی المثل اسمع من سمع - تسمیع
تشهیر کردن وفی الحدیث من فعل کذا سمّع الله به
اسامع خلقه یوم القیمة وتشنیع کردن - وبر داشتن
نام از کسی ومشهور کردن ذکر بدی منه بالباء
وشنوانیدن آواز کسی را - سامعة گوش - مسمع
ایضا گوشه دلو - سمیع شنونده وشنواننده امرأة
سمعنة نظرنة بضم اولها وثالثها وبالکسر وفتح ثالثها

ایضا وهی التی اذا تسمعت وتبصرت فلم تر شیئا تظننت
تظنیا وکان الاحمر یکسر اولها ویفتح ثالثها وینشد
لنا لکنة مغنة مغننة سمعنة نظرنة - کالریح حول القفة
الا تره تظنه - الما وفیها السکت وهذا جری او
مجری الوقت فی تره - تسمع خرد سر وهو فعلل -

سمع - سمیدع - بفتح السین منه

سمع - سماعة - خوب شدن (ع بعده ما) رجل سمیح
وامرأة سمیحة خوب ونیکو -

سمع - السماعة - وقت کردن وسه آمی - وثیقا
سماع سماعا شدیح - سماعه خوار ناران غت مثل
لیالی لیاله - ساوعة من الساعة کالیا وهو من الیوم
ویقال جاونا بعد سوع من اللیل وبعد سواع ای
بعد هدوء منه یعنی بعد از آرام شب سوع ایضا نام بت
قوم نوح علیه السلام ثم صار لهذیل - اساعة مهمل
گذاشتن ستور را - انسوع سپید کار ماندن آن (ن ف
ض م) ومنه ضائع سائع - وناقة مسیاع - ورجل
مضیاع مسیاع ای مضیع وسیع -

سیع - سیاع - سیوع - رفتن آب وشراب بهر سو
انسیاع مثله - سیاع کاه گل وبالکسر ایضا - مسیعة
بالکسر انده وه -

مستع - کنبد ور دبیر گذرنده در کار خود وچست وچالاک
ج مستع مثله -

مسع - باهم در خوردن دو چیز وذبح کردن گوسفند
(ع بفتحهما) وتشع یعنی تعددة شدید کلب ملبة
شدیدة المساع کنبرالناضی لوجه والدلیل الهادی

وقولهم نقذ الله من کل سدعة ای سلامته لک من کل نکبة

سطع - از ترس تخت و بید -

سقع - کفنه کبی ترش -

سفرقع - بفاء ثم قاف لغة ضعیفة فی السفرقع -

سلطع - کعب غور کوه هموار سلنطع بفتحتین مرد دراز

سلنطاع بکسرتین مثله و هیچ و دیوانه بیهوده گو اسلنطع ستان خفتن

سمفع - بفتحتین و قد تضم سینه فح تحیب کسیر افاک

ابن ناکور بن عمرو بن یعفر ابو شرحبیل او شراحیل آزرس

المطاع التبوع اسلم فکتب الیه النبی صلی الله علیه

وسلم علی ید جریر البجلی کتابا وقتل بصفین -

سماع - کهاج کرگ و یقال للخبیث انه سماع سماج -

فصل الشین

شبع - شبع - بالکسر و فتح ۲ سیری از طعام و سیر شدن

نقیض جوع شبعت الخبز واللحم و من خبز و لحم (ج کا

فند ۲) شبع بسکون ۲ مقدار سیری از طعام شبعان

و شبعی نعتان منه - و امراة شبعی الخلخال اذا ملأته

من ضخمها و بستوه آمدن از چیزی شبعت من هذا الامر

در ویت ای سئمته و کرهته - اشباع سیر گردانیدن

و رنگ سیر خورانیدن جامه را ثوب مشبع الغزل

بسیار ریسمان تشبع خود را آراینده بزیاده از وضع

خود و نازنده بدان و فی الحدیث المتشبع بما لیس

کلابس ثوبی زور شبعة بالضم مقدار یکبار سیری

از طعام و فی شبعت غنمه اذا قاربت الشبع و لم تشبع -

شجع - شجعة - بالکسر و هم شباع ج -

شجع - شجاعة - پردلی و دلیری نمودن در جنگ و

(ج بضمها) شجاع بالضم نعت منه و بالکسر ایضا قوم

شجعة بفتحتین و شجعة بالفتح و الکسر و شجعان مثل

غلام و غلمة و غلمان و رجل شجیع و قوم شجعان مثل

حبیب و حبّان و شجعاء مثل فقیه فقهاء و امرأة

شجاعة - شجع بالتحریک سبک بودن شتر در رفتن

و پای را در رفتن یقال جمل شجع القوائم و ناقة شجعة

شجعاء - اشجع مرد دلیر - و نام قبیله - و نوعی از مار -

شجاع مثله و پیوند بن انگشتان اشجع بالکسر کا صبع

مثله اشاجع ج - و سر و سبک سر گول - و نام شیر

تشجیع دلیر کردن و دل دادن کسی را و بشجاعت

صفت کردن تشجع دلیری نمودن بتکلف -

شرع - شریعة - جای آب در آمدن - و راه روشن

شرع آب در آمدن - و راه پیدا کردن خدا تعالی

بر بندگان در بندگی - و راست شدن نیزه سوی

کسی و راست کردن متعدی لازم و در خانه سوی

راه کشاده شدن - و کفانیدن پوست را - و بکار

در شدن شروع مثله (ج بفتحها) شارع راه بزرگ

و پیدا کننده آن اهل شروع شرع شتران آب

آینده تشریع آب آوردن و فی المثل اهون السقی

التشریع - و یقال شرعک هذا بسنده و است تراست

و فی المثل شرعک ما بلغک المحل یضرب فی التبلغ بالیسیر

و مررت برجل شرعک من رجل ای حسبک و المعنی

انه من النحو الذی تشرع فیه و تطلبه یستوی فیه الواحد

والتثنیة والجمع - و قولهم الناس فی هذا الامر شرع

سواء یحرک و یسکن یستوی فیه الواحد و التثنیة

والجمع شرعة بالکسر وشریعة بمعنیٰ ومنه قوله تعالیٰ
لکلٍ جعلنا منکم شرعة ومنهاجا - ویقال هذا شرع هذا
وهذه شرعة هذه وهما شرعان ای مثلان - شرعة ایضا
زه کمان شرع شرع ج - شرائع جمع جمع - وایضا
بادبان کشتی وبها قالوا اذا رفع البعیر عنقه قد رفع
شراعه - سع شراعی نیزهٔ دراز اشراع درگشادن
خانه را سوے راه - ونیزه بر کسے راست کردن جنایان
شرع ای شارعات من غمرة الماء الی الجد -
شرجع - شرجع - دراز - وجنازه مطرقة مشرجعة
خابیک دراز -
شسع - شسع - بالکسر دوال نعل شسوع ج -
شسّع بند دوال کردن نعل را (ع بفتحها) تشسیع
اشساع کذالک - شاسع شسوع مسافت دور دفلان
شسع مال اذا کان حسن القیام علیه -
شعع - شعاع - روشنائی آفتاب شعاعة یکے
شعّ پراگنده کردن شتر بول را (ع ف اض ۲)
اشعاع نور گسترانیدن آفتاب - وخوشه بیرون آورد
گشت - وشوک بر آوردن خوشه - وپراگنده
انداختن شتر بول را - شعاع بالفتح پراگندن - ودرا
پریشان - وهمت پراگنده نفس شعاع متفرقة الهمم
شعاع السنبل شوکهاے خوشه ظل شعشع سایه
پراگنده تنک شعشع کذالک شعشعة آب آمیختن
شراب را تشعشع پریشان ومرد دراز نیکو قامت
شعشعان کذالک یقال ناقة شعشاعة شعلع
دراز اندام ....

شفع - شفع - جفت خلاف وتر - وجفت کردن -
وخواهش کردن - وبچه شدن در شکم ناقه وپیش بچه
که دارد (ع بفتحها) شفیع خواهش گر - وصاحب شفعه
شفاعة خواهش کردن شفعة بالضم حق همسایگی خانه و
زمین ناقه شافع ناقه با بچه که در شکم او بچه دیگر باشد
وفی الحدیث انه بعث مصدقا فاتاه بشاة شافع
فلم یاخذها فقال ائتنی بمعتاط - وناقة شفوع وهی التی
تجمع بین محلبین فی حلبة واحدة - استشفاع شفاعت
کردن خواستن تشفیع شفاعت دادن کسے را - وپذیرفتن
شفاعت تشفع شفاعت کردن -
شکع - شکاعی - گیاهے از داروها وآنرا باب
شجاب وآفتاب پرست نیز گویند قال سیبویه هو واحد
وجمع وقال غیره الواحد منها شکاعاة شکع بالتحریک
دردمند شدن وخشم شدن (ع ک اف ۲) یقال
بات شکعا ای وجعا لاینام - اشکاع بخشم آوردن
وبستوه آوردن -
شمع - شمع - م وموم شمع بالتحریک کذالک وبستعمل موم
شمعة یکے اشماع نور گسترانیدن چراغ شمعة بازی
ومزاح کردن شمع شموع کذالک (ع بفتحها) وفی الحدیث
من تتبع المشمعة اصاره الله الی حالة یعبث به فیها
ای من عبث بالناس شموع بالفتح زن بازیگر وخندان
شنع - شناعة - زشتی وزشت شدن (ع بضمها)
شنع نعت منه اشنع مثله شنعة بالضم زشتی تشنیع
زشت گفتن بر کسے ملامت کردن - وخویشتن پیچیدن
وبستوه آمدن - وزشت شمردن چیزے را تشنع

کوشیدن ستور در رفتن - و غارت پراگنده کردن
و بر اسپ سوار شدن - و سلاح در پوشیدن -
شوع - شَوْع - درخت بان شُوعَه یکے ویقال
ہذا شَوْعُ ہذا بالفتح وشَیْعُ ہذا بالیاء ایضا بچه دوم
که در میان ایشان دیگرے نزاده باشد -
شیع - شُیُوعَه - آشکارا شدن خبر (ع ف ا ک ۱۲)
وسَہْم مُشاع شائع شاع بخش ناکرده اشاعه فاش کردن
خبر را - و انداختن پاره پاره بول را رجل مِشاع فاش کننده
ویقال حیّاکم الله واشاعکم السلام ای جعله صاحبا وتابعا
لکم وشاعکم السلام کما تقول علیکم السلام ای صحبتکم السلامة وہذا
یقوله الرجل حین یفارق اصحابه - شیع بالفتح اندازه
یقال اقام فلان شہرا ای شَیْعَه وآتیک غدا او شَیْعَه
ای بعده بمقدار و مدة و بچه شبیر تشییع گسیل کردن -
و سوختن بآتش - صلته بالباء و فروزانیدن
آتش را به ہیزم یقال شَیَّعْته بالنار ای احرقته
وشیّعت النار ای اذکیتہا بالحطب مُشَیَّع مرد شجاع
شیعة الرجل بالکسر اتباع و انصار مرد - و ہوادارانِ
اولاد فاطمه رضی الله تعالی عنہم مشایعه در پی کسے
رفتن - و گسیل کردن - و در پی رسیدن کسے را تشیّع
دعوی شیعیت کردن و خود را شیعی نمودن تشایع
کذلک وکل قوم تبع بعضہم رای بعض فہم شِیَع -
وقوله تعالی کما فعل باشیاعہم من قبل ای بامثالہم
من الشیع الماضیة - شِیاع بالکسر ہیزم ریزه آتش
فروزینه - و بانگ مزمار شبان - و در پی رفتن - و خواندن
شبان رمه پس مانده را و آواز کردن او مشایعة مثله

شتع - از بیماری یا گرسنگی ناشکیبائی کرد (ع ع ک ا ف ۱۲)
شطع - از بیماری و مانند آن ناشکیبائی کرد (ع ع ک ا ف)
شعلع - کسملع شعنلع بزیادة النون دراز از مردم
و جز آن وشجرة شعلعة درخت پراگنده شاخہا -
شفلع - بر وزن و معنی شعلع او ہذه تصحیف
والصواب الشعلع -
شقع فی الاناء - در آوند دہن انداخته آب خورد
وشقع فلانا بعینه عانه یعنی بنگاه داشت او را -

فصل الصاد

صبع - اُصْبُع - بالکسر انگشت و بالضم کذلک و بین
وکسرتین ایضا و بالفتح وکسر الباء ایضا و ہو یذکر
و یونث - صَبْع اشارت کردن بانگشت یقال صبعت
بفلان وعلی فلان و دلالت کردن کسے را بانگشت سوے
کسے - و ناشره ساختن انگشت را بر خنور بوقت
ریختن انچه در وے باشد بخنور دیگر (ع ع بفتحہما)
ویقال للراعی علی ماشیته اصبع ای اثر حسن -
صتع - صَتَع - بفتحتین گردش و سختی تا سر شترمرغ
صُتْع بالضم شترمرغ سخت سر -
صدع - صَدْع - شگافتن چیزے را - و بریدن
بیابان - و پیدا کردن و بیان کردن چیزے را -
و سخن حق گفتن آشکارا و قوله تعالی فاصدع بما تؤمر
ای فاصدع بامرک و اظہر دینک (ع ع بفتحہما) صدوع
میل کردن سوے چیزے صلته بالی و برگردانیدن
از چیزے صلته بعن و دو گروه کردن گوسفندان را
صِدعة بالکسر صرمة من الابل وفرق من الغنم -

رجل صدع بالتسکین والتحریک مرد سبک گوشت
انصداع شگافتن تصدیع صدع - وگله شتر و رمه گوسفند
تصدیع جدا جدا کردن - و درد سر رسانیدن صداع
بالضم درد سر تصدع پراگنده شدن -

صرع - صرع - بیماری ام - و گونه از گونها و هو
واحد الصروع ای الفنون والضروب وافگندن
(ع بفتحها) مصرع کذلک وجای افگندن مصارعة
کشتی گرفتن یقال صارعته فصرعته اصرعه صرعا
بالفتح لتمیم وبالکسر لقیس عن یعقوب صرعة بالکسر
نوع افتادن وفی المثل سوء الاستمساک خیر من
حسن الصرعة - رجل صرعة مثال همزة نیک اندازنده
صریع آنکه همه اقران خود را اندازد تصریع افگندن
و قافیه آوردن در مصراع اول از بیت صرعان
بامداد و شبانگاه - و دو لنگه در که یکی ازان سوی
و دیگر سوی میرود و صریعان بالکسر و حریف یقال
هما صرعان و شرعان و حتنان و قتلان کلها بمعنی
و یقال طلبت منه حاجة وما ادری علی ای صرعی
امره هو ای علی الاعطاء او علی الرد - صریع افگنده
افتاده - و تازیانه - و کمان ناتراشیده - و چوب
بر درخت خشک شده -

صعصع - صعصعة - صعصاع جنبانیدن مثل
زعزعة و جدا کردن تصعصع لازم منها - و ذهبت الابل
صعاصع ای متفرقة - و صعصعة پدر قبیله از هوازن است

صفع - صفع - سیلی زدن رجل صفعان سیلی زننده

صقع - صقع - بالضم کرانه و گوشهٔ زمین یقال
و هو من هذا الصقع ای الناحیة - وما ادری این صقع
ای ذهب - صقع بالتحریک فرو دریدن چاه - و ازره
سیل کردن (ع بفتحها) و اندوه که تاسه آرد و صقعاء
آفتاب قالت ابنة ابی الاسود الدؤلی یا ابت ما اشد الحر
قال اذا کانت الصقعاء من فوقک والرمضاء من
تحتک فقالت اردت ان الحر شدید قال فقولی
اذا اشد الحر فیضیقه، وضع باب التعجب - صقاع بالکسر
خرقه که زیر معجر افگنند تا نیم نگیرد - و بر دست بند - و
آنچه بینی ناقه را بدان بندند و قد مر فی (وسج)
من باب الجیم - اصقع مرغ و اسپ جز آن که میان
سر او سپید باشد. عقاب صقعاء نعت منه - صقعة
بالضم سپیدی میان سر از جانور - صقع صقعة جای
سپیدی از سر صقع شدن بر وزن قعد (ع بفتحها) و
بانگ کردن خروس و بالسین ایضا و پشک افتادن
بر زمین صقیع پشک که شب بر سر راه افتد بر زمین
ارض مصقوعة زمین پشک زده خطیب مصقع بالکسر
بلیغ فصیح - و صقعة العامة لغة فی صقعة [illegible]

صلع - صلع - بالتحریک موی رفتگی پیش سر رجل
اصلع نعت منه (ع کما اف ۲) صلعة بالتحریک و بالضم
و سکون ۲ جای صلع از سر ثنیة صلعاء طاق کهسار بی
شاخ و سنگ پخته باشد صلعاء ایضا معنی - و ریگ
بی درخت و تصلّع اصلیع باریک گردن صلاعة
بالضم شد - و الصخرة بمعنی خلق صلّاع ج صلّع ایضا
جایکه بر وی نبات نروید -

صلفع - صلفعة - بالفاء و القاف ایضا پست کردن

وگردن زدن - ومفلس شدن وکذلک بالسین والقاف -

صلع صَلْعَة - ازبن برکندن وستردن سررا ومفلس شدن -

صمع - اَصْمَعُ - خردگوش صَمْعاء مونث منه وفی الحدیث عن ابن عباس کان لایری باسا ان یُضحّی بالصمعاء - یقال هو اَصْمَعُ القلب ای ذکی تیزخاطر اَصْمَعان خاطر تیز وراے پرکار صَمْعاء ایضا گیاه گوالیده پیش از شگفت غنچه او ویقال نبح اسهم مُتَصَمِّعاً تیرے که خون آلوده پرهاے وے بچفسیده بیرون آید از خسته کلاب صُمْعُ الکعوب ای صغار الکعوب - اتانا بثریدة مُصَمَّعَة اذا دُقِّقَت وحُدِّد راسها - وصَوْمَعَة النصاری م وهی فوعلة من هذا لانها دقیقة الراس -

صنع صُنْع - بالضم نیکوئی کردن بکسے صلته بالی وبدی کردن صلته بالبا (ع بفتحها) یقال صنع الیه معروفا وصنع به صنیعا قبیحا ای فعل - صِناعة بالکسر پیشه صَنْعَة کار وپیشه کردن صَنْعَة الفرس حسن القیام علیه - فرس صنیع داشت نیکو یافته سیبت صنیع زود وذ امراة صَناع الیدین ونسوة صُنُع ورجل صَنَعُ الیدین وصَنِعُ الیدین وصِنْعُ الیدین بالکسر چرب دست وپیشه خور صانع پیشه ور صُنّاع ج صَنیعَة نیکوئی وهنر اصطناع نیکوئی کردن صلته بعند وبنفسه یقال اصطنعت عند فلان صنیعة واصطنعت فلانا لنفسی وهو صنیعتی اذا اصطنعته وخرجته - وقولهم ما صَنَعْتَ واباک تقدیره مع ابیک لان الواو بمعنی مع للاشتراک المصاحبة فاقیمت مقامه وانما نصب لقبح العطف علی المضمر المرفوع من غیر توکید فان وکدته رفعت وقلت ما صنعت انت وابوک - تصنع روش نیکو نهادن از خود - وخویشتن آراستن زن مصانعة رشوت دادن وفی المثل من صانع بالمال لم یحتشم من طلب الحاجة مصنعة بضم النون وفتحها جاے گرد آمدن آب باران مصانع جمعها استوار صنعاء قصبه یمن والنسبة الیها صنعانی بالنون علی غیر قیاس -

صوع - صَوْع - پراگنده کردن (ع ف ا ض م) انصیاع لازم منه وسپاهیگی برگشتن - وشتاب گذشتن یقال انصاع القوم سراعا ای مروا تصوّع پراگنده شدن - وخشک شدن گیاه تصیع مثله - صاع زمین پست وپیمانه اصوع ج - بالهمزه وبالواو ایضا - صواع بالضم پیمانه - وجام بزرگ که در وے شراب خورند -

صرقعة - درهم خمانیدن انگشتان وبانگ برآوردن ازان صرقاعة المقالاغة بالکسر کناره فلاخن که آواز المصطع کمنبر البلیغ الفصیح -

صنبعة - چین بجبین شدن بخجل وقت سوال وقد رأیته یتصنبع لؤما ورجل مصنبع الراس وصنبعیه الی الطول ما هو صنبعات مصغر صنبعة موضعے -

صنتع - کقنفذ میان تهی مصنتع مثله وشتر سخت سر وکذا الحمار او الثانی الوحشی ...

العظیم الجبهة والرقیق الخد۔
صندعة۔ بالکسر کنارہ تیز جدا از کوہ۔

فصل الضاد

ضبع۔ ضبع۔ بازو اضباع ج۔ و دست دراز کردن براے زدن۔ و راہ و دو قسم کردن کسے را و بازبیدن ستور بازو ہارا در رفتن (ع یفتحہا) والنات ضابع تضبیع مثلہ۔ یقال کنا فی الضبع فلان بابہم ای فی کنفہ وناحیتہ۔ ضبع بضم ۳ کفتار و سال قحط ضبعان بالکسر کفتار نر ضباعین ج۔ مثل سرحان و سراحین ضبعانة مادہ ضبعانات ج۔ و ضباع جمع للذکر والانثی۔ اضطباع ردا از زیر بغل راست بر کتف چپ انداختن ضبع ضبعة بالتحریک سخت آرزومند شدن ناقہ بفحل (ع ک اف ۲) اضباع کذلک ضبیعة پدر حی از بکر بن وائل ضباعة نام زنے

ضجع ضجع۔ بر پہلو خفتن ضجوع کذلک (ع یفتحہا) اضطجاع مثلہ ضاجع نعت منہ وفی افتعل منہ لغتان قلب التاء طاء کاضطجع والادغام کاضجع فیظہرون الاصلی ولا یقولون اطجع لانہم لا یدغمون الضاد فی الطاء وقال المازنی وبعضہم یکرہ الجمع بین حرفین مطبقین ویبدل مکان الضاد اقرب الحروف الیہا وہی اللام فیقول الطجع۔ اضجاع بر پہلو خوابانیدن۔ و فتحہ را سوے کسرہ میل دادن و فلان حسن الضجعة مثل الجلسة والرکبة۔ ضجیع ہم خواب تضجیع تقصیر کردن درکار۔ و نزدیک شدن آفتاب بفرو شدن تضجع فرو ایستادن از کار و مقیم بودن بر جاے رجل ضجعة مثال ہمزة مرد بسیار خسپندہ قال الفراء اذا کثرت الغنم فہی الضجعة والضجعاء ضجوع نام موضعے قال الاصمعی موضعة لبنی ابی بکر بن کلاب وبطحة از بنی کلاب تضع اضجع بہا

ضرع۔ ضرع۔ پستان شتر و گاو و گوسپند و مانند آن اضرع شیر فرود آوردن گوسپند پیش از نتاج و خوار و زار کردن وفی المثل الحمی اضرعتنی لک ضریع ضریعة بزرگ پستان ضریع ایضا شرق خشک و آن گیاہیست در عرب ضراعة بالفتح خواری و زاری ضرع بالتحریک سست ضارع ایضا نزار و ضعیف تضرع زاری کردن تضریع نزدیک شدن آفتاب بغروب۔ و رسیدن و پختن یک مضارعة مانند شدن تضرع بالفتح وضم الراء نام موضعے و تضارع بضم التاء والراء نام کوہے بنجد

ضعضع۔ ضعضعة۔ پست و خراب کردن تضعضع فرو شکستن بنا و افتادن و فروتنی کردن وفی الحدیث ما تضعضع امرؤ لآخر یرید بہ عرض الدنیا الا ذہب ثلثا دینہ۔ ضعضاع ضعضع مرد ضعیف کار سست و بے چیز ضعضع ریاضت دادن شتر را قال ثعلب ہو ان تقول لہ ضع لیتأدب۔

ضفدع۔ ضفدع۔ بکسر الضاد والدال چغز ضفادع ج۔ ضفدعة مؤنث وبفتح الدال ایضا قال الخلیل لیس فی الکلام فعلل الا اربعة احرف درہم وہجرع وہبلع وقلعم۔

ضلع۔ ضوکعة۔ مرد بسیار گوشت گران سنگ و گول

ضلع۔ ضِلَع۔ بکسر الضاد وفتح اللام استخوان پہلو وقد تسکن لامہ ضلوع اضلاع ج۔ ضلع ایضا کوسپند وتنہا کانہ ضلاع میل کردن وجور کردن (ع بفتحہا) ضالع ای مائل جائر ویقال ضلعک مع فلان ای میلک وہواک معہ۔ وفی المثل لاتنقش الشوکۃ بالشوکۃ فان ضلعہا معہا ای میلہا ضلاع بالتحریک کژ شدن خلقت (ع ک ا ف ۲) ضلیع نعت منہ۔ توانائی۔ وبار گران برداشتن ضلاعۃ ازور وسخت اضلاع شدن (ع بضمہا) ضلیع نعت منہ۔ فرس ضلیع تمام خلقت سطبر سرین بسیار عصب بزرگ میان تضلع شکم پر وسیراب شدن اضلاع میل دادن وگران بار شدن حمل مضلع بار گران ویقال فلان مضطلع بہذا الامر ای قوی علیہ ولا تقل مطلع بالادغام فانہ من الاطلاع وقالوا ایضا ہو مضطلع بہذا الامر ومطلع لہ ای قوی بہ ومالک لہ۔ وتضلیع الثوب جعل وشیہ علی ہیئۃ الاضلاع

ضوع۔ ضَوْع۔ جنبانیدن۔ ودمیدن بوے مشک۔ وبے آرام کردن۔ وترسانیدن (ع ف ن ۲) انضیاع بانگ۔ وفریاد کردن چوزہ مرغ ضوع بالضم وفتح الواو نوعے از چغد وآنرا چوک خوانند کہ ہمہ شب بانگ کند۔ اضواع ضیعان ج۔ ضواع بالضم بانگ چوک تضوع تضیع جنبیدن نافہ ودمیدن بوے آن۔

ضیع۔ ضَیْعَۃ۔ ضیاع بالفتح ہلاک شدن (ع ف ا ک ۲) ومنہ قولہم فلان بدار مضیعۃ مثال معیشۃ ضیعۃ۔ ضیاع آب وزمین ضیاع ضیع بالکسر ج ضییعۃ تصغیر ضیعۃ ولا تقل ضویعۃ۔ تضییع اضاعۃ بے تیمار گذاشتن وفی المثل الصیف ضیعت اللبن تضرب فی امراۃ کانت تحت رجل موسر وکرہتہ لکبرہ فطلقہا فتزوجہا رجل مملق فبعثت الی زوجہا الاول تستمیحہ فقال لہا الصیف ضیعت اللبن والصیف منصوب علی الظرف۔ رجل مضیاع ای مضیع۔ اضاعۃ بسیار ضیعت شدن مضیع نعت منہ ویقال فلان یاکل فی معی ضائع ای جائع۔ وقیل لابنۃ الخس ما احد شئ قالت ناب جائع یلقی فی معی ضائع۔ تضیع المسک لغۃ فی تضوع۔

ضوقع۔ کبوبرو ابہ است خرد یا پرندہ است۔ ضنتع مثلہ ومردگول اذا الصواب فیہ الضوکعۃ۔

ضرجع۔ کجعفر بوزنہ۔

ضفدع۔ رید وتیز دادن (ع بفتحہا) ضفع بالفتح سرگین پیل ضفعانہ ثمر سعدانہ خار دار کہ دکانہا فلکۃ لا ترا ہا اذا ہاج السعدان وانتثر ثمرہ الاسلنقیۃ قد تنثر عن شوکہا وانتصبت لعدم من لطور ہا۔

الضلفع۔ کجعفر زن فراخ فرج ضلفعۃ مثلہ وبالالام موضع ضلفع راسہ حلقہ یعنی سر را سترد۔

فصل الطاء

طبع۔ طَبْع۔ سرشت کہ مردم بران آفریدہ شدہ اند وہو فی الاصل مصدر طبیعۃ طباع کذالک وقہر کردن سیم را۔ ومہر نہادن بر نامہ صناعۃ بغلی وساختن شمشیر وسبو از گل (ع بفتحہا) یقال طبعت من الطین

العظیم الجبهة والرقیق الخد-
صندعة- بالکسر کنارهٔ تیز جدا از کوه-

فصل الضاد

ضبع- ضبع- بازو اضباع ج- ودست دراز کردن برای زدن- وراه و قسم کردن کسی را وبازیدن ستور بازو بارا دررفتن (ع بالفتحها) والناقة ضابع تضبیع مثله- یقال کنّا فی الضبع فلان بالهم ای فی کنفه وناحیته- ضبع بضم ۲ کفتار وسال قحط ضبعان بالکسر کفتار نر ضباعین ج مثل سرحان وسراحین ضبعانة ماده ضبعانات ج- وضباع جمع للذکر والانثی- اضطباع ردا از زیر بغل راست بر کتف چپ انداختن ضبع ضبعة بالتحریک سخت آرزومند شدن ناقه بفحل (ع ک اف ۲) اضباع کذلک ضبیعة پدر حی از بکر بن وائل ضباعة نام زنی ضجع ضجع- بر پهلو خفتن ضجوع کذلک (ع بالفتحها) اضطجاع مثله ضاجع نعت منه وفی افتعل منه لغتان قلب التاء طاء کاصطجع والادغام کاضجع فیظهرون الاصلی ولایقولون اطجع لانهم لایدغمون الضاد فی الطاء وقال المازنی وبعضهم یکره الجمع بین حرفین مطبقین ویبدل مکان الضاد اقرب الحروف الیها وهی اللام فیقول الطجع- اضجاع بر پهلو خوابانیدن- وفتحه راسوی کسره میل دادن وفلان حسن الضجعة مثل الجلسة والرکبة- ضجیع هم خوابه تضجیع تقصیر کردن درکار- ونزدیک شدن آفتاب بغروب شدن تضجّع فروایستادن از کار

ومقیم بودن برجای رجل ضجعة مثال همزه مرد بسیار خسپنده قال الفراء اذا کثرت الغنم فهی الضجعة والضجعاء ضجوع نام موضع قال الاصمعی موضعة لبنی ابی بکر بن کلاب وبطنه از بنی کلاب ضجوع ایضا

ضرع- ضرع- پستان شتر وگاو وگوسپند ومانند آن اضراع شیر فرود آوردن گوسپند پیش از نتاج وخوار زار کردن وفی المثل الحمّی اضرعتنی الیک ضریع ضریعة بزرگ پستان ضریع ایضا شرق خشک وآن گیاهیست در عرب ضراعة بالفتح خواری وزاری ضرع بالتحریک سست ضارع ایضا زار وضعیف تضرع زاری کردن تضریع نزدیک شدن آفتاب بغروب- ورسیدن وپختن یا مضارعة مانند شدن تضرع بالفتح وضم الراء نام موضع وتضارع بضم التاء والراء نام کوه بنجد

ضعضع- ضعضعة پست وخراب کردن تضعضع فرو شکستن بنا وافتادن وفروتنی کردن وفی الحدیث ماتضعضع امرؤ لآخر یرید به عرض الدنیا الا ذهب ثلثا دینه- تضعضع ضعضع مرد ضعیف سست ودرهم چیز سست- ضعضع ریاضت دادن شتر را قال ثعلب هو ان تقول له ضع لیتأدب-

ضفدع- ضفدع- بکسر الضاد والدال چغز ضفادع ج- ضفدعة مونث وبفتح الدال ایضا قال الخلیل لیس فی الکلام فعلل الا اربعة احرف درهم هجرع هبلع قلعم-

ضلع- ضلوعة- مرد بسیار گوشت گران سنگ

ضلع - ضِلَع - بکسر الضاد وفتح اللام استخوان پہلو
وقد یسکن لامہ ضلوع اضلاع ج - ضلع الیضا
کوسپہ شدن تنہا کانہ ضلع میل کردن وجور کردن
(ع بفتحہا) ضالع ای مائل جائر ویقال ضلعک
مع فلان ای میلک وہواک معہ - وفی المثل
لا تنقش الشوکۃ بالشوکۃ فان ضلعہا معہا ای میلہا
ضلع بالتحریک کژ شدن خلقت (ع ک ا ف ۲) ضلیع
نعت منہ - توانائی - وبارگران برداشتن ضلاعۃ
از ورحمت اضلاع شدن (ع بضمہا) ضلیع نعت
منہ - فرس ضلیع تمام خلقت سطبر سرین پیا عصب
بزرگ میان تضلع شکم پر وسیراب شدن اضلاع
میل دادن وگران بار شدن تحمّل مضطلع بارگران
ویقال فلان مضطلع بہذا الامر ای قوی علیہ
ولا تقل مطّلع بالادغام فانہ من الاطّلاع وقالوا
ایضا ہو مضطلع بہذا الامر ومطّلع لہ ای قوی بہ و
مالک لہ - وتضلیع الثوب جعل وشیہ علی ہیئۃ الاضلاع
ضوع - ضَوع - جنبانیدن - ودمیدن بوئے
مشک - وبے آرام کردن - وترسانیدن (ع ف
ن م) انضیاع بانگ - وفریاد کردن چوزہ مرغ ضوع
بالضم وفتح الواو نوعے از جغد وآنرا چوکک خوانند
کہ ہمہ شب بانگ کند - اضواع ضیعان ج - ضواع
بالضم بانگ چوکک تضوّع تضیّع جنبیدن نافہ
ودمیدن بوئے آن -
ضیع - ضَیعۃ - ضیاع بالفتح ہلاک شدن (ع
ض اک م) ومنہ قولہم فلان بدار مضیعۃ مثال معیشۃ

ضیعۃ - ضیاع آب وزمین ضیاع ضِیَع بالکسر ج ضُیَیعۃ
تصغیر ضیعۃ ولا تقل ضویعۃ - تضییع اضاعت بے تیمار
گذاشتن وفی المثل الصیف ضیعت اللبن یضرب
فی امرأۃ کانت تحت رجل موسر وکرہتہ لکبرہ فطلقہا
فتزوجہا رجل مملق فبعثت الی زوجہا الاول تستمیحہ
فقال لہا الصیف ضیعت اللبن والصیف منصوب
علی الظرف - رجل مضیاع ای مضیّع - اضاعت بسیار
ضیعت شدن مضیع نعت منہ ویقال فلان
یاکل فی معیّ ضائع ای جائع - وقیل لابنۃ الخس
ما احدّ شیء قالت ناب جائع یلقی فی معی ضائع -
تضیّع المسک لغۃ فی تضوّع -

ضوکع - کجوہر دابہ ایست خرد یا پرندہ ایست -
ضنتع مثلہ ومرد گول او الصواب فیہ الضوکعۃ -
ضرجع - کجعفر یوز -
ضفع - رید وتیز داد (ع بفتحہا) ضفع بالفتح سرگین
پیل ضفعانۃ ثمر سعدانہ خاردار کرد کانہا فلکۃ لاتراہا
اذا ہاج السعدان وانتثر ثمرہ الاسلنقیۃ قد تنشر
عن شوکہا وانتصبت لعدم من یطوہا -
الضلفع - کجعفر زن فراخ فرج ضلفعۃ مثلہ وبلالام
موضعے ضلفع اسم حلقہ یعنی سر را سترد -

فصل الطاء

طبع - طَبع - سرشتے کہ مردم بران آفریدہ شدہ اند
وہو فی الاصل مصدر طبیعۃ طباع کذالک وقہر کردن
سیم را - ومہر نہادن برنامہ صناعۃ بعلی وساختن
شمشیر وسبو از گل (ع بفتحہا) یقال طبعت من الطین

جبرة. طابع بفتح الباء انگشترین وبکسر الباء نقشیه
طباع مهرزن وسازنده طبع بالکسر نام جوی طبع
بالتحریک زنگ. وزنگ گرفتن شمشیر وجز آن وپیدا
شدن مرد وکاهل شدن (ع ک اف ۲) تطبیع پرکردن
مشک تطبع پرشدن ناقة مطبعة گران بار.

طلع. طلوع. برآمدن آفتاب وجز آن (ع
ف اض ۲) مطلع بفتح اللام وکسرها جای برآمدن
وبرآمدن نیز طلع بالتحریک برآمدن بر کوه (ع کما
ف ۲) اطلاع واقف شدن صلته بعلی. ویقال
اطلع علیهم ای جاءهم. وطلع عنه ای غاب وبرآمد
مطالعة چیزی پیوسته نوشتن تا واقف گردد یقال
طالعه بکتبه. وطالعت الشیء ای اطلعت علیه.
تطلع پیوسته در چیزی نگریستن یقال تطلعت الی
ورود کتابک ای انتظرت. اطلاع وقوف دادن
کسی را بر سر صلته بعلی وبرآوردن چیزی را. وشگوفه
برآوردن درخت. واز بالای نشانه گذرانیدن
تیر را. وقی کردن طلعاء (ض اف ۲) قی طالعة بسکون
وبار طلع شگوفه نخستین بر درخت خرما طالعة یکی
نخله مطلاع آنکه درازتر وبلندتر باشد از دیگرها
استطلاع بر رسیدن طلع بالکسر اسم فی الاطلاع
یقال اطلع طلع العدو ای سره ویقال کن بطلع الوادی
بالفتح والکسر مطلع جای اطلاع یافتن بر چیزی
وهو من اشرفت الی انحدار. فی الحدیث من
هول المطلع شبهه ما اشرف علیه من امر الآخرة
بذلک. طلیعة الجیش طلایه لشکر وهو من یبعث
لیطلع طلع العدو. طالع الشیء پیدای چیزی طلاع الارض
ذهبا پری زمین از زر امرأة طلعة خباة مثال همزة
زن بسیار خویشتن نماینده وپنهان شونده طویلع
نام آبی ودر بنی تمیم.

طمع. طمع. طماعة. طماعیة. امید. امید داشتن
(ع ک اف ۲) طمع طامع نعت منه اطماع امیدوار
کردن یقال فی التعجب طمع الرجل فلان بضم المیم
بسیار طمع شد وخرجت المرأة فلانة بسیار بیرون
آینده شد وقضو القاضی فلان وکذلک التعجب
فی کل شیء الا ما قالوا فی نعم وبئس. روایة ثعلب
عنهم غیر لازمة لقیاس التعجب لان صورة التعجب
یقال ما احسن زیدا واسمع به کثرت کلمة وقد شذ
نعم وبئس. مطمع ایضا رزق لشکر یقال امر لهم
باطماعهم ای بارزاقهم. وامرأة مطماع زن که
آرد مرد را ودست ندهد.

طوع. طوع. طاعة فرمانبرداری کردن (ع
ض ۲) صلته باللام و فرغ علف شدن چ
وهو طوع یدیک ای منقاد لک. فرس طوع العنان
ای سلس. استطاعة توانستن قوله تعالی فما
اسطاعوا ان یظهروه بحذف التاء استثقالا لها مع الطاء
یکرهون ادغام التاء فیها فتحرک السین وهی
ابدا وقرأ حمزة فما اسطاعوا بالادغام فجمع بین
وبعض العرب یحذف الطاء استثقالا فیقولون
استاع یستیع. وبعض العرب یقول اسطاع یسطیع
وهو یرید ان یقول اطاع یطیع یجعل السین

من ذ باب حرکة عین الفعل - تطاوع نرم کردنی نمودن تطوع توانائی نمودن از خود وانچه فریضه باشد آوردن مطوعة آنها که بطوع جهاد کنند بے آنکه برایشان واجب باشد ومنه قوله تعالی الذین یلمزون المطوعین واصله المتطوعین فادغم التاء فی الطاء - تطویع آسان کردن کارے را بر کسے وتوانا کردن کسے را بر کارے وقوله تعم فطوعت له نفسه قتل اخیه شل طوقت له ای رخصت وسهلت - مطاوعة فرمانبرداری کردن وسازواری نمودن با کسے مطواع فرمانبردار وفلان حسن الطواعیة لک ای حسن الطاعة - وجاء فلان طائعا غیر کاره خواهان وهم طوع - اطاعة فرمان برداری کردن ومیوه رسانیدن درخت یقال قد اطاع النخل الشجر اذا ادرک ثمره وامکن ان یجتنی وعلف ناک شدن چراگاه انطیاع فرمانبردار شدن طیع طائع یعنی -

طرسعة - از ترس سخت دویدن -

طرع - گلتف وامیر آنکه شرم وخوش آوازی ندارد وقد طرع کفرح لغة فی طسع وطرع جماع کرد (ع بفتحها) وطرع الجنادی قعد ولم ینفر -

طسع - جماع کرد (ع بفتحها) طسع فی البلاد رفت طیسع جاے فراخ ومرد آزمند والطیسع گلتف وامیر الطرع وقد طسع کفرح بها وطسع کنبر حاذق -

طع - بزبان لیسیدن طعطع کبعثر زمین هموار والطعطعة حکایة صوت اللاطع والناطع وهو ان یلصق لسانه بالغار الاعلی ثم ینطع من طیب شئ اکله فیسمک من بین الغار

والسان صوتا -

طاع یطیع - لغة طاع یطوع -

فصل الظاء

ظلع - ظلع - خمیدن ستور وجز آن در رفتار (ع بفتحها) ظالع لنگ شده وتهمت زده ظلع بالتحریک تنگ آمدن پاے وزمین بدبسیاری مردم مسلته ایا دعجم ک اف م) ویقال ارق علی ظلعک ای ورفق کن باتن خود وانه قاعلی ظلعک وقی علی ظلعک من وقیت ای الزمه واربع علیه کذا فی مجمل اللغة

فصل العین - عفرجع کسفرجل بدخلق - عکوکع کسفرجل کوتاه عکنکع کسمندل غول نر کنکع شده -

علع - کابن وعلعل بزیادة لام زجر للغنم والابل - عنجع - کقنفذ شجرة یتداوی بها ونورها وسئل اعرابی عن ناقته فقال ترکتها ترعی العنجع فقیل انما هو الخنجع واما ما وقع فی بعض کتب المعانی ترعی العنجع بتقدیم العین فغلط -

العوعاء - الغوغاء -

عیع القوم تعییعا - عیعوا عن امر قصدوه وفی کتب التصریف عاعیت عیعاء ولم یفسر وقال الاخفش لا نظیر لها سوی حاحیت وهاهیت -

فصل الفاء

فجع - فجیعة - مصیبت دردناک فجائع ج - فجع دردمند کردن ومصیبت زده کردن (ع بفتحها) تفجیع کذلک - ویقال نزلت بفلان فاجعة تفجع

در دست شدن صلته باللام -
فدع - فَدَع - کژی پیوند دست و پاے (ع ع ن ک ۳) اَفدَع کژ دست و پاے و در دن رد بہ رفتنه فدعته آن موضع کژی از دست و پاے -
فرع - فَرع - از ہر چیزے بر سوے و شاخ درخت - و کمان کہ از شاخ درخت سازند یقال قوس فرع از شاخ ناکفانیده قوس فلق از شاخ کفانیده - و بچصا بر سر زدن و بالقاف ایضا و برتر شدن از قوم خود بہ بزرگی یا بجمال - و بہ لگام زدن اسپ را تا باز ایستد - و باز داشتن میان دو کس - و برکوه شدن (ع یفتحہا) فرعة جاے بلند فراع ج جبل فارع کوه بلند و فارع ایضا نام حصنے فارعة زبر کوه - و نام زنے ویقال انزل بفارعة الوادی واحذر سفلہ افراع از بالاے کوه فرود آمدن یقال افرعت فی الجبل انحدرت ولقیت فلانا فارعا مفرعا ای احدنا مصعد والآخر منحدر و بہ کسے و بجاے فرود آمدن صلته بالبا ویقال افرعنا بفلان ای نزلنا بہ ویقال بئسما افرعت بہ ای ابتدأت بہ و بآب و علف شتافتن پیش از قوم - و جولان کردن بہ تیغ و غیر آن داشتن - و فرع کردن فرع تفریع فرود آمدن از کوه و بر آمدن بر کوه و ہو من الاضداد یقال فرعت فی الجبل ای انحدرت و فرعت الجبل ای صعدت - فروع الجوزا کرباسے تخت ویقال انجم الفروع - سجل تفرع الکتف مرد پہن کتف تلاع فوارع پشتہاے بلند آب ریز جاہاے و سے - فرع بالتحریک اول نتیجہ ناقه - و مال مطلعت آله و نام جاے - و با موے تمام شدن (ع ع ک ا ف ا) افرع فرعاء نعتان منہ - فرعة بالتحریک و السکون سپش فرع فرع ج - فریعة نام زنے تفرع بسیار شدن شاخہاے درخت و سیده قبیلہ اخواستن افراع دخترے شدن فراعة رکوے کہ تسلم در وے پاک کنند -
فرقع - فرقعة - درہم خمانیدن انگشتان و بانگ آوردن از وے تفرقع بانگ آمدن از انگشتان افرنقاع پراگندن و دور شدن از کسے صلته بعن یقال افرنقعوا متمعا بین ای تفرقوا منسرعین -
فزع - فزَع - بالتحریک ترس افزاع ج - و ترسیدن (ع ک ا ف ۲) و پناه جستن بکسے یقال فزع منه و فزع الیه و فریاد رسیدن قال رسول الله صلعم للانصار انکم لتکثرون عند الفزع و تقلون عند الطمع - مفزع پناه جاے یقال فلان مفزع للناس و ہما مفزع و ہم مفزع و ہی و ہن مفزع لہم سوا و فیہ جمیعا - مفزعة انچہ از وے ترسیده شود افزاع ترسانیدن - و فریاد رسیدن و تفزیع ترسانیدن و بے بیم گردانیدن و ہو من الاضداد صلته بعن و منه قوله تعالی حتی اذا فزع عن قلوبہم ای کشف عنہا الفزع -
فسع - فَسع - فشاردن رطب تا از پوست بیرون رفتہ و فی الحدیث نہی عن فسع الرطبة

وغلافت سر نره بگردانیدن کودک (ع بفتحهما)
یقال غلام اقلع ای اقلع آنکه کمره او از غلاف بیرون
آمده باشد تقصیع متعدی منه انقصاع لازم منه ـ
انقصاع گرفتن همه حق خود را از کسے بر جاے خود
وغلافت سر نره برگردانیدن کودک ـ
قطع ـ قطاعة ـ بی سوائی انجامیدن کار (ع
بفتحهما) امر قطیع ای شدید شنیع جاوز المقدار ـ
اقطاع کذلک امر مقطع ای قطیع و بزشتی رسانیدن
فیتعدی ویلازم ایضا قطیع با فتن کار را استفظاع مثله
قعقع ـ قعقعة ـ راندن شبان گوسپند را بے قع قع
گفتن راع قعفاع قعقعی قعقعا فی اذا کان خفیفا
فی ذلک ـ
فقع ـ فقوع ـ سخت زرد شدن (ع بفتحهما وض ۲)
صفر فاقع نعت منه ـ وقوله تعالیٰ صفراء فاقع لونها
علی التقدیم والتاخیر ای لونها فاقع ـ فاقعة بختی
فواقع ج ـ فقاع م ـ نقاقیع غوزهاے شراب
فقع تیز دادن ـ و نوعے از سماروغ وبالکسر مثله
فقعة ج ـ تفقیع از انگشتان بانگ بر آوردن
بجنبانیدن آن ـ
فلج ـ فلع ـ شگافتن چیز را (ع بفتحهما) تفلیع
کذلک انفلاع لازم منه ـ تفلع ترقیدن پاے
فلع بالفتح والکسر کفتگی پاے فلوع ج ـ ویقال فی الشتم
لعن الله فلعتها ـ
فنع ـ فنع ـ بالتحریک فزون وبسیار شدن مال
(ع ک ا ف ۳) مسک ذو فنع خوش بوے تیز ـ

فوع ـ فوعة ـ رسیدن بوے خوش وکذا بالغین ـ
فردوعة ـ کسه فوره گوشه کوه عن العزیزی وقیل
صوابه بالقاف ـ
الفرنع ـ کتفنذ نیم دانه قرزعة پارهٔ از گیاه قرنع
بلا لام یکے از پشت کرکهاے کتان وتقرنع الکلام
صار قرانع ـ
فرنع ـ کزبرج وقنفذ بیش میانه ـ
فشعت الذرة ـ اطراف ارزن خشک شد
(ع بفتحهما) ـ
فضع ریدیا تیز داد (ع بفتحهما) ـ
فلع ـ و فلوع ـ باندوه یا خشم سرنگون شدن (ع
ک اف ۲) وذهب فایدری این فلع کمنع ای این غدا ـ
فنقع ـ کقنفذ موش وقد تقدم القاف فنقعة است
ویقع فنقع بالفتح مرگ ـ
الفوعة ـ من الطیب بوے خوش الفوعة من السم
تیزی وتندی زهر الفوعة من النهار واللیل اول
روز وشب ـ
فیح الامر ـ ابتداے کار فیحة الامر مثله

فصل القاف

قبع ـ قبوع ـ سر در پوست کشیدن خارپشت ـ
وسر در گریبان کشیدن مردم (ع بفتحهما) ودر زمین
رفتن وتاسه بر افتادن قابع باتاسه ـ ویقال فشا الله
خوک قباع کقباع الخنزیر ـ وامرأة قبعة طلعة اذا
تقبع مرة وتطلع اخری ـ قبعة ایضا مرغکے کوچک
سوراخهاے موش باشد پیوسته چون از چیزے

ترسه و درست رود قبیعة بند شمشیر و کارد و دولنج
و فوک قبیعة شاه. تقبیعة علامت شکوفه قبعت
و شلاف قبیح شد. ان شکوفه و رشت قباع بالضم
پیمانه بزرگ. و لقب مردی. اقتباع از مشک آب
خوردن بدهان. انقباع پنهان شدن۔

قدع - قدع - عنان زدن اسپ را. و باز داشتن را
کسی را از کسی (هر دو بفتحهما) انقداع باز ایستادن
فرس قدوع اسپی که حاجت آید او را بعنان زدن
تا باز ایستد. و فحل لا یقدع ای لا یضرب انفه و یکرم
قدع بالتحریک ضعیف شدن چشم (ع ک ا ف ۳)
و کم سخن و شرمگین شدن از زن. و چشیده شدن آنچه
و دور باش شدن سال. یقال تقدعت فی الشوق
ای دنت. امرأة قدعة و فرس قدع. تقادع شتافتن
و چون بیکدیگر جستن. و نیز زدن با یکدیگر
و فی الحدیث یحمل الناس علی الصراط یوم القیٰمة
فیتقادع بهم جنبتا الصراط تقادع الفراش فی النار
و مردن قومی در پی یکدیگر۔

قذع - قذع - فحش و پلیدی زبانی شتم و بد
و دشنام دادن (ع بفتحها) اقذاع کذالک. و فی الحدیث
من قال فی الاسلام شعرا مقذعا فلسانه هدر. تقاذع
بیکدیگر مخنان زشت گفتن. قذع و بوشت و بغیرت۔

قرع - قرع - کوفتن و زدن و تیر بشانه رسیدن. و فال زدن بقرعه
و در کوفتن. و زدن با یکدیگر زدن. و تمام خوردن
آنچه در کاسه بود چنانکه لب کاسه پیشانی زند (ع
بفتح) یقال قرع بابه. و ... و فی امثال العرب

قرعت لذی الحلم ای ان الحلیم اذا نبه انتبه و اصله
ان حکما من حکام العرب عاش حتی اهتر فقال لابنته
اذا انکرت من فهمی شیئا عند الحکم فاقرعی لی المجن بالعصا
لارتدع. قرع قراع الشئی کردن فحل (ع بفتحها)
استقراع گشن بها پیت خواستن. و گشن خواستن
ماده گاو. اقراع گشنی دادن گشن را. و پیشی
کسی دادن قرعة بالضم گزیدن مال. و آنچه بفال کشند
قرع بالتحریک آبله سپید که بر شتر بچه برآید
و بی موی شدن سر بعلت (ع ک ا ف م) اقرع
کل که بعلت شده باشد قرع بالضم قرعان ج ۔
و ذالک الموضع من الراس القرعة بالتحریک بتحویل
کردن شوربت را و باز ایستادن از آنچه فرماید
قرع نعت منه. و خالی شدن درگاه از مردم و خانه
(ع ک ا ف م) یقال نعوذ بالله من قرع الفناء و
صفر الاناء و فی الحدیث عن عمر قرع حجم و خلت
ایام الحج من الناس. و نزل قرع اذا لم یکن فیه ابل
و قال ثعلب نعوذ بالله من قرع الفناء بالتسکین
علی غیر قیاس. اقرعان دو سر و پا قریع مرد غالب
و گشن حاجب سنخه اقرع نوشته از مار شجاع او
شاه. و یقال تشتت ابلک اقرع من الخیل
و نحو ای الفا تا و هو نعت کل الف کما الف مشتبه
اسم الکل ماته مقرعة کونه بشد ایشان تقریع سرزنش
کردن تحت گشنی را. و ... و لقب ... و ... قوانی
سایه تحت اقاذ ق ... القاده ... و ...
... ... قوارع القرآن ... ... اقبال

قرعتهم قوارع الدهر ای اصابتهم - ونعوذ بالله من قوارع فلان ولواذعه وقوارص لسانه - قارعة الدار ساخت سرای - قارعة الطريق بر سوی راه - قوارع القرآن آیتها که بوقت مهمات وبجهت حرز خوانده شود - قريع شتر کره آبله بر آمده قرعی ج - مثل مریض ومرضی یقال استنت الفصال حتی القرعی وکشن - وشتر یقال فلان قريع دهره و حریف یقال فلان قريعک ای مقارعک - قريعة البيت بهترین جای در خانه - وبهترین مال ناقة قريعة آنکه گشن بروی بسیار جهد وحمل کم گیرد - واقراع براستی بازگشتن ونرم شدن یقال اقرع لی فلان ای ذل - وقرعه انداختن میان قوم یقال اقرعت بينهم - وعنان زدن ستور را تا بایستد یقال اقرعت الدابة بلجامها ای کبحتها به - واقرعته ای کففته - واقرعه ای اعطاه خیر ماله - وفلان لا يقرع ای لا يقبل المشورة والنصيحة - تقريع علاج کردن شتر بچه قريع را - ودرشتی کردن وسرزنش کردن - مقارعة یکدیگر را کوفتن دلیران - وقرعه انداختن باهم یقال قارعته فقرعته اذا اصابتک القرعة دونه - اقتراع گزیدن - وقرعه زدن - تقارع کذلک - تقرع گشتن از پهلو بپهلو یقال بت اتقرع ای اتقلب - قريع بالتصغير پدر بطنی از تمیم -

قبع - اقرنباع - درهم کشیدن سر را -

قرثع - قرثع - زن گول - وآنکه پیراهن یا چادر باشگونه پوشد - وفلان قرثعة مال بالکسر آنکه مال نیکو نگاه دارد ودرست نیکو شود -

قرصع - قرصعة - درهم شدن ونهفته شدن ومنه قد اقرنصع الرجل - ومقرمط نبشتن کتاب را ورفتار بد رفتن در راه -

قزع - قزوع - سبک شدن وشتاب رفتن آهو در گریختن (ع بفتحها) ومنه قولهم قزع الدريات اذا غلب فهرب - قزع بالتحريك پارهای ابر تنک قزعة یکی - وشتران خرد - وجای جای ستردن سر کودک وقد نهی عنه - تقزيع ستردن وجای جای ناسترده ماندن - وآماده کردن اسپ را بدواندن فرس مقزع نعت منه - و تقزع الفرس ای تهیأ للركض - مقزع مرد تنک موی وسبک رفتار ویقال ما عليه قزاع نيست بروی لته پاره - قزعة بالضم موی گرداگرد سر قنازع ج - وفی الحديث غطی عنا قنازعک یا ام ايمن -

قشع - قشع - پوستهای خشک قشعة یکی علی غیر قیاس لان قیاسه قشعة مثال بدرة وبدر الا هكذا يقال - وفی حديث ابی هريرة لو احدثتکم بما اعلم لرميتمونی بالقشع يعنی پوست خاک آلود زنبید به - قشع ايضا بيت من جلد فان کان من ادم فهو الطراف - ودور کردن باد ابر را وپراگنده کردن (ع بفتحها) اقشاع انقشاع تقشع کشاده شدن ابر از هوا ودل از غم وقشعت القوم فاقشعوا وتقشعوا ای فرقتهم فتفرقوا - واقشع القوم عن الماء اقلعوا - قشعة بالکسر پاره ابر که بعد از کشادن ماند -

قصع - قصعة - کاسۂ بزرگ قصع قصاع ج -
قصع فرو خوردن جرعہ آب را مردم و نشخوار اشتر
و نیکو و نرم خائیدن شتر نشخوار را (مع یفتحہا)
و فی الحدیث انہ خطبہم علی راحلتہ وانہا لتقصع بجرتہا
و میان دو ناخن سپش کشتن - و تشنگی نشاندن
آب کسے - و حقیر و خوار داشتن کسے را و بتاخیر
افگندن بکف دست - و سپیدہ و خرد ماندن کودک
کہ نگوالدہ شد یقال قصع اللہ شبابہ فہو مقصوع
لا یشب و لا یزداد - قصاعۃ خرد و سپیدہ بماندن
کودک کہ کلان نشود (مع یفتحہا) قصع نعت
قاصعا سوراخ کلاکوش والجمع قواصع شبہوا
فاعلاء بنافقاء وجعلوا الالف التانیث بمنزلۃ الہاء
قصعۃ مثال ہمزۃ مثل القاصعاء -

قضع - قضاعۃ - پدر حی از یمن و سکلانی -

قطع - قطع - بریدن (مع یفتحہا) قطوع گذشتن
از جوی - و بریدہ و سپری شدن آب چاہ -
و رفتن مرغان از سرد سیر بگرم سیر [illegible] آن
قطاع بالکسر [illegible] قواطع [illegible]
بریدن [illegible] و قطاع مثال ہمزۃ
[illegible] خویش [illegible] قطعۃ
[illegible] اتقی [illegible]
[illegible] - انقطاع
بریدہ شدن و فلان منقطع القرین فی سخاء [illegible]
فرو ماندن در راہ از رفقا یقال قطع بفلان
فہو مقطوع بہ و انقطع بہ فہو منقطع بہ اذا عجز عن سفرہ
من نفقۃ ذہبت او قامت علیہ راحلتہ او اتاہ
امر لا یقدر علی ان یتحرک گسستن رسن منقطع الوادی
والرمل والطریق منتہاہا - سقط جائے برش و
سپری شدن ہر چیز مقاطع ج - اقطع نشان
بریدگی و چیزان کہ دو دست بیکدیگر فرستند
ابن قاطع شیر برندہ و نرش اقطع مرد دست بریدہ
قطعان بالضم ج مثل اسود و سودان قطعۃ
بالضم جائے برش از ہر چیز قطعۃ بالضم
و اسکون مثلہ و ایضا پارۂ از زمین جدا کردہ در
بخش و یقال اصاب الناس قطع و قطعۃ اذا انقطع
ماء بئرہم فی القیظ قطع بالضم و بہ ما سمی ونزی
و چیزان قطعہا نوعے از غرا قطع بالکسر تاریکی
آخر شب و منہ قولہ تعالی فاسر باہلک بقطع من اللیل
و گلیم خرد کہ بر پشت شتر اندازند چون بنشیند
بر وے - و پیکان خرد و پہناور کہ در تیر نشانند
اقطاع انقطاع ج - قطعۃ یکپارہ از ہر چیز قطیعۃ ہجران
و یقال الصرم مقطعۃ الاثمان بقطع بالکسر آلہ
بریدن مقطعات الشعر پارہا سے جامہ بیگو
و پارہا سے قصائد شعر و چیزان و یقال للارنب
منقطعۃ الاشعار تقطیع پارہ پارہ کردن - وبرگزیدن
اسپ ویرندہ از اسپان دیگر و یقال جاءت الخیول
مقطوعات ای سراعا بعضہا فی اثر بعض - و
تقطیع الشعر وزنہ باجزاء العروض - والتقطیع
ایضا مغص فی البطن عن ابی نصر - قطاع القیح
و الکسر انگور خرما بریدن و چیزان قطع ریسہ کرد

و پارہ گاؤ اقاطیع ج - علی غیر قیاس و اقطاع
قطعان ایضاً مثل اشراف و جربان و تازیانہ و
فلان قطیع القیام آنکہ برنتواند خاست از ضعف
یا از فربہی قطاعۃ بالضم آنچہ از بریدن افتد تقطع
پارہ پارہ و بخش بخش شدن قولہ تعالی لقد تقطع
بینکم فیمن قرأ بالرفع و پارہ پارہ و بخش بخش کردن
قولہ تعالی و تقطعوا امرہم بینہم ای تقسموہ لازم متعد
اقطاع بہ بریدن دادن شاخہاے درخت را
یقال اقطعتہ قضباناً من الکرم ای اذنت لہ فی
قطعہا - و یقال ہذا الثوب یقطعک قمیصا و برید
کردن خراج زمین - و بریدہ شدن حجت و جواب
کسے و ساکت و ملزم شدن او و ہو رجل مقطع
بالکسر نعت منہ - مقطع بالفتح کشتن را باز داشتن
از کشتی و غریب از خان و مان بریدہ شدہ - و
آنکہ یاران او را و ہند و او را فی و یقال قطعت الشیئ
اذا انقطع عنک اقطع الغیث - و قطعت الدجاجۃ
ای اقفت یعنی از بیضہ باز ماند - مقاطعۃ بریدہ کردن
بر چیزے تقاطع بریدن دو گروہ از ہم اقتطاع پارۂ
از چیزے جدا کردن و اقتطع فلان طائفۃ من مال
فلان ای انتہب -
قعقع - قعقعۃ - آواز سلاح و نحو آن - و رفتن
در زمین و جنبانیدن و فی المثل ما یقعقع لہ بالشنان
قعقاع بالکسر کذلک - قعقاع بالفتح الاسم و راہ
از یمامہ بکوفہ و راہ دشوار و منہ قیل قرب قعقاع
لانہم یجدون فی السیر و خرہاے خشک - و تپ لرزہ

و قعقاع بن شور نام معروف فی بفضل جار قعقعانی
بالضم سخت آواز متقعقع آنکہ قدح را بسیار داند در میسر
قعاقع آواز رعد پیاپے و مواضع از بلاد قیس
تقعقع جنبیدن و یقال تقعقعت عمدہم ای ارتحلوا
و فی المثل من یجتمع یتقعقع عمدہ کما یقال اذا تم
امر دنا نقصہ - قعیقعان نام کوہے بمکہ و اہواز -
قفع بالضم مرغیست بیسہ در از منقار قفاع بالضم
مار غلیظ مر - اقفاع فرود آمدن قوم بر آن آب -
قفع - قفعۃ - زنبیل خرد بے گوشہ قفعاء درختے
قفع درکشیدہ شدن دست و پاے و جز آن -
رجع ک اف ۲) اذن قفعاء کانہا اصابتہا نار فانزوت
و رجل قفعاء پاے انگشتان برگشتہ رجل اقفع
نعت منہ و قوم قفع الاصابع و رجل مقفع الیدین
قلفع بالکسر گل خشک شدہ بر زمین کہ بطر قند
پراکندہ شود -
قلع - قلع - توشہ دان شبان - و برکندن
(ع بفتحہا) و نام معدنے کہ از وے ارزیر خاص
خیزد قلعی منسوب الیہ - و فی المثل شحمتی فی قلعی
ای فی مزودی - اقتلاع برکندن انقلاع و تقلع
لازم منہ - مقلوع امیر معزول و ائمۃ القالع دائرۃ
تکون تحت اللبد و یکرہ - اقلاع باز ایستادن
قولہ تعالی و یا سماء اقلعی و باز ایستادن تپ و
یقال ترکت فلانا فی قلع بالسکون و الحرکۃ تمنا
ای فی اقلاع منہا - قلعان دو برادر از بنی نمیر
و اسمہا صلاۃ و شریح - قلعۃ حصار رحتی القلعۃ

بالتحریک موضعی و بادیه سیف قلعی منسوب الیه
و پارهٔ بزرگ از ابر قلع ج - و ایضا سست پای
شدن در کشتی (ع ک ا ف ت م) رجل قلع القدم
قست سنه - و هذا منزل قلعة بالضم ای لیس بمستوطن
و مجلس قلعة اذا کان صاحبه یحتاج الی ان یقوم
مرة بعد مرة - و هم علی قلعة ای علی رحلة - و [illegible]
قلعة آنکه بر زین نتواند بودن و در کشتی زود [illegible]
قلعة ایضا مال عاریت و فی الحدیث بئس المال
القلعة - مقلاع فلاخن قلاع سرهنگ و فی الحدیث
لا یدخل الجنة قلاع و نباش قلاع بالضم و التخفیف
گل تراشه - و خاک در و اشده که زیر او [illegible]
بر آمده باشد - و قوت است بسیاری [illegible]
از و سه صخرهٔ بزرگ در صحرا افتاده - و [illegible]
و سنگ انداز بدست یا بفلاخن انداز قلع
بالکسر بادبان قلاع ج - سفن مقلعات کشتی ها
با بادبان -
قمع - بسر و زدن - و قهر کردن و خوار گردانیدن
اقمع مثله - مقمعة بالکسر عمود آهنین مقامع ج
انقماع خوار شدن - قمعة بالتحریک نام مردی
و سرکوهان شتر قمع ج - و مگس ریزه که بر ستور
نشیند قمع بالتحریک ایضا گشن کردن [illegible]
و دو سیدن آن (ع ک ا ف ت م) قمع بالکسر [illegible]
در سر کشته و بالفتح ایضا [illegible]
و غلاف خرما و [illegible] و مانند آن [illegible]
و قمعت الوطب ای [illegible] التقمع [illegible]

از سوراخ مشک آب خوردن مثل الاقتباع -
و یقال الحمار تقمع ای یحرک راسه -
قنع - قنوع - بالضم خواستن و خواهندی و نیاز
نمودن در سوال (ع ب فتحها) قانع قنع [illegible]
و یقال قنوع بسند و خرسند بودن و قانع بمعنی الراضی
و هذا المعنی اشهر فیه [illegible] الاضداد - و فی المثل
خیر الغنی القنوع و شر الفقر الخضوع و میل کردن
[illegible] سوی [illegible] چراگاه (ع ک ا ف ت م) [illegible]
[illegible] (ع ب فتحها) قناعة بالفتح خرسندی و
بسنده کاری [illegible] (ع ک ا ف ت م)
[illegible]
[illegible] قناع [illegible] که بالا [illegible]
باشد - [illegible] بزرگ [illegible] قنع بالکسر [illegible]
[illegible] بالفتح گواه عدل یقال فلان [illegible] قنع و
رجل قنعان [illegible] بالضم یستوی فیه الواحد
و المذکر و التثنیة [illegible] قنعان
بالکسر [illegible] قنع [illegible]
[illegible]
[illegible]
قانع [illegible] کردن [illegible]
[illegible] کردن [illegible] الوقت [illegible]
[illegible] قوله تعالی مهطعین مقنعی [illegible]
[illegible] کردن [illegible]
کردن شتر [illegible] تا آب خورد - [illegible]
[illegible] تا آنچه [illegible]

رو داشتن تا پشود - وگردانیدن ستور را سوے چراگاه - و خشنود گردانیدن -

قنوع - قنع - قناع - بستن کشن براده (ع ص ارض ۲م) اقناع النخل اذا اج - قاع زمین هموار اقوع اقواع قیعان ج - قیعة ایضا واحد مثل القاع وقیل جمع البعض - قاعة الدار ساحت سراست -

قشع - بالضم پوستی ولیس تحصیف قیع و لاقیع -

قرع - تحمیة وهم پیش شتر را کیسان قرعة قرع اذ فی قرع عنه کرن یکره کردن ابنائل ازالة قرع تعنة قرع کعصفور موپیچ شتره کعصفوره قرعه کرد شنگا و ف کره هم ست -

قرنع - کجعفر زن اول قرنع شد -

قرشع - بالکسر کیسکه زیستند و کاوس مردم پهن و چیزیست سفید چو آنک که بر تن پدید آید و القرشع المنتصب المنتشر و المستعد للشر و اقرنشع ابرنشق و رفع رأسه وتحرک نشاط -

قرطع - کزبرج و هم پیش شتر قرع شاد -

تقرفع - تخبید تقرعف شدن و اقرنفع علیه مبنیا للمفعول اغمی علیه ثم افاق -

قفنعة - زن پستک -

قلوبع - کزبرج رجل الحقه لوم -

قلفع - کزبرج وهم گل برکبیده و شنگا فته و چیزیست که از آهن وقت کوفتن جدا گشته باشد و منه قلنع قلم یعنی بشم زر و القلنعه که برجه قشر الارض یرتفع عن الکماة و ما یصیر علی جانبه الجبیر کمیته القشر الواسع قطعا قطعا -

قلمعة - مردم فرومایه و قلمع راسه ضربه فاندره وقیل حلقه -

قمع - کقنفذ آوندگندم و کوهیست بدیار بنی تمیم و مرد کوتاه - قمعة زن کوتاه و کرسنه و نقطه شبیهة بالبرنس و یلبسها الصبیان و پنبه انگندنی زنان که خرد باشد یا مانند آن و قمع فی بیته در خانه پنهان شد و خشمگین گردید و رجل متقمع الرأس کبیر الباذخم ظالم -

رجل متقنشع اللحیة - بکسر الشاء مرد دراز ریش با پراگندگی آن -

قنبع - کقنفذ قنبان -

قنزع - قنبان قنزعه موسے که واگرد سر قنازع بلابها و سخن بد و فحش -

قنزعة - کقنفذة بضم القاف والزای و فتحهما و بکسرهما بلابها و موسے که گرد اگرد سر قنازع و قنزعات ج - و پاره از موسے که بر سر اطفال گذارند یا موبهاے دراز و پاره زمین بے نبات دباقی مانده به فتن و هم و برگردان خسروس و القنزعة من الحجارة سنگ ریزه که از گردگان کلان باشد و تیش یعنی موبهاے که زنان برسر بقدر انار پیچیده دارند قنازع بلابها و القنزعة من النهی و الاسلام بقایاها و انا نهی النبی صلعم عن القنازع نهی ان یوخذ الشعر و یترک منه مواضع قنزع

بالضم کوهیست ما بین مکه و بحرین که بسیار سر دارد
ویقال اذا اقتتل الدیکان فهرب احدهما قنزع الآخر
قنقع - کقنفذ مرد کوتاه خسیس و موش قنقع کزبرج
مثله قنقعة بالضم اسپ و ماده خارپشت -
بنو قینقاع بضم القاف وتثلیث النون شعب
من الیهود کانوا بالمدینة -
قوقاع - بالکسر خندیدن خرس یقال قوقع الذئب
قاع الخنزیر - خوک آواز کرد (صح ف اک سم) والاقیاع
بضم الهمزة وفتح القاف والیاء المشددة موضع بالحجاز

فصل الکاف

کتع - یقال ما بالدار کتیع - ای احد - کتع بالضم وفتح
تم بچه روباه و مرد لئیم کتعان بالکسر ج مثل صرد
وصردان - و کتع جمع کتعاء فی توکید التانیث
یقال اشتریت هذه الدار جمعاء کتعاء و هذه الدار
جمعاء کتعاء و رأیت اخوانک جمع کتع و رأیتهم
اجمعین اکتعین - ولا یقدم کتع علی جمع ولا یفرد
لانه اتباع له - جوان کتیع سامان تمام و کتع ای هرب
(صح بفتحها) -
کشع - کشوع - شکر دان شدن ستوران و سرگرفتن
شیر و چرا شدن (صح بفتحها) کشع کذلک و کفاک از سر
اندر افتادن و ... کشعة بالضم کفاک دیگ ...
کالقشعة بالضم - مطر
کرع - کرع - بالتحریک آب باران ایستاده گرفتن
بدهان آب بر داشتن و خوردن از جوی (صح بفتحها)
و کسر الکراع به آب ایستاده رسیدن قوم و اشتقاق

ستور اکارعات کرعات خراسان که بر آب شام
اکرع باریک پیش ساق کرع بالتحریک اسم منه و
کرع مصدر منه و بدهان آب بر داشتن (صح کا
ف م) کراع بالضم پاچه گوسپند و گاو و جز آن و
هو بمنزلة الوظیف فی الفرس والبعیر و هو مستدق
الساق یذکر و یؤنث اکرع و اکارع ج - وفی المثل
اعطی العبد کراعا فطلب ذراعا لان الذراع
فی الید و هو افضل من الکراع فی الرجل - و
یقال الکراع انف یتقدم من الحرة ممتد و قال الاصمعی
و هو العنق من الحرة ممتد - والکراع ایضا اسم
لجمع الخیل -
کرسع - کرسوع - استخوان پیوند سر دست
از سوی خنصر -
کسع - کسع - سپیدی گرد اگرد دنبه اسپ آن
موی های اوکان بود که بر پیوند سر دست و پا
اسپ و خر باشد بالاست سم - و راندن مردم را
و سپوختن در پس پشت یا بر پیش پای
آب سرد زدن پستان ناقه را تا شیر باز گردد
یقال کسعت الناقة بغبرها ای ضربت خلفها
لیتراد اللبن فی ظهرها و ذلک اذا خفت علیها
و رجل کسع ای غرب و هو من زوت لقیته
الکساع و میان پاسه و آوردن سگ
بالضم خران کردم و ... زائده کسع لقب
... الیمن و منه قولهم ندامة الکسعی و هو
رجل ... حتی اتخذ منها قوسا فرمی الوحش

لیلاً تا صاحب وطن اذا اغضا فاکسر القوس فعالیج رائی بارکی من الصید خندہ رس۔
کشع۔ کشع القوم عن القتیل۔ تفرقوا۔
کعع۔ کعاعۃ۔ باز ایستادن ازو شتن کعکع باز ایستادن و بد دل شدن واکعہ الفرق اذا جبس عن وجہ رجل کعکع بفتحتین جبان ضعیف کعع مصدر منہ (عع ف اض اک ۲) و بالکسر چو ذہو کع و کاع۔
کلع۔ کلع۔ کفگیاو پیا کی پاے (عع ک اف ۲) اما کلع ۔ سقاء کلع شتر و مشک کلچ بستہ گفتہ شد از گوسپند ذو الکلاع نام یکے از ملوک یمن۔
کمع۔ کمیع۔ ہم خوابہ کمع بالکسر کذالک۔ مکامعۃ ہمخوابگی کردن دو مرد با ہم وہی التی نہی عنہا۔
کنع۔ کنوع۔ فراہم و منقبض شدن۔ و نزدیک آمدن کار۔ و میل غروب کردن ستارہ۔ و نیز فروتنی کردن (عع بفتحہا) اکناع مثلہ وایضاً پر فراہم آوردن مرغ بوقت فرود آمدن از ہوا کنع بالتحریک درکشیدہ شدن انگشتان (عع ک ا ف) تکنیع تقبض آوردن کسے را تکنع لازم منہ۔ کتاع گرد آمدن قوم۔
کوع۔ کوع۔ کاع۔ استخوان ساق دست از سوے انگشت ابہام ویقال احمق من الذی یتمخط بکوعہ۔ اکوع کژ ساق کوعاء مونث منہ۔ کوع برساق دست رفتن سگ در ریگ از گرما (عع ف اض ۲)۔
کیع۔ کیع۔ ترسیدن از چیزے (عع ف اک ۲)
کیع۔ بریدہ باز داشت (عع بفتحہا) و درا ہم و دنانیر مرد کر دکیعہ خواری و فروتنی کیع کعہ دشترانی و منہ یقال للمرأۃ الاہنۃ باوجہ الکیع کیع بیدان کدیہ۔ دور کردن آنرا (عع بفتحہا) کدیہ بالضم خوار۔
کداع بالکسر جد لعشر بن مالک بن عوف الذی قتل مع الحسین بالطف۔
کربعہ۔ انداخت آنرا و کربع الشی بالسیف بشمشیر بپہنید آنرا وکربع قوائمہ ابالعا یعنی پو کرد آنرا۔
کرتع۔ بجعفر مرد کوتاہ و کرتع و قع فیما لا یعنیہ۔
کنتع۔ بالضم مرد کوتاہ۔

فصل اللام

لذع۔ لذع۔ سوختن آتش کسے را و سوزش دادن کسے را بزبان (عع بفتحہا) یقال نعوذ باللہ من لواذعہ۔ العذاع سوختن جراحت و ریش لوذعی مرد تیز خاطر و ظریف۔
لسع۔ لسع۔ گزیدن مار و کژدم (عع بفتحہا)۔
لطع۔ لطع۔ لیسیدن۔ و پیش پاے زدن سپس کسے (عع ک اف ۲) التطاع تمام آب حوضہا و خوردن لطع بالتحریک سپیدی درون لبہا و آن بیشتر در سیاہان از مردم بود۔ و ریختن دندان مردم چنانکہ جفا مانند رجل الطع وامرأۃ لطعاء نعت منہ۔ و لطعاء ایضاً زنے کہ فرج او کم گوشت باشد۔
لعع۔ لعاع۔ بالضم گیاہے نازک در اول رستن دنیا قبل الدنیا لعاعۃ۔ العاع رو پانیدن زمین

آن گیاه را تلمیع به پیچیدن لعاع و اصلها تلمیع
فکرهوا ثلث بینات فابدلوا من الآخرة یاء تلقا
علف سبک تلقع نام کوهے و سراب تلعلعت
درخشیدن سراب۔ وشکستن استخوان تلعلع چشم
سیاه شدن از گرسنگی۔ وشکسته شدن استخوان
تصغیر نان کاورس۔
لفع۔ تلفیع۔ سر پوشیدن صلاته بالباد و باشکوه
کردن تو شده و آن را تلفع جامه در بر کشیدن
و جامه در خود پیچیدن۔ و برگ فرو گرفتن درخت را
و پیری فرو گرفتن مرد را لفاع بالکسر چادر التفاع
چادر در خود پیچیدن و سبز شدن زمین به نبات
لقع۔ لقع۔ بچشم کردن کسے را (ع ع بفتحهما)
ویقال لقعه ببعرة و لقعه بعینه ای عانه قال
ابو عبیدة ولم یسمع اللقع الا فی اصابة العین و
فی البعرة۔ لقاعة بالضم والتشدید مرد حاضر جواب
التقاع برگشتن گونه روی و جزآن ویستعمل مجهولا
لکع۔ لکع۔ ریم بر چسپیدن براندام (ع ع ک ا ف ۲)
رجل لکع مرد لئیم و خوار بنده نفس و امرأة لکاع
مثل قطام۔ تقول فی النداء یا لکع بالضم و للاثنین یا
ذوی لکع۔ لکاعة مصدر منه (ع ع ک ا ف ۲) الکع لکعا
نعت منه۔ ولا یصرف لکع فی المعرفة لانه معدول
من الکع۔ ویقال للفرس الذکر لکع و للانثی لکعة
هذا ینصرف فی المعرفة لانه لیس ذلک المعدول
الذی یقال للمؤنث منه لکاع و انما هو مثل صرد و
نغر۔ لکع ایضا۔ خرکره و کودک خرد و فی حدیث

ابی هریرة اثم لکع یعنی الحسن او الحسین رضی الله تعالی
عنهما۔ لکیعة کنیزک فرومایه بنو اللکیعة گروهے لکع
گزیدن مار و گزدم۔ و بسر زدن بره پستان مادر
بوقت مکیدن (ع ع بفتحهما)۔
لمع۔ لمع۔ لمعان۔ روشن شدن و درخشیدن
(ع ع بفتحهما) یقال لمع البرق ای اضاء ویقال سراب
یلمع و یشبه الرجل الکذاب۔ التماع کذلک۔ لماع
دشت۔ و عقاب لمعة پاره گیاه خشک در میان
گیاه تر و پاره از عضو که خشک ماند در وضو یا غسل
الملمعی مرد زیرک تیز خاطر یلمعی کذلک۔ الماع لمعه
برآوردن زمین و پستان کردن مادیان و ماده
و ماده شیر و سرهاے پستان سیاه شدن آبستن را
و ربودن صلاته بالباد۔ التماع شد یقال التمعت
الشیء والتمعته ای اختلسته و گونه برگشتن ویستعمل
مجهولا۔ ملمع اسپ ابرش یعنی چپار و آن نقطها باشد
مخالف رنگ او۔
لوع۔ لوعة۔ سوزش عشق (ع ع ف ن ض) التیاع
سوختن دل از عشق ویقال انی لاجد للفؤاد
الی عشرها ای لاعجة الفؤاد۔ رجل فاع لاع مرد بد دل
ترسنده لیع مصدر منه (ع ع ف ا ک ۲)۔
لیع۔ لیعة۔ نام مردے۔

ذهب ضیعا لیعا۔ ای باطلا۔
الالثع۔ من یرجع لسانه الی الثاء والعین و الشین
بالالثغ الاسنان من الشفة۔
لثع بفتحتین سستی تن و ذوالثاء لغیه بن ...

من جیبہ یعنی لیسع و ضعیفست در مین او ہو بالباء الموحدۃ

لیع - بالکسر و ضعف و لیعۃ الجوع بالفتح سوزش گرسنگی احت بالکسر لعیانا خجرش الملیاع بالکسر السریعۃ العطش او التی تقدم الابل سابقۃ ثم ترجع الیہا و ریح لیلع بالکسر شدیدۃ -

فصل المیم

متع - متع - برآمدن روز و دراز شدن ماتع دراز ہر چیزے - و منفعت گرفتن بچیزے صلتہ بالباء و چیدن بوزن (مع بفتحہا) میزان ماتع ای راجح وجبل اتع ای جید الفتل و نبیذ ماتع شدید الحمرۃ و کل جید فہو ماتع تمتیع دراز کردن - و برخوردار گردانیدن متاع آخربان و منفعت و منہ قولہ تعالی ابتغاء حلیۃ او متاع تمتع برخورداری یافتن استمتاع کذلک متعۃ بالضم برخورداری و منہ متعۃ النکاح و متعۃ الطلاق و متعۃ الحج لانہ انتفاع - امتاع برخورداری دادن و یافتن صلتہ بالباء متعد لازم و بے نیاز شدن از کسے صلتہ بعن -

مجع - مجع - بالکسر احمق مجنۃ بالضم مجعۃ مثال ہمزۃ کذلک - مجاعۃ بیباکی کردن (مع کلافہا) وامرأۃ مجعۃ قلیلۃ الحیاء - تماجع بیباکی کردن باہم مجیع نوعے از طعام کہ بشیر و خرما سازند -

مذع - مذع - گفتن بعضے خبر را و بعضے را نہان داشتن (مع بفتحہا) و بول انداختن مذاع آنکہ ستر نتواند نگاہداشت - و دروغ گوے -

مرع - مریع - چراگاہ فراخ آب و علف أمرع امراع ج - مراعۃ مصدر منہ (مع بضمہا) امراع علف ناک شدن جاے تمریع نعت منہ و روغن بسیار بر سر کردن و بفراخی آب و علف رسیدن و فی المثل أمرعت فانزل - یقال القوم ممرعون اذا کانت مواشیہم فی خصب - ارض امروعۃ ای خصبۃ - مرعۃ مثال ہمزۃ مرغے مانند تدرو -

مزع - مزع - شتاب رفتن آہو و اسپ (مع بفتحہا) تمزیع جدا کردن - و پنبہ جدا کردن تمزع پارہ پارہ شدن از خشم و فی الحدیث انہ غضب غضبا شدیدا حتی یخیل الی ان انفہ یتمزع قال ابو عبیدۃ لیس یتمزع بشئ و لکنی احسبہ یترمع و ہو ان تراہ کانہ یرعد من الغضب و لم ینکر ابو عبیدۃ ان یکون التمزع بمعنی التقطع انما استبعد المعنی - مزعۃ بالضم پارۂ گوشت یقال ما علیہ مزعۃ لحم - و ما فیہ مزعۃ من الماء ای جرعۃ - مزعۃ بالکسر پارۂ از پر و پنبہ مثل المزقۃ من الخرق -

مسع - مسع - و نسع - باد شمال -

مشع - مشع - رشیدن و گرد کردن - و گوسپند دوشیدن امتشاع تمام شیر پستان او دوشیدن و یقال امتشع من فلان ما امتشع لک ای اخذ منہ ما وجدت و ربودن چیزے را ذئب مشوع گرگ ربایندہ -

مصع - مصع - جنبانیدن ستور دم را و بشمشیر زدن و رجل مصع ای ضارب بالسیف و آب بند

زدن پستان ناقه را و شتاب رفتن (بفتح هر دو)
و انداختن ناقه بچه را - و درخشیدن برق و جز آن
تکی یا معع ای محاق و بازگشتن شیر از پستان
ناقه یا صفة نعت منه - وکل شیء ولی و ذهب فقد
مصع و هو ماصع ای ذاهب - ومصعت الابل
اذا ذهبت البانها - ومصع البرد ای ذهب -
ومصع فی الارض وامتصع ای ذهب مماصعة
مقاتله کردن امصاع صاحب شتران شیر بازگشته
شدن تمصعة شال هر دو مرغ - ودیمه و جست
مصع ... تمصیع درخت و چوب ...
با پوست تا آب او خشک شود -
مظع تمظیع العود - ماندن چوب تر با پوست
تا خشک شود -
معمع معمعة - آواز پستان که بسوزد - و آواز
دلیران در معرکه معمعان ... گرما یقال یوم معمعان
ای شدید الحر معمعة ایضا در گرما شدن معمعی ...
ساختن - و نگاه داشتن مال معمعی مرد که هر که تا صاحب
باشد یار او شود و مع با وی کلمة تدل علی المصاحبة
وهو اسم لانه قد یسکن وینون تقول جاء معا -
مقع مقع - دشنام دادن بفحش ... مجهولا
یقال مقع فلان بسوأة ای رمی بها - و سخت
خوردن شراب و آب - امتقاع لونه روی
گشتن از ترس و اندوه یقال امتقع لونه مجهولا
وکذلک امتقع وانتقع بالنون والباء وابتقع ...
ملع ملع - رفتار تیز سبک (بفتح هر دو) انملاع گذشتن ...

منیع ملع بیابان بی نبات - ومن اسماء الفرس ...
رود رفت بشتاب ملع ویقال ذلک فی الواحد
والجمع و هو شبیه بقولهم طارت به العنقاء و حلقت
عنقاء مغرب وکذلک الیلیع - و هو السریع ایضا
منع منع - باز داشتن و هو خلاف الاعطاء
(بفتح هر دو) انه منوع مناع نعت منه و باز داشتن
کسی را از کاری و چیزی - امتناع باز ایستادن
ممانعة باز داشتن از یکدیگر مناعة عزیز شدن و
استوار شدن (بفتحها) رجل منیع و مکان منیع
و منعة فیه و هو فی عز و منعة فی عز و منعة ای
و هو جمع مانع ایضا مثل کافر و کفرة ای هو فی
و من یمنعه من عشیرته و منعة ... ای حصن
میع میع - روان و گداخته شدن چیزی
چون روغن و مسکه جز آن - و گداختن ...
... تمیع کذلک - میعة ...
چون آب و روغن و جز آن و شادابی -
اول رفتار اسپ - و اول جوانی - و اول
ضحی و آن ... است از درخت و در سوم ...
و پابه باشد -

مارعة - بالفتح ... گروه که ...
بر دارند ... ماهی ست خرد و ...
... کعب ... است و بین ...
در نسب خود تهمت باشد قیل منسوب الی ...
او من الدعوة فی النسب علی الغیر ممن یقول ...
دعیت فی دعوت -

مطع فی الارض مطعا ومطوعا - رفت وگم شد - ومطع الشئی بہ پیش دہان و دندان پیشین چیزرا خورد ناطع ناطع نعت منہ وناقۃ ممطعۃ الضرع شترمادہ کہ سر پستانش از شیر پرشدہ روان گردد -

موعۃ الشباب یعنی آغاز جوانی -

المیع - محرکۃ تلون الوجہ من عارض فادح قیل ومنہ المیمع للطریق الواسع الواضح والصواب انہ من ہ ی ع لانہ لیس فی الکلام فعیل واما ہمید فمصنوع -

فصل النون

نبع - نبوع - بیرون آمدن آب از چشمہ وجریان (ع بفتحہا وض ک ۲) ینبوع چشمہ ومنہ قولہ تعالی حتی تفجر لنا من الارض ینبوعا ینابیع ج - نوابع البعیر المواضع التی یسیل منہا عرقہ - نبع درختیست کہ از وی کمان سازند واز شاخہای وی تیر سازند نبعۃ چوبی از وی نبائع موضعے ینبع شہرے نباعۃ ڈبر یقال کذبت نباعتک اذا ارادم ای ضرط و بالغین المعجمۃ ایضاً -

نجع - نجوع - گواریدن طعام (ع بفتحہا) وبطلب نیکوئی وآب وعلف شدن - ودرخوردن رنگ واثر کردن سخن وپند ودارو مار نجوع بالفتح ای خیر نجوع الصبی اللبن - ونجوع الدابۃ المدید ومدید آرد جو باشد کہ آنرا آب وبنج تنک کنند بہ مثال دوغ وستور را خوانند تا زود فربہ شود تنجع مدید دادن ستور را نجعۃ بالضم آب وعلف نگاہ کردن انتجاع بطلب آب وعلف ومنفعت ونیکوئی شدن منتجع موضع جستن آن وہولاء قوم ناجعۃ ونتجعون - نجیع خون کہ بسیاہی زند قال الاصمعی ہو دم الجوف صحاح

نخع - نخاعۃ - بالضم آب بینی تنخع آب بینی انداختن تنخع نثلہ وبہ نخاع رسانیدن کارد را در ذبیحہ یقال ذبحہ فنخعہ فہی دابۃ منخوعۃ وخالص کردن دوستی ونصیحت را بکسے (ع بفتحہا) منخع وہو مفصل الفقرۃ بین العنق والرأس من باطن - نخاع بالضم والفتح مغز مہرۂ پشت کہ آنرا حرام مغز گویند نخع قبیلۂ از یمن انتخاع دور شدن از زمین خود -

نزع - نزع - کشیدن چیزے از جاے خود - و برکندن ومانند شدن بہ پدر یقال نزع الی ابیہ فی الشبہ ای ذہب - وفی المثل الغرق نزاع و کشیدن کمان یقال نزع فی القوس ای مدہا - وفلان فی النزع ای فی قلع الحیوۃ - نزاع آرزومند شدن یقال نزع الی اہلہ وبعیر نازع وناقۃ نازع آنکہ آرزومند چراگاہ وجاے خود باشد وغنم نزع حرامی تطلب الفحل - نزیع غریب نزائع الخیل اسپان کہ از قومے دیگر کشیدہ باشند وکذا نزائع البعیر نزائع ایضاً زنان کہ بہ بیگانگان دادہ باشند نزوع بر داشتن از کار (ع ف ک ۲) وفی المثل صار الامر الی النزعۃ اذا قام باصلاحہ اہل الاناۃ وہو جمع نازع - بئر نزوع بالفتح ونزیع چاہ کہ قعر او نزدیک باشد نزع سوے رفتگی ہر دو جانب پیشانی انزع نعت منہ نزعاء نعت المونث منہ ولا یقال نزعاء

انزعة یک موی پیشانی و آنرا بحرپیسه خوانند وہما نزعتان - منازعة باہم کشش کردن بخصومت وآرزومند شدن ویقال بینهم نزاعة بالفتح ای خصومة فی حق - تنازع خصومت کردن دو گروه باہم آنزاع صاحب شتران نزائع شدن ورایته متنزعا الی کذا ای متسرعا الیه فازعا - انتزاع برکندن و برکنده شدن متعد لازم یقال انتزعت الشی فانتزع ای اقتلعته فاقتلع - تمام منتزع برکنده شد و للمبالغة - منزع بکسر المیم منزعة بازگشت - و پایان کار و تدبیر ویقال لتعلمن اینا اضعف منزعة وبکسر المیم ایضا - وفلان قریب المنزعة ای قریب الهمة ویقال لم یبق فی القوس منزع کار بہ نہایت رسید وشراب طیب المنزعة ای طیب مقطع الشرب -

نسع - نسعة - بالکسر نوار - وتنگ ستور نسع بفتح وسکونه انساع ج - نسوع گوشتہای بن دندان دور شدن (مع بفتحهما) نسع مسع باد شمال -

نشع - نشوع - بالفتح و بالغین المعجمة ایضا دارو در بینی ریختن و در دہان افگندنی و بالضم سعوطہ (مع بفتحهما) وسخن تلقین کردن انشاع دارو در بینی چکانیدن انتشاع دارو بہ بینی خویش در کردن

نصع - نصوع - خالص شدن لون و سخت سپید شدن (مع بفتحهما) وپیدا و روشن شدن کار ناصع ای خالص یقال ابیض ناصع واصفر ناصع قال الاصمعی کل ثوب خالص البیاض او الصفرة او الحمرة فهو ناصع - نصع بالکسر نوعے از جامها

سله الانقوعة وقبة الشی ... کذا فی ق -

انصاع پیدا کردن آنچه در دل باشد - و آہنگ جنگ کردن -

نطع - نطع - بالفتح والکسر مع السکون والحرکة اربع لغات گسترد نی از ادیم نطوع انطاع ج - نطع بالکسر مع السکون والحرکة کام و شکنہاے کام نطوع ج تنطع دور شدن در سخن - و در کام گفتن سخن را -

نعنع - نعنع - نعناع - پودینه نعنع بالضم دراز تنعنع دور شدن نعاعة بالضم مثل لعاعة وهی بقلة ناعمة

نفع - نفع - سود و سود کردن (مع بفتحهما) و منفعة صلته بالباء منفعة سودمندی - انتفاع سود یافتن

نقع - نقع - گرد نقاع ج - وبیک جاے گرد آمدن آب و آنچه در چاه گرد آمده باشد از آب وفی الحدیث انه نهی منع نقع البئر و زمین که خاک خوش و پاک دارد و در وے آب ایستد نقاع انقاع ج - و فی المثل انه لشراب بانقع ای انه معاود للامور یاتیها حتی یبلغ الی اقصی مراده - النقوعة بالضم چابک ترید نقوع بالفتح آنچه در آب تر نهند چون مویز و خرما وجز آن منقع بالکسر خنوره نهادنی منقعة مثله وهی ایضا برمة صغیرة یطبخ فیها اللبن ویطعمه الصبی منقع بالفتح موضعے که در وے آب گرد آید مناقع ج نقوع گرد آمدن آب در جاے - و بلند شدن آواز در فریاد یقال نقع الصوت واستنقع ای ارتفع - و مهماے از سفر رسیدن و گوسپند و شتر کشتن بجہت آن مهمان یقال نقعت النقیعة وانقعت وانتقعت ای نحرت - وکل جزور جزرتها للضیافة فهی نقیعة -

وفی کلامهم اذا لقی الرجل منهم عدوا یقول بیلوا انقع
لکم ای یجزرکم کانهم یدعوهم الی دعوته و سیراب شدن
انتقاع کذلک یقال نقعت بالماء ای رویت
و باز داشتن خبر را یقال ما نقعت بخبر فلان نقوعا
ای ما عجئت بکلامه ولم اصدقه - قال الاصمعی
نقعت بالخبر والشراب اذا اشتفیت منه - نقع
تشنگی نشانیدن وفی المثل الرشف انقع للعطش
وانجع - ویقال سم ناقع ای بالغ - وسم منقع ای
ای مربی - ودم ناقع ای طری - نقیع چاه بسیار آب
وهو مذکر والجمع انقعة و آب میوه ها که تر نهاده با
و آب ایستاده - و بانگ و فریاد - و شیر خالص که
سرد کنند و بخورند و هو المنقع ایضا - نقیعة مهمانی
مسافر و ستور که بجهت آن کشند و یقال الناس
نقائع الموت ای یجزرهم کما یجزر الجزار النقیعة -
انقاع سیراب گردانیدن - و تر نهادن میوه و
دارو جز آن یقال دواء منقع - قال ابو عبیدة
انقعت له شرا و هو استعارة و ایستادن آب بجائے
استنقاع مثله و در پے او از رفتن انتقاع کشتن
شتر و گوسپند غنیمت پیش از قسمت - و کشتن
کونه روے و هو لغة فی امتقاع - استنقاع بغدیر
فرود آمدن و اغتسال کردن کانک ثبت فیه
تتبرد والموضع مستنقع و تر نهادن یستعمل مجهولا
یقال استنقع الشیء فی الماء و گرد آمدن آب
و ایستادن آن بجائے -
نکع - نکع - شتابانیدن از کارے (ع ع بفتحهما)
صلته بعن - نکعة نکعة مرد احمق نکعة الظرثوث
سر رافه نکع بالتحریک پوست تنگی بینی انکع
نعت منه -
نوع - نوع - گونه واخص من الجنس - تنوع
گوناگون شدن نوع بالضم تشنگی نائع تشنه یقال
هو جائع نائع وهم جیاع نیاع ویقال رماه الله
بالجوع والنوع - استناعة پیش شدن و در رفتن
نهع - نهوع - بستم قی کردن (ع ع بفتحهما) بمعنی الهوع
نتوع - از زخم قدرے قدرے خون برآمدن
ع ع ف اض ۲ و ک ۲ وکذا الماء من العین والعرق
من البدن و انتع عرق کثیرا و انتع القی لم ینقطع -
انثع - قی کرد و خون از بینی برآمد پس غالب شد
برو و انثع القی والدم خرجا -
انداع - پیروی خوے فرومایگان کردن و نندغ
للستمر بالغین و ابدعت به الناقة بالباء الموحدة -
نذع - آب و خوے برآمد (ع ع بفتحهما) نازع نعت منه -
ناع - ناوید (ع ع ف اک ۲) والنوائع
من الغصون الموائل -

فصل الواو

وبع - وباعة - بالتشدید کون یقال کذبت
وباعتک و نباعتک بالنون ایضا و بالغین المعجمة
ایضا ای ردم و ضرط -
وجع - وجع - رنجوری و دردمندی اوجاع
وجاع ج - و رنجور و دردمند شدن (ع ک ۱
ف ۳ وجع یوجع و یجع و یاجع ایضا بالیاء والهمزة

فهو وَجِعٌ وهم وَجِعُون ووَجعى ووجاعى ونسوة وجاعى
ايضاً ووَجِعات وبنو اسد يقولون يِيجَع بكسر الياء
ولا يقولون ييجل استثقالا للكسرة على الياء فلما
اجتمعت الياءان قويتا واحتملتا ما لم تحتمله المفردة
وفلان يوجع راسه بنصب السين ويوجعه راسه
برفعهما وانا ايجع راسى ويوجعنى راسى - ايجاع
دردمند كردن ضرب وجيع اى مُوجِع مثل اليم
بمعنى مؤلم - توجّع دردمندى نمودن ومرثيه
گفتن مرده را وجعاء كون جعه بالكسر نبيذ جو -

ودع - توديع - پدرود كردن (ع بفتحهما)
وداع بالفتح پدرود وهو توديع الخلى ذخيره داشتن
كشتن از بهشت گفتنى وقوله تعالى ما ودّعك ربك
وما قلى قالوا ما تركك - توديع الثوب در جامه دان
نهادن جامه را ودعة بالتحريك وبالسكون شبه
سپيد كه آنرا مهره خوانند ودعات ج - دعة
تن آسانى والهاء عوض من الواو فيه (ع بفتحهما)
وديع وادع نعت منه يقال نال فلان المكارم
وادعا من غير كلفة - رجل متّدع اى صاحب دعة
وداعة - موادعة مصالحت كردن توادع تصالح
ويقال عليك بالمودوع اى بالسكينة والوقار
ولا يقال منه ودعه كما لا يقال من المعسور
والميسور عسره ويسره - دع بمان وهو امر بمعنى
الترك يقال دع ذا ودعه كما يقال ذره وذرهم
قال المؤلف عفى عنه لنصاب تام وفيه علم
من العربية ان كلمتى دع وذر مترادفان فى معنى الترك
الا ان ودع للمخاطب بترك الشى قبل العلم به وذر امر
بتركه بعد ما علمه وروى ان بعض الائمة سأل الامام
فخر الدين الرازى رحمه الله عن قول الله تعالى
أتدعون بعلا وتذرون احسن الخالقين لم لم يقل
وتدعون احسن الخالقين وهذا اقرب الى الفصاحة
للمجانسة بينهما فقال رحمه الله لانهم اتخذوا الاصنام
الهة وتركوا الله بعد ما علموا ان الله ربهم ورب
آبائهم الاولين استنكارا واستكبارا فلذلك
قيل لهم وتذرون ولم يقل وتدعون والله اعلم
وقال الجوهرى ولا يقال ودعه ولا هو وادع
وانما يقال تركه وهو تارك وربما جاء فى ضرورة الشعر
ودعه فهو مودوع على اصله - وديعة زنهار ودائع
ج - ايداع وديعت نهادن بكسى وپذيرفتن از كسى
وديعت را وهو من الاضداد - استيداع
نگاه داشتن خواستن وديعت را ميدع ميدعة
جامه كهنه موادع ج - ادوع نامے از نامهاے
كلاكموش ودعان نام جاے -

ورع - ورع - بالتحريك ترسنده قال ابن السكيت
واصحابنا يذهبون بالورع الى الجبان وليس
كذلك انما الورع الصغير الضعيف الذى لا غناء
عنده يقال انما مال فلان أوراع اى صغار -
ورع بالضم وروع وراعة ضعيف وبيفائده شدن
(ع بضمهما) ورع رعة بكسر الراء پرهيزگارى (ع
بكسرهما) ورع نعت منه - وفلان سيّئ الرعة اى
قليل الورع - تورّع پرهيز نمودن توريع باز داشتن

وفی حدیث عمر رض وزع اللص ولا تراعه ای
اذا رأیته فی منزلک فادفعه واکففه ولا تنظر ما یکون
منه وبازگردانیدن شتر را از آب مواردة باهم گفتن
سخن وزیعة نام اسپی -

وزع - وزع - باز داشتن (ع بفتحها) واول و
آخر لشکر را فراهم آوردن اتزاع بازایستادن
ایزاع برآغالانیدن بر چیزی یقال هو موزع به
ای مغری به وزوع بالفتح اسم ومصدر فیه والهام
دادن قوله تعالی رب اوزعنی ای الهمنی - وپاره پاره
بول انداختن ناقه استیزاع الهام خواستن
شکر نعمت را از خدای تعالی وازع سرهنگ
وسالار لشکر وبازدارنده - وسلطان وزعة
بالتحریک ج - قوله تعالی فهم یوزعون - والکلب
ایضا یسمی وازعا لانه یکف الذئب عن الغنم
توزیع قسمت کردن بخشیدن برای دیگری - وپراگنده
کردن توزع بخود دیدن قسمت را اتزع سخت
اندام اوزاع من الناس جماعات - وبطن من
همدان ومنهم الاوزاعی -

وسع سعة - فراخی وفراخی کردن - وگنجیدن
(ع ک ا ف ۲) وتوانگری وسع بالضم کذلک و
دسترس وطاقت قوله تعالی لینفق ذو سعة من سعته
ای علی قدر سعته والهاء فیه عوض من الواو -
ایساع بادسترس وتوانگری شدن قوله تعالی
وانا لموسعون ای اغنیاء قادرون وفراخ گردانیدن
نعمت برکسی قوله تعالی - توسیع فراخ کردن
خلاف التضییق - اتساع فراخ شدن استیساع
کذلک - توسع فراخی وفراخ نشستن در مجلس
فرس وساع بالفتح اسپ فراخ گام وساعة مصدر منه
(ع بضمها) ویسع وقد حرف نام دو آب یسع نام
پیغمبری وقد ادخل علیه الالف واللام وهما لا تدخلان
علی نظائره نحو یعمر ویزید ویشکر الا فی ضرورة الشعر وقری
واللیسع بلامین ایضا -

وشع - وشیعة - زغوغه ریسمان - وماکوی بافنده
وتوالهٔ پاغنده - وخطهای برد - وبرآمدن پیچیدگی
موی بر سر وبرکوه شدن (ع بفتحها) توشیع
پیچیدن پاغنده توشع برآمدن گوسپند برکوه
بچرا ایشاع شگوفه بیرون آوردن درخت وشع
داروی دهان مثل الشوع - وشیع شاخ رشته ها و
قدره که بر پیستنه اندازند -

وصع - وصع - مرغکی خرد چو گنجشک - وفی الحدیث
ان اسرافیل لیتواضع لله حتی یصیر کانه الوصع -

وضع - موضع - جای - ونهادن بر جای
(ع بفتحها) وکذلک وضع وموضع مصدران فیه
وهو مثل المعقول وموضع بفتح الضاد لغة فی موضع
ویقال ضعه خیر ما الوضعة بالفتح والکسر الضعة ایضا -
یعنی بنهاد جای نهاد - ضعة ایضا گیاه شور وضیعة
اثقال درخت ویقال ارض تنقلوا ضائعهم شور
گیاه والوضیعة ایضا نحو وضائع کسری کان
ینقل قوما من ارض فیسکنهم ارضا اخری وهم الشحن
المسالح وگیاه شور خوردن شتر وخورانیدن لازم متعدی

(ع بفتحہا) ناقۃ واضعۃ وموضوعۃ ایضاً نعت منہ۔
وہٰؤلاء اصحاب الوضیعۃ ای اصحاب حمض مقیمین
فیہ۔ وضیع خرمائے ترکہ در خنور ہا نہند خشک ناشدہ
وامانت ومردم فرومایہ ویقال فی حسبہ ضعۃ
فرومایگی ست وزنبار وسے تواضعہ کردی لبستن
باہم وماندن خرید وفروخت باہم۔ وبر چیزے
موافقت کردن وقرار دادن وضع نہادن لنا
بچہ را از شکم امرأۃ وضعت لا تار علیہا بچہ آوردن
وفرو افگندن از درجہ صناعتہ من (ع بفتحہا)
وضع بالضم وبآخر طہر حمل گرفتن زن تضع بالتاء
کذلک بسکون الضاد وضعہا یقال ما حملتہ امہ
وضعا وتضعا۔ امرأۃ واضع نعت منہ۔ وضوع
تیز رفتن شتر بعیر حسن الموضوع شتر نیکو تیز رفتار
ایضاع تیز راندن۔ وزیان زدہ شدن مردم در
تجارت یقال وضع فلان فی تجارتہ واوضع
یستعمل مجہولا ای خسر فہو موضوع فیہا ضعۃ بالفتح
والکسر فرومایہ شدن (ع بفتحہا) وضیع نعت منہ
تواضع فروتنی ونرم گردنی نمودن اتضاع پست
کردن سر شتر را با پاے بر کردن وسے نہند نشستن
توضیع برد وتقتن جبہ بعد از پختہ ساختن جبل
موضع ای مطرح لین مستحکم الخلق۔
وعوع۔ خطیب وعوع۔ وہو نعت حسن۔ وعوعۃ
آواز گرگ وعوعۃ وعواع وہو نعت تعنیج۔ وعواع
ایضا خروش۔ وجماعت مردم۔
وقع۔ ولیعۃ۔ بالفارسیۃ جامہ وخریا۔۔

وقع۔ وقع۔ بالتسکین جاے بلند وجنگ وانداختن
کسے راصابتہ بالباء یقال وقعت بالقوم فی القتال
وسخن درانداختن از ہر جنس صاعقہ لبعن ومن ایقال
وقعت من کذا وعن کذا وتیز کردن مردم سخن
وکارد وشمشیر را بہ فسان وقوع افتادن (ع
بفتحہا) ویقال وقع ربیع بالارض ولا یقال سقط
وفرود آمدن مرغ از ہوا وہذا الحسن ایوقعہ بالکسر
وقعت بالفتح آسیب کار زار واقعہ مثلہ۔ والواقعۃ
القیامۃ۔ موقع جاے افتادن یقال وقع الشیٔ
موقعہ۔ موقعۃ الطائر بفتح القاف جاے فرود آمدن
مرغ مثلعۃ البازی کرسی باز۔ وچوب گازر کہ جامہ
در وسے کوبد۔ وفسان دراز۔ وسوہان پاکیزہ
وقع بالتحریک سنگہا۔ وتقتیکہ۔ وسودہ شدن
پاے از سنگہا وازمین درشت۔ وتنگ شدن
سم ستور (ع ک ا ف ۲) وقع نعت منہ وابر تنگ
وقیع سم تنگ شدہ از سنگ تا فر موقوع شلہ ویکان
وشمشیر تیز کردہ بسنگ وسوہان وقیعۃ مغاکچہ
بسنگ کہ دروسے آب ایستد۔ وکشش وقتہ قالع
ج۔ وغیبت کردن یقال وقع فیہ رجل وقاع
وقاعۃ نعت منہ۔ وقاع کقطاع داغ کہ بر دو
کرانہ ران ستور باشد واقع گویان فعل متعدی
گویند نسر واقع ستارہ ایقاع بجنگ درانداختن
کسے را۔ وانداختن کسے را نچہ ادا آید یقال
اوقعہ بالشر موافقۃ وقاع کلاہمن الجانبین وقاع
بجنگ درافتادن توقع امید داشتن توقیع نوشتن

له یعنی برد وتقتن جبہ بعد از پختہ ساختن (منتہی الارب)

بوقوع چیزے توقیع نشان - ونشان کردن بر مکتوب درو سے آوردن صیقل بر تیز کردن شمشیر بمیقعه - وپشت ریش کردن ستور را - وگمان بردن چیزے یقال وقّع ای ألقی ظنک علی الشئ - طریق موقّع راه کوفته ونرم رجل موقّع وبعیر موقّع مرد وشتر سختی کشیده وسفرها دیده سکّین موقّع کارد تیز کرده وبعیر موقّع وحمار موقّع ایضاً پشت ریش شده مِرْماة موقّعة ای محددة یعنی پیکان تیز کرده -

وکع - وکاعة - صلب وسخت شدن مشک وجز آن (عع بضمها) ایکاع متعد منه - وکیع بسیار استوار سقاء وکیع مشک که از وے آب نزہد - ونام مردے فرس وکیع اسپ که خوے نکند - و استوار وکع بفتحتین انگشت ابهام پاے بر سبابه نشستن مرد را اوکع وکعاء نعتان منه مرد وزن فرومایه - وکوع والمیکعة سکة الحراثة والجمع مکیع وهو بالفارسیة بزن استیکاع سخت شدن طبیعت وکع گزیدن مار وکژدم - وبرست زدن پستان را بوقت دوشیدن - وبسر زدن بره وگوساله پستان را بوقت مکیدن (عع بفتحها) ومن کلام العرب قالت الشاة للحلب وقع فانّ لک ما تدع وقال النجه حلب وکنه فلیس لک ماتدع ای اتهز الفرج واعلب مافیه

ولع - ولوع - ولع - حریص شدن بچیزے وملابسته بالبار (عع که ۱ شد ۲) ولوع بالفتح حریص الشئ والمصدر کلاهما بالفتح - ایلاع حریص گردانیدن

یقال مولع به بفتح اللام ای حریص مغری به - ولع بالفتح دروغ یقال ولغ والع کما یقال عجب عاجب ودروغ گفتن ولعان کذلک (عع بفتحها) والع دروغ گوے ولعة ج - ویقال ما ادری ما ولعه ای احبسه وما والعته بمعناه - مولّع پیسه بر ذون مولّع ای ملوّن تولیع هر رنگے در آمیختن در ستور ولیع غنچه شگوفه تا شگفته ولیعته سے از کنده -

ونع الماء - آب روان شد (عع ف اک ۲) وانع آب روان وکل ماء جری علی صفاة -

ومعة - بالفتح باران یکباره -

الونع - بفتحتین یشار بها الی الشئ الیسیر لغة یمانیة

فصل الهاء

هبع - هبع - بالضم وفتح ۲ شتر بچه که در آخر نتاج زائد یقال ماله هبع ولا ربع وقدم هبعة ما ده هبعات ج - هبعان گردن دراز کردن شتر بچه در رفتار (عع بفتحها) -

هبلع - هبلع - بالکسر بسیار خوار -

هبنقع - هبنقعة - بر پاشنه پاے نشستن هبنقع ای متکبر احمق واهبنقع الرجل اذا جلس الهبنقعة -

هجع - هجوع - بخواب رفتن بشب - وشکستن گرسنگی نه تا حد سیری (عع بفتحها) هجاع خواب سبک - هجیع من اللیل پاره از شب - تهجیع خواب کردن ویقال اتیته بعد هجعة

اى بعد نومة خفيفة من اول الليل - هجعة بالكسر
كالجلسة من الجلوس رجل هجعة مثال همزة و هجع
و هجع مرد غافل و گول - اهجاع تسكين دادن
گرسنگى را - هجنع دراز و فرک -

هجرع - هجرع - بالكسر دراز -

هدع - هدع - بالكسر و سكون العين كلمة يسكن بها
صغار الابل اذا نفرت - هدوع شتر رع -

هرع - هرع - بالتحريک روان شدن خون
(ع ک اف ٣) دم هرع خون روان رجل هرع
سريع البكاء - هرعة زن كه بوقت مباعثت انزال
آيدش مهروع اى مصروع - اهراع شتافتن قوله تعالى
و جاءه قومه يهرعون اليه اى يستحثون اليه و لرزيدن
از خشم و ترس و تپ يستعمل مجهولا - هيرع مرد ضعيف
بددل - هيع هيرع سريعة الهبوب - هيرعة ماست
شبان - اهرماع بالكسر شتاب رفتن و بسيار فرود ريختن
آب چشم در گريه ميم زائده -

هزع - هزيع - پاره از شب تهزيع شكستن اهتزاع
شكسته و كوفته شدن مهزع بالكسر كوبه اهتزاع
جنبيدن نيزه و شمشير اهزع آخرين تير كه در كيش
ماند يقال ما فى كنانته اهزع و ما فى الدار
اهزع اى احد - هزوع شتافتن (ع بفتحها) اهتزاع
تهزع كذلک -

هطع - هطوع - چشم بنا گرفتن از چيزے (ع بفتحها)
اهطاع گردن راست دراز كردن و تيز ديدن
بعير مهطع راست گردن -

هطلع - هطلع - مرد دراز تن آور -

هعع - هعة - قى كردن (ع بفتحها) -

هقع - هقعة - دائرة پيش سينه اسپ و ديگره لگد
يقال ان المهقوع لا يسبق ابدا و يكے از منازل
قمر آن سه ستاره است در جوزا نزديک يكديگر هقعة
مثال همزة مرد بسيار تكيه كننده و بر پهلو خسپنده
در ميان قوم هقعة آواز سپيدن شمشير بر جائے
مهقع بتشديد الميم و كسر القاف بر پشت خسپنده -

هكع - هكوع - آراميدن (ع بفتحها) هكعة احمق -

هلع - هلع - خرد شيدن (ع ک اف ٣) لى هاع
لست منه - و فى الحديث من شر ما اوتى العبد شح
هالع و جبن خالع اى يجزع فيه العبد و يحزن كما يقال
يوم ماصف و ليل نائم و قوله تعالى ان الانسان
خلق هلوعا - رجل هلعة مثال همزة اذا كان يهلع
و يجزع و يتجع سريعا - و يقال ماله هلع و لا هلعة
بالكسر و تشديد اللام اى ماله جدى و لا عناق -
ناقة هلواع و هلواعة اى سريعة جديدة نزعان -
هلوعة شتافتن ذئب هلع بلع گرگ حريص خورنده
الاول من الحرص و الثانى من الابتلاع - هالع
شتر تيز رونده نعامة هالعة -

همع - همع - هموع - روان شدن اشک و سرشک
هوا كه بر درخت افتاده باشد همع همعان كذلک
(ع بفتحها و ض ٢) هموع بالفتح نعت سحاب همع
اسپ بارنده تهمع گريستن بزور - هملع بتشديد اللام
شتر تيز رو - و گرگ لام زائده -

هجنع هجنّع - بالفتح مرد توانا و نام مردی -
هنع هنعة نشان پیدا کردن شتر بپیر [illegible]
منزلی از منازل ماه و آن پنج ستاره است
[illegible] جوزا [illegible] چنانچه هنعة [illegible]
[illegible] (ع ک ف ۳) ظلیم اهنع و
[illegible] پشت پست [illegible]
[illegible] - بالفتح [illegible] کردن (ع ف ۱
[illegible] بستر فی کردن -
[illegible] هیعان - بددلی کردن [illegible]
[illegible] (ک ۲ و ک ۱ ف ۳) [illegible]
[illegible] ازآب و جز آن مثل البیعة (ع ف ک ۲)
و [illegible] سانکه را از آواز و خروش وفا حشه و
مانند آن رصاص هائع ارزیز گداخته روان [illegible]
[illegible] سراب جبل هاع لاع وهائع لائع ای
جبان [illegible] و امرأة هاعة لاعة - الاقم - [illegible]
[illegible] نام [illegible] اهل شام [illegible] -

[illegible] - کجعفر مرد کوتاه -
[illegible] بسوی ایشان شتابان پیش آمد
(هع [illegible]) -
[illegible] - کدرهم مرد بددل لانه من الجزع عن اللحیانی -
[illegible] بضم الهاء وفتح الدال وکسر اللام ترک است
الهرنع - کجعفر الخفیف من اللصوص والذئاب
هرجع - [illegible] -
هرنع - [illegible] مرد [illegible] و شتابی ومبکی
[illegible] ا هرع و ا هرع فی منطقة [illegible] و اکثر
و اهرع الیه شتابکی -
هرنغ - کجعفر و عصفور سپش خرد و هرنغة بالکسر
سپش کلان هرنوع مثله الهرانع اصول نبات
کالطرثوث -
هزلاع - بالکسر گرگ بچه از کفتار که لاغر سرین باشد
و هزلیة [illegible] و انسلاله و سموا هزلاعا الهزلع
کجلس السریع -
الهزنوع - کعصفور اصل نبات یشبه الطرثوث
او الصواب بالراء والنون -
هسع شتابی کردن (ع فتحها) و هاسع و هیسع کزفر و
[illegible] ابنا و الهیسع بن حمیر بن سبا وسموا هیسوعا
هلابع - کعلابط زر وبایه تو [illegible] هلبع علابط
و علابط آزمند خوردن وگرگ [illegible] و کعلابط آنم
هلع - کجلس مرد زود گریه لغة فی الهرع -
هنبع - کجعفر [illegible] پیراهن درخت [illegible] و
و زنه منفعل لانه من نبع ولیس تصحیف هنقع بالقاف
هنقع - کزبرج [illegible] و [illegible] مرد کول هنقعة مونث
و [illegible] بایر عشاة -
الهیقع - کقنفذ شبه [illegible] و قد خیط مقدمها
والنبعة [illegible] و [illegible] کشیة الضبع -

فصل الیاء

یدع - ایدع - زعفران تیدیع بزعفران رنگ
کردن ایدع واجب کردن حج را بر خود و تلبیب
زعفران بجهت احرام یقال ایدع الحج علی نفسه ای
اوجب - [illegible] نام [illegible] -

يرع - يراع - غرو كه از وسے تير و قلم سازند - و گويند مگس شبانگاه پردو آنرا كيچه نيز خوانند يا غه يكے از آنها - و مرد بدول -

يفع - يفاع - زمين بلند ايفاع گو اليدن كودك يافع نعت منه ولا يقال موفع و يقال غلام يفعة و يفعة وغلمان ايفاع و يفعة ايضاً -

ينع - ينع - بالفتح والضم وينوع رسيدن ميوه (ع ج) يقتهاوكلها اينع مثله - ولم تسقط الياء في المستقبل منه لتقويها باختها وقرئ وينعه بالفتح والضم ينيع يانع ميوه رسيده ينع جمع كصاحب وصحب -

اليتوع - كصبور او تنوركل نبات له لبن واسهل محرق مقطع والمشهور منه سبعة العشر الشبرم واللاعية والماهودانة والعرطنيثا والمازريون والشت

وكل اليتوعات اذا استعملت في غير وجهها اهلكت وتقدم في ت ر ع -

يثيع - كزبير ويقال اثيع والذبيد التابعي وابن بكر في عدوان وابن الارغم في الاشعريين وابن ازود في لخم ويثيع كيضرب ابن الهون بن خزيمة واثيع كاحمد ابن ذبير في بجيلة وابن يثيع بن الهون بن خزيمة القارة -

اليهياع - من فعال الصبيان اذا رمى احدهم الشئ الى آخر ولا يكسر ياؤه ويبيع كقد زجهن تناول الشئ كقول العجم كخ -

اليسارع - المذكور في قول خضيب الهذلي يذكر قرقرة من العدو ولما عرفت بني عمرو ويا زعهم ايقنت اني لهم في هذه قود الزاجر لغة لهذيل في الوازع -

باب الغين

فصل الالف

ابغ - عين اباغ - بالضم مع الاضافة وضع بين الكوفة والرقة ومنه يوم عين اباغ يوم قتل فيه المنذر بن المنذر بن ماء السماء -

ارغيان - كورة بنواحي نيشاپور -

فصل الباء

بدغ - بدغ - بالتحريك آلوده شدن بنجاست و بدي (ع ك ف) بدغ نعت منه -

برغ - شاب برغ - بزوغ - بالضم براع بالكسر اي ممتلي تام -

بزغ - بزوغ - برآمدن آفتاب و دندان شتر ونشتر زدن حجام و بيطار تبزيغ بالكسر نشتر زدن تبرغ رسيدن نوبهار -

بطغ - بطغ - لغة في بدغ واليدان بزمين چيزيرا و ... زمين كشان رفتن (ع ك اف م) -

بغبغ - بغبغة - نوعي از ... بغبغ چاه كه آبش نزديك باشد تبغبغ شتاب زدن ... -

بلغ - بلوغ - رسيدگي - ورسيدن بجاي - ونيز شدن برسيدگي ومنه قوله تعالى فاذا بلغن اجلهن فارقبه - ابلاغ تبليغ رسانيدن والاسم البلاغ

بالفتح وهو ایضا الکفایة - تبلیغ ایضا دست بغان
دراز کردن - تبلّغ حد رسیدن - بالغ نیکو رسیده
ویقال امر الله بلغ بالفتح والسکون ای بالغ ومنه قوله تعالی
ان الله بالغ امره ویقال اللهم سمع لا بلغ بالفتح والکسر
فیهما وسمعا لا بلغا سمعنا ویسمع به ولا یتم - ویقال احمق
بلغ بالکسر ای مع حماقته یبلغ ما یریده - ویقال
بلغ بلغ اتباع - بلاغة چیره زبانی (مع بضمهما) بلیغ
ای فصیح بلاغات کالوشایات یعنی النمائم - بلغین
بالضم والکسر سختی وفی الحدیث ان عائشة رض
قالت لعلی رض حین اخذت بلغت منا البلغین -
مبالغة بتمامی رسیدن درکار - تبلغة آنچه بسنده باشد
تبلغ بسنده کردن - وسخت شدن بیماری وعلت
بالغاء بالمد یابیا وهی الاکارع -
بوغ - بوغاء - خاک سست - تبوغ غلبه کردن خون
تبیّغ کذلک وفی الحدیث علیکم بالحجامة لا یتبیغ الدم
باحدکم فیقتله ای لا یتبیغ ویقال اصله من البغی فقلب
مثل جاذب وجبذ -

ببغاء - بالفتح وقد تشدد الباء الثانیة طوطی ولقب
ابی الفرج عبد الواحد بن نصر المخزومی الشاعر لقب لفصاحته
بثغ - بفتحتین ورتن پدید آمدن خون (مع ف ض ۲)
بدغ - بالفتح لعاب بدغ خوش عیش شد (مع ک ا ف ۲)
بستیغ - بالفتح ودیهیست به نیشاپور منها المحدثان
شبیب وعلی ابنا احمد البستیغیان -
بشغ - باران نرم وبشغت الارض بالضم زمین باران
نرم خورده وبشغة من المطر تنشیه منه وابشغ

الله الارض ابشغها -
بوغ بفتحتین خواب یقال نابغ باغ -
بیغ - بالفتح جوشش خون - باغ مرد وهلاک شد
(مع ف ا ک ۳) بیاغ کشدا و نام ولا و رسته تبیغ شده
انقلعت به وکذا تبیغ به جهولا فتبیغ علیه الامر اختلط
تبیغ الدخون جوش زد وغالب شد تبیغ اللبن
شیر فراوان شد بیغو بالکسر دیهیست به مغرب
منها شیخ عیاض سلیمان وعلی بن محمد الشاعر
الزاهد البیغیان -

	فصل التاء	

تغتغ - تغتغة - آواز سیراب -

	فصل الثاء	

ثغثغ - ثغثغة - آنکه سخن از میان دندانها گوید
ثلغ - ثلغ - سر شکستن (مع بفتحها) مثلغ رطب
که از نخل بیفتد وبکفد -
ثمغ - ثمغ - سر شکستن (مع بفتحها) قال فی المغرب
ثمغ هی ارض لعمر رضی الله تعالی عنه ویقال مال له
ویقال موضع بخیبر - ثمغة الجبل بالای کوه ویقال له
هو بالنون لا بالثاء - ابو عمرو ثمغت الثوب صبغته
صبغا مشبعا -

ثلغ - ثلغ سر او بشکست (مع بفتحها) انثلغ
لازم منه -
ثروغ الدلاء - ما بین العراقی الواحد ثرغ شرغ
پیدای انسع معت ولوه (مع ک ا ف ۳) -
فصل الجیم - جوثان - بالضم جوشش منت

ابوجعفر احمد بن الحسن الجوغانی المحدث۔

فصل الدال

دبغ۔ دبغ۔ دباغ۔ دباغة۔ پیراستن پوست۔ و رنگ سبز دادن جامه را (ع م بفتحهما و ض م) و فی التحفة و باغها طوریا۔ دباغ ایضا انچه بوسته پیرایند دبیغ [illegible] ۔ دبغة بالفتح یکبار اندباغ پیراسته شدن۔

دغدغ۔ دغدغة۔ خارش درون گلو و ذکر بوقت انزال۔

دمغ۔ دماغ۔ مغز سر آدمی مغج۔ دمغ سر شکستن چنانکه بدماغ رسد (ع م بفتحهما و ض ۲) دامغة نام آن شکستگی۔ و شجاج که احکام شرعی بوسته متعلق است ده نوع است قاشرة و آنرا حارصه [illegible] باضعه پس دامیه پس متلاحمه پس سمحاق پس [illegible] پس هاشمه پس منقله پس آمه پس [illegible] دامغه [illegible] بعد از دامیه [illegible] چیزی است چون [illegible] که از میان [illegible] بیرون آید [illegible] [illegible]

دلغ۔ [illegible] اوزن [illegible] دادن [illegible]

دمغ۔ [illegible] بسیار [illegible] [illegible] الحروف [illegible]

دلغ [illegible] شده [illegible] فی دو [illegible] [illegible] کردن [illegible] انزال شد [illegible] الی [illegible] [illegible] و کوفی [illegible] [illegible]

فصل الذال۔ ذبغ جاریة۔ جماع کرد اورا (ع م ف ا ض ۲)۔

ذلغت شفته۔ لب او برگردید (ع س [illegible]) و ذلغها جماع کرد او را (ع م بفتحهما) و ذلغ [illegible] آنرا [illegible] و الذلغ الاکل [illegible] و الاذلغی و الذلغ کثیر الذکر [illegible] و هم قوم من بنی عامر [illegible] بالفتح [illegible] الانسان فی سوء [illegible] و [illegible] لیس [illegible] [illegible] شده [illegible] پشت [illegible]

فصل الراء

رتغ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

رزغ۔ رزغة۔ [illegible] و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

رسغ۔ [illegible] [illegible] کردن [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] و دشواری [illegible]

رصغ۔ [illegible] و [illegible] [illegible] و آن [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] آب [illegible]

رفغ [illegible] فراخی [illegible] [illegible] ۱۰

آب بافتن شتر-

رغغ- رغیغة- طعام که بجهت زن زچه سازند-

رفغ- رفغ- فراخی عیش وارزانی رفاغة فراخ عیش شدن (عع بفتحها) رافغ رفیغ عیش فراخ وخوش ترفغ فراخی نمودن درعیش ویقال هو فی رفاغیة من العیش ای رفاهیة- آرفاغ بغلهاء ران و دست رُفغ بالضم والفتح یکی-

روغ- رَوغ- رَوَغان- پویه رفتن روباه- ومیل کردن بدل قوله تعالی فراغ الی اهله وروغ آوردن بجسته بهانه قوله تعم فراغ علیهم ضربا بالیمین ای اقبل (عع ف اض ۲) وفی المثل رُوَیغی جعار وانظری این المفر- رواغ پویه آراغة ابتیاغ جستن صید وخواستن یقال اِرتغوا فی ارائغکم ای اطلبوا فی طلبتکم- مراوغة حیلت وادن در کار وکشتی گرفتن مَراغة کشتی گاه واصله مراوغة صارت الواو منه یاءً لکسرة ما قبلها- تراوغ بایکدیگر دستان آوردن-

الرثغ- محرکة لغة فی اللثغ-

رسغ- بالضم بند دست رِصاغ بالکسر رسن و معنی رساغ که رسن باشد وبالضم موضعے لغة فی الشین

رماغ- بالضم موضعے درمغه همچوانبان از دست خود مالیده آنرا (عع بفتحها) ترییغ الکلام تلفیقه و ترییغ الراس تدهینه وترویته وترییغ الطعام ترویته بالادم-

ریغ- بالکسر غبار وگرد وخاک درسیده گی و ابو محمد عبد الله بن ابراهیم الریغی قاضی الاسکندریة وذریته بعده وترییغ الثریدة ترو چرب کرداشکنه را ترییغت لازم منه والمریغ کمعظم چیز خاک آلوده-

فصل الزاء

زغزغ- یقال کلمة بالزغزغیة- وهی لغة لبعض العجم-

زیغ- زَیغ- میل کردن- وکند شدن بینائی- ومیل کردن آفتاب به پستی ازاغة کژبانیدن کسے را از راه تزایغ سوے یکدیگر کژبانیدن زاغة ای زائغون- تزیغ خود را آراستن زن-

اخذه بزبغه- محرکة ای بجملته وحدثانه یعنی همگی ونوپیداشدہ آن چیز را گرفت-

مروغ- کمنبر بالشجة خسارة لغة فی المصدغ وتروغ بها یعنی باستعمال آوردن آنرا-

زلوغ الشمس- برآمدن آفتاب (عع ف اض ۲) زلغت النار آتش بلند شد وتزلغت رجله پاسکاو کفید او الصواب بالعین المهملة فی الکل ازدلغ اکله اصابته النار فاحترق-

زلغ زوغا- بالفتح وزوغانا بالتحریک خمید و از راه چمید وخم واد و مائل گردانید وزلغ الناقة کشید آنرا بمهار وزاغ فی المنطق زوغانا ستم کرد و در سخن از حد درگذشت (عع ف اض ۲)-

فصل السین

سبغ- سُبوغ- تمام وفراخ شدن نعمت (عع ف اض ۲) اسباغ تمام گردانیدن نعمت

وتمام آوردن وضو تسبیغ بچه افگندن شتر که بزادن نزدیک آمده باشد. ونوعی از تصرفات عروض سابغة زره فراخ ذنب سابغ ای وافر سبغ الکه بروی زره فراخ باشد تسبغة البیضة دامن خود که بزره نشیند ویقال بیضة لها سابغ فحل سابغ دراز قضیب وضده اکش.

سغسغ سغسغة در خاک پنهان کردن و روغن بروی طعام کردن و برسر مالیدن تا فرو خورد تسغسغ در خاک آمدن واصل سغسغ سغغ بثلاث غینات فابدلوا من الوسطی سینا فرقا بین فعلل وفعل وانما زادوا السین دون سائر الحروف لان فیه سینا وکذلک القول فی جمیع ما اشبهه من المضاعف مثل قلقل وعشعش.

سلغ [illegible] ودندان شش سالگی افگندن گاو وگوسپند [illegible] فهو سالغ وصالغ بالصاد ایضا وکذلک الانثی [illegible] [illegible] کالبزول فی ذوات الاخفاف [illegible] [illegible] الاسنان [illegible] ولد البقرة اول سنة عجل ثم [illegible] [illegible] ثم سدیس ثم سالغ سنة او سنتین الی [illegible] [illegible] [illegible] ثم جذع ثم ثنی ثم رباع [illegible] [illegible] سالغ [illegible] گذشته [illegible] لغة فی [illegible]

[illegible] سوغ آسان گذر فرو شدن شراب [illegible] لازم ومتعد وروان شدن چیزی [illegible] (صحاح ک ۲) یقال ساغ له ای جاز له تسویغ [illegible] داشتن وروا کردن عطا را آساغة گوارانیدن [illegible] یقال اسغ لی غصتی ای امهلنی ولا تعجلنی

قوله تعالی یتجرعه ولا یکاد یسیغه سواغ بالکسر آنچه فرو برده چیزی که در گلو مانده یقال الماء سواغ الغصص ویقال هذا سوغ هذا وسیغ هذا ای این لفظ در دو بچه گویند که میان هر دو دیگری نزاده باشد یقال اختر سوغه وسوغته ایضا.

السبغ . بالضم لغة فی الصبغ.

السرغ . شاخ [illegible] سرغ ج . [illegible] بالام [illegible] نزدیک شام مابین مغیثه وتبوک [illegible] الکسکری وبیست بجزیره دیار مصر [illegible] [illegible]

(صحاح ک الف ۲).

ساغان . [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] لغة فی الصاد.

[illegible]

[illegible]

[illegible] بر وزن [illegible] [illegible]

[illegible] الامام ابو بکر محمد بن عمر [illegible] [illegible] کتاب التلخیص فی اللغة.

فصل الشین

[illegible]

[illegible]

[illegible] . [illegible]

[illegible] . [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] والصواب [illegible]

شرغ . غوک خرد وبالکسر [illegible] [illegible]

بہ بخارا منہا شداد بن سعید ابو حکیم و ابو الفضل احمد
بن علی و علی بن الحسن بن سلام و ابو صالح شعیب
وسعید بن سلیمان الشرغیون -
شرغوغ - کژدم بزرگ -
شلغ - راسہ سر او را شکست (ع ف اض ۲) -
شمغون - بن زید بالفتح صحابی او الصواب بالعین

فصل الصاد

صبغ - صبغ - بالکسر صبغۃ رنگ اصباغ ج - و
[illegible] قولہ تعالی وصبغ للآکلین صباغ
[illegible] (ع ف اض ۳ ک ۲)
[illegible]
ثیاب [illegible] صبیغ نام مردے صبغۃ الله
[illegible] اصبغ اسپے سپید [illegible]
[illegible] -
صدغ - صدغ - میان چشم و گوش از مردم
و موئے پیچہ صدغ معقرب پیچیدہ و بالسین ایضاً
یقال ان قوما من بنی تمیم یقال لہم بنو [illegible]
[illegible] الطاء والقاف والغین
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (ع ف اض) [illegible]
[illegible] یقال فلان ما یصدغ [illegible]
ای ما یقتل - [illegible] (ع ف اض)

صدغ ضعیف - و بچہ ہفت روزہ و یقال ما صدغک
عن ہذا الامر ای ما صرفک - و اصدغ فلان بعیرہ
فاصدغہ ای [illegible] و ذلک اذا [illegible] -
صالغ صلوغ - فی ذوات الاظلاف مثل البازل
یعنی دندان شش سالگی افگندن گاو و گوسپند
صمغ - صمغ - شلم [illegible] صموغ ج - و انواع الصموغ
واما الذی یقال لہ الصمغ العربی [illegible]
پارہ از وسے و فی المثل [illegible]
و ذلک اذا لم [illegible]
[illegible]
[illegible]
صوغ - صوغ - در کالبد ریختن چیزے [illegible]
(ع ف اض ۳) [illegible]
آفریدن یقال صاغہ الله صیغۃ حسنۃ ای خلقہ -
صیاغۃ زرگری کردن صائغ زرگر [illegible]
من عمل رجل واحد - [illegible]
ویقال فلان یصوغ الکذب [illegible]
کذبۃ کذب یا اصدا اصوغ -

الصرغ [illegible] - بالضم من الشاء کالبادرۃ من الانسان
ولیست لہا بادرۃ [illegible] و یا الاذنان
تحت [illegible] اعلی [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ای [illegible] -

الصقغ ـ بالضم لغة فی الصقع ـ
الصنغ کمنع فی قول رؤبة (شعر) فلا تسنع التقی
الصّلغ مثبارش الاعضال بالصلغ تصحیف وقع
فی غالب نسخ ارا جیزه بخطوط الاثبات وقیل الصقو
الصَّیّغ فیعل من صاغ یصوغ وهو الکذاب صاحب
صیوغ کسید وصبب ـ
صیغ سطعامه تصییغا ـ طعام را وزبان خویش
ترکرده چرب نمود ـ

فصل الضاد

ضغضغ ـ ضغضغة ـ گیاه وتره سبز وتازه ـ وضغیکم
دائما عند فلان فی ضغیغ ای خصب ـ تضغضغ
نائیدن مردم بی دندان چیزی را ـ

فصل الطاد ـ طغ ـ بالفتح وطغیا بالضم گاو ـ
الطاغان یقتتین ان یبنی فیعل علی الطال
ویقال سیطلغ المنة کمنع ای عجز
طلغت عینه ـ نم چشم بسیار شد (ع ک ا ت ۲) ـ

فصل الظاء ـ ظربغانة ـ بالفتح وکسر الباء را ـ

فصل الغین ـ غاغ ـ پودینه نحو غاغ بال
بیاورده او اذا انسلخ من الالوان وصار الی ا...
وشی شبه البعوض ولا یعض لضعفه ...
من الناس ـ

فصل الفاء

فدغ ـ فدغ ـ شکانیدن چیزی کاواک را
(ع بفتحها) ـ
فرغ ـ فروغ ـ فراغ ـ پرداختن از کاری

(ع ب ف اض ۲) تفریغ فراغت کردن خود را جهت
کاری ـ استفراغ توانائی خود را بذل کردن ونگاه
وتهی کردن معده را الافراغ فی اما فراغ ریخته شدن
آب (ع ک ا ت ۲) افراغ ریختن حلقه مفرغة ای
مصمته الجوانب یعنی ریخته که پیوند وی پیدا نباشد
وریختن خون تفریغ ریختن آب وجزآن ـ وخالی
کردن ظرف از آنچه در وی باشد افتراغ آب
ریختن بر خود پید بن مفرغ نام مردی شاعر فرغ
مخرج آب از دلو فرغان فرغ الدلو المقدم وفرغ الدلو
المؤخر وهما من منازل القمر وکل واحد منهما کوکبان
نیران بین کل کوکبین قدر خمس اذرع فی رأی العین
فراغة بالضم آب پشت مرد فرس فریغ اسپ فراخ
... وطعنة فرغاء فراغ ویقال ذهب دمه
فرغا بالفتح والکسر ای هدرا لم یطلب به ـ
فشغ ـ فشوغ ـ از بر چیزی فرو گرفتن (ع ب ف تحهما)
ناصیة فشغاء موی پیشانی فرو گرفته ...
تازیانه آوردن کسی را افشاغ کذلک تفشغ ...
شدن سپیدی موی ... ونما یه کردن
خون ورفتن آن ... میان خانه ...
ومیان پای ... برنج ... ...
فشاغ بالضم ... گیاهیست که بر درخت پیچد
فضغ ـ پامال کردن آنرا تا ریزه ریزه گردد (ع بفتحها)
وانفضغ تحت الضرس تشدخ ـ
فلغ رأسه ـ سر او را شکست (ع بفتحها) ـ
فضغ العود ـ چوب را شکست (ع بفتحها) ـ ...

کسے کہ فصاحت نباید بہ سخن و نا درست گوید کانہ یفقع الکلام۔
فغمة - پراگندہ شدن بوے یقال قد فغمتنی الرائحة۔
فلغ راسه - سراو شکست (ع بفتحہا)۔
فوغ بفتحتین - سطبری دہن افوغ نعت منہ وفاغت الرائحة بوے خوش وبید و فوغة الطیب پراگندگی بوے خوش فائغ بوے سست کنندہ فلغ و بیست بہم شدہ۔
فصل الکاف - کرلغ - بالفتح نہر است بہرات۔

فصل اللام

لثغ - لثغت بالضم شکستگی زبان یعنی حرف راورا لام با غین وسین را ثا گفتن لثغ مصدر منہ (ع کا منہ ۲) لثغ ولثغ لثغاء۔
لدغ - لدغ - ملداغ - گزیدن مار و کژدم (ع بفتحہا) لدیغ ملدوغ مارگزیدہ یقال لدغہ بکلمة یعنی طعنہ زد او را۔

لسغ مسیدہ - زد آنرا و گزید (ع بفتحہا)۔
لغغ الجلد - از لاغری چرم بر استخوان خشک شد (ع بفتحہا)۔
لغلغ - پرندہ ایست غیر لکلک و لغلغ ثرید رقدان یعنی افکندہ را تر کردو فی کلامہ لغلغة اینی در سخن او عجمیت و غیر فصاحت است۔
لوغ - چیزے را در دہن گردانیدہ انداختن (ع ن ض ۲) لاغ فلانا لزمہ سائغ لائغ نعت منہ وسیغ لیغ کہین مثلہ۔

البغ - مرد گول و من لا یبین الکلام او یبلغ کلامہ الی الیاء یبالغ بالکسر مثلہ لبغ بفتحتین سخت گوئی و ناوانی و لغة الشئ آن چیز را از و خواستم (ع ن ک ۲) لثیغ احمق شد۔

فصل المیم

مرغ - مرغ - غلطیدن ستور در علف (ع بفتحہا) تمریغ در خاک غلطانیدن تمرغ لازم منہ - مراغ مراغة متمرغ جاے غلطیدن مراغة لقب مادر جریر و نام موضعے مرغة مرد و کہ او را اعور خوانند مرغ بالتحریک آب دہان امراغ روان شدن لعاب و نامہ واب بسیار گفتن - وسست کردن خمیر را وتنگ کردن از بسیارے آب تمرغ انداختن لعاب از دہان۔
مشغ - مشغ - نوعے از خوردن چیزے چون پیاز و مانند آن (ع بفتحہا)۔
مضغ - مضغ - خائیدن (ع بفتحہا وض ۲) مضاغ بالفتح آنچہ خایند آنرا چون علک و مانند آن و خائیدن یقال ہذہ کسرة لینة المضاغ شدہم بخائیدن مضاغة بالضم خائیدہ مضغة بالضم گوشت پارہ یقال قلب الانسان مضغة من جسدہ ماضغان بن ہر دو فنج۔
مغغ - مغمغة - آمیزش کردن۔
ملغ - ملغ - بالکسر احمق فحش گویندہ یقال ملغ بلغ بالازدواج وقد مر ذکرہ۔
مسغ - یکسو شد تمسغ مثلہ۔

منغ بفتحتین ناحیه ایست بحلب وکانت قدیما بالعین المهملة فغیرت منوغان شهریست بکرمان۔

موغ۔ بالضم آواز کردن گربه یقال ماغت الهرة

فصل النون

نبغ۔ نبغ۔ نبوغ۔ ظاهر شدن۔ وسبے آنکه در اصل شاعر بوده باشد شعر گفتن ونیکو گفتن (ع بفتحها ض ۳) نوابغ از شعرا چون نابغه جعدی ونابغه ذبیانی وغیر ایشان فالهاء فیه للمبالغة۔

نخغ۔ نخغ۔ درخستن بانگشت۔ ونیزه زدن۔ وخستن بسخن (ع بفتحها) منغ بالکسر آنکه او را درخستن عادت باشد مناغة عشق بازی کردن باهم نخغ بالفتح والکسر ستر وشتی۔

نزغ۔ نزغ۔ تباهی افگندن وبر آغالانیدن میان مردم (ع بفتحها) قوله تعالی من بعد ان نزغ الشیطان بینی وبین اخوتی وطعن کردن بزبان۔

نسغ نسغ۔ درخستن بتازیانه (ع بفتحها) وطعنه کردن۔ وسوزن زدن بردست بجهت نشان ونقش را انساغ بتازیانه درخستن۔ وبازبر زدن درخت از بن بعد از بریدن منسغة بالکسر یکپاچه وتاثن که از پرهاے مرغ وآهن باشد۔

نشغ نشغ۔ نعره زدن چنانکه بیهوش خواهد که شود وتلقین کردن وسخن آموزانیدن وهو علی التشبیه (ع بفتحها) نشوغ بالفتح داروے دهان وبینی بالغین والعین جمیعا وبالضم مصدر منه نشغة داروان۔

نغنغ۔ نغنغ۔ بالضم گوشت بن کام نغانغ ج۔ س نمغ۔ نمغة الراس ونمغة الجبل۔ زبران ونمغة انما نیز بار هم۔

نغغ۔ کمبر بسیار عیب کننده وسخن ساز ودروغ گفت نغغ نغغا بالفتح عیب کرد او را وگفت دروغ ازانچه در وے نبود (ع ف اض ۳ وک ۳) انتاغ خندیدن بفسوس برکسے یا پنهان خندیدن بروشے که ضبط نتواند کرد وابعض آن آشکار گردد۔

نفغ بفتحتین سودن وشوخ ابستن سست از اسپا کار نفوغ مثله یقال نفغت یده کثافغت۔

نهبوغ کسعصفور پرنده ایست گنجشکی دراز دم ویقال لها الدغنغ معرب دوفه۔

فصل الواو

وتغ۔ وتاغة۔ بالفتح والتشدید بالغین والعین جمیعا کون یقال کذبت وتاغة اے تخرصة

وتغ۔ وتغ۔ بالتحریک هلاک شدن۔ وتباه شدن (ع ک ات ۳) ایتاغ هلاک کردن۔ وتباه آوردن دین خود را از بزه وگناه۔

وثغ۔ وثیغة۔ گوسه کرده فرق ناقه کنند وقت که خواهند تا بچه دیگرے مهر آرد وآن را بچه خود پندارد وقد مر فی ترجمة من باب الجیم۔ وثغ وثیغة ساختن ناقه را (ع ف اک ۳)۔

وزغ۔ وزغة۔ جانورے چون کربشه وزغ واوزاغ وزغان بالکسر ج۔ توزیغ صورت کردن کودک را از شکم بیشتر مل جهولا یقال وتغ الجنین۔ ایزاغ وفعه

ابداختن ناقه بول را وآن بوقت آبستن باشد و یقال الحوامل توزغ بالبول والطعنة توزغ بالدم۔
وشغ۔ شیٔ وشغ۔ بالتسکین چیزے اندک ایشاغ کم کردن عطارا۔
ولغ۔ ولوغ۔ آب خوردن سگ از خور یقال ولغ الکلب بشرابنا وفی شرابنا ومن شرابنا (عغ بفتحہا)
ایلاغ خورانیدن سگ را یقال اولغ الکلب۔ میلغ خور که در وے سگ خورد ویقال لیس شیٔ من الطیور یلغ غیر الذباب۔ استیلاغ باک نا داشتن مردم از نکوہش وعار ووغة بالسکون داو خرد۔
ومغة۔ موے دراز۔

فصل الهاء

ہبغ۔ ہبوغ۔ بخواب شدن (عغ بفتحہا)۔
ہمغ۔ ہمیغ۔ موت سبک وشتاب وبالعین کذلک عند الخلیل۔
ہیغ۔ ویقال انہم لفی الاہیغین۔ ای فی الخصب وحسن الحال۔ عام اہیغ سال فراخی از علو فہ علف

تبیغ روغن بسیار کردن بر ثرید۔
ہبنغ۔ بفتحتین مرد گول۔
ہدغہ۔ کفا ئیدہ آنرا (عغ بفتحہا) وانہدغ بعد خشکی نرم وانہد غت الرطبة انفضخت والمنہدغ المحسود اللین من الطعام۔
ہدلوغة۔ کہر گوک وبضم مرد بدخلق گول۔
ہزلوغ۔ کعصفور مرد مضطرب۔
الہرنوغ۔ کعصفور شیٔ کالبطر ثوث یوکل۔
ہقوغ۔ ناتوانی از گرسنگی یا بیماری (عغ بفتحہا)۔
ہلباغ۔ بالکسر درنده است خرد۔
ہنبغ۔ کقنفذ سخت گرسنه شدن وگرسنگی سخت ہنباغ شلہ وخاکے که بادی حرکت ببرد۔ شیر بیشہ وزن سست گیر وزن گول وہنبغ گرسنه شد وہنبغ العجاج کشر و ثار۔
ہینغ۔ بالفتح خشنی وزنے که بہر کس را خود آشکارا کند وزن بسیار خنده زن وہانغہا وغازلہا۔
ہوغ۔ بالفتح چیز بسیار۔

باب الفاء

فصل الالف

الف۔ تالیف۔ بہم پایہ نہادن دیگ او مثلہ فی التثفیة۔ تالف بہم یک جا بودن۔ ونہان خانہ ساختن جاے را الف پس روے کردن الف بالمد لغت منه (عغ ف اک ۲)۔
ارف۔ ارفة۔ حد چیزے ارف ج۔ مثل غرفة وغرف۔ وفی الحدیث الارف تقطع کل شفعة۔ ویقال ای بال اقتسم وارف علیه فلا شفعة فیه۔
ازف۔ ازف۔ بالتحریک نزدیک آمدن کوچ وشتافتن (عغ ک رف ۲) ومنه قوله تعالیٰ ازفت الآزفة یعنی دنت القیمة آزف لغت منه۔ متازف کوتاه وہو المتداني۔ قال ابو زید قلت لاعرابی ما المحبنطی قال المتکاکی قلت ما المتکاکی قال المتازف قلت ما المتازف قال انت احمق وترکنی ومر۔

اسف - اسفت - بالتحریک اندوه سخت و اندوهگین
شدن (ع ک ا ف م) و خشمناک شدن صلته بعلی -
تاسف دریغ و درد خوردن آسیا ف بخشم آوردن
تأسیف [illegible] اندوهگین شوند - و [illegible]
اسیف ایضا خشمناک و اندوهگین - و [illegible]
ج - ارض آسیفة زمین [illegible] که چیزے نرویاند
ثلث لغات نام پیغمبرے عم و بالهمز ایضا - اساف
و نائله نام دو بت -

اشف - اشفی - بالکسر درفش اشافی ج -

اصف - آصف - [illegible] خبا [illegible]

افف - اُفّ اُفٌ - و اُفّة - بالضم ای قذرا [illegible]
للتنکیر [illegible] کذا [illegible] اف [illegible]
ولاتقل لهما اف [illegible]
لغات [illegible] اتباع ویقال [illegible]
بالکسر ای حین [illegible] ذلک [illegible]
[illegible] ذلک [illegible]

اکف - اکاف [illegible] بالکسر [illegible]
[illegible] ج - [illegible] ویقال [illegible]
[illegible]

الف - الف - هزار [illegible] (ع ک م)
[illegible] ویقال [illegible]
[illegible] ویقال [illegible]
[illegible] الف [illegible]
[illegible] هزار [illegible] کردن [illegible]
[illegible]

قوله تعالی لایلاف قریش ایلافهم رحلة الشتاء والصیف
یقول اهلکت اصحاب الفیل لاولف قریشا مکة [illegible]
قریش رحلة الشتاء والصیف ای تجمع بینهما اذا فرغ
من ذه اخذوا فی ذه کما تقول ضربته لکذا [illegible]
الف [illegible] و دوستی گرفتن [illegible]
(ک ا ف م) الف بالکسر دوستی - ویار [illegible]
الیف [illegible] والالف جمع الیف [illegible]
[illegible] هزار [illegible]
[illegible] الاف الف [illegible]
[illegible] فاعل [illegible]
الفه بالضم [illegible] ساز [illegible]
[illegible] تمام کردن [illegible]
[illegible] آمدن [illegible]
[illegible] الایلاف [illegible]
الف - الف [illegible] دل [illegible]
[illegible] الف [illegible]
[illegible] ویقال فلان [illegible]
[illegible] فلان [illegible]
[illegible] الف [illegible]
[illegible] هزار [illegible]
[illegible]
[illegible] ویقال [illegible]
[illegible] هزار [illegible]
[illegible]

یعنی شور را رض انیفۃ الفت زمین زود رسیدہ باشد
ویقال تلک ارض آلفت بلاد الد۔ انف بالتحریک
الانفۃ تکسر ورشتن (ع ک ا شده م) یقال ما رأیت
احمی انفا و لا آنف من فلان یعنی با ننگ تر از وی
دور و ننگ شدن یعنی شتر از چوبک مہار الف نعت
منہ وھو شاذ والقیاس انف کالصدور للذی
یشتکی صدرہ والمبطون للذی یشتکی بطنہ وجمیع
ما فی الجسد علی ہذا۔ وفی الحدیث المؤمن کالجمل الانف
ان قید انقاد وان انیخ علی صخرۃ استناخ۔ استیناف
از سر گرفتن کار و آغاز کردن ایتناف کذلک۔ آنفا
اکنون یقال کذا آنفا و سالفا چنین بود اکنون
و پیشین تانیف تیز کردن کرانہ چیزے۔
اوف۔ آفۃ۔ آفت ویقال ایف الزرع مجہولا
آفت رسیدہ شد گشت زرع مؤف نعت منہ۔

اخیف۔ کز بیر او کا محدوح فموضعہ الخاء اسم جعفر
بن کعب بن العنبر۔
اداف۔ بالضم نرہ و گوش وادفیہ جبل لبنی قشیر
وادفو بضم الھمزۃ وفتحھا وقد تبدل الدال تاء
دیہیست نزدیک اسکندریہ و شہریست کوچک
در صعید منہ الامام محمد بن علی الادفوی النحوی
المفسر وتفسیرہ فی اربعین مجلدا وجعفر ویدعی عبد اللہ
بن ثعلب بن جعفر۔ الفقیہ۔
اذاف۔ بالضم نرہ و تآوف کتضرب
موضع علی برید من حلب۔
فصل الباء۔ برسف۔ بالضم و دیہیست ببلاد

منہا احمد بن الحسین المقری ومحمد بن ابتا والبرسیفان
الضریان الحیثان۔
البرنوف۔ کعصفور نبات معروف کثیر بمصر یتخذ
عصارتہ فی محلول الشیخ علی مفاصل الصبیان
نافع من صرع یعرض لہم جلدا وکذا استنشاق دھنہ
ایہر و شم ورقہ نافع للزکام ونسدہ والدلک بہ
الاطفال من الریاح الباردۃ وقطع سیلان اللعاب
باف۔ و دیہیست بخوارزم منہا عبد اللہ بن محمد البخاری
ابو محمد البافی شیخ الشافعیۃ ببغداد فقہا وادبا۔

فصل التاء

تحف۔ تحفۃ۔ بالضم وتسکین الحاء وتحریکہا
تحف ج۔ اتحاف تحفہ دادن۔
ترف۔ ترفۃ۔ بالضم تندی میانہ لب برین و
تازگی از نعمت و آسایش اتراف نعمت پروردن
و بے راہ گردانیدن نعمت کسے را۔
تلف۔ تلف۔ بفتحتین ہلاک شدن (ع ک ا
ف ۴) اتلاف ہلاک کردن متلف بیابان ویقال
ذہبت نفس فلان تلفا وطلفا ای ہدرا۔ متلاف
بسیار تلف کنندہ۔
تنف۔ تنوفۃ۔ بیابان تنوفیۃ کذلک مثال دو
ودویۃ و برو بریۃ۔

تف۔ بالضم چرک ناخن او اتباع لاف تفۃ کعنبۃ
ج۔ تفۃ بالضم زن خوار و سیاہ گوش و استغنیت التفۃ
عن الرفۃ ویخففان یضرب للئیم اذا شبع تفۃ کہمزۃ
کرکیست کہ در جلد اثر کند و التفاف شبہ تفہاست

من الشعر والتقاف من يلقف احاديث النساء
كما تثقف تثاقفون وتثاقف ج ... بثقافه
وعلى تفانه بالكسر حينه واوانه وتفقه تفقيفا قال ثقفا
تاف بصره سرگشته شد (ع ت افص) ومافيه
توفة بالضم ولا تافة اي عيب او مزيد او حاجة
او ابطاء وطلب على توفة بالفتح عثرة وذنبا توفانة

فصل الثاء

ثقف - ثقافة - زیرک شدن وسبک شدن (ع بضمها) یقال ثقف فهو ثقف مثال ضخم فهو ضخم - ثقاف بالکسر انچه نیزه را بوی راست کنند تثقیف راست کردن نیزه - ثقف یافتن (ع ک ...) یقال ثقفته ثقفا مثال بلعته بلعا ای صادفته فهو ثقف بضم القاف وکسرها مثال حذر - والثقف ثقفا بالتحریک مثال تعب تعبا لغة فی ثقف ای صار حاذقا فطنا - ثقیف ... پدر ... از ... ثقفی ... منسوب ...

ثحف - بالکسر ... شکنبه ... ثحاف ج -

ثعلف ... در طعام ودر شراب ودر خواب ودر ... ودر ...

فصل الجيم

جأف - جأف - انگندن وترسانیدن (ع الفتح) ... جئف ای صرعه - مجؤوف ترسیده شده - ... برگشته - ... به ... مولا -

جحف - اجحاف - بردن یقال جحف به ای ذهب به - واجحف به اي قاربه ودنا منه ... بالبار - مجاحفة انبوه کردن - ونزدیک شدن یقال جاحفه ای زاحمه - ویقال فر الشیء تجحفا وجحفا ای ... با سیل - جحاف بالضم سیل که زمین را بکاود وببرد وهرچه هست جحاف ایضا - واول شدن شکم از بیضه سبیل - مجحوف نعت منه - ویقال موت جحاف ای یذهب بکل شیء - جحاف بالکسر بخشن آب دلو که بسر چاه رسیده باشد - ورسیدن دلو - جحفة بالفتح واو آب جحفة جایی میان مکه ومدینه که میقات اهل شام است ونام آن جای مهیعة بوده است فاجتحف السیل اهلها فسمیت جحفة -

جخف - جخیف - تکبر کردن (ع ...) ... جخاف مثل ... است منه جخیف فخر کردن بزیادت از ... خویش وفي الحديث عن ابن ... نام ... بالس ... خیف ... او غلیظ -

جدف - جدوف - پریدن مرغ بال بسته (ع ض ک م) مجداف بالکسر ... کشتی - وبال مرغ وهو بالدال والذال معا - جدف بالتحریک گور وهو ابدال جدث وشراب که سرگشاده باشد نخورند ونباتی که در زمین باشد که خوردنی آن تشنگی نشکند - تجدیف ناسپاسی کردن نعمت را وکم شمردن آن ابدال کذلک وفي الحديث لا تجدفوا بنعمة الله - جداف بالضم کوتاه ... جناح ... -

جذف - جذوف - ... (ع ض ک م) مجذاف مثل مجداف وجذف ... - و پریدن مرغ

بال بریدہ -
جرف - جرف - کاویدن زمین را - وبہ بیل کہا
وگل برکندن از زمین (ع بفتحہا) وقد جرفت الشئی
تذہبت بہ کلہ - مجرفۃ بیل جرف بضمتین وسکون
آب کند ومنہ قولہ تعالیٰ علیٰ شفا جرف ہار جرفۃ
ق - تجریف کاویدن سیل زمین را تجرفت کذلک
جارف مرگا مرگی ستور کہ آنرا بوت خوانند ترکان
وطاعون جرف بالفتح وان غ مردین شتر سیل جراف
بالضم سیل کہ ہمہ چیز را ببرد رجل جراف مردے کہ ہمہ
طعام را خورد وجراف بالضم والکسر پیمانہ -
جزف - جزف - آسان گرفتن کارے را اجزاف
گزاف وہو معرب -
جحف - جحف - افگندن وبہ زمین زدن کسے را
وبرکندن اجحاف لازم منہ جحفی بالضم پدر
قبیلہ از تمیم -
جفف - جفۃ - بالفتح جماعتے از مردم یقال وقعت
فی جفۃ الناس وجاء القوم جفۃ واحدۃ قال
ابن عباس لا نفل فی غنیمۃ حتی تقسم جفۃ ای کلہا -
جف بالضم کذلک وغلاف شگوفہ - ومشک کہنہ
کہ پارۂ از وے ببرند ودلو سازند جفان وقبیلہ بکر
وتمیم جفافۃ بالضم ریزہ ہاے سست جفاف الطیر نام
جاے جفیف علف خشک یقال الابل فیما شارفت
من جفیف وقفیف یعنی نیم خشک وتمام خشک از
علف جفجف زمین بلند ونرم جفاف جفوف خشک
شدن (ع ف اک ۲) تجفیف خشک شدن جامہ

کہ ہنوز نمناک باشد یقال جفف الثوب وہر چیز کہ
خشک شود گویند قفف الثوب واصلہا تجفف
فابدلوا من الفاء الوسطی حرفا کما قالوا تبشبش
من تبشش - تجفیف خشک کردن وپیش اسپ
انداختن تجفاف یعنی اسپ نمد وانچہ خوے اسپ را
بوے خشک کنند تا نزار نگردد -
جلف - جلف - رندیدن گل وجز آن - وبیخ
برکندن (ع ف اض ۲) جالفۃ سرشکستگی کہ پوست
وگوشت سر رفتہ باشد طعنۃ جالفۃ آنکہ باندرون
نگذرد وہو خلاف الجائفۃ وسال تنگی وقحط پیدا
شود یقال اصابتہم جلیفۃ عظیمۃ ای اصابہم قحط
وہم قوم مجتلفون پوست رسیدگان اجتلاف از بیخ
برکندن تجلیف ہلاک کردن مال کسے مجلف آنکہ
از کنارہا ست وسنے رفتہ باشد - وانکہ چیزے از وے
ماندہ - وآنکہ تنگ سال بروے گذشتہ باشد و
مالہا تلف شدہ جلف بالکسر خم تہی ومسلوخ شکم
کشانیدہ وتہی کردہ - وہر چہ میانہ تہی باشد از خنور
ویقال اعرابی جلف ای جاف واصلہ من اجلاف الشاۃ
وہی المسلوخۃ بلا راس ولا قوائم ولا بطن -
جنف - جنف - بالتحریک میل کردن (ع ک ا
ف ۲) قولہ تعالیٰ فمن خاف من موص جنفا - اجناف
میل آوردن بچیزے ویقال اجنف ای جاء بالجنف
کما یقال الام ای اتی بالام علیہ واخس ای اتی
بالخسیس - ویقال تجانف فلان لاثم ای مال قولہ
غیر متجانف لاثم - اجنف کوژپشت جنفی بالضم

وفتح ۲ نام جائے —

جوف - جَوف - زمین پست - و شکم و درون هر چیزے - و درگذرانیدن طعنه باندرون خانه باب الدار - اجافة گذرانیدن و درپیش کردن یقال اَجَفتُ الباب - واجَفتُه الطعنةَ وجُفتُه بها عن الکسائی - اجوفان شکم و فرج جائفة طعنه که باندرون گذرد مجوف بارگیر شکم کلان استجافة استجواف فراخ شدن جُواف بالضم نوعے از ماهی جُوفیّ مثله - جوف بالتحریک فراخ و درون کاواک شدن شیئ اجوف چیزے کاواک ولا تُجوِف ای واسعة شجرة جوفاء کاواک تجویف میان تهی و کاواک کردن مُجوّف ستور که سپیدی بشکم دارد اجتیاف تجوّف باندرون چیزے شدن شیئ جوفیّ فراخ اندرون و قولهم اخلی من جوف حمار هو اسم وادٍ فی ارض عاد فیه ماء وشجرة حماها رجل یقال له حمار مات بنوه فکفر کفراً عظیماً وقتل کل من مرّ به من المسلمین فاقبلت نار من اسفل الجوف فاحرقته ومن فیه وغاض ماؤه فضربوا به المثل فقالوا اکفر من حمار وواد کجوف الحمار وکجوف العیر واخرب من جوف حمار -

جیف - جیفة - بالکسر مردار بوگرفته جیف اجیاف ج - تجییف بوے گرفتن مردار و مردار شدن -

جنخف - کجعفر نجیب فربه -

طعام جلنفاة - طعام بے ناخورش -

جُنادف - بالضم درشت تنومند از مردم وشتر و آنکه بهنگام رفتار بهرود و دوش خود را جنباند و سطبر کوتاه و ناقة جنادف وجنادفة بضمها سینه تابیچه و کوتاه است جنادفة ولا یوصف بها الحرة -

جهافة - بالضم نام شخصے - واجتهفت الشیئ اخذه اخذا شدیدا -

فصل الحاء

حتف - حتف - مرگ حتوف ج - یقال مات فلان حتف انفه اذا مات من غیر قتل ولا ضرب و لا یبنی منه فعل - حتفان دو پسر حتف بن اوس وسیف بن اوس -

حجف - حجفة - بالتحریک سپر که در وے چوب وپی نباشد و از پوست و چرم بود حَجَف ج - محاجفت مبارزت صاحب سپر محاجفة - حاجفت و [illegible] کردن احتجاف خود را باز داشتن از کارے -

حذف - حذف - انداختن چیزے - و از موے و دم ستور گرفتن - و بعصا انداختن چیزے را - و پارۀ از سر بیرون انداختن بزخم شمشیر - و انداختن حرفے از کلمه (ع ف اک ۳) حذافة بالضم چیزے که از پوست و جز آن انداخته شود و یقال ما فی رحله حذافة ای شیئ من الطعام - واکل الطعام فما ترک منه حذافة - حذفة نام اسپے تحذیف آماده کردن و نیکو کردن حذف بالتحریک گوسپندان سیاه ریزه از گوسپندان حجاز حذفة یکے و فی الحدیث کانها بنات حذف -

حرف - حرف - کرانه و تیزی هر چیزے و یکے از حروف هجا - و ناقه باریک میان استوار -

وناقة لاغر قوله تعالى ومن الناس من يعبد الله
على حرف اى على وجه واحد اى فى الشك لا
فى السراء - احراف لاغر كردن ستور را - و
نيكو و زيادت شدن مال كسے فلان محرف نعت
منه - ويقال جاد فلان بالحق والاحراف
اذا جاد بالمال الكثير - رجل محارف بفتح الراء مرد
بے بخت و محروم وهو خلاف مبارك ويقال حورف
كسب فلان اذا شدد فى معاشه كانه ميل برزقه
عنه - وفى الحديث عن ابى مسعود موت المؤمن
عرق الجبين يبقى عليه البقية من الذنوب فيحارف
بها عند الموت اى يشدد عليه لتمحص عنه ذنوبه -
حرف بالضم تخم سپندان ومنه شئ حريف بالكسر
والتشديد چيزے تند زبان گز يقال بصل حريف
و بے بختى حرفة بالكسر مثله وايضا پيشه محترف
پيشه ور و فلان حريفى هم كار من و يار من حرف
بالفتح ايضا كسب كردن و خراشيدن (ع ف ا
ك م) مثل اقترف محراف بالكسر ميل كه بجراحت
فرو برند تا غور آن معلوم شود و تحريف گردانيدن
سخن از موضع خود - و بريدن قلم را محرف تحرف
انحراف احريراف ميل كردن و برگشتن ويقال
مالى عن هذا الامر محرف ومالى عنه متصرف بمعنى
واحد اى متحى -

حرجف - حرجف - باد سرد -
حرشف - حرشف - پشيز ماهى - و پشيزه كار و
و شمشير و گياهى كه آن را كنگر خوانند به بعضى از زبانها

حرشفة زمين درشت -
حرقف - حرقفة - استخوان سرين يقال للمريض
اذا طالت ضجعته دبرت حراقفه - حرقوف بالضم
ستور لاغر -
حسف - حسافة - بالضم آنچه فرو ريزد از خرما
تباه شده از درخت حسف پاكيزه كردن خرما
از آن خرما هاے تباه (ع ف ا ك م) انحساف
ريزه ريزه شدن حسف بفتحتين چيزيكه به دست
پاك كنى آن را و قولهم فى صدره على حسيفة وحسافة
اى غيظ وعداوة -
حشف - حشف - بالتحريك بدترين خرما
وفى المثل احشفا وسوء كيلة - وايضا الضرع البالى حشاف
حشف بار آوردن نخله حشفة بالتحريك سبزه
تاختنه جاے حشيف جامه كهنه متحشف مرد كهنه جا
حصف - حصف - بالتحريك كرخشك - و بالكر خشك
شدن پوست (ع ك اف م) حصيف ورسته حصيف
واستوار حصافة مصدر منه (ع بضمها) احصاف
استوار كردن كار را - و استوار تافتن رسن را و
بشتاب گذشتن فرس محصف وناقة محصاف نعت
منه - استحصاف استوار شدن - و سخت شدن
روزگار بر كسے صاحبه بعلى و تنگ شدن فرج يقال
فرج مستحصف -
حفف - حفة - خوردن بافكار حف شانه و تيغ
سحر بافى حفانة چوزه شتر مرغ حفان ج يستوى
فيه المذكر والمؤنث و خدمتگاران حفان ايضا

پیمانه تا لبها پرشده حف حفاف برهنه وساده
کردن زن روی را از موی (ع ف اک ۲) یقال
منه حفت المرأة وجهها واحتفت ایضاً وگرداگرد
آمدن چیزی را قوله تعالی وتری الملائکة حافین
من حول العرش وخدمت کردن (ع ف اض ۲)
یقال من حفنا او رفنا فلیقتصد ای من خدمنا
او تعطف علینا وحاطنا وقبل هذا حدیث یقال
ما لفلان حاف ولا راف ونیک ساده کردن لب را
از موی وبرهنه وبی موی کردن سر را (ع
ف اک ۲) حفف بالتحریک بدی عیش وکمی مال
ویقال حففتهم الحاجة تحففهم وهم قوم محفوفون اذا کانوا
محاویج حفوف بی روغن ماندن سر (ع ف ا
ک ۲) احفاف بی روغن گذاشتن سر را مدتی
وآواز آوردن از اسپ بدوانیدن حفیف آواز
آمدن از وی در دویدن - وآواز کردن بال
مرغ در پریدن حفاف بالکسر موی گرداگرد سر
اشتفاف - حفافان دو کرانه هر چیزی تخفیف کرد
چیزی ... آوردن اشتفاف همه خوردن آنچه در دیگ
باشد از طعام وتشفاف خوردن آنچه در جام باشد
از شراب شفافه بازگیره ... باز گیر باقی -
... حقف - بالکسر ریگ توده گژ احقاف
احقاف جمع - احقیقاف خم گرفتن ریگ توده و
ماه نو یقال احقوقف الهلال ای اعوج - فی الحدیث
انه مر بظبی حاقف فی ظل شجرة ای منحن وهو الذی
انحنی وتثنی فی نومه - احقاف دیار عاد قوله تعالی
واذکر اخا عاد اذ انذر قومه بالاحقاف -
حلف - حلف بسکون اللام وکسرها سوگند
خوردن (ع ف اک ۱) محلوف کذلک وهو احد ما جاء
من المصادر علی مفعول مثل المجلود والمعقول والمعسور
احلاف سوگند دادن تحالف با هم سوگند خوردن کذلک -
حلف بالسکون سوگند وعهد که با هم عهد کردن با هم
تحالف ای تعاهد - وفی الحدیث انه حالف بین
قریش والانصار یعنی آخی بینهم لانه لا حلف فی الاسلام
الاحلاف هم قوم من ثقیف ویقال هم اسد و
غطفان لانهم تحالفوا علی التناصر حلیف
وهم سوگند وهم عهد حلیفان بنو اسد وطی وایضا
فزاره واسد - حلیف اللسان تیز زبان وفصیح
حلفاء بالفتح والمد گیاهی حلفة بفتح اللام یکی
از وی قال ابو زید مثل طرفاء وطرفة وقصباء
وقصبة وقال الاصمعی حلفة بکسر اللام وذو الحلیفة
میقات اهل مدینه -
حنف - حنف بالتحریک کژی پای چنانکه سر انگشت
پای هر یکی سوی دیگر گردد احنف نعت منه ونام مردی
که او را احنف خوانند ویقال ضربت فلانا علی رجله
فحنفتها حنیف مسلمان وراست دین تحنف
مسلمانی کردن یقال تحنف الرجل اذا عمل
عمل الحنیفیة ویقال اختتن ویقال اعتزل الاصنام
وتعبد - حنفاء نام اسپی ونام آبی - حنیفة پدر حی
از عرب ابو حنیفه کنیت نعمان بن ثابت الکوفی و
هو الامام الاعظم رحمه الله تعالی -

حوف - حوف - ازار از پوست که زنان حائض و کودکان پوشند حافه کرانه حافتا الوادی دو کرانهٔ وادی تحوف از کرانه چیزے کم کردن -

حیف - حیف - جور و ستم کردن (ع ض ا ک ۱) ضائته یقال تحیف مثل تحوف -

حبروف کعصفور مرد سخ انشیده بر عیال خود -

خزرفه خشونت و سرخی که در چشم پدید آید و تخزفه عن موضعه آنرا از جایش جنبانید و تحزرف من یدی متفرق و پریشان شد -

حشف - بالکسر گشتن نقصان فی الخشف و الخسف -

حجروف کعصفور دابهٔ است خرد و را پاهما بزرگ تر از مور -

المحذرف بفتح الراء آوند پر و الشئ المسوی نحو الحجاف والطاعف و ام حذرف کنیت کفتار حذروف بالفتح تراشهٔ ناخن و منه یقال ما له حذر فوت ای قسیط -

حزنقفة - بالضم زن کوتاه تصحیف والصواب بالراء المهملة -

حصف - بالکسر بار -

حنظف - کجندل کلان شکم -

حکوف - بضمتین سستی در کار -

حنتف کجعفر باغ صاف و پاک کرده برائے تخفیف و ابن السجف بن سعد الیافعی و الحنفتان حنتف و اخوه سیف ابو الحارث انا اوس بن حمیری و کز بنج ابو بزید بن حنتف المازنی و قیل اختلاف و کرنمود من حنتف لحیته من بجان المرابة -

حنجوف کجعفر و زبنج و قنفذ راس الورک المائلی البجنبة کالحنجفة بالضم حنجوف کز نبور سر قرعه که با مهرهای پشت پیوندد و حنابت ج -

فصل الخاء

خندف - خندفه - نوعے از رفتار خندف بکسرتین لقب یاله -

خذف - خذف - سنگ ریزه انداختن بانگشتان (ع ف ا ک ۲) مخذفة فلاخن خذوف ماده خر تیز -

خذرف - خذروف - بالضم بازیچه کودکان که چرم پاره گرد را ریسمان در میکشند و او را میگردانند و از وے آوازے مے آید خذاریف ج - و یقال ترکت السیوف راسه خذاریف ای قطعا - خذراف بالکسر نوعے از شور گیاه خذارفه یکے -

خرف - خرف - میوه چیدن (ع ف ا ن ۱) یقال خرفة الثمار و اخترفتها ای اجتنیتها خرفة بالضم آنچه پیدا شود از میوه یقال التمر خرفة الصائم مخرفة بستان - و راه مخرف شاه و فی حدیث عمر رض ترکتکم علی مخرفة النعم مخرف بالکسر میوه دان خروف بالفتح بره و اسپ کره شش ماهه خرائف نخلها که خرما از وے باز کرده باشند خریف تیرماه خرفی بسکون ۲ و حرکته تیرماهی خریف ایضا باران تیرماه یقال قد خرفنا و خرفت الارض فهی مخروفة باران تیرماه رسیده ۔ ۔ ۔ تیرماه کالمشاهرة ۔ ۔ الشهر ۔ اخرفت بره تیرماهی زادن گوسپند یقال ۔ ۔ شاة مخرف و تیرماه ۔ ۔ قوم خرافه بالضم نام مرد ۔ ۔ ۔ که هر چیزے که میگفت

ازپیان آنرا بدروغ میداشتند وهر سخن که آنرا
باور نداشتند گفتندے ہذا حدیث خرافة۔
وفی الحدیث عن النبی صلعم قال وخرافة حق ولاتدخله
الالف واللام لانه معرفة الا ان ترید به الخرافات
الموضوعة من حدیث اللیل۔ الخرافات حکایت ہاے
شب خرف بالتحریک بازگشتن عقل از کلان سالی
(ع ک ا ف ۲) خرف بالکسر نعت منه۔ خارف و
نام دو قبیله از یمن۔

خزف۔ خزف۔ دست انداز ان رفتن (ع
ف ا ک ۲) خزف بالتحریک سفال۔

خسف۔ خسوف۔ بزمین فرو شدن متعدیا بالباء
(ع ف ا ک ۲) قوله تعالی فخسفنا به وبداره الارض
ویستعمل مجهولا ایضا قوله تعالی لخسف بنا وفی حرف
عبد الله لانخسف بنا کما یقال انطلق بنا وچشم خانه
فرو شدن دیده وخسوف القمر گرفتن قال ثعلب
کسفت الشمس وخسف القمر ہذا اجود الکلام خسیف
کمی یقال فلان رضی بالخسف ای بالنقیصة۔ وبات
فلان الخسف ای جائعا۔ ساسه الخسف وسامه
خسفا بالضم والفتح ای کلفه واولاه الذل والخسفة
خسفة الرکیة جاسته آب بر آمدن از چاه خاسف
لاغر خسیف چاه که آب وے منقطع نشود خسف
بضمتین ج۔ یقال ان العباس بن عبد المطلب
سأل عمر عن الشعراء فقال امرؤ القیس سابقهم خسف
لهم عین الشعر فافتقر عن معان عور اصح بصر یقال
خسف لهم من الخسیف وہی البئر التی غزیرة الماء

ومنه قول الحجاج للذی امره ان یحفر له بئرا فقال
اخسفت ام اوشلت ای انبطت ماء غزیرا ام قلیلا
وشلا قوله افتقر ای فتح وهو من الفقیر وهو فم القناة
یعنی دہانه کاریز وقوله عن معان عور یرید ان امرأ القیس
من الیمن وان الیمن لیست لهم فصاحة نجد فعانی
عن القول فتح امرؤ القیس من معان عور اصح بصر
اخاسیف الارض نرمہاے زمین۔

خشف۔ خشفة۔ جنبیدن۔ و دریافتن۔ و آواز
آمدن از برف که بروے روند۔ و بسنگ کوفتن۔
(ع ف ا ک) خشیف برف خشوف مرد شتابنده۔
وشتر شب رو خاشف خاشفة کذلک خشف اکثر
بشب روی دلیر باشد خشاف بالضم والتشدید
شب پره وہو الخفاش ویقال الخطاف خشاف
بالفتح نام مردے خشوف رفتن در زمین (ع
ف ا ض ۲)۔

خصف۔ خصف نعل پاره زدن۔ و نعل دوختن
(ع ف ا ک ۲) نعل خصیف نعت منه۔ وقوله تعالی
وطفقا یخصفان علیهما من ورق الجنة ای یلزقان
بعضه ببعض لیستر به عورتهما۔ خصفة لخت نعل خصاف
نعل دوزنده دوختن ومنه قرأ الحسن قوله تعالی یخصفان
علیهما من ورق الجنة الا انه ادغم التاء فی الصاد
حرک الخاء بالکسر لاجتماع الساکنین وبعضهم حول
علیها حرکة التاء فتحها یخصف بالکسر فش نعل دوزی
خصفة بالتحریک زنبیل خرما خصف خصاف ج۔
وپدرے از عرب اخصف اسپ و گوسپند که تہی گاه

سفید دارد و لون کلون الرماد فیہ سواد و بیاض جبل اخصف وظلیم اخصف فیہ سواد و بیاض کتیبۃ خصیفۃ لشکر آہن رنگ ویقال خصفت من ورائہا الخیل ای اردفت فلہذا لم ینہ لحاما الہاء لانہا بمعنی مفعولۃ ولو کانت للون الحدید لقالو خصیفۃ لانہا بمعنی فاعلۃ وکل لونین اجتمعا فہو خصیف۔ والخصیف ایضا شیر با ماست آمیختہ خصاف بالکسر بچہ نہ ماہ افگندن شتر (ع ف اک ۲) خصوف بالفتح نعت منہ وایضا ناقہ کہ بعد از دہ ماہ حمل بچہ زاید یعنی بسیزدہ ماہ خصاف مثل قطام نام اسپے وفی المثل ہو اجرء من فارس خصاف وذلک ان بعض الملوک طلبہ من صاحبہ لیستفحلہ فمنعہ ایاہ وخصاہ۔

خضف ـ **خضف** ـ تیز دادن (ع ف اک ۲) ومنہ قیل للامۃ یا خضاف۔

خطف ـ **خطف** ـ ربودن (ع ک اف ۲) و بالعکس والاولی لغۃ جیدۃ فصیحۃ قولہ تعالی یخطف ابصارہم وقری بالکسر ایضا۔ اختطاف تخطف ربودن وقرا الحسن الا من خطف الخطفۃ بالتشدید یرید اختطف فادغم علی مانفسر فی باب اللام فی قتل ان شاء اللہ تعالی۔ خطاف بالضم والتشدید فراشتوک۔ وآہن کژ کہ بدو بکرہ چاہ بود سر گردد وہر چہ کژ و سر تیز باشد خطاطیف ج۔ مخالیب السباع خطاطیفہا۔ خطاف بالفتح وہو خاطف ظلہ فرسیست کہ او را فراف خوانند خاطف گرگ برق خاطف درخش کہ چشم را خیرہ کند اختطاف خطا کردن تیر نشانہ را۔ اخطاف الحشی الطواہ خفیفۃ طعام اندک و شیرے کہ عرب را باشد جمل خیطف شتر شتاب رو خطفی بفتحات آن لوع اثر رفتار شتر ولقب مردے۔

خطرف ـ **خطرفۃ** ـ بالطاء المہملۃ بشتاب رفتن شتر وگام فراخ نہادن وہی لغۃ فی خذرفۃ۔

خفف ـ **خف** ـ بالضم موزہ خفاف ج۔ وپی شتر اخفاف ج۔ خف بالکسر خفیف سبک یقال خرج فلان فی خف من اصحابہ ای فی جماعۃ قلیلۃ۔ خفۃ بالکسر سبکی (ع ف اک ۲) خفوف اندک شدن وبزودی رفتن تخفیف سبک کردن استخفاف سبک شمردن۔ وخوار داشتن خفاف بالضم سبک۔ ونام مردے۔ اخفاف سبک حال شدن مرد وفی الحدیث ان بین ایدینا عقبۃ کؤودا لا یجوزہا الا المخف و باستوران سبک روشدن خفان جائیست کہ در وے شیر بسیار باشد۔

خلف ـ **خلف** ـ سپس وقرنی بعد از قرنی یقال ہؤلاء خلف سوء بالاضافۃ وسخن تباہ وخطا یقال سکت الفا ونطق خلفا ای سکت عن الف کلمۃ ثم تکلم بالخطا قیل کان اعرابی مع قوم فحبق حبقۃ فتشور فاشار بخو استہ وقال انہا خلف نطقت خلفا وآب بر کشیدن۔ وکوتاہ ترین استخوانہائے پہلو والجمع خلوف وجائے ستور بستن۔ وفرزند وہو بالتحریک حسن وبالسکون سئی یقال ہو خلف سوء من ابیہ بالتسکین وخلف صدق من ابیہ

بالتحریک و آنکه سپس کسے آید و کل ما استخلفته من شئی ۔ بعیر آخلف شتر یکہ از میل کنندہ ناس ذات خالفین تبہ تثنیہ خلف بالضم دروغ و دروغ کردن وعدہ را یعنی خلاف کردن آن و ہی فی المستقبل کالکذب فی الماضی ۔ خلف بالکسر پستان ستور و عرد م ویقال یشیین خلفۃ ای تذہبہ و تجئی ہذہ ۔ خلفۃ ایضاً آمد و شد روز و شب ومنہ قولہ تعالی وہو الذی جعل اللیل والنہار خلفۃ ۔ ویقال ایضاً القوم خلفۃ ای مختلفون ۔ ویقال بنو فلان خلفۃ ای شطرۃ نصف ذکور و نصف اناث ۔ ویقال اخذتہ خلفۃ کا ہے کہ بحاجت گاہ رود ویقال من این خلفتکم ای من این تستقون خلفۃ علف کہ بعد از علف خوردہ شدہ رویدہ علف کہ بتابستان روید خلفۃ الشجر میوہ دوبرہ خلف بکسر اللام شتران آبستن خلفۃ یکے مخلف شتر کہ از نہ سالگی درگذشتہ باشد یستوی فیہ الذکر والانثی یقال مخلف عام و مخلف عامین ۔ مخالفۃ ناقۃ کہ آبستن نماید و نباشد ۔ رجل مخلاف مرد بسیار خلاف کنندہ وعدہ را و مخلاف ایضاً آستین یعنی ویہا رقصبہا ۔ رجل خالفۃ مرد بسیار خلاف ویقال لا ادری ای خالفۃ ہو ای ای الناس ہو غیر معروف للتانیث والتعریف وفلان خالفۃ اہل بیتہ و خالف اہل بیتہ ای لا خیر فیہ ۔ خالفۃ ایضاً ستون خیمہ و عریش و خوالف ج ۔ وقولہ تعالی رضوا بان یکونوا مع الخوالف ای مع النساء ۔ الخالف آب برگشتہ خلیفی کالہجیر و تشدید اللام خلافت قال عمر رضی لو لا طقت الاذان مع الخلیفی لا ذنت ۔ خلیف راہ میان دو کوہ خلیفان دو بغل ناقہ خلیفۃ جم و قد یونث خلائف خلفاء ج ۔ جمعوا علی اسقاط الماء فصار مثل ظریف و ظرفاء لان فعیلۃ بالماء لا تجمع علی فعلاء سوے انہم جمعوہ من اجل انہ لا یقع الا علی مذکر ۔ خلافت بالکسر بجاے کسے بودن درکارے ۔ و بجاے کسے خلیفہ کردن کسے را ومنہ قولہ تعالی ہارون اخلفنی فی قومی متعد لازم و سپس کسے آمدن (ع ف اض م) خلوف بوے گرفتن دہان وغیرہ و بوے گردانیدن شیر و طعام ۔ و تباہ شدن کسے ۔ و تنگی جامہ بیرون کردن و نو در آوردن بجاے آن ویقال حی خلوف ای غیب وقبیلہ کہ از ایشان ہیچ کسے نماندہ باشد خلوف ایضاً سپس ماندگان حاضر و ہو من الاضداد ۔ اخلاف متغیر شدن بوے دہان ۔ و نیکو کردن جامہ کہنہ را واخلاف اللہ علیک گفتن کسے را کہ مالے از وے رفتہ باشد ای رد علیک مثل ما ذہب منک فان ہلک لہ والد داخ او غیرہما قلت خلف اللہ علیک بغیر الف ای کان اللہ خلیفۃ من فقدتہ علیک و وعدہ را خلاف کردن ۔ و خلاف یافتن وعدہ را و دست بشمشیر بردن تا برکشد ۔ و بر آوردن خالفہ والمخالفۃ الخیرات ای جولت متقبہ بنہ تسعا حیا ابی الخصیبۃ لیا یخبس بولہ و آب بر کشیدن

ویقال اخلفت النجوم اذا امحلت فلم یکن فیہا مطر
واخلف فلان لنفسہ اذا کان قد ذہب منہ شئی
فجعل مکانہ آخر۔ استخلاف آب برکشیدن وخلیفہ
کردن کسے را بجاے خود ویقال جلست خلفہ ای
بعدہ ۔ خلاف مخالفۃ خلاف کردن خلاف بالکسر
درخت بید مخلفۃ بیدستان اختلاف آمد وشد
داشتن ویقال ہو یخالف الی امرأۃ فلان ای
یاتیہا اذا غاب عنہا زوجہا۔ تخلیف یکے پستان
ناقہ را تمام دوشیدن صلتہ بالباء یقال خلفت
بناقتہ وسپس ماندن کسے را تخلف سپس ماندن
از کسے یقال خلفتہ ورائی فتخلف عنی ای تاخر۔
ویقال فی خلق فلان خلفۃ بکسر الخاء وسکون اللام
مع نون زائدۃ ای الخلاف۔

خنف ۔ خناف ۔ بالکسر سستی سخ شتر (ع ف ا
ک ۲) ناقۃ خنوف نعت منہ وسرپیچیدن شتر از
مہار خانف بینی برکشندہ از تکبر یقال رأیتہ خانفا
عنی بانفہ خنیف کتان سطبر سپید وفی الحدیث
تخرقت عنا الخنف ۔ ابو مخنف کنیت مردے۔

خوف ۔ خوف ۔ خیفۃ ۔ مخافۃ ۔ ترسیدن (ع
ک اف) فہو خائف وقوم خوف علی الاصل
وخیف علی اللفظ ۔ والامر منہ خف ۔ ورجل خاف
ای شدید الخوف کما یقال رجل صات ای شدید الصوت
علی فعل فانقلبت الواو الفا لفتحۃ ما قبلہا ۔ تخوف
ترسانیدن یقال خاوفہ فخافہ ای غلبہ بالخوف
ای کان اشد خوفا منہ ۔ اخافت تخویف ترسانیدن

یقال وجع مخیف وطریق مخوف ۔ تخوف ترسیدن
وکم کردن خافقہ خریطۂ از ادیم کہ در وے عسل چینند

خیف ۔ خیف ۔ جاے بلند تر از آب راہ وفروتر
از کوہ ۔ وپوست پستان ۔ ونام جاے بمکہ مسجد الخیف
در منی آخافہ بہ مسجد خیف شدن ناقہ خیفا وناقہ
کہ پوست پستان او فراخ باشد بعیر اخیف آنکہ
غلاف قضیب او فراخ باشد خیف بالتحریک
یک چشم سپید ودیگرے سیاہ شدن اسپ فرس
اخیف ۔ ویقال الناس اخیاف ای مختلفون ۔
اخوۃ اخیاف برادران مادری وبنو الاخیاف
مادریان خیفان ملخ رنگ برنگ خیفانہ یکے ۔

خترفہ ۔ نرد وبرید آنرا ۔

خنتف ۔ کقنفذ سداب ۔

خجف وخجیف ۔ خفت وسبکی عقل خجیف ایضا
لاغر خجیفہ مؤنث منہ خجاف بالکسر ج والصواب
تقدم الجیم ۔

خدرف ۔ زود زود رفتار ونزدیک انداختن گام
ودنبال کشتی خدرف خوش عیش شد (ع ف ا
ک ۲) خدرفت السماء بالثلج یعنی آسمان برف انداخت
اختذفہ ربود آنرا خدرف الثوب پارچہ را بریدن
(ع ف اک ۲) اخدرافت الثوب مثلہ خدرف
کذب پارہاے گرتہ خدرفۃ یکے ۔

خرشفۃ ۔ جنبیدن وآمیختن سخن وزمین درشت
سنگریزہ ناک با پژدہ کہ رفتن بر آن دشوار باشد
خرشاف بالکسر مثلہ وخرشاف شہرے است بجستان

نرم بساحل بحرین۔
خرنف۔ کرنبج پنبہ والخرنف من النوق شتر ماده
بسیار شیر خرنفۃ بار درخت عضاۃ خرانف ج۔
خرنوف بالضم فرج زن خرالف بالضم دراز و خرنفہ
بالسیف ضربہ۔
خرزاف۔ بالکسر آنکہ در مجلس نیکو نشستن نداند
یا مرد بسیار گوے سباک و نرم والخرزفۃ فی المشی
التخطران۔
خصلفۃ النخل۔ کم آوردن درخت خرما بار را
عن ابن عباد رح والصواب بالضاد المعجمۃ۔
خضرفۃ پیری گندہ پیر و فضول پوست الخضرف
زن فربہ گوشت کلان پستان۔
خضلاف۔ بالکسر درخت مثل خضلفۃ کمی بار
درخت خرما۔
خنظرف۔ گندہ پیر فانیہ والصواب بالمهملۃ الحج
ما فی المهملۃ فالمعجمۃ لغۃ فیہ۔
خنجف۔ بالفتح شتر ماده فراوان شیر۔
خنضرف۔ زن فربہ گوشت کلان پستان۔
خنظرف۔ پیر زن و معنی خنظرف او زن فانیہ

فصل الدال

دفف۔ وف۔ پہلو وفی البعیر دو پہلوے شتر
وف بالضم آنچہ در سوار زنند و بالفتح ایضا سنام
دقف کوہان فرود افتادہ بر پہلوے شتر دفیف
زیر رفتن مع ف اک م) دافۃ لشکر دفیف الطائر
.. الارض یقال عقاب دفوف لمذی ..

من الارض فی طیرانہ اذا انقض ودف الرجل
مدافۃ و دفافا اجهز علیہ۔ تداف بر یکدیگر نشستن
ویقال خذ ما استدف لک ای امکن وسہل۔ و
استدف امرہم ای استتب واستقام۔
دلف۔ دلیف۔ آہستہ رفتن۔ و رفتار پیر (صح
ف اک م) و پیش آمدن لشکر در حرب والدالف تیر
کہ نزدیک نشانہ افتد و از جائے کہ افتادہ باشد
دور شود۔ و گام نزدیک نہندہ بسبب بار گران
کہ برداشتہ باشد دلف ج مثل راکع و رکع۔
تدلف رفتن و نزدیک شدن صلتہ بالی۔ ابو دلف
بضم الدال وفتح اللام دلفین جانور یست دریائی
کہ غریق را نجات دہد در دریا از غرق۔
دنف۔ دنف۔ بالتحریک بیماری ملازم (صح ک
ف م) و بیمار یستوی فیہ الذکر والانثی والتثنیۃ
والجمع یقال رجل دنف وامرأۃ دنف وہما دنف
وہن دنف فان قلت رجل دنف بالکسر قلت امرأۃ
دنفۃ انثت وثنیت وجمعت و نزدیک شدن آفتاب
بفرو شدن آفتاب شاہ و بیمار گران شدن۔
و بیمار کردن لازم متعد فہو مدنف بالفتح والکسر۔
دوف۔ دوف۔ ترکردن دارو با آب۔ و
... ن ترکردن مشک را (صح ف اش م)
فہو مدوف و مدووف ناقصا وتاما وکذلک
مسک مدوف ای مبلول و مسحوق ولم یأت
مفعول من المعتل العین من بنات الواو بالتمام
الا حرفان مسک مدووف ای مسحوق او مبلول

وثوب مصوون ومذان نادران وقد حذفت احدی الواوین لثقل الضمة علی الواو والیاء اقوی علی احتمالها منها فلهذا جاء ما کان من بنات الیاء بالتمام والنقصان نحو ثوب مخیط ومخیوط۔

ویفت۔ ویافت۔ جامے بجزیرۂ حجل ویافی منسوب الیه وهو الشحم الجلیل۔

ادرعفت الابل۔ شتر بطور خود رفت وشتابی کرد وبالذال مثله وادرعفت الرجل فی القتال یعنی در جنگ از صف برآمده پیش روی کرد وناس مدرعفون متقاصون فی سیرهم۔

بوشحت ورفت فلان یعنی آن کس وپناه ودست ساپه بهانست او من ناحیته فی خبرا شتر

وزلوف کنبور شتر کلان وفربه۔

الدهقان بکشان شبه السول یطلب الشی ادریسوان سوه بین الرجل والداقح کسکاری دیگری وستاین وسقفه وسقان بفتحها قلتبانی کردن آدساخت پیشه قلتبانی کردن۔

وقعف بسیار گرفتن (ع بفتحها) ما اقعوا انسانا قالوا یا باقعفاء والذها قارا ای شیا لا راس له ولا ذنب والمعنی کلفها الا انطبق ولا یکون۔

وقفانة۔ بالضم بیمزگی وقعفة وقوت بر حیاتن شهوت او۔

اولعف۔ پاسے ونزدی کردن پنهان۔

وهنفه بسیار گرفت اورا (ع بفتحها) وامهنقه مرو فشنا وشتر مانده از بسیاری رفتار۔

فصل الذال

ذرف۔ ذرف۔ وذرفان۔ رفتن اشک چشم (ع ک ا ف ۲) تذاریف مجاری الدمع۔ ذرفان ایضا رفتار سست تذریف قریب آمدن چیزه یقال ذرفت علی الستین ای زاد۔

ذرعف۔ اذرعفت الابل۔ بالدال والذال جمیعا ای مضت علی وجوهها۔ واذرعف الرجل فی القتال اذا استقبل من الصف ای تقدم۔

ذعف۔ ذعاف۔ بالضم زهر یقال ذعفت الرجل فهو مذعوف ومذعوف ایضا ای سقیته السم موت ذعاف وذؤاف ای سریع۔

ذفف۔ ذفیف سبک وسباک شدن (ع ف ا ک ۲) تذفیف ذفیف سبک وزود وذفیف تذفیف خسته را کشتن ذفاف بالکسر کذا کسر۔ وایضا آب اندک ذفافة بالضم نام مرد۔

ذلف۔ ذلف بفتحتین خردی وراستی بینی (ع ک ا ف ۴) ذلف وذلفا از وی است۔

ذیف۔ ذیفان زهر کشنده۔

ذأف۔ بالفتح وذؤاف بالضم شتابی مرگ ذأفان شاشة الذال وذیفان بالفتح والکسر بفتحتین وذوفان وذواف بضمها زهر هلاک وزهر کشنده ذأفان مرگ وموت ذؤاف بالضم بمهر بسر بقه ذأفان مردن (ع بفتحها) واذأفه انقطع قدامه

ذعلفة۔ ملخ پرواکنه۔

ذوغان۔ بالضم زهر ذاف ذوفا مشی

[illegible]

فی تقارب وتفنج۔

ابل قُواهفة۔ شتر بستوه آمده از سیر نقہ فی الدال۔

فصل الزاء

رأف۔ رأفة۔ سدرافة۔ سخت بخشودن ومهربان شدن (ع نفسا وفتحا) رأفت کذالک (ع ک ف) وروف وروف تا ما ونا قصا۔

رجف۔ رجفة۔ لرزه رجف جنبیدن زمین (ع ف اض ۲) رجفان سخت جنبیدن ترجاف وبا ارجاف ورشدن بکانها ارجافت بالفتح واحد اراجیف الاخبار۔

رخف۔ رخف۔ رخفة۔ سکه تنک ویقال منها انا رخفة ای طیبا رقیقا وقد ترک الحجل حرفا الطلق۔ رخفة ضم تنک وشست رخفة بالتحریک مصدر شد (ع ک ف ۳) ارخاف وصنعته رخف ابها او شعار تنک۔

ردف۔ ردف۔ بالکسر پس سوار نشیننده هرچیز ودنبال چیزے ملازم باشد۔ ویکے از عرش عالت آن پیش از حرف سدی آید در شعر اردافت بر نشاندن پس۔ ردفان روز وشب۔ ارداف بالکسر ردف بودن کسے را و در جاهلیت چنان بود که یکے را ردف خویش کردے ملوک دیگر سالی انشست وخاصت وخوردن وآشامیدن وجزاینه ودوم ملک درهر کارے آن ردف بودے وچون ملک بجنگ رفتے تا بازگشتن بجایش نشستی وازغنیمت چهار یک

نصیب او بودے۔ رداف بالکسر جاے نشستن ردف از ستور تردف ایضا۔ مرتدف آن اسب سوار پشتن مردف نعت منه ترادیف مثله رداف ج۔ وایضا ستاره نزدیک نسر واقع وایضا النجم الذی ینوء من المشرق اذا غاب رقیبه فی المغرب ویقال ردفه امرو اردفه اوتبعه دارتجعه حیثما کان نزل بهم امر قردف لهم آخر اعظم منه ومنه قوله تعالی تتبعها الرادفة۔ ردفة وردفت اناره [illegible] فرود گرد نشستن بر آمده [illegible] علی خمالی حدا [illegible] [illegible] [illegible] لاترادفتا ای لاتحمل ردیفا۔ استرداف۔ ترادف تا ردیف کنند تراد ونیه پا پس شدن۔

رسف۔ رسفان۔ رفتار بند بر پا (ع ف اض ۳ وک ۳) رسف کذالک۔ ارساف راندن با قید ستور را۔

رشف۔ رشف۔ مکیدن ارتشاف کذالک (ع ف اض ۲ وک ۲) وفی المثل الرشف انقع ای اسکن للعطش۔ رشوف زن خوش دهان۔

رصف۔ رصف۔ بالتحریک سنگ بر سنگ بر هم نهاده رصف ج۔ یقال نزع بذا الشراب من ماء رصفة ای نقع رصفا آخر لانه اصفی له وارق ای سیلا من رصف الی رصف منا غنه منه اباه۔ رصاف بالکسر پیکان تیر و کمان بچپید

رضفة سنگ پخته رضف سنگ بر هم نهادن در بنا -
و پهلو تیز زدن (ع ف اض ۳) و پاے بر پاے
پیچیدن و یقال هذا امر لا یرضف بک اے لا یلیق
تراصف با یکدیگر نزدیک ایستادن قوم و رصف
رصف زدن تنگ فرج علی حبیب و جواب
پیوسته و محکم رسیدن - رصافة بالضم ...
رضفة ... سنگهاے تفسیده که شیر را
پوسته در چه شیر آرند رضفة یکے و فی المثل خذ
مر ... الرضفة باطیها و داغ کردن بسنگ تفسا
(ع ف ال ۳) رضیف شیر بسنگ تاب کرده شوا
مرضوفة ... بر یان کرده قدر مرضوفة دیگ
بسنگ پیزه ... نقصان پخته -

رعف - رعاف - بالضم خون بینی - و رفتن آن
(ع ... وض ۱) رعف بالضم لغة فیه ضعیفة -
رماح رواعف نیزهاے خون چکان رعف و ...
و پیش شدن اسپ (ع ... وض ۲) راعف
... و تیزی بینی - و بینی کوه استرعاف کذلک
و ایضا خون آلود کردن سنگ ریزه سم ستور را
و یقال فعلت علی الرغم من مراعفه مثل مراغمه -
ارعاف شتابانیدن و پر کردن مشک راعوفة ...
صخرة که در تگ چاه اندازند یا بر سر نهند که مستقی
بروے باشد و فی الحدیث انه علیه السلام حین سحر
جعل سحره فی جف طلعة و دفن تحت راعوفة البئر
ارعوفة مثال اعجوبة لغة فیه -

رغف - رغیف - نان گرده ارغفة رغف
رغفان ج -

رفف - رف - پروار که خانه رفوف ج -
و رمه از پیش - و بکیدن (ع ف وض ۱) و گرد
فراز گرفتن و فی المثل من حفنا او رفنا فلیقتصد
و ما له حافة و لا رافة و قد مر - رفیف درخشیدن
(ع ف اک ۲) ثوب رفیف جامه تنک و تیز رفیفة
درخت ترجنبان رفرف جامهاے سبز و ... آن که
خرگاه و کرانهاے زره که آویختهان باشد رفرفة
یکے و ایضا بال جنبانیدن مرغ بوقت که خواهد تا
فرود آید رفراف مرغے که آنرا خاطف الظل نیز گویند
و شتر مرغ نر -

رقف - ارتقاف - بلرزیدن البرد ... و کفیل
مردم و غیر وے و ... ارنافه سست کردن ستور
گوش را از ماندگی و فی الحدیث کان اذا انزل
علیه الوحی و هو علی القصواء تذرف عیناها و ترنف
باذنیها من ثقل الوحی -

رهف - ارهاف - تنگ کردن شمشیر را سیف
مرهف تنک شده -

ریف - ریف - بالکسر زمین با کشت و علف اریاف
ج - ریف چریدن ستور در آن زمین اریاف بزمین
علف ناک و فراخی رسیدن - و علف ناک شدن
زمین و هی ریفة -

ارحاف - تیز کردن کارد و مانند آن کانت الحاء
مبدلة من الهاء -

رنیف الجمل - آواز کردن شتر (ع ف اک ۲)

ازدحوف شدن ناقه الناقة اسرعت و جنبش دار فتها
شد مشود بمدف الامر دنا و زدف الیه تقدم و ازدلفنا
و زلیف نزدیک آمدن و نزدیکان یا او فراغ الکلام
زلیف درمس شتابی کردن و ازدلفنا و جفت و
استوحش در سیرع فرما د ازدلفوا بالضم اجلاد فی الکلام
و شعرا و زدفات بلد کذا و نام مسمه و تقدیم الزای
لغة فی الکل ۔
زقوف ۔ بالضم سپردن و معنی رقوف و رائحه
بمعنی من البرد ای سیعد قد ازقفت بالضم ارتقاقا
و القرقفة الرعدة تا خوذ در شده کسبت انقاف فی
اولها و وزنها مفعل و ترقیف کسی نام زنی یا شعر
وشند النجاس بن الولید ۔
ازلکف الثلج ۔ فیه شیب فی الاسنان ۔
زوف ۔ سالن شدن و لمحی من الرافة ورفته
بخشودن ورا فته یا فت فقد فی را فت یافت ۔

فصل الزاء

زحف ۔ زحف ۔ لشکر روند هجوم کرد و شتر
ورفتن و خزیدن کودک و جیرکه فرو و شانه کا فاو
تاشتر و سپل کشان رفتن شترانده شده (ع
القاعا) ستم و احد و ابل زاحفة مذ و احد مت
و امانده و سپل کشان رفتن شتر از ماندگی ۔ و زحفاو
بهم ان زحفت ان شدن ترجمه شتر را ماندن شده ترتا
ان شتر که فلان او چپان شده را مانده شده
بیا با سب خزیدن ما نان زحفته کشته شدن
ستانه اولی ۔ صحبه و نفر بیاستخفف الرحمن

آتش که از شیح و آلات افروزند که بدین دو چیز زود
درگیرد و قیل للمرأة من العرب ما النار اکن شیئا
قالت آرحمتنا نار الرخفتین ۔
زحلف ۔ زحلوفة ۔ بالضم جای نفرات آن بالا
و نشیب که کودکان بر وست بلغزند و هی لغة
اهل العالیة و تمیم یقولونه بالقاف زحالف زحالیف
ج ۔ زحلفة سپوختن و غلطانیدن ترحلف لاازیم فیه
زخرف ۔ زُخرُف ۔ بالضم زر و هر چه آراسته
و آبدار باشد زخرفت آراستن زخارف الدنیا آرایشها
و سبب زخارف الماء راه و پانس آن با ۔
زرف ۔ زرف شتاب رفتن و زراقت که لک
ناقة زروف مزراف ای سریعة یقال زرفت الناقة
و ازدرفتها ای عنقتها ۔ زرف بالتحریک آماس شدن
جراحت جمل (ع ک رف م) زرافة بالفتح جانور ست مرورم
و بیشه فاو و زرافات ای جماعات زرافة بالفتح
و الضم جانوریست که آن را اشتر گاو پلنگ خوانند ۔
زعف ۔ زعف ۔ بکشتن کشتن (ع بفتحها)
زعاف کذلک سم زعاف و موت زعاف و زعاف
بالضم ایضا ۔
زعفف ۔ زعفقة ۔ کوتاه دست و ساق
زغف ۔ زغفة ۔ زره ... فراخ زغف
زغف ج ۔ و یقال زغف فی حدیثه اذا او زغف
بازغیب و کشت ۔
زفف ۔ زف ۔ بالکسر پاره پرنده و مرغ و شترمرغ
یقال تخلق ازف ای ابن الفحی شتر مرغ نیساند

زفت زفاف عروس بخانه شوے فرستادن (عح ف اض ۲) ازفاف ازدفاف کذلک - مزفة آنکہ عروس را در وسے برند - زفیف شتاب وبشتاب رفتن (عح ف اک ۲) قولہ تعالی فاقبلوا الیہ یزفون - ازفاف بشتاب راندن ویقال للطائش الحلم قد زف رالہ - والریح تزف وہو ہبوب لیس بالتشدید ولکنہ فی ذلک ماض -
زفرفة آواز باد از درخت ح زفزافة زفرف -
زلف - زلفة - بالتحریک حوض پر آب زلف ج - مزالف دہ ہاسے نزدیک بشہر مزلفة یکے از زلفات نزدیک گردانیدن زلفة زلفی نزدیکی ومنزلت ومنہ قولہ تعالی بالتی تقربکم عندنا زلفی وہی اسم المصدر ایضا ای تقربکم عندنا ازدلافا وپارہ از اول شب زلف زلفات ج - قولہ تعالی وزلفا من اللیل - زلف پیش شدن تزلف ازدلاف تقدم کردن مزدلفة نام جائے بمکہ -
زہف - زہف - سبکی - وجستن از دہان شتاشتا وشتابانیدن وبعنف ورشدن ازہاف سخن دروغ آوردن یقال ازہفت لہ حدیثا ای اتیتہ بالکذب وافگندن ستور کسے را وازہف الشیئ ای ذہب فہو مزہف - وازہفہ فلان وازدہفہ اسے ذہب بہ واہلکہ -
زیف - زیف - خرامیدن شتر در رفتن (عح ف اک ۲) ودم در زمین کشیدن کبوتر نزدیک مادہ بوقت بانگ کردن - وناروان شدن درم ضلتہ بعلی یقال زافت علیہ الدراہم - تزییف ستحد منہ -

زافة - شتابانیدا ور (عح بفتحہا) زؤاف بالضم اسم منہ وموت زؤاف مرگ زود وازاف علیہ اجہز وازاف فلانا بطلنہ انقلہ فلم یقدر ان یتحرک -
زحنقفت یکسفر جل برشرین خود پرونده والقیاس من جہة الاشتقاق ان یکون بقائمین وتقدم -
زخف وزخیف - فخر وتکبر کردن (عح بفتحہا) زخف ومزخف نقان منہ والتزخیف فی الکلام یاوہ گوئی وبانگشتان گرفتن چیزے از کسے وتکلف فصاحت نمودن وتزخف تحسن وتزین -
ازدف اللیل - شب تاریک شد اسدف مثلہ -
زرقفة - شتابی کردن آزرنقاف مثلہ -
بحر زعرف - کجعفر دریاسے فراوان آب وہو بالنفس
بحر زغرف - دریاسے فراوان آب ویقال بالعین المہملة -
زقفة - بالضم نوالہ وما ازدقفتہا بیدک ای اخذتہا وتزقف بسرعت ربودن آزدقاف مثلہ زقف ادباریدن طعام تزقف مثلہ زاقفیة دیہیست بسوید منہا ابو عبد اللہ بن ابی الفتح ومحمود بن علی الزاقفیان المحدثان -
ازلحف وتزلحف - یکسو شد ازحلف وتزحلف مثلہ وزلحفہ وزحلفہ یکسو کرد آنرا -
الزنحفة - بالنون والحاء المہملة من اسماء الدواہی
زنف خشم گرفت (عح ک اف ۳) تزنف مثلہ

زقف بالفتح نام شخصے۔
زافت الحمامة۔ کبوتر بال و دم در وا کرد و دم کشان
بر زمین رفت وزافت فلان با فروهشتگی اندام رفتار
کرد وزوف الیشانی بعدی عن الاکد ہ وزوف
بن عدی بن زوف عن ابیه عن جده وابن ابی
وائہر بن عامر بن عوثبان ابو قبیلة زوفی لطوبی
نباتیست بجبال قدس طبیخه بسکنجبین بسهل کهو سیا
غلیظا و بالخل مضمضة لوجع الاسنان وتقطیر الوجع
الآذان وزوفی ایضاً چربش صوف بفصل بہار
مطر و بپوشن مرات حتی یصفو الدسم عن الوسخ
فیحلل الاورام الصلبة وینفع برودة الکبد والکلی
وموت زُؤاف بالضم مرگ آماده شده وزود کشنده
والغلمان بتراو فون وهو ان یکی احدهم اسبلے
رکن الدکان فیضع یده علی حرفه ثم یزوف زوفة
فینتقل من موضعه ویدور الی ذلک الدکان
فی السواد حتی یعود الی مکانه یتشطرون بذلک اللعبة
للفروسیة۔
زخرف الکلام۔ نقده۔ وزخرف الشئ زینه۔
زلهف الشئ۔ نقده وجوزه۔

فصل السین

ساوف۔ ساف۔ ترقیدن وست و ریشه شدن
بن باسه ناخن (ع ک اف ۲)۔
سجف سجف۔ الفتح والکسر پرده آستانه پرده
فروهشتن۔ وتاریک شدن شب۔
سحف سحفة۔ فربهی پشت مازه بر داشتن از آن

وسحف وزن (ع بفتحها) سحفة فربهی پشت مازه کند به
باشد سحیفة فربهی پشت مازه که بر داشته باشند
و باران و ریشت که زمین را ببرد وشاة سحوف و ناقة
سحوف آنکه پشت مازه فربه دارد و یقال سمعت
حفیف الرحی و سحیفها ای صوتها۔ سحاف بیماری سل
مسحوف مسلول۔
سخف سخفة۔ تنگی ولاغری از گرسنگی یقال به
سخفة من جوع سخف بالضم بکی عقل سخافة مصدر
(ع بفتحها) فهو سخیف کم عقل سساختن سخافة
سدف۔ سدفة۔ الفتح والضم بلغة نجد تاریکی
و بلغة غیرهم روشنائی وهو من الاضداد وسدف
بالتحریک کذالک وایضاً شب۔ وایضاً صبح وبرآمدن
صبح التبین وایضاً شفقه روشنائی با تاریکی
در آمیخته چنانکه میان صبح واسفار باشد اسداف
تاریک شدن شب۔ ومقنعه فروهشتن زن وروشن
شدن صبح ویقال اسدف الباب ای افتحه حتی
یضئی البیت۔ ویقال اسدفوا ای اسرجوا من السراج
سدیف کوہان۔
سرف سرفا۔ بالتحریک ضد القصد یعنی فزونی
کردن و ہمچنین مال و جاه۔ خیرگی عقل۔ و ماندن
چیزے بشناخت وخطا کردن (ع ک اف ۲) وخورگرگ
و بہیمی سرف کسر نام جائے ویقال رجل سرف الفواد
ای مخطئ الفواد وغافله۔ وفی الحدیث ان اللحم سرفا
کسرف الخمر ای ضراوة ویقال هو من الاسراف۔
اسراف بی اندازه و بی گزافت خرچ کردن مسرف نعت منه

و نام مردے سُرفۃ بالضم سپیدہ مورکہ از چیزہا ے
چوب خانہ سازد چون زنبور و فی المثل ہو اصنع
من سُرفۃ ـ سَرف بالفتح برگ درخت خوردن سُرفہ
(ع ف اض ۲) ارض سَرِفۃ زمین بسیار سُرفہ
اسرافیل معروف وہو اسم اعجمی و فی لغۃ اسرافین
کما قالوا جبرین و اسماعین و اسرائین ـ
سرعف ـ سرعوف ـ بالضم نازک و سبک گوشت
سرعوفۃ مونث و زن دراز بالا ـ وملح سَرعَفَۃ مسلّق
بالعین و الاہاد پرورش نیکو دادن کودک را ـ
سعف ـ سَعَفَۃ ـ شاخ و سرکودک کہ آن را شیرینہ
گویند سَعَفۃ بالتحریک شاخ نخل سَعَف ج ـ و ایضاً
ریشہ شدن بن ناخن دست (ع ک اف ۳) و شیئہ
کہ پہلو شتر و سر و روے وے بیرون آید و موے
شترۃ او را بریزاند چنانکہ غرب در گوسپند اسعف
و سعفا نعت منہ ـ اسعف ایضا اسپ موے
پیشانی سپید فاذا ابیضت کانما فوالاصبغ ـ
اسعاف حاجت روا کردن حاجت بالبا یقال
اسعفہ بحاجتہ مساعفۃ دست دادن و
سازواری کردن ـ
سفف ـ سَفیف ـ تنگ پالان شتر سفیفۃ بوریا
از برگ خرما بافتہ سَفّ مصدر منہ (ع ف اض ۲)
اسفاف کذلک سفوف بالفتح دارو ے کوفتہ
بیختہ بجوان ناکردہ سَفّ مصدر منہ (ع ک اف ۲)
استفاف کذلک ـ سُفّۃ من السویق بالضم ای حُبّۃ
منہ و قُبضۃ ـ و یقال اسِفّ وجہہ النؤر ای ذُرّ علیہ

و فی الحدیث کانما اُسِفّ وجہہ ای تغیّر و کانہ ذُرّ علیہ
شیئ غیرہ ـ اسفاف تیز نگریستن و فی الحدیث انہ نہی
کرہ ان یُسِفَّ الرجل النظر الی امہ و ابنتہ و اختہ
و نزدیک شدن ابر از زمین و پست پریدن مرغ
و با زمین گرفتن کار سَفساف بالفتح کار حقیر و بلایہ
از ہر چیز و فی الحدیث ان اللہ تعالی یحب معالی الامور
و یبغض سفسافہا و خاک نرم تنک سفسف مرد نرم
کم عطا و لئیم سَفسِفَۃ بادے کہ خاک نرم را برانگیزد
بفتح سین دوم گرد آرد بیختہ و جز آن و السفسفۃ
انتخال الدقیق و نحوہ ـ
سقف ـ سَقف ـ آسمان خانہ ـ و آسمان سقوف
و سُقُف ج مثال رُہن و رَہن ـ و قری سُقُفاً بفتحتین
بضمتین و خانہ پوشیدن (ع ف اض ۲) و یقال
نحی سَقِف ای طویل مسترخ سقائف تختہا ے
کشتی سقیفۃ یک تختہ ـ و صفہ پوشیدہ و منہا سقیفۃ
بنی ساعدۃ ـ سَقَف بالتحریک دراز و کوز شدن
(ع ک اف ۳) اسقف نعت منہ ـ اُسقُف بالضم
و تشدید الفاء پیشواے ترسایان ـ
سکف ـ اسکاف ـ بکسر الہمزہ کفش گر اساکفۃ
ج ـ اسکوف بالضم لغۃ فیہ ـ اُسکُفّۃ الباب آستانۂ در
سلف ـ سَلف ـ ہموار کردن زمین را بالۃ (ع
ف اض ۲) مسلفۃ بالکسر آلہ و فی حدیث حبیب
بن عمیر ارض الجنۃ مسلوفۃ ای مستویۃ او مستواۃ ـ
سلف بالتحریک در گذشتن ـ و پدران در گذشتہ
(ع ف اض ۲) سلاف و سُلاف ج ـ و انوع از پیشی

کہ بہا پیشی دہند چون سلم اسلاف بیع سلف کردن و
استسلاف بہا پیشی گرفتن تسلف کذلک سلف
بالتسکین انبان و فرک سلفة بالضم ناشتا شکن تسلیف
ناشتا شکن دادن - و پیش فرستادن سلف
بکسر اللام سلف بالکسر و سکون ۲ شوہران دو خواہر
باہم مسلف زن چہل و پنج سالہ و ہو وصف خص
بہ الاناث - سالفة کرانہ گردن سالف سابق
پیش رفتن سلوف سلف پیش آب روندہ سلاف
بالضم آنچہ چکد از انگور پیش از فشاردن - و خمر و
شراب و سلافة ہرچہ فشاردہ شود سلفان بالکسر
کبابہ بچگان سلفت بالضم یک شال [illegible]
شلفہ مونث -

سلعفت سلعفاة بالضم باشہ یعنی کشت سلاحف ج
سنف سنف - بالکسر برگ مرغ و آن درخت
آتش زنہ است سناف بالکسر پیش سینہ ستور
ہمچین کہ سینہ شتر بندہ سنف سناف بستن
بر شتر (ع ف ا ض ۲ و ک ۲) سناف شتر کہ حل
سپس اندازد و بر وی سناف بندند یعنی پیش بند
اسناف پیش شدن اسپ از اسپان - و محکم کردن
کار و فی المثل لمن تحیر فی امرہ یقال عی بالاسناف
و اسنف الفرس ای تقدم الخیل فاذا سمعت
فی الشعر مسنفة بکسر النون فہی من ہذا و ہی الفرس
تتقدم الخیل فی سیرہا و اذا سمعت مسنفة بفتح النون
فہی الناقة التی شد علیہا السناف -
سوف سوف بوی کردن چیزی را
و ہلاک شدن (ع ف ا ض ۲) استیاف بوییدن
مسافة دوری و اصلہا من الشم کان الدلیل
فی فلاة آخذ التراب فشمہ لیعلم أعلی قصد ہو ام
علی جور ثم کثر استعمالہم لہذہ الکلمة حتی سموا البعد
مسافة - ساف ہر عرقی از دیوار سافة زمین میان
ریگ و درشتی سائفة ریگ تنک اسواف جائی
بمدینہ سواف بالفتح ہلاک شدن - و بیماری ستور
یقال وقع فی المال السواف ای موتان و یقال بالضم
ایضا کما یقال الادواء کلہا بالضم مثل النحاز
والدکاع والقلاب سوف سر انجام و زود باشد
و این کلمہ است کہ بر فعل مستقبل درآید تسویف
در تاخیر افگندن و یقال فلان یقتات السوف
ای یعیش بالامانی - تسوف سازوار کردن اسافة
ہلاک شدن مال یقال اساف الرجل اذا ہلک مالہ
و یقال اساف حتی ما یشتکی السواف اذا تعود الحوادث
و یقال سوفت الرجل امری اذا ملکتہ امرک و
حکمتہ فیہ یصنع ما یشاء -
سیف سیف شمشیر اسیاف سیوف ج -
رجل سیفان ای طویل ممشوق ضامر البطن و امرأة
سیفانة - سیف ایضا زدن بہ شمشیر (ع ف ا ک ۲)
سائف مرد با شمشیر - و زنندہ بہ شمشیر سیاف شمشیر گر
سیافة ج - مسیف مرد با شمشیر مسایفة باہم شمشیر
زدن و تسایفوا ای تضاربوا بالسیف - و سیفة [illegible]
ای حرشہ - سیف بالکسر ساحل البحر اسیاف ج -
و آنچہ در بن شاخہای درخت چفسیدہ باشد

و هو کالبیت و لیس به

سرعوف عصفور یا شد سرافة بالکسر و بانه

سرعفت الصبی احسنت غذاءه و نعمته

السلاحفة کجرد حل المضطرب الخلق

سلاحف کجرد حل مضطرب خلقت و سلحفة

اوبا یه آنرا او امرا بالفتح سلحفت و رشت

و اسلاحف سبز ... سب و ل الشجرة للسباع

بقتلو ... ـ

سلحفة کجرد حل مرد مضطرب خلقت و کجعفر تمام

خلقت ... و الفرة سلحفت و سلحفة بالفتح فیما

... و سنحفه او بار یدا شرا و السلحفات السلحفاة ـ

سندفا بالفتح ... است بمصر احد ساحلیهما

و الاخری من السند ...

سنخف کجرد حل مضطرب خلقت ـ

سهف بالفتح در خون طپیدن کشته و اضطراب

نمودن آن در حالت نزع و جان دادن و نیز

ماهی سهف بالتحریک تشنگی سخت و سخت تشنه شدن

(ع ک ا ف ۲) ساهف تشنه شده و هلاک شونده

و تشنه با آنکه او را وقت جان کندن تشنگی غالب باشد

و ساهف الوجه گونه جگر دیدن رو سهاف کغراب

تشنگی رجل مسهوف آنکه بسیار آب خورد و سیر نشود

طعام مسهفة بفتح الهاء طعام که تشنگی آرد و آب بسیار

خوراند استسهفه استسقاه فاسبک و رشت آنرا ـ

فصل الشین

شافه شافة ریش سوختنی که زیر قدم برآید

و غیر آن بیرون آمدن و یقال استاصل الله شافته ای

اذهبه الله کما اذهب تلک القرحة بالکی شافة

بالتحریک سوختنی برآمدن بر اندام (ع ک ا ف ۲)

شدف شدف بالتحریک شخص شد و فج ـ

شرف شرف بالتحریک بلندی و جای بلند

و بزرگی و بزرگ و بلند قدر شدن (ع بضمها)

جبل مشرف کوه بلند رجل شریف مرد بزرگ قدر

شرفا و اشراف ج تشریف بزرگ داشتن کسی را

و بزرگ گردانیدن شرف بالتسکین چیره شدن

ببزرگی (ع ف ا ض ۲) مشروف مغلوب به الشرف

بلندتر و بلند یقال منکب اشرف ای عال و اذن

شرفا ای طویلة شرفة بالضم کنگره شرف ج ـ

شرفة المال گزیده تر مال شارف ناقه کلان سال

و فی المثل احن من شارف لانها اشد حنینا علی ولدها

شرف ج مثل بازل و بزل سهم شارف تیر کهنه

دیرینه و تشرف بکذا ای عده شرفا و تشرفت المرأة

و اشرفته ای علوته اشراف اطلاع یافتن بر چیزی

و از بالا بزیر نگریستن مشرف منظر بلندی مشارف الارض

بلندی های زمین مشرفیة شمشیرهای منسوب بمشارف

و آن دیه است از دیار عرب یقال سیف مشرفی

و لا یقال مشارفی لان الجمع لا ینسب الیه اذا کان

علی هذا الوزن و یقال مهالبی و لا جعافری

و لا عباقری مشارفة مفاخرت کردن با یکدیگر تشرف

و برآمدن و مطلع شدن بر چیزی استشراف بر پای

خاستن فرس مشترف ای مشرف الخلق ...

چشم بر داشتن تا و چیزے نگرد و دست بر بالاے
چشم داشتن چنانکه عادت نگریستن ست از دور
و پیش چشم کردن ست و روال کسے اشراف برگ
کشت که دراز و انبوه شود چنانکه بپوشد آنرا یقال
شرفت الزرع اذا قطعت شرافه شرنیف آب
ریحی تمیز شارون نام کوہے و مغرب جار و بہ
شرسف شراسیف سرہاے استخوانہاے پہلو
کسوے شکم باشد شرسوف کرانک ۔
شسف ۔ شاسف خشک از لاغری شسوف
مصدر (ع بضما) لحم [illegible] گوشت نزدیک
بخشک شدن ۔
شظلف ۔ شظلف [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] آبی
یقال شظلفت بالضم [illegible] الفاظ الاول
مخالطہ شدید قد شظلف الستر بالکسر اذا فسل
بین البناء والکم ۔
شعف ۔ شعفة بالتحریک سر کوہ شعف شعوف
شعاف شعفات [illegible] یقال [illegible] الشعاف
[illegible]
[illegible] الدماغ [illegible]
[illegible] سر کوہ و مردم [illegible]
[illegible] شعفہ [illegible]
[illegible] یقال [illegible] کند [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

جاے در فی المثل لکن بشعفین [illegible] و قیل فی امرأۃ
تقول لا تراہا و ہی تمشی علی اربع اجلبوا فی فانی [illegible]
شغف ۔ شغاف ۔ بالفتح پارۂ [illegible] گوشہ دل از
جانب راست و ہو غلاف القلب ایضا یقال
شغفہ الحب ای [illegible] و قرأ ابن عباس شغفہا
جا قال و غلل [illegible] الشغاف ۔
شفف ۔ شف [illegible] [illegible] و نزار کرد
هم [illegible] (ع ت ا ش) [illegible] [illegible] شفت
بالکسر [illegible] و سود کرد [illegible] [illegible]
وهو من الاضداد و شفوف شفیف [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] شدن
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
یقال فلان یجد فی اسنانہ شفیفا ای بردا ۔ شفان
سرد باد که با نم باشد [illegible] ذات شفان ۔
شفافہ باد خنک [illegible] آب [illegible]
خورد فی ما فی آب [illegible] خورده [illegible]
لیس [illegible] التشافہ و استقصا کردن [illegible]
[illegible] شد ۔
شنف ۔ شنف گوشوار [illegible] ۔
[illegible] [illegible] الشنف [illegible]
[illegible] بالتحریک [illegible] ناپسند داشتن (ع ک ا
[illegible] شنفت بالکسر [illegible] الی الشئ
[illegible] شنفت و ہو نظر من اعتراض ۔
شنقف ۔ شنخف [illegible] [illegible] فی الحدیث
انکم من قوم شنخفین ۔

شوف. شَوْف - زدودن و بنا مشوف ای مجلو. تشوف خود را آراستن دختر - و بر آمدن بر چیزی تا بنگرد النساء یتشوفن من السطوح ای ینظرن - وشیّفت الجاریة تشاوفت تشوفا ای زینت - اشتیاف گردن دراز کردن و نگریستن در چیزی تشیفة القوم دیدبان قوم اشافة اطلاع افتن بر چیز

شخذوف - ابصعر تیزرو تند از هر چیزی

شحف - رندیدن پوست از هر چیزی سر (شحفها) لغة یمانیة -

شخاف - بالکسر لغة حمیریة شخفت بالشیع آواز دوشیدن -

الشذخوف - لغة فی الشخذوف -

واشذفت کلمة شیا - ای یا انبت -

اشرخفاء - برای جنگ او آماده شد ونیز تا ای وبسکی کرد شرخوف بالضم آنکه برای حمله کردن بر دیگری آماده باشد شرخاف بالکسر پیکان پهن و آنکه پشت پایش پهنا در باشد .

شرعوف - بالضم نبات یا ثمر نبات شرعافا با خرما و بالضم شکوفه خرما و آن شر -

شرغوف - سهوزن وحشی شرعوفا وخوک شد -

شرناف - بالکسر برگ دراز از زراعت وتشر لذ ازرع قطع شرنافه -

شرسفة - تباه کردن غذای کودک وغلام مشرسف کالمشر ای حاف الراس شست تشسف -

شطف - رفتن و دور شدن وشاففتم (عر ...)

وهذه سواد یة وتیه شطوف بعیدة وزمینة شاطفة زلت من الثقل -

شطنوف بفتحتین وهیئت به مصر -

شقعف بفتحتین سفال پاره ودرب الشقاف ودرب الشقافین دو موضع است به مصر وشقیف کالمیرا ریقه مواضع -

شقدف - کفتقد مرکبی است معروف در حجاز واما الشقداف فلیس من کلامهم -

الشلعف - کجر دحل مضطرب خلقت وقدم سطبر

الشلخف - کجردحل لغة فی السلخف -

شلاف کشاده زن زانیه شلفت گشتن در بیت نزدیک تعز کتگاه این است وران دو مسجد قدیم بنا کرده یکی از اصحاب نبی صلعم

شخف [illegible]

[illegible]

شنشاف - [illegible] ذکر با این در یده ونفر

شنطوف - بالضم قریه مر ...

شنغوف - [illegible] قرطاس [illegible] کوه او کقرطاس کوه بلند مرد دراز وسست و ریان مشنغفة در ازی

والشعف کجردحل مضطرب خلقت -

شنغف - کجردحل مرد مضطرب خلقت

شیف - بالکسر خار که بپا این شلن خرما باشد -

| فصل الصاد |

صحف . صحفه کاسه بزرگ صحاف ج -

قال الکسائی اعظم القصاع الجفنة ثم القصعة ثم ...

تشبیع العشرة ثم الصفقة تشبیع الخمسة ثم البیکة تشبیع الرجلین والثلاثة ثم الصحیفة تشبیع الرجل صحیفة ج صُحُف صحائف ج مصحف بالکسر والضم کراسه قال الفراء وقد استثقلت العرب الضمة فی حروف فکسروا میمها واصلها الضم من ذلک مصحف و مخدع و مطرف و مغزل و مجسد لانها فی المعنی مأخوذة من اُصحِف ای جُمعت فیه الصحف واُجسِد ای اُلصِق بالجسد واُطرِف ای جُعل فی طرفیه علمان وکذلک مغزل انما هو من اُدیر وفتل۔ تصحیف خطا در نبشتہ۔

صدف۔ صدف۔ روے گردانیدن (ع ح ض ک ۲) امرأة صدوف زنے کہ روے آرد و بازگرداند اصداف میل دادن کسے را بجاے صدف بالتحریک غلاف مروارید صدفة یکے۔ ودر انسان شدن یک تہیگا دور دورنہادن اسپ۔ وپیرون رویہ میل کردن سم ستور فرس اصدف نعت منہ و برجستگی کوہ صدف بفتحتین کذلک قولہ تعالیٰ حتیٰ اذا ساوی بین الصدفین بضمتین وفتحتین۔ صدف ایضاً ہر چیزے کہ بلند نہادہ باشد ضمتا وفتحتا بالفتح شداوف شتران کہ یاران خود را در آبخور یابند و منتظر باشند و پس ایشان نوبت آب را دارند باصداف قتہ۔

صرف۔ صرف۔ توبہ ومنہ قولہ لم لا یقبل منہ صرف ولا عدل وحیلہ ومنہ قولہ لم لا یستطیعون صرفا فی الاحادیث ووجہ قولہ تعالیٰ فما تستطیعون صرفا ولا نصرا

وصرف الدہر حدثانہ۔ صرفان روز وشب صرفة یکے از منازل قمر۔ وشبہ صرف بالکسر سرخی کہ بدان نعل رابدان رنگ کنند وخالص ہر چیزے صریف البکرة آواز چرخ دلو (ع ض ک ۲) و بانگ در۔ و بانگ دندان شتر ناقة صروف ای بینة الصریف۔ صریف ایضاً سیم یقال ما اتم ذہبا ولا صریفا ای نہ زرا تم و نہ سیم و شیر گرم دوشیدہ ضریفون نام جاے بعراق خمر صریفیة منسوب بوے صرفان ارزیزو جنسے از خرما صیرف مرد محتال تصرف کنندہ در کارہا صیرفی مثلہ وصراف یعنی سیم سرہ کنندہ وقوم صیارفة والہاء للنسبة جیابیة لذلک یقال صرف الدراہم بالدنانیر و بین الدرہمین صرف ای فضل و فی الحدیث من طلب صرف الحدیث وہو تزیینہ بالزیادة فیہ صرف ایضاً گردانیدن (ع ض ک ۲) و باشکوہ کردن انصراف برگشتن منصرف کذلک و ایضاً جاے برگشتن صرف گردشہاے روزگار و خوش شدن مادہ سگ صراف بالکسر کذلک ص ع ض ا ک ۲) تصریف برگردانیدن چیزے۔ و شراب سادہ خوردن۔ و تصرف دادن کسے را تصرف دست درکار کردن اصطراف برگشتن و کسب چیزے استصراف برگردانیدن خواستن یقال استصرفت اللہ المکارہ۔

صعف۔ صعف۔ نوعے از شراب اہل یمن۔

صفف۔ صف۔ رستہ وبعث ایستادن وصفقت القوم فاصطفوا اذا اقمتم فی الحرب صفا۔

وصافقوهم فی القتال - والمصف الموقف فی الحرب والجمع المصاف وگوشت در سیخ کشیدن - و بصف کشیدن شتران پا هارا یقال صفنت الابل قوائمها فهی صافة وصواف وصفه ساختن زین را و در و حلیه پاشتر در پی یکدیگر دوشیدن ناقه را (عع ف اض ۲) صفة معروف و زین کوهه نا چیفو ناقه که چند قدح شیر به یکبار دوشیدن صفیفه گوشت بسیخ درکشیده بجهت بریانی صفصف زمین هموار صفصاف درخت بید -

صلف صلفاء - زمین سخت صلیف یک کرانه گردن صلیفان دو کرانه - و دو چوب که بر دو جانب پالان باشد که محل رابر وسے نهند صلف بالتحریک لاف زدن - و بے بهره شدن زن از شوئ عع ک اف ۲ یقال امرأة صلفة و من صلائف ویقال للمرأة اصلف الله رفغک ای بغضک الی زوجک - و من امثالهم فی التمسک بالدین من یبغ فی الدین یصلف ای لا یحظ عند الناس ولا یرزق منهم المحبة صلف بالکسر طعام بے مزه وخنور که آب کم بر دستاب صلف ابر بسیار رعد کم باران و فی المثل رب صلف تحت الراعدة یضرب للرجل یتوعد ثم لا یقوم به تصلف لاف زدن رجل صلف متصلف مرد لافی -

صنف صنف - بالکسر گونه و بالفتح لغة فیه و موضع عود صنفی منسوب بوے صنفة الازار بکسر ۲ طره میزر تصنیف گونه گونه کردن چیزیرا و جدا کردن بعضے از بعضے -

صوف صوف - پشم گوسپند صوفة اخص منه و پیدی ازمصر و یقال اخذت بصوف رقبته و بطوف رقبته و بصاف رقبته و بطاف رقبته و بقوف رقبته بقاف رقبته کلها بمعنی ای بجلد رقبته و قیل بشعره المتدلی فی نقرة القفا کبش صاف بسیار پشم صوف صوف بسیار پشم شدن (عع ف اض ۳) یقال صاف الکبش بعد ما ازمر فهو صاف اصوف صائف نعت منه و کذلک صوف الکبش بالکسر کبش اصوف بین الصوف و بیک سو رفتن تیر از نشانه (عع ف اض ۲ و ک ۲) و بیک سو شدن بدی از کسے اصافة بیک سو کردن -

صیف صیف - تابستان - و گرما - و باران تابستانی و تابستان بجائے اقامت کردن اصطیاف کذلک مصیف مصطاف موضع تابستانی صیفی صائف تابستان گرم مصیف آب راه گرم یوم صائف و لیلة صائفة ای حارة و یوم صاف مثله مصائفة معاملة تابستانی مثل المشاهرة والمیاومة والمعاومة صائفة غزو بار تابستانی و غزوه روم و آن بتابستان بوده همیشه و یقال صفنا ای اصابنا مطر الصیف و صیفت الارض فهی مصیفة و مصیوفة اذا اصابها مطر الصیف صیف و صیفوفة بیک سو افتادن تیر از هدف (عع ف اک ۲) اصافة بگلان سالی بچه شدن مرد را صیفی بچه که در پیری شده باشد و نام مردے - و بتابستان درآمدن - و دور کردن بدی از کسے یقال اصاف الله عنی شر فلان ای صرفه

وعدل به - ویقال صیفنی هذا الشئ ای کفانی بصیفی - ویقال هذا مُقیظی ومُصیفی ومُشتّی ای یکفینی فی القیظ والصیف والشتاء - صَیّفة باران تابستان یقال اصابتنا صیّفة غزیرة - تصیّف تابستانی کردن -

صحف - بربیل زمین کندیدن (ع بفتحها) مصحفة بالکسر بیل مصاحف ج -

صروف - کجعفر شهریست بجانب شرق جند منه اسحٰق بن یعقوب القرضی الصروفی -

صقوف - بامها وسایه بانها والاصل الیمین -

صلنخف - کجروحل شرهٔ چارپایه وشرهٔ مرد وقصعة صلنخفة ای قطاء عریضة -

فصل الضاد

ضعف - ضُعف - بالفتح والضم سستی وناتوانی خلاف القوة یقال ضَعُفَ فهو ضعیف (ع بضمها) اضعاف ضعیف گردانیدن - ودو چند کردن چیزرا اضعفت الشئ فهو مضعوف علی غیر القیاس ع خداوند ستوران ضعیف شدن قوم ضعاف وضعفاء وضعفة و استضعاف ضعیف یافتن - تضعیف یک چیزرا دوچندان کردن یا زیادت مضاعفة تضاعف تضعف کذلک - ضِعف الشئ بالکسر مثل چیزے ضعفاء وضعاف اضعاف جمعه وقوله تعالیٰ اذًا لاذقناک ضعف الحیوٰة وضعف الممات ای ضعف عذاب حیا ومیتا - ویقال وقع فی اضعاف الکتاب توقیع بها وبیان خطها ویقال هو ضعیف ضعف الاول فی بدنه والثانی فی رایه کما یقال قوی قوی تضعیف ایضا ناتوان گردانیدن - وناتوانی منسوب کردن تضاعفة زره ووکان حلقه بافته -

ضفف - ضفف - بفتحتین بسیاری عیال یقال لاضففت یشغله والثقل ای لا یتکلف من تسکه ویحبها ولاتباع - وفی الحدیث انه لم یشبع رسول الله صلعم من خبز ولحم الا علی ضفف ای کثرة الایدی او الطعام وتنگی وسختی حال - وحاجت وشتاب - یقال لقیته علی ضفف ای عجلة وانبوه کردن مردم برآب رجل ضفف الحال وهو ان یکون المال له قلیلا و من یاکله کثیرا - وتضافوا علی الماء اذا کثروا علیه ماء مضفوف اذا کثر علیه الناس حتی نفد - ویقال فلان مضفوف مثل مشفوه اذا نفد ما عنده - ضفضفة دوشیدن ناقه بهمه کف دست ضفّة بالکسر جو ضفتاه جانباه -

ضیف - ضَیْف - مهمان یکون واحدا وجمعا وقد یجمع علی اضیاف وضیوف وضیفان - والمراة ضیفة وضیفه نقدان ابدا ونزدیک شدن آفتاب بفروشدن ویکسو شدن تیر از نشانه - وفرود آمدن مرکسے ضیافت مهمان شدن نزد یکسے (ع من الکرم) تضیّف کذالک وایضا بفروشدن نزدیک شدن آفتاب - تضییف کذالک - اضافة مهمان داری کسے - تضییف کذالک ومیل دادن چیزے بچیزے وترسیدن وحذر کردن از کارے والجاء کردن کسیرا بکارے ملتجه بالی ومنه المضاف فی الحرب والمضاف الحیط به واضافت کردن چیزے را بچیزے

فالغلام مضاف وزید مضاف الیه والغرض بالاضافة التخصیص والتعریف فلهذا لا یجوز اضافة الشیء الی نفسه لانه لا یعرف نفسه مضوفة کارے که از وے ترسیده شود مضاف باز خوانده بهدیگرے تضائف الوادی ای تضائق ضیفن بالکسر بهاء ضیفن طفیلی نون زائده وهو فیعلن ولیس بفعیل

ضرافة بالضم موضعے است نزدیک سالع وهو ضرفة خیر ای کثرته وضرف گلبنت درخت انجیر ضرفة یکے او من شجر الجبال یشبه الاثاب فی عظمه وورقه وله تین ابیض مدور مفلطح کتین الحماط اصفار یتیس یاکله الناس والطیر والقرود۔

ضعیفة من بقل۔ وذلک اذا کانت الروضة ناضرة وتخیلة۔

مضوفة۔ قصد وحاجت۔

فصل الطاء

طخف طخاف۔ بالفتح ابرتنک طخف غم که دل را فرو گیرد وطخفة بالکسر نام جائے ضرب طلخف مثال هزبر بزیادة اللام زدن سخت۔

طرف۔ طرف۔ چشم یکون واحدا وجمعا لانه مصدر قوله تعالی لا یرتد الیهم طرفهم ونگریستن۔ ودو ستاره که آنها عین الاسد خوانند از منازل قمر وبازگردانیدن صلابة عین وچشم بر هم زدن طرفة یکبار یقال اسرع من طرفة عین وچیزے بچشم زدن که آب روان شود از چشم مطروفة چشم آب روان از زخم بیمارگی طرفة ایضا نقطة سرخی که در چشم حادث شود از زخم

وقولهم لا تراه الطوارف ای العیون طرف بالکسر اسپ گرامی یقال فرس طرف طروف ج۔ وهو نعت الذکور خاصه وجوانمرد وکریم طرف بالتحریک کرانه۔ وگروهے از چیزے۔ وبر کرانه چرا کردن ستور (ع ک ف ۴) ناقة طرفة التی لا تثبت علی مرعی واحد ورجل طرف الذی لا یثبت علی امراة واحدة لا صاحب واحد۔ طرف ایضا نقیض القصد وکریم الطرفین ای من جهتی ابویه۔ اطراف الرجل ابواه واخوته واعمامه وکل قریب له محرم۔ ویقال لا یدری ای طرفیه اطول ای ذکره ام لسانه ویقال لا یملک طرفیه ای فمه واسته ناقة مطراف بالکسر ناقه که جا بجا چرا کند طرفاء گز طرفة یکے۔ ونام مردے ویقال طرفاء واحد وجمع مطرفة زنے که در مردان مے نگرد ودر شوے خود فی یقال امراة مطروفة بالرجال وهی التی طمحت عینها الیهم وصرفت بصرها عن بعلها الی سواه۔ ویقال مطروف بالعین آنکه چشم بر یک کس ندارد متطرف بالضم والکسر ردا خز با علم واصله الضم۔ اطراف نوخریدن وهو افتعال منه۔ استطراف نو شمردن چیزے را یقال فعلت ذاک فی مستطرف الایام ومستطرف الایام اے مستانف الایام۔ طارف طریف مال نو خلاف تالد وتلید طرفة بالضم نو وشگفت طرافة مصدر (شمرع بضمها) اطراف نو آوردن۔ واطلاق یافتن چیزے طریف در نسب آنکه گویند که پدران بسیار گذشته باشد میان او وجد مهتر او (ع بضمها) وهو خلاف قعدد وقعدد ج هم۔ طریفة گیاہے که آن را نصی خوانند چون

رسیده و سپید شود ویقال اطرف البلد ای کثرت طرائفه وارض مطروقة زمین طریفه تاک طراف بالکسر خمیده از ادیم ویقال جاء فلان بطارفة عین ای بمال کثیر طوایف خرگاه وخیمه دامنها و سه اکرده تطریف بر کرانه لشکر زدن و باز گردانیدن خصم را و ضرب مطرف نعت منه مُطرَّف بالفتح اسپ سپید سر و دم وهر اسپ که سر و دم او یکرنگ باشد بر خلاف سائر اعضاے او۔

طرهف۔ مُطرهف۔ شال مطرهف تمام خلقت نیکو اندام۔

طفف۔ طفیف۔ اندک طفاف المکوک بالفتح والکسر پری پیانه وکذلک طفّة وطففة۔ وفی الحدیث کلکم بنو آدم طف الصاع لم تملؤه وهو ان یقرب ان یمتلئ فلا یفعل۔ طفاف طفافة بالضم آنچه زیاد آید از پیانه وهو ما فوق المکیال۔ اطفاف باطفاف پر کردن پیانه را تطفیف کم پیمودن وهو ان تملاء الی اصباره ای جوانبه۔ وفی الحدیث طفف بی الفرس مسجد بنی زریق حتی کاد یساوی المسجد یعنی وثب بی وقیل قارب واطفف بذالک۔ [illegible] اطفان [illegible] [illegible] لبها چنانه طففة حتی [illegible] اطفاف کرانها [illegible] ویقال خذ ما طف لک واطف لک واستطف [illegible] خذ ما ارتفع لک وامکن۔

طلف۔ طلف۔ [illegible] و باطل یقال ذهب طلفا ای هدرا و دهش و بخشش یقال اطلفنی و اسلفنی [illegible] اطلاف [illegible]

و هر کردن۔

طنف۔ طنف۔ بالتحریک وبالفتح والضم کرانها ے دیوار که خشت فرو گرفته باشند۔ وپوشش در سراے وهو السیور ایضا و سرکوه تطنیف [illegible] سر کوه۔

طوف۔ طوف۔ طواف۔ طوفان۔ گرد [illegible] گشتن (ع ن ض م) تطواف استطافة کذلک۔ رجل طاف مرد بسیار طواف طوف ایضا شناخ و آن پوست باشد که پوست از آب گذرند۔ وطائف وغائط کردن [illegible] بحاجت گاه شدن طائف [illegible] وطائفه کمان۔ طائفه گروهے از هر چیزی قول [illegible] ولیشهد عذابهما طائفة من المؤمنین قال [illegible] الواحد فما فوقه۔ طوفان بالضم باران۔ و آب که از زمین بر آید و همه چیز را غرق کند [illegible] فأخذهم الطوفان۔ ویقال اخذه بطوف [illegible] وقد مر فی فصل الصاد۔ تطوف طواف کردن تطویف مبالغة فیه۔ اطافة فرو آمدن [illegible]

طهف۔ طهف۔ نان [illegible] وطهفه [illegible] بلند و آن گیاهیست که آنرا [illegible] طهاف بالفتح ابر [illegible]۔

طیف۔ طیف۔ خیال۔ و آمدن خیال در خواب (ع ف اک م) مطاف کذلک و وسوسه و قوله تعالی واذا مسهم طیف من الشیطان وطائف من الشیطان وهما بمعنی۔

ظرف وظرفة۔ بکسرها مسکه تنک واسپ بک وسار رقیق دون القصیدة۔

طحاف - بالفتح ابراش لغة فی الحاء عن ابن عبیس -
طرخف وطرخفة - بکسرہا ستنگ او ہو شر الزبد -
الطعسفة - لغة مرغوب عنہا یعنی متروک است
ویقال مر یطعسف فی الارض اذا مر یخبطها -
طخفة بن قیس الغفاری - صحابی والصواب طہفة
وطقفة وسیأتی -
طقفة - بن قیس الغفاری صحابی او الصواب
طخفة بالخاء او طغفة بالغین او قیس بن طخفة او یعیش
بن طخفة او عبد الله بن طخفة او طخفة بن ابی ذر -
ضربة ضربا طلحیفا - کہزبیل وسمند وجردحل و جحل
وجبرکی وقرطاس ای ضربا شدیدا وجوع طلحف کسبحل
وجردحل سخت گرسنگی واللام اصلیة لذکرہم الطلحفی
فی باب فعللی مع جبرکی ووہم الجوہری -
ضرب طلخیف - بالخاء کالحاء فی لغاته -
طلنفی - کجبرکی وبالمد مرد بسیارگو وجمل مطلنفی السنام
شتر خفسیده کوہان واطلنفأت لزقت بالارض -

فصل الظاء

ظرف - ظرف - خنور ومنه ظروف المکان والزمان
وزیرکی ظریف زیرک ظرفاء ظراف ظروف ج -
ظرافة زیرک شدن (ع بضمہا) اظراف پدر پسران
ظریف شدن تظرف بتکلف ظرافت نمودن -
ظلف ظلف - بالکسر سم شگافته چون سم گاو
وگوسپند وامثال آن ظلوف ظلف ای شداد و ہو
توکید لہا ظلف بالفتح بسم زدن (ع ف اک ۲)
ظبی مظلوف لعت منه رجل ظلیف حسن الحال -
مکان ظلیف ای خشن - شر ظلیف ای شدید - اظلوفة
مثال اعجوبة زمین که در وے سنگہاے تیز باشد
اظالیف ج - ویقال ذہب فلان بغلامی ظلیفا ای
بغیر ثمن - ویقال اخذ الشیء بظلفه وظلیفته ای کله -
وذہب دمه ظلفا بالتسکین والتحریک ای ہدرا وباطلا
وباطلا کذاک ایضا - ویقال ذہب ظلیفا ای
مجانا اخذه بغیر ثمن - ویقال ظلفت نفسه عن الشیء
ای منعها من ان تفعله او تأتیه - ویقال ظلفت
اثری واظلفته پے ناپدید کردم یعنی بر زمین درشت
رفتم که اثر نکند ظلف بالتحریک بازایستادن (ع س ک
ف ۲) وسختی معیشت امراة ظلفة النفس ای عزیزة
عند نفسها - ارض ظلفة زمین سخت که اثر نگیرد ظلفة
ایضا یکے از چہار چوب که بپالان شتر بستہ اند
ظلفات الرحل ج -
ظوف - یقال اخذه بظوف - رقبته وبظاف رقبته
لغة فی صوف رقبته وقدمر -
جاء یظافه ویظوفه - آنرا دور کنان آمد (ع بفتحہا
وض ۲) -
ظلف قوائم البعیر - ہگی پایہاے شتر را فراہم آورده
بست ظلف زندگانی ناخوش وگرانی ہموار ظلفة
ومظلوف بروزن ومعنی ضفف ومضفوف واظلف
آثارہم تتبعہا -

فصل العین

عترف - جمل عتریف - بالکسر وعتروف بالضم
مرد دلیر بدکار نگار گزار عترفان بالفتحتین خروس -

عجف - عجف - بالتحریک لاغری (ع ج ک ا فند ۲)
اعجف عجفا و نعت منه عجاف ج علی غیر قیاس لان
افعل و فعلاء لم یجمع علی فعال و لکنهم بنوه علی سمان
والعرب قد تبنی الشیٔ علی ضده کما قالوا عدوة بناء
علی صدیقة و فعول اذا کان بمعنی فاعل لم یدخلها الهاء
اعجاف لاغر کردن ویقال عجف المال بالضم و ام
و نصل اعجف ای رقیق - و عجف نفسه بالفتح علی
فلان اذا آثره بالطعام علی نفسه تعجیب کمتر از
سیری خوردن -
عجرف - عجرفة - عجرفیة تعجرف - شتاب زدگی
و بیباکی یقال جمل فیه عجرفة و عجرفیة و تعجرف ای
لا مبالاة فیه - و فلان یتعجرف علی فلان اذا کان
یرکبه بما یکره و لا یهاب شیٔا - عجروف بالضم مورچه
دراز پای تیز رو و عجارف الدهر و عجاریفه ای حوادثه
عدف - عدف - خوردن چیزے (ع د ف ک ا ۲)
ویقال ما ذقت عدفا و عدوفا و لا عدوفة و لا عدافا
ای شیٔا - و [illegible] الدابة علی غیر عدوف ای علی غیر
[illegible]
[illegible]
[illegible]
کرباس [illegible]
عذف - [illegible] (ع ذ ف ک ۳) [illegible]
[illegible] یقال ما ذقت عذفا و [illegible] لا [illegible]
ای شیٔا - و باتت الدابة [illegible]
عرف - معرفة - عرفان [illegible] (ا ث ف ک ۲)

ویقال ما اعرف لاحد یصرعنی ای ما اعترف - عرف
بالفتح فش اسپ بهیدن و ایضا بوئے خوش ناخوش
یقال ما اطیب عرفه و فی المثل لا یعجز مسک السوء
عن عرف السوء - عرفة ریش کرده دست یقال
عرف الرجل اذا خرج به تلک القرحة فهو معروف ای
ذو قرحة - معروف مرد شناخته و نیکوئی سازنده شناسنده
عرف بالضم شناختگی و هو ضد النکر و نیکوئی یقال
اولاه عرفا و مقر آمدن یقال له علیّ الف عرفا ای
اعترافا و هو توکید و فش اسپ قوله تعم والمرسلات
عرفا و تاج خروس و ریگ توده و بضم الراء کذلک
عرفة شناختن [illegible] - عرفة جاے [illegible]
خروس [illegible] الاعراف الذی فی القرآن سور
بین الجنة والنار [illegible] اعرف بالفتح اعراف دراز
شدن [illegible] فش شدن اسپ - و آماده
شدن مرد بدی را - و موج برآوردن دریا عرفا گفتن
عرف بالکسر [illegible] قولهم ما عرف عرفی الا باخرة ای
[illegible] الاخیرا - عرفة [illegible] ذی الحجة یقال [illegible]
[illegible] الالف و اللام - عرفات
جاے [illegible] و هو اسم فی لفظ الجمع فلا یجمع
قال الفراء و لا واحد له بصحة و قول الناس نزلنا بعرفة شبیه بمولد و لیس بعربی محض و هی معرفة و ان کان
جمعا لان الاماکن لا تزول فصار کالشیٔ الواحد
خالف الزیدین یقول هؤلاء عرفات حسنة بنصب التاء
لانه نکرة و هی معروفة و قوله تعالی فاذا افضتم
من عرفات قال الاخفش انما صرفت لان التاء
صارت بمنزلة الیاء و الواو فی مسلمین و مسلمون لانه

لانه تذکیر وصار التنوین بمنزلة النون فلما سمی به
ترک علی حاله کما یترک مسلمون اذا سمی به علی حاله و
کذلک فی اذرعات وعانات وعرفات ۔ عارف
مرد شکیبا یقال اصیب فلان فوجد عارفا ای صبورا
عروف مثله ۔ رجل عروفة مرد نیک کارشناس والهاء
للمبالغة ۔ عریف عارف بمعنی علیم وعالم ۔ عریف
شناسنده وکارگزار قوم وهو دون الرئیس عرفاء ج
عرافة مصدر منه یعنی عریف شدن (ع بضمها) عرافة
بالکسر عریفی کردن یقال عرف فلان علینا سنین یعرف
بالضم عرافة ۔ تعریف شناسا کردن واگاهانیدن
وگم شده جستن ۔ وخوشبوی گردانیدن ومنه قوله
عرفها لهم ای طیبها ۔ واسم نکره را معرفه کردن ودر وقوف
آوردن بعرفات ۔ عراف فال گوی وطبیب معرف
موقف در عرفات ۔ اعتراف اقرار کردن ۔ وپرسیدن
خبر ۔ وشناختن ۔ تعرف معرفت جستن ویقال ائت
فلانا فاستعرف الیه حتی یعرفک ۔ تعارف یکدیگر را
شناختن قوم متعارفة مردمان شناخته امرأة حسنة المعارف
ای الوجه وما یظهر منها واحدها معرف بفتح الراء ۔
عرصف ۔ عرصاف ۔ بالکسر پی رجل شتر [illegible]
ج ۔ عرصاف الاکاف وعرصوفه وعصفوره کذلک ۔
عزف ۔ عزوف ۔ روی برتافتن از چیزی
صلته بعن (ع ف اک ۲ وض ۲) عزیف آواز پری و
بانگ کردن آن (ع ف اک ۲) یقال عزفت الجن ۔ سحاب
عزاف ابری که آواز آید از وی ۔ عزافة ایضا نام ریگی
وبنی اسد معازف آلت های لهو ۔ جمع معزف یعنی
چغانه عازف چغانه زننده وآن نوعی از رود وجامهات
وسرود گوی عزف الریاح اصواتها ۔
عسف ۔ عسف ۔ بی راه رفتن (ع ف اک ۲)
وقدح بزرگ تعسف اعتساف بی راه رفتن عسوف
بی راه وستمگار ناقة عاسف نزدیک آمده باشد
بمردن ودم سخت میزند عساف بالضم لرزیدن گلو
از نفس بشتاب وقت مردن عسیف مزدور عسفاء
ج عسفان بالضم جایی ۔
عسقف ۔ عسقفة ۔ سخت شدن چشم بوقت گریه
وبی آب شدن آن ۔
عصف ۔ عصف ۔ برگ کشت قوله تعالی کعصف
مأکول ای کزرع قد اکل حبه وبقی تبنه ونارسیده
درودن کشت وسخت وزیدن باد (ع ف اک ۲)
ریح عاصف وعصوف ۔ ویوم عاصف ای تعصف
فیه الریح وهو فاعل بمعنی مفعول فیه مثل قولهم
لیل نائم وهم ناصب وکسب کردن اعتصاف
کذلک وبشتاب رفتن [illegible] ۔ نعامة عصوف
وناقة عصوف ای سریعة ویقال الحرب تعصف
بالقوم ای تذهب بهم وتهلکهم ۔ اعصاف سخت
وزیدن باد ریح معصف معصفة وبابرگ شدن
کشت ومکان معصف ای کثیر الزرع وبشتاب
رفتن اسپ ویقال اعصف الرجل ای هلک ۔
عصیفة برگ کشت که در میان او خوشه باشد
عصافة بالضم آنچه از خوشه بریزد واز برگ وکاه ۔
عطف ۔ عطف ۔ میل کردن وخم دادن چیزی ۔

ودوتاه کردن بالش را و سخن را بسخن بازگردانیدن الاول معطوف علیه والثانی معطوف و مهربانی کردن صلته بعلی و بازگشتن بر چیزے و حمله کردن صلته بعلی (عع ف اک ۲) ظبیة عاطف ای تعطف جیدها اذا ربضت عاطف ایضا اسپ ششم رهان عاطفة مهر محبتی و تعاطفوا ای عطف بعضهم علی بعض - والناقة العطوف التی تعطف علی البو فترأمه واستعطفه علیه فعطف - عطفة فسون یا مهره که زنان فسون کنند بدان مهر مردان را معطف بکسر المیم ردا عطاف کذلک تعطف رادبرافگندن برخود - و مهربانی کردن صلته بعلی وقد تعطفت بالعطاف ای ارتدیت بالرداء ومنه سمی السیف عطافا - وقسی معطفة ونفاح معطفة - وتعاطفوا ابدة ذوو علی فصیل واحد فاحتلبوا البانهن علی ذلک یتدرون - وقوس معطوفة عطفت العید شد وللکثرة - عطفا الرجل جانباه وکذا عطفا کل شئ - ویقال ثنی فلان عنی عطفه اذا اعرض عنک منعطف الوادی بفتح الطاء خم وادی انعطاف خم گرفتن -

عفف - عفت - عفة - عفاف - عفافة - پارسائی و باز ایستادن از حرام (عع ف اک ۲) عفت عفیف پارسا عفة بالفتح عفیفة نعت منه لونث اعفاف متعدمنه - استعفاف باز ایستادن - و باز ایستادن خواستن تعفف پارسائی نمودن بتکلف - و باقی شیررا که در پستان مانده باشد دوشیدن و خوردن نیز تعافت یا هذا ناقتک ای احلبها بعد الحلبة الاولی -

عفافة عفافة بالضم باقی شیر در پستان ویقال جاء فلان علی عفان ذلک بالکسر مثل افان ذلک ای علی حینه ووانه -

عقف - عقف - خم دادن چیزے را (عع ف ا ک ۲) انعقاف خم گرفتن عقاف بالضم بیماری که قوائم ستور را گیرد تعقیف کژ کردن چیزے را ویقال اعرابی اعقف ای جاف -

عکف - عکف - باز داشتن (عع ف ا ص ۲ و ک ۲) قوله تعالی والهدی معکوفا - ویقال ما عکفک عن هذا ای ما منعک - الاعتکاف فی المسجد باز داشتن خود را در مسجد عکوف بر چیزے مقیم بودن و روے آوردن صلته بعلی قوله تعالی یعکفون علی اصنام لهم - ویقال فلان عکف علی فرج حرام و گرد چیزے برگشتن ویقال تعکف الجوهر فی النظم -

علف - علف - بفتحتین خورش ستور و جز آن علاف ج - علف خورش دادن (عع ف اک ۲) معلف جاے علف علفت بالضم والتشدید میوه درخت طلح که آنرا شتر خورد و تلفتة یکے اعلاف علفه برآوردن طلح علیقة ماقة شتر طلح خوار علافیات بالکسر جلها منسوب بکسے که نام او علاف بوده است از قضاعة علفوف بالضم مرد جافی کلان سال -

عنف - عنف - بالضم درشتی ضد الرفق و درشتی نمودن (عع بضمها) صلته بعلی و باالباء عنیف نعت منه عنف ج - اعتناف درشت گرفتن کار و کراهیت داشتن چیزے را وابل معتنفة اذا کانت فی البلد

لا یوافقها تعنیف سرزنش کردن و ملامت کردن
عُنفوان الشباب و الامر اول آن و کذلک
عنفوان کل شیٔ۔

عوف ۔ عَوف مال یقال نعم عوفک ای نعم
بالک و شانک قال ابو عبید و کان بعض الناس
یتاول العوف الفرج فذکرته لابی عمرو فانکره ۔
عوفان نام [illegible] من بنی سعد ۔ ام عوف نوع عوافه
[illegible]

عیف ۔ عیافة ۔ بالکسر ناک داشتن و کراهت
داشتن [illegible] عاف یعاف عائف نعت منه
و قال [illegible] تا ئف ای متکهن یعنی فال گوے
و گرد آب و مردار گشتن مرغ و فرود آمدن خواستن
بران طیر عائف نعت عیفة اسم منه ۔ عیوف بالفتح
ستور [illegible] آب را بوے کند و نخورد ۔

غضف ۔ موے برکندن (ع ف اض ۲) و مضی
غضف من اللیل یعنی پارهٔ از شب بگذشت غدف
بالکسر [illegible]

عیجلوف ۔ کیجیزیون اسم الناقة المذکورة فی التنزیل
عرجوف ۔ بالضم شتر مادهٔ درشت و فربه ۔
عشوف ۔ بالضم درخت خشک و المعشف کمحسن
من عرض علیه ما لم یکن یاکل فلم یاکله او البعیر اول
ایجاد من البر لا یاکل القت و النوی و الشعیر و کلمة
فاعشف [illegible] و لم یهنانی و انا عشفت
بذا [illegible] و ما یشفنی لی امر [illegible] و
قد کنت [illegible] کان یعشف لک یعرف ۔

عنجف ۔ کقنفذ و زنبور خشکانج و کوتاه فراهم گوشت
و ربما وصفت به العجوز و قیل النون زائدة ۔

فصل الغین

غدف ۔ غداف ۔ بالضم زاغ سیاه ۔ و کرکس پیر
غدفان ج ۔ و بال و موے سیاه دراز اغداف
فرو هشتن زن پرده را بر روے خویش ۔ و فرو هشتن
شب تاریکی را و صیاد دام را بر صید و فی الحدیث
ان قلب المؤمن اشد ارتکاضا من الذنب یصیبه
من العصفور حین یغدف به ۔
غرف ۔ غرف ۔ بالفتح و قد یحرک درخت که پوست ا
بوے پیرایند سقاء غرفی ای مدبوغ به ۔ غرف بالتحریک
رنجور شدن شتر از خوردن غرف (ع ک ا ف ۲)
غریف درخت انبوه و ریم از هر جنسے که باشد غریفة
دوال پارهٔ که از قبضهٔ شمشیر آویزان باشد ۔ و نعل
غریف بالکسر نوعے از درخت غروف بریدن الغراف
لازم منه و پوست پیراستن بغرف ۔ و مشت آب
برگرفتن اغتراف کذلک ۔ غرفة کیبار آب برداشتن
بدست غرفة بالضم یک مشت آب غراف ج و بدانه
غرفات ثلث بالضم و سکون الثانی و فتحها و بضمتین
ج غرف کذلک ۔ غراف ایضا پیمانهٔ بزرگ مثل الجراف
مغرفة کفلیز ۔
غرضف ۔ غرضوف ۔ بالضم کرکرانک مثل غضروف
غضف ۔ غضف ۔ شکستن چوب ۔ و گوش سست
انداختن سگ (ع ف ک ۲) غضف بالتحریک کرانک
و تاریک شدن شب (ع ک ا ف ۲) کلب اغضف

ویقال غضف نعت منه چنانکه اغضفت ای ناعم
سهم غضف غلیظ الریش وهو خلاف الاصمع
اغضاف تاریک شدن شب غاضفت نیکوحال
غضف بالضم سنگ خوار سیاه تغضف میل کردن
صلته بعلی و کژ شدن و شکستن و فرو دریدن
چاه انغضاف وگرد شدن مردم
غطف غطف بالتحریک فراخی عیش یقال انّه
لفی غطف مثل اغضف غطفان پدر قبیله
غطرف غطریف بالکسر مهتر و بچه باز غطارفة
تغطرف تغترف با کسی ناز کبر کردن
غفف غفة بالضم آنقدر که بوے معیشت
توان کرد از علوفه و جز آن اغتفاف خوردن ستور
علف در گذار بهاران و اندک فربه شدن ستور
غلف غلاف پوشش شیشه و شمشیر و جز آن
یقال غلفت القارورة اغلافاً غلاف ساختن
و در غلاف کردن چیزے را اغلف بالفتح بیرا
پوست وریش را اغلف کذالک غلفاء القلب
قلب اغلف الذی لاتعی شیئا کانّه فی غلاف
وقالوا قلوبنا غلف [illegible]
سیف اغلف وقوس [illegible]
عیش اغلف [illegible]
[illegible] مثل غرف
غیف غیفان [illegible] درخت [illegible]
[illegible] کذالک ذیل کردن [illegible]
یقال [illegible] فلان فی [illegible]

فاف نوعے از درخت
غرقد و غرقة و تغترف و تغطرف فیردن
غرنف گزبج گل یاسمین و یاسمین صحت غریف
بالکسر هوا البردی و با او یاسمین و دی بیت ما تم
غسف [illegible] تاریکی و غسف ای اظلم
غضروف [illegible]
غضلیف [illegible]
غلاف [illegible]
غضف [illegible]
غطف [illegible]
غیف [illegible]

فصل الفاء

فوف فوف بالضم سپیدی که بر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
قیف [illegible]
[illegible]
[illegible]
فولف بالفتح پوشش [illegible]
و پوشش [illegible] کردان
[illegible] پوشش

فصل القاف

قذف قذف بالکسر [illegible]

اقحاف قحوف ج - و فی المثل رماه باقحاف رأسه اذا
اسکته بداهیة او ردّها علیه - و یقال ما له قِحف و لا قَحف
ای ما له قدح من جلد و لا خشب - قَحف بالفتح برکاشه
زدن - و خوردن آنچه در قحف باشد (ع بفتحهما)
و یقال شربت بالقحف و منه قولهم الیوم قحاف و
غدا نقاف یعنی الیوم خمر و غدا امر - سیل قحاف بالضم
و قحاف سیل که همه را ببرد مثال جحاف - اقتحاف
پر خوردن از قحف قاحف باران سخت -

قذف - تیر قذف - و فلاة قذف بفتحتین و
ضمتین دور و دراز - انداخته مردم را اقذفة التشم
کنگره و سرکوه قذاف قذف قذفات ج - رجل مقذف
مرد بسیار گوشت قذف بالفتح سنگ انداختن و صلته بالباء
(ع ف ا ک م) یقال هم بین حاذف و قاذف الحاذف
بالعصا و القاذف بالحجارة و ذکر کردن - و دشنام دادن
و بفاحشه نسبت کردن کسی را تقاذف یکدیگر را
انداختن و دشنام دادن فرس متقاذف اسپ
شتابرو و قذاف بالکسر تیزی رفتار بلدة قذوف
ای طروح یبعد بالنزل قذیف و قذف ای بعید -
قذیفة انداخته -

قرف قروف - بالکسر پوست هر چیزی و منه قرف الرمانة -
قرف الخبز آن سوخته بر تنور مانده قرفة پیه و پوسته از دار و جز
یقال فلان قرفتی ای هو الذی اتهمه و بنو فلان قرفتی
ای الذین عندهم اظن طلبتی - و یقال سل بنی فلان
عن ناقتک فانهم قرفة ای تجد خبرها عندهم و فی المثل
اشبع من ام قرفة و هی اسم امرأة - قرف بالفتح
از پوست شتر کاو که آنرا پیرایند و بدو سر قلیه
بتوابل پخته بخشی بنهند و یقال ما ابصرت عینی و لا اقرف
یدی ای ما دنت منه - اقرف له ای دناه - مقرف
بدنژاد و آنکه پدرش اصیل نباشد بخلاف آنکه مادرش
اصیل نباشد قرف ایضا سر ریش تازه کردن تقرف
لازم منه و کسب کردن - و عیب کردن (ع ف ا ک م)
یقال هو یقرف بکذا ای یرمی به و یتهم فهو مقروف -
یقال ترکته علی مثل مقرف الصمغة و هو موضع القرف
ای القشر و هو شبیه بقولهم ترکته علی مثل لیلة الصدر
اقتراف ورزیدن - و متهم شدن بچیز مقترف شتر
نو خریده قرف بالتحریک نزدیک آمدن بیماری (ع
ک ا ف م) و فی الحدیث ان قوما شکوا الیه علیه السلام
وباء ارضهم فقال تحولوا فان من القرف التلف -
و یقال هو قرف من ثوبی للذی تتهمه - مقارفة آمیزش
کردن بگناه - و مجامعت کردن قارف امرأة ای جامعها
و منه حدیث عائشة رض ان النبی عم کان یصبح جنبا
من قراف غیر احتلام ثم یصوم -

قرطف قراطف - بالفتح چیزی پر پیچیده و هی قطیفة

قرقف قرقف - می -

قشف قشف - بفتحتین سوختن روی از آفتاب
و متغیر شدن چهره از درویشی (ع ک ا ف) رجل قشف
بالکسر صفت منه یقال اصابهم من العیش قشف ای
ضیق تقشف مرد تنگ عیش قانع به روزگار و
خرقه قشیف شد -

قصف - قصف قصفت شکستن با کشتی را (ع ف ا ک)

یقال منه قاصفت و بازی کردن - و سخت غریدن
رعد قصیف کذلک و ایضا آنچه پریده از درخت
قصف بالتحریک پوشیده و نزد و شکن شدن درخت
و بار بیشتر (منه ک ا ف ۲) جل قصف مرد زود شکن
تقصف شکسته شدن قصفه بالتحریک بر بیشتر قصف
دندان پیش همه شکسته قصفه بسکون ۲ یک توده
فرو دریده قصف قصفان بالضم ج - و پایه نر و بام
قصفة القوم ایضا انبوهی - و یک دیگر راسپوختن قوم
وفی الحدیث انا و النبیون فراط القاصفین ذلک
علی باب الجنة - انقصاف منقطع شدن یقال انقصفوا
عنه ای ترکوه و مرّوا -

قضف - قضف بفتحتین تنگی ، باریکی قضافة
مصدر منه (منه بضمها) قضیف نحیف قضاف ج .

قطف قطف - بریدن خوشه انگور و مانند آن -
و گام تنگ زدن ستور قطاف بالکسر گام تنگ قطف
بالکسر خوشه انگور قطوف ج - قوله تعالی قطوفها دانیة
قطاف بالکسر والفتح ایضا وقت درودن انگور قطافة
بالضم غژم افتاده از خوشه مثل جرامة التمر - اقطاف
بوقت درو رسیدن انگور یقال اقطف الکرم
اقطف القوم ای حان وقت قطاف کرمهم - ایضا
اذا کانت دابتهم قطوفا - قطوف ستور تنگ گام [illegible]
قطیفة چادر پیچیده قطائف قطف مثل صحیفة
و صحائف و صحف کانها جمع قطیف و صحیف - قطائف
ایضا نان گونه ولوزینه قطوف خراشیده گوسپند
تقطف خراشیدن (منه ف ا ک ۲) [illegible]

که آن را شتر ناک خوانند قطفه یکی قطیف نام جانے -

قعف - قعاف - بالضم سیل در شست مثل قحاف -
قاعف باران در شست مثل قاحف قعف ازبن برکندن
درخت (منه بفتحها) و خوردن آنچه در قعف باشد مثل
قحف - انقعاف از بیخ در افتادن دیوار -

قفف - قفف تره و سبزی خشک قفوف خشک
شدن [illegible] شسته و تلف [illegible] شدن [illegible]
[illegible] (منه [illegible] ک ۲) [illegible]
کردن [illegible] (منه [illegible] ک ۲) [illegible]
[illegible] یقال [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ک ۲)
[illegible]

[illegible] مردم [illegible]
[illegible] باران
و پاره از شب [illegible] بالتحریک [illegible]

قناف بالضم کلان بینی۔

قوف۔ قوف الاذن۔ بالای گوش ویقال
اخذه بقوف رقبته وبقاف رقبته وقد مرّ فی فصل الصاد
قاف یکی از حروف تهجی۔ وگروه گروه اگر دزمین قائف
پی شناس قافة ج۔ یقال قفت اثره ای اتبعته مثل
قفوت اثره قوف مصدر منه واقتیاف کذلک۔ و
یقال هو اقوف الناس۔

قرف۔ رسیدن وریختن آب وبشست آب از حوض
برگرفتن یا از چیزی که بیزی آنرا۔ وبیخ شاخهای
خرما بن وهو الذی قطع عنه الجرید وبقیت له اطراف
طوال قداف بالضم کاسهٔ بزرگ وسبوی گلین۔

قذروف۔ بالضم عیب والقذاریف فی قول ابی حزام
(شعر) زیز زور عن القذاریف بوزیه لا یاسین
ان رضون الغسوسا به العیوب ای نوافر لا یبالون
ان اتبعن الا ذنیات۔

قرصوف۔ بالضم پرنده قرصافة بالکسر چیزیست
مدور که طفلان دران ریسمان کرده گرد انند
تا آواز دهد وهو زن باشتر باده که مانند گوی گردد
وابو قرصافة جندرة بن خیشنة صحابی۔ وقرصافة
بالالم امرأة جهولة روت عن عائشة وقافه قرصافة
لعبة لهم تقرفصت شتاب کننده وشیر

قرضوف۔ بالضم سرخ مرد ومرد بسیار خوار۔
تقرعفت الرجل مرد وبهم کشیده ومنقبض گشت
اقرعفت مثله۔

قاطف کزبیع ابن صفر العطائی احد حکام العرب

وکتّانهم قلطفة سبکی با فردی جثه۔

اقلعفت الجلد۔ پوست ترنجیده شد اقلعفت انامله
سر انگشتان او از سردی یا پیری ترنجید اقلعفت الهیم
انضم الی الناقة حین الضراب وصار علی عرقوبیه
معتمدا علیها وهو فی ضرابه والمتقلعف سدا رد ابد
غیر مرسیده۔

شعر متقلعف۔ موی انبوه وپاینده بالا واقلعنف
المرتفع الجسم۔

قنعف۔ بالکسر پنیر لخ۔

ذو قیفان۔ علقمة بن علس او ذو قیفان بن مالک
بن زید بن ولیعة۔

فصل الکاف

کتف۔ کتف۔ بالکسر کتف بالفتح وکسر ۲ شانه گاه
مثل کذب وکذب وکذب اکتاف ج۔ اکتف
فراخ کتف والفرس الذی فی اعالی غراضیف
کتفیه انفراج۔ کتیفة کینه۔ وبند در۔ کتفان بالضم
ملخ که در پیدن آمده باشد کتفانه یکی ویقال هی الجراد
بعد الغوغاء اذلها السرؤة ثم الدبا ثم الغوغاء
ثم الکتفان۔ کتف بالسکون آهسته رفتن ودو کتاف
رجل را بهم برگرفتن ودو دست راسپا پیش بستن
وکتفت جهان رفتن (ع ف ک ۲) وقد کتفت الخیل
وکتفت اذا ارتفعت فروع اکتافها فی المشی۔ کتاف
رسن که دست را سپاپکی بوی بندند کتف بالتحریک
تنگی ستور از کتف جمل اکتف ناقة کتفا وکتفان منه

کثف۔ کثافة سطبری (ع بضمها) کثیف سطبر

کاثف سطبر شدن -
کرف - کرفت - بوئیدن خر کمیز ا ورا و سر بر دا
کردن و لبها بر گردانیدن و سے دران حال (ع
ف اک ۲ و ض ۲) کرناف کرنافة بالکسر بیخ درخت
بریده کرانیف ج -
کرسف - کرسف - بالضم پنبه و منه دوات -
کسف - کسفة - پاره از هر چیز کسف کسف بالسکون
و التحریک ج - و یقال کسف و کسفة واحد قال الاخفش
من قرأ کسفا من السماء جعله واحدا و من قرأه کسفا
بالتحریک جعله جمعا کسف بالفتح بریدن عرقوب
شتر - و پاره کردن جامه (ع ف اک ۲) کسوف تیره
کردن کسوف گرفتن آفتاب - و منه بیقال
کسفت الشمس تکسف کسوفا و کسفها الله کسفا و کذلک
ماه ایضا - و بد حال شدن - و ترش روے شدن
یقال رجل کاسف البال ای سیّئ الحال کاسف الوجه
ای عابس - و فی المثل أکسفا و امساکا ای اعبوسا
مع بخل -
کشف - کشف - کشاده و برهنه کردن (ع ف ا
ک ۲) انکشاف کشاده شدن منه تکشّف البرق ای
ملأ السماء - مکاشفة پیدا کردن دشمنی کشوف بالفتح
بالفتح ناقه آبستن و ہے سال کشاف بالکسر مصدر
الکشاف صاحب شتران آبستن شدن کشف
بالتحریک - و بدا ست پیشانی بالا ایستاده و چپ گی و
منه ضرر و سپ آکشف ضرب - و ذلک الموضع اکشفه
مرد سپ سپیر در حرب -

کفف - کف - پنجه کف ج - و بازایستادن و باز
ایستانیدن لازم متعدی (ع ف ا ض ۲) و دوباره
دوختن جامه را بسیک و بگر و خیه کفوفة ای تنشرح
شده و دو کفوف تمام سوده و کوتاه شدن و زدان
از پیری یقال بعیر کافٍ و ناقة کافٌ ایضا - و یقال
لقیته کفة کفة بفتح الکاف ای کفاحا و ذلک اذا تقابلا
مواجهة و هما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح
مثل خمسة عشر کفة القمیص بالضم درز و امن وی گیلا
کل ما استطال فهو کفة بالضم نحو کفة الثوب کفة الرمل
و جمعه کفاف و کل ما استدار فهو کفة بالکسر نحو کفة المیزان
کفة الصائد و هی حبالته - و کفة اللثة و هی ما انحدر منها
کفة المیزان بالفتح و الکسر ایضا و کفف ج - و یقال
واحد ... کفاف الشیء
... چیزے ... کفوف ایضا مکافیف
ج - یقال کف بصره فهو مکفوف و کفت بصره ایضا -
کفاف بالفتح اندازه و مانند و روزگار و فی الحدیث
اللهم ارزق آل محمد کفافا - استکفاف دست پیش چشم
داشتن بوقت نگریستن اندو و دست پیش کسے
داشتن بجهت خواهش قال الفراء تکفف القوم حول الشیء
اذا احاطوا به ینظرون الیه تکفف مثله یقال فلان
یتکفف الناس ای یسال منهم شیئا - لقلقفت الرجال
... کففة -
کلف - کلف - بالتحریک لکه و روے رنگ
روے میان سیاهی و ... ل منه رجل اکلف
و کیسة ... کلف ... کلف و ناقة کلفاء کلفة بالضم

رسم فیه و سنخ و سخی ویقال کلفت بهذا الامر اذا تحشمته
تکلیف زیاده از اندازه طاقت کار فرمودن کسے را
تکلف بخود گرفتن کارے اے فرمودن کسے - و
سنج بر خود نهادن تکلف پیش آینده بکارے که فروتن
باشد از حاجت ویقال تملت الشئ تکلفته اذا لم تطقه
الا تکلفا وهی تفعلة-

کنف - کنف - فرا گرفتن چیزے را و نگاهداشتن
(ع وف اخص ۲) اکناف باری داون مکانفة یکدیگرا
یارمندی کردن کنف بالتحریک کرانه کنفا الطائر
جناحاه - و کنفة الابل ناحیتها و ناقة کنوف التی تبرک
فی کنفة الابل - شاة کنفا ای صدباد - و تکنفوه ای
اکتنفوا ای احاطوا به - تکنیف مثله - کنف بالکسر وعاء
یکون فیه اداة الراعی و تصغیره جاء الحدیث کنیف
ملئ علما - کنیف نهان خانه و پوشیده و سپهر و خلا جا
و حظیرة شتر که از درخت و شاخ سازند ویقال
کنفت الابل کنفا اکنفت بضم العین و کسرها - اکتناف
تکنیف ساختن و کنفت عن الشئ ای عدلت عنه -

کوف - کوفة - ریگ توده سرخ - و نام شهرے کوفان
مثله - تکویف بکوفه رفتن ویقال انه لفی کوفان ای
فی عز و منعة - و ترکتهم فی کوفان ای فی امر شدید
ویقال فی عناء و مشقة و دوران - تکوف گرویدن
و بکوفیان مانند کردن خود را و نسبت کردن بایشان
کاف یکے از حروف تهجی تذکر و تونث و کذلک سائر
حروف الهجاء - وهی حرف تشبیه و قد تقع موقع اسم
فتدخل علیها حرف الجر کما یقال فی وصف فرس

(ع) و حتا بکابین الرجل ... و تکون
ضمیر المخاطب المجرور المنصوب کقولک اکرمک فلا نکمت
و ضربک تفتح للمذکر و تکسر للمؤنث فرقا بینهما و تکون
حرف الخطاب ولا موضع لها من الاعراب کقولک
ذاک و تلک و اولئک و رویدک وهی للخطاب ههنا
فقط و لیست باسم-

کهف - کهف - غار - و پناه کهوف ج -

کیف - کیف - چگونه و هو اسم مبهم غیر متمکن بنی
علی الفتحة و انما حرک آخره لالتقاء الساکنین وهو
للاستفهام عن الاحوال و قد یقع بمعنی التعجب کقوله
کیف تکفرون بالله و اذا ضممت الیه ما صح ان یجازی
به تقول کیفما تفعل افعل-

لحوف - بالضم اندام ها -

کدف - بفتحتین آواز قدم یا آواز یکے بے معاینه
شنیده شود و اکدفت الدابة سمع لحوافرها صوت -

کرشفة - بالفتح و بالکسر و کرشافة بالکسر زمین بسطبر
کرسفة کلشمع با سطبر گیر و موے انبوه و بلند و نیز پیشانی
کنهف بکهبل موضع و کنهف عنا مضی و اسرع
و النون زائدة -

فصل اللام

لجف - لجف - بالتحریک میانه وادی - و مغاکے
بر کرانه چاه تلجیف مغاکے کردن گرد اگرد چاه
تلجفت البیر اذا انخسفت -

لحف - لحاف - جامه در خود پیچیدن لحاف
بالکسر فرا گند ملحفة فراگند پوشیدم او را (ع فتحها)

ملاحفة بازی کردن با کسی مثل ممالقة - الحاف ستیهیدن قوله تعالی لا یسألون الناس الحافا - و یقال لیس للحاف مثل الرد - لحفة بالکسر چادر و لحاف

لخف - تخافیف [illegible] سپید تنک تخففة سپید لخف [illegible]

لسک و زدن سخت (من الصحاح) -

لصف - لصف - نبات کبر و نوعی از خرما است مثل قطام موضعی از بنی تمیم

لطف - لطافة - ریزه و خرد شدن چیزی [illegible] یقال لطف بالضم نرمی و کار و کردار و اللطف من الله تعالی التوفیق و العصمة - و یقال الطفه [illegible] ای [illegible] و الاسم اللطف بالتحریک [illegible] لطفة من فلان ای [illegible] [illegible] کردن - ملاطفة [illegible] چون [illegible] - استلطاف [illegible] [illegible]

لفف - لف - [illegible] پیچیدن [illegible] مبالغة فیه - [illegible] و [illegible] التفت [illegible] و [illegible] پیچیدن یقال [illegible] و التف [illegible] التفت به ایضا - التفات النبت کثرته - الفافة چادر [illegible] که بپا و مرده و جز آن [illegible] یقال جاؤوا و من لف لفهم ای و من [illegible] لفیف گروه مردم پراگنده از هر جا قوله تعالی و جئنا بکم لفیفا ای مجتمعین مختلطین - طعام لفیف اذا کان مخلوطا من جنسین فصاعدا - و فلان لفیف فلان ای [illegible] و لفیف ایضا کلمه را گویند که از سه حرف اصلی دو حرف علت باشد آنها [illegible]

قوله تعالی و جنات الفافا و احدها لفیف [illegible] - و یقال کنا لفا ای مجتمعین فی موضع - و یقال [illegible] [illegible] ای [illegible] الکلام و مرد گران سنگ آهسته - و [illegible] [illegible] [illegible] مردم [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

لقف - [illegible] [illegible] [illegible]

العقف [illegible] [illegible] [illegible]

قصد کرد و [illegible] [illegible] [illegible]

و [illegible] [illegible] [illegible]

لقفة - بالضم [illegible] [illegible] [illegible]

و [illegible] ایشان را [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

بتا به که حلوائی ست لغفة لقعدة گروه دزدان بی ننگ و بی شرم و بی حمیت لغف الادام لغفا محرکة فرو بردن نان خورش را و لقمه ساختن (ع ک ف ا) الغاف زبان خون لیسدن شیر آماده شدن آن بگرفتن سر کسی و شتافتن و بدمعاملگی کردن و ستم نمودن و لقمه فرو خورانیدن و لغیف دزدان گرویدن ملاغفة دریافتن و رسیدن کسی را و بوسه دادن زن را الغف آماده شدن شیر و شتر بگرفتن سر کسی۔

لکاف۔ بالکسر اکاف یعنی پالان لکفو گروه از زنگیان

لوف۔ بالضم دسیه و فیل گوش و هو نبات له صاة کالعنصل و یسمی الصراخة لان له فی یوم المهرجان صوتا یزعمون ان من سمعه یموت فی سنته و شم زهره الزابل یسقط الجنین و اکل اصله مدر منفط والطلاء به مسحوقا بدهن یوقف الجذام و احدته بهاء و لفت الطعام لوفا خوردم یا خائیدم طعام را (ع ف اض ۲) و الالوف من الکلاء و الطعام گیاه و طعام نامرغوب و خوردن شتر گیاه خشک را و کلا ملوف گیاه باران شسته لوات کشاده بساط ساز لوفی کطوبی نبات یشبه حی العالم او نوع منه مجرب فی الاسهال المزمن۔

فصل النون

نأف۔ نأف۔ خوردن طعام (ع ک ف ۲) و ایضا سیراب شدن۔

نتف۔ نتف۔ برکندن موی (ع ف ک ۲) تنتیف مبالغة فیه۔ انتتاف تناتف برکنده شدن نتاف آلت برکندن نتافة موی برکنده و افتاده نتفة بالضم گیاه برچیده بدست و جز آن نتف ج۔ و یقال رجل نتفة مثل همزة للذی ینتتف من العلم شیا و لا یستقصیه۔

نجف۔ نجفة۔ بالتحریک جای بلند نجاف ج۔ و ایضا پشته در نجفة الکثیب ابتل ریگ توده نجیف تیر پهن پیکان نجف ج۔ غار منجوف ای موسع نجاف التیس بستن قضیب تکه را تا گشنی نکند (ع ف ک ۲) تیس منجوف نعت منه۔ انتجاف بیرون آوردن چیزی را و یقال انتجفته ای استخرجت اقصی ما فی الضرع من اللبن۔ و انتجفت الریح السحاب ای استفرغته۔

نحف۔ نحافة۔ لاغری و نزاری (ع بضمهما) نحیف نعت منه۔ انحاف نزار کردن۔

ندف۔ ندف۔ پنبه زدن (ع ف ک ۲) نداف نعت منه مندف کمان وی و یقال ندفت السماء بالثلج ای رمت به۔ و الدابة تندف فی سیرها ندفا و هو سرعة رجع یدیها۔ ندیف مندوف پنبه زده۔

نزف۔ نزف۔ همه آب چاه را برکشیدن و همه آب چاه خشک شدن (ع ف ک ۲) لازم و متعدی یقال نزفت ماء البئر کله و نزفت البئر و نزفت البئر یستعمل مجهولا ایضا و ایستادن اشک (ع ک ا ف ۲) و انزفت البئر ای ذهب ماؤها۔ و انزفت العبرة صاحبها منها ایضا و قوله تعالی لا ینزفون عنها

ولا ینزفون بالکسر ای لا ینکردن (ع ک اف ۲)
و بالفتح ایضا - منزف بالفتح والکسر مثل منزوف و نزیف
یعنی مست وبیهوش شده و نزفة بالضم آب وشراب
اندک نزف ج - نزفه الدم اذا خرج منه الدم الکثیر
حتی یضعف فهو نزیف ومنزوف - وفی المثل اجبن
من المنزوف ضرطا - ویقال نزف الرجل فی الخصومة
اذا انقطعت حجته - وانزف القوم اذا انقطع شرابهم
او ماء بئرهم وقری قوله تعالی لا ینزفون بالکسر
لهذا المعنی -

نسف نسف - برکندن بنا و علف (ع ض ا
ک ۲) انتساف برکندن وتمام ناکردن سخن را و
آهسته گفتن از خوف ویقال انتسف لونه المجهول
ای امتقع - ویقال هما یتناسفان یتساران نسیفة
نشان خرگزیدگی وکار بر اندام ستور نسف ایضا
باد بر دادن خرمن وجز آن منسف مسکو نسافة بالضم
آنچه افتد از باد بر دادن گندم یقال اعزل النسافة
وکل الخالص - منسفة آلت برکندن بنا بعیر نسوف
ابل منا - بیخ شتران که علف را از بیخ برکند و
یقال للفرس انه لنسوف السنبک اذا ادناه
من الارض فی عدوه -

نشف نشف - بخود کشیدن جامه خوی را و کاغذ
سیاهی را و حوض آب را (ع ک اف ۲) تنشف
سنگی که ... نشفة ... نشف بالتحریک اسم
سنگ است سیاه سوخته نشفة بالتسکین سنگ پا
نطاف نشف ج - نشافة بالضم شیر وقت دوشیدن

انتشاف سر شیر خوردن انشاف سر شیر خورانیدن
ویقال انتشف لونه بالکسر وتشفی ای ساته و زغوة
من التشییف والترهیة -

نصف نصف - بالکسر نیمه - و داود و من اللغات
وبضم النون لغة فیه و قرأ زید بن ثابت فلها النصف
بالضم - اثنا و نصفان بالفتح خنو نیمه پ نصف بالتحریک
زن میانه سال وجمع ناصف ومو الخادم نصیف
تصغیره بلا ها لانها صفة یقال امرأة نصف ورجل
نصف ونساء انصاف وقوم انصاف ونصفون
ایضا - ناصفة آب لو اصف ج - نصیف معجر و
نیمه چیزی - وپیمانه وفی الحدیث ما بلغ مد احدهم
ولا نصیفه - نصف به نیمه رسیدن هر چیزی را
(ع ف اص ۲) یقال نصف القرآن - ونصف عمره
ونصف الشیب رأسه - ونصف الازار ساقه - و
نصف النهار وانتصف بمعنی - ونصفهم نصافا ونصافة
ای خدمهم - منصف بالفتح نیمه راه - منصف چاکر ومنصف
ج - نصفة بالتحریک - انصاف داد دادن وحق کردن
و به نیمه رسیدن - انتصاف داد ستدن وبه نیمه رسیدن - ومعجر
برافکندن زن تنصف خدمت کردن - ومعجر پوشیدن تناصف
یکدیگر را انصاف دادن تنصیف دو نیم کردن - ومعجر
بر سر کسی افکندن مناصفة دو بخش کردن مال را -

نضف نضف - همه پستان را مکیدن شتر بچه
(ع ک اف ۲) انضاف مثله -

نطف نطفة - بالضم آب صافی نطاف ج -
و آب مرد و نطف ج - ناطف شکرینه ناطفی فروشنده آن

نطفان رفتن آب (ع ف اض ۲ و ک ۲) نطوف
شبے کہ تا بامداد وے باران بارد نطفۃ بالتحریک گوشوار
نطف ج ـ تنطف گوشوار در گوش نہادن ـ و آلودہ
شدن بعیب تنطیف گوشوار کردن دیگرے را و منہ
وجنینۃ منطفۃ ای مقرطۃ ـ نطف بالتحریک آلودگی
بعیب یقال ہم اہل الریب والنطف نطف الرجل
بالکسر ای اتہم بریبۃ ـ و نطف الشئی ای فسد ـ ویقال
النطف اشراف الشجۃ علی الدماغ والدبرۃ علی الجوف
وقد نطف البعیر ـ انطاف متہم کردن کسے را نطف
بکسر الطاء نام مردے ـ

نظف ـ نظافۃ ـ بالفتح پاکیزگی (ع بضمہا) نظیف
نعت منہ ـ تنظیف پاک کردن تنظف پاکی نمودن
و پاکی جستن استنظاف تمام گرفتن چیزے را یقال
استنظف الخراج ای اخذہ تماما ـ

نعف ـ نعف ـ جائے بلند و ہموار کہ فرود از کوہ
باشد سنرو و غبیث کالاہا بمعناہ ایضا نعاف ج ـ
انتعاف ماندن چیزے بدیگرے تا عفت الطریق
ای عارضتہ ـ نعفۃ بالتحریک پوستے کہ سپس
رحل آویزند ـ

نغف ـ نغف ـ بالتحریک کرم کہ در بینی شتر و گوسفند
باشد نغفۃ یکے ـ و کرم و انہ نحرما و فی الحدیث ان یاجوج
و ماجوج یسلط علیہم النغف فیاخذ فی رقابہم ـ

نفنف ـ نفنف ـ ہوائے میان دو کوہ ـ

نقف ـ نقف ـ شکستن تار سر ـ و کفانیدن
حنظل را ـ و نزدیک دماغ رسیدن شکستگی ـ و باندرون
رسیدن جراحت و ریش ستور (ع ف اض ۲)
مناقفۃ نقاف یکدیگر را سر شکستن یقال الیوم قحاف
وغدا نقاف ای الیوم خمر وغدا امر ـ و انقفتک المخ
ای اعطیتک العظم لتستخرج مخہ ـ و قولہم لا تکونوا کالجراد
رعی وادیا وانقف وادیا ای اکثر عبثہ فیہ ـ انتقاف
بیرون آوردن چیزے منقاف منقار طائر ـ و شبہ
سپید کہ آنرا مورچہ خوانند منقوف مرد سبک کم گوشت

نکف ـ نکف ـ بالتحریک غدود ہا کہ در پس گوش
باشد نکفۃ یکے ـ و ننگ داشتن از کارے (ع ک ۱
ف ۲) استنکاف مثلہ ـ ویقال نکفت الابل فہی
منکفۃ اذا ظہرت نکفاتہا ـ نکاف بالضم آماس بیخ گوش
نکفتان دو اصل استخوان بیخ ذقن نکیف نام موضع
یوم نکیف روز واقعہ میان قریش و کنانہ و نکفت الغیث
وانتکفتہ ای قطعتہ و ذلک اذا انقطع عنک ـ و ہذا
غیث لا ینکف و فلان بحر لا ینکف ای لا ینقطع و لا ینزح
نکف آب چشم پاک کردن از روے بانگشت ـ
و پیچ کم کردن (ع ف اض ۲) انتکاف کذلک و میل
کردن و عدول نمودن از چیزے یقال نکفت عنہ
ای عدلت عنہ مثل کنفت ـ ویقال ضرب ہذا فانتکف
فضرب ہذا ـ والانتکاف ایضا لغۃ فی الانکفات ـ

نوف ـ نوف ـ کوہان انواف ج ـ و فرج زن ـ
و بلند و دراز شدن (ع ف اض ۲) ینوف نام بتے
عبد مناف ہو ابو ہاشم و عبد الشمس و النسبۃ الیہ
منافی وکان القیاس عبدی الا انہم عدلوا عن القیاس
لازالۃ اللبس ـ

نیف نیف - افزونی بخفف و بشدد و اصله من الواو یقال عشرة و نیف و کل ما زاد علی العقد فهو نیف حتی یبلغ العقد الثانی - و نیف علی السبعین ای زاد - قصر نیاف و جمل نیاف و ناقة نیاف است طویل فی ارتفاع - اناف علی الشئ ای اشرف - و انافت الدراهم علی المائة ای زادت -

نخفت الغنم - بر از دهن هوا بر آوردن یا بانچه مشغول آواز کرد یا آواز بینی افشاندن بر آوردن یا دم بلند کشید (عع بفتحها و ض ۲) نخیف کا سپیر مانند گریه و خنده و بینی نخاف بالکسر موزهٔ انخفه ج - نخفه کوسپیدم کرده و انخفت کثر صوت نخیفه -

نفت الارض بذرها یعنی تخم افشانی کرد و نفت انجو برو زن و معنی سفت نفیت تنک پالان شتر لتی سفره که بران پست بیزند نفانی [illegible] سفره کرد که از برگ خرما سازند و یقال ما بیده نفیه [illegible]

نهفت بجهت افتادن و سرشته شدن -

فصل الواو

وجف - وجفت - وجیف - طپیدن و دویدن از رفتار شتر (عع ف اک ۲) ایجاف راندن شتر یا اسپ یقال اوجف فاجف - قوله تعالی فما اوجفتم علیه من خیل و لا رکاب ای ما اعملتم -

وحف - وحف - گیاه انبوه و بال انبوه سیاه موی نیکو یقال شعر وحف بالسکون و الوحفة [illegible]

[illegible]

و حفرة سیاه و حاف ج - و حاف القهر بالکسر موضع و حف الرجل اذا ضرب بنفسه الارض کذا لک اسم (عع ف اک ۲) و وحف شاد - مواحف الابل خوابگاه شتر - موحف شتر زار توحیف لبعمازدن و احف نام موضع -

و خف - وخف - زدن خطمی چندانکه لعاب بیرون دهد (عع ف اک ۲) ایخاف مثله - و خیفه لعاب آن - موخف اتبق -

و دف - و دوف الاناء - ای قطر (عع ف اک ۲) استیدان قطره قطره چکانیدن پیه را و دفه و دیفه مرغزار سبز و ملتف تاک -

و ذف - توذف - [illegible] نماد ان [illegible] و خرامان رفتن - و تذافت [illegible] یقال مر فلان یتوذف -

ورف - ورف - وریف - فراخ افتادن سایه و گرایدن نباتات (عع ف اک ۲) ظل وارف وریف [illegible]

و [illegible] - [illegible] ف [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

عج بفتحها وربما قالوا للجارية وصيفة والجمع وصائف
استيصاف علاج پرسیدن از طبیب والصفة کالعلم
والسواد وعند النحويين النعت وهو اسم الفاعل
والمفعول نحو ضارب ومضروب او ما يرجع اليهما
من طريق المعنى نحو مثل وشبه وما يجري مجرى
ذلك يقولون رأيت اخاك الظريف فالاخ الموصوف
والظريف صفة له ولا يجوز ان يضاف الشئ الى
صفته كما لا يجوز ان يضاف الى نفسه لان الصفة
هو الموصوف عندهم۔
وطف۔ وطف۔ بالتحريك بسيار مژهٔ ابرو شدن
ووطف نعت منه سحابة وطفاء ابر دامنها فرو هشته
وباران ناک عيش اوطف عيش نرم وخوش۔
وظف۔ وظيف۔ باریکی ساق وذراع از ستور
وظفة ج۔ ويقال وظفت البعير اذا قصرت قيده۔
ويقال مر يظفهم اي يتبعهم۔ وظيفة روزمره از طعام
وخدمت وکار وذکر ومانند آن توظيف وظيفه کردن
وغف۔ وغف۔ ضعف بینائی وچیزیکه بشکم چهار
بند تا گشنی نتواند کرد ایغاف بشتاب دویدن۔
وقف۔ وقف۔ دستبانه از عاج۔ وایستادن
ووقوف کذلک وایستانیدن لازم ومتعد عج فدا
ک ۲ ومطلع کردن بر چیزے ووقف کردن بر
ساکین چیزے را ایقاف کذلک ولکنها لغة رديئة
وليس في الكلام اوقفت الاحرف واحد۔ اوقفت
عن الامر الذي كنت فيه اي اقلعت وذكر الاصمعي
واليزيدي عن ابي عمرو العلاء انه قال لو مررت
برجل واقف فقلت له ما اوقفك ههنا لرأيته حسنا۔
موقف جائے ایستادن موقفا الفرس شکن بازوو
وتهی گاه اسپ موقفا المرأة الوجه والقدم ويقال
عين المرأة ويداها وما لا بد من اظهاره لها موقفها۔
توقيف وقوف آوردن درحج۔ وواقف گردانیدن
کسے را بچیزے ويقال وقفت المرأة اي جعلت
في يديها۔ الوقف يعني القلب۔ وفرس موقف
اذا كان في اوظفته البياض كالوقف۔ تواقف
دو گروه باهم بجنگ ایستادن توقف درنگ کردن
وچشم داشتن مواقفة وقاف باکسے درکارے
فرو ایستادن استيقاف ايستادن خواستن وقيفه
بز کوهی که در پناه صخرهٔ ایستاده باشد از بیم سگ
واقف مطلع از انصار۔
وكف۔ وكف۔ وكيف۔ توكاف۔ چکیدن
سقف خانه از باران یعنی درده کردن عج ک اف ۲
الكاف لغة فيه۔ ناقة وكوف شیرناک وکف ايضا
نطع توكف توقع يقال نازلت التوكف حتى لقيته۔
وكف بالتحريك بزه۔ وبزه مند شدن عج ک ا
ف ۲ وعيب يقال ليس عليك في هذا وكف اي
عيب وکرانه کوه وكاف اکاف پشتاکند يقال
اكف البغل واوكفه۔
ولف۔ ولاف۔ باکسی الف گرفتن مثل ايلاف
وهو المؤالفة ونوعے از دویدن ولیف شاه دیاهم
آمدن قوم برابر برق وليف اي تتابع۔
وهف۔ وهف۔ وهيف۔ برگ بر دن آوردن

ثباته وکوالیدن ع ن اک ۲ ویقال ما یوهف له شیٔ الا افده ای ما ینفع۔

ولیف القدر۔ پایه دیگ و یک پایه ساخت ع ن اک ۲ او ثقها و ثقها شا۔

وضف البعیر شتر تیز تابی کرد او شمت شاه او خفته او جفته فی الرکض۔

وقعت۔ موضع پشت از زمین که در آن آب فراهم شود و ج وقوف بالضم شخص ثباتی۔

فصل الهاء

هتف۔ هتف۔ آواز دادن آواز کردن ع ن اک ۲ یقال هتف الطائر تهتف هتفا۔ وهتف به هتافا ای صاح به۔ قوس هتافه و هتفی۔

هجف۔ هجف۔ مثال هزبر مردم و شتر مرغ باشد گران سنگ۔

هدف۔ هدف۔ بالتحریک۔ چیزی بلند و برافراشته از بنا و ریگ توده و پشته و مانند آن و نشانه تیر و مرد بزرگ و ابو هدف ای الشیخ اشرف۔ و امراة هدفه ای جسیمه۔ و اهدف علیه ای اشرف۔ و اهدف لک الشیٔ ای انتصب۔ و کل شیٔ منتصب فهو هدف ای عالی مرتفع بالاکم و گیرها از مردم و نشانها سکون علیه۔

هرف۔ هرف۔ اطناب کردن در مدح و ثنا ع ن ا ک ۲ یقال لا تهرف بما لا تعرف و هما پیوسته بخود را و پیوسته آن مثل احمد ای قائل۔

هرشف۔ بالکسر و شدید الفاء زن کلان سال و یا بیکاری و یا هرشفه ای رشتن و الهرشفه خرقه ینشف بها الماء و قال۔

یقال (شعر) طوبی لمن کانت له هرشفه۔ و نشفه یملا منها کفه۔ و گنده پیر کلان سال۔

هزرف۔ هزرف۔ مثال جبرد شتر مرغ گران۔

هفف۔ هفف۔ بالکسر ابر تنک بی آب۔ ... از وقت ... و در گذشته ... الازدی ... و لو است ... و الهفاف البراق و الخفیف ایضا و هفت ... ظل هفاف و ریح هفافه سایه تنک و باد تیز و خوش ... هفاف و هفافه ای قمیص هفاف ... و هفت هفیفا ... شتاب رفتن ع ن اکه ۲ امراة هفهافه و مهفهفه ای ... باریک میان ... بر کهوف دل و تیز خاطر۔

هلف۔ هلوف۔ مثال ... کران جان جافی کلان ریش۔

هنف۔ اهناف۔ بفتح ... خندیدن قهانفه تانف کذلک۔

هوف۔ هوف۔ بالضم باد گرم۔

هیف۔ هیف۔ کذلک و آن بادی باشد که از ... یمین وزد و یقال ... هیف الا ... ای لعادة ... و تهیف الرجل من الهیف یعنی سموم زده شد کما یقال اشتی من الشتاء۔ و هافت ... شوه ... کذلک۔ و ... ای ... رجل هیفان ای عطشان۔ و ... القوم ای صاروا ... ابل عطاش۔ هیف بالتحریک۔ باریکی میان رجل اهیف و امراة هیفاء و فرس هیفاء ایضا۔

هجنف - بالفتحات وتشدید النون دراز بینی۔
هذوف بفتحتین شتابی کردن ص ح ف اک ۲ هذاف
کشدادو صحرن و محمل شتابنده تیز رو۔
هذروف - بالضم شتابنده یا ریعف ج هذرفه شتابی
هرجنف - کند شب مرد ناتوان۔
هرشفه - بالکسر نام شخصی۔
هرنف - سست شدید همرنفه زدن سست آواز
وسست آواز در گریه۔
هزروف - کرنبه و مثل ابدا و قرطاس و هیزفون
شتر مرغ سبک و شتاب و هزرف شتابی کرد هزرفه
بالکسر و هزرفه کبیر و ذو هشتر باده کلان ساله
وزن گنده پیر۔

هطلف ارزق و درشتیده ص ح ف اک ۲ هطلف السحاب
اتق و دفرتق باران کر شهر و فطلف سنگ گشتند باران فراخ
... من ... و من اسد و هم اول
من ... ایشان و کثیر حسن ابن حجیل واقعر
هلقف بفتحتین کمی اشتهای طعام۔
هکف بفتحتین شتاب در رویدن یا رفتن هنگفته
کبیدل و بغل موضعی و النون زائدة۔
هلنف - کبیر و جل مضطرب خلقه۔
هلقف - کبیر و جل کنکالح ذو فرک۔
فصل الیاء - لیف بفتحتین کس و بلال
بن یساف بالکسر وقد یفتح تابعی کوفی سولی اشجع کرد
علیا امیرالمؤمنین کرم الله وجهه۔

باب القاف

فصل الالف

ابق - اباق - گریختن بنده ص ح ف اض ۲ دک ۲
دک افت ۲ ایضا تابق پنهان شدن ابق بالتحریک ...
ارق - ارق - بیداری ص ح ک افت ۲ ارق
نعت منه ائتراق کذلک - تأریق بیدارکردن ارقان
لغة فی یرقان وآن بیماری زرده است که در مردم
ودرکشت زار افتد یقال زرع مأروق و ...
یقال جارنا ام الحویق علی ارتق یعنی ...
اراق بالضم نام موضعی
ازق - ازق - تنگی مأزق تنگی جای وجایگاه و تأزق
صدری ایضا ...
افق - افق بضمتین وسکون ۲ کرانه آفاق ...

رجل افقی افاقی منسوب والضم یقول افقی بفتحتین
فرس افق اسپ نیک و کذلک الانثی منه - آفق
آنکه در غایت کرم باشد آفق مصدر منه ص ح ک اف
فرس افق قوبل من افق وآفقه اذا کان کریم الطرفین
افق پوست نیم پیراسته آفق ج مثل ادیم و ادم
افق بسکون ۲ پیراستن پوست ص ح ف اک ۲ افیق
پیراسته رفته ج مثل ادیم واوجه و ...
ویقال افق فلان اذا ذهب فی الارض - وافق
فی العطایا ای فضل ... ایضا ...
انق - تأنق - ... کذلک - انق
بالکسر ... و ...
انقه ... و ...

مثال فوعل دیوانگی مأذون مجنون وان شئت جعلت اولق علی مثال افعل لانه یقال ألق الرجل فهو مألوق - وامرأة ألقی بالتحریک زن سبک خیز ألق ای مثالق وهو علی وزن اشج - الوقه طعام از سکه

انق - آنق - شادی وشادمانه شدن ع ع ک ا ف ۲ شئ انیق ای حسن معجب وانقنی الشئ ای اعجبنی وتأنق فی الامر اذا عمله بنیقة ای متوق فی الامر یعنی ریزه کاری نمود از خود ویقال له اناقه واناقه بالکسر والفتح ریزه کاریست او را وتأنق فلان فی الروضة اذا وقع فیها معجبا بها - انوق علی فعول مردارخوار وفی المثل اعز من بیض الانوق لانها تحرزه واوکارها فی رؤس الجبال والاماکن الصعبة وهی تحمق مع ذلک -

اوق - آوق - گرانی یقال ألقی علیه اوقه وأوقته تاویقا ای حملته المشقة والمکروه -

اهق - ایهقان - جرجیر وحشی واو را اندا د گویند بپارسی -

ابق [illegible] یقال [illegible] بزشکل [illegible] الطواویس [illegible] خالص تریاق لانها والمفاصل [illegible] الوکیل [illegible]

ارق ایهن گوشه چشم -

ایق - [illegible] او هو المربط [illegible] من الوظیفین [illegible] -

فصل الباء

بثق بثق - بالفتح والکسر [illegible] را

وجاست [illegible] ع ف رض ۲ انبثاق دیدن پیدا آب - بخق بخق - یک چشم کردن (ع فتعها) بخق بالتحریک ای عور بخق بفتحتین خرقه که زیر میخ را افگنند تا چرب نشود -

برق - بروق - درخشیدن برق ع ف اضرب برق بریق درخش بروق ج - یقال برق خلب بالاضافة وبرق خلب بالصفة وهو الذی لیس فیه مطر - ویقال رعدت السماء وبرقت برقا ای لمعت ورعد الرجل وبرق ای تهدد - ورعدت المرأة وبرقت ای تزینت وقد مرفی باب الدال فی الرعد - ابرق القوم ای اصابهم البرق - وابرق الرجل اذا لمع بسیفه وابرقت الناقة وبرقت اذا شالت بذنبها وتلقحت بیست بالغ فهی بروق ومبرق ونوق مباریق بریقه اللبن تصب علیه الاداة ومن قلیل براق ج ویقال ابرقوا الماء بزیت ای صبوا علیه زیتا قلیلا - وبرق لنا فلان طعاما بزیت او سمن برقا - براق بالضم نام ستوری که رسول علیه السلام در شب معراج بروی نشست برق بالتحریک خیره شدن چشم [illegible] قوله تعالی فاذا برق البصر تحیر بطرف [illegible] کردن چشم گوسفند از خوردن بروقه وآن گیاهیست وفی المثل اشکر من بروقه لانها تخضر اذا رأت السحاب - تبریق چشم نیکو کشادن ویقال للبیضة ابریق بالکسر وسیف ابریق ج وهو معرب شمشیر آب دهنده وابرق نال با سنگ وریگ [illegible] آمیخته - وکذلک برقة بالضم - وبرقاء زمین

کرده و رنگ دارد و کل شئ اجتمع فیه سواد و بیاض
فهو ابرق حتی انهم یسمون العین برقاء - بارق ابر
با درخش - و نام قبیلهٔ از یمن - و جائے نزدیک کوفه
بارقه شمشیر برق بالتحریک معرب بره - برقان بالکسر
والضم ج - استبرق دیباه سطبر و هو معرب و
تصغیره ابیریق -

برزق - برازیق - رابع حروفه بالزاء المعجمة
جماعات مردم و اسپ -

برشق - برنشق - شادمان و ابرنشق الشجر ای اخرج
بزق - بزاق - بالضم و بصاق خدو بزق مصدر منه
(ع ف اض ۲) -

بسق - بساق - کذلک بسق مصدره بسوق
بالیدن درخت و منه قوله تعالی والنخل باسقات
و زبردست شدن کسے بر اقران خود (ع ف اض ۲)
ابساق شیر در آمدن در پستان پیش از نتاج ناقه مبسق
نحت منه و نوق مباسیق -

بصق - بصاق - بزاق و ایضاً نوعے از درخت
خرما بصق خدو انداختن (ع ف اض ۲) بصاقة القمر
بالضم سنگ سپید درخشان -

بطق - بطاقة - بالکسر رقیقة توضع فی الثوب فیها
رقم الثمن بلغة اہل مصر -

بطرق - بطریق - بالکسر سرہنگ و مرد مبارز معرب
بطارقة ج -

بعق - بعاق - بالضم ابر فرو ریزنده یعنی انبعاق
تبعق سخت فرو ریختن ابر باران را - و ناگاه فرود آمدن

چیزے بر کسے و فی الحدیث ان الله تعالی یکره الانبعاق
فی الکلام و رحم الله عبدا اوجز فی کلامه - تبعیق
شگافتن خیاب و فی الحدیث یبعقون لقاحنا ای
ینحرون ابلنا و یسیلون دماءها - و یقال عقاب
بعقاة مثل عبنقاة -

بقق - بقة - پشه بق ج - و نام جائے رجل بقاق
و بقاقة مرد بسیار گوے و الهاء للمبالغة بقباق مثله
و ابق الرجل ای اکثر کلامه - بقبقة بانگ کوزه و منه
بقبق الکوز - و بقت المرأة و ابقت ای اکثر ولدها -
و بقت السماء ای جادت بمطر شدید -

بلق - بلق - بالتحریک سیاهی و سپیدی بلقة بالضم
پیسکی ستور ابلق بلقاء نعتان منه - ابلقاق ابلک
شدن اسپ و فی المثل یجری بلیق و یذم و هو اسم
فرس کان یسبق الخیل و مع ذلک یعاب - ابلق نام
حصارے و فی المثل تمرد مارد و عز الابلق و هما حصنان
قصدتهما زباء ملکة الجزیرة فلما لم تقدر علیهما قالت ذلک -
بلق نام شهر مصر - و خانهٔ از پشم و نمد - و جماعت ابلقا
بلقاء شهرے بشام بلق تمام کشادن در را (ع ف اض ۲)
ابلاق کذلک - انبلاق کشاده شدن بلوقة بالفتح و الضم
بیابان بلالیق ج -

بلثق - بلاثق - آبہائے گرد آمده در جائے -
بلعق - بلعق - نوعے از خرما -
بنق - بنقة - خشتک پیراهن بنیقتان دو دائره
سینهٔ اسپ -

بندق - بندق - بفتحتین گوے گلین که اندازند

بندقه یکے بنادق ج - وفی المثل جذ احدا ورا کرک

بندقه - بنادقه ایضا پدر قبیلهٔ از یمن -

بوق - بوق - بالضم معروف یعنی نائے بزرگ -

وچیزے باطل یقال اصابتهم بوقه سنکرة دهیاه وفتحة

من المطر انجبست ضربة - بائقه سختی یقال باقتهم البائقة

بوائق ج - وفی الحدیث لا یدخل الجنة من

من من جاره بوائقه ای ظلمه وغشمه وغوائله وشره بوق

سست بند (ع ف اض ۳) بوق سختی انباقت علیهم

بائقه شر مثل انباجت ای انفتقت - وانباق

علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة کما یخرج الصوت

من البوق - باقه بندتره -

بوق باق - بالتحریک بیدی ولیس من البرص -

بوق - کصبور سید ناه (ع ف اض م) یقال

باقتهم الداهیة وانباق علیهم الدهر ای هجم علیهم بالداهیة

بخدق - کجعفر اسپغول -

باخریقی - ورسته شاه الفقیه ابوع عبد الرحیم

بن ... عثمان الباخریقی وکان ابوه بزاز

یتبایع الکرابیس ...

بخنق - کجندب ... عصفور کوسته که دختران ...

کنند و بر دو طرف آن ازان بر بنا بندند تا ... از

روغن آلوده نشود و بر روغن هم گرد نرسد و ... بنق

خرد وکلاه کوچک وچادر مانند سته که بر گردن ...

بدرقه - بالدال والذال رهبری بدرقه رهنما -

باذق - بکسر الذال وفتحها شیرهٔ انگور اندک

طبخ یافته وتیز گشته معرب بادهٔ و باذق باذق بنا

بباذقه پیادگان بیدق یکے بذق رونما در شطرنج

کوچک سبک بذوق ج البذقه کمذ ...ن کالاسم

افضل من فصاله -

برنیق - کرنبیل ... نمرو نوسه ... اسپاه و کرد ...

وسپید باشد یا خرد سیاه و هو برنیق البطن من العرب

او برنیق رجل من بنی سعد -

بستق - کجعفر ... پستقان صاحب باغ یا باغبان

بستوقه بالضم مرطبان چه سفالینه معرب بستو -

بشقه بالعصا - بعصا زدن او (ع ک ا ... وفتح

ک ۲) وبشق فلان تیز نگریستن وفی الاستقاد

من البخاری بشق المسافر ای تاخر ولم یتقدم اقدام

او مل او عجز عن السفر لکثرة المطر کنجم الباشق من الطیر

وفی المطر و عجزه عن السیر ... ولا یبعد و ... ان

لسق او لشق باللام ... شق و باشق ... باشد و

آن پرنده ... سته شکاری و انشق ... جانور ...

انبشاق ... ست ...

بعقته ... برادران آب از کنار ... شکسته حوض یا جوی

وانبعاق ... الماء من الحوض اذا انکسر ...

بحرق ... ماه ...

بعرق ... بالفتح ... بالکسر ...

تباعق ... پنهانی ... آن ... نزدیکی

... بیرون ...

بلهق ... کجعفر ... بالسرو ... یا ... و ...

... بلق ...

بنارق - ... است از ... سازی ...

وسپے برد۔
بهلق۔ کزبرج وجعفر وعصفر زن سخت سرخ پابسیار گوسپے خرد وقبیلۂ ازعرب وبالکسر مرد فریادکن دل تنگ بیقرار وجاء بالکلمة بهاقا بالکسر بالفتح یعنی رو برو سپے پرده حرف زد والهالبق الاباطیل وکجعفر بلاء باقة تکبر کردن ولافیدن وحرف زدن ودروغ گفتن تبهلق مثله جامع بهلیق مسجدیست جامع بجانب مغرب بغداد۔
بیقیة۔ بالکسر نباتیست درازاز عدس درکشتزارها روید وقوته کقوته جید للمفاصل والقبل والفتق بیقة بالکسر دانۂ است سبزکلان ازکرسنه وآنرا نان خشنا وجوش داده میخورند وعلف گاو هم میشود۔

فصل التاء

تاق۔ تاق۔ پرشدن مشک ازآب (ع ک ان ۲) اتاق متعد منه وپرخشم شدن وفی المثل انت تئق وانا مئق فکیف نتفق تئق شتابنده ببدی تأقة بالتحریک تختی غضب۔ وشتافتن ببدی یقال تأقة۔
ترق۔ تریاق۔ بکسر التاء تریاک یعنی پازهر وتسمی الخمر تریاقا۔ ترقوة بالفتح چنبر کردن یقال ترقیت الرجل ترقاة ای اصبت ترقوته۔
توق۔ توق۔ توقان آرزومند شدن (ع ف ا ض ۲) یقال الیه تواق الی المعالی۔
تیفاق الکعبة۔ بالکسر روبروسے کعبه موضعه فی وف ق۔
تفروق۔ بالضم ونبالۂ خرما۔

قرب تقتاق۔ سیرشب براسے آب که جلد باشد وتقاتق وتقتق شاه تقتقة جنبش وسخت سیر وتقتق من الجبل ازکوه افتاد وتقتقت عینه یعنی چشم بمغاک فروشد۔
تقلق۔ کزبرج بندۀ است آبی۔

فصل الثاء

ثدق۔ ثدق المطر ای جد۔ سحاب ثادق ووادی ثادق ای سائل۔ وثادق ایضا اسم فرس۔
ثفرق۔ ثفروق۔ بالضم قمع خرما ثفاریق ج۔ وهی اقماع البسر وغیره۔
ثبق العین۔ اشک چشم زود آمد (ع ف ن ک ۲) ثبق النهر ثبقا وثبقا فاشتاب شد وآب ان فراوان شد۔
ثروق۔ کجعفر جیست بزرگ مرقبیلۂ دوس را۔
ثفشق۔ بسخن بیخردی گفتار کرد۔

فصل الجیم

جردق۔ الجیم والقاف لا یجتمعان فی کلمة واحدة من کلام العرب الا ان تکون معربا او حکایة صوت نحو الجردقة معرب گرده۔
جرمق۔ جرموق۔ بالضم موزه که برا سپه کرده اند عجم که بوصل ساکن بودند۔
جستق۔ جوستق۔ کوشک۔
جلق۔ جلق۔ بکسرتین وتشدید اللام موضعی در شام جوالق جوال جوالق بالفتح وجوالیق ج۔
جلهق۔ جلاهق۔ کمان گروهه وجلاه یعنی بافنده دیگ دوک ریسمان وپارچه آنرا کلاه گویند

جلبق - جلبنبق - بانگ درکه بازو فراز شود -
جنق - منجنیق - معروف و هو معرب من چه نیک یعنی فلاخن بزرگ و هی مؤنثة وزنه منفعیل من قولهم کنا نجنق مرة و نرشق اخری والجمع منجنیقات قیل هی فنعلیل المیم من نفس الکلمة لان جمعها مجانیق و تصغیرها مجینیق ولانها لو کانت الهمزة والنون زائدة لاجتمعت زائدتان فی اول الاسم وهذا لا یکون فی الاسماء ولا فی الصفات التی لیست علی الافعال المزیدة ولو جعلت النون من نفس الحرف صار الاسم رباعیا والزیادات لا تلحق بنات الاربعة اولا الا الاسماء الجاریة علی افعالها نحو مدحرج -
جوق - جوقة - گروه مردم -

جوبق - بجوهر و بضم اوله دهیست بنواحی نسف در ماوراء النهر منها احمد بن علی بن طاهر الجوبقی الا ان موضعیست بمرو شاهجان منه ابو بکر بن تمیم بن علی الجوبقی و جوبقة موضعیست به نیشاپور منه محمد بن احمد بن ایوب الجوبقی -
جنبشقة - بالضم و فتح الباء زن بد -
جابلق - شهریست بمشرق و تقدم فی جابلص -
جاثلیق - بفتح الثاء رئیس النصاری فی بلاد الاسلام بمدینة السلام و یکون تحت یدِ بطریق انطاکیة ثم المطران تحت یده ثم الاسقف یکون فی کل بلد من تحت المطران ثم القسیس ثم الشماس -
جرفقة - بالفتح نان گرده معرب -
جورق - بالفتح شتر مرغ نر و جل جرافقة بالضم مرد ... و ما علیه جرافقة لحم ای شیء منه -
جورق القطن - غوزه پنبه معرب و نام چند است به نیشاپور منها محمد بن عبد الله صاحب المتفق والمختلف و دهیست بهرات منها اسحق بن احمد المحدث و جوزق دهیست بهمدان و گرده دهیست از گردان -
جعنق - کجعفر نام شخصی -
جعفلیق - بالفتح زن بزرگ -
جهور جعلق - کجعفر زن گنده پیر بسیار گوشت و تخالقه فی الکلام والشیء المزارة -
جقفة - بالکسر شتر باده پیر و جق الطائر پرنده چال کرد -
جلوبق - کسفرجل و زو دهیست ای بی مهره و مرد فریاد کننده و جلبقة بالفتح بانگ و فریاد -
جلفق - کجعفر دارا بزین و آن تکیه گاه دکانست که پیش در و جز آن سازند -
جلماق - بالکسر آنکه بدان کمان پیچیده شود و جلقها عصب علیها الجلماق و الجلامق من الابنیة الیلامق یعنی قبا -
جنبقة - بالضم زن بدخلق -
جنفلیق - بالفتح جنفلیق یعنی زن بزرگ -
جیهوق - بالفتح پیخال موش -

فصل الحاء

حبق - حبق - بالفتح گیاه پودینه حبق بکسر تیز دادن (نیج ف اک ۴) یقال حبق ... عذق الحبیق نوعیست از خرما ... است تباه و فی الحدیث انه نهی عن لونین من التمر الجعرور و لون الحبیق یعنی فی الصدقة - حبلق

بتشدید اللام گوسپند ریزه -
حدق - حَدَقه سیاهی چشم حَدَق حِداق ج -
تحدیق تیز نگریستن حَدیقه مرغزار با درخت قوله تعالی
وحدائق غلباً و بوستان با دیوار و حَدَقوا بالرجل
واحدقوا به ای احاطوا به حَندقوق سپست دشتی -
حَدَلقه بزیادة اللام مثل التحدیق -
حدلق - حَدَلقه - مثال هدبه حدقه بزرگ چشم خانه
یقال اکل الذئب من الشاة الحدلقه قال ابوعبید
هو شیء من جسدها وما ادری ما هو وقال ابوالحسن اللحیانی
هو العین -
حذق - حذق - بالکسر حذاقه بالفتح زیرکی حَذق
حذاق زیرک شدن و نیکو دریافتن کودک (ع
ف اک ۳) و حَذِق بالکسر لغة فیه یقال حَذَق الصبی
القرآن ای مهر فیه - و یقال للیوم الذی یختم فیه القرآن
هذا یوم حِذاقه - و فلان فی صنعته حاذق باذق
اتباع - حذق ببریدن - و گزیدن تیزی و ترشی زبان را
حذوق ترش شدن (ع ف اک ۳) حَذیق منقطع -
حُذاقی بالضم مرد تیز زبان کشاده گام حذاقه تحاذق
دعوی زیرکی کردن -
حرق - حرق - بالتحریک آتش یقال فی حرق الله
ای فی نار الله و سوختگی جامه از کوفتن گازر حَرق
سوختن (ع ف اک ۳) و بسائیدن دندان بر هم
از خشم (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال یحرق نابه ای یحکه
حتی یسمع له صوت و یحرق علیک الارّم غیظا - احراق
تحریق نیک سوزانیدن مُحَرِّق لقب مردے و هو ملک
من العرب یقال له عمرو بن هند فسموه لتحریقه مائة
نفر من بنی تمیم کانوا اعادیه - تحرّق احتراق سوخته
شدن حُرقه بالضم سوزش حریق سوخته - و سوزش
و حرق شعره بالکسر ای تقطع و نسل فهو حَرِق الشعر
والجناح - و سحاب حَرِق ای شدید البرق - و ماء حُراق
بالضم آب سخت شور و فرس حراق العدو ایضا اذا
کان یحترق فی عدوه - حراق حُراقه بالضم سوخته
چقماق والعامة تقوله بالتشدید حَرّوقاء لغة فیه -
حَرّاقه بالفتح والتشدید نوعے از کشتی ها که نفط اندازان
آلت نفط اندازی در وے دارند حارقتان دو سر
سرین محروق سر سرین گسسته حُرقتان نام دو شاعر
تیم بن قیس و سعد بن قیس حَرَنقه آشام کرم یقال
وجدت بنی فلان مالهم عیش الا الحرانق - حارقه
من النساء الضیقة الفرج و فی حدیث علی رضی الله عنه
خیر النساء الحارقه - حرقان بالضم بیکدیگر سودن دندان
محارقه مجامعت -
حزق - حزق - حزقه - بالکسر گروه مردم و مرغان
و زنبور و جز آن و فی الحدیث کانهما حزقان من طیر
صواف حِزَق ج مثل فرقه و فرق - حازقه حزیق
حزیقه کذلک - حزق بضمتین و تشدید القاف آنکه
گام تنگ نهد در رفتن و فی کلامهم حُزُقّه حُزُقّه ترقّ
عین بقه ترق ای من الترقی - حَزق بر بستن
(ع ف اک ۳) متحزق مرد سخت بخیل حازق آنکه موزه
بروے تنگ آمده باشد یقال لا رای لحاقن
ولا لحازق - حازوق نام مردے از خوارج حزق

بالکسر مثله۔
حزرق۔ حزرقة تنگی و تنگ کردن بند بر کسے
محزرق در تنگ و بند مانده ویقال بتقدیم الراء
علی الزاء ایضاً۔
حقق۔ حق۔ خلاف باطل۔ و سزاوار و درست
و درست۔ و واجب حقوق ج۔ حقة اخص منه یقال
هذه حقتی ای حقی و حقیقت چیزے یقال لما عرفت الحقة
منی تهرب۔ وقولهم لحق لا آتیک هو یمین للعرب یرفعونها
بغیر تنوین اذا جاءت بعد اللام و اذا ازالوا عنها اللام
قالوا حقاً لا آتیک۔ ویقال کان ذلک عند حق لقاحها
وحِقّ لقاحها بالکسر ایضاً ای حین ثبت ذلک فیها حقة
بالضم معروف ج حقق و حقاق ج۔ حق بالکسر شتر
بسال چهارم در آمده حقة و حق ایضاً مونث و ج
والجمع حقاق و حقق و جمع الحقاق حقق مثل کتاب
کتب و حقائق جمع الجمع ایضاً۔ وقیل جازت الناقة
الحق اذا جازت السنا ولم تلد۔ و نتجت الناقة علی حقها
ای الوقت الذی ضربت فیه عام اول۔ ویقال قعد
فلان علی ساق رأسه ای وسط رأسه و جئت فی حاق الشتاء
ای فی وسطه۔ احاقة قیامت و حاقة ای غاشیة و
ادعی کل واحد منهما الحق فاذا غلبه قیل حقه۔ ویقال
للغیر حق و لا حقاق ای خصومة حقاق خصومت کردن [illegible]
خصومت کردن دو کس با هم یقال احتق فلان و
فلان ولا یقال للواحد کما لا یقال اختصم للواحد
[illegible]
[illegible]

وحطم بعضنا ای قتل بعضاً و اقلت بعضنا جرحاً تحقیق
درست کردن سخن و وعده۔ و درست کردن حق بر کسے
(ع ف اص ۲) یقال حققت حذره و احققته اذا فعلت
ما کان یحذره۔ وحققت الرجل و احققته اذا اتیته۔
وحققت الامر و احققته اذا تحققته ای صرت منه علی یقین
ویقال حق له ان یفعل کذا و حقیق ان یفعل کذا۔
وحق لک و حقیقت ان تفعل هذا ای انت حقیق به
ومحقوق به ای خلیق له تو سزاوار ی بدان و استحقاق
ومحقوقون۔ حق ایضا واجب شدن لزم (ن ک ۲)
احقاق متعدی فیه۔ استحقاق استیجاب و تحقق عنده
ای صح تحقیق درست و درست کردن کلام محقق ای
رصین و ثوب محقق ای محکم النسج حقیقة الشیء خلاف مجاز
وانچه واجب شود بر کسے حمایت آن یقال منه
فلان حامی الحقیقة و نطاق الحقیقة ای چیزے که نگاه [illegible]
کرده باشد [illegible]
[illegible] حقیقت [illegible] درست
[illegible] ویقال [illegible]
ویقال هو اسیر فی اول الحیل [illegible] ذلک۔
حلق۔ حلقة۔ بالفتح معروف و منه حلقة الباب و
حلقة القوم و جمع حلق بالتحریک علی غیر قیاس ویقال
حلق مثل بدرة و بدر۔ ویقال الواحد حلقة بالتحریک
والجمع حلق و حلقات۔ و جمع حالق حلقة یقال قوم
حلقة للذین یحلقون الشعر۔ حلق بسکون الثانی
[illegible] گلو حلقوم کذلک حلوق ج۔ موی
ستردن۔ و بر حلق زدن (ع ف ک ۲) حلاق بالکسر

خاتم ملک - و مال بسیار تحلیق مبالغة فی الحلق و بلند تر رفتن مرغ در ہوا - و بشکل حلقه داغ کردن ستور را محلق نام مردے محلق بکسر المیم گلیم درشت حالق پستان پرشیر حلق حوالق ج - و تاک رزفته بر درخت و کوه بلند - و جاے بلند یقال جبار من حالق ای من مکان مشرف - و قولهم لا تفعل ذاک امک حالق ای اثکلها الله حتی تحلق شعرها - و قیل عند الامر یعجب منه خمشی عقری حلقی کانه من الحلق والعقر والخمش ہو الخدش و فی الحدیث انه صلعم حین قیل له ان صفیة بنت حیی حائض فقال عقری حلقی ما اراها الا حابستنا قال ابو عبید ہو عقراً حلقاً بالتنوین ای اصابها الله بالعقر و بوجع فی حلقها - احتلاق موے ستردن و یقال حلق معزه ولا یقال جزه الا فی الضان - شعر حلیق و لحیة حلیق ولا یقال حلیقة - حلاق مرگ مثل قطام بنیت علی الکسر لانه حصل فیها العدل والتانیث والصفة الغالبة وہی معدولة من حالقة - حلاقة المعزی بالضم ما حلق من شعره عنز محلوقة - حلاق در دو حلق حلاق بالکسر اسم فی حلق یقال ان رأسه لجید الحلاق تحلاق بحلقه نشستن مردم حلق بالتحریک پوست رفتن و سرخ شدن قضیب اسپ و خر از گشنی کردن (عح ک ا ف ۲) یوم تحلاق اللمم یوم تغلب علی بکر ابن وائل حلقان بالضم خرماے نیم رسیده تحلقن کذلک حالقة محلقة یکے حوقلة لا حول ولا قوة الا بالله گفتن -

حمق - حمق - بالضم و بفتحتین بے عقلی و گولی (عح ک اف ۲) حمق نعت منه حماقة ایضاً مصدر منه (عح بضمها) احمق نعت منه و کاسد شدن بازار حبتر الحمق نام مردے و امرأة حمقاء و قوم حمق و حمقی و حماق و نسوة کذلک - البقلة الحمقاء و ہے ثقه فرفه وہی الرجلة - احماق احمق یافتن کسے را و بچگان احمق زادن یقال احمقت المرأة فهی محمق و محمقة - محماق بالکسر زن بسیار احمق زاینده تحمیق بحماقت نسبت کردن تحامق بگولی یاری دادن استحماق احمق شمردن تحامق خویشتن را گول ساختن - انحماق کاسد شدن بازار و انحمق الثوب اخلق - حماق بالضم آبله که بر اندام ابله محموق آبله زده -

حملق - حملاق العین - بالکسر باطن اجفانها الذی یسود بالکحل او ما غطته الاجفان من بیاض المقلة - حملق الرجل ای فتح عینیه و نظر نظرا شدیدا -

حنق - حنق - بالتحریک خشم حناق ج - و خشم گرفتن (عح ک اف ۲) حنق نعت منه - احناق بخشم آوردن و باریک شدن کوهان شتر حمار محنق خر باریک و لاغر شده از بسیار گشنی محانیق شتران لاغر -

حوق - حوق - روفتن خانه (عح ف اص ۲) حوقة بالضم خاک روبه محوقة جاروب حوق بالضم گرداگرد حشفه -

حیق - حیق - فرا گرفتن صلته بالبا (عح ف ا ک ۲) قوله تعالی لا یحیق المکر السیئ الا باهله و قوله تعالی و حاق بهم العذاب ای احاط بهم و نزل -

حبقة - بالفتح تنگی نفس از زفتی یا دل تنگی -

جبلق کعلس نوعیست که پاک از گوسفند یا بز بآخر دوده

حدبق - کجعفر کوتاه گرد اندام -
حذرقة - بضم الحاء والراء وشد القاف خمیده
که نوعے است از قلیه -
حذاق - اظهر الحذق او ادعی اکثر مما عنده تحذلق مثله
حزقة - تنگ کردن وحبس نمودن -
حزوق - بفتحتین کوتاه فراهم اندام -
حفلق - کعلس وجعفر مرد ناتوان گول -
حلقق - کجعفر وارابین حلقق مثله وتقدم -
حمرقة - بالکسر وشیم یقال ما علی الشاة حمرقة -
حندقوق - دیو اسپست وآن تره است یقال
لها الذرق حندقوقی بضم القاف وفتحها مثله وقد
تکسر الدال فی الکل والیضا مرد دراز مضطرب وگول

فصل الخاء

خبق - رجل خبق مثل جبت دراز وان شست
... بت لبا ارتباعا للخاء فرس اخبق خبق ای طویل
... خبق ... نوست از دویدن -
... ق - خندق ... [illegible]
... القاف -
خندق - ... [illegible]
(... [illegible]
خرق - تخرق - ... ابدان تخریق ... [illegible]
... [illegible]
... فی الاصل ... [illegible]
... [illegible] ... خرق ...
... [illegible] خرق ... [illegible]

قیاسه وخرقته بالقاء - اخترق الریح گذشتن باد
تخرق باد گذر تخرق کذلک - خرق بکسر جوانمرد
تخرق فراخ دستی کردن در کرم - و دروغ گفتن
از خود وتخریق مثال فسیق نباک کریم - خرقة پاره وجا
پاره زده ذو الخرق نام مرد - شاعر مخراق بالکسر
ثوب یلف یضرب فیه دورة وفی الحدیث البرق
مخاریق الملئکة - وفلان مخراق حرب ای صاحب
حروب یخف فیها - تخرقة دروغ گفتن خرق بالتحریک
سرگشته شدن از بیم یا حیا (... ک ...) خرق
نعت منه - واخرقته ای ادهشته - خرق ایضا
گول شدن خرق بالضم گول اخرق خرقاء نعتان منه
وفی المثل لا تعدم الخرقاء علة ومعناه ان العلل
کثیرة موجودة تحسنها الخرقاء فضلا عن الکیس -
خرقاء ایضا نام زنے ... پیش کوه گوش او
شکافته کرده باشد ... خرقاء را ... -
خرنق - خرقت الثوب - وخرقته - ای شققته
و ... - ویقال ... ای فی ... [illegible]
... [illegible] ... وخرقت ...
... [illegible] ... خرنق ...
... [illegible] ... خرنق ...
... [illegible] ... انه سکت
... [illegible]
خرنق - خرنق - ... خرگوش ونام ...
... [illegible] ... خرنق
... ابراق ... النعمان الاکبر ... بود -

خرق - خَزْق - نیزه زدن و بهدف رسیدن تیر (ع ف اک ۲) خازق سنان یقال هو امضی من خازق و تیر بهدف رسیده وخزقتهم بالنبل اے اصبتهم بها -

خسق - خاسق - لغة فی خازق -

خفق - خَفْق - خفقان جنبیدن علم (ع ف ک ا ض ۲) و طپیدن دل و سراب و برق و باخفق البحر دوبیها و اما قول رؤبة لماع الخفق فانما حرکه الضرورة - خفق سر جنبانیدن از خواب و غنودن (ع ف ا ک ۲) وفی الحدیث کانت رؤسهم تخفق خفقة و بنعل زدن زمین را - و بدره زدن کسے را خفقه دره و بپهنا شمشیر زدن تخفق شمشیر پهن - و بهر چیز که پهن باشد زدن - و پریدن مرغ انخفاق رو سے آوردن ستاره بفروشدن - و بے غنیمت و صید بازگشتن غازی و صیاد و بے مراد بازگشتن چیند و بال زدن مرغ و پریدن و اخفق الرجل بثوبه ای لمع به - خفوق فروشدن ستاره یقال وردت خفوق النجم ای وقت غیوبة الثریا - خافقان مشرق و مغرب خفاق پهن پیش قدم پاے امرأة خفاقة القدا ای عریضة - فلاة خیفق ای واسعة - فرس خیفق سریع جدا انثی - خیفق کذلک خنفقیق سبکی - وزن و لیکن نون زائده یقال داهیة خنفقیق -

خقق - خقوق - ماده خرکه از فرج او آواز سے آید از لاغری خقیق آواز کردن فرج و غلاف قضیب اسپ (ع ف اک ۲) خقخقة آواز فرج و قضیب اسپ و اخقت البکرة اذا اتسع خرقها - اخقوق و خقوق بالضم کفتگی زمین ع و فی الحدیث فوقصت به ناقته فی اخاقیق جرذان و هی شقوق فی الارض - خق بالضم حوض خشک -

خلق - خلق - اندازه کردن پیش از بریدن قال الحجاج ما خلقت الا فریت و ما وعدت الا وفیت و آفریدن و آفریده - و آفریدگان - و دروغ بر بافتن (ع ف اض ۲) ومنه قوله تعالی و تخلقون افکا - و یقال هذه قصیدة مخلوقة ای منحولة خلیقة خو - و آفریدگان خلائق ج - یقال هم خلیقة الله خلق الله ایضا و هو فی الاصل مصدر - خلقة بالکسر آفرینش خلیق تمام خلقت و سزاوار - و خوگیر خلاقة سزاوار آمدن و قد خلق لذلک بالضم مخلقة لذلک اے مجدرة له مختلق تمام خلقت سحابة خلقة خلیقة ای فیها اثر المطر مضغة مخلقة ای تامة الخلق - و المخلق القدح اذا لین - اختلاق دروغ بر بافتن قوله تعالی ان هذا الا اختلاق - تخلق کذلک و ایضا خوے گرفتن - و خوش بوے شدن خلق بالضم و بضمتین خوے یقال خالص المؤمن و خالق الفاجر - مخالقة خوے نیکو ورزیدن خلاق بالفتح بهره یقال لا خلاق له فی الآخرة - اخلق ای املس مصمت صخرة خلقاء ای لیس فیها وصم و الکسر - و خلقاء ایضا زن بسته فرج ای رتقاء - خلق بالتحریک کهنه ثوب خلق و ملحفة خلق یستوی فیه المذکر و المؤنث لانه فی الاصل مصدر خلقان بالضم ج - ملیئة خلق تصغیر بلا ها الا -

صفقه والماد الاتحق تصغیر الصفات کالقول نصیف
فی تصغیر امرأة نصف ـ مُخلوقه گوشه تلمبات (ع بضمہا)
اخلاق کہنہ شدن وکردن لازم ومتعدی وکہنہ
پوشانیدن یقال اَخلقته ثوبا ای کسوته ثوبا خلقا ـ
ثوبٌ اَخلاق بالفتح اذا کانت انحلوقة فیه کلہ کما یقال
بُرمة اعشار وارض سباسب ـ خلوق بالفتح بوے
خوش تخلیق طلا کردن به بوے خوش وزعفران ـ
وتمام خلق گردانیدن خلیقا رمن الفرس کالعزیز
من الانسان ـ واخلولق السحاب ای استوی یقال
صار خلیقا للمطر واخلولق الرسم ای استوی بالارض
خنق تخنق ـ بکسر النون خبه کردن (ع ف ما خنق)
تخنیق کذلک ـ اختناق انخناق خبه شدن خنّق
بالتشدید بر خبه مرده ـ وجاے خبه کردن از گلو
خُناق بالضم مثله وبیاری خبه خِناق بالکسر رسن که
بدان خبه کنند مُخنقة گردن بند ـ وحبل خانق کوچه
باریک مخنق تنگی جاے ـ
خوق ـ خوق ـ مفازة خوق بالتحریک گر ـ وفراخ شد
مفازة خوقاء بیر خوقاء ای واسعة ـ بعیر اخوق و
ناقة خوقاء ای جیاد ـ خاق باق اسم الفرج استشهاد
هو مبنی علی الکسر مثل خاز باز ـ

خبراق ـ بالکسر تیز رو خبرق الشئ مثلا شت بازا ـ
خدلق کعلس تندرو یا تندرو کلان ـ
خدرنق ـ شاه رجل خدراق بالکسر خدرق ـ د
بسیار ریخ زننده خدراق بالضم اسپه شد ـ ہر کیا بہ
کہ اشاہ یہ اثش ہو جب پیچ زدن پشود ـ

خردق ـ بالفتح شوربا خردق نام شے ـ
خرفق ـ بالفتح خردل لغة شامیة ومعرب بعیر فت
بحشیشة السلطان وهو نوع من الخرف عریض الورق
خرفقه خموشیدن اخرنفاق مثله ـ
خرزنق ـ بالضم پارچه یا پارچاے سفید خرزنق
کسفرجل تنده ـ
خستق ـ کجعفر کتان یا ابریشم یا پارچه پاره که زیر
بغل باشد معرب خستیه ـ
خفنق ـ کقنفذ مرد زفت تنگ دل ـ
خندق ـ کجعفر کنده وآن پیاده کی که گرد اگرد شهر
باشد ومحله است بجرجان منها کامل بن ابراهیم الخندقی
دو چیست بباب قاهره منها موسی بن عبد الرحمن
وخصلیسابور الاکا بیرة الکوفة ابن ایاد البصری
راجز وخندقه کنده اکنده ـ

فصل الدال

دبق ـ دوبق ـ بالکسر سریشکه بدان گنجشک ودانند
آن گیرند دبوقاء غده دابق نام شهرے والاغلب
علیه التذکیر والصرف ـ
دحق ـ دحیق ـ دور دفعه الناس ای لایبالی
(ع بفتحها) ویقال ایضا دحقه الله واسحقه ـ دحقت الرحم
ای رمت بالماء فلم تقبله ـ ویقال قبح الله اما دحقت به
ای ولدته ـ دحوق زن که زه وست بیرون افتاد بعد از
بعد از ولادت اندحاق بیرون افتادن رحم ـ
درق ـ درقة سپر ـ تحت ق ـ درباق لغة
فی تریاق ـ دردق کودکان ویقال ولدان دردق

ودراوق ویقال لصغار الابل ایضا ودوق بصغار ایضا من کل شئ - دورق پیانۂ شراب وہو معرب من الفارسی -

درفق - مدرنفق - السریع فی السیر ویقال ادرنفق مرسلا ای امض راشدا -

دسق - دلیسق - سپیدی سراب وحوض پر آب یقال ملأت الحوض حتی دسق ای سال ماؤہ ودیسق ایضا طشت خوان وہو معرب -

دمشق - ناقۃ دمشق - ای سریعۃ جدا وکذلک ناقۃ دمشق مثال جعفر وہو ایضا اسم بلدۃ الشام -

دعق - دعق - سپردن وکوفتہ کردن راہ وبرانگیختن ورمانیدن (ع بفتحہا) یقال دعق الطریق فہو دعوق ویقال دعقت الابل الحوض ای ثلمتہ من جوانبہ ودعقۃ جماعۃ من الابل خیل مداعیق اسپان کہ مردم فروکوبند در جنگ -

دعشق - دعشوقۃ - جانورے -

دغفق - عیش دغفق - بالفتح ای واسع - وعام دغفق مخصب -

دفق - دفق - ریختن آب (ع ف اض ۲ وک ۲) ماء دافق ای مدفوق آب جہیدہ گفتہ اند سرکاتم ای مکتوم وہو من قولک دفق الماء مجہولا - ویقال دفق اللہ روحہ اذا دعی علیہ بالموت - تدفقت کفاہ الندی ای صبتاہ شد وللکثرۃ - اندفاق ریختہ شدن تدفق کذلک سیل وفاق بالضم سیل کہ پرکند رود بارا را ناقۃ دفاق بالکسر جہان رفتار دفق مثال ہجف شتر تیزرو ویقال مشی فلان الدفقی اذا اسرع - سیر ادفق رفتن بشتاب دفق بالتحریک بیرون آمدگی دندان شتر بعیر ادفق نعت منہ - ویقال جاء القوم دفقۃ واحدۃ بالضم ای بمرۃ واحدۃ -

دقق - دقیق - باریک ہو خلاف الغلیظ - دقاق بالضم کذلک - دق بالکسر مثلہ ومنہ حمی الدق - اخذت دقہ وجلہ ای قلیلہ وکثیرہ - دقۃ باریکی و باریک شدن (ع ف اک ۲) استدقاق کذلک - ادقاق تدقیق باریک کردن - دنیکو کوفتن - وآرد نرم کردن دقیق ایضا آرد وقۃ بالضم خاک نرم کہ بباد رفتہ شود از زمین دقق ج - ویقال اتیتہ فما ادقنی ولا اجلنی ای ما اعطانی دقیقا ولا جلیلا مداقۃ باہم باریکی کردن دق کوفتن وآرد کردن مدق مدقۃ کوبہ مدق بضمتین کذلک مداق بالفتح ج وقدقۃ آواز سم اسپ -

دلق - اندلاق - پیش شدن واندلق السیل تدفق خرج من غیر سبل - وکل ما ندر خارجا فقد اندلق - دلق لغزانیدن یقال دلقت السیف من غمدہ ای ازلقتہ سیف دالق دلوق سلس الخروج من غمدہ - دالق نام مردے ویقال طعنہ فاندلقت اقتاب بطنہ ای خرجت امعائہ - واندلق السیل والغارۃ علی القوم ای ہجمہم - غارۃ دلوق وخیل دلق بضمتین ای شدیدۃ الدفعۃ - دلوق ناقۃ دندان شکستہ از پیری دلقاء کذلک - دلقم بالکسر مثلہ میم زائدہ ویقال للناقۃ بعد البزول شارف ثم عوزم ثم دلقم ثم دلقم ثم خرشی

تم حمار ثم وتقم اذا استقطت اخر اسنانها جزا- دلق بالتحریک ولا وهی معرب-

دمق- دموق- در آمدن بی کسے بخانه و بے دستوری (ع ف اض ۲) و در آمدن چیزی در کار و در دمقت فاه ای کسرت اسنانه- واندمق علیهم بیتهم اذا دخل بغیر اذن- واندمق الصائد فی قترته ایضا- دمق بالتحریک دمه معرب-

دملق- مدملق بفتح اللام سنگ تابان و نشم لغزان کرد-

دنق- دانق بفتح النون وکسرها دانگ- وستور لاغر افتاده و رباقالوا اللدانق دانق ولا درهم و دم ای تدنیق نیک نگریستن در کارے- و آهسته کردن یقال لانه یتقوا فیدق قبایلهم- ونزدیک شدن آفتاب بفرو شدن- و بیناگے گرفتن چشم نیست تا نگریستن

دوق- دوق- بالضم گولی یقال احق مائق ائق وقد داق یدوق دوقا و دوقا و دواقة-

دهق- دهق- بالتحریک شکنجه کردن- و شکستن و بریدن (ع ف فتحها) کاس دهاق بالکسر جام پر ادهاق پر کردن جام را- و بر بیختن آب دهاقه شکستن و بریدن دهقه شده و ایضا تنگی و نرمی طعام و هر چه نرم باشد و منه حدیث علی لو شئت ان یدهق لی لفعلت ولکن الله عاب قوما فقال تعالی اذهبتم طیباتکم فی حیوتکم الدنیا-

دفق- بالفتح ریختن آب-

دموق بضم مرد بزرگ شکم پاکان خلقت-

دربحق- کسفرجل دوده است در مرو-

درمق- کجعفر آرد نیک سفید-

دزق- کعنب دهیست بمرو ولیس تصحیف رزق القریة المعروفة بها فیما حکاه الذهبی منها ابوجعفر الدزقی شیخ السمعانی و هذا وهم والصواب دزق قریة بمرو منها علی بن خشرم و دهیست به بلخ و منها ابوجعفر محمد بن علی و دهیست بسمرقند منها ابوبکر احمد بن عبد الله و ثلث قری اخر به و دزق العلیا دهیست بمرو منها الحسن بن محمد بن جعفر-

دوشق- بالفتح خانه بهانه که نه خرد باشد و نه کلان یا شتر و فرکب-

دعق- بالفتح شکستن آب پنبه بیران (ع ف اض) و دعق علیهم بپاتان حمله کرد و دعق الابل الحوض شتر حوض را پایمال کرد و شکست آنرا و دعق الجمال راست شد و پیاے شتران والدعقة فی المشی کالذعب والاقبال والادبار والطو جیبا ولیلة دعشقة شب دراز و دعوقة بالضم وابه استخروه و عفقة گولی-

دعلق فی الوادی- در رفت و فانه فرو مایگی و جستن چیزے دعلق بکار بار آینده و فرو شونده طریق دلفق- کجعفر قرطاس را در روشن و قرد تفقا ای سریعا در تفقا شد-

دمحق کجعفر شیر شب مانده و قنقذ السعطالعینی تحکیم دارو است دیفی متخشی در ان شده دمحوق بالضم کلان شکم و دمحق الثوب ترکه با چه آب سبوس-

دمخق فی مشیہ۔ در رفتار گرانی کرد۔
وندانقان ۔ شہریست بنواحی مرو۔
دہدقہ شکست آنرا ودہدق اللحم و دہدقہ و دہداقا
ویکسر گوشت را برید و استخوانہاے آنرا شکست۔
ودہدقت البضعۃ دارت فی القدر اذا غلت ودہداق
جوشش آن وخندہ بد و رفتار بالاتراز عنق۔
دہلقہ ۔ ستردن موے جلد چہارپایہ تا صاف شود۔
الدہنقۃ ۔ الدہمقۃ فی معانیہا۔
دَیق ۔ کج و مائل کردن چیزے را براے برکشیدن
(عع ف اک ۲)۔

فصل الذال

ذرق ۔ ذرق ۔ بضم آ و فتح ۲ سپست دشتی
ذَرق بالفتح سرگین مرغ و سرگین افگندن آن (عع
ف اض ۲ و ک ۲) یقال ذَرق الطائرُ وزرق
بمعنیً ۔ اذراق رویانیدن زمین سپست را
لَبَنٌ مُذَرَّق ای مَذیق۔
ذعلق ۔ ذعلوق ۔ بالضم گیاہیے ۔
ذلق ۔ ذلق ۔ بالتحریک بے آرامی ۔ و بے آرام
شدن ۔ و تیز زبان شدن (عع ک اف ۲) اذلاق
بے آرام کردن و آب ریختن درسوراخ سوسمار
تا بیرون آید تذلیق تیز کردن طرف ہر چیزے
ذَلق مجراے محور در بکرہ ۔ و تیزی زبان ۔ و
تیزی سنان ۔ و تیزی ہر چیز و تیز شدن زبان
(عع بضمہا) لسان ذلیق و ذَلِق و اَذلَق نعت منہ۔
ویقال ایضاً لسان ذَلق طَلق ذَلیق طلیق
ذُلق طُلق بضمتین ذُلق طُلق بالضم و فتح اللام فیہا
اربع لغات وکذلک ذولق اللسان والسنان
ای طرفہما ۔ حروف ذُلق حرفہائے کہ از کرانہاے
زبان ولب بیرون آید وہی ستۃ ثلثۃ منہا ذولقیۃ
وہی الراء واللام والنون وثلثۃ منہا شفویۃ وہی الفاء
والباء والمیم خطیب ذلیق وذلاق بکسر اللام فصیح
زبان ذَلقۃ ذلیقۃ مؤنث ذلاقۃ تیز زبانی و فصاحت۔
ذوق ۔ ذوق ۔ ذواق مذاق ۔ مذاقۃ چشیدن
(عع ف اض ۲) ویقال ما ذُقت ذواقا ای شیئا ۔ وذوق
ما عندہ ای خبرتہ ۔ وذُقت القوس ای جذبت وترہا
وعلمت ما شدتہا ۔ اذاقۃ چشانیدن اذاقہ اللہ وبال
امرہ ۔ تذوق پارہ پارہ چشیدن امر مستذاق ای
مجرّب معلوم ۔ ذوّاق مرد ملول۔
ذعقہ ۔ بانگ زد برو و ترسانید اورا (عع بفتحہا)
ماء ذعاق بالضم آب تلخ سطبر کہ خوردہ نشود و دواء
ذعاق درد کشندہ ۔
ذفروق ۔ بروزن و معنی ثفروق۔
ذفداق ۔ تیز زبان کہ دران زودی باشد۔
ذملق کعلس مرد چاپلوس و مرد سبک و تیز زبان
و شمشیر تیز و رجل ذملقانی مرد جلد گو و ملقی مرد گویا
ذملقۃ چاپلوسی و نرمی کردن۔

فصل الراء

ربق ۔ ربق ۔ بالکسر رسن با گوشہا کہ بہ بزہ و بزغالہ
بندند ربقۃ یکے گوشۂ ازان و فی الحدیث خلع
ربقۃ الاسلام من عنقہ و الجمع ربق ارباق

ورباق - وفی الحدیث لکم العهد و ما لم تاکلوا الرباق -
ربق بالفتح در ربقه کشیدن (ع ف ض ک ۲)
ارتباق در ربقه درآمدن - و در دام بسته شدن
گردن آهو - ربیقه صید بدام افتاده و بره و بزغاله
گردن بسته و قولهم ربقت الضأن فربق ربق ای
بهمّ الارباق فانها تلد عن قریب لانها تضرع علی
رأس الولد ولیس کذلک المعزی فلذلک قالوا فیها
رنّق رنّق بالنون - امّ الربیق الداهیة -
رتق - رتق - بستن و هو ضد الفتق و بسته (ع
ف ض ۲) و منه قوله تعالی کانتا رتقا ففتقناهما -
ارتتاق بسته شدن رتق بالتحریک بسته شدن بکارت
زائل شده امراة رتقاء التی لا یستطاع جماعها
لارتتاق ذلک الموضع منها - رتاق بالکسر و جامه
کرانها بهم بسته -
رحق رحیق - شراب خالص -
رزق - رزق - بالکسر روزی - و روزی دادن
و مسوم (ع ف ض ۲) و باران و منه قوله تعالی
وما انزل الله من السماء من رزق - رزقه یکبار داون
رزقات الجند و ارزاقهم ای اطاعمهم - ارتزاق مرسوم
گرفتن لشکر و روزی یافتن و قوله تعالی وتجعلون
رزقکم انکم تکذبون ای شکر رزقکم - و قال الله تعالی
و فی السماء رزقکم و هو اتساع فی اللغة کما یقال اثمر
فی قعر القلیب یعنی به سقی النخل - رجل مرزوق ای
مجدود یعنی بابخت - رازقیة جامهاے کتان سپید -
رزدق - رزداق - بالضم روستا و هو معرب -

رزدق رسته از هر چیز و هو معرب -
رستق - رسدق - رستاق - رسداق - روستا
والجمع رساتیق و هی السواد -
رشق - رشق - تیر انداختن (ع ف ض) رشق
بالکسر هو الوجه من الرمی فاذا رمی القوم بأجمعهم
فی جهة واحدة قالوا رمینا رشقا - ارشاق تیز نگریستن
و گردن دراز کردن آهو - رشاقة باریک و نیکو قد
شدن (ع ک ۶) رجل رشیق ای حسن القد لطیفه
رشائق بیلے از قبائل سپاهان -
رفق - رفق - بالکسر نرمی - و نرمی کردن ضد العنف
(ع ف ض ۲) صلته بالباء - و سود و نفع ارفاق نرمی
کردن - و سود و داشتن کسے - ارتفق نرمی کردن
صلته بالباء - رفقة بالضم و الکسر گروه هم سفر رفاق
ج یقال رافقته و ترافقنا فی السفر - رفیق مرافق
بمعنی رفقاء ج - فاذا تفرقوا ذهب اسم الرفقة و
لا یذهب اسم الرفیق و هو واحد و جمع مثل الصدیق
قوله تعالی وحسن اولئک رفیقا - و هو ایضا صد الاخرق
یعنی گول و درشت - رفق بستن بازوے شتر تا آهسته
رود (ع ف ض ۲) رفاق رسن که آن بندند مرفق
بکسر المیم و فتح الفاء و بالعکس آرنج و آنچه بوے
نفع یابند از کارے و منه قرئ قوله تعالی ویهیئ لکم
من امرکم مرفقا جعله مثل مقطع و من قرأه مرفقا جعله
اسما مثل مسجد و یجوز مرفقا بفتح الفاء ای رفقا مثل
مطلع و لم یقرأ به - و مرافق الدار جاے آب و برف
انداختن و مانند آن مرفقة بکسر المیم نازبالش

وقد ترفّق ای اخذ مرفقة - وبات فلان مرتفقا ای متکئا
علی مرفق یدیه - رفق بالتحریک بر تافتگی آرنج جمل ارفق
وناقة رفقاء نعت منه - او رفق و مرتفق رفق است
سهل المطلب - رافقة نام شهرے -

رقّ - رق - بالکسر بندگی و چیزے تنک - و زمین
نرم رقیق بنده و تنک و نرم واحد و جمع رقق بالفتح
پوست آهو که بروے نویسند قوله تعالی فی رقّ منشور
و سنگ پشت یعنی کشف بزرگ رقوق ج - رقّة
نام شهرے - و هر زمین که بر لب رود باشد که آب
بر اید ازوے بوقت مد رقاق بالفتح زمین هموار که ریگ
و نرم باشد و زیر وے سخت رقیق کذلک و ایضاً
سستی و کمی یقال فی عظمه رقّة ای ضعف وفی ماله
رقّة ای قلة - رقاق بالضم نان تنک یقال عندی
غلام یخبز الجردق والرقاق یعنی گرده و نان تنک
وقد بالکسر تنگی (ع ف ک ۲) ارقاق تنگ کردن
و بنده کردن ترقیق ایضاً تنگ کردن - و نیکو کردن
سخن را ترقق تنگ دل شدن استرقاق تنگ
شدن - و بنده گرفتن مراق البطن تنگ جایهاے
شکم ولا واحد له - ترقرق درخشیدن و بر سو رفتن
آب چشم رقراق السراب درخشش سراب و هر چیزے
رقرقة جنبانیدن کوزهٔ آب - و بر گشتن آب در چشم -

رمق - رمق - نگریستن (ع ف ض ۲) ترمیق
پیوسته نگریستن رمق بالتحریک باقی جان - در یم
و هذا معرب - و یقال هذه النخلة ترامق بعرق ولا تحیی
ولا تموت مرامق آنکه اندک اندک دوستی تو بر دل او
مانده باشد و ما فی عیشه الا رمقة و رماق ای بلغة -
حبل ارماق ای ضعیف کما یقال ثوب اخلاق و
اسمال - ارمقاق ارمیقاق سست شدن کما یقال
ارمقّ الحبل ارمقاقا وارماقّ ارمیقاقا ای ضعف
وعیش مرمقّ ای دون - وعیش رمیق الذی یمسک الرمق
ترمیق آشامیدن مرامقة محکم ناکردن کار -

رنق - رنق - بالتحریک تیره شدن آب وجز آن
(ع ک اف ۲) ماء رنق بالتسکین وعیش رنق بکسر
ارناق تیره کردن ترنیق مثله و ایضاً در آمیختن خواب
با چشم و سست شدن در کار - و سستی تن و بینائی
و پیوسته نگریستن و پیچیدن و انتظار مثل ترمیق
و تدنیق و یقال رنّقت المعزی فرنّق رنّق اے
انتظر الولادة لانها تری ولا تضع الا بعد مدة و ربما
قالوا بالمیم و بالدال ایضاً ای رمّق و دنّق و مقیم
بودن قوم بر یک جاے - و احتباس کردن - و
یقال رنّق الطائر اذا اخفق بجناحیه فی الهواء و ثبت
ولم یطر - ولقیت فلانا مرنّقة عیناه ای منکسر الطرف
من جوع و غیره - رونق آب کار و رونق السیف
آب تیغ رونق الامر و رونق الضحی منه ایضاً - و ترنوق
بفتحتین الطین الذی فی الانهار والمسیل -

روق - روق - شاخ اروق ج - و پارهٔ از شب
و اول هر چیزے - و کاشانه رواق بالکسر مثله و ایضاً
پرده که در کشیده باشند از سقف یقال بیت مروّق
و یقال ثلثة اروقة والکثیر روق بالضم - و روق الشباب
و ریّقه و ریّقه بالتشدید ای اوله - و ریق کل شیء افضله

ويقال اكل فلان روقه اذا طال عمره حتى تحات
اسنانه - ارواق خيمه ها يقال ضرب فلان رَوقه
بموضع كذا اى فسطاطه و فى الحديث حين ضرب الشيطان
روقه ومدّ اطنابه - يقال القى فلان عليك ارواقه
وشراشره وهو ان تحبه حبا شديدا - وايضا القى
ارواقه اذا عدا واشتد عدوه - والقى ارواقه
اقام بالمكان واطمأن به - والقت السحابة ارواقها
اى مطرها ووبلها - ترويق فرو هشتن شب تاریکی را
وپالودن شراب را - رَوْق ایضا خوش آمدن و شگفت
آوردن کسی را (صح ف اص ۳) وصافی شدن شراب
راوُق پالونه شراب - غلمان روقة بالضم وهو اي روقة
اى حسان وهو جمع رائق مثل فاره وفرهة وصاحب
وصحبة وغلمان رُوق ایضا مثل بازل وبزل -
روق بالتحريك دندان پیش برین دراز شدن
از فرودین اروق نعت منه - اراقة ریختن آب
وخون ومانند آن -
رهق - رَهَق - بالتحريك نشستن گرد بر چیزی
و فرو پوشیدن (صح ک اف ۳) قوله تعالى ولا يرهق
وجوههم قتر ولا ذلة - وفى الحديث اذا صلى احدكم
الى الشيء فليرهقه اى فليغشه ولا يبعد منه و خود را
بحرام و تباهى داشتن يقال فيه رهق اى غشيان
للمحارم من شرب الخمر ونحوه و ستم کردن قوله تعالى
فلا يخاف بخسا ولا رهقا اى ظلما و سفاهت وطغيان
قوله تعالى فزادوهم رهقا اى سفها وطغيانا و نزدیک
آمدن و دريافتن يقال طلبته حتى رهقته

اى دنوت منه وادركته - ارهاق تكليف كردن وتاخير
کردن نماز را تا بوقت نماز دیگر - ودشوار کردن یقال
لا ترهقني لا ارهقك الله اى لا تعسرني لا اعسرك الله
وقوله تعالى لا ترهقني من امرى عسرا اى لا تكلفني -
ويقال ارهقه طغيانا اى اغشاه اياه - وارهقني اثما حتى رهقته
اى حملني اثما حتى حملته - مراهق آنکه بشتی رسیده باشد مراهقة
نزدیک رسیدن کودک ببلوغ - ترهيق متهم داشتن
کسی را و فى الحديث انه صلى على امرأة ترهق اى تتهم
وتوبن بشر - رجل مرهّق اى يغشى بالناس للضيفان
وقيل الشعر خير الرجال المرهقون كما * خير تلاع البلاد
اكلؤها * ويقال القوم رهاق مائة بالضم والكسر اى زهاء
اى مقدار مائة يعنى نزدیک صد - رهقان زعفران -
ريق - ريق - بالكسر آب دهان ريقة اخص منه
ارياق ج - ريّق كل شيء افضله واوله وقد يخفف
ومنه ريق الشباب والمطر - ماء رائق آب ناشتا خورده
ترييق جان دادن يقال هو يريق بنفسه اى يجود
بها عند الموت - ريق بالفتح درخشيدن سراب ترييق مثله
ربق - کجعفر ساک انگور -
روق بفتحتين ... وآن چیزیکه شتر بچه یا اسپ کره
بعد تولد پیش از خوردن رید -
رودق - کجوهر پوست کشیده و بزغاله موی برکنده
وگوشت پزانیده با دیگ افزار و غیره آمیخته - روادق ج
ریبق و رینق - ساک انگور -
ارتصاق چسپیدن چیزی مرتصق و مرتعق گردگانیکه
پیدا ... مغزش ... شود باشد -

زهیق - کامیر و غراب آواز شکم دابه که وقت دویدن شنیده شود یا آواز زه آن و قتیکه در غلافش بجنبد و قد زعق چنین آواز کرد ع بفتحها

فصل الزاء

زبق - زبق - بر کندن موے ع ف اض ۲ انزبق ای دخل و هو مقلوب انزقب - زنبق روغن یاسمین زیبق بالکسر سیماب و هو معرب و قد اعرب بالهمزه و بکسر الباء مثل زئبر و ذہم مزابق درم سیماب انده و العامة تقول مزبق -

زبرق - زبرقان - بکسرتین ماه - و نام مردے زبرقت الثوب ای صفرته -

زحلق - زحلوقه - مثل زحلوفه جاے لغزیدن کودکان زحالیق ج - زحلقه ای دحرجه و قد تزلق اسے تدحرج -

زندق - زندیق - بالکسر یکے از بد مذہبان و هو معرب زنا دقه - والهاء عوض من الیاء المحذوفه و اصله الزنا دیق و قد تزندق والاسم زندقه عرب من الزند و هو کتاب لهم -

زرق - زرق - بالتحریک گربه چشم شدن ع ک اف ۲ زرقه گربه چشمی ازرق زرقاء و قتان زرقهم یقال نصل ازرق و ماء ازرق - ازرقاق ازرقاق کذلک - زرقم بالضم صفت کبود چشم و للمونث کذلک زرق جمع ازرق و زرقاء و ایضا سنانها سے تیز و یک نوع با ازرق الطائر زرق ای ذرق - و زرق عینه نحوی اذا انقلبت و ظهر بیاضها - زرق با سکون

زدن بمزراق و هو رمح قصیر و رمل سپس افگندن شتر زرنوقان دو دیوار چوب و دو طرف چاه که نعامه بروے نہند و آن چوبے باشد که بکره را از وے در آویزند قان کانتا من خشب فهما دعامتان و قیل نعامتان والمعترضه علیهما هی العجله والغرب معلق بالعجله - زورق کشتی خرد زرق بالضم و التشدید بازجیره معرب و آن باز سپید باشد زراریق ج -

زرمق - زرمانقه جبه صوف و فی الحدیث ان موسى علیه السلام اتى فرعون و علیه زرمانقه -

زعق - زعق - فریاد و بانگ کردن ع بفتحها زعق بالتحریک ترسیدن در حالت نشاط ع ک ا ف ۲ زعقه ترسانید - و یقال ازعقه الخوف حتى زعق و انزعق - و یقال ازعقته فهو مزعوق و یقال زعقته فهو مزعوق - ماء زعاق بالضم آب شور طعام مزعوق طعام شور -

زعفق - زعفوق - بالضم بد خوے -

زقق - زق - بالکسر مشک ازقاق ج و زقاق و زقان ایضا مثل ذئاب و ذوبان - تزقیق الجلد سلخه من قبل رأسه - زقاق بالضم کوچه یذکر و یؤنث قال الاخفش اهل الحجاز یؤنثون الطریق و الصراط و السبیل و السوق و الزقاق و بنو تمیم یذکرون هذا کله زقان ازقه ج مثل حوار و حوران و احوره - زق خورش دادن مرغ چوزه را بدهان زقزقه ترقیص کودک -

زلق - زلق - بالتحریک جاے لغزان - و لغزیدن

عع ک اف م ازلاق متعد منه و بچه افگندن ناقه
وموی ستردن مزلق مزلقة جای لغزان وکذلک
المزلاقة - وقوله تعالى فتصبح صعيدا زلقا اى ارضا
ملساء ليس بها شيء - مزلاق اى مزلاج وهو الذى
يغلق به الباب ويفتح بلا مفتاح - وفرس مزلاق
كثيرة الازلاق - زليق بچه افگنده زلق سر ستردن
عع وف اک م تزليق كذلك - رجل زلق زملق
مثال هدبد وزمالق وزملق بتشديد الميم آنكه پيش
از مجامعت انزال افتدش زليق بالضم والتشديد
شفتنگ وآن نوعی از شفتالو است بی پشم -
زنق - زناق - حلقة توضع تحت حنك الدابة
ثم يجعل فيها خيط يشد به - آنچه زير چانه وگاه بند زنان
انزيور يقال زنقت الفرس - زنق بالتحريك جای
زناق ... تنگ - زنقة كوچه باريك
تنگ مزنوق نام اسپ -
زوق - زاووق - سيماب في لغة اهل المدينة -
وقيل لكل منقش مزوق وان لم يكن فيه زيبق -
تزويق آراستن و درست كردن كتاب و جز آن
زيق القميص بالكسر زه پيراهن زيق نام مردی
تزيق سرمه كردن و آراستن زن خود را -
زهق زهوق - مغز آکنده شدن استخوان -
و نيست شدن منه و برآمدن جان قوله تعالى وتزهق
انفسهم وهم كافرون ... زهقت نفسه
بالكسر ... والعرق ... وپيش شدن
اسپ از اسپان ديگر - ونيست شدن قوله تعالى

وزهق الباطل - زهوق بالفتح نعت منه - وايضا
بئر بعيدة القعر - ومنه فج الجبل المشرف و از نشانه دور گذشتن
تير عع بفتحها زاهق مغز آکنده - و ستور فربه و بيمغز
و مرد نيست شده جمع زهق - زهق بالتحريك پايين
پست زهق اى نزق - ازهاق کشتن و نيست گردانيدن
و در گذرانيدن تير از نشانه - و پر كردن خنور را -
و به گردن آوردن ستور زين را و رحل را و يقال
ودابة فلان تزهق اى تتقدم في سيره - وفرس ذات
انزاهيق اى ذات جرى سريع - انزهاق برجستن
و رميدن ستور ... زهلوق بالضم فربه لام زائدة
يقال حمار زهالق -
زهزق - زهزقة سخت خنديدن -

زعبق - كسفرجل و سر ... بد خلق -
الزدق - بالكسر لغة في الصدق يقال انا الزدق
زرنوقان - بالضم و بفتح منارتان تبنيان على
جانبي راس البئر زرنوق نظير وقيل الزرنوق
على جبل مطل على وجاه الجزيرة زرنيق بالكسر زرنيخ
معرب وتزرق متغير شد و زرنوق با جرنة آب
كشيد و تزرق في الثياب پارچه را پوشيده و دران
پنهان گشت و زندقة ... زندقة دين ...
معرب زنده اي الذهب ... و ... وكمال ...
و زرنوق آب دادن و برپا كردن بر چاه و چيزها
بهم و فرو ختن و انزرق في الحجر و سوراخ در آمد
و بكمين گاه نشست و انزرق الرمح نيزه بگذشت
زعيق القوم والشيء گروه و چيزها پراگنده كرد

بفرقه شد -

زعلوق - کعصفور شادان و نیاقی او الصواب بالذال فیهما -

زمق لحیته - ریش او را بکند ع ف اک ۲ و ض ۲ واللحیة زمیقة و مزموقة و زلّق القفل قفل را واکرد وما اغنی عنی زمقة ای شیا -

الزندوق - بالضم لغة فی الصندوق -

زهمق - بالفتح کوتاه و فراهم اندام زهمقة بدبوئی تن از گنده بغلی یا جز آن -

فصل السین

سبق - سَبْق - درگذشتن ع ف اض ۲ وک ۲ یقال سابقته فسبقته - واستبقنا فی العدو اے تسابقنا - وقیل فی قوله تعالی ذهبنا نستبق اے ننتضل - ویقال له سابقة فی هذا الامر اذا سبق الناس الیه - سبق بالتحریک انچه گرو بندند بدان در اسپ دوانیدن و تیر انداختن و مانند آن سباقا البازی قیداه من سیر وغیره -

ستق - درهم ستّوق - بالتشدید درم نبهره وکل ما کان علی هذا المثال فهو مفتوح الاول الا اربعة احرف جاءت نوادر وهی سبوح و قدوس و ذروح وستوق فانها تضم وتفتح مُستّقة پوستین دراز آستین مساتق ج -

سحق - سحق - سودن و جامهٔ کهنه - و بوپه رفتن ع بفتحهما انسحاق سوده شدن سحق بالضم و بضمتین دوری ع بضمها یقال سحقا له سحیق دور اسحاق دور گردانیدن - و کهنه شدن جامه - و سوده شدن سپل شتر - و خشک شدن پستان با شیر و برسینه وشکم چفسیدن آن سحوق بالفتح نخل دراز سُحق ج آتان سحوق و حمار سحوق ایضا ای طویل - سوحق دراز اسحاق نام پیغمبر معروف فان اردت به الاسم لم تصرفه وان اردت به المصدر صرفته - سُحَوق بالضم نخل دراز نیم زائده - سحاق بالکسر تنگ سر - وشکستگی که بدان پوست رسد سماحیق ج اء پارهاے ابر یا رهای پیه پرده -

سذق - سَوْذَق - بالفتح و الذال المعجمة دستیانه و چرغ سوذنیق سیذنوق شوذانق کذلک معرب - سَذَق شب آتش افروختن مغان معرب سده -

سرق - سرق - بالتحریک شقهاے حریر سپید سرقة یکے وهو معرب سره مثل برق معرب بره - و دزدی کردن ع ف اک ۲ سرقة بکسر الراء دزدی یقال سرق مالا منه وربما قالوا سرقه مالا - وفی المثل سرق السارق فانتحر - تسریق بدزدی نسبت کردن وقرئ قوله تعالی ان ابنک سُرِّق - استراق گوش داشتن پنهانی سخن کسے را ویقال تسارق النظر الیه - سُرَّق و مُسَرقان دو موضع سراقة بن جعشم بالضم نام مردے از صحابه استبرق دیباے گنده -

سردق - سرادق - سراپرده سرادقات ج - ویقال بیت مسردق خانه با سراپرده -

سرمق - سَرْمَق - شور گیاه -

سفق - سفق - دربا کردن انسفاق لازم منه

خوب سفیق ای صفیق جامه سخت باقد سفاقة
شوخ دیدگی وقد سفق بالضم - و هو سفیق الوجه
ای وقح - سفاسق اسیف پرنگ شمشیر معرب -
سلق - سلق - بالتحریک دشت هموار سلقان
بالضم ج مثل خلق وخلقان - سملق بزیادة المیم
کذلک - سالق ج - سلق بالسکون ستان افگندن
وربما قالوا سلقیته سلقاء یزیدون فیه الیاء کما قالوا
جعبیته ای صرعته - ویقال سلقها وسلقاها اذا بسطها
ثم جامعها - واسلنقی اذا نام علی ظهره وهو افعنلی -
ویقال یسلنقی وهو افعنلی - وسلق لغة فی صلق ای
صاح - سلق ایضا سخن سخت گفتن وآزردن بزبان
قوله تعالی سلقوکم بالسنة حداد - سلاق بالکسر
خطیب بلند آواز - مسلاق کذلک - ویقال خطیب
مسقع مسلاق مصقع - وسلق دادن مشک مزاده را
ونیم پخته کردن سبزی وبیضه را در دیگ - وگوشت
جوال درهم افگندن - ونشان پیش پشت ستور
که ریشکو شده باشد وجای آن سپید مانده - سلق
بالکسر گرگ - وچکنه سلقة ماده گرگ - وزن دراز
زبان - سلیقة نشان نوار تنگ بر پهلوی ستور
وسرشت یقال فلان یتکلم بالسلیقة ای بطبعه
لاعن تعلم - سلاق بالضم ریشگی دهان وبن
دندان - و ریشگی بر اندام - تسلق بدیوار برشدن
سلیق آنچه از درخت فرو ریزد و سلوق بالفتح نام
دیهی بیمن وزره سلوقیة وکلاب سلوقیة منسوب بدو
سمق - سموق - بلند شدن ودراز شدن

صح ق ت اص ۲ - سماق بالضم والتشدید تخم وآن نوع
از بر درخت است ترش کذلک سماق بالتخفیف
دروغ ساده سمیقان دو چوب یوغ که بر گردن گاو نهند -
سنق - سنق - بالتحریک ناگوار شدن صح
ک ات ۲ -
سوق - ساق - معروف سوق بالضم ج خوانند
وانشد سیقان اسوق کذلک - سوق بالتحریک
خوب ساق شدن اسوق سوقاء زنان منه -
اسوق ایضا دراز ساق ویقال ولدت فلانة ثلثة بنین
علی ساق واحد ای بعضهم علی اثر بعض لیست بینهم
جاریة - ساق الشجر تنه درخت ساق حر قمری نر
وقوله تعالی یوم یکشف عن ساق ای عن شدة -
مساوقة مفاخرت کردن ساقة الجیش موخره -
سوق بالضم بازار یذکر ویؤنث سوق الحرب
حومة القتال - سوق بالفتح راندن - و
دست پیمان راندن از ستور و جز آن بعروس و
بر ساق زدن صح ق ت اص ۲ تسوق خود را بازاری
کردن بخرید و فروخت سوقة بالضم مردم فرومایه
سوق بتحریک الواحد - استیاق راندن انسیاق
لازم منه - سیقة بالفتح والتشدید ستور بغارت
رانده مثل وسیقة سیق ابر بی باران که باد او را
می راند ویقال استکت الابل حتی کان تسوقها -
سیاق جان کندن یقال رأیت فلانا یسوق ای
ینزع عند الموت - سیاقه بر یک روش راندن
تسوق تیست -

سهق - سهوق - مرد دراز و باد سخت -

الساق - لغة فی الساق سؤق ج -
سیداق - درختیست قوی پایه ساق دار قشره
حراق و رسا و حریق خشبه بیض به غزل الکتان -
سووق - کجوهر چرخ منقول عن الباهر -
السهلق - بالفتح ام السعالی -
سحفوق - کعصفور ابن طریف بن تمیم او لقب الله
سنعبق - بفتحتین وضم الباء وفتحها گیاهیست بدبو
سنقق - بفتحتین غیبت کنندگان مردم وسق الطائر
پرنده بیخال انداخت سقسق مثله و السقسق
من یصعد فی دکة و آخر فی اخری و ینشد کل منهما
بیتا بالنوبة مولدة وسق سق و یکسران زجر للثور -
سمسق - کجعفر زیرج و قنفذ و جناب گل
یاسمین و مرزنگوش -
سفبوق - کعصفور کشتی خرد -
سندوق - بالضم بر وزن و معنی صندوق -
سفنسق - بالفتح نوعیست خرد از مورد -
سنعبق - کسفرجل تقدم -

فصل الشین

شبق - شبق - بالتحریک آرزومند شدن بجماع
(ع ک اف ۲) -
شبرق - شبرقه - جامه پاره کردن شبراق
کذالک و گوشت پاره کردن شبرقة کذالک شبرق
بکسرتین گیاهیست شباریق پارهاست جامه شبارق
شلوار و هو معرب است

شدق - شدق - بالکسر کنج دهن اشداق ج
شدق بالتحریک فراخی شدق خطیب اشدق گام
گشاده تشدق فصاحت نماینده -
شرق - شرق - آفتاب یقال طلع الشرق
شارق مثله و جای برآمدن آفتاب - و برآمدن
شروق مثله و شگافتن گوش گوسپند و جز آن
(ع ف اض ۲) مشرقان یعنی مشرق تابستانی
و زمستانی مشرقة بفتح الراء و ضمها و شرقة و مشرق
آفتاب گاه تشرق بآفتاب گاه نشستن اشراق
روشن و تابان شدن شرق بالتحریک گوش شگافته شدن
ستور (ع ک اف ۲) شرقا نعت منه و اندوه و خفه گ
شدن و یقال شرق بریقه و بالماء ای غص یعنی
آب و خدو بگلوش فرو مانده و فی الحدیث یؤخرون
الصلوة الی شرق الموتی ای الی ان یبقی من الشمس
مقدار ما یبقی من حیوة من شرق بریقه عند الموت -
لحم شرق بفتح آن و کسره ای لا دسم علیه تشریق
رفتن سوی مشرق و یقال شتان ما بین مشرق
و مغرب و قدید کردن گوشت ایام التشریق سه روز
بعد از نحر مشرق بفتح الراء نماز گاه - و سمی خیف
شریق نام مردیست -
شفق - شفق - بفتحتین سرخی افق بعد از غروب
تا نماز خفتن - و تباه از هر چیز شفقة مهربانی
شفق کذالک - اشفاق ترسیدن بر کسی یا چیزی
از مهربانی بر وی صلته بعلی یقال اشفق علیه فهو
مشفق و شفیق علیه - و شفقا و اشفق ای مقلل

وترسیدن از کسے یقال اشفق منہ ای خاف قال
ابن درید شفقت و اشفقت بمعنی و انکرہ اہل اللغۃ
شقق ۔ شق ۔ کفتگی شقوق ج ۔ ویقال بید فلان
وبرجلہ شقوق وصبح ۔ وکفانیدن ۔ وبرآمدن
دندان ۔ ودشوار آمدن کار برکسے صالتہ نعلی و
چشم باز ماندن مردہ یقال شق علیہ الامر وشق
بصر المیت اذا نظر الی شئ لا یرتد الیہ طرفہ وہو الذی
حضرہ الموت (ع ف اض ۲) ویقال شق فلان العصا
ای فارق الجماعۃ ۔ وانشقت العصا ای تفرق الامر
شقاق بالضم کفتگی سم ستور شق بالکسر نیمہ چیزے
وکرانہ کوہ ۔ وبرادر ودوست یقال ہو اخی و
شق نفسی ونام کاہنے معروف وسختی ومنہ قولہ تعالیٰ
لم تکونوا بالغیہ الا بشق الانفس وہذا قد یفتح ۔
شقۃ بالکسر پارہ از چوب وتختہ ۔ ونیمہ چیز شقۃ
بالضم جامہ پیش شگافتہ خلاف جبہ ۔ وسفر دور
قولہ تعالیٰ ولکن بعدت علیہم الشقۃ ۔ ویقال شقۃ
شاقۃ وربما قالوا بالکسر ۔ وہذا شقیق ہذا اذا انشق
الشئ بنصفین وکل واحد منہما شقیق الآخر ۔
شقیق ایضا برادر شقیقۃ درد نیم سر ۔ ونام جدہ
نعمان بن المنذر ۔ وکشادگی میان دوکوہ از ریگ
کہ درو سے علف باشد شقائق ج ۔ شقائق النعمان
لالہ واحدہ وجمعہ سواء ۔ فرس اشق ای طویل
والانثی شقاء ۔ مشاقۃ شقاق خلاف ودشمنا کی
کردن اشتقاق گرفتن نیمہ چیزے ۔ وگرفتن حرف
از حرفے ۔ وسخنے را در خصومت چپ وراست

بردن بے قصد ۔ وبچپ وراست رفتن در انجال
تشقیق سخن را نیکو بیرون آوردن ۔ وہیزم وجز آن
کفانیدن تشقق شگافتہ شدن انشقاق کذلک ۔
شقشقۃ بانگ کردن شتر فحل وکنجشک شقشقۃ بالکسر
ریہ شتر کہ بوقت بانگ ومستی از دہان بیرون آرد
ویقال للخطیب ذو شقشقۃ تشبیہا بالفحل ۔
شقرق ۔ شقراق ۔ بکسرتین وبالفتح مشدد الراء
مرغے کہ آنرا ابقال بد دارند شقراق کذلک ۔
شمق شمقمق ۔ دراز ۔ ونام مردے ۔
شنق ۔ شنق ۔ بالتحریک میان دو نصاب ز
زکوۃ وفی الحدیث لا شناق ای لا یؤخذ من الشنق
حتی یتم وکم از دیت ۔ ودرازی سر شناق بالفتح
دوالہ بالکسر بند سر مشک شناق بہ سر قرابہ شنقا
سر مشک بستن ۔ وسر واکردن شتر ۔ وایستانیدن
وایستانیدن شتر لازم ومتعدی شنق بالسکون
باز ایستانیدن شتر را کشیدن مہار بوقتیکہ برو
نشستہ باشی (ع ف اض ۲ و ک ۲) الحم مشنق
ای مشقق وہو ماخوذ من اشناق الدیۃ وذلک
ان یسوق ذو الحمالۃ الدیۃ کاملۃ فاذا کانت معہا
دیات جراحات فتلک ہی الاشناق کانہا معلقۃ
بالدیۃ العظمی ۔ ویقال ایضا للعجین الذی یقطع
ویعمل بالزیت مشنق ۔
شوق ۔ شوق ۔ آرزومند گردانیدن (ع
ف اض ۲) شائق ہو المشوق ومشوق ہو العاشق
اشتیاق آرزومند چیزے شدن تشوق آرزومندی

زدن شویق باز زدن و زدن شیق بالکسر نام کوہیست
شیاق بستن طناب (ع ف اک م)۔
شہق شہیق الحمار۔ آخر صوتہ تشہاق مثلہ و
زفیر اولہ۔ ویقال الشہیق رد النفس والزفیر اخراجہ
(ع بفتحہا و ک م) شہوق بلند شدن شاہق کوہ بلند
وفلان ذو شاہق اذا کان یشتد غضبہ۔ شہقہ
نعرہ زدن یقال شہق فلان شہقۃ فمات۔ ویقال
ضحک تشہاق۔

شبزق۔ کجعفر تخفت کہ چشم زخم دیو با و رسیدہ باشد
ونصر اللہ بن موسی بن شبزق الموصلی محدث۔
شوذق۔ کجوہر دست برنجن شیذق وشیذقاش
وشیذاق وشوذانق چرغ باشاہین وضبط لفاتہ
فی السین شوذقہ بچہ چرغ بہ پنجہ چیزے گرفتن۔
شبرق الثوب۔ ای شبرقہ یعنی پارچہ را برید۔
شبرشق۔ کزبرج باز۔
شبرنق۔ برید شبرانق پوست مار وانشبرانق
من الثوب پارچہ پارہ گشتہ۔
شفشلیق۔ کزنجبیل پیرزال فروہشتہ اندام۔
شلقلقہ کہانستہ بایست وآن چنان باشد کہ ابریشم
برہیرن کسے دست زدہ برزمین زنندآنرا۔
شلق۔ بتازیانہ وجزآن زدن وجماع کردن
وپاریدگی گوشت بدرازا و بالکسر وکتف ماہیست
خرد یا مار ماہی شولقی مرد شیرینی جو وکندیل
شخصے کہ وقت خندہ دہن بکشاید وگشادہ وزنبیل
فقراء وگدایان شلقہ بالکسر چندہ ہاے سوسمار

شلقان بفتحتین وددہ است ببصرہ
شلق۔ کجعفر گندہ پیر کلان سال۔
ثوب شمارق۔ وشماریق۔ وشمرق پارچہ بریدہ۔
الشمشقۃ۔ بالکسر الشقشقۃ۔
شمشلیق۔ کزنجبیل گندہ پیر فروہشتہ اندام وتیز رفتار
شملق۔ کجعفر زن گندہ پیر۔
شنشقہ۔ کقنفذۃ عرارۂ پنبہ۔
شہبدق۔ شہرے وتصحف علی بن القطاع فقال
شہشدق بالشینین بشال فعلل۔

فصل الصاد

صدق۔ صدق۔ راستی خلاف الکذب وراست
گفتن۔ وراست کردن۔ وثنا ونام نیکو ومنہ قولہ تعالی
واجعل لی لسان صدق فی الآخرین یعنی زبان
ثناگوے گردان از بہر من درپس آیندگان ویقال
صدق فی الحدیث وصدقہ الحدیث۔ وفی المثل
صدقنی سن بکرہ وذلک انہ لما نفر قال لہ ہدع
وہی کلمۃ تسکن بہا صغار الابل اذا نفرت۔ و
صدقوہم القتال۔ تصادق بایکدیگر راست شدن
در دوستی وسخن تصدیق راست گوے داشتن۔
وصدقات گرفتن متصدق نعت منہ۔ تصدق
صدقہ کردن ومنہ قولہ تعالی ان المتصدقین والمتصدقات
بتشدید الصاد اصلہ المتصدقین فقلبت التاء
صادا وادغمت فی مثلہا۔ صداقہ بالفتح دوستی
مصادقہ صداق باہم دوستی کردن صدیق
دوست صدیقہ مؤنث احد قارق۔ وقد یقال

الواحد والجمع والمؤنث صديق - ويقال فلان
صديقى اى اخص اصدقائى وانما يصغر على
جهة المدح - صدّيق بالكسر والتشديد الذى هو
دائم التصديق ويكون الذى يصدق قوله بالعمل -
صدق بالفتح نيزه سخت ودست بيا صدق اللقاء
وصدق النظر بالفتح وقوم صُدق بالضم - ويقال هذا
مصداق هذا اى ما يصدقه - ويقال للشجاع والفرس
الجواد انه لذو مصدق اى صادق الحملة والجرى
كانه ذو صدق فيما يعدك من ذلك - صدقة بالتحريك
آنچه بدرويش داده شود وصداق بالفتح والكسر
پياش وكابين زن صدُقة بضم الدال كذلك قوله
قوله تعالى وآتوا النساء صدقاتهن نحلة - صدقة
بالضم وسكون الدال كذلك - اصداق دست پيا
ناميدن صندوق بالضم معروف صناديق ج -

صعق - صاعقة آتش كه از آسمان افتد وزدن
شديد يقال صعقتهم الصاعقة وصعقتهم السماء اذا
القت عليهم الصاعقة بفتحهما وبانگ عذاب
صعقة مانند بيهوش شدن (ع ك اف ۲)
اصعاق تصغيه - وقوله تعالى فصعق من فى السموات
ومن فى الارض اى مات - ما يبقى الصوت سخت
آواز الصعق نام مردى بالالف واللام اللازمتان له
كانه جنس بشريا -

صعفق - بنو صعفوق - بالفتح خول باليمامة
وهو غيرمنصرف للعجمة والتعريف ولم يجئ على فعلول
شئ غيره واما الخرنوب فالافصح ان يضم منه

اويشددونه مع حذف النون والحاسنة بفتحونها -
ويقال الصعافقة قوم يحضرون السوق للتجارة
ولا نقد معهم وليست لهم رؤس اموال فاذا اشترى
التجار شيئاً دخلوا معهم فيه قال الاصمعى الواحد منهم
صَعفق وقال غيره صَعفوق وجمعه صعافقة وصعافيق

صفق - صفق - دست برهم زدن كه آواز آيد
(ع ف ا ك ۲) ودست بر دست ديگرى زدن
در بيع وبيعت وبازگردانيدن يقال صفقته
فانصفق ودر فراز كردن صفقت الباب اى رددته
وصفق عينه اى ردّها وابريشم يا باب را جنبانيدن
اصفيق دست برهم زدن - وجنبانيدن باد درخت
را - وشراب از خنور بخنور ديگر گردانيدن وستور را
از چراگاه گردانيدن صفقة يكبار دست زدن در
بيع يقال ربحت صفقتك - وصفقة رابحة وخاسرة
توصف بها - وتصافق عند البيعة - انصفاق باز گشتن
اصفاق در فراز كردن - وگرد آوردن مردم بر كارى
يقال اصفق عليه ودرخوردن دست بكارى -
وگوسپند را روزى يكبار دوشيدن اصطفاق
جنبيدن درخت از باد وابريشم ازخم صفاقة بالفتح
شوخ روئى وتنگى جامه ثوب صفيق ووجه صفيق
بيّن الصفاقة - صفاق بالكسر پوست تنك از زير
پوست كه بر وى موى است - صفق بالفتح والضم
كرانه - وصفق الجبل صفح - صفق بالتحريك آب
كه درمشك او بوى گرفته وزرد شده باشد
يقال ورد ماءً ذا صفق -

صلق ـ صلق ـ آواز سخت وفی الحدیث لیس منا من صلق او حلق وبجعا زدن (ع ف اض ۲) وصلق لغة فی صلق ـ ویقال الفحل یصطلق بنابه ذلک صریفه ـ وصلقات الابل انیابها التی تصلق ـ تصلق بانگ و فریاد کردن زن بوقت ضع قال الفراء سلقوکم بالسنة وصلقوکم لغتان ـ صلق بالتحریک مثل سلق وهو القاع الصفصف ـ صلائق نانها تنک بنو المصطلق حی از خزاعه صنصلیق گنده پیر با فریاد و بانگ سخت صنصلیق مثله ـ

صیق ـ صیق ـ صیقة ـ بالکسر گرد صیق ج ـ مثل جیفة وجیف ـ

صرق بفتحتین هر چیز تنک صریقة نان تنک صرق وصرق وصرائق ج ـ

صفرق ـ بالضمات وتشدید الراء فالوده وستنی ـ

صقق الحرباء ـ کرپشه بانگ زد (ع ف اک ۲) صقق بیخی که بر کوفتن آن کوشش کرده شود ـ

صمقة بفتحتین شیر بی مزه وزمین سنگلاخ اصمق البنا در را بند کرد یا رو کرد یا استوار کرد واصمق اللبن او الماء شیر وآب مزه گردانید وتباه شد وما زال صامقا یعنی فلان همیشه گرسنه است یا تشنه وکمی سرگشته که خور و نوش نکند ـ

صنق ـ بضمتین گند وبغلان وبفتحتین سخت گنده بغلی و کتف استوار وبسیار سخت صانق مثله ورجل صمقن مرد فرک بزرگ وجمل صنفة شتر سطبر کلان، والصنقة من الحرة سنگلاخ درشت دنیک

خدمت گذاران شتر صنقین مثله صناق بالکسر شتر که بانگ هر پیش دور رود وصناقان وصیت هر دو اصنق علیه ستیهید بر دو اصنق فی ماله احسن القیام علیه ـ

صوق ـ بالفتح راندن (ع ف اض ۲) یقال قد صاق الدابة وبالضم بازار و موضعیست نزدیک غیقة المدینة ویقال صوقی کطوبی وفی شعر کثیر صوقاوات جمعه بالاجزاء واصاق الساق صویق پست وتصوق بعذرته بپلیدی او آلوده شد ـ

فصل الضاد

ضیق ـ ضیق ـ تنگ ـ وتنگی ـ وتنگ شدن ـ (ع ف اک ۲) ضیق بالکسر تنگی ضیقة تنگدستی و درویشی ضیق ج ـ ضیق تنگ وضاق عنه الشئ ای لایسعه ـ وضاق الرجل ای بخل ـ واضاق ای ذهب ماله ـ تضییق تنگ کردن وتنگ گرفتن بر کسی وقولهم ضقت به ذرعا ای ضاق ذرعی به ـ تضائق القوم اذا لم یتسعوا فی خلق او مکان ـ ضوقی وضیقی تانیث اضیق صارت الیاء واوا لسکونها وضمة ما قبلها ـ

صفق ـ وضع دار بطنه بره یعنی پلیدی یکبارگی انداخت ـ

ضقق ـ آواز کرد (ع ف اک ۲) طق مثله ـ

فصل الطاء

طبق ـ طبق ـ بالتحریک تاه چیزی اطباق ج ـ وقولهم وافق شن طبقه وهما قبیلتان تقابلا فقتلا

فیصل فیه وافق شن طبقة وافقه فاعتنقه وپاره
از شب وروز یقال مضی طبق من اللیل وطبق
من النهار ای معظم منها واستخوان تنک که میان
دو پیوند استخوان پست باشد - وگروه مردم یقال
ویقال اتانا طبق من الناس وطبق من جراد ای
جماعة - وپس یکدیگر زاده از بره وبچه یقال ولدتها
طبقا وطبقة وباران عام یقال مطر طبق وحال ومنه
ومنه قوله تعالی لترکبن طبقا عن طبق ای حالا عن حال
یوم القیمة - بنت طبق سنگ پشت ویقال للداهیة
احدی بنات طبق - وطبقات الناس فی مراتبهم
والسموات طباق ای بعضها فوق بعض - وطباق
الارض ما علاها - طباق درختی ویقال جمل طباقاء
للذی لا یضرب ومن الرجال العی یعنی ناتوان
وطبقت یده بالکسر طبقا اذا کانت لا تنبسط تطبیق
نعت منه - تطبیق دست میان دو ران نهادن
در رکوع - وبر پیوند رسیدن شمشیر بوقت زدن و
جدا شدن آن ویقال انه یطبق المفصل للرجل
اذا اصاب الحجة - وتمام پوشیده نهادن اسپ [illegible]
دو دویدن - [illegible] گرفتن آب باران
سحاب مطبقة نعت منه - مطابقة موافقت وبرابر
کردن - وپیچانیدن - ورفتن [illegible]
[illegible]
رفتن [illegible] دویدن - وطابق فلان ای [illegible]
انطباق اتفاق کردن - اطباق [illegible]
[illegible]

تطبیق تو بر تو پوشیدن والحمی المطبقة بالکسر تب
که شب وروز خشک نشود والحروف المطبقة هی
چهار حرف صاد ضاد طا ظا - طابق معرب تابه -
طرق - طریق - راه یذکر ویؤنث اطرقة واطرقاء
طریقة نخل بلند - طرائق جمع - ونهالین دراز
ابریشم ودنبال آن بافته باشد - وگزیدگان قوم یقال
هذا رجل طریقة قومه وطرائق قومه [illegible]
ومنه قوله تعالی کنا طرائق قددا ای کنا فرقا مختلفة
اهواؤنا [illegible] یقال [illegible]
علی طریقة واحدة ای حالة واحدة - [illegible]
آب باران که [illegible] بول انداخته باشد
ومنه قول [illegible] بالطرق [illegible]
وآب [illegible] - وقال سنگ زدن طراق ای سنگ زنان
طوارق [illegible]
[illegible] - وایضا [illegible] یقال
[illegible] المرأة بولد طرقة وطرقتین ای مرة او مرتین
طرقة بالضم خطی که بر کمان باشد طرق جمع - وعادت
[illegible] یقال [illegible] ای [illegible]
[illegible] طرق بالکسر [illegible]
[illegible] بالتراب [illegible] ودام
[illegible] ویقال [illegible] الابل [illegible]
[illegible]
طارق - طرق ایضا [illegible] یعنی نور وشکوب
[illegible] الیاد [illegible] (ازغ ک الف)
[illegible] طرق [illegible] شسته

ویقال منه اطرق جناح الطیر ای التفّ - ورجل
مطروق ای فیه رخوة وضعف - والمصدر منه طریقة
بالکسر والتشدید یقال ان تحت طریقته لعنداوة
ای فی لینه وانقیاده بعض العسر - ویقال هذا مطروق
هذا ای ثانیه ونظیره مطاریق ج - ویقال جاءت الابل
مطاریق در پی یکدیگر طرق ایضا بول الدابه اختن شتر
ودر آب ایستاده طروق بشب آمدن (ع ن اض ۳)
طرقه مثال همزة مبالغة فیه - طارق بشب آینده
وستاره روز طارقة الرجل فخذه وعشیرته گشنی
کردن فحل (ع ن اض ۲) طروقة الفحل انثاه اتی
بلغت ان یضربها الفحل - اطراق سر فرو افگندن
وخاموش بودن و فی المثل اطرق کرا اطرق
کرا ان النعام فی القری یضرب للمعجب بنفسه وفحل
بعاریت دادن بجهت گشنی را - ورفتن شتران
پی یکدیگر واطرقا علی لفظ امر الاثنین اسم بلد -
مطرق آنکه سست چشم باشد وخلقت استطراق
بعاریت خواستن فحل ویقال اطرقت بالجلد والعصب
ای البست وتیرش مطرق ومجان مطرقة التی
یطرق بعضها فوق بعض کالنعل المخصوفة --
طراق النعل پارهٔ نعل که بر موزه زنند پیش طراق
بر هم نشسته مطارقة نعل بر یکدیگر زدن بموزه
یقال طارق الرجل بین نعلین وبین ثوبین -
نعل مطارقة ای مخصوفة وکل خصفة منه طراق -
تطریق وقت کفانیدن شدن سنگ خواستن را
ویقال ذلک فی غیر القطاة ویقال طرّقت القطاة

وطرّقت الناقة بولدها وکذلک المرأة اذا لم یسهل
خروج الولد عنها - وطرّق فلان بحقی اذا جحده ثم
اقرّ به بعد ذلک - وطرّقت الابل اذا حبستها عن کلاء
اوغیره وطرّقت له من الطریق -
طسق طسّوق - خراج زمین کتب عمر رضی الله عنه
الی عامل له فی رجلین اسلما ارفع الجزیة من رؤسهما
وخذ الطسق من ارضیهما -
طفق - ویقال طفق یفعل کذا طفقا - ای جعل
یفعل (ع ک اف ن ۲) ومنه قوله تعالی وطفقا یخصفان
علیهما من ورق الجنة پرده و نشستن گرفتند از برگ و
یقال طفِق یطفَق طفقا من باب (ع ف ن اک ۲) -
طقطق - طقطقة آواز سم اسپ مثل دقدقة -
طلق - طلاقة کشاده روئی (ع بفتحها) رجل
طلق الوجه وطلیق الوجه - وطلق الیدین ای سمح -
وطلق اللسان وطلیق اللسان - ولسان طلق
ذلق اربع لغات فیه وقد مرّ فی فصل الذال --
یوم طلق ولیلة طلق ایضا اذا لم یکن فیهما قرّ ولا شیء
یؤذی - طلاق معروف ودر زه و قد طُلِقت المرأة
تُطلق طلقا فهی مجهولا و دست کشادن بنیکی
(ع ف ن اض ۲) طلق بالتحریک تگ اسپ یقال
عدا الفرس طلقا او طلقین دو یا یک تگ باو تگی
و بند از پوست خام و سیر الابل لورد الغب وهو
ان یکون بین الابل وبین الماء لیلتان فاللیلة
الاولی الطلق والابل بعد التحریر طوالق وفی اللیلة
الثانیة قوارب - طلق طلوق مصدر (ع ف ن ض)

یقال طلقت الابل واطلقتها - واطلق القوم اذا
طلقت ابلهم - اطلاق رہا کردن بندی - ودست
کشادن بنیکی طلیق از بند رستہ ورہا کردہ ویقال
منه بعیر طلق وناقة طلق بضم الطاء واللام اطلاق
ج - ویقال حبس فلان فی السجن طلقا ای بغیر قید
ویقال ایضا فرس طلق احدی القوائم اذا کانت
احدی قوائمها لا تحجیل فیها - طلق بالکسر حلال یقال
هو لک طلقا - وانت طلق من هذا الامر ای خارج
منه - انطلاق رفتن وتصغیره نطیلیق وتصغیر منطلق
مطیلق ومطیلیق - استطلاق رفتن شکم تصغیره تطیلیق
تطلیق سلامت یافتن سلیم یعنی مارگزیده وآرمیدن
درد آن یستعمل مجهولا یقال طلق السلیم فهو طالق
وطلاق دادن زن را طلاق رہا شدن زن از
قید نکاح (ع ف اض ۲) فهی طالق وطالقة ایضاً -
رجل مطلاق کثیر الطلاق للنساء طلقة مثال همزة
مثله - ناقة طالق ونعجة طالق ای مرسلة ترعی حیث
شاءت - والطالق من الابل التی یترکها الراعی
لنفسه ویقال استطلق الراعی ناقة لنفسه اذا اتخذها
لنفسه - تطلق رفتن آهو که روی نگرداند ویقال
ما تطلق نفسی لهذا الامر ای لا تنشرح وهو تفعّل
وتصغیر الاطلاق طلیلیق بقلب الطاء تاء لتحرک الطاء
الاولی کما فی تصغیر الاضطراب ضتیریب بقلب التاء
تاء لتحرک الضاد -

طوق - طوق - گردن بند اطواق ج - وتوانائی
طاقة مثله - یقال هو فی طوقی ای وسعی تطویق طوق
بستن بر کسی تطوق لازم منه - مطوقة کبوتر که در
گردن او طوق باشد اطاقة توانستن - طوقتک الشیء
ای کلفتکه وطوقتنی اسداد ای جعلتک ای قوانی - وطوقت
له نفسه بمعنی طوعت ای رخصت وسهلت - طاق
معروف طاقات وطیقان ج - وهو معرب تاک
ونوعی از جامها ویقال طاق نعل وطاقة ریحان -
طائق بیرون آمدگی کوه وچاه - ومیان هر دو
چوب انگشتی -

طرموق - کعصفور شپره -

طهق - زودی رفتار (ف فتحها) -

فصل العین

عبق - عبق - بالتحریک خوشبوی شدن (ع
س اف ۳ مصدر) بالباء عباقیة بالتخفیف کذلک و
ایضا عبق الرجل ای صار داهیة - عقاب
عبنقاة وعقنباة ای ذات مخالب حداد وبتقدیم القاف
وتاخیره مثل جذب وجبذ - ویقال ایضا بشین
عباقیة وهو اثر جراحة یبقی فی حر وجهه - عبقة پیش
مسک ومشک یقال ما فی النحی عبقة ای شیء من سمن
عتق - عتق - بالکسر آزادی وآزادمردی -
وجمال - ونیکو شدن مال - ودرگذشتن اسپ
از دیگران - وآزاد شدن عتاق عتاقة کذلک
(ع ف اک ۲) عتیق عاتق نعت منه - ویقال فلان
مولی العتاقة ومولی عتیق ومولاة عتیقة وموالی
عتقاء ونساء عتائق وذلک اذا اعتقن - وعتق
فلان بعد استعلاج یعتق صار عتیقا ای رقت بشرته

بعد الجفاء و الغلظ - عتاقة و بیرنه شدن (ع ن ضبهما)
عتیق نعت منه (ع ف اض ۴) عاتق نعت منه -
و دنانه عتیق - و عاتق ایضاً خمر کهنه و انچه مهر او شکسته باشد
از خمر - و زن جوان یقال جاریة عاتق ای شابة اول
ما ادرکت و لم تبن الی زوج و کمان کهنه سرخ رنگ
و چوزهٔ مرغ که به پریدن نزدیک باشد - و کتف مرد
و یقال عَتَقَت علیه یمین تعتق و عُتِقَت ایضاً بالضم
ای قدمت علیه یمین و وجبت کانه حفظها فلم یحنث -
اعتاق آزاد کردن - و نیکو کردن مال را - و
درگذرانیدن اسپ را بدوانیدن و یقال فلان
معتاق الوسیقة ای اذا طرد طریدة انجاها و سبق بها
مُعتَق آزاد کرده عتیق مثله و بیرنه از هر چیزی
و گرامی و آزاده - و گزیده یقال رجل عتیق و مال
و تمر و بازو شحم کل واحد منها عتیق و کذلک فرس
عتیق ای رائع و الجمع عتاق - و عتاق الطیر الجوارح
منها - و الارحبیات العتاق النجائب منسوبة -
و البیت العتیق الکعبة - و یقال لابی بکر رضی الله عنه
عتیق لجماله و لقول النبی علیه السلام انت عتیق
من النار - و قیل قنطرة عتیقة بالتاء و قنطرة عتیق
بلا تاء لان العتیقة بمعنی الفاعلة و الحدیثة [illegible]
لیفرق بین ما له الفعل و بین ما الفعل واقع علیه -
تعتیق کهنه و بیرنه کردن معتقه شراب کهنه -
عذق - عَذْق - بالفتح درخت خرما بارور شده
قول الحباب بن المنذر انا عذیقها المرجب و بیرنه
شاخهای خرما زدن (ع ف اک) و التعذیق کذلک و

بخلاف رنگ گوسپند پشمی بروی بستن بجهت
علامت (ع ف اض ۲) عذاق مثله - عذقة آن
پشم نشان عِذق بالکسر خوشه خرما و عَذَقَ الاذخر
و اعذق اذا ظهرت ثمرته - و عذقت الرجل اذا رمیته
بالقبیح و وسمته به -

عرق - عَرَق - بالتحریک خوی - و رسته بنا -
و صف اسپان و مرغان و هر چه صف زده باشد
و زنبیل از برگ خرما بافته و تنگ اسپ یقال
جری الفرس عرقاً او عرقین ای طلقا او طلقین
عرق الخلال ما یرشح لک الرجل به ای یعطیک
المودة خوی کردن (ع ک اف ۲) یقال تجشمت
لک عرق القربة اذا تحمل رجل کریم قربة بنفسه -
و یقال لقیت من فلان عرق القربة ای الشدة
و المشقة و اصله ان القرب انما تحملها الاماء الزوافر
و من لا معین له و ربما افتقر الرجل الکریم و احتاج
الی حملها بنفسه فیعرق لما یلحقه من المشقة و الحیاء
من الناس - و رجل عرقة مثال همزة اذا کان
کثیر العرق - و قولهم ما اکثر عرق ابله ای نتاجها -
لبن عرق بکسر را شیر ترشیده و هو الذی
یجعل فی سقاء و یشد علی بعیر لیس بینه و بین
جنب البعیر وقایة فاذا اصابه عرق البعیر فسد
طعمه و تغیرت رائحته - عرقة دیوار گرد اگرد خیمه - و
چوب میان دیوار نهاده - و یک رسته از مرغ و
مانند آن عروق بفتحتین گیاهیست زرد که بدو
رنگ کنند - عرق بالکسر بیخ عروق ج - و فی الحدیث

ليس لعرق ظالم حق والعرق الظالم ان يغرس الرجل
في ارض غيره او يزرع فيها ليستوجب به الارض
و رگ يقال في الشراب عرق من الماء يعني رگ
وارهست ذات عرق جاے احرام اہل عراق و
ج عرق بالفتح گوشت از استخوان باز کردن و خوردن
(ع ف ا ض ۲) تعرق تعرق كذلك اے استخوان گوشت
از وے رنديده عراق بالضم ج - قال ابن السكيت
لم يجئ شئ من الجمع على فعال بضم الفاء الا احرف
منها تؤام جمع توأم وشاة رُبّى وغنم رُباب وظئر
وظؤار وعرق وعراق ورِخل ورُخال وفرير و
فرار قال ولا نظير لها معروق ومتعرق مردم کم گوشت
عراق بالكسر شہرہاے معروف تذکر و تونث واو
کرہان و نا ہاے مشک را فرو گیرند دو و ند عوق
بفتحتين ج - عرق بضمتين ج - عراقين كوفه و
بصره اعراق بعراق رفتن - و بیخ دار کردن درخت
و رگ وار شدن شراب عروق رفتن در زمین
(ع ف ا ک ۲) و يقال اعرق الرجل اى صار عريقا
وهو الذي له عرق في الكرم وكذلك الفرس فهو
معرق في الكرم واللوم جميعا - واعرق فيه اعمامه
واخواله - عا ... شاعرست تعريق عرق کردن
شراب و منه ظلال معرق ويقال ايضا رجل معرق
العدين اذا كان قليل لحم الخدين و پيدا كردن دلو - شکستا
از آب عرقوة بفتحتين و ضم القاف چوب چهار دو لا نقال
بضم العين و انما بضم فعلوة [illegible]
[illegible]

والواو وهو جمع عرقی و عرقیت الدلو عرقاة اذا شددت عرقوتها
عليها - ذات العراقي مثنى عرقوتان الخشبتان اللتان
تعرضان على الدلو كالصليب والخشبتان اللتان
تضمان ما بين واسط الرحل والمؤخرة -
عزق - عزق - زمين شگافتن (ع ف ا ک ۲)
ارض معزوقة نعت منه ولا يقال لغير الارض -
معزقة معزق آلت زمين كاويدن چون تيشه
و جز آن -
عسق عسق - بالتحريک حريص شدن و چسپيدن
صالمته بالبار (ع ک ا ف ۲) تعسق كذلك -
عشق عشق - بالكسر از حد درگذشتن دوستی
(ع ک ا ف ۲) عشق بالتحريک مثله عشيق مثال
فسيق بسيار عشق آرنده تعشق عاشقی نمودن عاشق
نعت منه سواء المذكر والمؤنث فيه معشق دراز
مسباک عشقة مؤنث عشانق ج -
عشرق عشرق - بکسر نوعی گیاہ است -
عفق عفق - بسيار گشتی کردن خر و غايب شدن
(ع ف ا ک ۲) يقال منه لا يزال فلان يعفق العفقة
اى يغيب الغيبة - وانعفق الغنم بعضها على بعض
تعفيقا اى يردها عن وجوها تعفق اى تعطف و
قال النضر عن الناس عفق بها اى ختق - عفاقة
وهو العفق سرعة الايراد وكثرته عفق رجوع کردن
شتران هر بار پيوسته آب در (ع ف ا ک ۲) و کل
راجع مختلف عافق يقال انك تعتفق اى تكثر الرجوع
وانعفق القوم في حاجتهم اى مضوا فيها وامرعوا

والجمع عُقُق - وقولهم طلبَ الابلق العقوق مثلٌ
لما لا يكون وذلك ان الابلق ذكر ولا يكون الذكر
حاملا - ونوى العَقوقِ نوًى رِخوٌ تعلفه الابل
العقق وربما سموا تلك النواة عَقيقة - والعقائق
بالكسر الحوامل من كل حافر وهو جمع عُقُق مثال
قُلُص وقلائص - عَقاق بالفتح بار شکم
يقال اظهرت الاتان عقاقاً وكذلك عَقَقاً -
عقعق عکه عقعقة بانگ وے عَقّة بطنی از عرب
ماءُ عُقّ مثل قُعّ - واعقه الله اے اَمَرّه الله
مثل اَقعّه - عِقان النخيل بالکسر آنچه
از بن خرما و درخت بر زند يقال اَعقّت النخلة
والكرمة -

علق - عَلَق - بالتحريک خون بسته عَلَقة پارهٔ ازو
و کرمک سیاه آبی که او را زلوک خوانند عَلَق ج -
وعَلَق القربة لغة فی عَرَق القربة يقال جشمتُ اليك
عَلَق القربة وقد مرّ - و عَلَق نام کوهے و عَلَق ايضاً
گوشه که بکرهٔ چاه را بوے درآویزند از قامت يقال
اَعِرنی عَلَقك ای اداة بكرتك و عشق يقال عَلِقها
بالكسر و عَلِق بها عُلوقا و عَلِق حبها بقلبی ای هَوِيها -
ويقال عَلِق يفعل كذا ای طفق - وفی المثل علقت
معالقها وصرّ الجندب ای جاء الحر ولا يمكننی الرحيل
و بازگرفتن زن - و درآویختن آهو در دام - و خوردن
شتر سرهاے عضاه را - و در دهان چفسیدن زلوک
ستور را بوقت آب خوردن يقال علقت الدابة
ای علقت بها العلقة فی شرب الماء - و آویزش -

و آنقدر از علف که روزگذار باشد ستور را علقة بالضم آویزش۔ و قوت روزگذار ویقال لم یبق لی علقة عنده ای شئی۔ و اصاب ثوبی علق بالفتح و ہو ما علقته فجذبه۔ علق بالکسر گرانمایه از ہر چیز ویقال ہذا علق مضنة ای ما یضن به اعلاق ج۔ علقه بالکسر جامہ طفل نوزاده علوق بالفتح مرگ علاقة بالفتح مثل وانچه در آویزد بمروم۔ و ناقة که بچه دیگر را بوے کند و شیر ندہد ویقال ما بالناقة علوق ای شئی من اللبن وانچه اشتر چرا کند چون علف و جز آن علق خوردن شتر سرہاے عضاة را (ع ف اض ۴) عالق نعت منه عوالق ج۔ و فی الحدیث ارواح الشہداء فی حواصل طیر خضر تعلق من ورق الجنة۔ علیق سپست علیقة ستور که جہت سیر ہمراه سپارة فرستند یقال علقت مع فلان علیقة و ارسلت معه علیقة۔ مغلاق مغلوق ہر چه از وے چیزے در آویزند معالق سوسماران خرد معلق یکے علاقة بالکسر علاقة کمان و تازیانه و مثل آن علاقة بالفتح آویزش خصومت و دوستی۔ وانچه بدان روزگذرانند۔ از قوت و منه قولہم ما بہا من علاق ای شئی من تع۔ رجل علاقیة مثل ثمانیة آنکه چنگ در زند بچیزے که از وے دست باز ندارد۔ و معالق سخت خصومت علیق مثال قبیط گیاہے که در آویزد بہ درخت علیقی مثاله علولق غول۔ و ماده ساک حیصیص و ہذا الکلام طویل العولق ای طویل الذنب اعلاق زلوک افگندن بر اندام تا بمکد۔ و چنگال درزدن بچیزے و فی الحدیث فواحب الی من الاعلاق و بر داشتن زن بچه را از جابگاه و اعلقت القوس ای جعلت لہا علاقة۔ ویقال اعلقت و اقلقت ای جعلت بعلاق قلق وہی الداہیة لا یعرف مثل عمر ویقال العلق الجمع الکثیر۔ ویقال للصائد اعلقت فادرک ای علق الصید بحبالتک۔ تعلیق در آویختن و نوعے از خرط معلقة زن شوے گم شده قوله تعالی فتذروہا کالمعلقة۔ و تعالقه و تعلق به بمعنی۔ التعلقة بمعنی علقته۔ و قولہم لیس المتعلق کالمتانق ای لیس من تبلغ بالشئی الیسیر کمن یتانق باکل ما یشاء۔ و اعتلقه ای احبه۔ علقی گیاہے یکون واحده و جمعا والالف للتانیث فلا ینون بعیر عالق الذی یرعی العلقی۔

عمق عمق۔ بالفتح والضم مغ چاه و وادی و کوه۔ و کرانه دور از ویدار اعماق ج۔ عماقة بالفتح ژرف شدن (ع بضمہا) تعمیق مغاک کردن اعماق مثله و دور اندیشیدن و منه تعمق فی کلامه ای تنطع یعنی مغ سخن رسید۔ عمق (ص اف ۴) ہنیده و راه والعامة تقول عمق بعاک۔ عمقی بکسر العین نوعے از درخت و زمین حجاز و تہامه تعیر عامق شتر کہ ازان درخت را خورد و اناعق بالضم وقت۔

عملق۔ عمالیق۔ و عمالقة گروہے از مردم۔

عنق عنق۔ بسکون و فتح گردن اعناق ج اعنق و زانکر ان عنقاء و مثه و لقب مردے و بختی یقال علقت به عنقاء مغرب و طارت به العنقاء

وهو طار معروف الاسم مجهول الجسم - ویقال هم عنق
ایک ای مائلون الیک - عنقة بالکسر گردن بند -
اعناق گردن بند ساختن عناق معانقة دست
درگردن یک دیگر افگندن تعانق و اعتناق کذلک
عنیق نعت منه - عنق بالتحریک نوعے از رفتار ستور
وقد اعنق الفرس و فرس معناق ای جید العنق - عناق
بالفتح بزغالۂ ماده والجمع اعنق و عنوق - و سختی -
و جانوریست از دواب - و نا امیدی -
عوق - عوق - باز داشتن (ع ت اض ع) اعتیاق
کذلک - عوائق الدهر موانعه - تعوق مشغول شدن
تعویق متعدیه - والعوق المثبط - رجل عوق
عوقة مثال همزة ای ذو تعویق و تربیث لاصحابه
لان الامور تحبسه عن حاجته - ویقال ما عاقت المرأة
عن زوجها و لا لاقت ای لم تلصق بقلبه - عیوق ستاره
واصله فیعول فلما التقی الیاء الساکنة والواو صارتا
یاء مشددة - یعوق نام بت قوم نوح پیغمبر -
عهق - عوهق - دراز - و نام شتر که بوے نسبت کنند
شتران نیکو را - و فراشتوک کوهے - و زاغ سیاه -
و گاو سیاه کبود رنگ - و شتر سیاه شگرف قال
صاحب الصحاح قلت لاعرابي من بني سُلیم ما العوهق
فقال الطویل من الرُّبد یعنی النعائم الرُبد و انشد
(شعر) کانني ضمنت هقلاً عوهقاً * اقتاد رحلي
او کدرا محنقا *
عیق - عیقة بالفتح والکسر کرانه دریا -

عشق - بفتحتین درختی عشقه یکی والعشق من الطرق

راه فراخ و اسست الارض عشقة ای مخصبة و عشقت
الارض اخصبت و سحاب متعشق منعشق اختلاط بعضه ببعض
عیهشوق - دابه است خرد -
عدقه - فراهم آوردن آنرا (ع ت اک ۲) عدق بظنه
کارے بگمان کرد که یقین آن نداشت عدق بتعدیقا
مثله و عدق بیده دست را باطراف حوض مانند جوینده
چیزے داخل کرد و عدق کفرح و اعدق و عودق
مثله مثلهما و العودقة و العودق حدیدة ذات شعب
یستخرج بها الدلو عدوقة و عدقة مثله عدق بضمتین
جمع الاول و بفتحتین جمع الثانی رجل عادق الرأی
کسے که قوت مدبر و ندارد عودقة آهنے کردان گوشت
کرده برائے بند کردن گرگ برپا کنند تا وقت او باید بن
گوشت آهن در گلوے آن آویزد -
تعدلق فی مشیته - جنبان رفت عذلوق بالضم
کودک سبک لغة فی الزعلوق -
عسبق - کزبرج درختے است تلخ که بدارو سے
زخمها بکار آید -
عسلق - کجعفر و زبرج و علابط و علس نمایش آب
و گرگ و شیر و شترمرغ نر و هر درنده شکاری و بدهیئت
و سبک و دراز گردن و روباه و انثی الکل
بهاء عسالق ج -
عسنق - کقنفذ نیک خوبصورت -
عصاقیة عصاقیار - بانگ و فریاد -
عطرق - کجعفر نام شخصے -
عندقة - بالضم پایین شکم نزدیک ناف کانها ثغرة اللبة

فصل الغین

غبق غبوق - بالفتح شراب شبانگاهی و خورانیدن و خورانیدن آن (ع ف ض ۲) اغتباق لازمه

غدق - غدق - بفتحتین آب بسیار و قد غدقت عین الماء بالکسر ای غزرت - شاب غیداق غیداق ای ناعم - غیداق ایضا مرد کریم - و بچه سوسمار قال ابو زیاد اوله حسل ثم غیدق ثم مطبخ ثم یکون ضبا - غیادیق باران -

غرق - غرق - آب از سر گذشتن (ع ک ا ف ۲) یقال غرق فی الماء فهو غارق و غرق - اغراق غرقه کردن - و سخت کشیدن کمان را و مبالغت کردن در مدح و ذم و جز آن تغریق ایضا غرقه کردن فهو مغرق و غریق - لجام مغرق بالفضة ای محلی بها و گشتن استغراق فراگرفتن همه را اغتراق [illegible] اسپ اسپان دیگر در گذشتن از ایشان اغرورق چشم پر آب شدن غرقة بالضم مثل الشربة من اللبن و غیره و الجمع غرق - غرنیق بالضم و فتح النون مرغی از مرغان آبی [illegible] کردن دراز و [illegible] بها الرجال فیقال هو غرنیق و غرانیق بالضم و فتح النون فیهما و غرنوق بالضم و غرانق جوان نازک [illegible] بالفتح و جمع الغرنیق و الغرانقة [illegible] -

غسق - غسق - [illegible]

ویقال اذا القمر - و غسق اللیل یغسق (ع ف ا ک ۲) ای اظلم غسق بسکون الثانی تاریک شدن چشم (ع ف ا ک ۲) غسقان زرد آب رفتن از جراحت (ع ف ا ک ۲) اغسق المؤذن ای اخر المغرب الی غسق اللیل - غساق ریم و بتخفیف سرد گننده و قوله تعالی الا حمیما و غساقا قری بتشدید جمیعا -

غفق - تغفق - همه روز شراب خوردن غفق هر ساعت آب آوردن شتر (ع ف ا ک ۲) منغفق بکسر الفاء چاه سپید باز گشتن منغفق شد -

غلق - غلق - دربستن ای اغلقه و هو متروکة اغلاق کذلک - و غلقت الابواب شد و للکثرة و مبالغة و اغلقت الابواب - و باب غلق بفتحتین ای مغلق و هو فعل بمعنی مفعول مثل قارد - و فتح و جمع قفل مغلاق بالتحریک مغلاق بالکسر مغلوق بالضم کذلک مغالیق جمع - قمار مغلق بالکسر - و غلق الرهن غلقا ای استحقه المرتهن و ذلک اذا لم یفتکه فی الوقت المشروط - و فی الحدیث لا یغلق الرهن [illegible] ای یستحقه [illegible] غضب فی غلق [illegible] المحاق الجرائبر الکثرة [illegible] [illegible] - استغلاق بسته شدن سخن کلام مغلق سخن مشکل غلاق [illegible] [illegible] آب مغلوق پوست [illegible] [illegible] است که

[illegible]
غلفق [illegible]
[illegible]

غمق - غمق - [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

کشتروه شود عیش غلفق ای رخی - قوس غلفق ای
رخوة یقال واللام فی هذه الحروف زائدة -
غمق - غمق - بالتحریک نم برآمدن از زمین (ع
ک اف ۲) ارض غمقة ای ذات ندی وثقل - ولیلة
غمقة ای کثقة - ونبات غمق اذا وجدت لریحه خمة
وفسادا من کثرة الانداء علیه -
غوق - غاق - حکایة صوت الغراب فان نکرة
نونت تغیق تخلیط است شدن -
امرأة غبرقة العینین - بالضم زن فراخ چشم که سیاهی
چشمانش نیک سیاه باشد -
الغرقة - فروشتن پرده وجزآن والباس الثیاب
الناس او الباس الیل کل شئ -
غرق - بفتحتین و بیستن هر ولیس صحیح غرق بالشئ
غشق - بالفتح چیزی نم بچو گوشت زدن -
الغصلقة فی الکم - اذا لم یلح ولم ینضج ولم یطیب -
غفلقة - بروزن وسعنی غلفقة یعنی زن گول و
بدزبان وبالماتة فصیح -
غلق الباب - بالفتح اوازی بچون از جای گشاده
و تنگ جات آید و غق غق بالکسر سکون ۲ حکایة
بانگ جوشش منه الحدیث ان الشمس لتقرب
من الناس یوم القیامة حتی ان بطونهم تقول غق غق
غققة که فرشتی کو بچه غقیق نام سیر بانگ آب
و فتیکه تنگ جای بیرون آید امرأة غقوق کعبوزن
که از گشش وی آواز برآید وقت جماع امرأة غقغاقة
کذا و شله غق القار غقا و غقیقا بالفتح جوشید قید

واواز برآورد (ع ف اک ۲) وغق الصقر بانگ کرد
چرغ ونیز غق حکایت آواز زاغ چون گران گردد
آواز آن غققة بانگ کردن چرغ -
غمق - گلفت وصیقل شترد راز و کصیقل شادمانی
و دیوانگی غوتق شلمه و یوصف به العظم والنزارة
وغیهق الظلام عینه یعنی تاریکی چشم او را خیره کرد
تغیهقت عینه لازم منه والغوهق الغراب لغة فی الیاء

فصل الفاء

فتق - فتق - شگافتن وکشادن آنچه کشاف را
وحرب افتادن میان مردم - وفتیح ودرم که نزد
خصیه پیدا آید (ع ف اض ۲) فتق بالتحریک کشاده
شدن زن فتقاء نعت منه خلاف رتقاء وصح و
فراخی سال وقد فتق العام بالکسر ویقال فتق النجم
اذا انفتق عنه الغیم - وافتق قرن الشمس اذا اصاب
فتقا فی السحاب فبدا منه - وقد افتقنا ای صادفنا
فتقا وهو الموضع الذی لم یمطر وقد مطر ما حوله - وعام
ذو فتوق ای قلیل المطر - وامرأة فتق بفتحتین ای
متفتقة بالکلام - ورجل فتیق اللسان ای حدید اللسان
جمل فتیق ای تفتق سمنا - صبح فتیق ای مرتفع فتیق
ورود دگر وهو فعیل منه - تفتیق کشادن وشگافتن
انفتاق تفتق کشاده وشگافته شدن -
فرق - فرق - فرقان - جدا کردن (ع ف اض ۲)
وفرقت الشئ تفریقا وتفرقة فانفرق وافترق وتفرق
بمعنی - ویقال اخذت حقی منه بالتفاریق وفی المثل
ابعد من تفاریق العصا قال ابن الاعرابی العصا

فیتخذ منها ساجور فاذا کسر الساجور اتخذت منه الاوتاد و اذا کسر الوتد اتخذ منه و ان البخاتی فاذا قرض راسه اتخذت منه التوادی تفرق بها الاخلاف و قوله تعالی و قرآنا فرقناه من قرا مخففا قال بیناه و من قرا مثقلا یفرق و بین شده و قال انزلنا مفرقا فی ایام ـ فرق بسکون الراء و تحریک پیمانه اهل مدینه و آن شانزده رطل است و جمعها فرقان مثل بطن و بطنان و حمل و حملان ـ فرقان ایضا قرآن ـ و آنچه فرق کننده بود میان حق و باطل و الفرق بالضم کذالک مثل خسر و خسران و منه قوله تعالی و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان ـ و قال الراجز و مشرکی کافر بالفرق ـ مفارقه فراق اسم جدا شدن فرقه بالضم جدائی اسم منه ـ فاروق اسمی و لقب است عمر بن الخطاب را آن لقب نهاد که فرق کرد ـ مفرق بفتح الراء و کسرها تا سر و کذالک مفرق الطریق ـ و دو راهه و یقال للمفرق مفارق کانهم جعلوا کل موضع منه مفرقا فجمعوه علی ذالک ـ و فرق له الطریق ای اتجه له طریقان ـ فرق بالضم میدان و پستان ناقه و ماده خر از درد زه (جمع ف رق ۲) اتان فارق و امراة فارق و ایضا و جمع فوارق و فرق و ابر جدا شده از ابرها فرق بالتحریک ترسیدن (ش ک ـ ف ۲) یقال فرقت منک و افرقک ـ امراة فروقة بالفتح و رجل فروقة ایضا ـ الهاء له و فی المثل ربه عجلة تهب ریثا و رب فروقة یدعی لیثا و دو س...

میان دو پشته و میان دو چیل شتر و برانگی یکی ران اسپ فزون تر از دیگری فریس افرق نعت منه و شاخ شاخ جدا شدن تاج خروس و یکسان افرق نعت منه ـ و رجل افرق ... ناصیته کانها ... مفروقة لحیته ایضا ... الفرق افرق ... الفرق ایضا ... ازا کان ... ما لم یکن ... و یقال ... ... و ... پاره از ... یعنی ... ... ان کان الفرق کالطود ... میان بصره ... کوفه ... ... پیشتر از دو ... افراق ... ... مادر قه افراق ... و یقال ... یقول ... الهموم فقال العرق ناقه شرق ای فارقها ولدها بموت فریقه خرما کرده بچه پرند ... شدن ... گوسپند جدا شده از گوسپندان و یکی شب مفرق الام ... جانوریست ... و ایضا گوسپند فرانق بالضم پیک و هو الذی ینذر ... الاسد و هو معرب پروانک ... پاسهوا و یسیل الجیش ـ فرانقا ـ افریقیه نام شهری است ...

فرزدق ـ فرزدقه ـ والفرزدق جماعه و هو معرب ... بالفارسیة ... و ایضا لقب شاعر ... قلت فرازق لان الا ... اذا کان ... الاصلیه حذف آخر حروفه

شدن - و شگافتن هر چیزے یقال فلقت الشیء فیها
فانفلق ای انشق وصار البیض فلاقا بالضم و الکسر
ای صار افلاقا - فلق بالکسر سختی - و کار شگفت یقال
افلق الرجل و افتلق - و هو شاعر مفلق ای جاء
بالفلق ای بالعجب - چوبے که او را اکفا نشده باشد
کمان کل واحد منها فلیق - فلقة پاره چیزے یقال
فلقة الجفنة و هی نصفها - و قوائم چاه فلق سلق
و هی الداهیة و یقال مر یفتلق فی عدوه ای یاتی
بالعجب من شدته - فلیقة سختی و العرب یقول
یا للفلیقة - فلیق مغاک پیش حلقوم شتر فلق نیم
و الشدید شفتالو دانه که [illegible] منفلق گشته دا [illegible]
کرده فیلق لشکر فیالق ج -

فنق - تفنق الرجل - ای تنعم و فنقه غیره و فانقه
ایضا ای نعمه - یقال عیش مفانق - و یقال [illegible]
فانق ای ناعم - ناقة فنق بفتحتین جوان فربه و امراة
فنق مثله [illegible] - فحل نیکو فنق افناق ج - و یقال
هذا اسم من اسماء الفحول -

فوق - یقال فلان یتفوق فی کلامه - ای یتوقف
[illegible] و اصله فوق [illegible] الاستملاء [illegible] -
[illegible] فوق بالسکون و الحرکة [illegible] شده [illegible]
چنانکه [illegible] چیزی [illegible] شود [illegible] افاق
[illegible] ناقة جراحت که خون [illegible] روان
باشد [illegible]
[illegible] الرجل [illegible] -
[illegible]

[illegible]

از یاران شدن در مرتبه ع ف اض ۲ وقوله تعالیٰ
ان الله لا یستحیی ان یضرب مثلا ما بعوضة فما فوقها
قال ابو عبیدة فما دونها وقال الفراء اعظم منها
یعنی الذباب والعنکبوت - فواق بالضم سکسکه
شدن مردم را ع ف اض ۲ ویقال ان الفواق
نفسه فوقا اذا کان تنفسه علی الخروج - فوق بالضم
سوفار تیر افواق فوق ج - یقال فقت السهم
فانفاق ای کسرت فوقه فانکسر - وفوقته ای
جعلت له فوقا - افوق تیر شکسته سوفار یقال رجع فلان
بافوق ناصل ای بسهم منکسر لا نصل فیه - اوفق
بمعنی [illegible] تمام - وافقت السهم [illegible]
فوقه علی الوتر لارمی به [illegible]
افوقة وهی من النوادر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

کذلک ومنه حدیث ابی موسی انه تذاکر هو ومعاذ
قراءة القرآن قال ابو موسی اما انا فاتفوقه تفوق
اللقوح ای لا اقرأ جزئی بمرة ولکنی اقرأ منه شیئا بعد
شیئ فی آناء اللیل والنهار - فاقه [illegible] شیئ وفاقه
احتیاج حاجتمند شدن یقال افتاق الرجل
ولا یقال فاق - فائق [illegible] برگزیده [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

فصل القاف

قرق - قرق - بکسر الراء جای هموار و منه قاع قرق -

قربق - قربق - بالضم و فتح الباء نام جای قربق کذلک قال ابو عبیدة هو البصرة قال النضر بن شمیل هو الحانوت معرب کلبه -

قلق - قلق - بالتحریک بی آرامی یقال بات فلان قلقا اقلاق متعد منه -

قوق - قوق - قاق - مرد تنک و دراز -

قیق - قیقاءة - زمین درشت و الهمزة مبدلة من الیاء و الیاء مبدلة من الواو لان جمعها قواقی و هو فعلالة ملحق بسرداح و یجمع ایضا علی اللفظ فیقال قیاقی و [illegible] جمعا قیق و یقال جمع قیقا و کانه اخرجه علی جمع قیقة -

قرطاق - [illegible] [illegible] و آن پا [illegible] است پوشیدنی [illegible] قیقة [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

فصل اللام

لبق - لبق - ملبق مرد زیرک و هوشیار و چرب سخن - لباقة مصدر منه و قد لبق بالکسر و لبق بالضم الراق به - و الثرید الملبق الملین بالدسم یقال

شبیهة بلبقة -

لثق - لثق - بالتحریک تری و تر شدن صح کذا فی الصحاح الثاق کذلک - الثاق تر کردن طائر لثق ای مبتل -

لحق - لحاق - بالفتح در رسیدن صلته بالباء و بنفسه [illegible] یقال لحقه و لحق به الحاق متعد منه و لازم و فی الدعاء ان عذابک بالکفار ملحق بکسر الحاء و بفتح الحاء صواب بمعنی لاحق ملحق باز یک میان شدن لحق خوانده بخود پیوند و استلحاق خواندن تا بهم شوند و تلاحقت المطایا ای لحق بعضها بعضا - لحق بالتحریک آنچه باران خود ملحق شود و انجیر و خرما که بعد از اول رسد لاحق نام اسپ معاویة بن ابی سفیان -

لخق - لخقوق - بالضم شکافی در زمین مثل سوراخ کلا کوش و جز آن و فی الحدیث ان رجلا کان واقفا مع النبی علیه السلام فوقصت به ناقته فی اخاقیق جرذان قال الاصمعی اخاقیق لخاقیق واحدها لخقوق و هی شقوق فی الارض -

لزق - لزوق - بچسبیدن لسوق و لصوق کذلک کذا فی الصحاح صلته بالباء کذلک التزاق و التساق و التصاق - الزاق متعد منه و کذلک بالسین و الصاد - و یقال فلان لزقی بالکسر و بزقی و لسقی بالسین و الصاد فی جمیعها ای بجنبی - لازوق مرهمی که تا به شدن جراحت چسپان ماند ملزق چیزی که نااستوار -

لسق - یلسق لسق - بالتحریک - ولصق بکذا کہ
برچسپیدن شش بتہی گاہ و پہلو از تشنگی ع ع کما
ت ۳ لصق بالضم پسر خوانده -

لعق - یلعق لیسیدن ع ع کرا شده و لعق ملابت
اصبعه ای مات و در کنایة - لعقة کچه و انچه بوسے
لیسند ما تحت ح - لعقة بالضم لیسیدنی لعقة بالفتح
یکبار لیسیدن لعوق بالفتح دار و سے لیسیدنی و رجل
و عق لعق ای حریص -

لفق - یلفق - در ہم آوردن در جامہ دوختن
ع ع ث اک ۳ لفق بالکسر یک کرانه در تلفیق دو
در دو پارچه دوختن باہم آوردن تلافق القوم ای
تلاءمت امورہم - احادیث ملفقة ای اکاذیب مزخرفة

لقق - یلق - چشم زدن لقلق زبان و فی الحدیث
من وقی شر لقلقه و لکالک لقالق ج - لقلاق مثل
ذا و لقلقة بانگ لکلک - و ہر بانگ که با اضطراب
و حرکت باشد - و تحتی آواز لقلق مثل بلابل قلق
ضد ذلک تلقلق الشیء اذا تقلقل - طرف لقلق
پشت تیز بسیار حرکت -

لمق - لمق یا کردن یقال لمقه بالقمه
و چشم بالیدن و لمقه بعینه مثل رمقه و ما ذقت
لماقا ای شیئا من الطعام فی الاکل و الشرب و ملاق
شتی و مارا تخ

لوق - لوقة - بالضم مسکه یقال لوق لطعامه آن

...

او الطیب الوقة مثله - و یقال ما ذقت لواقا
ای شیئا -

لهق - لهق - بالتحریک سپید و سپید شدن
ع ع کرا ف ۳ لهق بالفتح و بکسر ها است منه لهاق
مثله و ایضا گاو سفید - لهق بالسکون سپید شدن
ع ع ا انتہا لهقة انچه دوستے مبالغه کرده شود
از سخن و کار - و نیکو نمودن خود را مثل ان یتظاهر الرجل
من السخاء بالیس علیه بجیته و قد لهوقه و تلهوق

لیق - لیق - برچسپیدن سیاہی بر دوات و
برچسپانیدن و نیکو کردن لازم متعدی یقال
لاقت الدواة ای لصقت - لقتها انا ای اصلحت
مداد با فی لیقة - لیقة انچه در دوات نهند چون
لاس و دوسے و جز آن و الفتها الاقة ای جعلت
فیها لیقة - و یقال ما عاقت المراة عند زوجها
و لا لاقت ای ما لصقت بقلبه - و ما لاق به فلان
اذا لاذ به - و لاق به الثوب ای یلیق به - و ہذا الامر
لا یلیق بک ای لا ینباق بک یعنی در شکے خور نشود
لا ائق بک ای موافق - و فلان الیق به یعنی
جوده ای یمسکه و الیلقق به - و ما بالارض لیاق
بالفتح ای مرتع - الا قوه بالضم ای الاقوه و مثلا
الاقوه قبیلة و یست که اینکه از ضعفا فات طلب گشته
لوقه - بالضم بانه است بخریب -

فصل المیم

ماق ماقة - بالتحریک بر افتادن از گریستن
ع ک ع ف ۳ مئق الصبی و امتاق الصبی - و فی المثل

انت تبق وانا مبق فکیف نتفق - واماق الرجل اذا
دخل فی المأقة و فی الحدیث مالم تضمروا الاماق
یعنی الغیظ و البکاء بما یلزمکم من الصدقة ویقال
اراد به الغدر والنکث - مؤق بالضم کنج چشم آماق
أماق ج - ماقی العین لغة فی مؤق العین فهو فعلی
والیاء فی آخره للالحاق و فعلی بکسر اللام نادر لانه
لما الحق بمفعل قال ابن السکیت لیس فی مفعل اللام
مفعل بکسر العین الا حرفان ماقی العین ومأوی الابل
قال الفراء سمعتهما بالکسر والکلام کله مفعل بالفتح
نحو رمیته مرمی ودعوته مدعی وغزوته مغزی وظاهر
هذا القول ان لم یتأول علی ما ذکرناه غلط -
محق محق - باطل کردن - و پاک کردن - و
کاهانیدن و سوختن گرما چیزے را (ع بفتحهما)
تمحق امتحاق لازم منه - محاق بالضم سه شب آخر ماه
نصل محیق ای مرقق محدد - یوم ماحق شدید الحر
جاءنا فی ماحق الصیف ای فی شدة حره - ومحقه الله
ای ذهب ببرکته وامحقه لغة فیه ردیة قوله تعالی
یمحق الله الربوا ویربی الصدقات - امحاق کاهیدن
مذق - مذق - آمیختن شیر بآب (ع ف اض)
ممذوق مذیق نعت منه وآمیختن دوستی باطمع
یقال فلان مذاق وماذق ای غیر مخلص فی الوداد -
مرق - مرقة - شوربا مرق ج - وایضا شیرینه که
درکشت و پالیز افتد مرق شوربا کردن در دیگ
و پوست بوے گرفته - وسرد کنیز کان و فرومایگان
وموے از پوست باز کردن (ع ف اض) مراقة

بالضم موے و پشم از پوست برکند که بعلت برکنده
بجهت ستور آمراق بسیار کردن شوربا مروق
بیرون گذشتن تیر از نشانه (ع ف اض) مارقة
گروه خوارج سموا بذلک لقوله علیه السلام یمرقون
من الدین کما یمرق السهم من الرمیة وفی المثل
تروید الغزو تمرق ای امهل الغزو حتی یخرج الولد
واصله قول امرأة کانت تغزو فحبلت فذکر لها الغزو
فقالت کذلک - ممرق سرود گوے و قد مرق تمریقا -
امرق الجلد ای حان له ای ینتف شعره وصوفه -
مزق - مزق - جامه پاره کردن (ع ف اک)
تمزیق مبالغة فیه تمزق لازم فیه - ممزق لقب
مردے شاعر ویقال بفتح الزاء - ومفتوح الزاء
ایضا مصدر منه کالتمزیق ومنه قوله تعالی ومزقناهم
کل ممزق - مزق (ک ا ف) پارہاے جامه دریده
مزقه یکے پاره مزق الطائر یمزق بضم الزاء وکسرها
ای رمی بذرقه - ناقة مزاق بالکسر ونزاق ایضا
بالنون تیز رو مزیقیاء نام یکے از ملوک یمن -
مشق مشق - بشتاب زدن و جستن - و بشتاب
خوردن - و نوشتن و موے را شانه کردن - و کشیدن
دوال تا باز دو - وجذب هر چیز برائے درازی
وطول - و پاره کردن جامه (ع ف اض) مشاقة
بالضم انچه از موے و کتان و مثل آن بشانه افتد
امتشاق ربودن - و بریدن مشق بالتحریک سودن
ران بران دیگر (ع ک ا ف) مشق الرجل فهو امشق
والمرأة مشقاء مشق بالکسر گل سرخ ثوب ممشق جامه

مآق العين [illegible]

رنگ دارد بدان گل والشیق من الثیاب اللیّن - وفرس شیق ومشوق اسپ باریک میان جاریة ممشوقة حسینه کشیده بالا -

مطق تمطّق - چشیدن و بکام وزبان آواز برآوردن -

معق معق - قلب العمق یقال من بعد معق متعقا ای من بعید بعیدا وقد یحرک مثل نهر و نهر - ویقال نهر معیق ای عمیق والامعاق مثل الاعماق وهو ما بعد من اطراف المفاوز امّا معق اما عیق جمع العجل -

مقق مقّ - کفانیدن شگوفه درخت خرما تا گشن دهد آنرا ۲ع ف اض ۲ امتقاق بشیر پستان مادر را مکیدن کره تمقّق اندک اندک خوردن شراب ویقال اصابه جرح فما تمقّقه ای لم یفقره ولم یباله - وفرس امقّ ای طویل متقاق آنکه سخن را از اقصاے حلق گوید وتقدیره فعاقل بتکریر الفاء ولا یقال متقاق - ویقال فیه مقققة ومقاعات -

ملق ملق - محو کردن - وشستن جامه - و مکیدن شیر - وزدن بعصا - وبشتاب رفتن و بسیار سیر نمودن ۲ع ف اض ۲ ملق شتاب زدن تملّق چاپلوسی کردن تملاق بکسرتین والتشدید کذلک یقال تملّقه وتملّق له ای تودد الیه تملّقت ملق بالتحریک ودستی ونرمی بسیار کردن و جمله التایین عع ک اف ۲ رجل ملق الذی یعطی بلسانه

ما لیس فی قلبه وملق ایضا زمین هموار نققه یکے و املق الشی واملق بالادغام ای صار املس - واملق مثنی ای افلت ملقه بفتحتین سنگ نشان املاق درویش شدن و درویشی قوله تعالی ولا تقتلوا اولادکم خشیة املاق -

موق - موق - بالضم الیدین دیبوشی یقال الموق بالموق والجمع موق مثل حمق وتوکی - موافقة موق موّق متنا و رفیعه ۲ف اض ۲ موق ایضا مجزه معرب - موق بالفتح ارزان آمدن ؟؟ -

مهق - امهق - سخت سپید که چیزے ازنگ آمیزش ندارد و براق نباشد مهق بالتحریک سبزی آب یقال مهمین مهقاء وتمهّقت الشراب اذا شربه ساعة بعد ساعة ومنه قولهم فلا تمهّق شکه -

مذق الصخرة - سنگ شکستن ف اض ۲ - مذرق به - ای رمی به یعنی انداخت انرا -

	فصل النون	

نبق نبق - نوشتن مثل النمق ۲ درخت سدره نبق ف اک ۲ شاخه یکے نبقات ج مثل کلمه وکلمات - مثل نبق ای منعطف علی سطر واحد وکذلک کل شی منضوب - نبّق ای کتب - ونبق باالی جمع نبقا غیر مشدید وکذلک انبق الرجل ویقال انباق علینا بالکلام ای انبعث مثل انباع -

نتق نتق - فشاندن وجنبانیدن ۲ع ف اض ۲ قوله تعالی واذ نتقنا الجبل ای زعزعناه وکشیدن دلو از چاه و پوست باز کردن و بسیار بچه شدن زن

فهی نائق ونُناق - ناقة نائق ای اسرعت الحمل - و
زَند نائق ای وار - فرس نائق سخت فشانندہ برفتار
نزق - نَزَق - بالتحریک سبکی (صح ک اف ۲)
نِزاق بالکسر مثل مزاق - نزق بالفتح نزوق بالضم
برسکیزیدن اسپ (صح ف اض ۲) انزاق و
تنزیق متعدی فیہ -
نسق - ثغر نَسَق - بالتحریک رشتۂ دندان را
دخرز نسق شبہ در رشتہ کشیدہ نَسَق ایضا سخن
ترتیب دادہ و بالسکون سخن را بر یک سیاقت
راندن (صح ف اض ۲) تنسیق نظم و ترتیب دادن
نشق نشوق - بالفتح داروے بینی انشاق
دارو کردن در بینی استنشاق آب و جز آن در
بینی کردن - و بوے کردن چیزے را و نشقت
منہ ریحا طیبۃ ای شممت - و هذہ ریح مکروہۃ النشق
ای الشم - نُشقۃ بالضم حلقۂ رسن کہ در گردن بهائم
در افگنند در گردن بند ستور و نشق الظبی فی الحبالۃ
ای علق فیها رجل نَشِق الذی یدخل فی امور
لا یکاد یتخلص منها -
نطق - منطق - سخن نطق بالضم سخن گفتن (صح
ف اک ۲) انطاق بسخن در آوردن مناطقۃ استنطاق
باهم سخن کردن منطیق نیک گویا و بلیغ و یقال ماله
ناطق ولا صامت ای حیوان وما سواہ - نطاق بالکسر
میان بند مردان - و ایضا پارچہ کہ زنان آنرا پوشند
و در میانش بستہ جانب بالایش را بر جانب زیرش
فرو هشتہ تا بزانو میگذارند و جانب زیرش تا بزمین
میرسد و لیس لها حجزۃ ولا نیفق ولا ساقان کما هو
نُطُق - انتطاق و تنطق پوشیدن نطاق - و میان
بستن مرد بمنطقہ و آنچہ بآن میان را بندند فی المثل
من یطل ذیل ابیہ ینتطق بہ ای من کثر بنو ابیہ یتقوی
بهم - منطقۃ بالکسر کمر بند تنطیق بستن منطقۃ بر کسے
تنطق لازم منہ - و یقال جبل اشم منطق اے
لا یبلغ اسحاب اعلاہ - و جاء فلان منتطقا فرسہ اذا
جنبہ ولم یرکبہ - ناطقۃ میان - و سخن گوے -
نعق - نعیق - بانگ کردن شبان گوسپندان
خود را نعقان بالتحریک نُعاق بالضم کذلک (صح
ف اک ۲) ناعقان دو ستارہ نزدیک جوزا -
نغق نغیق - بالمعجمۃ والمهملۃ ایضا بانگ کردن
زاغ و ناقۃ نغیق التی تنغم بعیدات بین ای مرۃ بعد اخری
نفق - نفوق - مردن ستور (صح ف اض ۲)
نفاق بالفتح رائج و روان شدن بیع یقال نفق البیع
نفاقا ای راج - نفاق بالفتح فعل منافق یعنی
دو روی کردن منافق نعت منہ - نفقۃ هزینہ
نفاق بالکسر ج - یقال نفقت بالکسر نفاق القوم
ای فنیت نفقاتهم - نفق بالتحریک سپری شدن هیزم
(صح ک اف ۲) یقال نفق الزاد ینفق نفقا ای نفد و
فنی و راہ باریک و فی المثل ضل دُرَیص نفقہ ای
جحرہ - و فرس نفق الجری اذا کان سریع انقطاع الجری
انفاق هزینہ کردن - و برواج بازار رسیدن مردم
و درویش شدن و سپری شدن مال و منہ
قولہ تعالی اذا لامسکتم خشیۃ الانفاق - منافقا

مرد بسیار نفقه نفقة نافقاء یکے از سوراخهای ...
کلاکموش یقال فیه اوزاتی من قبل القاصعاء ضرب نافقاء
براسه فانتفق ای خرج نوافق ج - ویقال نفق الیربوع
ونافق ای اخذ فی نافقائه ومنه اشتقاق المنافق
فی الدین نیفق بفتحه ازار وبکسر النون مثله النفاق
منتفق نام مردیست -

نقنق نقنقة - بانگ کردن چغز وکرده دوبا
وجزآن ع ف ک ۲ نقانقه چغز وفی المثل بطنی
من النقانقة - نقنقة بانگ چغز ومنه یقال النقنق
الدجاجة للبیض وکذلک النعامة نقنق ایضا
شتر مرغ نر نقانق ج -

نمق تنمیق - نبشتن ع ف ش ۲ تنمیق
آراستن کتابت -

نمرق نمرقة - بکسرتین وبضمتین بالش
خرد ونهالین زین -

نوق - ناقة ماده شتر وزنه فعلة بتحریک العین
واصله نوقة بالواو فاعلت وجمعها انوق مثل بدنة
وبدن وفعلة بالتسکین لایجمع علی ذلک ثم جمع نقلة
منه علی انوق فاستثقلوا الضمة علی الواو فقدموا
فقالوا اونق ثم عوضوا من الواو یاء فقالوا اینق
ثم جمعوا علی ایانق وتجمع ناقة علی نیاق مثل ثمرة
وثمار الا ان الواو صارت یاء لکسرة ما قبلها بعیر
منوق وناقة منوقة ای مذللة مروضة - نواق فضم ۲
شتر وفی المثل استنوق الجمل ای صار ناقة یضرب
لمن یخلط حدیثه بحدیث آخر - نیق بلند ترجای
در کوه نیاق ج - تنوق آراستگی نمودن درکار ودرامر
مشتبه وفی المثل خرقاء وذات نیقة یضرب للجاهل
بالامر وهو مع جهله یدعی المعرفة وتنایق فی الارادة
تتنایق مثل الانتقاء -

نهق نهیق - نهاق - بالضم بانگ خر ع ف ض ح
... [illegible] ... وخروها
... [illegible] ... ناقة

... - بالضم ... [illegible] ... الا انه صغیر ...
ق - ... قوم من بنی عامر ... [illegible] ... من کلب
اندراق - ... [illegible] ... الحسین
... [illegible] ... ابن ابی الحسن
... [illegible] ...

... [illegible] ...

... - بالضم ... [illegible] ... نطقوا بها -
... [illegible] ... پرنده است
ونیز ... [illegible] ... شکم ... آواز ...
... [illegible] ... شد -
... - بالضم ... [illegible] ... باشد -

فصل الواو

وبق - وبوق - هلاک شدن ع ف ک ۲
موبق جای هلاک قوله تعالی وجعلنا بینهم موبقا
وبق بالتحریک هلاک شدن ع کبسرها وف ۲ یقال
وبق یوبق ... ایباق هلاک کردن -
وثق - ثقة - اعتماد کردن و استوار داشتن
ع ک بکسرها میثاق عهد ... استواری موثق شده

مواثیق مواثق ج علی الاصل ومیاثیق ومیاثق
ایضاً - مواثقة عهد کردن باہم ومنہ قولہ تعالی
ومیثاقہ الذی واثقکم بہ - ایثاق بند کردن وثاق
بالکسر والفتح بند ومنہ قولہ تعالی فشدّوا الوثاق -
وثیق استوار وثاق ج - وثاقة استوار شدن
(مع بضمہما) ویقال اخذہ بالوثیقة ای بما یوثق بہ -
توثیق استوار کردن - ومعتمد داشتن توثق استوار
کاری استیثاق وثیقت گرفتن از کسے -

ودق - ودق - باران وباریدن (مع فتح ا
ک ۲) ونزدیک شدن منتصر بالی - وفی المثل
ودق العیر الی الماء ای دنا منہ یضرب لمن خشع
للشئ لحرصہ علیہ - مودق جائے وآرام یافتن
چیزے صلفہا لبا دوگشن خواہ شدن ماویان
وبادہ خرا ایداق استیداق شلہ فرس واتان
ودوق وودیق نعتان منہا والاسم وداق
بالکسر یقال للاتان بہا وداق - ذات ودقین
الداہیة ای ذات وجہین کانہا جاءت من وجہین -
وودیقہ سختی گرما واوق تیز -

ورق - ورق - سیم مضروب ورق بسکون الرا
مثلہ ثلث لغات مثل کبد وکبد وکبد وکلمة وکلمة
وکلمة ینقل کسرة الراء الی الواو ویترک علی حالہا ایضاً
رقة کذلک والہاء عوض عن الواو وفی الحدیث
فی الرقة ربع العشر ویجمع علی رقین مثل ارة و
ارین ومنہ قولہم ان الرقین تغطی افن الافین
ویقال فی المثل ہذہ الرقوت - وراق کاغذ برندہ

ونویسندہ - ومرد بسیار سیم ورق بفتحتین برگ -
وکاغذ بریدہ ورقة یکے شجرة وورقة وریقہ بسیار برگ
وراق بالفتح گیاہ وسبزی زمین ورق بالسکون
برگ گرفتن از درخت وبرگ بیرون آوردن درخت
ایراق برگ بیرون آوردن درخت توریق مثلہ
وارقة درخت سبز ویقال اورق الرجل اسے
کثر مالہ - واورق الصائد اذا لم یصد واورق الغازی
اذا لم یغنم - واورق الطالب اذا لم ینل - ورق
بالتحریک ایضاً ما استدار من الدم علی الارض -
قال ابو عبیدة اولہ ورق وہو مثل الرش والبصیرة
مثل فرسن البعیر والجدیة اعظم من ذلک والاسباءة
فی طول الرمح والجمع الاسابی - ورق القوم احداثہم
وایضاً ہو المال من دراہم وابل وغیر ذلک -
ویقال فی القوس ورقة ای عیب - اورق شتر
خاکسترگون - وخاکستر ورقاء گرگ وکبوتر وفاختہ
وقولہم جاءنا بام الربیق علی اریق کانہ اراد وریقا
تصغیر اورق فقلب الواو والفاء عام اورق ای
لا مطر فیہ ورق ج - ورقاء ایضاً نام مردے
والجمع وراق بفتح القاف وکسرہا مثل صحاری
والنسبة الیہ ورقاوی ابدلوا من ہمزة التانیث
واوا وفلان ابن مورق بالفتح وہو شاذ مثل موہب
وسق - وسق - گرد کردن وبار کردن قولہ
واللیل وما وسق اذا جلل اللیل الجبال والاشجار
والبحار والارض فاجتمعت لہ فقد وسقہا واتسق
ومنہ نفت الوسیقة وہی من الابل کالرفقة

من الناس و بار شتر - و شمست صاح - و به و ابن

یقال لا افعله ما وسقت عینی الماء و بار گرفتن ناقه

و جز آن ع ف ا ک م فهی ناقة واسق و نوق

و ساق مثل نائم و نیام و مواسق و مواسیق و

هو جمع علی غیر قیاس - اتساق ترتیب دادن و توسیق

تنگ تنگ کردن بار را - استیساق گرد آمدن شتر

ایساق بار کردن شتر را - و بسیار بار آوردن درخت

یبساق مرغے کہ بال بر ہم زند و رپریدن بسیار

وشق - و شیق - و شیقة گوشت یک جوش

قدید کرده بجهت توشه و فی الحدیث انه اتی بوشیقة

یابسة من لحم صید فقال انی حرام ای محرم یقال

وشقت اللحم و اتشقت بمعنی - و اشق نام سگے

و نام مردے -

وعق - و عاق - آواز کہ از شکم ستور آید وقت

رفتار و عیق کذلک (ع ف ا ک م) رجل وعق

بکسر العین اذا عسر و به و عقة بالفتح و هی الشراسة

و شدة الخلق - توعیق بد خوئی و دشوار ی

نسبت کردن کسے را -

وفق - و فاق - موافقت و سازواری کردن

توافق اتفاق با ہم یکے شدن و ہم پشتی کردن

و وافقه ای صادفه - توفیق و ساز دادن

کسے را بکار - استیفاق توفیق جستن و یقال

وفقت امرک بالکسر فیهما ای صادفته موافقا و هو

من التوفیق - وفق سازوار و پسندیده یقال

حلوبته وفق عیاله ای لها لبن قدر کفایتهم لا فضل

ویقال اتیتک لوفق الامر و توفاق الامر و تیفاق

و یقال کان ذلک لیفاق الهلال و تیفاق و

توفاقه ای حین اهل الهلال - ایفاق سوفار تیر

کمان نهادن یقال اوفقت السهم و وفقته

ولا یقال اوفقت -

وقوق - و قوقة - بانگ سگ نزدیک خوردن

وقواق مثل وکواک و ہو الجبان و نام درختے و

بلاد الوقواق فوق بلاد الصین -

ولق - ولق - شتافتن (ع ف ا ک م) و دویده

رفتن و دروغ گفتن و منه قراءة عائشة اذ تلقونه

اذا نقلوه بالسنتکم و دون یقال ولق بالسیف

ولقات ای ضربات و لیقة طعامے از شیر و آرد

ولقی نوعے از قماش ناقة ولقی ایضا ای سریعة

اولق نوعے از دیوانگی و ہو فعل لانهم قالوا

الق الرجل فهو مالوق علی مفعول - و یقال ایضا مالوق

من الق فان جعلته من هذا فهو فوعل -

ومق - مقة - دوست داشتن والهاء عوض

من الواو (ع ف بکسرها) وامق نعت منه و نام مرد

وهق - و هق - بالتحریک و التسکین کمند معروف

مثل مواهقة و مواضحة گردن دراز کردن شتر

رفتن و یقال تواهقت الرکاب ای تسایرت -

و حییق - کاه برگ سبز است کہ پایش از ان

کنانہ است -

ونیق - آواز شکم داب یا آواز جنبش مرد

در شکم اسپ -

فصل الهاء

هبنق - هبنیق - بالکسر چاکر و خادم هبنقة لقب مردے ویضرب به المثل فی الحمق -

هبرق - هبرقی - بالکسر آهنگر و زرگر -

هرق - مهرق - مهره ورده سرکا غذ فارسی معرب مهارق ج - هراقة بالکسر بتختین آب و خون وجزآن و منه هراق الماء یهریقه بفتح الهاء و اصله اراق یریق و هی فی الاصل ایضا اریق یریق واصل مضارعه یأریق فابدلوا الحرکة والسکون بین الراء والیاء فصار یأریق واستثقلوا الهمزتین فی قولهم انا اریقه فقالوا اهریقه مبدلة بالهاء - وفیه لغة اخری یقال اهرق الماء یهرق اهراقا قال سیبویه ابدلوا من الهمزة الهاء ثم الزمت فصارت کانها من نفس الکلمة ثم ادخلت الالف بعد علی الهاء وترکت الهاء عوضا من حذفهم العین لان اصل اهرق اریق - وفیه لغة ثالثة اهراق یهریق اهریاقا فهو مهریق وذاک مهراق بالتسکین والتحریک وهذا شاذ ونظیره اسطاع یسطیع اسطیاعا بفتح الالف فی الماضی وضمة الیاء فی المستقبل لغة فی اطاع یطیع فجعلوا السین عوضا من ذهاب حرکة عین الفعل فکذالک حکم الهاء فی یهریق ومثال یهریق یهفعل ومهراق مهفعل واما مثال یهریق بالتسکین لا یمکن ان ینطق به لان الهاء والفاء جمیعا ساکنتان وکذالک مهراق - ویقال مطر مهرورق ایضا من باب افعیعال -

هزرق - هزرق - (ف اک ۲) رعد سخت آواز ا هزرقه بسیار خندیدن هزاق زن بسیار خنده -

هقق - هقهقة - مثل قهقهة - رفتار سخت و سیر شدید

همق - همق - (ف اک ۲) گیاه تازه ومشی الهمقی اذا مشی علی جانب مرة وعلی جانب مرة -

هیق - هیق - شترمرغ هیقم کذالک والمیم زائدة -

هیاق - کعملس کوتاه -

هدلق - کزبرج پرویزن و فروهشته والهدلق من الابل شتر فراخ دهان هدلقة چشم پایین گلیه تبه و هزروقی - بالضم مقصورة بند و هو اسم الحبس

مهزرق محبوس -

هزرقة - خنده است بدو هزروقی الحبس لغة فی هزروقی لا تصحیف والمهزرق المهزنق -

هطق بفتحتین زودی رفتار -

هفشق - بالفتح نفقه معرب -

هلق شتابی کردن (ع ف اک ۲) تهلق شتابی نمودن کجز بی نوعیست از دویدن و تقی شتابی

هملقة شتابی کردن -

هنق بفتحتین دل تنگی و تاسه که مردم را عارض شود

هندلیق - کزنجبیل مرد بسیار گو -

هوقة - بروزن و معنی اوقة یعنی جماعت -

فصل الیاء

یرق - یرقان - زردی که در کشت افتد و بیماری زرده و یقال زرع مارق و یرق ومرق الخبز

یارق - معرب یاره یعنی دستبانه -

یلقق - بمعنی یلقق بفتح قاف اول وکسران سخت سپید
یلق یلق - بالتحریک سپید از هر چیز یا شده بسیار سپید
یلمق یلمق - قبا معرب یلمه یلامق ج -

یناق - بالفتح نام یکے از معتبران نصاری است که گشته شد و سرش بحضور صدیق اکبر آورده شد و گشته شد و صحابی جد الحسن بن مسلم بن یناق -

باب الکاف

فصل الالف

ارک - اراک - بالفتح درخت شور اراکه یکے اروک همیشه در اراکستان بودن شتر و بجائے مقیم بودن (ع ف اض ۲ و ک ۲) یقال ارکت الابل ای رعت الاراک وقیل اذا اقامت فی الاراک فهی ارکة والجمع اوارک - وقیل ارکت الابل بمکان کذا اذا لزمته فلم تبرح - وارک الرجل بالمکان ای اقام به - اروک ایضا فرو نشستن آماس جراحت ویقال ظهرت ارکة الجرح اذا ذهبت غثیثته وظهر لحمه صحیحا احمر ولم یعله الجلد - ارک بالتحریک بیماری شتر از خوردن اراک (ع ک اف ۲) ارکة اراکی نعت منه مثل طلحة وطلاحی - اریکه تخت آراسته ارائک ج - اریک نام یک وادی اریک بفتحتین موضع -

اسک - اسکتان - دو کرانه فرج الماسوکة التی اخطات خافضتها ای خاتنتها فاصابت غیر موضع الختن

افک - افاک - بالکسر دروغ افیکة کذا کاذب افائک ج - افاک دروغ گوے افک بالفتح ماندن بازگردانیدن از چیزے و برگردانیدن چیزے (ع ض اک ۲) قوله تعالی قالوا اجئتنا لتافکنا عن آلهتنا ای لتصرفنا - وائتفکت البلدة باهلها

ای انقلبت - مؤتفکات شهرهائے قوم لوط که برگردانیده شده است - وبادهائے که مختلفه وزد از هر جهته مؤتفکه جهت مثل و راستے مثل مافون قوله تعالی یؤفک عنه من افک - قال مجاهد ای یؤفن عنه من افن - ارض ماوفکة التی لم یصبها مطر ولیس بها نبات - وقیل ماوفکة ولا یصیب خیر

ألک - الکه بمعنی کر مثل الآجة الا ان الالکه الحجر المتهدم الذی لا شیء فیه والآجة التوق - وائتک بوشا افتعل و مجهول آن وآلکه بمعنی رسالة

الاک - الوک - پیغام مالک مالکة بضم اللام فیهما کذا ک -

انک - آنک - بضم النون سرب وفی الحدیث من استمع الی قینة صب فی اذنیه الآنک یوم القیامة علی افعل واحد الآنک واشتقاقه من انیثه الخ -

ایک - ایکة - درختان ایک ج - ومن قرء اصحاب الایکة فهی الغیضة ومن قرء لیکة فهی اسم القریة ویقال هما مثل بکة ومکة -

آباک - کاه موضع -

اتک - کرشتگی و آوان شیر (ع ک اث م) ویقال لا اوتی الاک لعفاف اتک وعفنک عیبک -

اوکة - بالفتح خشم و بدی -

فصل الباء

بتک ـ بتاک ـ بریدن (ع ف اض ۲ وک ۲) سیف باتک ای صارم وگرفتن چیزے را وکشیدن آن بتکۃ بالکسر آنچہ برکشیدہ شود چون موے و پرمرغ وپشم ومانند آن بتک ج ـ بتکۃ ایضاً جہمۃ من اللیل تاریکی شب وبتک آذان الانعام ای قطعہا شدد للکثرۃ قولہ تعالی فلیبتکن آذان الانعام ـ

برک ـ بروک ـ خفتن شتر (ع ف اض ۲) ابراک فروخوابانیدن وہو قلیل والاکثر الاناخۃ یقال انختہ فاستناخ ـ ویقال مالہ مبرک جمل ـ وکل شیٔ ثبت واقام فقد برک ـ برک شتر بسیار برو ک ج ـ وسینہ شتر برکۃ بالکسر کذلک وحوض برک ج و یقال ما احسن برکۃ ہذہ الناقۃ وہو اسم للبروکہ کالرکبۃ والجلسۃ ـ ابتراک سینہ بر زمین نہادن وشتاب دویدن ـ وبر سینہ گرفتن کسے را ابراکا بالفتح پاے داشتن وثبات ورزیدن در کارزار ـ و کوشش نمودن ویقال فی الحرب براک براک ای ابرکوا ـ برکۃ بفتحات کوالیدن وافزون شدن تبریک دعا کردن کسے را ببرکت وطعام بریک کانہ مبارک ـ ویقال بارک اللہ فیک ولک وعلیک وبارکک قولہ تعالی ان بورک من فی النار ومن حولہا ـ وتبارک اللہ ای بارک مثل قاتل وتقاتل الا ان فاعل یتعدی وتفاعل لا یتعدی وتبرکت بہ ای تیمنت ـ برکۃ بالضم مرغیست سپید ازمرغان آبی برک ج ـ براکیۃ نوعے از کشتی ہا

برکان مثل زعفران نوعے از جامہا برک بالفتح زنے کہ شوے خواہد واو را پسرے رسیدہ جوان بودہ باشد برک بالکسر نام موضعے از نواحی یمن تبراک بکسر تا نام موضعے ـ

بشک ـ بشک ـ شتافتن ـ ودوختن جامہ دور دور ـ ودروغ گفتن (ع ف اض ۲ وک ۲) ویقال ہو یبشک الکذب ای یختلقہ ـ بشاک بسیار دروغ گوے ناقۃ بشکی سبک رفتار وسبکت ج ـ

بکک ـ بکۃ ـ بازداشتن ومزاحم شدن (ع ف اض ۲) ویقال تباک القوم ای ازدحموا ـ وبک عنقہ ای دقہا ـ بکۃ ایضاً نام بطن مکہ ابکک نام موضعے بعلبک نام شہرے وہما کلمتان جعلتا واحدۃ فبعل اسم صنم وبک اسم رجل اخترع بناء تلک البلدۃ وسماہا باسمہ واسم صنم فان شئت بنیت الاسم الاول علی الفتح واعربت الثانی باعراب ما لا ینصرف وان شئت اضفت الاول الی الثانی واعربت الاول وخفضت الثانی والنسبۃ الیہ بعلی ان شئت بکی علی ما ذکرناہ فی عبد شمس ـ

بعکک ـ بعکوکۃ الناس مجتمعہم ـ

بلعک ـ بلعک ـ شتر بسیار کلان سال ـ و ... ازخرما وہی لغۃ فی بلعق ـ

بنک ـ بناک ـ بن ہر چیزے معرب ـ ویقال ہو لا ومن بنک الارض ای من اصلہا ـ تبنک مقیم شد بجائے ویقال تبنکوا فیہ ای اقاموا ... وکالتناوۃ وہی اسم من ... ای اقام ...

قال ابن درید البنک من ہذا الطیب عربی۔
بندک۔ بنادِک۔ مثل بنائق۔
بوک۔ بُوک۔ بر جستن نر خر بر مادہ (ع ف ا ض ۲) تبوک وہی تفعل من البوک وہو موضع ورأی النبی صلعم قوما من اصحابہ یبوکون عینی تبوک ای یدخلون فیہا القدح ویحرکونہ لیخرج الماء فقال ما زلتم تبوکونہا فسمیت تلک الغزوۃ غزوۃ تبوک۔ قال ابو زید لقیتہ اول بَوک ای اول شئی۔ ویقال باکت الناقۃ تبوک بوکا ای سمنت وحکی ابن السکیت ناقۃ بائک ای فتیۃ حسنۃ بوائک ج۔

بابک۔ کہاجر ذاک الخرمی الذی کا دیستولی علی الممالک ثم قتل فی زمن المعتصم وعبد اللہ بن بابک شاعر مفلق۔
بخنک۔ بروزن ومعنی تخنق۔
بتوذک۔ مذکور فی الفصل بعدہ۔
بربزک۔ کقنفذ ابن النعمان من ولد ساسان بن یحیی۔
بتک۔ پارہ کردن وریزہ ریزہ نمودن وبریدن بتکت ناقہاے خر ولم اسمع لہا احدا۔
برشک الجزور۔ فصلہا وابان بعضہا عن بعض۔
برشتوک۔ کقنفذ ماہی است دریائی۔
برمک۔ جد یحیی بن خالد البرمکی وہم البرامکۃ۔
بزنکان۔ فی برک۔
بزرک۔ بفتحتین کلان لغۃ اعجمیۃ لقب بہا الوزیر نظام الملک۔

بزگی۔ گھری زردی بیز
الباضاک والبضوک من السیف القاطع ولا بینک الہ یدہ لا یقطعہا۔
بطرک۔ کقمطر وجعفر مہتر ترسا یا سردار مجوسیان وذکر فی بطرق۔
ابلندک۔ فراخ شد ابلندک الحوض ای استوی بالارض۔
بلسک۔ کجعفر و زبرج گیاہیست کہ وسبارچہ آویزد وجد انشود۔
بلکہ۔ آمیخت وشورانید آنرا (ع ف ا ض ۲) والبلابک بفتحتین اصوات الاشداق اذا حرکتہا الاصابع من الولع وبالاک کہاجر قریۃ ابی معمر الفقیہ۔

فصل التاء

ترک۔ ترک۔ گذاشتن (ع ف ا ض ۲) وتارکت البیع متارکۃ۔ وتراک بمعنی اترک وہو اسم لفعل الامر ویقال ما اترک شیأ وہو افتعل۔ ترکۃ المیت بکسر الراء تراثہ یعنی مالیکہ از مردہ ماندہ باشد تریکۃ زنیکہ ماندہ باشد وادرا کسے نخواہد۔ وبیضۃ شتر مرغ کہ گذاشتہ باشد ومرغزاریکہ ناچریدہ ماندہ باشد ترکۃ خود آہنین ترک ج۔ ترک بالضم طائفۃ مردم انسا ولادیافث بن نوح علیہ السلام اتراک ج۔
تکک۔ تکۃ۔ بالکسر ازار بند تکک ج۔ ویقال احمق فاک تاک اتباع لہ وقد یفرد ایضا ویقال احمق تاک وتککت بالفتح تکوکا۔ ویقال ابیت الا ان تحمق وتتاک۔ وتکہ النبیذ ای سکرہ وہرجہ اذا بلغ

وتاتکت الشیٔ ای وطئته حتی شد نخته۔
تمک۔ تمک۔ دراز شدن کوہان شتر (ع ف ض ۲) سنام تامک نعت منه۔

تبوذک۔ موضعیست وابو سلمه موسی بن اسمٰعیل المنقری قیل له التبوذکی لان قوما من اهل تبوذک نزلوا فی داره او لانه اشتری دارا بها او التبوذکی من یبیع ما فی بطون الدجاج من تقانب الفواد والقانصة۔
تبرک بالمکان۔ اقامت کرد تبراک بالکسر موضعے۔
ترلوک۔ بالضم مرد خوار و لاغر۔
تاباک۔ کهاجد جد محمد بن یوسف السمرقندی المحدث واحمق تاباک سخت احمق تاک سخت احمق شد (ع ف اک ۲) اتاکه بر کندن موے۔

فصل الثاء۔ ثاک فی الارض۔ سیاحی کرد ثکثکه گول گردید و ثنک جب ثکثکه زن گول خود ارا۔

فصل الجیم۔ جرکان۔ دیهیست باصبهان منها ابو الرجا محمد بن احمد المحدث۔
جرعکیک وجرعکوک۔ شیر سطبر۔
جانجکه۔ آواز آهن از در خوردن بعضے بر بعضے۔
جنک۔ بالفتح نام مردے۔
جیکان۔ بالکسر موضعیست بفارس ومحمد بن منصور بن جیکان محدث کذاب۔

فصل الحاء

حبک۔ حباک۔ بالکسر حبیکه راه در ریگ و دود و شکن آب و زره و موے وجمع الحباک حبک و جمع الحبیکه حبائک وفی حدیث الدجال ان شعره حبک حباک نیکو بافتن جامه را (ع ف اک ۲) احتباک استوار و نیکو کردن هر چیزے وفی الحدیث ان عائشة رضی الله تعالی عنها کانت تحتبک تحت الدرع فی الصلوة ای تشد الازار وتحکمه و گرد پائے نشستن مثل الاحتباء محبوک ستور استوار اندام حبکه بالتحریک مثل حبکه پست گو لا کرده۔
حبرک۔ حبرکی۔ کنه حبرکاة للتانیث وربما شبه به الرجل الغلیظ الطویل الظهر القصیر الرجلین فیقال حبرکی وتصغیره حبیرک لان الالف المقصورة تحذف فی التصغیر اذا کان خماسیا سواء کانت للتانیث اولا۔ تقول فی قرقری قریقر وفی جحجبی جحیجب وفی حولایا حویلی وثبت الالف فیه اذا کانت ممدودة۔
حتک۔ حتکان۔ شتاب رفتن و گام خرد نهادن ویقال لا دری علی ای وجه حتکوا وربما قالوا حتکوا۔ حوتک حوتکی کوتاه لاغر حوانک شتر مرغ بچگان۔
حرک۔ حرکه بفتحتین جنبش وهو ضد السکون تحریک جنبانیدن تحرک جنبیدن یقال ما احسن به حراک بالفتح ای حرکة۔ محراک آتش کاو غلام حرک خفیف ذکی۔ حارک سر کتف اسپ حرک حارک زدن اسپ را (ع ف اض ۲) حرکله سر سرین مثل حرقفه حراکاک ج۔ حرایک کذالک۔
حزک۔ احتزاک۔ بالزاء المعجمة جامه بخود درکشیدن (ع ف اک ۲) ویقال حزکته اخزکه بالحبل بالکسر لغة فی حزقته ای شددته۔

حسک حسک - بالتحریک خار مغیلان حسکة
یکی - و آنچه از آهن سازند چون خار مغیلان و به
راه لشکر خصم اندازند - و کینه ور شدن (ع ع ک ا ی)
یقال فی صدره علی حسکة و حساکة ای عداوة و
حقد - حسکة ایضاً خار پشت -

حشک حشک - پر شدن شیر حشوک کذلک
(ع ض و ن ا ک ۲) ناقه حشوک و حشو و التی تجمع اللبن
فی ضرعها سریعا - و حشکت النخلة ای کثر حملها و حشکة
حاشکة - و حشکت الناقة ای ترکتها و لم احلبها
حتی یجتمع لبنها - حشاک بالکسر چوب و هان بند گوساله
و حشک القوم احتشدوا - و اجتمعوا - و حشکت الریح
ای ضعفت و اختلفت مهابها و ریاح حواشک
مختلفات المهاب - حشکة باران ریزه و حشکات السما
خشکها - حشاک نام جوی -

حکک حک - بسودن (ع ع ف ا ض ۲) یقال
ما حاک فی صدری ای ما اختلج - و یقال ما حکت
فی صدری کذا اذا لم ینشرح له صدرک - احتکاک
خویشتن را بچیزی و رمالیدن حسانه بالبار - حکاک
مرو سیدن حسانه بالبار و کا ویدن با کسی - حکاکة
برابری کردن و باهم پهلو سودن - حکة بالکسر خارش
ذکر و یقال بالقیت فی فیه حاکة ای سن - حکاک
بالتحریک سنگ سپید نرم و ما ظهر فیه التخبیث
[illegible]
[illegible]
[illegible] باشد تا شتر گرگین خود را بوی و مالد یقال
انا جذیلها المحکک و عذیقها المرجب اراد انه یستشفی
برأیه و تدبیره -

حلک حلوکة - احلیلاک سخت سیاه شدن
(ع ف ا ض ۲) احلنکاک تاریک و سیاه شدن
حلکة سیاهی اسود حالک و حانک ایضا - و یقال
مثل حالک الغراب و حنک الغراب و هو سواده
و منقاره - حلکوک بالتحریک سخت سیاه - حلکاء مثال
حمرة نوعی از پوشش - و کرمکی که در ریگ باشد
حلکا مثال عنقا و کذلک -

حمک حمکة - شپش حاسق - و مورچه - و
هر چه ریزه باشد از هر جنس -

حنک حنک - لبیشه کردن ستور را (ع ع ف ا
ض ۲ و ک ۲) احتناک کذلک - و ایضا خوردن ملخ
گیاه زمین را و قوله تعالی لاحتنکن ذریته قال الفراء
یعنی لاستولین علیهم و استوار شدن و آزموده شدن
حنکة بالضم آزمایش و تجربه - و دوال که بمیان
پالان پوست استوار کنند - حناک ج - مثال کتاب
برام - و حنکت الشیء ای فهمته و احکمته - حنک
بالتحریک زیر زنخ و منقار از مردم و جز آن حنکات ج و
حنکته اذا اضغت ما او غیره ثم دلکت حنکه و ای
محنوک و حنیک - و یقال حنکة السن و احتنکته ای
[illegible]
[illegible]
[illegible]
برآوردن -

حوک - حوک - حیاکۃ - بالفتن فهو حائک وہم حاکۃ وحوکۃ ومن حوائک - حیاکۃ جامے بافندگی حوک ایضاً بافد و -

حیک - حیکان - رفتن کوتاہ بالا (عع وحاک ۲) وقد حاک یحیک حیکانا اذا حرک منکبیہ وفحج بین رجلیہ فی المشی - وضبعۃ حیکانۃ ای ضخمۃ تحیک اذا اسنت یقال حاک فیہ السیف واحاک بمعنی ای اثر وعمل - حیک کارکردن سخن درول وشمشیر در زخم گاہ -

حنتک - بجعفر وعالبط خردتن -

حزنبک - بجعفر خردتن -

حفلکی - بجمرکی ناتوان -

حفنکی - شلہ -

فصل الخاء - خبک - بفتحتین جدو شیر ابن السادۃ بخیثم وخبنک کمند وبیست بہ باغ -

خرک - ستیسیدہ عع ک احد ۲ وخارک کہا جزیرۃ بدریاے فارس خرکان بفتحتین محلہ است بہ بخارا -

خسک - بالضم والد عبد الملک المحدث -

خشنک - بالضم لقب اسحق بن عبد اللہ نیسابوری دوالد داؤد المفسر وابراہیم بن الحسین بن خشنکان بالضم واعتذ وخاشک بالتقاء الساکنین شہرے است بکران -

فصل الدال

درک - درک - درک وریخ و النار درکات ای منازل والجنۃ درجات - درک بالتحریک رسن پارہ کہ درگوشہ دلو بندند - و انچہ در پے پدید آید از عوارض

یقال علیہ ضمان الدرک ویسکن ایضاً - ادراک دررسیدن یقال ادرکتہ وادرکت زمانہ - وادرکتہ ببصری ای رأیتہ - وادرک الغلام وادرک الثمار ای بلغ ونضج - وادرک الدقیق ای فنی - واستدرکت وتدارکت ما فات - وتدارک القوم ای تلاحقوا ومنہ قولہ تعالیٰ حتیٰ اذا اداركوا فیہا جمیعا واصلہ تدارکوا فادغمت التاء فی الدال واجتلبت الالف لیسلم السکون - وتدارک الثریان ای ادرک ثری المطر ثری الارض - وقولہم دراک ای ادرک وہو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لاجتماع الساکنین دریکۃ رانندہ ای طریدہ ودراک مدارکۃ پیاپے شدن و دررسیدن آواز رفتن - ونام سگے ویقال لا بارک اللہ ولا تارک ولا دارک کلہ بمعنی - مدرکۃ لقب مردے وتدارک نیک دریابندہ -

دربک - دربک - آرد سپید شستہ -

درنک - درنوک - بالضم نوعے از فگندنی -

دعک - دعاک - مالیدن ونرم کردن - عع بفتحہا یقال دعکت الادیم والخصم - وتداعک الرجلان فی الحرب ای تمرسا - ورجل دعکاک ای مجاب - دعکۃ الحمق فی دعکتہ وہی جانبہ من الابل -

دکک - دک - کوفتن وریزہ کردن وہموار کردن (عع ف اضں ۲) قولہ تعالیٰ فدکتا دکۃ واحدۃ - ارض دک زمین کوفتہ وہموار کردہ وکوہ کمند - وقولہ تعالیٰ جعلہ دکا یحتمل ان یکون مصدرا ای دکہ دکا ادا او جعلہ ذا دک وقد قرئ بالمد ای جعلہ

دکاء و فيه بعد لان الجبل مذكر - رجل مدکوک اسے
دکته الحمى - ودککت الرکی ای دفنته بالتراب -
وتدککت الجبال ای صارت دکاوات وهی روابی
من طين واحدتها دکاء - ناقة دکاء لاسنام لها
والجمع دک بالضم ودکاوات مثل حمر وحمراوات -
دک بالضم کوه نرم دکک ج مثل حجر وجحرة - فرس
ادک اذا کان متدانیا عریض الظهر وجبل دک -
رجل مدک بالکسر ای قوی الوطء للارض - وامة مدکة
قوية على العمل - دکداک ریگ بزمین چفسیده و
وفی الحدیث انه صلعم سأل جریر بن عبد الله عن منزله
فقال سهل ودکداک وسلم واراک دکادک ودکادیک
ج - حول دکیک ای تام - دکة بالفتح دکان بالضم
دکانچه که بروی نشینند -

دلک - دلک - مالیدن بدست (ع ف ض ۲)
دلوک بگشتن آفتاب (ع ف ض ۲) قوله تعالى
اقم الصلوة لدلوک الشمس یقال دلوکها غروبها -
ودالکه ماطله - دلوک بالفتح بوی خوش که بخور و
در مالند دلیک خاک که باد پخته باشد - وطعام
از خرما وسکه - تدلک خویشتن مالیدن بوقت
شستن اندام - وفرس مدلوک الحجبة اذا لم یکن
لحجبته اشراف -

دلعک - دلعک مثل دلعس وهی الناقة الضخمة
مع استرخاء فیها -

دمک - دموک - بالفتح چرخ دولاب کرده و
هرچه تیزرو باشد - دمک بشتاب دویدن خرگوش
(ع ف ض ۲) - رحی دموک آسیای تند و آس کننده
دمک ایضا اسپید دموک بالضم تابان شدن (ع
ف ض ۲) ویقال اصابتهم دوامک من دوامک الدهر
ای دواهیه من دواهی - دنک بالکسر چوب بان
یعنی تنقریج وهی الشائة ایضا -
من البنات - دمکمک سخت ... دمکمک ای شدید
دهک - لصل ... - ای ... تیغوا
دهکت الشیء - وما ...
ومثلج - دهاک بالضم ...

دوک - دوک - مداک - مالیدن وسائیدن
دارو و بوی خوش (ع ف ض ۳) مداک ایضا
سنگ صلایه - دوک بالکسر سنگ پوست سایه
ودیات القوم ... دوکوا ای باتوا فی اختلاط و
دوران - ووقعوا فی دوکة بالفتح ودوکة بالضم ای
فی خصومة وشر (ع ف ض ۳) وتداوک القوم ای
تضایقوا فی حرب وشر

دبک - دبک - دست آس کردن وشکستن
(ع ن بفتحها) دباک ... دبوک بالفتح -
دیک - دیک - بالکسر خروس دیکة ودیاک ج -

دبکة - بالضم رکانة یعنی جیغ نخل برسیده -
دوسک - ... - ... بزرگ از
... کوسفند -
دودک - ... قال ابن مقبل
... (شعر) ... دان بین
... اسفان

ای لیسا نخان من جلو دہا و قال کثیر (شعر) اقول
و قد جاوزن اعلام ذی دم - وذی وجبی او ودونہن
الدوانک - والدنک بالضم تچھا یکہ وقت رفتار
کرشتش از فربہی و جنبد -
دہلک - کجعفر جزیرہ است ما بین یمین وحبشہ
دہالک لما است سیاہ رنگ ودر زمین عرب -
فصل الذال - ذلذلہ - بالفتح زندگی ول -

فصل الراء

ربک - ربک - ورابختن چیزیرا (ع ف ا
ض ۲) یقال ربکت الشئ فارتبک ای خلطتہ
فاختلط - وارتبک الرجل فی الامر ای نشب فیہ
ولم یکد یتخلص منہ - ربک ایضاً اصلاح الثرید -
ربیکہ طعامیکہ از خرما و مسکہ وماست سازند و
فی المثل غرثان فاربکوا لہ -
رتک - رتک - رتکان - بالتحریک پویہ ویدن
شتر ولا یقال ہذا الا للبعیر خاصۃ (ع ف اض ۲)
ارتاک مثلہ فیہ -
رکک - رک - دست را بگردن بہم غل کردن
وگناہ را بگردن کسے لازم کردن - وجزوے
بر جزوے از چیزے برافگندن (ع ف اض ۲)
یقال رککت الشئ بعضہ علی البعض ای طرحتہ -
رکۃ بالکسر باران نرم ریزہ رکاک ج - یقال
ارکت السماء ای جاءت بالرک - وارکت الارض
مجہولا - ورک الشئ ای رق وضعف - رکیک ای
ضعیف - واسترکہ ای استضعفہ - وفی الحدیث
انہ صلعم لعن الرکاکۃ وہو الذی لا یغار علی اہلہ -
رکک بالتحریک نام آبے رک ایضاً مثلہ - وسکران
متکک اذا لم یبین کلامہ - رکراکۃ زن کلان سرین
ورانہا وفی المثل شحمۃ الرکی علی فعلی ہو الذی یبرد
سریعاً یضرب لمن لا ینفک فی الحاجات - ومقار
مرکوک قد غولج واصلح -
رمک - رموک - اقامت کردن بجائے (ع و ا
ض ۲) ارماک مقیم کردن ودیگر را رمکۃ بالتحریک مادیانے
برذون رماک ج - رمکات ارماک کذالک - رامک
بفتح المیم وکسرہا شیء اسود یخلط بالمسک - رمکۃ بالضم
نوعے از رنگہاے شتر جمل ارمک وناقۃ رمکاء -
ارمکاک بدان رنگ شدن شتر یرموک بالیاء موضع
ومنہ یوم الیرموک -
رہک - یقال مر فلان یترہوک - کانہ یموج
فی مشیتہ -
رودک بفتحتین افعال این غیر مستعمل است
جاریۃ رودکۃ ومرودکۃ دختر نوجوان خوبصورت
وغلام رودک کودک نوجوان خوش شکل بالفتح
بیمہا فتاون را جیتہ ورودکہ آراستہ گرو آنرا
ومرودک کنیت نام شخصے -
رودکۃ - بزجیہ خرد رواذک ج راذکان بالفتح الذال
ودیہیست بطوس منہا احمد بن خالد الفقیہ -
زیک - کنیبط ہو والد الملک العادل طلائع
بن زیک وزیر مصر -
رشک - بالکسر مرد کلان ریش الذی بیدہ

علی الرماة فی السبق واصله الثاف ولقب یزید
بن ابی یزید الضبعی احسب اہل زمانہ۔
ارضاک چشم چشمان خود را بست وکشاد۔
راناک کصاحب قبیلہ است۔
روکة۔ آواز بوم زروکا وشلہ موج لغة بغدادیة۔
الربکتان۔ بکسر الراء وفتح الباء من الفرس لحمتان
خارجتا اطرافهما عن طرف الکبد واصولهما مثبتة
فی اعلاه کل منهما ربکة۔

فصل الزاء

زحک۔ زحکت بعیره۔ مانده شد شتر او (مع بفتحها)
وازحک الرجل اذا اعیت دابته۔
زعک۔ از علی۔ کوتاه بالا سے ناکس زعکوک
بالضم کذلک وایضاً شتر فربہ زعاکاک زعاکیک ج
زکک مشی زکیک۔ ایضاً وسط رفتا
تنکاتک یقال زکت الدراجة کما یقال
زافت الحمامة۔ والزک المهزول۔ رجل زکازک
مرد زشت روسے خوار۔
زمک۔ زمکی۔ ومغز جانور پرنده۔
زنک۔ زونک بفتحتین مشدد کوتاه بالا زشت
زونزک کذلک۔

زاکان بفتحتین فیرین نزاوک شرم داشتن۔
زیعبک وزیعبکی بخیل بد تنگ وعار۔
الزحلوکة۔ بروزن ومعنی زحلوقة والزحالیک الزحالیق
زحموک۔ بالضم کشو او زحامیک ج۔
زیرک ۔ ہر چو کرد ہد تیغ ودید اک م وگر زیر یاب

بن ابی زربک البصری محدث۔
زرنوک۔ بالضم وستہ آسیا وعبد الرحمن بن زرنک
مسند وابنه ابوبکر محمد وحفیده الحسن بن محمد محدثون
زوزکت المرأة۔ زن سرینہا وپہلو ہاے خود را
در رفتار جنبانید زونزک کوتاه خرامنده بناز۔
زملکان۔ بالکسر دیہیست بدمشق منها شیخنا
ابو المعالی دبیر گاہست بلخ۔
زوک۔ رفتار زاغ وجنبانیدن دوشہا در رفتار
وفیرین زوکان شلہ قیل منه الزوناک مرد زرکة
زن شتابنده کہ پنچی گرفتہ باشد زوک بالضم
دسے است پنچی۔
زیک۔ ابین وسنگ آثار کوفت (مع بفتحها)
زیکت الریح الارض باد خاک را پراکند۔
زیکان بفتحتین فیرین نیاون دیہیست لیسف۔

فصل السین

سبک۔ سبکا۔ گداختن زر ونقره بعد الی
سبیکة پاره نقره گداختہ سبائک ج۔ سنبک سپش
سم ستور سنابک ج۔ وفی الحدیث تخرجکم الروم منها
کفرا کفرا الی سنبک من الارض قیل الارض التی
یخرجون الیها بالسنبک فی غلظته وقلة خیره۔
سحک۔ اسحنکک۔ تاریک وسیاه شدن شب
ودوست شد سحنکاک شد بالسواد۔
سدک۔ سدک بہ۔ بالکسر بنولبه۔
سفک۔ سفک۔ بختن خون تیغ مسک م
سفاک بسیار خونریز والسفاح ای القادر علی الکلام

حوک - حوک - حیاکة - بالفتح فهو حائک وهم حاکة وحوکة و ج حوانک - محاکة جاے بافندگی حوک ایضا بافرد -

حیک - حیکان - رفتن کوتاه بالا (ع وحاک ۲) وقد حاک یحیک حیکانا اذا حرک منکبیه وفحج بین رجلیه فی المشی - وضبعة حیکانة ای ضخمة تحیک اذا مشت ویقال حاک فیه السیف واحاک بمعنی ای اثر وعمل - حیک کارکرون سخن دردل وشمشیر در زخمگاه -

حبنک - کجعفر وعابط خرد تن -

حزنبک - کجعفر خرد تن -

حفلکی - کجبرکی ناتوان -

حفنکی - شله -

فصل الخاء - خنبک بفتحتین جد شبیر بن المنذر المحدث وخنبک که منه و پیوست به بلخ -

خرک - سپید (ع ک اث ۲) وخارک کما جزیرة بدریاے فارس خرکان بفتحتین محله است به بخارا -

خسک - بالضم والد عبد الملک المحدث -

خشک - بالضم لقب اسحق بن عبد الله النیشاپوری والد داؤد المفسر وابراهیم بن الحسین بن خشکان بالضم وخشکاشک بالتقاء الساکنین شهرے است بمکران -

فصل الدال

درک - درک - تک دوزخ والنار درکات والمنازل والجنة درجات - درک بالتحریک ریسمان پاره که در گوشه دلو بسته شد - وانچه در پی پدید آید از خواه ضیاع یقال علیه ضمان الدرک ویسکن ایضا - ادراک دررسیدن یقال ادرکته وادرکت زمانه - وادرکته ببصري ای رأیته - وادرک الغلام وادرک الثمر ای بلغ وینع - وادرک الدقیق ای فنی - واستدرکت وتدارکت مافات - وتدارک القوم ای تلاحقوا ومنه قوله تع حتی اذا اداركوا فیها جمیعا واصله تدارکوا فادغمت التاء في الدال واجتلبت الالف لیسلم السکون - وتدارک الثریان ای ادرک ثری المطر ثری الارض - وقولهم دراک ای ادرکه وهو اسم لفعل الامر وکسرت الکاف لاجتماع الساکنین - دریکة رانده ای طریدة - دراک مدارکة پیاپے شدن ودر پے آواز رفتن - ونام سگے ویقال لا بارک الله ولا تارک ولا دارک کله بمعنی - مدرکة لقب مردے دراک نیک دریابنده -

دربک - درمک - آرد سپید شسته -

درنک - درنوک - بالضم نوعے از گلندی -

دعک - دعاک - مالیدن ونرم کردن ع بفتحها یقال دعکت الادیم والخصم - وتداعک الرجلان في الحرب ای تمرسا - ورجل دعاک ای تمعاس - ودعکة لغة في دعقة وهي جماعة من الابل -

دکک - دک - کوفتن وریزه کردن وهموار کردن (ع ث اف ۲) قوله تعالی فدکتا دکة واحدة - ارض دک زمین کوفته وهموار کرده وکوه کوتاه ج دکوک - وقوله تعالی جعله دکاء متصل ان یکون معه مدراک دکة اوارادجعله ذا دک وقد قرئ بالمد ای جعله

دکاء مخذوف لان الجبل مذکر- رجل مدکوک اسے
دکته الحمی- ودکت الرکی ای دفنته بالتراب-
وتدکدکت الجبال ای صارت دکا وات وہی روابی
من طین واحدتہا دکاء- ناقۃ دکاء لاسنام لہا
والجمع دک بالضم ودکاوات مثل تمر وحمراوات-
دک بالضم کوه نرم دکک ج مثل حجر وحجرة- فرس
ادک اذا کان متدانیا عریض الظہر وخیل دک-
رجل مدک بالکسر ای قوی الوطء للارض- وامۃ مدکۃ
قویۃ علی العمل- دکداک ریگ بزمین چفسیده
وفی الحدیث انہ صلعم سأل جریر بن عبداللہ عن منزلہ
فقال سہل ودکداک وسلم واراک دکادک ودکاوید
ج- حول دکیک ای تام- دکۃ بالفتح دکان بالضم
دکانچہ کہ بروے نشینند-

دلک- دلک- مالیدن بدست (عع ف اض)
دلوک برگشتن آفتاب (عع ف اض ۲) قولہ تعالی
اقم الصلوۃ لدلوک الشمس ویقال دلوکہا غروبہا-
مدالکۃ مماطلۃ- دلوک بالفتح بوے خوش کہ بخود
در مالند دلیک خاک کہ باد بیختہ باشد- وطعام
از خرما ومسکہ تدلک خویشتن مالیدن بوقت
شستن اندام وفرس مدلوک الحجبۃ اذا لم یکن
لحجبتہ اشراف-

دلعک- دلعک مثل دلعس وہی الناقۃ الضخمۃ
مع استرخاء فیہا-

دمک- دموک- بالفتح چرخ دلو سبک کرد- و
ہرچہ تیز رو باشد دمک بشتاب دویدن خرگوش
(عع ف اض ۲) رحی دموک آسیاے زود آس کنندہ
دموک ایضا اسپچہ دموک بالضم تابان شدن (عع
ف اض ۲) ویقال اصابتہم داکۃ من دواک- والدابۃ
ای داہیۃ من دواہیہ- دہک بالکسر چوبیان باز
یعنی تغرچ وہی المطاۃ ایضا- دہاک ہوا ساخت
من البناء- دلکک سخت زمی دلکک ای شدید الملمس

دملک نصل مدملک- ای املس- وتدملک ثدیہا
دملکت الشیء فتدملک- وحافر مدملک مثل مملوق
ومتلج- دملوک بالضم الحجر المدور-

دوک- دوک- مداک- مالیدن وسائیدن
دارو وبوے خوش (عع ف اض) مداک ایضا
سنگ صلایہ دوک بالکسر سنگ بوے ساے
دابت القوم یدوکون دوکا ای باتوا فی اختلاط و
دوران- ووقعوا فی دوکۃ بالفتح ودوکۃ بالضم ای
فی خصومۃ وشر (عع ف اض ۲) وتداوک القوم ای
تضایقوا فی حرب وشر-

دہک- دہک- دست آس کردن وشکستن
(عع بفتحہا) دہاک بفتحتین جمع دہوک بالفتح-

دیک- دیک- بالکسر خروس دیکۃ ودیاک ج-
دیاکۃ- بالضم کرانۃ یعنی بیخ نخل بریده-

دوسک- بجو ہراست- ویسکی کلہ بزرگ از
شتر مرغ وگوسفند-

دونک کیجو ہر موشت ویشی وتمنی قال ابن مقبل
یعصفن بشدۃ الحدید (شعر) کلا دان بین
الہونکین والوتد + رذات القنا والسمر بسلطان+

ای فلسانھا من جلودھا وقال کثیر (شعر) اقول
وقد جاوزن اعلام ذی دم - وذی ودکی او دونھن
الدوانک - والدنک بالضم تیغ چار یکوقت رفتار
گوشتش از فربہی بجنبد -
دہاک - کجعفر جزیرہ ایست ما بین یمن وحبشہ
دہاک نما ایست سیاہ رنگ در زمین عرب -
فصل الذال - ذولک - بالفتح زندگی دل -

فصل الراء

ربک - ربک - در آمیختن چیزیرا (ع ف ا
ض ۲) یقال ربکت الشیء فارتبک ای خلطتہ
فاختلط - وارتبک الرجل فی الامر ای نشب فیہ
ولم یکد یتخلص منہ - ربک ایضاً اصلاح الثرید -
ربیکہ طعامیکہ از خرما وسکہ وماست سازند و
فی المثل غرثان فاربکوا لہ -
رتک - رتک - رتکان - بالتحریک پویہ دویدن
شتر ولا یقال ہذا الا للبعیر خاصۃ (ع ف ا ض ۲)
ارتاک متعد فیہ -
رکک - رک - دست را بگردن ہم غل کردن
وگناہ را بر گردن کسے لازم گردانیدن - وجزوے
بر جزوے از چیزے برافگندن (ع ف ا ض ۲)
یقال رککت الشیء بعضہ علی البعض ای طرحتہ -
رک بالکسر باران نرم ریزہ رکاک ج - یقال
ارکت السماء ای جاءت بالرک - وارکت الارض
مجہولاً - ورک الشیء ای رق وضعف - رکیک ای
ضعیف - واسترکہ ای استضعفہ - وفی الحدیث
انہ صلعم لعن الرکاکۃ وہو الذی لا یغار علی اہلہ -
رکک بالتحریک نام آبے - رک ایضاً مثلہ - وسکران
مرتکت اذا لم یبین کلامہ - رکاکۃ زن کلان سرین
وراناہا وفی المثل شحمۃ الرکی علی فعلی ہو الذی یذوب
سریعاً یضرب لمن لا یغنیک فی الحاجات - وسقاء
مرکوک قد عولج واصلح -
رمک - رموک - اقامت کردن بجائے (ع ف ا
ض ۲) ارماک مقیم کردن دیگریرا - رمکۃ بالتحریک ماد یان
برذون رماک ج - رمکات ارماک کذلک - رامک
بفتح المیم وکسرہا شیء اسود یخلط بالمسک - رمکۃ بالضم
نوعے از رنگہائے شتر جمل ارمک وناقۃ رمکاء -
ارمکاک بدان رنگ شدن شتر یرموک بالیاء موضع
ومنہ یوم الیرموک -
رہک - یقال مر فلان یترہوک - کانہ یموج
فی مشیتہ -
رودک بفتحتین افعال این غیر مستعمل است
جاریۃ رودکۃ ومرودکۃ دختر نوجوان خوبصورت
وغلام رودک کودک نوجوان خوش شکل وبفتح
میمہا فتکون را عینہ ورودکہ آراستہ گرد آنرا
ومرودک کشف نام شخصے -
رودکۃ - بزبچہ خورد اوک ج را ذکان بفتح الذال
رویست بطوس منہا احمد بن حامد الفقیہ -
رزیک - کقبیط ہو والد الملک الصالح طلائع
بن رزیک وزیر مصر -
رشک - بالکسر مرد کلان ریش والذی یعد

على الرماة في السبق واصله الثاقف ولقب يزيد
بن ابی یزید الشبعی اجسب اهل زمانه -
ارخاک - چهیده چشمان خود را بست وگشاد -
رانک - صاحب قبیله راست -
روکه - آواز بوم نرروکا و شلهموج لغة بغداد یته -
الریکتان - بکسر الراء وفتح الیاء من الفرس نکتتان
خارجتان اطرافهما عن طرف الکبد واصولهما مثبتتة
فی اعلاه کل منهما ریکة -

فصل الزاء

زحاک - زحاک بعیره - مانده شد شتر او (جمع بفتحها)
وازحک الرجل اذا اعییت دابته -
زعاک - زعلی - کوتاه بالا سے ناکس زعکوک
بالضم کذلک - وایضا شتر فربه زعاک زناکیاک ...
زکاک - مشی زکیکات - اندک اندک رفتار
تنکانک یقال زکت الدراجة کما یقال
زافت الحمامة - والزکک المهزول - رجل زکازک
مرد زشت روے خوار -
زمک - زمکی - دمغزه جانور پرنده -
زنکک - زنکاک بفتحتین شد وکوتاه بالا شد
وزنزک کذلک -
زاکان بفتحتین فیه یدن تراوک شرم و اشتن -
زبعبک وزبعبکی بخیل بد نهاد و ما -
الزحلوکة - بروزن ومعنی زحلوقة والشرناکة
زحلوک - بالضم کشوآنه جاہ کسی -
زرکه - ...

بن ابی زریک البصری محدث -
زرنوک - بالضم وسته آسیا وعبد الرحمن بن زرنک
کسمند وابنه ابوبکر محمد وحفیده الحسن بن محمد زرنوکن -
زورکت المرأة - زن سرینها وپهلو باسے خود را
در رفتار جنبانید و زورک کوتاه خرامنده بناز -
زماکان - بالکسر دیهیست بدشق منها شیخنا
ابو المعالی دیهر کاکر ... -
زوک - رفتار زاغ و جنبانیدن دوشها در رفتار
و فیه بدن زوکان مثل قیل ومنه الزوک مزدزکه
زاننده شتابنده که پیش گرفته باشد زوک بالضم
درست ... -
زیکه - ... دو سنگ ... (جمع بفتحها)
زیکت الریح الارض باد خاک ... -
زیکان بفتحتین فیه بدن ... دیهیست نیسف -

فصل السین

سبک - سبکا - گداختن و در قالب ریختن ...
سبیکة پاره گداخته ... - سنبک پیش
سم ... - و فی الحدیث تخرجکم الروم منها
کفرا کفرا الی سنبک من الارض قیل الارض التی
یخرجون الیها السنباک فی تخلطه وقاله خیره -
سحک - اسحکاک - تاریک و سیاه شدن شب
... سحکاک شدید السواد -
سدک - سدک به - بالکسر ... -
سکک - سکاک بفتحتین ...
... علی الانظار

عرکه طبیعت فلان لین العریکة ای سلس – ولانت عریکته ای انکسرت نخوته – عروک بالفتح من النوق مثل الشکوک – ارض عروک وارض معروکة ای مزدحم علیه والتی عرکتها السائمة حتی اجدبت – عروک بالضم مالش شدن عرک بالتحریک ماهی گیران وکشتی بانان – واواحد بکسر الراء شلة عرکی بیکی مثل عرب وعربی – رجل عرک ای صرع وقوم عرکون ای اشداء صراع ویقال لقیته عرکة بالسکون ای مرة وعرکات مرات – عرکرکة زن باگوشت نرم گرک شتر قوی درشت –

عسک – عسکا – چسپیدن ولازم شدن (ع ک ا ف ن ۲) –

عفک – عفکا – گول گولی عفکا بانداختن از حاجت – ومماطلت کردن حق کسی را –

علک – ابل معلوکة ای مجبوسة علکت الحدیث دوباره گفتن خواستن سخن را علکة بالضم خنور مسکه علک صمغ کمنج – ودیگ آتیه گرم – علکته انفسا انو یعلو النوق حتی یلقاها – وعلکت الناقة اذا اتبعا لونا غیر لونها – عکة یکبار عکاک تیزی گرما یوم عکات عکیک شدید الحر – وعکت یومنا یعک ای حمی – ورجل عکاک ای صلب شدید – وعکه بالسوط ای ضربه – فرس معک اسب تازیانه خوار عکاک بالفتح دائم شدن وگرم شدن تب – وعکاک بن عدنان نام مردی – ویقال امتزر فلان ازرة عکاک وعک وانزرة عکلی وهو ان یسبل طرفی ازاره وتضم سائره –

عکة نام شهری – ویقال هذا ارض عکة وارض عکة تضاف ولاتضاف ای حارة – عکلوک فربه کوتاه شد وهو فعلع بتکریر العین ولیس من المضاعف وجای درشت سخت –

علاک – علکا – بالکسر م وبالفتح خائیدن زن علاک را واسپ لگام را (ع ف ض ۲) شئی علاک ای لزج – علوک رگ رحم عوالک ج – ورگ پنهان در گوشت فرج اسپ وخر وگوسپند اعلنکک الشعر ای اعلنکک واجتمع –

عنک – عنکا – خفتن شیر وسطبر شدن وی (ع ف ض ۲) عانک ریگ توده بسته سخت شده وسرخ دم عانک خون سرخ اعتناک غیژیدن شتر بر ریگ فسرده عنک بالکسر پاس آخر شب – ودر عناک کلیدان –

رجل عنناک کعلس مرد سخت درشت –

عنکک بفتحتین وکصرد وعنق وکتف ریشهای نرمابن ناصیه اعتناک مرد پیچ عنکه بفتحتین جای سخت گلناک –

عدک پشم زدن به محرکه وآن چوبی است که باران پشم زنند –

عضنک کعلس سخت درشت وفسج کلان پرگوشت وزن لاغر که جای پیوستگی هر دو ران اش سطبر وتنگ باشد عضنکة زن پرگوشت مضطرب وزن کلان بانه عضنک مثله –

عنفاک – گول یستوی فیه المذکر والمونث

ومردگران وناگوار۔

عاک علیه۔ نا دید و حمله کرد و پیش آمد و عاکت الماۃ زن بسوے خانه بازگشت و آنجا هرچه میسر آمد خورد و منه المثل عوکی علی بیتک اذا اعیاک بیت جارتک و عاک معاشه عوکا وعاکا یعنی کسب کرد معاش خود را و عاک به پناه گرفت و عاک علی ماله اورا بمال خود امید وار کرد و معاک مذهب و پناه گاه و احتمال و اول عوک و بوک ای اول شئی و ما به عوک ای حرکة اعتواک ازدحام و تعاکوا باهم جنگیدند و ترکتهم فی معوکة و عوبکة ای فی قتال۔

عیهکة و عوبکة۔ جنگیدن عیهکة اندر نیش خر حیث... عیکان بفتحتین هر دو دوش خود را جنبانیدن (عع ف اک ۲) عیکة بروزن و معنی ایکة یعنی انبوه عیکتان نام دو کوه و یقال لها العیکان ایضاً۔

فصل الغین۔ غسک بفتحتین بروزن و معنی غسق غائکة۔ زن گول۔

	فصل الفاء	

فتاک۔ فتک۔ ثلث لغات ناگاه گرفتن و ناگاه کشتن (عع ف اض ۲ و ک ۲) فاتک دلیر فتاک جمع و فی الحدیث قیّد الایمان الفتک لا یفتک مؤمن۔

فدک۔ فدک بفتحتین نام دیهے از خیبر ابو فدیک نام مردے۔

فرک۔ فرک۔ مالیدن جامه و خوشه و پس پوست (تت ت اض ۲) افراک وقت مالیدن شدن خوشها

و یقال للنبت اول ما یطلع نجم ثم فرخ و قضب ثم اعصف ثم سنبل ثم حبّ و الب ثم اشفی ثم افرک ثم احصد۔ فرک بالکسر دشمن داشتن زن شوے را (عع ک ۱ ف ۲) امراۃ فروک و فارک نعت منه و فرکہا زوجها ایضاً و لم یسمع هذا الحرف فی غیر الزوجین رجل مفرک مردے که زنان او را دشمن دارند انفراک سست شدن مناکب فرک بالتحریک سستی بن گوش (عع ک ۱ ف ۲) یقال اذن فرکاء و فرکة فرسک۔ فرسک بکسرتین نوعے از شفتالو۔

فک۔ فکاک۔ جدا کردن دو چیز بهم رسیده از یکدیگر و خلاص کردن و کذالک انفکاک و دارو دادن و رها کردن کودک را۔ وا گره بیرون آوردن گردی و آزاد کردن بنده را (عع ف اض ۲) و پیچیدن و فتح یقال تفکک الرجل بین کذا... فاک بیخ بیه بود فکاک الرهن بالفتح و الکسر آنچه گرو را بوسے بیرون آرند انفکاک گردی را از گره بیرون آوردن انفکاک از هم جدا شدن۔ و آزاد شدن یقال انفکت رقبة فلان من الرق۔ و ما انفک فلان قائماً ای مازال و انفکت قدمه او اصبعه ای انفرجت و زایل شد فکک گولی و سستی۔ و گول شدن (عع ک ۱ ف ۲) و ستارگان گرد آمده پس پیاک است قال الاصمعی یسمیها الصبیان قصعة المساکین۔ و هو فاک تاک ای احمق۔ و فلان یتفکک اذا لم یکن به تماسک من حمق۔ افکت کشاده پیوندگشت از ضعف و سستی فکاک مفصل... و ایضاً انفسال القدم و قال الاصمعی

اما ہو الفلک من قولہ فلک ثدیہا فکا فاظہر التعمیۃ ضیق صدرہ۔

فلک۔ فلکۃ۔ چرخہ ریسمان۔ و پارۂ زمین گرد و بلند تودہ گرد فلک ج۔ تفلیک گردشدن پستان دختر تفلک کذلک و دہان بند ساختن از موے و پشم شتر بچہ را تا شیر نخورد فلک کشتی واحد و جمع و مؤنث و مذکر یکسان قولہ تعالیٰ فی الفلک المشحون جاء بہ مذا و واحدا و قولہ تعالیٰ والفلک تجری فی البحر مؤنثا و قولہ تعالیٰ حتیٰ اذا کنتم فی الفلک وجرین بہم جمعا فکانہ یذہب بہا اذا کانت واحدۃ الی المرکب فیذکر و الی السفینۃ فتؤنث و عند سیبویہ فلک جمع تکسیر فلک الذی ہو واحد و لیست مثل جنب الذی ہو واحد و جمع لان فعلا و فعلا یشترکان فی الشیء الواحد مثل العرب والعرب والعجم والعجم و جاز ان یجمع فعل علی افعل مثل اسد و آسد فلم یمتنع ان یجمع فعل بالضم والتسکین ایضا علی فعل۔ فلک بالتحریک چرخ و گردون و سپہر افلاک ج۔ یجوزان یجمع علی فعال مثل اسد و اساد و خشب و خشاب۔

فیلکون برید ی۔

فنک۔ فنوک۔ ستیہیدن صلتہ بفی (ع فاعل) و مقیم بودن بجائے۔ و پیوستہ خوردن طعام و فنک فی الطعام بالکسر فنو کا لغۃ فیہ۔ فنک نفتحتین واہ فنیک کرانہ و بیخ رفنیک مثلہ و فی الحدیث اذا توضأت فلا تنس الفنیکین یعنی جانبی العنفقۃ عن یمین و شمال و ہما المغفلۃ۔

فذلک حسابہ۔ بنہایت رسانید آنرا و فراغت کرد از ان مخترعۃ من قولہ اذا اجمل حسابہ فذلک کذا و کذا۔

فرنکہ۔ ریزہ ریزہ کرد آنرا۔ و فرتک عمامہ کار خود را تباہ کرد و بر فتار زد یک گام رفت و قسمت ک د اس الفرتک سر کوہیست بکنار بحر ہند بسوی مین۔

فیہک۔ پیچیدن گول۔

فصل الکاف

کرک۔ کرکی۔ بالضم کلنگ کراکی ج۔

کعاک۔ کعک۔ کاک۔

کشاک۔ بالفتح آب چو۔

کزمازک۔ تخم گز فارسیۃ۔

کوکوۃ۔ در رفتار خود جنبیدن و شتافتن او و عدو القصیر کوکیۃ بالضم و کوکاۃ پستک تکوکی مرد بے فیض۔

کیاکۃ۔ بالفتح بیضہ اصلہا کیکیۃ کیاکی ج و تصغیرہا کییکۃ و کییکیۃ کیکا آنکہ نیکی ندارد۔

فصل اللام

لباک۔ لباک۔ آمیختن کار ع ف ا (ع) امر لبیک ای مختلط و آمیختن پست با انگبین و جزان التباک در آمیختہ شدن کار لبیکۃ من غنم وہو مثل ابیکۃ لباکۃ بالتحریک پارۂ از ثرید یقال ما ذقت عندہ لباکۃ ولا لباکۃ۔

لبک۔ لحاک۔ در آوردن چیزے در چیزے و چفسیدن بہم ع بفتحہا یقال لوحاک فقار ظہرہ

ای دخل بعضها فی بعض - وشئی متلاحک ای متداخل - متلاحکة ناقة استوار خلق لحاکة مثل ھمزۃ کرک کبود دُم دراز مانند کرپشہ -

لک - لَکّ - زدن (ع ف ض ۲) مثل صَکّ وچیزے کہ بوے رنگ سرخ کنند لکّ بالضم در وآن آلتکاک انبوہ کردن لکیک پر گوشت لکاک ج - جمل لکاکٌ ای ضخم -

لمک - ما ذقت لماکا - ای شیاً کما یقال ما ذقت لماجا - وتلمک عندنا بلماک ای تلمج بلماج - تلمک ای تلمظ وتلمک البعیر اذا لوی لحییہ -

لوک - لَوک - خائیدن (ع ف ض ۲) وفلان یلوک اعراض الناس ای یقع فیہم - یقال اَلِکْنی الی فلان ای کن رسولی الیہ وتحمّل رسالتی ۔ اکثروا من ہذا اللفظ فی اشعارہم وقیاس ان یقال الاکہ یلیکہ الاکۃ وہذا ان کان من الالوکا فی المعنی وہو الرسالۃ فلیس منہ فی اللفظ -

ملاک - ملائک - پیغامبری والکنی الی فلان پیغام من بسوے عمان برسان اصلہ الئکنی ثم حذفت الہمزۃ والقیت حرکتہا علی ما قبلہا وملاک فرشتہ لانہ یبلغ عن اللہ تعالیٰ وزنہ مفعل والعین محذوفۃ والزمت التخفیف الا شاذا -

لدک - بالفتح یفتحتین چسپیدن (ع ک ا ف ۲) یعدی بالباء -

لزک الجرح - بر آمدگی گوشت زخم ہوا رشد و ہنوز بہ نشد (ع ک ا ف ۲) ردا لصواب لدک -

الفاک - مرو چیہ وگول لفاک بشلہ -

لالکائی - بیا النسبۃ بعد الہمزۃ ہو ابو القاسم ہبۃ اللہ بن الحسن بن منصور الرازی الطبری -

لیکۃ - بالفتح نام دہ اصحاب مجرو نہ باقرۃ نافع وابن کثیر وابن عامر وانکار الزمخشری کونہا اسم القریۃ غریب -

فصل المیم

متک - متک - باقی ماندۂ ختنۂ زن - وزنا ورد وتریخ متکا ءزن ختنہ ناکردہ -

محک - محاک - ستیہیدن (ع بفتحہا) رجل محک ومماحک بمعنی مماحکۃ ای ملاجۃ تماحک کذالک -

مسک - امساک - چنگ زدن تمسک تمسکا اتساک شا ومالت بالبا تنبیک کذالک وفی فلان تمسک ای بعصم الکو فہ - وامسکت عن الکلام تمسکت تماسک خویشتن داشتن نیک مرد چید نسک بفتحتین کذلک یقال فیہ امساک ومساکۃ ای بخل مساک ایضا جائے کہ آب ایستد دوستہ مسکۃ بالضم یقیہ از ہر چیز ومن الآبار الصلبۃ التی لا تحتاج الی الطی مسک بالکسر مشک وہو فارسی معرب وکانت العرب تسمیہ المشموم وتوبہ مسک مع ج مسک بالفتح پوست مسک بالتحریک دستیانہ از عاج مسکۃ بفتحتین یکیہ رجل مسکۃ مثال ہمزۃ بخیل ویقال ہو الذی لا یعلق بشئی فیتخلص منہ والجمع مسک -

معک - معاک - ای مطاق رجل معک ای مطول ومماعک مماطل وبالیدن (ع بفتحہا) معکت الادیم

ای ولکته - وتمعکت الدابة تمرغت ومعکتها انا تمعیکا
ویقال وقع فی معکوکاء ای فی شر -
مکک - کت - مکیدن رجل مکان ای مقصان
ومهجان وهو الذی یمتع الغنم من آوند ولا یحلب
تمکک مغز استخوان بیرون آوردن مکاکة بالضم
مغز استخوان وفی الحدیث لاتمکوا علی غرمائکم ای
لاتستقصوا - امتکاک همه شیر پستان را کشیدن کره
مکة معروف - مکوک پیمانه وهو ثلاث کیلجات و کیلجة
منا وسبعة اثمان منا والمنا رطلان والرطل
اثنا عشر اوقیة والاوقیة استار وثلث استار
والاستار اربعة مثاقیل ونصف والمثقال درهم
وثلثة اسباع درهم والدرهم ستة دوانیق والدانق
قیراطان والقیراط طسوجان والطسوج حبتان
والحبة سدس ثمن درهم وهو جزو من ثمانیة واربعین
جزو من درهم مکاکیک ج -
ملک - ملک - بالکسر معروف وملک کردن
(ع ضد ا ک م) و پیمانه آب ملک بالفتح خمیر سخت
کردن وهذا الشیء ملک یمینی وملک یمینی والفتح
افصح - وملکت المرأة تزوجتها - مملوک بنده تملیک
مالک گردانیدن چیزی کسی را فهو مملک ومال مملک
وخشک گردانیدن وسخت کردن چوب را آفتاب
یقال منه ملک النبعة - املاک خمیر سخت کردن -
وزن دادن یقال جئنا من املاک فلان ولا یقال
من ملاک فلان - ملکوت من الملک کالرهبوة
من الرهبة یقال له ملکوت العراق وملکوة العراق
ایضا مثل الترقوة - ملک بالضم والتخفیف پادشاهی
فهو ملک ومالک ومليک کان الملک مخفف من ملیک
والملک مقصور من مالک او ملیک ملوک املاک ج
تملکه سوا اضج کردن ملک آید تملکه ای ملکه قهرا - ملیک
النحل شاه زنبوران ویقال کنا عبید مملکة
ولم نکن عبید قن قال الکسائی القن ان یکون
ملک هو ابواه والمملکة بفتح اللام وضمها ان یغلب
علیهم فیستعبدهم وهم فی الاصل احرار وقن بالشین
ویقال ما فی ملکه شیء بالفتح والکسر وما فی ملکه بفتحتین
ایضا ای لایملک شیأ - ویقال فلان حسن الملکة اذا
کان حسن الصنع الی ممالیکه - وفی الحدیث
لایدخل الجنة سئ الملکة اذا کان سئ الصنع - و
یقال لاذهبن فاما ملک واما هلک بضمها وفتحها
ایضا - ملاک الامر بالفتح والکسر ما یقوم به - ویقال القلب
ملاک الجسد - ومالفلان مولی ملاکه دون الله ای
لم یملکه الا الله تعالی - ومالہ ملاک بالفتح ای تماسک
وماتمالک ای ماتماسک - ملاک الدابة بفتحتین قوائمها
وهادیها - ملک بفتحتین فرشته واحد وجمع قال الکسائی
اصله مالک بتقدیم الهمزة من الالوک وهی الرسالة
ثم قلبت وقدمت اللام فقیل ملاک ثم ترکت همزته
لکثرة الاستعمال فلما جمعوه ردوها الیه فقالوا ملائکة
وملائک - ویقال ایضا املاک ملکت امرای یقوم به
الامر - مالک الحزین نام مرغی از مرغان آبی ماکیان
ومالک یعنی مالک بن زید ومالک بن حنظلة -

هراک - بالفتح موضعی به یمن به منزلی از عدن

او صرکۃ بابد بالزنجبار و مرک گشتن کونی۔

مشکان۔ بالضم نام شخصے و دیہے ست بامطخرد و دیہے ست بقیروز آباد فارس و شہریست از مضافات ہمدان و مشکان الجمال التابعی و معروف بن مشکان المقری و عطوان بن مشکان التابعی و محمد بن مشکان محدثون و مشکدانہ لقب بعبداللہ بن عامر المحدث لطیب رائحتہ۔

المصطکا۔ بالفتح والضم و یمد فی الفتح فقط علک رومی ابیضہ نافع للمعدۃ والمقعدۃ والامعاء والکبد والسعال المزمن شربا والنکہۃ والاشتہ وتفتیق الشہوۃ وتفتیح [illegible] و مصطکانی [illegible] ہمکہ۔ ہنک [illegible] فی المشی ور رفتار زود ی کرد و ہمک المرأۃ [illegible] ورنج و تعب بانداز [illegible] نرم [illegible] کرد آن چیز را ہمک الشاب بالضم والفتح کمال [illegible] جوانی وشاب ہمنک و ہمکۃ جوان کامل والہمک [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

نباک تہماے خرد مکان نابک مرتفع نوابک ج۔

نزک۔ نزک۔ بالکسر نیزہ سوسمار نیزک نیزہ کوتاہ نیازک ج۔ نزکہ ای طعنہ وکذلک اذا نزنہ وطعن فیہ بالقول (ع ف ا ک ۲) جہل نزاک ای عیاب۔

نسک۔ نسک۔ الشیٔ غسلہ بالماء وطہرہ نسوک۔ نسک بالضم عبادت کردن (ع ف ا ق) ناسک ای عابد۔ نسک ونسک ای تعبد۔ نساکۃ پارسا شدن (ع بفتحہا) النسیکۃ ذبیحۃ نسائک ونسک بفتحتین ونسائک ج۔ منسک بالفتح والکسر قربان جاے۔

نوک۔ نوک۔ بالضم کولی نواکہ ای حماقۃ (ع ک ا ف ۲) انوک احمق منہ منوک مثلہ وقوم نوکی ونوک۔ واستنوکتہ ای وجدتہ انوک وقالوا ما انوکہ ولم یقولوا انوک بہ۔

نہک۔ نہاک۔ جامہ پوشیدن تا کہنہ شد و (ع بفتحہا) یقال نہکت الثوب ای لبستہ حتی اخلق ومبالغہ کردن در خوردن طعام یقال انہک من ہذا الطعام وانہاک عرضہ ای بالغ فی شتمہ۔ ونہکتہ الحمی ای جہدتہ وانقضتہ ونہکتہ الحمی بالکسر تنہکہ نہکا ونہکۃ لغۃ فیہ۔ وقد نہک ای دنف وضنی فہو منہوک یقال بانت علیہ نہکۃ المرض۔ ونہکہ السلطان عقوبۃ ینہکہ نہکا ونہاکۃ ای بالغ فی عقوبتہ۔ وفی الحدیث انہکوا الاعقاب او لتنہکنہا النار ای بالغوا فی غسلہا وتنظیفہا فی الوضوء۔ وکذلک یقال فی الحرب [illegible] القتال [illegible]

[illegible]

وبیت شُبّاک ای قاطع والنہباک الاسد۔ نہاکۃ بالفتح دلیر شدن (ع بضمہما) انتہاک الحرمۃ تناولہا بما لا یحل۔

نیک۔ نَیّاک۔ جماع کردن جل ناکَ نعتہ ونیّاک للمبالغۃ۔ وفی المثل من ینک العَیر ینک نیاکاً۔

نتاک ذکرہ۔ بلند برزمین نرہ را پاک کرد وفشاند ونتک الشعر موے را برکند۔ والنتاک جاذب شئ التقبض علیہ ثم تکسرہ الیک بجفوۃ۔

اندکان۔ بالفتح وضم الدال وبیست بفرغانہ منہا عمرو بن محمد بن طاہر الصوفی وبیست بنسر بہا قبر الزاہد احمد الحادی۔

نشاک کشداد جد خالد بن المبارک المحدث۔

انطاکیۃ۔ بالفتح والکسر وکسر الکاف وفتح الیاء المخففۃ پاے تخت شہرہاے عواصم است وہی ذات اعین وصور عظیم من صخر داخلہ خمسۃ اجبل ودورہا اثنا عشر میلا۔

نفکہ بفتحتین بر وزن ومعنی نکفۃ یعنی استخوان ریش۔

تنکنکۃ بتقدیم فاء از خود سختی کردن واصلاح کار کردن۔

نکاک۔ بالضم وبکسر درخت چنار یا درخت زعرور نکلہ سپیک۔

نناک۔ کشقم نام شخصے وناک کما جرلقب احمد بن داؤد الخراسانی المحدث۔

فصل الواو

وَدَک۔ ودک۔ بالتحریک چربش گوشت ودجاجۃ ودیکۃ ای سمینۃ۔ ویقال ما ادری ای اودک ہو

ای ای الناس ہو۔ وَدّکاء ریگ تودہ یا پاسخ۔

ورک۔ وَرِک۔ برسوے ران وہی مونثۃ وقد یخفف مثل فخذ وفخذ ورِک بر پہلو خفتن (ع ف اک ۲) تورّک علی الیمنی ای وضع الورک فی الصلوۃ علی الرجل الیمنی ومنہ الحدیث نہی ان یسجد الرجل متورکاً وتورک علی الدابۃ ای ثنی رجلہ ووضع احدی ورکیہ فی السرج وکذلک التوریک۔ وتورکت المرأۃ الصبیّ اذا حملتہ علی ورکہا۔ ورکت الجبل ای جاوزتہ۔ وورکتہ ورکا ای جعلتہ حیال ورکی ویقال ورّکن ای عدلن۔ وورّک فلان ذنبہ علی غیرہ ای قرفہ بہ۔ وانہ لمورّک فی ہذا الامر لیس لہ ذنب فیہ۔ ویقال نعلٌ مُورِک ومورکۃ نعل بیرون یعنی نعل موزہ قال ابو عبیدۃ المورک والمورکۃ الموضع الذی یثنی الراکب رجلہ علیہ قدام واسطۃ الرحل اذا مَلّ من الرکوب۔ وراک بالکسر بالشیء پیش رجل۔

وشک۔ وَشُک۔ شتافتن (ع بضمہما) یقال وَشُک ذا خروجا بالضم یوشک ای سرع۔ وعجبت من وَشک وذاک الامر وشکان ذاک الامر ویضم فیہما ای من سرعتہ۔ وَشکان ذا خروجا ای عجلان۔ وَشک البین سرعۃ الفراق۔ خرج وَشیکاً ای سریعا۔ وامرأۃ وشیک ای سریعۃ۔ ایشاک شتافتن ومنہ قولہم یوشک ان یکون کذا والعامۃ تقول یوشک ان یکون بالفتح وہی لغۃ ردیۃ۔ مواشکۃ شتافتن

ای مساحة ہذا یقال بہذا اللفظ ولا یقال منہ فعل

وعک۔ الوعک۔ تیزی تب و قد وعکته الحمی فہو موعوک۔ ایعاک غلطانیدن سگ صید را در خاک۔ و انبوہی کردن شتران تا آب خوردن۔ وعکة اسم منہ و سخت افتادن در درد دیدن و فتن و کارزار دلیران چنانکہ در ہم آویزند۔

وکوک۔ وکواک۔ بددل و ترسندہ۔

اوتاک ودا وتکی۔ خرمائے شہر یا سوادی۔

ورکت المرأة۔ زن زردی کرد یا بدرفتاری کرد ورکت المرأة عند النکاح۔ زن ہنگام جماع نرمی و سستی کرد۔

ونکة۔ فراخی۔

ونک۔ فی قومہ۔ در قوم خود جا گرفت و اقامت بمعنی واکن یعنی بیضہ خود را در آشیانہ پاسبانی کنند

فصل الہاء

ہتک۔ ہتک۔ پردہ دریدن (اعترف اکی)

انہتاک لازم منہ۔ و ہتک الاستار شدد للمبالغة

ہتکة بالضم پردہ دریدگی تہتک رسوا شدن۔

ہندک۔ ہنادکة۔ ہندوان۔

ہکاک۔ انہکاک۔ کشادہ شدن پیوند ہاسے ران وقت ولادت ویقال ہک فلانا النبیذ ای بلغ منہ یعنی دریافت او را فانہک ای سکر۔ ہکت فرو دریدن پیاد۔ و زدن بشمشیر [illegible]

ہلاک۔ ہلاک۔ ہلوک۔ مہلکة ثلاث لغات تہلکة نیست شدن قولہ تعالی ولا تلقوا بایدیکم الی التہلکة۔ ہلک بالضم نیستی اہلاک ہلاک کردن مہلکة بکسر اللام و فتحہا بیابان ہلک متعد منہ مثل اہلکہ ہالک نعت منہ متعد و لازم ہلکی ہالک چنق۔ و فی المثل فلان ہالک فی الہوالک شاذ کما ذکرنا فی الفوارس و ذوا لہم افعل کذا اما ہلکت ہلک بضم الہاء و [illegible] اللام خبر محذوف ای علی کل حال کما یقال لا محالة [illegible] لو خربت الدنیا۔ تہالک علی الشیء [illegible] تساقط و استہلکت القطاة خوف البازی ای رمت بنفسہا فی المہالک۔ ہلوک زن [illegible] بدکار۔ و الابتال [illegible] ہلوک۔ ہلک [illegible] ذو وافتہ ہلکہ یعنی یقال ہی الہالکة الہالکة۔ و ہالکی آہنگر منسوب الی الہالک بن عمرو۔ قال الکسائی یقال وقع فی وادی تہلک بضم التاء و الہاء و کسر اللام مشددة و ہو غیر منصرف مثل تخیب و معناہا الباطل۔

ہمک۔ انہماک۔ چالاکی کردن و [illegible] در [illegible]

ہوک۔ تہوک تحیر شدن و فی الحدیث امتہوکون انتم کما تہوکت الیہود و النصاری ای متحیرون انتم و ہو ایضا مثل التہور و ہو الوقوع فی الشیء بقلة مبالاة

ہیکل۔ کلہ [illegible] و [illegible] ہیکل [illegible] چارپایان فروردو [illegible] کلب [illegible] و [illegible] [illegible]

ہیرکة۔ [illegible] شباب [illegible] و یقال شاب ہیرک [illegible] اول [illegible]

ایشام گسلند -
هتک گیجفراسد -
هدک شکست (ع ف ک ۲) وتهدک بالکلام
سخن را شکسته بود ک کجو مرفه بهیشا دکه مردمان گنگ
هیکاک - بالفتح زن کول تنک کاک شفلطب بانیست
ودرگفتار و مرتبت خطا کار و بیا بهم آمیزد و مفکشاند

انهیاک شتابی کردن وکنیدن لغة فی نهوک -
فصل الیاء - یاک - بفتحتین عدد وست بلغاتی
وهذا اللفظ قد وقع فی شعر رؤبة (شعر) وقد اقی ما
تحته الخصم المکاک - تحدی الروس من یاک ییک -
ای واحد لواحد شعر بیست بهغرب ویکاک بفتحتین
موضعست -

باب اللام

فصل الالف

ابل - ابل بکسرتین وسکون بای شتران واحدها
من لفظها وهی مؤنثة لان اسماء الجموع التی لا واحد لها
من لفظها اذا کانت لغیر الآدمیین فالتانیث لها
لازم واذا صغرتها ادخلتها الهاء فقلت ابیلة وغنیمة
آبال ج - ابلان وغنمان ای قطیعان منها - ابلة
زمین شترناک والنسبة الیها ابلی بفتح الباء استیحاشا
لتوالی الکسرات - ابل آبل مثال قبراء ماتة فان کا
للقنیة فهی ابل مؤبلة وان کانت کثیرة فهی ابل اوابل
ویقال جاءت ابلک ابابیل ای فرقا - وکذا طیر ابابیل
قال وهذا یجیء فی معنی التکثیر وهو من الجمع الذی
لا واحد له وقال بعضهم واحده ابول مثل عجول
وقال بعضهم ابیل قال ولم اجد العرب تعرف له
واحدا - ابوال بسبزه وعلف بسنده کردن شتران آب
ع ف اض ۲ وک ۳ آبل نعت منه آبال ج -
مثل کافر وکفار - ابل بالفتح بازبودن از جماعت
ع ف ک ۲ تابل کذلک - وفی الحدیث لقد تابل
آدم علیه السلام علی ابنه المقتول کذا وکذا عاما

لا یصیب حواء - ابالة بالفتح وانا شدن بکار شتر
(ع ک اف ۲) فهو آبل وابل بالمد والقصر ای حاذق
بمصلحة الابل وآبل مثل افعل للتفضیل یقال فلان
من آبل الناس ای اشدهم تأنقا فی رعیة الابل
واعلمهم بها - رجل ابلی بفتح الباء ای صاحب الابل
تابیل شتر گرد آوردن جهت شیر وبچه - وابلت الابل
ای اقتنیت فهی مأبولة - وفلان لا یأتبل ای لا یثبت
علی الابل اذا رکبها وکذلک اذا لم یقم علیها فیما یصلحها
عن ابی عبید - ابلة بالتحریک ناگوارئی وگرانی از طعام
وفی الحدیث کل مال ادیت زکوته فقد ذهبت ابلته
واصله وبلة عن الوبال فابدل الواو بالالف
لقولهم احد واصله وحد - ابالة بالکسر دسته هیزم وفی المثل
ضغث علی ابالة ای بلیة علی اخری کانت قبلها
ولا یقال ابالة لان الاسم اذا کانت علی فعالة بالهاء
لا یبدل من احد حرفی تضعیفه یاء مثل صنارة ودنانة
وانما یبدل اذا کان بلا هاء مثل دینار وقیراط
وبعضهم یقول ابالة مخففا ابیلة وبیلة ایضا مثله
أبلة بضمتین پاره خرما - ونام شهری ابیل [illegible]

وکان یسمی عیسیٰ ع اجیل الاجیلین -
اَثل - اَثلان - گام نزدیک نهادن چنانکه رفتار
خشمگین باشد (ع ف اک م) -
اَثل - اَثل - شوره گز اثلة یکے اثلات بالتحریک ج -
وقیل للاصل اثلة یقال فلان ینحت اثلتنا اذا قال
فی حسبه قبیحا - تاثیل با اصل و استوار کردن یقال
مجد مؤثل و اثیل - تاثل گرفتن اصل مال و فی الحدیث
فی الوصی للیتیم انه کان یاکل من ماله غیر متاثل مالا
و چاه کندن اثال بالفتح بزرگی اُثال بالضم اسم جبل
و نام مردے -
اجل - اجل بفتحتین مهلت و بسکون اللام آری
مثل نعم قال الاخفش اجل احسن من نعم فی التصدیق
و نعم احسن منه فی الاستفهام فاذا قال سوف
تذهب قلت اجل و هو احسن من نعم و اذا قال اتذهب
قلت نعم و هو احسن منه - اجل بسکون م از بهر
من اجلک از بهر تو بفتح الهمزه و کسرها - اجل ایضا بالکسر
ماده گاو وحشی آجال ج - و تاجلت البهائم ای
صارت آجالا م اجل ایضا درد کردن و درگرفتن
گردن از ناهمواری بالین (ع ک اف م) یقال
اَجِلَ الرجل اذا نام علی عنقه فاشتکاها - تاجیل
مهلت دادن - و علاج کردن درد گردن یقال
بی اجل فاجلونی ای داوونی - اجّل بالکسر تشدید الجیم
فتحا لغة فی اِیّل و هو الذکر من الاوعال و یقال
هو الذی یسمی بالفارسیة گوزن قال ابو عبیدة و
بعض العرب یجعل الیاء دالا فیقول اجیادا و ان کانت
مجهول طرف - آجل آجلة آن جهان و هرچه با مهلت
باشد ضد عاجل و عاجلة اجل شدن نابجفتن (صح منا
ض م و ک م) اجل علیهم شرا ای جناه و هیجه علیهم
مأجل کول آب مأجل ج - و قد تاجل الماء و ماء
متاجل و اجیل ای مجتمع - اجلی علی فعلی موضعے -
ادل - اَدَل - بالکسر درد کردن و شیر خفته و
ترش شده یقال جاءنا بادلة ما تطاق حمضا
ای من حموضتها -
ازل - آزل - تنگی و ازل الرجل یازل ازلا
صار فی ضیق و جدب - ازل بالکسر دروغ یقال
ما فی حبی ازل و کذب - ازل بالفتح بازداشت
ع ف اک م یقال آزلوا مالهم اذا حبسوه عن المرعی
من خوف مازل مضیق مثل مازق - و تازل صدره
و تازق ای ضاق - ازل بفتحتین دیرینگی و همیشگی
و یقال هو ازلی ذکر بعض اهل العلم ان اصل
هذه الکلمة قولهم للقدیم لم یزل ثم نسب الی هذا فلم یستقم
الا باختصار فقالوا یزلی ثم ابدلت الیاء الفا لانها
اخف فقالوا ازلی کما یقال فی الرمح المنسوب
الی ذی یزن ازنی و نصل اثربی منسوب الی یثرب
اسل - اَسَل بفتحتین درخت بابند با خار - و نیزه
و کل شوک طویل - اسلة اللسان باریکی و تیزی زبان
و رش اسیل کشیده یقال هو اسیل الخد اسالة
مصدر منه ع بفتحها و یقال هو علی آسال ابیه
من ابیه مثل آسان ای علی شبه من ابیه و علامات
و اخلاق - سائل نام ریگے -

اصل - اَصْل - بیخ و بن و نژاد و اصول ج -
اصل و تَاصّل - استیصال از بیخ بر کندن و یقال
جاؤا باصلتهم ای باجمعهم واخذت الشیء باصیلته ای
کله اجمعه - و یقال لیس لهم اصل و لا فصل الاصل
الحسب و الفصل اللسان - اصیل شبانگاه و یقال
قد اٰصلنا و نحن موصلون ای داخلون فی الاصیل
و جمعه اُصُل و آصال و اصائل و یجمع علی اُصلان
مثل بعیر و بُعران ثم صغروا الجمع فقالوا اُصیلان
ثم ابدلوا من النون لاما فقالوا اُصیلال و یقال
لقیته اُصیلالاً بالتشدید ایضاً - اصالة محکم و با اصل
شدن (ع بضمها) نخلة اصیل ای محکم و با اصل صلة
بفتحتین نوعی از مار و فی الحدیث فی ذکر الدجال
کان رأسه اصلة والجمع اَصَلٌ -

اصطبل - اِصْطَبْل - بالکسر آخر جای ستور و الف
اصلیة لان الزیادة لا تلحق الرباعیات من اوائلها
الا الاسماء الجاریة علی افعالها و هی من الخماسیات
البعد و قال ابو عمرو هی عجمیة و انه لیس من کلام العرب -

اطل - اَیْطَل - تهی گاه و کذلک الاطل بالسکون
والحرکة آطال ج - و آباطل جمع ایطل -

افل - اُفول - ناپیدا شدن (ع ف اض ۲
وک ۲) افال افائل شتران خرد افیل افیلة مونث
مأفول ابدال المأفون و هو الناقص العقل -

اکل - اَکْل - خوردن مأکل کذلک ع ف ۱
ض ۲ اکلة یکبار خوردن تا سیری اُکلة بالضم لقمه
و گروه یقال اکلت اکلة واحدة ای لقمة او قرصة
و هذا اُکلة لک ای طعمة لک - و فلان ذو اُکل ای
ذو حظ من الدنیا و رزق - و اُکل بالضم والسکون
میوه نخل و هر چه آنرا خورند و منه قوله تعالی اُکلها
دائم - و انقطع اُکله ای مات - و رجل ذو اُکل ای
ذو عقل و مال و رأی - و ثوب ذو اکل اذا کان
کثیر الغزل صفیقا و قرطاس ذو اکل - اکلة بالضم
والکسر غیبت یقال انه لذو اکلة اذا کان یغتاب الناس
کانه من قوله تعالی ایحب احدکم ان یاکل لحم اخیه
میتا - اکلة بالکسر خارش اُکال ج - یقال انی لاجد
فی جسدی اکلة من الاُکال ای حکة و نوعی از خوردن
مثل الجلسة والرکبة - یقال انه لحسن الاکلة و قولهم
هم اکلة رأس ای قلیل یشبعهم رأس واحد و هو جمع
آکل - و یقال اکلتنی و آکلتنی ما لم آکل ای
ادعیته علی - و آکلتک فلانا اذا امکنته منه - ایکال
خورانیدن و یقال اکلت النار الحطب و آکلت النخل
والزرع و سخن چینی کردن میان مردم مواکلة
باهم خوردن یقال آکلته ای اطعمته و اکلت
معه فصار فعلت و فاعلت علی صورة واحدة
ولا یقال واکلته بالواو - آکال مهتران قبیله تأکل
ورزیدن مأکلة بالفتح والضم موضعی که از وی
خورده شود یقال اتخذت فلانا مأکلة - میکلة
بالکسر تابه و جز آن که در وی گوشت پزند و یقال
ما ذقت اَکالا بالفتح ای طعاما - اَکولة گوسپند که
بجهت خوردن فربه کنند اکیلة خوردنی و خورده شده
یقال هی اکیلة السبع و انما دخلته الهاء و ان کان

بمعنی مفعول لغلبة الاسم علیه - اکیل ہم کاسه -
و خورنده اکال موسے ہا وردن نقش بچه و شکم
و زحمت دادن آن رحم را دے ابخارش (صح
ک اف م) فہی ناقة آکلة اکال بالضم مثل شرو خارش
و خورده شدن دندان اکل بالتحریک اسم منه
ائتکال تأکل کذلک - و فلان یأکل من اقفه
ای یحترق و یتوہج - و فلان یستأکل الضعفاء
یأخذ اموالہم ویقال ظل مالی یوکل ویشرب ای
یرعی کیف یشاء - واکل ماله وشربه ای اطعمه الناس
وتأکل السیف ای توہج من الحدة - اکل خورنده
وسلطان اکلة خورده - ماکول خورده شده
و رشیت -

الل ال - ایدن صح ف اک ۲ الال الیل
شاد و خستن بحربه صح ف اض ۲ ال ایضا
جمع آلة و ہی الحربة آلال ایضا ج - وروشن و
تابان شدن - وشتافتن فرس ئیل ای سریع
الیل ناله الیل الماء صوته - الل السقاء بالکسر تغیر
ریحه - الالت اسنانه ای فسدت - ال بالکسر سوگند
وایضا عہد و خویشی الال بالفتح نام کوہیه در عرفات
تألیل تیز کردن - و تیج کردن گوش -

امل - امل - بالتحریک امید - بالفتح امید داشتن
صح ف اض ۲ تأمیل کذلک تأمل اسپ نشتر
ریان ویقال ما اطول املته بالکسر ای امله و ہو
کالجلسة - و تأمل اندیشه ونظر کردن و
چیزے آمیل پشته ریگ که یک میل عرض او
باشد و موثقه -

اول - تأویل - تأول - بیان کردن آنچه سخن
بسوے باز گردد آل بالمد اہل و عیال - و پس روان
ونمایش سراب آلة دست افزار آلات ج - و چوب
خیمه آل الات ج - و جنازه وحالت یقال ہو بالة
سوء ای بحالت سوء - ایالت سیاست راندن -
(صح ف اض ۲) یقال آل الامیر رعیته - آل فلان
ماله ای ساسه واصلحه ... ایل ماہیا و بازگشتن
یقال الجنت الشراب فآل الی قدر کذا ای رجع
وستبر شدن عسل وقطران آل لغة فی ... و ایل
بالضم ... - وایضا الذکر من الاوعال ویقال
ہو الذی یسمی بالفارسیة گوزن ایل بالکسر کذلک
ائتیال نیکو کردن و سیاست راندن آول مذکره
فی فصل وال -

اہل - اہل - کسان - کسان سرایت وجاسے
اہلة کذلک اہلات اہل - وقد جاء فی الشعر اہل
مثل فرس ... منزل آہل جاسه بکسان
اما الحرث بیشتر مستاہل آنکه ... و ذان
اہل کلا ... اہل ... العامة ... اہول
زن خواستن و با اہل شدن (صح ...)
تأہل کذلک قال الکسائی اہلت بالرجل اذا انست به
و قولہم مرحبا و اہلا ای اتیت سعة و اصبت اہلا
فاستأنس و لاتستوحش - قال ابو زید اہلک الله
فی الجنة ای ادخلکہا و زوجک فیہا - و اہلک الله للخیر
ای جعلک اہلا له -

ایل - ایلة - نام جائے ایل نام خدائے تعالیٰ بعبرانی بالسریانی و قوله جبرئیل و میکائیل انما هو کقولهم عبدالله و تیم الله -

اروخل - کقرطعب پرگوشت فربه -

ارل - بفتحتین کوهیست و وضیعیست بدیار فزاره و هم ضیعیست بدیار طی که آب باران درانجا فراهم آید - اربانة بارة است باندلس و گزیبی ابن والبة بن الحارث - ارلة بالضم خروسے که پوست خشنه گاه است -

اشل - بالفتح گزیست که دربصره شهرت دارد -

اثول - بفتحتین رسناست پیمایش نقد نیطنند -

اصطفلین - گزر شود فی اصطفلینة یکے وفی کتاب معاویة الی قیصر لانتزعنک من الملک انتزاع الاصطفلینة ولاردنک اریسا من الارارسة ترعی الدوابل -

الو - بمعنی ذو - ولایفرد له واحد ولایکون الا مضافا کانّ واحده ال مخففة الا ترى انه فی الرفع واو وفی النصب والجر یاء و اولوا الامر اصحاب النبی صلعم ومن تبعهم من اهل العلم ومن الامراء اذا کانوا اولی علم ودین -

فصل الباء

باول - باولة - گوشت میان بغل و بن پستان باول ج -

بابل - بابل - نام جائے که سحر و شراب را بوے نسبت کنند -

بتل تبتل - بریدن و جدا کردن ع ع ف ک ۲ یقال طلقها بتة بتلة - بتول هی العذراء والمنقطعة عن الازواج ویقال هی المنقطعة الی الله تعالیٰ عن الدنیا وهی نعت فاطمة بنت النبی رضی الله عنها وسلم علیه - بتول ایضاً نهالے که ازبن درخت برآمده باشد و ازان درخت مستغنی شده تبیلة کذلک و ایضا هریک از اعضا باگوشت وے بتائل ج - مبتل آن درخت اصل یستوی فیه الواحد والجمع - امرأة مبتلة بتشدید التاء فتحا تمام خلقت لم یرکب لحمها بعضه بعضا ولا یوصف به الرجل - تبتل از دنیا بریدن بجهت خدائے تعالیٰ تبتیل کذلک قوله تعالیٰ وتبتل الیه تبتیلا - انبتال انقطاع -

بجل بجیلة - قبیلة از یمن بجلی بالتحریک منسوب الیه - بجلة بطنے از قبیلۂ سلیم بجلی بالسکون منسوب الیه - ابجل رگ دست ستور چون اکحل از مردم باجل مرد و شتر بسیار پیه شیخ بجال و بجیل ای جسیم - بجال ایضاً مرد بزرگ معتبر ابجله الشئ ای کفاه - تبجیل تعظیم کردن بجل بالسکون بس و بسنده - قال الاخفش هی ساکنة اللام ابدا یقولون بجلک کما یقولون قطک ولا یقولون بجلنی کما یقولون قطنی ویقال بجلی بسکون الجیم و حرکتها ای حسبی -

بجدل - بجدل - نام مردے بسکون اللام -

بحظل - بحظلة - جستن بالظاء المعجمة -

بخل بخل - بالضم و بالفتح و بالتحریک ثلاث لغات زفتی کردن ع ع ک اف ۳ و بضمها باخل بخیل نعت

ابخال تبخیل بافتح بخل نسبت کردن ببخل ویقال الولد مبخلة مجبنة - بخال سخت بخیل -

بدل - بدیل - بدل - بِدل - هرچه بجاے دیگرے بود مثل شبه وشبیه ومثل ومثیل ونکل ونکیل قال ابوعبیدة لم نسمع فی فعل وفعل غیر هذه الاربعة الاحرف - بدل بالتحریک درد دستها وپایها ع ک اف ۲ ابدال بدل کردن تبدیل شاه دیگرگون کردن یقال بدله الله من الخوف امنا - استبدال تبدل عوض کردن این آن قوله تعالی ومن یتبدل الکفر بالایمان - مبادلة تبادل باهم معاوضه کردن ابدال قوم من الصالحین لا یخلو الدنیا منهم اذا مات واحد بدل الله تعالی مکانه آخر واحده بدیل -

بذل - بذل - دادن ع ف اض ۲ ودرباختن مبذلة بذلة بالکسر فیها جامه ژنده یقال جاءنا فلان فی مباذله ای فی ثیاب بذلته - ابتذال تبذل درباختن ونگاه نداشتن چیزیرا -

برال - برائل - بالضم موبهاے گردن خروس برائله موبهاے گردن درد اکردن وی بوقت جنگ -

برطل - برطیل - بالکسر سنگ دراز براطیل ج - برطل بالضم کلاه وقد یشدد اللام -

برغل - برغیل - واحد البراغیل وهی البلاد التی بین الریف والبر مثل انبار والقادسیة -

بزل - بزول - دندان نشتر برآوردن شتر ع ف اض ۲ فهو بازل ذکرا کان او انثی وذلک فی السنة التاسعة والثامنة ایضا بزل بوازل ج - بازل ایضا دندان بزول که برآید وبزلت الخمر ثقبت اناءه واستخرجته شجة بازلة شکستگی که خون ازوے روان باشد تبزل ای تشقق - ابتزال شگفتن غنچه وقولهم ما بقیت لهم بازلة کما یقال ما بقیت لهم ثاغیة ولا راغیة ای واحدة - ویقال ما عنده بازلة ای لیس عنده شئ من مال - وان الله عنده بازلة ولم یعطهم بازلة ای شیا - امر ذو بزل ای ذو شدة - مبزل بالکسر آنچه شراب را بوے پالایند بزلت الشراب ای صفیته - بزال دراے نیکو وفلان نهاض ببزلاء ای قوام بالامور العظام -

بسل - بسل - حرام ابسال حرام کردن بسلة بالضم مزد فسون گر - بسالة دلیری نمودن (ع ک بضمها) فهو باسل بسل ج - مثل بازل وبزل - مباسلة حمله کردن در حرب تبسل ترشت روے - وابقیتها شراب آبسال بهلاک سپردن کسے را ومنه قوله تعالی ان تبسل نفس بما کسبت قال ابوعبیدة ای ان تسلم استبسال خویشتن را درحرب افگندن ودل نهادن براکه کشته شود یا بکشد -

بسمل - بسملة - بسم الله گفتن -

بصل - بصل - بفتحتین پیاز بصلة یکے دفی المثل هو اکسی من بصل -

بطل - باطل - آنچه ضد حق اباطیل ج - کانهم جمعوا ابطیلا - بطل بطول بطلان بالضم او لمن بحصه منه ع ف اض ۲ ابطال متعدیه - ویقال ذهب دمه بطلا هدرا - بطل بالتحریک دلیر بطلة مؤنث

بطول بطالة مصدر منه لازم مع بعضها بطالة ایضاً
بالفتح معطل و بیکار شدن بطال نعت منه۔

بعل ۔ بعل ۔ جفت و شوہر بعولة ج ۔ و یقال
للمرأة بعل و بعلة ایضاً ۔ و نام بت قوم الیاس ع
و درخت که از بیخ آب خورد بے آنکه او را جوے
باشد و فی الحدیث ما شرب بعلا ففیه العشر ۔ و
بعل الرجل ای صار بعلا تع بعلتها و یقال من تبعل
ہذہ الناقة ای صاحبها ۔ تبعلا ۔ نام شدن تباعل
تباعلة ۔ تاشوئی کردن و فی الحدیث ایام اکل
و شرب بعال ۔ و المرأة تباعل زوجہا ای تلاعبه
و بعل الرجل بالامر ای دہش ۔ و امرأة بعلة۔

بغل ۔ بغل ۔ استر بغلة مونث بغال ج و بغولا
جمع الجمع ۔ بغال استربان تبغیل نوعے از رفتار ۔

بقل ۔ بقل ۔ تره و سبزی بقلة یکے و خرفة بقلة
… و یقال کل نبات اخضرت له الارض
فهو بقل بقول جمع بقل ۔ و بیش بر آوردن
کودک ۔ و دندان نشتر بر آمدن ستور را بقال
سبز شدن شورہ گیاه و یقال ابقل الشئ فهو
باقل … ابقل ولو ابتقل کما قالوا اورس فهو وارس
ولم یقولوا مورس و هو من النوادر ۔ و سبز شدن
… گیاه ۔ ابتقال چریدن ستور سبزه را تبقل
… ۔ باقلی بتشدید اللام مقصورا و باقلاء بالقصر
والمد … اذا شددت اللام قصرت وان خففت
مددت باقلاة یکے و فی المثل اعیا من باقل و هو
اسم رجل من العرب اشتری ظبیا باحد عشر درهما
فقیل له بکم اشتریته ففتح کفیه و فرق اصابعه و اخرج
لسانه یشیر بذلك الی احد عشر فانفلت الظبی
فضربوا به المثل فی العی ۔

بکل ۔ بکیلة ۔ بکالة ۔ آرد و پست با روغن سرشته
بکل مصدر منه مع ف اض ۲ و آمیختن آرد و پست
و آمیختن سخن تبکل سخن درہم آمیختن ۔ و بزدن
و دشنام فرو گرفتن کسے را ۔ و غنیمت گرفتن و یقال
ظلت الغنم بکلة واحدة و عبیثة واحدة اذا اختلط
بعضها ببعض ۔ بکیل جو از ہاران ۔

بلل ۔ بلة ۔ تری بلل ج ۔ و یقال جاء فلان
ولم یأتنا بهللة و لا بللة قال ابن السکیت الهللة من الفرح
والبللة من البلل و الخیر و ما اصاب بلة و لا بلالا ای
شیئا ۔ بلة بالضم تری رطب بلة بالکسر تری و نم
بل مباح و یقال ہو لک حل و بل قال الاصمعی
کنت اری ان بلا اتباع حتی زعم المعتمر بن سلیمان
ان بلا فی لغة حمیر مباح و قال ابو عبیدة شفاء
من قولهم بل الرجل من مرضه و ابل اذا برأ ۔
و یقال ہو بذی بلی ای بعد و لا یعرف موضعه و
یستعمل ہذا فی کل من بعد و لا یعرف این ہو
یقال بذی بلیان بکسرتین ۔ بلال بن حمامة
موذن رسول الله علیه الصلوة و السلام من الحبشة
و یقال ما فی سقائك بلال ای ماء و کل ما یبل به
الحلق من الماء و اللبن و منه قولهم انضحوا الرحم
ببلالها ای صلوها بصلتها و ندوها و یقال لا تبلك
عندی بالة ای لا یصیبك عندی ندی و لا خیر

ویقال ایضا لا تبلک عندی بلال مثل قطام - ویقال طویت فلانا علی بلّته بالضم وبُلالته وبلوله وبُلُلته وبلولته کذلک وبَلَلته اذا احتملته علی ما فیه من الاساءة والعیب وداریته وفیه بقیة من الود وجمع البلّة بلال وطویت السقاء علی بلّته اذا طویته وهو ند - بلیل بلیلة باد نمناک تبلیلة بلبال اندوه بلبل بضمتین هزاردستان - ومرد سبک تبلبل درآمیختن زبان - وپاکیزه چیدن ستور علف را بَل به شدن از بیماری ع ف اک ۲ ابلال استبلال کذلک وتر کردن وتباه شدن للمبالغة فابتل وهم پیوستن (ع ف اض ۲) وفی الحدیث بلّوا ارحامکم ولو بالسلام ای ندّوها بالصلة - ویقال فی الدعاء بَلّک الله بابن ای رزقکه الله - وبلت به ای ظفرت به - ویقال لئن بَلّت بک یدی لا تفارقنی او تؤدی حقی - رجل اَبَلّ مرد ستمگار سوگند خوار آبلال چیره شدن بر وقال الکسائی رجل اَبَلّ وامرأة بلّاء هو الذی لا یدرک ما عنده من اللؤم وصفاة بلّاء ای ملساء بل بمخفف بسکون اللام یکے از حروف عطف معنی چنان است وبجاے رب نیز آمده است در شعر کقول الشاعر (ع) بل مَهمَهٍ قطعت بعد مهمه + ای رب مهمه - وقوله تعالی ص والقرآن ذی الذکر بل الذین کفروا قال الاخفش عن بعضهم ان بل ههنا بمعنی ان فلذلک صارت القسم علیها - وربما استعملت العرب بل فی قطع کلام واستئناف

آخر فینشد شعرا (ع) بل ما هاج احزانا وشجوا قد شجا - قوله بل لیست من البیت ولا تعدّ فی وزنه لکن جعلت علامة لانقطاع ما قبله ومثل هذا یسمی خزما بالزاء المعجمة فی الزیادة وخرما بغیر المعجمة فی النقصان - قال وبل حرف ناقص ونقصانها مجهول وکذلک هل وقد وان شئت جعلت نقصانها واوا وقلت بلو وهلو وقدو وان شئت جعلته یاء ومنهم من یجعل نقصانها مثل آخر حرفها فیه ثم یقول بلّ وهلّ وقدّ بالتشدید -

بول - بَوْل - کمیز انداختن - وکمیز ع ف افض ابوال ج - والاسم البیلة کالجلسة - ویقال انه لحسن البیلة بالضم ای بعضه البول کثیرا - ویقال کثرة الشرب مبولة بالفتح مبولة بالکسر کمیزدان ویقال فی التهنئة لتبیلن الخیل فی عرصاتکم - استبالة بول فرا گرفتن بولان جمع از طوبال دل - وتن آسانی - وحال وماهی بزرگ یقال خطر ببالی ای بقلبی - وفلان رخی البال ای فی سعة من العیش - وما بالک ای ما حالک - وقولهم لیس هذا من بالی ای مما ابالیه بالة بوستدان واصله بالفارسیة پیله -

بهل - بَهْل - اندک وآسان - ونفرین - وگذاشتن براو ع بفتحها یقال علیه بهلة الله بالفتح والضم ای لعنة الله - باهلة قبیلة از قیس غیلان ناقة ابل التی لا سمة علیها ولا عران ولا صرار تری حیث تشاء بُهّل ج - ابهال مهمل گذاشتن ناقه مبهلة وبهلهما مباهلة یکدیگر را لعنت کردن ابتهال زاری کردن

قوله تعالی ثم نبتهل ای نتباهل فی الدعاء - بهلول مرد خندنده - و نام مردے و سفه ابهل تخم سنرو یقال هو الضلال بن بهلل غیر مصروف ومعناه باطل -

بهدل - بهدلة - نام مردے از تمیم عاصم بن بهدلة سید قراء الکوفة وهو ابن ابی النجود و بهدلة اسم ام

بهصل - بهصل - بالضم تن آور و بهصلة زن کوتاه بالا -

بازلة - رفتاریست بزودی و باهم دشنام دادن در رد و بدل کردن -

بالة و بؤلة - نزار و ناتوان شدن (ع بضمهما) بئیل کامیر نعت منه یقال انا عاضبل بئیل -

البئالة - بالضم الشهرة -

بجل - بالفتح سخت دور کردن (ع ف اض ۲) -

بحشلة - پاکوبی زنگیان رقصیدن بحشل کجعفر لقب احمد بن عبد الرحمن المحدث المصری -

بخصل - کجعفر مرد درشت بسیار گوشت و تبخصل لحمه غلظ و کثر -

برجلان - بالضم دیہے است بواسط برجلانیہ محلہ است در بغداد -

برزل - کقنفذ مرد و فرک -

برعل - کقنفذ کفتار بچہ یا دیگ بچہ کہ از شغال متولد شود -

برقلة - دروغ گفتن برقیل بالکسر کمان کروہہ یعنی کمانیکہ بدان گلولہ اندازند -

بسکل - بالضم بر وزن و معنی فسکل و آن اسپ پسین است از اسپہاے رہان -

بسیل الرومی - بچوا کی است از نوکران ہارون شیدو خلف بن بسیل من علماء الاندلس -

بغیل - بضم الباء و کسر النون جد محمد بن مسلم الشاعر الاندلسی والاصح انه حال ولکنهم یکتبونه بالیاء اصطلاحا -

بهکلة - زن پر گوشت نازک اندام بکنه مثله -

بیل - بالکسر ناحیہ ایست بہ ری منہا عبد الله بن حسن و دیہیست بسرخس منہا عصام بن الوضاح و محمد بن احمد بن عمرویه و محمد بن حمدون بن خالد و خلق کثیر و دیہیست بسند -

فصل التاء

تبل - تبل - کینه یقال اصبت تبلی تبول ج وتبله الدهر و اتبله ای افناه - وتبله الحب و اتبله افسده و اسقمه - تابل بفتح الباء و کسرها حوائج دابزار توابل ج - یقال منه توبلت القدر - تبالة شهرے بہ یمن و فی المثل اهون من تبالة علی الحجاج و کان عبد الملک ولاه ایاها فلما اتاها استحقرها فلم یدخلها -

تفل - تفل - از دہان افگندن چیزے التفل البزق واوله البزق ثم التفل اقل منه ثم النفث ثم النفخ (ع ف اض ۲ و ک ۳) ومنه تفل الراقی - و رجل تفل ای غیر متطیب التفس بین التفل والمراة متفال - اتفال بوے ناک کردن تتفل بضم الفاء وفتحها بچہ روباه بزیادة التاء -

ثعل بالتحریک تودہ تلان ج ثعل مثال ثال
جیاد نا بالضلالۃ والثلاثۃ وهو الضلال ... الثلاثۃ
سکن ذلک اتباع ... ثقال ...
ثعل ثقل ... مثال ... ثال ...
بطالب ... فعلا ... کردن ...
کوزه و جنبانیدن آن ... الاول ...
والثقلین ... ثقال ... ثقال
... سوء ... ثقال ...
ثعل بالفتح ... در ... ثقل ...
ونکال ... ثقال ... ثقال ...
ثول ثولۃ ... ثقال ...
... بالضم ...
... وسخ ...

ثالان ... پاره ... آورده
... بالنون ...
ثعل بالفتح ... شده
... ثعل ... گرد ...
... بالفتح ...
ثعل بالفتح ... کاه ...
ثعل علیہ ... الثعل ... اللفظ
عسل اللغۃ
ثمل ... شمل ... مرد ... انداخته ... اندام
یاد ... ثقال ... طال ... بالضم
بیست ... وآن ... ثعل ... برگ
گویند ... فصل ... بالفتح ...

والثنج ... صالح ...
مانند ... ثعل ...
یعنی برگ پان ... پاره مانند
پاره ... برگ آن ...
اہل ... تقال ...
ثقول ... ثعل
قلیل ... بالفتح ...
سیاه ...
... شده
ثعل ... گاه
ثعل ... الثعل ...
...
ثعل ... ثقال ...

فصل الثاء

ثال ... ثول ...
ثجل ثجیل ...
ثجل ثجالۃ بالضم ...
اثجل ...
... ثال ...
... بالفتح ...
ثرمل ... بالضم ...
...
ثعل ثعل بالضم ...
... ثعل ...
... بالفتح ...

و امرأة ثعلة ... ثاعل مخالفت كردن ثعالة نام روباه

و ثعل ... ثعلة بالفتح اى كثيرة الثعالب كما قالوا

معقرة الارض الكثيرة العقارب ثعل (ص اف ٢)

[illegible]

ثفل ثفل - بالضم آنچه ته نشيند از هر چيزى

ويقال تركت بنى فلان متثافلين اذا كانوا ثفل

اى ... الثفل ... حال السود اذا لم يكن

لهم لبن ... تمر ... ثقال بالفتح

گران ... ثقال بالكسر ... و سنگ ...

... است -

ثقل ثقل - بالكسر گرانى ج اثقال ج -

ثقل ... و احمال ... واخرجت الارض اثقالها

اى اجسادها ... ثقالة اى يقال وجدت ثقلة

... ثقل ... ويقال ... ثقل

... الثقلان اى ... ثقل ... گرانى

و ... ثقال ... الثقل

... ثقل بفتحتين ... مسافر و حشم و ...

ثقلان ... ثقل ... چيدن

... كردن ...

... (صح ۵ اض ٢)

امرأة ثقال بالفتح ... گران ...

تثقيل گران سنگ گردانيدن استثقال گران بار

كردن ... لازم ... ويقال اثقله الحمل

واثقلت المرأة فهى مثقل اذا ثقل حملها فى بطنها

وقيل اى صارت ذات ثقل كما يقال اثرت اى صارت

ذات ثمر - مثقال بالكسر سنگ زر و دينار ثاقل اذا كان

لا ينقص و دنانير ثواقل - مثقال الشئ هم سنگ چيزى

ويقال القى عليه مثاقيله اى مؤنته -

ثكل ثكل - بالضم بى فرزند شدن زن ثكل

بفتحتين كذلك (صح كه اف ٣) امرأة ثاكل وثكلى

نسوة ثكالى ويقال ثكلته امه گم كناد او را مادر وى

واثكله الله امه - ثكول بالفتح زن فرزند گم كرده

ويقال الحرب للوالدات مثكلة كما يقال الولد

مجبلة مجبنة - اثكال اثكول لغة فى عثكال و عثكول

يعنى خوشه خرما -

ثلل ثلة - رمه بسيار از گوسپند و بز درآميخته

ويقال هى الضأن خاصة وللمعزى يقال حيلة

خاصة ثلل بالكسر ج - مثال بدرة و بدر و پشم

كه از چند الثلة اى الصوف - حبل ثلة رسن از پشم

ولا يقال الشعر والوبر ثلة فاذا اجتمع الصوف

والشعر والوبر قيل عند فلان ثلة كثيرة - واثل الرجل

فهو مثل اى كثير الثلة - وثلة البئر ما اخرج من ترابها -

ثلة بالضم گروه ثل سرگين انداختن ستور -

و خاك برانباشتن بچاه - و ويران كردن خانه

وهو ان تحفر اصل الحائط ثم تدفع فينقاض و فرو

ريختن ... (صح ۵ اض ٢) ويقال ثل الله عرشهم اى

هدم ملكهم - وثل عرشهم اى ذهب عزهم - اثلال

ريخته برآوردن ثلة ايضا ريخته ثلل بفتحتين هلاك شدن

و هلاك كردن لازم متعدى -

ثمل ثميلة - باقى ماندهٔ آب در مغاك ثميل ...

و باقی مانده آب و علف در شکم ستور و باقی مانده
هر چیزے و یقال اثملت شرابی ای بقیت منه طعام و
منه و ما اکلت ثمل ان اشرب طعاما او نحو ذلک بمعنی
الثمیلة ثمل بفتحتین باقی آب در تک غدیر ثمالة
کذلک و چشم پاره که با وے قطران در روغن دیگر
مانند ثملة بالکسر کذلک ـ ثمال بالضم کف شیر شنده.
ثمل بالتشدید شلہ و جمع ثمالة بالضم بمعنی باقی آب
و شکسته خوش و خوش صدر شیر اثوال الیها شیر
بستن یقال اثمل الابن اذا کثرت ثمالته و باقی
گذاشتن چیزے را ثمیل کذلک ـ ثمالہ ای اعتمد
ثمال بالکسر پناه یقال فلان ثمال قومه ای غیاث
و عیاذ لهم ثمل پناه جاے ثمل بفتحتین شراب باقی
گذاشته را (ع ک اف ۲) ثمل بکسر خفته شده ـ

ثول ـ ثول ـ گروه زنبور لا واحد له من لفظه
ثول ای بعض الناس یا ختم جاره مرده بیوسته
متفرقه ـ تثول بدشنام و زدن فرو گرفتن کسے را
حمله کنان ـ ثول بالتحریک دیوانگی گوسپند
(ع ک اف ۲) شاة ثولاء و تیس اثول ثول دو
وثال فرو ریخته شدن خاک و فرو گرفتن
مردم از هر جانب ـ

ثهل ـ ثهلان ـ کوهے و یقال هو الضلال
بن ثهلل ثهل بهلل غیر معروف قال ابو عبید
هو من اسماء الباطل ـ

ثیل ثیل ـ بالکسر غلاف قضیب شتر و گیاه
ابتیر ثیل شتر بزرگ قضیب ـ

ثبل ـ بالضم و بفتحتین درد ـ
ثوال ـ بالفتح جد والد المحدث احمد بن عبد العزیز
بن احمد البغدادی لم یجز شهود ـ
ثرطلة ـ سستی و فرو شکی و تر شدن الابل بابه کشانه
ثرطلة ـ بالضم دوستے کردن خوردن ـ
ثرغل ـ کشفند و یا ماده ثرغول گرد برگیاهے ـ
ثمثل ـ بالکسر گیاه ثمثلة القبیحه اگر آمد و ثمثل
چون از آن پیدا شود ـ

فصل الجیم

جال جیال ـ [illegible] الغناء و فی [illegible]
بالالف و لام [illegible] [illegible]
لا [illegible] [illegible] [illegible]
مقامة فی اللفظ فی [illegible] ـ

جبل جبل ـ [illegible] کوه [illegible]
کوه طی و آن [illegible] [illegible] ـ
اجبال بکوه شدن مردم ـ [illegible] [illegible]
چاه جبلة بن ایهم آخر ملوک غسان [illegible]
یعنی آفرینش یقال انه لذو جبلة ای غلیظ الخلقة
مال جبل مال بسیار ـ [illegible] جبل الغناء [illegible]
خلیقة الخلق ـ [illegible] جبل بکسر مردم [illegible]
کوه ها [illegible] بفتحتین [illegible] ـ و مردم و فیه لغات [illegible]
بها قوله تعالی و لقد اضل منکم جبلا کثیرا بالضم
بفتحتین و جبلا بالفتح و جبلا بکسرتین شدید و جبلا
بفتحتین شدید و جبلة بالتشدید آفرینش و
آفریدگان قوله تعالی و الجبلة الاولین [illegible]

بالضم جبال است ج - جنبل بضمتین قدح چوبین -
جثل جثل - موے انبوه یقال یستحب فی نواصی
الخیل الجثلة وهی المعتدلة فی الکثرة والطول وجثلة
جثالة مصدر منه ع بعضها جثالة موے چه بسیار شجرة
جثلة درخت بسیار برگ و در فرک ویقال اجثال الطیر
اذا نفش ریشه - واجثال الرجل اذا غضب وتهیا
للقتال - واجثال النبت اذا اهتز وامکن لان
یقبض علیه مجثئل بشال مضبل بر پاے ایستاده -
جحل جحال - بالضم زهر جحل زنبور ومنه بزرگ
جحل ایضا مشک بزرگ و آفتاب پرست که
آنرا حربا نیز گویند و جحل یعنی کوه غلطان -
وافگندن تجحیل مبالغة فیه یقال جحله ای صرعه
وجحله بزیادة المیم کذلک -
جحدل مجحدل - فربه وگرد اندام مجحدلة
است صرعه -
جحفل مجحفل - لشکر و رجل جحفل ای عظیم القدر
جحفلة مشفر اسپ جحافل وجحفله ای رماه وصرعه
اجحفل القوم اجتمعوا مجحفل کلان لب والنون اعلم
جدل جدل - اندام جدول بفتحتین ج -
اجدل چرغ مجدل بالکسر کوشک جدالة بالفتح نوعی
خرما سفال پخته ناکرده جدال ج - وزمین یقال
ترکه بالجدالة - وطعنه فجدله ای رماه بالارض فانجدل
ای سقط - مجادلة جدال بالکسر خصومت کردن بایکدیگر
اسم فیه - جدل بسکون دوم محکم تافتن رسن را
جدیل مدل ای ۲ وک ۳ جاریة مجدولة الخلق ای

حسنة الجدل - مجدول پیچان نه از لاغری -
غلام جادل ای مشتد - والجادل من ولد الناقة
فوق الراشح وهو الذی قوی ومشی مع امه -
وجدل الحب فی سنبله ای قوی - جدیل دوال تافته
از پوست - وجمیل جدیل وشدقم فحلان من الابل
کانا للنعمان بن المنذر - جدیلة خو - وقبیلة و
کرانه - ونام زنے که ام قبیله است جدلی مثال
ثقفی منسوب الیه - جدلاء زره تافته مجدولة کذلک
جندل سنگ ونام مردے جنادل بفتحتین وکسر الدال
نام جاے سنگناک - جدول جوئچه -
جذل جذل - بالکسر بیخ وتنه درخت ومنه
قول الحباب بن المنذر انا جذیلها المحکک - ویقال
فلان جذل مال اذا کان رفیقا بسیاسته جاذل
بر جاے ایستاده چون ستون جذل بالتحریک
شادی وشادمانی کردن مع ک اف ۴ جذلان
نعت منه اجذال مثله منه اجتذال لازم منه -
جرل جرل - بفتحتین سنگ جرول کذلک
ونام درنده - ولقب مردے ارض جرلة ومکان
جرل سنگناک اجرال ج - وایضا جمع جرل
مثل جبل واجبال - جریال بالکسر رنگ سرخ -
وخمر جریال الذهب گونه نیز جریال الخمر گونه شراب -
جردحل - جردحل - شتر سطبر -
جزل - جزل - هیزم سطبر وخشک - جزیل
بزرگ وبسیار عطاء جزل وجزیل ای کثیر جزال
ج - اجزال بسیار دادن یقال اجزلت له من العطاء

ای اکثرت له - وفلان جزل الرأے ای صائب مستقیم
وامرأة جزلة بیّنة الجزالة اذا کانت ذات رأے -
ولفظ جزل ای صائب صحیح وهو خلاف رکیک -
جزل ایضا بریدن ع ف اک ٣ یقال جزلت الشی
جزلتین ای قطعته قطعتین - جزلة بالکسر ای قطعة
عظیمة من التمر - وهذا من الجزال ای زمن صرام النخل
جزل بفتحتین ریش کوهان ع ک اف ٢ بعیر جزل
نعت منه - جوزل کبوتر بچه - وجوال - و[illegible]
جعل جعل - خرمابنان کوتاه جعلة یکے - وکردن
مجعل کذلک ع ف فتحا وقوله تعالی وجعلنی نبیا
ای صیرنی وجعلوا الملائکة الذین هم عباد الرحمن
اناثا ای سموهم جعل بالضم مزد وجعالة بالکسر کذلک
جعیلة مثله جعل ض اف ٣ کوه غلطان - و
نوعے از جانوران آبی سیاه جعلان ج - و
جعل الماء بالکسر جعلا اذا کثر فیه الجعلان ج جعال
بالکسر دستمال دیگ وخنو جعل بفتحتین ج
مثال کتاب وکتب واجعلت القدر اے انزلتها
بالجعال وپایه مزد دادن وکشتی آمدن ماده سگ
وسباع اجتعال کردن -
جفل جفل - ابر بے آب جفال بالضم [illegible]
بسیار و آب آورد - وسر جوش دیگ - وهرچه
به بسیاری وصف کنند آنرا جفالة من صوف ای
جزة منه وهو اسم مفعول مثل قوله تعالی الا من اغترف
غرفة - ویقال دعوتهم الجفلی والاجفلی وهو ان تدعو
الناس الی طعامک عامة - ویقال دعی فلان

فی النقری لا فی الجفلی والاجفلی ای دعی فی الخاصة
لا فی العامة - وجاء القوم اجفلة وازفلة - وجاؤا
باجفلتهم وازفلتهم ای جماعتهم وقال بعضهم الاجفلی
والازفلی الجماعة من کل شی جفل ای اسرع -
جافل ای منزعج - انجفل ترسیده وبدویدن انجفال
گریختن بشتاب وشتافتن [illegible] مردم گریزان
ریح جفول وجافلة ای مسرعة - وانجفلت الریح بالتراب
اذهبته وظلیمة اجفال برکنده شدن -
جلل جلال - [illegible]
[illegible] پوشش ستوران جلال [illegible]
وایضا [illegible]
[illegible] بالضم [illegible]
[illegible] ویقال [illegible]
دقیق وجلیل - جلالة [illegible]
جلیل مثل [illegible]
جلالة بالفتح [illegible]
بزرگ [illegible] ویقال فعلته
من جلالک [illegible] بزرگی
شدن [illegible] شدن ع ض اک ٣ [illegible]
[illegible] الولد ای [illegible] جلالة [illegible] گاو
[illegible] وفی الحدیث نهی عن لبن الجلالة - جلال
بالضم بزرگ جلالة [illegible] بزرگ جلل بفتحتین [illegible]
وکار آسان [illegible] من الاضداد - وفعلت ذلک
من جلالک [illegible] جلیل بزرگ [illegible]
دیگر [illegible] جلیلة [illegible] جلال [illegible]

تجلجل در آب - جلاجل وهو معروف وهو اسم موضع ایضاً - جلجلة بانگ - جلجل و بانگ رعد و جنبانیدن چیزی بدست - جلجل ابر با رعد - تجلجل فی الارض ای ساخ فیها و دخل - تجلجلت قواعد البیت ای تضعضعت - وفی الحدیث ان قارون خرج علی قومه فتبختر فی حلته له فامر الله الارض فاخذته فهو یتجلجل فیها الی یوم القیمة - حمار جلاجل بالضم خر روشن آواز - جلجلان کشنیز ویقال هو السمسم فی قشره قبل ان یحصد - وهو ایضاً حبة القلب یقال اصبت جلجلان قلبه - جلول بیرون شدن از شهری بشهر دیگر (من باب کرم) وهم قوم جالة - جل بالفتح پشک ستور - جیچ جلان مع وفی ارض ۲ ومنه جلت الدابة وفی ثالث ابعد . ة جالة اجتلال کذلک - جلة پشک گوسپند و شتر - یقال ان بنی فلان وقودهم الجلة والوقود - وهم یجتلون الجلة ای یلتقطون البعرة - اجلال بزرگ گردانیدن و فلان ما اجلنی ولا احشانی ای ما اعطانی جلیلة ولا حاشیة فالجلیلة التی قد بلغا وا عدا والحاشیة صغار الابل - ویقال ما اجلنی ولا ادقنی ای ما اعطانی کثیرا ولا قلیلا ویقال ما له جلیلة ولا دقیقة ای ما له ناقة ولا شاة - تجلیل فرا گرفتن وجل بر اسپ افگندن - تجلل ابر فرا گرفتن زمین را باران - تجالل بزرگی نمودن شدن - تجال ای ترفع جلاله - تجال بزرگی نمودن فلان یتجال عن ذلک ای یترفع عنه - جلولا بالمد ناحیة بفارس جلولی منسوب بوی -

جمل - جمل بفتحتین شتر نر جمال واجمال وجمالة وجمائل ج - و چادر جوان جمع جامل شتر گله باشتربانان و اسباب آن قال ابن السکیت یقال للابل اذا کانت ذکورة ولم تکن فیها انثی هذه جمالة بنی فلان وقرئ کانه جمالة صفر - واجمل البعیر ای صار جملا اذا ارباع - جمالة شتربان مثل الحمالة والحمارة - جمال خوبی وخوب شدن مع بضمها جمیل الفعیل وایضاً پیه گداخته جمیلة جملا ونعت منه مونثه - جمال بالضم والتشدید اجمل من الجمیل - جمیل بالتصغیر مرغی جملان بالکسر ج - مثال کنجشک کیشان - جمل بالضم وسکون م نام سورة جمله جمل ج - اجمال جمله کردن حساب - ونیکوی کردن کسی را - ونیکو کردن کار - وپیه گداختن - ونیکو شدن شتر - جمل بالفتح پیه گداختن مع من نصر اجتمال کذلک - مجاملة نیکوی و خوبی کردن با کسی - جمل جمالی بالضم شتر وار بزرگ و عظیم الخلق - ناقة جمالیة تشبه بالفحل من الابل فی عظم الخلق - جمل الجمل بالضم والتشدید نوعی از حساب - جمل ایضاً رسن کشتی که آنرا قلس نیز خوانند وقرأ ابن عباس حتی یلج الجمل بالضم والتشدید - تجمیل آراستن - تجمل خوبی نمودن - و پیه گداخته خوردن ومنه قیل للمرأة تجملی وتعففی ای کلی الشحم واشربی العفافة وهی ما بقی فی الضرع من اللبن -

جول - جول - جولان - گرد برآمدن مع ف ۱ ض ۲ اجتیال انجیال کذلک - جولان بالمال ...

جولان بالتسکین کوهے بشام آجالة برگردانیدن
یقال فی المیسر اجل السهام تجوال برگشتن تجویل
مثله جلت هذا من هذا ای اخترته منه واجتلت منه
کذلک - وتجاولوا فی الحرب ای جال بعضهم علی بعض
وکانت بینهم مجاولات - جول بالکسر شاکچی - وپسپر
جول بالضم دیوار سرچاه جال مثله اجوال ج -
یقال ماله جول ای عقل وعزیمة تمنعه مثل جول البئر

جهل تجهل - نادانی خلاف العلم ونادانستن
جهالة کذلک ع ک ا ف ن م تجاهل نادانسته آوردن
استجهال نادان شمردن وسبک داشتن تجهیل
بنادانی منسوب کردن مجهلة کارے که بجهل وا دارد
کسے را مجهل بالفتح بیابان بے کوه ونشان ویقال
کان ذلک فی الجاهلیة الجهلاء تاکید اللاول اشتق
له من اسمه مایوکد به کما یقال وتد واتد ولیلة
لیلاء ویوم ایوم -

جیل تجیل - ترک - وروم وجیل من الناس
ای صنف جیلان بالکسر قومے در پس پشت دیلم
کسری جیلان بالفتح حی از عبد القیس جیلان الحصی
ما اجالته الریح منه -

جبتل کجعفر موضعیست در یمن از دیار نهد -
جبهل کسمند مرد جفا کار -
جحشل کجعفر وقنفذ وعلابط سبک پای -
جخدل کجعفر وقنفذ نوجوان گردانداام فربه -
جرثل التراب - بقاه پیده از دست خاک اپراکند
جردبیل - کزنجبیل گرده نان ودان کسیا... ست

بر سر طعام نهد تا کسے نخورد -
جردلة - بافتادن نزدیک شدن ووقع فی
صحیح البخاری فمنهم الموبق بعمله ومنهم من یجردل
فی روایة فمنهم المجردل کلاهما بالجیم فیهما نسبه الاصیلی
وفسره بالاشراف علی السقوط وحکی ابن الصابونی
المجزول بالزاء والجیم وهو وهم وروایة الجمهور
بالخاء والراء -
جرجبیل - کزنجبیل تیلچا -
الجحطلان من النوق - شتر با دوست دنا توان
وشتر ماده که یک روش نه نماید -
جعبلة - شتابی کردن -
جعثل بن ماهان کقنفذ قاضی افریقیه -
جعدل کجعفر سخت ودرشت جندل گنده بیل
خپش شد -
جعفلیل - کزنجبیل مرد کشته آمادیده وعلده
مجعفل ای قلبه عن اسمے قدمر معنیش بیزه زدو
بگردانید او را از زین وبینداخت او را -
جعل کشتر زنا سے عملت -
جعیلیل - کزنجبیل فراهم آمده همه چیز جعیلة
گفتار وشتر ماده سال خورده وتشستن استواره
با شتر ماده که بسبب لاغری ایستاده نتواند -
[illegible]
[illegible]
[illegible]
جغثل [illegible]

جنجل — گفته‌اند [illegible] باشد بجوش آمده
خود [illegible]

جشجل — [illegible] جل [illegible] مرد فربه و زشت

[illegible] [illegible] [illegible] سال خورده
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] جشجل

[illegible]

[illegible] الجاد

[illegible] جبال [illegible] و [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] بار و قد فی الاصل جوهل
[illegible] [illegible] فی القریب [illegible] باثقم
[illegible] [illegible] و فی الحدیث القصد
[illegible] [illegible] الاطعام الا الجبانة
و [illegible] [illegible] [illegible] و جبل باشد
[illegible] جابل [illegible] خوار جبل بالکسر [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] کالاسد الا [illegible] جبل
[illegible] بالشکم و جابت المرأة و هی
[illegible] جبال و جبالیات لانه لیس لها اصل
[illegible] [illegible] و الاصل جبالی بکسر اللام
[illegible] بالالف الکسر الحرف الذی [illegible]
[illegible] فرثم ابدلوا من الیاء الفتح [illegible]
[illegible] الیها فقالوا جبالی بفتح اللام للفرق
بین الاثنین کما قلناه فی صحاری و لیکون جبالی
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

لدخول التنوین کما تسقط فی جوار [illegible]
جبلاوی منسوب الیه قال [illegible] جبل
فی کل ذات [illegible] کان فی [illegible] فلان [illegible]
و [illegible] جبل امره — و [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] فی الحدیث [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
دام حابل دام گسترنده — و [illegible] فی [illegible]
[illegible] الحابل بالنابل [illegible] [illegible]
[illegible] کردن [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] بالا و [illegible]
[illegible] کردن بدام [illegible] الفرس [illegible] [illegible]
نام [illegible] [illegible] نام [illegible] و مرد کوتاه بالا [illegible]
حتل — یقال [illegible] حتال و [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] — [illegible] از [illegible] کوه و مرد [illegible]
[illegible] بالضم [illegible] و [illegible] کوه [illegible]
و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
جحل — جحل — بالفتح و الکسر [illegible] و [illegible]
[illegible] [illegible] و [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] باشد —
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] باشد
و لا یکون التحجیل [illegible] [illegible] ما لم یکن [illegible]
او [illegible] رجل او رجلان فان کان محجل [illegible]
من [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
و علی العکس و ان کان من [illegible] [illegible]

نوعی از کشکول - عجلان رفتار بندی و عجلی - وعجیبان
رفتن ع ض ۲ وک ۲ حابلات الابل الشفا
التی ضربت شوقها فمشت على بعض قوائمها -
واعجلت البعیر اذا اطلقت قیده من یده الیسری
وشده فی الیمنی - عجلة بالتحریک عنادهٔ وعجال
ج - ورکیک عجل بفتحتین عجال ج - عجلی بالکسر
عجل ولم یجی الجمع علی فعلی بالکسر الا حرفان ظربی
جمع ظربان وعجلی جمع عجل یعنی کبک - وششبر کرده
ریزه عجالة بکے عجاله وگوسپند سپید شصها بر جلة
شیشه سر فراخ وعجالة عبید ای عجالة - تعجیل
نامر --

عدل - عدل - میل کردن ... و کاسا
صلته بعلی یقال رجل عدل ای غیر عادل - اعدل
مرد کژمیان - وکتف وگردن اسپ وست سپید
بیرون آمده قوس عدلا کمان سینه بیرون آمده -
خذل - خذل - بالضم کرانه پیراهن وازار -
خذل بالتحریک افتادن مژه ع ک اف ۲ یقال
خذلت عینه اذا سقطت هدبها ...
کرنان سازند خذال بالفتح شلم کرانه ... وخشت
پپه ... ون آید -
حرجل - حرجل - بفتحتین دراز -
حرمل - حرمل - سپند -
حزل - احزال - ارتفع -
حزنبل - حزنبل - کوتاه استوار خانست -
حسل - حسیل - بالکسر بچهٔ سوسمار که از ...

بیرون آمده باشد حسول ج - ابو الحسل سوسمار
وفی المثل لا آتیک سن الحسل ای ابدا لان سنها
لا تسقط ابدا حتی تموت حسیل گوساله حسیلة خوشه
حسالة بالضم مثل حثالة سبوس حسول بالحار والجار
بکار نا آمدنی از هرچه ... ای رذاله وحسل بهای
رخش ... فلان ... ای ... ویکسر
بها الدناوة ...
شعیر ... شود -
حسکل - حسکل - بکسرتین بچه سوسمار و
از هر جانور ... ق -
حصل - تحصیل - آماده کردن ... الشی
... وحصل ... باقیا ... حصیلة
یکی ... کردن ... تحصیل الکلام
رد والی محصوله ... حصل الفرس اذا
اشتکی بطنه من اکل التراب الذی علی النبت -
حصل بالتحریک خورده خرما ... ناشده وحصالة
الحصل اشال ... گردد حصالة بالضم آنچه مانده باشد
و... ... حوصل
ق - وحوصلة الطیر ای ... وحوصلة یقال منه
تحوصل وطلیری -
حظل - حظل - بازداشتن از تصرف وحرکت
ع ض ۲ ... حظل رجل حظل وحظال مرد
... ... حظلان بالکسر ... فیه
... ... حظل ... ...
... ... حظلا

قبیلهٔ حنظل و ابل حظالی - حنظلة ایضاً بزرگ از بنی تمیم
ویقال لهم حنظلة الاکرمون -

حفل حفل - پاک داشتن - وگرد آمدن (شیخ ف اک ۲) احتفال کذلک - وعنده حفل من الناس ای جمع - محفل تحفل جای گرد آمدن ضرع حافل پستان پر شیر و شکفته حافل و دواب حافل ای کثیر اللبن وحفلت السماء حفلا ای جدّ وقعها - وحفلته ای جلوته فتحفّل واحتفل - لا احتفل به باک ندارم [illegible] ای بالیت به - حفالة بالضم سبوس هر چیز یقال هو من حفالتهم وحثالتهم ای ممن لا خیر فیهم - حفل و حفلة مبالغه کننده در هر چیزی و اخذ الامر بحفلته اذا اخذ فیه - احتفل الوادی بالسیل ای امتلأ به - تحفیل چند گاه نا دوشیدن ناقه را تا جمعت فزون تا بزرگ پستان و پر شیر نماید شاة محفلة مصراة کذلک ونهی رسول الله صلعم عن التصریة والتحفیل -

حقل حقل کشت برگ بیرون آورده هنوز پا به ساق نا شده - وزمین خوش پاکیزه حقالة یکی وفی المثل لا تنبت البقلة الا الحقلة - حقلة ایضا درد شکم از تره خاک آلوده خوردن وقد حقلت الابل حقلة احقال ج - حقیلة آب تره در شکم حقیل نام موضعی محاقلة فروختن کشت سبز کشت نادروده به گندم وقد نهی عنه - حقال باز ماندن از جماع بسبب سستی نره حوقل الشیخ باز مانده پیر از جماع حوقلة نره سست پیکار -

حکل حکل - بالضم آنچه پیدا نشود وصوت د... معنی او از سخن ویقال فی لسانه حکلة ای عجمة لا یبین الکلام - واحکل علی الخبر ای اشکل - واحتکل واشتکل حنکل کوتاه ناکس -

حلل حل گشادن گره (صح ف اض ۲) انحلال لازم منه و روغن کنجد - وفرود آمدن حلول محل کذلک - محل ایضا جای فرود آمدن ویقال حللت بالقوم وحللت القوم بمعنی - حلال بالفتح حلال شدن حل بالکسر کذلک (صح ف اک ۳) و واجب شدن یقال حل العذاب علیهم یحل بالکسر ای وجب ویحل علیهم بالضم ای نزل وقرء بهما قوله تعالی فیحل علیکم غضبی وبیرون آمدن زن از عدت یقال حلت المرأة ای خرجت من عدتها - وحل الدین یحل بالکسر ای انقضی اجله حلولا وبیرون آمدن حاجی از احرام احلال کذلک حل بالکسر حلال ضد حرام - ولقب مردی حل حل وحلال از احرام بیرون آمده ویقال انت حل وانت حرم بالضم والکسر واحل ایضا جاوز الحرم - ویقال یا حالف اذکر حللا ای استثن قوم حلة ای نزول وفیهم کثرة وحی حلال بالکسر حلة ایضا وحلول محله رسیدن قربانی و آن موضع النحر قوله تعالی حتی یبلغ الهدی محله - ویقال هو فی حلة صدق ای بمحلة صدق - محلة بفتحتین جای باش و جای فرود آمدن مکانی حلال جای که در وی بسیار فرود آیند محل الدین هنگام وام [illegible]
[illegible]

تحلیل شدن — حل شدن و ... فرو دوانیدن
بجاے احلیل بکسر تین سوراخ نره و سوراخ پستان
و یجمع علی احالیل و منه انوا الاخوب الاحالیل —
احلال فرود آوردن — و حلال کردن [illegible]
و بجاے حلال درآمدن [illegible]
و محرم [illegible] بالضم [illegible]
[illegible]
[illegible]
اشاره ای [illegible]
فی النکاح حلال [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] تحلیل اوا الفرا [illegible]
فرود آمدن — تحلیل [illegible]
استحلال حلال شمردن [illegible]
[illegible]
[illegible] بالمسکین [illegible]
[illegible]
تحلل [illegible] تحلیل حلال [illegible]
[illegible] التحریم [illegible] تحلیلا و تحلة [illegible]
فعلیه تحلة القسم [illegible]
[illegible]
فی الحدیث [illegible]
الا تحلة القسم [illegible] تعالی [illegible]
بقوله تعالی و ان منکم الا واردها کان علی ربک

ثم تحتیا ثم قیل تحلل الشی الیسیر بالغ فیه تحلیل القال
[illegible] حلل [illegible]
[illegible] الحلال [illegible] بالضم [illegible] حلال
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
علاج [illegible] علی الاصل [illegible]
قول الکشی [illegible] و الحول الصحیح [illegible]
[illegible]
[illegible]
قالوا امراة [illegible]
قالوا سواء ان یقال [illegible] حامل و طالق [illegible]
و رشباه ذلک من الصفات التی لا علامة فیها
للتانیث فی او صاف مذکرة و صفت بها الاناث
کما ان الراویة و الربعة و النجابة او صاف مونثة
وصفت بها الذکران — حاملة [illegible] حامل یقال
لهم حاملة العرش و حاملة القرآن — [illegible]

آهنگ کردن بجنگ متعدی بعلی و حسب بمه گشتن
قوت و حیله الحول علی نفسه ای حمله فی السیر و تحلّقه
[illegible] و تحلّه ادلا له و تحلّت بمعنی —
قال الشاعر [illegible] و حالت قلم آجب —
[illegible] الی القلوب [illegible] بمه حالان [illegible]
[illegible] حال باری دادن بہ بردن گشتن
[illegible] اذا نزل البناء من محل
[illegible] —
[illegible] احال [illegible]
[illegible] — و تحال [illegible]
[illegible] انثی علی
[illegible] و یکون موضعا و مصدا
القول فی [illegible] فی المصدر مافی فلان
تحال ای [illegible] فلان محل شمل مجلس
[illegible] — محال ک افت ۲
[illegible] بالفتح [illegible] شود اذو
[illegible] بالکسر نام اسپه و دوال
[illegible] قبل [illegible] السیف لا واحد لها
من لفظها و واحدها محمل ک افت ۲ حمولة بالفتح
بارکش و فعول تدخله الهاء اذا کان بمعنی مفعول بها
حمولة بالضم بارها حمول بلا هاء و الابل التی علیها
الهوادج کانت فیها نساء او لم تکن حمیل الذی
یحمل من بلده صغیرا و لم یولد فی الاسلام —
و آنچه [illegible] — و پسر خوانده حمیل [illegible]
حول حَوْل — توانائی و حیلت — و سال —

و گذشتن مانند بعلی و یکسال شدن کودک و سرای
یقال حالت الدار و حال الغلام فهو حولی و
برگشتن کمان از حالت اول و گردیدن وی
(مع ف اض ۲) و کل ذی حافر اول سنة حولی
والانثی حولیة والجمع حولیات — حول پیچیدن
بر اسپ و بر نشستن — و از عهد برگشتن — و پیچیدن
گرد بر وی — و مانع شدن میان دو چیز —
و بجای دیگر گشتن و جنبیدن حیال بالکسر
آبستن ناشدن ناقه و نخل بعد از گشن دادن
و هی ابل حیال — و یقال قعد حوله و حواله و حوالیه
و حولیه و لا تقل حوالیه بالکسر — و قعد حیاله و بحیاله
ای بازائه و اصله الواو — والحول بالضم الحیال
و ایضا جمع حائل من النوق و یقال حائل حُول
و حُوَّل قال الکسائی اذا لم تحمل الناقة اول سنة
یحمل علیها فهی حائط و حائل و جمعها حیط و حوط
و حوطط و حول و حوّل فاذا لم تحمل السنة المقبلة
ایضا فهی عائط عیط و عائط عوط و عوطط و
حائل حول و حوّل و بعضهم یجعل عوطط مصدر
او لا یجعله جمعا و کذلک حُول — و یقال هو حولة
من الحول ای داهیة من الدواهی — حولا و
بالضم والکسر پوست که با بچه بیرون آید از شکم
و آب که بسر کودک بیرون آید بوقت زادن
وی قال الخلیل لیس فی الکلام فعلاء ک ا
ف ۲ مع المد الا حولاء و عنباء و سیراء — حالة
گشت هر چیزی حال حالات و احوال ج —

حال ایضا گل سیاه و فی الحدیث ان جبرئیل
قال اخذت من حال البحر فحشوت فمه یعنی فم فرعون
حین اغرق و کرد و بچه کودک - و پشتواره و حال
متن الفرس وسط ظهره موضع اللبد - حائل شتر
باز آینده - و شتر بچه ماده لانه اذا نتج وقع علیه
اسم تذکیر و تانیث فان الذکر سقب والانثی حائل
یقال نتجت الناقة حائلا حسنة - ولا افعل ذلک
ما ارزمت ام حائل - تحول بگشتن از جای بجای
والاسم الحول ومنه قوله تعالی لا یبغون عنها حولا
و پشتواره برداشتن - و حیلت کردن احال الحمل
گفتن - و برجستن بر پشت اسپ و احال الرجل
اذا حالت ابله فلم تحمل و روی آوردن بکاری
یقال احال علیه بالسوط یضربه ای اقبل - و فی المثل
تجشأ رؤبة واحال یعدو - و بگشتن سال -
و سال گشته شدن سرای و طعام و جز آن
فهو محیل و محول و حوالت کردن و اسم یقال احال
علیه بدینه والاسم الحوالة و یکسال بجای بودن
یقال احال الرجل بالمکان و احول و بیچیدن آب
از دلو - و نگونسار کردن دلو را - محاولة خواستن
چیزی و کاری - والاسم الحویل - تحویل بگشتن
و بگردانیدن لازم متعدی - محالة بالفتح چاره و یقال
المرء یعجز لا محالة - و یقال الموت آت لا محالة
یعنی ناچاره - رجل حول حولة مثال همزة [illegible] یعنی حیله گر
و یقال هو احول منک ای اکثر حیلة منک و ما احوله
فی التعجب - و رجل حول بالضم والتشدید ای [illegible]

تحویل الامور و هو حول قلبة - واحتال من الحیلة
واحتال علیه بالدین من الحوالة - احول کار حول
بفتحتین [illegible] منه ع ک اف ۲ یقال حولت
عینه فهو احول و احولت بتشدید اللام کذلک و
احولتها انا - استحالة محال شمردن و شدن و یقال
استحالت الشی ای تغیرت بل تحرک - ارض مستحیلة
ای لیست بمستویة لانها استحالت عن الاستواء
الی العوج و کذلک قوس مستحیلة -
حیل - حیلة بالفتح بزان بسیار حیلة بالکسر دستان
و چاره و هو من الواو - و یقال لا حیل ولا قوة
لغة فی لا حول ولا قوة - و هو احیل منک ای
احول منک اذا کان اکثر حیلة - و ما احیله لغة فی
ما احوله و یقال ماله حیلة ولا محالة ولا احتیال
لا محل بمعنی واحد -
حبتل - کجعفر و علابط نزار و لاغر -
حباجل - کعلابط کوتاه فراهم اندام -
حبرجل - کسفرجل مرد پلید یعنی ستبر لب -
حبوکل - بروزن و معنی حبوکر کجعفر و قنفذ کوتاه
خبل - بجنبش و بلایه از هر چیز و شکل و مانند
و تکسر غائل مثاله خبل کجوهر کودک که نزدیک
پستان رسیده باشد و بچه سنگ خوار و
ناتوان تناتۀ کوتاه -
خنفل - کقنفذ پس مانده شوربا یا پس مانده
ترید [illegible] شوربا و [illegible] روغن و شیرلها و [illegible]
و [illegible] که [illegible] فرو ماید و [illegible]

بتہ دیک ماندہ۔
حتفل۔ لغۃ فی حثفل فی معانیہ وحثفل
شرب الحثفل من القدر۔
حدقلۃ۔ ہنگام دیدن چشم گردانیدن۔
حرقلہ۔ نوعیست از رفتار۔
حرکلۃ۔ شلہ و بنیاد گان و حرکل الصائد شکار
تہی دست از شکار ماندہ۔
حرالۃ مشدد و ۃ اللام شہریست بمغرب با قبیلۃ
بہ ہم منہ الحسن بن علی بن احمد بن الحسن الحرالی
ذو التصانیف المشہورۃ۔
حرجل۔ کجعفر شہریست۔
حزقل۔ کزبرج و زنبیل اسم نبی من الانبیاء
علیہم السلام و حزاقلۃ الناس مردم کمینہ و
ہر ہیچ مرد بد خو۔
حزوکل بفتحتین کوتاہ۔
حزمل۔ کزبرج زن فرومایہ۔
الحسبلۃ۔ حکایۃ قول حسبی اللہ۔
حسدل۔ کجعفر کنہ جار حدلی ہمسایہ کہ ہمسایہ خود را
بچشم و دل نگاہ دارد و بد باشد۔
حسفل۔ کزبرج بلا بد از ہر چیز و کودکان خرد
و بقیۃ و حسفل کجعفر فراخ شکم۔
حسقل۔ کزبرج بچہ خرد ہر چیز۔
حشل۔ چیز بلایہ و حشالہ خوار کردن آنرا (صح
ف اش ۳) و حشیشۃ عیال حشبلۃ شبلہ
او احد ہا تصحیف۔

حشت النخلۃ۔ بچہا سے خرما تباہ شد و حشلہا
ان یشعل النار فی کربہا حتی یحترق ما فسد من
لیفہا وسعفہا ثم یجود۔
حطل۔ بالکسر گرگ احطال ج۔
الحمدلۃ۔ حکایۃ قولک الحمد للہ۔
حمظل۔ بر وزن و معنی حنظل یعنی جبیرہ
ابو جہل و حمظل جنی الحنظل۔
حنثل۔ کجعفر ناتوان غنثل بالثاء مثلہ۔
حنجل۔ بالکسر زن و فرک خروشندہ و کفشنگہ
دیدۂ دست و کعلابط کوتاہ فراہم اندام۔
حندل۔ کجعفر کوتاہ۔
حنصال و حنصالۃ بکسرہا کلان شکم و قد ہزاز
حنضلۃ۔ آب در سنگ و کرد آن آو الحنضل
الغدیر الصغیر۔
حنکل۔ کجعفر و علابط مرد فرومایہ و کوتاہ و
جفاکار و دست حنکلۃ زن زشت روے سیاہ فام
و جفاکار و حنکل فی المشی تثاقل و تباطأ۔
الحوقلۃ۔ الحولقۃ وسائر معانیہا فی ح ق ل۔
حیعلۃ۔ حکایۃ قولک حی علی الصلوۃ حی
علی الفلاح۔
الحیصل کحیدر و الحیصل مشددۃ الیاء و قد
تکسر الیاء شجرۃ قصیرۃ من دق الحمض لا ورق
لہا واحدتہ بہاء و قول حمید بن ثور و منیت
بہ الیث و الحیصل نقل حرکۃ اللام الی الیاء
و حیہل و حیہلن و حیہلا منونا و غیر منون

کلمات مستحسنه بها و احکم آخرها فی انشاد است قسم فی ح ی ی ی۔

فصل الخاء

خبل — خَبْل بالسکون تباهی عضو [illegible]
و ایضاً قطع الایدی و الارجل خبل [illegible]
دیوانگی یقال به خبل ای به شیء من اهل الارض
وقد خبله و خبّله و اختبله اذا افسد عقله او عضوه
رجل مخبّل کانه قطعت اطرافه [illegible]
شاعر [illegible] دهر خبل ای ملتوٍ علی اهله [illegible]
بکسر الباء [illegible] ویقال فلان خبال [illegible]
ای عناء خبال ایضاً تباهی [illegible]
لا یألونکم خبالا [illegible]
فی الحدیث من قفا مؤمناً بما لیس فیه [illegible]
فی ردغة الخبال حتی یجیء بالمخرج منه [illegible]
اهل النار قوله [illegible] والردغة [illegible]
خبال [illegible]
با [illegible]

ختل — خَتْل فریفتن [illegible]
تخاتل کذا استخاتل فریفته [illegible]

خثل — خثله بالسکون والحرکه [illegible]
خجل — خجل بفتحتین شرمگین [illegible]
([illegible]) وخیره [illegible] و فی الحدیث
[illegible] شرمنده [illegible]
خجال [illegible] خجل [illegible]
ای حیا خجل بکسر [illegible]

الغرر [illegible] ان [illegible]
[illegible]
فعل [illegible]
[illegible]
[illegible] فعل [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ای [illegible] الاذ [illegible]
[illegible] فعل [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] فی الکلام [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
فی [illegible] فعال [illegible] وفعال

خزعبل خزعبیل - ضم ا ف ۲ چیزهاے باطل
خزعبیلة سخنهاے خنده آرنده یقال هات بعض
خزعبیلاتک -

خسل مخسول - بالحاء والخاء چیزے بکار
ناآینده رجل مخسول ورجال مخسل وخسال ای ضعفاء
خشل خشل - بحرکتہ وسکونہ مقل خشک -
وواحد مقل خشلة یکے - وسرہاے دست برنجن
وخلخال تخشل بالہاء ازہر چیز وقد تخشل ای ذل
تخشیل رواں -
خصل خصل - آنچہ پیوستہ پیمان بندند در
نضال وجزآن وتخاصل القوم ای تراہنوا
فی الرمی - یقال احرز فلان خصلہ واصاب خصلہ
اذا غلب - وتخاصلت القوم تخاصلا ای تشاتمو عج
ف ا ض ۲ خصلة وخصلة بالضم یکدستہ موے
وپشم وجزآن خصل ض ا ف ۲ ک خوی ہاے دیتی
سرہا فرو دافکند - وخصیلة گوشت ران و بازو
مخصل بالکسر شمشیر بران لغة فی مقصل -
خضل - اخضال - تر کردن خضل تر - وتبا
نازک خضیلة مرغزار سبز اخضلال اخضیضال
ترشدن اخضیلال ابپار شاخ وبرگ شدن درخت
خضلة خضبتین مثہ واللام اخضب یخضاہ ترش
خطل - خطل بفتحتین سستی - وسخن سست
وتباہ گفتن (عج ک ا ف ۳) اذن خطلاء گوش
سست تاتہ خطل بالضم سگے کہ پنہان گوشہا
سست افتادہ از گرہا وکذلک الکلاب - خطل
نام مردے ونعت - پریح خطل ای مضطرب -
رجل جواد خطل ای سریع الاعطاء - واخطل
فی کلامہ ای افحش خیطل گربہ خنطول بالضم
مع النون خرہ وشاخ دراز خناطیل گلہاے
گاؤ وشتر خنطولة بالضم یکے -
خعل خیعل - پیراہن بے آستین خیعلة
پوشانیدن آن تخیعل پوشیدن آن لازم -
خلل - خل - سرکہ ومرد ضعیف باخلل وراہ
در ریگ یقال جئة خل کما یقال افعی ضربة و
جامہ کہنہ ویقال ہو مخل ولاخمر ای لا خیر فیہ
ولا شر وشکافتن زبان شتر بچہ را تا شیر نخورد -
(عج ف ا ض ۲) وپیچ در گلیم خستن - ودرویش
شدن خلة بالفتح نو - وحاجت - ودرویشی -
وشتر بچہ - ودرخت - ومے ترش - خلة بالضم تلخہ
شیرین یقال الخلة خبز الابل والحمض فاکہتہا
واذا نسبت الیہا قلت بعیر خلّی وابل خلیة -
وارض مخلة کثیرة الخلة لیس بہا حمض - ودوست
ودوستی یستوی فیہ المذکر والمؤنث لانہ مصدر
وقد یجمع علی خلال - خلة بالکسر پوشش نیام شمشیر
وپوشش کمان - وآنچہ در میان دندان ماند
خل دوست خلل بفتحتین کشادگی - وزمینہ خلال
ج - وقری بہا قولہ تعالی فتری الودق یخرج
من خللہ ومن خلالہ وہی فرج فی السحاب یخرج
منہا المطر - وتباہی کار - خلال بالکسر دندان گاو
اخلة ج - ودوستی کردن باہم خلال بالفتح

خوریه خربا خلیل دوست - و درویش بد حال
خلیله مؤنث - خلالة بالضم انچه از دندان کاوی
افتد و از میان انگشتان بیرون آید یقال فلان
یاکل خلالته وخلته ای مایخرج من بین اسنانه
از تخلل و هو مثل - خلالة مثلث لغات و بمعنی
خل خلول لاغر و کم گوشت شدن (ن ض ف د ا
ض ن) یقال خل لحمه - و یقال فصیل مخلول ای
مهزول و فی الحدیث ان مصدقا اتاه بفصیل
مخلول - و یقال عم فی دعائه و خلل و خل ای
خص - اخلال درویش کردن یقال اخل به
ای افتقر و حاجتمند گردانیدن یقال ما اخلک
الی هذا ای ما احوجک و چرانیدن شتر در علف
شیرین - و تباه بار آوردن نخل - و ماندن مردم
جاسے خود را یقال اخل فلان بمرکزه ای ترکه
اختلال حاجتمند شدن و ستم یافتن و منه قول
ابن مسعود علیکم بالعلم فان احدکم لا یدری متی
یختل الیه ای متی یحتاج الناس الی ما عنده و
و لاغر شدن - و به تیر دوختن تخلل خلال کردن
دندان - و سپری شدن چیزے - و بار از جای
جاسے مخصوص باریدن - و در میان قوم شدن
خلخال بالفتح پاے برنجن خلاخیل ج مخلخل
لغة فیه او مقصور منه تخلیل سرکه کردن - و انگشتها
در میان یکدیگر آوردن در محاسن بوقت وضو
تخلل چنان کردن در وضو -
خلل مخلل - بیشه و پرنده جاسے ...

خمیلة درخت انبوه - و ریگ توده با درختان
خمال بالضم لنگی ستور خامل گمنام و بے قدر
خمول مصدر منه ع ف ا ش ۲ اخمال بخشیدن
خمول - خامل گمنام شدن چیزے اخمال
فلان یخمل علی ... ای ...
و ملا گردانیدن چیزے را ... یقال اخمل
الله الشئ ای ... وقد خملت الدال ...
احسنت القیام علیه یقال هو خائل مال و خال مال
و خولی مال ای حسن القیام علیه تخول تعهد
و فی الحدیث کان النبی علیه السلام یتخولنا بالموعظة
مخافة السآمة ای یتعهدنا بالموعظة ...
... و قالت فی فلان خال ... اخیر ...
و توسعت خول الرجل حشمه ... واحد ...
یقع علی العبد و الامة - خال بیاد ... و اخوال
و ... الشکر - و فرشد ... خال ... خال
ایضا چپیدگی ستور در رفتار - و گیاهی خوله
خوشی از جست ما و یقال ... - استخاله
استخوال بخال گرفتن کسے را و خال خواندن
و بجای ... خواستن ستور تا از دوست انتفاع گیرد
خولان نام شهرے خولان قبیله از یمن و یقال
تطایر الشرر اخول اخول ای متفرقا و هو الشرر
الذی یتطایر من الحدید الحار اذا ضرب -
و ذهب القوم اخول اخول اذا تفرقوا شتی -
و هما اسمان جعلا اسما واحدا و بنیا علی الفتح
بمعنی تفرقوا شتی -

تخیل خیال - بالفتح خیالہ الشخص - و آنچہ
دیدہ شود بخواب از صورت و چون آن خیال علیے کہ
بجہت رمانیدن مرغان بپا کنند و نیز
مرغ اشکرہ اخیل بسپاہان - و سواران و منہ قولہ
والخیل والخیال - قولہ تعالی واستفزز من استطعت
منہم بصوتک واجلب علیہم بخیلک ورجلک -
خیال الخیل یا فلان خال ابیت الظلمہ سیاہ کہ براندام
باشد و فلان خیلان ج - رجل اخیل مرد خالدار
کالمخیل مخیول و مخول مثل مکیل و مکیول و یقال
مخول مثل مقول و تصغیرہ خییل فیمن قالہ بالیاء
و خویل بالواو و اکبر و بزرگ فشی خیلا و خیلاء
ممدود و بالکسر ایضا یقال ہو ذو خیال
و خیلاء و ذو خیلۃ ای ذو کبر و نام کوہے - و ما
یقال ما احسن خالہا و خیلتہا ای فلاقہا للمطر
و اخالت السحابۃ و اخیلت و خایلت ای تہیأت للمطر
و خیلت السماء ای تغیمت - و یقال اخلت فیہ خالا
من الخیر ای توسمت و رأیت فیہ مخیلۃ و تخولت فیہ
خالا کذلک - واخال ایضا ثوب من ثیاب الیمن
قد خال الرجل فہو خائل ای تکبر و الخال مثل
بائع و باعۃ و کذلک رجل اخائل بالضم است
خال مثل خول - رجل اباتر و ادابہ ای قاطع الرحم
و یقال فلان مخیل للخیل ای خلیق لہ ارض مخیلہ
و مخایلۃ التی بلغ نبتہا المدی و خرج زہرہا مخیل
نیامۃ خیلاء لۃ مخیلۃ گمان بردن عع کراف
فی الشک من تخیل و ہو من باب ظننت

و اخواتہا التی تدخل المبتدأ و الخبر فان ابتدأت
بہا اعملت و ان وسطتہا او اخرت فانت بالخیار
بین الاعمال و الالغاء و تقول فی مستقبلہ کما
عن نفسک اخال بکسر الالف و ہو الافصح و بنو اسد
یفتحونہا علی القیاس - اخالہ مشتبہ شدن یقال
ہذا امر لا یخیل ای لا یشتبہ - و خیلت الناقۃ و اخیلت
اذا وضعت قرب ولدہا خیالا لیفرہا الذئب -
و خیل الیہ سیتعمل مجہولا ای شبہ - و خیلت علیہ
ای وجہت التہمۃ الیہ - و خیلت علینا السماء اذا
تغیمت و برقت و تہیأت للمطر و تخیلت علینا ای
اخترت و تفرست فیہ الخیر - و تخیل لہ انہ کذا ای تشبہ
و تخایل شالہ و یقال ایضا تخیلۃ فتخیل کما یقال
تصورتہ فتصور لازم متعد - مخایلۃ بہ ابری کردن
اخیل نام مرغے کہ آنرا بفال بد دارند و نام ...
و ہو منصرف فی النکرۃ و بعضہم لا یصرفہ فی المعرفۃ
لا فی النکرۃ و یجعلہ فی الاصل صفۃ و بنو الاخیل
حی از بنی عقیل رہط لیلی الاخیلیۃ -

خبتل کجعفر زن کوتاہ قد و کفشد بے خرد
پیش آیندہ بہ بدی مردم خبتلہ مصدر منہ -
خبرجل کسفرجل کالنگ -
خنعلہ - در رفتار درنگ کردن -

خدافل - جامہا کہنہ واحدہا غیر مستعمل
و عرفی برداک من خدافلی ابیضہا من شیخیہ
طمعا فی شیٔ غیرہ قالتہ امراۃ رأت علی رجل
بردین فتزوجتہ طامعۃ فی لباسہ فالفتہ معدما

وبکسر الکاف قال رجل استعار من امرأة برقعها فلبسها وسمی الجلقان کانت علیه فجاء وقد تسترع برقعها وخدفل لبس قمیصا خلقا -

خربیل بکقندیل اسم مؤمن آل یاسین خربیل زن گول یا زن گنده پیر فانیه خرابل ج -

خردل اللحم - تفرق فی خردلة -

خرطال بکحرعال دانه ایست معروف او جو الدرطان دوشیت -

خرقل فی مشیه - نیاست تیز اند اختن یا با هنگی گذشتن آنرا یا گذرانید تیر را از نشانه -

خشبل - بالفتح وتشدید اللام تن سخت -

خشنفل بفتحتین فرخ زن -

رجل خنشل - کجعفر وعلابط مرد سخت سر تاوزان خناشل ج -

خناقل - گریزنده -

خناجل - کعلابط گنگان خنابجل گنده [illegible] گران جان ناگوار وآنکه در آن تشت ولی وفیرباشد وخنج غشاء ای است که در ان پشه باشند که نه در پاشنه او دو -

خنشل - بر وزن ومعنی خنجل -

خنجلیا - میان گرده فنشه پیا کردن -

خنثعل - بالفتح نام مرد وخنثعلة سخت سیست [illegible]

[illegible]

[illegible]

خنجل - بالکسر زن گول و فرخ بسیار فربه باد -

خنجل بحنین زن عقد نکاح بست -

خندلة - بر شدن تن -

خنشلة - انگردن کشتی وپیری لرزان شدن -

خنشل خنشلیل شتر چابک وفرخ درشت -

خنطلیاة - گله شتر ورمه گاو و پاره ابر پراگنده شده و ابل خناطیل شتر های پراگنده و کذا خناطیل منفرقة سرفوت بها -

فصل الدال

دال - دوال دالان بفتحتین نوعی از رفتار (مانند مشیها) دودل بالضم نوعی دابیل [illegible] یقال وقع القوم فی دوالول ای فی اختلاط من امرهم وهی نام جانور [illegible] چون راسو [illegible] قال احمد بن یحیی لا اعلم اسما جاء علی فعل غیر هذا قال الاخفش والیه نسب ابو الاسود الدولی الا انهم فتحوا الهمزة علی مذهبهم فی النسبة استثقالا لتوالی الکسرتین ویاء النسب کما نسب الی نمر نمری بالفتح والاصرة وادا وقالوا دوئلی لان الهمزة اذا اقتضت قبلها ضمة قلبتها واوا الف خففتها کما قالوا فی جؤن جون وفی مؤن موت قال ابن الکلبی هو ابو الاسود الدیلی نقلب الهمزة یاء حین انکسرت وکسرت الدال لتجاور الیاء کما قیل فی قیل وبیع -

دل - بالضم [illegible] گرد آوردن - [illegible] انه [illegible] اکرم [illegible] بالضم [illegible] وتشدید [illegible]

ذبول تیر و دادن زمین را بسرگین و جز آن -
و پیراهن هر چیز سے وکل شئی اصلحته فقد دبلته
و دبلته - دبول ایضاً عوض است خرد و بل یا
سختی یقال دبلا دبیلا کما یقال ثکلا ثاکلا - دبیله
بالتصغیر ریش عربیلا - و نوعے از بیماری و دبلی
یقال دبلتهم الدبیلة ای اصابتهم الداهیة - ذوبل
خرطالی خرد اندام و لقب مردے -

دجل - دجال - نام مسیح کذاب - و گروه بزرگ
دجالة مثله - و دجلة بالکسر جوئے بغداد بغیر الف
و لام بغیر دجل قطران مالیده و تدجیل همه اندام شتر
بقطران اندودن و اذا جعلته علی المساعر
فذالک الدس -

دحل - دحل مغاکے در زمین - و وادی
دحول و دحال و ادحال و دحلان ج - و مرد
شمر سا خبیث و دحلت فیه ای دخلت فی الدحل
(ع ن فتحها) دحول چاه فراخ اطراف و دحلت البئر
ای حفرت فی جوانبها - داحول پاسے دام صیاد
دحل دحل بکسر ۲ مرد فربه کوتاه -

دخل - دخول - در آمدن (ع ن اض ۲)
ادخال بالتشدید کذالک - ادخال بالتخفیف
در آوردن مدخل کذالک و ایضاً در آورده
قوله تعالی رب ادخلنی مدخل صدق - وتدخل الشئ
ای دخل قلیلا قلیلا - و تداخلنی منه شئ - دخل
بالسکون در آمد چیزے و هو خلاف الخرج و عیب
و تهمت یقال تری الفتیان کالنخل و ما یدریک
ما الدخل و کذالک دخل بالتحریک یقال هذا الامر
فیه دخل و دغل - و قوله تعالی و لا تتخذوا ایمانکم
دخلا بینکم ای مکرا و خدیعة - و هم دخل فی بنی آدم
اذا انتسبوا معهم و لیسوا منهم - مدخل در آمدن و جای
در آمدن یقال دخلت مدخل صدق و مدخلا حسنا و قری
قوله تعالی رب ادخلنی مدخل صدق بالفتح ایضاً و اخالة الازار
طرفے که بر تن رسد و داخلة الرجل نهانی مرد و دخلة
بالضم کذالک یقال هو عالم بدخلته - دخیل و دخل الرجل
در کار کسے مداخلت کند دخل مرغیست خرد و دخاخیل
ج - و علفے که از بیخ درخت رسته باشد و دخال شتر
آب خورده را بمیان دو شتر تشنه در آوردن در
آب خورد و دخل فلان فهو مدخول ای فی عقله دخل
بالتحریک - و دخات شده و مخففة زنبیل خرما و
نخلة مدخولة ای عفنة الجوف یعنی میان پوسیده -
و زن شوے دیده مدخول لاغر و دخول بالفتح موضع

دربل - دربلة نوعے از رفتار -

درقل - درقل مثال سجل نوعے از جامه -

درکل - درکلة بکسرتین نوعے از لعبت و بازیچه

دعبل - دعبل بکسرتین شتر بلند - و نام
شاعرے هم -

دغل - دغل بفتحتین تباهی - و درخت انبوه
ادغال فساد و تباهی در آوردن در کارے - و
درخت ناک شدن زمین و دغاول تصغیرها و بلاها -

دغفل - دغفل بفتحتین بچه پیل - و نام مردے
عیش دغفل فراخ عام دغفل سال فراخی -

دفل - و دفلی - بالکسر گیاهیست تلخ واحد و جمع
یکسان ولا من جعل الفه للالحاق نونه فی النکرة و
من جعلها للتانیث لا ینونه -

دقل - و دقل بفتحتین نخاله پاره و هی خصاصه
جمع خصبة و دقله یکی - و تیر کشتی - و خرماے بد
یقال اوقل النخل - و دقل فلان اذا اختص
بشیٔ من ماکول -

دکل - و دکله بفتحتین گل تنک و گروهے که بسیار [illegible]
گردن نه نهند تدکل خود را بود اشتن و بزرگ کردن
یقال هم یتدکلون علی ای یتدللون -

دلل - و دلیل - راه و راه نماے دلاله بالفتح والکسر
ولوله رهنمونی کردن و بالفتح اعلی [illegible] ۲
دلیلی بالکسر و تشدید اللام راه بر دلّ نازکردن
[illegible] ۳ یقال دلت المرأة دلالا بالفتح اسم
یعنی ناز تدلل نازکردن ویقال ادلّ فتدلل
والاسم الدالة - و فلان یدلّ علی اقرانه کالبازی
یدلّ علی صیده - و هو یدلّ به ای یثق به - قال
ابو عبیدة الدلّ قریب المعنی من الهدی و هما
من السکینة والوقار فی الهیئة والمنظر والشمائل
و غیر ذلک و فی الحدیث کان اصحاب عبد الله
یرحلون الی عمر فینظرون الی سمته و هدیه و دله
فیتشبهون به - و تدلدل الشیٔ ای تحرک متدلیا -
دلدال اضطراب کردن و دلدل بفتحتین خارپشت
بزرگ - و نوعے از جانوران - و نام استر امیر المؤمنین
علی رض بن ابی طالب -

دمل - و دمال - بالفتح سرگین - و خرماے پوسیده گشته
دمل بهبود دادن زمین را و اصلاح کردن چیزی را
مداماة مدارا کردن با کسے اندمال نیکو شدن ریش
و جراحت دمّل بالضم و تشدید المیم [illegible] نوعے از
ریش با دمامیل ج -

دول - و دولة - بالفتح گردش نیکی و ظفر بر وے
کسے یقال لنا علیهم الدولة دول [illegible] ج -
دولة بالضم نوبت غنیمت یقال صار الفیٔ دولة بینهم
یکون مرة لهذا و مرة لذاک و الجمع دول ج -
و الدولة ایضا اسم الشیٔ الذی یتداول به بعینه و بالفتح
الفعل [illegible]
[illegible]
[illegible]
بالضم فی المال و بالفتح فی الحرب و قال عیسی
بن عمر کلتاهما تکونان فی المال والحرب سواء -
ادالة چیره کردن [illegible]
دادن [illegible] یقال ادیلنا علیه ای انتصرنا
[illegible]
یداولها کما قال الله تعالی و تلک الایام نداولها
بین الناس - و تداولته الایدی ای اخذته هذه مرة
و هذه مرة - و قولهم دوالیک ای تداولا بعد تداول -
و دوال الثوب ای بلی - واندال البطن ای استرخی -
و اندال القوم تحولوا من مکان الی مکان قال
ابن السکیت الدئل فی بنی حنیفة ینسب الیه دولی
والدیل فی عبد القیس ینسب الیه دیلی [illegible]

له و دقل بالجوهری [illegible] سهو [illegible]

احدهما دئل بن شمن والآخر دئل بن عمرو وادئل
بهمزة مکسورة فهو حی من کنانة ومر ذکره - دوبل
گیاه سال خورده ومنه فیقال - ودولة الغنی فی قوله
یقال جاء بدولانه ای بدواهیه -

دهکل المال - شتران پراگنده را از اطراف
فراهم آورد ودهکل کجعفر درشت پوست باشکل
ام دهکل کفتار وابن ابی دهکل بالضم شاعر خزاعی -
دحفلة - دمیده شدن شکم -
دحل جه - آنرا بزمین غلطانید ودحل القوم
شکم ستبرین بالارض مصرعین یوحظون دحالة
زدن الاشتر فرد بچشم پوسته درزن وفرکی فرشته
پوسته درزن وفرکی نازک تن من الاضداد او
دحامل کعلابط درشت پر گوشت -
دحمالة - متاعیست پاپی که دحامل نهند وبیگان
بچینند ودحیل فرسه فعل بها ذلک -
ودحیل - کشتر جبیل بالا -
ودحیل - بالادمرد سست رفتار گران سر
دحملة بشگفت آرنده وخنداننده -
دردلیة بفتحتین شهریست بروم والعامة
تقول دردلو -
دوشة - بالفتح سبزه -
دعل بفتحتین فریب داعل گریزنده مداعلة
باهم فریب دادن -
دعکلة - نرم کردن زمین بپاکوبی -
دحالة - غلطانیدن والداحل بالضم الکثر البکل

دحملة کعلبطة زن فربه یا زن خوبصورت و
دحال بالکسر بیزار شدن والم افسرده -
دانال - اسم عجمی -
دنبل کقنفذ قبیله ایست از کردان بنواحی موصل
منهم احمد بن نصر الفقیه الشافعی وعلی بن ابی بکر
بن سلیمان المحدث الدنبلیان -
دهل - بالفتح ساعت وچیز اندک دهل سرگشته
دهلی بالکسر کلان شهریست از شهرهای هند -
دهبلة - کلان نواله خوردن تا در خوردن سبقت
برد دهبل پرنده ایست وجد شریک القاضی و
دهبل بن کاره مردیست معروف که کلان نواله
بخوردی وابو دهبل دو شاعرند یکی جمحی ودیگر بهری
الدهبلة - اخذ جلد الدابة جلقة حتی ایتاص ومجعفر
جد لقبیصة دهبل الصحابیین -
دهکل - بلاد جنحی زبانه ودهکلة پاسپردن بزمین
وشبه الدهمنة فی الفرسان -
دیل - بالکسر قبیله ایست از بنی تغلب وقبیله ایست
از عبد القیس وقبیله ایست از آزد وجدان ودیل
کشمیل ابن خشم فی جزام -

فصل الذال

ذال - ذالان - نرم رفتن (ع بفتحها) ذوالة
بالضم گرگ وهی معرفة غیر منصرف یقال خش ذوالة
بالحبالة - ذالان الذئب پویه گرگ وهو جمع ذوالیل
ذبل - ذبل - گوشت ماهی ذبالة بالضم پلیته ذبال
ج - ذبل ایضا ذبول پژمردن (ع ... فتحها)

و باریک شدن اسپ آذبال پژمرانیدن بذبل نام کوہے است۔

ذحل۔ ذَحل۔ کینہ و دشمناگی ذحول ج۔ یقال طلب بذحلہ کین خواست از وے۔

ذلل۔ ذُل۔ بالضم خواری ضد عز ذالة کذالک۔ ذلالة مذلة خوار شدن ذلیل نعت منہ ع ض ذلاکیا قوم اَذِلاء و اَذِلة۔ ذِل بالکسر ایضا نرمی و رام شدن و ہو ضد الصعوبة دابة ذلول ستور رام شدہ ذلل ج۔ و قولہم بعض الذل ابقی للاہل و المال۔ عیر الیذلة تیخ ذُلالذیل اللقیس مجمعہ ذُلان بفتحتین یکے ذلاذیل القمیس کذالک و ہو بفتحہ ذلاذل۔ اذلال تذلیل استذلال نرم کردن و قولہ تعالی و ذللت قطوفہا تذلیلا ای سوّیت عناقیدہا و دلیت۔ تذلل فروتنی و زاری نمود و اذل الرجل ای صار اصحابہ اذلاء و یقال جاء علی اذلالہ ای علی وجہہ و یقال دعہ علی اذلالہ ای علی حالہ۔

ذمل۔ ذَمِیل۔ نوعے از رفتار شتر (ع ض ا ض م و ک م)۔

ذہل۔ ذُہل۔ فراموش کردن (ع بفتحتہما) اذہال غافل گردانیدن ذہول غافل شدن و فراموش کردن ع ک ا ف م ذہل بالضم حی از بنی بکر و ہما ذہلان ذہل بن شیبان و ذہل بن ثعلبة و کلاہما من ربیعة و یقال جاء ذلان ذہل من اللیل بالضم و الفتح ای بعد ہدہ۔

ذیل۔ ذَیل۔ دامن ذیول اذیال ج۔ ذیلتہ آنچہ زمین را روید از باد۔ و دامن کشیدن ع ض ا س م ملاء مذیّل چادر دراز دامن اذالة فروہشتن دامن و ریشہ و جز آن۔ و خوار و رام کردن و فی الحدیث نہی عن اذالة الخیل و ہو امتہانہا بالعمل و الحمل علیہا۔ و فی المثل اخیل من مذالة و ہی الامة لانہا تہان و ہی تختر۔ فرس ذائل اسپ دم دراز ذیال کذالک و انا ہو خوشہ مند جز دامن دراز و یقال ذیل ذائل و الاذیال ہی خشبی ہو جاء ذیال من الناس ای اواخرہم

ذأل۔ بالفتح شتر کردن ع ض ا ف ر م ذأل نعت منہ یقال ہو ذابل جاہز۔

ذألة۔ نادانید ذعالة شغال۔

ذبل۔ پژمردن و لاغر شدن و کاستن آب و جز آن ذابلة و ذابلة نیزہ و ذابل پوشیدہ بہا پوشش مجان آرد۔

ذعل۔ بفتحتین بعد انکار اقرار کردن (ع فعلی)

ذقل۔ بالکسر و الفتح قطران شتر۔

ذعالة۔ نادانید ذعالة شغال۔

الذال۔ حرف ہجاء و تصغیرہا ذویلة و ذوالۃ الالہ ای کیشہا ذویل کامیرشتر از نبات و جز آن۔

فصل الراء

رال۔ رأل۔ بچہ شتر مرغ رالة و وخشتہ رئال رئلان بالکسر ج۔ ذات الرئال مرغزارے سم رئال شتر کالا استرال بزرگ شدن شتر مرغ بچہ۔ و دراز گوالیدن نبات و مرفلان مرالاً ای فرار

رُبل - رُبَل - نوعے از درخت کہ بعد از گذشتن تابستان برگ و بار بیرون آرد ربول ج -
رَبَلَۃ درون ران بیسکون و بحرک ربلات ج -
رِئبال بالکسر شیر و ہو مہموز رابیل ج - و ذئب رئبال و لص رئبال ای خبیث - و فلان یترابل شیری بیشا بہ و یجوز فیہ ترک الہمزۃ - و یقال تربل القوم یربلون ای نموا و کثروا - و تربلت الارض اذا اخضرت بعد الیبس عند اقبال الخریف - و تربلت المرأۃ کثیر لحمہا - رجل ربل بالکسر کثیر اللحم ربالۃ بالفتح اسم فیہ - ربیلۃ فربی -
رجل - رجالۃ - دختران شگرف اندام مثل رجالۃ -
رتل - ترتیل - ہموار خواندن و آرمیدہ و پیدا خواندن قولہ تعالی و رتل القرآن ترتیلا - کلام رتل بفتحتین یعنی ہموار ثغر رتل رستہ دندانہا ہموار رجل رتل بکسر ۲ ہا نہاستہ دندان -
رجل - رِجل - بالکسر پاے ارجل ج - و عہد و زمان یقال کان فی رجل فلان ای فی عہدہ و زمانہ و گروہ ملخ انبوہ و ہو جمع علی غیر لفظ الواحد و مثلہ کثیر فی کلامہم کعوار لجماعۃ البقر و خیط لجماعۃ النعام و عانۃ لجماعۃ الحمیر - رجل القوس گوشہ زیرین کمان رجل الطائر آہن داغ رجل الغراب نوعے از بند پستان ناقہ رجلۃ خرفۃ و ہی البقلۃ الحمقاء و فی المثل ہو احمق من رجلۃ لانہا لا تنبت الا فی مسیل و آب راہ رجل ک ارف ۲ ج - رجل بفتحتین

پیادہ شدن (ع ک ارف ۲) و گذاشتن ستور را با بچہ ہر آگاہ یقال بہمۃ رجل و بہم ارجال - ارجال پیادہ کردن و فرو گذاشتن رجل بالفتح ہمراہ خود پستان مکیدن شتر بچہ عع ہذا افض ۲ و رجلت الشاۃ عقلتہا برجلہا ارجل مرد کلان پای و اسپ پاے پاے سپید شاۃ رجلاء کذلک -
رجل بالکسر یک سپین راجل پیادہ خلاف فارس رجل ج - رجالۃ رجال بالضم کذلک - رجلان مثال عطشان ایضا پیادہ رجلی و رجال ج - رجلان و رجلی و رجال و ایضا رجل و رجالی مثل عجل و عجالی و امرأۃ رجلی و نسوۃ رجال و رجالی - رجل ہذا افض ۲ مرد خلاف المرأۃ رجال رجالات ارجل ج - و یقال للمرأۃ رجلۃ کما یقال للرجل مرد و امرہ و یقال کانت عائشۃ رضی اللہ عنہا رجلۃ الرأے تصغیرہ رجیل و رویجل ایضا علی غیر قیاس کانہ تصغیر راجل رجلۃ رجولیۃ بالضم جیما مردی - و قوت و زور فتار - و سپیدی پاے پاے اسپ رجیل اسپے کہ سو دو نشود براہ رجل رجیل ای قوی علی المشی - حرۃ رجلاء سنگستان ہموار سنگ ناک شعر رجل بفتح الجیم و کسرہا موے فرو ہشتہ و یقال رجل شعرہ ترجیلا - ارتجال پاے گرفتن - و بدیہہ شعر و خطبہ گفتن و گاہ رہوار و گاہ گام رفتن اسپ - و گرد کردن ملخ بجہت بریان کردن - ترجل پیادہ رفتن و پیادہ فرو شدن - و برآمدن روز -

رحل ۔ رحل ۔ رخت و جاے باش مرد و پالان شتر رحال ارحل ج ۔ ویقال فی القذف یا ابن ملقی الرحال وملقی ارحل الرکبان ۔ والرحال ایضا الطنافس الحیریۃ و پالان بر نهادن مع بفتحها و کوچ کردن ترحیل کوچ ارتحال ترحل کذلک ویقال رحلت لنفسی ای صبرت علی اذا استرحال کوچ کردن خواستن و مرحل ازار خز فیه علم ۔ رحلۃ بالضم مقصد ویقال انتم رحلتی ای الذین ارتحل الیهم ۔ رحلۃ بالکسر کوچ کردن یقال دنت رحلتنا ۔ ارحال فربه شدن ستور پس از لاغری و راحله دادن کسے را راحلۃ ستور بارکش رحول بالفتح کذلک وقیل مرکب من الابل ذکرا کان او انثی مراحلۃ یاری کردن به کوچ ترحیل کوچ فرمودن مرحل مرد بسیار راحله رحیل ایضا وناقۃ رحیلۃ ای قویۃ علی السیر ارحل اسپ پشت سپید و گوسپند پشت سیاه شاة رحلاء گوسپندی که پشت او سپید باشد و دیگر جا سیاه و علی العکس ایضا رحالۃ بالکسر زین چرمین که جهت تاختن اسپ سازند و در وے چوب نباشد رحائل ج ۔ وارحل الابل الی صاحبه بالشیء قیل استقدمت رحالتک مرحلۃ فرود آمدن جاے مراحل ج ۔

رخل ۔ رخل ۔ ماده بچه میش رخال بالضم والکسر ج ۔

رذل ۔ رذل ۔ ناکس و فرومایه رذال القوم رذولۃ کذلک مع بفتحها رذالۃ بالضم فرومایه و بلا بهر چیز قوم رذول وارذال رذلاء ۔ ارذله و رذله غیره فهو مرذول ۔

رسل ۔ شعر رسل ۔ موے فرو هشته بعیر رسل وناقۃ رسلۃ نرم رو رسل بفتحتین پاره از شتر و گوسپند ارسال ج ۔ یقال جاءت الخیل ارسالا ای قطیعا قطیعا ۔ رسل بالکسر روش نرم ۔ و شیر ارسل القوم باشیر شدند ۔ یقال افعل کذا وکذا علی رسلک ای اتئد فیه کما یقال علی هینتک و منه الحدیث فی الصدقۃ الا من اعطی فی نجدتها ورسلها یرید الشدۃ والرخاء ۔ مراسلۃ نامه و پیغام کردن با هم فهو مراسل و رسیل ۔ وامراۃ مراسل وهی التی یموت زوجها او احست منه بطلاقها فهی تتزین للاخر ۔ تراسل ۔ ارسال فرستادن به پیغام رسالۃ پیغام مرسل رسول فرستاده و پیغامبر رسل بضمتین و سکون دوم ج ۔ مرسلات بادها و فرشتگان رسول ایضا پیغام بران وقوله تعالی انا رسول رب العالمین ولم یقل رسل رب العالمین لان فعولا وفعیلا یستوی فیهما المذکر والمؤنث والواحد والجمع مثل عدو و صدیق ۔ مرسال بالکسر تیر کوتاه و شتر نرم مراسیل ج ۔ رسیل الرجل الذی یراسله فی النضال وغیره ۔ رسال بالکسر قوائم ستور استرسال فرو هشته شدن موے و گستاخی کردن و موانست جستن رسالۃ بالکسر آهستگی کردن و نامه رسالت ساختن از خود ۔

رطل ۔ رطل ۔ نیم من ۔ و مرد سست

علاوه تفسیر الحجیر [illegible]

رِطَل بالکسر ایضاً نیم من تَرطیل موے چرب کردن

رَعَل ـ رَعَلۃ گلۂ از اسپ رَعِیل کذلک وخَلۂ بلند رِعال ج ـ استرعال در پی یکدیگر رفتن گوسپند وپیش رو گلہ شدن ارَاعیل الریاح اوائلہا ـ رَعْلۃ رعل بہ یدگی گوش گوسپند کہ آویخان باشد شاۃ رعلاء وناقۃ کذلک رُعْل ج ـ رعلاء ایضاً گوسپند گوش دراز ارعال سبک وسخت زدن نیزہ وارعلت العوسجۃ خرجت رعلتہا ـ ویقال مر فلان یجر رعلہ ای ثیابہ ـ وترکت عیالا رَعْلۃ ای کثیرا ـ ویقال لما تہدل من النبات اَرعَل ـ والراعل فحال النخل ـ مُرعَّل کزین مال رعلول بالفتح والضم نرہ وقیل ہو الطرخون ـ رِعل وذکوان دو قبیلہ ـ

رَعبَل ـ رَعبلۃ پارہ پارہ کردن مُرَعبَل پارہ پارہ وجاء فلان فی رَعابیل ای فی اطمار واخلاق ـ رَعبَل نام مردے ـ

رُغل ـ رُغَل ـ بالضم نوعے از علف وترشی وقیل ہو الشرق ارغال ج ارغال رو یانیدن رغل شیر دادن زن بچہ را وبالزاد الجبۃ کذلک وگم شدن شتر از چراگاہ عیش ارغل وارغل ای واسع ـ غلام ارغل ختنہ ناکردہ ابو رغال بالکسر نام مرد ـ رَغلۃ خوردن بزغالہ شیر مادر را بے آنکہ ـ ناکردہ با شتاب عع بفتحہا رَم رَغول الذی اقتضم کل شئی واکلہ ـ

رَفل ـ رَفل ـ خرامیدن ودامن کشان رفتن عع ف اض ۲ فہو رَفِل وہی رَفِلۃ بالکسر وہی ...

فی مشیتہا وان لم تحسن المشی فی ثیابہا قیل رفلاء وارفل فی ثیابہ کذلک ـ رَفِل ایضاً گول ومیشتہ رَفِلۃ ای واسعۃ ـ ثوب رِفَل مثال ہجف وفرس رِفَل طویل الذیل والذنب وکذلک الجبیر ـ ترفیل بزرگ داشتن وپرکردن چاہ را از آب ـ

رَقل ـ رَقلۃ نخلۂ بلند رِقال ج مثل رَغلۃ ورِعال ـ ارقال پویہ رفتن ناقۃ مُرقِل ومِرقال کثیرۃ الارقال ـ مرقال ایضاً لقب مردے راقول رسن کہ بدو درخت پوستہ برآیند ـ

رَکل ـ رَکَل ـ بپاے پاسے لگد زدن (عع ف ا ض ۲) تراکل القوم جنگ لگد کردند بایکدیگر مَرکَل بالفتح راہ مراکل الدابۃ دو پہلوے ستور کہ پاے سوار بدان رسد درراندن وناختن مِرکَلۃ زمین کوفتہ پیہماے اسپان وترکل الرجل بمسحاتہ اذا ضربہا برجلہ لتدخل فی الارض ـ

رَمل ـ رَمَل ـ ریگ رمال ج ـ رملۃ اخص منہ وشہرے بشام ام رمال گفتار رمل بفتحتین پویہ دویدن رملان کذلک عع ف اض ۲ ونام بحرے از عروض ـ وباران اندک ارمال ج ـ وخطہاے پاے گاو وحشی مخالف رنگ او ارمل گوسپند قوائم سیاہ ـ ومرد بے زن ارملۃ زن بے شوہر ارامل وپیش قوائم سیاہ ارامل بیوگان ودرویشان ارملت المرأۃ ای باتت عنہا زوجہا ارملۃ بالفتح المیم درویشان ومحتاجان از مردو زن رمانت المسیر ... ارملہ ... بافتہ ... ارمال بسنہ راو

شدن قوم ویقال قد رمّل سریّه وارملوا ازمل شد پیچیدا و غیره لجعله ظهراً له - و عام ارمل سنة رملاء سال بے باران ترمیل آلودن بخون ترمّل ارتمال لازم منه -

رمعل - ارمعلال - بالعین والغین پیاپی افتادن قطره های اشک از چشم و بالعین فقط آب رفتن از دهان کودک - و پیاپے افتادن قطره های اشک از چشم - و چکیدن روغن از بریان گرم - و فریاد و نعره زدن و قولهم اذ رنق مرمعلّا ای امض راشدا -

رول - ترویل سخت مالیدن مسکه و نان و پاے بر نهادن اسپ تا بسیر ورؤال بالضم آب دهان را وول کذلک - و فلان یرول رواله ای لعابه - ترویل ایضا فروگذاشتن اسپ آب دهن در توبره یقال الفرس یرول فی مخلاته - قال ابن السکیت رؤال و مرغ و لعاب و لعاق کله بمعنی - راول ایضا سن زائد فی الانسان والفرس والاصمعی انکره -

رهل - رهل سست و سفیدان شدن گوشت اندام اسپ (عق ک ا ص ۲) فرس رهل اللحم مسترسل و رهل اللحم تهبیلا -

رهبل - رهبله نوعے از رفتار یقال رأیته یترهبل [illegible] رأیته یتهبل خمیده [illegible] و ذالک من رأیته ای [illegible] و هو [illegible] از وگرگ و من [illegible]

و راهبل ج ترابلوا و زدی نمودند یا بطلب خود بیسروار جنگیدند -

رهبل بکعجفر کوتاه و نام شخصے و صالح بن رهبیل بالضم محدث -

ارود خل - مرد نازک و فربه -

رودعل - بکسر را و فتح دال بچگان خر -

رهدل - بکعجفر گول و ناتوان و بکعجفر و زبرج و قنفذ پرنده ایست لغات فی الرهدن -

ریال - بالکسر آب دهن و قد رال الصبی کودک آب دهن انداخت (عق ف ا ک ۲) -

	فصل الزاء	

زبل - زبل - بالکسر سرگین و زبالة بضم الباء و تشدیدها جاے سرگین و زبلت الارض [illegible] و زبیل (عق ف ا ک ۳) زبیل بفتح الباء و بکسر الکوتاه زبیل زنبیل فاذا کسرت الزاء شددت فقلت زبّیل او زنبیل بالنون لانه لیس فی کلامهم فعلیل بالفتح زبالة بالضم موضعه و فی الانابة [illegible] شیء -

زبال بالکسر [illegible]

زحل [illegible] بالضم [illegible] زحل [illegible] یقال [illegible] کعجفر [illegible] زحل بالکسر [illegible] زاحل [illegible] زحیل [illegible] بفتح الجیم [illegible] زحل [illegible] عق ک ا ص ۲ [illegible] زحیل [illegible] زحیل بالا [illegible]

وقیل هو شجیل بالنون۔

زحل - زُحول - دور شدن از جاے (ع فتحهما) تزحّل کذلک فهو زَحِلٌ وزِحلیل بالکسر۔ مزحل بالفتح جاے که انجا روند چون دور شوند از جاے یعنی مقصد وقد یکون مصدرا یقال ان لی عنک لمزحلا ای متعدلا۔ زُحَل ستارهٔ معروف یعنی کیوان وهو من الخنس لا ینصرف مثل عمر۔

زعل - زَعَل بفتحتین نشاط (ع ک اف ۲) فهو زَعِلٌ وایضا گرسنه ازعال بنشاط آوردن۔

زعبل - زِعبِل - نام زنے گول۔ وکودک که هرچه خورد نه گوارد اورا و شکم کلان شود وگردن باریک۔

زغل - زُغلة - بالضم دفعه از کمیز وغیر آن ازغال بول انداختن شتر دفعه دفعه۔ وخون بیرون جهانیدن زخم از جراحت۔ ودانه دادن کبوتر و مرغ بچه را ویقال ازغِل لی زغلة من سقاءک ای صبّ لی شیئا من لبن۔ زغلول مرد سبک وکودک۔

زفل - اَزفَلة - جماعت یقال جاؤا بازفلتهم ای بجماعتهم۔ اِزفَلّة بالکسر وتشدید اللام مثله والازفلی مثل الاجفلی۔

زونکل - زَوَنکل - بالنون کوتاه۔

زلل - زلیل - لغزیدن پاے ودیگر و زبان در سخن (ع ف اک ۲) والاسم الزلة زلل بالتحریک کذلک (ع ک اف ۲) زِلّیلی بکسرتین ایضا اسم فیه استزلال لغزانیدن زُحلوقة زلّ جاے لغزیدن لغزان زحلوقة زلّ کذلک۔ زلول کم شدن درم در وزن درهم زالّ ناقص۔ زلزلة زلزال بیک جنبانیدن تزلزل لازم منه زلزال بالفتح اسم فیه زلازل سختی ها۔ زلزل بفتحتین وکسر الثالث متاع و رخت مزلّة بفتح ۲ وکسره جاے لغزیدن ازلّ مرد سبک سرین وامراة زلّاء۔ وفی المثل هو اسم من الذئب الازل وهذه الصفة لازمة للذئب۔ ماء زُلال بالضم آب خوش ازلال نعمت دادن وفی الحدیث من اُزلّت الیه نعمة فلیشکرها وازللت شیئا من حقه ای اعطیت۔ والزلّیة واحدة الزلالی۔

زمل - ازمل - آواز وصوت انما ازملا ای صوتا ویقال اخذت الشیء بازمله ای بکله۔ عیالات ازملة ای کثیرة۔ اُزمول بالضم آهو وگوزن بانگ کننده وقیل هو اِزمَوّل وازمولة (ف ۲) اِزمیل بالکسر نشکرده زُمّل زُمّیل زُمّال بالضم کلها شدید مرد ضعیف ترسنده زمیلة مؤنث۔ زاملة شتر که رخت و توشه بر وے نهند مزاملة عدیلی کردن بر یک شتر۔ تزمیل در پیچیدن بجامه وتزمّل بثیابه ای تدثّر وازدمله احتمله ومنه قوله تعالی یا ایها المزّمّل۔ زمیل ردیف۔

زول - زُوَّل - شگفت از زوال (ج) - ومرد سبک ظریف که شگفتها نماید بظرافت زولة مؤنث۔ زوال بیک متحرک در رفتن زائله جنبنده و دونده و آینده۔ ازویال ازاله دور کردن از جاے۔

مزاولة مر و بسیدن بکار سے و نزو بوا ای تعالجوا۔
زوال بالفتح در گشتن و دور شدن از جائے (صح ف اض م) ویقال زوّله فانزال۔ و ما زال و ما زلیا یفعل کذا و قد ذکر فی ک ا و۔

زہل۔ زہلول۔ بالضم غزال و نام کوہے۔

زیل۔ تزییل۔ دور کردن از جائے و پاره پاره کردن و جدا کردن (صح ف اک م) ویقال زال اللہ زواله و ازال اللہ زواله ای دعا علیه بالبلاء والهلاک۔ ویقال ایضا زیل زویله۔ ویقال لا زل ضائک من عزاک ویقال زلته فلم ینزل وزلته فلم ینزل وزیلته فتزیل ای فرقته فتفرق ومنه قوله تعالی فزیلنا بینهم۔ مزایلة و زیال ای مفارقة۔ و فراق تزایل تباین۔ زیل بفتحتین و دوری ران از یکدیگر

زنبل۔ بجعفر کوتاه قد۔

زرقل لی بخفی زرقلة۔ حق مرا بمن داد و زرقل الشعر پشم را زود

زنجلة۔ بدخلقی کردن۔

زعفل۔ بجعفر درخت و زعفلانة ... آن درخت آتش افروختن و درخت آتش ...

زغل۔ کینه و دشمنی دلی۔

زقلة۔ شتابی کردن۔

زوقل۔ بالضم ... زنجبیل ... کوچک تنگ و زوقل عامه ... آنرا افروخته و زواقیل العامضان ... الشعور ...

زنجیل۔ بالکسر ...

ازمهلال۔ باریدن ابر ازمهل الثلج برف ... از گداختن شدن روان شد و المزمهل آب ... و راست ایستاده۔

زندبیل۔ پیل کلان معرب۔

زنفل فی مشیته۔ در رفتار خود جنگ ران بار جنبید و ز دو کی کرد و زنفل العرفی احدنها بکذا غیر ثقته و ام زنفل بلا۔

زنقل۔ فی مشیته ای زنقل۔

زہل التاع ... بعض کالا را بر بعضے دیگر تو بر تو نہاد

فصل السین

سؤل۔ سؤل۔ بالضم خواستہ قوله تعالی قد اوتیت سؤلک یا موسی بالہمزہ والتلیین۔ سؤال گفتن خواستن (صح ف ع) ... یقال تسائل عنه و بهمزه تخفیف همزه فیقال سال یسال والامر منه سل ... تخفیف واسال من المد۔ رجل سؤله و سال بهمزه کثیر السؤال۔ و تسائلوا ای سال بعضهم بعضا۔ و اسالته سؤله و مسالته ای قضیت حاجته۔

سبل۔ سبیل بفتحتین باران۔ و خوشه و نام اسپ نیکو و ...۔ و رگ سرخ که در چشم پیدا آید و اسبال خوشه بیرون آوردن۔ و باریدن اشک و باران و سست کردن بند ازار سبیل راه مذکر و مونث قوله تعالی قل هذه سبیلی وقوله تعالی وان یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا۔ فی سبیل در راه خدا سے تعالی در باختن چیز سے او قوله تعالی یا لیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا ای سببا و وصلة

مسابلة وابن السبيل رونده وآینده واسبال الدلو دها نهاسے دلو وسبیل شیشتم تیر نمازه وهو المستقیم ایضا سبلة بفتحتین بروت سبال ج سنبلة بالضم والنون خوشه سنابل ج - ونام برجے وسنبل الزرع اذا خرج سنبله سلسبیل نام چشمه در بهشت قوله تعم عینا فیها تسمی سلسبیلا قال الاخفش هی معرفة ولکن لما کان علیه الوقف للآیة زیدت فیه الالف کما قال کانت قواریرا قواریر من فضة -

سجل سجنجل - شال بزرد جبه زن و دختر و شتر و سوسمار و خیاک ضخم سجالة مونث - یقال سقاء سجل و سجلل سجالة سجان الله گفتن -

سبغل - اسبغلال - وانجلال تیز شدن جا

سبهل - یقال جاء فلان شی سبهللا - ای باطلا فی غیر شی - وقیل هو الضلال من اسبهل یعنی الباطل وقال عمر رضی الله تعالیٰ عنه انی لاکره ان اری احدکم سبهللا لا فی عمل الدنیا ولا فی الآخرة - وجاء فلان سبهللا ای لیس معه شی -

سجل سجل - دلو با آب و هو مذکر سجال ج - ویقال سجلت الماء فانسجل ای صببته فانصب - سجیلة دلو ضخم اسجال پر کردن حوض از آب سجیل بالفتح پستان دراز ناقة سجلاء نعت منه سجل بکسرتین والتشدید چاک یا مهر سجیل سجل کردن سجیل مشدد والجیم سنگ گل وقالوا ای حجارة من طین طبخت بنار جهنم کتب فیها اسماء القوم لقوله تعالیٰ لنرسل علیهم حجارة من طین مسابحله مفاخرت کردن باهم در راندن آب خورانیدن بچرخان واصله من الدلو ومنه قولهم الحرب سجال تساجلوا ای تفاخروا انسجل ای مباح قال محمد بن الحنفیة فی قوله تعم هل جزاء الاحسان الا الاحسان هی مسجلة للبر والفاجر - وقال الاصمعی هی مرسلة ولم یشترط فیها بر دون فاجر - واسجلت الکلام ارسلته سجنجل آینه وهی رومی معرب -

سحل سحل - جامه سپید از پنبه - وسیم نقره سپید اسحال سحول ج سحل بضمتین کذلک مثال سقف وسقف - وقیل کفن رسول الله علیه السلام فی ثلثة اثواب سحولیة کرسفیة ویقال سحول بالضم موضع بالیمن وهی تنسب الیه وقد روی فیها الفتح ایضا وقوله کرسف وصف لسحولیة کقولهم مررت بجبة ذراع - سحالة مثال همزة خرگوش بچه مسحل بالکسر سوهان - وزبان گویا - ونام مردے - وخر کره مسحلان دو حلقه لگام سحیل رشته نا تافته ورسن یکتا تاوه وجامه از ریسمان یکتاه با فته مبرم دوتاه بافته سحال انچه تار و پود دوتاه باشد سحل ایضا دشنام دادن و رسن تافتن - وسودن درم یقال سحلت الدراهم فانسحلت ای املست و نقد کردن یقال سحلت الدراهم ای نحتها لنقدها وزدن چنانکه پوست برخیزد - وکشادن باد روے زمین را از خاک و خاشاک ویقال انسحل الخطیب فی الکلام اذا جری به و رکب مسحلا اذا مضی فی خطبته سحیل سحال بالضم آواز

که در سینه خر بگردد بوقت بانگ کردن (ع ف
ک م) یقال سحل الحمار ومنه سمی البعیر مِسحلا سحالة
بالضم سونش زر و نقره ساحل کرانه دریا قال
ابن درید هو مقلوب وانما الماء سحله ساحل القوم
بکرانه دریا شدند اسحل بکسرتین درخت مسواک
سجبل سجبل - وادی م - ووادی فراخ
وبشک وبسو سار ضخم
سخل سخلة بره وبزغاله نو زاده ذکر کان
او انثی سخل ج سخال بالکسر کذلک وایضا نام
موضع سخل مردان ضعیف - ونوشت از خبرها تخیل
بار آوردن نخل بدان موضع - وبعیب وضعف
نسبت کردن کو اکب سخولة ای جهولة -
سدل سدل - فروهشتن جامه (ع ف ض)
سدل بفتحتین سدیل پرده که پیش هودج دشند
منسدل اسدال سدائل ج - شعر منسدل
فروهشته سدل بالکسر رشته جواهر سدول ج
سجلی بکسرتین وتشدید اللام فتحان ادله وهو فارسی
معرب کانه ثلثة بیوت فی بیت واحد - سمندل
بفتحتین مرغی -
سربل سربال - بالکسر پیراهن یقال سربلته
فتسربل ای البسته السربال فلبسه -
سرول سراویل - ازار بند کرو یونث وهو
واحد سراویلات وقیل انها جمع سروال وسروالة
والاول اقوی ویقال سرولته فتسرول - حمامة
مسرولة کبوتر پاپوشدار فرس مسرول اسپ که

سپیدی قوائم او از بازوها و رانها درگذشته باشد -
سطل سطل - پنگان با دسته سیطل مثله -
سعل سعال - بالضم سرفه ومرفید یلدع
ف ض م) سعل سالة سعالة بالکسر غول سعالا
کذلک یبه و یقیر سعالی ج - و ناقة سعالة الراقة
ای صارت سعالاة وفی حارت سعالة شیب
سغل سغل - شد اک م مرد بینه آرام بدخو و
بد خوار جهی سغل سغلة بیاوه والیهم نا قد سلولیه
سغبل سغبلة - چرب کردن سر را - وبرغن
ترکردن طعام را -
سفل سفل - بالضم والکسر وسفول وسفالة
بفتحها والسفال بالفتح فرودی وهی نقیض علو و
علو بالضم والکسر وعلو وعلاوة بفتحها والعالی ای نام
یقال قعدت بسفالة الریح وعلاوتها وعلاوة واکا
حیث تهب ومنا اتها باد ذلک سافل فرود
ودپست نقیض عالی سفالة بالفتح ناکسی (ع ض فهما
سافلة بن مردم سفلة ف اک م فرومایه مردم
فرومایه یقال هو من السفلة ولا یقال هو سفلة لانها
جمع والعامة تقول رجل سفلة من قوم سفل و
یخفف ایضا فیقال هو من سفلة الناس تسفیل
بنشیب فرو آوردن تسفل نشیب آمدن وفرو
شدن اسافل شتران بزه -
سفرجل سفرجل - آبی سفارج ج -
سلل سل - بیرون کشیدن شمشیر وکارد و چیزها
(ع ف ض ا) استلال کذلک - ویقال اتیتهم

عند السّلة وقت برکشیدن شمشیر سَلّة دزدی یقال
فی بنی فلان سَلّة ای سرقة وتنگ اسپ یقال
فرس شدید السلة وخرجت سلّته علی الخیل فی السباق
ای دفعة وخنور کہ طعام وجامه وبار در وی نهند
سَال تشدید اللام آب راه تنگ در وادی سُلّان
بالضم ج مِسلّة بالکسر سوزن کلان مَسالّ ج
سلول بالفتح قبیلهٔ از هوازن وهو اسم امهم سلیل
بچه وشتر بچه نوزاده ووادی فراخ درخت ناک
ویقال سلیل من سمر کما یقال غالّ من سلم سلیلة
موئنث وپاتیه که پنبه وپشم غاز کرده دروے
پیچند وریسند سُلال بالضم بیماری سل یقال
اسلّه الله فهو مسلول سُلالة آنچه بیرون کشیده شود
از چیزے وآب پشت مردم اِسلال دزدی کردن
ورشوت دادن وفی الحدیث لا اغلال ولا
اسلال وهذا یحتمل الرشوة والسرقة جمیعا
انسلال بیرون آمدن از میان چیزے وفی المثل
رمتنی بدائها وانسلت تسلّل مثله وتسلسل الماء
فی الحلق جری وسَلسلته انا ای صببته انا فیه
ماء سَلسَل وسَلسال آب روشن خوش که بگلو روان
وفرو شود سُلاسل بالضم مثله شی مُسَلسَل چیزے
درهم پیوسته سِلسلة بکسرتین زنجیر وسلسلة الحدیث
اسناد پیوسته سلسلة البرق آنچه در پهنا ے ابر
پیدا آید سَلاسل بالفتح جمع سلسلة وایضا ریگ
بریکدیگر پیچیده وسخت شده
سمل سَمَل بفتحتین کهنه جامه یقال ...

اسمال کما قالوا مع اقصا وسملة بفتحتین وضم
وسکون ۲ اندک آب در بن حوض مانده سمل
بفتحتین سمول اسمال ج ابوسمال مشدد کنیت
مردے سَمل بالسکون چشم بیرون کردن (ع
ف اض ۲) یقال سملت عینه فی الدعاء علیه و
صلح کردن میان کسے اسمال کذلک وپاک کردن
حوض از گل ولاے سامل سعی کننده درصلاح
کار سمول کهنه شدن جامه (ع ف اض ۲) بضمها
اسمال کذلک سموالة پیکانچه واشمال اسمالا
لا بالهمزه ای ضمر سموأل بن عادیا بفتحتین مع
فتح الهمزة نام مردے

سهل سَهل زمین نرم نقیض الجبل واحد
سهلة سُهلی بالضم منسوب علی غیر قیاس اسهال
بزمین نرم رسیدن وشکم راندن دارو سهل
سهل الخلق نرم خو سِهلة بالکسر ریگ نرم سهل ج
ریگناک سهولة نرمی (ع بضمها) تسهیل آسان
کردن تساهل مساهلت کردن استسهال سهل
داشتن سُهیل ستاره

سول سَوَل سستی زیر ناف (ع ک ا
ف ۲) اسول سولاء نعت منه وهم قوم سول
تسویل آراستن کارے قوله تعالی سولت لکم انفسکم
ای زینت له سحاب اسول ای مسترخ ...

سیل سَیل توجیه سیول ج ...
وخون وجز آن سیلان کذلک (ع ف ا ک ۲)
اساله راندن آب تسییل کذلک ...

مسل بفتحتین مثله مسائل ج مسل بالضم مسیلها
مسلان جمع علی غیر قیاس - سائله سپیدی پیشانی
وقصبه بینی وسالت الغرة استطالت ودقت
فان دقت فهی الشمراخ - تسایل روان شدن
لشکر از هر جهت سیلان بالکسر دنباله شمشیر وکارد
تسالا الرجل دو کرانه ریش مرد مسال یکے
ومساله ایضا عطفاه - سبال بفتحتین نوسے
از درخت با خار -
سبتل - کجعفر نخیست از تخم هاسے تره -
رجل سبحلل - بروزن ومعنی سجلل است یعنی
مرد فربه -
تسلل القوم واستلوا وتسالوا - پی در پی یکے
بعد دیگرے بر آمدند سائل هر چیز که بچوشد اشک و
مروارید قطره قطره روان شود ستل کقعدد راه
تنگ ستل بفتحتین عقاب یا پرنده ایست شبیه بدان
یا کرکس ستلان بالضم والکسر ج وایضا پس رو
ستائل پس روی کردن ستاله بالضم بلا بر چیز مستول
مساوت مرد کوفته تن -
سجالة - مالیدن چیزے وزدودن آن -
سجادل - کعلابطه وهو لا یعرف سجادلیه
من عنادیه هی المکان عنادلیه وهما الخصیان
وسندال کجعفر نام شخصے -
سمرطله - درازی با اضطراب سمرطل کجعفر
نعت شد -
اسرافیل - بالکسر نام فرشته وقیل خماسی

همزه اصلیست -
سعائل - شتران دراز -
سبقل - بالفتح بروزن ومعنی صقل که زدودن
باشد وبالضم کمر لغة فی الصاد والسیقل الصیقل
استقبل استقال بکسر هما پیاز دشتی وگفتند مرد لاغر
میان والسقل من الخیل اسپ لاغر پشت -
سکل - بالکسر ماهیچه است سیاه رنگ وفربه
اسکال وسکلة کقردة ج -
سمرطل وسمرطول - دراز مضطرب -
اسماعیل - بالکسر ابن ابراهیم الخلیل علیهما السلام
ومعناه مطیع الله وهو الذبیح علی الصحیح
سمحعل کشمعل شتر دراز -
سمهل کشمعل لاغر -
سمندل - مرغیست هندی که در آتش نسوزد -
سنجال - بالکسر موضعے -
سنطلة - دراز شدن سنطیل دراز والسنطل
بفتح الطاء والضعیف الشی لکاو یسقط اذا مشی او
من یحرک راسه ویقنع او المتمائل لا یمالک نفسه
والعظیم البطن المضطرب الخلق سنطاله بالضم رفتار
باسکون وزن فرو آمده -
سنظل - کوهیست خرد و نیلا هیجان -
سهبل - کجعفر والاو -

	فصل الشین	

شبل شبل - بالکسر شیر بچه اشبل واشبال ج
لبوة مشبل ماده شیر با بچگان اشبال مهربانی کردن

صاحبہ بعلی و بچگان پروردن زن بیوہ شبول کوالیدن کودک (ع ق اض ۲) -

شثل شثل الاصابع - درشت انگشتان (ع ک ۲ وبضمہا) وہو ابدال من شثن -

شرحل شراحیل - نام مردے لا ینصرف نکرۃ ومعرفۃ لانہ علی زنۃ جمع الجمع -

شعل شعلۃ - بالضم زبانہ ودرخش آتش شعل ض اف ۲ ج - شعیلۃ پلیتہ سوزان شعل بفتحتین ج مشعلۃ مشاعل ج شعل بالکسر خونزا چرم کردہ کہ دروے نبیذ کنند شاعل ای ذو اشعال -

اشعال پراگندہ شدن غارت وجز آن یقال اشعلت الغارۃ - وکتیبۃ مشعلۃ جرا اشعیل پراگندہ برجستہ - وبقطران درگرفتن شتر ایقال اشعل البلہ بالقطران وآب چکیدن ازشک از ہرجا وشعلت الطعنۃ ای خرج منہ الدم متفرقا - اشتعال برافروختن آتش وسر بوسے سپید شعل بفتحتین سپیدی در دم اسپ وجز آن پیدا شدن شعلۃ بالضم اسم فیہ فرس اشعل بغلۃ شعلاء وقد اشعل اشعلالا اذا ابیض بعض الذنب فان ابیض کلہ فہو اصبغ مشعل نام مردے وذہب القوم شعالیل ای متفرقین -

شغل شغل - کلاہما بالسکون والحرکۃ کار ونا پروائی اشغال ج - یقال شغلت فلانا فانا شاغل وہو مشغول ولا یقال اشغلتہ شغل شاغل تو کید لہ مثل لیل لائل - ویقال شغلت

عنک بکذا او اشتغلت وقد قالوا ما اشغلہ لانہ لایتعجب مما لم یسم فاعلہ -

شکل شکل - مانند اشکال شکول ج - یقال ہذا اشکل بکذا ای اشبہ شکل بالکسر ناز امرأۃ ذات شکل ع ک اف ۲ اشکل شکالہ و گوسپند تہیگاہ سپید شکل بالتحریک مصدرہ - شکلاء ایضا حاجت اشکلۃ مثلہ لنا قبلک اشکلۃ ای حاجۃ - شکلۃ بالضم سرخی سپیدی چشم کالشہلۃ فی سواد و اشکل بالتحریک مصدرہ - عین شکلاء و دم اشکل ورجل اشکل اذا کان فیہ بیاض و حمرۃ - اشکل ایضا سدر کوہے شاکلۃ تہیگاہ - ودوش - وسوے - وخوے - قولہ تعالی کل یعمل علی شاکلتہ ای علی جدیلتہ وطریقتہ وجہتہ و شاکل سپیدی بناگوش شکال بالکسر پاے بند شکل بفتحتین ج - ورسن پالان شتر کہ بندند تا پالان سپس نرود - وشکال اسپ - دا سپے کہ سہ قوائم سپید بود وش ویکے لون دیگر یا عکس آن اشکال پوشیدہ شدن کار یقال اشکل الامر اشتباہ اشتکال مثلہ - واشکل النخل ای طاب رطبہ و ادرک - وتشکل العنب ای ادرک بعضہ وایضع - وشکلت الفرس بالشکال وشکلت عن البعیر شددت شکالہ بین التصدیر والحقب - وشکلت الکتاب ای قیدتہ بالاعراب (ع ف اض ۲) واشکلت الکتاب ای ازلت عنہ الاشکال - مشاکلۃ موافقت تشاکل مثلہ شکل بفتحتین بطے از عرب -

شلل شلل - راندن (ع ف ا ض ۲) الاسم الشلل
و دوختن جامه شلال بالکسر پراگندگان یقال
جاؤا اشلالا اذا جاؤا ایطردون الابل - شلل
بفتحتین داغ جامه که بشستن نرود - و شلت یداه شلت
وست (ع ک ا ف ۲) و اشلها الله دعاء علیه یقال
لاتشلل و لاتکلل اشل شلا نعت منه - و یقال
لمن اجاد الرمی او الطعن لاشلا و لاعمی و الاشل
خشک ای اصابک شاشله چکانیدن آب و
بار و شلشل و شلشال ای ذو قطران تشلشل
لاغر گوشت رجل شلشل بفتحتین سبک گوشت شلیل
پیراهنچه که در زیر زره پوشند - و زره کوتاه اشلة
ج - و پلاس که بپشت شتر پوشند و میان وادی
شالة بالضم نیست و کار درد -

شمل شمول - فرا گرفتن چیزی را و به هم پیوستن
و سوی دست چپ برگشتن باد و وزیدن او
بر کسی ع ف ا ض ۲ امر شامل نعت منه - و یقال
جمع الله شمله ای ما تشتت من امره و فرق الله
شمله ای ما اجتمع من امره کانه من الاضداد و شمل
بفتحتین فرا گرفتن (ع ک ا ف ۴) و آبستن شدن
ناقه از گشن دیگری یقال شملت ما قلنا لقا صا
من فعل فلان شملة گلیم خرد که بخود در کشند و یقال
اصابنا شمل من مطر و اخطانا صنیه و اما به ای اصابنا
منه شئ قلیل - و رایت شملا من الناس و الابل
ای قلیلا - و ما علی النخلة الا شمل و شمالة و شمالیل
ای شئ قلیل من حملها شمالیل ایضا شاخهای

پراگنده در نوک و ذهبوا شمالیل ای متفرقین -
ثوب شمالیل شمل شماطیط مشمل شمشیر کوتاه و گلیم خرد
مشملة کذلک - شمال بالفتح باد که از طرف
قطب شمالی وزد و فیها خمس لغات شمل بفتحتین
و سکون م شمال و شمأل بالهمز و شامل بالقلب -
و شمّال بتشدید اللام ایضا شمالات ج - و شمائل
ایضا علی غیر قیاس شمول آب و شراب شمال
وزیده و منه خمر مشمولة و نار مشمولة شمول بالفتح
خمر شمال بالکسر دست چپ اشمل ج - و شمائل
ایضا علی غیر قیاس قوله تعالی عن الیمین و الشمائل
شملال بالکسر شامه و خو و عادت شمائل ج - و غلاف
پستان گوسپند و غلاف نخله نورس شمل و غلاف
گرفتن (ع ف ا ض ۲) ناقة شملة بکسرتین و اشملة
ای خفیفة شملال شمالیل شاه - و شملل ای اسرع
اشمال بسوی باد شمال شدن و یکسینه باشیر
از مادگان را آبستن کردن گشن و میوه و خرما
باز کردن از درخت و نخل اشتمال بجامه در خود
پیچیدن - و فرا گرفتن -

شمردل شمردل شتر سبک رو شمردلة
ناقه نیکو خوبصورت -

شمعل - شمعلال - شتاب کردن و پراگنده
شدن شمعل تیز و شمعلة الیهود قراءتهم -

شول شول - برداشتن بسوی را و شتر
دنبال را صابه بالبا و اشتیال اشالة کذلک و
در واشدن دم شتر لازم متعد (ع ف ا ض ۲)

وبرآمدن پلۀ ترازو - و مادۀ شتران که شش ماه
کم کرده باشد و هشت ماه از نتاج ایشان گذشته باشد
واحدها شائلة - ویقال شوّلت الابل ای صارت
شائلة و آب باقی مانده در بن مشک الجمع اشوال
تشاول به نیزه بسوی یکدیگر حمله کردن در حرب
مشاولة شائل مادۀ شتر دم بر داشته جهت
آبستن شُوَّل ج - شَوْلة دم کژدم که در وا باشد
ومنه تسمی العقرب شوّالة و دو ستاره که از منازل
قمرست یقال لها حُمَة العقرب و نام زنی گول
وفیها المثل للانسان حین ینصح انسانا انت
شولة الناصحة قال ابن السکیت هی امة لعدوان
وکانت تنصح لموالیها فتعود نصیحتها وبالا علیهم لحمقها
شوّال نام ماہی م شوّالات شواویل ج -
رجل شَوِل مرد سبک خدمت سبک کار وشَوِل
بالکسر واس خرد -

شهل - شُهلة - بالضم میش چشمی شَهِل بفتحتین
مصدره (عع ک ا ف س) اشهل شهلاء نعتان منه
شهلاء و ایضا حاجت آمرأة شهلة زن میانه عاقل
وهو اسم لها خاصة لا یوصف بها الرجال شُهْل
نام مردی مشاهلة گفتن با هم و سخن گردانیدن

شِهول - بالفتح مرد در انبار وشاهد بن شهول
کسیست تابعی -
اعطانی شَهلة من کذا ای قلیلا منه -
شغل الشراب شراب را پالود (عع بفتحها)
شغل الناقة شتر ماده را دوشید شغل بالفتح دو

پا کودک نوجوان آنکه دوستی کند با تو شغیل شغلة
وشاغلها فاة شغل وشغلة بکسرها پالونه -
شادل - که صاحب نام شخصی و محمد بن شادل
بن علی النیسابوری صاحب اسحق بن راهویه
شادلة وبیست بغرب او هی بالذال ومنها
السید ابو الحسن الشادلی استاذ الطائفة الشادلیة
من صوفیة الاسکندریة وفیهم یقول ابو العباس
بن عطاء (شعر) تمسّک بحب الشادلیة تلق ما
ترُوم فحقّق ذاک منهم وحصّل + ولا تعدُون
عیناک عنهم فانّهم + شموس هدًی فی اعین المتأمّل
شاذل - که صاحب نام شخصی وشهران بن شاذل
من اجداد مکحول وشیذلة لقب عُزیزی بن
عبد الملک الفقیه الشافعی -
شرحبیل - کجحمریل الخظلی والجعفی اوهو شراحیل
وابن غیلان وابن السمط وابن حسنة وابن اوس
اوهو اوس بن شرحبیل صحابیون وابن سعد
وابن سعید وابن شریک وابن مسلم وابن یزید
وابن الحکیم محدثون -
الشروال - لغة فی السروال -
الشملة من الاقدام الغلیظة لغة فی الشثلة -
شغشلة - تغیر دادن دینار یقال شغشل الدینار
ششقاقل وشقاقل اشقاقل بیخ بیتنی ست هندی
بیخ فیلین و بیخ البادة -
شاصلی - بضم الصاد وفتح اللام المشددة مقصورة
فاذ اخففت مدت نباتیست وشوصل اکلمه

شقلہ۔ بالکسر کیارہ و شکنبہ شاقل ج۔
شفصلی بکسر الشین والصاد و شد اللام مقصود
بیارہ ایست کہ بر درخت پیچد یا باران و جب
کالسمسم وشفصل اکلہ واکل الشاصلی۔
شقفل بجعفر نام شخصے وابو شقفل راویۃ الفرزدق
شاقول۔ چوبیست کہ باکشاورزان بصرہ باشد
و بر سر آن آهن نوکدار بیشود۔ و نیزہ و شقاہا
چاہ شاقل الدینار وزنہ و شوقل بہ برد باری
استوار شد۔ والشاقل فی ش ش ق ل۔ و
اشقالیۃ شہریست باندلس و نیز دختر شاقوتہ
دیویست از پرستندگان خدا۔
الشمرذل۔ لغۃ فی الشمردل۔
شمرطل و شمرطول۔ مردم دراز و سطبر۔
شمطالہ۔ بالضم پارۂ از گوشت یا پیہ آمیختہ۔
شمسل۔ کزبرج قبیل۔
شنبلہ۔ بوسہ دادن و عبد اللہ بن شنبل محدث
و ابو شنبل حمل بن خزج شاعر۔
شنفلہ۔ بطالبہ دراہم بر آوردن۔
شہلہ۔ زن کند پیر شہبل بالکسر پیر قبیلہ۔

فصل الصاد

صحل۔ صحل بفتحتین گلو گرفتگی رجع ک اف ۲
یقال ہو صحل الصوت و صحل نعت منہ۔
صدل۔ صندل شتر بزرگ سر و چوب
خوشبو معرب چندن صیدلانی بالنون والیاء
پیلور وہی لغۃ فی صیدنانی۔

صعل۔ صعل۔ مردم و شتر مرغ خرد سر و خرد
پشم باریختہ صعال و مونث صعلۃ مثلہ و ایضا نخلہ درختی
بے برگ صعل بفتحتین باریکی۔
صعفل۔ صعفصل۔ بکسرتین گیاہیست۔
صقل۔ صقل۔ بالضم تہی گاہ صقلۃ مثلہ۔
فرس صقل اسپ دراز تہی گاہ و میان صقل
صقال بالکسر زدودن شمشیر و آئینہ و جز آن
و بالسین کذالک (نع منہ اص ۲) صاقل نعت منہ
صقلۃ ج۔ صیقل زداینده صیاقلۃ ج صقیل
زدودہ۔ و شمشیر صقلۃ بالکسر آلت زدودن
و بالفتح نام مرد است و یقال الفرس فی صقالہ ای
فی صوانہ و صنعتہ۔
صفقل۔ صفقل۔ شال تعل خربا خشک۔
صل۔ صلہ۔ زمین خشک۔ و پوست یقال
ثقتہ چیده الصلۃ و باران کہ یکبار افتد صلال
ج۔ و ایضا تعلت صل بالکسر مار خرد کہ افسون
نپذیرد و یقال انما صل مثلا اذا کانت منکرۃ
مثل الافعی۔ و یقال للرجل اذا کان داہیا
منکرا انہ صل اصلال ای حیۃ من الحیات و گیاہ
تیلیان تر و ہو قتلیان صلیانۃ یکی و یقال
للرجل اذا اسرع فی الحلف و لم یتتعتع جذا جذا لہم
الصلیانۃ و ذلک ان البعیر اقتلعہا من اصلہا اذا
ارتعاہا۔ صلاصل بفتحتین فاختہ۔ و موی پیشانی
اسپ صلصلۃ باقی ماندۂ آب در تک حوض صلصال
بالفتح گل باریک آمیختہ یعنی غرین فاذا طبخ بالنار

يقال الفخّار – صلصلة اللجام صوته – وتصلصل الحلي
از آواز آمدن – صُلول گنده و بدبوی شدن گوشت
پخته باشد یا خام (ع ف ک م) وأصَلّ مثله
وصلّلت اللجام ایضاً شدد للکثرة – وصَلّ المسمار
بعيره يصِلّ صليلا اى صوّت – وطين صلصال
وصَلّال وصِلّال اى مصوّت كما يصوّت الفخار
الجديد – ويقال جاءت الخيل تصِلّ عطشا اى
في اجوافها صليل وصوت – ويقال صلّتهم الصالّة
اى اصابتهم الداهية –
صمل يصمُل صمولا سخت و زشت شدن (ع
ف ا ض ۲) رجل صمل الخلقين شد والآلام شدید الخلق
وصمل الشجر يبسا و خشك شدن – صامل خشك شدن درختان
بالهمزه سخت شدن و انبوه شدن ... مشابهة
اسب و اهيت –
صول – صؤول – زيادتى كردن و جستن
وحمله كردن صائلة بعلى – ويقال رُبّ قولٍ اشدّ
من صول – مصاولة تصيال بيكديگر حمله آوردن
والفحلان يتصاولان اى يتواثبان – صائلة
بتحريك الهمزه – وكشنده شدن شتر (ع بضمها)
جمل صَؤول – ويقال صيل لهم كذا اى اتيح لهم يعنى
تقدير كرده شد – مِصْوَل جنوركه در وى حنظل
نهند تا تلخى از وى برود – صيانه گره چابق تازيانه
صُول بالضم نام موضعى –
صهل يصهِل – صهال – بانگ اسپ و بانگ
كردن آن (ع بفتحها و ک م) مثل نهيق و نهاق

للحمار فرس صهّال نعت منه –

صالة – حمله كردن بر مردم (ع بضمها) يقال
صؤل البعير اذا واثب الناس و صال يقتلهم ويعدو
عليهم جمل صؤول وصئل نعت منه وصهيل الفرس
آواز اسپ –
صهبل – گرز بد و تقسم الباد بلا –
صماحصل – كماله پياه ... ل گربلا در ستى –
مصمعل الرأس – خرد سر
صعفل – گفتن صعفل يعنى مرد بى آرام و زشت خو
و بدخوار و صيقل كوهى و فل مرواری فرو كه بعضى بر
بعضى چسپيده باشد پس هنگامیکه جدا كرده شود
دران خطوط نظر آيد – قلما يكون فى غير البرقى
ويقال طين صيقل ايضا وليس على فيعل غيره –
صنقل الطعام – طعام بروغن چرب كرد –
صنبل – گفتند و چند سب بايسته بد و گفتند
نام شخصى از بنى ثعلب –
مصنطل – بكسر الطاء آنكه سر خود را فرو دارد –
صمطلة – نرمى چيزى –
صال الصيل – لغة فى الصول وصيل له كذا اى
ويران كرده شد و ميرانيده شد –

فصل الضاد

ضآل – ضئيل – نزار ضآلة مصدر منه
ع بضمها و ضعيف شدن راى متضائل باريك
ضؤولة مثال همزه نيك نزار ضئيلة اى دقيقة
ضئبل ضئبِل – بكسرتين والهمزه مثال زبر

سختی و ربما جاء بضم الباء فیهما و هو من النوادر

ضحل ضَحْل - آب اندک یقال اتان الضحل

لانه لا تغمرها لقلته -

ضحل - اضمحلال نیست شدن و رفتن

و بتقدیم المیم کذلک عن ابی زید و کشاده شدن ابر

ضکل ضبنکل - بچه از فقر ضیا کالہ ج -

ضلل - ضلال - بالفتح ضائع شدن - و گم شدن

و مغلوب شدن یقال ضل الماء فی اللبن ای

غلب بحیث لا یظهر اثره فی اللبن و منه قوله تعالی

حکایة عن اخوة یوسف ان ابانا لفی ضلال مبین

ای هو مغلوب فی محبتنا یعنی فی محبة یوسف قوله

و قوله تعالی حکایة عن موسی قال فعلتها اذا و انا

من الضالین ای من المخاطبین فی صحبة الدنیا

و هلاک شدن و الاسم هو الضل بالضم و یقال

هو الضل بن الضل اذا کان لا یعرف و لا یعرف

ابوه و هو الضلال بن التلال ایضا ضالة

گم شده یستوی فیه الذکر و الانثی - ارض مضلة

بالفتح و کسره زمین که در وی مردم گم شود

تضلیل و تضلال بسیار در پی ضلالت رونده

و کان یقال لامرء القیس الملک الضلیل -

ضلضل ضلضلة بفتحتین و بکسر هر دو زمین درشت

ضلاضلة ص ف م سنگ بزرگ چنانکه او را

نتوان برگرفت ضلال بالفتح ضلالة گمراهی

خلاف الرشاد (ض ف ک م) قوله تعالی قل

ان ضللت فانما اضل علی نفسی فهذه لغة نجد

و هی الفصیحة و اهل العالیة یقولون ضللت اضل

ک ا ف م و هو ضال تال و هی الضلالة و التلالة

اضلال ضائع گردانیدن و هلاک کردن و یقال

اضل المیت ای دفن - و ضلالة المسجد بفتح اللام

و کسرها اذا لم تعرف موضعه و کذلک کل شیء مقیم

لا یهتدی له و فی الحدیث عن الرجل قال لعلی

اضل الله ای اضل عنه یرید اخفی علیه و غیبه

من قوله تعالی ائذا ضللنا فی الارض ای خفینا

تقول انک لا تهدی الضال و لا تهدی المتضال

تضلیل منسوب کردن بضلالت و قوله تعالی

ان المجرمین فی ضلال و سعر ای فی هلاک - و یقال

وقع فی وادی تضلل بفتحتین بکسر اللام مثال للباطل

مثال تخیب و تباب کلها لا ینصرف - و یقال للباطل

ضل بضلال تضلل نام مردی استضلال

طلب ضلالت کردن -

ضهل ضهل - آب اندک - و بازگشتن بجوی

گفته نه بجمیعها و ضهال ... باز و اندک

اندک دادن - و اندک و تنک شدن شراب

یقال ما ضهل الیه منه خیر ای ما رجع - و عین ضاهلة

ای قلیلة الماء - بر ضحول و شاة ضهول

و کم شیر (ع صفتها) ... ضاهلة الماء ... ضهولة

ای رطبت - و ضهل البسر اذا بدا فیه الارطاب

ضیل - ضال - سدر وحشی ضالة یکی ...

الارض و اضالت ضاله ناک شد -

ضرزل - کسی مرتیل مرتیب -

ضاطل - شتر تیز تا و الضاطل شتر کرده ابیات من تقلب بانسب -

ضغیل - کا سیر آواز دهن حجام وقت مکیدن محجمه ضبیباطر گسنبیدن تن با مانده یا زن لنگ -

ضندل - گنده سر ضندل شتر او سر باشد

فصل الطاء

طبل طبل - بالفتح دهل - و نحوه المسیم و یقال ما ادری ای الطبل هو اسے ای الانسان هو - طبا بالغیش طبا بالاتج - ولا یقال للغیش طبال الطحل طحالة - بالضم سپرزشکی سیاه والطحل و شعر الطحل تیره و نه روشن فرس الطحل الذی یعلو خضرته قلیل صفره - الطحل ایضا نام کوهے به مکه یضاف الیه ثور بن عبد مناة و یقال ثور الطحل طحال بالکسر سپرز و یقال ان الفرس لا طحال له وهو مثل لسرعته و جریه کما یقال البعیر لا مرارة له ای لا جسارة له - طحل بالفتح بر سپرز زدن (ع بفتحها) یقال طحلته ای اصبت طحاله فهو مطحول - طحل بالتحریک درد مند شدن از سپرز - و تباه شدن و بوے گرفتن آب (ع ک ا ف م) طحل بالماء شلم

طربل - طرابل - بالکسر خانه بر دیوار - و صخرة بلند بزرگ در کوه طرابیل الشام صومعهاے شام و یقال طربل بوله با لا انداخت کمیز را -

طرجل - طرجهالة - پیکانچه معرب ترجهاره گدا

طسل طیسل - بسیار - و گرد یقال ماء طیسل و نعم طیسل ای کثیر طسل درخشیدن سراب در صحرا -

طفل طفل - بالکسر نوزاده از مردم و جانوران وحشی و هو واحد و جمع مثل الجنب قال الله تعالی او الطفل الذین لم یظهروا اطفال ج - و یقال اطفلت المرأة مطفل آبستن با بچه و ناقه با بچه نوزاده و مطافل مطافیل ج طفل بالفتح نازک جاریة طفلة و بنان طفل و انما جاز ان یوصف به و هو جمع بالطفل و هو واحد لان کل جمع لیس بینه و بین واحده الا الهاء فانه یوحد و یذکر و تطفیل الشمس میلها الی الغروب یقال طفلت الشمس الی الغروب و طفل اللیل اذا اقبل ظلامه طفل بفتحتین بعد از نماز دیگر یقال اتیته طفلا آب و باران یقال لشتر چا ده طفل الثریا تطفیل اشتر با بچگان نرم راندن تا از ماده جدا نشوند طفیل بالفتح نام کوهے طفیلی بالضم ناخوانده مهمان آینده تطفل مصدر فیه -

طلل طل - باران ریزه طلال ج - یقال طلت الارض و طلها الندی فهی مطلولة و طلة الرجل امرأته - و خمر طلة ای لذیذة - طلل بفتحتین اثر سرائے و جاے خراب شده اطلال طلول ج - و یقال حیا الله طللک و طللتک ای شخصک و یقال ما بالناقة طل بالضم ای لبن و یقال رماه الله بالطلا طلة و هو الداء العضال و الداهیة - و طل دمه فهو مطلول - و طله الله و اطله الله ای اهدره قال ابو عبیدة فیه ثلاث لغات طل دمه بالفتح و طل و اطل بالضم - و اطل علیه ای اشرف -

وهذا الامر مطل ای لیس بمستقر - وتطال ای اشرأب
یعنی گردن دراز کرد تا دو بنگرد -

طحل - طحلة بفتحتین و السکون لاست تاک حض
ویقال صار الماء طحلة کما یقال دمنة - ویقال
الطحل ما فی الحوض وهو فتحل - طحل بالکسر
دنه و مطلة بالکسر تفسه ریح نان بازکن طحل
نان بازکردن - و راندن دو ستور را (عع
فت اض ۲) -

طول - طول - بالضم درازی خلاف العرض
و دراز شدن (عع بضمها) یقال طال الشیء و
طلت انا واصله من طولت بضم الواو لان نقله
طویل فنقلت الضمة الی الطاء و سقطت الواو
لاجتماع الساکنین و لا یجوزان تقول منه طلته
لان فعلت لا یتعدی فان اردت تعدیته قلت
طولته واطلته واما قولک طاولنی فلان فطلته
فانما تعنی بذلک کنت اطول منه من الطول والطول
جمیعا - طول بالفتح منت نهادن و فزونی کردن
بر کسی - و غالب آمدن در فضل و منت (عع فتا
فض ۲) صلته بعلی - ویقال طال طوالک بالکسر
والضم وطیالک ای عمرک وغیبتک ایضا ویقال
طال طولک وطیلک بالسکون فیهما وطوالک
بالفتح فی هذا المعنی - طول ک اف ۲ رسن دراز که
ستور را بعلت بندند یقال ارخ الفرس من طوله
طویلة کذلک ومنه طویلة الدار ای سمقه - ویقال
ایضا طول فرسک ای ارخ طویلته فی المرعی -

طویل طوال بالضم و دراز طوال طیال بالکسر ج
طوال بالضم والتشدید نیک دراز ویقال لا آتیک
طوال الدهر بالفتح و طول الدهر بالضم و یقال
طالما انتظرتک و بسیار است که چشم نهاده ام ترا و ما
علیه بالبعض ترکیب الفعلین بلا واسطة و الاصح
ان یقال طال انتظرتک ثما صیرت الفعل
مصدرا ای طال انتظاری تک - اطول درازتر
و هی طولی و هم اطاول و هن طول - طویل نام مرد
از عرض جمل اطول انچه بیرون او دراز بود
تطاول تکبر کردن بدرازی و تطاول بمعنی طائلة
ایضا - طائل فائده و لا یستعمل الا فی النفی یقال
امر لا طائل فیه اذا لم یکن فیه غنی و مزیة - ویقال
بینهم طائلة ای عداوة - تطول منت نهادن و فضل
کردن بر کسی - اطالة اطوال دراز کردن - و بحیلان
دراز بالا زادن زن وفی الحدیث ان القصیرة
قد تطیل - تطویل مهلت دادن مهلة بالام تطاول
تکبر کردن - و دراز شدن یقال استطالوا علیهم
ای قتلوا منهم اکثر مما کانوا قتلوا - تطاول گردن کشی
و تکبر کردن - و گردن دراز کردن بوقت نگریستن
طول بالضم والتشدید مرغیست طویلة الرجل است
تقابتها فی الجوب طولا -

طهل - طهلة - بکسرتین و فتح الهمزة ابر و تیرگی
یقال ما علی السماء طهلة ای شی من غیم و همزته زائدة
طهل طهش - بالفتح زشت خلقت طهلة مونث
ما مل ج -

طهیل - تقندیل خروس -
الاطرغلات - بضم الهمزة والراء و الغین و تشدید اللام الدباسی و القماری و الصلاصل ذوات الاطواق -
طعل - و نسب مردم زشته کردن (ع بفتحها) طاعل تیر زشت کرده شده -
طفیشل کسمیدع نوعیست از شوربا طفنشل مرد ناتوان -
طسل عن المرأة - از زن عاجز شد طسل بالضم دزد طلس ج و هو یمشی الی الطلسل کجوزلی ای الضرار
طنبالة پس از دانائی نادان شدن طنبول بالضم دوده ایست بمصر
طباتة - بزمین رفتن -
طفلة - نان از زن خوردن و بدان همشکی کردن -

فصل الظاء

ظلل - ظل - بالکسر سایه و پناه ظلال ج - ظل اللیل تاریکی شب ظلال سایۀ ابر و فی المثل ترک الظبی ظله یضرب فی النفور عن الشیء ظلیل ظلیل سایۀ دائم و مکان ظلیل همیشه با سایه و فلان یعیش فی ظل فلان ای فی کنفه - ظلة بالضم سایه پوش و قریٔ قوله تعالی فی ظلل علی الارائک متکئون و اول ابر که سایه افگند و قوله تعالی عذاب یوم الظلة قالوا غیم تحته سموم مظلة بالکسر سایه بان اظل درون چیل شتر اظلال سایه ناک شدن - و یقال اظل یومنا اذا کان ذا ظل و سایه افگندن درخت و جز آن - و نزدیک آمدن کسے یعنی سایه افگندن یقال اظلک شهر کذا ای دنا منک - استظلال پناه جستن بسایه صلته بالباء و یقال ظللت اعمل کذا ظلولا اذا عملته بالنهار دون اللیل و منه قوله تعالی فظلتم تفکهون و هو من شواذ التخفیف و قد فسرناه فی مس

فصل العین

عبل - عبل الذراعین بسطبر بازو و امرأة عبلة ای تامة الخلق عبلات عبال ج - فرس عبل الشوی ای غلیظ القوائم عبالة بالفتح مصدر (ع بضمها) عبلة ایضا اسم جاریة و امیة الصغری و هم حی من قریش یقال لهم العبلات و النسبة الیهم عبلی ترد الی الواحد ای الی اسم امهم و هی عبلة عبل تافتن سبز (ع ف ض ۲) و برگ درخت فرو تراشیدن - و پیکان و تیر کردن (ع ف ا ک ۲) عبل بفتحتین بیشه تافته و گل ورق مفتول مثل ورق الاثل و الارطی و الطرفاء - و یقال اعبل الارطی اذا غلظ هدبه و احمر و صلح ان یدبغ الاصمعی اعبلت الشجرة سقط ورقها و فی الحدیث فی شجرة تحتها سبعون نبیا فهی لا تسرف و لا تعبل و لا تجرد ای لا تقع فیها سرفة و لا تسقط ورقها و لا یاکلها الجراد اعبل سنگ سپید و صخرة عبلاء نعت عبال بالکسر ج مثل بطحاء و بطاح معبلة بالکسر پیکان دراز عبال بالفتح نوعے از گلهاے کوهی و یقال القی علیه عبالته ای ثقله بتشدید اللام

عُقبل عُقبالۃ بالضم کند و فی السامی عُقبل و عُقبالۃ
آنچه بگذارد ختنہ ناکرده از زن عقابل سطبر
عبہل ۔ عبہلۃ ۔ بے کار گذاشتن ستور را
والعین مبدلۃ من الہمزۃ یقال عبہل الابل
او ابہلہا ای اہملہا وابل معبہلۃ لا راعی لہا ۔
عباہلۃ ملوک یمن ۔
عتل ۔ عتلۃ ۔ بفتحات بیرم النجار والحجّارت
یعنی سوراخ کن و چوب کاو ۔ و کمان فارسی
و چوب و ستی و شت ۔ و ناقہ کہ ہرگز آبستن
نشود عتیل مزدور عتال ج ۔ عتل سخت کشیدن
چیزے را (ع ن اش ۲ ک ۲) رجل معتل بالکسر
است و یقال عتلہ و عتنہ باللام والنون جمیعا ۔
عتل بفتحتین والتشدید مرد درشت آزار دہندہ
یعنی بدگوے قولہ تعالی عتل بعد ذلک زنیم و
نیزہ سطبر رجل عتل من ال ک ۲ بیدی شتابندہ
(ع ک اف ۲) یقال لا انعتل معک ای لا
لا ابرح مکانی ۔
عثل ۔ رجل عثول ک اف ۲ مشدد اللام
مرد سست فروماند مثل الفثول عثاثل مثال
ام عثیل کفتار ۔
عثجل ۔ عثجل بفتحتین بزرگ شکم مثل اثجل ۔
عثکل ۔ عثکول ۔ بالضم عثکال بالکسر خوشۂ خرما
و عثکل العذق ای کثرت شماریخہ ای عشا کالہ
و عثجل السوق ای کثرت باشال الفاکل ۔
عجل ۔ عجل ۔ بالکسر گوسالہ عجول ک اف ۲ و

شد و اشد عجاجیل ج ۔ عجلۃ ۔ مونث و مشک
عجل ج مثل قربۃ و قرب و عجال کذالک مثال
رہنۃ و رہام ۔ عجالۃ ایضا نوعے از گیاہ و دابۃ عجیل
مادہ گاو با گوسالہ معجل ایضا تعجیل عجلۃ بفتحتین
گردون عجل اعجال ج ۔ و دولاب عجل ج
و چوب بر پہناے سر چاہ ۔ و شتافتن عجال بفتحتین
کذالک (ع ک اف ۲) عجل بضم و کسر ۔ و عجلان
شتابان مند و امرأۃ عجلی مثل رجلی و نسوۃ عجالی
مثل رجالی و عجال کما یقال رجال ۔ عاجل عاجلۃ
این جہان ۔ و سپہ ضد نقیض آجل و آجلۃ ۔
و یقال عاجلہ بذنبہ اذا اخذہ بہ و لم یمہلہ ۔
و قولہ تعالی اعجلتم امر ربکم ای اسبقتم ۔ عجل نیک
نیک شتابندہ ۔ ناقہ بچہ کم کردہ عجالۃ بالضم ہرچہ
شتاب حاضر آورده شود یقال التمر عجالۃ الراکب
یعنی ما حضر و یقال تعجلتم کما یقال بالضم و فی السامی
ایضا الثیب عجالۃ الراکب ۔ عجلان ایضا نام مرد
ام عجلان سیاہ اعجال تعجیل برانگیختن و یقال
تعجلت ہ من الکراء کذا و عجلت لہ من الثمن کذا یعنی
کرا و بہا دادم و عجالات الثمر ای تحفۃ علی عجالۃ
اعجالات اعجال الراعی من اللبن الی اہلہ قبل الحلب
یعنی باشتاب رفتن تعجل اعجالہ ارندہ تعجال
شتابانیدن و پیش شدن ۔
عدل ۔ عدل ۔ داد ۔ و داد دہندہ ۔
شایستہ گواہی و داد و دادن تعدلۃ بکسر الدال
و تقریر ظلم و ہو خلاف الجور (ع ف ۲ ک ۲)

دو برابر کردن چیزی را بچیزی نه از جنس وی
یقال عدلت فلانا بفلان ای سویت بینهما و
رجل عدل وقوم عدل وعدول ایضا عدالة
بسزا گواهی شدن (فع بضمها) عدل بالکسر مانند
و همبار اعدال ج قال الفراء عدل بالفتح
ما عادل الشیء من غیر جنسه وبالکسر من جنسه
و مثله ویقال عندی عدل غلامک اذا کان
غلاما یعدل غلاما فاذا اردت قیمته من غیر جنسه
فتحت العین وربما کسر بالضم وکانه منهم غلط
عدیل همتا وهمسنگ معادلة اندازه کردن
میان دو چیز و توقف کردن تعدیل راست کردن
و شایسته گواهی گردانیدن تعدل بگشتن
از راه (فع ض ک س م) ساتنعدن الانعدال کذلک
و گشتی باز ماندن عدل و قوله فی الحدیث
لا یقبل منه صرف ولا عدل فالصرف التوبة
والعدل الفدیة و منه قوله تعالی وان تعدل
کل عدل ای تفد کل فداء و قوله تعالی او عدل
ذلک صیاما ای فداء ذلک - عادل داد دهنده
و مشرک و هو الذی یعدل به غیره ای یشرک
وفی المثل وضع فلان علی یدی عدل وهو
رجل فقال یضرب فی کل ما کان یئس منه -
عدولیة بفتحتین وسکون م کشتی منسوب
بعدولی و هی قریة بالبحرین - عدولی کشتی بان
عدمل - عدمول - عدمل - بالضم فیها قدیم
عندل - عندل بفتحتین شتر ضخم الراس
یستوی فیه المذکر والمؤنث و دراز خندل مؤنثه
منه - ویقال البلبل یعندل ای یصوت عندلیب
هزار دستان عنادل ج -
عذل - عذل نکوهیدن (ع ف اض ن)
عذل بفتحتین نکوهش یقال عذلنا فلانا فاعتذل
ای لام نفسه واعتتب عذلة مثال همزة بسیار ملامت
کننده عاذل رگ خون استحاضه وسئل ابن عباس رض
عن دم الاستحاضة فقال ذلک العاذل یغذو
فلتستثفر ولتغتسل قوله یغذو ای یسیل - ایام
معتذلات روزهای سخت گرم رجل معذل الذی
یعذل لافراطه فی الجود -
عرجل - عرجلة - جماعت پیاده روان - و
گروهی اسپان عرجلة بالحاء مثله بالفتح
عرزل - عرزال - بالکسر جای شتربان بالیزان
و بالیز بر سر درخت کنند جهت دیدن از دور ع - و
گرد آورده از صید و کاره از صید عرزال
عرطل - عرطل - بالفتح ذکر -
عرقل - عراقیل سختی ها و دشواریها
عزل - اعتزال - انعزال یکسو شدن
و تعزل و الاسم العزلة بالضم - اعزل بی سلاح
و یکی از دو سماک - و اسپ کژ دم - و ابر بی باران
و قوم عزل عزلان عزل ج - اعزل نام ستاره
عزلاء دهان زیرین توشه دان عزالی بکسر اللام
ج - و بالفتح ایضا مثل صحاری - عزل یکسو کردن
و جدا کردن - و دور شدن از کنیزک وقت

(ع ف ک ن) یقال عزل عنها [illegible]
[illegible] انکه ستوران بگوش [illegible]
ست وکول [illegible]
[illegible]
عزل [illegible] بالضم [illegible]
[illegible] عزل [illegible]

عسل [illegible] انگبین [illegible]
[illegible] طعام [illegible] انگبین [illegible]
[illegible]
[illegible] انگبین [illegible]
[illegible] عسل [illegible]
[illegible] یعنی من [illegible]
یعنی [illegible] عسل [illegible]
فی الجماع شبهت [illegible] اللذة بالعسل [illegible]
بالعادلان الغالب علی العسل [illegible]
[illegible] العسلة وهی القطعة منه کما قیل [illegible]
من الذهب ذهبة عسیل [illegible]
[illegible] عسل [illegible] عسل [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
عسل بالفتح [illegible]

[illegible]
[illegible]

[illegible] الارض ایضا [illegible]
[illegible] الشاعر
[illegible] عسل [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] بالکسر [illegible]
[illegible]
[illegible]
فهی عضلة وعضلات [illegible]
عضل (ک س) [illegible] عضال [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

و معتضل بلا از دشوار شاینده و عضم سعا فضیل۔
و اسیر ه شدن در تنگ آمدن زمین بمردم عضلال
بسیار شاخ و برگ شدن درخت و منه عضون
[illegible]

عطل عطل بضمتین شخص یقال ما احسن
عطله ای شخصها واندام و قامت و تمام و خوش منظرها۔
و بے پیرایه ماندن زن (ع ک ا ف ۳) التعطل
کذلک فہی عطل بضمتین و بسکون ۳۔ ایضا و عاطل
و معطال کذلک۔ و قد یستعمل العطل فی الخلو
من الشیء وان کان اصله فی الحلی۔ و یقال عطل
من المال والادب فہو عطل بضمتین و سکون۔
و قوس عطل لا وتر علیها۔ اعطال شتران بے جہاز
و مردان بے سلاح تا آنکه عطلات و ناقه عطلاء ای
حسان۔ و تعطل الرجل ای بقی بلا شغل له والایام
المعطلة یعنی بیکاری تعطیل خالی گذاشتن بیجطلة
ای خالیة عن الجہاد فی الحدیث عن عائشة رض
فی امرأة توفیت فقالت عطلوها ای انزعوا حلیها
معطل زمین موات ابل معطلة لا راعی لہا۔
عطالة بالفتح کوہے و بمعنی بیم عیطل زن دراز
و شتر دراز گردن۔

عطبل عطبول۔ بالضم زن تمام خلقت
نیکو اندام عطابل عطابیل ج۔

عظل معاظلة تعاظل در یک
ماده سگ بیک بار گشتن سگان نکشی ملخ
جراد عاظل و تعاظل ملخ دو سه بہم نشستن (ع ج)

و فرس ۳ ورک ا ف ۳) یوم العظالی بالضم یوم
الحرب رکب فیہ بعضہم بعضا و یقال رکب الاثنان
والثلاثة الدابة الواحدة تعظل گرد آمدن قوم
بر چیزے عظال نوعے از تصرف در قوافی شعر

عفل عفل۔ جاے دست زدن میان
پاے گوسپند جہت دانستن گرانی۔ یکی و سے
عفل عفلة بالتحریک بفتح ماده ناقه عفلاء فہی۔

عفشل عفشلیل۔ مردگران جان۔ و زن
شست گوشت گندیده والعفشلیل ایضا
الکسائی الجافی۔

عقل عقل۔ جامه سرخ۔ و خرد و دانش۔
و دریافتن ع ح ف ک ۳ یقال عقل یعقل عقلا
و معقولا ایضا و ہو مصدر و قال سیبویه ہو صفة
لان المصدر لا یاتی علی مفعول البتة و یتاول المعقول
فیقول کانہ عقل الشیء ای حبس و تایید و شد و
قال و یستغنی بہذا عن المفعول الذی یکون
مصدرا عاقل عقول لہ [illegible]
گشتہ را یقال عقلت القتیل ای اعطیت دیته
قال الاصمعی سمیت الدیة عقلا لان الابل
کانت تعقل بفناء ولی المقتول [illegible]
ثم لم کثرت القول [illegible]
وان کان [illegible]
دیة یقال [illegible]
الدیة و [illegible]
یقال عقلت [illegible]

ونقاضوا [illegible] شد و تباشد عنه وقتاً [illegible]
و [illegible] القتل المقاتلہ والاجمعا
قال ابو حنیفہ [illegible] ان اتی العبد [illegible]
فقال [illegible] القتال [illegible] الی عبد
قال [illegible] فی ذلک
[illegible]
[illegible] والیٹا [illegible]
[illegible] القتل [illegible] او اقتح
فی القتل العامل [illegible] تمام کوشد
و مقاتل [illegible] قائم الظہیرہ و بشرع [illegible]
و ساق [illegible] القتل [illegible]
[illegible]
[illegible] القتل [illegible]
[illegible] القتل [illegible]
[illegible] بقال الناس
[illegible]
[illegible] تمام [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قاتلہم الله علی ما [illegible]
ای علی ما کانوا یتقاتلون فی الجاهلیة [illegible]
[illegible] خویشان کشتہ کردہ [illegible]
قسمت کنند [illegible]
[illegible]

و [illegible] قبل الامور [illegible] پوشیدہ و
[illegible] بالتصغیر قبیلا [illegible] القتل [illegible]
[illegible]
[illegible] فقال [illegible]
بالکسر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قبال [illegible]
[illegible]
مکل [illegible]
[illegible]
کردن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

زوند باہم وعکل بہ ایّہ ای حدس بہ یعنی دریافت وعکلت الشجرۃ ای اجتمع فیہا الدود ی عکل بالضم قبیلہ و نام شہرے عوکل زن گول۔ و ریگ تودہ بزرگ کم از عقنقل عوکلۃ مثلہ۔

علل۔ عَلّ کنۂ لاغر۔ و مرد پیر ریزہ اندام بنو العلّات ہم اولاد رجل من نسوۃ شتّٰی سمّیت بذلک لان الذی تزوّجہا علی اولی قد کان قبلہا ناہلا ثم علّ من ہذہ۔ علل بفتحتین دوبارہ خوردن آب یقال عللٌ بعد نہل ع ف اض ۲ ک ۲ دو دوبارہ خورانیدن لازم متعد۔ اعلال خداوند شتران دوبارہ خوردہ شدن بازگردنیدن شتر راسیراب ناشدہ ویقال انہ بالغین المعجمۃ کانہ من العطش والاول ہو المسموع۔ وعَلّ بقائد الضرب اذا تابع علیہ الضرب۔ وفی المثل عَرَض علیّ سوم عالّۃ ای لم یبالغ لان العالّۃ لا یُعرَض علیہا الشرب عرضا یبالغ فیہ کالعرض علی الناہلۃ عِلّۃ بالکسر بیماری علیل نعت منہ۔ اعتلال بیمار بیمار شدن۔ وبہانہ جستن برکسے۔ وبازداشتن کسے را از کارے ویقال اِعتلّہ ای تجنّی علیہ۔ وقولہم علی علّاتہ ای علی کل حال تعلیل سیراب کردن بعد سیرابی۔ و میوہ چیدن مرۃ بعد اخریٰ ومشغول کردن کسے را بکارے یقال فلان و یعالل نفسہ بتعلّۃ۔ وتعلّل بہ ای تلہّی بہ وتجزّا۔ وعلّ الشیٔ فہو معلول یعالل بکسر الثالث یوم من ایام العجوز۔ علالۃ بالضم انچہ بوسے بہانہ کنند و بقیۂ شیر و باقی ہر چیزے ویقال تعاللت الناقۃ تا غایت رفتار او راندم علّیّۃ بالکسر دوارہ علالی ج۔ علّ و لعلّ مکر یقال علّاک تفعل وعلّی افعل ولعلّی افعل و ربما قالوا اعلّنی ولعلنی واصلہ بغیر اللام الاولی وانما زیدت توکیدا ومعناہ التوقع لمرجوّ و مخوف وفیہ طمع واشفاق وہو حرف مثل انّ واَنّ وکانّ ولکنّ ولیت الا انہا تعمل عمل الفعل لشبہہا بہ فتنصب الاسم وترفع الخبر وبعضہم یخفض ما بعدہا فیقول لعل زیدٍ قائمٌ وعلّ زیدٍ قائم۔ عُلعُل بضمتین استخوانے کہ برآید بر شکم مثل زبان۔ وچکاوک نر و علعل بفتحتین اندام و یعالیل ابرہاے بہم نشستہ یعلول بالضم یکے وغوزہاے آب۔

عمل۔ عَمَل بفتحتین نام مردے وکار کردن ع ک اف ۲ اعمال کار فرمودن۔ و در کار آوردن استعمال بکار داشتن۔ وکار کرد جستن اعتمال اضطراب کردن در عمل عَمِل ک ۲ مرد کارکن عمول بالفتح مثلہ یعملۃ ناقۂ استوار طریق مُعمَل بفتح ۳ راہ رفتہ و مسلوک عامل الرمح نزدیک سنان عاملۃ قبیلۂ از یمن وتعمّل فلان لکذا کارے گرفت از خود وتعمیل عمل دادن عُمالۃ بالضم مرد کارکن۔

عمثل۔ عَمَیثَل بفتحتین دم کشان۔ و دم فرو و انداز ندہ۔ وشیر عمیثلۃ ناقۂ شگرف۔

عول۔ عَول۔ عولۃ۔ آواز بر داشتن در گریہ

الاسم الغزل بفتحتین وهو مصدر ایضاً (ع ک ا ف ۲) غزل (ک ۲) نعت منه - ویقال فی المثل هو اغزل من امرئ القیس - وتغزّل ای تکلف الغزل وتغازلوا ای تحادثوا بالغزل - غزالة آفتاب و آهو بره ماده غزالة الضحی اول چاشت غزل رشتن اغتزال کذلک ع ف ک ۲ و رشته بمعنی المغزول ایضاً - مغزل ض او ک ا ف ۲ دوک وفی المثل هو اغوی من المغزل قال الفراء واصله الضم وانما هو من اُغزل ای فتل واُدیر واغزلت المرأة اذا ادارت المغزل - غزال الکاب س ک ۲ ای فترو هو ان یطلب الغزال حتی اذا ادنا منه فترو انصرف عنه ولهی -

غسل غَسل شستن (ع ف ک ۲) غُسل بضمتین وسکون ۲ - اسم منه غِسل بالکسر سرشستنی چون خطمی وگل وماننداین ومنه غسلین وهو ما انغسل من لحوم اهل النار ودمائهم اغتسال غسل آوردن غسول آب غسل مغتسل کذلک و جای غسل قوله تعالی مغتسل بارد وشراب - مغسل بکسر السین وفتحها جای مرده شستن مغاسل ج - غسالة بالضم آب دست ودر و شسته یعنی مستعمل غسیل مغسول شسته فحل غسلة مثال همزة الذی یکثر الضراب ولا یلقح ویقال لحنظلة بن الراهب غسیل الملائکة لانه استشهد یوم احد فغسله الملائکة -

غشل - اغشالت الشجرة - انعم فی نضاته

غطل غیطلة درخت انبوه غیاطل ج - وانبوه وآهو - وماده گاو باشیر غیاطل ج - وانبوهی وبرآمدگی تاریکی شب -

غفل غفلة غفول بیخبری (ع ف ض) اغفال فرو گذاشتن وبیاد داشت ماندن چیزی را وبی داغ کردن ستور را تغافل تغفل به قصد غافل شدن از چیزی آغفل غفل بالضم زمین مانده که در وی اثر عمارت نباشد اغفال ای موات واینقل بیداغ غفل غفل بی تجربه والمغفلة التی فی الحدیث بانها العنفقة -

غلل - غلة هم ما یعنی درآمد هر چیزی از جنس وفائده وچیز از فائدت غلل آب در میان درختان اغلال ج - وآب که بر در دست بیک گاه پیدا وگاه ناپیدا شود وپالونه - وتشنگی ویقال غل الرجل مجهولاً یغل غلاً فهو مغلول وهم غلشان غلیل سوزش تشنگی - وکینه - ودانه خرما ببست کوفته جهت ستور غلغلة شتاب رفتن مغلغلة پیام که از شهر بشهر برند غلان نشیبها پست درخت ناک - ورستنگاه سلم وطلح وگیاه غلان بالضم ج - بعیر غلان بالفتح سخت تشنه غلل کذلک - ویقال نعم غلول الشیخ هذا ای الطعام الذی یدخله جوفه - غلالة بالکسر آنچه که در زیر جامه وزره پوشند غل بالکسر کینه وکینه داشتن ع ف ک ۲ یقال غل صدره اذا کان ذا غش وحقد - غل بالضم گردن بند اغلال ج -

وقیل للمرأة السیئة الخلق غلّ قمل یتناول غلّ شاد
ویقال بالدال وغُلّ ای شیٔ من الابل وقید -
غُلّة غُلّ ایضا - وزش تشنگی غَلّ بالفتح درآوردن
و درآمدن یقال غلّه فانغلّ لازم متعدی یقال
غلّ الکبش تغنیبه من غیران بدفع الالیة - و
یقال غلّ فلان فی المغانم - غلول بالضم خیانت
کردن در غنیمت (ع ف اض ۲) قوله تعالی
وما کان لنبی ان یغُلّ ویُغَلّ ایضا قری معلوما و
مجهولا فالاول ان یخون والثانی یحتمل ان یکون
بمعنی یخان ای یوخذ من غنیمته وبمعنی ان یخون
ای ینسب الی الغلول قال ابو عبیدة الغلول
من المغنم خاصة یقال غلّ من المغنم ای خان
واغلّ مثله و رفتن آب میان درختان تغلغل
کذلک - وغلّ البعیر اذا لم یرو - وفی الحدیث
لا اغلال ولا اسلال ای لا خیانة ولا سرقة -
وغلّت الضیاع غلّه کرد آب وزمین اغلال ایضا
تشنه داشتن وغلّه قوم فرا رسیدن - و خواربار
کشانیدن - و روئانیدن زمین گیاهی را که
غال خوانند - و تیز نگریستن یقال اغلّ بصره ای
شدّد النظر - استغلال غلّه گرفتن - وغله آوردن
خواستن - و برکشانیدن غله داشتن -

غمل - غَمْل - موضعی - و پوست خورش داده
و پیچیده بجای نهادن تا نرم شود وغَمیل نعت
غمیس با نون مثله و خرما ومیوه که نیم رس را خوابانند
تا تمام رسد مغمول آنکه بروی چیزی پوشیده شد
تا خوی کند - و نباتی که بر هم نشسته باشد و یکدیگر را
پوشیده - غُلول بالضم وادی با درخت وعلف
وکذلک کل ما اجتمع من شجر او غمام او ظلمة حتی
تسمی الزاویة غُلولا -

غول - غَوْل - بناگاه گرفتن و هلاک کردن
و خاک - و موضعی - و دوری بیابان - و کشیدگی
قوله تعالی لا فیها غول ای لیس فیها غائلة الصداع
و ربودن بناگاه غُول بالضم ج - و هرچه بناگاه
فرو گیرد و هلاک کند اغوال غیلان بالکسر ج -
ویقال غالته غول ای وقع فی مهلکة والغضب
غول الحلم لانه یغتاله ویذهب به واغتاله الشیٔ
ای لا یستبین الشیٔ فیها من بعدها وسعتها -
تغوّل گوناگون شدن وتغوّلت المرأة ای تلوّنت -
مغاوله بشتافتن - اغتیال بناگاه کشتن بحیله
رسیده - والاصل الواو ومِغْوَل بالکسر تیغ کاردی
که در میان عصا وتازیانه باشد - و نام مردی
غولان بالفتح گیاهی است شوره -

غیل - غِیل - بالکسر بیشه شیر الماء
غیول ج - و غیل و منه تغیّل الشجرة غیلة کثرة
واغتال الغلام ای غلظ و سمن غیلة بالکسر الجماع
مع الرضاع وفی الحدیث لقد هممت ان انهی
عن الغیلة - ویقال اضرّت الغیلة بولد فلان
اذا اتیت امّه وهی ترضعه غَیل بالفتح اسم
ذلک اللبن - واغالت المرأة ولدها واغیلت
اذا سقته الغیل فهی مغیل - ویقال فلان ...

اى غشى عليه وهى ترشفعه - غيل ايضا آب روان
كه در كشتها رود وفى الحديث ما سقى بالغيل ففيه العشر
وما سقى بالدلو ففيه نصف العشر و بازوے سطبر
پرگوشت غائلة بدى مغالة بالفتح كذلك - غول اُل
بالا و تخفيفها ام غيلان ميوه درخت سمر - غيلان
نام مردے وهو ذو الرمة بن عقبة الشاعر -
غَيِل المكان - جاے فراوان درخت شد
ك - افن ٣ غيل نعت منه وغيل غيل خرما بنان
غيدل - كجندل زندگانى با فراخى و فراوانى -
غدفل - كجعفل مرد دراز بالا و شتر تمام خلقت
كلان جثه و زندگانى فراخ و جامه كنده غدافل
ج ومنه عرقى برداكس من غدافل قاله رجل الى
رجل اراد يكسوه فوعده فالتقى خلقانه فلم يكسه ثم
غدفلة كسجلة مهربانى فراخ و بلادة غدفلة زياده
وسيع كيش غدافل كعلابط پشتاره بسيار موئے شم
بعير غدافل كذلك غدفل اى وقع فى الاهنين -
غزحلة - كجحرحلة چوب دستى -
غسول الدار - آب را برانگيخت -
غشنفل - كجعفر روباه -
غنبول - كزنبور پرنده ايست -
رجل غنتل - كجندل گم نام اُم غنتل كفتار -
غنجل - كقنفذ سياه گوش غناجل ج غنجول
بالضم وايضا ايست غير معلوم الحقيقة -
غندلانى - بالضم گنده سر -

فصل الفاء

فال - فال - ج يعنى شگون افؤل ج تفؤل
فال گرفتن وفى الحديث انه كان يحب الفال
ويكره الطيرة وتفاءل كذلك - فال قوتے ازبازى
كودكان مثلا له صدره شد -
فتل - فقيلة - باپرقتيل رشته فتل ... ريسمان
... و فتيل ... فتيل ... ميان شكاف خرما
ويقال بالانسان فلان افتل من فلان اى فى الذروة
... الغارب ... ناقة فتلاء يعنى
... ميان ... و پهلو ... شتر ... افتل ...
فتل الاذى اى بين الفتل -
فجل - فجل - بالضم تب ... جلد رقا
پسيران -
فحل - فحل - گشن و نر شتر - وسهيل - و نام
مردے وحصير وفى الحديث انه عليه السلام دخل
على رجل من الانصار وفى ناحية البيت فحل من
تلك الفحول فامر بناحية منه فرش ثم صلى عليه
فحول بالضم فحال فحالة بالكسر ج - فحالة بالكسر صفة
منه - افحال فحل بعاريت دادن - وفحالة الى
رسالت فيها فحلا فحيل گشن با اصل نيكو از شتر
يقال فحل فحيل - فحال النخل بالضم والتشديد
خرما بنان ... فحاحيل ج - وقد يقال
فيها فحل وفحول ولا يقال فحال الا فى النخل -
استفحال ... شدن ... فحل ... مانستن
امراة فحلة بالفتح اى سليطة -
فرعل - فرعل بفتحتين بچه كفتار وفى المثل

انغزل من فرس وہو من الغزل والمعاشقۃ۔
فسل فسل۔ مرد ناکس فسول مثلہ فسلاء
افسال فسال فسول ج۔ فسالۃ بالفتح مصدر منہ
فسولۃ بالضم کذلک (تع بفتحہا) فسالۃ الحدید بالضم
سوفس (آہن) فسیلۃ نہالی کہ بوقت نشاندن مردکرده شود
و بماند کند فسیل فسیلۃ نہال خرما فسلان ج۔
فسکل فسکل بکسرتین اسپی کہ در میدان
سپس ہمہ آید رجل فسکل مرد کاہل ناکس و العامۃ
تقول فسکل بالضم قال ابو الغوث خیل الرہان
عشرۃ اولہا المجلی وہو السابق ثم المصلی ثم المسلی ثم التالی
ثم العاطف ثم المرتاح ثم المؤمل ثم الحظی ثم اللطیم
ثم السکیت وہو الفسکل والقاشور ایضاً۔
فشل فشل۔ بالفتح چیزی از ساختگی ہودج
و مرد ترسنده بددل افشال ج۔ فشل بفتحتین
مصدر منہ (ع ک اف ۳) تفشل روان شدن آب
فیشلۃ سر نره

فصل فصل۔ یک بخش از چہار بخش سال
و از سخن و جزء آن فصول ج۔ و جدا کردن
و جدا شدن متعد لازم صاحۃ ہمین۔ انفصال جدا
شدن فصال از شیر باز کردن کودک را فتصال
کذلک۔ مفاصلۃ جدائی کردن و شریک مفصل
بکسر ۳ پیوند اندام و تنفصل الجبل من الرملۃ یکون
بینہا رضراض وحصا صغار یصفو ماؤه۔ مفصل
ک اف ۲ زبان فاصلۃ تمامی آیت قرآن۔ و
یکی از ادوات عروض و آن دو فاصلہ است

صغری و کبری و فی الحدیث ان من انفق نفقۃ
فاصلۃ فلہ من الاجر کذا تفسیرہ ہی التی فصلت
بین ایمانہ و کفره۔ فیصل دیوار دون حصار
و شتر بچہ از مادر جدا شده فصلان فصال ج۔
فصیلۃ الرجل گروه نزدیکان مرد یقال جاؤا
بفصیلتہم ای باجمعہم۔ عقد مفصل رشتۂ مروارید
کہ میان ہر دو لؤلؤ دیگر شبہ در کشیده باشند
تفصیل پیدا کردن۔ و جدا جدا کردن۔ و فصل
فصل ساختن کتاب و سخن را۔ و اندام اندام
کردن قصاب گوسپند را فیصل حاکم و حکم کہ
میان حق و باطل جدا کند۔
فضل فضل۔ فضیلۃ فزونی خلاف نقص
و نقیصۃ۔ افضال نیکوئی کردن صلتہ بعلی۔
و رجل مفضال وامرأۃ مفضالۃ علی قومہا
اذا کانت ذات فضل سمحۃ متفضل نیکوئی کننده
و فزونی جوینده بر اقران خود و منہ قولہ تعالی
یرید ان یتفضل علیکم و افزون آوردن چیزی
صلتہ ہمین استفضال مثلہ و نیکوئی جستن تفضیل
برگزیدن کسی را بر کسی۔ و حکم کردن بر فضل کسی
مفاضلۃ نبرد کردن بفضل یقال فاضلۃ ففضلتہ
ای غلبتہ بالفضل۔ فضلۃ فضالۃ زیاده مانده
و فضل منہ شئ ف ۲ یفضل ض ۲ و فضل یفضل
ک اف ۲ لغۃ فیہ و اخری ایضاً مرکبۃ من بین
وہو فضل یفضل ک ض ۲ وہو شاذ لا نظیر لہ
قال سیبویہ ہذا عند اصحابنا انما یجئ علی لغتین

قال وكذلك ثم فحم وبنت تموت وكيت تكون —
ويقال تفضلت المرأة في بيتها اي لبست ثياب الفضل
وذلك ثوب واحد لا كي اي كالمتبذل ونحوه والمرأة
فضل بضمتين مثال جنب وكذلك الرجل وانما
سقطت النون من لكن لالتقاء الساكنين لان اللام
كالمدغمة لا يعتد بها في مثل هذا الموضع كقولك
لا اباك والاصل انه لا ابا لك ولا يجوز ذلك
وهو نظيرة لا عهد بك ولا يحذف النون في مثل
هذا الا عند اللام دون سائر حروف الخفض —
ويقال انه لحسن الفضلة مثل الركبة والجلسة —
فطحل — فطحل — مثال [illegible] زمن الفطحل الازمان
لم يخلق فيها الناس فطحل بالفتح نام مردى —
فعل — فعل — كردن فعل [illegible] وقرئ
قوله تعالى واوحينا اليهم فعل الخيرات بالفتح فعل
بالكسر كردار والاسم فيه فعال ج مثال [illegible]
فعال بالفتح كرم ونيكوئى ومصدر ايضا مثل ذهاب
ويقال كانت منه فعلة حسنة او قبيحة وافتعال
بهتان [illegible] افتعل [illegible]
شدن [illegible] يقال فعالة [illegible]
فكل — افكل — لرزه ولا يبنى منه فعل يقال افكل
افكل اذا ارتعد من برد او خوف —
فلل — فل — رخنه شمشير وكارزار [illegible] فلول
ج [illegible] افل [illegible] كردن [illegible]
[illegible] فلل [illegible]
يقال [illegible] فلل [illegible] شدن

وغشن [illegible] وتفلل افتعال اذا صار بالحجارة
تكسر — ويقال جاء فل القوم اي منهزموهم يستوي
فيه الواحد والجمع يقال رجل فل وقوم فل و
فلول وفلال بالكسر ايضا ويقال من الفل [illegible]
ومن [illegible] فل بالكسر زمين خشك بى نبات
ونيز افلال بچنان زمين رسيدن وسپاه شدن
وحال ماندن فليل [illegible] ازوه [illegible]
[illegible] رخنه شده باشد فلفل بالضم پلپل [illegible]
مفلفل شراب [illegible] كزو [illegible] فلفل [illegible]
اذا اسود [illegible] افل بالفتح [illegible]
[illegible] افلال [illegible] الفحم [illegible]
[illegible] القسا [illegible] فلك [illegible]
[illegible] —
فنطل [illegible] ايضا [illegible] يقال
هو [illegible] فنطل [illegible] —
فول — فول — باقلى ونحو ايضا —
فيل — فيل — پيل افيال فيول فيلة [illegible]
[illegible] فيال پيلبان رجل فيل الرأي بالكسر اي
ضعيف الرأي مثال [illegible] فيالة
[illegible] شدن (بالفتح والكسر) تفييل
ضعيف راى كردن — و [illegible] نسبت
كردن فيل [illegible] ضعيف راى
[illegible] كردن [illegible] ديگر —
فيلقيون [illegible] —
فيجل [illegible] ذكره [illegible] بالفتح و

تمه

وحنادی انه و هم وانما الافیح هو الفحل کالنسم
لما ذکروه اورده۔
تفحل۔ آهستگی و بردباری پدیدار کرد و آماده
دبار چه بهتر پوشید۔
فداکل۔ کارهای بزرگ۔
فرجلة۔ پاها دور نهادن وشتابی کردن فرجل
بروزن و معنی فرجون یعنی پشت خار ستور۔
فرزال۔ بالکسر قید و کار آهنگران فرزلته قیدته
ورجل فرزل کقنفذ مرد فربه۔
القرافل۔ کعلابط سویق پیوسته حال۔
القیفلة من الارض۔ زمین زود سیلاب۔
قصعل۔ کزبرج وقنفذ کژدم بابچه خرد کژدم
و مرد ناکس۔
فعل۔ بمعنی فعم است واللام زائده۔
فوفل۔ بالضم والفتح درختیست همچو درخت نارگیل
که خوشه آن همچو خرما باریکتر و جید للاورام الحارة
الغلیظة وللتهاب العین وهو افوفلة۔
قفل۔ بالفتح غله را باد دادن ع ف ا ض ۲
وبخ الدق بالمقفلة وارض کثیرة القفل زمین
بسیار غله و قد اقفلت قفل بالضم ماهی است
خرد بقدر انگشتی زهر دار ناخوردنی۔
قفولة۔ بچاره و خشم گرفتن قفحل بالضم
قفحل بالفتح نبیلیست از شبیان۔
قنفل۔ کزبرج زن پستک و گردن پیل۔
قنجل۔ کقنفذ سیاه گوش و مجعفر و پیش پاها

نزدیک نهد و پاشنه ها دور۔
فنجلة۔ دوری ساقها وقدمها و نوعیست
از رفتار است فنجلی شاه۔
فندلة۔ والد ابو نیبا الکاتب ابی بکر بن ابی محمد۔
منقشل۔ پراگنده کننده و یقال انا منقشلا
لجیته ای منفشار۔

فصل القاف

قبل۔ قبل پیش و هو نقیض بعد قبل
بضمتین و سکون ۲ اندام پیش نقیض دبر
ووقع السهم بقبل الهدف و بدبره ای من مقدمه
ومؤخره۔ و یقال انزل فی قبل الجبل ای سفحه
وذلک فی قبل الشتاء والصیف ای فی اوله۔
ویقال اقبل قبلک ای آتوجه نحوک۔ قبلة بالضم
بوسه و بالکسر جهتی که روی بسوی آن آرند در نماز
ویقال ماله قبلة ولا دبرة ای لا جهة لامره۔
ومن این قبالتک ای جهتک۔ وجلست قبالته
بالضم ای تجاهه یعنی روبروی او و قبال النعل
بالکسر دوال پیش نعل که میان انگشتان باشد
وقابلت النعل واقبلتها ای جعلت لها قبالین
واخذت الامر بقوابله ای باوائله۔ قبالة بالکسر
نام ناقه ع ک ا ف ۲ قابلة شب آینده و
نام ناقه قبیل قبول شاه۔ قبول بالضم
پیش آمدن۔ ووزیدن باد صبا (ع ف ا
ض ۲) ودلو را از ساقی گرفتن (ع ک ا ف
عام قابل مقبل سال آینده و یقال فتح الله

ما قبل وما دبر وبعضهم لا یقول فیه فعل - قبول
بالفتح پذیرفتن وهو مصدر شاذ وتقبل کذلک ع
ک ا ف ض ۳ وبا پیش شدن و بوسه قبل بفتحتین بلندی
زمین که پیش آید یقال رأیت بذلک القبل شخصا
و درآمدگی پیش هر دو پاسے و بیرون آمدگی پا
ویقال رأینا الهلال قبلا اذا لم یکن رئی قبل
ذلک والقبل ایضا اقبال السواد فی العین
علی الانف یقال قبلت عینه واقبلتها انا و قبلا
اقبل نعت منه شاذ و قبلاء التی اقبل قرناها
علی وجهها و بے اندیشه و بے اختیار سخن گفتن یقال
تکلم فلان قبلا فاجاد - و جرعة قبلا اذا انشأه
[illegible] تا آمده [illegible] و مهره که بر گردن اسپ بندد
پیوست چشم [illegible] والقبل ایضا
ان تشرب الابل الماء و [illegible] علی روسها
جمع قبالة وهی الکفالة - ویقال رأیته قبلا ای
مقابلة وعیانا وقبلا بفتحتین وقبلا ک ا ف ض ۳
قوله تعالی او یأتیهم العذاب قبلا قری علی الثلاث
ای عیانا - قبل ایضا ک ا ف ض ۳ نزد - وطاقت
یقال لی قبل فلان حق ای عنده و مالی به قبل
ای طاقة - ولا اکلمك الی عشر من ذی قبل بکسر
[illegible] ای فیما استأنف - قبیل پذیرفتار - وجماعت
[illegible]
[illegible] قوله تعالی و حشرنا علیهم کل شیء
[illegible] قبیلا [illegible] قبیل انچه پیش روی
[illegible] و دبیر انچه پس روی

پیدا آید بوقت رشتن - و با کار و حریف قوم قبالة
بالفتح پذیرفتاری کردن ع ف ا ض ۳ ک ۲ وصلة
بالباء - ونحن فی قبالته ای فی عرافته و بکسر القاف
ایضا قبیله [illegible] قبائل ج - و پاره‌ای استخوان سر [illegible]
اقبال پیش آمدن و روی آوردن بچیزی [illegible]
نقیض ادبار یقال اقبل مقبلا بفتح الباء و مثال
ادخلنی مدخل صدق و چیزی پیش کسی داشتن
یقال اقبلنا الرماح نحو القوم - واقبلته الشیء
ای جعلته یلی قبالته - مقابلة دو کتاب را با هم برابر
کردن - و روبا روی شدن تقابل مثله - مقابل
بفتح الباء ای کریم النسب من قبل الاب [illegible]
اقتبال بر گرفتن کار را اقتبل امره ای استأنفه
مقتبل الشباب جوان مرد اقتبل الخطبة ای ارتجلها
استقبال پیش آمدن ضد است [illegible] مقابلة
گوسپند پاره گوش ببرد و از پیش آویخته شد
[illegible] و پس آویخته گذاشته -
قتل کشتن تقتال قتلة کذلک ع
ف ض ۳ مقاتل الانسان جایها که بزدن آنجا
مردم کشته شود ویقال قتل الرجل بین فکیه و نیکو
دانستن چیزی را قوله تعالی وما قتلوه یقینا ای
لم یحیطوا به علما ویقال قتله خبرا و آمیختن شراب
آب - قتال با کسی کشش کردن قیتال بالیا [illegible]
مقاتلة بکسر التاء کشش کنندگان قتل بالکسر
اقتال ج - ویقال هما قتلان ای مثلان - اقتال
کشتن دادن تقتیل بسیار کشتن قوله تعالی و قتلوا

تقتیلا شد و للکثرة رجل مقتّل مجرب - قلب مقتّل
ذلّل قتله العشق - استقتال کشتن خواستن رجل
قتیل امرأة قتیل کشته رجال ونسوة قتلی فان
لم تذکر المرأة قلت هذه قتیلة فلان - و مررت بقتیلة
لانک تسلک به طریقة الاسم - امرأة قتول است
قاتلة - قتال بالفتح نفس و تن ناقة ذات قتال
استوار تنا و یقال قتله یعنی بر تن زد او را
کما یقال جنده و رأسه وفاده ویقال قُتل الرجل
فهو مقتول فان کان قتله العشق او الجن قیل
اقتُتل ولا یقال فی هذین الا کذا - تقتّل بحاجت
آمدن - و برگشتن - و در پیچیدن در رفتار یقال
فیه تقتّل الرجل لحاجته ای تأتّی لها - وتقتّلت المرأة
فی مشیتها اذا تقلبت وتثنت وتکسرت - تقاتل
اقتتال کشش کردن یقال تقاتلوا واقتتلوا و
لم یدغم لان التاء غیر لازمة ومنهم من یدغم ویقول
قتّلوا یقتّلون بحذف الالف من اقتتلوا ونقل
حرکة التاء الی القاف وتصدیق ذلک قراءة الحسن
الا من خطّف الخطفة ومنهم یکسر القاف فیهما
لالتقاء الساکنین فالفاعل من الاول مُقَتِّل
بفتح القاف ومن الثانی مقتّل بکسرها واهل مکة
یقولون مُقُتِّل یتبعون الضمة الضمة -

قثل - قثول - بالکسر وتشدید اللام مرد فرومایه
سست مثل عثول -

قحل - قحول - بالضم خشک شدن عج بفتحها
متقحّل مرد خشک اندام بد حال قحل بفتحتین ایضا
متشدد منه عج ک اف ۳ شیخ قحل بالکسر والسکون
پیر پوست بر استخوان خشک شده انقحل بکسر الهمزة
پیر سال خورده اقحال خشک کردن قحال بالضم
بیماری گوسپند -

قذل - قذال - بالفتح پس سر وجمعها قذلان
اقذلة ج - قذل بضمتین کذلک - قذل جور کردن
و در پس سر زدن عج ف اض ۲ -

قذعل - قذعل - مثال شمّل مرد خوار بی قدر
اقذعلال وشوار شدن - یقال ما عنده قذعلة
ای شیء -

قذعمل - قذعملة - ایضا زن پست نشیبی قصیر
قذعیم وشتر شگرف اندام قذعمل کذلک -

قذفل - قذفیل - شتر شگرف سطبر وطن
انه حسب -

قزل - قزل - بالضم نام اسپی و مرد فرومایه

قرطل - قرطالة - تنک بار خر قراطل ج -

قرعبل - قرعبلانة - بفتحتین جانوری -

قرقل - قراقل - پیراهن زنان قرقل بفتحتین
بیکمه وتسمیه العامة قرقر -

قزل - قزل - بالفتح رشته بی خار وفی المثل
قلیل تماذقه ماله - قزل بکسرتین شتر کره بختی قرال
شتران دو کوهانه - و موی بند زنان -

قزل - قزل - بفتحتین لنگی زشت (عج ک اف ۲)
اقزل نعت منه - قزلان لنگان رفتن -

قسطل - قسطل - قسطل - گرد قسطال نعة -

فیہ کانہ ممدود منہ مع قلت فعالال فی غیر المضاعف۔ قسطلانیۃ قوس قزح و سرخی شفق۔

قصل قَصل۔ بریدن سیف مِقصل بالکسر و قصّال ای قطّاع۔ قصیل ما قطع من الزرع و ہو رطب قصلت الدابۃ علفتہا القصیل قصیل بالکسر ضعیف و فرومایہ قصالۃ بالضم کفہ گندم قصل فی الطعام مثل الزوان۔ قصلۃ بالکسر یکے گلۂ شتر۔

قصمل قَصمَلۃ۔ ای قطعۃ مقصمل شبان بخت عصا۔

قصعل قُصعُل بضمتین ناکس مثل قزل۔

قطل قَطل۔ بریدن ع ف اکب مقطول قطیل نعت منہ۔ نخلۃ قطیل اذا قطعت من اصلہا فسقطت و نام مردے جِذع قُطُل بضمتین ای مقطوع مِقطلۃ بالکسر آنچہ بوے برند مقاطل ج۔ قَطیلۃ پارۂ از گلیم و جامۂ کہ خود را بوے خشک کنند قاطول موضعے است۔

قطربل۔ قُطرُبُّل بضمتین و تشدید الباء موضعے بعراق۔

قعل۔ قُعال۔ بالضم گل انگور یقال اَقعَل الکرم گل کرد رز قاعلۃ کوہ بلند قواعل ج۔ قعول لۂ نوعے از رفتار۔

قعشل۔ قَعشَلۃ مثلہ مُقعشَل نعت منہ کہ بکار ... شتر ... و ... شد۔

قفل۔ قُفل۔ بالضم ... قَفل بالفتح آنچہ خشک شود ازدرخت قفیل مثلہ و گیاہ ...

و تازیانہ و ... قفلۃ و ... پاسنگ قفول از سفر بازگشتن ع ف اض ۲ قافلۃ گروہ از سفر بازگردیدہ قفول ایضا خشک شدن ع ف ا ک ۲ خیل قوافل اسپان باریک شدہ اقفال خشک کردن۔ و بازداشتن لشکر را از رفتن و قفل کردن در را تقفیل مثلہ مُقفل الیدین بخیل قیفال رگ سر روے معرب۔

قفعل۔ اقفعلال۔ برا گرفتن دست۔

قفشل۔ قفشلیل۔ کفایہ معرب۔

قفل۔ قوافل۔ بالفتح قسمے از خرنوج۔

قلل۔ قلیل۔ اندک قُلل ج مثال سریر و سُرُر قوم قلیلون و قلیل ایضا قولہ تعالیٰ واذکروا اذ انتم قلیل قلۃ و قُلّ کم شدن (ع ف ا ک) اقلال کم کردن۔ و بیچیز و درویش شدن۔ و بر داشتن تقلیل کم کردن و کم نمودن قُلّ بالضم کمی یقال الحمد للہ علی القُلّ والکثر بالضم والکسر جمیعا۔ و یقال ما لہ قُلّ ولا کثر نیست او را کم و بیش و فی الحدیث الربوا و ان کثر فہو الی قُلّ و یقال للمجہول ہو قُلّ بن قُلّ۔ و قولہم لم یترکن قلیلا و لا کثیرا قال ابو عبیدۃ فانہم یریدون بالادرہ تقولہم القران والعمران قُلّۃ بالضم سر کوہ و بالاے ہر چیزے و تار سر مردم۔ قَلَل بفتح اللام ... و ... قُلّ بالکسر ... یقال اخذہ قُلّ ... استقلال ... و ... آمدن ... کردن۔ و ... بر گرفتن قُلال بالضم اندک جبل قُلقُل و فرس قُلقُل بضمتین سبک

قلقلا فی مرغے چون فاختہ قلقلان گیاہے قلقل کبستین گیاہے کہ تخم سیاہ دارد قلقلۃ بانگ کردن۔ وجنبانیدن۔ قلقال بالکسر مصدر والفتح اسم یعنی جنبش مثال زلزال وزلزال تقلقل اضطراب کردن۔

قمل۔ قمل۔ سپش قملۃ یکے قمل بفتحتین باسپس شدن۔ وشکم کلان شدن ع ک اف ۲ قملی مرد حقیر قمل بالضم والتشدید کنہ واما قملۃ الزرع فدویبۃ اخری تطیر کالجراد۔ ویقال اقمل الرمح والرمث اذا بدا ورقہ صغارا اوّل ما یتفطر۔

قنشل قنشل۔ زشت رفتار۔

قنبل۔ قنبلۃ۔ گلہ اسپ سی تا چہل وگروہ مردم قنابل ج۔

قندل۔ قندل۔ کلان سر قال ابو عمرو وہو قندل وصندل کلان سر ودراز سر قندیل کاسر م۔

قنقل۔ قنقل۔ پیمانۂ بزرگ۔ ونام تاج کسری۔

قول۔ قول۔ قولۃ مقال۔ مقالۃ گفتن (ع ف اض ۲) ویقال کثر القیل والقال وہما اسمان فیہما وقری قولہ تعالی ذلک عیسی بن مریم قول الحق الذی فیہ یمترون وکذلک قالہ یقال کثرت قالۃ الناس۔ رجل قول وقوم قول بضم ۲ وسکنہ مثال صبور وصبر۔ رجل مقول ومقوال بالکسر فیہما وقولۃ وقوال وتقولۃ مرد زبان آور بسیار سخن مقول ک اف ۲ ایضا زبان۔ وحمیر بلغت اہل یمن اقوال اقیال جمع قیلۃ بالکسر واصلہ

قیل بالتشدید کانہ الذی لہ قول نافذ والجمع اقیال واقوال۔ وقول بالضم جمع قائل مثال راکع ورکع۔ قال چیزے کہ بشنیدہ اقوال تقویل بر کسے سخن دعوی کردن یقال قولتنی مالم اقل واقولتنی ای ادّعیتہ علیّ وتقوّل علیہ ای کذب علیہ۔ وقال علیہ ای تحکم۔ مقا ولۃ تقاول باکسے قول کردن وگفت وشنید کردن والعرب تجری تقول وحدہا فی الاستفہام مجری تظن فی العمل تقول متی تقول الدار تجمعنا وعلام تقول الشیخ یفعل ساعدی ای متی تظن وعلام تظن فتنصبہا الدار والشیخ کما ینصب بالظن وبنو سلیم یجرون متصرف قلت فی غیر الاستفہام ایضا مجری الظن فیعدونہ الی مفعولین فعلی مذہبہم یجوز فتح اَنّ بعد القول۔

قہل تقہل۔ ژندہ ہیأت شدن۔ وکار ناساختہ حاجت رجل متقہل مرد پوست بر استخوان خشک شدہ وبدحال مثل متقحل۔ قہل ناسپاسی نمودن و نیکوئی (ع لفتحہا) اقہال بنا بایستہ مشغول شدن ونفس خود را آلودن انقہال ضعیف شدن وافتادن۔

قیل۔ قائلۃ۔ میان روز۔ قیلولۃ نیم روز خفتن قیل مقیل کذلک وہو شاذ (ع ض ک ۲) فہو قائل وقوم قیل مثل صاحب وصحب وقیل بالضم والتشدید ایضا۔ قیل ایضا نام مرد۔ وحمیر بلغت یمن واقیال الیمن ملوکہا ونیم روز شراب خوردن تقیل مثلہ قیلیل منسوب ست

يقال قيّاه فتقيّل اى سقاه نصف النهار فشرب — قيلة نام اوس و خزرج — اقاله بر هم زدن بيع يقال أقلته البيع وقلته وهى لغة قليلة و درگذاشتن گناه ولم يأت هذا المعنى فى الصحاح والمجمل والديوان وذكره الزوزنى فى المصادر — استقاله اقاله خواستن يقال استقلته البيع فاقالنى — وتقيّل فلان اباه اى اشبهه — قيال بالكسر كوه بلند در باديه —

قبعاة و قبعاة — باهم نزديك شدن پيش پا ها بادوسى هر دو شتالنگ و بار فتادن سست پا رفتار كسى كه گويا خاك را با پا ... ان

مقشعل ... كفشير كه درست نا تراشيده [illegible] او ... مقشعل —

قحزله — زود انداخت آنرا قحزلة چوبى وحشى —

قندويل — كلان سر

قندعل — كبير دمل مرد گول —

قداعل — كلالبط فراخ —

قرلى — كرنكى پرنده ايست هوشيار لا يرى الا فوقاً عالياً رجم الماء على جانب يهوى باحدى عينيه الى قرار الماء طمعا و يرفع الاخرى فى الهواء حذرا و منه المثل احزم من قرلى اذا حذران ماعى خيرا ... دان ... شرا ...

قرشل ... بقيه ... مرد خوار ... قرتاب ... [illegible]

قرطعه ... كجرو ... زن ... و از مرد ... كوتاه ...

ولا عوان و ... طولها ... [illegible]

قرنفل و قرنفول — ميخك دارى ... [illegible]

... فعل ... [illegible] ... اللا ... [illegible]

... الذكر و منه ... الا ... [illegible]

... اللطيف ... [illegible] ... القلب ... [illegible]

نافع الخفقان ... [illegible]

وطعام ... قرنفل و ... [illegible]

قرزله ... الفق ... ان —

مقرعل ... [illegible]

و ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

القبعثعال ...

قعبل الماء ... [illegible]

قعدال ... [illegible]

قعنقل الطعام ... [illegible]

قعبل ... [illegible]

... [illegible]

... [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

قرض تنگ ساخت و قفطل فی الکلام اکثر منه و

عواس بن القفطل شاعر اسمه ثابت ولقب بالقفطل

یقول رجل من بنی نمیر بن ثمامة (شعر) قفطل بنی

الاالی خالیا و قفطل عنی قد سمت مکانیا +

قفشله - بزودی تمام بر بریدن چیزے -

قفرجل - کسفرجل نام شخصے -

قفصل - بالضم اسد -

قفطله - من بین یدی - بودن چیز از پیش روی

قمحل - کقنفذ کافر بزرگ قمحول مثله یا کافر

خرد و یا تنگ گردن و پیرندۀ خرد کوتاه گردن

و کوچک قول و چار و تصحیح عیش و گفته اسم قاتل

یعنی پیر سران گره هاست عمود و قمحال

منگرده و سر داشبا ... و قمعل یعنی ...

شاباان کرد قمحال سر بره کاوان و قاعیل غنچه ها

بشکفته یقال قمعل النبت ای خرجت براعمه -

قمقل - کزیج کردن پیل وزن کوتاه قد -

قمتله - پریدن خاک وقت رفتار قنتله مثله -

قنجل - کقنفذ بنده -

قنحل - کقنفذ بنده پاینده پیر -

قندفیل - و فرک باتاقه بسطبر سر سبک گنده پیل

تشبیه لها بالفیل -

قندعل - کجعفل مرد گول قندعل مثله -

قنصل - کقنفذ کوتاه -

قنعدل - کسفرجل مرد گول -

قنفله - رفتار بگرانی و قنفذ نام شخصے ...

بادۀ و فسنک -

قهبلة گو بخرد شت و نوعیست از قنا قهبل

چهره یقال حیا الله قهبلک و قهبله قال له ذلک

او حیاه بتحیه مستنه -

	فصل الکاف	

کال - کوتال - بودن فعلل کوتاه اکویلال

مسعد بنده کوتل دشت مند -

کبل کبل - بند سطبر کبلت الاسیر و کبلته ای

قیدته فهو مکبول و مکبل جمع فنه اکسا) و دوالنگی

لسب دلو فرو کبل فشقیه ای سبن کوتاه مکابلة

باز داشتن و تاخیر کردن و خریدن خانه همسایه

تا چون دیگر خواه بخرد و شفعه طلب کند قنکوه

ذلک - و یقال کبلک ... ای اخره -

کتل - کتلة - بالضم ... دوغ جسه آن

کتل - بالکسر خیل پاره ... کتل کوتاه گفتاه

نخله کر ... کتل نوشته از ... ار

کتثال کوتاه بیابان الثول -

کثل - کوثل - بن کشتی و تشدید اللام ایضا -

کحل - کحل - سال قحط و هی معرفة لا یدخلها

الالف و اللام لا ینصرف و لا یقال کحلتهم السنون

ای اصابتهم (جمع قحطها) در آسمان و یقال ... کثره

کحل اذ الم یکن فی السماء غیم - و فی المثل بادت

عراه کحل - کحل بالضم سرمه - و کال بسیار الکحل

رگ میانگی دست که از رگ هفت اندام گویند

و لا یقال عرق الاکحل و مرد سرمه کردن چشم

الکحل بفتحتین مصدر شرع ک ا ف ۲) ویقال (ع)
لبس التکحل فی العینین کالکحل بچشمین کحیل امرأة
کحلاء – کحل کحال بالکسر فیها سرمه کش [illegible]
نام مردے کحل بفتحتین سیاهی [illegible] بکحالان و
[illegible] وتکحل الرجل [illegible]
[illegible]
[illegible] التکحل التحال کذلک [illegible]
[illegible] باشد –

الکربل – کربلة [illegible]
کربلا [illegible] فی الطین [illegible]
کربال بالکسر [illegible] چشم [illegible]
[illegible] مقتل حسین [illegible].

الکسل کسل [illegible] کاهلی [illegible]
کسلان [illegible] کسالی بالضم والفتح ج –
[illegible] اللام مثل صحاری امرأة
مکسال بالکسر [illegible] جالسها [illegible]
[illegible] اکسل الرجل فی الجماع اذا خالط
[illegible] والکسل [illegible] ایضاً۔

الکفل – کفل – [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] کفالة بالفتح [illegible]
یقال کفلت عنه المال الغریم وکفلت بنفسه

دادن یقال کفلت المال واکفلته ایاه [illegible]
ایاه فتکفل به کفلا وکفولا وتکفل [illegible] فقال
اکفلنیها وعزنی فی الخطاب یعنی گفت [illegible]
[illegible]
[illegible] قوله تعالی وکفلها زکریا [illegible]
[illegible] الکفل بفتحتین [illegible]
[illegible]

کاهل – کهل – بالفتح [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
یقال [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] الکفل بفتحتین کالکال [illegible]
وکال [illegible] گوشت [illegible]
[illegible] ماندہ شدن – [illegible]
[illegible]

تاج پوشانیدن از ضرب سکلّله [illegible]
رجل مکلّل مرد کوشا و جهد کننده در کار و یقال اکلّ
فکلّل ای مضی قدما لم [illegible] و قد یکون کلّل ایضا
بمعنی جبن یقال حمل فما کلّل ای ما جبن کلّل
من الاضداد - انکلال تبسم کردن یقال انکلّ [illegible]
و انکلّ [illegible] ای تبسّم و منه الاسنان [illegible]
[illegible] نمودن ابر [illegible]

کمل - کمال بالفتح تمام و تمام شدن کمل
بالفتح والضم والکسر لغتها [illegible] ای تم الکمال
تکمیل تمام گردانیدن کامل تام - و تمام [illegible]
و هم کذلک - یقال اعطه المال کملا ای کاملا -
استکمال تمام کردن [illegible] تکامل [illegible]
[illegible]

کهل - کاهل [illegible] سی سال [illegible]
فی [illegible]
من کاهل [illegible]
و [illegible]
و [illegible] اکتهال [illegible] تمام
[illegible] یقال اکتهل النبات ای تم طوله
[illegible] - کهیل [illegible] تمام [illegible] آسیب -
کحیل - [illegible] شتر [illegible]
[illegible]
کول - [illegible] بالفتح [illegible]
گرد آمدن -
کیل - کیل پیمانه - پیمودن (بفتح [illegible])

مکاحل مکحل بالفتح کذلک و هو شاذ لان المصدر
من فعل یفعل بالکسر فتح العین - مکحال بکسر
الاسم [illegible] - و یقال [illegible] مثل الجلد
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] یقال کال [illegible] و اکتال [illegible] کیل
[illegible] و [illegible] و یقال
کیل [illegible] الطعام و یقال کول ایضا
[illegible]
[illegible]
[illegible]
و [illegible] الاجر کال [illegible]
بالفتح والتشدید [illegible] فی الحرب - و فی الحدیث
[illegible] علیه السلام [illegible]
[illegible] - فقال [illegible]
[illegible] فی الکیول فقال لا [illegible]
[illegible] و یقال [illegible] فی الکیول و [illegible]
[illegible] و هو مقلوب -

کیل - [illegible] گرد [illegible]
[illegible] -
[illegible] ابن خالد [illegible] -
[illegible]
[illegible]
[illegible]

کدمل - کجعفر کوهیست در میان بحرین برابر قریهٔ وجم -
کرمل - کزبرج آبیست میان دو کوه طی و قلعه‌ایست بکنار دریای شام و دیهیست بفلسطین -
کسطل و کسطال - غبار لغة فی القاف -
کسملة - تیز و یک گام رفتار کردن -
کوشلة و کوشالة - نرهٔ کلان -
کصل - بالفتح دور کردن [illegible] -
کعل - بالفتح سرگین هر حیوان و فتیله آید و چیزی که بجای پای قیقاج چسپیده باشد و مرد کوتاه سیاه چرده کعل کصرد [illegible] [illegible] چسپیده و او [illegible] [illegible] و کعل [illegible] [illegible] کعل [illegible] سخت [illegible] [illegible]
کعطلة - سخت دویدن یا آهسته رفتن [illegible]
کعطل - پیاده باست خود خمیازه کرد و باز [illegible] است کعطل و کعطل -
کعظل - لغة فی کعطل فی جمیع معانیه -
کمتل - کجعفر و علابط بسیار سخت و [illegible] [illegible] [illegible]
کیشل - [illegible] کوتاه -
کمهل - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

کنبل - کقنفذ و علابط سخت و درشت کنابل بالضم موضعیست -
کنتال - کجرو جل کوتاه -
کندلی - و بعد نباتیست که از باب دریا روید و یعرف بالشوبة قشرة الابرج [illegible] بر وصف جیب لابأس -
رجل کنفلیل اللحیة - مرد انبوه ریش و لحیة کنفلیلة ریش انبوه -
کنهدل - کسفرجل دختر ک سطبر و بسیار سخت -
کنهبل - کوتاه و درختیست بزرگ کنهبل مثله -
کهدل - کجعفر زن جوان فربه و پیرزال من الاضداد [illegible] و دختر نوجوان و نام شخصی و شاعریست -
کهل - گران جان ناگوار و اخذ الامر کهلا [illegible] [illegible] آن کار را گرفت -

فصل اللام

لعل - لغتی [illegible] و هی کلمة شک در اصلها علّ واللام زائدة [illegible] فعل و لعلنی افعل -
لیل - لیل شب و هو واحد بمعنی جمع واحدها لیلة مثل تمرة و تمر و قد جمع علی لیال فزادوا فیها الیاء علی غیر قیاس کاهل و اهال و یقال کان فی الاصل لیلاة فحذفت لان تصغیرها لییلیة -
لیل الیل و لیلة لیلاء و لیل لائل شب تاریک [illegible] شب مذکور [illegible] مثل [illegible] و [illegible] من الیوم
لیلی نام زنی [illegible] لیلی ایضا و [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -

لثاثہ - بالفتح موضعیست -

لمال - بالفتح سرمہ و بالضم وتلمل بفمہ تلمظ -

لولاد - سختی وگزند و لال جد والد احمد بن علی بن احمد الفقیہ ومعناہ بالفارسیۃ کناس والجدی والمازنی والغفاری -

فصل المیم

مثل - مِثل - بالکسر مانند یقال ہذا مثلہ ومثلہ بفتحتین والعرب تقول ہو مُثَیل ہذا بالتصغیر وہم أمیثالہم یریدون ان المشبہ بہ حقیر کما ان ہذا حقیر مثل بفتحتین داستان امثال ج - وصفت مثال بالکسر مانند - وکالبد و بستر مُثُل بضمتین وسکون ج مثال ایضاً فرمان امثلہ مُثُل ج تمثیل نگاشتن پیکر نگاشتہ مانند پیکرے تمثال بالکسر پیکر نگاشتہ تماثیل ج - مثول بالضم بخدمت پیش ایستادن وبرزمین چسپیدن وہو من الاضداد - ماثلہ چراغ پایہ ماثل رسوم مَثْل گوش وبینی بریدن (ع ف اض ۲) والاسم المثلۃ بالضم و مانند شدن بچیزے صانہ بالنار - مَثُلۃ (ض ۲) عقوبت مَثُلات ج - امثال مثلہ کردن کشتہ را و قصاص کردن ویقال للحاکم اَمثِلنی واقِصّنی واقدنی - وفلان امثل القوم ای ادناہم الی الخیر - وہم اماثل القوم ای خیارہم مُثلیٰ تانیث الامثل - مثالہ بالفتح گرامی وافزون شدن (ع بضمہا) تماثل از بیماری بہ شدن وہو الیوم امثل نعت منہ مَثَل بہذا البیت ومثل ہذا البیت بمعنی - امتثال فرمانبرداری نمودن -

مجل مَجَل - آبلہ آفتادن و شوخ بستن دست ازکار (ع ف اض ۲) ویقال ایضاً مجلت یدہ بالکسر مجلاً امجال متعدمنہ - وجاءت الابل کانہا المجل ای ممتلئۃ کامتلاء المجل -

محل - مَحْل - خشک سال وتنگی یقال بلد ماحل وزمان ماحل وارض محل وارض محول کما قالوا بلد سبسب وسباسب یریدون بالواحد الجمع - امحال خشک شدن شہر فہو ماحل ولا یقال ممحل وربما جاء فی الشعر وقحط رسیدن مردم محل ایضاً مکروبدی یقال محل بہ الی السلطان ای سعی بہ فہو ماحل ومحول - وفی الدعاء ولا تجعلہ ماحلا مصدقا - مماحلۃ ماکرۃ تمحل مکر نمودن متماحل دراز سبب متماحل بیابان دراز بے پایان وفی الحدیث امورا متماحلۃ ای فتن یطول امرہا - محال محالۃ چرخ دلو بزرگ محالۃ ایضاً فقارہ - ممحل شیر مزہ گردانیدہ -

مدل - مِدل - بالکسر مرد خرد اندام کم گوشت وبالذال المعجمۃ کذلک - تمدّل دستار بر سرو مندیل بر تن درپیچیدن لغۃ فی تمندل -

مذل - مَذِل - بکسر ۲ دہندہ - وآنکہ خود را باز نتواند داشت مذل بفتحتین بستوہ آمدن از جائے برخاستہ سرکسے - وخواب شدن پا (ع ک اف ۲) ویقال ایضاً مذلت بسری امذل بالضم مذلا ای قلقت وضجرت حتی افشیتہ - والامذلال الاسترخاء والفتور والمذل شاہ - مذیل بیمار سست کہ زبا...

نساجه وضعیف۔

مرجل ممرجل۔ بالضم نوعے از جامها منقش قال سیبویه مراجل جمها من نفس الکلمة وهي ثیاب الوشي۔

مرطل۔ ویقال مرطله بالطین ای لطخه۔

مسل مسل۔ بفتحتین آب راه ای مسیل۔

مصل ممصل۔ [illegible] آب [illegible] یعنی [illegible] بیرون تراود وآنچه از [illegible] وجراحت [illegible] یقال مصل الجرح ای سال منه شی یسیر ومصلت [illegible] اذا [illegible] قلیلا [illegible] ای قلیل۔ امصال تباه کردن [illegible] خرج کردن مال را۔ [illegible] افگندن زنان [illegible] مضغه باشد۔ ودوشیدن شبان گوسپند [illegible] تمصل ومصال وهي التي [illegible] في الغایة قبل ان تحقن۔

مطل ممطل۔ دراز کشیدن آهن را [illegible] ومطل ای ممدود [illegible] یقال مطله ومطله بحقه۔

معل ممعل۔ ببریدن وشتابه [illegible] عن حاجتي وامعلني ای اعجلني وخصی کردن خر را [illegible] معول وشتابه کردن [illegible] تباه کردن یقال [illegible] بعضها [illegible]۔

[illegible] بفتحتین [illegible]

شدیده۔ امغال [illegible] ودشکم شدن [illegible] کردن یقال [illegible]

[illegible] باسلوب [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] صاحب [illegible]

مغل [illegible] بالضم [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] فرو [illegible]

مقل [illegible] بالفتح [illegible]

[illegible]

[illegible] ویقال [illegible]

[illegible]

ملل [illegible] ملال [illegible]

[illegible] یقال [illegible]

یقال [illegible]

[illegible]

[illegible] ویقال [illegible]

[illegible] یقال [illegible]

علیہ الکتاب والیتہ یمعنی ۔ وملّت الثوب بالفتح
اذا خطتہ الخیاطۃ الاولی قبل الکف ۔ ملّۃ خاکستر و
ریگ گرم ملت الخبزۃ ملاً کوماج کردم امتلال کذٰلک
ملیل ملول کوماج یقال اطعمنا خبزا ملیلا ولا تقل
اطعمنا ملّۃ قال ابو عبیدۃ الملّۃ الحفرۃ نفسہا ملیلۃ
حرارۃ یجدہا الرجل وہی حمّی فی العظم یقال بہ
ملیلۃ وملال بالضم ۔ وبہ تململ علی فراشہ وتململ
اذا لم یستقر من الوجع فانہ علی ملّۃ ملل بفتحتین نام
جاے فی طریق مَلَل کشادہ وسلوک ومَلّ فلانٌ
یملّ اذا مرّ مرًّا سریعا امتلال کذٰلک ۔ ملّۃ بالکسر
کیش وشریعت مُلول بضمتین میل سرمہ ۔

مول ۔ مال ۔ خواستہ اموال ج ۔ مُویل تصغیر
والعامۃ تقول مُویّل بالتشدید ۔ رجل مال ای
کثیر المال ۔ مول مُؤول بالضم با مال شدن تموّل
مثلہ (ع ف اض ۲ و ع ک اف ۲) مثل خاف یخاف
تمویل مال دار گردانیدن مُول بالضم عنکبوت
معولۃ یکے ۔

مہل ۔ مہل بفتحتین آہستگی ۔ وزمان امہال
تمہیل زمان دادن مہلۃ بالضم اسم فیہ ۔ استمہال
مہلت خواستن تمہّل درنگ کردن امہلال معتدل
ودرست ایستادن ۔ وآرامیدن وسستی وقولہم
مہلاً یا رجل ویا رجلان ویا رجال ویا امرأۃ سواء
ای امہل فاذا قیل لک مہلاً قلت لا مہل واللہ
ولا تقل لا مہلاً واللہ وتقول ما مہل واللہ بمغنیۃ
عنک شیًا ۔ مہل بالضم مس گداختہ قولہ تعالیٰ
بماء کالمہل وہو دردی زیت ۔ وریم وزرد آب
وفی حدیث ابی بکر رض ادفنونی فی ثوبی ہذین
فانہما للمہل والتراب ۔

میل ۔ میل ۔ میلان تمیال ۔ مال ۔ مثل عیب
معاب فی الاسم والمصدر خمیدن وازراہ حمیدن
صلۃ بعن وجور کردن صلۃ بعلی ۔ امالہ خم دادن
میل بفتحتین کژی وخم در خلقت یقال رجل
امیل العاتق وفی عنقہ میل ۔ امیل ایضاً آنکہ
شمشیر نباشد باوے ۔ وآنکہ بزین نتواند نشست
میلا ریگ تودہ وفزک ۔ ودرخت بسیار شاخ
تمایل حج پیچان رفتن استمالت سوے خود جنبانیدن
کسے را بسخن خوش ونیکوئی تمیل متردد بودن
میان دو چیز میل بالکسر منتہاے درازی بصر
از زمین ۔ وچوب سرمہ کش وآہن وجراح وکحال
وسہ یک فرسنگ وقلم تختہ خاک ۔

مؤولۃ ومالۃ ۔ فربہ وفزک شدن مرد (ع ک فتحہا
وک اف ۲) مال بالفتح ۔ گفتن نعت منہ مئوث
منہ وجاء امرما مال لہ مالا وما مال مالۃ ای لم یستعد لہ
ولم یشعر بہ مالۃ باغ واسپابیال ج ۔
مثلہ ۔ جنبانید وحرکت داد آنرا ع ف اض ۲ ۔
ماخل ۔ گریزندہ مانع ثتلہ ۔
مرولۃ ۔ کار خود را استوار کردن ۔
امزحل السحاب ۔ ابر پیشید امزحل الثلج برف
گداخت قلب ازحل ۔
مشل ۔ کم دوشیدن تمشل کم بزی دوشیدہ

تشیل کم شیر فرود آوردن شتر ماده یا پراگنده شدن شیر آن یقال مشلت لناقة و امتشل البیت شم شیر را برکشید مشلة مثاله موشیل بالضم شہریست منها غانم بن حسین الفقیه ابو الغنائم الموشیلی او منسوب الی موشیلی و هو کتاب للنصاری وجد کان نصرانیا مشول کم شدن گوشت و فخذ مشلة ران کم گوشت و رجل مشول الفخذ۔

امضحل۔ بر وزن و معنی اضمحل۔

میکائیل و میکائین۔ بکسرها نام فرشته ایست معروف عم۔

حمار مصل۔ بالضم خر درشت۔

فصل النون

نال۔ نالان۔ نوعے از رفتار که گوئی پشت باز دارد و رجل نؤل و ضبع نؤل نعت منه۔

نبل۔ نبل۔ تیرہا ہی مؤنثه ولا واحد لها من لفظها و قیل هو واحد و جمعها نبال و انبال۔ نبال تیر دار۔ و باخفتان نابل مثل لابن و تامر۔ نابل ایضا تیر گر و کان حقه ان یکون بالتشدید مثل جتاب و قواس نبالة مصدره و ایضا زیرک و کار دان۔ و انبل القوم اعلمهم بالنبل و یقال ما انتبل نبله الا باخرة ای ما انتبه له و ما بالی به و فیها اربع لغات یقال ما انتبل نبله و نباله و نبالة و نبالته۔ نبلة بالضم عطیه نبل ج۔ نبل آگاهی و فضل نبالة مصدره عع بفتحها نبیل نعت منه نبل بفتحتین ج مثل کریم و کرم۔ و ایضا کبار القوم و صغارهم و هو

من الاضداد و نبیلة شگرف۔ و مرد انبل (فض ۱ فن ۲) سنگ استنجا و فی الحدیث اتقوا الملاعن و عدوا النبل و المحدثون یقولون بالتحریک۔ منابلة تیر در کردن به تیر انداختن یقال نابلته فنبلته ای کنت اجود منه نبلا و یکون ذلک فی النبل ایضا۔ تنبل بالفتح تیر انداختن و غالب آمدن به تیر اندازی و فضل۔ و بصلاحت شتر قیام نمودن۔ و راندن شتر سواران (عع فت اض ۲) استنبال تیر خواستن انبال تیر دادن تنبیل دادن یقال نبلنی حجارة الاستنجاء ای اعطنی و نابلت فلانا بعدها ای نا و نسیا بعد شیء۔ تنبل تیر دستی نمودن۔ و تیر با خود دادن و فضل نمودن از خود۔ و مردن شتر و مردم و جوان تنبال بالکسر کوتاه۔

نتل۔ نتل کشیدن به پیشانی۔ و پیشی گرفتن و گرو دوے آب پرکنده و در بیابان و فن کنند نتل بالتحریک مثاله استنتال پیش از صف شدن یقال استنتل من الصف ای تقدم اصحابه و آماده گی کردن کار را اضافة بالالام۔ تناتل انبوه شدن علف ناتل بفتح التاء نام مرد است از ...

نثل۔ نثلة۔ زره فراخ مثل نثرة یقال نثل علیه ای القاها عنه و لا یقال نثرها۔ نثیلة نال چاه و نثل خاک از چاه بیرون آوردن (عع فت اض ۲) انتثال کذلک۔ و یقال حفرنک نثل بفتحتین ای محفورة۔ نثیل سرگین یقال لکل حافر نثیل و نثل اذا راث۔ و نثلت کنانتی اذا استخرجت ما فیها من النبل

وکذلک اذا نفضت ما فی الجراب من الزاد - وتناثل الناس الیه ای انصبوا -

نجل - نجل نسل - و فرزند - وزه ویقال نجله ابوه ای ولده - فرس ناجل ای کریم النجل وانداختن چیزیرا (ع ف اض ۲) یقال نجل الناقة الحصی بمناسمها و به نیزه زخم فراخ زدن یقال نجله ای طعنه واوسع شقه و شگافتن پوست و باز کردن اهاب منجول ونجلت الارض اخضرت ای اخضرت یعنی زهاب ناک شدن زمین - و پیش باز زدن کسی را چنانکه دو رغلطد ویقال من نجل الناس نجلوه ای من شاتمهم شاتموه و بیرون آوردن استنجال بسیار زه شدن زمین نجیل شکستهاء برگ هرم و آن نوعی از درختان شوره است نواجل شتران که آن برگ را بخورند نجل بالکسر داس نجل بفتحتین فراخ چشم زدن (ع کادنا) رجل انجل وعین انجلاء وطعنة نجلاء نعت منه نجل ج - وسنان منجل ای واسع الطعنة انجیل بالکسر کتاب عیسی علیه السلام یذکر و یؤنث فمن انث اراد الصحیفة ومن ذکر اراد الکتاب -

نحل - نحل - زنبور نحلة یکی یقع علی الذکر والانثی حتی تقول یعسوب وهو نر گشنه ولاغر - وسخن بستن بر کسی که او نگفته باشد نحول شعر و سخن بر بسته بر خود که دیگری گفته باشد نحل بالضم عطیه دادن (ع بفتحهما) نحلی علی فعلی بالضم عطیه نحلة بالکسر کابین زن دادن بی عوضی و بی طلبی و پیدا کردن و نامیدن کابین را و دعوی کردن نحول لاغری ولاغر شدن (ع بفتحها) انحال تحنحنه و نحل جسمه بالکسر ایضا وبالفتح افصح - جمل ناحل ای مهزول - سیوف نواحل شمشیرها باریک و تنک شده انتحال شعر دیگری را بر خود بستن تنحل مثله و ایضا خود را بدیه بستن -

نخل - نخل نخیل - درخت خرما نخلة یکی نخل ایضا نوعی از زیور - و نخالة بالضم سبوس منخل بضمتین پرویزن وهو احد ما جاء من الادوات علی مفعل بضمتین وبفتح الخاء ایضا لغة - انتخال استقصا کردن و بهتر را گزیدن تنخل گزیدن ناخل الصدر ای ناصح - بطن نخلة نام موضعی میان مکه وطائف منخل بفتح الخاء مشدد نام شاعری متنخل بکسر الخاء نام شاعری از هذیل -

ندل - ندل - از جای بجای بردن - و ربودن وتندلت الدلو اخرجتها من البئر رجل مندل (ک اف ۳) نعت منه - مندیل بکسرتین دستار خوان و دستار که بر میان بندند یقال تندلت بالمندیل وتمندلت ایضا - مندلی بوی خوش مندل شهریست از هند که آن عطر بوی منسوبست بدان قندل بضم الدال وفتحها فدر نجاب یعنی آنکه بشب با چنان نماید که مردم را فرو میگیرد وهو مقدمة الصرع - تودلان دو پستان متودل بکسر الدال پیر جنبان از غایت پیری ویقال تودلت خصیاه ای استرختا

وشی الرجل مشو دلا ای مشی مستر خیا۔ انذوال
روان شدن شکم۔
نذل۔ نذاله۔ فرومایه شدن (ع ع بقصسا)
فهو نذل و نذیل نعت منه۔
نزل۔ نزل۔ بالضم آنچه پیش مهمان فرود آینده
نهند از طعام وجز آن انزال ج۔ و فزونی و برکت
نزل بفتحتین مثله یقال طعام کثیر النزل والنزل
نزالة صاحب صاف شدن زمین چنانکه باندک
باران سیل ازو روان شود (ع ع ک افته ۲)
ارض نزلة ک ۲ و مکان نزل نعت منه۔
فقط نزل ای مجتمع و یقال وجدت القوم علی نزلاتهم
ای منازلهم و علی استقاماتهم۔ نزول فرود آمدن
منزل بفتحتین کذالک (ع ع فت ک ۲) منزل ایضا
ک ۲) جای فرود آمدن۔ و سرای۔ و آب خور
منزلة مثله و ایضاً مرتبه و عزت و هی الاصح۔
تنزل ایضاً فرود آمدن بمعنی استنزال از مرتبه
فرود افتادن۔ و فرو فرستادن منزل بالفتح الانزال
کذالک و فرود فرستاده قوله تعالی انزلنی منزلا
مبارکا۔ تنزیل فرو فرستادن۔ و ترتیب انرا
تنزل بدرنگ فرود آمدن انزال فرود آوردن
نزاله بالضم آب مرد نزال مثل قطام بمعنی انزل
و هو معدول عن النازلة نزال بالکسر فرود آمدن
دو گروه باهم در حرب تا نازلة شعنی نزلة زکام یقال
به نزلة و قد نزل لیستعمل مجهولا و یکبار فرود آمدن
و منه قوله تعالی و لقد راه نزلة اخری ای مرة۔

عله و انزال البطن منه خصه (زد ول) و ذکره فی مادة جوهری - ت

نزیل مهمان فرود آینده و قوله تعم جنات الفردوس
نزلا قال الاخفش هو نزول الناس بعضهم علی بعض
نسل نسل۔ فرزند۔ وزه۔ و زادن (ع ع ون
ض ۲) و بر انداختن مرغ و افتادن آن۔ و زرفتن
پشم متعدد لازم انسال کذالک و تنسل پشم ریختن
شدن ستور را۔ و پیشی کردن بر قوم یقال
انسلت القوم ای تقدمتهم۔ تناسل از یکدیگر زادن
نسولة بالفتح ناقه که بجهت زه نگاه دارند۔ نسل
بفتحتین شیر که از پستان بی دوشیدن بیرون آید
نسیل عسل گداخته و از موم جدا شده۔ و آنچه افتد
از پر و پشم و جز آن نسال بالضم کذالک نسل
نسلان جامه از کتف افتادن۔ و بشتاب دویدن
(ع ع فت ک ۲ و ض ۲) قوله تعالی ربهم ینسلون۔
نشل نشل۔ گوشت برکشیدن از دیگ
(ع ع فت ض ۱) انتشال کذالک منشل منشال
بالکسر آنکه گوشت برکشیدن از دیگ منشل ناشلة
ران کم گوشت نشیل گوشت بی توابل پخته
نشال بفتحتین جاست خاتم از خنصر۔
نصل نصل۔ پیکان و تیغ و کارد و دسته
نصول نصال ج منصل بفتحتین (ض افته ۲)
تیغ نصول زائل شدن رنگ حنا از دست۔
و بیرون افتادن پیکان از تیر و سم از ستور و
موی از خضاب یقال لحیته ناصل بلا ها (ع ع
فت ض ۱) و در ماندن پیکان در جای و منه الانصال
تنصیل پیکان از تیر بیرون کشیدن و یقال المنصل

وهو کقولهم قرؤت البعیر وقذیت العین اذا خرجت
منه القراد والقذی وپیکان در نشاندن در تیر
وهو من الاضداد - انصال سنان از نیزه بیرون
کردن وکان یقال لرجب فی الجاهلیة منصل الاسنة
ومنصل الال لانهم کانوا ینزعونها فیه لا یغزون -
تنصیل پیوند میان کردن وسر من تحت اللحیین -
تنصل بیزار شدن از گناه وبیرون کشیدن
خود را استنصال بیرون کشیدن یقال استنصل
الهیف السفا یعنی انگند باد گرم خاک را -
نضل - مناضلة - نضال تیراندازی باهم
کردن یقال ناضلته فنضلته ای غلبته فی النضال
انتضال تناضل کذلک وسخن وشعر نبرد کردن
یقال انتضلوا بالکلام والاشعار - وفلان یناضل
عن فلان اذا تکلم عنه بعذره ودفع - انتضال
ایضا دست اندر افگندن تیر در رفتن - وبرگزیدن
نضلة نام مردی ابو نضلة کنیت هاشم بن عبد مناف
نطل - ناطل - کوزه که شراب پیمایند بدی
نیاطل ج - نیطل دلو - وسختی نطول بالضم آب
جوشانیده بدارو با بجای ریختن عع وف اض ۲
نطول بالفتح آن آب -
نعل - نعل - م وهی مؤنثة نعیلة تصغیرها ودر زمین
درشت که سنگ ریزها از وی درخشند - وپیکه
بر گوشه کمان زنند یقال نعلت وانتعلت نعل
پوشیدم عع بفتحها ناعل بانعل ویقال لحمار الوحش
ناعل لصلابة حافره - انعال نعل بستن یقال انعلت

انعلت خفی ودابتی ولا یقال نعلت نعل السیف
آهن وغیره بن نیام شمشیر فرس منتعل یدا ورجل
اسپ که میان سم ورسغ وی سپید باشد
واز آن بر تر نگذرد وچون از رسغ برگذرد آنرا
محجم گویند ودبة منعلة نعال از بیخ برکنده -
نغل - نغل - کفتار نر - ونام مردی ودر ازش
نغالة نغار پیران سست -
نغل نغل بفتحتین تباه شدن پوست و
فلان نغل ای فاسد النسب والعامة تقول
نغل بالسکون کینه ورشدن عع ک اف ۲
یقال نغل قلبه علی وسخن چینی وتباهی کردن
میان مردم -
نفل - نفل - نافلة - عطیة وعبادت که واجب
نبود ومنه نافلة الصلوة ونبیره انتفال ودور شدن
وبیزار شدن از چیزی نفل بفتحتین غنیمت انفال
ج تنفیل غنیمت دادن تنفل تطوع گذاردن
نفل ایضا گیاهی نفل ض اف ۳ بعد از نوه
با وسه شب دیگر نوفل دریا - ومرد بسیار عطا -
ونام مردی وسفی نوفلة نمکدان -
نقل - نقل - از جای بجای بردن عع
ونه اض ۲ وموزه - ونقل کهنه - ودیر کرده -
ودیر کردن نقل بالکسر شد یقال جاء فی نقلین له
نقال ج منقل بفتحتین کذلک وفی حدیث
ابن مسعود رض ما من مصلی لامرأة افضل من اشد
مکان فی بیتها ظلمة الی امرأة قد یئست من البعولة

فهی فی منقلبها قال ابو عبید لولا ان الروایة اتفقت
فی الحدیث والشعر ما کان وجه الکلام عندی الا [illegible]
منقل ایضا راه و رکوه منقلة مرحلة نقل بالضم
ما ینتقل به علی الشراب ونقلة اسم من الانتقال
من موضع الی موضع - نقل بفتحتین [illegible]
[illegible] دیگر نبند و سنگستان با درخت یقال
مکان نقل بالکسر و سنگ و بیاری شتر و [illegible]
وحاضر جوابی در سخن رجل نقل کسی که [illegible]
مناقلة با یکدیگر سخن گفتن نقیل راه و نوعی
از رفتار [illegible] - و پاره که بر اهل [illegible]
شتر زنند انقال ج - انقال [illegible]
تنقیل کذلک و ایضا [illegible] نقل و [illegible] تناقل
بکسر القاف [illegible] کسی که استخوان او [illegible]
شکسته باشد تنقل برگشتن و [illegible] انتقال
کردن مناقلة الفرس ان یضع یده ورجله علی
غیر حجر [illegible] نقله فی الحجارة - انقال بکسر یکباره
و دو باره آب [illegible] شتر بچه [illegible]
[illegible] یقال [illegible] منقل - ناقلة مردم از جای
بجای رونده خلاف قطان - انقال از [illegible]
از [illegible] -
[illegible] [illegible] پیر [illegible] انگیزاریدن -
نکل نکل بالکسر [illegible] لجام - و [illegible]
راه بر رجل نکل ونکل بالکسر بفتحتین [illegible]
[illegible] هر [illegible] که از [illegible] شود دشمنان
[illegible] ویقال رماه الله بنکلة ای بما ینکله

عقوبت کردن و عبرت دیگران گردانیدن
نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل بالانسان
نکول باز ایستادن از دشمن و از سوگند [illegible]
[illegible] ناکل [illegible] عدول [illegible]
[illegible] ینکل [illegible] قوی فی [illegible]
ان الله تعالی یحب النکل علی النکل ای الرجل القوی
المجرب علی الفرس القوی المجرب -
نمل نمل [illegible] انامل [illegible]
[illegible] نمل [illegible] اصابع انمل و [illegible]
اندام [illegible] اطبا [illegible] ایضا [illegible]
[illegible] علی [illegible] اذا کان
[illegible] و فلان [illegible] بالضم [illegible]
[illegible] ایضا [illegible] تمام انمال کذلک
[illegible] سر انگشت انامل ج -
نول [illegible] نول کذلک
انوال ج - نول ایضا [illegible]
وعطا [illegible] یقال [illegible]
ایضا - ویقال [illegible] واحدا [illegible]
واحدة [illegible] قولهم لو کان ان [illegible]
کذا ای [illegible] من التناول -
نوال [illegible] نوال ایضا [illegible]
[illegible] والا [illegible]
[illegible] و [illegible]
[illegible] ما [illegible]
و [illegible] من الاضداد

نهل بفتحتین ج - مثل طالب وطلب جمع ناهل
نهال مثل جمل وجمال - نهل بالسکون والحرکة
نخست خوردن - وتشنه وسیراب شدن ع
ک ا ف ۱ نهال بشد منه منهال نام مردے -
نهشل نهشل گرگ - وچرغ - ونام مردے
ابو نهشل کنیت مردے -
نیل نیل - یافتن ع ک ا ف ۳ مثل نخافة
بخافة - انالة دادن نیل بالکسر رود مصر قالة
نام نیلے - وبتنه -

نیدال - کزبیج بالا والنیدلان وبضم دال النیدلان
فی النیدلان -
الناجیل - بالضم لغة فی الناجیل -
نطل - کزبیج بالاے بار و مرو کرپیزه
تاملة - رفتار بندی وقد تامل یعنی چنین رفتار کرد
نبتل - کجعفر بسیار سخت و موضعے ونام شخصے و
عبدالله بن نبتل کان منافقا -
ناجیل - جو بهندی ناجیلة یکے وقد یحرک یا
فی القول الکریم مثنیا انثیون ناجیلة واما البحرة فی
الاطواق ذکر فی القاف وتواجیة الشیخ منها
اسمال المیدان والطری باہی بہ دا -
النعابل - سبط طارق بن ونیق -
تغطلة - آهستگی دویدن وبه چپ و دست
تاوناوان خرامیدن -
تغبول - کزنبو پرنده ایست ونبا ایست -
رجل منغدل الرأس - فروشته سر بابزرگی وسطبری -

برذون تعضل کجعفر گران -
تکیتل مصغر اصحابی -
تاشل - که به مرد ناتوان -
نهبلة - کهنسال شدن یقال شیخ نهبل
وعجوز نهبلة نهبلة ایضا رفتاریست باگرانی وشتر
ماده دفرک وفی الترمذی فی حدیث الدجال
فیطرحهم بالنهبل وهو تصحیف والصواب بالمیم
نهصل - کجعفر مرد سال خورد وکلان از
کرکس وبازه -

فصل الواو

وأل - وأل - وؤول - پناه گرفتن ع فا
ک ۲ موئل پناه موألة کذالک مثل مفعلة موالة
رهایش جستن وأل مثل وعاء سرگین ومربله
یقال ان وقد هم الوألة آوألت الماشیة
فی المکان ای اکثرت فیه بابوالها وابعارها -
استوال گرد آمدن شتران اول نخست ونقیض
آخر واصله أوأل علی أفعل مهموز الاوسط
فقلبت الهمزة واوا وادغمت یدل علی ذلک
قولهم هذا اول منک والجمع الاوائل والاوالی
ایضا علی القلب والاولون ایضا وقیل اصله
وَوَّل علی فوعل قلبت الواو الاولی همزة و
لم یجمع علی اواول لاستثقالهم اجتماع الواوین
بینهما الف الجمع وهو اذا جعلته صفة لم تصرفه
تقول لقیته عاما اول ولا تقل عام الاول
وتقول ما رأیته مذ عام اول بالرفع للصفة کأنک

قلت اول من عامنا وبالنصب للظرف كانك
قلت هذا عام قبل عامنا وضمته على الغاية فى قولك
ابدأ بهذا اول اى قبل وان اظهرت المحذوف
نصبت كما تقول اول فعلك وان لم تر شيا
يوما قبل امس قلت ما رأيته مذ اول من امس
فان لم تره يومين قبل امس قلت ما رأيته
مذ اول من اول من امس ولم تجاوز ذلك۔
ويقال هذا اول بين الاولية اولى مونث اول
ج۔ مثل اخرى واخر۔ وائل پدر قبيله۔

وبل۔ وبالت بفتحتين گرانى وناگوارندگى وبل
وبال گران وناگوار شدن ع بضمها وبيل
قطعت [illegible] وابنها [illegible] است ستبر وبل شاه وبيلها
بند بهيزم وبيل شاه۔ ويقال بالشاة وباتة اى
شدة الحمل وقد استوبلت الغنم۔ واستوبلت البلاد
اى استوخمتها وذلك اذا لم يوافقك فى بدنك
وان كنت تحبه۔ ووابل باران بزرگ قطره وبل
[illegible] منه ع وبذلك ع ومنه [illegible] قوله
وقوله تعم فاخذناه اخذا وبيلا اى شديدا [illegible]
وبيل وعذاب وبيل شديد۔ وابلم [illegible]
از سر بازو۔ وبال بالفتح نام اسپے۔

وثل۔ وثل بفتحتين رسن از ليف وثيل ليف
وثال هر رسنے وثالة نام مردے۔

وجل۔ وجل بفتحتين ترسيدن ع ك ا
ف ۲ موجل كذلك وبكسر الجيم جاے ترس و
فى المضارع اربع لغات يوجل وياجل وييجل
وييجل وكذلك فيما اشبهه من باب المثال اذا كان
لازما فمن قال ياجل جعل الواو الفا لفتحة ما قبلها
ومن قال ييجل بكسر الياء فهى لغة بنى اسد فانهم
يكسرون ياء المستقبل اذا كان بعدها ياء اخرى
لتقوى احدى اليائين بالاخرى ويقولون انا ايجل
ونحن نيجل وانت تيجل ولا يكسرون الياء فى يعلم
والامر منه ايجل صارت الواو ياء لكسرة ما قبلها
وتقول انى منه لاوجل ولا يقال فى المونث
وجلاء ولكن يقال وجلة ورجل وجل۔

وحل۔ وحل بفتحتين گل تنک موحل بالفتح
مصدر منه وبالكسر المكان والاسم۔ وحل بگاوان
افتاده ريق فيه۔ واستوحل المكان۔ وحل الرجل
بالكسر اى وقع فى الوحل۔ واوحله غيره۔ وواحله
فوحله اى غلبه فيه۔

وذل۔ وذيلة آيينه وپاره نقره ووذائل
وذال بالكسر پاره گوشت يقال قد توذلوا اللحم
اذا قطعوه قطعا۔

ورل۔ ورل بفتحتين جانورے چون سوسمار
ورلان بالكسر اورال اقورال ج۔

وسل۔ وسيلة سبب ودستاويز وسائل ج
ق۔ توسيل توسل نزديكى جستن بچيزے يقال
وسل الى الله تعم وسيلة وتوسل اليه بوسيلة اى
تقرب اليه بعمل۔ توسل ايضا دزدى يقال اخذ
فلان ابلى توسلا اى سرقة۔ الواسل الراغب
الى الله تعم۔ موسل نام اسپے۔

وشل - وَشَل بفتحتین آب اندک و فی المثل
وشل بالرمل اوشال و نام کوهے بتهامه وشلان
چکیدن آب ع ف ک ۲ جبل واشل یقطر منه
الماء - و جاء القوم اوشالا ای تبع بعضهم بعضا
وشول بالضم کمی بهره - وسستی یقال فلان
واشل الحظ ای ناقصه - ناقة وشول بالفتح
بسیار شیر

وصل - وَصْل - پیوند اوصال ج - وضد الهجر
و پیوند کردن جامه و یقال هذا وصل هذا ای مثله
وصول رسیدن (ع ف ک ۲) یقال وصلته
و وصلت الیه - وصلة بالضم پیوستگی و بینهما وصلة
ای اتصال وصل ج - وَصْل - صلة پیوستن و
پیوسته شدن - و عطا دادن اوصال مفاعل
والوصیلة الشاة التی تلد سبعة ابطن عناقین
عناقین فان ولدت فی الثامنة جدیا ذبحوها
لآلهتهم وان ولدت جدیا و عناقا قالوا وصلت
اخاها فلا یذبحون اخاها من اجلها ولا تشرب
لبنها النساء - اتصال رسیدن و پیوستن وصیلة
ایضا عمارت - و فراخی - و زمین فراخ وصائل
جامه‌هاے مخطط یمانی واصلة موے پیوند کننده
مستوصلة آن زن که بموے او پیوند کنند و
و فی الحدیث لعن الله الواصلة والمستوصلة -
توصل پیوستگی جستن بلطف تواصل پیوستگی کردن
ایصال رسانیدن و پیوندانیدن توصیل مبالغة
فی الوصل - مواصلة وصال پیوسته داشتن
ومنه المواصلة فی الصوم - موصل بکسر ها نام شهر
و پیوند رسن - و میان ران و سرین شتر وَاصِل
نام مردے اوصل ج -

وعل - وَعِل ک ۲ بز کوهی وُعول اَوعال
ج - و فی الحدیث یظهر التحوت الوعول ای یغلب
الضعفاء علی الاقویاء - وعل بسکون ۲ پناه - و
چاره یقال مالی عن ذلک وَعَل و وَعْل ای مالی
منه بد - توعل بر آمدن بز کوهی و جز آن بر کوه
وَعالة نام شاعرے -

وغل - وغول - در درخت رفتن و نهان شدن
وَغْل بسکون ۲ بر مجلس شراب کسے ناخوانده در آمدن
واغل نعت منه ع ف ک ۲ و شرابے که واغل
خورد - و مرد فرومایه و چاره یقال مالی عن هذا الامر
وَغْل ای بد - وغل ک ۲ بدخوار - ایغال تیز رفتن
توغل دور در شدن و رفتن -

وقل - وَقْل - درخت مقل - و بر آمدن بر کوه
ع ف ک ۲ توقل بکوه بر آمدن یقال منه
وَعِل وَقِل بضم القاف و کسرها مثل ندس - و
فی المثل اوقل من غفر وهو ولد الاروية اسم
الوعل - و فرس وَقِل اذا احسن الدخول بین الجبال

وکل - رجل وَکَل بفتحتین و وکلة مثال همزة
و تُکَلة ای عاجز یکل امره الی غیره و یتکل علیه -
و موکل بفتحتین نام جاے و واکلت الدابة ای
اساءت السیر - فرس واکل یتکل علی صاحبه
فی العدو و یحتاج الی الضرب - و یقال دابة فیها

وکال بالفتح والکسر ای کسل - وکیل م توکیل وکیل گردانیدن وگذاشتن کار را بکسے وکالة بالفتح والکسر اسم فیہ - توکل اعتراف بعجز و اعتماد بر غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیہ و اتکلت علی فلان فی امری ای اعتمدتہ واصلہ اوتکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلہا ثم ابدلت منہا التاء فادغمت فی تاء الافتعال ثم بنیت علی ہذا الادغام اسماء من المثال وان لم تکن فیہا تلک العلة توہمان التاء اصلیة لان ہذا الادغام لا یجوز اظہارہ فی حال فمن تلک الاسماء تکلة تکلان - تخمة تہمة تجاہ تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلة وتخیمة لا تعید الواو لان ہذہ حروف الزمت البدل فبقیت فی التصغیر والجمع - وکل وکول کار بکسے گذاشتن عجز من اکسم یقال وکلہ الی نفسہ وامر موکول الی رایک مواکلہ بر یکدیگر اعتماد کردن -

ولول - ولولہ - ولوال - بانگ و فریاد کردن زن -

وہل - [illegible] وہلہ اول [illegible] اول [illegible] وہل [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

وجہم یقال ویلہ و ویل لہ وفی النہایة ویلاہ وندخل علیہا الباء فتقول ویلة ویقال ویل لہ و ویلالہ الرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار فعل فاذا اضفتہ لم یکن الا النصب -

وقل [illegible] کسانے کہ از شراب شکم پیش شوند اقل [illegible]

وول [illegible] [illegible] [illegible] -

وہل [illegible] [illegible] [illegible] -

وقل [illegible] وقلة [illegible] وقل [illegible] اوان کردم [illegible] [illegible] -

[illegible] بن مالک بن النخع ابو بطن [illegible] [illegible] -

اول [illegible] فال [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] -

	فصل الہاء	
[illegible]	[illegible]	[illegible]

هبل شاب چب... مردم و شتران گران سنگ
سال خورده تهبیل اهبال ایشا گران کردن
گوشت کسی را ... نعت منه. اهتبال
غنیمت شمردن و حیلت کردن یقال اهتبلت
غفلته ای اغتنمت. هتبل کذا ب. هبال صیاد
فریبنده و قیل ... ای محتال. هبل ...
نام بتی که در کعبه بود. هنبلة رفتار گفتار لنگ
نون زائده.

هتل. هتال مثل هتان تنک باریدن ابر
... هتل هتلان کذلک سحاب هتل
... نعت منه.

هتمل. هتملة سخن پوشیده گفتن.
هجل. هجل زمین پست میان کوه تهجیل فحش
شنوانیدن و دشنام دادن. و چوب و تازیانه
انداختن. هوجل شتر تیزرو. و مرد احمق. و دشت
بی نشان و زمین ناهموار.
هدل. هدیل بانگ کبوتر نر و بانگ کردن وی
... یقال الهدیل فرخ کان علی عهد
نوح النبی علیه السلام فصاده جارح من جوارح الطیر
قالوا فلیس من حمامة الا وهی تبکی علیه. هدل
فرو هشتن ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

سر فرود آورده.
هدمل. هدمل بکسرتین جامهٔ کهنه ... مثال
... ریگ بسیار ریخت.
هذل. هذلول بالضم مرد سبک. و تیر سبک.
و تل خرد ... هوذلة جنبان بیرون آمدن
بول شتر. و اضطراب کردن و دویدن و جنبیدن
دلو و هوذل السقاء اذا تمخض. هذیل مصغر ابی
از مضر. و نام مردی هذلی منسوب.
هذمل. هذملة نوعی از رفتار.
هرجل. هرجلة رفتار شوریده هرجل شتر تیز رو
میم زائده هرجلة ناقهٔ گزیده نیکو.
هرطل. هرطال بالکسر دراز.
هرقل. هرقل بکسرتین علی وزن خندف
ملک روم و یقال هرقل بوزن دمشق.
هرکل. هرکولة علی وزن برذونة زن ضخم
شگرف اندام ازان شهرین هراکلة جای موج دریا
هرمل. هرملة برکندن موی شعر مهرامل
موی ماسی افتاده.
هرول. هرولة نوعی از رفتار و دویدن
هزل. هزل بیهوده ضد جد ...
هزال بالضم لاغری یقال هزلت الدابة هزالا ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
هنول ... [illegible]

هشل - هَشِیْلة - الاغ شترکه بے دستوری غیرے
بنشیند و باز گرداند -
هضل - هیضلة - زن ضخم میانه سال - و ناقه
بسیار شیر - و آوازهاے مردم هیضل لشکر بسیار
هطل - هَطْل - پیاپے شدن باران - و شتاب
رفتن آن (ع ف ک ۲) هطلان تهطال کتهتان
سحاب هَطِل و مطر هطل نعت منه هُطَّل جمع هاطل
دیمة هطلاء و لا یقال سحاب اهطل کقولهم امرأة
حسناء و لا یقال سحاب اهطل کقولهم امرأة حسناء
و لا یقال رجل احسن - هِطْل بالکسر شتر مانده کننده
ناقه هطلی آهسته رو - و کاهل هَطّال نام کوهے
و ابر نیک بارنده - هیاطلة گروه از مردم ترک و
خلج و اهل طخرستان - هیطل روباه و گروهے
اندک از مردم
هقل - هِقْل - بالکسر شتر مرغ جوان -
هکل - هیکل - شکوه و کالبد و پیکر - و اسپ
دراز ضخم - و بناے بلند و خانه ترسایان -
هلل - هِلال - بالکسر ماه نو تا سه شب ثم هو قمر و
چنبر آهن چرخ - و نام قبیله از هوازن - و آب اندک
و تنگ چاه و سنان دو شاخ - و گوشه سنگ آسیا
از شکسته بود - تهلل درخشیدن برق و روے
از شادی یقال تهلل وجهه و استهل الصبی و
روان شدن اشک - انهلال ریخته شدن باران
و ابر - تهلیل لا اله الا الله گفتن یقال قد اکثرت
من التهلیل ای من قول لا اله الا الله - و بانگ

یقال هل فاهلل ای فاجبن - هلل بفتحتین ترس
یقال هَلَّل فلان تهلیلا ای رجع فرقا - و اول باران
استهلت السماء و ذلک فی اول مطرها یقال هو صوت
وقعه - و استهل الصبی ای صاح عند الولادة -
و اهل المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة - و اهل بالتسمیة
علی الذبیحة قوله تعالی و ما اهل لغیر الله به ای
نودی علیه بغیر اسم الله و اصله رفع الصوت -
و اهل الهلال و استهل مجهولا و استهل معلوما ای
تبین و لا یقال اهل - و یقال اهللنا هلال کما یقال
ادخلناه فدخل و هو قیاسه - هلل بفتحتین ترس
و هو معرب - ثوب هلل جامه تنک بافته - هلهلة
تنک بافتن جامه را شعر هلهل ای رقیق - مهلهل
اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر
و یقال هلهلت ادرکه ای کدت - هلاهل آب بسیار
و صافی و یقال ذهب بذی هلیان بکسرتین
و تشدید اللام اذا ذهب بحیث لا یدری - هلا
راندن اسپ هال مثله ای اقربی - هل مخففا
هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شددته -
قال الخلیل قلت لابی الدقیش هل لک فی ثریدة
کان ودکها عیون الضیاون فقال اشد الهل
قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا
ای هل لک فیه حاجة قل لی فیه او مالی فیه او ان
لی فیه و لا تقل ان لی فیه هلا - و یقال ما [illegible]
عنده هلة و لا بلة ای شیئا و قد ذکر فی بله - و هل
ایضا بمعنی قد قوله تعالی هل اتی علی الانسان ای

قد اتی وبمعنی ما - یقال ہل ہی الا کذا او کذا ای
ما ہی قولہ تعالی ہل من الخیر الا اللہ - ویقال
ہلا قلت چرا نگفتی وہلا استعجال وحث یقال حی
ہلا الثرید ومعناه ہلم الی الثرید یعنی بشتاب بیو و...
یستوی فیه الجمع والواحد والمونث فتحت یاء
حی لاجتماع الساکنین وبنیت مع ہل علی الفتح
وجعلتا اسما واحدا مثل خمسة عشر واذا وقفت
علیه قلت حی ہلا والالف لبیان الحرکة کالهاء
فی کتابیه وحسابیه لان الالف من مخرج الهاء
وفی الحدیث اذا ذکر الصالحون فحی ہل بعمر ...
علیک بعمر ای انه من اہل ہذه الصفة ویجوز التنوین
فی حی ہلا فیجعل نکرة وہلا التنوین فی الوقف
... ان حی ہل کقولہم فی الاذان
حی علی الصلوة حی علی الفلاح وانما ہو دعاء
الی الصلوة والفلاح وحکی ان بعض العرب
یقول حی ہل الصلوة یصل بہل کما یوصل بعلی
ومعناه ائتوا الصلوة واقربوا منها وہلموا الیها
وقد حیعل المؤذن کما یقال حولق وتعبشم مرکبا
من کلمتین وربما الحقوا بها الکاف فقالوا حی
ہلک کما یقال رویدک والکاف للخطاب فقط
ولا موضع لہا من الاعراب -

ہلل تہلیل - ... [illegible] ... عع ف ا
... اک ٣ ہلال ... یقال ... [illegible]
ناخن ... [illegible] ...
آغاز ... [illegible] ... الا ان ...

لا یکون الا لیلا والسل یکون لیلا ونہارا یقال ابل
ہمل ہاملة ہمال ہوامل کلہا لغت وترکتہا ہملا
ای سدی بلا راع وفی المثل اختلط المرعی بالہمل
وہمل ایضا آب کہ او را باز دارندہ نباشد
اہمال فروگذاشتن چیزے را بخود وہمل سخن کم
آشنا استعمال نکنند -

ہول - ہول - ترسانیدن (عع ف اض ٢)
مکان ہیل ای مخوف ہائل یا شیخ کذلک -
اہتیال ترسیدن تہویل ترسانیدن ترسا ویل
کلا سے ترسانندہ دیگہا سے کو باکون تہول
سوگند با آتش خورندہ ہولة آتش کہ بسے سوگند
خورند وآن در جاہلیت بودہ است تہویل ایضا
خود سا چیزہا ولباس آراستن تہول ...
... خود او ... گرد ... ناگاہ ...
ہالة ... خرمن ماہ ... [illegible]

ہول ہیل - فرو ریختن آرد در انبان ودیگ
وخاک ... عع ف اک ٣ انہیال ریختہ شدن
وفی المثل محسنة ہیلی یضرب لمن عمل وہو فیه
مسیئ - تہیل روان شدن ... ریختن
تہیال وتہیل ویقال جاء بالہیل والہیلمان
ای بالمال الکثیر وقیل بالرمل والریح ہیلان
نام ... نام جائے -

ہیکل کسفرجل جوان خوش اندام -
ہملات - تباہی و ... گی -
فرس ہیکل ... کلان ... -

هبل - کسبحل مرد بسیار موی و ژولیده موی
که سر خود را شانه نکند و گران جان -
هراعلة - فرومایگان -
هزامل - آوازها و اصلها الازامل -
هنبل الرجل - بیامد و بچه در رفتار کرد -
هنتل - بالفتح موضعی -
هنجل - کقنفذ گران -
هندویل - کزنجبیل و خرک و مرد گول را -

سست و ناتوان -

فصل الیاء

یلل - یلل بفتحتین کوتاهی دندان بالا و کژی
آن رجل ایل بتشدید اللام و امرأة یلاء نعتان -
یلیل نام موضعی -
یذبل - قبیله است از قریش خلوا هیرنا الباء الموحدة
قبیله است و یکی اعنی بنی عامر بن لوی -
یولق - بالفتح جد احمد بن محمد الیمنی -

باب المیم

فصل الالف

اثم - آثوم - بالفتح زشت که بجهت فعل و ستی پیکا
شده و اصله فی السماد تحقیق عمر تا ان شعیر الیا
واحدة - اثم شیوان - تنشان کرد آمده و بیابت
اثم باشادی و یقال تشقت خیر ته و خدود
باید ی اثم ای فساد و عند العامة المسیب
یقولون کنا فی ماتم فلان و الصواب ان یقال
فی مناحة فلان اثم وزج - اثم نام و ادی است -
اثم - اثم - بالکسر بزه و شعرنا اثم بزه کار شدن
(ع ک ا ف ت م) اثم ایثم آثوم بزه مند شدن و اثم
یاثم (ع ف ا ک م ف م) ای عده علیه ذنبا
فیه اثوم - اثام و بزه افگندن تأثیم بزه
نسبت کردن تأثم خود را بزه کار داشتن
و از بستادن از بزه آثام پاداش بزه فرا
یلق آثاما ای جزاء فوق تاثاما آهسته رود
ای آثم - ای تعینه اجات آجم اجام آجم ابا

ایج - کما قلنا فی ثمرة - اجم بفتحتین ایضا بستوه آمدن
از یک نوع طعام (ع ک ا ف ت م) آجم بیشه
آن ذات آجل و نام موضعی بشام آجم بضمتین ایضا
نام بیشه از سنگ و بیشه - و حرفا که بی سنگ
باشد قال الاصمعی هو حصن مبنی بحجارة
فقط تأجم النار ای اشتعل - و تاجمت النار
مثل تاججت و ان لما لاجیا و اجیا - و فلان
یتاجم علی فلان ای اشتد غضبه علیه و کمده
ادم - آدیم - روی پوست آدم آدم و شرق
مثل رغیف و ارغفة و روی زمین ادم و بیشاپور
پوست از جانب گوشت تبشرة بیرون پوست
آدمة ایضا گندم گون یقال جعلت فلانا آدمة
اهلی ای اسوتهم یعنی روکاه اهل خود و فلان
مؤدم مبشر ای جمع لین الادمة وخشونة البشرة
و ادمة بالضم گندم گون شدن و حلیت و پیرسته
و سخت تیره و قی شه یقال ایده آدم و ناقة ادماء

والجمع أُدم ویقال هو الابیض الاسود المقلتین
من الابل - آدم مرد گندم گون ادمان بالضم
ج - و پدر آدمیان وهو ابو البشر علیه الصلوٰة
والسلام واصله بهمزتین لانه افعل الا انهم لینوا
الثانیة فاذا حرکتها جعلتها واوا وقلت اوادم
فی الجمع لان الغالب علیها الواو ولیس لها اصل
فی الیاء معروف عن الاخفش - أُدمة بالضم
آهوان سپید با خطها یقال ظبیة أدماء وجاء
فی الشعر أُدمانة ایضاً - ادم بالضم آدام بالکسر
نان خورش اِدام بالفتح نان خورش کردن و
سازواری کردن (ع ض ف ا ک ۲) یقال ادم الخبز
باللحم وآدم الله بینهما وکذلک آدم الله بینهما
وفی الحدیث لو نظرت الیها فانه احری ان یؤدم
بینکما یعنی ان یکون بینکما الوفاق والمحبة -
ادمی (ن ا ف ۲) مرغیست آبا وهم متدانی الارض
لا واحد لها -

ارم - اِرم نشان و علم که در بیابان جهت
راه بپا کنند آرام اُروم ج - وقوله تعالی
ارم ذات العماد فمن لم یضفه جعل ارم اسمه
ولم یصرفه لانه جعل عاداً اسم ابیهم وارم اسم القبیلة
وجعله بدلا منه ومن قرأه بالاضافة ولم یصرفه
جعله اسم امهم او اسم بلدة - ارومة بالفتح بیخ درخت
و بیخ سردن ویقال ما بالدار اریم واریم ای احد
وأرم علی الشیء یارم بالکسر ای عض علیه وارمه
بالفتح ای اکله (ع ض ف ک ۲) ویقال ارمت اسنته

با هو النار ای اکلت کل شیء ومنه سنة آزمة ای
مستاصلة - آزم سخت تافتن رسن را (ع ض ف ا
ک ۲) وبالزاء المعجمة ایضاً - اُرّم بالضم والتشدید
دندانها یقال فلان یحرق علیه الارّم ودندان
بهم باز بردن و سنگ وجاریة مأرومة اذا کانت
مجدولة الخلق -

ازم - ازمة سختی - وقحط ازم سخت شدن سال
(ع ض ف ا ک ۲) یقال ازم علینا الدهر ویقال اصابتهم
سنة ازمتهم ازما ای استاصلتهم و ملازمت کردن
یقال ازم لصاحبه ای لزمه و گزیدن و باز ایستادن
از چیزی - و پرهیز کردن وفی الحدیث ان عمر رض
سأل الحارث بن کلدة ما الدواء فقال الازم
یعنی الحمیة وکان طبیب العرب و بنوشتن سخت
تافتن و بغیر المعجمة ایضا و مرغ کره و نوشتن از
گیسوی تافته آزم ک ۲ آنکه لبها فراهم دارد
تأزم بسیار مقیم بودن بجای مأزم تنگی جای و
راه تنگ - وحرب جای مأزمین جای میان
مشعر ومیان عرفه -

اسم - اسامة - بالضم اسم علم شیر یقال هذا اسامة
عادیا و نام مردی -

اضم - اضم بفتحتین خشم اضام ج - وخشم گرفتن
(ع ض ک ا ف ۲) اِضم نام کوهی -

اطم - اطم مثل اجم حصون لاهل مدینة والجمع
آطام والواحد اطمة مثل اکمة - اطم الاضبط بالضم
و بفتحتین نام حصنی ودیگر آطام بالضم قبض شکم

یقال اوطم علی الرجل - وبعیر ماطوم واطم البعیر اذا لم یبل من داء - اطمة جامے آتش افروختن

آطوم بالفتح سنگ پشت و فلان یتاطم علیہ ای یتاجم ای شتد غضبہ علیہ - وتاطم السیل شدت کردیعنی موج -

الکم - الکمة بفتحات پشتہ والجمع آکمات وآکم بفتحتین وجمع الکم اکام بالکسر مثل جبل وجبال وجمع اکام اکم بضمتین مثل کتاب وکتب وجمع الکم آکام مثل عنق واعناق - تآکم ماکدہ سپرین تاکم جمع

الم - الطم [illegible]

[illegible]

[illegible]

ایام [illegible] سانیدن [illegible]

امم - آمم - بالضم اصل ہرچیزے [illegible]

[illegible] - واصل الام [illegible] علی [illegible]

الامہات للناس والامات [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ام البیض [illegible] ام الطریق راہ بزرگ ویقال [illegible]

[illegible] الدماغ پوست مغز سر ام الراس [illegible]

[illegible] ام الکتاب [illegible]

قولہ تعالی ہن ام الکتاب ولم یقل امہات لانہ علی الحکایة وہو کما یقول الرجل لیس لی معین فتقول نحن معینک فتحکیہ وکذلک قولہ تعالی واجعلنا للمتقین اماما - امة گروہ از ہر جنس حیوان امم ج - وفی الحدیث لولا ان الکلاب امة من الامم لامرت بقتلها وہو فی اللفظ واحد وفی المعنی جمع کالقوم [illegible] مردم یقال [illegible] الاممة راہ دین وشریعت یقال فلان لا امة لہ [illegible] لادین لہ والامة قولہ تعالی انتم

[illegible]

[illegible] قولہ تعالی

[illegible] العذاب الی امة معدودة [illegible]

[illegible] وطریقت [illegible]

[illegible] الامة [illegible] فی الکلام

[illegible]

[illegible] الالف سقطت [illegible]

[illegible]

[illegible] بالفتح [illegible]

[illegible]

[illegible] شکستگی سرکہ [illegible]

[illegible]

[illegible] الراس [illegible] ویقال [illegible]

[illegible] کل الشام [illegible]

[illegible] کردن [illegible] یقال ام [illegible]

ایتمام اقتدا کردن و اتمت المرأة ای صارت اما۔
امام بالکسر پیش رو ائمة ج۔ والاصل ائممة
علی افعلة مثل اناء و آنیة فادغمت المیم ونقل
حرکتها الی ما قبلها فلما حرکوها جعلوها یاء استثقالا
للهمزتین ومنهم من یجمع بین همزتین وتصغیرها
اُوَیْمَّة فقلبت واو الضمة ما قبلها وقیل اُیَیْمَّة
بالیاء بلا قلب و کتاب قوله تعالیٰ وکل شیٔ
احصیناه فی امام مبین ای فی کتاب عن الحسن
و ستر چوب و رشته راز۔ و کرانهٔ زمین۔ و کرانهٔ
راه قوله تعالیٰ وانهما لبامام مبین ای طریق۔ امام
بالفتح پیش یقال کنت امامه ای قدامه۔ امامة
بالضم تام نرسنے آمم بفتحتین نه دور نه نزدیک
و چیزے اندک یقال اخذته من امم ای من قرب
و ما سألته الا اَمَماً ای یسیرا و داری اَمَمُ داره ای
مقابلتها۔ مُؤامّ بالتشدید والمد مقارب۔ تأمّم
مادر خواندن آم بالتخفیف معناها یا فهی حرف عطف
فی الاستفهام ولها موضعان احدهما ان یقع معادلة
لالف الاستفهام بمعنی ای تقول أزید عندک
ام عمرو والمعنی ایهما عندک والثانی ان تکون
منقطعة عما قبلها خبرا کان او استفهاما تقول فی
فی الخبر انها لابل ام شاءٌ یا فتی وذاک اذا توهمته
ابلا ثم ادرکک الظن انه شاءٌ فانصرفت عن الاول
فقلت ام شاءٌ بمعنی بل الا ان ما یقع بعد بل یقین
وبعد ام مظنون وتقول فی الاستفهام هل زید
منطلق ام عمرو فاضربت عن سؤالک عن انطلاق
زید وجعلته عن عمرو فام معناه ظن واستفهام
واضراب و قال الله تعالیٰ لا ریب فیه من
رب العالمین ام یقولون افتراه و هذا لم یکن
اصله استفهاما و لیس قولهم ام یقولون افتراه
شکا ولکنه قال هذا التقبیح صنیعهم ثم قال بل
هو الحق من ربک کانه اراد ان ینبه علی ما قالوا
نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر وانت
تعلم انه یقول الخیر ولکن اردت ان تقبح عنده
ما صنع۔ وتدخل ام علی هل وهل علی ام کقولک
ام هل عندک عمرو وهل تاتینی ام عمرو۔ ولا یدخل
ام علی الالف لان الاصل ما وضع للاستفهام
حرفان احدهما الالف فلا تقع الا اول الکلام
والثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام وهل انما
اقیم مقام الالف فی الاستفهام فقط فلذلک
لم تقع فی کل مواقع الاصل۔ وام قد تقع زائدة
فی الشعر کما فی قوله (ع) یا هند ام ما کان مشبی
وقصا + یعنی ما کان۔

اُوَم۔ تا و جیم۔ فربه و کلان خلقت گردانیدن
علف ستور را۔ اَتام قوم بزرگ خلقت و بزرگ سر
اُوام بالضم حرارت تشنگی۔

ایم۔ اَیّم بیوه چه ایم سواء کان تزوج من قبل ولم یتزوج
وامرأة اَیّم ایضا بکرا کانت او ثیبا ایامیٰ ج۔
واصلها ایایم فقلبت۔ اَیم اَیمة اُیوم بیوه شدن
عع ف ک ۴ یقال آمت المرأة من زوجها
وفی الحدیث انه کان یتعوذ من الایمة۔ تا یم

بیوه کردن یقال آمه الله تأییما - وتأیمت المرأة
وتأیم الرجل زمانا اذا مکث لا یتزوج - ویقال
لکل امرئ شیئیم منه العرس او منها یئیم - قال الشاعر
(شعر) فان تنکحی انکح وان تتأیمی - افعال آیم
و یئیم - ای بیتیم ابنک و یئیم امرأتک - و قولهم
ماله آم و عام ای هلکت امرأته وماشیته حتی یئیم
و یعیم فیعیمان الی اللبن ویایمان الی النساء - و
یقال الحرب مأیمة ای تقتل الرجال فتدع النساء
ایامی - ویقال الاشها والیمها مثل آعشوا و
اثیمیاء - الأیم ـــ مار قال ابن السکیت هو
ابین بالتشدید فخفف مثل لین ولین وهین و
هین ایم ـــ ایام ودو ایم ـــ وو دو کردن
تجید ــ یقال ــ ام الرجل ای وجع علی اهل
ایام ـــ ویقال ایمة و دو راه است
ـــ جان آن مرد را ـــ
و ایام الا ایم ابن عمها او فی جذام و ابن ملجم
و ابن ـــ فی السکون و ابن ـــ فی
خثعم و ابن جشم فی بنی قضاعة و ما سواهم فاسامة
بالسین -

اثیم الشعبی - ـــ -
اشمم فی ـــ فلان - ـــ شد مع کاف ۲
اللغة فی ازم اشمم بالضم دو دو است بمصر
احمد ـــ بالکسر وفتح الطاء نان خبز -
اثام ـــ اباطا و اسرا فربه با پری و
مرهم ـــ ـــ الارض -

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ها -
بذم - ـــ و بذم - بسیار بسیار رجل ذو بذم
بسیار گوشت وقیل صاحب رای و حزم وقیل
متحمل عاقل وقت الغضب -
برم - برم - بفتحتین ستوه و بستوه آمدن مع
کاف ۲ یقال برم به ای سئمه و تبرم مثله وایضا
برم الذی لا یدخل مع القوم فی المیسر والجمع
ابرام و فی المثل أبرما قرونا و میوة عضاة واحدة
برمة - ابرام بستوه آوردن - و استوار کردن
و جامه را پیسان دو تاه بافتن و مبرم رسن دو تا
برهم تافته و جامه تار و پود بر هم نشانده و مبرم
ایضا ریسمان - ـــ ـــ برام مع -
برام بالضم انه ـــ سوراخ کن ـــ
از نشانهاست معروف -
برجم - برجمة - بفتحتین چوند ـــ برجم مع
وایضا قومی از بنی تمیم و فی المثل ان الشقی
وافد البراجم -
برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف و قد
برسم الرجل فهو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع
فتح السین ابریسم بالکسرات ایضا ثلاث لغات
ابریسم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام
افعیلل بتوالی الکسرات ولکن افعیلل بفتح اللام
مثل اهلیلج و هو منصرف فی المعرفة والنکرة
وان سمیت به -

برشم - برشمة سخت اندوهگین شدن و پیوسته نگریستن بچیزی - برشام بالکسر تیزی نظر -

برطم - برطام - بالکسر مرد ستبر لب برطمة برآماسیدن از خشم تبرطم الرجل ای تغضب -

برعم - برعوم - برعم - بالضم غنچه ناشگفته و برعمت الشجرة اذا اخرجت براعیمها -

برهم - برهمة - پیوسته نگریستن و مژه برهم نازدن ابراهیم خلیل الله علیه السلام و هو اسم اعجمی و فیه اشت لغات ابراهام ابراهم بفتح الباء وکسرها مع حذف الیاء وتصغیره ابیره لان الالف من الاصل لان بعدها اربعة احرف اصول والهمزة لاتلحق بنات الاربعة زائدة فی اولها وذلک یوجب حذف آخره کما فی سفرجل فیقال سفیرج وکذا القول فی اسماعیل واسرافیل وهذا قول المبرد وبعضهم یتوهم ان الهمزة زائدة اذا کان الاسم اعجمیا فلا یعلم اشتقاقه فیصغر علی بریهیم وسمیعیل وسریفیل وهذا قول سیبویه وهو حسن والاول قیاس ومنهم من قول بریه بطرح الهمزة والمیم - براهمة گروهی از حکما وهم الذین لایجوزون علی الله تعالی بعثة الرسل -

برزم - برزم - بدندان پیش گزیدن ع ف ا ک ض ۲ یقال برزم علیه ای عض و بانگشت سبابه وابهام دوشیدن شیر را یقال برزمت الناقة - برزمة کیبار خوردن وکذلک وزمة - ابزیم بکسر ثن کمر سارا بازیم ج - بزیم رشته جبل -

بسم - تبسم - لب شیرین کردن (ع ف ا ک ۲) باسم نعت منه ابتسام تبسیم کذلک مبسم بکسر السین دندان مبسام بسام مرد بسیار تبسم -

بسطم - بسطام - بالکسر نام مردی و بالفتح نام شهر ابویزید بسطامی رحمه الله تعالی -

بشم - بشم - بفتحتین ناگوار شدن (ع ک ا ف ۲) و بستوه آمدن یقال بشم منه - ابشام متعدی منه - بشام درخت خوشبوی که از وی مسواک سازند -

بصم - بصم - بالضم میان انگشت خنصر و بنصر یعنی چالک و دوم عتب بفتحتین میان بنصر و وسطی و رتب میان وسطی و سبابه و فتر بالکسر میان سبابه و ابهام و شبر میان ابهام و خنصر و فوت بدر از میان هر دو انگشتی -

بطم - بطم - بالضم درختی -

بغم - بغام - بالضم بانگ آهو و شتر ع ف ا ک ۲ ظبیة بغوم نعت منه و کشاده ناگفتن سخن بغمه بغمة سخن نرم گفتن -

بقم - بقم - چوب بقم معرب ولیس فی کلامهم اسم علی فعل بکار یالعین الا خمسة خضم نام مردی و بقم و شلم موضعی بشام و بذر نام آبی و عثر موضعی -

بکم - بکم - بفتحتین گنگی ع ک ا ف ۲ ابکم بکیم گنگ -

بلم - ابلام - آماسیدن فرج ناقه وآماسیدن لب یقال بها بلمة شدیدة ورأیت شفتیه مبلمتین - مبلام بالکسر ناقه که بانگ نکند از غایت آرزو گشن

تبلیم زشت نمودن کار را بر کسے یقال لا تبلم علیہ امرہ ای لا تقبح۔ ابلم بکسرتین وضمتین وفتحتین پوست مقل آبلمۃ یکے ویقال المال بینی وبینک شق الابلمۃ ای نصفان۔ بیلم آہن سوراخ کاو مثل بیرم۔

بلدم۔ بلندم۔ الرجل اذا فرق فسکت بدال غیر معجمۃ۔ بلدم بالمعجمۃ والمہملۃ آنکہ جنبان باشد از حلقوم وسینہ اسپ بلندم مرد گران سنگ مضطرب۔

بلعم۔ بلعم۔ بلعوم۔ بالضم فیہا مجری الطعام فی الحلق یعنی راہ گذر طعام در حلق وآن گلوے سرخ است بلعمۃ فرو بردن لقمہ بلعم مرد بسیار خوار سخت فرو برندہ بیم زائدہ۔

بلغم۔ بلغم۔ یکے از چہار خلط۔

بہم۔ بہم۔ ابریشم سطبر و دو جامہ۔

بوم۔ بوم۔ بوم مشہور یقع علی الذکر والانثی حتی تقول صدی او فیاد فتختص بالذکر۔

بہم۔ بہمۃ۔ ستور بچہ چون برہ و بز غالہ نر و مادہ بہم بالسکون والحرکۃ ج۔ مثل تمرۃ وتمر شعرۃ وشعر وجمع بہم بہام۔ ابہام پوشیدہ گفتن تبہیم جدا کردن برہ از مادر ش بہچرا بہمۃ بالضم سوار دلیر بہم ض اف ۲ ج۔ ولشکر یقال فلان فارس بہمۃ ولیث غابۃ۔ ابہام انگشت نر ابا ہیم ج۔ و فرو بستن در و دا۔ امر مبہم کار فرو بستہ الاسماء المبہمۃ ہی اسماء الاشارۃ نحو ہذا و ذاک وہؤلاء وذاو لئک۔ واستبہم علیہ الکلام ای استغلق استبہم ایضا اذا استعجم۔ وفی الحدیث یحشر الناس عراۃ حفاۃ بہما ای لیس معہم شئی ویقال اصحاب بہیمۃ ستور بہائم ج۔ فرس بہیم یکرنگ بہم ج۔ بہمی بالضم گیاہے قال سیبویہ تکون واحدۃ و جمعا والفہا للتانیث فلا تنون وقیل الفہا للالحاق والواحدۃ بہماۃ قال المبرد لا یکون الف فعلی بالضم لغیر التانیث۔ ویقال ابہمت الارض کثر بہماہا۔

ابہیم بفتحتین موضعیست نزدیک ثنایہ ثنیہ بہیم ثلہ بہم۔ بالضم وبفتحتین وکرنج ناحیہ است یا قلعہ ایست یا کوہیست بفرغانہ۔

بجم وبجوم۔ از درماندگی یا ترس یا بیم خموشیدن و درنگ کردن وترنجیدن ع ف اک ۲ تبجیم مثلہ فیہا والتبجیم ایضا تحدیق النظر۔

غدیر بجوم۔ کجعفر آبگیر بسیار آب۔

بخذم۔ کجعفر نام شخصے۔

برثم۔ کقنفذ والد عبد الرحمن المحدث ونام او ہے است۔

برصوم۔ بالضم سر بند شیشہ و مانند آن۔

ابو البرہسم۔ کسفرجل عمران بن عثمان الزبیدی الشامی ذو القراآت الشواذ۔

برعم۔ بالضم نفس وخوشہ وتخمے کہ از دانہ برآید وبرعم الزرع دانہ زراعت سطبر واندک سخت شدہ ع ف اض ۲

برطم۔ کجعفر انگشتری وتبرطم اذا کان احمق علیہ و

ناتم فیتکلم ویشیر بہ فی وجوہ الناس۔

بغیم۔ کامیر بتے وپیکر چوبی یا تصویر رنگ ومنقّم کر شعر نگوید۔

بغثم۔ بالضم والدعبان صاحب مسجد الجمرۃ۔

بغثم۔ بجعفر نام شخصے۔

بلتم۔ بجعفر مردم و مرد ورانده گران زبان وگران اندام۔

بلجم البیطار الدابۃ۔ عصب قوائم الدابۃ من داولیصیبہا۔

بلسمۃ۔ از ترس خوشیدن وچین ابر وشیدن۔

تبلسم۔ شلہ بلسام بالکسر برسام بالضم کسندل اقطرا۔

بلصم۔ فتریلیتی گریختن۔

بنام۔ سرانگشتان ونبذۃ اتم ای ابن والمیم زائدۃ فی بسان ی۔

بہرم۔ بجعفر گل کافشہ بہران شلہ وحنا وبہرم گل کافشہ رنگ کردہ شدہ بہرم کیجتہ ریش را بحنا سرخ رنگ کرد وبہرم الرأس سرخت سرخ گردید بہرام نام شخصے وفرس النعمان بن عتبۃ العتکی بہرمۃ شگوفہ وپرستش اہل ہند۔

بہصم۔ کقنفذ بسیار تخت۔

فصل التاء

تأم۔ أتأمت المرأۃ دوگانہ زاد فہی متئم مِتآم دوگانہ زایندہ توامان دوہمزاد ویقال ہذا توأم ہذا علی فوعل وہذہ توأمۃ ہذہ توائم ج۔ وتؤام بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع ہذا بالواو والنون فی الآدمیین کما ان مونثہ یجمع بالتاء۔ توام ایضاً ودوم تیر قمار ویقال اصلہ وَوْام فابدلت التاء من احدی الواوین وتام شہرے بہ لب عمان فرس متائم اسپ کہ روشے بعد از روشے آرد متاأمۃ دوگانہ تار پود بافتن جامہ را وثوب متأم۔ وأتأمہا ای أفضاہا۔

تخم۔ اتخمی۔ نوعے از بردہا۔

تخم۔ تخم۔ نہایت ہر زمینے وشہرے یقال فلان علی تخمہ من الارض تخوم ج۔ وقیل تخوم الارض بالفتح والجمع تخم بفتحتین مثل صبور وصبر تخمۃ واوی فتذکر فی موضعہا۔

ترہم۔ ترہم۔ بالکسر نام جائے۔

تلم۔ تلام۔ تلامی۔ ای تلامیذ سقطت الذال۔

تمم۔ تمام۔ تمامی وتمام شدن ع ف ک ۲ یقال تم الشیٔ تتمیم اتمام استتمام تمام کردن متمم نام شاعرے ویقال اتمت الحبلی فہی متم اذا اتمت ایام حملہا۔ ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر وولد المولود لتمام وقمر تمام ماہ شب چہاردہم لیل التمام بالکسر لاغیر دراز ترین شبہا در سال ویقال ابی قائلہا الا التماثلث لغات ای تماما والکسر افصح تمیمہ تخت۔ وقبیلہ تمیمہ طوبار وتعوید وفی الحدیث من علق تمیمۃ فلا اتم اللہ لہ ویقال ہی خرزۃ واما المعاذات اذا کتب فیہا القرآن واسماء اللہ تعالی فلا بأس بہا۔

سه وجد فی نسخة غریبتی قریفت۔

سے تلامیذ حذفت الذال ولم یذکر الجوہری غیرہا ولیس من ہذہ المادۃ وانما ہو من باب الذال۔ ق۔

تتام سخن تا ناک گوینده ویقال تتاتموا ای جاؤا
کلہم ونموا ایضاً مستتم ایضاً الذی یطلب الصوف
والوبر والموہوب تمة۔
تنم ۔ تنّوم ۔ بتشدید النون درخت بادیہ تنومیکے
توم ۔ تومة ۔ بالضم غوزہ نقرہ تو ام ج۔
تہم ۔ تہامة ۔ بالکسر شہرے والنسبة الیہا تہامی
وتہام اذا فتحت التاء لم تشدد نحو یمان وشآم الا
ان الالف فی تہام من لفظہا وفیہا عوض من یاء النسبة
وقولہم تہامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون
تہامی ویمانی وشآمی بالفتح مع التشدید ۔ تہمة
بالفتح یستعمل فی موضع تہامة کانہا المرة فی قیاس
قول الاصمعی والتہم بالتحریک مصدر من تہامة ۔
اتہام بہ تہامہ شدن متہام بالکسر بسیار بہ تہامہ
شوندہ التہمة واوی فتد کرنا ک۔
تیم ۔ تیم اللہ ۔ قبیلہ معناہ عبد اللہ واصلہ من قولہم
تیمہ الحب ای عبدہ وذللہ متیم ای مذلل ۔ ویقال
تامتہ فلانة ای عبدتہ ۔ تیم قریش قبیلہ گروہ
ابوبکر الصدیق رض تیمہ بالکسر گوسپند باشیر کہ
درخانہ وارند اورا وفی الحدیث التیمة لاہلہا ۔
تتییم تعبید وتذلیل ۔ اتیام ذبح کردن تیمہ تیماء
دشتے وموضعے۔

تغلم ۔ بجعفر موضعے وکوہے اواسم الجبل تغلمان۔
تقمی ۔ بالضم قبیلہ من مہرة بن حیدان وطعام
متقمة طعام ناگوارا واتقم ای اتخمہ۔
تلمة ۔ بالضم بنت مزاحم سلطان اولیہم ۔

فصل الثاء

ثتم ۔ ثتمت خرزہا ۔ افسدتہ مع ف ا ض ۲
ثجم ۔ اثجم المطر ۔ ای کثر ودام ۔ ویقال اثجمت السماء
ایاما ثم انجمت ۔
ثرم ۔ ثرم ۔ بفتحتین افتادن دندان پیش
مع ک ا ف ۲ اثرم لغت منہ ۔ ثرم شکستن
دندان پیش بہ زدن مع ف ا ک ۲ یقال ثرمت
ثنیتہ فانثرمت اثرام کذلک ۔
ثرتم ۔ ثرتم ۔ بفتحتین زیادت ماندہ طعام ونحوہ
ثعم ۔ ثعمت الشی نزعتہ مع بفتحہا وثعمتنی ارض
فلان ای اعجبتنی ۔
ثغم ۔ ثغام ۔ بالفتح گیاہے کہ آنرا درمشہد سپید گویند
ثغامة یکے وفی المجل الثغامة بالضم شجرة بیضاء
الثمر والزہر یشبہ بہ الشیب ثغم ک ۲ سگ گزندہ ۔
ثکم ۔ ثکم الطریق ۔ میانہ راہ وثکمت الطریق
راست گرفت ۔
ثلم ۔ ثلمة ۔ بالضم رخنہ ثلم بالفتح رخنہ کردن مع
ف ا ک ۲ یقال ثلم السیف وثلم الاناء ۔ وثلم
الوادی بالتحریک ہو انثلام جرفہ ورخنہ شدن
مع ک ا ف ۲ اثلم لغت منہ تثلیم شعد منہ للمبالغة
انثلام تثلم لازم منہ متثلم نام جائے ۔
ثمم ۔ ثمام ۔ بالضم ثمامہ یک یزبن و نام جائے ومرد
ثم نیکو کردن چیزے را ومرمت کردن بہ تمام و
منہ قولہم کنا اہل ثمہ ورمہ ۔ ویقال جمیع الدہر
من ثمہ ورمہ ای عن قلیلہ وکثیرہ وبرکندن گو

علف را از بن شاة ثموم لغت منه وگرد کردن
چیزے را ع ف اض ۲ یقال ہو یثمه ویثمّه ای
یکنسه فتجمع الردی والجید رجل مِثَمّ مِثْمَم بالکسر
لغت منه ثَمّه مثمّة بالماء ایضاً للمبالغة ودست
بمالیدن مالیدن ثمثت یدی ای مسحت بذاک الشئ
انثمام پخته شدن وگداختن تن ثمّ نبات ست
گیاه ویقال ما لهم ثمّ ولا رمّ فالثمّ قماش البیت
والرّم مرمّة البیت ثُمّ بازه ہو حرف عطف یدل
علی الترتیب والتراخی وربما ادخلوا علیها الهاء
ثَمّ بالفتح آنجا وہو للتبعید بمنزلة ہنا للتقریب کذا
ثمثم ثمثم الفرس جاست بیدگی تاف اسپ ثمثمة
مثله ثُثام آنکه ہر چه آگیرد بشکند ثمّ العظم ابانه
ثوم ثوم بالضم سیر ثومة بنا تیغ

ثادم کنکلاج ودرمانده بسخن وجست باگرانی
وسستی یا مرد فربه گول جفاکار ثادمه مونثه
ثِدام بالکسر پارچه آبریق مثدم وضع علیه الثدام
ثاقم کسر بیح کنکلاج ونام مردے
ثرطمة بقیه خشم وگردن کشی سر فرود آوردن
ثرطم نیک فربه آن خاص بالدواب کما یقال قد
ثرطم الکبش
ثرغامة بالکسر زوجه یا زن
ثطغمة چرب زبانی وتفوق در سخن یقال تثطغم
علی اصحابه ای علاهم بکلام

فصل الجیم

جثم جثوم سینه بر زمین نهادن مرغ ومردم
وتبیتر عن الملاک قال الله تعالی فاخذتهم الرجفة
فاصبحوا فی دارهم جاثمین ع ع ف اض ۲ ک ۳
جثمة مثال همزة جثامة خواب ناک مجثمة بتشدید الثاء
ای مصبورة الا انها فی الطیر خاصة والارانب
واشباه ذالک تجثم ثم ترمی حتی تقتل وقد نهی
عن ذالک جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال
ما احسن جثمانه وجسمانه ای جسده قال الاصمعی
الجثمان الشخص والجسمان الجسم یقال سنام
جُسمان البنیة ای الکعبة وهو شخص ولیس بجبار
جحم جحیم یکے از نامہاے دوزخ و آتش
وہر آتش بزرگ که در مغاکے افروخته باشد
من قوله تعالی قال ابنوا له بنیانا فالقوه فی الجحیم
جاحم جاے سخت گرم وقال الاعشی الموت جاحم
جحمة چشم بلغت حمیر جحم الرجل ای فتح عینیه
کالشاخص ع ع بفتحهما وعین جاحمة تجحیم تیز
نگریستن اجحم مرد سرخ چشم وفراخ چشم جحماء
مونث جحام بالضم بیماری که چشم را آماساند
اجحام باز ایستادن از چیزے مثل احجام
جحرم جحرمة تنگ خوی تجحرم لغت منه
جحشم جحشمة شتر تہی گاه بر آمده
جحظم جحظمة بزرگ چشم
جحلم جحلمة ای صرعه
جدم جدمة بالتحریک مرد کوتاه جدم ج
وگوسپند بلایه
جذم جذمة بالکسر اصل وبن ہر چیزے

وقد یفتح - جذمة بالکسر پارهٔ از رسن - وتازیانه
جذم ج - جذم بالفتح بریدن عع فت اض ۲ و
ک ۲ جذیم لغت منه وجذم الرجل بالکسر است
صار اجذم وهو المقطوع الید وفی الحدیث من
تعلم القرآن ثم نسیه لقی الله تعالی وهو اجذم -
جذمی جمع اجذم مثل حمقی ونوکی - الجذام
بریده شدن جذام بالضم بیماری ست وقد جذم
الرجل فهو مجذوم ولا یقال فهو اجذم وقبیله
از یمن جذامة مابقی بعد الحصد - جذیمة قبیله
جذمی بالفتح وقد یضم منسوب بوی - رجل مجذامة
بالکسر ومنی زود برنده اجذام تیز رفتن شتر
و پرکندن از چیزی - جذیمة الابرش بالتصغیر
صاحب زباد -

جرم - جرم - بالضم گناه جریمة مثله جرم واجرم
واجرم بمعنی - جرم بالسکون معرب گرم وهو الحار
والجروم من البلاد خلاف الصرود ولفظ است
در عرب - وبریدن جرم النخل واجترمه ای صرمه
جارم لغت منه وقوم جرم بالضم مثله واجرام
مثله - وبنو جارم قوم من العرب - وهذا من الجرام
بالکسر والفتح وفرجه کردن پشم گوسپند - وکسب
کردن جریمة عع ف ک ۲ یقال فلان جریمة
اهله ای کاسبهم وقد جرمت منه ای اخذت وقوله
ولا یجرمنکم شنآن قوم ای لایحملنکم ولا یکسبنکم -
جرم بالکسر تن وگونه واواز قال ابوهانی قد
رواسته ا[illegible] یقول فلان صافی الجرم بالکسر
ای الصوت او الحلق وهو خطا - جرمة بالکسر خرما
وانگور درونده گان جرامة بالضم انچه پخته شود
از انگور وخرما ودر بریدن جریم بریده
از بن وو میوه وجریم جرام ایضا وانه خرما
اجرام بالکسر جمع جریم - ویقال جلة بالکسر
جریم شتران کلان سال بزرگ تن جول تجرم
وسنة مجرمة تمام تجرم گذشتن - وسپری شدن -
ودعوی گناه کردن برکسی که نکرده باشد یقال
تجرم علیه - لاجرم قال الفراء هی کلمة فی الاصل
بمعنی لابد ولا محالة فجرت علی ذلک وکثرت
حتی تحولت الی معنی القسم وصارت بمنزلة حقا
فلذلک یجاب عنها باللام یقولون لاجرم لآتینک
ولاجرم لافعلن کذا ای حقا -

جرثم - جرثومة - بالضم اصل - وخانه مور چه
وتجرثم الشیء اجرنثم اذا اجتمع -

جرجم - جراجمة گروهی از عجم باشند که در
جزیره وشام وتجرجم الوحشی فی وجاره
انقبض در مکان -

جردم - جردمة فی الطعام مثل جردبة
وبسیار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -

جرشم - جرشم - وجرشب ای اندمل بعد المرض
والهزال - وجرشم مثل برشم ای احد النظر -
وایضا کرده وجه -

جرضم - جرضم بضمتین وجراضم بسیار خوار

جرهم - جرهم - حيى از يمن ويقال جمل جراهم وناقة جراهمة اى ضخمة -

جزم - جزم - بريدن ومنه جزم الحرف وهو في الاعراب كالسكون في البناء يقال جزمت الحرف فانجزم - وجزمت القربة ملأتها تجزيم مثله - جزمت النخل وجزمته بالراء والزاى خرصته وجزرته - جزمة يكبار خوردن وجزم القوم اى عجزوا - قلم جزم سخت بريده جزم ايضا شئ يدخل في حياء الناقة فتحسبه ولدها فترأمه كالدرجة جزمة بالكسر يك گله از شتر ويك رمه از گوسپند -

جسم - جسم - بالكسر تن جسمان بالضم كذلك جثمان مثله وقد مر ذكره - جسامة بالفتح تن آور شدن جع ايضا وهو جسيم وجسام بالضم وبالكسر جسيم تجسم برگزيدن كسے از ميان قومے يقال تجسمته من بين القوم اى اخترته كانك قصدت جسمه تجسمت الارض اى اخذت نحوها اريدها وتن آور شدن وبكارے بزرگ شدن - وبر بلندى گار وكوه بر شدن آجسم تن آور جاسم نام ديه بشام

جشم - جشم - بتكليف كارے كردن جع ك ا ف ۲ تجشم كذلك تجشيم تكليف كردن بر كسے اجشام كذلك - ويقال القى على فلان جشمه بالتحريك (ض اف ۲) اى ثقله - جشم البعير ض ا ف ۲ سينه ستبر جشم ايضا حيى از انصار و ثقيف وتغلب وهوازن -

جشم - جشم - بفتحتين طمع داشتن وسخت آرزومند

گوشت گرديدن مردم وستبر شدن گيا و (جع ك ا ف ۲) وبے اشتها شدن به طعام جعما ناقة كلان سال ولا يقال اجعم للذكر

جعشم - جعشم - بفتحتين (وف ۲) مرد كوتاه سطبر وفتح الجيم والشين افصح -

جلم - جلم - بريدن (جع ف ا ك ۲) ويقال جلمت الجزور اى اخذت ما على عظامها من اللحم ويقال اخذت الشئ بجلمته اى باجمعه - وهذه جلمة الجزور بالتحريك اى لحمها اجمع - جلمة الشاة مسلوخ گوسپند بلا حشو وقوائم جلم كارد فريزه وهما جلمان جلام بالكسر الجدار -

جلخم - اجلخمام - گرد آمدن قوم وسركشى كردن

جلهم - جلهمة - بفتحتين نام مردے وقولهم في حديث ابى سفيان جلهمتين قال ابو عبيد اراد جانبى الوادى والمعروف جلهتان بالفتح -

جمم - جم - بسيار قوله تعالى ويحبون المال حبا جما وآب گرد آمده در چاه ونام پادشاهے جموم بالضم بسيار شدن آب در چاه جع ف ا ض ۲ وك ۲ ونزديك آمدن وقت كار يقال جم قدوم فلان اى دنا وحان - جموم بالفتح چاه بسيار آب واسپ كه هر زمان رفتار ديگر آرد جمة موضع جمع شدن آب جمام بالكسر ج - وجاء فى انبوه يقال جاء في جمة عظيمة بالضم والفتح - جمة بالضم ايضا تمامى موے سر وانبوهے آن جمانى بالتشديد پر لغت جمام المكوك على ثلث حركات وجممته ما علا رأسه

بعد الامتلاء — جمت المکیال و اجمته فهو تمان اذا بلغ جمامه قال الفراء جمام القدح ماؤه بکسر ملؤه وجمام المکوک دقیقا بالضم وجمام الفرس بالفتح لا غیر یعنی آسودگی اسپ بعد از ماندگی یقال جم الفرس جما وجماما اذا ذهب اعیاؤه — وجم الفحل اذا ترک الضراب — اجمام آسایش دادن ستور را جهت پشت یقال اجم الفرس وجم ایضا مجهولا و اجم نفسک یوما او یومین ونزدیک شدن کار و یقال اجم الفراق اذا دنا [illegible] اجم — بی کنگره رجل اجم مرد بی نیزه و [illegible] شاة جما [illegible] وجماء الغفیر جماعة الناس جمم بالتحریک مصدر [illegible] — استجمام ماندگی افکندن — [illegible] چاه ویقال انی لاستجم [illegible] علی الحق جمجمة [illegible] سخن را ناپیدا گفتن جمجمة [illegible] کلهٔ سر — و قدح چوبین — وچاه [illegible] و [illegible] جماجم [illegible] العرب [illegible] — [illegible] گیاه [illegible] رسیده —

جمم [illegible] بالفتح والضم ترش رو شدن [illegible] جهم الوجه [illegible] ترش کردن [illegible] جهمة [illegible] جهم بالفتح [illegible] جهمة بالفتح اول [illegible] اللیل — جهام بالفتح ابر بی آب

[illegible]

وغضب تجهم [illegible] نمودن —

جهنم — دوزخ [illegible] جهنام بکسر الجیم والهاء والتشدید چاه مغاک — ولقب مردی —

جحدمة — زود رفتن جحدم [illegible] ابن فضالة آخر [illegible] منسوب صحابیان —

جحدمة — زود کردن در کار [illegible] در رفتار —

جذم — بالذال شتابی کردن جردم بالدال [illegible] — جرزم — [illegible] ان [illegible] خشک —

جضم [illegible] بسیار خورنده [illegible] بهلو [illegible] —

جعشم — [illegible] جعشوم [illegible] بالضم [illegible] —

[illegible] بعضی از ان [illegible] —

[illegible]

[illegible]

جلسام — [illegible] —

جلاهم — [illegible] —

جلهمة — بالفتح والتحرک [illegible] یعنی [illegible] فرا گرفت —

جم — [illegible] ان که کار را [illegible] جام [illegible] اجم و اجوام وجامات وجوم [illegible] جام [illegible] ابو نصر [illegible] الحسن و [illegible] شیخ الاسلام اسمعیل

وسلیمان بن حمزة ویوسف بن عمد المحدثان ایتانیز

جوم چیزی نیک یا بدرا طلبیدن (ع ف اض ۲)

جویم کذبیر شهریست بفارس و العامة تقول الیار

جهدمة - کم حسلة امرأ ثبیر بن الشداء ایست

رأت النبی صلی الله علیه وسلم -

جهرم بجیم شهریست بفارس و الجهرمیة ثیاب

منسوبة من نحو البسط او هی من الکتان -

جیم - بالکسر شتران تیز شهوت و دیا سمعته

من بعض العلماء و نقلا عن ابی عمرو مؤلف کتاب الجیم

ونام حرفیست ویونث وجیم جیماً کتب ا -

فصل الحاء

حتم - حتم استوار کردن کار - وحکم کردن -

وواجب کردن کار برکسی (ع ف اک ۱) حتم

ایضا قضاء حتم مرح - حاتم قاضی و زاغ سیاه

حاتم الطائی مردی که مثل است بجود ازو [illegible]

بالضم باقی مانده طعام [illegible]

وجزآن از خوان ویقال هو [illegible] شاش

حثم حثم - دادن - [illegible]

ک ۲) یقال [illegible]

[illegible] - ونام زنی -

حثرم - حثرمة - [illegible] لب [illegible]

حجم - حجم - بیرون آمدگی [illegible] حجامت کردن

(ع ف ل اض) یقال [illegible] الحجام

بالکسر محجم محجمة بالکسر [illegible]

احتجام حجامت کردن [illegible]

انجم الصبی شدیها ای یامص و باز داشتن از چیزی

یقال جمعه عن الشیء فاجم ای کففته فکف وهو

من الشواذ - حجام بالکسر چیزیست که بر دهان

شتر بندند و بستن آن تا نگزد (ع ف اض ۲)

وفی الحدیث کالجمل المحجوم - وقولهم افرغ

من حجام ساباط وانه کان یمر به الجیوش فیحجمهم

من الکساد حتی یجیئوا فضرب به المثل - حجحجة

گل سرخ حوحج ج -

حدم - احتدام - افروخته شدن آتش و رو

از غضب - وسخت سرخ شدن خون یوم محتدم

روز سخت گرم حدمة بفتحتین آواز آتش افروخته

قدر - حدمة مثال همزة ویکباره دو جوش آینده -

حذم - حذم - بریدن (ع ف اک ۲) سیف

حذیم الکت سنه وسبک رفتن - وسبک خواندن

یقال اذا اذنت فترسل واذا اقمت فاحذم

[illegible] زن پست بالا حذیمة نام مردی

حذام مثل قطام نام زنی -

حذلم - حذلم - نام مردی حذلمة مثل هذلمة

[illegible] یقال مر یهذلم کانه یتدحرج -

حرم - [illegible] بالضم احرام گرفتن قالت عائشة

رضی الله عنها [illegible] لحله وحرمه [illegible] حرام

شدن (ع ف ضما) حرمة بالضم کرامت و آنچه

[illegible]

[illegible]

[illegible]

مثل قذال وقذل - ومن الشهور اربعة حرم ذوالقعدة وذوالحجة والمحرم ورجب ثلثة سرد وواحد فرد - حرام ایضا ناپسند ضد حلال حرم بالکسر کذلک - وقرئ وحرم علی قریة اهلکناها قال الکسائی معناه واجب حرمة بالکسر غلبه شهوت جماع وفی الحدیث الذین تدرکهم الساعة تبعث علیهم الحرمة ویسلبون الحیاء ونومیدی حرم بفتحتین گرداگرد کعبه یقال مکة حرم الله تعالی - حرمان مکه ومدینه والحرم الحرام ایضا مثال زمن وزمان - حرمی بالکسر منسوب الی الحرم حرمیة مؤنث وایضا - مام منسوب الی الحرم احرام الحج م وحرام کردن - وبماه حرام درآمدن - وبحرمت شدن محرم لغة فیه تحریم حرام کردن تحرم حرمت جستن چیزی کسی حریم البیت والبئر گرداگرد وی حریم ایضا جامه محرم - ونام مردی محرم بالفتح ناشایست ذومحرم آنکه نکاح با وی روا نباشد محارم اللیل مخاوفه - محرم اول دوازده ماه عرب وسال جلد محرم ... که تمام ... نشده باشد ناقة محرمة التی لم تمرن یا ختنها بعد - وسوط محرم لم یلین بعد - ... بفتحتین گشن خواه شدن میش (ع ک ا ف ۲) وهی کالضبعة فی النوق والخناء فی النعاج شاة حرمی شیاه حرام وحرامی - واستحرمت الشاة وکل انثی من ذوات الظلف والذئبة والکلبة ایضا

اذا ارادت الفحل - وقولهم حرام الله لا افعل کقولهم یمین الله لا افعل - حرمة بالکسر حرمیة حرمان حرم نومید کردن کسی را از چیزی احرام کذلک (ع ف ا ک ۲) وحرم الرجل بالکسر اذا قمر یا حرمته ای قمرته یعنی بردم و چیره شدم بقمار بروی و حرمت لغة فی حرمت وقوله تعالی للسائل والمحروم قال ابن عباس رضی الله عنهما هو المحارف - حیرمة ماده گاو حیرم ج -

حرجم - احرنجام - انبوهه کردن و بریکدیگر افتادن شتر و باز گشتن حرنجم عدد بسیار حرجمة بریکدیگر افتادن باز گردانیدن شتر یقال حرجمت الابل فاحرنجمت -

حزم - حزم - استواری - واستوار کردن تنگ بر ستور (ع ف ا ک ۲) وزمین درد او هشیاری وآگاهی در کار و فراهم آوردن کار خویشتن را عد بینهما حزامة مثله حازم نعت منه - احتزام تحزم میان دربستن حزمة بالضم بند هیزم و گیاه و علف و جز آن - ونام اسپی ابن حزام نام مردی حزام بالکسر تنگ ستور و دست بند گهواره وفی المثل جاوز الحزام الطبیین یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالغصص فی الصدر (ع ک ا ف ۲) ونیز گاه و دم آمدگی اسپ یقال منه فرس احزم وهو خلاف الاهضم - حزیم میانه سینه که موضع تنگ بستن بود حیزوم مثله ونام اسپی -

حسم - تحسم - بریدن یقال حسمته فانحسم و باز ایستادن

(ع ف ک ۳) و فی الحدیث انه اتی بسارق
فقال اقطعوه ثم احسموه ای کوره بالنار لینقطع
الدم و فی حدیث آخر علیکم بالصوم فانه محسمة للعرق
و مذهبة للاشر محسوم بچه بد غذا و قوله تعالی
سبع لیال و ثمانیة ایام حسوما ای متتابعة.
والحسوم الشوم ایضا یقال الیالی الحسوم
لانها تحسم الخیر عن اهلها حسام بالضم شمشیر بران
و تیزی شمشیر حسم بفتحتین موضعی حسمی بالکسر نام
زمینی در بادیه.

حشم حشم خشم آوردن کسیرا (ع ف ا ک ۳) والاسم الحشمة و هو الاستحیاء و الغضب
ایضا قال الاصمعی انما هو بمعنی الغضب لا بمعنی
الاستحیاء و یقال ذاک مما یحشم فلانا ای یغضبه
احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن و خشم آوردن
یقال احتشمت و احتشمت منه بمعنی - و رجل حشم و
حشیم بمعنی حشم الرجل چاکران مرد و کسانی که
بجهت وی خشم کنند بر دیگران و یقال
حشمت الدواب ای سمنت -

حضم حضمه بها - ای جلق (ع ف ا ک ۱) و
الحضم العدو و الکسر -

حصرم حصرم بکسرتین غوره انگور - و مرد
ترش تنگ خو - بخیل محصرم کذلک - حصرم
قوسه زه بر کمان استوار کرد -

حضرم حضرم الرجل حضرمة - اذا لحن و
خالف الاعراب فی کلامه -

حطم حطم شکستن (ع ف ک ۳) یقال حطمه
فانحطم و تحطم تحطیم مبالغة فی الحطم حطمة قحط سال
یقال اصابتهم حطمة ای سنته و جدب و حطمة السیل
دفعته - حطم اسپ شکسته حال از پیری حطم بالفتح
کلان سال شدن ستور (ع ک ا ف ۳) حطمه السیر
شکست و داد او را سال حطمة شال همزة و دنج
رجل حطمة بسیار خوار و آنکه بر ستور رحم نکند حطم
شاه و فی المثل شر الرعاء الحطمة و یقال لا تکاة
من الابل الحطمة یعنی شتر کله لانها تحطم
کل شیء - حطیم دیوار بیرون کعبه از سوی
مغرب حطام بالضم ریزه و شکسته هر چیزی -
و اندک مال دنیاوی -

حقم حقم - نوعی از مرغان و کبوتر -

حکم حکم - بالضم فرمودن یقال حکم علیه و حکم
کردن میان کسی قوله تعالی یحکم بینهم یوم القیمة
(ع ف ا ض ۳) و دانش و حکمت حکمة بالکسر دانش
نصیحت هر چیز حکیم دانا - و بسیار کار درستی
کار - و خداوند حکمت و یقال احکم فلانا بالضم ای احکما -
احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منه
و باز داشتن سفیه را از سفاهت یقال احکمت السفیه
و حکمته ایضا - حکم بفتحتین و حاکم بمعنی - حکم ایضا
پدری از یمن حکمة بفتحتین نیج گوسپند و کام
لگام حکم مصدر منه و منع کردن از بدی کسی را
یقال حکمت الدابة و احکمتها - تحکیم باز داشتن
ستور را از آنچه خواهد - و حاکم گردانیدن کسی را

فہی فی منقلیہا قال ابو عبید لولا ان الرواۃ اتفقت
فی الحدیث والشعر ماکان وجہ الکلام عندی الا
منقل ایضاً راہ در کوہ منقلۃ مرحلہ نقل بالضم
مایتنقل بہ علی الشراب ونقلۃ اسم من الانتقال
من موضع الی موضع۔ نقل بفتحتین برکرا از تیرے
بر تیرے دیگر نہند و سنگستان با درخت یقال
مکان نقل بالکسر وسنگ وبیاری شتر وسبل ج
وحاضر جوابی درسخن رجل نقل ک ۲ نحت منہ
مناقلۃ۔ با یکدیگر سخن گفتن نقیل راہ ونوعے
از رفتار نقیلۃ زن غریبہ۔ وپارہ کہ بر نعل خف
شتر زنند نقائل ج۔ انتقال نیکو کردن موزہ
تنقیل کذالک وایضاً بسیار نقل وحرکت کردن منقلۃ
بکسر القاف سرشکستگی کہ استخوان از وے
شکستہ باشد تنقل برگشتن۔ وچیزے را نقل
کردن مناقلۃ الفرس ان یضع یدہ ورجلہ علی
غیر حجر لحسن نقلہ فی الحجارۃ۔ نقال بالکسر یکبارہ
ودوبارہ آب وعلف خوردن شتر بے چرا نیدن
کسے یقال منہ فرس منقل۔ ناقلۃ مردم از جائے
بجائے روندہ خلاف قطان۔ انقلا نوعے
از خرما بشام۔
نقثل۔ نقثلۃ۔ رفتار بر گرد انگیزان۔
نکل۔ نکل۔ بالکسر بند وآہن لگام۔ ولگام مرد
راہبر ورجل نکل ونکل بالکسر وبفتحتین مثل شبہ
وشبہ مردے کہ از وے در بند شوند دشمنان
وے ویقال رماہ اللہ بنکلۃ ای بما ینکلہ تنکیل
عقوبت کردن وعبرت دیگران گردانیدن
نکال بالفتح عقوبت منکل بالفتح الذی ینکل بالانسان
نکول باز ایستادن از دشمن واز سوگند ع ف
ض ۲ ناکل ترسندہ ضعیف دل ع ک ۱ ف ۲
لغۃ فیہ۔ نکل بفتحتین مرد دلیر۔ واسپ قوی فی الحدیث
ان اللہ تعالی یحب النکل علی النکل ای الرجل القوی
المجرب علی الفرس القوی المجرب۔
نمل۔ نمل۔ مورچہ نملۃ یکے ارض نملۃ ف ک ۲
ذات نمل۔ طعام منمول اصابہ النمل ودمیدگی
اندام کہ آنرا اطبا ذباب خوانند نملۃ ایضاً گفتگی ہم
اسپ وہو عیب در فرس نمل القوائم اذا کان
لا یستقر۔ وفلان ذو نملۃ بالضم ای کثیر الحرکۃ۔
نملۃ ایضاً سخن چینی نمل ک ۲ تمام انمال کذالک
انملۃ بضم المیم سر انگشت انامل ج۔
نول۔ منوال۔ نورد بافندہ نول کذالک
انوال ج۔ نول ایضاً نورد یدن ع ف ض ۲
وعطا دادن یقال نلتہ لہ بالعطیۃ ونلتہ العطیۃ
ایضاً۔ ویقال ہم علی منوال واحد ای علی طبقۃ
واحدۃ بر یک نورد اند وقولہم نولک ان تفعل
کذا ای حقک وینبغی لک واصلہ من التناول۔
نوال بالفتح عطا نائل مثلہ۔ نوال ایضاً صواب
تنویل دادن رجل نال بسیار عطا وہما نالان
وہم انوال۔ وناولتہ الشئی فتناولہ ای عطیتہ فاخذہ
نہل۔ منہل۔ آب خور۔ ومنزل ناہلۃ آیندہ
وروندہ ناہل تشنہ وسیراب وہو من الاضداد

نهل بفتحتین ج - مثل طالب وطلب جمع ناهل نهال مثل جمل وجمال - نهل بالسکون والحرکة نخست خوردن - وتشنه وسیراب شدن ع ک اف ۲ نهال متعد منه - منهال نام مردے -

نهشل نهشل - گرگ - وچرغ - ونام مردے ابو نهشل کنیت مردے -

نیل - نیل - یافتن ع ک اف ۲ مثل خاف یخاف - انالة دادن نیل بالکسر رود مصر نائلة نام زنے - وبت -

نئدل - کزبرج بلا و النئدلان وبضم دال النئدلان فی النیدلان -

النارجیل - بالفتح لغة فی النارجیل -

نطل - کزبرج بلاے بد ومرد کریہ -

نأملة - رفتار بندی وقد نأمل یعنی چنین رفتار کرد -

نبتل - کجعفر بسیار سخت وموضعے ونام شخصے و عبدالله بن نبتل کان منافقا -

نارجیل - جوز ہندی نارجیلة یکے وقد یهمز ویکون فی القنو الکریم منها ثلثون نارجیلة ولها لبن یسمی الاطواق ذکر فی القاف وخاصیته الرشح منها اسهال الدیدان والطری باهی جدا -

النعابل - رهط طارق بن ولیق -

نغطلة - آہستگی در رفتن و به چپ و راست تاوناوان خرامیدن -

نعبول - کزنبور پرنده ایست ونباتیست -

رجل منغذل الرأس - فروہشته سربا بزرگی وسطبری -

برذون نغضل - کجعفر گران -

نمیتل - مصغر اصحابی -

نمنل - کهدہد مرد ناتوان -

نهبلة - کهنه سال شدن یقال شیخ نهبل وعجوز نهبلة نهبلة ایضا رفتاریست باگرانی وشتر مادہ دفزک وفی الترمذی فی حدیث الدجال فیطرحهم بالنهبل وهو تصحیف والصواب بالمیم -

نهصل - کجعفر مرد سال خورد وکلان از کرگس وباز -

فصل الواو

وأل - وأل - ووؤل - پناه گرفتن ع فا ک ۲ موئل پناه موألة کذالک مثل مهلکة موالة رہایش جستن وألة مثل وغلة سرگین ومزبله یقال ان وقد ہم الوألة أی وألت الماشیة فی المکان ای اکثرت فیه بابوالها وابعارها - استوال گرد آمدن شتران اول نخست نقیض آخر واصله أوأل علی أفعل مهموز الاوسط فقلبت الهمزة واوا وادغمت یدل علی ذلک قولهم هذا اول منک والجمع الاوائل والاوالی ایضا علی القلب والاولون ایضا وقیل اصله وَوّل علی فوعل قلبت الواو الاولی همزة و لم یجمع علی اواول لاستثقالهم اجتماع الواوین بینهما الف الجمع وهو اذا جعلته صفة لم تصرفه تقول لقیته عاما اول ولا تقل عاما الاول وتقول ما رأیته مذ عام اول بالرفع للصفة کانک

وکال بالفتح والکسر ای کسل - وکیل تم توکیل وکیل گردانیدن وگذاشتن کار را بکسے وکالۃ بالفتح والکسر اسم فیہ - توکل اعتراف بعجز و اعتماد بہ غیر خود کردن تکلان بالضم اسم فیہ واتکلت علی فلان فی امری ای اعتمدتہ واصلہ اوتکلت قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلھا وابدلت منھا التاء فادغمت فی تاء الافتعال ثم بنیت علی ہذا الادغام اسماء من المثال وان لم تکن فیھا تلک العلۃ توہما ان التاء اصلیۃ لان ہذا الادغام لا یجوز اظہارہ فی حال فمن تلک الاسماء تکلۃ تکلان - تخمۃ - تہمۃ - تجاہ - تراث تقوی فاذا صغرت قلت تکیلۃ وتخیمۃ لا تعید الواو لان ہذہ حروف الزمت البدل فثبتت فی التصغیر والجمع - وکل وکول کار بہ کسے گذاشتن ع ف اک ۲ یقال وکلہ الی نفسہ وامر موکول الی رائک - مواکلۃ بر یکدیگر اعتماد کردن -

ولول - ولولۃ - ولوال - بانگ و فریاد کردن زن -

وہل - ہلۃ ترس وبقیتہ اول وہلۃ اے اول شیء - وہل بفتحتین ترسیدن ع کا وھلا وہل [illegible] مستوہل شلہ - وہل ایضاً شاعدا و [illegible] کردن دل بچیزے یقال وہل فیہ وعنہ - [illegible] بالسکون [illegible] [illegible]

ویل - [illegible]

در جہنم یقال ویلۃ وویل لہ فی الندبۃ ویلاہ وتدخل علیھا الہاء فتقول ویلۃ ویقال ویل لہ وویلا لہ الرفع علی الابتداء والنصب علی اضمار فعل فاذا اضفتہ لم یکن الا النصب -

وتل - بضمتین کسانے کہ از شراب شکم سیر شوند اوتل بیکے -

ودل السقاء بلہ و دلا مخضہ یعنی مشک شیر را جنبانید -

ورتل کسمندل بلا دکار بزرگ ورتلی مثلہ وموشے -

وقل - چیز اندک ووقلۃ اقلہ ای قشرتہ وقبت وانثل بلغ اودا فرد وقلۃ توقیلا فراوان کردم اورا توقل نوعے از ریحان ست کہ بہ فارسی اروشبیران گویند -

وہبیل بن سعد بن مالک بن النخع ابو بطن منہم علی بن مدرک الوہبیلی المحدث -

اول - ہذا موضعہ وذکر فی وال قال النحاۃ الاول بالہمز اصلہ اوال لکن لما اکتنفت الالف واوان وليست الاخيرۃ الا رف نصعت وكانت الكلمۃ جمعا والجمع مستثقل قلبت الاخيرۃ ہمزۃ وقد يقابون فيقولون الاوالی -

فصل الیاء

ہبیل ہبل بفتحتین بے فرزند شدن یقال ہبلتہ امہ [illegible] [illegible] ای الثکال - ہبول [illegible] [illegible] [illegible] ہبالۃ تام شتر [illegible]

هبل هبال بحذف مردم و شتران گران سنگ
سال خورد تهبیل اهبال ایضا گران کردن
گوشت کسے را رجل مهبل نعت منه - اهتبال
غنیمت شمردن و حیلت کردن یقال اهتبلت
غفلته ای اغتنمت - مهتبل کذاب هبال صیاد
فربهنده و ذیب هبل ای محتال - هبل ض ان ۲
نام بتے که در کعبه بود و هنبلة رفتار گفتار لنگ
نون زائده -

هتل - تهتال - مثل تهتان نیک باریدن ابر
عع ف اک ۲ هتل هتلان کذلک سحاب هتل
ف اک ۲ نعت منه -

هتمل - هتملة - سخن پوشیده گفتن -

هجل - هجل - زمین پست میان کوه تهجیل فحش
شنوانیدن و دشنام دادن - و بچوب و تازیانه
انداختن هوجل شتر تیز رو - و مرد احمق - و دشت
بے نشان و زمین ناهموار -

هدل - هدیل - کبوتر نر و بانگ کردن وے
عع ف اک ۲ یقال الهدیل فرخ کان علی عهد
نوح النبی علیه السلام فصاده جارح من جوارح الطیر
قالوا فلیس من حمامة الا و هی تبکی علیه - هدل
فرو هاکردن چیزے را عع ف اک ۲ و بلغ او لکانه
کردن شتر فصیل هادل در ابلغ و ذلک مایجیی
هدل بفتحتین مصدر منه عع ک افتد اهدل اهدل
نقشان منه - تهدل سست شدن لبها - و فرو
افتادن شاخ هاے درخت هدال بالفتح شاخ

سر فرو د آورده -

هدمل - هدمل - بکسرتین جامه کهنه هدملة مثال
سبحلة ریگ بسیار درخت -

هذل - هذلول - بالضم مرد سبک - و تیر سبک -
و تل غرد هذالیل ج - هوذلة جنبان بیرون آمدن
بول شتر - و اضطراب کردن در دویدن و جنبیدن
دلو و هوذل السقاء اذا تمخض - هذیل مصغر حیی
از مضر - و نام مردے هذلی منسوب -

هذمل - هذملة - نوعے از رفتار -

هرجل - هرجلة - رفتار شوریده و هرجل شتر تیز رو
میم زائده همرجانة ناقه گزیده نیکو -

هرطل - هرطال - بالکسر دراز -

هرقل - هرقل - بکسرتین علی وزن خندف
ملک روم و یقال هرقل بوزن دمشق -

هرکل - هرکولة - علی وزن برذونة دختر
شگرف اندام لرزان سرین هراکلة جانے موج دریا

هرمل - هرملة - برکندن موے - شعر هراهیل
موبهاے افتاده -

هرول - هرولة - نوعے از رفتار دویدن -

هزل - هزل - بیهوده ضد جد عع ف اک ۲
هزال بالضم لاغری یقال هزلت الدابة هزالا علی
مجهولا و هزلته هزلا و هو مهزول و ابل هازل -
و اهزل القوم اذا اصابت مواشیهم سنة ای
قحط فهزلت -

هزبل - و یقال مافیه هزبلة - ای شیء -

هشل - هشیلة - الاغ شترکہ بے دستوری خصم
بہ نشد و بازگر داشتند -

هضل - هیضلة - زن ضخم میانه سال - و ناقه
بسیار شیر - و آوازہاے مردم هیضل لشکر بسیار

هطل - هطل - پیاپے شدن باران - و شک
ورفتن آن (ع ع ف ک ۲) هطلان تهطال کذلک
سحاب هطل و مطر هطل نعت منه هطّل جمع هاطل
ودیمة هطلاء ولا یقال سحاب اهطل کقولهم امراة
حسناء ولا یقال سحاب اهطل کقولهم امراة حسناء
ولا یقال رجل احسن - هطل بالکسر شتر ماندہ کننده
ناقة هطلی آهسته رو و کاهل هطّال نام کوهے
و ابر نیک بارنده هیاطلة گروه از مردم ترک و
خلج و اهل طخرستان هیطل روباه و گروهے
اندک از مردم

هقل - هِقل - بالکسر شترمرغ جوانه -

هکل - هیکل - شکوه و کالبد و پیکر - و اسپ
دراز ضخم - و بناے بلند و خانهٔ ترسایان -

هلل - هلال - بالکسر ماه نو تا سه شب ثم هو قمر و
چنبر آلة حج - و نام قبیله از هوازن - و آب اندک
و تنگ چاه و سنان دو شاخ - و گوشه سنگ آسیا
که شکسته بود تهلل درخشیدن برق و روے
از شادی یقال تهلل وجهه و استهل ایضا و
روان شدن اشک انهلال ریخته شدن باران
و ابر تهلیل لا اله الا الله گفتن یقال قد اکثرت
من الهیللة ای من قول لا اله الا الله و بالفتح
یقال حمل فما اهل ای فما جبن - هلل بفتحتین ترس
یقال اهل فلان اهلالا ای رجع فرقا و اول باران
استهلت السماء و ذلک فی اول مطرها یقال هو حفو
وقعه - و استهل الصبی ای صاح عند الولادة -
و اهل المعتمر اذا رفع صوته فی التلبیة - و اهل بالتسمیة
علی الذبیحة قوله تعالی و ما اهل لغیر الله به اے
نودی علیه بغیر اسم الله و اصله رفع الصوت -
و اهل الهلال و استهل مجهولا و استهل معلوما ای
تبیّن ولا یقال اَهَلّ - ویقال اَهللنا هَلّ کما یقال
ادخلناه فدخل وهو قیاسه - هلهل بفتحتین زهر
وهو معرب - ثوب هلهل جامه تنک بافته هلهلة
تنک بافتن جامه را شعر هلهل ای رقیق مهلهل
اسم امرء القیس بن ربیعة لانه اول من ارق الشعر
ویقال هلهلت ادرکه ای کدت - هلاهل آب بسیار
وصافی ویقال ذهب بذی هلیان بکسرتین
وتشدید اللام اذا ذهب بحیث لا یدری - هلا
راندن اسپ هال مثاله ای اقرنی - هل مخففا
هو حرف استفهام فاذا جعلته اسما شددته -
قال الخلیل قلت لابی الدقیش هل فی شریدة
کاتن ودکها عیون الضیاون فقال اشد الهل
قال ابن السکیت اذا قیل لک هل لک فی کذا
ای هل لک فیه حاجة فقل لی فیه او ما لی فیه او ان
لی فیه ولا تقل ان لی فیه هلا - ویقال ما احسن
عنده هلة ولا بلة ای شیئا وقد ذکر فی بلل - وهل
ایضا بمعنی قد قوله تعالی هل اتی علی الانسان ای

هذا اتى و بمعنى ما يقال هل هى الا كذا او كذا اى ما هى قوله تعم هل من الخبير الله. ويقال هلا قلت چرا نگفتى و هلا استعجال و حث يقال حى هلا الثريد و معناه هلم الى الثريد بمعنى بشتابيد و بشتابيد يستوى فيه الجمع و الواحد و المؤنث فتحت ياء حى لالتقاء الساكنين و بنيته مع هل على الفتح و جعلتهما اسما واحدا مثل خمسة عشر و اذا وقفت عليه قلت حى هلا و الالف لبيان الحركة كالهاء فى كتابيه و حسابيه لان الالف من مخرج الهاء و فى الحديث اذا ذكر الصالحون فحى هل بعمر معناه عليك بعمر اى انه من اهل هذه الصفة و يجوز التنوين فى حى هلا فيجعل نكرة و بالتنوين فى الوقف و قد يقولون حى من غير هل كقولهم فى الاذان حى على الصلوة حى على الفلاح و انما هو دعاء الى الصلوة و الفلاح و حكى ان بعض العرب يقول حى هل الصلوة يصل بهل كما يصل بعلى و معناه ائتوا الصلوة و اقربوا منها و هلموا اليها و قد حيعل المؤذن كما يقال حوقل و تعبشم مركبا من كلمتين و ربما الحقوا بها الكاف فقالوا حى هلك كما يقال رويدك و الكاف للخطاب فقط و لا موضع لها من الاعراب.

هيل ... شدن ... عع ف ا ض ك ٢ هيلان كذلك يقال هلت ... فانهيت و انهالت ... هيل ... ترا ان ... گذاشته ... بان مثل نقش الا ان النقش

لا يكون الا ليلا و العمل يكون ليلا و نهارا يقال ابل هل بالمد تهال هو اهل كما نعت و تركتها هملا اى سدى بلا راع و فى المثل اختلط المرعى بالهمل و همل ايضا آب كه او را باز دارنده نباشد اهمال فروگذاشتن چيزى را بخود و مهمل سخن كه آنرا استعمال نكنند.

هول. هول ـ ترسانيدن (عع ف اض ٢) مكان مهيل اى مخوف مهال بالفتح كذلك ـ اهتيال ترسيدن تهويل ترسانيدن تهاويل كارهاى ترساننده و رنگهاى گوناگون مهول سوگند باتش خورنده هولة آتش كه بوى سوگند خوردن آن در جاهليت بوده است تهويل ايضا خود را به پيرايه و لباس آراستن تهول ترسانيدن بشتر يدن ... خود را در صورت گرگ تا ئى بوى آنكه بالتخفيف خرمن ماه هوول على فعول مرد ...

هيل. هيل ـ فرو ريختن آرد در انبان و ريگ و خاك و جز آن عع ف اك ٢ انهيال ريخته شدن و فى المثل محسنة فهيلى يضرب لمن عمل و هو فيه مسيب تهيل روان شدن اهالة ريختن فهو مهال و مهيل و يقال جاء بالهيل و الهيلمان اى بالمال الكثير و قيل بالرمل و الريح هيلان نام ... و نام جاى ـ

هبرجل ـ كسفرجل جوان خوش اندام ـ
هيشلة تباهى و دهشگى ـ
قوس هبحل ... كمان سبك تير ـ

هبل - کسبحل مرد بسیار موی و ژولیده موی که سر خود را شانه نکند و گران جان -
هراعلة - فرومایگان -
هزامل - آوازها و اصلها الازامل -
هنبل الرجل - برآمده بچه و در فتار کرد -
هنتل - بالفتح موضعی -
هنجل - کقنفذ گران -
هندویل - کزنجبیل و ترک و مرد کول و سست و ناتوان -

فصل الیاء

یلل - یلل بفتحتین کوتاهی دندان بالا و کژی آن رجل الیل بتشدید اللام و امرأة یلاء نعتان -
یلیل نام موضعی -

یبسل - قبیله ایست از قریش ظواهر بالباء الموحدة قبیله الیست دیگر اعنی بنی عامر بن لوی -
یولة - بالضم جد احمد بن محمد الیمنی -

باب المیم

فصل الالف

اثم - اثوم - بالفتح زنی که هر دو فرج وی یکی شده و اصله فی السقاء تنفتق خرزتان فتصیران واحدة - ماثم شیون - زنان گرد آمده بجای بغم یا بشادی ویقال سققت جیوب و خدود بایدی ماتم ای نساء و عند العامة المصیبة یقولون کنا فی ماتم فلان و الصواب ان یقال فی مناحة فلان ماتم ج - اتم نام وادیی -
اثم - اثم - بالکسر بزه و خمر ماثم بزه کار شدن (ع ک اث ۴) اثم اثیم اثوم نعت منه - و اثمه یاثمه (ع ف اک ۴ ط ۴) ای عده علیه اثما فهو ماثوم - ایثام در بزه افگندن تاثیم بزه ثابت کردن تاثم خود را بزه کار داشتن - تحرج بیستادن از بزه آثام پاداش بزه قوله تعالی یلق آثاما - تاثمة تنوق از آثات آهسته رو -
اجم - آجمة - بیشه آجمات آجم آجام اجم اجام ج - کما قالنا فی ثمرة - اجم بفتحتین ایضا بستوه آمدن از یک نوع طعام (ع ک اف ۴) آجم نعت منه علی فاعل و نام موضعی بشام آجم بضمتین ایضا نام حصنی از سنگ در مدینه - و هر خانه که چهار سو مسطح باشد قال الاصمعی هو مخفف و مثقل آجام ج - تاجم النار ای اشتد حره - و تاجحت النار مثل تاججت و ان لها لاجیجا و اجیجا - و فلان یتاجم علی فلان ای اشتد غضبه علیه و تلهب -
ادم - ادیم - روی پوست ادم آدمة ج - مثل رغیف و ارغفة و روی زمین آدمة درون پوست از جانب گوشت بشرة بیرون پوست آدمة ایضا گزیده قوم یقال جعلت فلانا آدمة اهلی ای اسوتهم یعنی روکاه اهل خود و فلان مئدم مبشر ای جمع لین الادمة و خشونة البشرة آدمة بالضم گندم گونی - و در حیات چیزی - و سخت سپیدی شتر یقال بعیر آدم و ناقة ادماء

والجمع اُدْم ویقال ہو الابیض الاسود المقلتین من الابل ۔ آدم مرد گندم گون ادمان بالضم ج ۔ و پدر آدمیان وہو ابو البشر علیہ الصلوٰۃ والسلام واصلہ بہمزتین لانہ افعل الا انہم لینوا الثانیۃ فاذا حرکتہا جعلتہا واوًا وقلت اوادم فی الجمع لان الغالب علیہا الواو ولیس لہا اصل فی الیاء معروف عن الاخفش ۔ اُدْم بالضم آہوان سپید با خطہا یقال ظبیۃ آدماء وجاء فی الشعر اُدمانۃ ایضاً ۔ ادم بالضم آدام بالکسر نان خورش آدم بالفتح نان خورش کردن و سازواری کردن (ع ف اک م) یقال آدم الخبز باللحم وآدم اللہ بینہما وکذلک آدم اللہ بینہما وفی الحدیث لو نظرت الیہا فانہ احری ان یؤدم بینکما یعنی ان یکون بینکما الوفاق والمحبۃ ۔ ادمی (ض اف ۳) موضع آیاد یہم متون الارض لا واحد لہا ۔

ارم ۔ اِرَم ۔ نشان و علم کہ در بیابان بجہت راہ ہپا سے کنند آرام اُروم ج ۔ وقولہ تعالیٰ اِرَمَ ذاتِ العماد فمن لم یضف جعل ارم اسمہ ولم یصرفہ لانہ جعل عادا اسم ابیہم وارم اسم القبیلۃ وجعلہ بدلا منہ ومن قرأہ بالاضافۃ ولم یصرفہ جعلہ اسم امہ او اسم بلدۃ ۔ ارو م بالفتح بیخ و بن و بیخ سرون ویقال ما بالدار اَرِم واریم ای احد وارم علی الشیء یارم بالکسر ای عض علیہ وارمہ بالفتح ای اکلہ (ع ف اک م) ویقال ارمت السنۃ باموالنا ای اکلت کل شیء ومنہ سنۃ آرمۃ ای مستاصلۃ ۔ آرَم سخت تافتن رسن را (ع ف اک ۳) وبالزاء المعجمۃ ایضاً ۔ اُرَّم بالضم والتشدید دندانہا یقال فلان یحرق علیہ الارم دندان بینجا پدروے و سنگ وجایۃ مارومۃ اذا کانت مجدولۃ الخلق ۔

ازم ۔ اَزمۃ ۔ سختی ۔ وقحط اَزْم سخت شدن سال (ع ف اک ۲) یقال آزم علینا الدہر ویقال اصابتہم سنۃ آزمتہم ازما ای استاصلتہم وملازمت کردن یقال ازم لصاحبہ ای لزمہ و گزیدن وباز ایستادن از چیزے ۔ وپرہیز کردن ۔ وفی الحدیث ان عمرؓ سأل الحرث بن کلدۃ ما الدواء فقال الازم یعنی الحمیۃ وکان طبیب العرب ۔ وشتہ سخت تافتن وبغیر المعجمۃ ایضا ومرد کرہ و نوے از گیسوے تافتہ آزم ک ۳ آنکہ لبہا فراہم دارد تا زم بسیار مقیم بودن بجائے مازم تنگی جاے و راہ تنگ ۔ وحرب جاے مازمین جاے میان مشعر ومیان عرفہ ۔

اسم ۔ اسامۃ ۔ بالضم اسم علم شیر یقال ہذا اسامۃ عادیا ر و نام مردے ۔

اضم ۔ اَضَم بفتحتین خشم اضامات ج ۔ وخشم گرفتن (ع ک اف ۲) اِضَم نام کوہے ۔

اطم ۔ اُطُم ۔ مثل اُجُم حصون لاہل مدینۃ والجمع آطام والواحد اطمۃ مثل اکمۃ ۔ اطم الاضبط بالضم وبفتحتین نام حصنے و ہجو ن آطام بالضم قبض شکم

یقال او ثلم علی الرجل - وبعیر اطوم واطم البعیر
اذا الم بطل من داء - اطیمہ جائے آتش افروختن
اطوم بالفتح سنگ پشت و فلان یتاطم علیہ ای
یتاجم ای شتد غضبہ علیہ - وتاطم السیل شتر گ
کرد یعنی موج -
اکم - اکمہ بفتحات پشتہ والجمع اکمات واکم
بفتحتین وجمع اکم اکام بالکسر مثل جبل وجبال
وجمع اکام اکم بضمتین مثل کتاب وکتب وجمع
اکم آکام مثل عنق واعناق - تاکم تاکمہ سرین
تاکم جمع -
الم - الم درد و کرد (جمع [illegible])
وقولہم الیمۃ ومثلہ [illegible] شدہ [illegible]
[illegible] والیم [illegible]
ایلام درد رسانیدن الیہ و [illegible]
امم - امم - بالضم اصل ہر چیزے [illegible]
ج - واصل الام امہۃ وتجمع علی امہات [illegible]
الامہات للناس والامات للبہائم وتصغیرہا
امیمۃ وھی ایضاً [illegible] - ویقال [illegible]
[illegible]
ولیونث [illegible] ام [illegible] ام المثنا
بیابان ودرست ام الشوی [illegible] ام القری
[illegible] ام البیض شتر مرغ ام القوم [illegible] ام النجوم
المجرۃ - ام الطریق راہ بزرگ ویقال ہو الضبع
الدماغ پوست مغز سر ام الرأس ایضاً -
ام الخبائث شراب ام الکتاب [illegible] وسورۃ فاتحہ

قولہ تعالی ہن ام الکتاب ولم یقل امہات لانہ
علی الحکایۃ وہو کما یقول الرجل لیس لی معین
فتقول نحن معینک فتحکیہ وکذلک قولہ تعالی
واجعلنا للمتقین اماما - امۃ گروہ از ہر جنس
حیوان امم ج - وفی الحدیث لولا ان الکلاب
امۃ من الامم لامرت بقتلہا وہو فی اللفظ
واحد وفی المعنی جمع کالقوم و بالا ئے
مردم یقال ہم حسان الوجوہ طوال الامم
وراہ دین وشریعت یقال فلان لا امۃ لہ
اے لا دین لہ ولا نحلۃ قولہ تعالی کنتم
خیر امۃ اے خیر اہل دین و ہنگام
قولہ تعالی وادکر بعد امۃ و قولہ تعالی
ولئن اخرنا عنہم العذاب الی امۃ معدودۃ -
امۃ بالکسر نعمت و طریقت و دین وہی لغۃ فی امۃ
وقولہم ویلمہ ای ویل لامہ فحذف لکثرتہ فی الکلام
ویقال فی الشعر عندی ام زید ثم زید عندی ام زید
فلما حذفت الالف سقطت الیاء من عندی -
ویقال لا ام لک وہو ذم ودعاء علیہ وربما
وضع موضع المدح - ام بالفتح آہنگ کردن یقال
امہ وامّمہ وتامّمہ بمعنی ای قصدہ و سر شکستن
امہ بالمد شکستگی سر کہ بہ پوست دماغ رسد شاہ
امیم مرد دماغ تباہ شدہ [illegible] - امیم ایضا
حجیشنہ الرأس امائم ج - ویقال للبیض الامہ
المتاکل السنام اموم امامۃ بالکسر پیش نمازی
کردن (جمع ف اص ۲) یقال ام القوم فی الصلوۃ

ایتام ائتقا کردن وائمت المراۃ ای صارت ایّما۔
اِمام بالکسر پیش رو اُمّتنج ۔ والاصل اِءْمِمَۃ
علی اَفعِلۃ مثل اناء وآنیۃ فادغمت المیم ونقل
حرکتہا الی ما قبلہا فلما حرکوہا جعلوہا یاءً استثقالا
للہمزتین ومنہم من جمع بین ہمزتین وتصغیرہا
اُوَیْمۃ فقلبت واواً للضمۃ ما قبلہا وقیل اُیَیْمۃ
بالیاء بلا قلب وکتاب قولہ تعالی وکل شیء
احصیناہ فی امام مبین ای فی کتاب عن الحسن
وسطر چوب ورشتہ راز۔ وکرانہ زمین۔ وکرانہ
راہ قولہ تعالی وانہما لبامام مبین ای طریق۔ امام
بالفتح پیش یقال کنت امامہ ای قدامہ۔ امامۃ
بالضم نام زنے اَمَم بفتحتین نہ دور نہ نزدیک
وچیزے اندک یقال اخذتہ من اَمَم ای من قرب
وما سألتہ الا اَمَما ای یسیرا و داری اَمَم دارہ ای
مقابلتہا مؤامّ بالتشدید والمد مقارب ۔ تأمّم
مادر خواندن اَمْ بالتخفیف معناہا یا فہی حرف عطف
فی الاستفہام ولہا موضعان احدہما ان تقع معادلۃ
لالف الاستفہام بمعنی ای تقول ازید عندک
ام عمرو والمعنی ایّہما عندک والثانی ان تکون
منقطعۃ عما قبلہا خبرا کان او استفہاما تقول فی
فی الخبر انہا لابل ام شاء یا فتی وذلک اذا توہمتہ
ابلا ثم ادرکک الظن انہ شاء فانصرفت عن الاول
فقلت ام شاء بمعنی بل لان ما یقع بعد بل یقین
وبعد ام مظنون وتقول فی الاستفہام ہل زید
منطلق ام عمرو فاضربت عن سؤالک عن انطلاق
زید وجعلتہ عن عمرو فام معنی بل واستفہام
واضراب وقال اللہ تعالی لاریب فیہ من
رب العالمین ام یقولون افتراہ وہذا لم یکن
اصلہ استفہاما ولیس قولہم ام یقولون افتراہ
شکا ولکنہ قال ہذا لتقبیح صنیعہم ثم قال بل
ہو الحق من ربک کانہ اراد ان ینبہ علی ما قالوا
نحو قولک للرجل الخیر احب الیک ام الشر وانت
تعلم انہ یقول الخیر ولکن اردت ان تقبح عندہ
ما صنع۔ وتدخل ام علی ہل وہل علی ام کقولک
ام ہل عندک عمرو وہل تاتینی ام عمرو۔ ولا یدخل
ام علی الالف لان الاصل ما وضع للاستفہام
حرفان احدہما الالف فلا تقع الا اول الکلام
والثانی ام فلا تقع الا فی وسط الکلام وہل انما
اقیم مقام الالف فی الاستفہام فقط فلذلک
لم تقع فی کل مواقع الاصل ۔ وام قد تقع زائدۃ
فی الشعر کما فی قولہ (ع) یا ہند ام ما کان مشبی
وقصا + یعنی ما کان ۔

اُوام ۔ تاوہم ۔ فربہ وکلان خلقت گردانیدن
علف ستور را اَوَم آوَم بزرگ خلقت وبزرگ سر
اُوام بالضم حرارت تشنگی ۔

اَیّم ۔ اَیّم بیوہ رجل ایّم سواء کان تزوج من قبل او لم یتزوج
وامراۃ ایّم ایضا بکرا کانت او ثیبا ایامی ج ۔
واصلہا ایایم فقلبت ۔ اَیَم اَیْمَۃ اُیُوم بیوہ شدن
ع ث ک ۔ یقال آمت المراۃ من زوجہا
وفی الحدیث انہ کان یتعوذ من الایمۃ ۔ تأیّم

پیوه کردن یقال ایّمه الله تأییما - وتأیّمت المرأة
وتأیّم الرجل زمانا اذا مکث لایتزوج - ویقال
کل امرئ سیئیم منه العرس او منها ایّم - قال الشاعر
(شعر) نجوت بقوف نفسک غیر انّی - اخال سییتم
او تئیم - ای سییتم ابنک وتئیم امرأتک - وقولهم
ماله آم وعام ای هلکت امرأته وماشیته حتی یئیم و
یعیم عیمان الی اللبن وایمان الی النساء - و
یقال الحرب مأیمة ای تقتل الرجال فتدع النساء
ایامی - ویقال الاشمها وایمها مثل اعشها و
اعیمها - الأیم مخففا مار قال ابن السکیت اصله
ایّم بالتشدید فخفف مثل لیّن ولین وهیّن و
هین ایوم ج - ایام دود ایّم ج - دود کردن
زنبورخانه را یقال منه آم الرجل ای دخن علی النحل
ایام وایم - بضمها ویقال ایمة دو راه است
به شکل بانیه و میان آن هر دو راه گو هست
والایمة بالضم ابن خطلان فی جذام وابن سلمة
وابن ریمة فی السکون وابن وهب الدی فی
خثعم وابن جشم فی بنی قضاعة واسواهم فاساته
بالسین -
ادیم الثعلبی - کزبیر صحابی -
انشم لی علی فلان - دردناک شد عع ک اف ۴
اثمه فی ازم اشمیم بالضم دوده است بمصر -
احسطلمه - بالکسر وفتح الطا دنان خنزیر -
انام - کسحاب وساباط وامیر آفریده با پری و
مردم او جمیع ما علی وجه الارض -

فصل الباء

بجرم - بجارم - بالفتح سختی ها -
بذرم - ثوب ذو بذرم - بسیار ریسمان رجل ذو بذرم
بسیار گوشت وقیل صاحب رای وحزم وقیل
متحمل عاقل وقت الغضب -
برم - برم - بفتحتین ستوه وبستوه آمدن ع
ک اف ۲ یقال برم به ای سئمه وتبرم مثله وایضا
برم الذی لا یدخل مع القوم فی المیسر بخلا والجمع
ابرام وفی المثل أبرما قرونا وهیوه عضاة واحدها
برمة - ابرام بستوه آوردن - واستوار کردن -
وجامه را ریسمان دوتاه تافتن مبرم رسن دوتاه
برهم تافته وجامه تار وپود برهم نشانده بریم
ایضا رسن پیسه - ولشکر بیرمه ودیگ برام ج -
برام بالضم کنه بیرم سوراخ کن وآن نوعی
از تیشهاست معروف -
برجم - برجمة - بضمتین پیوند انگشت براجم ج
وایضا قومی از بنی تمیم وفی المثل ان الشقی
وافد البراجم -
برسم - برسام - بالکسر بیماری معروف وقد
برسم الرجل فهو مبرسم - ابریسم بالفتح والکسر مع
فتح السین ابریسم بالکسرات ایضا ثلث لغات
ابریشم معرب قال ابن الاعرابی لیس فی الکلام
افعیلل بتوالی الکسرات ولکن افعیلل بفتح اللام
مثل اهلیلج وهو ینصرف فی المعرفة والنکرة
وان سمیت به -

برشم ـ برشمة سخت اندوهگین شدن و پیوسته نگریستن بچیزے برشام بالکسر تیزی نظر ـ

برطم ـ برطام ـ بالکسر مرد سطبر لب برطمة برآماسیدن از خشم تبرطم الرجل ای تغضب ـ

برعم ـ برعوم ـ برعم ـ بالضم غنچهٔ ناشگفته و بُرعمت الشجر اذا اخرجت براعیمها ـ

برهم ـ برهمة ـ پیوسته نگریستن و مژه بر هم نازدن ابراهیم خلیل الله علیه السلام و هو اسم اعجمی و فیه ثلث لغات ابراهام ابراهم بفتح الهاء وکسرها مع حذف الیاء وتصغیره ابیره لان الالف من الاصل لان بعدها اربعة احرف اصول والهمزة لا تلحق بنات الاربعة زائدة فی اولها وذلک یوجب حذف آخره کما فی سفرجل فیقال سفیرج وکذا القول فی اسماعیل واسرافیل وهذا قول المبرد وبعضهم یتوهم ان الهمزة زائدة اذا کان الاسم اعجمیا فلا یعلم اشتقاقه فیصغر علی بُریهیم وسُمیعیل وسریفیل وهذا قول سیبویه وهو حسن والاول قیاس ومنهم من قول بُریه بطرح الهمزة والمیم ـ براهمة گروهے از حکما وهم الذین لا یجوزون علی الله تعالی بعثة الرسل ـ

بزم ـ بزم ـ بدندان پیش گزیدن عع ف ا ک ۲ ض ۲ یقال بزم علیه ای عض و بانگشت سبابه وابهام دوشیدن شیر را یقال بزمت الناقة ـ بزمة کیبار خوردن وکذلک وزمة ـ ابزیم بکسرتین کمرسارا بازیم ج ـ بزیم رشتهٔ جبل ـ

بسم ـ بسم ـ لب شیرین کردن (عع ف ا ک ۲) باسم لغت منه ابتسام تبسم کذلک مبسم بکسرالسین دندان بسام بسام مرد بسیار تبسم ـ

بسطم ـ بسطام ـ بالکسر نام مردے و بالفتح نام شهر ابویزید بسطامی رحمه الله تعالی ـ

بشم ـ بشم ـ بفتحتین ناگوار شدن (عع ل فـ۲) وبستوه آمدن یقال بشم منه ـ ابشام متعد منه ـ بشام درخت خوشبوے که از وے مسواک سازند

بصم ـ بصم ـ بالضم میان انگشت خنصر وبنصر یعنی چهارم و دوم عتب بفتحتین میان بنصر و وسطی و رتب میان وسطی وسبابه و فتر بالکسر میان سبابه وابهام و شبر میان ابهام و خنصر و فوت بدراز میان هر دو انگشتی ـ

بطم ـ بطم ـ بالضم درختے ـ

بغم ـ بغام ـ بالضم بانگ آهو و شتر عع ف ا ک ۲ ظبیة بغوم لغت منه وکشاده ناگفتن سخن مباغمه سخن نرم گفتن ـ

بقم ـ بقم ـ چوب بقم معرب ولیس فی کلامهم اسم علی فعّل بتکریر العین الا خمسة خضّم نام مردے و بقّم و شلّم موضعے بشام و بذّر نام آبے و عثر موضعے ـ

بکم ـ بکم ـ بفتحتین گنگے عع ک ا ف ۲ ابکم بکیم گنگ ـ

بلم ـ ابلام ـ آماسیدن فرج ناقه و آماسیدن لب یقال بها بلمة شدیدة و رأیت شفتیه مبلمتین ـ مبلام بالکسر ناقهٔ که بانگ نکند از غایت آرزوگشن

تبلیم زشت نمودن کار را بر کسے یقال لا تبلم علیه امره ای لا تقبح - ابلم بکسرتین وضمتین وفتحتین پوست مقل ابلمة یکے ویقال المال بینی وبینک شق الابلمة ای نصفان - بیلم آهن سوراخ کاو مثل بیرم -

بلدم - بلندم - الرجل اذا فرق فسکت بدال غیر معجمة - بلدم بالمعجمة والمهملة آنکه جنبان باشد از حلقوم وسینه اسپ بلندم مرد گران سنگ مضطرب -

بلعم - بلعم - بلعوم - بالضم فیهما مجری الطعام فی الحلق یعنی راه گذر طعام در حلق وآن گلوے سرخ است بلعمة فرو بردن لقمه بلعم مرد بسیار خوار سخت فرو برنده میم زائده -

بلغم - بلغم - یکے از چهار خلط -

بهرم - بهرم - ابریشم سطبر رو وجامه -

بوم - بوم - بوم مرغیست یقع علی الذکر والانثی حتی تقول صدی او فیاد فیختص بالذکر -

بهم - بهمة - ستور ریزه چون بره وبز غاله نر وماده بهم بالسکون والحرکة ج - مثل تمرة وتمر وشعرة وشعر وجمع بهم بهام - ابهام پوشیده گفتن تبهیم جدا کردن بره از مادرش بچه ابهمة بالضم سوار دلیر بهم ض اف ۲ ج - ولشکر یقال فلان فارس بهمة ولیث غابة - ابهام انگشت نر اباهیم ج - وفرو بستن در وکار - امر مبهم کار فرو بسته الاسماء المبهمة هی اسماء الاشارة نحو هذا وذاک وهؤلاء واولئک - واستبهم علیه الکلام ای استغلق انبهم ایضا اذا ارتج - وفی الحدیث یحشر الناس عراة حفاة بهما ای لیس معهم شیء ویقال اصحاب بهیمة ستور بهائم ج - فرس بهیم یکرنگ بهم ج - بهمی بالضم گیاهیست قال سیبویه تکون واحدة وجمعا والفها للتانیث فلا تنون وقیل الفها للالحاق والواحدة بهماة قال المبرد لا یکون الف فعلی بالضم لغیر التانیث - ویقال ابهمت الارض کثر بهماها -

ابلیم بفتحتین موضعیست نزدیک شنابیث بنجم شلم - بثم - بالضم وبفتحتین وکزج ناحیه است یا قلعه است یا کوهیست بفرغانه -

بجم وبجوم - از درماندگی یا ترس یا بیم خموشیدن ودرنگ کردن وترنجیدن ع ف اک ۲ تبجیم مثله فیهما وابجیم ایضا تحدیق النظر -

غدیر بجوم - کجعفر آبگیر بسیار آب -

بخذم - کجعفر نام شخصے -

برثم - کقنفذ والد عبد الرحمن المحدث ونام کوہے است -

برصوم - بالضم سر بند شیشه ومانند آن -

ابو البرهسم - کسفرجل عمران بن عثمان الزبیدی الشامی ذو القراآت الشواذ -

برعم - بالضم نفس وخوشه وشگوفه که از دانه بر آید وبرعم الزرع دانه زراعت سطبر واندک سخت شده ع ف اض ۲

بطرم - کجعفر انگشتری وتبطرم اذا کان احمق جاهلو

تاثم فیتکلم ویشیر به فی وجوه الناس۔

بغیم۔ کابیرہ ئے و پیکر چوبی یا تصویر رنگ و مخم کرشعر نگوید۔

بغثم۔ بالضم والاعیان صاحب مسجد الجیرۃ۔

بغثم۔ کجعفر نام شخصے۔

بلثم۔ کجعفر مردم و مرد و رماندہ گران زبان و گران اندام۔

بلجم البیطار الدابۃ۔ عصب قوائم الدابۃ من وای یصیبہا۔

بلسم۔ از ترس خموشیدن و چین ابرو شدن

تبلسم شلہ بلسام بالکسر برسام تلبہ تم سند ال قطاۃ

بلصم۔ فرنی یعنی گریخت۔

بنام۔ سر انگشتان و ہذا الحم ای ابن والمیم زائدۃ فی بان ی۔

بہرم۔ کجعفر گل کافشہ بہران شلہ وحنا و بہرم گل کافشہ رنگ کردہ شدہ بہرم لحیتہ ریش را بحنا سرخ رنگ کرد بہرم الراس سر سخت سرخ گردید بہرام نام شخصے و فرس النعمان بن عتیبۃ العتکی بہرمۃ شکوفہ و پرستش اہل ہند۔

بہصم۔ کنفذ بسیار سخت۔

فصل التاء

تاّم۔ اتامت المرأۃ دوگانہ زاد فہی متئم متاّم دوگانہ زایندہ تو امان دو ہمزاد ویقال ہذا توام ہذا علی فوعل و ہذہ توامۃ ہذہ تو ائم ج۔ و تؤام بالضم علی فعال ایضاً ولا یمتنع ان یجمع ہذا بالواو والنون فی الآدمیین کما ان مونثہ یجمع بالتاء۔ تو ام ایضاً دوم تیر قمار ویقال اصابۃ تو ام فاببت التاء من احدی الواوین و تام شہرے بر لب عمان فرس متاّم اسپ کہ روشے بجاراز روشہ آرد متاّمۃ دوگانہ تا پود بافتن جامہ را و ثوب متاّم۔ و اتاّمہا ای افضاہا۔

تحم۔ التحمی۔ نوعے از برد ہا۔

تخم۔ تخم۔ نہایت ہر زمینہ و شہرے یقال فلان علی تخم من الارض تخوم ج۔ وقیل تخوم الارض بالفتح والجمع تخم بضمتین مثل صبور و صبر تخمۃ وادی قنذکر فی موضعہا۔

تہم۔ تیحم تیحم۔ بالکسر نام جائے۔

تلم۔ تلام۔ تلامی۔ ای تلامیذ سقطت الذال۔

تمم۔ تمام۔ تمامی و تمام شدن عع ف ک ۲ یقال تم الشئ تتمیم اتمام استتمام تمام کردن متمم نام شاعرے ویقال اتمت الحبلی فہی متم اذا تمت ایام حملہا۔ ویقال ولدت لتمام بالفتح والکسر وولد المولود لتمام و قمر تمام ماہ شب چہاردہم لیل التمام بالکسر لاغیر درازترین شبہا در سال ویقال ابی قائلہا الاتمام ثلث لغات ای تماما والکسر افصح تمیمہ تمیمہ سخت۔ و قبیلہ تمیمۃ طوبا و تعویذ و فی الحدیث من علق تمیمۃ فلا اتم اللہ لہ ویقال ہی خرزۃ و اما المعاذات اذا کتب فیہا القرآن و اسماء اللہ تعالی فلا بأس بہا۔

تتتام سخن تاتاک گوینده ویقال تاتاتموا ای جاؤا
کلهم وتموا ایضاً مستتم ایضاً الذی یطلب الصوف
والوبر والموهوب تتمة ۔
تنم ۔ تنوم ۔ بتشدید النون درخت بادیہ تنومۃ یکے
توم ۔ تومۃ ۔ بالضم غورہ نقرہ تؤم ج ۔
تہم ۔ تہامۃ ۔ بالکسر شہرے والنسبۃ الیہا تہامی
وتہام اذا فتحت التاء لم تشدد نحو یمان وشآم الا
ان الالف فی تہام من لفظہا وفیہا عوض من یاء النسبۃ
وقولہم تہامون بالفتح کما قالوا یمانون ویقولون
تہامی ویمانی وشآمی بالفتح مع التشدید تہمۃ
بالفتح یستعمل فی موضع تہامۃ کانہا المرۃ فی قیاس
قول الاصمعی والتہم بالتحریک مصدر من تہامۃ ۔
اتہام بہ تہامہ شدن متہام بالکسر بسیار بہ تہامہ
شونده التہمۃ وادی فتذکر ہناک ۔
تیم ۔ تیم اللہ ۔ قبیلۃ معناہ عبد اللہ واصلہ من قولہم
تیمہ الحب ای عبدہ وذللہ متیم ای مذلل ۔ ویقال
تام فلان فلانا ای عبدہ ۔ تیم قریش قبیلۃ گروہ
ابو بکر الصدیق رض ۔ تیمۃ بالکسر گوسپند باشیر کہ
در خانہ دارند او را وفی الحدیث التیمۃ لاہلہا ۔
تتییم تعبید وتذلیل ۔ اتیام ذبح کردن تیمہ تیماء
دشت و موضع ۔
تغلم ۔ کجعفر موضع وکوہے او اسم الجبل تغلمان ۔
تغمی ۔ بالضم قبیلۃ الحسن حمزۃ بن جیدان وطعام
متغمۃ طعام ناگوار او اتخم ای اتخمہ ۔
تکمۃ ۔ بالضم بنت مرّ ام سطفان او سلیم ۔

فصل الثاء

ثتم ۔ ثتمت خرزہا ۔ افسدتہ عع ف اض ۲
ثجم ۔ اثجم المطر ۔ ای کثر ودام ۔ ویقال اثجمت السماء
ایاما ثم انجمت ۔
ثرم ۔ ثرم ۔ بفتحتین افتادن دندان پیش
عع ک اف ۲ اثرم نعت منہ ۔ ثرم شکستن
دندان پیش بزدن عع ف اک ۲ یقال ثرمتہ
ثتمتہ فانثرمت اثرام کذلک ۔
ثرتم ۔ ثرتم ۔ بفتحتین زیادت ماندہ طعام درظروف
ثعم ۔ ثعمت الشیء نزعتہ عع بفتحہا وثعمتنی ارض
فلان ای اعجبتنی ۔
ثغم ۔ ثغام ۔ بالفتح گیاہے کہ آنرا درمشہ سپید گویند
ثغامۃ یکے وفی الجبل الثغامۃ بالضم شجرۃ بیضاء
الثمر والزہر یشبہ بہ الشیب ثغم ک ۲ سگ گزندہ ۔
ثکم ۔ ثکم الطریق ۔ میانہ راہ وثکمت الطریق
اسے گزشتہ ۔
ثلم ۔ ثلمۃ ۔ بالضم رخنہ ثلم بالفتح رخنہ کردن عع
ف اک ۲ یقال ثلم السیف وثلم الاناء ۔ وثلم
الوادی بالتحریک ہو انثلام جرفہ ورخنہ شدن
عع ک اف ۲ اثلم نعت منہ تثلیم متعد منہ للمبالغۃ
انثلام تثلم لازم منہ متثلم نام جائے ۔
ثمم ۔ ثمام ۔ بالضم گیاہے یک یزین ونام جائے ومرد
ثم نیکو کردن چیزے را ومرمت کردن بہ ثمام و
منہ قولہم کنا اہل ثمہ ورمہ ۔ ویقال جیء الدہری
عن ثمہ ورمہ ای عن قلیلہ وکثیرہ ونرکندن گوسفند

علفت را ازین شاة ثموم لغت منه وگرد کردن
چیزے را عع فت اض ۲ یقال ہو ثُمٌّہ ویُثُمّہ ای
یکنسہ فیجمع الردی والجید رجل مِثَمٌّ مِثَمّ بالکسر
لغت منه ثُمّہ مِثَمّۃ بالہاء ایضاً للمبالغۃ ودست
بہ مالیدن ثُمَّ شدی ای سحت بذالک یشیشن
انثام پخته شدن وگداختن تن ثمّۃ یک مشت
گیاه ویقال بالضم ثُم والا ثُم فالثم قماش البیت
والرّم مرمۃ البیت ثُمّ بازہ ہو حرف عطف یدل
علی الترتیب والتراخی وربما ادخلوا علیہما الہاء
ثَم بالفتح آنجا وہو للتبعید بمنزلۃ ہنا للتقریب کذا
ثَمثَمَ الفرس جا سے بریدگی نا فت اسپ ثَمْثَمۃ
مثلہ ثِمثام آنکہ ہر چہ را گیرد بشکند تَثَمَّمَ لعظم اپانتہ
ثُوم ثُوم بالضم سیر ثومۃ بنا تیغ

ثارم کنکاج ودرماندہ بسخن وحجت باگرانی
وسستی یا مرد فربہ گول جفا کار ثرمہ مؤنث منه
ثِدام بالکسر پالونہ آبریق مثام وضع علیہ الثدام
ثَرقم کربیج کنکاج ونام مردے
ثرطمۃ بغیر خشم وگردن کشی سر فرود آوردن
ثَرطم نیک فربہ او خاص بالدواب کما یقال قد
ثرطم الکبش
ثرغامۃ بالکسر زوجہ یا زن
ثطمۃ چرب زبانی وتفوق در سخن یقال تَثطّم
علی اصحابہ ای علاہم بکلام

فصل الجیم

جثم جثوم سینہ بر زمین نہادن مرغ ومردم
ویعبر عن الہلاک قال اللہ تعالیٰ فاخذتہم الرجفۃ
فاصبحوا فی دارہم جاثمین عع فت اض ۲ ک ۲
جُثمۃ مثال ہمزۃ جثامۃ خواب ناک مجثمۃ بتشدید الیاء
ای مصبورۃ الا انہا فی الطیر خاصۃ والارانب
واشباہ ذالک تُجثم ثم ترمی حتی تقتل وقد نہی
عن ذالک جثمان بالضم تن مثل جسمان یقال
ما احسن جثمانہ وجسمانہ ای جسدہ قال الاصمعی
الجثمان الشخص والجسمان الجسم یقال سنام
مجسمان البنیۃ ای الکعبۃ وہو شخص ولیس بجسد
جحم جحیم یکے از نامہاے دوزخ و آتش
وہر آتش بزرگ کہ در مغاکے افروختہ باشد
من قولہ تعالیٰ قال ابنوا لہ بنیانا فالقوہ فی الجحیم
جاحم جاے سخت گرم وقال الاعشی الموت جاحم
جحمۃ چشم بلغت حمیر جحم الرجل ای فتح عینیہ
کالشاخص عع بفتحہا وعین جاحمۃ تجحیم تیز
نگریستن اجحم مرد سرخ چشم وفراخ چشم جحماء
مؤنث جحام بالضم بیماری کہ چشم را آماساند
اجحام باز ایستادن از چیزے مثل احجام
جحرم جحرمۃ تنک خوئی جحرم لغت منه
جحشم جحشمۃ شتر تہی گاہ بر آمدہ
جحظم جحظمۃ بزرگ چشم
جحلم جحلمۃ ای صرعہ
جادم جادمۃ بالتحریک مرد کوتاہ جدم مثلہ
وگوسپند بلایہ
جذم جذم بالکسر اصل وبن ہر چیزے

وقد يفتح - جذمة بالكسر پارهٔ از رسن - وتا نه پانه
جذم ج - جذم بالفتح بريدن عع ف اض ۲ و
ك ۴ جذيم لغت منه وجذم الرجل بالكسر است
صار اجذم وهو المقطوع اليد وفي الحديث من
تعلّم القرآن ثم نسيه لقي الله تعالى وهو اجذم -
جذمى جمع اجذم مثل حمقى ونوكى - الجذام
پيسيده شدن جذام بالضم بيمارئ مر وقد جذم
الرجل فهو مجذوم ولا يقال فهو اجذم وقبيلة
از يمن جذامة بالقي بعد الحصد - جذيمة قبيلة
[illegible] بالفتح وقد يضم منسوب بوى رجل جذامى
بالكسر دوستى زود برنده اجذام تيز رفتن شتر
و بركندن از چيزے جذيمة الابرش نام صاحب
صاحب زبا -

جرم - جرم - بالضم گناه جريمة مثله جرم واجرم
واجترم بمعنى - جرم بالسكون معرب گرم وهو الحار
والجروم من البلاد وخلاف الصُّرود واخلين است
در عرب - وبريدن جرم النخل واجترم اى صرم
جار لغت منه وقوم جرّم بالضم مثل ذا جرام
مثله - وبنو جارم قوم من العرب - وبنو اسن الجرام
بالكسر والفتح و فر [illegible] كردن پشم گوسپند - وكسب
كردن جريمة - عع ف اك ۲ يقال فلان جريمة
اهله اى كاسبهم وفد جرم منها اى اخذت قوله
ولا يجرمنّكم شنآن قوم اى لا يحملنكم ولا يكسبنكم
جرام بالكسر [illegible] وكونه [illegible] وقال الوحاتم [illegible]
[illegible] في الجرم بالكسر

اى الصوت او الحلق وهو خطأ - جرمة بالكسر خرما
وانگور درودگان جرامة بالضم انچه ريخته شود
از انگور وخرما ودر بريدن جرم بريده
از بن وميوه جرم جرام ايضا وانه خرما
اجرام بالكسر جمع جرم - ويقال جلة بالكسر
جريم شتران كلان سال بزرگ تن حول مجرم
وسنة مجرمة تمام تجرم گذشتن - وسپرى شدن
ودعوى گناه كردن بركسے كه نكرده باشد يقال
تجرم علىّ - لاجرم قال الفراء هي كلمة في الاصل
بمعنى لابد ولا محالة فجرت على ذلك وكثرت
حتى تحولت الى معنى القسم وصارت بمنزلة حقا
فلذلك يجاب عنها باللام يقولون لاجرم لآتينّك
ولاجرم لافعلن كذا اى حقا -

جرثم - جرثومة - بالضم اصل - وفى انه سه جيم
وتجرثم الشئ واجرنثم اذا اجتمع -

جرجم - جرجمة گرد كردن از جمع باشندگان
جريده وشما و تجرجم الوحشى فى وجار ه
انقبض در آن -

جردم - جردمة فى الطعام مثل جردبة
وبسيار گفتن -

جرسم - جرسام - علت برسام -
جرشم - جرشم - وجرشب اى اندمل بعد المرض
والهزال - وجرشم مثل برشم اى احد النظر -
وايضا كره وجه -

جرضم - جرضم بضمتين وجراضم بسيار خواره

جرہم - جرہم - حی من الیمن ویقال جمل جراہم
وناقۃ جراہمۃ ای ضخمۃ -
جزم - جزم - بریدن ومنہ جزم الحرف وہو
فی الاعراب کالسکون فی البناء یقال جزمت
الحرف فانجزم - وجزمت القربۃ ملأتہا تجزیم
مثلہ - جزمت النخل وجرمتہ بالراء والزای ای
خرصتہ وجزرتہ - جزمتہ یکبار خوردن وجزم القوم
ای تجزموا - قلم جزم سخت برید ہ جزم ایضا شئ
یدخل فی حیاء الناقۃ لتضبعہ ولدہا فتراہ کالرحم
جزمۃ بالکسر یک گلہ از شتر ویک رمہ از گوسپند -
جسم - جسم - بالکسر تن جسمان بالضم کذلک
جثمان مثلہ ومر ذکرہ - جسامۃ بالفتح تن آور شدن
مع لضمہا وہو جسیم وجسام بالضم وبالکسر تجسیم
تجسم برگزیدن کسے از میان قومے یقال تجسمتہ
من بین القوم ای اخترتہ کانک قصدت جسمہ
تجسمت الارض ای اخذت نحوہا ارید ہا وتن آور
شدن وبکارے بزرگ شدن - وبر بلندی گر
وکوہ بر شدن اجسم تن آور جاسم نام دیہے بشام -
جشم - جشم - بتکلف کارے کردن ع ک ا
ف ۲ تجشم کذلک تجشیم تکلیف کردن برکسے
اجشام کذلک - ویقال القی علی فلان جشمہ
بالتحریک (ض اف ۲) ای ثقلہ - جشم البعیر ضلا (ض ا
ف ۲) سینہ شتر جشم ایضا حی از انصار و
ثقیف وتغلب وہوازن -
جعم - جعم - بفتحتین طمع داشتن وسخت آرزومند

گوشت گردیدن مردم وشتر بشور گیاہ (ع ک ا
ف ۲) وبے اشتہا شدن بطعام جعماء ناقہ
کلان سال ولا یقال اجعم للذکر -
جعشم - جعشم - بفتحتین (و ف ۲) مرد کوتاہ وسطبر
وفتح الجیم والشین افصح
جلم - جلم - بریدن (ع ف اک ۲) ویقال
جلمت الجزور ای اخذت ما علی عظامہا من اللحم
ویقال اخذت الشئ بجلمتہ ای باجمعہ - وہذہ جلمۃ
الجزور بالتحریک ای لحمہا اجمع - جلمۃ الشاۃ مسلوخ
گوسپند بلا حشو وقوائم جلم کارد وفریز وہما جلمان
جلام بالکسر الجداء -
جلخم - اجلخام - گرد آمدن قوم وسرکشی کردن -
جلہم - جلہمۃ - بضمتین نام مردے وقولہم
فی حدیث ابی سفیان جلہمتین قال ابو عبید
اراد جانبی الوادی والمعروف جلہتان بالفتح -
جمم - جم - بسیار قولہ تعالی ویحبون المال حبا جما
وآب گرد آمدہ در چاہ ونام پادشاہے جموم
بالضم بسیار شدن آب در چاہ ع ف ا ض ۲
وک ۲ ونزدیک آمدن وقت کار یقال جم قدوم
فلان ای دنا وحان - جموم بالفتح چاہ بسیار آب
واسپ کہ ہر زمان رفتار دیگر آرد جمۃ موضع جمع شدن
آب جمام بالکسر ج - وجماعۃ انبوہ یقال جاء
فی جمۃ عظیمۃ بالضم والفتح - جمۃ بالضم ایضا تمامی
موے سر وانبوہے آن جمانی بالتشدید لغۃ
جمام المکوک علی ثلث حرکات وجمتہ ما علاہ

بعد الامتلاء - جمت المکیال وجممته فهو جمان
اذا بلغ جمامه قال الفراء جمام القدح ماؤه بکسر
ملؤه وجمام المکوک دقیقا بالضم وجمام الفرس
بالفتح لاغیر یعنی آسودگی اسپ بعد از ماندگی
یقال جم الفرس جما وجماما اذا ذهب اعیاؤه -
وجم اللحم اذا ترک الضراب - اجمام آسایش
دادن ستور را جهت پشت یقال اجم الفرس
وجم ایضا مجهولا واجم نفسک یوما او یومین
ونزدیک شدن کار ویقال اجم الفراق ای دنا
جمیان - اجم بی کنگره - رجل اجم مرد بی نیزه
وشاة جماء بی شاخ وامرأة جماء المرافق
وجماء العظم جماعة الناس - جمم بالتحریک مصدر
... - استجمام ماندگی افگندن - وچاه آب ...
چاه ویقال انی لاستجم قلبی بشیء من اللهو لاقوی به
علی الحق - جمة بضم جیم موی سر تا بنا گوش - جمیمة
... کلم سر - وقدح چو بین - وچاه وخیوم
... جبانت جم الضرب فیا کهم - جمیم
گیاه ... سبز ...

جموم چه ... - بالفتح والضم ترش شدن
... وهو جم الوجه - جمم ... وحشی
... مرد ... ... جمه
جمة ... جمل جموم بالفتح ... جمة بالفتح
... جمام بالفتح اسپ آب

...

وشبر تجشم به رنگی نمودن -
جهم جهنم - دوزخ رکیة جهنام بکسر الجیم والها
والتشدید چاه مغاک - ولقب مردی -

جحدمة - زود دویدن جحدم کجعفر ابن فضالة
آخر غیر منسوب صحابیان -
جخدمة - زود دوی کردن در کار و دویدن
در رفتار -
جذم - بالذال شتابی کردن جدم بالدال مثله -
جرزم کجعفر زبیج نان تهی خشک -
جرضم تهیمن بسیار خورنده کذب ... بهلو
وکذ تجضم بر حیری گرفتن -
جعثم - گز بیخ صلیان جعثوم نیز بسطم جعثمة
بالضم قبیله ... - ... یا قبیله ... از ...
مراة جعثبات کران ... تجعثم ... شدن چیزی
ودو ... بعضی از ان در بعضی -
جلاشم کسیم ... نام ...
جلهم الجبل ... ... جلهمة ...
جلسام - بالکسر الذی تسمیه العامة ...
جلاهم - قبیله البیت الذی ... جمهمة ...
جمهمة - بالفتح والضم جماعت ... ... جمهمة
یعنی جلی آن را فراگرفت -
جوم - شبانان که کار آنها یک باشد جام آوند
سیمین اجوم واجوام وجامات وجوم ج - جام
موضعیست از مضافات نیشاپور ومنه العارف
ابو نصر ... الحسن وابنه شیخ الاسلام اسمعیل

سلیمان بن حمزة و یوسف بن عمر المحدثان ایضا
جوم چیزی که یا بدرا طلبیدن (ع ف اش ۲)
جویم کرنبر شهریست بفارس و العامة تضم الیاء -
جهدمة - کمرحلة اسم بشیر بن الخصاصیة
رأت النبی صلی الله علیه وسلم -
جهرم کجعفر شهریست بفارس و الجهرمیة ثیاب
منسوبة من نحو البسط اوهی من الکتان -
جیم - بالکسر شتران تیز شهوت و ربما سمعته
من بعض العلماء نقلا عن ابی عمرو مؤلف کتاب الجیم
و نام حرفیست و یؤنث و جیم چیا کتبها -

فصل الحاء

حتم - حتم - استوار کردن کار - و حکم کردن -
و واجب کردن کار بر کسی (ع ف اک ۲) حتم
ایضا قضاء حتوم ج - حاتم قاضی و زاغ سیاه
حاتم الطائی مردی که مثل است بجوانمردی حتامة
بالضم باقی مانده طعام بر خوان تحتم خوردن ناخن
و جز آن از خوان و یقال هو یتحتم ای یتشائم
حثم حثم - دادن - و نرم و ... کردن (ع ف
ک ۲) یقال حثمه ای دلکه ... بدار ... الی
شرح - و نام زنی -
حثرم - حثرمة - تندی لب بر بینی ... حثارم
حجم حجم - برون آمدگی هر چیزی و حجامت کردن
(ع ف ا ن ۲) یقال حجمه ... حجم ... المحجام
بالکسر محجم مجمة بالکسر ... شیشه حجامت ...
احتجام حجامت کردن ... ایضا ... ابصار ...

انجم الصبی عن ثدی امه ای باز ایستاد و باز داشتن احجم
یقال حجمته عن الشیء فاحجم ای کفته فکفت و هو
من النوادر - حجام بالکسر چیزیست که بر دهان
شتر بندد و بستن آن تا نگزد (ع ف اض ۲)
و فی الحدیث کالجمل المحجوم - و قولهم افسق
من حجام ساباط و انه کان یمر به الجیوش فیحجمهم
من الکساد حتی یحجوا فضرب به المثل - حجیجة
کمشترح جحجم ج -
حدم - احتدام - افروخته شدن آتش و رنگ
از غضب - و سخت سرخ شدن خون یوم محتدم
روز سخت گرم حدمة بفتحتین آواز آتش افروخته
قدر حدمة مثال همزة دیگ تند و جوش آینده -
حذم - حذم - بریدن (ع ف اک ۲) و بسرعة
خواندن
حذیم الکتف سه و سبک رفتن - و سبک خواندن
یقال اذا اذنت فترسل و اذا اقمت فاحذم
حذمه ... زنی است بالا ... نام مرد
حذام مثل قطام نام زنی -
حذلم - حذلم - نام مردی حذلمة مثل هذلمة
... یقال ... کانه ... ج -
حرم - حرم - بالضم احرام گرفتن قالت عائشة
رضی الله عنها ... احرام جامه
شدن (ع ...) حرمة بالضم کذلک و انجمه
شکستن ... الدار ... ایضا
... ایضا ... الرجل
... ای ... حرم ...

مثل قتال وقتل - ومن الشهور اربعة حرم
ذوالقعدة وذوالحجة والمحرم ورجب ثلثة
سرد وواحد فرد - حرام ایضا نا بایست ضد
حلال حرم بالکسر کذلک - وقرئ وحرم علی قریة
اهلکنا ها قال الکسائی معناه واجب حرمة بالکسر
غلبهٔ شهوت جماع وفی الحدیث الذین تدرکهم
الساعة تبعث علیهم الحرمة ویسلبون الحیاء و
نومیدی حرم بفتحتین گرداگرد کعبه یقال مکة
حرم الله تعالی - حرمان مکه ومدینه والحرم الحرام
ایضا مثال زمن وزمان - حرمی بالکسر منسوب
الی الحرم حرمیة مؤنث وایضا سهام تنسب
الی الحرم احرام الحج م وحرام کردن - وبماه حرام
حرام درآمدن - وبحرمت شدن محرم لغة فیه
تحریم حرام کردن تحرم حرمت جستن بحجت
کسے حریم البیت والبئر گرداگرد وے حریم ایضا
جامهٔ محرم - ونام مردے محرم بالفتح ناشایست
ذو محرم آنکه نکاح با وروا نباشد محارم اللیل
مخاوفه - محرم اول دوازده ماه عرب وسال
چلد محرم ... که تمام چیرے نشده باشد
ناقة محرمة التی لم تحرم ریاضتها بعد - سوط محرم
لم یلین بعد - حرز بفتحتین گشتن خواه شدن
میش (ع ک ا ف ۳) وهی کالضبعة فی النوق
والحناء فی النعاج شاة حرمی شیاه حرام
وحرامی - واستحرمت الشاة وکل انثی من
ذوات الظلف والذئبة والکلبة ایضا

اذا ارادت الفحل - وقولهم حرام الله لا افعل کقولهم
یمین الله لا افعل - حرمة بالکسر حریمة حرمان
حرم نومید کردن کسے را از چیزے احرام کذلک
(ع ف ا ک ۲) حرم الرجل بالکسر اذا قمر واحرمته ای قمرته
یعنی بهردم و چیره شدم بقمار بر وے وحرمت لغة
لغة فی حرمت وقوله تعالی للسائل والمحروم
قال ابن عباس رضی الله عنهما هو المحارف - حیرمة
باده گاو حیرم ج -

حرجم - احرنجام - انبوهے کردن وبریکدیگر
افتادن شتر وباز گشتن تحرنجم عدد بسیار حرجمة
بریکدیگر افتادن باز گردانیدن شتر یقال
حرجمت الابل فاحرنجمت -

حزم - حزم - استواری - واستوار کردن تنگ
بر ستور (ع ف ا ک ۲) وزمین درو او - وهشیاری
وآگاهی در کار وفراهم آوردن کار خویشتن را
ع بضمها حزامة مثله حازم نعت منه - احتزام
تحزم میان در بستن حزمة بالضم بند هیزم وکاه
وعلف وجز آن - ونام اسپے ابن حزام نام مردے حزام بالکسر
تنگ ستور وبست بند گهواره وفی المثل جاوز الحزام الطبیین
یضرب فیما جاوز حده - حزم بفتحتین کالغصص
فی الصدر (ع ک ا ف ۲) وبهی گاه دمادگی اسپ
یقال منه فرس احزم وهو خلاف الاهضم -
حزیم میانهٔ سینه که موضع تنگ بستن بود حیزوم
مثله ونام اسپے -

حسم - حسم - بریدن یقال حسمته فانحسم وباز ایستادن

(ع ف اک ۳) وفی الحدیث انه اتی بسارق
فقال اقطعوه ثم احسموه ای کووه بالنار لینقطع
الدم وفی حدیث آخر علیکم بالصوم فانه محسمة للعرق
ومذهبة للاشر - حسوم پیچ بد غذا و قوله تعالی
سبع لیال وثمانیة ایام حسوما ای متتابعة -
والحسوم الشؤم ایضا یقال اللیالی الحسوم
لانها تحسم الخیر عن اهلها - حسام بالضم شمشیر بران
وتیزی شمشیر - حسم بفتحتین موضع - حسمی بالکسر نام
زمینے در بادیه -

حشم - حشم بخشم آوردن کسے را (ع ف ا ک ۲) والاسم الحشمة وهو الاستحیاء - و بخشم
ایضا قال الاصمعی انما هو بمعنی الغضب لا بمعنی
الاستحیاء ویقال ذاک مما یحشم فلانا ای یغضبه
احتشام حشمت داشتن یعنی شرم داشتن و خشم آوردن
یقال احتشمه واحتشمت منه بمعنی - و رجل حشیم و
حشیم بمعنی حشم الرجل چاکران مرد و کسانے که
بجهت وے خشم بکنند بر دیگران و یقال
حشمة الدواب ای جماعتها -

حصم - حصم بها - ای حبق (ع ف ا ک ۲) و
الحصوم العدو والکسر -

حصرم - حصرم بکسرتین غورهٔ انگور - و مرد
ترش تنگ خوی - و بخیل محصرم کذلک - حصرم
قوس زه برکمان استوار کرد -

حضرم - حضرم الرجل حضرمة - اذا لحن و
خالف الاعراب فی کلامه -

حطم - حطم شکستن (ع ف اک ۳) یقال حطمه
فانحطم وتحطم تحطیم مبالغة فی الحطم حطمة قحط سالی
یقال اصابتهم حطمة ای سنة و جدب وحطمة السیل
دفعته - حطم اسپ شکسته حال از پیری - حطم بالفتح
کلان سال شدن ستور (ع ک ا ف ۳) حطمه السن
شکست داد او را سال حطمة مثال همزة ودرع
رجل حطمة بسیار خوار و آنکه بر ستور رحم نکند حطم
مثله وفی المثل شر الرعاء الحطمة ویقال للعظیمة
من الابل الحطمة یعنی شتر کلان لانها تحطم
کل شیء - حطیم دیوار بیرون کعبه از سوے
مغرب - حطام بالضم ریزه و شکسته هر چیزے -
و اندک مال دنیاوی -

حقم - حقم نوعے از مرغان و کبوتر -

حکم - حکم بالضم فرمودن یقال حکم علیه و حکم
کردن میان کسے قوله تعالی یحکم بینهم یوم القیامة
(ع ف ا ض ۱) و دانش و حکمت حکمة بالکسر دانش
حقیقت هر چیزے حکیم دانا - و استوار کار - و دانندهٔ
کار - و خداوند حکمت - و یقال الحکم بالضم والحکماء
احکام استوار کردن کار را استحکام لازم منه
و باز داشتن سفیه را از سفاهت یقال احکمت السفیه
و حکمته ایضا - حکم بفتحتین و حاکم بمعنی - حکم ایضا
پدری از یمن - حکمة بفتحتین تنگ گوسپند و کام
لگام حکم مصدر منه و منع کردن از بدی کسے را
یقال حکمت الدابة و احکمتها - تحکیم باز داشتن
ستور را از آنچه خواهد - و حاکم گردانیدن کسے را

درمال خویش استحکام محکم کردن صلته بعلى و
بنزدیک حاکم شدن صلته بالى تحاکم کذالک -
محاکمة باخصم بنزدیک حاکم شدن محکّم نام مردے
محکّمة قوم خوارج محکَم بالفتح برکار آزموده بالحکمت
واما الذى فى الحدیث ان الجنة للمحکّمین فهم قوم
من اصحاب الاخدود -

حلم - حلم - بالضم خواب که دیده شود وخواب
دیدن (ع ف اض ۲) احتلام کذالک یقال حلمت
بکذا - وحلمته واحتلمت به - حلم بالکسر آهستگى وبردبارى
(ع بضمها) تحلّم بردبارى کردن بتکلف - و فربه
شدن سوسمار وجزآن بعیر حلیم اى سمین تحالم حلم
نمودن از خود که نباشد حلم بالتحریک تباه شدن
پوست وکرم افتادن در وے (ع ک اف ۲)
حلمة سرپستان وبها حلمتان ونوعے از نبات -
وکنه بزرگ وکرم حلم ج حلمات نام موضعے محلّم
نام جوئے ونام مردے تحلیم بردبار گردانیدن -
وبحلم منسوب کردن کسے احلام بالضم والتشدید
بزغاله که از شکم مادرش بیرون آیند - وگوسپندان
بپره حلان بالنون کذالک - حالوم شیر ستبر شده -

حلقم - حلقوم - بالضم نشک نائے گلو یقال
حلقمه اى قطع حلقومه -

حمم - حمّ - دنبه وپیه گداخته - وچربه آن حمّة
یکے - وایضا چشمه گرم ویقال حممت الالیة اى
اذبتها - وحممت حمک اى قصدت قصدک - حممت
ارتحال البعیر اى عجلته - وحممت الماء اى سخنته
(ع ف اض ۲) وحمّ الماءُ اى صار حارا - وحممت الجمرة
تحمّ اى صارت حممة (ع ک ان ۲) وحُمّ الشئ واحمّ
اى قدّر فهو محموم - وحُمّ الرجل من الحمّى ایضا وهى الحرارة
المعارضة فى البدن - محم بالکسر ظرفے که در آن آب
گرم کنند احمام نزدیک آمدن کار - ومهم شدن
کار یقال احمّ الامر واجمّ بالجیم ایضا اذا حان وقته
وتب دادن یقال احمّه الله فهو محموم وهو من الشواذ
وتب زده وبیمار تحمّ شدن مردم وجاے ومنه
احمّ الرجل واحممت الارض اى صارت ذات
حمى وآب را گرم کردن - وآب گرم شستن -
وسیاه گردانیدن حمیم آب گرم - وباران که در
گرما بارد - وخویش - وخویشاوند - وگرما حمیمة
آب گرم - ومال دستور گزیده استحمام به آب گرم
غسل آوردن - وگرمابه شدن وخوے کردن
تحمیم متعه دادن زن مطلقه را - وبرپر آوردن
چوزه - وبر آمدن موے ستر ده - وروے را
انگشت سیاه کردن یقال حمّم امرأته اى متّعها
بعد الطلاق وحمّم الفرخ اى طلع ریشه وحمّم رأسه
اى اسودّ بعد الحلق وحممه اى سخمت وجهه بالفحم -
حمم بکسرتین سخت سیاه احمّ سیاه کمیت احمّ
بیّن الحمّة قال الاصمعى فى الکمتة لونان یکون احدهما
کمیتا مدمّى وکمیتا احمّ واشد الخیل جلودا وحوافر
الکمیت الحمّ حمم ج حمّة فالکتسر واگشت
وهرچه سوخته باشد حممة یکے تحمحم بانگ کردن
اسپ بجهت علف یحموم نام اسپے - ودود وحمار

علی فعال بن مردم حمزج - والحمیمة واحد الحمائم و
هی کرائم المال یقال اخذ المصدق حمائم الابل
ای کرائمها - ویقال ماله سحم ولا حم غیرک ای هم وقد
یضمان ایضا ویقال مالی منه حم بالفتح والضم ای
بد - احتمام مثل اهتمام حامته ای طاپته - حمام با
تقاضیه مرگ حمة بالضم سیاهی حمة الحر شدته -
حمة الفراق ماقدر وقضی - واما حمة العقرب فبا
والهاء فیه عوض وقد ذکر فی المعتل اللام - حمام
بالفتح کبوتر وهی عند العرب ذوات الاطواق من
نحو الفواخت والقماری وساق حر والقطا
والوراشین واشباه ذلک یقع علی الذکر والانثی
والهاء فیه علی انه واحد من جنس لا للتانیث
وعند العامة انها الدواجن فقط الواحدة حمامة
وجمعها حمام وحمامات وحمائم وربما قالوا حمام
للواحد - حمام بالتشدید گرمابه حمامات ج - واما الیمام
فهو الحمام الوحشی وعند الکسائی الحمام البری منه
والیمام الذی یالف البیوت - حمام بالضم تپ شتر
وشتر تپ گرفته وفی الحدیث یذوبون کما یذوب الحمام
ای الجمل المحموم - ارض محمة ذات حمی - والحامة
الخاصة یقال کیف الحامة والعامة - وهؤلاء
حامة الرجل ای اقرباؤه - ابل حامة شتران گزیده
وآل حم سورتهای هفتگانه از قرآن قال الفراء
انما هو کقولک آل فلان کانه نسب السور کلها
الی حم واما حوامیم لیس من کلام العرب فهو قول
العامة - حمان بالفتح نام مردی -

حنتم - حنتم بالنون والتاء کوزه سبز حناتم ج
وایضا ابر سیاه -
حنذم - حنذمان - بکسرتین گروه مردم -
حوم - حومان - گرد چیزی برگشتن مرغ وجز آن
(صح ق اض ۲) حوم گله انبوه از شتر حوشة الغنا
مستظم وکذلک من الماء والرمل وغیره - حام
بالکسر موضع حام یکی از پسران نوح نبی علیه السلام
وهو ابو السودان یقال غلام حامی وعبد حامی
حبرم - بکسر غفر شوربا است وانه انار حبرمة شور
دانه انار ساختن -
ختلم - بکسر جیم و جعفر موضعیست -
خثلم - بکسر جیم قدر روغن و قدر روغن زرد
خارمة - زیاده گوی خذارمة بالضم بسیار گو -
خرومة - درکاست شیپیدان -
خرزم [illegible]
خزوم الانار [illegible]
ماردین [illegible] نام شهریست و آمد والد الاغلب
العجلی الشاعر -
خسرم [illegible]
خرقم - بجعفر [illegible]
شرخ بی آمیغ -
خزرم - بجعفر کوهیست معروف -
خصلم - بکسر جیم خاک -
خضم - بکسر جیم و علابط جانی سطبر گوشت
خلسم - بجعفر دخیل ازمنه -

خالم - کفشدوز جعفر هر چیز سیاه رنگ یقال فیه
خالمیة ای سواد -
خمة بفتحتین غراب -
خدم - کجعفر و پیخته ست که هیچ ها سرخ دارد
شاه سیکی و نام شخصی -
جحمة - و پیده ست از دیده ها سه جحیم کیکابل
کودک تیز هوش خردمند -

فصل الخاء

ختم - ختم - مهر کردن (ع ص ف ک ۲) یقال
ختمت الشیء فهو مختوم و ختّم شد و للمبالغة و تمام
گردانیدن یقال ختم الله له بالخیر و تمام خواندن
قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح
خاتم بفتح التاء و کسرها خیتام بالیاء خاتام بالالف
انگشتری خواتیم ج - تختّم انگشتری در انگشت کردن
خاتمة الشیء آخره و محمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوات
الله علیه و علیهم اجمعین - ختام گل و موم که بروی
مهر کنند و قوله تعالی ختامه مسک ای آخره لان
آخر ما یجدونه رائحة المسک - و یقال علیها ختم
بالتحریک ای طینة مختومة مثل نفض و قبض بمعنی
منفوض و مقبوض -
خشم - خشم - بالتحریک پهنای بینی یقال ثور اخشم
نعت منه خشم المعول رخنه شد روی کلند
نعل خشم پهناور خشمة نام مردی -
خشرم - خشارم - مردی فال گیرنده و نام مردی
خثعم - پدر قبیله از یمن -

خدم - خدمة - بالکسر چاکری کردن (ع ص ف ا
ض ۲ و ک ۲) خادم چاکر خدّام ج - خدم بفتحتین
چاکران غلامان کان او جاریة - اخدام خادم دادن
کسی را خدمة بالتحریک دوال که بر دست و پای
شتر بندند و پای برنجن خدام بالکسر ج - و خدمة
قومی و فی الحدیث الحمد لله الذی فض خدمتکم
ای فرق جمعکم - مخدم مخدمة جای خلخال از ساق
مخدّم سپیدی زیر خرده گاه پای اسپ فرس
مخدّم و اخدم ایضا نعت منه - قوم مخدمون برای
کثرة الخدم و الحشم - رجل مخدوم آنکه او را خادم
بسیار باشد خدما گوسپند سیم پای سپید -
خذم - خذم - بریدن (ع ص ف ک ۲) تخذیم
پاره پاره کردن مخذم بالکسر تیغ بران فرس خذیم
ک ۳ اسپ تیزرو و رجل خذم جوانمرد خذما و اذن
گوش از پهنا کفانیده خذم بالتحریک رفتار تیز
ظلیم خذو خذم نعت منه - ابن خذام بالکسر مردی از شعرا
خرم - خرم - تیزی بینی بار کوه و درز باز کردن مهرة
و کم کردن و بریدن و برگشتن (ع ص ف ک ۲)
اخرم بینی بریده - و گوش سوراخ و قد اخترم ثقبه
ای انشق فاذا لم ینشق فهو اخرم و ذلک الموضع
منه الخرمة - و اخرم الکتف طرف عیره - مخرم
بکسر الراء بریدگی بینی سار کوه مخارم ج - یعنی
دهان های راه کوه عین ذات مخارم ای ذات
مخارج - مخرمة بالفتح نام مردی - اخترام تخرم ببریدن
و اخترمه [illegible] یقال اخترم الدهر و تخرمهم [illegible] و تخالهم

وتخرّم زبدُ فلان ای سکن غضبه - وتخرّم ای دان بدین الخرّمیة وهم اصحاب التناسخ والاباحة -
خُرّان بالضم ورغ یقال جاء فلان بالخرّان
خُورَم صخرة یا درزها خورمة کرانهٔ بینی مردم -
خرشم - خُرَشِم - بالضم وکسر الشین بزرگ نفس وکونه کرشته لاغر -

خرطم - خرطوم - بالضم بینی - وخراطیم القوم مهتران قوم مخرنطم مرد متکبر خشم ناک سر در داکرده ویقال لجشم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خرطومان
خزم - خزم - بالتحریک درخت که از پوست وی رسن سازند - خزمة یکے - سوق الخزامین بازارے در مدینه اخزم بار شد و نام مردے - خزامة بالکسر حلقهٔ موئین که در بینی شتر کشند و مهار بروے بندند یقال خزمت البعیر بالخزامة (ع ف ک ۲) ویقال لکل مثقوب مخزوم والطیر کلها مخزومة لان وترات انوفها مثقوبة - وخزمت الجراد فی العود بسیخ در کشید ملخ را - تخازمة دو کس از دو راه مخالف رفتن تا بیک جا پیش آیند - خزومة ماده گاو بلغت هذیل - خُزامی خیروے دشتی مخزوم پدر حیی از قریش بشر بن ابی خازم شاعرے از بنی اسد -
خشم - خیشوم - بن بینی یقال خشمته خشما ای کسرت خیشومه (ع ف ک ۲) خیاشیم الجبال انوفها - رجل خشام بالضم سطبر بینی وکذلک الجبل - رجل اخشم با علت بینی خشم بالتحریک مصدر منه

(ع ک الف ۲) مخشم مست بے خبر خشم اللحم بالکسر اے تغیّر -
خشرم - خشرم - جماعت زنبور انگبین لا واحد له من لفظه وخانهٔ زنبور ایضا - وسنگ سبک - و نام مردے خشارم بالضم آوازها -
خصم - خصم - یستوی فیه الجمع والمؤنث لانه فی الاصل مصدر ومن العرب من یثنیه ویجمعه فیقول خصمان وخصوم خصیم مثله خصماء ج - مخاصمة خصام پیکار کردن باهم والاسم الخصومة یقال خاصمت فلانا فخصمته اخصمه بالکسر ولا یقال بالضم وهو شاذ ومنه قرأت حمزة تاخذهم وهم یخصمون لان ماکان من قولک فاعلته ففعلته فان یفعل منه یرد الی الضم اذا لم یکن عینه حرف من حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول عالمته فعلمته اعلمه بالضم وفاخرته ففخرته افخره بالفتح لاجل حرف الحلق واما ماکان من المعتل مثل وجدت وبعت ورمیت وخشیت وسعیت فان جمیع ذلک یرد الی الکسر الا ذوات الواو فانها ترد الی الضم تقول راضیته فرضوته ارضوه وخاوفته فخفته اخوفه ولیس فی کل شیء یکون هذا لا یقال نازعته فنزعته لانهم استغنوا عنه بغلبته فاما من قرأ وهم یخصّمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا فیدغمه وینقل حرکته الی الخاء ومنهم من لا ینقل ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خصم (ک ۲) خصومت - خُصم بالضم گوشهٔ جوال وجامه دان

حالکم ـ کفنفذ و جعفر هر چیز سیاه رنگ یقال فیه حالکیة ای سواد ـ
حثمة ـ بفتحتین خواب ـ
حذام ـ کجعفر دیخته سست کردن اسب سرخ ودر حذمة یکی ونام شخصے ـ
حیمة ـ ویچه ست از دیبا ہائے جنجیم انگبیل کوکت تیز ہوش خرد شد ـ

فصل الخاء

ختم ـ ختم ـ مهر کردن (ع ف اک ۲) یقال ختمت الشیٔ فہو مختوم و مختم شدد للمبالغة و تمام گردانیدن یقال ختم اللّٰه له بالخیر و تمام خواندن قرآن را اختتام بپایان بردن نقیض الافتتاح خاتم بفتح التاء و کسرہا خیتام بالیاء خاتام بالالف انگشتری خواتیم ج ـ تختم انگشتری در انگشت کردن خاتمة الشیٔ آخره و محمد خاتم الانبیاء بالفتح صلوٰة اللّٰه علیه و علیہم اجمعین ـ ختام گل و موم که بر چیزے مهر کنند و قوله تعالیٰ ختامه مسک ای آخره لان آخر یا یجد ونه رائحة المسک ـ ویقال علیہا ختم بالتحریک ای طینة مختومة مثل نفض و قبض بمعنی منفوض و مقبوض ـ
خثم ـ خثم ـ بالتحریک پہنائے بینی یقال ثور اخثم نعت منه ـ خثم النعل رخنه شد روے کلند نعل مخثمة پہنا و خیثمة نام مردے ـ
خثرم ـ خثارم ـ مردے فال گیرنده و نام مرکب
خثعم ـ خثعم ـ پدر قبیله از یمن ـ

خدم ـ خدمة ـ بالکسر چاکری کردن (ع ف ض ن و ک ۲) خادم چاکر خدام ج ـ خدم بفتحتین چاکران غلامان او جاریة ـ اخدام خادم دادن کسے را خدمة بالتحریک دوال که بر دست و پائے شتر بندد و پائے برنجن خدام بالکسر ج ـ و حلقه قوی و فی الحدیث الحمد للّٰه الذی فض خدمتکم ای فرق جمعکم ـ مخدّم مخدّمة جائے خلخال از ساق تحدیم سپیدی زیر خرده گاه پائے اسپ فرس مخدم و اخدم ایضاً نعت منه ـ قوم مخدمون یراد کثرة الخدم و الحشم ـ رجل مخدوم آنکه او را خادم بسیار باشد خدما اگوسپند سم ہائے سپید ـ
خذم ـ خذم ـ بریدن (ع ف اک ۲) تخذیم پاره پاره کردن مخذم بالکسر تیغ بران فرس خذم ک ۲ اسپ تیزرو و رجل خذم جوانمرد خذاریاد و گوش از پہنا کنانیده خذم بالتحریک رفتار تیز ظلیم خذوم نعت منه ـ ابن خذام بالکسر مرد از شعرا
خرم ـ خرم ـ بینی سار کوه و در سوراخ کردن بینی و کم کردن و بریدن و برگشتن (ع ف اک ۲) اخرم بینی بریده ـ و گوش سوراخ و قد انخرم ثقبه ای انشق فاذا لم ینشق فهو اخرم و ذلک الموضع منه الخرمة ـ و اخرم الکتف طرف غیره ـ مخرم بکسر الراء بریدگی بینی سار کوه مخارم ج ـ یعنی دہان ہائے راه کوه عین ذات مخارم ای ذات مخارج ـ مخرمة بالفتح نام مردے اخترام تخرم بریدن دامن برکشیدن یقال اخترمهم الدهر و تخرمهم ای قطعهم و استاصلهم

وتخرم تخرّم فلان ای سکن غضبه ـ وتخرم ای دان
بدین الخرمیة وهم اصحاب التناسخ والاباحة ـ
خُرمان بالضم دروغ یقال جاء فلان بالخرمان
خُرّم صخرة یا درزها خورسته کرانہ بینی مردم ـ
خرشم ـ مخرنشم ـ بالضم وکسر الشین بزرگ کش
وکونہ شکستہ لاغر ـ
خرطم ـ خرطوم ـ بالضم بینی ـ وخرخراطیم القوم
مهتران قوم مخرنطم مرد متکبر خشمناک سر دروا کرده
ویقال لجشم بن الخزرج وعوف بن الخزرج خرطومان
خزم ـ خزم ـ بالتحریک درخت که از پوست وی رسن
سازند ـ خزمة یکے سوق الخزامین بازارے
در مدینه آخزم مار نر ونام مردے خزامة بالکسر
حلقه موئین که در بینی شتر کشند و مهار بروے
بندند یقال خزمت البعیر بالخزامة (ع ف اک ۲)
ویقال لکل مثقوب مخزوم والطیر کلها مخزومة لان
وترات انوفها مثقوبة ـ وخزمت الجراد فی العود
بسیخ درکشیدم ملخ را خازمة دو کس از دو راه
مخالف رفتن تا بیک جا پیش آیند خزومة ماده گاو
به لغت هذیل خزامی خیرو سے وشتی مخزوم
پدر حیی از قریش بشر بن ابی خازم شاعرے
از بنی اسد ـ
خشم ـ خیشوم ـ بن بینی یقال خشمته خشما ای
کسرت خیشومه (ع ف اک ۲) خیاشیم الجبال
انوفها ـ رجل خشام بالضم سطبر بینی وکذلک الجبل ـ
رجل اخشم باعلت بینی خشم بالتحریک مصدر منه

(ع ک اف ۲) متخشم مست بے خبر خشم اللحم بالکسر
اے تغیّره ـ
خشرم ـ خشرم ـ جماعت زنبور انگبین لا واحد له
من واحد له من لفظه وخانه زنبور ایضا ـ وسنگ
کج ـ ونام مردے خشارم بالضم آوازها ـ
خصم ـ خصم ـ م یستوی فیه الجمع والمؤنث لانه
فی الاصل مصدر ومن العرب من یثنیه ویجمعه
فیقول خصمان وخصوم خصیم مثله خصماء ج ـ مخاصمة
خصام پیکار کردن باهم والاسم الخصومة یقال
خاصمت فلانا فخصمته اخصمه بالکسر ولا یقال بالضم
وهو شاذ ومنه قرأت حمزة تأخذهم وهم یخصّمون
لان ما کان من قولک فاعلته ففعلته فان یفعل
منه یرد الی الضم اذا لم یکن عینه حرف من
حروف الحلق من ای باب کان من الصحیح تقول
عالمته فعلمته اعلمه بالضم وفاخرته ففخرته افخره بالفتح
لاجل حرف الحلق واما ما کان من المعتل مثل
وجدت وبعت ورمیت وخشیت وسعیت فان
جمیع ذلک یرد الی الکسر الا ذوات الواو فانها
ترد الی الضم تقول راضیته فرضوته ارضوه وخاوفته
فخفته اخوفه ولیس فی کل شئی یکون هذا لا یقال
نازعته فنزعته لانهم استغنوا عنه بغلبته فاما من قرأ
وهم یخصّمون یرید یختصمون فیقلب التاء صادا
فیدغمه وینقل حرکته الی الخاء ومنهم من لا ینقل
ویکسر الخاء لاجتماع الساکنین خصم ک ۲ سخت
خصومت خصم بالضم گوشه جوال وجامه دان

وجزآن یقال وقع الثلج فی خُصم الوعاء وهو
فی زاویة الوعاء - وخُصم کل شیٔ ناحیته وجانبه
اخصام العین ما ضُمّت علیه الاشفار - اختصام
تخاصم بهمدیگر - والسیف یختصم جفنه اذا اکله من حدّه

خضم - خَضَم - بهمه دهان خوردن (ع ک ا
ف ۲) خُضَمة بفتحتین والتشدید سطبر باشد - و
سطبر هر چیزے خِضَم مثال هِجَف مردے بسیار عطا
وجا بسیار - و سنگ فسان خُضَیمة گشکینه خَضَّم
بالفتح والتشدید نام مردے - و نام آبے -

خضرم - مُخضرَم بفتح الراء لا یدری امن
ذکر هو ام من انثی - مخضرم ایضا شاعرے که
جاهلیت و اسلام را دریافته باشد چون لبید و
پدران وهو مخضرم النسب ای دعیّ - ناقة مخضرمة
گوشه از گوش بریده امرأة مخضرمة ختنه کرده
خِضرِم بکسرتین بسیار عطا بحر خضرم بسیار آب
وهرچه فراخ و بسیار باشد خضارم ج - خضارمة
قومے بشام و ذلک ان قوما من العجم خرجوا فی
اول الاسلام فتفرقوا فی بلاد العرب فمن اقام
منهم بالبصرة فهم الاساورة ومن اقام منهم بالکوفة
فهم الاحامرة ومن اقام منهم بالشام فهم الخضارمة
والجراجمة وکذلک من اقام منهم بالجزیرة فهم
الجراجمة والخضارمة ومن اقام منهم بالیمن
فهم الابناء ومن اقام منهم بالموصل فهم الجراجقة
خُضَّرم مثال هدهد بچه سوسمار و اوله حسل ثم غیداق
ثم خضرم ثم ضب -

خطم - خَطْم - پتفوز و هو من کل طائر منقاره ومن
کل دابة مقدم انفه وفمه - والمخاطم الانوف مخطم
بکسر الطاء واحدها - اخطم دراز بینی خطام بالکسر مهار
خطم ایضا مهار کردن شتر را (ع ف ن ک ۲) ناقة
مخطومة و نوق مخطمة شد للمبالغة - مُخطّم فوره خرما
که بروے خطها سپید پیدا آید خُطیم نام مردے
از انصار خُطمة بالضم بلندی کوه خَطمی بالکسر خیرو -

خلم - خِلم - بالکسر دوست - وخانهٔ آهو مخالمه
دوستی کردن اخلام یاران و دوستان -

خلجم - خَلجَم - دراز -

خمم - لحم خامٌّ و مُخِمٌّ - گوشت گنده شده و گنده شدن
گوشت پخته یا خام (ع ف ن ک ۲) اخمام شده و
فی المثل هو السمن لا یخمّ یضرب للرجل اذا ذکر بخیر
واثنی علیه درو فتن و پاک کردن چاه و خانه
(ع ف ض ۲) اختمام مثله - قلب مخموم نقی من الغلّ
والحسد - خُمامة بالضم خاک روبه و خاک چاه
ویقال هو من خُمان الناس بالضم وبالفتح ای
من رذالهم - خُمان ایضا نیزه سست - خُمّة مثل
خُمخمة وهو ان یتکلم الرجل کأنه مخنون او نوع
من الاکل قبیح - خِمخِم بکسرتین گیاہے که دانه او را
علف شتر سازند و بالحاء ایضا - غدیر خُمّ جاے
میان مکه و مدینه بجحفه خَمام بالفتح نام مردے -

خوم - خامة گیاہے تازه و تر و فی الحدیث
مثل المومن المنافق مثل الخامة من الزرع
تمیلها الریح مرّة هکذا ومرّة هکذا -

[illegible]

خیم - خیمة - ج خیم مثاله خیام بالکسر ج - وعند العرب هو بیت من عیدان الشجر خیمات خیم ج - تخییم خیمه ساختن و بجائے مقیم بودن و تخییم بمکان ضرب خیمة به - خیم بالکسر خو و طبیعت لا واحد له من لفظه - خیم ک ر ف ۲ نام کوہے خیوه متشیدن و بدولی کردن (ع ف ا ک ۲) خیم پاے بر داشتن -

---

خخرمة - از درماندگی یا ترس خموشیدن -

ختلم الشئ - به پنهانی چیز را گرفت -

خثلمة - ربیختن و پنهانی چیزے را گرفتن و کجعفر نام شخصے -

خجام - ککتاب و جبور زن فراخ فرج -

ثوب خذاریم - جامه پاے کهنه -

خذلمة - شتابی کردن و بالجاد المهملة لغة -

خرثمة النعل - و بکسر خاؤها سر نعل فاذا لم یکن لها خرثمة فهی لسنة -

اخسوم - بالضم گوشهٔ جوال -

خشسبرم - بفتحتین و سکون السین ثم بفتحتین نوعیست از ریحان بری -

خشنام - بالضم نام شخصے معرب خوش نام یعنی نیک نام -

خوعم - مرد گول و الخیعامة نعت سوء لا یجل السوء والمأبون -

خیقم - کحیدر حکایة صوت خیقمانه چا پلیست کنه بهیاری تمیم -

خندمة - کوہے ست بمکه -

خندمان - بالکسر قبیلة -

خنمة - بفتحتین تنگی نفس و قت بدر کردن چیزے از سینه یا بینی تخخم کتضرب موشے یا کوہیست بیابند -

الفصل الدال

دأم - تدأم المائر الشئ - بوزن تفعّل ای غمره - وتدأم الفحل الناقة ای تجللها - وتداومه الامر ای تراکم علیه وتزاحمه ایضاً - دأماء علی فعلاء دریا - داماست الحائط ای رفعته -

دحم - دحم - سخت سپوختن و دحان دحیم اسم -

دحسم - دحسمان - بضمتین قلب و دحسمان یعنی مرد گندم گون فربه -

دخشم - دخشم - بالفتح نام مردے -

درم - درم - دربان - نزدیک نهادن خرگوش گام را و نرم رفتن ستور (ع ف ا ک ۲) دارم بن مالک نام مردے درم بفتحتین پوشیدن گوشت شتالنگ پاے را (ع ک ا ف ۲) کعب ادرم و امرأة درما ء نعت منه درم ج - و سوده شدن دندان رجل ادرم - و درع درمة ای لینة متشتت - والادرم من العراقیب الذی غطی عظمه ابرته - بنو الادرم قبیله در بنی کیاست از شوره‌ها - وتدرمت و ادرمت الابل للاجذاع اذا فهبت رواضعها وطلع غیرها - دردم ناقة مسنة - درامة بالفتح زن کوتاه بالا ادرم ک ۲ نام مردے -

درخم - درخمین - مثال شرحبیل سختی -

درهم - درهم - بالکسر درهام درم و هو فارسی مع

معرب وبکسر الهاء لغة فیه وجمعها دراهم ودراهیم۔ ادرهام افتادن از پیری بر جا شیخ مدرهم پیر به جاے مانده۔

وسم۔ وسَم بفتحتین چربش وچرب شدن۔ (عع ک اف ۲) تدسیم روغن تر کردن ودسمها المطر ای بلّها۔ وسمة بالضم مرد فرومایه ثیاب دسم ریم ناک دِسام بالکسر آنچه گوش را بدان استوار کنند وجراحت را۔ وسرپوش شیشه ومانند آن مصدره دسم عع ف اض ۲ ادیسم بچه خرگوش وگیاهے دیسمة موسیچه دسم الاثر ای طمس وطسم ایضاً۔

دعم۔ دَعم بالفتح ستون فرانهادن (عع بفتحها) دِعامة بالکسر ستون خانه۔ ومهتر قومے که تکیه بروے کنند درکارها ادّعام تکیه کردن بر چیزے دعامتان دو چوب بکره ویقال لا دعم بفلان اذا لم تکن له قوة ولا سمن۔ دُعمی بالضم قبیلة۔

دغم۔ دغم بالفتح فروگرفتن (عع بفتحها وک ا ف ۲) ادغام کذلک یقال دغمهم الحر وادغمهم ای غشیهم ادغم اسپ دیزه دغماء مؤنث شاة دغماء وفی المثل الذئب ادغم۔ دغمان بالضم مرد سیاه چرده ادغام لگام در دهن اسپ کردن۔ وحرف را بحرفے درآوردن ادغام کذلک وهو افتعال منه۔ دغم شکستن بینی۔

دقم۔ دقم دندان شکستن بشت (عع ک ا ف ۲ وض ۲) یقال دقم فاه مثل دقّ وهو علی القلب

دلم۔ ادلم مرد سیاه وخر سیاه ودلم بفتحتین مصدر منه (عع ک اف ۲) ادلهام کذلک۔ ودیلم گروهے ودواهیه وسختی ودشمنان۔ وجماعت مورچه وکنه۔ ودوراج نر۔

دلقم۔ دلقم بکسرتین ناقه دندان شکسته از پیری میم زائده وقد مر فی القاف۔

دلهم۔ ادلهام تاریک شدن لیلة مدلهمة شب تاریک دلهم بالفتح نام مردے۔

دمم۔ دمام بالکسر داروے که بر چشم خانه وپیشانی کودک مالند وجز آن دمّ طلا کردن عع منافض ۲ مدموم سرخ رنگ وپیه آگنده از شتر وجز آن وقد دم بالشحم ای اُدقِر۔ قدر مدمومة ودمیم دیگ سپرده جز آن طلا کرده بروے دمامة زشت روی (عع بضمها وف اک ۲) دمیم نعت منه۔ ودمة بالضم بانجه ورش دمة بالکسر پشک وآثار منال را بطارجے از سوراخ هاے کلا کموش ودامّاء علی فواعل وکذلک دُمّته ودمّنة۔ ودمّم الیربوع جحره ای کبسه دمادم پشته هاے نرم خاکین دمّه بزمین چسپانیدن چیزے را۔ واندود نگین وهلاک کردن یقال دمدم علیهم ای اهلکهم۔ دیمومة دشت بے آب والدمدم المطوی من الکرار۔

دنم۔ دِنّامة۔ ودِنّمة۔ بالکسر والتشدید فیهما کوتاه مثل دنابة ودنبة۔

دوم۔ دَوم۔ دَوام۔ دیمومة ہمیشگی (عع ونه ض ۲ وک اف ۲) ادوم ایضا ودمنا ستقل مقیم بودن

وفی الحدیث نہی علیہ السلام ان یبال فی الماء الدائم
ای الساکن - ویقال ظل دائم ودَوم ایضاً -
ادامۃ ہمیشہ داشتن - وجوش دیگ فرونشاندن
تدویم ہمیشہ بودن برجاے یقال دَوّمت الشمس
فی کبد السماء کانما لاتمضی وسست کردن خمر وسر
برگشتن ازمستی دُوام بالضم گردش سر یقال
اخذہ دُوامٌ ای دُوار - تدویم ایضاً جوش دیگ
فرونشاندن - وتر کردن چیزے - وسودن زعفران
وزبان گرد دہن درآوردن - ونیک برآمدن
کبوتر وجز آن درہوا - وگرد برگشتن ویقال
دوّم فی الارض وفی الہواء ایضاً وانکرہ
الاصمعی ویقال دوّی فی الارض ودوّم فی السماء
ومنہ اشتقت الدُّوّامۃ وہی فلکۃ یرمیہا الصبی
علی الارض فتدوّم ای تدور وتصوت ویقال
ہی مشتقۃ من دوّمت القدر ای سکنتہا من غلیانہا
وَدَوّم الکلاب ای ابعد بعیداً - ودومۃ الجندل بالضم
نام حصنے واہل الحدیث یفتحون الدال - مدام مدامۃ
خمر مُدیم آنکہ از بینی وے خون آید استدامۃ
بدرنگ اندا ختن کاررا - ودوام ہمواستن
مداومت پیوستہ بکارے بودن تداوم گرد
برگشتن دُوّم مثال بدبدآب سرخ کہ از
سمرہ بیرون آید یقال حاضت السمرۃ اذا خرج
منہا ذلک -

دہم - دَہم - عدد بسیار از ہر چیز دہوم ج - و
فروگرفتن بانبوہے (ع ک ا ف ۲) یقال دہمہم
الامر و دہمتہم الخیل - دُہمۃ سواد فرس ادہم
بعیر ادہم ناقۃ دہماء لیل ادہم - ادہام ادہیمام سیاہ شدن
ادہیمام سیاہ شدن قولہ تعالیٰ مدہامتان اے
سوداوان من شدۃ الخضرۃ والری والعرب
تقول لکل اخضر اسود ومنہ سواد القری لکثرۃ
خضرتہا - دہماء دیگ وطاۃ دہماء دیرینہ وطاۃ
حمراء نو دہماء ایضاً ہیأت مرد شاۃ دہماء سرخ
خالص دَہماء الناس جماعت مردم دہیماء تصغیر
دہماء وہی الداہیۃ - ادہیم ایضاً بند - قال الشاعر
(ع) اوعدنی بالسجن والاداہم - دُہیم وام الدہیم سختی
وداہیہ - ونام ناقۃ عمرو بن الزبّان الذہلی کہ اورا
وبرادران اورا کشتند وسرہاے شان را بروے
بارکردند ومثل شدہ است کہ اثقل من حمل الدہیم
واشأم من الدہیم -

دہشم - ارض دَہشمۃ - بالفتح زمین نرم رجل دَہشم
مرد نرم خوے -

دہکم - تدہکم - بناخواست درآمدن وچیزے
دہکم بالفتح پیر سال خوردہ -

دیم - دِیمۃ - بالکسر باران پیوستہ بے برق و
رعد دِیم ج - وفی الحدیث کان عملہ دِیمۃ تدییم
پیوستہ باریدن یقال دیّمت السماء - مفازۃ دَیموم
ای دائمۃ البعد دیامیم ج - ارض مُدَیّمۃ زمین
باران زدہ -

وثیمۃ - بالمثلثۃ کسفینۃ موش -

دہم - کسمع وعنی اندوہگین گردید ودہم اللیل

تاریک شد شب (ع ف ض ۲) والتجم حسن الشی
الضرب منه وجم العشق کسر و شد اند عشق وجوم
آن جمع دجنة وقیل دجنة دجم کشب دوستان
ومعشوقان وعادات دجنة بالکسر یکے دجمة
بالضم والفتح کلمه ومنه ما سمعت له دجمة ای کلمة۔
دحقوم کعصفور مرد کلان جثه و محوق مثانه۔
وحملة۔ انداختن کسے چیزے را از بالاے کوه
یا اندرون چاه۔
دخمه۔ بزور دور کرد آنرا (ع بفتحها) ودخم المرأة جامعها
دودم کعلبط وعلابط چیزیست که مانند خون
از درخت مغیلان یا از درخت عضاة برآید بسته
فیما لیستعمل فیه الومیا مجرب والثرایکون الجبل
بیروت من الشام۔
دردم بالکسر زنے که بشب آمد و رفت کند و
شتر ماده کلان سال۔
درعم کزبرج ناکاره بد زبان۔
درقم کزبرج ساقط و ناحیست مرد مال را۔
دشمه بالضم مرد بے فیض۔
درهم کزبرج زشت روے کوتاه قد ناکاره
دسم شترے که آب پس خورد و شتران خورده و عرشه
... و انداختن لگام بزد دی۔
... کجعفر بالسین المهملة نام شخصے۔
دعلم کجعفر نام شخصے۔
دعانیم ما لبنی الجابیس من خثعم
دکم فی صدره دست بر سینه زده دور کرد
ودکم الشی بعضه بعضے چیزرا بر بعضے کوفت تا دراکموا باهم
دور کردند اندکم داخل کرد به و دکمة شهرے ست
بمغرب تدکیم درآوردن چیزے بچیزے و دکم فلانا
برأسه بسر خود بخشک ناسے فلان زد (ع ف ا
ض ۲) و کزبرج نام مردے۔
دلثم کجعفر و علبط و علابط زود دی کننده۔
دلخم کجر دحل شتر و فرک و بزرگ و بیماریست
سخت و شکر خوابی یا خواب دراز و هر چیز گران۔
دلظم کجعفر و زبرج و سجل وجردحل وارد و شتر ماده
پیرفانیه و سجل شتر توانا مرد درشت۔
دلهم کزبرج ... کشه بخت سیاه۔
دهدمة شکستن و برگردانیدن بعضے بر بعضے
وتدهدم منقطع۔
دهسم الشی پنهان کرد آنرا۔
دهشم کجعفر نام شخصے۔

فصل الذال

ذأم۔ ذأم بالفتح عیب کردن (ع بفتحها) بهمز
والقیال ذأمه و ذامه فهو مذؤوم۔ و یقال
اذا فتنی علی کذا ای اکرهتنی علیه۔
ذهم۔ ذهم نکوهیدن (ع ف ض ۲) ذمیم نکوهیده
قال ابن السکیت یقال افعل کذا وکذا وخلاک
ذم یعنی خلا منک ذم ای لاتذم۔ بئر ذمة اسے
قلیلة الماء ذمام بالکسر ج۔ مار ذمیم ای مکروه
وآب بینی۔ و بول ذمیم ایضا چیزے چون بثبه
که سر از مسام زنده بینی بیرون آید ذمام بالکسر ج

اہل الذمہ جہود وترسا ذمۃ بالکسر ایضا امان - و
عہد - وزینہار اذمام زینہار دادن - ونکوہیدہ
یافتن یقال اتیتہ فاذممتہ ای وجدتہ مذموما و
سزاوار نکوہش شدن - وخوار مندی نمودن
صلۃ بالباء وسپس ماندن مرکب سوار را از
کاہلی و ماندگی یقال اذم بہ بعیرہ واذمت
رکاب القوم ای اعیت وتاخرت عن جماعۃ الابل
ولم تلحق بہا - ویقال اخذتنی منہ مذمۃ بفتح الذال
وکسرہا ای رقۃ وعار من ترک الحرمۃ ویقال
اذہب مذمتہم بشیء ای اعطہم شیئا فان لہم ذماما -
وفی الحدیث ما یذہب عنی مذمۃ الرضاع فقال
غرۃ عبدا او امۃ یعنی بذمۃ الرضاع ذمام المرضعۃ
وقیل فی تفسیرہ کانوا یستحبون عند فصال الصبی
ان یامروا للظئر بشیء سوی الاجر کانہ سالہ
ای شیء یسقط عنی حق التی ارضعتنی حتی اکون
قد اَدیتہ کاملا - مذمۃ بالفتح لاغیر وہی البخل
خلاف المحمدۃ - استذم الرجل الی الناس ای
اتی بما یذم علیہ - وتذمم ای استنکف یقال لو لم
اترک الکذب تاثما لترکتہ تذمما - رجل مذمم ای
مذموم جدا - ورجل مذم الذی لا حراک بہ -
وشیء مذم ای معیب -

ذیم - ذیم - ذام - عیب وفی المثل لا تعدم الحسناء
ذاما یقال ذمتہ اذیمہ وذامتہ وذممتہ کلاہما
عن الاخفش وہو مذیم ومذیوم ومذؤوم ومذموم

ذحمہ عیبت کرد اورا وحقیر پنداشت ورانہ
وبسوا نمود وذحمۃ بالفتح مثل وحمۃ یقال
ماسمعت لہ ذحمۃ ای کلمۃ -

ذحلمۃ - ذبح کردن واز بالا بہ نشیب انداختن
تذحلم لازم من معنی الاخیر -

ذرمت المراۃ بولدہا زن طفل خود را انداخت
اذرمتہ دیلیست باذنہ -

ذلم بفتحتین مغیض مصب الوادی -

ذو ذلم بفتحتین لقب سعد بن قیس الہمدانی -

فصل الراء

رأم - رائم - بچہ شتر - وپوست شتر بچہ کہ آگندہ کہ
آنرا بو گویند رئمان بالکسر مہر آوردن ناقہ بربچہ
ویا بان پوست آگندہ (ع ک ا ف ۲) ناقۃ رؤوم
رائمۃ لغت منہ ونیکو شدن وفراہم آمدن سر
جراحت رئوم گوسپند کہ جامہ وہر چیزے لیسد
ومہربانی نماید قال الشیبانی رادمت شعب الفتق
اذا اصلحتہ - رأم کفشیر کردن - وبسریشم ہموار کردن
(ع بفتحہما) ارآم آہوان سپید خالص الواحد رئم
رؤمۃ بالضم سریشم ارآم مہربان گردانیدن ناقہ را
بر بو - ودارو کردن جراحت را تا سر فراہم آید -

رتم - رتیمۃ رشتہ کہ بر انگشت بندند بجہت
یاد کردن چیزے کہ گفتہ باشند رتمۃ کذلک رتمۃ بفتحتین نوعے
از درخت رتم ج - ارتام رتیمہ بستن رتم شکستن
(ع ف ت ک ۲) یقال رتم انفہ بالتاء والثاء - رتم
ایضا بمعنی مرتوم - ویقال ما رتم فلان بکلمۃ
اسے ما تکلم بہا -

رثم - رثم شکستن بینی و خون آلود کردن (ع ف ک ۲) و طلا کردن بوسے خوش بینی
و آلودن (ع ف ض ۲) رثم بالتحریک سپیدی
لب بر بن اسپ ارثام مصدر منه ارثم لغت منه
رثمة بالضم سپیدی خف مرثوم مثل ملثوم سپیل
که بر سنگ آید و خون آلود شود -

رجم - رجم سنگسار کردن (ع ف ض ۲)
فهو رجیم و مرجوم ای مقتول - رجمة واحدة الرجم
و الرجام و آن سنگهاے کلان باشد که بر گور
نهند تا نشانه شود قیل فی وصیته لا ترجموا قبری
ای لا تجعلوا علیه الرجم اراد ان لا یسنم قبره
و المحدثون یقولون لا ترجموا قبری و الصحیح انه
مشدد - رجم ایضاً گمان سخن گفتن قوله تعالی
رجما بالغیب یقال صار رجما لا یوقف علی حقیقة
امره - رجم بفتحتین گور رجام ایضاً مراس رجل
مرجم بالکسر ای شدید کانه یرجم به معادیه - و فرس
مرجم یرجم الارض حوافره - و تراجموا بالحجارة
ای تراموا بها - و راجم فلان عن قومه اذا ناضل
عنهم - رجام بالکسر ایضاً موضعے رجامان خشبتان
تنصبان علی راس البئر علیها القعو - رجمة بالضم
و رباء الضبع یعنی خانه کفتار و یقال ترجم کلامه
ای فسره بلسان آخر - ترجمان بفتحتین تیلماچی
تراجم مثل زعفران و زعافر و یقال ترجمان
بضم الجیم و ترجمان بضمتین لاتباع الجیم مثل
یسروع و یسروع -

رحم - رحمة بخشودن و مهربانی کردن مرحمة
کذلک رحم بالضم کذلک قوله تعالی و اقرب رحما
و قد یحرک الحاء بالضم ایضاً (ع ک ا ف ۲) ترحم
کذلک یقال رحمته و ترحمت علیه - و تراحم القوم
ای رحم بعضهم بعضاً - رحموت من الرحمة یقال
رحموت خیر من رهبوت ای لان ترحم خیر من
ان ترهب رجل مرحوم و مرحم شد و للمبالغة رحمن
رحیم بخشاینده و هما اسمان مشتقان من الرحمة
و نظیرهما ندمان و ندیم و هما بمعنی و یجوز تکریر الاسمین
اذا اختلف اشتقاقهما علی طریق التوکید کما یقال
فلان جاد مجد الا ان الرحمن مختص بالله تعالی
لا یجوز ان یسمی به غیره الا تری انه تعالی قال
قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن فعادل به الاسم
الذی لا یشرکه فیه غیره - و یقال لمسیلمة الکذاب
رحمان الیمامة - و رحیم ایضاً بمعنی مرحوم - ام رحم
بالضم نام مکه - رحم ک ۲ زه دان و هی مونثة
و خویشی رحم بالکسر مثله - رحوم بالفتح ناقة رحم
درد مند یه از نتاج رخامة مصدر فیهما (ع بضمها)
رحم بفتحتین کذلک (ع ک ا ف ۲) -

رخم - رخمة بفتحتین مرغ مردار خوار و الرخمة
ایضاً قریب من الرحمة یقال وقعت علیه رخمته
ای محبته و لینه و یقال رخمه رخمة و رخمه رخمة
و هما سواء - شاة رخماء سپید سر مخمرة کذلک و
لا یقال مرخمة و فرس ارخم و کلام رخیم ای رقیق
رخامة نرمی آواز ع بضمها ترخیم نرم گردانیدن

و انداختن حرف از آخر کلمه و نداء ارخام بیضه زیر بال گرفتن ماکیان فهی مرخمة و مرخم ایضا - ویقال ما ادری ای ترخم هو ای ای الناس هو بفتح الخاء و ضمها مثل جندب و طحلب - ترخم ایضا گیی از حمیر رخام بالضم سنگ سپید - و نام هو رخامی درختیست -

ردم - ردم - رخنه برآوردن و در پی کردن جامه عع ف اک ۲ و سد برآوردن و ردام بالضم تیز دادن عع ف اض ۲ ردیم جامه کهنه ثوب مردوم مثله - وتردم الثوب ای اخلق و استرقع فهو متردم بالکسر و بالفتح موضع در پی کردن تردم در پی کردن جامه را و هو متعد لازم - ارداام ساکن بودن بر جائے - و بے قرار بودن تب و هنه درد مردوم و سحاب مردیم -

رذم - رذم - از سر بیرون شدن آب از غور عع ف اض ۲ جفنة رذوم و جفان رذوم و رذم ویقال ارذم علی الخمسین ای زاد -

رزم - رازم - شتر بر زمین مانده از لاغری رزوم رزام بالضم فیهما مصدران منه (عع ف اض ۲ و ک ۲) فهی رازم - ویقال للثابت القائم علی الامر رازم (ض اف ۲) مرازمة اقامت دراز کردن بر جائے و پے یکدیگر خوردن دو چیز را - و جمع کردن میان دو چیز بخوردن چون نان و انگور و مانند آن یقال رازمت الابل اذا خلطت بین مرعیین و فی الحدیث اذا اکلتم فرازموا یرید موالاة الحمد -

ویقال رزم الرجل مجهولا اذا اضره المرض - رزمة بفتحتین آواز ناقه پیش بچه که دهان باز نکند بر مثال ناله و هو اخفی من الحنین و فی المثل رزمة و لا درة یضرب لمن یعد و لا یفی - ویقال ارزمت الناقة اذا حنت عند ولدها و ارزم الرعد ایضا - رزمة السباع اصواتها - رزیم بانگ شیر یعنی زئیر مرزمان بالکسر دو ستاره آسمان مرزم باد شمال رزم بالفتح گرد کردن عع ف اض و ک ۲ رزمة بالفتح و الکسر پشتواره جامه و جز آن ترزیم پشتواره بستن آرزیام خشم شدن رزام بالکسر پدر حیی از تمیم -

رسم - رسم - نشان و آئین رسوم کذلک و ایضا تغارا یعنی مهر که بر چوب کنده باشند بجهت انبار و جز آن و هو ایضا بالشین المعجمة و شی نخلی به الدنانیر و نبشتن یقال رسم علی کذا و کذا ای کتب و کاغذ نبشته و رواسیم کتابها بوقت جاهلیت رسم الدار نشان سراے با زمین هموار شده ترسم نشان سراے جستن راسم آب روان ناقة رسوم آنکه اثر پیل وے بر زمین ماند از سختی رسیم مصدر منه (عع ف ا ض ۲) و نوعے از رفتار شتر (عع ف اک ۲) والرسوم الذی یبقی علی السیر یوما و لیلة - ارتسام فرمان بردن و تکبیر آوردن و دعا کردن بر چیزے و ثوب مرسم مخطط -

رشم - رشم - مهر کردن انبار را عع ف اض ۲ روشم مهر چوبین رشم بالتحریک علامت که جستنی پیدا آید

وبوسے بردن طعام وحریص شدن بران (ع ف
ک اف ۲) ارشم نعت منہ وہر چہ پروسے خطہا و
نگار باشد۔ وچیزے اندک نکو بیدہ غیث ارشم
ای قلیل مذموم۔ وارشم البرق ای لمع مثل اوشم
رضم۔ رَضم۔ رضام سنگہاے بزرگ کہ در عمارت
برہم نہند رضمۃ یکے یقال رَضم علیہ الصخر یرضم بالکسر
رَضما ورَضم فلان بیتہ بالحجارۃ۔ والرضیم البناء
بالصخر۔ ورَضمت الارض اثرتہا للزرع۔ ورَضم
بہ الارض ای جلد بہ الارض۔ ورَضم البعیر بنفسہ
اذا رمی بہا الارض۔ برذون مرضوم العصب
کانہ قد قشنج عصبہ۔

رطم۔ رَطم۔ درگل افگندن (ع ف اض ۲)
ارتطام درگل افتادن ودرکارے کہ نتوان ازو
بیرون شدن یقال ارتطم علیہ امر۔ رطوم بالفتح
مرد احمق زن فراخ فرج ورطم الرجل یرطم بالضم
ای نکح۔ والراطم اللازم للشئی۔

رعم۔ رعام۔ بالضم آب کہ از بینی گوسپند رود
بہ علتے ع بفتحہا رعمت الشاۃ وارعمت بمعنی شاۃ
رعوم نعت منہ۔ رعامی مثل فعالی فزونی جگر
وبالغین المعجمۃ کذالک۔ ورعمت الشمس ای رقبتہ
رقبت غیبوبتہا۔

رغم۔ رغام۔ بالفتح خاک ویقال ارغم اللہ انفہ
ای الصقہ بالرغام ومنہ حدیث عائشۃ رضی اللہ تعالی
عنہا الی الشفا ۔۔۔ اسلتیہ وارغمیہ۔ رغامی ذکر
فی العین ۔۔۔ ایضا قصبۃ الرئۃ۔ مراغمۃ خشم کردن

باہم ترغم غضب نمودن رغم ثلث لغات خاک آلود
شدن ع بفتحہا مرغمۃ مثلہ قال النبی علیہ السلام
بعثت مرغمۃ۔ ویقال فعلت ذالک علی الرغم
من انفہ۔ ویقال رغم فلان بالفتح اذا لم یقدر
علی الانتصاب۔ ویقال رغم انفی للہ رغما بالفتح
والضم۔ مراغم بالضم وفتح الغین گریز جاے وفراخی
جاے قولہ تعالی یجد فی الارض مراغما کثیرا وسعۃ۔

رقم۔ رَقم نبشتن۔ ومہر کردن (ع ف اض ۲)
قولہ تعالی کتاب مرقوم ولوحے از برد ہا۔ وکتابہ
کردن ترقیم کذالک۔ رقمۃ کرانہ وادی۔ ومرغزار
مرقومۃ زمین کم نبات رقمتان دو نشدہی دو بازوے
ستور رقمیات تیرہاے منسوب بموضعے در مدینہ
یوم الرقم روزے از روزہاے عرب رَقم ک ۲
سختی بنت الرقم الداہیۃ۔ ویقال وقع فی الرقم
والرقماء۔ اذا وقع فیما لایقوم بہ ارقم مار سپید ارقم
ج۔ وایضا حیی از تغلب رقیم نبشتہ۔ ولوح کہ نامہا
وقصہ اصحاب الکہف برانجا نبشتہ است۔

رکم۔ رَکم۔ برہم نشاندن (ع ف اض ۲) ارتکام
تراکم لازم شبہ وگرد آمدن رکمۃ بالضم گل گرد آمدہ
رکام ریگ تودہ۔ وابر برہم نشستہ مرتکم الطریق
جادہ راہ۔

رمم۔ رَم۔ مرمۃ۔ نیکو کردن چیزے باخلل را
(ع ف اض ۲ وک ۲) وخوردن وفی الحدیث البقر
ترتم من کل شجر۔ ویقال کنا اہل ثمہ ورمہ ثلث
لغات فالثم من الاصلاح والرم من الاکل۔

وانسترم الحائط مرسیت خواہ شد مرمتہ بالکسر لب گاؤ وہرچہ باسم باشد و بالفتح لغۃ فیہ - ارتمام خوردن ومالی منہ حثم ولا رم ای بُد بالفتح والضم فیہما - و یقال مالہ حثم ولا رم ای شئی - رمتہ بالضم رسن پارۂ بوسیدہ رُمم رمام ج - وبہا سمی ذو الرمۃ - و یقال دفع الیہ برمتہ ای بجملتہ - رمۃ بالکسر استخوان بوسیدہ رِمم رمام ج - و بوسیدن (ع ف ا ک ۲) رمیم لغت منہ قولہ تعالیٰ قال من یحیی العظام وہی رمیم - ریمۃ بالکسر خاک نمناک - ومغز استخوان یقال أرم العظم وناقۃ مُرِم - و یقال جاءہ بالطم والرم بکسرہما ای بالمال الکثیر ونعجۃ رمّاء ای بیضاء - ویقال للشاۃ اذا کانت مهزولۃ ما یَرُم منہا مضرب ای کسر من عظامہا لم یصب فیہ مخ - وأرم القوم ای سکتوا - ترمرم جنبانیدن لب بجہت سخن - رمرام بالفتح نوعے از درختان وگیاہ - آرام بالفتح موضعے یرمرم کوہے وربما قالوا یلملم باللام -

رنم - رنم بفتحتین آواز وسرائیدن (ع ک ا ف ۲) ترنم آواز گردانیدن ترنیم مثلہ یقال ترنم الطائر وترنم القوس - ترنموت ترنم کردن زادوا فیہ الواو والتاء کما فی ملکوت -

روم - رَوْم جستن ع ف ا ض ۲ وروم الحرکۃ الذی ذکرہ سیبویہ ہی حرکۃ مختلسۃ مختفاۃ لضرب من التخفیف وہی اکثر من الاشمام لانہا تسمع وہی بزنۃ الحرکۃ وان کانت مختلسۃ مثل ہمزۃ بین بین - قول الشاعر (ع) امن ازمعت احمال وفارق جیرۃ + قولہ ان زم تقطیعہ فعولن لا یجوز تسکین العین قولہ تعالیٰ شہر رمضان فیمن اخفی انما ہو بحرکۃ مختلسۃ ولا یجوز ان تکون الراء الاولیٰ ساکنۃ لان الہاء قبلہا ساکن وکذلک قولہ تعالیٰ انا نحن نزلنا الذکر وامن لا یہدی یخصمون و اشباہ ذلک لا یعتبر بقول القراء ان ہذا ونحوہ مدغم لانہم لا یحصلون ہذا الباب ومن جمع بین الساکنین فی موضع لا یصح فیہ اختلاس الحرکۃ فہو مخطی کقراءۃ حمزۃ فی قولہ تعالیٰ فما اسطاعوا لان سین الاستفعال لا یجوز تحریکہا بوجہ من الوجوہ - ویقال رُمت فلانا ورُمت بفلان اذا جعلتہ یطلب الشئی - مرام موضع جستن رامۃ موضعے در بادیہ یقال فی المثل تسألنی برامتین شلجما والنسبۃ الیہ رامی علی غیر قیاس وکذلک النسبۃ الی رام ہرمز وہو بلد وان شئت ہرمزی - رام نوعے از درخت رومان بالضم نام مردے - روم ہم من ولد روم بن عیصو ویقال رومی وروم مثل زنجی وزنج فلیس بین الواحد والجمع الا الیاء المشددۃ کما بین تمرۃ وتمر لم تکن الا الہاء -

رہم - رہمۃ بالکسر باران نرم دائم رِہَم رِہام ج - روضۃ مرہومۃ لغت منہ - وارہمت السحابۃ ای اتت برہام - ویقال کنا فی ارہم جانبی فلان ای فی اخصبہا - رہم بالضم نام زنے - مرہم اپنچہ برجراحت نہند معرب -

[illegible]

ریم - تریم - دور شدن عع فت اک ۲ یقال ترمه ای لا تبرحه - و یقال رمت فلانا و رمت من عند فلان بمعنیً و استخوان که بعد از قسمت جزور ماند دکور - و پایهٔ نردبان - و فزونی - و فضل یقال لهذا علی ذاک ریم و یک ساعت دراز یقال قد بقی ریم من النهار قال فی الجمهرة ابن درید عن الاصمعی قال قال ابو عمرو بن العلاء کنت بالیمن فاتیت دار رجل اسأل عنه فقال رجل من الدار اسمک فی الریم ای اصعد الدرجة - قال فی الجمهرة و فی السامی ریم بالکسر آهو سپید بهمز و لا و الجمع آرام - و یقال ریم بالرجل و بالساقی اذا قطع به - تریم مقیم بودن بجائے - و تیره بودن و مقیم بودن ابر بجائے باران تریم بالکسر و فتح الیاء موضعے و مریم مفعل من رام یریم -

ریم بفتحتین گیاه با هم پیوسته -

رتیم - بالضم و فتح التاء و قد تضم اسم جماعة محدثین و المستعیدون بجماعته -

رحیم - محرکه درشعب تنگ در آمدن -

فصل الزاء

زاهم - زأمة - آواز سخت - و سخت خوردن چیزیرا یقال زئم به بالکسر ای صاح به و زئم مجهولا اذا ذعر زأم لی فلان بالفتح زأمة اذا اطرح کلمة لا یدری احق هی ام باطل - و زأم ای مات - موت زؤام بالضم کریه - و ازأمته علی الامر ای اکرهته علیه مثل اذأمته -

زجم - زجمة - و هی بمنزلة نبأة یقال ما تکلم بزجمة ای بنبسة - و سکت فما زجم بحرف ای ما نبس و یقال ما یعصیه زجمة ای شیأ - زجوم کمان سست آواز -

زحم - زحمة - انبوهے یقال زحمته و زاحمته و ازدحم القوم علی کذا و تزاحموا علیه -

زرم - زرم البول - ک ۲ اذا انقطع و کذلک کل شئ و لّی و ازرمه غیره قال النبی صلی الله علیه وسلم لا تزرموا ابنی یعنی الحسن بن علی رضی الله تعالی عنهما ای لا تقطعوا علیه بوله - و زرم الکلب اذا یبس جعره فی جاعرته ای فی استه - زرم ک ۲ مرد تنگ خوے و بخیل تزریم تنگ کردن و بخیل کردن و یقال زرمت به امه اذا ولدته - مزرم مرد گرفته آزرمام مصدر منه -

زدرم - ازدرام - فرو خوردن -

زردم - زردمة - موضع الازدرام و فشردن گلو

زعم - زعم - ثلث لغات گفتن (عع فت ض ۲) قال فی المجمل الزعم القول من غیر صحة و لا اعتماد قوله تعالی زعم الذین کفروا ان لن یبعثوا - زعم بالفتح زعامة پذرفتاری زعیم پذرفتار و فی الحدیث الزعیم غارم - زعامة ایضا مهتری زعیم القوم مهتر زعامة ایضا سلاح زعم بفتحتین طمع داشتن عع فت اک ۲ ازعام متعدٍ فیه - مزعم کارے که بران اعتماد نباشد و یقال فی قول فلان مزاعم تزعم دروغ بافتن ناقة زعوم و شاة زعوم اذا کان یشک فیها ابها طرق ام لا فتختبط بالایدی -

۳۰

زغم ـ زغوم ـ فروماندگی در سخن تزغم بالعجمة خشمگین شدن و سخن گفتن و تزغم الفصیل ای حن حنینا خفیفا ـ

زقم ـ زقوم ـ بالفتح والتشدید طعام که در دوزخ باشد و سکه باشد زقم خوردن آن (ع ف اض ۱) قال ابن عباس لما نزل قوله تعالی ان شجرة الزقوم طعام الاثیم قال ابو جهل التمر بالزبد نتزقمه فانزل الله تعالی انها شجرة تخرج فی اصل الجحیم طلعها کانه رؤس الشیاطین ـ ازقام فرو خورانیدن ازدقام فرو خوردن تزقم لقمه کردن و افراط کردن در خوردن قال ابن درید الزقوم بالضم والالام تخلقوه

زکم ـ زکام ـ بالضم بیماری سرد و ماغ زکم الرجل یستعمل مجهولا ـ و ازکمه الله فهو مزکوم ـ ویقال فلان زکمة ابویه اذا کان آخر ولدهما ـ

زلم ـ زلم ـ بالتحریک وض اف ۱ تیر قمار ازلام ج ـ وهو ایضا الذی یکون خلف الظلف زلم ایضا واحد الوبار والجمع الازلام ـ والازلم الجذع روزگار وزلمت الحوض ملأته (ع ف اض ۲) و یقال هو العبد زلمة بالضم والفتح مع سکون الثانی وحرکته وزلما بالفتح ای حقا وقدا وحذوا وکذلک یقال فی الامة ـ ویقال امرأة مزلمة زنے که دراز نباشد رجل مزلم ای مخفف الهیئة ـ وقدح مزلم ومزلیم الذی اجید قده وصنعته وکذا عصا مزلمة ـ وما احسن ما زلم سهمه ـ مزلم ایضا بد غذا زلمة بالتحریک نشان ودروش بزکه بر گلو باشد و نشان که بر گوش باشد آنرا زنمة گویند بالنون ازلم ازنم لغتان منهما زلما و زنما مؤنث ـ زلمت عطاءه ای قللته ـ ازلیام زود برگشتن و کوچ کردن و برپا شدن چیزے ـ و بلند برآمدن چاشت یقال ازلام النهار ای ارتفع ضحاه ـ

زمم ـ زمام ـ بالکسر مهار و رشته که در چوب بینی شتر بندند و بروسے مهار بندند زمام النعل آنچه دوال بروسے بندند یقال زممت النعل وازمیم (ع ف اض ۲) زم پیش شدن در رفتن و زم بانفه ای تکبر فهو زام قوم زمم ای شمخ بانوفهم من الکبر و زمم الجمال شد و للکثرة ـ ویقال اخذ الذئب سخلة فذهب بها زاما رأسه ای رافعا وزمها الذئب ازدمها بمعنی ـ زمزمة بفتحتین آواز رعد و کلام المجوس عند الاکل ـ زمزم بفتحتین چاہے بمکہ و زمزم وحیطل اسمان للناقة ـ زمزمة بکسرتین جماعتے از مردم ـ زمزیم الجماعة من الابل زمزیم کذلک ـ ویقال ای من داره زمم بفتحتین ای قریب ـ ویقال لا والذی وجهی زمم بیته ما کان کذا وکذا ای تجاهه وتلقاءه وامر بنی فلان زمم ای قصد مثل امم ـ زمم بالضم موشے ـ

زنم ـ ویقال هو العبد زنمة ـ بالفتح والضم مع سکون الوسط وحرکته زنمة وزلمة ای قده جیدا قال الکسائی ای حقا کما مر فی زلمة ـ زنمة در دو شتر گوش بریده فی الاذان فیترک معلقا ویفعل ذلک بالکرام من الابل وغیرها ـ یقال بعیر زنم و ازنم و مزنم

وناقة زهمة وزهماء و هزئمة واما الذی فی الحدیث الضائنة الزهمة فهی الکریهة لان الضأن لا زهمة لها وانما یکون ذلک فی المعز زهیم و مزهم مردیکه بقوے ملحق شده باشد که نه از ایشان بود قوله تعا عتل بعد ذلک زنیم ویقال هو اللئیم الذی یعرف بلؤمه کما تعرف الشاة بزنمتها - مزنم ایضاً شتر ان بریده زنام مجلے آن هم بطلے از بیوع -

زهم - زهم - بالضم پیه زهمان نام سگے زهمة باد گنده زهومة بوسے پیه و چیبس زهم بالتحریک چرب شدن دست و پیه گرفتن (ع ک ا ف ۲) زهم ک ۲ لغت منه و فربه مزاهمة نزدیکی یقال زاهم الخمسین ای دانا ها -

زیدم - زهدم - نام اسپے و نام مرے چینی و بچه باز زهدمان دو برادر از بنی عبس -

زیم - زیم - ک ا ف ۲ گوشت متفرق بهر موضع زیم ایضاً نام اسپے - و موضع -

زیمة بکسر حلقه کردن -

زخم موضعے و زخمه سخت دور کردن آنرا (ع بالفتحها) زخم اللحم گوشت بوسید و گنده شد (ع ک ا ف ۲) از زخم شلهٔ زخم لغت منه و فیه زخمة مکره ناخوش و لحم انما ابدوان یکون منتنا کثیر الدسم والزهومة زخمانی شد یه و آزد زخم الحمل بار را بر داشت -

الزراهمة کعلابطة الغلیظة والتیقة -

زعل - عظمة - بالضم گمان و وهم و کینه و دشمنی - مزلهم ک اشمعل سبک -

زرام من النهار - بیخ روز و زرامان من النهار دو بیخ یعنی نیمه روز زرام بیخ هر چیز و شهریست بهیشاپور و العامة تقول جام زرم باب الفتح خورد لذید مر اهل یمن را که از شیر سازند و بالضم موضعیست در حجاز و ناحیه ایست بارمینیه زرمان بالضم کروهیست از کردان زرمیم فراهم آمده از هر چیز زامات فرقه ها از امثر میکه -

	فصل السین	

سأم - سآم - سآمة - سآم - سآمة - بستوه آمدن (ع ک ا ف ۲) رجل سئوم لغت منه سئیم کذالک -

سثم - ستهم - بفتحتین کلان سرین میم زائده -

سجم - سجوم سجام روان شدن اشک (ع ف ن ا ض ۲) انسجام کذالک تسجیم منه (ع ف ا ض ۲ ک ۲) عین سجوم لغت منه - ارض مسجومة ای ممطورة - و اسجمت السماء مثل اثجمت - اسجم و هو الجمل الذی لا یرغو -

سحم - سحمة - بالضم سیاهی اسحم لغت منه و سحابة ازگیسو و ابر و شب سحام بالضم نام سگے سحم بفتحتین درختے سحار شامه - اسحمان بکسرتین کوهے -

سخم - سخمة - سیاهی اسخم لغت منه سخام سیاهی دیگ تسخیم سیاه گردانیدن ثوب سخام المس بالضم جامهٔ نرمینه چون خز و قز و مانند آن ریش سخام قطن سخام لین المس لا من السواد سخام سخامیه خمر نرم خوار سخمیة کینه -

سدم - سدم - بفتحتین پشیمانی واندوه (ع

کسے (ش م) ناکام ماندہ ماندن سدمان لغت یقال
هو اتباع - ویقال بالد ہم لاتسدم الا ذاک یکینہ
سدم بفتحتین وسکون ۲ اندوہ وغت یعنی آگندہ شدہ
سدم کسے کہ فحل غالب شہوت و رجل سدم غمگین
فنیق سدم فحل دہن بستہ سدوم بالفتح شہر
قوم لوط -

سرسم - سرسام - بالضم دہان رودہ کہ مخرج ثقل است

سرجم - سرجم - وراز مثل سلجم -

ساسم - ساسم - و شیب - شبیاہ -

سرطم - سرطم - دراز -

سطم - یقال فلان فی اسطمة قومه - ای وسطهم
واشرفهم و بالصاد وکذلک اسطمة مثله علی القلب
اسطم بق - وفتح الثاء ایضاً یعنی اسطم بلغہ ثم -
اسطم بفتحتین میانہ دریا سطام بالکسر تیزی تیغ و
فی الحدیث العرب سطام الناس ای احدهم -

سعتم بفتحتین نوعے از رفتار شتر (مع بفتحہا)
ناقہ سعوم بالفتح نعت -

سقم - سقام - بالفتح بیماری سقم بالضم سقم بفتحتین
کذلک مثل حزن وحزن (مع کلاف) فهو سقیم واسقمه الله
مسقام بسیار بیمار مسقام نام وادی -

سلم - سلم - دلو کہ یک گوشہ دارد - ونام مردے
سلمیٰ نام زنے - ویکے از دو کوہ طی - وحی از دارم
سلمة بفتحتین نام مردے از بنی قشیر وہما سلمتان
سلمة الشر وسلمة الخیر سلمة بکسر اللام ایضاً نام مردے
وسنگ سلام مع سلیم بالتصغیر قبیلہ - ونام مردے
ابوسلمیٰ نام مردے سلمان نام کوہے ونام مردے
سلم بفتحتین پیش دادن بہا وسمہ بیع السلم و گردن
نہادن استسلام مثله و درخت عضاہ وسلمة یکے
سلم بالضم والتشدید نردبان سلالیم جمع - و سیبا
سمی الفرز بالکسر سلام سلامہ بالتشدید بیخہا اندام
مردمان سلم بالکسر آشتی وصلح و ہمچنین سلم بفتح
و یؤنث وسلام کردن واسلام وصنم قرا ابوعمرو
وادخلوا فی السلم کافة یعنی پیش آید با اہل اسلام
وصلح کنندہ یقال انا سلم لمن سالمنی سلام بالفتح
تحیت ورہے گزندگی - وگردن نہادن ونامے
از نامہائے خدائے تعالیٰ - ودرختے وہو بالکسر ایضا
سلامة مثله - وپاکی از عیب والسلامان درختے
سلامیات بالضم وفتح المیم استخوان ہائے انگشتان
سلامی علی فعالی استخوان کہ در پی شتر باشد سلام
پوست پیاز یعنی وچشم - ونام مردے سلیم مار گزیدہ
کانہم تفاءلوا لہ بالسلامة ودرست - ونام مردے
قلب سلیم ای سالم - قال ابن السکیت یقال لا بذی
تسلم ما کان کذا وکذا ولا بذی تسلمان ولا بذی
تسلمون ولا بذی تسلمین ولا بذی تسلمن قال
معناہ لا والله الذی یسلمک ما کان کذا وکذا -
ویقال لا وسلامتک ما کان کذا ویقال اذہب
بذی تسلم یا فتی وتثنی وتجمع ایضاً ای اذہب بسلامتک
قال الاخفش قوله ذی مضاف الی تسلم وہو نادر
لانہ لیس شیٔ من الاسماء یضاف الی الفعل غیر اسماء
الزمان کقوله تعالیٰ ہذا یوم ینفع الصادقین صدقہم

وبشانه قول الشاعر (شعر) بايةٍ تقدمون الخيل زوراً + كان على سنابكها مُدام + اضافت آية الى تقدمون

سلامة بےگزند و بے عیب شدن - و رهایش یافتن (ع ک ف ۳) یقال سلم فلان من الآفات سلامةً تسلیم رهانیدن یقال سلّمه الله منه و بےگزند داشتن یقال سلّمه الله و سپردن یقال سلّم الیه الشیء فتسلّمه ای اخذه و گردن دادن بحکم و قضا - و سلام کردن یقال سلّم علیه - اسلام مثله سلم کردن - و کار بکسے سپردن یقال اسلم امره الیٰ قوله تعالیٰ و من یُسلم وجهه لله و بصلح در آمدن - و اسلام آوردن - و فرو گذاشتن تسالم تصالح - مسالمة مصالحة - استلام سودن سنگ را بلب یا بدست استسلام گردن دادن یقال سلمت الجلد اسلمه بالکسر اذا دبغته بالسلم - اسیلم عرق بین الخنصر والبنصر - سلام بالکسر نام آبے -

سلتم سلتم بکسرتین والتاء غول - و سختی - و قحط سال -

سلجم سلجم بالفتح دراز سلاجم تیر ہائے دراز پیکان و یقال جمل سلجم و سلاجم بالضم دراز والجمع فیهما سلاجم بالفتح -

سلهم سلهم بالکسر نام مردے سلهم بالفتح نام قبیلهٔ از مذحج مسلهم گونه برگشته اسلهام گونه برگشتن -

سمم سمّ بالفتح سوراخ - و زهر و هما بالضم ایضاً سموم سمام ج - و زهر دادن و زهر در طعام کردن و قصد کردن یقال سممت سمّک ای قصدت قصدك و صلح کردن در میان دو کس - و سر شیشه را استوار کردن (ع ف ن ض ۲) سمّم الخیاط سوفار سوزن تسمیم الانسان و سامه سوراخ ہائے گوش و بینی و دہان مردم سمّیکے بالفتح و الضم سامّ الجسد سوراخهائے بن موے - و السمّ ایضاً بالفتح کل شیء یخرج من البحر کاللؤلؤ وغیره یقال ماله سمّ ولا حمّ غیرک ویضمان - سمان دو رگ بینی اسپ و سمّت النعمة ای خصّت - سامّة خاصة یقال کیف السامّة والعامّة و جانور زهردار سامّ ابرص کربه اهل المسمّة خاصه و خویشان اهل المحاة آنها که خویش نباشند فلان یسمّ ذلک الامر بالضم ای یسبره و ینظر ما غوره سموم بالفتح باد گرم و مؤنث یقال منه سُمّ یومنا بالضم فهو یوم مسموم سمائم ج - قال ابو عبیدة السموم بالنهار و قد تکون بالليل والحرور بالليل و قد تکون بالنهار - سمامة بالفتح نوعے از مرغان سمام ج - و ایضاً ناقة سریعة سمسم بالفتح روباه و نام موضعے رجل سمسام ای خفیف سریع سمسانی بالضم ایضاً - سمسم بکسرتین کنجد سمسمة بکسرتین مورچه سرخ سماسم ج -

سنم سنام - بالفتح کوهان اسنمة ج سنام الارض نحرها و وسطها - اسنمة بالفتح و ضم النون پشته ... نبت سنم بکسر ۲ گیاه بلند بعیر سنم بزرگ کوهان - و یقال ما سنم علی وجه الارض اسنم الله خان ای ارتفع تسنّم برآمدن بر چیزے تسنیم آبے در بهشت

وتسنيم القبر خلاف تسطيحه يعني خرپشته كردن گور را

سوم سومة بالضم نشان گوسپند ونشان مرد حرب تسويم نشان حرب بستن بر خود وفي الحديث تسوموا فان الملائكة قد تسومت تسويم گذاشتن حكم بر كسي در مال تا هر چه بايد كند وسا كردن ستوران بچرا والخيل المسومة المرعية والمسومة ايضا المعلمة قوله تعالى من الملائكة مسومين قال الاخفش يكون معلمين ويكون مرسلين من قولهم سوم فيها الخيل اي ارسلها ومنه السائمة وانما جاء بالياء والنون لان الخيل سومت وعليها ركبانها وغارت كردن يقال سومت عليهم اي اغرت عليهم وعثت فيهم قوله تعالى حجارة من طين مسومة اي عليها امثال الخواتيم سام رگهاے زر در كان سامة يكے ونام مردے ومرگ ومنه قولهم عليك السام ونام پسر نوح عم وهو ابو العرب سوام سائم چرنده سوم چريدن ع ض اض ۲ سائم سائمة لغت سوام ج اسامة بعلف بيرون آوردن ستور را قوله تعالى فيه تسيمون والسوم في المبايعة المكاس يقال ساومته سواما اسكه باكسے مكاسا واستام علي مكاس كرد وتساوما كذالك وسمتك بعيرك سيمة حسنة وانه لغالي السيمة وسمته خسفا اي اوليته اياه يعني خواري وذلت دادم اورا وسامه اي كلفه وسام اي مر ومنه سامت الريح سيما سقصور علامت ونشان در روے قوله تعالى سيماهم في وجوههم وقد يجيء سيماء وسيمياء ممدود بين

سهم تير سهام ج وبهره سهمان بالضم ج سهم البيت گرداگرد خانه تسهم برد مخطط سهمة بالضم خويشي ونصيب سهام بالفتح گرمي سموم يقال سهم الرجل مجهولا اذا اصابه حر السموم سهام بالضم باريكي وتغير روے يقال منه سهم وجهه بفتح الهاء وضمها يسهم بالضم والفتح سهوما وسهاما تغير بيسموم لغت منه وبه سهام وابل سهمة ساهمة ناقة باريك ابل سواهم التي غيرها السفر مساهمة تير قرعه زدن باهم يقال ساهمته فسهمته واسهم بينهم اي اقرع استهام اقتراع تساهم تقارع سهم قبيله در قريش وباهله

سدوم ديه منه قاضي سدوم سهر تجعس بنو سعدم كجعفر من بني مالك بن حنظلة والميم زائدة

سخم جاريته جماع كرد اورا ع بفتحها او هو ان لا يجب ان ينزل فيه خل ثم يخرج وكنف مرد بدخوراك وسخم كمعظم وكرم مرد نيك غذا وكود كفربه بناز ونعمت پرورده وقد سخم وسخم بضمها وغال وغاسخما توكيدان لرغما بلا وادسخما بلغ الى قلبه الاذي والتسخيم التجريع

سيخم كفيغم نام شهرے

سقطم كزبرج موش

سكم گام نزديك انداختن بسبب سستي از ضعف

ض ۲ سيكم كحيدر لغت منه وايضا نام مردے

مسلحم کفشگر گرون کش۔

سلغام بالکسر فراخ حلق کلان شکم و دراز بینی و گرگ باریک و دراز شفوذ و ابو سلغامہ کنیتہ۔

سلقم کجعفر اسد سلاقم کعلابط شلہ و شتر سخت جا و دراز بینی سلقہ سائیدن دندان بر دندان و تمت سلقامۃ بالکسر گرگ مادہ۔

سلیمو۔ درود و بیت بصرہ

سغار سغضا۔ اتباع و ہو بالشین۔

فصل الشین

شام۔ الشام شہریست ہم یاد کرد و نوشتہ نسبت او شامی و شآم علی فعال و شآمی منسوب الیہ یقال شآمی و شامی فی الشعر ضرورۃ محمول علی اقتصار علی ذکر البلد و امراۃ شآمیۃ و شآمیۃ بالتخفیف فیہا شامیہ دست چپ و کذلک شامۃ یقال قعد فلان شامۃ و یقال یا فلان شائم باصحابک ای خذبہم شامۃ و یقال [illegible] و شامۃ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] یقال شآم فلان [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] بشام نسبت [illegible] [illegible] شام [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] سر راہ [illegible] [illegible] یقال [illegible] [illegible] شام بالکسر [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] شابان

دو رشتہ بند سبیں۔

شبرم۔ شبرم۔ بالضم دانہ مانند نخود و مرد کوتاہ و بخیل و نام مردے شبرمان نام جائے۔

شتم۔ شتم و شتام دادن ع ف اضرب و ک ۲ شتیمۃ و شتام تشاتم تساب مشاتمہ مسابہ شتیم مرد ناخوش رو ست شتامۃ مصدر سنہ (ع بفتحہا)

شحم۔ شحم۔ پیہ شحمۃ اخص منہ شحمۃ الارض بمار و سپیدہ شحمۃ الاذن نرمہ گوش شحیم پر پیہ شدن و دارندہ شحیم فربہ شحامۃ مصدر سنہ (ع بفتحہا) و یقال شحم فلان اصحابہ ای اطعمہم الشحم [illegible] فہو شاحم شحام پیہ فروش شحم ک ۳ پیہ خوار شحم بفتحتین مصدر سنہ ع ک ا ف ۳۔

شخم۔ اشخام۔ بوے گردانیدن شیر و یقال شخم الطعام و شخم ای فسد بالفتح والکسر شخیم۔

شدقم۔ شدقم۔ نام فحل نعمان بن المنذر شدقمیہا شتران منسوب بدان فحل و نیز فراخ گوشۃ دہان [illegible] [illegible]۔

شذام۔ شذامان۔ بضم الاول گرگ۔

شرم۔ شرم۔ شریم زن مفضاۃ یعنی ہر دو فرجش یکے شدہ شرم شاخابہ از دریا و شکافتن و اندک مال دادن ع ف ک ۳ حالتہ باللام۔

شرشم۔ شرشم۔ گیاہ بلند کہ سر ہاے وے خوردہ شود [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] فدی بہا شتم [illegible] و شترم ای [illegible]

وتشقق - شرمة بالضم نام کوهے شرم کفته یعنی شکافتن
(ع ک اف ۲) اشرم لغت منه -
شرذمه - شرذمة - بکترین گروهے از مردم
وپارهٔ از هر چیز ثوب شراذم ای قطع یعنی پاره پاره -
شظلم - شظلم - سخت ورا شیطة و شیشکی جوان
تن آور دو اسپ خوش آینده -
شغم - رجل شغموم - وجمل شغموم - بالضم دراز
شغاميم وراز ان نیکو صورت -
شکم - شکم - بالضم پاداش شکم پاداش دادن
(ع ف اض ۲) اشکام کذالک - فاذا کان العطاء
ابتداء فهو شکد بالدال یقال منه شکمته ای جزیته
وفی الحدیث انه صلی الله علیه وسلم احتجم فقال
اشکموه ای اعطوه اجره - شکیم دهانه لگام شکیمة
کذالک وگوشه دیگ شکائم ج - وفلان شدید الشکیمة
اذا کان انفا ابیا وفی المثل فو شکیمة لا ینقاد -
وشکمت الوالی ای رشوته - شکیم ایضا گزیدن
شکم بالکسر نام مردے -
شلم - شلم - بالفتح والتشدید نام موضع بشام و
یقال هو اسم مدینة بیت المقدس بالعبرانیة وهو
لاینصرف العجمة ووزن الفعل -
شلجم - شلجم شلغم -
شمم - شم - بوئیدن شمیم کذالک (ع ک اف ۲)
قال ابو عبیدة (ع ف اض ۳) لغة وقولهم یا ابن شامة الوذرة
کلمة معناها القذف - اشمام بویانیدن اشتمام تشمیم بوئیدن
مشامة مفاعلة منه وایضا الدنو من العدو حتی ایترا

أی الفريقان - ويقال شامم فلانا ای انظر
ما عنده - وشاممت الرجل ای قاربته ودنوت منه
تشام تقارب - شمام بالفتح نام کوهے وبکسر الميم
ايضا وامرسان پشيمان اى شمام - شمم بفتحتين
بلندی بینی اشم لغت منه جبل اشم وهو الاشم
وهی الشماء - اشمام ايضا سر اشتخ رفتن و بچپ
و راست برگشتن قال الخلیل یقال للوالی
اشمم یدک وهو احسن من ناولنی یدک - ویقال
عرضت علیه کذا فاذا هو مشمم ای لا یریده - اشمام
الحرف هو ان تشمه الضمة او الکسرة وهو اقل
من روم الحرکة لانه لا یسمع وانما یتبین بحرکة الشفة
ولا یعتد بها حرکة لضعفها والحرف الذی فیه الاشمام
ساکن او کالساکن مثل قول الشاعر (ع) متی
انام لا یورقنی الکری + قال سیبویه العرب تشم القاف
شیئا من الضمة والبیت من الرجز فلو اعتددت
القاف بحرکة الاشمام لانکسر البیت وصار
من الکامل لان تقطیع رقنی الکری متفاعلن
وذالک من ارکان الکامل - قضب شمیم ای مرتفع
شمیم مشک -
شهم - یقال شهمه - ای افزعه - شهوم ترسیدن -
شهامة تیز خاطر وچالاک شدن (ع بضم ساهم)
فهو شهم لغت منه ای جلد ذکی الفؤاد - شهم فاء
پشتک نر شهام غول -
شیم - شامة - خال شام ج - شیم مشیوم مشیم
باخال شیم ج - وهی ایضا ضرب من السمک -

وما لشامة ولا زهراء ای ناقة سوداء ولا بیضاء
شوم بالضم سیاهان یقال بنات المخاض شومها
بیضها ای سودها و بیضها وسوداء ابو عمرو شیمها
شیمة بپشتے که بچه درست باشد و رحم شامة ج
شیم در نیام کردن و برکشیدن شمشیر هو من الاضداد
و سر و انگریستن بامید باران در برق وجز آن
ع ع ف ن ک ۴ وتشیم الضرام ای دخله و انشام
الشی ای صار منظورا الیه - انشیام در آمدن و چیز
شیمة بالکسر خوی - و خاک برکنده از زمین شیم
ج - اشیمان نام دو موضع اشیم نام مردی -

شجم بفتحتین بلا باء بدو کلان و بفتحتین بالکسر
شجعم کجعفر شیر و درازی تن مردم بآگردن او -
شحطم - امراته بجای کرد آمدا ع ع ف ن ا ض ۲ -
شحم بالفتح پیسان مردم اشتی کنابیدن
شحوم بالضم دراز -
شحم بن حیان - شهد فتح مصر و ابن اسمعیل محمد
و وهب بن شحم او شحن بالنون صحابی و
قولہ صلصل بیوم الشحمین لم یفسره والظاهر انه
موضع کانت به وقعة -
شحم بفتحتین نوعے است از خرما و هو البرشوم
شحمة پستک -
شحم خراشیدن ع ع ف ن ا ض ۲ وبفتحتین گوشها
بریده و ریش شحم یکسوی پوست پاره شده
و یتطایر شحم کشعله زند و سخنی یعنی اخگرهائی الهیر
شحاشم کجندل ابو عاصم ابو سعید السهمی صحابی

او هو بالیاء -
شغثم کجعفر وحل فربه -
شغشم کجعفر وحل دراز -
رغالة شغثماء کجعفر وحل اتباع او هو بالسین -
شغظم کجعفر وحل اندک -
شاهسپرم - ویقال بالفاء - نوعیست از ریحان

فصل الصاد

صتم صتم - درشت صتمة صتم جمل صتم رجل صتم
بسکون التاء و تحریکها والجمع صتم ناقة صتمة
ویقال الف صتم بالتسکین ای تام - ومال صتم
دامروال صتم بالضم ای تام - والحروف الصتم ما عدا الذلق
تصتیم تمام گردانیدن یقال الف مصتم ای مکمل
وشی مصتم ای محکم
صحم - اصحم سیاهی که بزردی زند اصحمة نام مرد
صحماء تره ای که از زمین بابد و صحماء گردناک اصحیمام
زرد رنگ شدن و زرد شدن تره -
صخم - یقال اصطخمت فانا مصطخم ای قائم منتصب
صدم - صدم - کوفتن ع ع ف ن ک ۴ مصادمة
تصادم اصطدام با هم کوفتن و برزدن صدمتان
بکسر الدال دو کرانه پیشانی وفی الحدیث الصبر
عند الصدمة الاولی یعنی الصبر المحمود عند اول الرزیة
صدام بالکسر بیماری در سر ستور باشد والعامة
تضمه وهو القیاس -
صرم - صرم - چرم معرب و بریدن ع ع ف ن ک ۴
وسخن را قطع کردن یقال صرمت کلامه ای قطعته

والاسم الصرم بالضم و بریدن درخت خرما ازبن
اصرام وقت بریدن درخت شدن - و درویش
شدن یقال اصرم الرجل اذا افتقر - اصطلام بریدن
انصرام تصرم بریده شدن وتصرم ای تجلّد -
تصارم ای تقاطع - تصریم پاره پاره کردن کوه را
و بریدن درخت را تا قہ مصرّمۃ شتر پستان بریده
بے شیر صرم بالکسر خانہا ے مردم جمع بیکجا
اصرام اصارم ج - صرمۃ بالکسر یک گلہ شتر مقدار
سی عدد - و یک پارهٔ ابر صرم ک افت ۲ ج -
اصرمان گرگ و زاغ صرماء دشت بے آب صرام
بالفتح والکسر بریده ہا ے درخت بریده صرام بالضم
باقی ماندهٔ شیر کہ بار دیگر دوشیده شود - و نامے
از نامہا ے حرب - و تیغی مصرم بالکسر داس خشاوه
صارم تیغ بُران رجل صارم مرد پر جلد صرامۃ
مصدر منہ عع بضمہا صریم شب تاریک - و صبح
وهو من الاضداد و بریده قولہ تعم فاصبحت
کالصریم ای احترقت فاسودت - صریمۃ عزیمت
بکار ے و پارهٔ ریگ توده جدا یقال افعی صریمۃ
و پارهٔ از طاقستان و سلستان - و زمین در دروده
کشت صیرم در شبانروزی یکبار خوردن یقال
فلان یاکل الصیرم -
صکم - یقال صکمتہ - ای ضربتہ و دفعتہ - صکمۃ
کوفتن سخت یقال صکمتہ صواکم الدهر و یقال الفرس
یصکم اذا عض علی لجامہ و مدّ راسہ -
صلم - صلم گوش ازبن برکندن عع ف اکل
رجل اصلم بغت منہ مصلم گوش ازبن بریده و
یقال للظلیم مصلم الاذنین وانہ کذلک خلقۃ -
صلامۃ بالکسر گروهے از مردم صلامات ج - صیلم
داهیہ - و شمشیر اصطلام ازبن برکندن -
صلخم - اصلخام - برپاے ایستادن -
صلادم صلخدم شتر استوار جسیم سائده -
صلدم - فرس صلادم بکسرتین اسپ استوار
صلادمۃ مؤنث - رأس صلادم بالضم سرسخت
صلادم بالفتح ج -
صلقم - صلقمۃ - برہم زدن دندان ہا و یقال
فیہ میم زائدة -
صمم - صمام - بالکسر سربند قاروره تقول
صممت القارورة ای سددتہا عع ف اضل ۲
واصممت القارورة ای جعلت لہا صماما - صمم
بفتحتین کری عع ک اف ۲ اصم لغت منہ صم
ج - حجر اصم ای صلب مصمت - صم ناشنودن و ہام
کردن - و کر شدن و کر یافتن کسے را تصامم
خویشتن را کر ساختن یقال اصمہ الله فصم و اصم
ایضا بمعنی - و یقال صمت حصاة بدم ای الدیار
کثرت حتی لو القیت حصاة لم یسمع لہا وقع لانہا
لا تقع علی الارض - و یقال صمام صمام ای تصاموا
فی السکوت صمّاء فتنہ و داهیہ و یقال للداهیۃ
صمّی صمام مثل قطام ای زیدی و قول امری القیس
صمّی ابنۃ الجبل اسدا المعنی شہر الله الاصم ماه
رجب قال الخلیل انما سمی بذلک لانہ لا یسمع فیہ

صوت مستغیث ولا حرکة قتال ولا قعقعة سلاح لانه من الاشهر الحرم - ویقال صمه بالعصا - ضربه بها - وصمم صداه ای بانگ مع ف اص ۲ وقولهم اشتمل الصماء ای اشتمل الشملة التی تعرف بهذا الاسم لان الصماء ضرب من الاشتمال وهو ان یرد الکساء عن یمینه علی یده الیسری وعاتقه الایسر ثم یرده ثانیة من خلفه علی یده الیمنی وعاتقه الایمن فیغطیهما جمیعا وعند الفقهاء هو ان یشتمل بثوب ثم یرفعه من احدی جانبیه فیضعه علی منکبیه فیبدو منه فرجه - صمم بالکسر نام شیر و داهیه صمته مرد دلیر و بار - صمم ج - درید بن الصمة نام مردی -

صمیم الشیء خالصه ولبه یقال هو فی صمیم قومه وصمیم الحر والبرد اشدهما - صمان بالفتح زمین درشت و نام جایی - صمصام صمصامة تیغ بران که باز نگردد و نام شمشیر عمرو - تصمیم گذشتن در کار و گذشتن شمشیر از آنچه برو رسد آید از استخوان و جز آن فاما اذا اصاب المفصل فیقال طبق ولا یقال صمم - گذاردن و [illegible] فرو بردن - صل صمم بالکسر مرد درشت از آنکه باید پیمودن شود -

صمصم صمصم بن صمصام ج - ویقال انه مصرب کثیر -

صمیم صمیم - خالص هر چیزی از نیکی و بدی و یقال ان الدال فیه زائدة وصمیم الیاء اشتقاقی ... والذی لا ینثنی عن مراده -

صوم صوم - روزه - و در لغت باز ایستادن و احد صومه و کلیسای ترسایان - و سرگین شتر مرغ - و روزه داشتن صیام مثله و ایستادن بی کار یقال صام الفرس ای قام بلا اعتلاف و میان روز راست ایستادن یقال صام النهار و ایستادن باد - و خاموش بودن و منه قوله تعالی و نذرت للرحمن صوما قال ابن عباس رضی الله عنهما ای صمتا - قال ابو عبیدة کل ممسک عن طعام او کلام او سیر فهو صائم و قوم صوم و صیم بالتشدید مثل صوم ان ایضا و خیل صائمة و صیام الصفاء [illegible] صام الفرس و مصام اسم موقفه -

صیم [illegible] ج ا ف ۳ صائم قشنه و صائم الجیش [illegible] لشکر را با آنان راه نمونی کرد مع تشبها -

[illegible] لغة فی سدوم یقال [illegible] قضاء [illegible] و [illegible] بالدال المهملة -

[illegible] و [illegible] قصما او ... واصطلام بالضم [illegible] -

صیلم [illegible] بالفا [illegible] -

صلادم [illegible] بالکسر اسب و ... صلادم صاحب -

صلهم [illegible] بسیار سخت فراهم اندام -

فصل الضاد

[illegible] خلقت -

[illegible] شتر [illegible] ابلیت [illegible] ... و [illegible] الخبیث و هو نقیض

والمیم زائدة۔

ضجم ۔ ضجم بفتحتین کژی ع ک اف ۲ وآن میل الانف الی احدی جانبی الوجہ واعوجاج احد المنکبین تضاجم الامر بینہم ای اختلف ۔ اضجم کژبینی وکژکتف منضاجم کژدہان وضبیثة اضجم قوسے از عرب۔

ضخم ۔ ضخم سطبر از ہر چیزے ضخمة مونث ضخمات بالتسکین ج ۔ لانہ صفة وانما یحرک اذا کان اسما مثل جفنات وتمرات ضخامة ضخم کا اف ۲ مصدرہ

سطبر ع بفتحہما فخم و ضخام بالضم وہم ضخام بالکسر وہذا اضخم منہ وقد یشدد و آخرہ فی الشعر کقول رؤبة

(شعر) ثمت جئت حیة اصما ضخما یحب الخلق الاضخما

لانہم اذا وقفوا علی اسم شددوا آخرہ اذا کان اولہ متحرکا یقولون ہذا محمد وہذا جعفر ۔ اضخم عظامة المرأة یعنی الشیء سرین کہ زنان بندند تا کلان نماید۔

ضرم ۔ ضرام بالکسر ہیزم آتش وہیزم ضرمة بفتحتین ہیم سوختہ یقال ما بہا نافخ ضرمة ای احد ضرم ج ۔ ضرم سوختہ ویقال ضرم الشیء ای اشتد شدہ ۔ وضرم الرجل اشتد جوعہ ۔ وضرم ایضا واضطرمت وتضرمت ای التہبت ۔ اضرام تضریم فروزانیدن وتضرم علیہ خشم شد بروے فرس ضرم کسر ۲ شدید العدو ۔ ضرم ایضا گرسنہ و پرندہ عقاب۔

ضرزم ۔ ضرزمة سخت گزیدن ودندان فرو بردن افعی ضرزم بک یعنی اخت منہ ۔ ناقة ضرزم

اندک شیر کلان سال۔

ضرغم ۔ ضرغامة ۔ شیر ضرغام کذلک ۔ وضرغم الابطال شیری نمودند دلیران۔

ضغم ۔ ضغم گزیدن ع بفتحہا ضغامة بالضم گزیدہ واندازہ ضیغم گزندہ وشیر۔

ضمم ۔ ضم فراہم آوردن چیزے را بچیزے انضمام فراہم شدن یقال ضمہ الیہ فانضم ۔ ضامہ وتضام القوم ۔ واصطفت علیہ اضالع ای تشنجت۔ اضمامة من الکتب الاضبارة یعنی پشتوارہ یقال جاء فلان باضمامة من کتب ۔ والاضمامة الجماعة ویقال للافراس سباق الاضامیم ای الجماعات۔ ضمام بالکسر آلت فراہم آوردن آسد ضماضم بالضم ای یضم کل شیء منہ ضم شدہ ۔ وایضا غضبان [illegible]

ضیم ۔ ضیم ستم کردن ع ض ف ک ۲ فہو ضائم ومستضام ای مظلوم وقد ضمت ای ظلمت مجہولا وفیہ ثلث لغات ضیم وضیم وضوم کما قیل فی بیع ۔ ضیم بالکسر کرانہ کوہ۔

ضبثم کجعفر ونلابطا اسد ضبثم بن ابی یعفو تابعی۔

ضجعم ۔ کقنفذ وجعفر پدر قبیلة وہم الضجاعم والضجاعمة کانوا ملوکا بالشام زادوہ بعد القبیلة۔

ضرسام ۔ بالکسر آیست معروف ضرسامة بالکسر مرد سست فرومایہ وناکس۔

ضرضم ۔ کجعفر اسد ودرندہ ۔

ضرطم ۔ کزبرج کلان شکم واضطرامی بالضم

من الارکاب بانه مستطیر آمده -
ضام یضوم ضوما - لغة فی ضام یضیم ضیما -
ضهزم - کژ بیچ ناکس -

فصل الطاء

طخم - طخمة السيل مثل طخمة الابل كذا ك... و
يقال اتتنا طخمة من الناس اي جماعة طخما، نو ...
ازگیاه و رجل طخمة مثال همزة شديد العراك. -
طرم - طرمت السقاية - وطرمته اي ملأته وكذا
القوس اذا وترتها -
طخم - طخمة بالضم سياهي نوک بيني کبش الطخم و
فرس اطخم لغة في ادهم -
طرم - طرم - بالكسر سكه و عسل و زنبور الطرم البنا
اي مستطير طرامة بالضم كبودی دندان يقال اطرم
اسنانه واطرمت ايضا - طارمة خانه از چوب
معرب طارم -
طرخم - اطرخم - اي شمخ بانفه وتعظم - وشاب
مطرخم اي حسن تام -
طرسم - طرسم - فرو بود وطلسم مثله -
طرهم - اطرهام - اعتدال کوالیدن شاب
مطرهم نکشت منه -
طسم - طسم - قبيلة از عاد - وناپديد شدن راه
مع ك اف ٢ كطواسيم طواسين بعضي از سورة
قرآن جمعت على غير قياس والصواب ان تجمع
بذوات تقال ذوات طسم - وذوات حم -
طعم طعام - بالفتح خوردنی وگندم طعم بالضم
خوردنی وفي الحديث كنا نخرج صدقة الفطر على
عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم صاعا من طعام
او صاعا من شعير طعم بالفتح مزه واشتهاء طعام
يقال ليس له طعم وما هو بذي طعم و خوردن طعم بالضم
چشيدن (مع ك اف ٢) طاعم [illegible]
قوله تعالى فاذا طعمتم اي اكلتم وقوله تعالى ومن لم
يطعمه اي لم يذقه - ويقال قل طعمه اي اكله طعمة
بالضم خورش يقال جعلت هذه طعمة له وجه كسب
يقال فلان خبيث الطعمة وخبيث الطعمة اي الكسب
ويقال فلان حسن الطعمة بالكسر والشربة ايضا -
استطعام طعام خواستن و تلقين خواستن امام
در قرأت و في الحديث ان استطعمكم الامام فاطعموه
اي اذا استفتح فافتحوا عليه - اطعام خورانيدن -
و رسانيدن درخت ميوه را يقال اطعمت النخلة
اذا ادرك ثمرها - اطعام وهو افتعال مزه گرفتن
خوره ويقال اطعمت البسرة مستطعم الفرس
بفتح العين جحافله - ورجل مطعم بكسر الميم شديد الاكل
وبالضم مرزوق مطعمة بفتح العين وكسرها كمان
قال الشاعر - وفي الشمال من الشريان مطعمة
كبداء في عجسها عطف وتقويم - مطعام بالكسر بسيار
طعام دهنده قال الفراء جزور طعوم وطعيم اذا كان
بين الغثة والسمينة - وقولهم تطعم تطعم اي ذق حتى
تشتهي و تاكل مطعمتان دو انگشت پيش هر مرغ -
طغم طغام - بالفتح فرومايه واحده وجمع سواد
وفرومايه مرغان طغامة واحد الطغام للمذكر والمؤنث

سواد مثل نعامة ولا يعرف له اشتقاق۔

طلم۔ طُلْمَة۔ بالضم کوماج وفی الحدیث انه علیه السلام مر برجل یعالج طُلْمَةً لاصحابه فی سفر قد عرق فقال لا یصیبه حر جهنم ابداً۔

طلخم۔ اِطْلَخَمَّ۔ ای شمخ بانفه مثل اطرخم۔ واطلخم اللیل ای احلولک۔ طِلْخَام بالکسر ضعیف والعیاء ایضاً والمادة قیل طُلْخُوم بالضم آب بے مزہ۔

طمم۔ طَمٌّ۔ ورانباشتن (ع ف اض ۳) یقال فوق کل ذی طامة طامة وبریدن موے۔ تَطْمِیم گرہ زدن موے را۔ الطامة روز قیامت۔ اطمام وقت بریدن موے وپشم شدن۔ استطمام کذالک۔ تَطْمِیم برشاخ درخت فرودآمدن مرغ۔ طمیم نرم نرم رفتن ودویدن ع ف اک ۳ رجل طِمْطِم کزبرج کلکلاج طمطانی بالضم مثله۔ طِم بالکسر دریا یقال جاء فلان بالطم والرم بالمال الکثیر۔

طهم۔ فرس مُطَهَّمٌ ورجل مطهم۔ تمام الخلق۔ وهو التام من کل شی۔ وجهه مطهم ای مدور تام ومنه الحدیث فی وصف النبی صلی الله علیه وسلم لم یکن بالمطهم ولا بالمکلثم ای لم یکن بالمدور الوجه ولا بالموجن ولکنه مسنون الوجه۔ ویقال تطهمت الطعام اذا کرهته۔ وما ادری ای الطهم هو ای ای الناس۔ طهمان بالفتح نام مردے۔

طیم۔ طامه الله علی الخیر یطیمه۔ ای جبله مثل طانه۔

طحلمة۔ بالکسر ابر یقال ما فی السماء طحلمة ای غیم۔

طخارم۔ کحلابط مرد خشمگین۔

طرثمة۔ ازخشم باگردن کشی سر فرودآوردن۔

طرحوم۔ بالضم دراز وآب مزہ برگشته۔

طرشمة۔ تاریک شدن یقال طرشم اللیل۔

اطرخم۔ گردن کشی کرد۔

طلحام۔ بالکسر ضعیف طلحوم بالضم آب مزہ برگشته۔

طومة۔ بالضم مرگ وبلا وداوۂ بافر۔

فصل الظاء

ظأم۔ ظأم۔ مثل ذئاب وهو الکلام والجلبة۔

ظلم۔ ظُلْمٌ مَظْلِمَة۔ ستم کردن (ع ف اک ۳) وهو وضع الشی فی غیر موضعه وقوله تعالی ولم تظلم منه شیأ ای ولم تنقص۔ ویقال من اشبه اباه فما ظلم وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم۔ ظلامة۔ ظلیمة۔ مظلمة بکسر اللام داد خواہی تظلمنی فلان ای ظلمنی مالی۔ وتظلم منه فریاد کرد ه شد از وے وتظالم القوم۔ تظلیم بظلم نسبت کردن انظلام اظلام ستم کشیدن واحتمال کردن وفی الافتعال منه ثلث لغات منهم من یقلب التاء طاء فیظهرالظاء والطاء جمیعاً فیقول اظطلم ومنهم من یدغم الظاء فی الطاء فیقول اطلم وهو اکثر اللغات ومنهم من یکره ادغام الاصلی فی الزائد فیقول اظلم۔ ظلیم مثال فسیق بسیار ستم۔ ظلمة بالضم تاریکی خلاف النور وبضم اللام لغة فیه ظُلَم ظُلُمات ظلمات بفتح اللام وسکونها کذالک۔ اظلام تاریک شدن قالوا ما اظلمه وما اضوأه وهو شاذ واظلم وظلم بالکسر بمعنی۔ در تاریکی شدن۔

قوله تعالى فاذا هم مظلمون - ظلام بالفتح تاریکی اول
شب ظلما شب تاریک و تاریکی ویقال لقیته
ادنی ظلم بالتحریک ای اول کل شئی او اقرب وقیل
اول ذی ظلمة بضمتین ای اول شئی یسد بصرک
فی الرویة - وقیل ثلاث من لیالی الشهر اللاتی
تلین الدرع ظلم لاظلامها علی غیر قیاس لان قیاسها
ظلم بالسکون لان واحدتها ظلما ء - مظلوم شیرکه
پیش از جغرات شدن خورده شود وظلیم ظلیمة
کذلک یقال منه ظلم وطبه ظلما اذا سقی منه قبل
ان یروب ویخرج زبده وظلمت البعیر ای نحرته
من غیر داء - وظلم الوادی اذا جاوز الماء حده -
وارض مظلومة ای لم تحفر قط ثم حفرت وذلک التراب
ظلیم وهو ایضا شترمرغ نر ظلمان بالکسر والضم ج -
ظلم بالفتح آبداری دندان و درخشندگی آن ظلوم
بالضم ج - اظلم جایگاه -

ظعام - بالکسر رسن که پالان بدان بندند -
ظلمة بفتحتین آشامی از شیر که مسکه آن نکشیده باشند -

فصل العین

عتم - عتام - ورمانده -
عتم عتمة - وقت نماز خفتن وبعد از غیبت شفق
از ثلث اول شب - وباقی شیر که بعد از دوشیدن
فرودآرد ستور بپستان یقال حلبنا عتمة - عتوم هی
لا تدر الا عتمة - ویقال عتم اللیل یعتم وعتمته ظلامه
عتم درنگ و تاخیر کردن (ع ف ک ۲) یقال جاء
ناضیفک عاتما وقری عاتم ای محتبس بطئ - وعتم قراه

واعتم وعتم ای ابطاء وعتم عن الامر ای کف - و
ما عتم ای فعل کذا ای مالبث - وضربه وحمل علیه
فما عتم ای فما احتبس فی ضربه والعامة تقول فما عتب
ویقال اعتمنا من العتمة کما یقال اصبحنا من الصبح -
تعتیم بوقت عتمه رفتن عتم بالضم وبضمتین
زیتون دشتی -
عثم - عثم - کژ بسته شدن استخوان شکسته (ع
ف ک ۲) وکژ بستن لازم متعد وسست دوختن
توشه وان را اعتثام کذلک عثمثة ناقه استوار
عثمثم مذکر وشیر و فی المثل الا آکن صنعا فانی اعثم
ای ان لم آکن حاذقا فانی اعمل علی قدر معرفتی -
ویقال خذ هذا فاعتثم به ای استعن به - جمل عثوم
شتر بزرگ وپیل ماده - وکفتار عیثام درختی
عثمان نام مردی وبچه شوات -
عجم - عجم - بن ومغزه مثل عجب وهو العصعص
وشتران خردسال عجوم ج - ودندان فرو بردن
برچوب وجز آن بجهت دانستن سختی وسستی آن
ع ف ض ۲ ویقال عجمت عوده ای بلوت امره
عود اجم دندان ها ویقال هو المعجم اذا کان عزیزا لنفسه
والثور یعجم قرنه اذا ضرب به الشجرة یبلوه وجنبانیدن
شمشیر بجهت تجربه - ونقطه نهادن بر حرف ویقال
اعجمت الحرف وعجمته ولایقال عجمت الحرف
ومنه حروف المعجم ومعناه حروف الخط المعجم
کما تقول مسجد الجامع وصلوة الاولی ای مسجد الیوم
الجامع وصلوة الساعة الاولی - والمعجم ایضا بمعنی الاعجام

له وقول الجوهری لا یقال عتمت ضیفه وهم - ق

مثل المخرج والمدخل - ویقال اعجمت الکلام ای
صیّرته معجماً خلاف اعربته - عجم بفتحتین دانه خرما و
تکک انگور ومانند آن عجمة یکے - وعجم عرب از مردم
عجمی یکے عُجم بالضم خلاف عُرب - ویقال فی لسانه
عُجمة بالضم یعنی عجمیت عجمة ایضاً آخر ریگ توده
عَجَمة بالتحریک ایضاً درخت خرما که از تخم رسته باشد
عجمات ج - وصخره ہاے سخت اَبِل عُجُم بضمتین
والتشدید شتران که بخورند خار از شوره خرسند
شوند عجماء چهارپاے وفی الحدیث جرح العجماء
جُبار ای هدر بذلک لانها لا تتکلم فکل من لا یقدر
علی الکلام اصلا فهو اعجم ومستعجم - عجم ایضاً آنکه سخن
پیدا و فصیح نتواند گفتن واگرچه از عرب باشد عجماء
مؤنث منه اعجمان تثنی اعجمون اعاجم ج - وقوله تعالی
ولو جعلناه قرآنا اعجمیا ای نسبوا الیهم بلسانهم
وقوله تعالی ولو نزلناه علی بعض الاعجمین - ویقال
لسان اعجمی وکتاب اعجمی ولا یقال رجل اعجمی
فتنسبه الی نفسه الا ان یکون اعجم واعجمی بمعنی
واحد مثل جمل قعسر وقعسری هذا اذا ورد ورودا
لا یمکن ردّه - اعجم ایضاً موجے که آواز شنوده نشود
ومنه یقال صلوة النهار عجماء لانه لا تجهر فیها القراءة
ناقة مستعجمة ای سمینة وقویة علی السیر - وما عجمتک
عینی منذ کذا ای ما اخذتک - ویقال رأیته فجعلت
عینی تعجمه کانها تعرفه وباب معجم ای مقفل - واستعجم
علیه الکلام ای استبهم عجمجة ناقه استوار -
عجرهم - عجرهم - بالکسر کوتاه سخت اندام عجارم
بالضم مرد سخت استوار وربما کنی عن الذکر بذلک -
عجرمة درختے عجرمة بالفتح شتافتن -
عدم - عَدَم بفتحتین نیستی و گم کردن (ع ع ک ا
ف ۲) و درویشی عدم بالضم مثله اذا ضممت اوله
خففت واذا فتحت ثقلت وکذلک الجحد والجحد و
والصلب والرشد والرشد والحزن والحزن
اعدام نیست گردانیدن - ودرویش شدن
فهو معدم وعدیم - ویقال ما یعدمنی هذا الامر ای
ما یعدو - عدائم بالفتح نوعے از رطب که در مدینه
باشد عدامة نام آبے عَندم چوب بقم ویقال
دم الاخوین وآن نوعیست از رنگها و داروها -
عذم - عَذم - گزیدن و خوردن بسختی (ع ع ف ا
ک ۲) فرس عذوم ک ۳ لعنت و ملامت کردن -
والاسم العذیمة عذائم ج - و دفع کردن از خود
یقال عذمه عن نفسه ای دفعه -
عرم - عَرَم - ف ا ک ۳ بندهاے آب لا واحد له
من لفظه وقیل واحده عرمة - عَرْم گوشت از
استخوان بازکردن و درخت خائیدن ستور (ع ع
ف اض ۳ وک ۲) عُرام بالضم استخوان گوشت
از وے بازکرده و درخت خائیده و شوخی عرام
مصدر منه یقال صبی عارم بیّن العرام عرم ک ۲
مثله تعرم ای تعرّق یعنی گوشت از استخوان
بازکرد اعرم آنکه در وے سیاهی وسپیدی باشد
عُرم بالضم ج - وبیضه هاے سنگ خوار جنته عرماء
مار سیاه وسفید قطیع اعرم رمه که در وے بُز

و گوسفند آمیخته باشد. عرمة بالضم سفیدی لب گوسفند. عرمة بفتحتین ریگ توده. و خرمن کوفته گرد کرده. عریمة مصغر آریگ توده ہم. عرم لشکر بسیار. عرام الجیش بالضم بسیاری لشکر.

عرثم. عرثمة. نوک بینی یقال کان ذلک علی عرثمة و عرتمة بالباء و عرثمة بالثاء ایضاً ای علی رغم انفه.

عردم. عرداهم. بالکسر شاخ که بروے خوشہ ہا باشد.

عرزم. عرزم. بفتحتین چیزے گرد سخت. اعرنزام گرد آمدن.

عرہم. جمل عراہم. مثل جراہم و ناقة عراہمة است فخمة.

عزم. عزم. بالفتح والضم عزیمت و آہنگ کردن (ع ف اک ۲) و دل نهادن بر چیزے قوله تعا و لم نجد له عزماً ای صریمة امر اعتزام قصد کردن اعتزمت علی کذا و عزمت بمعنیٰ و بر جادہ راہ رفتن و عزمت علیک بمعنی اقسمت علیک. عزائم افسون ہا. عوزم ناقہ کلان سال. و گنده پیر.

عسم. عسم. بفتحتین خشک شدن کف و قدم و کژ شدن آن (ع ک ا ف ۲) اعسم عسما و الغت عثم. عسم بالسکون طمع داشتن (ع ف اک ۲) یقال ہذا الامر لا یعسم فیہ ای لا یطمع. و ما لی فیہ عسیم ای مطمع و در آمدن در میان جنگ و حصه مرا

بے باک. و کسب کردن. یقال فلان یعسم ای یجتهد و یحمل نفسه فیه. اعسام دادن آنچه مطمع باشد. والاعتسام ان تضع الشاة و یأتی الراعی فیلقی الی کل واحدة ولدها. عاسم نام موضعے.

عشم. عشمة. بفتحتین مثل عشبة پیری و خرفی یقال شیخ عشمة و عجوز عشمة ای ہم و ہمة. عشم بفتحتین نان خشک. عشمة پارهٔ نان خشک. عاشم ریگ توده. عیشوم شور گیاه خشک شده. عیشومة یکی.

عصم. عصیم. باقی مانده اثر حنا و قطران و مانند آن بر دست. عصم بالضم مثله. عصمة بالکسر باز داشتن یقال عصمه الطعام ای منعه من الجوع و نگاه داشتن از گناه و خوف کسے را یقال عصمته فانعصم. عصم ورزیدن (ع ف اک ۲) اعتصام چنگ در زدن قوله تعالی و اعتصموا بحبل الله جمیعا ای تمسکوا. و قوله تعالی لا عاصم الیوم من امر الله یعنی نگہ دارنده نیست و لا معصوم ای لا ذا عصمة. ابو عاصم کنیت پشت. عیصوم بسیار خوار و بالضاد المعجمة ایضاً. عصمة بالضم حمیل. و سپیدی بازو آہو و مانند آن. اعصام ج. معصم بالکسر جاے دست برنجن. غراب اعصم زاغ که نوک بال او سپید باشد. اعصم ایضاً آہو و رنگ که بازو ہا سپید دارد و عصماء مؤنث. عصام بالکسر بند مشک و دوال که بوے بر دارند مشک را. و نام حاجب نعمان بن المنذر و فی المثل کن عصامیا و لا تکن عظامیا. اعصام بند ساختن مشک را. و بر رحل یا زین

چیزے ساختن کہ رکب دست بر وے زند تا
نیفتد۔ و دست دران چیز زدن از خوف افتادن
اعتصام استعصام کذلک و ملازم یار و رفیق خود
بودن عواصم دیہہاے انطاکیہ۔
عضم عَضَم۔ سر آماج۔ و بیل گندم پاک کن۔
و قبضہ کمان۔ و دمغزہ شتر اعضام ج۔
عظم عَظْم۔ استخوان عظام ج۔ و چوب رحل
عظامۃ بزرگ شدن عظم ک اف ۳ مثلہ عِظَمًا
فہو عظیم و عظام بالضم۔ و عِظَم الشیٔ بالضم بزرگی
و بیشتری چیزے و یقال فی التعجب عُظْمَ البطن
بطنک بمعنی عَظُم انما ہو مخفف منقول و انما یکون
ذلک فیما کان مدحا او ذما و کل ما حسن ان یکون
علی نعم و بئس صح تخفیفہ و نقل حرکتہ وسطہ الی
اولہ و ما لا یحسن لم ینقل وان جاز تخفیفہ تقول
حسن الوجہ وجہک و حَسْن الوجہ وجہک بالنقل
و حسن الوجہ وجہک منقولا و لا یجوز ان تقول قد
حُسْن وجہک کما تقول نعم الوجہ لانہ لا یصلح فیہ
نعم و یجوز ان تخففہ فتقول قد حسن وجہک فتخفف
اعظام تعظیم بزرگ کردن و بزرگ داشتن تعظم
بزرگی نمودن استعظام بزرگ شمردن۔ و بزرگی
نمودن و یقال تعاظمہ امر کذا۔ و اصابنا مطر لا
یتعاظمہ شیٔ ای لا یعظم عندہ شیٔ عظیمۃ معظمۃ نازلہ
شدیدۃ اعظامۃ عظامۃ بالشیٔ کہ بر سرین بندند
زنان تا کلان نماید عظمۃ بالضم عظامۃ بالتشدید
کذلک عظمۃ بفتحتین بزرگی قدر عظمۃ الذراع

سطبری بازو۔
غطلم غَطْلَم۔ بکسرتین نیل و وسمہ۔ و شب تاریک
عقم عَقَم۔ عقمۃ۔ بالفتح و الکسر نوعے رنگ و نگار
عقام بالفتح نازاینده۔ و حرب سخت۔ و بدخو۔
و بیماری دشوار و قیاسہ بالمعنی الاخیر العُقْم الا
ان المسموع ہو الفتح۔ معاقم پیوند با عقم یکے
دگرہ گاہ عقم بالضم و الفتح نازایندگی (ض ع ف ک ا
و ک اف ۲) کلام عقمی بالفتح و الضم غامض۔ رجل
عقیم و امراۃ عقیم و نسوۃ عقیم بالضم و بضمتین
و ریح عقیم لا تلقح شجرا و لا سحابا۔ و قیل الملک
عقیم لان الرجل یقتل ابنہ و اخاہ مخافۃ الملک۔
و یوم القیمۃ عقیم لانہ لا یوم بعدہ و الجمع عقم بضمتین
و السکون۔ و عقمت مفاصلہ ای یبست و فی الحدیث
تعقم اصلاب المشرکین۔ و اعقم اللہ رحمہا فعقمت
مجہولا اذا لم تقبل الولد۔ رحم معقومۃ ای مسدودۃ
لا تلد۔ اعتقام و ہو ان تحفر البئر فاذا قربت من الماء
احتفرت بئرا صغیرۃ بقدر ما تجد طعم الماء فان کان
عذبا حفرت بقیتہا۔ و عاقمت فلانا اذا خاصمتہ۔
عکم عِکْم۔ بالکسر تاک بار عکمان دو تاک جامہ ای
و عکمت المتاع شدتہ۔ عکام بالکسر باربند۔ عکم
تاک بار بر ستور بستن۔ و براے کسے تاک بار
بستن و انتظار کردن (ض ع ف ا ک ۲) اعکام بار
دادن در بار کردن و یقال عکم فلان عنا جہولا
اذا صرف عمن نیابتک۔ تعکم فربہ شدن ستور
رجل عکم بالکسر مرد آگندہ گوشت۔

عَلْرَم - عَلْرَمَة بکسرتین کبوتر ماده - و نام مردی و پدر قبیله -

عَلِم - عِلْم - بالکسر دانستن (ع ک اف ۳) و یقال عالمت الرجل فعلمته اَعْلُمه بالضم ای غلبته بالعلم - عَلْم بالفتح کفانیدن لب (ع ف اک ۲) عَلَم بفتحتین نشان و درفش - و کوه - و رو کاه جامه - و نام مردی معروف باشد و علم الرجل یعلم عَلَما اذا صار اَعْلَم و هو مشقوق الشفة العلیا والمرأة عَلْماء - عَلّامة بالتشدید نیک دانا استعلام پرسیدن از چیزی اعلام آگاه گردانیدن - و نشان کردن گازر جامه را و نشان لشکریان بخود بستن یقال منه اَعْلَم الفارس تعلیم آموزانیدن تعلّم آموختن و یقال تعلّم بمعنی اِعلم و اذا قیل لک اعلم ان زیدا خارج قل علمت و اذا قیل تعلّم لا تقل تعلّمت - و تعالمه الجمیع ای علموه - ایام معلومات ده روز ذی الحجه و قولهم عَلْماء بنو فلان یریدون علی الماء تخفیفا - مَعْلَم بالفتح نشان که بر راه نهند عَلامة کذلک - عَلّام بالتشدید صاحب علم چاه بسیار آب و فربه نازک اندام عَیلام گفتار عالَم بالفتح یک گونه خلق عالمون عوالم ج -

علجم - عُلْجُوم - بالضم چغز - و آب بسیار - و تاریکی شب و شتر استوار علاجیم ج -

علقم - عَلْقَم - درخت تلخ مزه و هر چیز تلخ باشد عَلْقَمَة نام مردی -

علکم - عُلْکُوم - بالضم شتر سخت استوار بسیار

فیه المذکر والمؤنث والعلاکم العظام من الابل -

عمم - عَمّ - برادر پدر اَعْمام عُمومة ج - والنسبة الی عم عَمَوی و گروهی از مردم عُمومة مثل ابوة و خؤولة یقال عممت عمومة و بینی و بینه عمومة - و یقال یا ابن عمی و یا ابن عَمّ بلا یاء و یا ابن عم و یا ابن عمّاه بالهاء للندبة و بحذف الهاء ایضاً و یقال یا ابن عَمّا کقوله یا ابنة عما لا تلومی و اهجعی - عَمّة خواهر پدر و قوله عَمَّ یتساءلون اصله عن ما بادغام النون و حذف الالف و هو للاستفهام مُعِمّ مُخْوِل بالفتح والکسر مرد بسیار عم و خال و یقال هما ابنا عم و لا یقال هما ابنا خال و یقال هما ابنا خالة و لا یقال هما ابنا عمة - استعمام بعمی گرفتن تعمّم عم خواندن و عمامه بر سر بستن عِمامة بالکسر دستار سر عَمائم ج تعمیم عمامه پوشانیدن کسی را و روغن بر سر آوردن شیر و یقال عُمِّم الرجل ای سُوِّد یعنی مهتر کرده شد لان العمائم تیجان العرب کما قیل ثوج فی العجم - اعتمام عمامه بستن و فلان حسن العِمّة ای حسن الاعتمام و به تمام رسیدن نبات و بالا کشیدن کودک رسیده و عَمیم تمام عُمُم بضمتین ج - مثل سریر و سرر و نخلة عمیمة تمام شده و یقال هو من عُمّیهم ای من صمیمهم - و جسم عمم ای تام مُعْتَمّ تام مردی و یقال استوی علی عُمُمه بضمتین یریدون به تمام جسمه و شبابه و ماله - و یقال نخلة عمیمة و امرأة عمیمة ای طویلة - و نخیل عُمّ ای طوال - عامّة خلاف خاصة - عُموم فرا گرفتن همه را (ع ف اض ۲) عُمّیة بالضم والتشدید

بزرگ شدن شکم عُمَمٌ جماعات پراگنده عَمَم
اسپ کر گوش و موے پیشانی و گردا گرد آن سپید
شده باشد وکذلک شاة مُعَمَّمَة۔

عَنَم۔ عَنَمٌ بفتحتین درختے و گیاہے بنان مُعَنَّم
انگشت رنگ کرده۔

عوم۔ عَوْم۔ شناه کردن درآب (ع وباض ل)
وسیر الابل والسفینة عَوْم ایضاً۔ عُومَة کرمکے سیاہ
کہ بر روے آب شناه کند عَوَّم تحریک الوسلج۔
عام سال ویقال سنون عُوَّم بالضم والتشدید
وهو توکید للاول کما یقال شغل شاغل۔ عَامِي
عامی گیاه خشک یکساله عَاوَمَ بت معاومة سال
بر شدن درخت۔ وسالیانه کردن عَوَّام بالتشدید
نام مردے۔ واسپ رہوار وقولهم لقیته ذات العُوَیم
اذا لقیته بین الاعوام۔ عامة یک بند گندم یا جنے
درودہ۔ وپیچ دستار۔ وشناه که پیشکم بند ند و
از آب گذرند تَعْوِیم دسته دسته نهادن کشت درود۔

عهم۔ عَیْهَم۔ ناقه تیز رو۔ واستوار سر چیزے۔
ونام موضعے عَیْهَمَان مردے که شب راه نرود
ودر خواب شود۔

عیم۔ عَیْمَة۔ آرزوے شیر آمدن کسے را یقال منه
عَامَ یَعِیمُ ویعام عَیْمَة فهو عَیْمَان وامرأة عَیْمَی ویقال
اعامه الله ای ترکه بلا لبن۔ عِیمَة بالکسر گزیده از
مال اعتیام عِیمَه گرفتن از مال ویقال رجل عَیْمَان
اَیْمَان للذی ذهبت ابله ومانت امرأته۔

عبثم کجعفر نام شخصے۔

عثلمة۔ موضعے۔
عجمجمة۔ سبکی وشتابی۔
عجالم۔ گروہیست از ابل یمن والنسبة عجلمی۔
عجموم۔ بالضم نوعیست از مرغ آبی۔
عرجم۔ بالضم شتر ماده درشت واعرنجم فسد۔
عرصم کجعفر بسیار خورنده وشادمان وکقرشب
لاغر تن وتوانائی سخت تن من الاضداد وشیر
عُرصام وعُراصم مثله عَرصوم مرد بخیل۔
عسجمة۔ سبکی وشتابی۔
عشرم کجعفر سخت ناهموار وکسفنج دلیر رسا
درکارها وشیر عشارم مثله ونام شخصے۔
عطم۔ بالضم پشم زده ونام موضعے عطم بضمتین
مردم ہلاک شدگان عاطم وعطیم یکے۔
عطرم۔ کزبرج سرگین شیر۔
عفاهم۔ کعلابط شتر ماده واستوار وچابک
وفراخی عیش وسخت دویدن۔
عقرمار۔ موضعیست به یمن۔
علثم۔ کجعفر نام شخصے۔
عاندمی۔ بالفتح حریصے که هرچه بیابد بخورد۔
علهم۔ کقرشب وجیره وحل شتر دفزک کلان علام
بالضم مثله۔

فصل الغین

غتم۔ غُتْمَة۔ گرماے دم گیر غُتمة بالضم لفتی
عجمیت اغتم آنکه سخن پیدا نتوانند گفت غُتْم ج۔
غثم۔ اغثم۔ موے که بسیاهی او سپیدی غالب

غثمة بالضم شبهة بالورقة غثم بیکبار مال بیکو داد کسی را ع ح ف ک ۲. غثیمة طعامی که در روستی پخته اندازند عرب —

غذم — غذام — مثل غثم ع ح ف ک ۲ یقال غذمت له من المال و خوردن بدشواری و سختی ع ح ک ۱۱۵ ۱. تغذم بسیار خوردن تغذا همه شیر پستان را خوردن غذامة بالضم چیزی از شیر غذام بفتحتین گیاهی غذمة زمین رویانندهٔ آن گیاه —

غذرم — غذرمة — و غذمرة — بگزاف فروختن چیزی را کیل اغذارم ای جزاف — غذارم ایضاً آب بسیار مثل ۱ اعر —

غرم — غرامة بالفتح ای پیوسته و عذاب قوله تعالی ان عذابها کان غراما ای بلا لازما غرم بالضم و بالدین بالفتح الاداء ای معذب و مغرم و بالضم ایضا غرام ایضا شیفتگی یقال اغرم بالشیء ای اولع به — غریم هو الذی له الدین والذی علیه الدین ایضا ... بالشکل خوردن غریم السوء ... تاوان زده — و تاوان کردن ... مغرم غرم بالضم تاوان ... غرم الرجل الدیة (ع ح ک ف ۲ —

غسم — غسمة ... تاریکی شب یقال منه غسم اللیل —

غشم — غشمة ... ستم کردن ... ستمگر ... تدبیر

غطم — غطم ک ف ۲ مشدد المیم دریای بزرگ بسیار آب — و مرد فراخ خو —

غلم — غلام — بالضم کودک تصغیره غلیم غلمة غلمان بالکسر اغلمة ج — غلاوة غلومیة بالضم کودکی غلامة مونث غلمة تیزی شهوت جماع (ع ح ک ف ۲) یقال غلم البعیر غلمة و اغتلم مغتلم — غیلم بفتحتین مرد بشهوت رسیده و سنگ پشت نر و موضعی غلیم مثال فسیق غالب شهوت —

غلصم — غلصمة — سر حلقوم و شاخی آن و غلصمه ای قطعه —

غمم — غم — اندوه غموم ج — و اندوهگین کردن و پوشیدن چیزی را ... و فرو پوشیدن — و ابر شدن هوا ع ح ف اض ۱ ... اندوهگین شدن غمة بالضم اندوه ... پوشیده قوله تعالی ثم لا یکن امرکم علیکم غمة ... یوم غم بالفتح ... و غم ایضا بالفتح و اغم ... بالنفس من شدة الحر ... کما تقول ... علیه الخبر ... و ... المال او ... قال ... بالفتح و الضم و للغمام بالفتح ممدودة — غمام بالفتح ابر غمامة یکی انغمام ... فرو گرفتن موی پیشانی و قفا (ع ح ک ف ۲) رجل اغم و جبهة غماء نعت منه غمیم علف تر که خشک مانده — و شیر گرم

سطبر شده کراع الغیم موضعی تغییم پوشانیدن اغتمام پوشیده شدن غمغمة بانگ گاوان - و بانگ دلیران در کارزار تغمغم سخن ناپیدا گفتن - غنم - غنم بفتحتین گوسپند و هو مؤنث موضوع للجنس یقع علی الذکور والاناث وعلیهما جمیعا یقال خمس من الغنم ذکور فتؤنث العدد وان عنیت الکباش والابل کالغنم فی جمیع ما ذکرنا فاذا صغرتها ادخلتها الهاء قلت غنیمة غنیمة بالفتح مالی که از حرب کفار حاصل شود مغنم کذلک غنم بالضم غنیمت گرفتن (ع ک ۱ ف ۱) ویقال غناماک ان تفعل کذا ای غایتک - تغنیم غنیمت دادن اغتنام تغنم غنیمت شمردن غنام نام شتری غنم بالسکون پرپیچی از ثعلب - غیم - غیم - ابر غامت السماء واغامت واغیمت وتغیمت وغیمت کله بمعنی - اغیم القوم اصابهم غیم وتشنگی وگرمی درون (ع ف ک ۱) غیمان تشنه با نعیان شد -

الغجوم - بالضم الشعوج مقلوبة عن الغجج وهو لقب حنظلة بن مضحج -

اغرنشم الرجل - مردی که لاغر شده و شرا گردید شکم آن -

غرطانی - بالضم جوان خوش چهره -

غرقم کجعفر سرنره -

غوزم - بالضم دبی است بهرات -

غضرم کجعفر زمین جای که در آن گل چسبنده

سطبر باشد و آنچه که از گل تراشیده شیخ بیرون آمده باشد بهرات کلفد با جای که مانند سنگ نرم و کج باشد -

غلفشم کقنفذ ابن ثوابة الطائی محدث -

غیهم کحیدر تاریکی -

فصل الفاء

فأم - افأم تفئیم - فراخ ترکردن رجل و پالان از آنچه بوده باشد رجل مفأم ومفأم وبعیر کذلک پیه آگنده وفأم البعیر ای ملأ فاه من العشب (ع ف ۱) فئام بالکسر گروه مردم لا واحد له من لفظه والعامة تقول فیام بلا همزة وکلیمه که پهوج شند تفئم مرجع -

فحم - فحم انگشت فحمة یکی وتبعیدک نحیم شده - فحمة العشاء ظلمة یقال فحموا من اللیل ای لا تسیروا فی اول فحمة وفحموا کذلک تفحیم ایضا سیاه کردن شعر فاحم ای اسود - فحم فحام پختن و گریستن کودک چندانکه آواز شش بریده شود وفحم ایضا سیاه رنگ شدن (ع ک ۱ ف ۱) ویقال فحما لکبش تحمم ای صار فی وجهه سیاهی - افحام خاموش گردانیدن بحجت و خصومت - وفحم بالفتح کسی را بمعنی فرو مانده از سخن و حجت -

فخم - فخامة - بالفتح سطبری و پیر شدن (ع ک ۱) رجل فخم ای عظیم القدر - تفخیم بزرگ داشتن - و حرف را بسی الالف خواندن منطق فخم ای جزل -

فدم - فدام - بالکسر روپوش ابریق فدام ایضا والفتح ایضا مثله وایضا دهان بند مجوس افدام جاها

رنگ سرخ سیر کردن ثوب مقدّم وصبغ مقدم
ای فاشٍ مشبع ـ مقدّمات غنوریا سرپوشیده
تقدیم سرپوش ساختن غنور را فدم دهان بند
نهادن (ع ف اک ۲) رجل فدم کلکلاج فدامة
مصدر منه ـ
فدغم ـ فدغم ـ مرد نیکو صورت بزرگ هیأت ـ
فرم ـ فرمة ـ فرم ـ آنچه زنان فرج را بدان تنگ
کنند استفرام تنگ کردن فرج را کتب عبد الملک
الی الحجاج یا ابن المستفرمة بعجم الذبیب ـ افرام
پر کردن غنور بلغت هذیل فرماء بالتحریک موضع
قال ثعلب لیس فی الکلام فعلاء بالتحریک الا ثأداء
وفرماء وذکر الفراء سحناء ایضا قال ابن کیسان
اما ثأداء وسحناء فانما حرکتا لمکان حرف الحلق
کما یسوغ التحریک فی مثل نهر وشعر وفرماء لیست
فیه هذه العلة واحسبها مقصورة مدها الشاعر ضرورة
ونظیرها الجمزی فی باب القصر
فرزم ـ فرزوم ـ بفتحتین کنده موزه دوز ـ
فرطم ـ فرطوم ـ بالضم بینی موزه خفاف مفرطمة
فسحم ـ فلسحم ـ بالضم فراخ سینه میم زائده ـ
فصم ـ انفصام ـ شکستن بی جدائی (ع ف اک ۲)
یقال فصمته فانفصم وتفصّم قوله تعالی لا انفصام
لها ـ فصم المطر ای اقلع یعنی ایستاد وفصمت الحمی کذلک ـ
فطم ـ فطام ـ بالکسر از شیر باز کردن کودک را
(ع ف اک ۲) فطیم کودک از شیر باز شده فطیمتان
ج ـ وباز ایستانیدن از عادت یقال فطمت الرجل
عن عادته ـ ناقة فاطم ناقه که سر یک سال بچه را از وی
باز کنند فاطمة مؤنث منه ـ ولقب بتول بنت
رسول الله صلی الله علیه وسلم فطم بریدن رسن را ـ
فعم ـ فعم ـ آگنده یقال ساعد فعم فعامة فعومة
مصدر منه (ع بضمها) افعام پر کردن غنور را افعم
والعود البیت بریحه ـ وافعمت الرجل ملأته غضبا ـ
فغم ـ یقال وجدت فغمة الطیب ـ ای ریحه ـ
وفغمنی الطیب اذا سد خیاشیمک (ع بفتحها) وفغم الورد
وتفغم ای تفتح ـ وفغمه ای قبله وفاغمه کذلک فغم
بالتحریک الحرص یقال فغم بکذا ای اولع به وحرص
علیه کلب فغم ای حریص ـ
فقم ـ فقم ـ بالضم زنخ وفی الحدیث من حفظ
ما بین فقمیه ای ما بین لحییه فقم بالتحریک وندانها
پیش زیرین بیرون آمدن (ع ک اف ۲) افقم
نعت منه فقماء مؤنث افقم ایضا کار کژ تفاقم کلان
شدن کار تفاقة مجامعت کردن فقیم بالتصغیر حی
از بنی کنانه والنسبة الیهم فقمی کهذلی ـ
فلم ـ فیلم ـ بزرگ بر فیلم ای واسعة فیلم ایضا نشا
فلقم ـ فلقم ـ فراخ ـ
فلهم ـ فلهم ـ اندام پیش زن وماکوی بافندگان
فم ـ فم ـ دهان واصله فوه نقصت منه الهاء فلم
تحتمل الواو الاعراب لسکونها وعوض منها المیم
فاذا صغرته او جمعته رددته الی الاصل وقلت فویه
وافواه ونسبت فموی منسوب الیه وفی التثنیة فموان ـ
وهذا فم مخففا ورأیت فما ومررت بفم ومنهم من یفتح الفاء

علی کل حال ومنہم من یکسرہا ومنہم من یضمہا
علی وفق آخرہا تقول ہذا فم ورأیت فما ومررت بفم
وقد یشدد المیم فی الشعر۔
فوم۔ فوم۔ بالضم سیر مثل ثوم وتخود۔ وگندم
فومۃ خوشہ۔ فامی سیر فروش فوم ایضاً نان۔
یقال فوّموا لنا ای اختبزوا فیّوم بالفتح والتشدید
زمینے از مصر۔
فہم۔ فہم۔ قبیلۃ۔ و دانستن فہامیۃ کذلک (ع
ک رک م) فلان فہم لغت منہ۔ واستفہمنی الشیء
فافہمتہ وفہّمتہ تفہیما تفہّم اندک اندک دریافتن۔
افہم۔ مردے کہ گنج دانش سطبر باشد۔
افقہ الجم اللحم۔ گوشتے کہ از بالا سوختہ ودرمیان [illegible]
فصم۔ شکست وبرید وہو فی الشعر رقہ۔
فضم۔ مرد بسیار خورندہ [illegible] سال خوردہ باشکستہ [illegible]
وبے دندان ہا والبطن من سرّوہ بن حیدان
الفضم ودالقادۃ القصمۃ والدہ بن السوالی
وبعیر فیہ فصی بالکسر شتر بزرگ سخت بہ جہندہ وبیادہ
فقم۔ بر آمدن زنخ مرد مقدم فقم بفتح القاف درپیش [illegible]
نور [illegible]۔
فام۔ گندم زنخ ذن وجاہ فراخ۔
فیم۔ کہ مردہ دست فیوم ج۔ فیان بیاد [illegible]

فصل القاف

قتم۔ قاتم۔ بالفتح گرد وقتمۃ بالضم تیرہ تاریک
اقتم تیرہ سیاہ رنگ اقتام مدادان تاریک شدن
وباز اقتم الریش وا سود وقاتم وقاتن ایضا
بالذین وقاتم الاعماق ای مغبر النواحی۔
قثم۔ قثم لہ من المال۔ ای اعطاہ وقثم من المال
جیّدہ (ع ف اک م) مثل قثم وقدم وقشم قثم
(ض ا ف م) نام مردے معدول عن قاسم وہو المعطی
ایضاً۔ وہیچہ از نامہا کفتار قثام مثل قطام
ثوخت منہ۔ ویقال للا ستقثام کما یقال دفار۔
بالفتح قثم بسیار عطاو بسیار خیر قثوم مثلہ۔ ویقال
ایضا فی الشر قثم واقثم۔
قحم۔ شیخ قحم۔ پیر فرتوت مثل قحل قحوم [illegible]
دشوار کارے اکندن سے اندیشہ (ع ف اض م)
قحمۃ بالضم بالکت جائے [illegible] سال [illegible]
(ض ا ف م) دشواری باسیاہ ہ اقحم اہل البادیۃ
ای اجدبوا فدخلوا بلاد الریف۔ اقحام در [illegible]
بیستی یقال اقحم فرسہ النہر فانقحم واقحم النہر [illegible]
ومنہ قولہ تعالی فلا اقتحم العقبۃ۔ والمقحم [illegible]
الذی یبیع شیئی فی سنتہ واحد [illegible]
التقحم [illegible]
وانما [illegible]
[illegible]
[illegible]
ویقال [illegible]
[illegible] قدم [illegible]
[illegible] قولہ تعالی یقدم قومہ [illegible]
قدم [illegible]
[illegible] ویقال [illegible]

وهو اسم من القدم جعل اسما من اسماء الزمان - ومضی قدما بضمتین ای تقدم ولم ینثن - اقدام پیش درآمدن و شجاعت نمودن ویقال اقدم وهو زجر للفرس واقدمه وقدمه پیش فرستاد او را وقدم بین یدیه ای تقدم یعنی پیش درآمد قوله تعالی لا تقدموا بین یدی الله ورسوله - قدم بضمتین پیش پا نهادن اقدام ج - ویقال لفلان قدم صدق ای اثرة حسنة وکذلک القدمة بالضم ویقال مشی القدمیة ای تقدم - [illegible] مستقدم مستقدام مقدامة بالکسر نیک مبارز ویقال ضرب فرکب مقادیمه ای وقع علی وجهه - استقدام وتقدم بمعنی - ویقال هو جری المقدم بالضم ای جری عند الاقدام [illegible] العین بکسر الدال والیاء الانف یعنی کنج چشم که بسوی بینی است [illegible] چشم ویقال مشطتها المقدیة وهی مشطة [illegible] مقادیم پیشانیها [illegible] وهی فی کل جناح [illegible] قادمة وهی القدامی - قادم الانسان رأسه - قیدوم الجبل [illegible] [illegible] [illegible] بکسر الدال [illegible] والدال مشددة [illegible] القدم پیش [illegible] یقال مشی القدمیة [illegible] قدام بالضم والتشدید پیش [illegible] وهما شاذان [illegible] [illegible] قادمتان [illegible] پیش [illegible] الرحل وفیه

ست لغات متقدم ومتقدمة بکسر الدال مخففة ومقدم مقدمة بفتح الدال مشددة وقادم وقادمة وکذلک هذه اللغات کلها فی آخرة الرحل - قدوم بالفتح تیشه قدم بضمتین ج وجمع القدم قدائم ونام جائی -

قذم - قذم مثال حجب سخت - و تیز رو - القذم ای اسرع - وقذم له من المال مثل قثمت - ورجل قذم مثل قثم ورجل قذم مثال خضم اذا کان سیدا یعطی الکثیر من المال [illegible] الکثیر

قرم - [illegible] بفتح الراء اشتر گرای [illegible] بارکنند [illegible] کشتی [illegible] پاپهت آنکه فحل شود [illegible] ویقال اقرمته [illegible] مثاله [illegible] [illegible] القوم قرم مقرم [illegible] قرمة قرامة بالضم پاره چرم [illegible] [illegible] [illegible] ویقال قرمت [illegible] قرم قروم [illegible] خوردن [illegible] [illegible] قرامة بالضم [illegible] [illegible] قرم بالتحریک [illegible] [illegible] (تاج [illegible]) [illegible] قرام بالکسر پرده [illegible] [illegible] ویقال استقرم [illegible] فلان قبل [illegible]

قردم - قردمانی بلفتین [illegible] قباست [illegible]

قرزحم - ویقال [illegible]

وسکون الحاء ای تفرقوا۔

قرزم۔ قرزوم بفتحتین تختهٔ کفش دوزان۔

قرشم۔ قرشوم۔ بالضم کنهٔ بزرگ۔

قرطم۔ قرطم۔ تخم عصفر قرطم مثله۔

قرقم۔ مقرقم۔ بفتح القاف کودک شیرزده۔

قزم۔ قزم۔ بالتحریک فرومایگی و فرومایگان یستوی فیه الواحد والجمع والذکر والانثی لانه فی الاصل مصدر۔ والقزم اردأ المال وشاة قزمة۔ قزام بالکسر فرومایگان۔

قسم۔ قسم۔ بخش کردن (ع ف اک ۲) مقسم موضع آن یقال قسمت الشئ فانقسم واندازه کردن ونوبت میان زنان نگاه داشتن۔ مقسم بالکسر نام مردے۔ قسم بالکسر بهره۔ قسم بفتحتین سوگند۔ مقسم بالضم مثله۔ وایضا موضع القسم۔ اقسمت ای حلفت۔ یقال اصله من القسامة وهی الایمان تقسم علی الاولیاء فی الدم۔ قسمة بفتحتین وکسر ۲ روئے۔ قسام بالفتح خوبی (ع بضمها) یقال هو قسیم الوجه ومقسم الوجه بالتشدید۔ قسام ایضا شدت گرما ووشی مقسم ای محسن۔ ویقال قاسمه ای حلف له قوله تعالی وقاسمهما انی لکما لمن الناصحین۔ وقاسمه المال وتقاسما واقتسما بخش کردند والاسم القسمة۔ وتقسمهم الدهر ای فرقهم فتقسموا ای تفرقوا۔ والتقسیم التفریق۔ استقسم ای طلب القسم بالازلام قوله تعالی وان تستقسموا بالازلام۔ قسامی بالفتح جامه را درنوردد۔

قشم۔ قشم۔ خوردن وکفانیدن فی بجست بافتن (ع ف اک ۲) وقشمت الطعام اذا انقیت منه الردی۔ وما اصابت الابل منه مقشما بالفتح ای شیئا باترعاه۔ قشم بالکسر تن وگوشت یقال رائته قد ذهب قشمه ای ناحلا۔ قشم بفتحتین غوره ورا وچه وجز آن که بدان مزه گیرند ویقال رصاب النخل القشام بالضم اذا انتقض ما علیه من البسر۔ قشام قشامه باقی مانده خوان۔ قشام ایضا نام مرد۔

قشعم۔ قشعم۔ بالفتح کرگس پیر ومرد پیر ام قشعم مرگ ویا قشعمان بفتحتین کرگس نر و بزرگ۔

قصم۔ قصم۔ شکستن بجدائی (ع ف اک ۲) انقصام لازم منه تقصم کذلک۔ اقصم پیم ودندان شکسته قصما و بز شاخ شکسته۔ قصمة بالکسر پارهٔ شکسته وجدا شده۔ قصمة بالفتح پایهٔ نردبان رجل قصم ک ۲ سریع الانکسار۔ قصم خر ۲ اف ۲ مثال قثم آنکه هرچه بیند پاره پاره کند۔ قصیمه ریگ توده [illegible]

قیصم ج۔ قیصوم گیاهے۔

قضم۔ قضم۔ خوردن ستور علف را۔ وخائیدن وخوردن چیزے خرد وبه پیش که کرانه باشد [illegible] کفانیده شود (ع ک اف ۲) ویقال ما ذقت قضاما بالفتح ای شیئا۔ قال اعرابی ان هذه بلاد مقضم ولیست ببلاد مخضم والخضم الاکل بجمیع الفم والقضم دون ذالک وقولهم یبلغ الخضم بالقضم ای ان الغایة البعیدة تدرک بالرفق۔ قضم بفتحتین جمع قضیم وهو الجلد الابیض الذی یکتب فیه۔ قضیم ایضا علف ستور ده۔

اقضمت الدابة ای علفتها القضیم قضم ک ۲ تیغ کند گردیدن و دندانه برآمده باشد و دندانهای فرو ریخته و فی صفاره قضم بالتحریک ای تکسر۔

قطم۔ قطم گزیدن۔ و چشیدن (ع ف ک ۲) قطم بالتحریک تیزی شهوت و آرزوی گوشت رجل قطم ک ۲ ای شهوان اللحم والجماع۔ ویقال قطم الفحل الی الضراب وقطم الصقر الی اللحم۔ قطامی بالضم لقب شاعری۔ و چرغ و بالفتح ایضا کذلک مثقطم بفتح القطام کو بصر قطام نام زنی و اهل الحجاز یبنونه علی الکسر فی کل حال و اهل نجد یجرونه مجری ما لا ینصرف و قد ذکرنا فی قطام فی باب الشین۔

قعم۔ اقعمته الحیة ای لدغته۔ و اقعم الرجل اسب بدا و بقتله قعم بفتحتین کژی بینی۔

قلم۔ قلم ناخن چیدن (ع ف ک ۲) تقلیم کذلک للمبالغة۔ قلامة بالضم چیدگی ناخن مقلوم الظفر ضعیف کابل الظفر شله۔ قلم بالتحریک خامه تراشیده و تیر قمار۔ و کاروی بزرگوسفند و جزآن اقلیم بالکسر اقالیم ج۔ قلام بالضم والتشدید نوعی از شور گیاه مقلم بالکسر غلاف قضیب شتر مقلمة قلمدان تقالیم الرحم گعب های نیزه بوقلمون بفتحتین نوعی از جامه بارومی خیزد و یتلون الوانا للعیون۔

قلهم۔ قلهم بالکسر کلان سال میم زائده و ذکر فی باب الهاء۔

قلذم۔ قلذم به فتحات چاه بسیار آب۔

قلوذم۔ قلوذم [illegible] بزرگ۔ و ایضا [illegible]

قمم۔ قمة بالکسر بالای سر و یقال فلان حسن القمة والقامة والقومیة بمعنی و گروهی از مردم قمامة کرانه و تار سر و بالای هر چیز مقمة لبهای گاو و گوسفند و مانند آن و بالفتح لغة و جاروب قممت البیت ای کنسته (ع ف ض ۲) قمامة بالضم خاک روبه قمام ج۔ قمیم تره خشک وقمت الشاة من الارض واقتممت ای اکلت من القمة ثم یستعار فیقال اقتم الرجل ما علی الخوان و قممه ای اکله کله فهو رجل مقم۔ واقمت الابل ضربها کاماحتی اقممت۔ ویقال شدّ الفرس علی الحجر فتقمقمها یعنی سخت کرد بر مادیان و بر آمد و تقمم ای تتبع القمامات۔ وقمقم الله عصبه ای جمعه و قبضه قمقم بفتحتین کاسه و فی المثل علی هذا دار القمقم ای الی هذا صار معنی الخبر یضرب للرجل اذا کان خبیرا بالامر و کذلک قولهم علی یدی دار القمقم والجمع قماقم۔ ویقال سید قماقم بالضم مهتر با خیر قمقام دریا۔ و مهتر و کار بزرگ۔ و عدد بسیار قمقمان بالضم شاه و گنبد بیزه و نوعی از شپش قمقامة یکی۔

قنم۔ قنمة بفتحتین بوی روغن و چرکش و زیت یقال هو بذی قنمة و یدی من الزیت قنمة۔ و قنم السقاء ای تغیر بوی گرفت (ع ک ا ف ۲) و قنم الجوز تباه شد فهو قانم ای فاسد والاقانیم الاصول واحدها اقنوم۔

قوم۔ قوم گروه از مردان نه زنان قوله تعالی ولا نساء من نساء و ربما دخلت النساء فیه للتبعیة اقوام ج۔ اقاوم جمع الجمع۔ و یذکر و یونث لان

اسماء المجموع التی لا واحد لها من لفظها اذا کانت
للآدمیین یذکر و یؤنث مثل رهط و نفر و قوم قوله تعالیٰ
وکذب به قومک وقال الله تعالیٰ کذبت قبلهم قوم
نوح فذکر و انث ولم یدخل الهاء فی تصغیره یقال
قویم و رهیط و نفیر و یدخل الهاء فیما یکون لغیر الآدمیین
مثل الابل و الغنم لان التانیث لازم له وقد جمع الکلام
فی غنم ـ قیام بالکسر بپا ایستادن (شع فت اض ۲) قومة
یکبار خاستن ـ و روا شدن میان رکوع و سجود و قام
بامر کذا ـ وقام الماء ای جمد ـ وقامت الدابة ای
وقفت من کلال ـ وقامت السوق ای کسدت
وقال الفراء قامت السوق نفقت ـ وقاوم
فی المصارعة و غیرها برابری کرد با او و تقاوموا
فی الحرب ای قام بعضهم ببعض ـ اقامة آرام کردن
بجائے و الهاء عوض من عین الفعل لان اصله
اقوام و برخیزانیدن و پیوسته بپا داشتن
قوله تعالیٰ یقیمون الصلوٰة ای یواظبون علیها ـ
مقامة بالضم مثله و بالفتح مجلس ـ و گروهے از مردم
مقام بالفتح و الضم قد یکون کل واحد منهما بمعنی
الاقامة و بمعنی موضع القیام لانک اذا جعلته
من قام یقوم فمفتوح و ان جعلته من اقام یقیم
فمضموم لان الفعل اذا جاوز الثلثة فالموضع
مضموم المیم لانه مشبه ببنات الاربع نحو دحرج
یقال هذا مدحرجنا ـ وقوله تعالیٰ لا مقام لکم بالضم
ای لا اقامة لکم و بالفتح ای لا موضع لکم ـ وقوله تعالیٰ
حسنت مستقرا و مقاما ای موضعا قیمة بالکسر ارز
بهر چیز قیم ک اف ج ـ و اصله الواو لانه یقوم
مقام الشی ـ قومت السلعة و استقمتها قیمت کردم
رخت را استقامة راست ایستادن قوله تعالیٰ
فاستقیموا علیه ای فی التوجه الی الله تعالیٰ دون
الآلهة ـ و قومت الشی فهو قویم ای مستقیم ـ و ما اقومه
شاذ ـ وقوله تعالیٰ و ذلک الدین القیمة انما انثه
لانه اراد به الملة الحنیفیة ـ قوام بالفتح راستی قوله تعالیٰ
وکان بین ذلک قواما و بالا مردم قویم مثله
قوام الامر بالکسر نظامه و عماده یقال فلان قوام
اهله و قیامهم و هو الذی یقیم شانهم و منه قوله تعالیٰ
ولا تؤتوا السفهاء اموالکم التی جعل الله لکم قیاما ـ
و قوام الامر بالکسر ایضاً ملاکه الذی یقوم به و بفتح
ایضاً ـ قامة بکرة دلو با تمام ساخته و رسن قیم
ک اف ج مثل تارة و تیر ـ قامة الانسان بالا
مردم و یجمع علی قامات و قیم مثل تارات و تیر ـ
قائم السیف و قائمته قبضه تیغ ـ قائمة ایضاً یکے
از چهار دست و پاے ستور قوائم ج ـ مقوم بالکسر
چوبے که آنرا گیرند در سر آماج قوام بالضم بیماری
در قوائم ستور قیوم نامے از نامہاے عز و جل ـ
و قرأ عمر رضی الله تعالیٰ عنه الحی القیام و هو لغة فیه
یوم القیمة روز رستخیز
قهم ـ اقهام ـ نا بایستن از طعام و از کسے و اقهمت
اذا انقشع الغیم عنها ـ

قحذم ـ بجهه نام شخصے ـ
قحزم ـ بجهه نام شخصے و قحزمه بازگردانید او را !

تقحم فی امره بکار خود فرو رفت و در آویخت -
قیقم - کحیدر بلند و بالا برآمده قیقمان مرد بزرگ
دانا که در کار خطا نکند -
القذحمة کقمطرة فی قولهم صرحت بقذحمة ای
وضحت القصة بعد التباس و تقدم فی ج دو -
صرحت بقرد حمة و قرذحمة - و بکسر قافهما بمعنی
قذحمة یعنی بعد التباس داغ گردید -
قرصمة - شکستن و بریدن -
قرضمة - بریدن قرضم کزبرج پدر قبیله ایست
از مهرة بن حیدان او هو بالفاء و هو بفتح ضم عل اشتقاق و
ای با خذه قراضم موضعیست بیابانی -
قرعامة - بالکسر درخت و جز آن که سخت کنده باشد
قسحم - کقنفذ و الحاء مهملة ابن حزام بن ابو منذر
و لیس بتصحیف قسم -
قصلام - بالکسر فحل گزنده که هر چیز را قطع کند و بشکند
قصعم - کجعفر پیر سال خورده و کزبرج شتر ماده پیر
قضعم - کجعفر و زبرج ناتوان یا سال خورده و
دندان ریخته -
قلخم - کجرد حل شتر و فحل کلان کوهان -
قرنقمة - از حلق فرو بردن و ملامت کردن و
بانگ کردن و کقنفذ نام شمشیر عمرو بن معدیکرب
و شهریست میان مصر و مکه نزدیک کوه طور و نسبت
آن مضاف است بحر القلزم بدان جهت که بطرف
آن واقع است با آنکه فرو شده برده هر که در پی راه
شود و کزبرج فرومایه ناکس تقلزم فرو بردن
و به بخل و ناکسی مزن -
قلعم - کاروب پیر سال خورده و کجعفر گنده پیر و کردهم
نام شخصے -
قلهمة - شتابی کردن و کجعفر نام شخصے -
قلهزم - کسفرجل مرد بیانه قد با مرد سطبر سر با سطبر
سر و استخوان بناگوش و کوتاه قد و اسپ خوش اندام
قمطم - کزبرج مرد ناکس خرد شده و نام شخصے -
قمقم - کاروب او بار نده هر چیز

فصل الکاف

کتم - کتم - کتمان پنهان داشتن (ع ف اض ۲)
اکتتام کذا لک تکتیم بالتشدید - استکتام نهان داشتن
خواستن مکاتمة سر خود را نهان داشتن از کسے
یقال کاتمنی سره - سر کاتم ای مکتوم و سحاب کتم
بالکسر ای لارعد فیه - رجل کتمة مثال همزة بسیار
نگاه دارنده و یقال للفرس اذا ضاق منخره عن
نفسه - قد کتم الربو و یقال منخره واسع لا یکتم الربو -
کتوم بالفتح کمان بی آواز ناکرده ناقة کتوم آنکه وقت
نشست بانگ نکند خرز کتیم و سقاء کتیم درز و
مشک که آب از وی بیرون نیاید کتم بفتحتین
گیاهے کتمان بالضم نام کوه است کتامة قبیله -
کثم - اکثام - پر کردن مشک اکثم فراخ شکم
و سیر شکم کثم باز داشتن از کارے (ع ف اض ۲)
اکثم ایضا نام مردے -
کدم - کدم - گزیدن (ع ف اض ۲ و ک) و خستن
باهن گندم گزیده کدامة باقی هر چیز که خورده باشند

ویقال بالبحیر کرمة اذا لم یکن بها اثرة ولا وسم -

کرم کرم - بالتحریک جوانمردی و مردمی و عزیزی نقیض لوم (ع ابضم یا) فهو کریم و هم کرام و کرما و نسوة کرائم ویقال رجل کرم و هم و هی و هن کرم وصفا علی المصدر و کرام بالضم مثل کریم فاذا افرط فی الکرم قال کرام بالتشدید کرامون ج - والکرم الصفح - وکرم السحاب اذا جاد بالغیث ویقال فی التعجب ما اکرمه و هو شاذ - ویا مکرمان بفتح الراء نقیض ملامان کارمته فکرمته اکرمه ای غلبته فی الکرم فغالبته فیه - وقری قوله تعالی ومن یهن الله فما له من مکرم بفتح الراء ای اکرام و هو مصدر مثل مخرج و مدخل کرم رز - وجمیل یقال رأیت فی عنقها کریما حسنا من لؤلؤ - کرم شتر بسیار شیر - مکرمة بضم الراء بزرگی مکارم ج - ارض مکرمة زمین نیک سبز و خوب - مکرم کذلک قال الکسائی لم یجی فعل للمذکر الا حرفان نادران لا یقاس علیهما مکرم و معون وقال الفراء هو جمع مکرمة و معونة - اکرومة من کرم کاعجوبة من عجب - تکرم کرم نمودن بتکلف - اکرام گرامی کردن تکریم مثله و فرزندان کریم آوردن والاسم الکرامة وهی ایضا سر پوش خم - استکرام بزرگواری بدست آوردن - و چیزی نفیس گرامی پیدا کردن وفی المثل استکرمت فاربط -

کردم کردم - کوتاه ستبر گردن و پهن کوتاه و دویدن خر کردمه مثله -

کرزم - کرزن - پهن کرزیم کرزین باستوتری

فیهما مثله -

کرکم کرکم - بالضم زعفران کرکمة قطعة منه -

کزم - کزم - بدندان پیش شکستن (ع ن ا ک ا)

کزم بفتحتین کوتاهی و ستبری لب - و کوتاهی بینی و انگشتان یقال فرس اکزم والنعت اکزم وهی کزماء -

کزوم بالفتح ناقه که هیچ دندانش نماند از پیری -

کسم کسم - بدست مالیدن و پاک کردن چیزی خشک را (ع ن ا ک ا) کیسوم علف خشک بسیار قیل انما هو بسیار بفتح کیسوم و منه الکثرة -

ابو کیسوم کنیة صاحب الفیل -

کشم کشم بفتحتین نقصان و خلقت و حسب رجل اکشم نعت منه یقال اکشم جانبیه و افتد و اخذ بها کشم اذا کان ابوه حرا و امه امة کشم اذ بینی بریدن (ع ف ا ک م) -

کظم - کظم خشم فروخوردن رجل کظیم فرو خورنده خشم کظوم فرو خوردم کظیم ایضا کالبا ان کظوم بالضم خاموش بودن (ع ن ا ک م) و ابشخوار باز ایستادن شتر یقال ابن الابل کظوم لا تجتر - قوم کظم ای ساکتون - ویقال اخذت بکظمه ای بمخرج نفسه کظام ج - کاظمه - سخت کظامه بالکسر [illegible] -

[illegible]

[illegible]

[illegible]

کعم کعام - بالکسر [illegible]

[illegible] الوعاء اذا شد رأسه -

وکعمه الخوف فلایتح - مکاعمة بوسه دادن لبها
کعمها وکاعمها اذا التقم فاها فی التقبیل -

کلم - کلام - سخن با فائده یقع علی القلیل والکثیر
وقیل فی حد الکلام انه صفة یتمکن بها الحی من الاعلام
فی نفسه تارة بواسطة الاصوات المقطعة وتارة
بواسطة الکتابة وتارة بواسطة الاشارة - کلمة
(ف اک) یک سخن کلم کلمات ج - کلمة بالفتح والکسر
وسکون [illegible] کذلک ثلث لغات شال کبد وکبد -
[illegible] تمام کلیم هم سخن تکلیم کلام با
والتشدید سخن گفتن مثال کذبته تکذیبا وکذابا
ویقال تکلمت کلمة وبکلمة - وکالمه ای جاوبه -
ویقال کانا متصارمین فاصبحا یتکالمان ولا یقال
یتکلمان - وما ابرح مکلما بفتح اللام ای موضعا لکلام
کلام بالفتح والکسر سخن گوی فصیح کلم بالفتح
خستگی [illegible] کردن کلوم کلام خستگی ها اقال
[illegible] قوله تعالی اخرجنا لهم دابة من الارض
تکلمهم ای تجرحهم [illegible] ایضا جراحت کردن کلمة الله
نام عیسی علیه السلام -

کلثم - کلثوم بالضم پرگوشت روی و رخسار
کلثمة گوشت گرد او روی روی امرأة مکلثمة
[illegible] ام کلثوم نام زنی -

کلحم - [illegible] بالضم رستن الکمام کمة ج - کمة بالضم
[illegible] کردن کما منه باکسر [illegible] شکوفه کمام [illegible]
[illegible]
[illegible]

وکمت ای اخرجت کمامها - کمام کمامة بکسرهما
ایضا ما یکم به فم البعیر لئلا یعض یکمت الحب پوشیدم
سرخم را والکمت القمیص جعلت له کما - کم بالفتح
گردانیدم کم چند وهو اسم ناقص مبنی علی السکون
وله موضعان الاستفهام والخبر تقول فی الاستفهام
کم رجلا عندک نصبت ما بعده علی التمییز وفی الخبر
کم درهم انفقت ترید التکثیر خفضت ما بعده کما تخفض
برب الا انه للتقلیل وهذا للتکثیر وان شئت نصبت
ما بعده وان جعلته اسما تاما شددت آخره وصرفته
فقلت اکثرت من الکم وهو الکمیة -

کوم - کوم - کومة - برجستن اسپ و مانند آن
بر ماده یان (ع ف اض ۲) کومة بالضم من تراب
مثل صبرة من طعام یقال کومت کومة ای جمعت
قطعة من تراب ورفعت رأسها - کوماء ناقة
بزرگ کوهان کوم بالضم گله از شتر کیمیاء بالکسر
[illegible]

[illegible] کهام - بالفتح کند لسان کهام کذلک
[illegible] کهام کاهل رجل کهام وکهیم مرد کلان سال
[illegible] کهام ایضا - الکهم بصره ای کل ورق -

لحمة من درین - بالضم اسپ طعام من خبیص
[illegible] از گیاه خشک لحیة لحمة ریشه که انبوه
و کوتاه و مرغول باشد و منه رجل لحم اللحیة -
لحم - لحیة سطرنج و پلنگ و یوز -
لحمة چشم لغة یمانیة -
لخمة - آماس از جایش بدر کردن (ع بفتحها) الکیخم

کیبد – یوصف به الملک والسلطان یقال ملک کیخم است عظیم

کسرنیم – بالکسر چیزی قوم بالضم سنگ نشان و چیزی بلند و دو از دو نام مرغی بغداد –

کرشم – ... بابن سراجه بالفتح من بنی سامة بن لوی –

کرسمة – خموشیدن و سرنگون شدن –

کرشمة – چهره کرشوم بالضم زشت رو –

کرضمة – روی باروی گشتن گشت و بر دشمن حمله کرد

کسعوم – کرنبر بر لغت حمیریة والمیم زائدة –

کشاجم – بعلا بوا نام شخصی –

کعصوم – رو گردانیدن و پشت دادن یا بیل مقصود بجای باز گشتن که از آنجا آمده بود (ع ف اض ۲) و کعصم فلانا ای وقعه بشدة –

کعصم – چون کعصوم الابل کعاسم و کعایم ج – و کعصم او بهار بالهمتی گریزان پشت داد –

کلثم – چیزی خاک –

کلدم – ... سنگ کلدم گز نور کوتاه –

کلسمة – بستی از ادای حقوق و تنگ کردن و بدوی رفتن و کلسم الیه قصد –

کلشمة – بالفتح گنده پیر –

کلصمة – گریزان رفتن –

کمثمة – بالفتح زخم کاتم که صاحب نوعیست از سودان کاتمی شاعریست مشهور از سودان –

کوکم – چیزی با نشان و سال خورده و کلان و مرد تیره رنگ

کلکاشة – شله –

کیم – بالکسر پا پر لغة حمیریة –

فصل اللام

لام – لیم – ناکس و بخیل لوم بالضم مصدر منه (ع ف ضمها) ملامة و لامة علی مفعلة و فعالة ای ملک و یقال للرجل یا ملأمان خلاف یا ملکرمان – یلام بالاعم بالتقدیر البیانکه عذر ناکسان خواهد ألام کارے کردن که بآن ناکس خواند لومة بالضم سانختگی آماج – وآنچه از متاع خانه بجاییت الهدیه از العهد آن لامة زره لام ج – و یأتین اینشا لوّم کلاکک – استلام پوشیدن –

زره ملام بالتشدید پذره و راسے مترع – لام نام مردے لؤام بالضم پایه پر سے رست کرده تیز بیشتر لامت السهم الام و سهم لأم ای علیه پش – و یقال لاءمت الجرح والصدع استوار کردم جراحت را و کفشیر کردم کفتگی را التئام کفشیر گرفتن و هم استوار کردن جراحت التیم لغت فیه – ملائمة سازواری و صلح کردن میان قوم والتأم ایشان ای اتفقا – طعام ملائم سازوار و فی الحدیث لیتزوج الرجل لُمته بالضم والتخفیف ای مثله و شکله والعاء عوض عن الهمزة لیم بالکسر صلح و اتفاق میان دو کس و بالتلیین اینشا –

لثم لثم – زدن بر سوراخ بینی (ع ف اض ۲ و س ب ۲) –

لثم – لثم – بوسه دادن (ع ک ا ف ۲) و بالکسر

ایضاً یقال لثمت فاها ای قبّلتها و دهان بند نهادن
(صحیح نسخه اک ۲) یقال لثمت المرأة تلثم لثما و الثمت
و لثمت اذا شددت اللثام و هی حسنة اللثمة و لثم
شکستن سنگ البپل و خف ملثم الذی یصک الحجارة
و شکستن و خون آلود کردن سنگ سپل شتر را
ملثم نعت منه. لثم بالضم جمع لاثم. اللثام باکسر
دهان بند.
لجم لجام. بالکسر لگام فارسی معرب و ثوب
بیوستن حیض بند زنان و فی الحدیث التحی ای
شدی لجاما. و یقال جاء فلان و قد لفظ لجامه
ای انصرف من حاجته مجهودا من الاعیاء و العطش
ملجم نام مردی.
لحم گوشت لحمة اخص منه لحام گوشت خوران
با شحم و لحمة بالضم خویشی و پود کرباس و جز
لحم تقی و گوشت صید باز که او را خورانند
لحیم شده و حرب سخت و لحم الحبل ا..
[illegible] و فی الامثال لحمه بالضم پوست لحمه را
[illegible] لحمه پیوند [illegible] گوشت [illegible]
رجل لحم ای مردی فی حرب [illegible]
و دوچیز را بهم جمل ملاحم شدن و المقاتل
بالضم لحم ای لحیق [illegible] گوشت [illegible] لحیم ای قتیل
گوشت ناک [illegible] الرجل بالشد [illegible]
و لحم بالکسر [illegible] الاسم [illegible] گوشت الحم
ای الحمه [illegible] اللحم [illegible] لاحم و فی [illegible]
در [illegible] شکل تام و لا بری لحام گوشت فروش

و لحمت العظم الحمه بالضم اذا عرقته. التحام ساکن
شدن سفوت و کسی را بعوض کسی دشنام دادن
پیوند کردن جامه و فی المثل الحم ما اسدیت
ای تمم ما ابتدأته. و گوشت پیدا شدن مردم
دیوانه گشته شدن [illegible] کشش کردن
[illegible] یقال [illegible] الحرب [illegible] بیرون آورد
گردن جراحت.
لخم لخمی ای هین لخم بالا مر [illegible] ماهی
یقال له الکوسج
لدم اللدم آواز سنگ و چیزی که بر زمین
[illegible] و [illegible] کردن جامه [illegible]
ملدم و لدیم [illegible] (صحیح نسخه اک ۲)
و فی الحدیث والله لا اکون مثل الضبع تسمع اللدم
حتی [illegible] اللدم [illegible] لدم [illegible]
مثال خادم و خدم [illegible] شدن. و کوفتن
بلعث [illegible] و التدام [illegible] کردن
در [illegible] زنان و نوحه لدام بالکسر پاره
[illegible] کردن جامه [illegible] شدن
[illegible] کردن جامه و پاره زدن
[illegible] لازم شدن. الدمت علیه الحمی ای دامت
[illegible] ملدم [illegible] اللدم [illegible] گرانی
[illegible] گوینده سخت [illegible]
[illegible] بپیوستن [illegible]
و القول [illegible] اللدم اذا اراد و التوکید الحق
ای حرمنا حرمکم و بیتنا بیتکم لا فرق بیننا.

لذم - لذم - لازم بودن بجائے (ع ک ا ت ۲) و شگفت نمودن چیزے کسے را یقال لذیه الشیٔ ای اعجبه - الالذام ترغیب کردن کسے را یقال الذم ای اولع به فهو ملذم به و لازم گردانیدن -

لزم - لزوم - بالضم لازم بودن چیزے را (ع ک ا ف ۲) یقال لزمت الشیٔ و لزمت به و لازمته ازاما و ملازمة - لزام ایضاً ملازم - و یقال صار کذا و کذا ضربة لازم لغة فی ضربة لازب - الزام در گردن کسے کردن کارے را - التزام دست بگردن زدن و یقال الزمه الشیٔ فالتزم - و یقال تسبیحة ثم گردن لزام مثل قطام بالکسر نوعے از دست افزار سوزن گر و صیقلی -

الطم - لطم - طپانچه زدن (ع ف ا ک ۲) و فی المثل مردا لطشه سوار لطمتنی فانه امرأة لطمتها من بیت لا یکفوه - لطیم کسے که پدر و مادر ایضاً و یسار و سپید و منه یقال لطم الفرس ... فهو لطیم و خد مالطیم شد و لالطمة و انکه پدر و مادر او مرده باشد - و شتر بچه سهیل و بدو یقال انه فصیل اذا طلع سهیل اخذه الراعی و قال له اتری سهیلا واللہ لا تذوق عندی قطرة ثم لطمه و نحاه و نیم اسپان سامان لطیمه شتر که بار و رخت عطر و بزازی برداشته باشد - و بازار عطاران لطیمة المسک طبلۀ مشک و یقال با لطیمة - و لاطمه فتلاطما -

التطام بهم زدن موج -

تلطم - تلطم - الرجل فی الامر اذا تمکث تانی فقال الاحیا

تجلل عنه و تبصره -

لغم - لغام - بالضم کفک دهان شتر لاغم گرد آگرد درون دهان و تلغمت بالطیب اذا جعلته فی ملاغمک و یقال فی جواب قولک متی المسیر تلغموا بیوم او بیت یعنی ذکره و اشتقاقه من لغم ختر که او لا غمیم به - قال الکسائی لغمت الغم اذا اخبرت صاحبک بالشیٔ لا تستیقنه لغم ... منه (ع ف تحهما) -

لفم - لفام - بالکسر روے بند یقال لفمت المرأة وجهها بلفامها ای نقبته - و لفمت و تلفمت و تلفمت ای شدت اللثام - قال الاصمعی اذا کان النقاب علی الفم فهو الافام و اللثام و قال ابو زید تلفمت تلفما اذا اخذت عمامة علی فیک شبه النقاب و لم تبلغ بها ارنبة الانف و لا مارنه قال و بنو تمیم تقول فی هذا المعنی تلثمت تلثما فاذا انتهی الی الانف و غشیه فهو النقاب -

لقم - لقم - بفتحتین میان راه لقم بالسکین و باز راه بستن (ع ف ا ض ۲) التقام فرو خوردن لقمه و لقمتها بالکسر لقما و تلقمتها اذا التقمتها فی مهلة و لقمته غیری تلقیما و القمته - و رجل تلقامة ای کثیر اللقم لقمان نام حکیمے -

لکم - لکم - مشت زدن (ع ف ا ض ۲) لکمة کلچه بدست باز برده لکام بالضم و التشدید کوهیست بشام آب سیاه -

لمم - لم - جمع آوردن ... گرد کردن یقال لم الله شعثه ای اصلح و جمع ما تفرق من امور ه و ...

قولهم ان دارکم لموته ای تلم الناس وتجمعهم و خود رون
بخش بود و یاران خود و منه قوله تعالی و تاکلون
التراث اکلا لما ای نصیبکم و نصیب صاحبکم. قال
ابو عبیدة یقال لممته اجمع حتی اتیت علی آخره۔
الالمام فرود آمدن یقال الم به ای نزل به۔ غلام
ملم نزدیک به بلوغ و فی الحدیث وان مما ینبت الربیع
ما یقتل حبطا او یلم ای یقرب من ذلک وگناه خرد
کردن و منه قول من قال (شعر) ان تغفر اللهم
فاغفر جما۔ و ای عبد لک لا الما۔ لمم بفتحتین نزدیکی
نزدیکی بگناه قوله تعالی الذین یجتنبون کبائر الاثم
والفواحش الا اللمم ولوسه از جنون رجل ملموم
ای به لمم ای جنون۔ لمة ایضا الجنون یقال اصابته
من الجن لمة وهو المس وچیزے اندک ویقال
اعیذه من حادثات اللمة فیقال هی الدهر والشدة
وانشد الفراء (شعر) فکل صروف الدهر او ذو اتها
یؤلفنا اللمة من لماتها لمة واقفة و تارة تکلمها
بمعنی لمات ج۔ عین لامة چشم زخم یقال اعیذه
من کل هامة و لامة۔ لمة بالکسر موی سر پیچیده لمم
لمام کذلک ویقال زرته لماما یعنی گاه گاه ململمة
الفیل خرطومه۔ و کتیبة ململمة و ملمومة مجتمعة
مضمومة بعضها الی بعض صخرة ملمومة وململمة
مستدیرة صلبة تلملم والملم میقات اهل یمن تم
لم و هی حرف نفی لما مضی و هی جازمة تقول لم
یفعل ذلک کانه قال لم یکن ذلک الفعل منه فیما
مضی من الزمان وکذلک لا و لن حرفان للنفی الا

ان لم نفی لقولک فعل و لا نفی لقولک یفعل ولم
یقع الفعل منه و ما نفی لقولک هو یفعل اذا کان
فی حال الفعل و لن نفی لقولک سیفعل۔ ولما ایضا
حرف الجزم والم والما کذلک ولما اصله لم ما وهی
نفی لقولک قد فعل تقول للرجل قد مات فلان فیقول
لما یمت و هو نقیض موقع لم یقال اتیتک ولما اصل
الیک ای لم اصل الیک وقد تغیر عن هذا المعنی
فیکون جوابا وسببا لما وقع ولما لم یقع تقول
ضربته لما ذهب ولما لم یذهب وقد یختزل الفعل
بعده تقول قاربت المکان ولما ترید ولما ادخله
ولا یجوز ان یختزل الفعل بعد لم واما قوله تعالی
وان کلا لما لیوفینهم بالتشدید قال الفراء اصله
لمن ما فلما کثرت فیه المیمات حذفت منها واحدة
وقرا الزهری لما بالتنوین ای جمیعا ویحتمل ان یکون
اصله لمن من فحذفت منها احدی المیمات وقول
من قال لما بمعنی الا فلیس یعرف فی اللغة۔ لم
چرا و هو حرف استفهام تقول لم ذهبت والاصل
لما فحذفت الالف قوله تعالی عفا الله عنک لم اذنت
لهم وقد تدخل الهاء علیه فی الوقف فتقول لمه۔
لوم۔ لوم نکوهیدن (ع ف اض م) لومة کذلک
ملامة نکوهش ملاوم ج۔ یقال لامه ولومه ایضا
للمبالغة فهو ملوم وذلک لائم لوم ج۔ لائمة نکوهش
نکوهش لامة کار سزاوار ملامت ناک وزرده الا منه
سزاوار ملامت شدن و ملامت کردن فی المثل
رب لائم ملیم۔ ویقال استلام الرجل الی الناس

ای استتم - ملاوم تکید گرانکه بهیدن تلاوم کذلک
تلوم انتظار و درنگ رجل لومة بالضم ای یلوم ولومة
مثال همزة نکوهیده مثل همزة وهمزاة الاول مفعول
والثانی فاعل - لام الانسان شخصه - واللام حرف
من حروف الزیادة وهی علی ضربین متحرکة وساکنة
فاللامات المتحرکة ثلث لام الامر للغائب کقولهم لیقم
زید بالکسر - وربما امروا بها المخاطب وقرئ فبذلک
فلتفرحوا بالتاء خطابا وقد یجوز حذف لام الامر فی الشعر
کقوله (ع) لک الویل حر الوجه او یبک من بکی - اراد
لیبک وکذلک لام امر المواجهة کقوله (شعر) قلت
لبواب لدیه دارها تیذن فانی حموها وجارها —
اراد لتأذن فحذف اللام وکسر التاء علی لغة من
یقول انت تعلم - ولام التوکید وهو علی خمسة اضرب
منها لام الابتداء کقولک لزید افضل من عمرو
ومنها التی تدخل فی خبر ان المشددة والمخففة کقوله تعالی
ان ربک لبالمرصاد وان کانت لکبیرة - ومنها
التی تکون جوابا للو ولولا کقوله تعالی لو تزیلوا لعذبنا
الذین کفروا - ولولا انتم لکنا مؤمنین - ومنها التی
تکون فی الفعل المستقبل المؤکد بالنون کقوله تعالی
لیسجنن ولیکونا من الصاغرین - ومنها لام جواب القسم
وجمیع لامات التوکید تصلح ان تکون جوابا للقسم
کقوله تعالی وان منکم لمن لیبطئن فاللام الاولی للتوکید
والثانیة جواب لان القسم جملة توصل باخری
وهی المقسم علیه لتوکید الثانیة بالاولی ویربط به
بین الجملتین بحرف ان المکسورة المشددة واللام المفتوحة

وبها بمعنی واحد کقولک واللّه ان زیدا خیر منک
وواللّه لزید خیر منک وقولک واللّه لیقومن زید
اذا ادخلوا لام القسم علی فعل مستقبل ادخلوا فی
آخره النون شدیدة او خفیفة لتأکید الاستقبال
واخراجه عن الحال لا بد من ذلک ویحرف ان المخففة
المکسورة وما ولا بمعنی کقولک واللّه ان فعلت
ای واللّه ما فعلت ویحرف لا کقولک واللّه لا افعل
ولا یتصل الحلف بالمحلوف الا باحدی هذه الحروف
الخمسة وقد تحذف وهی مرادة - والثالث لام الاضافة
وهی علی ثمانیة اضرب منها لام الملک کقولک المال
لزید - ومنها لام الاختصاص کقولک اخ لزید ومنها
لام الاستغاثة کقول الشاعر (شعر) یا للرجال
لیوم الاربعاء اما ینفک یحدث لی بعد النهی طربا
واللامان جمیعا للجر لکنهم فتحوا الاولی وکسروا الثانیة
للفرق بین المستغاث به والمستغاث له وقد یحذفون
المستغاث به یقولون یا للماء بالکسر ای یا قوم للماء
ادعوکم فان عطفت علی المستغاث به بلام اخری
کسرتها لانک قد امنت اللبس بالعطف کقول الشاعر
(شعر) یا للکهول وللشبان للعجب - وکقول الآخر
یا لبکر انشروا لی کلیبا قال بعضهم اصله یا آل بکر
فخفف بحذف الهمزة - ومنها لام التعجب مفتوحة
کقولهم یا للعجب ای یا عجب احضر فهذا اوانک -
ومنها لام العلة بمعنی کی کقوله تعالی لتکونوا شهداء
علی الناس ای لکی تکونوا وضربته لیتأدب ای
لکی یتأدب - ومنها لام العاقبة کقول الشاعر

(ع) فظلت تغذو الوالدات سخالها - ای عاقبته ذلک - ومنها لام الجحود ولا تصحب الا النفی کقوله تعالیٰ وما کان الله لیعذبهم ای لان یعذبهم - ومنها لام التاریخ کقولک کتبت لثلث خلون ای بعد ثلث من الشهر - واما اللامات الساکنة فعلی ضربین احدهما لام التعریف فلسکونها دخلت علیها الف الوصل لیصح الابتداء بها وسقطت الالف بالوصل کقولک هو الرجل والثانی لام الامر اذا ابتدأت بها کانت مکسورة وان ادخلت علیها حرفا من حروف العطف جاز فیه الکسر والتسکین کقوله تعالیٰ ولیحکم اهل الانجیل -

لهم - لَهم - فرو خوردن (ع ک ا ف ۲) لهوم بالفتح ناقه شیرناک - ومرد سخی - واسپ نیکو لهام لشکر بسیار لهیم سخی ام اللهیم کذلک - فرس لهم مثال خضم اسپ گذرنده از اسپان وشگرف - ومرد بسیار غطا وقول الشاعر (ع) لاهم لا ادری وانت الداری یرید اللهم ای یا الله والمیم المشددة فیه عوض من یاء النداء لان معناه یا الله - الهام بالفتح موضعی الهام در دل افگندن - وآنچه در دل افگند خدای تعالیٰ یقال الهمه الله - واستلهمت الله الهام - بهم شیر پستان را خورد لان بچه -

لهجم - طریق لهجم - بالفتح راه فراخ کوفته - وقدح بزرگ لهجم ... کردن ... -

لهذم - لهذم ... لهذم مثال بنده روان لسان ذم ج -

لهزم - لهزمة - ورآمیختن سپیدی با سیاهی موی یقال لهزم الشیب خدیه ای خالطهما - لهزمتان بکسرتین دو تندی زیر ارمه گوش لهزمة یکی لهازم ج -

لهم بفتحتین ناهمواری و درشتی -

لهاسم - رگهای بسته وا ... تشک لحم بالضم ج -

لهجم - گنجفر شتر فراخ شکم ... -

لسم بفتحتین از درماندگی خویشیدن ... نه از دانائی (ع ف ا ض ۲) والسمه حجته ای لقنه والسم الشیء ای طلبه استلسمه مثله والسم الطریق ای الزمه ایاها فلسمه بالکسر لزمه وما السم لسانا ای ما ذاق شیئا وما السمته ای ما ذقته -

لضم سختی کردن وشتابیدن (ع ف ا ک ۲) -

لعم بفتحتین لعاب -

لغذمة - درنگ کردن لغذم ... وما لغذمنا شیئا ای ما اکلناه -

تلعثم - فی امره در کار خود درنگ کرد -

لغذمی وتلغذم - بسیار خورنده -

لهاسم - رگهای بسته واوردن ... لهسم کقنفذ یکی -

لیم - بالکسر آشتی ومانند شدن کسی کسی را در قد وشکل وخلقت ... واصل ... لیمان بالفتح ... ونون ... وفیه باذهریة تقاوم بها السموم کثیرة المنافع عظیمتها -

فصل المیم

موم - موم - بالضم شمع و روغن عسل - و برسام یقال میم الرجل فهو موموم ای مبرسم - ماة نام حرف میم یکے از حروف ہجا -

مہیم - مہیم - بسکون الآخر کلمۂ استفہام یعنی چیست حال تو و کار تو -

ہلم - بفتحتین مرد فرومایہ -

میمۃ - بالکسر ناحیہ است باصفہان والمیم من حروف المعجم -

فصل النون

نام - نامۃ - آواز یقال اسکت اللہ نامتہ و نامتہ بالتشدید ایضاً ای نغمتہ وصوتہ نئیم نالہ نزم (ع ف اک ۲) و آواز دادن کمان و شیر -

نجم - نجوم - ستارگان - برآمدن نبات و ستارہ و دندان و شاخ (ع ف اض ۲) و پدید شدن بدمذہب و خارجی و یقال نجمت ناجمت بموضع کذا ای نبغت - و فلان منجم الباطل والضلالۃ بفتح المیم والجیم ای معدنہ - منجم بالکسر آہنے کہ در وے زبانہ ترازو باشد - نجم ستارہ - و نبات بے ساق قولہ تعالیٰ والنجم والشجر یسجدان و اسم علم پروین و در وی الف و لام لازم باشد قولہ تعالیٰ و بالنجم ہم یہتدون و یقال طلع النجم و اصل یقال لبس لہذا الحدیث نجم ای اصل و وقت معین و منہ سمی المنجم یعنی وقت شناس و ستارہ شناس ایضاً انجام و اشدن آسمان از ابر یقال انجمت السماء ای اقلعت و رفتن سرما و باران تنجیم وقت و ستارہ شناسی کردن - و پارہ پارہ گزاردن وام را نجمہ نوسے از گیاہ -

نحم - نحیم - رخیدن و تنخ کردن (ع ف اک ۲) فہو نحام نعت منہ و ایضاً مرغابی سرخ و نام اسپے -

نخم - نخامۃ - بالضم آب بینی و دماغ و تنخم اسے تنخع -

ندم - ندم - ندامۃ - بالتحریک پشیمانی (ع س اف ۲) تندم مثلہ و فی الحدیث الندم توبۃ اندام پشیمانی دادن ندمان بالفتح پشیمان نادم کذلک - ندیم حریف شراب - و ہمنشین بزرگان ندمان مثلہ و جمع الندیم ندام و جمع الندمان ندامی والمرأۃ ندمانۃ - منادمۃ مصدر منہ و ہو مقلوب مدامنۃ کالقسی من القوس و جذب و جبذ و ما اطیبہ و ایطبہ واحد و حادی و ما اشبہہا کثیر من کلامہم

نسم - نسیم - باد نرم (ع ف اک ۲) یقال نسمت الریح نسیما و نسمانا - نسم اول باد سے کہ وزیدن گیرد و فی الحدیث بعثت فی نسم الساعۃ اسے حین ابتدأت و اقبلت او انہا - نسمۃ بفتحتین دم و تاسہ نسم ج - و فی الحدیث تنکبوا الغبار فنہ تکون النسمۃ و مردم تنسم نفس زدن - و دم فرو کشیدن و فی الحدیث لما تنسموا روح الحیوۃ ای وجدوا نسیمہا - و تاسہ اسے شامہ - نسیم بکسر السین سپل شتر و سپل شتر مرغ و یقال من این خشک ای دہشک -

نشم نشیم سو گردانیدن و بوے گرفتن
گوشت ویقال بدی نشمہ ک ۲ بوے ناک است
از جوش وجزآن ۔ ودرکار بدشدن مردم ومنہ
قولہم نشّم الناس فی عثمان رضی اللہ تعالی عنہ
نشم بفتحتین درخت کہ از وے کمان سازند
وخال خال شدن پوست گاو وجزآن (ع ح کا
ف ۲) وہو قلب نمش ۔ تو نشم ک ۲ ای فیہ نقط
بیض وہو منشم نام زنے عطارہ وفی المثل اشأم
من عطر منشم ودانہ بلسان نیز
نظم نظم یشمرو شتہ مروارید گرد وبسیار از ملخ وستارہ
ہمگامہ از بچہ ودرکشیدن جواہر برشتہ ونظم در سلک
منتخب ادان (ع من ک ۲) تنظیم مثلہ نظام بالکسر رشتہ مروارید
انتظام درکشیدہ در رشتہ شدن ویقال طعنہ فانتظمہ
ای اختلہ وانتظمت الدجاجۃ اذا صار فی بطنہا البیض
نعم نعمۃ بالکسر دست ودسترس ونیکی وناز
ومال ومنت وانچہ کردہ شود از نیکوئی در حق
کسے نُعمی بالضم والقصر کذلک وان فتحت مددت
فقلت نعماء نعیم کذلک ویقال ان فعلت ذلک
فبہا ونعمت ای نعمت الخصلۃ نعم وبئس یعنی نیکو
وبد است وہما فعلان ماضیان لا یتصرفان
تصرف سائر الافعال لانہما استعملا للحال بمعنی
الماضی وفی نعم اربع لغات نعم بالفتح والکسر مع
سکون ۲ نعم بکسرتین وفتح الاولی تقول نعم الرجل
زید ونعمت المرأۃ ہند ونعمت المرأۃ ہند فالرجل
فاعل نعم وزید مرفوع اما بان یکون مبتدأ قدم علیہ

خبرہ او بان یکون خبر مبتدأ محذوف کانک قلت
نعم الرجل قیل لک من ہو فقلت ہو زید واذا قلت
نعم رجلا کانک قلت نعم الرجل رجلا لان فاعل نعم
وبئس لا یکون الا معرفۃ بالالف واللام او ما یضاف
الی ما فیہ الالف واللام وقد یدخل ما علیہ فتجمع
بین الساکنین کقولہ تعالی فنعما ہی وان شئت
حرکت العین بالکسر وان شئت فتحت النون مع
کسر العین تقول غسلتہ غسلا نعما یکتفی بالجسم
من صلتہ ای نعم ما غسلتہ نُعم بالضم نام زنے ونام نیکی
ودیگری نیکوئی خلاف بؤس یقال یوم نُعم ویوم
بؤس والجمع انعم وابؤس انعم نعمتہ ناز ک
شدن (ع بفتحا من ک ا من سمع ومن ک ا من ض ۲)
مرکب من بابین مثال فضل یفضل ومن ح بکسرہما
وہو شاذ نعمۃ بالفتح ای تنعم ویقال انعم وناعمہ
تنعم رجل منعام بالکسر ای مفضال ویقال ابحث
ارض فلان فتنعمنی اذا وافقتہ ویقال انعم اللہ
علیک من النعمۃ وانعم اللہ صباحک من النعومۃ
وانعم لہ ای قال لہ نعم وانعم ای زاد وانعم اللہ بک عینا
ای اقر اللہ عینک وکذلک نعم اللہ بک عینا نعمۃ
بالضم مثل نُعم نُعمۃ ونُزہ ونزہۃ ونعمک عینا نعمان
ایضا نام مردے وہو نعمان بن المنذر ملک العرب
ونسب الیہ شقائق النعمان لانہ حماہ نعم بالتحریک
چہارپایہ واحد الانعام وہی المال الراعیۃ
واکثر ما یقع ہذا الاسم علی الابل قال الفراء ہو ذکر لا یؤنث
یقولون ہذا نعم وارد ویجمع علی نُعمان مثل حمل

وشاذان والانعام مذکر و مؤنث قال الله تعالی مما فی بطونه وفی موضع مما فی بطونها والجمع انعام والاناعیم وبه اوجه التکسیر فقط لان جمع الجمع اما ان یراد به التکثیر او الضرب نعم بفتحتین وسکون الآخر آری و هو حرف التصدیق وجواب الاستفهام وربما ناقض بلی اذا قال لیس لی عندک ودیعة فقولک نعم تصدیق لما قبله و بلی تکذیب و بکسر العین لغة فیه نعام بالفتح شتر مرغ و هو اسم جنس مثل حمام نعامة یکی و هو یذکر و یؤنث و ایضاً چوب بر پهنا ای سرچاه و یقال شالت نعامتهم ای تفرق کلمتهم و نشان کرده راه بیابان کشند نعائم کذلک و ایضاً موضعی نعائم منزلی است از منازل قمر نعامة نام مردی نعامة پرنده نعام ابوانعامة کنیت مردی نعامتین قمرها و یقال انعم الله بک عینا و نعم عینا بالضم فیهما و نعام عین و نعامة عین بالفتح فیهما و نعمى عین کلها بمعنی ای افعل ذلک کرامة لک و انعام ایشان نعامی بالضم باد دست راست و یقال نعاماک بمعنی قصاراک نعمان الاراک بالفتح نام وادی و یقال نعم ما هو کلمة مجتمعة کانه من نعم بنعم بکسر العین فیهما تنعیم و رحبه تنعیم موضعی بمکه انعیم بالضم موضعی۔

نغم۔ نغم۔ بالفتح سخن آهسته (ع بفتحهما و ف ا ک ۲) یقال سکت فما نغم بحرف و ما تنغم نغمة آواز۔

نقم۔ نقم۔ عتاب کردن بر کسی (ع و ف ا ک ۲) و یقال ما نقمت منه الا الاحسان و نقمت بالکسر لغة فیه و ناپسند داشتن کار انتقام کینه کشیدن نقمة کینه۔

اسم فیه نقمات نقم جمع مثال کلمات و کلم نقمة بالکسر مثال کلمة کذلک والجمع نقم ا ف ۲ مثال نعمة و نعم و یقال فلان میمون النقیمة و هو اسم اسم النقیبة ناقم نام مردی ناقمة زنی۔

نمم۔ نمم۔ سخن چینی کردن (ع و ف ا ض ۲ و ک ۲) والاسم النمیمة و ایضاً نفس و حرکت یقال سکت الله نامته ای ما ینم علیه من حرکته و نفسه و قد یهمز فیجعل من النئیم نمّ نام ایضاً گیاهی خوشبو تنمیم نقش کردن و آراستن جامه ثوب منمم نمنمة بکسرتین سپیدی که بر ناخن افتد نمی پشیز و الدرهم الذی فیه رصاص او نحاس و یقال ما بها نمی ای احد۔

نوم۔ نوم۔ خواب و خواب شدن (ع ک ا ف ۲) علی الاصل و تصریفه نام ینام فهو نائم والجمع نیام و جمع نائمة نوم علی الاصل و نیم علی اللفظ و یقال نمت واصله نومت بکسر الواو فلما سقطت لاستثقال الحرکة علیها نقلت حرکتها الی ما قبلها و کان حق النون ان تضم لتدل علی الواو الساقطة کما ضمت القاف فی قلت الا انهم کسروا فرقا بین الساقط المضموم والمکسور والمفتوح واما کلت فکسروها لتدل علی الیاء الساقطة و علی مذهب الکسائی القیاس مستمر لانه یقول اصل قال قول بضم الواو و اصل کال کیل بکسر الیاء والامر منه نم مثل خاف یخاف خف و یقال یا نومان لکثیر النوم ولا تقل رجل نومان لانه یختص بالنداء انامة تنویم بخواب کردن و خوابانیدن و یقال اخذه نوام بالضم و هو شبه النعاس

ناوم خویشتن خوابیده نمودن ویقال ناومته
فنمته ای غلبته ونامت السوق ای کسدت و
نام الثوب ای اخلق واستنام علیه ای سکن و
اطمأن الیه رجل نومة بالضم مرد بے اعتبار مغفل
ورجل نومة مثال همزة بسیار خواب منامة جامه خواب
وجامه خواب وبستر ودکان وفلان حسن النیمة
مثل الجلسة لیل نائم شب آرمیده وهو فاعل بمعنی
مفعول فیه کیوم عاصف۔

نهم نهمة۔ رسیدن همت وچیزے ودر حرص نمودن
یقال نهم بکذا مجهولا فهو منهوم ای مولع به وفی الحدیث
منهومان لایشبعان منهوم بالمال ومنهوم بالعلم
ونهم نهیم (ع ک اف ۳) لغة فی نحم نهم ای زحیر نهم
بفتحتین نیاب اشتها آمدن بطعام (ع ک اف ۳)
نهم نهیم راندن وزجر نمودن درراه شتر (ع بفتحها
وف اک ۳) منهام شترکه براندن جلد رود والنهم
ایضا الحذف بالحصی ونحوه نهیم ایضا مثل نحیم ونهیم
وهو صوت الاسد والفیل ع بفتحها یقال نهم
الفیل ینهم نهما ونهیما نهامی بالفتح آهنگر نهام بالضم
نوعے از مرغان۔

هیم هیم۔ بالکسر توده هاے ریگ که از وزیدن باد
شود و پوستین کهنه و دریده۔

اتهم۔ فلان یقول سوء یعنی بهان پند زبانی گویا
شد کأنه افتعل من تهم۔
تهم [illegible] گویا شد (ع ف اک ۳) اتهم مثله
[illegible]

نریمان۔ نام شخصے نیرمان دهی هست بهاران۔
وزم سخت گزیدن (ع ف اض ۲) وزم بالکسر
دندان وزیم کامیر ریشه ره قال ابن عباد واصلوا
فی الکل بالباء الموحدة۔
وصیمه۔ پیلے که پسندیده شود۔
وضم۔ گندم کلان واز لغة حسک۔
وکمة۔ بالفتح پیچ وسخت سینه۔

فصل الواو

مواءمة۔ موافقه ای موافقت ومباهات وفی المثل
لولا الوئام لهلک الانام۔
وثم وثیم۔ کوفتن وشکستن ودویدن (ع ف ا
ک ۲) ثمه ثیمة شدید الوطء وثامت الارض ای
بدتها وثیمة علمة وطعام گردکرده وسنگ ویقال
ثیم لها ای اجمع ووثامة بالفتح گوشت آگنده شدن
ع بضمها وثیم نعت منه۔
وجم وجوم۔ خاموش شدن از اندوه وخشم
(ع ف اک ۳) یقال مالی اراک واجما ویقال لم اجم
عنه فزعا ای لم اسکت عنه یوم وجیم ای شدید الحر
وبالحاء ایضا وجمة بالتحریک غار وبالتسکین برو
درافتادن درخوردن وجم بالتحریک نشان دراهها
صحرا وجام ج۔
وحم ووحام۔ بالکسر من الدواب ان تستعصب
عند الحمل وقد وحمت بالکسر وگرایش شدن زن
آبستن وحام بالفتح کذلک ووحم بفتحتین بمصدر (ع
[illegible]

وحمی ولا تحبل ویقال وحمت وحمة ای قصدت قصدة توحیم ارزوانیدن آبستن وادن ازطعام وذبح کردن۔

وخم۔ وخم۔ بالتسکین وک ۳ وخیم ای ثقیل ونام بالکسر اوخام ج وخامة وخومة گران سنگ شدن ناگوار شدن عج بضمها یقال وخمنی فرخمته شئی وخیم ای وبی وبادة وخمة وخیمة اذالم توافق سکنها اتخام گران وناگوار شدن طعام وجزان توخم کذلک استخمة (ص اف ۲) علی ما ذکر فی وخامة ناگوار شمر تخما تخم ج۔ وتخم الرجل واتخم من الطعام واتخمه الطعام واصلہ اوخمہ علی افعلہ وطعام متخمة بالفتح واصلہ موخمة وتقول العامة تخمة بالسکون ایضا۔

وذم۔ وذم۔ وہ الماء گوشتہ دلو وذمة یکے وذمت الدلو ای انقطع وذمها (ع ک اف ۱) وگوشت ہا وآنچہ ماسے رحم شترکہ از ولادت بازدارد وتوذیم علاج کردن آن وکردن بند ساختن سگ را وافزون شدن یقال وذمت علی الخمسین ای زادت علیها وذام بالکسر شکنبہ درود و وذمة مثل ثرة وثار وفی حدیث علی رضی اللہ تعالی عنہ بیس ولیست بنی امیة لا نفضنهم نفض القصاب الوذام التربة ایذام واجب کردن حج بر خویشتن وذیمة ہدیہ بیت الحرام کعبہ وذائم ہدایا۔

ورم۔ ورم۔ بتشبین آماس عج بکسرہا وہو شاذ وتورم شدہ اوورام ج توریم متعارفیہ وبینی سباد کردن از تکبر وورم انفہ ای غضب ومنہ قالہ

است ورم۔

وزم۔ وزمة۔ بروے ورا افتادن ورخوردن وزیم وزیمة گوشت خشک سوسمار وملخ وجزان وزیم ایضا تره وسبزی گرد کرده وجل وزیم مرد بسیار گوشت وجل متوزم ای شدید الوطء۔

وسم۔ وسم۔ وسمة۔ نشان کردن وداغ کردن (ع فت اک ۲) والمسار عوض عن الواو وسمة ک ۲ وسکونہ یعنی رنگ ابروے ومیسم واذا امرت قلت توسم وسمی باران نخستین بہار ارض موسومة زمین وسمی بارید وتوسم علت وسمی جستن توسیم بکسر السین جای گرد آمدن ہنگام حج وغیر حج توسیم بموسم حاضر شدن ویقال وسمو اوعرفوا کما یقال عیدوا فی العید میسم بالکسر آہن داغ وجمال وزیبائی یقال امراۃ ذات میسم میاسم ج علی اللفظ ومواسم علی الاصل وفلان وسیم ای حسن الوجہ والسیما وقوم وسام وامراۃ وسیمة ونسوۃ وسام وسام وسامة بالفتح فیہما مصدران عج بضمہما وواسمت فلانا فوسمتہ ای غلبتہ بالحسن اتسام خود را بہ نشانے مخصوص کردن وفلان میسوم بالخیر وقد توسمت فیہ الخیر ای تفرست۔

وشم۔ وشم۔ نقش ونگار وشام بالکسر ج ونام شہرے یقال لہ وشم الیمامة ودستہا بسوزن افرودن ونقش کردن (ع فت اک ۲) واستوشمہ ای سئالہ ان یشمہ وفی الحدیث لعن اللہ الواشمة والمستوشمة ویقال ما عصیتہ وشمة ای کلمة

وما اصابتنا العام وشمة ای قطرة وبینهما وشیمة ای
عداوة وأوشم البرق لمع وأوشمت الارض ظهر نباتها
وأوشمت فیه ای نظرت فیه -
وصم - وصم - شگاف وشگاف چوب بے جدائی
یقال بهذه القناة وصم ویقال وصمت الشیء اذا
شددته بسرعة وعار وعیب یقال ما فیه وصمة
توصیم شکستن اندامها وگرانی وکاهلی ویقال وصمته الحمی
وضم - وضم - بالتحریک تختہ کہ بروے گوشت
نهند یا بوریا ومانند آن وضم ... (صح ف ا
ک ۲) یقال وضمت اللحم ای وضعته علی الوضم
واوضمته ای جعلت له وضما - واوضمته ای وضمته
ویقال الحی وضمة واحدة ای ... -
وضمة وضیمة یک گروه مردم از دویست تا
سه صد عدد - دگر وسته اندک که بگروهے نزول
کنند یقال وضم بنو فلان علی بنی فلان اذا حلوا
علیهم - وضیمة من الطعام مثل وشیمة من الکلام
وطعام ماتم واسم وضمت الرجل ای ظلمته - ووضم
الرجل المرأة اذا وقع علیها -
وغم - وغم - کینه اوغام ج - وخبر شیر یقین دانیا
کینے سا (صح ف ا ک ۲) وغم علیه بالکسر اسے ...
ذلتوغم اسے افتاد -
وقم - وقم - سرکشیدن عنان - وباز داشتن کسے را
از حاجت - وباز گردانیدن (صح ف ک ۲) وقم
... وقم ... ذلیل کردن یقال
وقم ... موقم ...

وشکت ... الارض ای وطئت واکل
نباتها ... وکت بالکاف
وکذلک ... وقمت الصبیة قتلته - وفلان
... ای ... - واقم ... وبینه
... قوم ووکمه الامر ای حزنه
وکمت الارض اشل وکمت ای وطئت -
ولم ... (طعام عروسی) وقد أولمت فی الحفلة
...
وهم ... ای ... دیدن و ...
(صح ف ا ک ۲)
وهم ... کردن ... باب
(... ا) ... ل ...
چیزے ... (صح ف ا ک ۲) توهم گمان
بردن ایهام توهیم بگمان افگندن ویقال اوهم
من الحساب مائة ای اسقط - واوهم من صلوته رکعة
ای ترک - واوهم الشیء اذا ترکه کله - اتهام تهمت
نهادن کسے را التهمة بفتح الهاء ... وهم فیه واصل التاء
فیه واو علی ما ذکر فی و ک ل - ویقال اتهمت اتهاما
مثل ... اوهم ... یقال قد اتهم الرجل
اذا ... الریبة - وهم ... اشتر ضخم ...
... ویقال لا وهم من کذا ای لا بد منه -
وهم - بالفتح ام ... وبطن من کلب فی تغلب
... وهم بن بلی فی قضاعة -
ویلم - بیاسپیردن (صح ف ا ک ۲) وویلم المسترخاه
الوظیفة - بالفتح ...

وحم تشتے کہ در کوہ مخالف ہمگی رنگ آن باشد
وعام رتج - ووحم الہبار کوعد وورشت قال لبا
انعمی ونشرعم صباحا ومسا وظلاما -
ویمہ - بالفتح سمت وسخن چینی وشہریست بجلہر ستان
وکورہ است باندلس اوہی وبیمنیہ -

فصل الہاء

ہتم - ہتم - بالفتح شکستن دندان ازبن (صح فنا
ک ۲) یقال ضربہ فہتم فاہ تہتم لازم منہ - ہتم
بالتحریک شکستہ شدن دندان پیشین (صح ک ا
ف ۲) اہتم شکست منہ ونام مردے ہتامۃ بالضم
شکستہ وافتادہ ہرچیز -
ہثم - ہثم لہ من مالہ - کمایقال ثغم (صح فنا ک ۲)
ہیثم جوزۂ عقاب - وریگ تودہ سرخ - ونام مردے -
ہجم - ہجوم - درآمدن برکسے یا چیزے بناگاہ (صح
ف اض ۲) ویقال ہجم السراج وہجم الشتاء وہجمت
عینہ ای غارت - ہجم قدح بزرگ - وہجمہ شبیر ستان
دوشیدن - وویران کردن خانہ را تہجیم باد
کہ خانہ را ویران کند - وانہجمت عینہ ای دمعت -
ہجمۃ گلہ شتر ازچہل تا بیشتر وہنیدۃ صد شتر ہجمۃ الشتاء
والصیف سختی سرما وگرما ہجیمۃ شیرکہ درمشک نو
ریزند ثم تشربہ ولاتمخضہ وقیل مالم یرب ہیجانۃ
بالیاء وضم الجیم مروارید بزرگ - ونام زنے -
ہدم - ہدم - ویران کردن (صح ف ک ۲) تہدیم
مبالغۃ فیہ - انہدام تہدم ویران شدن وتہدم
علیہ من الغضب ای اشتد غضبہ - ہدم بالکسر
جامۂ خلق اہدام ج - مہدوم شیر خفتہ وسطبر شدہ
ہدم بالتحریک آنچہ ازکرانۂ چاہ فرود ریدہ باشد
ویقال ماذہم ہدم ہدم ای یتہدرو ہدم بالسکون
ایضاً - ہدمۃ یک دفعۃ باران ناقۃ ہدمۃ کسی سخت
گشن خواہ وقد ہدمت الناقۃ بالکسر ہندم باندام
واندازہ وہو معرب -
ہذم - ہذم - بریدن - وبشتاب خوردن (صح فنا
ک ۲) سیف ہذم بالکسر تیغ بران ہذام کذالک
ہیذام بالیاء دلیر -
ہذرم - ہذرمۃ - بشتاب خواندن یقال ہذرم
وردہ وکذالک ہذرم فی الکلام -
ہرم - ہرم - بالتسکین گیاہے از شورہا ہرمۃ
یکے بپیر ہارم شترے کہ آن گیاہ خورد وابل ہوارم
ابن ہرمۃ شاعرے ہرم بالتحریک کلان سالی
(صح ک اف ۲) اہرام مثلہ منہ فہو ہرم وقوم ہرمی
ہرم ایضاً نام مردے ویقال ہم توبع ہرماً ای
نفسک وعقابک - ہرمان بالضم ہوش وعقل
یقال مالہ ہرمان - وفلان یتہادم خودرا خرف
وپیر نماید ہرمان بفتحتین بنائے بمصر یقال
ہی الہرمان والنسر فی السرطان - وترک اشارۃ تھم
ہرثم - ہرثمۃ - شیر ونام مردے -
ہرشم - ہرشم - بالکسر شد والمیم سنگ نرم وکوہ
نرم ہرشمۃ گوسپند شیرناک -
ہرم - ہرمۃ - سنا کچہ سینہ وسیسہ ہرم الضرع
بالکسر منہ یعنی بریدہاے شیر وق آن گیاہ بیست

تہزم شکستہ شدن یقال تہزم السقاء اذا یبس
شکستہ۔ ہزم ہزیمۃ شکستن لشکر را (ع ف اک ۲)
انہزام لازم منہ۔ ہزیمۃ چاہ۔ اہتزام آواز رفتار
اسپ۔ وگاہ بریدن گوسپند۔ ہزیم الرعد آواز
رعد ومنہ تہزم الرعد۔ غیث ہزم ک ۲ باران کہ
نہ ایستد۔ ہزام نوعے از لعب۔

ہشم۔ ہشم شکستن نان خشک (ع ف اک ۲)
یقال ہشم الثرید ومنہ سمی ہاشم بن عبد مناف
واسمہ عمرو۔ قال فیہ الشاعر (شعر) عمرو العلا ہشم
الثرید لقومہ ورجال مکۃ مسنتون عجاف۔ ہشیم
گیاہ خشک وریزہ۔ ہشیم رجل ہشیم است
ضعیف البدن۔ وتہشم علیہ ای تعطف۔ اہتشام
ہمہ شیر پستان دوشیدن۔ ہاشمۃ الشجۃ التی
تہشم العظم۔

ہصم۔ ہصم شکستن (ع ف اک ۲) ہیصم
شیر۔ ومرد دلیر قوی۔ ونوعے از سنگ املس۔

ہضم۔ ہضم شکستن طعام در معدہ۔ وچیزے
از حق کسے باز شکستن۔ انہضام شکستہ وماندن
از حق کسے۔ تہضم ستم کردن۔ وفتا وشدن وکم
آمدن از خصم۔ ہضیم مہتضم ای مظلوم۔ ہضیمۃ ستم
اہتضام دندان شیر افگندن ودیگرے برآوردن
شتر دوگوسپند۔ یقال اہتضمت الابل للاجذاع
... اذا ... اجتمعا۔ ... ام
... ہضام ... الانہضام ... گوارد کذا
... الاہضام ... الینا ... شکستہ ...

تارک تہیگاہ وکشیح مہضم۔ ہضم بالکسر زمین پست
اہضام ہضوم ج۔ یقال فی التحذیر الیسل
واہضام الوادی ای احذرہا۔ ہضم بالتحریک
پہلو باہم درآمدن (ع ک اف ۲) اہضم اسپ
تہیگاہ درآمدہ والانثی ہضماء۔ ورجل اہضم
بین الہضم۔ ویقال لم یسبق فی الحلبۃ اہضم قط۔
ہضم بالتحریک نوعے از طیب اہضام ج۔

ہقم۔ ہقم ک ۲ مرد سخت گرسنہ۔ ہقم لیتقتیبن ...
منہ (ع ک اف ۲) ہقم شال سخت مرد بسیار خوار
ودریا۔ ہیقم شتر مرغ دراز والمیم زائدۃ قاوا ...
دریا۔ وقاوا لقمہ بگلو بردن وفلان یہقم الطعام
اذا ابتلعہ لقما عظاما۔

ہکم۔ تہکمت البئر ای تہدمت۔ وتہکم علیہ اے
اشتد غضبہ۔ وتہکم بہ ای تہزا بہ۔ متہکم ای متکبر
وتہکمت تغنت وتزمت۔ تہکیم مستہ منہ۔

ہلم۔ ہلم بیا قولہ تعالیٰ ہلم الینا قال الخلیل اصلہ
لم من قولہم لم اللہ شعثہ ای جمعہ اراد لم نفسک الینا
ای اقرب وہا للتنبیہ وحذفت الفہا وجعلا اسما
واحدا یستوی فیہ الواحد والجمع والتانیث فی لغۃ
اہل الحجاز واہل نجد یصرفونہا فیقولون للاثنین
ہلما وللجمع ہلموا وللمرأۃ ہلمی وللنساء ہلممن والاول
افصح وقد یوصل باللام فیقال ہلم لک وہلم لکما الی
کذا کما قالوا ہیت لک۔ وہلمن یا رجل وہلمن بکسر المیم
یا امراۃ وہلمان للاثنین وہلمن للجمع وہلممنان
یا نسوۃ اذا دخلت علیہ النون الثقیلۃ۔ واذا قیل

لک ہلم الی کذا قلت الامر اہلم تشفقہ عند الالف والمار
کانک قلت الی ما اقم ولا اہلمہ اسے لا اعطیکہ
ویقال جاء بالہیل والہیلمان بضم اللام وفتحہا ای
بالمال الکثیر

ہلقم - ہلقام - بالکسر سطبر و دراز و شیر و نام مردے

ہمم ہمم - اندوہ ہموم ج - وگداختن بیماری تن را
یقال ہمنی المرض و قصد (عع فت اض ۲) یقال ہم شئ
بالشئ وقولہ تعالیٰ ولقد ہمت بہ وہم بہا - ویقال
لا ہمۃ لی بالفتح ولا ہمام ای لا اہم بذلک ولا افعلہ
وہو مبنی علی الکسر مثل قطام - اہمام بے آرام کردن کار
کسے را واندوہگین کردن یقال اہمک ما اہمک - تہمم
کار سخت اہتمام غمخوارگی کردن یقال اہتم لہ بامرہ -
انہمام گداختہ شدن قال الشاعر (ع) ینہم کین عنہ
کالبرد المنہم - ہاموم شتر گداختہ کوہان ہمۃ بالکسر
قصد دل یقال فلان بعید الہمۃ بالکسر والفتح ہمم
ج - ہمیم نرم رفتن (عع فت اک ۲) ہم بالکسر پیر فانی
ہمۃ گندہ پیر ہمام بالضم مرد بزرگ ہمت ہموم بالفتح چاہ
بسیار آب اذا قیل لنا ابقی عندکم شئ تقول ہمام
ای لم یبق شئ - ہامۃ خزندہ وگزندہ ویقال للدابۃ
ایضا نعم الہامۃ ہذا - ہمہمۃ باران نرم ہمہمۃ گردانیدن
آواز در سینہ حمار ہمہیم بکسر تین ہمہم فی صوتہ -
وہمت المرأۃ فی رأس الصبی در خواب کرد کودک را
باواز ویقال ذہبت انہمۃ الظلمۃ -

ہنم ہینمۃ - آواز نرم ہینمۃ مثال ہاتیۃ شبہ ابنیۃ
زنان کہ بوقت فسون دارند -

ہوم ہوم - تہوم سر فرود افگندن از خواب -

ہیم - ہامۃ - سر ہام ج - وجفدو ہامۃ القوم رئیسہم -
ہیم ہیمان سرگشتگی از عشق (عع فت ک ۲) ہائم سرگشتہ ہیمان
سرگشتہ ہیام بالضم تشنگی سخت - ونوعے از جنون
وعشق - ونوعے از بیماری ستور ہیوم شتر بیمار
ناقۃ ہیمار مونث ہیماء ایضا دشت بے آب
ہیام بالفتح ریگ روان ہیم بضمتین ج - ہیام
بالکسر شتران تشنہ ہیمان لغت مذکر ہیمی مونث
وقوم ہیم و ابل ہیم قولہ تعالیٰ فشاربون شرب الہیم
وہی الابل العطاش تہیم رفتار نیکو ہیماء بد
وبقصد قومے -

ہبرمۃ - بسیار خوردن وبسیار گفتن -

ہثرمۃ - بسیار گفتن -

ہجارم - کدرہم لغۃ فی اجدم وہو زجر للفرس عند
اقدامہ یقال اول من رکبہ ابن آدم القاتل حمل
علی اخیہ فزجر الفرس وقال ہج الدم مخفف -

ہجنمۃ - دلیری و اقدام -

ہدلمۃ - بزودی رفتار کردن -

الہرطمان - بالضم حب متوسط بین الشعیر والحنطۃ
نافع للاسہال والسعال -

ہسم شکستن لغۃ فی ہشم وبفتحتین داغ کنندگان
لغۃ فی الحسم ہوسم شہریست در پس طبرستان -

ہیدم کزبرج چادر پارۂ دوختہ ونیم سطبر جانی -

فصل الیاء

یتم یتیم - مرد بے پدر - وستور بے مادر - ویتم بہ

بے نظیر آیتام یتامی ج۔ یتم بالضم ویفتح مصدرہ (ع ک اف ۲) یتمت المرأۃ فہی موتم تیتیم داشد زن تیتیم یتیم گردانیدن ویقال فی سیرہ یتم بالتحریک ای ابطاء۔

یسمم۔ یاسمین۔ گلی است و ہو معرب وبعضہم یجریہ مجری الجمع تقول شممت وہذا یاسمون وقد جاء فی الشعر یاسم۔

یلملم۔ یلملم۔ میقات اہل الیمن لغۃ فی الملم۔

یمم۔ یمیمہ۔ ای قصدتہ تیمیم قصد کردن۔ وبخاک دست و روے مالیدن بہ نیت عبادت قولہ تعالیٰ فتیمموا صعیداً طیباً ای اقصدوا صعیداً۔ ویممتہ بالرمح ای توخیتہ وقصدتہ دون من سواہ۔ تیمیم یمم دادن نماز و عبادت را یمام کبوتر وحشی یمامۃ یکے۔ ونام کنیزکے کہ چشم او از مسیرہ روزہ راہ سوار را میدید ویقال ابصر من زرقاء الیمامۃ ویقال الیمامۃ بلاد واسمہا الجو فسمیت باسم ہذہ المرأۃ لکثرۃ ما اضیفت الیہا وقیل جو الیمامۃ والنسبۃ الی الیمامۃ یمامی۔ یمم دریا وقد یم الرجل فہو میموم

اذا طرح فی البحر۔

ینم۔ ینم۔ بالتحریک نوعے از نبات نیست یکے۔

یوم۔ یوم۔ روز ایام ج۔ واصلہ ایوام فادغم قال الاخفش فی قولہ تعالیٰ اسس علی التقوی من اول یوم ای من اول الایام کما تقول لقیت کل رجل ای کل الرجال۔ میاومۃ روز مزد کردن ویقال یوم ایوم کما یقال لیل الیل ولیلۃ لیلاء عبروا عن الشدۃ یام قبیلۂ از یمن۔ ونام پسر نوح علیہ السلام۔

یہم۔ قال ابن السکیت ایہمان سیل وسوختن ویقال السیل والجمل الصؤل الہائج یتعوذ منہما۔ یہماء دشت بے پایان ایہم مثلہ وایضاً مرد کر ودلیر۔ وکوہ بلند۔ ونام مردے یعنی جبلۃ بن الایہم آخر ملوک غسان۔

سیرہم بفتحتین دیہیست باصفہان وخویستن دیگر ذکرہ ابو تمام۔

ایلمۃ۔ جنبش وما سمعت لہ ایلمۃ ای صوتہ ووزنہ افعلۃ لا فیعلۃ ویلملم فی ل م م۔

باب النون

فصل الالف

ابن۔ ابنۃ۔ بالضم گرہ چوب ابن ج۔ ویقال ایضاً بینہم ابن ای عداوۃ۔ ویقال ابنہ یابنہ (ع ف اض ۲ وک ۲) ای اتہمہ۔ وفلان یوبن بکذا ای یذکر بقبیح۔ وفی ذکر مجلس رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا توبن فیہ الحرم ای لا تذکر۔ تابین

درپی چیزے شدن۔ وچشم داشتن۔ وبر مردہ گریستن و مرثیہ گفتن اَبان بالکسر والتشدید وقت وہنگام ابانان دو کوہ۔

اتن۔ اتان۔ مادہ خر وثلث آتن مثل عنق اتن ج بالحرکۃ والسکون ماتونا مثلہ۔ واستاتن الرجل ای اشتری اتانا۔ وفی المثل کان حمارا

فاستأتن ای صار اتانا و آبخور سر چاه - وصخرۂ بزرگ
أتن اتون بجاے مقیم بودن آتنام گام نزدیک
نہادن (عع ف اک ۲) اتون بالتشدید آتشدان
آہنین والعامۃ تخففہ اتانین ج - ویقال ہو مولد
اجن - آجن - آب مزہ برگشتہ اَجن اُجون مصدر
منہ (عع ف اض ۲ ک ۲) اجن بالتحریک کذلک
(عع ک اف ۲) اجِن لغت منہ - اِجانۃ بالکسر والتشدید
تلکان اجاجین ج - اجنۃ بالضم خسار لغۃ فی وجنۃ
وَاجن القصار الثوب ای دقہ -
احن - احنۃ - بالکسر کینہ احن ک اف ۲ ج -
وقد اَحِنتُ علیہ بالکسر مواحنۃ دشمنی کردن باہم
اذن - اذن - بالکسر دستوری (عع ک اف ۲)
یقال آذِن لہ ویقال ائذن لی علی الامیر و قول الشاعر
(شعر) قلت لبواب لدیہ دارہا + تئذن فانی حموہا
وجارہا - ای لتأذن بحذف اللام وکسر التاء علی
لغۃ من یقول نِعلم بالکسر دانستن ومنہ قولہ تعالیٰ
فاذنوا بحرب من اللہ ورسولہ - وأذِن لہ اذنا ای
استمع - اذان آگاہی دادن - اذان الصلوۃ بانگ
نماز اذین مثلہ وقد اَذّن اذانا - میذنۃ بالکسر جا
اذان آذین پذرفتار - وجاے کہ از ہر جہتے بانگ
نماز دروے شنودہ شود اُذن بالضم وبضمتین
گوش وہی مؤنثۃ آذان ج - ویقال اَذنتہ ای
ضربتُ اذنہ - رجل اذن بضمتین مرد سخن شنو
یستوی فیہ الواحد والجمع - اُذانی بالضم کلان گوش
نعجۃ اذنا و کبش آذن لغت منہ - تاذین گوشہ

ساختن نعل را - وگوش مالیدن کودک را - ودستوری
دادن کسے را بکارے آذن حاجب ایذان تاذین
آگاہانیدن یقال تأذن الامیر فی الناس اذا نادی
فیہم ویکون ذلک فی التہدد و قولہ تعالیٰ واذ تاذن
ربک ای اَعلم - اِذن بالکسر آنگاہ وہی حرف
مکافاۃ وجواب آن قدمتہا علی الفعل المستقبل
نصبت بہا لاغیر اذا قیل لک ازورک الیوم قلت
اِذن اکرمک وان اخرتہا الغیت وقلت اکرمک
اذن وان وسطتہا وجعلت الفعل بعدہا معتمدا علی
ماقبلہا الغیت ایضا کقولک انا اذن اکرمک وان
ادخلت علیہا حرف عطف کالواو والفاء فانت
بالخیار ان شئت الغیت وان شئت اعملت ان وقفت
علی اذن قلت اذا -
ارن - ارن - بالتحریک شادمانی ونشاط نمودن
(عع ک اف ۲) یقال آرن البعیر فہو اَرِنٌ - اران
بالکسر تابوت مردہ - وخانہ وحش اُرُن ج - میران
مثلہ مآرین ج - ارنۃ الحرباء بالضم جاے کہ ریشہ
از چوب کہ دراں جا بماند -
اربن - اُربون - اربان - بالضم فیہا لغۃ فی عربون
وعربان وہوان یسادم الرجل فی السلعۃ ثم یدفع
الی صاحبہا دینارا او درہما عربونا علی انہ ان اشتری
السلعۃ کان الدینار او الدرہم من الثمن وان لم یشتر
کان لصاحب السلعۃ یعنی بیعانہ وہو منہی عنہ
فی البیع والعامۃ تقول ربون -
اسن - اسون - مزہ وبوے گردانیدن آب

[illegible]

(عع ف اض ۲ وک ۲) اسن لغت منه مثل اجن
آسن کذلک (عع ک رف ۲) اسن الماء فهو آسن
واسن الرجل ایضا یعنی بوے بچاه گرفته مرد
تأسّن کذلک و درنگ کردن - و بهانه جستن پس
یقال منه تأسّن علیّ و خوی و روش پدر گرفتن پس
یقال تأسن اباه و هو علی آسان من ابیه است
علی شمائل و اخلاق منه واحدها اسن بفتحتین مثل
خلق و اخلاق - اُسن ایضا آثار و رسن آسان نیز
و باقی پیه درستور یقال سمنت ناقته علی اُسن
قدیم ای عن شحم -
افن - اَفَن - بالتحریک ضعیف رائے (عع کن فا)
اَفِن الرجل و اُفن فهو مأفون و افین و فی المثل
انّ الرقین تغطّی اَفن الافین - و افنه الله فهو
مأفون (عع ف اک ۲) چون مأفون تباه شده افن
بالفتح کمی متأفّن متنقص و همه شیر پستان را خوردن
و دوشیدن - و بیوقت و باوقت دوشیدن ستور را
(عع ف ا ک ۲) و کم شدن شیر ستور (عع ک ا ف ۲)
یقال افنت الناقة ای قل لبنها فهی افنة - و یقال
جاءنا علی افان ذلک بالکسر ای علی ابان ذلک -
اُفن - اُفنة - بالضم خانه از سنگ برآورده
افن ج -
امن - امان - امانة - زینهاری و بے بیمی
یقال منه قد امنت فانا آمن - ایمان گرویدن و بے بیم
گردانیدن مؤمن یکے از نامهاے خداے عزوجل
و امن کننده - و گرونده بخداے تعالیٰ واصل

آمن امن بهمزتین لیّنت الثانیة و منه المهیمن
و اصله مأامن لیّنت الثانیة و قلبت یاء و قلبت الاولیٰ
هاء - امن امنة ضد خوف و بے بیم شدن و منه
قوله تعالیٰ امنة نعاسا و قوله تعالیٰ اذ یغشیکم النعاس
امنة منه امنة بفتحتین و بالضم ایضا مثال همزة
آنکه بهر کس اعتماد کند و ائتمنه علی کذا اعتماد کردم
او را امین و اتّمنته کذلک - و قری قوله تعالیٰ
مالک لا تأمنا بین الادغام و الاظهار قال الاخفش
الادغام احسن - و یقال اؤتمن فلان مجهولا -
و یقال استأمن الیه ای دخل فی امانه و هذا البلد
الامین قال الاخفش یرید الامن و هو من الامن
امین امانت دار و اعتماد کرده بمعنی مامون امّان
بالضم و التشدید کذلک - امون بالفتح شتر استوار
آمین فی الدعاء اجابت کن و چنین باد و یقصر
مبنیا علی الفتح - تأمین آمین گفتن -
اَن - اَنین - ناله و نالیدن (عع ف اک ۲)
انان بالضم کذلک تأنان بالفتح کذلک - و یقال
ماله انّة و لا حانّة ای ناقة و شاة - و یقال لا افعله
ما انّ فی السماء نجم ای ما کان و قیل من و ما ان فی الفرات
قطرة ای و ما کانت - و لا افعله ما ان السماء سماء
ای ما کان - انّ و ان بالکسر و الفتح مشددتین
مشابهتا بدرستی و راستی و هما حرفان تنصبان
الاسم و ترفعان الخبر و المکسورة منهما یؤکد بها الخبر
و لها صدر الکلام و تجیء بعد القسم و القول - و المفتوحة
و ما بعدها فی تأویل المصدر و قد تجیء بمعنی لعل

كقوله تعالى وما يشعركم انها اذا جاءت لمن قرأ بالفتح
اي لعلها وفي قراءة أبي لعلها اذا جاءت - وتزاد
على المكسورة منها هاء ساكنة تسمى هاء السكوت
كما في قول قيس الرقيات (شعر) بكرت عليّ عواذلي
يلحينني والومهنه + ويقلن شيب قد علا + ك
وقد كبرت فقلت انّه - اي انه قد كان كما يقلن
قال ابو عبيدة وهذا اختصار من كلام العرب
يكتفى منه بالضمير لانه قد علم معناه وقال الاخفش
انه ههنا بمعنى نعم تاويلا لا وضعا في اللغة لذلك
والهاء للسكوت ومئنة تشبه ذلك وهي مفعلة
من ان المكسورة المشددة كما يقال مخلقة ومجدرة
قال ابن مسعود رضي الله تعالى عنه ان طول الصلوة
وقصر الخطبة مئنة من فقه الرجل معناه ان الذي
يقصر الخطبة ويطيل الصلوة فقيه اي يقال فيه
اذ سئل افقيه هو انه بهاء السكت اي نعم او انه فقيه
على التحقيق والهاء للضمير اختصار الجواب كما قال
ابو عبيدة - وتزاد على المفتوحة كاف التشبيه تقول
كانّه شمس وقد تخفف مع الكاف فلا تعمل شيئا كقوله
كأن ثدياه حقان ويروى ثدييه على الاعمال
والرفع اجود - وقد يخففان كلاهما واذا خففتا
فان شئت اعملت وان شئت لم تعمل - اما المكسورة
المخففة معناها اكثر في حرف الجزاء يوقع الثاني لاجل
وقوع الاول كقولك ان تأتني آتك وان جئتني
اكرمتك وتكون بمعنى ما في النفي مع الا بعدها
كقوله تعالى ان الكافرون الا في غرور وقد تكون

في جواب القسم تقول والله ان فعلت اي ما فعلت
وربما جمع بينهما للتأكيد قال (شعر) ما ان رأينا
ملكا اغار + اكثر منه قرة وقارا + وقد تكون زائدة
مع ما كقولك ما ان يقوم زيد اي ما يقوم زيد وقد تكون
مخففة من المشددة فهذا لا بد من ان تدخل اللام
في خبرها عوضا مما حذف من التشديد كقوله تعالى
ان كل نفس لما عليها حافظ وان زيد لاخوك
لان لا يلتبس بان التي بمعنى ما للنفي - واما المفتوحة
المخففة معناها قد تكون مع الفعل الماضي والمستقبل
في معنى مصدر فتنصب المستقبل تقول اعجبني ان قمت
اي قيامك الذي مضى واريد ان تقوم اي قيامك
وتكون مخففة عن المشددة فلا تعمل تقول بلغني
ان زيد خارج وقوله تعالى ونودوا ان تلكم الجنة
وتكون بمعنى اي كقوله تعالى وانطلق الملأ منهم
ان امشوا وتكون صلة للما كقوله تعالى فلما ان جاء البشير
وتكون زائدة كقوله تعالى وما لهم ان لا يعذبهم الله
اي وما لهم لا يعذبهم - وقد تزاد على المكسورة المشددة
ما فتصير للتعيين كقوله تعالى انما الصدقات للفقراء
وتوجب اثبات الحكم للمذكور ونفيه عما عداه - وقد تزاد ايضا
ياء المتكلم الواحد كقولك اني واني بالكسر والفتح فيهما وانني
كقولك انا وانا بالكسر والفتح فيهما فحذفت احدى النونين تخفيفا
لكثرة استعمالهم وكذلك كأني وكأنني بالفتح ولكني
ولكنني وكذلك لعلي ولعلني لان اللام قريبة من النون
انا مفتوحة مخففة معناها انت هو اسم مكني وهو للمتكلم
الواحد وانما بني على الفتح فرقا بينه وبين ان التي هي

ناصبة للمستقبل والالف الاخیرة انما هی لبیان الحرکة
فی الوقف فان توسطت سقطت کقول علی علیه السلام
آنَ الذی سمتنی امی حیدرة الّا فی لغة رویة
کقول الشاعر (ع) انا سیف العشیرة فاعرفونی -
وقد توصل بها تاء الخطاب فتصیران کالشیء الواحد
من غیر ان تکون مضافة الیه تقول انتَ بفتح التاء
للمذکر ومعناها تو وبکسرها للمؤنث وانتما للتثنیة
منهما وانتم للرجال وانتن للنساء وقد تدخل علیه
کاف التشبیه تقول انت کانا وانا کانت وقیل
لایتصل الکاف الا بالمظهر تقول انت کزید ولاتقول
انت کی الا ان الضمیر المنفصل عندهم کان بمنزلة
المظهر فلذلک حسن وفارق المتصل -

اون - آوُن - تن آسانی وآرام (ع ف ض)
رجل آئِن ای رافق وادع و رفتار آهسته ویقال
أُن علی نفسک ای أرفق فی السیر ویک گوشه
خرجینه یقال خرج ذو اُونین وهما کالعِدلین
ویقال بیننا وبین مکة ثلث لیال اونُن اسے
روافه وعشر لیال آئنات ای وادعات - تاوین
علف و آب خوردن و شکم در آگندن خر اوان
هنگام آونة ج - مثل زمان وازمنة ویقال فلان
یفعل ذلک آونة اذا کان یصنع ذلک مرارا ویدعه
مرارا - ایوان اوان بالکسر فیها صفة بزرگ
ومنه ایوان کسری آوُن بالضم جمع اِوان مثل
خوان وخون وایوانات جمع ایوان - اواوین
کذلک مثل دیوان ودواوین واصله اِوّان

فابدل من احدی الواوین یاء -

اهن - آهان - تنه درخت بریده شاخ ها
وبالاے وے -

این - آیَن - ماندگی لایبنی منه فعل وبارد ویقال
آن اینک وآن آنک ای حان حینک (ع ف
ک ۲) وآن لک ان تفعل کذا ای حان لک مثل
انی لک وهو مقلوب منه - این کجا وهو سؤال
عن مکان مبنی علی الفتح اذا قلت این زید فانما
تسأل عن مکانه - اَیّان کی وهو سؤال عن زمان
مثل متی ومعناه ای حین قوله تعالی ایّان مرسها
وبکسر الهمزة لغة سلیم وبه قرأ السلمی قوله تعالی ایّان
یبعثون - الآن اکنون وهو اسم للوقت الذی
انت فیه وهو معرفة ولم تدخل علیها الالف واللام
للتعریف لانه لیس له مایشرکه وربما فتحوا اللام
وحذفوا الهمزتین -

اُثَین - کامیر استوار بن اُثال بالفتح ابن نعیم تابعی
اُشنة من طلح بالضم درختان موزانبوه وبمعنی پیچان
اُشن ج وجمعوا الوُشن بالضم وثنا بضمتین ثم همزوا
فقالوا اُشن وقرأ جماعة ان یدعون من دونه
الا اُثنا -

اَخنی - کعاجنی جامه ابیت مخطط وکتان بلابه
آخنیة کسان ها -

موُدن - بالضم وفتح الدال کوتاه لغة فی المؤدن
آذریون - نوعے ست از ریاحین معروف معرب
-هره اصفر فی وسطه خمل اسود حار رطب والفرس

تعطلہ بالنظر الیہ وتنشرہ فی المنزل ولیس بطیب الرائحۃ
اشنۃ - بالضم والتشدید آن چیزیست مانند رگ خوشبو
کہ بر درخت بلوط وصنوبر وجز آن مے پیچد اُشنی
بالضم کحسنی دہیست بصعید مصر وہی غیر اسنی
اشفونۃ بالضم قلعہ ایست باندلس اُشنان بالضم
والکسر دوائیست معروف نافع للجرب والحکۃ جلاء
منق مدر للطمث مسقط للاجنۃ وینسب الی بیعہ
المحدثون وتاشن غسل بیدہ بہ -
اَحیَیان - لغۃ فی الاَضیلان یقال لقیتہ اصیلانا
یعنی با او در اندک آخر روز ملاقات کردم -
اظان - بالکسر والظاء المعجمۃ موضعے -
اکنۃ - بالضم وکنۃ واکینۃ کجہینۃ ابن زید التیمی التابعی
الیمن - کامیر دہیست بمرو -

فصل الباء

بثن - بثنۃ - بالفتح زمین نرم بثینۃ تصغیرہا
وہیست بہا بثنیۃ گندم منسوب بموضعے در شام
وہر گندمے کہ در زمین نرم روید خلاف الجبلیۃ -
بحن - بحنۃ - بالفتح نام زنے بحونۃ مثال قسورۃ
مشک فراخ واو زائدہ بحونٌ کالان شکم -
بدن - بدن - بالتحریک تن قولہ تعالیٰ فالیوم
ننجیک ببدنک قالوا بجسد لا روح فیہ وقال الاخفش
قول من قال بدرعک لیس بشئ - رجل بادن ای
مسن وبجیل - بدن مثلہ وزرہ کوتاہ بدنۃ شتر
وگاو قربانی کہ بمکہ قربان کنند بدن بالضم ج
ایضاً فربہی وگوشت آگندگی مثل عسر وعسر ایضاً

ف اض ۲) بدانۃ کذلک (ع بضمہا) بادن
لغت منہ وامرأۃ بادن وبدین ایضاً - وبدّن
ای اسن وفی الحدیث انی قد بدنت فلا تبادرونی
بالرکوع والسجود - بادنۃ نام زنے -
بدن - بذقی - نوعے از خرما بذینۃ خنور سفیان
بذین موضعے در ریگ -
برثن - براثن - بال وچنگال - ودد - ومرغان
شکاری برثن بضمتین یکے وایضاً حیی از بنی اسد
برذن - برذون - بالکسر وفتح الذال ستور
ونوعے از اسپان برذونۃ مؤنث منہ -
برزن - برزین - کوزۂ از پوست طلع -
برہن - برہان - بالضم حجت وبرہن علیہ
ای اقام الحجۃ -
بزن - بزیون - بالضم دیباہ -
بسن - حسن بسن - اتباع بیسان موضعے
در نواحی شام -
بطن - بطن - شکم خلاف ظہر وگروہ کمتر از قبیلہ
وزمین مغاک - وجانب درازی پر بطنان بالضم
ج - وبطنان الجنۃ وسطہا وبر شکم زدن (ع ف
ض ۲) بطنہ وبطن لہ ودرون وادی درآمدن
واز درون کار شناختن یقال بطنت الامر اے
عرفت باطنہ ودرونی وخاصۂ کسے شدن یقال
بطنت بہ ای صرت من خواصہ - الباطن نامے
از نامہاے خداے عز وجل - ونہان ویقال
بطن الرجل مجہولا فہو مبطون شکم درد مند

بطن بفتحتین کلان شکم شدن (ع ک ا ف ۲)
بطان بالکسر تنگ ستور و فی المثل التقت حلقتا
البطان یقال اذا اشتد الامر و ضاق - البطان
تنگ برکشیدن ستور را - و در روفی و خاصه
کردن کسے را - و شمشیر بر کش گرفتن - و جامه
استر کردن تبطین مثله بطانة استر جز خلاف
ظهارة و دوست در روفی و خاصه - ابطن رگ
بازوے اسپ - بطنة بالکسر سیری و پری شکم از
طعام یقال لیس للبطنة خیر من خمصة تتبعها - بطن
ک ۲ شکم پرست - مبطان بسیار خوار - و کلان شکم
مبطن باریک شکم - بطین بزرگ شکم - و دو یقال
شأو بطین ای بعید - بطین دو ستاره از منازل
قمر - بطن المسیل ج بطنان ، و بطنان و استبطن
تبطن کسے را در رسیدن و گفتن و تبطنت الکلاء
چو گشت فیه - و اشتملت الناقة عشرة است بطنا
عشر مرات -

بلسن - بلسن (ر ۲) بفتحتین سپید مانند عدس -
بلهن - یقال هو فی بلهنیة من العیش اے
فی سعة و رفاهیة -

بنن - بنة بوے خوش و ناخوش بنان ج -
و ابن و بن بالمکان اے اقام به و تبسن فیه
بنانة سر انگشت بنان ج - یقال بنان مخضب
بلا ہا لان کل جمع لیس بینه و بین واحده الا الہا
فانه یوحد و یذکر - بنانة بالضم نام زنے ثابت البنانی
منسوب الیها -

بون - بوانة - بالضم نام جاے بوان بحذف الهاء
مثله شعیب بوان بالفتح والتشدید موضعے در فارس
بوان بالکسر ستون خیمه بون ج - بان نوعے
از درخت بانة یکے -

بہن - بہنانة - زن خوش بوے خوش نفس
بہان نام زنے مثل قطام -

بہکن - بہکن - تازہ و تر و ریا قالوا بہکل امرأة
بہکنة اے غضة -

بین - بین - جدائی و پیوستن و ہو من الاضداد
(ع ف ر ک ۲) بینونة کذلک و قریٔ قوله تعالی
لقد تقطع بینکم بالرفع والنصب فالرفع علی الفعل
ای تقطع وصلکم والنصب علی الحذف ای ما بینکم
بون فضل و فزونی یقال بانه بینه و بیونه و بینهما
بین بعید و بون بعید والواو افصح فاما فی البعد
فیقال ان بینهما لبینا لا غیر - بیان سخن پیدا و
کشاده گفتن - و فصاحت و فی الحدیث ان
من البیان لسحرا و یقال فلان ابین من فلان
اے افصح منه واوضح کلاما - ابین ایضا نام مرد
کہ عدن منسوب باوست یقال عدن ابین -
و یقال بان الشئ بیانا ای اتضح فهو بین پیدا
ابینا ج مثل ہین و اہینا ء - و کذلک ابان الشئ
فهو مبین - ابانة پیدا و کشاده کردن و شدن
متعدی لازم و جدا کردن یقال ضربه فابان رأسه
ان جسده اے فصله فهو مبین و ذالک مبان -
تبیین ایضا نام آب و استبان الشئ اے ظهر

بیان

وتبيّن مثله - واستبنته انا عرفته وتبيّنته انا كذلك -
وبيّنته اي اظهرته وهو ايضا لازم متعد - تبيين پيدا
شدن وكردن وفي المثل قد بيّن الصبح لذي
عينين اي تبيّن - تبيان بالكسر مصدر فيه وهو شاذ
لان المصادر انما تجيء على تفعال بفتح التاء وشل تذكار
وتكرار وتطواف ولم يجئ بالكسر الا حرفان
وهما تبيان وتلقاء - مباينة جدا شدن از هم - تباين
جدا شدن از يكديگر - بائن آنكه از چپ در آيد در دوشيدن
شتر ومعلّى آنكه از سوى راست در آيد وتطليقة بائنة وهي
فاعلة بمعنى مفعولة - بائنة ايضا كمانى كه دور باشد
... باشد بائن كذلك وچاه مع فراخ
بيون بالفتح كذلك - غراب البين زاغ پيسه
بين ميان يقال جلست بين القوم كما يقال
وسط القوم وهو ظرف - وتقول بيّنه بعيدات
بين اذا اتيته بعد حين ثم امسكت عنه ثم اتيته -
وهذا بين بين اي بين الجيد والردي وهما اسما
جعلا اسما واحدا وبنيا على الفتح والهمزة المخففة
تسمى همزة بين بين - وبينا فعلى من البين
اشبعت الفتحة فصارت الفا يقال بينا نحن نرقبه
اتانا اي بين اوقات رقبتنا اياه والجمل مما يضاف
اليها اسماء الزمان كقولك اتيتك زمن الحجاج امير
ثم حذفت المضاف اليه هو اوقات وولي الظرف
الذي هو بين الجملة التي اقيمت مقام المضاف اليها
كقوله تعالى واسأل القرية - وكان الاصمعي يخفض
ما بعد بينا اذا صلح في موضعه بين وينشد قول ابي ذؤيب

(شعر) بينا تعنّقه الكماة وروغه يوما اتيح له جريء
سلفع - وغيره يرفع ما بعد بينا وبينما على الابتداء والخبر
وقد زيدت عليه ما يقال بينما نحن فيه ومعناهما واحد
بين بالكسر پاره از زمين مقدار مد بصر بيون ج -
وكرانه -

تباينت الطريق والاثر بمعنى تبيّنتها يعني ديد
راه ونشان قدم شدن -
بأوته - فروتني نمودن واقرار كردن وشناختن
وباذان الفارسي من الابناء اسلم في حيوة
رسول الله صلعم
البيتي - هو محمد بن بشر بن بكر البيتي محدث -
بتان - بالضم وبيت از مضافات طريثيث
منها ابو الفضل البتاني الفقيه الزاهد وبالكسر او
بالفتح والتشديد هي است بحران منها احمد بن جابر
المنجم ومحمد بن المنا بن البتاني بكسر التاء وشد النون
ليس باسماع -
بخشته - ديو كار درنگ كردن يقال تخثن في الامر
استراخى فيه -
بحن - مردم دراز بالا ... نام
ات وبحن ... نام ... ان الاف...
واخت النافة ... الطالب ...
بحدن - ... نام ...
بهاشن - ... ...
شهرى يا قبيلة -
برطلة - نوعيست از بازى ... شكله -

بستان - بالضم معرب بوستان بساتین وبساتون
ج - ویوسف بن عبدالخالق البستانی محدث و
بستان بن عامر قرب مکة مجتمع النخلتین الیمانیة والشامیة
وبستان ابراہیم بپاوا (?) اسد وبستان المناة بدار حفلا (?)
من بغداد -

باشان - ودہیست بہرات -

باشتان - ودہیست بنیشاپور - وابن البشتنی
ہشام بن محمد من قریة بقرطبة -

بصان - بالضم او بالشد شہر من الآخر بصانات
وابصنة ج - بصنی بفتحتین مشددة النون دہیست
منہا السند البصنیة -

رملة بعکنة - ریگ دشوار گذار -

بغدان - لغة ثالثة فی بغداد وتبغدن دخل
فی البغداد -

ابقان - بسیار خیر شدن یقال ابقن الرجل ای
اخصب جنابہ واحمد بن بقنة محرکة بشد النون وبچہ (?)
الصالحین من بنی محمود بالاندلس -

مبکونة - زن خوار -

بلان - گرمابہ وذکر بـ ل ل -

بلنبرة - بالضم وفتح الفاء دہیست بمصر
بلخشتہ - بالضم وکسر الشاف دہیست بمصر منہا
علامة الدنیا ابو حیا محمد بن سلمان -

بہمن - گیاہیست دو نوع سپید و سرخ و ازینجا (?)
بہ خواہی و ابیض و تفلیح مخفی نافع الخفقان البارد
مقوی القلب بہ دو بابی و بہمن نام شخصے و بہمن ماه
نام ماه یازدهم ہست از ماہ ہائے فارس -

فصل التاء

تبن - تبن - بالکسر کاه تبنة یکے برگ کاه تبن
ایضا قدح بزرگ اندازه دہ بست کس انگاه صحن نزدیک
بوسے انگاه عس اندازه سہ یا چہار تن انگاه قدح
اندازه دو تن - انگاه قعب یک مرد و انگاه غمر
فروتر از ان تبن بالفتح کاه دادن ستور را (ع
ف ک ۳) تبانة زیرکی (ع ک ا ف ۴) فہو تبن لغت
منہ - ای فطن وتبن النظر فی الامور تبیین بزه کاری (?)
و باریک بینی کردن و فی حدیث سالم بن عبداللہ
کنا نقول فی الحامل المتوفی عنہا زوجہا انہ ینفق من
جمیع المال حتی تبنتم ما تبنتم اے ادققتم النظر فقلتم
غیر ذلک - تبان کاه فروش تبان بالضم عورت
پوش کشتی بانان -

تقن - اتقان - استوار کردن کار رجل تقن
بالکسر اے حاذق - ابن تقن نام مردے تیرانداز
یقال ہو ارمی من ابن تقن - تقن ایضا طبع اصل
یقال الفصاحة من تقنة ای من سوسہ وطبعہ -

تلن - تلنة بفتحتین وفتح الاول حاجت و درنگ
یقال لی قبلک تلنة ای حاجة وفیہم تلنة ای لبث -
وتالان بمعنی الآن -

تن - تن - بالکسر حریف یقال فلان تن فلان
وہما تنان ای حتنان وحریفان - واتن المرض
الصبی ای قصعہ یعنی کلان نیشتو ونیتن کہ تین اژدہا
وجائے در آسمان -

یبرین تبرین - انجائیست یکی قوله تعالی والتین والزیتون قال ابن عباس بقینکم ونیتوکم شا- ویقال هما جبلان بالشام -

تنادرن - بیایاتہ جستن وفریب دادن تنادن شمالہ قد تنادرن بجاره من هنا مرة ومن هنا مرة -

ترن - نام موضعیست ونسبت ترنی بالضم والفتح کنیزک فحشی وابن ترنی بالضم فحشی بچه وبچگان یکدیگر ترنی من بنیت اذا ادیم النظر الیها -

تفن - بالفتح چرک -

تاکرنی بفتحتین وتشدید النون قصبه ایست به اندلس -

تیلن - بالضم جمع کیوان بچه باری کنند شهریست بخراسان نزدیک فائن منه اسمعیل ابی سعد واحمد بن محمد بن احمد تونه بالضم جزیره ایست نزدیک دمیاط واینک تا آبیست منها عمر بن احمد ومحمد بن علی وسالم بن عبدالله وعبد المؤمن بن خلف

تنادن تنادرن یعنی جیانستن وهو یتنادن للصید اذا جاء مرة عن یمینه ومرة عن شماله واتون الحمام گلخن گرمابه ای آتشدان -

تهن - خوابید (ع ک ا ف ۲) تهن کلفت لغة

فصل الثاء

ثبن - ثبن - ثبان - در نوشتن عطف جامه ودوختن (ع ف ا ک ۲) ثبان بالکسر ان تعطف ذیل قمیصک فتجعل فیه شیا تقول ثبنت الشی اذا جاءته فیه وحالته بین یدیک تثبن ایضا دامن بچیزی پیچیدن -

ثتن - ثتن بفتحتین گنده شدن گوشت وبن ماست دندان وبوی گرفتن آن (ع ف ا ک ۲) -

ثخن - ثخانه - سطبر شدن (ع بضما) ثخین لغة منه - رجل ثخین مرد باسلاح اثخان سست کردن جراحت کسی را - وبسیار کشتن قوله تعالی حتی یثخن فی الارض -

ثدن - ثدن اللحم - تغیرت رائحته - ثدن کسه شدن مرد بسیار گوشت -

ثفن - ثفنة - ف ا ک ۲ آنچه بر زمین رسد از شتر چون تخپه چون زانوها وسینه وجز آن ثفنات ج - ذو الثفنات نام یکیست از خوارج شافته هم ازو نشستن ویاری کردن ثفن المزادة گرد اگرد سفره وتوشه دان ثفن زدن شتر کسی را به ثفنات (ع ف ا ک ۲) ثفن بالتحریک شوخ بستن دستها (ع ف ا ک ۲) اثفان متعدیه -

ثکن - ثکنة - بالضم گروهی از کبوتران ثکن ج ثکن بفتحتین گروهی -

ثمن - ثمانیة رجال هشت مرد وثمانی نسوة هشت زن وثمانی بایہ کما تقول قاضی عبدالله وتسقط الیاء مع التنوین عند الرفع والجر وتثبت عند النصب لانه لیس بجمع فیجری مجری جوارٍ فی ترک الصرف وما جاء فی الشعر غیر مصروف فهو

علی القوم اذ جمع [illegible] ثامنهم حذف الالف
وان شئت حذفت الیاء فقلت [illegible] وقلت الا
[illegible] واثبت فیها الیاء والتشدید الاول احسن ـ
ثمن بالضم هشت یک ثمن بالکسر تشنگی هشت روز
ثمن ثمن بالفتح هشت یک گرفتن (ع ف ا ض)
یقال ثمنت القوم اخذت ثمن اموالهم وهشتم قوم
شدن (ع ف ک ۲) ایشان هشت بودند و شدن
و خداوند شتران ثمن شدن یعنی آنکه در هشت روز
یکبار نوبت آب یابند ـ وبها کردن متاع را ایضا
اثمن الرجل متاعه واثمن له ثمن بفتحتین بها
ثمنین هشت ثمانون ثمانین هشتاد وفی [illegible]
هو احمق من صاحب ضان ثمانین وذلک
ان اعرابیا بشر کسری ببشری سر بها فقال اسئلنی
ما شئت فقال اسألک ضانا ثمانین ثمین
هشت یک ـ وگران قیمت نام جائے ثمنت
بالکسر قوم ـ
ثفن [illegible] ـ بالضم پیاسه ستاره که پشت می
پاشند [illegible] بانشن ج ـ و میان [illegible] وزار
ثفن بالکسر [illegible] ـ

التثاون والتثاون والتثاون [illegible] ـ

ثجن ـ بالفتح بفتحتین راه در زمین درشت
سنگستان ـ

ثرن ـ دوست و همسایه خود را رنجانید
(ع ک ا ف ۲) ـ
[illegible] ـ گرد خشک که زیر [illegible] [illegible]

اثمانته ثانون [illegible] قریب داون
تثاون للصید اذا خادعه جاءه مرة عن یمینه
ومرة عن شماله ـ
الثبین ـ بالکسر مستخرج الدرة من البحر
شتپه اللؤلؤ ـ

فصل الجیم

جبن ـ جبن ـ بالضم پنیر جبنة اخص منه و
بضمتین بتشدید النون وضم الباء والیا ـ وبددلی
وترسندگی جبان بالفتح بددل وقد جبن الرجل
فهو جبان (ع ف ا ض ۲) وجبن بالضم ایضا
[illegible] وامرأة جبان ایضا [illegible] لو احمان [illegible]
[illegible] وجده جبانا ـ وجبنه [illegible] الی الجبن
وفی الحدیث الولد [illegible] [illegible] ان [illegible]
[illegible] [illegible]
وجینان [illegible] [illegible]
جحن جحن [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
نام [illegible] ـ
جدن ـ [illegible] [illegible]
جرن ـ جرون ـ بالضم نرم شدن وعادت
کردن ستور بکار (ع ف ا ض ۲) وسوده
شدن جامه [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

جا سے خرا خشک کردن جران البعیر بالکسر پیش گردن شتر از مذبح تا منحر جرن بضمتین ج جران العود لقب شاعرے جریان لغة فی الجریال یعنی خمر جیرون بالفتح دروازهٔ از دمشق۔

جشن۔ جوشن۔ بالفتح سینہ و زرہ۔ و نام مردے و میانۂ شب و اول شب یقال جوشن من اللیل اسے صدر ہ۔

جعشن۔ جعشن بکسرتین نیخ صلیبان۔ و نام خواہر فرزدق۔

جفن۔ جفن۔ پلک چشم۔ و نیام تیغ۔ و نام جائے و زغا کہاسے تاک انگور جفنة یکے از وے۔ و پنجہا کاسہ بزرگ جفان بالکسر جفنات بفتحات ج۔ وایضاً قبیلهٔ از یمن و یقال عند جفینة الخبر الیقین بالفاء قال ابن السکیت ہو اسم خمار و لا تقل جہینة بالہاء قال ابو عبیدة فی کتاب الامثال ہذا قول الاصمعی واما قول ہشام بن الکلبی انہ جہینة بالہاء وکان من حدیثہ ان حصین بن عمرو بن معاویة بن عمرو بن کلاب خرج ومعہ رجل من جہینة یقال لہ الاخنس فنزلا منزلا فقام الجہنی الی الکلابی فقتلہ واخذ مالہ وکانت عمتہ صخرة بنت معاویة تبکیہ فی المواسم وتسائلہ فقال الاخنس (شعر) تسائل عن حصین کل رکب۔ وعند جہینة الخبر الیقین۔ قال وکان ابن الکلبی بہذا النوع من العلم اکبر من الاصمعی۔

جمن۔ جمانة۔ غوزهٔ نقره جمان ج۔

جنن۔ جنون۔ پوشیدن (ع ف اض ۲) یقال جن علیہ اللیل وجنہ واجنہ بمعنی جن بالکسر پری وہو خلاف الانس الواحد منہ جنی بکسرتین وجن الرجل جنوناً دیوانہ شد واجنہ اللہ فہو مجنون ولا تقل مجن۔ وما اجنہ فی المجنون شاذ لا یقاس علیہ لانہ لا یقال فی المضروب ما اضربہ۔ نخلة مجنونة ای طویلة۔ وجن النبت جنوناً ای طال والتف وخرج زہرہ۔ وجن الذباب ای کثر صوتہ لیستعمل کلہا مجہولا۔ ویقال کان ذالک فی جن شبابہ ای فی اول شبابہ۔ ویقال افعل الامر بجنة ای بحدثانہ۔ اجنان دفن کردن مردہ را یقال اجننت المیت ای واریتہ وجنتہ کذالک وپنہان داشتن چیزے را در دل۔ وکودک افگندن زن جنین بالفتح کودک در شکم۔ ومردہ در گور اجنة ج۔ جنن بفتحتین گور جنن بضمتین مقصورہ جنون۔ جنة بالضم سپر و پردہ جنن ض اف ۲ ج۔ یقال استجن بجنة ای استتر بسترة۔ مجن بالکسر سپر مجان بالفتح ج۔ جنة بالفتح بہشت وبستان جنان بالکسر جنات ج۔ وجنان الناس بالفتح دہماؤہم یعنی جماعهٔ مردم وجنات عدن ای اقامة۔ جنان بالفتح دل ویقال ما علی جنان ای ثوب یواریني۔ وجنان اللیل تاریک شدن شب جنة بالکسر پریان قولہ تعالی من الجنة والناس و دیوانگی قولہ تعالی ام بہ جنة فالاسم والمصدر علی صورة واحدة۔ جان پدر پریان جنان بالکسر ج۔ و مار سپید

تجنّن علیه وتجانن اے اری من نفسه انه مجنون۔ مَجَنّة بالفتح جاے پریان۔ ودیوانگی۔ ونام جاے نزدیک مکه۔ وجاے نهان شدن اجتنان پوشیده شدن استجنان استطراب۔ وقولهم اجنّک کذا ای من اجل انک فحذفوا اللام والالف اختصارا ونقلوا کسرة اللام الی الجیم جنّاجن استخوانهاے سینه واحدها جِنجِن وجِنجِنة بکسرتین فیهما وقد یفتح مَنجنون بالفتح دولاب منجنین کذلک۔

جون۔ جَوْن۔ سپید۔ ونام اسپے۔ وسیاه وهو من الاضداد جُون بالضم ج۔ مثل رجل قتم بالفتح وقوم قتم بالضم۔ جَون ایضا سخت سیاه از شتر واسپ جُونة بالضم سیاهی مثال غبسة وورده۔ جُونة العطار طبلۀ عطار جُون ج۔ جُوَن بتحریک الواو ج۔ وربما همزوا۔ ویقال لا افعله حتی تبیض جونة القار ای سواده جُونیّ نوعے از سنگ خوار جونة بالفتح چشمۀ آفتاب۔ وخم قار اندود۔

جهن۔ جهینة قبیله۔

جُونة۔ بالضم طبله پوست پیچیده مرعطاران را که دران خوشبوئی بانهند جون بکسر وفتح الواو جمع ویلین قاله ابن قرقول۔

جِنّینة بفتحتین مشددة النون زن بدجماع۔

جاذن۔ بالکسر سنه وبیخ درخت جوذنة مولاة ابی الطفیل یا ذی بونة جوذان او ابن جوذان صحابی۔

اجرعن۔ قلب ارجعن بمعناه۔

جازان۔ واد نیست دریمن وحطب جزن ای جزل یعنی هیزم خشک وستبر اجزان ج۔

جسنة۔ بالضم پائیست کردکه دو نیز باپنبه دارد جسان کربان دفت زنندگان واجسان ج اسے حطب۔

جهن۔ ترنجیدگی وسستی وفروهشتگی پوست وتن فعله غیر مستعمل ومنه اشتقاق جهونة مرد کوتاه فربه واجهن تعلیج لحمه واشتد۔

جهاشن۔ قبیله است دریمن۔

جهان۔ حکایت صوت باب ذی مصراعین یرد احدهما فیقول جهان ویرد الآخر فیقول بلق۔

جهلکن وجلجان بکسرهما مرد تنگ دل بخیل۔

جمهان۔ کشمان محدث من التابعین۔

جیان۔ کشداد شهریست باندلس منه ابن اکما والبوجیان اما العربیة وقد نسب الثانی اسے جد ابیه حیان بالمهملة وهیست باصفهان منها طلحة بن الاعلم الحنفی وموسی بن محمد بن جیان ومحمد بن خلف بن جیان محدثان۔

فصل الحاء

حبن۔ حبن بفتحتین مرض تشنگی (ع کرافا) احبن حبنا لغت منه یعنی استسقا گرفته وبه حَبَن ای استسقاء۔ حبن حبنة بالکسر وام حبین جانورکے ویقال لها حُبینة وهی معرفة مثل ابن عرس واسامة الا انه تعریف جنس وربما ادخل علیه الالف واللام ثم لا یکون بحذف الالف واللام نکرة وهو شاذ۔

حبن

حتن حتن - بالفتح والکسر قرین - وحریف
ویقال هما حتنان ای سیتیان اذا تساویا فی الرمی
او غیر ذلک - وتحاتنوا ای تساووا - وکل اثنین
لایتخالفان فهما متحاتنان - ووقعت النبل حتنی
ای متساویة - وحتن الفرای اشتد - یوم حاتن ای
مستو داله واخره فی الحر - والمحتتن المستوی الذی
لایخالف بعضه بعضا - وحتنان بامد -

حجن - حجن - بفتحتین کژی یقال صقر احجن
المخالب ای معوجها - محجن بالکسر چوگان ومانند آن
والکس یقال حجنت الشیٔ احجنه واحتجنته ای جذبته
بالمحجن - حجنة المغزل بالضم کژی سر دوک پشم و
اجحن الثمام اذا خرجت حجنته وهی خوصه حجون بالفتح
کوہے بمکہ وہی مقبرة وو ورت -

حذن - حذنة - بفتحتین وتشدید النون گوش
وهما حذنتان -

حرن - حرون - بالفتح توسن - ونام اسپے
ولقب مردے وبالضم توسنی کردن (ع ف ض ۲)
حران بالکسر توسنی وتوسن شدن (ع بغمہا)
مجارین زنبورکہ برانگبین چفسیدہ باشد ویقال
حرن فی البیع اذا لم یزد ولم ینقص - حران بالفتح
والتشدید نام شہرے والنسبة الیہ حرنانی
علی غیر قیاس -

حرذن - حرذون - مثال برذون سوسمار
حزن - حزن - بالضم حزن بفتحتین اندوہ
خلاف السرور (ع ک ف ن ۲) حزن حزین نعمان
حزنہ واحزنہ اندوہگین کرد فهو محزون - حزن
زمین درشت - وشہرہاے عرب - وحیی از غسان
احزن وتحزن بمعنی - حزونة بالضم درشتی بعیر حزنی
یرعی فی الحزن من الارض - حزنة بالضم کوہ درشت
حزن ج - حزون بالفتح گوسپند بدخو حزانة بالضم
عیال مرد کہ بجہت ایشان اندوہ خورد ویقال
فلان یقرأ بالتحزین اذا ارق صوتہ -

حسن - حسن - بالضم خوبی ونیکوئی نقیض قبح
محاسن ج علی غیر قیاس وقد حسن الشیٔ وان شئت
خففت الضمة فقلت حسن الشیٔ ولایجوزان ینقل
الضمة الی الحاء لانہ خبر وانما یجوز النقل اذا کان
بمعنی المدح او الذم - ورجل حسن بسن اتباع
وامرأة حسنة وحسناء ولایقال رجل احسن لانہ
اسم انث من غیر تذکیر کما یقال غلام امرد ولایقال
جاریة مرداء فهو یذکر من غیر تانیث - حاسن ماہ
تحسین آراستن ونیکو کردن - وبہ نکوئی نسبت
کردن - احسان نکوئی کردن یقال احسن الیہ
قولہ تعالی واحسن کما احسن اللہ الیک واحسن
کقولہ تعالی وقد احسن بی - وہو یحسن الشیٔ ای
یعلمہ - استحسان نیکو شمردن ونیکو داشتن حسنة
نیکی خلاف سیئة - محاسن خلاف المساوی حسنی
خلاف سوأی حسان بالضم والتشدید احسن
من الحسن حسانة مؤنث - ویقال انی احاسن
باب الناس وهذا طعام محسنة للجسم بالفتح حسان
بالفتح نام مادح حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

فان جعلته فعالا من الحسن اجريته وان جعلته
فعلان من الحس لم تجره وتصغير فعال منه
حسيسين وفعلان منه حسيسان حسن حسين
پسران فاطمه زهرا عليهم السلام ونام دو ريگ توده
وقال المبرد هما جبلان وذكر الكلبي انهما
فی طی بطنين۔

حشن۔ حشنة۔ بالكسر كينه وحشن السقاء اى اتسخ
حصن۔ حصن۔ بالكسر جاى حصون ج۔
يقال حصن حصين حصانة استوارى و استوار
شدن (ع بضمها) تحصين گرداگرد شهر ديوار بر آوردن
تحصن در حصن شدن احصان زن خواستن
مرد فهو محصن بفتح الصاد وهو احد ما جاء على افعل
فهو مفعل بالفتح۔ واحصنت المرأة اے عفت
واحصنها زوجها فهی محصنة بالفتح والكسر فعلى متعدية
محصنة بالفتح لا غير۔ وقرئ قوله تعالى فاذا احصن
مجهولا اى زوجن۔ حصن بالضم پارسائى زن
(ع بضمها) فهی حاصن وحصان بالفتح وحصناء
ايضا بينة الحصانة۔ وفرس حصان بالكسر بينة
التحصين والتحصن۔ حصنان شهرے حصنى
منسوب اليه منسب العراقى الى البحرين قال
اليزيدى سألنى والكسائى المهدى عن النسبة
الى البحرين والى حصنين لم قالوا حصنى وبحرانى
فقال الكسائى كرهوا اجتماع النونين فى حصنانى
وقلت انا كرهوا ان يشتبه النسبة الى البحر فلم
يقولوا بحرى ابو الحصين كنيه روباه حصين نام مرد

حضن۔ حضن۔ بالكسر كنار تحتضن كذالك
حضنا الشئ دو كرانه چيزے احضان كرانه ها
وحضن الصبح وجاره۔ حضن حضانة بالكسر در
كنار گرفتن مادر بچه را۔ وزير بال گرفتن ماكيان
چوزه را و بيضه را (ع ف اض ۲) حاضنة دايه و انكه
بجاے او باشد در تعهد بچه ويقال حضنت الرجل
عن كذا اذا نحيته عنه واستبددت به دونه۔
وحضنته عن حاجته احضنه بالضم اى حبسته عنها
واحتضنته عن كذا مثله۔ واحتضنت الشئ جعلته
فى حضنى حضون بالفتح گوسپند كه يكے از دو
پستان وے درازتر از ديگر باشد (ع بضمها)
حضن بفتحتين كوهے در نجد يقال انجد من راى
حضنا اى من رآه لا يحتاج الى ان يسأل عن
نجد هل بلغه ام لا وعاج ويقال احضنت بالرجل
اے ازريت به۔

حفن۔ حفنة۔ دوشت از طعام وجز آن ومنه
يقال نحن حفنة من حفنات الله تعالى اے يسير
بالاضافة الى رحمته و ملكه۔ حفن به دو دست
رنديدن چيزے را و اندك چيزے دادن (ع
ف اض ۲) احتفان گرفتن۔ وبر كندن درخت
از بيخ۔ حفنة بالضم سوراخ و گندگى حفن (ض ا ف ۲)
ج۔ حفان[1] وهو فعلان من باب الفاء بچگان
شتر مرغ و شتران ريزه حفانة يكے للذكر والانثى جميعا
حقن۔ حقن۔ بستن شير در مشك۔ وبستن
شير و شيده به شير حقنة (ع ف اك ۲ و ض ۲)

[1] والحفان [illegible]

حقین نام جبن شیر حقن بالکسر شکستن آن و
فی المثل ابی الحقین العذرة ای العذر و باز داشتن
خون از ریختن و نگاه داشتن بول و مانند آن
حاقن آنکه اورا کمیز شتاب گرفته باشد یقال
لارای لحاقن — حاقنة مغاک میان چنبر گردن
و کتف و هما حاقنتان و فی المثل لالحقن حواقنک
بذواقنک فذاقنة طرف الحلقوم و منه قول عائشة
رضی الله تعالی عنها توفی رسول الله صلی الله علیه
و آله و سلم بین سحری و نحری و بین حاقنتی و ذاقنتی
و یروی شجری و هو ما بین اللحیین و یقال الحاقنة
هی ما سفل من البطن حقنة بالضم دارو ی حقنی
احتقان مصدر منه محقان بالکسر کمیز نگاه دارنده
و بسیار میزنده —

حلن — حُلّان — بره از شکم مادر گرفته و هما
جمیعا صغار الغنم ایضا و سوسمار —

حلزن — حلزون بفتحتین کرم که در صدف شود

حلقن — حلقنة نیم رس شدن غوره خرما —
بسر محلقن لغة منه —

حمن — حمنة — بالفتح نام زنے حمنانة کنه
قال الاصمعی اوله قمقامة صغیر جدا ثم حمنانة ثم قراد
ثم حلمة ثم علل ثم طلح — حومانة جائے درشت گو فته
حوامین جمع —

حنن — حنین — آرزومندی (ع ف اک ۲)
و حاق و ناله ناقه که از بچه جدا شود و حنة کذلک —
حانة ناقه مستحق مثله — حنان بالفتح بخشودن

(ع ف اک ۲) و منه قوله تعالی حنانا من لدنا —
حنان بالتشدید بخشاینده و طریق حنان راه پیدا
ابرق الحنان نام موضعے قوس حنانة کمان
بآنگ آرنده تحنن مهربانی نمودن و یقال حنانیک
یا رب و حنانک یا رب بمعنی ای رحمتک — حنانة
نام شتر بانے حنة الرجل زن وے و یقال حن
عنی و یحن بالضم ای صد — و ما تحنی شیأ من شرک
ای ما تصرفه عنی — حنون بالفتح با وے که آواز
حنین شتر آید از وے حنین علی التصغیر موضعے
یذکر اذا اردت به الموضع و البلد و یصرف قال
الله تعالی و یوم حنین و یونث اذا اریدبه البلدة
و البقعة ولا یصرف و نام مردے و فی المثل رجع
بخفی حنین یقال کان حنین اسم اسکاف من
اهل الحیرة ساومه اعرابی بخفین فلم یشترهما فغاظ
ذلک و علق احد الخفین فی طریقه و تقدم فطرح
الآخر و کمن فجاء الاعرابی فرای احد الخفین
فقال ما اشبه ذلک بخف حنین لو کان معه آخر
لاخذته فتقدم فرای الخف الثانی مطروحا
فی الطریق فنزل و عقل بعیره فرجع الی الاول
فذهب الاسکاف براحلته و جاء الی الحی بخفی
حنین — جن بالکسر قبیله از پریان رجل مجنون
ای مجنون و به جنة بالکسر ای جنة و یقال الجن
خلق بین الجن و الانس — حن بالضم نام مردے —
حین — حین — بالکسر هنگام و منه حینئذ ای هنگام
و ربما ادخلوا التاء علیه کقول الشاعر (ع)

العاطفون تحین یا من عاطف - وہنگام وزمان ومنہ قولہ تعالی ہل اتی علی الانسان حین من الدہر وہنگام آمدن (ع ف ک ۳) یقال حان حینہ ای قرب وقتہ - واحینت بالمکان اذا اقمت بہ حینا - وحینت الناقۃ اذا جعلت لہا فی کل یوم وقتا تحلبہا فیہ - وفلان یاکل الحینۃ والحینۃ بالفتح والکسر ای المرۃ الواحدۃ فی الیوم واللیلۃ - ویفعلہ احیانا وفی الاحایین - وتحین الوارش اذا انتظر وقت الاکل - حین بالفتح ای الہلاک وحان ای ہلک واحانہ اللہ - حانیۃ بالتشدید خمر منسوبۃ الی الحانۃ وہی حانوت الخمار - حانات ودکانہائے خمرفروشی یعنی خرابات حانوت دکان حانوت ایضا دکان واصلہ حانوۃ مثل ترقوۃ فلما سکنت الواو انقلبت الہاء تاء والجمع حوانیت -

حنن - بفتحتین موضعیست بیلاد ہذیل -

حبشنۃ - حبشی بن الفضل الموصلی -

حردون - بالدال لغۃ فی الحرذون بالذال - [illegible]

حیاسن - [illegible] ای حصن [illegible] الا واحد لہا وشک سالی ہا -

حرشن - [illegible] -

حیدین - [illegible] -

حرشنۃ - [illegible] -

حوشن - خواری وہلاک [illegible]

پشت سابط -

فصل الخاء

خبن - خبن - خبان - درنوشتن جامہ وجز آن ودوختن تاکوتاہ شود وپنہان کردن ونہادن طعام برای سختی را (ع ف ک ۲) خبن ایضا نوعی از تصرفات عروض خبنۃ بالضم آنچہ زیر کش گرفتہ شود وفی الحدیث ولا یتخذ خبنۃ وانہ لذو خبنات خوبنات وہو الذی یصلح مرۃ ویفسد اخری -

خثعن - خثعنۃ - بالضم وکسر الثاء شکرف -

ختن - ختن - بفتحتین داماد وعند العرب کل من کان من قبل المرأۃ مثل الاب والاخ وہم الاختان واما عند العامۃ فختن الرجل زوج ابنتہ - ختن ختنہ کردن (ع ف ک ۲) ختان ختانۃ بالکسر فیہما الاسم فیہ وپاستہ ختنہ از ہر دو واذا التقی الختانان -

خدن - خدن - خدین - دوست ومعشوق ومنہ قولہ تعالی ولا متخذات اخدان - مخادنۃ دوست گرفتن خدنۃ مثال ہمزۃ بسیار دوست گیرندہ -

خزن - خزن - بگنجینہ نہادن مال وزر را (ع ف ۱) اختزان کذلک اختزان مثلہ - وخزنت السر واختزنتہ ای کتمتہ - مخزن خزانۃ بالکسر گنجینہ خزائن ج - وخزن اللحم بالکسر ای انتن وہو مقلوب خنز

خشن - خشونۃ خشنۃ - بالضم فیہما درشتی وہو ضد لین (ع ف ما) فہو خشن اخشوشن مثلہ خشن ج - اخشیشان نیک درشت شدن جامہ -

وعادت کردن به درشت پوشیدن وفی الحدیث
اخشوشنوا فی ذات الله تعالی - کتیبة خشناء لشکر
بسیار سلاح ومعشر خُشن ویجوز تحریکه - وخاشنه
فلان لاینه وخشنت صدره اوغرته -
خضن - مخاضنة عشقبازی کردن -
خمن - تخمین - به گمان وقیاس سخن گفتن
خمّان ضعیف یقال رمح خمّان وقناة خمّانة -
وخمّان الناس خشارتهم ورذالتهم -
خنن - خنّة - بالضم منکیدن کالغنة اخن یخن
نغمت منه خُنّ ج - مخنّة بالفتح بینی وفلان مخنّة
لفلان ای ماکلة له - مخنّة القوم حریمهم - خنین
خندیدن وگریستن در بینی (ع ف ا ک ۲) وخنّت
الجابة اذا استخرجت منها شیئاً بعد شیء خنخنة در بینی
سخن گفتن خُنان بالضم بیماری بینی وبیماری
مرغ در گلو -
خون - خَون - خیانة - خانة - مخانة - ناراستی
(ع ف ا ض ۲) خانه واختانه بمعنی قوله تعالی
تختانون انفسکم ای بعضکم بعضاً - رجل خائن
وخائنة ایضاً والتاء للمبالغة مثل علامة - قوم
خونة کما قالوا حوکة - تخوین بخیانت منسوب کردن
خوان شیر تخوّن تیمار داشتن وکم کردن حق کسی
خوان بالکسر مخففا هرچه بروی طعام نهند معرب
خوان اخونة خُون ج - خان تیم -

خدشونة - بالفتح قاشقه از کدو -
خذنان بضمتین وفتح النون المشددة دوکرانه کس

باد وخایه باد وگوش لغة فی الحمار وجمل خذانیة
بالضم شتر وفرک چابک -
خربان - کسحبان ابن عبدالله والبصری بن سهل
بن خربان والقاضی احمد بن اسحق بن خربان
مع نون والکلمة اعجمیة یعنی نگهبان خر -
خرشنة - کخردلة شهریست بروم -
خراطین - کرمهاست که در زمین نمناک بهم
بار محلل مفتت للحصی نافع للیرقان -
اخسن الرجل - مرد پس از چیزی خوار شد -
خصیین - کامیر تبر خرد ویاد کر خصن وخصن ج
خفن - فرو شتگی شکم خیفان ملخ خفان ببودن
بمعنی خفان یعنی بچگان شترمرغ -
خاقان - نام شخصی واسم لکل ملک خقنته الترک
علی انفسهم ای ملکوه ورأسوه یعنی بازنامه پادشاه
که ترکان او را بر خود رئیس گردانند -
خیشین - موضعیست ینسب منها مظفر بن منصور

فصل الدال

دثن - دثینة - بالفتح موضعیست با آب -
دجن - دجون - فرو پوشیدن ابر آسمان را
(ع ف ا ض ۲) ویقال دجن یومنا دجنا ودجونا
دجنة ابر بهم نشسته وابر تاریک بی باران یقال
یوم دجن بالاضافة ویوم دجن بالصفة ویوم
دجنة بضمتین ویوم دجنة وکذلک اللیلة علی
الوجهین بالوصف والاضافة - ودجنة ابر بادنه
بهم نشسته دجن ایضاً باران بسیار سحابة داجنة

دجنة ای دائمة المطر - واجنت السماء دام مطرها - دجنه بالضم
تاریکی دجن دجنات ج - ورنگ تیره وهی فی الابل اقبح
السواد وبعیر ادجن ناقة دجناء - دجون مقیم بودن
بجای (ع ف اض ۲) ادجان کذلک - شاة
داجن وراجن بالراء ایضا اذا الفت واستانست
بمکان وکذلک غیر الشاة وبالهاء ایضا - مداجنة
مداهنة - ابو دجانة کنیت مردی از صحابه -

دحن - دَحَن - مرد خاموش بداندرون دحن
ک ۴ فربه پست کلان شکم دحونة بالکسر وتشدید
النون مثله دحن بفتحتین مصدر منه (ع ک اف ۴) -

دخن - دَخَن بفتحتین دخان بالضم دود دواخن
ج - علی غیر قیاس - وابنا دخان عنق وبابه -
وهدنة علی دخن محرکة ای سکون لعلة لا للصلح -
دخن دود بر آمدن (ع بفتحها وض ل) ادخان مثله
ودخنت النار بالکسر اذا القیت علیه احطبا فرطبا
حتی یهیج لذلک دخان - ودخن الطبیخ اذا تخشب القدر
رجل دخن الخلق مرد تلخ خو دخن بالضم ارزن
دخنة بالضم چیز خوشبو که خانه ها را بدان دود کنند
وتیرگی (ع ک اف ۲) دخن بالتحریک مثله کبش
ادخن وشاة دخنا ولیلة دخنانة -

ددن - دَدَن - بفتحتین بازی ددان مرد
بیفائده - وشمشیر کند ولم یوجد الفاء والعین
فی کلمة من جنس واحد بلا فاصلة بینهما وهما متحرکان
الا فی ددن الکلمتین - ددن بفتحتین ددان
بالفتح نحوه مثله ودد بیک نون بازی -

درن - دَرَن بفتحتین ریم ودرن الثوب
بالکسر فهو درن وادرنه صاحبه - دارین نام جائی
ینسب الیه العطر والمسک یقال مسک دارین
والنسبة الیها داری - درین علف خشک ریزه
ام درین زمین تنگی وقحط ناک - درنی بالضم موضعی
درنی درنیه منسوب الیه -

دربن - دَرابنة - دربانان فارسی معرب -

درخمن - دَرخَمین - بالضم وفتح ۴ سختی -

دفن - دَفن - درخاک پنهان کردن (ع ف
ک ۲) دفین مدفون بمعنی - وادفن الشیء علی
افتعل واندفن بمعنی - دار دفین بیاری که معلوم
نباشد کیفیة دفین ودفان بالکسر چاه که بعضی
از وی انباشته باشد ورکایا دفن - ادفان
گریختن بنده عبد دفون - وناقة دفون اذا کان
من عادتها ان تکون فی وسط الابل - تدفن
پنهان شدن یقال لو تکاشفتم لما تدافنتم ای
لو کشف عیب بعضکم لبعض - اجرة وافتهم اجذم
دندان سوده از پیری دفان بالکسر مشک کهنه
دفنی بفتحتین مشدد الیاء نوعی از جامه مخطط

دکن - دُکنة - بالضم رنگ که بسیاهی زند وقد
دکن الثوب بالکسر یدکن دکنا وشیء ادکن - دکان
فارسی معرب وهو فعلان لا فعال بدلیل قولهم الدکان
فی معناه دکاکین ج -

دمن - دِمن - بالکسر سرگین دمنة سواد مردم
وآثار باشش مردم - وکینه وقد دمنت قلوبهم

بالکسر ومن ک اف ر ج- ویقال دَمَن القوم
الدار و ومن الشاء الماء تو ہذا من البعر وماء مُدَمَّن
آب سرگین ناک ویقال دمنتُ علی فلان ای
ضغنت- ودَمَنتُ الارض مثل دملتها (ع ف
ک ۲) دمان پیوسته شراب خوردن وپیوسته
کارے کردن دمان بالفتح عفونتے که به خرما رسد
دمون مشدد اموضعے-

دنن- فرس ادنّ- کوتاه دستها دنن بفتحتین
مصدر منه وهو دنوا الصدر من الارض وهو من
اسوء العیوب- رجل ادن کوژپشت وپیشتادان
پستا دَنّ خم دنان بالکسر ج- ودندنه آواز
سخن گفتن که فهم نشود وفی الحدیث حولها ندندن
دندن نبات سیاه خشک شده-

دون- دُون- فرود- وجز- ونقیض فوق
ومعناه تقصیر عن الغایة ویکون ظرفا وتحقیر وانکر
ولا یشتق منه فعل وبعضهم یقول منه دان یدون
دَونا وادان اداَنةً- ویقال هذا دون ذلک
ای اقرب منه- ویقال فی الاغراء بالشیٔ دونکه یعنی
بگیر او را دیوان م اصله دوّان فعوض من
احدی الواوین یاءً لانه یجمع علی دواوین ولو
کانت الیاء اصلیة لقالوا دیاوین- ویقال
دَوَّنتُ الدواوین-

دهن- دُهن- بالضم روغن- وباران ضعیف
دهان ج- وحیٰ انیمین- دهان بالکسر ایضا ادیم
سرخ- ومنه قوله تعالی فکانت وردة کالدهان-
ادّهان تدهّن چرب شدن وطلی کردن بروغن
برخود ودَهن چرب کردن بروغن (ع ف اض ۲)
یقال دهنته بالدهان ادهنه ودون یقال دهنته
بالعصا ای ضربته بها ونمّ کردن باران زمین را
اندکے فهی مدهونة- قوم مُدهنون علیهم آثار النعم-
مُدهن بضمتین شیشه روغن- ومغاکے در کوه
که آب در وے گرد آید وهو احد ما جاء علی مُفعل
مما یستعمل من الادوات- وتمدّهن الرجل اخذ
مُدهنا مداهن ج- مداهنة چرب زبانی و [illegible]
نمودن ادّهان صنعت کردن قوله تعالی ودّوا لو تدهن
فیدهنون- وقال قوم داهنت بمعنی واربتُ
وادهنت بمعنی غششت- ناقة دهین قلیلة اللبن
دهانة مصدر منه (ع بضمها) دهنا موضعے دهیم
به ویقصر نام زنے-

دهقن- دهقان- بالکسر وبالضم کشاورز
معرب یقال تدهقن الرجل وله دهقنة بموضع کذا
دهدن- دُهدُن- بضمتین وتشدید النون
باطل وربما قالوا دُهدُرّ بالراء فی المثل دُهدُرّین
سعد القین یضرب للکذاب-

دین- دَین- وام دیون ج- دوام دادن
(ع ف ا ک ۲) فهو دائن ومدیون وام دار- و
وام خواستن فهو دائن- مدیون ایضا مرد بسیار
وام مدیان بالکسر کسے که عادت بدین گرفتن دارد
ادانة بمهلت چیزے خریدن وبها را وام دار
شدن یقال منه ادّی عشرة دراهم- واذان

ای استقرض وهو افتعل و فی الحدیث اوان مُعرِض
وهو الذی اعترض الناس فیستدین ممن امکنه –
تدیین بنسیه و وام خرید و فروخت کردن ؔتسدانؔتہ
وام خواستن مداینة معامله بنسیه کردن – و وام
دادن دِین بالکسر کیش – و عادت – و کار – و نرم
شدن – و گرون دادن – و نرم کردن – و رام
گردانیدن لازم و متعدی یقال دان له اے
انقاد له و اطاعه – و دانه ای اذله و استعبده و
یقال دنته فدان و فی الحدیث الکیس من دان
نفسه و عمل لما بعد الموت و پاداش – و پاداش
دادن یقال دانه اے جازاه – و یقال کما
تدین تدان اے کما تجازی تجازی بفعلک –
و قوله تعالی انا لمدینون اے مجزیون
محاسبون و منه الدیان فی صفة الله تعالی
و قوم دین ای دائنون – مدین بالفتح بنده مدینة
کنیزک – و شهرستان – و شهر هجرت رسول صلی الله
علیه وسلم قال الفراء دنته اے ملکته – دیانة
بالکسر راستی و دینداری و تدین به فهو متدین
تدیین کسے را بدین خود ماندن –

دِبنة – بالضم نوالہ بزرگ دبن بالکسر آغل گوسفندان
دخشن – کجعفر کوزی و مرد و رشت و گندہ
نام شخصے –
دسحنت الناقة علی ولدها – ای رحمته بعد نفار
یعنی شتر ماده بر بچه بعد نفرت مهربان شد –
و سخین کسحیل بالا و آهسته و سخین مثله فیها –

دراقن – کعلابط و پیشه و زرد آلو و شفتالو
لغة شامیة –
دشن – بخشید (عع فث اض ۲) تدشن گرفت و دهان
شهریست و الداشن معرب الدشن یعنون به الثوب
الجدید لم یلبس و الدار الجدیدة لم تسکن و دشتی
لسکری شهریست بمصر اعلی منه الفقیه الورع احمد
بن عبد الرحمن الدشناوی –
دعن – شاخهاے خرما که بعضے ازان بر بعضے دیگر
پیوسته بر سن خرما بندند و بران خرما گستر ند و بپوشند
بادخو و بد غذا ادعن لکرم مثله دعن کجذب مرد
بیباک دعنة ج دعانة بالفتح بے باک شدن –
(عع فث اض ۲) و دادعنه للتعجب دعان بالفتح
وادیست ما بین مدینه و فدک –
دعکن – کجعفر نرم و نیک خوب رام دعکنة
بالفتح و بکسر شتر ماده فربه و درشت – و کاروبه
کسی سطبر –
دغن – ابرناک شد روز یقال دغن یومنا دغنة
بروزن و معنی دجنة یعنی ابر بے باران دام
ربیعة بن رفیع الذی اجار ابا بکر رضی الله عنه
او هی کلمة او کعرفة و الصحیح الاول و المحدثون
یلحنون دغابین چند کریوه هاست ببلاد عمرو
بن کلاب دوغان دیهیست براس عین دغنینة
کجهینة نام اهقیست یا نام زنی ست گول که مشهور
بود و عبد الله بن محمد شیخ ابی الهیثم و ابراهیم
بن احمد الداغونیان محدثان –

ذقن فی لحی الرجل - ای ضرب فیہ وکذلک اذا منعہ وحرمہ -

اولمنان - پیر وکلان سال شدن لغۃ فی الاولم -

دہمن - لقب پادشاہان فارس مانند قیل بیرہا -

فصل الذال

ذأن - ذؤون - بضمتین والہمزۃ گیاہیست یقال خرج الناس یتذاون ای یاخذون الذاٰنین -

ذعن - اذعان - گردن دادن -

ذقن - ذقن - زنخ وفی المثل مثقل استعان بذقنہ یضرب لرجل ذلیل یستعین بآخر مثلہ - ذقن بر زنخ زدن (ع ف اض ۲) ذاقنۃ تندی حلقوم ذواقن فرود ہاے گلو وشکم ناقۃ ذقون سست زنخ دلو ذقون وقد ذقنت بالکسر اذا خرزتہا فجارت شفتہا مائلۃ -

ذنن - ذنین - آب بینی روان ذنان بالضم مثلہ ذن یذن ذنینا اذا سال - ذنن بفتحتین بدان صفت شدن (ع ک اف ۲) اذن لغۃ منہ ذنا مؤنث وایضاً نسے کہ حیض او نہ ایستد ذنانۃ بالضم باقی ماندہ چیزے ہلاک شدہ وباقی وام ووعدہ ویقال ان فلانا لیذن اذا کان ضعیفا ہالکا ہرماً او مرضاً - وفلان یذان فلانا علی حاجۃ ای یطلبہا منہ ویسألہ ایاہا - ذنا ذن القمیص مثل ذلاذلہ ذنذن بضمتین وکسرتین نیز -

ذون - ذان - عیب -

ذہن - ذہن - تیزی خاطر ویاد داشتن - وقوت ذہن بفتحتین مثلہ اذہان ج -

ذہنۃ - بالضم خوشیدن ہر دو لب از تشنگی لغۃ فی الذبلۃ -

ذیبون - بالفتح دیہیست بمسافت دو ونیم فرسنگ از بخارا منہا الفقیہ ابو محمد حکیم بن محمد الذیبونی -

ذہبن - کجعفر ابن قرثم صحابی -

الذین - بالکسر العیب -

فصل الراء

رثن - رثن - آمیختن ہرشتہ نان روغنے -

رشن - رشان - باران بیابی ارض مرشنۃ -

رثعن - ارثعنان - سستی مرثعن ابر فرو افگندہ دامن ہا -

رجن - رجون - اقامت کردن بجائے (ع ف اض ۲) راجن خو کردہ والف گرفتہ بجائے یقال رجنت الابل ورجنت ایضاً بالکسر واراجنتہا اے حبستہا للعلف - رجن باز داشتن ستور را از چرا وآخور علف دادن - وباز ایستادن ستور از چرا متعدلازم - ارتجان آمیختہ وشوریدہ شدن کار بر کسے - وصافی ناشدن وتباہ شدن مسکہ بجوشانیدن -

رجحن - ارجحنان - گرائیدن - ومیل کردن وجنبیدن - ویکبار افتادن وجیش مرجحن ورحی مرجحنۃ ای ثقیلۃ -

ردن - ردن - بالضم تریز - وبن آستین ارادان ج - تردین اردان پیراہن را

ردن ساختن وارونت الحمی اشتد اُردمت اے
دہست۔ مردن بکسر الدال تاریک۔ ردن بفتحتین
بگرفتن و درکشیده شدن پوست بر اندام
(ع ک اف ۲) دخز و ریسمان۔ مردن بالکسر
دوک۔ تردن ایضاً آب تنک که از رحم با بچه بیرون
آید۔ ردن برہم تافتن و درہم نشاندن (ع ف ا
ض ۲) یقال ردنت المتاع ردنا ای نضدته و آواز
کردن سلاح بر یکدیگر۔ اردون بضمتین و تشدید النون
خراب۔ و نام جوئے و شہرے بشام۔ اردن خرسنگ
وقناة ردینیة ورمح ردینی منسوب۔ ردینة نام زن
ویقال خلیة ردن ورباج لدن۔ رادن زعفران
ویقال بعیر رادنی وناقة رادنیة اذا خالطت صفرة
حمرته شبیه کلون الورس۔

رزن۔ رزن۔ جاے بلند و ہموار که آب ایستد
بر وے۔ رزون بالضم رزان بالکسر ج قال ابو عبیدة
الرزان مناقع الماء واحدتها رزنة بالکسر۔ رزانة
بالفتح آہستگی (ع بضمہا) فہو رزین ای وقور و امرأة
رزان بالفتح اذا کانت رزینة فی مجلسہا۔ رزن
بدست گرفتن چیزے تا گرانی وسبکی وے معلوم
شود (ع ف اض ۲) شئ رزین گرانمایه و پاسنگ
ارزن درختے سخت چوب که ازوے عصا سازند
روزنة بالفتح روزن خانه وہی معربة۔

رسن۔ رسن بفتحتین رسن ارسان ارسن ج
ورسنت الفرس ارسنه فهو مرسون وارسنته
شده و ته بالرسن۔ مرسن جاے رسن بستن از بینی
ستور ثم کثر استعماله حتی قیل مرسن الانسان یقال
فعلت ذلک علی رغم مرسنه ای انفه۔

رشن۔ رشن۔ ناخوانده مہمان آینده وہو الطفیلی
واما الذی یتحین وقت الطعام فیدخل علی القوم
وہم یاکلون فہو الواشن یقال رشن فلان اذا
تطفل و دخل بغیر اذن۔ ورشن الکلب فی الاناء
یرشن رشنا ورشونا اذا ادخل راسه فیه۔
روشن روزن۔

رصن۔ رصن۔ تمام کردن۔ و دشنام دادن
یقال رصنته باسانی و غالب آمدن بشناخت چیزے
(ع ف اض ۲) ارصان استوار کردن۔ رصین
استوار رصانة مصدر منه (ع بضمہا) والرصینان
فی رکبة الفرس اطراف القصب المرکب فی الرضفة
وفلان رصین بحاجتک ای حفی بہا۔ وہو رصین
الجوف ای وثیق الجوف۔

رطن۔ رطانة سخن جز بزبان عربی گفتن
(ع ف اض ۲) یقال رطنت له وراطنته وتراطن
القوم۔ قال الفراء ابل اذا کانت رفاقا ومعها
اہلہا فہی الرطانة والرطون بفتحہا۔

رعن۔ رعن بفتحتین سستی رعونة گولی و سستی
(ع بضمہا) ارعن رعناء لغت منه وما ارعنه۔ ورعنته
الشمس فہو مرعون ای استرخی۔ و ذو رعین بالتصغیر
نام یکے از ملوک حمیر رعین نام حصنے۔ رعن بینی سار
کوه رعون بالضم رعان بالکسر ج۔ ویشبه به الجیش
فیقال جیش ارعن۔ ویقال الجیش الارعن ہو المضطرب

الشعر وسميت البصرة برعناء-

رغن - رغن - گوش داشتن وقبول کردن سخن ارغان مثله ولا ترغن له في ذلك اي لا تصغ - ورغن الى الصلح ركن اليه-

رفن - فرس رفن - ک اف ۲ مشد والنون آن دم دراز رفل كذلك وهذا هو الاصل - ارفينان رهيدن وباز آرامیدن -

رفهن - رفهنية - ض اف ۲ فراخي وتن آسانی

رقن - رقون - بالفتح رقان بالكسر حنا يقال ترقنت المرأة اذا اختضبت بالحناء - وارقن لحيته ورقّن اي اختضب - مرقون مرقوم - ترقين في كتاب الحساب تسويد الموضع لئلا يتوهم انه بيض كيلا يقع فيه حساب -

ركن - ركون - ميل كردن بچيزے يقال ركن اليه وساكن شدن (ع ك اف ۲ وف اض ۲) قوله تعالى ولا تركنوا الى الذين ظلموا - ركن يركن بفتحها ايضا على الجمع بين اللغتين - رُكن الشئ بالضم كرانه قوي تر چيزے قوله تعالى او آوي الى ركن شديد - وجبل ركين اي له اركان عالية - مركن پستان بزرگ وناقة مركنة الضروع - مركن بالكسر لگن وتغاره كه دروے جامه شويند ركين مرد آهسته آرميده ركانة بالفتح مصدره (ع بضمها) ركانة بالضم نام مرد

رمن - رمان - بالضم والتشد انار رمانة يكے رمان بالفتح كوہے درطى ارمينية بالكسر شهرے از روم ارمني بفتح الميم منسوب بوے -

رنن - رنة - آواز وآواز كردن (ع ض اك ۲) ارنان فرياد كردن - وآواز كردن قوس ونحوها انا ترنينا - ويقال شجرا ذو مغنتة واطيار ه مرنة - مرنة ايضا كمان مرنان بالكسر مثله - رنن بفتحتين جانورے كه تابستان بانگ كند درآب -

رون - اروناڼ بفتح الهمزة والواو آواز يوم اروناڼ وليلة اروناڼة اي صعبة شديدة -

رهن - رهن - گروى وگرو دادن (ع بفتحها) رهان بالكسر ج - رهن بضمتين جمع الجمع يقال رهنت الشئ عنده ورهنته الشئ وارهنته بمعنى ولم يجز الاصمعي ارهنته - ورهن ايضا دام وثبت - راهن اي ثابت ومهزول من الابل والناس وقال ابوزيد ارهنت في السلعة اي غاليت بها وهو من الغلاء خاصة وقال ابن السكيت ارهنت فيها بمعنى اسلفت - مرتهن گرو گيرنده مرهون رهين رهينة گروى مراهنة رهان گرو بستن بتاختن يقال راهنت فلانا على كذا وارهنت به ولدي - وارهنت لهم الشراب والطعام اي ادمته لهم وهو طعام راهن اي دائم -

رهدن - رهادن - بالفتح طير بمكة امثال العصافير رهدن يكے والرهدن والرهدنة طائر يشبه الحمر الا انه ادبس وهو اكبر من الحمر

رين - رين - ريم وزنگ گرفتن ومنه قوله تعالى كلا بل ران على قلوبهم اي غلب وقيل هو الذنب على الذنب حتى يسود القلب ريون كذلك

(عع ونک س) ... کل ما غلبک فقد ران بک وران علیک - ویقال رین به اذا وقع فیما لایستطیع الخروج منه - ورین به اے انقطع به وران النعاس وران الخمر ای غلبته - ورانت نفسه ای خبثت - وران القوم ای هلکت ماشیتهم وهم مرینون -

رانه یعنی رعنه عن النضر بن شمیل عن الخلیل -

ربون - بالفتح واربان واربون بضمهما بیعانه یقال اربنته ای اعطیته ربونا المربون المرتفع وقد مکان ربان کربان رکنی ست از کوه اجا کشتیبانان ویقال قدر بن ربابنة آی ست مربنی کلاب بن یربوع را وکتاب نام شخصی ست از عجم ولیس فی العرب ربان بالراء غیره ومن سواه بالزاء وعلی بن ربن الطبری محمد کا مولف کتاب الاشباه وغیره اربونة بالضم شهری ست بمغرب وضع الزا منک هو موضع الران -

ترانقین - ویست بلا دعجم وهی قصبة کرد اشن

ارجعن - لغة فی ارجحن بمعانیه ای مال واهتز ووقع بمرة یعنی نا وید وجنبید ویکبارگی افتاد -

رخان - بالفتح وینه نها الحسن بن قاسم الرخانی -

رذان - بالفتح ویست بهیشاپور راذان نام باشد وابن راذان من القراء عبد الله بن محمد قرو روزن روزن راذنات روشنا -

رستن کجعفر شهری ست مابین حماة وحمص منه عیسی بن سلیم الرستنی -

مرضون - رده توبرتو نهاده از سنگ وجز آن یضم بعضها الی بعض فی بناء وغیره -

رعشن کجعفر والنون زائده بددل والرعشن من الظلمان والجمال السریع عششه مونث منه وفرس لمراد رعشن آی ست مربنی عمرو بن قریط من بنی ابی بکر بن کلاب سمی برعشن بلاک جمیر کان به ارتعاش -

ارمعن دمعه یعنی اشک او روان شد -

رنجان شهری ست بمغرب وذکر فی الجیم -

فصل الزاء

زأن - کلب زئنی - بالهمزة القصیر والثقل فی زؤان الذی یخالط البر

زبن - زبن - سپوختن (ع ف ک س) وبزاند زدان شتر کسے را زبنت الناقة اذا ضربت بثفناتها رجلها عند الحلب والزبن بالثفنات والرکض بالرجل والخبط بالید ومنه ناقة زبون وحرب زبون تزبن الناس ای تدفعهم وتصدمهم زبانیة عند العرب الشرط یعنی پیادش - ودو بیخ بانان الواحد زبان وزبانی زبنیة بالکسر ورجل فیه زبونة بالفتح وتشدید الباء اے کبر - ورجل فی زبونة ای مانع جانبه - زبانیا العقرب بالضم قرناها - زبانیان دوستاره درپیچ عقرب از منازل قمر زبان نام مردے مزابنة بیع رطب بر درخت خرما ونهی عن ذلک - زبون بالفتح گول ونادان -

زجن - زجن - درنگ کردن (عع بفتحهما) زجن

مثله - ونزحن على الشئ اذا فعله مع كراهية له -

زرجن - زرجون - بفتحتين خمر ورزو قيل هو معرب زرگون ويقال صبغ احمر -

زرفن - زرفين - فارسی معرب يعنی زنجير در وقد زرفن صدغه اى جعّده -

زفن - زفن - پاے كوفتن (ع ف اک ۲) زيفن مثال ہزبر سخت -

زقن - زقنت الحمل ازقنه اذا حملته - وازقنت فلانا اى اعنته على الحمل -

زكن - زكن - بفتحتين دانستن (ع ک اف ۲) وگمان بردن يقال زكنته صالحا اى ظننته ولقد وازكنته شيأ بمعنى اعلمته اياه وافهمته حتى زكنه - تزكين تشبيه کردن يقال زكن عليهم وزكّنهم اسے شبه عليهم ولبّس -

زمن - زمان - زمن - روزگار وهو اسم لقليل الوقت وكثيره ازمان ازمنة ازمن ج - ولقيته ذات الزمين يريد بذلك تراخى الوقت كما يقال لقيته ذات العويم يعنی زمانگی وسالگی اى بين الازمان وبين الاعوام - وعاملته مزامنة كما يقال مشاهرة - زمانة بالفتح برجاے ماندگی (ع ک اف ۲) رجل زمن نعت منه وآفتے در حيوانات زمان بالكسر وتشديد الميم پدرحی از بكر -

زنن - ويقال ازننته به اى اتهمته به وهو يزن بكذا - ابو زنة كنيت يعنی حمدونه -

زون - زون - بالضم بت زون مثال تهمت كوتاه بالا زوانه مونث - زوزى بفتحتين كوتاه زوان بالضم والكسر دانه تلخ كه باگندم آميزد ويهمز ايضاً وقد مر -

زين - زينة - بالكسر آرايش يوم الزينة روز عيد زين آراستن نقيض الشين زانه وزينه بمعنى - مزين ف ۲ مقفذ الشعر وبالكسر آئينه دار وازدان وتزين بمعنى والاول افتعل من الزينة الا ان التاء لم توافق الزاء لشدتها ابدلوا منها دالا فهو مزدان وان ادغمت قلت مزان - وتصغير مزدان مزين مثل مخير تصغير مختار ومزيين مشبعا اذا عوضت كما تقول فى الجمع مزاين ومزايين - ويقال ازينت الارض بعشبها وازّينت مثله واصله تزينت فسكنت التاء وادغمت فى الزاء واجتلبت الالف ليصح الابتداء بها -

---

زبران - مذكور فى باب الراء -

زجنة - سخن يقال ما سمعت له زجنة اى كلمة ونبسة -

زربن - مشددة الراء لقب احمد الرملى المحدث وعبد الله بن زرين الدينى شيخ ابن ابى لقمة معرب بمعنى آن از زساخته وغداة مزينة پگاه خنك -

الزطى بفتحتين هو عبد الله بن محمد بن الفرج الزطى المكى المحدث -

ابو زعنة عامر بن كعب او عبد الله بن عمرو صحابى بدرى شاعر -

زاغونى على بن عبد الله محدث حنبلى ومحمد

بن عبد العزیز النخشبی کیجوئی الفقیہ مؤلف احکام الفقہا
زندنہ - بالفتح و ہی منہا محمد بن احمد بن غازم و ہو
من زندنا من زندنہ و ابو حامد احمد بن موسیٰ و محمد
بن سعید المحدثان و محمد بن محمد مقری ماوراء النہر

فصل السین

سثن - اسثن - بالفتح بیخ درخت پوسیدہ
استثنہ یکے -

سجن - سجن - بالکسر زندان و باز داشت و
بالفتح مصدر (مع ن اض ۲) ضرب سجین اسے
شدید و سجین موضع کہ درو سے نامہا سے فجار و کفار
بود و قولہ تعالیٰ کلا ان کتاب الفجار لفی سجین -

سحن - سحنہ - بفتح و سکون ۲ ہیئت و نما و رنگ
مردم یقال ہؤلاء قوم حسن سحنتہم سحنا ء کذلک
و ہو حسن السحناء بالسکون و التحرکۃ وانما حرک لمکان
حرف الحلق - مساحنہ نیکوئی معاشرت فرس مسحنہ
حسن المنظر - مسحنہ بالکسر تیشۂ
سنگ شکن -

سخن - سخن - بالضم گرم سخونۃ مصدر منہ (مع
بضمہا) و فتح الاول - اسخان تسخین گرم کردن
ماء سخن و سخین آب گرم و ماء سخاخین بالضم کذلک
علی فعاعیل و لیس فی الکلام غیرہ - مسخنۃ بالکسر
دیگ آب گرم کن یوم سخن بالضم و ساخن و سخنان
روز گرم و لیلۃ سخنۃ و ساخنۃ و سخنانۃ - و انی لاجد
فی نفسی سخنۃ بفتحتین و ہی فضل حرارۃ - و سخنۃ العین

نقیض قرتہا و یقال سخنت عینہ کے ۲ فہو سخین العین
و اسخن اللہ عینہ ای ابکاہ - سخون بالفتح شوربا سے
گرم کردہ تسخینہ آردہا لہ یعنی اوماج سخین ای مسحاۃ
یعنی بیل برگشتہ لب تساخین موزہا لا واحد لہا من لفظہا
و فی الحدیث انہ امرہم ان یمسحوا علی المشاوذ و التساخین
مثل التعاشیب -

سدن - سادن - خادم کعبہ و بت خانہ سدنۃ
ج - سدن سدانۃ بالفتح مصدر منہ (مع ن اض ۲)
و کانت السدانۃ و اللواء لبنی عبد الدار فی الجاہلیۃ
فاقرہا النبی صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم لہم فی الاسلام
اسدان لغۃ فی الاسدال و ہو سدول الہوادج
یعنی پردہ ہا سے بارگیر و سدن الرجل ثوبہ و سدن الستر
اذا ارسلہ -

سرجن - سرجین - بالکسر سرگین لانہ لیس
فی الکلام فعلیل بالفتح و یقال سرقین ایضاً -

سطن - اسطوانۃ - بالضم ستون و النون اصلیۃ
و ہو افعوالۃ مثل اقحوانۃ لانہ یقال اساطین مسطنۃ
و قیل ہو فعلوانۃ و قیل افعلانۃ - و جمل اسطوان
اسے مرتفع -

سعن - سعن - بالضم خیک و مشک و ہی التی
تقطع من نصفہا و ینبذ فیہا و ربما استقی بہا کالدلو
و جعلت المراۃ فیہا غزلہا و قطنہا سعنۃ ج - و یقال
مالہ سعنۃ و لا معنۃ بالفتح فیہا ای شئی -

سفن - سفن - بفتحتین تیشۂ چوب تراشی
مسفن بالکسر مثلہ و پوست درشت مثل پوست نہنگ

کرب قبضهٔ شمشیر بسته سفن پوست باز کردن از درخت وجزآن (ع ف اک ۲) وخاک رو فتن باد و از زمین (ع ف اض ۲) سوافن بادها ئے خاک روب احدها سافنة سفینة کشتی سفین ج سفن سفان کسی که کار سفان خداوند کشتی سفانة نام دختر حاتم طائی۔

سکن سکون۔ بالضم آرمیدن (ع ف اض ۲) تسکین آرام دادن سکینة آرمش و آهستگی سکنت الدار و اسکنتها غیرے سکنی بالضم باشش وهو اسم من الاسکان۔ سکان بالضم والتشدید باشندگا و دم کشتی سکن بکسر الکاف موضعے از کوفه۔ وایضاً جائے باشش۔ وخانه وبالفتح عند اهل الحجاز سکن بسکون کاف باشندگان خانه وفی الحدیث حتی ان الرمانة لتشبع السکن۔ سکن بفتحتین آتش وهرچه بوئے آرام گیرد مرد چون زن و فرزند وجزآن۔ ونام مردے سکین مصغر حیی از عرب مسکین بالکسر درویش۔ وضعیف۔ وبیچاره ویقال تمسکن الرجل وتمسکن کما قالوا تمدرع وتمندل من المدرعة والمندیل وفی الحدیث لیس المسکین الذی ترده اللقمة واللقمتان وانما المسکین الذی لا یسأل ولا یفطن له فیعطی مسکینة مسکین ایضاً مؤنث ومفعال ومفعیل یستوی فیهما المذکر والمؤنث ویقال مسکینة تشبیها بالفقیر والفقیرة مساکین مسکینون ج۔ ومسکینات للاناث مسکنة فقرا کما جائے قرار کردن وفی الحدیث استقروا علی سکناتکم فقد انقطعت الهجرة اسے علی مواضعکم

ومساکنکم ویقال الناس علی سکناتهم اسے علی استقامتهم سکین مثال فسیق کارد یذکر ویؤنث والغالب علیه التذکیر سکون بالفتح حیی از یمن سکینة دختر حسین بن علی رضی الله تعالیٰ عنهم طرة سکینیة منسوبة الیها۔

سمن سمن۔ روغن ومسکه سمنان ج۔ وروغن کردن بر طعام (ع ف اض ۲) وسمنت الطعام سمان روغن فروش تسمین روغن توشه دادن۔ وفربه کردن وفی المثل سمن کلبک یاکلک وخنک کردن بلغة اهل الطائف فانهم وحکی انه اتی الحجاج بسمکة فقال للطباخ سمنها ای برّدها تسمین فربه سمن کاف مصدر منه (ع ک اف ۲) تسمن مثله سمنة بالضم دارو ئے فربهی زنان اسمان خداوند ستور فربه شدن یقال اسمن الرجل ملک شیاً سمینا واعطاه غیره استسمان فربه شمردن۔ وروغن خواستن۔ خویشتن را سمانی بالضم مرغے سمانا ة یکے سمانیات ج سمنیة وهم فرقة من عبدة الاصنام واهل التناسخ

سنن سنن بفتحتین روش یقال امض علی سننک وبالضم ایضاً اسے علی وجهک استقام علی سنن واحد ویقال تنح عن سنن الطریق بالفتح والضم وبفتحتین ایضا۔ وجاءت الریح سنائن اذا جاءت علی طریقة واحدة لا تختلف سنة بالضم روش۔ ونوعے از خرما که مدینه ویقال سن الرجل ابله اذا احسن رعیتها

والقیام علیہا - وسنوا المال ای ارسلوہ فی المرعی -
حما مسنون غریژن بوے ناک سنة الوجہ صورت
روے مسنون صورت کردہ وروشن وتابان کردہ
سن مصدر منہ (شع فت اض ۲) وقد سننتہ اسنہ
سنا اذا صورتہ - ورجل مسنون الوجہ ایضا اذا کان
فی وجہہ وانفہ طول وتیز کردن کارد بافسان
سن بالکسر فسان سنان مثلہ وایضا سر نیزہ وعصا
وتیزی ہر چیزے اسنة ج - سنین بالفتح سو نش
سنگ وآہن وجز آن سنون بالفتح دارو کہ بہ
دندان مالند استنان بہ جستن وتوسنی کردن
ستور وسواک کردن دندان را وفی المثل استنت
الفصال حتی القرعی مسانة سنان راندن شتر ابیشتر
فحل ناقہ را بجست گشنی سن بالکسر دندان سنان
ج - وتجمع الاسنان علی اسنة مثل قن واقنان
واقنة فی الحدیث اذا سافرتم فی الخصب فاعطوا
الرکب اسنتہا ای امکنوہا من المرعی - وتصغیر سن
سنینة وسال وعمر وقولہم لا اتیک سن الحسل ای
لا اتیک ابدا لان الحسل لا تسقط لہ سن - ویقال
لم سنک یعنی سال تو سن القلم زبان قلم وہو موضع
البری منہ یقال اطل سن قلمک وسمنہا وحرفہا
قطکا وایمنہا سنة مہر درم - ویک دانہ سیر -
یقال اعطنی سنة من ثوک - ویقال اسن الرجل
ای کبر - واسن سدیس الناقة ای نبت وذلک
فی السنة الثامنة واسنہا اللہ ای انبتہا - سنان
سر پاے چرخ دلو - وتیزی ہای مہرہ پشت سفن

آلبستہین یکے شینة ریگ تودہ بلند سناسن ج -
سن ایضا بیختن خاک بر زمین وبلند کردن (شع
فت اض ۲) وآب بر روے ریختن یقال سننت الماء
علی وجہی اذا ارسلتہا ارسالا من غیر تفریق فاذا
فرقتہا فی الصب قلت بالشین المعجمة وسخت راندن
ستور اسنان بالفتح شتران کلان سال -
سین سیین - حرفے از حروف ہجا وہی من
حروف الزیادات وقد تخلص الفعل للاستقبال
تقول سیفعل قال ابو زید من العرب من یجعل
السین تاء فی روی الشعر ومن العرب من یجعلہ
کافا - وقولہم فلان لا یحسن سینة ای شعبة من
شعبۃ الثالث - ویس کقولہ تعالی الم وحم فی اوائل
السور ومعناہ قال عکرمة یا انسان لانہ قال انک
لمن المرسلین - طور سیناء بالفتح والکسر کوہ بشام
طور سینین کذلک والفتح اجود فی الاولی لانہ بنی
علی فعلاء ودرختے وکذلک سینین واحدتہا
سینینة ولیس فی الکلام فعلاء بالکسر والمد وکان
ابو عمرو بن العلاء یختار الکسر فیہا ویعتبرہ بطور سینین
وہو اکثر فی القراءة والکسائی یختار الفتح وہو
اصح فی النحو -

سبن بفتحتین دہی است بہ بغداد ومنہا الثیاب
السبنیة وہی ازر سود للنساء وقول اللیث ثیاب
من کتان بیض سود قال ابو بردة الثیاب السبنیة
ہی القسیة وہی من حریر فیہا امثال الاترج سبن
دام علی لبسہا وابو جعفر واحمد بن اسمعیل السبنیان

محدثان وسینة بالکسر وفتح الباء والنون المشددة لغة فی سیفنة اسبان بالفتح روپوشہاے تنک۔
سار بان۔ بسکون الراء جد والد علی بن ایوب بن الحسین الشیعی القمی راوی شعر المتنبی۔
سوسن۔ گلیست معروف ومنہ بری والبستانی صنفان الآزاد وهو الابیض والابرسار وهو الآسمانجونی نافع من الاستسقاء ملطف للمواد الغلیظة والآزاد لطیف نافع من العلل الباردة فی الدماغ محلل للریاح الغلیظة المجتمعة فیه واصله جلاء ومحلل وورقه نافع من حرق النار الحار ومن لسع الهوام والعقرب خاصة الواحدة سوسنة وابو القاسم الحسن بن محمد بن الحسن بن سنویہ کعمرویہ محدث۔
ستان۔ فی نسب ملوک بنی بویہ۔
اسغان۔ خورش ہاے رومی وبلابہ۔
اسفراین۔ بکسر الهمزة والیا شہریست بخراسان۔
اسقان شمشیر ابنایک زدودن اسقان کرہای لاغر
سلعن فی عدوہ۔ عدا عدوا شدیدا۔
السلتین من النخل۔ ما یحفر فی اصولها حفر ایجتذب الماء الیها اذا کانت لا یصل الیها الماء۔
سجون۔ محرکة جد والد ابی القاسم احمد بن عبد الودود بن علی بن سجون الهلالی الاندلسی الشاعر۔
سحون۔ کعصفوق نادر والد ابی بکر الاندلسی الادیب النحوی۔
تسون۔ فروہشتگی شکم والفضل بن محمد بن سون کزفر محدث سوان بالضم موضعے واسوان بالضم وبالفتح او غلط السمعانی فی فتحہ شہریست بصعید مصر منہ فقیر بن موسی المحدث وسونایا بالضم وہی آیت بہ بغداد او دخلت فی البلد۔
اسمان۔ بالفتح بیکپاسے نرم۔

فصل الشین

شأن۔ شأن۔ کار وحال۔ ودرز۔ وآب دماغ بہ سر شؤون ج۔ ویقال لاشأنن شأنہم ای لافسدن امرہم۔ شأنان دو رگ کہ از سر تا فرو با چشم ہا فرود آید وشانت شانہ ای قصدت قصدہ وما شانت شانہ ای لم اکترث لہ۔
شثن۔ شثن۔ بفتحتین درشت شدن شوخ بستن دست (ع ک ف ۴) رجل شثن الاصابع بالسکون وکذلک العضو۔ وشثنت مشافر الابل من اکل الشوک۔
شجن۔ شجن۔ بفتحتین حاجت شجون ج۔ و اندوہ اشجان ج واندوہگین شدن (ع ک ۱ ف ۲) شاجن لغت منہ۔ اشجان اندوہگین کردن شجن باز داشتن حاجت کسے را از کار۔ واندوہگین کردن (ع ن ۱ ض ۱) وراہ وادی شجون ج۔ یقال الحدیث ذو شجون اسے یدخل بعضہ فی بعض شاجنة وادی بسیار درخت شجنة بالکسر نام عروق درگہا وبیخ ہاے درخت درہم شدہ وبضم الشین کذلک۔ ویقال بینی وبینہ شجنة رحم اے قرابة مشتبکة وفی الحدیث الرحم شجنة من اللہ ای الرحم مشتقة من الرحمن والمعنی انہا قرابة من اللہ مشتبکة

کاشتهاک العروق-
شجن شجون- بیچ کردن (مع شطنها) قوله تعالی
فی الفلک المشحون- وشحنت البلد بالخیل احوانا
و بالبلد شحنة بالکسر من الخیل ای رابطة و راندن
یقال شحنهم شحنا ای طردهم والشحنا دشمنی
شحنه بالکسر کذالک ومنه عدو مشاحن - و اشحن
الصبی اذا تهیأ للبکاء-
شدن - شدون- قوت گرفتن - و شاخ
برآوردن آهو بچه (مع ف اض ۲) شادن آهو بچه
وشدن المهر ای قوی - واشدنت الظبیة فهی
مشدن اذا شدن ولدها مشادن مشادین ج
شدنیات شتران منسوب بموضعے از یمن -
شزن - شزن بفتحتین درشتی زمین و
مانده شدن وشنا لنگ که لوپے بازی کنند -
شزن بضمتین کرانه -
شطن - شطن بفتحتین رسن دراز اشطان
ج - و وصف اعرابی فرسا فقال کانه شیطان
فی اشطان شطن برسن بستن - و مخالفت کردن
از قصد (مع ف اض ۲) شاطن دور شدن اشطان
متعد منه - بئر شطون و نوی شطون دور
و ... پایان شیطان ... کل عات متمرد من الجن
والانس والدواب فهو شیطان و مارد و قوله تعالی
طلعها کانه رؤس الشیاطین قال الفراء شبه
طلعها برؤس الشیاطین فی القبح لانها موصوفة به
او برؤس الحیات و هی ایضا موصوفة بالقبح

شیء ... رؤس الشیاطین وقوله ... اضطلع ...
هیجا الانس ... الشیطان الرجل متمرد و زائدة
اذا کان فلان من شاطه و شیطه من تصرف-
شجن - اشجان - شوریده موی شدن -
شفن - شفون- زیرک و دانا شفون نگریستن بکنج چشم
نگریستن (مع ب اک ۲) فهو شافن وشفون بالفتح
ویقال شفنت الیه وشفنت بعینی وهو نظر فی اعتراض
قال ابو عبیدة هو ان یرفع الانسان طرفه ناظرا
الی الشیء کالمتعجب منه او کالکاره له -
شقن - یقال قلیل شقن - اتباع الشیء و ...
و درع مشقونة کمی (مع بضمها) یقال شقنت علیه
ای قللت - اشقان کم کردن و کم دادن یقال شقنتها
واشقنتها (مع ف اض ۲)-
شنن - شن - شاشیدن آب و پراگنده کردن
(مع ف اض ۲) و منه قیل شن علیهم الغارة واشن
اذا فرقها علیهم من کل وجه و مشک کهنه دریده
شنة مثله شنان بالکسر ج - وحیی از عبد القیس
ومنه المثل وافق شن طبقه - تشنین چکیدن آب
از مشک ... شنان متفرق - شنانه بالضم آب که از
مشک واز درخت چکد شنان بالفتح بالهمز لغة
فی شنآن - تشنن کهنه شدن مشک - و پیر گشتن
و تشنک شدن اندام ... استخوان از پیری
و تشانت القربة ای اخلقت و تشان الجلد ای
یبس - شنون بالفتح شتر میانه گوشت - و گرسنه
شنشنة خو و طبیعت - و استشن الرجل ای هزل-

شین شین - عیب و زشتی و هو خلاف الزین (ع ف ک ۲) شائن معائب و مقابح شین یعنی حرف از حروف معجم هجا -

شابن - کودک نازک اندام فربه قد شبن الغلام (ع ف ض ۲) شبانه نام شخصے و بالضم احمد بن الفضل بن شبانة الهمدانی الکاتب و عبد الرحمن بن محمد شبانة الجزری و علی بن عبد الملک بن شبانة محدثون و ابن شبان کشداد عبد العزیز بن محمد العطار و بالضم شبان بن جسر بن فرقد و اسمه جعفر و هذا لقبه و احمد بن الحسین البغدادی یعرف بشبان و اشبونه بالضم شهریست به مغرب و شبن نزدیک شد شبانی و اشبانی بالضم مرد سرخ چهره و دیگرگون بروت -

شتن - بالفتح بافتن جامه (ع ف ض ۲) شاتن و شتون نعتان منه یعنی جولاهه اشتون بالضم قلعه ایست باندلس و موضعیست نزدیک انطاکیه شتان بالفتح کوهیست بمکه باپین که می وکذا و شتون بالضم پاپچه هاے نرم رجل شثن الکف مرد درشت کف و محمد بن ابی المظفر بن شتابانة محدث فرد شتنی بالفتحات دهی است بمصر اشتیخن - بکسر الالف و التاء روستائی است بسمرقند منه محمد بن احمد بن مت المحدث -

شیخون - شیخ یعنی پیر و المشیخن لغة فی الشیخ شذونة - بالفتح شهریست باندلس منه ابو عبد الله بن حاجة النحوی -

شاذکونة - بفتح الذال پارچه هاے گنده و منسوب فی تعمل بالیمن و الی بیعها نسب ابو ایوب الحافظ لان اباه کان یبیعها -

شرن - شکاف سنگ و قد شرن شکافته در سنگ شد (ع ک اف ۲) و بفتحتین شهریست بطبرستان شوران بالضم کاجیره و کل کافشه و محمد بن عبد الله بن الشاران محدث -

شستان - بالکسر علی بن ابی سعید بن شستان الوشاء شتانة - عمل من اعمال بطلیوس -

شاصونة - آوندهاے سفالی بسنبه شود من ج - و نام مردے -

شعشن - کجعفر والد ابی سریج ذویب الصحابی -

شغنة - بالضم پشتواره جامه و شلخ و شغن کصرد ج -

شغرنة - بالراء و النون به وزن و معنی شغربة بالزاء و الباء و ذلک فی الصراع یعنی آن بندیست از کشتی -

شغنة - چماع کردن -

شکدانة - بالضم لقب عبد الله بن عامر الجیشی -

شلوبین او شلوبنة شهریست بمغرب منه ابو علی الشلوبینی النحوی -

شمن - بفتحتین دهی است باستر آباد منها ابو علی حسین بن جعفر الشمنی شمونة شهریست باندلس اشمونین بالضم بلفظ التثنیة شهریست بصعید اوسط و اشمون جریس بالضم قریه بصعید

پس شطنونت –
شونة – بالفتح زن گول و جماعت غلام لغة مصریه
وسواری دریا که برای جهاد آماده باشد شئون
بیکی راست و هو شئون الرؤس ای بفتح شئونها
شاهین – پرنده ایست مشهور عجمی و تازی –

فصل الصاد

صبن – صَبْن – باز داشتن نیکی و بهره از کسی
(صح فت اک ۲) و اذا استوی القمار الکعبتین فی کفه
ثم یضربها بالقمل صبن و یقال له اجل ولا تصبن
صابون – م –
صحن – صَحْن – نیکو کردن و صلح کردن میان
دو قوم و زدن و ناقة صحون ناقه لگد زننده ...
بزرگ – و دادن چیزی که در طبق (صح ...)
و هما صحنان یضرب احدهما علی الآخر ...
نان خورش بود و بقصر صحناة ...
صدن – صیدنانی – جانور و جانوری که
در زمین خانه سازد و ... کنند ...
شاه و پادشاه –
صعدن – صعدان – بالکسر ...
شتر مرغ نر
صفن – صَفْن – پوست خایه
صفنان بالضم ج – صُفن بالضم سفره و خوردان
چرم و ادیم که در وی آب کنند – و توبره شبان
و شتربان که زاد و اسباب خود در وی نهند
صافن ...

استاده و سر سم چهارم بر زمین نهاده و ایضا
القائم الذی یصف قدمیه صفون بالضم مصدر
(صح فت اک ۲) و منه قوله تعالی الصافنات الجیاد
و فی الحدیث کنا اذا صلینا خلفه فرفع رأسه من الرکوع
قمنا صفونا فاذا سجد تبعناه ای قمنا صافین قدمنا
صافن ابدا رگ ساق ... بالکسر ...
صفن – صِفْن – بالکسر ... چرا
در روز ... ازار ... سر پوشیده که در وی
نان نهند صفنان بالضم ... بغل و قد اصفن الرجل
ای صار له صفنان – و اصفن اذا ...
و اصفنت الناقة اذا حملت فاستکبرت علی الفحل –
فلان ... –
صون – صَوْن – صیانة نگاه داشتن و هو
مصون و مصوون بالنقص و التمام و قد فسر فی
(د و ف) صوان بالضم و الکسر صیان بالکسر جامه دان
تخته جامه و صان الفرس اذا قام علی طرف
حافره من وجی او حفا – صوان بالفتح و التشدید
... سنگهاست ...
صین – صِین – بالکسر چین و هی بلاد الترک
صینی ... ها و هی الالف فی النسبة الیها –
اصبهان – شهری است در پارس قد ذکر
فی (ا ص ب) –
... – کلمة ... و بفتح تاوه ولا نظیر له
فی الکلام –
صفانة – بالفتح معرب چغانه و آن نام سازی است

صغانیه شهریست بزرگ بماوراء النهر و نسب إلیها
الامام الحافظ فی اللغة الحسن بن محمد بن الحسن
ذو التصانیف والنسبة صغانی وصاغانی معرب
چغانیان واسحق بن ابراهیم بن صیغون الصیغونی
زاهد محدث۔

فصل الضاد

ضأن۔ ضائن۔ میش نر خلاف ماعز والجمع
ضأن خلاف معز مثل راکب ورکب وضأن
بالتحریک ایضا مثل حارس وحرس وقد یجمع علی
علی ضئین وهو فعیل مثل غاز وغزی ۔ والأنثی ضائنة
ضوائن ج۔ وأضأن الرجل ای کثر ضأنه۔
ضبن۔ ضبن۔ بالکسر کش وهو ما بین الکشح
والابط و اول الجنب الی الابط ثم الضبن ثم الحضن
واضطبنت الشیء و اضطبنته زیر کش گرفتم وضبنة الرجل
بالکسر وضبنة بفتح الضاد وکسر الباء عیال مرد
مکان ضبن ای ضیق ۔ والضبون الزمن۔
ضجن۔ ضجن۔ بفتحتین کوهیست ضجنان بالکسر
کوهیست در ناحیه مکه۔
ضرزن۔ ضیرزن۔ وضمرزن زن سخت و بهنده۔ و
آنکه با زن پدر یکجا باشد ۔ وآنکه بر سر چاه زحمت
دهد و انبوهی کند۔ ونام بتی۔
ضغن۔ ضغن۔ بالکسر کینه ضغینة مثله ضغن
بفتحتین مصدر منه (ع ک ا ف م) و میل کردن
وآرامیدن یقال ضغن فلان الی الدنیا ای
رکن الیها ۔ وتضاغنوا واضطغنوا ای انطووا
علی الاحقاد ۔ واضطغن الشیء ای اخذه تحت
حضنه یقال کأنه مضطغن صبیا ای حامله فی حجره۔
فرس ضاغن اسپ که تا نزنی نیکوتر نرود و تیماء
قبیحة ای عوجاء ۔ وضغن الی فلان ای مال الیه۔
ضفن۔ ضفن۔ دست اندر افکندن شتر و پا لگد
افگندن (ع ف ا ک ۴) و بار کردن شتر یقال
ضفن البعیر برجله ۔ وضفن بها لغطا ای رمی به وضفن
علی ناقته ای حمل علیها ۔ وضفنت الیهم ای اتیتهم ۔ وضفنته ای
ضربته برجلی علی عجزه ۔ والضفن هو اذا ضرب
بقدمه مؤخر نفسه ۔ وضفنت بالانسان الانثی
ای ضربتها به ۔ ضفن مثال ... گول و ...
ضیفن طفیلی و ذکره فی الضیف۔
ضمن۔ ضمان۔ بالفتح پذرفتن (ع ک ا ف ن)
واناضامن وضمین وتضمین پذیرانیدن۔ و
در پناه و جای فراآوردن۔ و درآوردن چیزی
ضمن چیزی دیگران و شعر خویش مصراع شعر دیگری
و بیتیکه موقوف به بیت دوم باشد و معنی تضمین
پذرفتن و فراهم گرفتن کتاب ولفظ معنی را
ضمن الکتاب بالکسر طیه یقال کان فی ضمنه۔
ضمنة جانی ماندگی و مرض یقال به ضمنة ای
زمانة ضمانة مثله و هو ضمین ای زمین والاسم
الضمن۔ ضمن بفتحتین ایضا مصدر منه (ع ک ا ف م)
وفی الحدیث من اکتتب ضمنا بعثه الله ضمنا ای
من کتب نفسه فی دیوان الزمنی ۔ والضمنی
ضمانة چرا ... که ... باشد ۔ وفی الحدیث ...

صلی الله علیه وسلم کتب ان لنا الضاحیة من البعل
ولکم الضامنة من النخل والضاحیة هی الظاهرة
التی فی البر من النخل والبعل الذی یشرب بعروقه
من غیر سقی والضامنة ما تضمنها امصارهم وقراهم
من النخل مضامین ما فی اصلاب الفحول ونهی
عن بیع المضامین والملاقیح۔

ضنن۔ ضن۔ بالکسر ضنانة بالفتح بخیلی کردن
(ع ک اف ۲) وهو ضنین ق (ع ف اک ۲) الغة فیه
وفلان ضنی ای خاصتی وفی الحدیث ان لله تعالی
ضنائن من خلقه یحییهم فی عافیة ویمیتهم فی عافیة
وهذا علق مضنة بکسر الضاد وفتحها است نفیس
ما یضن به مضنة بالکسر قبیله ضنون غالیه که
بسر و ریش و سالند۔

ضفون۔ ضیفون۔ بالفتح گربه نر ضیاون ج۔

ضحن بفتحتین شهریست منقول عن ابن سیده
وانشد بیتا ابن مقبل الذی انشده الجوهری
فی فزرج ن فاحد مصحف۔

ضمد ... تنگ کردن و آسان کردن ... (ع ف ا
ک ۲) ... [illegible]
نام دو کوه والنون زائدة قتادی الیار۔

ضیطنة ضیطان بفتحتین راه رفتن مردم
فربه با جنبش هر دو دوش و تن ضیطنة ضیطان ن

ضین۔ بالکسر کوهیست بزرگ بصنعاء۔

فصل الطاء

طبن۔ طبن بفتحتین زیرکی (ع ک اف ۲)
طبانة طبانیة طبونة بالفتح فهمن کذلک (ع ف ا
ک ۲) فهو طابن وطبن ای حاذق و آتش خوابانیدن
(ع ف اک ۲) طابون جای آتش خوابانیدن
ویقال طابن هذه الحفیرة طأمنها وطاطنها۔
مطبئن مثال مطمئن واطبان مثال اطمأن
وبمعناه۔ وما ادری ای الطبن هو ای الناس
هو۔ طبنة بالضم بازیچه طبن ج۔

طجن طجین۔ طاجن بفتح الجیم تابه معرب
لان الطاء والجیم لا یجتمعان فی اصل کلام العرب۔

طحن طحین۔ آرد کردن (ع بفتحها) طحنت الرحی
وطحنت الحب طحن بالکسر آرد وطحنت الافعی ترحت
واستدارت فهی مطحان بالکسر طاحونة آسیا
طواحن و دندانهای بزرگ طحانة طحون بالفتح
اشتران بسیار طحون ... لشکر طحن ض انت ۲
جانورست ... آسیابان۔

طعن طعن۔ زدن به نیزه (ع ف ا ض ۲ و
بفتحها) وطعن کردن و ... طعنان مثاله و در
پیمان ... اسپ چون عنان را
... یطعن الفرس فی العنان
طعان بالکسر بیکدیگر نیزه زننده وطعن کننده
مطاعین ج۔ وتطاعنوا واطعنوا وفی الحدیث
لا یکون المؤمن طعانا یعنی فی اعراض الناس
طاعون مرگ و با طواعین ج۔

طأن۔ اطمئنان۔ طمأنینة۔ بالضم آرام یافتن
و هو مطمئن وتصغیر مطمئن طمیئن بحذف المیم من اوله

واحدی النونین من آخره وطمینة تصغیر طمانینة بحذف احدی النونین لانها زائدة - وطأمن ظهره وطامن بمعنیً علی القلب - وطامنته منه بیکسو شد -

طنن طنین - بالفتح آواز مگس - و بانگ طشت و پیکان و بط و مانند آن - و مردن یقال طن فلان ای مات - اطنان بانگ آوردن طشت و جز آن طن بالضم بند فی حزمة یکے و یقال ضربه فاطن ساقه ای قطعها -

طین طین - بالکسر گل طینة اخص منه و سرشت و خو طینین اندودن و بضم لا یشدد و یقول طنت السطح فهو مطین - وطان فلان کتابه ختمه بالطین - و یقال طانه الله علی الخیر و طامه ای جبله علیه - یوم طان و مکان طان و ارض طانة گل ناک فلسطین کما اتفق ۲ شهرے -

طهن - شادمان و خوش عیش شدن (ع ف ا ض ۲) -

طرن - بالضم ابریشم طارونی نوعے از ان طرین الشرب ای اختلطوا من السکر یعنی شراب خورندگان باهم از مستی اختلاط نمودند طرین که رهم لا ی تناک وا تی بالطرین و الغرین ای بغضب طرنیانه بالکسر شهرے است بمغرب اطرون بالضم شهرے است بفلسطین طرون که بمعور موضعیست بامنیه طورین بالضم جنسے است به پر دو -

طرکونة - بالفتح و شد الراء و ضم الکاف شهریست باندلس و موضعیست دیگر بمغرب -

طیبانیة - بالفتح شهریست باشبیلیة طس لا تجمع الا علی ذوات طس ولا تقل طواسین یعنی جمع طس ذوات طس بهتر نه طواسین -

طغشنة - بالفتح زن بد خو و خشم طغشنة گوسفند بسیار

طفن - مرگ و حبس طفانیة کعلانیة و شنام است برای مردان و زنان طفانین دروغ و سخن بیهوده و حبس و خلاف جستن و اطفن الطین و اطفن خلقه خوے او نیک شد -

طوانة - کثمامة نام موضعیست -

فصل الظاء

ظعن ظعن - بالسکون او الحرکة رفتن و کوچ کردن (ع بفتحها) اظعان بردن - و راندن ظعینة هودج و زن که در هودج باشد ظعن بضمتین و سکون الثانی ظعائن اظعان ج - قال ابو زید و لا یقال حمول و لا ظعن الا للابل التی علیها الهوادج - و هذا البعیر تظعنه المرأة اے ترکبه من الافتعال ظعون بالفتح شتر هودج کش ظعان بالکسر رسن که بار بوے بندند -

ظنن ظن - گمان خوگمان بردن - و دانستن تقول ظننتک زیدا و ظننت زیدا ایاک و قوله تعالی و ظن داؤد ای علم و ایقن داؤد ظنین مرد تهمت کرده شده ظنة بالکسر تهمت ظنن ک ا ف ۲ ج - یقال اظنه و اطنه بالظاء و الطاء ای اتهمه علی افتعاله و فی حدیث ابن سیرین لم یکن علی یظن فی قتل عثمان و هو یفتعل من الظن فادغم

قال الشاعر (شعر) ولاتّکل من نطلقنی اناشعب۔
ولاکل بابر و ی علیّ اقول یتظنی گمان بردن
واصلہ تتظنن فابدل من احدی النونات یاء۔
مظنۃ الشیٔ بکسر ہ موضعہ ومألفہ الذی یظن کونہ
فیہ مظانّ ج۔ ظنون بالفتح مرد بدگمان وچاہ
کہ در وے آب ہست یا نہ معلوم نباشد وکم آب
ودام کہ گزاردہ شدہ یا نہ معلوم نباشد۔

ظران۔ بالفتح نام موضعے است۔

فصل العین

عبن۔ کسنر عبنّ بتشدید النون کرکس ضخم و
کذالک الجمل وعبنی مثلہ یلحق بفیعلی بیا ءاذا وصلتہ
نونت بینا ۃ مؤنث عبنیات ج۔

عثن۔ عثان۔ بالضم دود۔ وگرد عثن کذالک
عواثن ج۔ یقال عثنت النار تعثن بالضم اذا
ادخنت۔ تعثین بوے دود دادن جامہ را عثنون
بالضم موے ہاے دراز زیر زنخ شتر۔ واول باد
وباران عثانین ج۔

عجن۔ عجین۔ بالفتح خمیر عجن خمیر کردن وبر شتن
ہر چیزے۔ و وستا نہادن شتر بر زمین وبر نہادن
وبر زمین تکیہ کردن بوقت برخاستن از ضعف
وپیری (ع ک ا ف ۲) اعتجان خمیر گرفتن عجن
بفتحتین فربہ شدن (ع ک ا ف ۴) بعیر عجن ناقۃ
عجناء وعجینۃ لغت منہ وآماس میان فرج ودبر
ناقہ یقال ناقۃ عجناء۔ عجان بالکسر میان خصیہ
ودبر۔ عجان بالتشدید کول عجن زن گول

لام زائدہ۔

عجہن۔ عجاہن۔ بالضم خادم وخوان سالار
عجاہنۃ بالفتح ج۔ وبالضم لغت مؤنث منہ
وقد تعجہن۔

عدن۔ عدن۔ اقامت کردن وبر جاے
ہمیشہ بودن (ع ف اک ۲ وض ۲) ومنہ جنات
عدن ای جنات اقامۃ۔ معدن جاے باشش
تابستان وزمستان ومرکز ہر چیزے معادن تا
ہر یک جاے باشدہ از علف عدن بفتحتین شہرے
عدان البحر کرانہ دریا عبیدان خرمابنان دراز
وقد مرّ فی الدال۔ عدنان نام مردے عدینۃ
پارہ بن دلو عدائن ج۔ یقال غرب معدن
اذا قطع اسفلہ ثم خرز برقعۃ۔ عدانات
گردہ ہاے مردم۔

عرن۔ عرنین۔ بالکسر اول ہر چیزے ومہتر قوم
یقال ہم عرانین القوم وبن بینی نزدیک ابر
وعرانیۃ بالضم آنچہ موج از تنگ آب برآرد عران
بالکسر چوب بینی شتر عرن مصدر منہ (ع ف ا ض ۲)
عران البکرۃ چوب بکرہ عرن معرن نیزہ سنان
میخ دوز کردہ بر عران وے یعنی چوب وے
عران ایضا ودی یقال دارہم عارنۃ ای بعیدۃ
عرن بفتحتین کفتگی پاے ستور (ع ک ا ف ۲) و
ریش کردن ستور عرینۃ بالضم قبیلۂ وگروہے کہ
ارتداد آوردند در عہد رسول علیہ السلام وہم
العرنیون۔ عرین عرینۃ جاے شیر یعنی بیشہ

و درختستان یقال لیث عرینة ولیث غابة - عرین ایضاً گوشت و بطنی از تمیم عرینة مصغرة قبیلة از بجیلة عرنة بالکسر افتاده از بے طاقتی و بیخ درخت که بوے خورش دهند پوست را عرتان بالکسر گویند سقا و معرون مشک پیراسته از عرنه -

عربن - عربون - عربان بالضم فیهما - عربون بالتحریک ربون تقول منه عربنة اذا اعطیته ذالک -

عرتن - عرتن - گیاہے که بوے و باغت کنند و اصله عرنتن مثل قرنفل حذفت منه النون وترک علی حالہ - ادیم معرتن ای مدبوغ بالعرتن - عرتنات موضع -

عرجن - عرجون - بالضم درخت کرشده و شاخهاے بریده ازوے ومنه قوله تعالیٰ حتی عاد کالعرجون القدیم - وعرجنه ای ضربه بالعرجون -

عرهن - عراهن - بالضم شگرف -

عسن - عسن - بفتحتین گواریدن آب و علف و درخوردن آن دستور (عـ ک اف ۲) عسنت الابل ای نجع فیها الکلأ وسمنت ودابة عسن ای شکور - عسن بضمتین پیه و فربهی و بیشه اعسان الشئی آثاره ومکانه وتعسن فلان اباه ای نزع الیه فی الشبه - وتعسنت الشئی ای طلبت اثره ومکانه -

عشن - عشن - واعتشن - ای قال برأیه یعنی بخواست خود گفت عشانة بالضم تنه درخت ابو عشانة کنیت مردے -

عشزن - عشوزن - مرد درشت سخت عشوزنة مؤنث -

عطن - عطن - پوست را در شوره نهادن بجهت دباغت تا موے ازوے بریزد (عـ ف اض ۲ وک ۲) معطون نعت منه - عطن بفتحتین گنده شدن پوست در پیراستن ومعطون شدن وے (عـ ک اف ۲) انعطان کذالک وخوابگاه شتر وآغل گوسپند نزدیک آب معطن بکسر الطاء کذالک اعطان معاطن ج - عطون بالضم سیراب شدن و فروخفتن (عـ ف اض ۲ وک ۲) ابل عاطنة عطون وعواطن ج - اعطان خوابانیدن شتر خداوند شتران عاطنه شدن واعطن الرجل بعیره اذا لم یشرب فرده الی العطن ینتظر به - رجل واسع العطن والبلد اذا کان رحب الذراع -

عفن - عفونة - وگیری هوا و پوسیدگی عفن بفتحتین مصدر منه (عـ ک اف ۲) عفن ندسته وعفن الحبل ای بلی -

عکن - عکنة - بالضم نورد شکم از فربهی عکن وعکنات ج - وتعکن البطن صار ذا عکن تقول عکنان عکنة بالتحریک والتسکین -

علن - علانیة - آشکارگی خلاف سر علون بالضم مصدر منه (عـ ف اض ۲) علن بفتحتین کذالک (عـ ک اف ۲) اعلان معتد منه - علان بالکسر آشکارا کردن باهم وپیدا کردن علنة مثال همزة رازپنهان ناوارنده علوان الکتاب عنوانه وعلونه وعنونه بمعنی -

علجن عَلَجَن - ناقهٔ آگنده گوشت ویقال نونه زائدة - والعلجن المرأة الماجنة -

عمن عُمَن - بالمکان یعمن - ای اقام به - عُمان بالضم مخففا شهرے بیمن واما الذی بالشام فهو عَمّان بالفتح والتشدید - واعمن الرجل اذا صار الی عمان -

عنن - عَنَن بفتحتین پیش آمدن چیزے - و پیش گرفتن کسے را (ع ف ن ض ۲ و ک ۳) رجل معن ک ا ف ۲ ای عریض وایضا خطیب وامرأة معنة - عِنّین بکسرتین نامرد - وعِنّینة زنے کہ او را از مرد نباید و هو فعیل بمعنی مفعول - وعُنّن الرجل عن امرأته اذا حکم القاضی علیه بذالک او منع عنها بالسحر وغیره والاسم العُنّة بالضم وهی ایضا حظیرة الابل - عِنان بالکسر عنة ج - وعنا کردن عنانا المتن دو رگ پشت ویقال انهم طرق العنان یعنی سباشرکة العنان وهو ان یشترکا فی شیٔ خاص دون سائر اموالهما کانه عن لهما شیٔ فاشتریاه مشترکین فیه - وعُناناک بالضم ان تفعل کذا ای جهدک وغایتک کانه من المعانة ا سے المعارضة - عنّ یعنّ ای اعترض - وعننت الفرس جستم لعنانه - واعننت اللجام ای جعلت له عنانا - تعنین مثله - عننت الکتاب واعننته کذا اسے عنونته له وصرفته الیه - عنوان الکتاب بالضم وهی اللغة الفصیحة وقد یکسر ویقال عنیان بالضم والکسر - وعنونت الکتاب وعلونته وعنیته بمعنی -

اعتنان پیش گرفتن وهو الاعتراض - عنون بالفتح ستور پیش رونده ویقال اعطیته بین عنة اے خاصة من بین اصحابه ورأیته عیبن عنة ای الساعة من غیر ان طلبته - وعنت تعنة لا ادری ما ہی اے تعرضت الشئ لا اعرفه ولقیته عین عنة اذا رأیته عیانا ولم یرک - عنان بالفتح ا[illegible] وا[illegible] مثله - واعنان السماء صفائحها وما اعترض من اقطارها کانه جمع عَنَن والعامة تقول عنان السماء بالکسر - عنعنة ہمزه را عین گردانیدن در لفظ چنانکه لغت تمیم است تقول عن فی موضع ان - عن مخففة انه وهی کلمة لبعد والمجاوزة تقول رمیت عن القوس لانه بها قذف سهمه عنها وعداها - واطعمته عن جوع جعل الجوع منصرفا به تارکا له وقد جاوزه - وقد یقع من موقعها الا ان عن قد یکون اسما بدخلة حرف جر لاک تقول جئت من عن یمینه ای ناحیة یمینه - وقد یوضع عن موضع بعد کما یقال لقحت عن حیال ای بعد حیال - وقد یقع عن موضع علی یقال لا افضلت فی حسب عنی ای علی -

عون - عوان - بالفتح میانه سال از ہر چیزے عون بالضم ج - وفی المثل لا تعلم العوان الخمرة و لیعون عون میانه سال شدن یقال عوّنت المرأة وعانت ایضا - حرب عوان وهی التی قوتل فیها مرة کأنهم جعلوا الاولی بکرا - بقرة عوان لا فارض ولا بکر کقوله تعالیٰ انها بقرة لا فارض ولا بکر عوان - عون یاری گر اعوان ج - معونة اعانت یاری ادن

يقال سنة اعني ولا تعن علي - ويقال ما عندك
معونة ولا معانة ولا عون - رجل معوان بالكسر
كثير المعونة للناس - استعانة ياري خواستن - و
موسے زهار ستردن معاونة ياري كردن تعاون
يكديگر را ياري كردن اعتوان مثله والتعاون من النساء
التي طعنت في السن ولا تكون الا مع كثرة اللحم -
عانة گله خر كره عون ج - وموي زهار - ونام جوي
بر لب فرات منسوب اليها الخمر فيقال عانية وربما قالوا
عاناث وهي من اسمائها -

عهن - عاهن - شاخ درخت خرما كه نزديك
تنه باشد عواهن ج - وايضاً اعضاے چار اسپ
مردم - وگماسے ستم ناقه ويقال عهنت عواهن النخل
تعهن بالضم اي يبست ورمى فلان بالكلام على عواهنه
اذا لم يبال اصاب ام اخطأ عهن بالكسر پشم رنگين
پاره از وے عهون ج - وفلان عاهن مال اذا كان
حسن القيام عليه ويقال اعطاه فلان من عاهن
ماله وآهنه اي من تالده - عاهن حاضر مقيم ثابت
وعهن بالمكان يعهن اي اقام به -

عين - عين چشم مؤنث اعين عيون اعيان
ج عيينة تصغيرها - وسه قيل ذو العيينتين
لا جاسوس - واسم رجل وچشمه وچشم زانو وچشمه
آفتاب - زر درست - ومال پيدا - وديدبان -
وجاسوس - وگزيده هر چيز - وشخص - ونفس
هر چيز يقال هو هو عيناً وهو هو بعينه - وقول الحجاج
لابيعنك الكبرى ان ... مثلك الكبرى من ...

ومردم يقال بلد قليل العين اے قليل الناس
وچشمه ترازو ويقال في الميزان عين اذا لم يكن
مستويا وباران چند روزه كه نايستد - وحرف
علقيه از حروف هجا ويقال فعلته عمداً عين اذا تعمده
بجد ويقين - وكذلك عمداً على عين - ويقال لقيته
اول عين واول عائنة وادني عائنة اے قبل
كل شيء - وفي المثل الجواد عينه فراره ويقال لا اطلب
اثرا بعد عين اے بعد معاينة - وعائنة بني فلان
اموالهم وشبهها لهم - وما بها عائن وكذلك ما بها
عين اي احد - اسود العين كوهے راس عين
شهرے عيون البقر نوعے از انگور اعيان القوم
اشرافهم - اعيان برادران مادر پدري معاينة
برادر ومادر پدري بودن ويقال هو عبد عين
اي هو كالعبد لك ما دمت تراه واذا غبت فلا -
ويقال انت على عيني في الاكرام والحفظ جميعاً
قال الله تعالى ولتصنع على عيني - ويقال بالجلد
عين وهي دوائر رقيقة وذلك عيب فيه تقول
منه تعين الجلد وسقاء عين ومتعين - وتعين الابل
الابل بچشم كرد وتعين عليه الشئي لازم شد بر وے
بعينه وحفرت حتى عنت اي بلغت العيون -
وراكبت الا ارشاد - ماء معين معيون على النقص
والتمام آب روان روشن عينان بالتحريك
روان شدن آب واشك يقال شرب من
دائن اي ... سائل - عنت الرجل بالتشديد
چشم كردم فانا عائن وهو معين ومعيون ...

تبیین مخصوص کردن چیزے از جماعہ۔ وآب در
مشک نو ریختن تا چشمہا بستہ وشستہ گردد۔ و مروارید
سوراخ کردن۔ و در رسے کسے بادی ہاسے
وسے او را گفتن معیّن بالفتح فعل گاو و بالتحریک
بود قامعاینۃ عیان دیدن بچشم ابنا عیان دو شتر
کہ بجہت قال بقار بر زمین کشند عیان بالکسر
ایضا آہن آلۃ عین ج۔ عین بالتحریک اہل
سرائے۔ وجماعت یقال جاء فلان فی عین
ای فی جماعۃ۔ اعین فراخ چشم عیناء مؤنثہ عین
جمعہا و اصلہ فعل بالضم و منہ قیل لبقر الوحش
عین و الثور اعین و البقرۃ عیناء۔ عینۃ بالکسر
بہترین یقال اعتان الرجل اذا اشتری الشیء
بنسیئۃ و یقال ہذا عینۃ المال ای خیارہ مثل عیبۃ
وثوب عین اذا کانت حسنا فی مرآۃ العین۔ اعتیان
بنسیہ خریدن چیزے۔ و گزیدہ گرفتن۔ و دیدبان
شدن یقال اعتان لنا فلان ای صار اعینا۔
و یقال ایضا عان علینا فلان یعین عیانۃ اے
صار لنا عینا۔ و یقال اذہب فاعتن لنا منزلا ای ارتدہ

عنن بیشستین مشی کنندگان عنون وعانن بکسے
و تقتد الی الجن بسبب قید خانہ سخت باز دارند
(ع ف ا ک ۲ و ض ۲) اعتن علی غریمہ رنجانید
قرضدار غریم را وہمو مشی کرد عنان بالکسر
آنچہ … عنان …
عنانۃ۔ بالفتح است یعنی سرمایہ
اعن فلانا۔ ای قاسمہ فی النصیب فاخذ کل النصیبہ

اعضن الامر۔ کار بکی خورد و دشوار شد۔
عفاہن۔ کجا ابط شتر بادہ توانا و چالاک۔
عقنقۃ۔ بالفتح قلعہ ایست یا آن عقیون بالکسر
وفتح الیاء بحر من النبع تحت العرش فیہ ملائکۃ
من ریح سمہم رمل من نبح ناظرین الی العرش
تسبیحہم سبحان ربنا الاعلی والعقیان فی الیاء۔

فصل الغین

غبن۔ غبن۔ نقصان آوردن دربیع (ع ف ا
ک ۲) یقال غبنتہ فی البیع ای خدعتہ وغبن فہو مغبون
غبن بالتحریک نقصان درراے (ع ک ا ف ۲)
وغبن رأیہ اذا نقصہ فہو غبین ای ضعیف الراے
وفیہ غبانۃ۔ والغبینۃ من الغبن کالشتیمۃ من الشتم
تغابن یکدیگر را زیان افگندن یوم التغابن روز
قیامت۔ مغابن بن ہاے ران غبنت الثوب
والطعام مثل خبنت وقد ذکر۔

غدن۔ اغدیدان۔ تمام رسیدن ودراز شدن
موے و گیاہ والشباب المغدودن ای الناعم۔ غادن بون
سستی غدانۃ بالضم حی از بنی یربوع۔

غرن۔ غرین۔ سفال خرم لاسے سیل آورد بیابان
کان ادا یبسا غزیل کذلک۔

غسن۔ غسن۔ حض ا ف ۲ و ستماسے موی پیشانی
وفش اسپ وگیسو واندآن غسنۃ بالضم غسناۃ
سکے غیسان بالفتح تیزی جوانی وہو فیعال منہ۔
غسان نام اسپے وقبیلہ۔

غصن غصن۔ بالضم شاخ درخت اغصان

غضون ج غضنة بالكسر كذلك مثل قرط و قرطة۔ وتغضنت اغصنه اي قطعته ابو الغضن كنية جحي۔

غضن غضن۔ باز داشتن (عج فت ک ۳ وض ۳) يقال اغضنك عنا اي باعاقك عنا۔ اغضان دائم باريدن تغضين از شكسته وی گردانیدن تغضن لازم منه۔ غضن بفتحتين والسكون آژنگ پوست۔ وشكن زره و غضون العين جلدتها التي المتغاضنة شکنهاے چشم نمودن ويقال للمجدر اذا البس المجدر حتى جلده اصبح جلده تغضنة واحدة ويقال بالباء ايضاً۔

غمن غمن۔ پوست تر را در زیر چیزے نهادن تا پشم هاے وے ریزد (عج فت اض ۳) فهو غمين تغميل و خوابانيدن ميوه و خرما ی نا رسيده تا رسيدن۔

غنن غنة۔ بالضم آواز در بینی اغن الذي يتكلم من گوینده يقال ظبي اغن۔ وواد اغن بسیار علف كه در وے مگس و آواز وے بسیار باشد قرية غناء ديه بسيار مردم و اغن السقاء اے امتلأ۔ واغن الوادي فهو مغن۔

غين غين۔ تشنگی يقال منه غنت اغين۔ وغانت الابل مثل غامت وابر تیرگی ويقال غين على كذا اي غطي ومنه الحديث وانه ليغان على قلبي۔ واغان الغين السماء اي البسها وحرفي حلقيه از حروف معجمه غينة بالكسر انچه از بر دار یا پا چون ريم و خون و جز آن وغالت لغته تغين اي غشت۔ اغين سبز شجرة غيناء كثيرة الورق غينة بالفتح درختاني بے آب وغيضة وخضتان با آب۔

غدفن كسجل تمام وكامل لغة في الغدافل۔

غرن بفتحتين پرنده ایست یا عقاب یا مانند آن اغران ج و خرچنگ غران بالضم و خفه غرن گلسته تا لوان وغرن الخبن على الفرديعني خمير بر پوستين خشک شد (عج ل اف ۴)۔

غزنة شهريست از فراخ ترين و پاكيزه ترين بلاد غزنيان و هي است با وراء النهر۔

غشن بچوب دستی و به شمشیر زدن (عج فت اض ۲) غشانه پس از بريدن زر اعت انچه باقی ماند وغشن الماء ركبه البعر في غدير ونحوه۔

غلن الشباب۔ جوانے جوش زد (عج فت اض ۲) غلوان الشباب ابتداؤه وغلوان الامر كذلك۔

تغون۔ بگناه سنجيدن و بر جنگ اقدام نمودن۔

فصل الفاء

فتن۔ فتنة۔ بالكسر آزمايش وفتنت الذهب ادخلته النار۔ دينار مفتون بآتش در آورده۔ فتان زرگر۔ و ديو فتن سوختن (عج فت اض ۲) قوله تعالى يوم هم على النار يفتنون۔ ورق فتين اي فضة محرقة فتين ايضاً زمين سنگ ناک فتنان و بر فتنه افتادن۔ و مال وعقل رفتن يقال افتتن الرجل وفتن فهو مفتون و به فتنه افگندن كسي را فتون آزمودن و به فتنه افگندن و به فتنه شدن متعد لازم قلب فاتن است مفتتن۔ فتنته المرأة وافتتنته اي دلهته فاحبها۔ فاتن گمراه كننده

قال الفراء اهل الحجاز يقولون بانتم عليه بفاتنين واهل نجد يقولون بمفتنين وقوله تعالى بايكم المفتون الباء زائدة كالباء فی وكفى بالله والمفتون الفتنة وهو مصدر كالمعقول والمجلود وبايكم الابتداء والمفتون خبره وقيل المفتون رفع بالابتداء وما قبله خبره كقولك بمن مرورك وعلى ايهم نزولك لان الاول فی معنى الظرف فيقدم — تفتين فتنه افگندن — مفتتن اى مفتون جماعة — فنان بالكسر شغلا از پوست كه در پای كشند —

فحن — فحن — بالفتح سداب —

فدن — فدن — بفتحتين كوشك — فدان بالتشديد ساختن آلات كشاورزی — دگاو وقلبه رالن وجه فدادين مثل مفتاح —

فرن — فرن — بالضم فرنی كه بدو سه نان پزند — فرنی بالضم نان فرنی پخته —

فرقن — فرفن — مقصود نام نصفی ... —

فرجن — فرجون — مثال فرعون قشو ... ومنه فرجنت الدابة —

فرسن — فرسن — بكسرتين پی پیل شتر ... والنون زائدة وقد ذكر —

فرعن — فرعون — لقب كافر ... بن مصعب ... وهو ذو فرعنة اى دها ونكر —

فطن — فطنة — بالكسر زيركی وتيزی خاطر فطن (ع ف ن اض ۲) فطن ك ۲ و ض ۲ نعت منه —

فطنة ايضا فطانة فطانية بالفتح فيهما دانا وزيرك شدن ع ك ا ف ۲ وبضمها مفاطنة باهم زيركی نمودن —

فكن — تفكن — پشيمانی بر گذشته وقرئ قوله تعالى فظلتم تفكنون بالنون —

فنن — فن — گونه فنون ج — افانين — وشهاسه سخن وراه ها — ومنه رجل متفنن ذو فنون — وافتن اى جاء بالافانين — فن ايضا رانادن ع ينه اض ۲ فنن بفتحتين شاخ افنان افانين ج — شجرة فناء ذات افنان وفنواء كذلك على غير قياس تفنين دراز سخن وثوب فيه تفنين اذا كان فيه طرائق — تفنن كالخمسة الذى ياتى بالعجائب وامرأة مفننة فنان الحمار الوحشى الذى ياتى بفنون من العدو —

فلن — فلان — فلان بالضم كنايت از كسی كه سخن وی گفته شود ويقال فی النداء يا فل بحذف الالف والنون بغير ترخيم ولو كان ترخيما لقالوا يا فلا وربما جاء ذلك فی غير النداء —

فلكن — فيلكون — بردی وهو فيعلول —

فين — فينات — ساعت يقال لقيته الفينة بعد الفينة اى الحين بعد الحين ولقيته فينة بلا الف ولام كما قالوا لقيته الندرى وفی الندرى — ورجل فينان حسن الشعر طويله وهو فعلان —

الفرفيون — دوائی ست نافع لعرق النساء ...كلی والقولنج ولسع الهوام ... الكلب ويسقط الجنين ويسهل البلغم اللزج —

فرزان الشطرنج — معرب فرزين فرازين ج —

له فوله ... فعلان

فرغانة شهریست به مغرب-
فارفاذان - دهی است باصبهان منها جماعة محدثون
فسکن - کزبیج دهی است نزدیک اسعرد-
فشن - بالفتح دهی است بمصر فشنه دهی است
به بخارا فاشان دهی است بمرو فیشون نهریست
افشیون نامیست عجمی-
فطر اسالیون - بالضم شکوفه کرفس کوهی لغة یونانیة
فغن بفتحتین دهی است بیمن از قلعه های بنی …
فلسن - دهی است در اصبهان از وست
جماعتے از محدثین-
فندین - بالضم وکسر الدال المهملة دهی است
بمرو منها الفقیه محمد بن سلیمان الفندینی-
فقون - برکت دنیاک بالیدن فادانیا معجون …
حار ملطف محلل مدر قاطع نزف الدم نافع من العقرب
والصرع ولو تعلیقا-

فصل القاف

قبن - قبون - رفتن در زمین (ع ف ا ک م)
حمار قبان وهو فعال والوجه ان یکون فعلان
وهو دویبة وقد ذکر فی الباء - قبان کپان معرب
وقد یخفف ایضا - وفلان قبان علی فلان اے
امین علیه واقبان ای تقبض-
قتن - قتانة - کم خوار واندک طعام شدن (ع
بضمها) رجل وامرأة قتین سواء وقتین ایضا کند-
قحزن - قحزنة - بالفتح چوب دستی - وافگندن بزدن
یقال ضربه فقحزنه ای صرعه وضربه حتی اقحزن ای
سقط ووقع-
قرن - قرن - شاخ وگیسو وله قرنان اے
ضفیرتان وکوهے خرد تنها - ویک تاگ اسپ یقال
حلبنا الفرس قرنا او قرنین وهشتاد سال وقیل
سی سال - وهم سال مرد یقال هم علی قرنی اے
علی سنی واهل یک روزگار از مردم یقال مضی قرن
بعد قرن وفتح زن وآن چیزے باشد که از فرج
بیرون آید چون غدود آن عیبے بزرگ ست قیل اختصم
الی شریح فی جاریة بها قرن قال اقعدوها فان
اصاب الارض فهو عیب وان لم یصب فلیس
بعیب ویک سوے هودج - ویک سوے سر ومنه
سمی ذوالقرنین لانه دعاهم الی الله تعالی فضرب
علی قرنیه وهو لقب اسکندر الرومی - وایضا اسم
رجل من عرب وله قرنان ای ضفیرتان - وقرنان
ایضا منارتان علی رأس البئر یوضع فوقها خشب
تعلق البکرة منه - قرن الشمس آنچه نخست پیدا شود
از آفتاب قرن بفتحتین کش از چرم وشمشیر - وتیر
باپیکان ورجل قارن معه سیف ونبل ورسن
که دو شتر بهم بندند - وشتر بسته با دیگرے - وموضع
که میقات اهل نجد است بجهت احرام حج ومنه
اویس القرنی وپیوسته ابرو شدن (ع ک ا و ف ۲)
اقرن نعت منه - قرن بالکسر حریف وهم دست
در شجاعت وکشتی قرنة بالضم یک سو بیرون آمده
از هر چیزے یقال قرنة الجبل وقرنة النصل وقرنة الیهم
وهی احدی شعبتیه - قران بالکسر بهم آوردن حج

دمیره وبهم آمدن دو ستاره در برجے- ودو خرما را
بهم خوردن- ویک جفت تیر برابر و تیر ہائے کہ تیر انداز
یک کس باشد- ورسنی کہ دو ستور بوی بسته باشند
باهم قرن بالفتح ایضاً بستن دو ستور را باهم (ع
ف اض ۲) وشم پاے اسپ بر جاے دست
افتادن در رفتن- وپیوستن چیزی بچیزے و
قُرِّنت الأساری فی الحبال شد للکثرة قال اللہ تعالیٰ
مُقَرَّنِین فی الأصفاد- اقتران یار شدن بدیگرے
مقارنة یار کردن دو چیزے را باهم اقران برداشتن
نیزه ونزدیک آمدن آنکه دمل سر کند وبسیار شدن
خون در رگ یقال اقرن الدم فی العرق واستقرن
ای کثر وتوانائی وقوت دادن قوله تعالیٰ وما کنا له
مُقرِنین ای مطیقین مُقرِن بکسر الراء آنکه او را
یاری گر نباشد و ستور را راندن وکشاورزے
قرین یار قرینان ابوبکر وطلحة لان عثمان بن عبد اللہ
اخا طلحة اخذهما فقرنهما فی حبل فلذلک سمیا القرینین
قرینة الرجل امرأته یقال اذا جاءتہ قرینة یعنی قرنها
ای اذا قرنت به الشدید قوی لها واطاقها وغلبها- ودو
قرائن اذا کان یستقبل بعضها بعضاً- ویقال أ
قرونة وقرینة بالفتح وقرونه وقرینه اسے ذلت
نفسه وابعثه علی الامر- قرون بالفتح ناقه که بشتر
گردآرد ورپستان میان دو دو شیدن دو شتر
خوے کنندہ- وشم پاے بجاے دست نهنده
ودر رفتن- وشتر که زانو ہا بهم نهد چون بخسپد- وناقه
دو پستان پیش ودو پس را بهم نزدیک آرنده-

ودو خرما بهم خورنده ویقال لنا ابینا قرونا- قارون
آنکه بزمین فرو شده در عهد حضرت موسیٰ علیه السلام
ومثل شده بتوانگری غیر منصرف وفرپیستار قرنوے
ومقرنی مشک که به قرنوة دباغت کنندش وآن
گیاہے است که در ریگ برآید ولم یجیٔ علی هذا المثال
الا ترقوة وعرقوة وعنصوة وثندوة-
قنس- اقنستان- کلان سال ودوتاه شدن
قنائیة مثال طمانینة خشک وسخت شدن چوب-
وسخت تاریک شدن شب-
قطن قطون- اقامت کردن بجاے (ع ف
ض ۲) فهو قاطن قطان قاطنة ج قطین کذلک قطین
ایضا چاکران قطینة باشندگان خانه یقال جاؤا
بقطینتهم- قطان بالکسر چوب فدرناک- وشکنجه دوغن
قطن وقطنة میان دو ران- ومغز ومرغ-
وکوچه قطنه وانکه ۲ هزارخانه شکنبه وتقولها
العامة قطنة بالکسر والسکون کذلک والاولی
رخع قطنة بالضم لقب مردے وہو ثابت قطنة الشکی
والاسماء المعارف یضاف الی القابها وتکون الالقاب
معارف ویعرف بها الاسماء کما قیل قیس قفة
وزید بطة وسعید کرز- قطن بضمتین وسکون ۲
پنبه قطانة رخص منه مقطنه پنبه زار قطنیة بکسر
یکے از حبوب مانند عدس یقطین گیاہ بے ساق
چون درخت کدو ومانند آن یقطینة کدوے
قیطون خانه بلغت اهل مصر ویقال للکرم اذا بدت
زمینانه قد قطن تقطینا-

قعن - قعین - مثل اقتام بطنے از بنی اسد قیعون‌ها
بالفتح گیاہے -
قفن - قفینہ - گوسپندے از قفا ذبح کردہ قفن قفنا
منہ (ع ف ن ک ۲) و ہو منہی عنہ - قفن بفتحتین
وتشدید النون موضع قفا فتر او فیہ نون مشددۃ -
وقول عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ انی استعمل الرجل
الفاجر لاستعین بقوتہ ثم اکون علی قفانہ یعنی علی
قفاہ و النون زائدۃ وقال ابو عبیدۃ ہو معرب
قبان الذی یوزن بہ یعنی کپان -
قمن - یقال انت قمن - ان تفعل کذا ای خلیق
وجدیر لا یثنی ولا یجمع ولا یؤنث فان کسرت المیم
او قلت قمین ثنیت وجمعت - و ہذا امر مقمنۃ لک
ای مخلقۃ لک و مجدرۃ - تقمن موافقت جستن -
قن - قن - بالکسر بندہ کہ از پدر و مادر بندہ باشد
یستوی فیہ التثنیۃ والجمع والمؤنث و ربما
قالوا عبید اقنان ثم یجمع علی اقنۃ - قن القمیص
وقنانہ آستین - قنان ایضا بوے بغل - قنۃ بالکسر
تا درسن قنن ج - ونوعے از دارو یقال لہ
بیرزد بالفارسیۃ - قنۃ بالضم بالاے کوہ مثل قلہ
قنون قنان ج - قنن قنات کذلک - اقتنان
بر قنہ بر شدن بر کوہی قنان بالفتح کوہی و بنی
قنقن بکسرتین نوعے از موش دشتی - و راہ نما
و آب شناس در صحرا قناقن بالضم کذلک و
بالفتح ج - قنینہ بالکسر شیشہ قنانی ج - قانون
اصل ہر چیزے قوانین ج - ولیس بعربی -

قین - قین - آہنگر قیون اقیان ج - و آہنگری
و نیکو کردن چیز و فراہم آوردن شگافتگی خنور
(ع ف ک ۲) یقال منہ قنت الشیٔ اے لممتہ
واصلحتہ - وقینٔ انا ترک ہذا عند القین وفی المثل
اذا سمعت بسری القین فاعلم انہ مصبح وہو مثل القین
صار مثلا فی الکذب والباطل یقال لہ ذو ودرمی
وسعد القین - بنات قین نام جائے و یقال
لبنی القین من بنی اسد بلقین کما قالوا بلحارث
و ہو من شواذ التخفیف واذا نسبت الیہم قلت
قینی ولا تقل بلقینی - والقینان موضع القیدین
وظیفی ید البعیر - اقتیان نیکو شدن نبات - و نبات
سبزی رسیدن مرغزار - مقینۃ مشاطہ عروس
تقیین آراستن تقین آراستہ شدن قینۃ کنیزک
سرود گوے قیان بالکسر ج - قال ابو عمرو کل
عبد عند العرب قین والامۃ قینۃ -

قدن - بالفتح لبس شدن (ع ف ا ص ۲) قدوین
موضعے است ببلاد روم -
اقذان - بسیار عیب کردن -
قرصعنۃ - شوبکۃ ابراہیم وہی انواع منہ نوع
طویل منبسط لونہ کالسوسن البری یعلق علی الابواب
لمنع الذباب و نوع ابیض کثیر الورق حاد الشوکۃ
کانہ حرشفۃ طویلۃ کثیرا یابسا مجرب لوجع الظہر -
قرطعن - بچہ وجل مردگول وما علیہ قرطعنۃ یعنی
نیست بر او ہیچ چیزے -
اقرنان - ساقہ بکسر بالضم و مرغ بکسر دلوا و ہے قاقیا

ازبلاد جبل بکنارهٔ دیلم قزوینک دهی است بدینور-

قسطبینة- بالفتح سرنیزه-

قسطنطینیة- بزیادت یای مشدده وقد یضم الطاء الاولی منها دار ملک الروم وفتحها من اشراط الساعة وآنرا در زبان رومی بوزنطیا گویند ارتفاع سوره احد وعشرون ذراعاً وکنیستها مستطیلة وبجانبها عمود عال فی دور اربعة اذرع تقریباً وفی رأسه فرس من نحاس وعلیه فارس وفی احدی یدیه کرة من ذهب وقد فتح اصابع یده الاخری مشیراً بها وهو صورة قسطنطین بانیها

قشوان- بالضم مرد لاغر القشونیة من الابل شتر تنک پوست وتنک دهان قشن بالکسر دهی است بکنارهٔ دریاے بین قاشان شهریست نزدیک قم وحکی صاحب اللباب اهمال السین لغة-

اقطعن- کما قشعر انقطع نفسه من بهر

قلنة بفتحتین وتشدید النون شهریست باندلس

قلونیة بفتح القاف وبضم اللام شهریست بروم

قالون لقب راوی نافع رومیة معناها الجید-

قونة- بالضم پارهٔ آهن یا پارهٔ روی بیتبع بها الاناء

تقون بزبان تعدی کردن وستودن خوب قونیة بالضم وکسر النون وتخفیف الیاء شهریست کالان برو

قیوان شهریست بین نخولان وقدان وقونیه

وقیوان مواضع قونیة بالفتح شهریست-

فصل الکاف

کبن- کبن- درنوشتگی لب ولو، دو درنوشتن (ع ف اک ۲) وبازگشتن از چیزی- وناپیدا کردن چیزی را وکبن فلان اسے سمن- کبنة بفتحتین والتشدید مرد گرفته بخیل واکبان ای انقبض- ورجل یکبون الاصابع وهو مثل الشثن- ویقال اکبن الظبی اذا لطی بالارض- کبان بالضم بهاری تنفره وبجبر بکبون-

کتن- کتان- بالفتح والتشدید هم- کتن بفتحتین ریم- وبدو ورفتگی خانه (ع ک- ن ۳) وکتنت جحافل الخیل من اکل الخشب اذا لزق به اثر خضرة کتن ریمناک-

کدن- کدان- بالکسر نهالین که در هیج زیر خود نهند زن- وهاون چیین کدون ج- کدنة بالکسر پیه وگوشت یقال للرجل انه لحسن الکدنة بعیر ذو کدنة ورجل کدن وامراة کدنة ای ذات لحم وشحم- کودن بالفتح ستور پالانی- ومرد کاهل گول یقال ما ابین الکدانة فیه اسے الهجنة- کدیون ثقال ازاضرجون ودقاق التراب علیه فردی الزیت یجلی به الدروع-

کرن- کران- بالکسر رباب وقیل چنگ کرینة زن مطربه-

کزن- کزان- کزین- ف اک ۲- تبر-

کفن- کفن- حوف رشتن (ع ف اک ۲) کفنة بالضم درختے کفن بفتحتین جامه مرده تکفین کفن ساختن مرده را-

کمن- کمون- پنهان شدن (ع ف اخ ۲)

ومنه الكمين فى الحرب - ناقة كمون انچه آبستنى خود
پنهان دارد و حزن مكتمن اندوه پنهان كمون بالفتح
والتشديد بزيره -

كنن - كن - بالكسر پوشش اكنان ج - قوله تعالى
وجعل لكم من الجبال اكنانا - اكنة پردها قوله تعالى
وجعلنا على قلوبهم اكنة واحدها كنان بالكسر يقال
كننت الشئ سترته وصنته من الشمس - واكننته
فى نفسى اسررته وهما ايضا بمعنى فى الكن وفى النفس جميعا -
وكننت العلم واكننته فهو مكنون ومكن وكننت الجارية
واكننتها فهى مكنونة ومكنة - كنه بالضم پوشش زبه
در خانه يعنى بيچه كنات ج - بنو كنة قومى از عرب
كنة بالفتح زن پسر ويجمع على كنائن كانه جمع كنينة
قال النبيذ فان البغض كنائنى الى القبة الطلعة -
كنانة بالكسر تيردان وقبيله از مضر بنو كنانة قبيله
از تغلب واكتن واستكن اى استتر - مستكنة كينة
كانون كانونة آتشدان - ومرد گران سنگ -
كانون الاول كانون الآخر نام دو ماه از
ماه هاى رومى -

كون - كون - كينونة - بودن وهست شدن
(ع ف اض ٢) شبهوه بالجيد ودة والطير ورة
من ذوات الياء ولم يجئ من الواو على هذا الاخر
الا كينونة وهيعوعة وديمومة وقيد ودة والاصل
كينونة بتشديد الياء فحذفوا كما حذفوا من هين
وميت ولولا ذلك لقالوا كونونة واما الجيد ودة
فاصله فعلولة بفتح العين فسكنت للتخفيف لانه ليس
فى الكلام فعلول - وكان اذا جعلته عبارة عن
ما مضى من الزمان احتاج الى خبر لانه دل على الزمان
فقط تقول كان زيد عالما واذا جعلته عبارة
عن حدوث الشئ ووقوعه استغنى عن الخبر لانه دل
على معنى وزمان تقول كان الامر وانا اعرفه مذ كان
اى خلق - وقد تقع زائدة للتوكيد كقوله تعالى وكان الله
غفورا رحيما وكان زيد منطلقا اى الله غفور رحيم
وزيد منطلق - وقولهم لم يك اصله يكون فلما دخلت
عليها لم جزمتها وحذفت الواو لالتقاء الساكنين
فبقى لم يكن فحذفوا النون ايضا لكثرة استعمالها
واذا تحركت اثبتوها وقالوا لم يكن الرجل واجاز
يونس حذفها مع الحركة وقال (شعر) اذا
لم تك الحاجات من همة الفتى - فليس بمغن عنك
عقد التمائم - وتقول جاؤنى لا يكون زيدا تعنى به
الاستثناء كانك قلت لا يكون آتى زيدا تكوين
هست كردن تكون شدن وبودن كيانة بالكسر
پذيرفتارى يقال كنت على فلان اكون كونا وكيانا
اى تكفلت به - واكتنت به اكتيانا مثله - ويقال
كنتك وكنت اياك كما تقول ظننتك زيدا وظننت
زيدا اياك - كون واحد الاكوان مجمع الكيان نام كتابى
مرعجم را - استكانة فروتنى كردن مكانة پايگاه ومنزلت
وفلان مكين عند فلان بين المكانة - مكان -
مكانة جايگاه قوله تعالى ولو نشاء لمسخناهم على مكانتهم
ولما كثر لزوم الميم توهمت اصلية فقيل تمكن كما قالوا
تمسكن من المسكين ويقال للرجل اذا شاخ

هو کنتی کانه نسب الی قوله کنت فی شبابی کذا و کذا -
کهن - کاهن - فال گوی کهان بالضم والتشدید
کهنة بفتحات ج - کهانة بالکسر فال گوئی کردن (ع
ف اض ۲) کهانة بالفتح کاهن شدن (ع بضمها)
کاهنان دو قبیله -
کین - کیَن - لحمة داخل الفرج للمرأة والجمع کیون
وهی کالغدد - وبات فلان بکینة سوء بالکسر ای
بحالة سوء - کأیّن کائن مثال کاعن وکعیّن بسکون
النون چند وهما بمعنی کم فی الخبر والاستفهام یقال
کأین تعد ای کم تعد فی الاستفهام وتقول کأین
من رجل لقیته ترید بها التکثیر فتخفض النکرة بعدها
بمن وادخال من بعدها اکثر من النصب بها واجود
کأینت - اشتدت (ع بفتحها)
کُشّنة - بالضم شیء یتخذ من آس واغصان خلاف
تبسط وتنضد علیها الریاحین ا جملة کشنا ای نوره
من القصب والاغصان الرطبة الوریقة تحزم
ویجعل جوفها النور -
الکرسنة شجرة صغیرة لها ثمر فی غلاف مصدع
مسهل مبول للدم مسمن للدواب نافع للسعال
معجونه بالشراب یبری من عضة الکلب الکلب
والافعی والانسان ونبت وهو الکشنی -
کدکدن - بالفتح مشددة الدال والعامة تشدد النون
دابه ایست بزرگ که پیل را بر سرون خود بردارد -
کوفنة - بالفتح لقب محمد بن داود الرازی المحدث -
کشنی - کبشرت کشن دان نعیست از حبوب -

کشمانیة بالضم شهریست کشونیة شهریست بمغرب
کشمیهان - قتیبان کشمیهنی قال له یا کشمیهان کشمیهة شبه
کشمیهنة - بالضم و فتح الهاء و کسر المیم وقد یفتح
دهی است بمرو منها محمد بن مکی بن زراع وکریمة
بنت احمد -
اکعدان سست شدن خوشی و ذوکعان
من ملوک الیمن کان طوله عشرة اذرع کعانة
بالضم نام زنی -
کلان - بالفتح ریگستانیست مرغطفان را کلین
کاهیر وهی است بری منها محمد بن یعقوب الکلینی من
فقهاء الشیعة -

فصل اللام

لبن - لبن - بفتحتین شیر وهو اسم جنس البان ج
و درد گردن از بالش (ع ک ر ف ۲) و شیرناک
شدن میش یقال لبنت الشاة بالکسر وناقة لبنة
ای غزیرة - لبن بالفتح شیر دادن لبن بالضم والکسر
ج - یقال کم لبن غنمک و لبن غنمک ای ذوات الدر
منها وقال الکسائی کم لبن غنمک ای رسل غنمک
ابن اللبون بچه دو ساله بسوم در آمده بنت لبون
مؤنث - لبنة شیر خورانیدن (ع ف اض ۲ و ک ۲)
فلانا لابن ودن زدن بعصا (ع ف اک ۲) رجل لابن
ای ذو لبن کتامر - البان با شیر شدن مردم - و شیر
فرود آمدن به پستان ناقة فهی ملبن - و فرس
ملبون لبین پروده شده از شیر مثل علیف
من العلف - ویقال قوم ملبونون اذا ظهر منهم

تسقیهم بیبهم من الباب الابل ما یصیب اصحاب النبیذ
ویقال هذا عشب ملبنة بالفتح علف شیرناک کننده
ستور را استلبان شیر جستن لَبِنَة ک‌ خشت لبن ج
مثل کلمة وکلم - لِبنة ولِبن بالکسر فیها کذالک تلبین
خشت زدن ملبن بالکسر کالبد خشت - وشیر دوشیده
لبنة القمیص خشتک پیراهن تلبّن درنگ کردن
ملبّن بالتشدید فالانه لَبان بالفتح سینه لِبان بالکسر
شیر دادن یقال هو اخوه بلبان امه ولا یقال
بلبن امه وانما اللبن الذی یشرب - لبان بالضم
کندر لُبانة حاجت لُبنان کوهیست لُبنی درختے با شیر
چون عسل - ونام زنے لُبینی نشاء یلبن موضعے -
لجن یلجن - بچسپیدن وپاک ناشدن ریم از
بشستن - وبرگ را با نواة خرما کوفتن بجهت
علف ستور تلجین زدن خطمی وگل تا سطبر شود
لجین برگ افتاده تا قه لجون گران رفتار لجون
بالضم مصدر منه (عح ف اض م) لجین بالضم نقره -
لحن یلحن - خطا کردن دراعراب (عح بفتحهما)
یقال فلان لحّان ولحّانة ای یخطی - تلحین بخطا
نسبت کردن لحن آواز الحان لحون ج - وآواز
گردانیدن وفی الحدیث اقرءوا القرآن بلحون العرب
ولحن فی قراءته اذا طرب بها وغرد - وهو الحن الناس
ای احسنهم قراءة وغناء - ولحن الیه اے مال -
ولحن فی کلامه ای اخطاء - لحن بالتحریک زیرکی -
(عح ک ا ف ۲) وفی الحدیث ولعل احدکم الحن
بحجته ای افطن لها - ولحنت له بالفتح لحنا اذا قلت له
قولا یفهمه عنک ویخفی علی غیره (عح بفتحهما) ولحنه
عنّی بالکسر یلحنه لحنا ای فهمه والحنته انا ایاه فهمته
فالاحنتهم ای فاطنتهم - ویقال خیر الحدیث ما کان
لحنا ای ما یتکلم بشئی ویراد غیره - وقوله تعالی
ولتعرفنهم فی لحن القول اے فی فحواه ومعناه -
وکانّ اللحن فی العربیة العدول عما یتکلم معنی
وعن الصواب ایضاً -
لخن - لخن بفتحتین گنده شدن مشک (عح
ک ا ف ۲) ومنه امة لخناء وقیل هی التی لم تختتن
ورجل الخن نعت منه -
لدن - یح لَدُن - ای لین ورماح لُدن بالضم
تلدن درنگ کردن یقال تلدن علیه اذا تلکا علیه
لَدُن نزد وهو ظرف غیر متمکن بمنزلة عند وقد تلیها
من وحدها قوله تعالی من لدنا وجاءت مضافة
تخفض ما بعدها وفیه ثلث لغات لَدُن ولدی
ولَدُ قال الراجز من لدُ لحییه الی منحوره وقال
ذو الرمة لدن غدوة فنصب غدوة لانه توهم
ان هذه النون زائدة تقوم مقام التنوین فنصب
کما تقول ضارب زیدا ولم یعملوا لدن الا
فی غدوة خاصة -
لزن - لَزَن سختی عیش وتنگی وبالتحریک گرد
آمدن قوم بر سر چاه بجهت آب - وانبوهے کردن
در هر کارے (عح ک ا ف ۲) -
لسن - لسان - بالکسر زبان وکنی بها ایضاً
عن الکلمة فتؤنث حینئذ فمن ذکره قال فی الجمع

ثلثة ألسنة مثل حمار وأحمرة ومن انثه قال ثلث
ألسن مثل ذراع وأذرع لان ذلك قياس ما جاء
على فعال من المذكر والمؤنث و زبانه ترازو لسن
بفتحتین زبان آوری و فصاحت (ع ک ا ن ٣)
فهو لسین و ألسن و قوم لسن بالضم. و فلان لسان
القوم یعنی پیلاچی و سخن گزار لسن زبان گرفتن
(ع ف ت ا ض ٣) یقال لسنته اذا اخذته بلسانك
ملسون دروغ گوی لسن بالکسر لغة یقال لکل
قوم لسن یتکلمون بها ملسّن بالضم والتشدید نعل
باریک و لطیف و کذلك امرأة ملسنة القدمین۔

لعن لعن - راندن و دور کردن از نیکی و رحمت
(ع بفتحها لعنة اسم فیه لعان بالکسر لعنات ج۔
لعین لعنت کرده شده و رانده از رحمت بمعنی
ملعون یستوی فیه المذکر والانثی و مسخ کرده و نیز
لعین و خوشه یعنی صورتی که در پالیزها بر پا
کنند بجهت گریختن سباع و وحش و آنرا مترس نیز
گویند ملاعنة لعان بر یکدیگر لعنت خواندن لعنة
را که فته و منزل مردم و فی الحدیث اتقوا الملاعن
یعنی عند الحدث - رجل لعنة مثال همزة بسیار
لعنت کننده بر مردم لعنة بالسکون بسیار لعنت
کرده شده بر وی۔

لغن لغون - بفتحتین لغة فی اللغد و هو بمعنی
گوشت کرانه گردن لغانین ج - و بعض بنی تمیم
یقال لغنك بمعنی لعلك۔

لقن لقن - تفهم کردن بالکسر [illegible]

ای اخذته لقانیة تلقین تفهیم کردن غلام لقن که
سریع الفهم لقانة اسم فیه۔

لکن لکن - بالتحریک لکنة بالضم درماندگی بسخن
(ع ک ا ف ٣) رجل الکن نعت منه۔ و قد تلاکن
الرجل اذا اری من نفسه الالکنة لیضحك الناس۔
لکن بسکون النون حرف لکن و هی خفیفة و ثقیلة حرف
عطف للاستدراك والتحقیق یوجب بها بعد نفی
والثقیلة منها تعمل عمل ان فی النصب والرفع
یستدرك بها بعد النفی والایجاب تقول ما جاءنی
زید لکن عمرا قد جاء والخفیفة لا تعمل لانها تقع علی الاسماء
والافعال و تقع ایضا بعد النفی اذا ابتدأت بها بعدها
تقول جاءنی القوم لکن عمرو لم یجئ فترفع
و ما جاءنی القوم لکن زید جاء و لا یجوز ان تقول
لکن عمرو فتسکت حتی تأتی بجملة تامة فاما ان کانت
عاطفة اسما مفردا علی اسم لم یجز ان تقع الا بعد نفی
و تلزم الثانی مثل اعراب الاول تقول ما رأیت
زیدا لکن عمرا و ما جاءنی زید لکن عمرو و قد یحذف
نونه للضرورة و هو قبیح و بعض النحویین یقول اصله
ان والکاف واللام زائدة و قوله تعالی لکنا هو الله
ربی یقال اصله لکن انا فحذفت الالف فالتقت
النونان فجاء التشدید لذلك۔

لنن - لن حرف لنفی الاستقبال و معناه هرگز
و هی تنصب الفعل المستقبل تقول لن یقوم۔

لون - لون گونه چون زردی و سرخی و مانند آن
و نوع - و نوعی از خرما [illegible] الوان

اقبلها وشه قوله تعالى ما قطعتم من لينة وتمر يا بسمى
العجوة والجمع لين وجمع اللين ليان - تلوين گوناگون
كردن تلون لازم منه - ويقال فلان متلون
آنكه بیک خو نباشد ولون البسر تلوينا اذا بدا
فيه اثر النضج -

لدن - لدانة - بالضم نازك شدن تليين نازك ساختن
كسره التلدن لازم منه يقال لدنته فتلدن اى سادته
المان بهه وادن از ... قوله لم ...
فقد اكرم كلمة التوكيد ... لدن لالك كما ...
ماتى فى اياك ...

لين - لين - بالكسر نرمی ضد درشتی ... لينة مصدر
منه (ج الاسم) لين ولين بالتخفيف والتشديد
نست منه الينا فيه لينون ج - ويقال انى لبيان
من العيش بالفتح اى فى نعيم وخفض تليين الانم
منعديان منه لينته ... واللينة على الثام ...
ليان بالكسر نرمی كردن باهم يقال فلان ...
اى لين الجانب استالنه نرم شمردن وتلين له اى
تملق له -

لثن - گشت شیرین ... ومنه الاهون
جا پشت يقال متى لم نقص اللثة ... اللثة
واللثة الحاجة -

اللاذن - رطوبة تتعلق بشعر المعزى ولحاها اذا
رعت نباتا يعرف بقلسوس او قسوس ...
بشعرها ... العروق
... واللاذن ...

باطلا فما دونی -
لغشون - بالضم ... لغا بين ج ...

فصل الميم

مائن - مؤنثة - بار وگران ... له
قال الفراء هي مفعلة من الاين وهو التعب والشدة
ويقال هي من الاون وهو الخرج والعدل لانه
ثقل على الانسان - ومأنت القوم امانهم مانا -
احتملت مؤنتهم ومن ترك الهمزة قال متهم امونهم
وما امنت مان فلان اى لم اكترث له ويقال ...
ويقال اى اعلمت بذلك ... -
ومانت فلانا ... علمته اعلاما - ...
وقال الجوهري رحمة الله تعالى عليه ...
ان يقال مينة مثال معينة على فعيلة لان ...
... الالون يكون اصل هذا الحرف ...
هذا الباب فيكون ... على مفعلة من الاين ...
المشددة مذكورة في بابه وكان ابو زيد يقول ...
... اى ... وهي مفعلة من ...
... بالجيم ... اندیشه كار کسے کردن ويقال
... واشان ...
...
...
...
...
...
...

وکفانیدن خایہ چہار و بیرون آوردن خصیہ وی -
مَتَنَ السہم فرود شدن تیر تا درمیان و رجل متن ای
صلب - و متن بہ تنا سا سہ بی بوسہ اجمع مماتنۃ مباعدۃ
فی الغایۃ سا سیر اماتنا ای شدید اد و ماتند است
تا بغایۃ متنین استوار کردن کمان و پی و اصلاح
السفار بالترتب -
مَثَن - مَثَانۃ - آبدان متن بر آب ان زدن
(ع ف اض ۲) فہو ممثون - مثن بالتحریک
بیکمبار گی شدن (ع ف اک ۳) امثن نعت منہ
متنا سوزش - ویقال رجل مثن و ممثون الذی
یشتکی مثانتہ -
مَجَن - مُجُون - بیباکی (ع ف اض ۲) مجانۃ
کذلک فہو ماجن وہم مجان بالضم والتشدید
مجان بالفتح رایگان ماجن ناقہ کہ کشش بیا چند
بدوست و بار نگیرد و طریق ممجن است ممدود -
منجنون دولاب مناجین ج - و بر و منجنین -
محن - محن - گل و خاک چاہ بیرون آوردن
و پاک کردن (ع ف اض) محنۃ بالکسر آزمایش و بلا
محن ج - یقال محنتہ و امتحنتہ است آزمودہ -
و محنہ عشرین سوطا ای ضربہ - و ما محنتی شیئا ای
ما محنی علی الشباب ای ما اعطانی -
مَحَن - مَحْن - مرد را از بالا - و گریستن و کشیدن
از چاہ (ع ف اض ۲) -
مدن - مدون - ہمیشہ بودن برجائے مدینۃ
شہر - و شہر رسول علیہ السلام م . دائن بالہمزۃ ومدن

بضمتین والسکون ج - وہی فعیلۃ - وقیل انہ
مفعلۃ من دنت ای ملکت - وفلان مدن المدائن
کما یقال مصر الامصار - وقیل مدائن ہی مہموزۃ
اذا کانت فعیلۃ من مدن بالمکان ای اقام
وغیر مہموزۃ اذا کانت مفعلۃ من قولک دین ای
ملک کما المرہون معایش - اذا نسبت الی مدینۃ الرسول
قلت مدنی والی مدینۃ المنصور مدینی والی مدائن
کسری قلت مدائنی - مدین بالفتح قریۃ شعیب النبی
علیہ السلام -
مرن - مرون - نرم شدن و عادت کردن بر
چیزے (ع ف اض ۲) یقال مرن علیہ مرانۃ ومثلہ
ویقال مرنت یدہ علی العمل ای صلبت - ومرن
وجہہ علی ہذا الامر - وانہ لممرن الوجہ ای صلب الوجہ
مرن ف اک ۳ حال - و نحو مرن بسکون ۲ پوستین
و چرب کردن پای ستور بسبب سودگی (ع ف ا
ض ۲) امران الذراع پے بازو و دوش مرانۃ نرمی
و درشتے - و نام ناقہ تمرین نرم کردن مارن نرمہ
بینی - ونیزۃ نرم مارن مثل ماجن - ممارنۃ بگشن
رسیدن ناقہ و ابستن ناشدن وی مران بالضم
والتشدید نیز با مرانہ سپکے مران بالفتح موضعے -
مزن - مزنۃ - بالضم باران - و ابر سپید مزن ج -
حب المزن تگرگ ابن مزنۃ ماہ نو مازن بیضہ مور و پکی
قبیلہ از تمیم مزون نام عمان مزینۃ مصغر قبیلہ از
مضر مزنی منسوب بوے -
مشن - مشن ع - نوعے از تازیانہ زدن (ع ف اض)

ملخ الحسن الضرب بالسوط او بالعود والسیف والقضیب

اَنْشان بریدن و ربودن - و شمشیر برکشیدن و نَشْنَشه
پوست باز رفتگی از اندام بزدن یقال نشنشه بالسیف
اذا ضربه فقشر الجلد - نشنیشن کراهت شیر دادن
ناقه - مُشان بالضم نوعے از خرما و فی المثل بعلة الورشان
یأکل رطب المشان بالاضافة - ویقال اَنْشِن منه
ما نشن لک ای خذ ما وجدت -

معن - مَعْن - چیزے اندک و آسان و رجل
مَعْن فی حاجته و نام جوانمردی معروف عرب - قال
الشاعر (ع) فان ہلاک مالک غیر معن - اسے
لیس بهیّن - و قولهم حدث عن معن ولا حرج -
ویقال ما له سَعْنة ولا مَعْنة ای شی - ماعون فائده
و آب و طاعت و فرمان برداری قوله تعالے
ویمنعون الماعون قال ابو عبیدة الماعون
فی الجاهلیة کل منفعة و عطیة و فی الاسلام الطاعة
والزکوٰة - ویقال هطل الماعون معونة و الالف
عوض عن الهاء - امعان دور در شدن اسپ
در دویدن - و حق کسے را بردن - و سیراب شدن
زمین تا دمیدن آب روان ویقال هو مفعول من
عنت الماء ای استنبطته - کلا و معون جری فیه الماء
معان بالضم روش های آب در وادی - معان
بالفتح منزل و جاے باش - و موضعے بشام -

مکن - مَکْن - بیضۀ سوسمار تمکین پاے برجای
کردن یقال مکنه الله من الشی و امکنه منه بمعنی -
و استمکن من الشی و تمکن منه بمعنی - امکان دست
دادن - و زیر بال گرفتن سوسمار بیضه را یقال
اَمْکنت الضبّة و الجرادة ایضا فهی مَکُون - و قال
الکسائی فهو مُکون - و قولهم ما امکنه عند الامیر
شاذ - مکنه کرم واحدة المکن و المکنات یعنی
خانه ای مرغ و فی الحدیث اقروا الطیر علی
مکناتها بضم الکاف و کسرها و قیل و مُکُنات
بضمتین للطیر و مکنات للضب قال ابو عبیدة
یجوز فی الکلام ان المکن وان کان للضباب
ان یجعل للطیر تشبیها بذلک کقولهم مشافر الحبشی
و انما هی للابل - ویقال الناس علی مکناتهم
ای علی استقاماتهم - مکان بالفتح جاے تمکن جایہا
واسمے کہ در آخر وے اعراب پیدا آید فاذا انصرف
مع ذلک فهو المتمکن الامکن و غیر المتمکن هو المبنی
و معنی قولهم فی الظرف انه متمکن انه یستعمل مرة
ظرفا و مرة اسما فینصب و یرفع و غیر المتمکن هو الذی
لا یستعمل فی موضع الا ظرفا فینصب - ولا یجوز [illegible]
فیه اذا کان معرفة واما اذا کان نکرة او دخلت
علیها الالف واللام تمکنت رفعا و نصبا و جرا -

مَنَن - مُنّة - بالضم قوت یقال هو ضعیف المنة
و منه السیر اضعفه و اخباه - و منت الناقة حسرتها
یعنی مانده کردم - منین ای ضعیف و قوی ضد -
و مَن سست و کرد سست منت بریدن - و ذکر
کردن قوله تعالی لهم اجر غیر ممنون و نعمت دادن
و منت نهادن (ع ف اض ۲) [illegible] بعلی - منّان
اسمے است از اسماء الٰہی بمعنی بسیار نعمت و منّاء
منینی بتخفیف الیاء بالقصر بمعنی المنة یقال المنة

تو هم التصغیة و ترانکبین من منا و رطل منان
امنان ج. منة بالکسر نعمت دادن. قتان مشاه
وبیان کردن نیکی خویش بکسی منون بالفتح
بیان منت ونهاده. وروزگار. ومرگ وهی مونثة
وتکون واحدة وجماً. من مخففة مضاه کسی
وهو اسم لمن یصلح ان یخاطب مبهم غیر متمکن وهو
فی اللفظ واحد ویکون فی معنی الجماعة کقوله تعالی
ومن الشیاطین من یغوصون له ولها اربع مواضع
بالاستفهام نحو من عندک والثانی هو الخبر نحو رأیت
من عندک والثالث هو الشرط والجزاء نحو من
یکرمنی اکرمه ویکون نکرة نحو مررت بمن محسن ای
بانسان محسن. ویحکی بها الاعلام والکنی والنکرة
اذا قال رأیت زیدا قلت من زیدا وفی النکرة
اذا قال رأیت رجلا قلت منا وفی جاء فی رجل
قلت منو وفی مررت برجل قلت منی وفی جاءنی
رجلان قلت منان وفی رجلین قلت منین
بتسکین النون فیهما فی الجمیع وکذا قلت منون ومنین
فی الجمع وتقول فی المرأة منه ومنتان منات وان وصلت
قلت منه یا هذا بالتنوین ومنات وان قال رأیت رجالا
وحمارا قلت من وابا وفی مررت بحمار ورجل قلت ای وتنی
فقس علیه وهذا کله لغة اهل الحجاز وغیر اهل الحجاز
لا یرون الحکایة فی شیء منه ویرفعون المعرفة بعد
من اسما کان او کنیة او غیر ذلک واذا جعلت
من اسما شددته وتقول من بالکسر مخففا معناه ازو
وهو حرف خافض وهو لابتدا الغایة کقولک خرجت

من بغداد الی الکوفة. وللتبعیض کقولک هذا
الدرهم من الدراهم. وللبیان والتفسیر کقولک
لله درّک من رجل. وفی قوله تعالی وینزل من السماء
من جبال فیها من برد فالاولی لابتداء الغایة
والثانیة للتبعیض والثالثة للتفسیر والبیان.
وجاء للتوکید ایضاً لقولک ما جاءنی من احد
احد وویحه من رجل اکدتهما بمن کقوله تعالی فاجتنبوا
الرجس من الاوثان ای الرجس الذی هو الاوثان
وقوله تعالی ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه
ویقال ایضاً ما رأیته من سنة ای منذ سنة قال
الله تعالی اسس علی التقوی من اول یوم.
وجاء بمعنی علی کقوله تعالی ونصرناه من القوم الذین
کذبوا بآیاتنا ای علی القوم. وقولهم فی القسم
من ربی بالکسر وفتح الباء وهو الان
حرف الجر یوصل بعضها من بعض اذا الملتبس المعنی
وقد یحذف نونه عند الالف واللام ویقال یا کان
مون مون. مونة. مونة. بار. نشتن (صح ف ا
ش ۲) فهو رجل ممون.
مهن. مهنة. بالفتح والکسر خدمت کردن (صح
ف ا ش ۲) ماهن خادم. ودو شیان شتر او قت
بازگشتن امتهان بذل کردن چیزی. وخوار
وضعیف داشتن مهانة بالفتح سستی وخواری
(صح ف ۲) مهین سست شده.
میمن. ایمن. ومیمون. ج. میمون ج. یقال کر بزرند
میمون و زمین گشتن (صح ف ۲) ایمن میمون

بالفتح نعت منه - وهو منتائن وتوده منتشوشه -

ماجشون - بضم الجيم وكسرها نام محدثے است معرب ماه گون یعنی برنگ ماه ماجشونه موضعی ست بدینه

مشکک وانته - بالکسر لقب به الحافظ عبد الله بن عمرو بن ابان المحدث لطیب ریحه واخلاقه لغة فارسیه یعنی جامی مشک -

فصل النون

نتن - نتن - بوے ناخوش (ع ف اک ۲ و بضمها) نتن وانتن بمعنىً فهو منتن ومنتن بکسر المیم اتباعا - ونتنه غیره - وقوم مناتین - ویقال ما انتنه فی التعجب -

نحن - نحن - ما وهو جمع انا لا من لفظها وحرّک آخره بالضم لالتقاء الساکنین لان الضمة من جنس الواو التی هی علامة الجمع -

نون - نون - ماهی انوان نینان ج - وتیزی تیغ - ونام شمشیرے - ودوات در بعضے از تفاسیر ن والقلم آورده اند وحرفے از حروف تهجی وهو من حروف الزیادات - وذو النون لقب یونس علیه السلام - وتکون للتاکید مشددة ومخففة فی الفعل المستقبل بعد لام القسم کقولک فی المشددة والله لاضربنّ زیدا وتلحق الامر والنهی تقول اضربنّ ولا تضربنّ وتلحق فی الاستفهام تقول هل تضربنّ وبعد الشرط اذا زدت علی ان ما کقولک اما تضربنّ زیدا اضربه قال الله تعالی فاما تثقفنهم فی الحرب فشرّد بهم وفی التثنیة اضربانّ وفی الجمع اضربنّ بضم الباء وللمؤنث بکسرها وجمعها اضربنانّ وعامّه اضربنّن بثلاث نونات فتفصل بینهن بالف وتکسر نونها - واما المخففة اذا استقبلها ساکن فسقطت واذا وقفت علیها وقبلها فتحة ابدلتها الفا کقول الاعشی (ع) ولا تعبد الشیطان والله فاعبدا وربما حذفت فی الوصل کقول الشاعر (شعر) اضرب عنک الهموم طارقها + ضربک بالسوط قونس الفرس تقدیره اضربن عنک - والمخففة تصلح مکان المشددة الا فی موضعین فی فعل الاثنین کقولک اضربانّ وفی جماعة المؤنث اضربنانّ فلا تصلح فیهما الا المشددة لئلا تلتبس بنون التثنیة - ویقال نونت الاسم تنوینا والتنوین لا یکون الا فی الاسماء عنقه ومنبن کمعظم بیفی که بعضی انگور آن خورده شود -

نقنة - بفتح النون والقاف والنون المشددة والدا ابی جعفر احمد بن سعید دولة العلویین من بنی حمود بالاندلس نوقان بالضم شهری ست منه الفقیه محمد بن ابی علی بن ابی نصر ابو المکارم فضل الله الحافظ ابی سعید وناصر بن اسمعیل ومحمد بن المنتصر وعلی بن ناصر بن محمد الفقهاء النوقانیون -

نن - موے کم زده ومحمد بن عبد الله بن النن روینا عمن اجاره -

فصل الواو

وتن - وتین - رگ دل وقد وتنته اصبته اتن

اصبت وتینه. وشیٔ واتن ای ثابت. وتون
وثنة واثم بودن (ع ف اک ۲) واتن آب روان
واثم مواتنة ملازمت کردن۔

وثن. وثن بفتحتین بت وثن اوثان ج۔
واستوثن من المال ای استکثر منه واستوتن
بالتاء ایضا۔ واثن واتن بمعنی۔

وجن. وجین. زمین درشت هموار و بلند
ناقة وجناء سخت واستوار وقیل هی الخطیمة
الوجنتین وکرائه وادی وجنة ثلث حرکات خسار
اجنة بالهمزة مضموما کذلک ففیها اربع لغات۔
رجل موجن عظیم الوجنات. ویقال ما ادری
ای من وجن الجلد هو ای ای الناس هو۔
وجن کوفتن گازر جامه را (ع ف اک ۲) میجنة
کوتنک گازر مواجن بالفتح ج۔

ودن. ودن. بالفتح ودان بالکسر تر نهادن
چیزے را (ع ف اک ۲) مودون ودین تر نهاده
ودر کار عروس اهتمام وایستادگی کردن۔ و فرزند
لاغر زادن (ع ک اف ۲) ابان شاه وله مودون
وموودن بمعنی۔ واتدن الشیٔ ای ابتل واتدنه
ایضا لازم متعد۔ مودون ایضا نام اسپه و جائز
ان یکون میدان بالکسر مشتقا من هذا المعنی کالمضاف
لما فیه من معنی التضمیر والاعجاف للفرس فی الرهان

وزن. میزان. بالکسر ترازو واصله موزان
انقلبت الواو یاء لکسرة ما قبلها. قام میزان النهار
ای انتصف. وزن زنة سنجیدن (ع ف اک ۲)
یقال وزنت فلانا ولفلان بمعنی قوله تعالی
واذا کالوهم او وزنوهم. درهم وازن پاسنگ
موازنة برابر کردن میان دو چیز ویقال وزن المعطی
واتزن الآخذ کما یقال نقد المعطی وانتقد الآخذ. وزین
حنظل آس کرده وفلان وزین الرأی ای رزین الرأی
وقولهم هو وزن الجبل بالنصب علی الظرف ای ناحیة
منه. وهو زنة الجبل ای حذائه. وزن وحضار
دو ستاره که نزدیک سهیل برآیند موزن بفتحتین
موضعی وهو شاذ مثل موحد وموهب۔

وسن. وسن بفتحتین خواب سنة مثله
(ع ک اف ۲) وسن وسنان خفت منه. ووسن
واستوسن بمعنی. ووسن الرجل ایضا اسے
غشی علیه من نتن البئر مثل آسن واو سنة البئر
وهی رکیة موسنة. توسن الفحل ای اتاها وهی
نائمة. وامرأة میسان بالکسر کان بها سنة من
رشا غنها۔ بیسان بالفتح موضعی۔

وضن. وضین. نوار هودج وهو بمنزلة البطان
للقتب والتصدیر للرحل والحزام للسرج وضن
بضمتین ج۔ وضن نوار بافتن (ع ف اک ۲)
موضونة زره در بافته وجامه. وتخت مرصع
قوله تعالی علی سرر موضونة۔

وطن. وطن بفتحتین جاے باش مردم
وقد یخفف اوطان ج. واوطان الغنم مرابضها
توطین جای باش ساختن استیطان اتطان
کذلک. توطین النفس علی الشیٔ دل نهادن

بہر چیزے ویقال من زین میطانک ای غایتک۔
میطان اول غایت حلبہ یعنی آن که اسپ از انجا
دوانند بپتا رسیدا یا آخر غایت آن موطن بکسر الطاء
حرب جاے قال اللہ تعالیٰ ولقد نصرکم اللہ
فی مواطن کثیرۃ۔
وعن۔ وغنۃ۔ زمین درشت سخت توعنت الناقۃ
ای سمنت غایۃ السمن۔
وکن۔ وکن۔ خانۂ مرغ موکن مثلہ وبیضہ ونشستہ
گرفتن مرغ (ع ف ک ۲) وتوکن اسے تمکن۔
واکن نشستہ قال الاصمعی الوکن ماوی الطائر
فی غیر عش والوکر باالراء ماکان فی عش قال
ابو عمرو الوکنۃ والاکنۃ بالضم فیہما مواقع الطیر حیثما
وقعت وکنات بضمتین وسکون ۲ وفتحۃ وکن ج۔
وہن۔ وہن۔ سستی وسست شدن وکردن
(ع ف ک ۲) یقال وہن ووہنہ لازم متعدٍ
انبوہ۔ ونزدیک نیم شب توہن بکسر الہاء شاذ
وہن بفتحتین سستی (ع ک ف ۲) داوہنتہ
ووہنتہ انا۔ واوہنا ای صرنا فی تلک الساعۃ
واہنۃ استخوان کوتاہ پہلو وامراۃ وہنانۃ
فیہا فتور واناۃ۔

وأن۔ مرد پہنا در بالا چیز پہنا وانثہ موئنث منہ۔
وہنۃ۔ بالفتح رنج وگرسنگی ومافی الدار وابن
لصاحب ای احد۔
توحن۔ کلانی شکم وخواری وہلاکی وحشۃ گل
لغزانندہ وحن علیہ کوحل اسے وقع فی الوحل

(ع ک ف ۲)۔
وخنۃ۔ تباہی توخن آہنگ نیکی یا بدی کردن۔
توذن۔ حیلہ جستن وگردن کشی کردن واوذنا
بکسر الذال دہی است باصفہان۔
تورن۔ بسیار روغن مالیدن ونعمت دادن
ووراان دہی است بہ تبریز وورانیۃ سرین و
ورنہ نام ماہ ذی القعدہ۔
وشن۔ بالفتح زمین بلند وشتر درشت والاوشن
الذی یاتی الرجل ویقعد معہ ویاکل طعامہ وشنا
شلشۃ اشنان توشن کمی آب۔
وضنۃ۔ رکوی خرد۔
وغنۃ۔ دوستی فراخ توغن بجنگ اقدام کردن۔
وفنۃ۔ کمی در ہر چیز توفن کاستن در ہر چیز
توقن۔ برکوہ رفتن توقن اصطاد الحمام من
محاضنہا صموقونۃ زن نوجوان پردہ نشین وقنۃ
بالضم آشیانہ وگوے در زمین یا کوہ مانند سہ بیشۃ
اقنۃ بالضم مثلہ فیہما وقنات واقنات ج۔
تولن۔ ہنگام آقتہا شور وفغان کردن۔
تومن۔ بسیار اولاد۔
ون۔ سستی وچنگ کہ با انگشتان نوازند ونام
دہی است منہا الحسین القرضی الونی۔
وین۔ بالفتح انگور سیاہ وینی کسکہ ہی موضع۔

فصل الہاء

ہتن۔ ہتنان۔ باران یکساعت۔ وباریدن
وچکیدن ہتن ہتون کذلک (ع ف ک ۲)

سحاب هتون وهاتن نعت منه هُتُن هُتَّن ج -

هجن - هجان - بالکسر شتران سپید موے یستوی فیه المذکر والمؤنث والجمع یقال ناقة هجان وابل هجان وهجائن ایضا - وارض هجان طیبة التُرب مُرَبّ - وامرأة هجان اے کریمة - وقول علی رضی الله تعالیٰ عنه هذا جَنای وهجانه فیه وکل جانٍ یدُه الیٰ فیه یعنی خیارُہ - هجانة گرامیگی ونیکوئی هُجنة بالضم ناکسی وفرومایگی وپدر آزاد ومادر بنده بودن (ع بضمها) هَجین نعت منه - هاجن دختر نارسیده که او را شوہر دہند وکذلک الصغیرة من البهائم - وفی المثل عَلّبتِ الهاجن عن الولد وجاءت الهاجن عن الزَند وهو القدح الضخم - وقال ابن الاعرابی جاءت العابثة عن الهاجن ای کبرت قال هی بنت لبون یحمل علیها فتلقح ثم تُنتج وهی حقة - تهجین هجاین ساختن - وزشت وباعیب کردن - اهتجان نارسیده را وطی کردن مُهجنة بالکسر نخاله که اول بار آرد ونوباده نماید -

هدن - هدون - آرامیدن وآرام دادن لازم ومتعد (ع ف ک ۲) مهادنة مصالحه هدنة بالضم آشتی وصلح یقال هدنة علی دَخنٍ اے سکون علی غل - وتهادنت الامور ای استقامت - هدان بالکسر گول گران سنگ هدن بفتحتین ج - تهدین آرام دادن زن کودک را بسخن وآهستگی

هزن - هوازن - قبیلۂ از قیس -

هلن - هلیون - مثل برذون گیاہے -

همن - مهیمن - گواه وآنکه ایمن کند دیگری را از خوف واصله مأمن وقد ذکر فی اصل الالف من هذا الباب وهو من صفات الله تعالیٰ -

هنن - هنین - نالیدن (ع ف ک ۲) وگریستن ویقال ما بالبعیر هنانة بالضم اے ما به طِرق - واهنه الله فهو مهنون - هِنْنة (ک اف ۲) نوعے از خارپشت -

هون - هون - آرام وآهستگی کردن (ع ف ض ۲) ومنه قوله تعالیٰ یمشون علی الارض هَونا د سبک شدن یقال هان علیه ای خف - تهوین آسان وسبک کردن بر کسے شئی هَیِّن اے سهل وهَیْن بالتخفیف اهونا ج - هَیِّنون لَیِّنون - هُون بالضم خواری - ونام مردے آیانة سبک داشتن هوان مهانة بالفتح خواری وسبک داشت رجل فیه مهانة ای ذُلّ وضعف - واستهان به وتهاون استحقره - وقوله لا تُهینَن الفقیر علّک ان ترکع یوما والدهر قد رفعه - اراد تهینن بنون التاکید المخففة فحذفت عند الوصل - ویقال امش علی هِینتک ای علی رسلک - اهون روز دوشنبه هاوُن م معرب وکان اصله هاوُون لان جمعه هواوین مثل قانون وقوانین فحذفوا منه الواو الثانیة استثقالا وفتحوا الاولیٰ لانه لیس فی کلامهم فاعل بالضم

هیون - کمبود نشنده -

ہشنشنه - بسیار گوئی -

هیرون - گزہیون نوعی است از خرما هارون

نام شخصے آزان بن تارخ اخو ابراہیم و ابو لوط علیہما السلام و آلمرنوی او المرنوۃ او المرنوی نبت او ہو القرنوۃ او الفسایفاۃ جید لعرج الحلق و یلین البطن۔

ہرشن۔ سر مہیچ فراخ کنج دہان۔

ہکن۔ پشیمان شدن۔

ہنزمن۔ کجر و عل جماعت معرب انجمن افرنجمن یعنی جماعت مردم۔

فصل الیاء

یتن۔ یتن۔ نخست پاہا بیرون آمدن کودک از رحم یقال ایتنت المرأۃ والناقۃ۔

یرن۔ یرون۔ ف اض ۲ آب گشن و ہو سمّ۔

یزن۔ ذو یزن بفتحتین نام ملکی از ملوک حمیر رماح یزنیۃ منسوب الیہ یقال رمح یزنی و آزنی و یزانی و ازانی۔

یفن۔ یفن۔ بفتحتین پیر فرتوت۔

یقن۔ یقین۔ بی کما فی یقن مصدر منہ (ع ک افن ۲) و یقنت و ایقنت و استیقنت و تیقنت کلہ بمعنی۔ و انا علی یقن منہ۔ و ربما عبّروا عن الظن بالیقین و بالظن عن الیقین۔

یمن۔ یمن۔ بفتحتین بعضے از شہرہا یمنی و یمان بتخفیف الیاء منسوب بوی والالف عوض من یاء النسبۃ فلا یجتمعان و قیل مشددۃ۔ قوم یمانیۃ و یمانون مثل ثمانیۃ و ثمانون۔ و امرأۃ یمانیۃ ایضاً۔ و ایمن الرجل و یمن و یامن اذا اتی الیمن و کذلک اذا صار یمنیا۔ و یقال یامن باصحابک ای خذ بہم یمنۃ و لا تقل تیامن بہم و العامۃ تقولہ۔ تیمن خویشتن را بہ یمن منسوب کردن و تبرک کردن بچیزی کرا نیمن یمن بالضم برکت یقال یمن علی قومہ میمون و یمنہم معلوما است صار مبارکا علیہم فہو میمون و یامن۔ یمین خلاف یسار۔ ایامن خلاف شائم۔ یمنۃ سوی راست خلاف یسرۃ یقال قعد فلان یمنۃ۔ ایمن میمنۃ خلاف الیسر و میسرۃ۔ یمین قوت و فلان عندنا بالیمین اسے بمنزلۃ حسنۃ۔ و قدم فلان علی ایمن الیمین ای علی الیمن و سوگند ایمان ج۔ یقال سمی بذلک لانہم اذا تحالفوا ضرب کل امرئ منہم یمینہ علی یمین صاحبہ و سوی و راست و لا تجمع لانہ ظرف و الظروف لا تکاد تجمع لانہا جہات و اقطار مختلفۃ الالفاظ و دست راست و تصغیرہ یمین بالتشدید بلا ہاء و اما الذی فی حدیث عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ زکوا وشناتیمنیۃ یامن الیمنیۃ فانما تصغیر یمنی فابدل من الیاء الاولی تاء و اذا کانتا التانیث۔ یمنۃ بالضم نوعے از بردہای یمنی ام ایمن نام دایۂ فرزندان رسول علیہ السلام ایمن اللہ اسم وضع للقسم کذا بضم المیم و النون و الفہ الف وصل و لم یجی فی الاسماء الف الوصل مفتوحۃ غیرہا و قد تدخل علیہا لام الابتداء للتاکید یقال لیمن اللہ فتذہب الالف فی الوصل و ہو مرفوع بالابتداء و خبرہ محذوف و التقدیر لیمن اللہ قسمی و ایمن اللہ ما اقسم بہ و قد تدخل فیہا

كاف الخطاب كما في حديث عروة بن الزبير ليمنك
لئن كنت ابتليت لقد عافيت وربما حذفوا منه النون
فقالوا ايم الله بالفتح والكسر وربما حذفوا منه الياء وقالوا
أم الله وربما ابقوا الميم وحدها مضمومة وقالوا أم الله
ثم يكسرونها لانها صارت حرفا واحدا فيشبهونها بالباء
فيقولون مِ الله وربما قالوا مُن الله بضم الميم والنون
ومَن الله بفتحها ومِن الله بكسرهما - قال ابو عبيدة
كانوا يحلفون باليمين ايضا ويقولون يمين الله لا افعل
كذا ثم تجمع اليمين على أيمن وحلفوا به فقالوا ايمن الله
لافعلن كذا اقال فهذا هو الاصل في ايمن الله لافعلن
كذا اقال فهذا هو الاصل في ايمن الله وقيل الفه
الف قطع وهو جمع يمين وانما خففت همزتها وطرحت
في الوصل لكثرة استعمالهم لها -

يسن بفتحتين متغير شدن آب چاه (مع كلفتا)
ياسين نام وذكر في س ي ن -
ينّه - ابو عبد الرحمن الحمراوي شهد فتح مصر واليه
ينسب حمام ينه بمصر وعبد العزيز بن ابراهيم
بن هبة الله ابن ينه روى -
يون بفتحتين وهي است بمعين يوان وهي است
بباب اصبهان يونان بالضم وهي است بجلبك
ودهي است ديگر ما بين برذعه وبيلقان واليونانيون
جيل انقرضوا -
يين بفتحتين چشمه ايست يا وادي يا است ما بين
ضاحك وضويحك -

باب الهاء

فصل الالف

ابه - ابه - فراموش كردن وباز ياد آوردن
كاري را يقال ما ابهت للامر آبه آبها - وما ابهت له
بالكسر مثل نبهت آبه ابها - ابهة بالضم والتشديد
بزرگي وبزرگواري وتابه الرجل اي تكبر -
اته - تاته - مبدل من تعته -
اقه - اقه - فرمان برداري وطاعت كانه
مقلوب قاه -
اله - الِه - بالكسر على فعال پرستيده شده
بمعنى مفعول مثل امام بمعنى ماموم ومؤتم به -
ومنه الله واصله الاله لانه ماله اي معبود فادخلت
عليه الالف واللام وحذفت الهمزة تخفيفا لكثرة
في الكلام ولو كانتا عوضا منها لما اجتمعتا مع المعوض
في قولنا الاله وقطعت الهمزة في النداء للزومها
تفخيما لهذا الاسم وقيل الالف واللام عوض منها
ويدل على ذلك استجازتهم بقطع الهمزة الموصولة
الداخلة على لام التعريف في القسم والنداء كقولهم
أفالله لافعلن ويا الله اغفرلي الا ترى انها
لو كانت غير عوض لم تثبت كما لم تثبت في غير
هذا الاسم - واله الهة اي عبد عبادة وقرئ
قوله تعالى ويذرك والهتك اي وعبادتك -
والالهة ايضا نام موضعي بجزيره - ونام آفتاب غير مصروف
بلا الف ولام - وربما صرفوه وادخلوا عليه الالف
واللام - آلهة بتان تاليه پرستش فرمودن تاله اي

تعبّد و تنسک - الہ بفتحتین سرگشتہ شدن (ع ک ف ۲) واصلہ ولہ یولہ - ویقال الہت علی فلان ای اشتد جزعی علیہ -

امہ - امہ بفتحتین فراموشی - و فراموش کردن (ع ک ف ۲) وقری وادّکر بعد امہ - امیہہ آنکہ بہ گوسپند بر آید کالحصبۃ والجدری یقال - امہت الغنم تؤمہ اُمہا فہی اموہۃ - ویقال فی الدعاء علی الانسان آہۃ وامیہۃ - امہۃ بالضم مادر امہات ج -

انہ - اَنہ - انیہ - اُنوہ رنجیدن از گرانی بار (ع ف ک ۲) قوم انہ مثل اُنّح -

اوہ - وقولہم عند الشکایۃ اَوہ من کذا ساکنۃ الواو وانما ہو توجّع وربما قلبوا الواو الفا وقالوا آہ من کذا واَوّہ من کذا بالتشدید وبحذف الہاء ایضاً اَوّ من کذا ویقال آوّہ بالمد والتشدید وفتح الواو - ویقال اَوّتاہ ایضاً بادخال التاء ویمدّ ولا - تاویہ - تاوّہ وآہ گفتن والاسم آہۃ ویروی اَہّۃ مشددۃ من اَہ اذا توجع - ویقال فی الدعاء علیہ آہۃ لک واَوّۃ لک بحذف الہاء مشددۃ الواو -

ایہ - اِیہ - بالکسر اسم للامر بمعنی دیگر گوی وایہ حدیثاً بالتنوین اذا وصلت - قیل اذا قلت ایہ بلا تنوین فانما تامرہ بان یزیدک من الحدیث المعہود بینکما کانک قلت ہات الحدیث وان نوّنتہا کانک قلت ہات حدیثا ما لان التنوین تنکیر فاذا اسکتہ وکففتہ قلت ایہاً عنا واذا اردت التبعید قلت اَیہاً بفتح الہمزۃ بمعنی ہیہات وایہات بمعنی ہیہات وایہان بالنون

تسورۃ کالتثنیۃ کذلک - تاییہ خواندن شتر ایقال ایہت الجمل وایّہت بالجمل اذا صحت بہا -

اوہ بفتحتین فراہم آمدن کار قوم (ع ف اض ۲) اتّہوۃ کفتراوۃ گردن کشی و خودستائی -

آہۃ اندوہ اَہّ اَہّاً وآہۃ وایہۃ اندوہگین شد تاہہ توجّع توجّع الکئیب فقال آہ او آہ -

فصل الباء

بہ - بہ اہتہ - بالضم اول رفتار سپیا باہ ناگاہ وناندیشیدہ آمدن (ع بفتحہما) وبدہہ بامر اذا استقبلہ وبادہہ فاجاہ والاسم البداہۃ والبدیہۃ بالفتح فیہما - وہما یتبادہان بالشعر - ورجل مبدہ بالکسر

بہرہ - بہرہۃ - بالضم والفتح مدتے دراز از روزگار آبرہۃ یکی از ملوک یمن وہم نشتۃ ابرہۃ بن الحارث ویقال لہ ذو المنار - وابرہۃ بن الصباح ایضاً من الیمن وکان جوادا عالما - وابرہۃ الاشرم الحبشی ایضاً من ملوک الیمن وہو ابو یکسوم صاحب الفیل بہرہۃ زن باگوشت لرزان اندام بہوت بفتحتین چاہیست بحضرموت وفی الحدیث خیر بئر فی الارض زمزم وشر بئر فی الارض برہوت یقال فیہا ارواح الکفار ویقال برہوت بالضم والتخفیف مثل سبروت -

بلہ - بلہ - بلاہۃ - بالتحریک نادان وسلیم دل شدن (ع ک ف ۲) تبلہ مثلہ ابلہ بلہاء فعتان منہ بلہ بالضم ج - وفی الحدیث اکثر اہل الجنۃ البلہ یعنی البلہ فی امر الدنیا لقلۃ اہتمامہم بہا وہم اکیاس فی امر الآخرۃ شباب ابلہ وعیش ابلہ لسلوۃ وقسالۃ ہمومہ -

تبالہ ابلعی نمودن کہ نبا شد وہو فی بابۃ من العیش
ای فی سعۃ ـ بلہ کاکمتہ مبنیۃ علی الفتح معنا ہا دع
یعنی بمان وفی الحدیث اعددت لعبادی الصالحین
ما لا عین رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علی قلب
بشر بلہ ما اطلعتم علیہ ـ
بوہ ـ بوہ ـ بالضم مرغے مانند بوم بوہۃ مؤنث
ویشبہ بہ الرجل الاحمق ـ وقولہم قبّحہ اللہ فی بوہتہ
براد بہا الہباء المنثور الذی یُری فی الکوۃ ـ
ویقال ما بُہت لہ وما بِہت لہ بالضم والکسر اے
ما فطنت لہ ـ باہ لغۃ فی الباءۃ وہو الجماع ـ
بہہ ـ الابّہ ـ الابح یعنی گلوگرفتہ بہی تن آور
بہباہ فی الہدیر مثل بخباخ ـ

ما باہت لہ یعنی نتر سیدم (ع ع ف ا)

بجیہ ـ کزبیر ابن علی بن بجیہ الطبری محدث ـ
ابرقوہ ـ کسقنقور معرب ابرکوہ است کنارہ کوہ
شہری است باپارس منہ ابو القاسم احمد
بن علی الوزیر دہی است بشش مرحلہ از نیشاپور
بنہا ـ بالکسر والقصر دہی است بشش فرسنگ
از فسطاط مصر شہد انجا خوب میشود ـ
بویہ ـ کزبیر ویقال بسکون الواو وفتح الیاء
والد ملوک العجم
بیہ ـ بالفتح والسکون آگاہ شدن (ع ک ا ف ۱)
بیہی باللام ابن بابیہ ابو بابا محدث ـ

فصل التاء

تُرّہ ـ تُرّہات ـ بالضم والتشدید راہ باریکی کہ
از راہ بزرگ بیرون شود تُرّہات یکی تُرّہۃ است
ثم استعیر فی الباطل وناس یقولون تُرّہۃ است
باطل والجمع ترارہ ـ
تفہ ـ تافہ ـ چیز حقیر اندک (ع ک ا ف ۳) یقال
قد تفہ وفی الحدیث فی ذکر القرآن لا یتفہ ولا یتشان
تفہ بکسر ثانی بے مزہ ـ
تمہ ـ تمہ ـ بفتحتین تباہ شدن طعام وگوشت
تامہۃ کذلک (ع ک ا ف ۳) وتباہ شدن شیر و
بوی گردانیدن شاۃ متماہ بالکسر التی تتمہ لبنہا اذا حلب
تہتہ ـ تہتہۃ ـ درماندگی زبان بسخن مثل لکنت
تہاتہ ترہات واباطیل ـ
تیہ ـ تیہ ـ بالکسر وبالفتح تکبر کردن ـ ورفتن بیرجائی
سرگردان تیہان مثلہ (ع ف ا ک ۱) وہو اتیہ الناس
ویقال تیّہ نفسہ وتوّہہ ای حیّرہا وطوّحہا وما اتیہہ ـ
ما اتوہہ یعنی ـ تیہ بالکسر ایضا بیابان اتیاہ واتاوہ
ج ـ وفلاۃ تیہاء وارض تیہۃ واصلہ مفعلۃ ـ

تجہ لہ لغۃ فی اتجہ ذکرہا علی اللفظ ـ
تلہ ـ بفتحتین لمعنی بیخودی وسرگشتگی (ع ک ا
ف ۳) وتلہ کذا وتالہ عنہ فراموش کرد آنرا واتلہ المرض
بیماری ہلاک کرد آنرا ومتلوہ العقل وتالہ ذاہب
یعنی مردہوش رفتہ ـ
توہ ـ بالفتح والضم ہلاک شدن ورفتن ومتکبر
شدن وشوریدہ عقل گردیدن (ع ف ا ش ۲)
توہیہ ہلاک کردن ویقال فلان توہ توہ بالضم و
اتواہ واتاوہ ج وما اتوہہ ما اتیہہ ـ

فصل الثاء - ثاهة - ملازه یابن دندان -
تهشه الثلج - یعنی برف گداخته شد -

فصل الجیم

جبه - جبهة - پیشانی رجل اجبه بزرگ پیشانے
جبهاء مؤنث - و بتصغیر وسمی جُبیها را الاسب تیجے -
جبهة الاسد یکے از منازل قمر - و اسپ و فی الحدیث
لیس فی الجبهة صدقة اسے الخیل و جماعت مردم
جبهة پیشانی زدن - و بمکروه پیش آمدن - و نایاب
بروے کسے آوردن - و بے دلو و خور یاب
آمدن (ع بفتحها) یقال جبهنا الماء اذا وردناه و لیست
علیه اداة الاستقاء -

جره - یقال سمعت جراهیة القوم - بالفتح و التخفیف
ای جلبتهم و کلامهم علانیة -

جله - جلهة - کرانه وادی جلاه بالکسر ج - و جلهت
الحصی عن المکان ای نحیته عنه و ذلک الموضع جلهة
(ع بفتحها) جله بفتحتین برهنه شدن پیش سر از موے
(ع ک ا ف ۳) و قد جله فهو اجله - ثور اجله بی شاخ
مثل اجلح -

جنه - جنهی - بتشدید الیاء شاخ باریک درخته -

جوه - جاه - بزرگی و منزلت و فلان ذو جاه -
و جاه زجر للبعیر دون الناقة و هو مبنی علی الکسر
بالتنوین ایضاً - جوه بنا خوشی بروے کسے آمدن
یقال جاهه بالمکروه جوها ای جبهه -

جهجه - جهجهة - دده را بانگ برزدن یقال جهجهت
بالسبع اذا صحت به لیکف - و یقال تجهجه عنی ای انته -

محدوده - بے خود و تر شدن -

فصل الحاء - الحیه - بکسر الهاء زجر للضأن -
و حیه بسکون الهاء زجر الحمار -

فصل الدال

دره - درهت عن القوم (ع بفتحها) ای دفعت
عنهم مثل درأت و هو مبدل منه نحو هراق الماء
و اراق - مدره بالکسر رئیس و پایکار قوم مدارة ج -
دله - یقال ذهب دمه دلها - بالتسکین ای هدرا -
تدلیه بیخودی و رفتن عقل از عشق یقال دلهه الحب
ای حیره و ادهشه فدله و تدله - ولوه بالفتح ناقه
نالان و دلهت بالکسر عن الفها و دلهها تدله تدلیها -
دهده - دهدهة - غلطانیدن سنگ تدهده لازم
قد تبدل الیاء من الهاء فیقال تدهدی الحجر و غیره
تدهدیا و دهدیة دهداة و دهداة - و دهدهان بضمتین
دهدهان بفتحتین شتران بسیار و دهداه شتران ریزه
و یقال ما ادری ای الدهداء هو ای ای الناس
هو - و قولهم الّادهٍ فلادهٍ معناه ان لم یکن هذا الامر
الآن فلا یکون بعد الآن -
دهه بفتحتین ریگستان تدهیه در ریگستان اندا دن
و لنرم الدهه یعنی راه نیک اختیار کرد و یا بسته
دهی است بسواد -
تدجیه - بکاره صیا و خفتن -
دانه - مسافر و دف مثله -
دکه فی وجهه - ای نکه لفظا و معنی -
دمه - بفتحتین سخت گرم شدن ریگستان ع بفتحها

ض ۲م) و با پیچه است مر کودکان را و تعویذ یا
بود که از سختی گرما جوش زند او موسم فلان است
غشی عیابه -

تدوه - متغیر شدن و سطبر گردیدن و دوه بالفتح
و بضم و عاء للریح یعنی شتر را برای آب چاره روزه
خواندن تدوه شتر را بسوی آبچه خواندن به لفظ
داه داه بالکسر و التسکین یا ده ده بالضم

فصل الذال - ذمه الحر گرما سخت شد (ع
ک ۱۰ ض ۳) و ذمه الرجل بالحر گرما برو سخت شد
و المعجمه لغة فی جمیع معانی المهملة
ذوه - تیزی خاطر و سخت دانائی -

فصل الراء

روه - ترفیه - مناسکه و سنگ که آب در وی
گرد آید ترده ج - رواه بالکسر کلاه - قال الخلیل
ترفیه شبه اکمه کثیرة الحجارة و فی الحدیث ان علیه السلام
ذکر القتیل بنهروان فقال شیطان الردهه -
رفه - رفه - رفوه - سیر علف و آب شدن شتر
و تن آسانی (ع بفتحها) و الاسم فیه رفه بالکسر و اولی
ارفاه تن آسانی و سیراندن شتر را بآب و علف -
و بهر روغن کردن و موی شانه کردن هر روز و
قد نهی عنه رجل بالفتح است و اسع - و هو فی رفاه
من العیش و رفاهیة و رفهنیة بالضم و النون مزادة
و یقال ایضا و بیناک لیه تر ته فهی ثلاث لیال رفه
اذا کان ان یسارفون سیر الیها - و رفه عن غریمه
ای نفس عنه - و فی المثل اغنی من التفه عن الرفه

التفه السبخ و الرفه التبن -
ربیه - ترنیه السراب ای ترنیح سراب مترنح است
مترنح یعنی رخشنده که ناپدید شونده -

رجه - بر دو م چنگل زدن و کو ابیدن کودک
(ع من ا ض ۲) و ارجه آخر الامر عن وقته -
سریه - درخشندگی و بشاشت چهره و جوان
شرهه جسم تن او از نعمت فربه و سپید شد
و شرهرة السراب درخشندگی آن سپید و سپید ظاهر
شده - جسم … او … و … تن نازک
سپید شکسته شد و … و سراه … فراخ
کم مغاک و … ماننده ستاگریا -
روه - بالفتح و رواه بالضم لرزیدن آب بر روی
زمین (ع من ا ض ل) -

فصل الزاء - زهله - بالفتح شکوفه ریحان و خوبی
آن و شکم بران آبکش ایستاده شود و تغیر
شدن و … بر … و … ده -
زهمه بفتحتین … فی الزهم زهمه الحر گرما سخت شد
و زهم الرجل بالحر گرما برو سخت شد (ع ک ۱۰ ض ۲)
و زهمه الشمس که … فی الدال و الذال
زاه - گیاه … است … پوید -
الزهراه - … -

فصل السین

سبه - سبه بفتحتین … عقل از پیری مسبوه
پیر … فتحتین … است
سته - … ستاه … الدبر - سته بفتحتین …

فی الاستفهام استاه بحذف التاء قلت سته
وفی الجمع ستاه بحذف العین و کاه الستهم و هو وی و کاه الست
بحذف لام الفعل. استه کلان سرین ستهم بضمتین
ستاهی کذلک. و امراة ستهاء و ستهم سته اسپ
کسب رفتن. و زدن بر کون (ع بفتحها) واذا نسبت
الیها قلت ستهی وان شئت قلت استی ترکته علی
حاله وستهی ایضا بکسر التاء کما قالوا احمی. و قولهم
باست فلان شتم للعرب. و مازال فلان علی
است الدهر مجنونا ای لم یزل یعرف بالجنون.
سفه. سفه بفتحتین سبک خردی و سبکی و هو ضد الحلم
و یقال تسفهت الریح الشجر ای مالت به. و تسفهته
عن ماله ای خدعته عنه. تسفهت علیه و الیه اذا تجهلت
و سفهه ای نسبه الی السفه. و سافهه مسافهة یقال
سفیه لم یجد مسافها. و یقال سفه نفسه و غبن رایه
و بطر عیشته و الم بطنه و وفق امره و رشد امره کان الاصل
سفهت نفس زید و رشد امره فلما حول الفعل
الی الرجل انتصب ما بعده بوقوع الفعل علیه لانه
صار فی معنی سفه نفسه بالتشدید هذا قول البصریین
و الکسائی و یجوز عندهم تقدیم هذا المنصوب کما یجوز
غلامه ضرب زید. و قال الفراء لما حول الفعل من النفس
الی صاحبها خرج ما بعده مفسرا لیدل علی ان السفه
فیه وکان حکمه ان یکون سفه زید نفسا لان المفسر
لا یکون الا نکرة و لکنه ترک علی اضافته و نصب
کنصب النکرة تشبیها بها و لا یجوز عنده تقدیمه و شاهده
قولهم ضقت به ذرعا و طبت به نفسا والمعنی ضاق

ذرعی به و طابت نفسی به. سفاه و سفاهة بالفتح هما
سبک خرد و سبکسار شدن (ع بفتحها) سفه بفتحتین
کذلک (ع ک ا ف ن ه) سفیه نعت منه و سیر نا شدن
از آب به بسیاری خوردن یقال سفهت الشراب
بالکسر اذا اکثرت منه فلم ترو. و اسفهک الله الشراب
و سافهت الدن او الوطب اذا قاعدته تشرب
منه ساعة بعد ساعة.
سمه. سموه. رفتن اسپ چنانکه مانده نشود
(ع بفتحها) فهو سامه سمه ج. و سمه فهو سامه ای
دهش. و جری فلان السمهی اذا جری الی غیر امر
یعرفه. سمهی بالضم و التشدید دروغ و باطل
و ذهبت ابله السمهی ای ذهبت متفرقة. و سمهی هواء
بین السماء و الارض.
سنه. سنة بفتحتین واحد السنین سال و قحط
و اصلها سنوة و جمعها سنوات او سنهة من سنهت النخلة
و تسنهت اذا اتت علیها السنون. و نخلة سنهاء
سال بر ای تحمل سنة و لا تحمل اخری. و یقال
ارض بنی فلان سنة اذا کانت مجدبة یعنی قحط زده
و یقال تسنیت عنده و تسنهت عنده سال گردم
با تنگ سالی کشیدم. و استأجرته مساناة و مسانهة
فاذا جمعت بالواو و النون قلت سنون بالکسر
و الضم و سنین بکسرتین و اما من قال سنین
و مئین برفع النون ففیه قولان احدهما انه فعلین
مثل غسلین محذوف و هو جمع شاذ و الثانی انه فعیل
و کسرت فاؤه لکسرة ما بعده و قد جاء علی فعیل

جمع نحو کلیب وعبید الا ان صاحب هذا القول یجعل النون فی آخره بدلا من الواو وفی المائة بدلا من الیاء - وقوله تعالیٰ لم یتسنه ای لم یتغیره السنون - والتسنه التکرج الذی یقع علی الخبز والشراب وغیرها یعنی کره بستن شراب و نان وجز آن -

سنهساه وسنهساه - بالکسر فیها وضم الهاء وکسرها آخر کل شئی -

سوهای - بالضم وهی ایست با جیم از زمین مصر -

فصل الشین

شبه شبه - بکسر الاول وسکون الثانی وفتحه ایضاً مانند شبیه شبابه شبه بفتحتین مشابه جمع علی غیر قیاس کمحاسن ومذاکیر - شبهة بالضم پوشیدگی کار اشتباه پوشیده و مانند شدن تشبهات کارهای مانده ومشکل تشابهات مشابه تشبیه مانند کردن تشبه مانستن اشتباه شباهت تشابه مانند شدن شبه بفتحتین برنج کور شبه بفتحتین وشبه بالکسر کونه بیچیدن شبهان بفتحتین نوعی از طاق وشو گیاهها -

شده شده - بی خودی و وشدة والاسم الشدة بالضم وشده بفتحتین مثل شغل وشغل یقال شده الرجل ای دهش وشغل فهو مشدوه -

شره شره - آزناک وحریص شدن (ع ک ا ف ن م) شره آزمند -

شفه شفه بفتحتین لب واصلها شفهة لان تصغیرها شفیهة شفاه ج شفی وشفهی منسوب به رجل شفاهی بالضم پچه یعنی سطبر لب اشفی آنکه لبهایش فراهم نیاید وزعم قوم ان الناقص من الشفة واو لانه یقال فی الجمع شفوات ولا دلیل علی صحته - ویقال فلان خفیف الشفة ای قلیل السؤال للناس - ویقال له فی الناس شفة ای ثناء حسن - بنت الشفة سخن شفه مشغول کردن - والحاح کردن در سؤال (ع ع بفتحهما) یقال شفهنی عن کذا ای شغلنی - وقولهم نحن نشفه علیک المرتع ای نشغله عنک ای هو قدر نا لا فضل فیه - رجل مشفوه اذا کثر سؤال الناس ایاه - ماء مشفوه هو الذی کثر علیه الناس - مشافهة روباروی سخن گفتن والحروف الشفهیة الباء والفاء والمیم ولا تقل شفویة -

شکه - یقال شاکهه مشاکهة وشکاها - ای شابهه وقاربه واشکه الامر ای اشکل -

شوه - شوه - وشوهة - زشت شدن روی (ع ف ض م) تشویه متعد منه - فرس شوها صفة محمودة فیها ویقال یراد بها سعة اشداقها ولا یقال للذکر اشوه - شوها ایضاً قبیحه وشاهت الوجوه - رجل شوه ای سریع الاصابة بالعین یعنی چشم رساننده ویقال لا تشوه علی ای لا تقل ما احسنک فتصیبنی بعین - وتشوه له اسی تنکر له وتغول - ورجل شاه البصر ای حدید البصر - شاة گوسپند - وگاو وحشی نر گرو یونث وهو فی معنی الجمع واصل الشاة شاهة لان تصغیرها شویهة والجمع شیاه بالهاء فی العدد

تقول ثلث شیاه الی العشر فاذا جاوزت فهو الشاء تقول اربعون شاة ... واذا کثرت قیل هذه شاء کثیرة وجمع الشاء شوی ... وتصغیرها شویهة ... واصلها شوهة ... ارض مشاهة بالفتح ای ذات شاء ... شاوی منسوب الی الشاء ونسبة الشاة شاهی .

تشفیه ... خورده کردن خرما بنان یقال شفه النخل ... شفه ... کشفند و هی ... نزدیک اصفهان .

شاهیه ... شیب ناک کردانید (ع ف ک ...) ... ای عیوب من اشبه الناس .

فصل الصاد

صه ... خاموش باش و هو اسم فعل مبنی علی السکون فان وصلت نونته وقلت صه صه فان قلت صه یا رجل فانما تریده الفرق بین التعریف والتنکیر لان التنوین تنکیر .

اصبهان ... مذکور فی اص ص .

صننه ... خوار کرد او را (ع بفتحها) ... مشهور بسله .

فصل الضاد ... ضهه ... هم شکل و مانند آن شاء لغة فی ضاهاه .

فصل الطاء ... طلمه فی البلاد ... رفت و باشخ آهسته رفت (ع بفتحها) ... فی السماء طلکه ... ای مارق من السحاب وطلمه من المال بالضم ای ... قواد اطلمه اطلس طامح و آطلمه اطلع .

مطلمه ... کمظلم دراز .

طهطاه ... اسپ جوان خوش منظر کامل ... طامه کبل ای الطین او معناه یا رجل بالحبشیة .

... من قرأ طه باشباع الفتحتین فهو فان من الهجاء وطه طه الجمل ... اسناه .

فصل العین

عته ... معتوه ... دل شده وبے عقل وهو من عته جمع لا وهو عته بالفتح والضم ... دل شدگی بے عقلی رجل عتاهیة ای احمق ... ابو العتاهیة کنیت مرد ... عثعثی ... بالضم مرد گول کالیوه ... نادان ... وشکیر ... فیه عهیهة ... و ... ذی الکبر والشطط والجهل .

عمده ... عیبه ... یاد خوار ... و ... ان ... عیبه ... عیبهیة ای سوء خلق وکبر فهو عیبهیة و عیابه .

عزه ... عزاهة ... بالکسر والضم ... بالکسر والمد وهی ... الذی الایطرب للهو ... اینی آنکه طرب وجماع دوست ندارد ... عزاهوة ... وفیه عزهوة بالواو ای کبر .

عضه ... عضاه ... درختان بلند باخار عضاه ... وعضه بالکسر ... وحذفت الهاء الاصلیة ایضا کما حذفت من الشفه کما ... عضی الانی ... العضه وعضاهی دابل عضاهیة ... وبعضهم یقول لقضائها الواو و لذا جمع علی عضوات ... عضوی دابل عضویة بفتح العین علی غیر قیاس ... عضهت الابل تعضه عضها ای رعت العضاه فهو بعیر عاضه وعضهة وجمال عواضه وناقة عاضه ایضا ... واعضه القوم ای رعت ابلهم العضاة ... ارض عضهة بکسر الضاد کثیرة العضاه ... درخت وبستان بقال

بالعضیہ بکسر اللام وهی استغاثة تفضیح بیدن

عضه عضه بالفتح بهتان نهادن برکسی (ع بفتحها)

اعضاه بهتان آوردن عضه دروغ و بهتان

عضون ج قوله تعالی جعلوا القرآن عضین

یقال نقصانه ازاد و هو من عضوته اے فرقته

لان المشرکین فرقوا اقاویلهم فیه فجعلوه کذبا و

سحرا و کهانة و شعرا و یقال نقصانه الماء و هلم

عضة و یقولون الساحر عاضه حیة عاضه عاضه

التی تقتل من ساعتها اذا نهشت۔

علہ عله بفتحتین سرگشتگی و دهشت (ع ک ۱

ف ۳) و تقول عهد وحرص و یا پیچی نفس

و رجست عیبی علهان والمرأة علهی اے شدید

غرثان و غرثی ای شدید الجوع۔ و فرس علهی

نشیط فی اللجام علهان شترمرغ نرعالہ شترمرغ

علهاء فهو ان نشدت فیها وبالابل بلیبان تحت العلهان

عمه عمه بفتحتین سرگشتگی و دو دله بودن

(ع ک ا ف ۳) فهو عمه و عامه عمه بالضم ج قوله تعالی

فی طغیانهم یعمهون۔ ارض عمهاء زمین که در وی

نشان و کوه نباشد ذهبت ابله العمهی بالضم

والتشدید والعمهی بالیاء اذا لم یدر این ذهبت۔

عوه ۔ عاهة آفت عوه الشيء و اعیف ۔ بعوه او لا

آفت رسید و ارض معوهة و اعاه القوم اے

اصابت ماشیتهم العاهة و اعوه مثله و تعوه الابل

شبه فرود آمدن و کل من اخشیص فی کلام فقد عوه

غیهون ۔ کرنبو گیاهی عا ابن ج و ذلک فی الاولی

عفوه ۔ بفتحتین برابر گردانیدن چیزے با چیزے

(ع بفتحها) عفاهیة بالضم مصلحت

عه ۔ مردم کم شرم ستیزنده عه عه زجر للابل عهعاهة

یقال عهعه بالابل ای زجرها بعه عه لتحتبس۔

فصل الفاء

فره ۔ فاره ۔ مرد زیرک فراهة مصدر منه (ع

بضمها) فهو فاره و هو نادر و قیاسه فریه ۔ و یقال

للبرذون والبغل والحمار فاره بین الفروهة والفراهة

والفراهیة ۔ و براذین فره مثل صاحب و صحبة

و فره ولا یقال للفرس فاره لکن رائع و جواد۔

وافرهت الناقة فهی مفره و مفرهة اذا کانت

تنتج الفره و تفرهة ایضا۔ و یقال فره بکسر الثانی

ای اشر و بطر و منه قری قوله تعالی و تنحتون

من الجبال بیوتا فرهین و من قرأه فارهین

فهو من فره بالضم۔

فقه ۔ فقه ۔ بالکسر دانستن (ع ک ا ف ۳) فقیه

نفسه منه ۔ یقال فلان لا یفقه ۔ و لا ینقه و فقهته

ای اعلمته ثم خص به علم الشریعة والعالم به فقیه

فقاهة فقیه شدن (ع بضمها) و فقه الله و تفقه هو

فقه ۔ مفاقهة مباحثه فی الفقه۔

فکه ۔ فاکهة ۔ میوه فواکه اجناس میوه ها فاکهانی

میوه فروش فکاهة بالضم خوش منشی و بالفتح

مصدره (ع ک ا ف ۳) رجل فکه ای طیب النفس

مزاح و ایضا الاشر البطر و قری قوله تعالی فکهین

کانوا فیها فاکهین ای اشرین و فاکهین اے

ناعمین - مفاکہۃ ممازحت یقال لا تفاکہن امۃ
ولا تبل علی اکمۃ - وتفکہ ای تعجب وتندم ایضا
قولہ تعالیٰ فظلتم تفکہون ای تندمون - وتفکہ
ای تمتع بہ - افکہت الناقۃ اذا ادرت فی لبنہا
خثورۃ عند اکل الربیع قبل ان تقع فہی مفکہ -
فاکہ بن المغیرۃ نام مردے -

فوہ - فوہ - بالفتح وصل للفم لان الجمع افواہ فاستثقلوا
اجتماع الہائین فی قولک ہذا فوہہ فحذفوا الہاء
فقالوا فوہ وفوزید وفازید وفی زید فی الاعراب
الثلثۃ وکذا فی الاضافۃ الی نفسک ہذا فی ولیسکو
فیہ الاعراب الثلثۃ فاذا افردوا لم تحتمل الواو التنوین
فحذفوہا وابدلوا المیم من الہاء وقالوا ہذا فم وفمان
وفموان - وقیل لو کان المیم عوضا من الواو لما
اجتمعتا - ویقال کلمتہ فاہ الی فی ای مشافہا
نصب فوہ علی الحال - ویقال فاہا لفیک ای
الخیبۃ لک ای جعل اللہ بفیک الارض والتراب
کما یقال بفیک الحجر وبفیک الاثلب - فوہ بالتحریک
فراخ دہن شدن (ص ک اف م) فوہ فوہا فہو افوہ
وبیامدن بیہ علیہا ودراز شدن آن کما الفوہاء
التی کانت اسنانہا التی تجری الریاح بینہا علو الا-
فوہۃ بالضم والتشدید دہانہ کوے ودہانہ جوے
افواہ ج - وایضا بوے افزار وہو التابل بہ لطیب
کما ان التوابل ما تعالج بہ الاطعمۃ یقال فوہ وافواہ
وافاویہ - افوہ نام شاعرے ویقال ان رد الفوہۃ
لشدید ای القالۃ وہو من فہت بالکلام وتخفیف الواو
ایضا کہ نقل ہذا المثل ان رد الفوہۃ - ویقال فوّہ
ای جعلہ افوہ - وفاہ بالکلام یفوہ اے لفظ بہ - ویقال
ما فہت بکلمۃ وما تفوہت بمعنی ای ما فتحت فمی بہا -
مفوہ مرد سخن گوے واستفاہ الرجل فہو مستفیہ
اذا اشتد اکلہ بعد قلۃ - فیہ بسیار خوارہ واصلہ فیوہ
وہو المنطیق ایضا فیہۃ مؤنث -

فہہ - فہہ - فہاہۃ - درماندگی بسخن (ع ک اللغا)
رجل فہ وامرأۃ فہۃ لغتان منہ ویقال فہہت یا
اذا عییت ویقال سفیہ فہیہ - وافہہ اللہ وفہہتہ
ویقال خرجت لحاجۃ فافہنی عنہا فلان حتی فہہت
ای انسانیہا حتی نسیت - وفی الحدیث ما سمعت
[illegible] فہہ فی الاسلام [illegible] ای سقطۃ وجہلۃ

فوطہ بالضم [illegible]

فصل القاف

قمہ - قامہ - [illegible]
قمہ بالضم ج

قوہ - قوہ بالضم شہر [illegible] ونیز قوہی
از بارچہ ہا [illegible]

قہقہہ - قہقہہ خندہ سخت باآواز یقال قہقہ
وقہقاہ بمعنی ونیز نوعے از رفتار وہو مقلوب تقہقہ -

قیہ - قاہ - فرمان برداری وطاعت یقال مالک
علی قاہ ای سلطان - وایقہ الرجل واستیقہ ای
اطاع - وایقہ ای فہم یقال ایقہ لہذا الامر ای افہم

القرہ فی الجسد محرکۃ کالقلح فی الاسنان قرہ
کفرح والنعت اقرہ وقرہاء ومتقرہ وتقوب الجلد

من كثرة القوباء واسود وابيض او تقشر من شدة الضرب ‑

القلمه ‑ القره في سماء بها قلمي كجرى از كمان [illegible] موضع [illegible] [illegible] [illegible] مشد وقد ايلاء كر [illegible] [illegible] وقلمي [illegible] حضرة لسعد بن ابي وقاص وقلماه شهر [illegible] بكناره دريای عمان ‑

فصل الكاف

كره ‑ كنده ‑ كرده ‑ خراشيدن سودی (ضم [illegible]) يقال بكنده وكرده ‑ وكرده [illegible] اكره داشت فيه اثر [illegible] ‑

كره ‑ كره [illegible] [illegible] [illegible] (فتح [illegible]) [illegible] ودكرده [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] كره بالضم [illegible] يقال [illegible] كره [illegible] كره بالفتح ناخواست يقال [illegible] اكراه ناخواسته [illegible] [illegible] وناپسند [illegible] [illegible] بالى [illegible] ناخوش شمردن كره ايضا [illegible] ‑

كمه ‑ كمه بفتحتين نابينا [illegible] (فتح [illegible]) كمه [illegible] [illegible] يقال [illegible] في الارض اي لا يدري [illegible] ‑

كنه ‑ كنه الشي ‑ بالضم نهايته ووقته ولا يشتق منه فعل ‑ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] ‑ [illegible] الاسد [illegible] [illegible] [illegible] ‑

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

في درجهك ‑

كافه ‑ كماحب سردار لشكر

كوه ‑ سرگشته شد (ضم [illegible]) وكوه [illegible] عليه امره كارهای او پراگنده گشت وپيچيده كشته [illegible] يعني بوی دهنش كرفتم (فتح [illegible]) [illegible] كه [illegible] حيله چون كسی بطرف او [illegible] [illegible] كه [illegible] دهنش [illegible] كوه [illegible] يعني بوی دهنش كرفتم (فتح [illegible]) ‑

فصل اللام

لمه ‑ لمه بفتحتين زمين فراخ [illegible] [illegible] لمياء [illegible] الحق ‑ لمه بفتحتين جامه [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] يقال [illegible] [illegible] الشاق [illegible] ‑

[illegible] ‑ [illegible] [illegible] (فتح [illegible]) [illegible] [illegible] ان [illegible] الاول [illegible] [illegible] [illegible] الالف واللام [illegible] [illegible] الاسم [illegible] [illegible] [illegible] الا [illegible] الالف [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] الهمزة [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] حرف النداء [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] والاسم فالميم بدل من حرف النداء [illegible] [illegible] البدل والمبدل منه في ضرورة الشعر كقول الراجز (ع) [illegible] او [illegible] باللهما ‑ لان الشاعر انما [illegible] الى احماله وقول الشاعر (ع) [illegible] [illegible] [illegible] في [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] التي [illegible] [illegible] الالف في [illegible] [illegible] [illegible]

قولهم ابی ابوک الاتری کیف ظهرت الیاء لما قلبت الی موضع اللام وا ما لاهوت فان صح انه من کلام العرب فاشتقاقه من لاه ووزنه فعلوت مثل رغبوت ورحموت - لات نام بتی بعضهم یقفون علیها بالتاء وبعضهم بالهاء قال الاخفش سمعنا من العرب من یقول افرأیتم اللات والعزی ویقول وهی اللاة فی السکوت وهی اللات فاعلم انه جر فی موضع الرفع فهذا مثل امس مکسور علی کل حال وهو اجود منه لان الالف واللام التی فی اللات لا تسقطان وان کانتا زائدتین -

تاه - تاه -

تله - باتچه زدن (ع ف اض ۲) -

لوه - سراب تلوه بیلقه توه لوهان لرزیدن و درخشیدن (ع ف اض ۲) تلوه مثله والاسم اللاه ولاه الله الخلق یعنی خدای تعالی آفرید خلق را لا یهم ا قیل اللات الصنم سمیت بها ثم حذفت الهاء -

فصل الجیم

جاه - شکوه - است تج - جاه ومثل جاه جمع جاه

جره - جره بفتحتین تباه شدن چشم از بی سرگی (ع ک اف ۲) عین جرهاء وامرأة جرهاء ورجل اجره

جرهة بالضم سپیدی خالص -

جمهه - جمهه بفتحتین کبودی چشم وجهان امرأة جمهاء وسراب اجمه وهو ایضا مثل المره -

جمه - جماه - طراوت وخوبی وجه الماء لم تصلوا اذا اتصلت بالکلام وانما قصدت به اذا اردوا الماء

البقرة الوحشیة - وفی المثل کل شئ مه ونهاه ما خلا النساء وذکرهن ویقال کل شئ تمه ونهاه ای یسیر حسن - خشمه یابان دو دست همامه تمه باز الیت وهو اسم فعل فان وصلت نونت وقلت مه مه ویقال تهشت بها ای زجرته -

موه - ماء - آب ماهی قسمی بوسه اوی کالکا والهمزة فیه مبدلة من الهاء واصله موه بالتحریک ویجمع علی امواه فی القلة ومیاه فی الکثرة وتصغیره مویه وتا نیثه ماوة مثل ماتة موه موه آب برآمدن از چاه وبسیار شدن آن (ع ف اض ۲ ف فاک ۲ وک اف ۲) ماهت الرکیة تموه وتمیه وتماه - وماهت السفینة اذا دخل فیها الماء - وماهت الرکیة بالکسر والضم اذا کثرة الماء ورجل ماه ای کثیر الماء ای کثیرة الماء وماه الحافر است انبطا الماء یعنی چاه کن بآب رسید واماهت الارض ای ظهر فیها النز یعنی نم پیدا شد وامهت الرجل والسکین اذا سقیتها - واموهت الدواة جعلت فیها الماء - واماه الفحل اذا القی ماءه فی رحم الانثی - تمویه هم زراندود کردن چیزی را - و آب نمودن چیزی را - وتلبیس کردن ما وجه آینه وتام زن لبی او مویهه - دولت - اراسیار لفظ مرویه وزنی -

مهه - المهه - الو رالشیه (ع بفتحها) تمامه وری تمیه ستایش خواه شدن بچیزی که دران بوده دانه مووه شدن وفیریدن ومبالغه در چیزی کردن

وبطالت وگمراہی تتہ بفتحتین مثلہ۔
بانہہ۔ بازچہ یعنی لاغ کردا ورادا المزح المزح۔
منظہ۔ فی الارض وہب فیہا منظہ کمنظم ستو وپشتہ
الملیہ۔ الملیح امامت ای اعذرت و بالفتح مثلہ بعقل
فاہیہ یعنی مرد ہوش رفتہ۔
ہیہ شمشیر وجز آن بآب زرنگار کردن وماہت کرده
تیہ کماہت نوہ۔

فصل النون

نبہ شئی نبہ ۃ بالتحریک وک ۲ ای مشہور وگم شدہ
بی طلب یافتہ یقال وجدت الضالۃ نبہا ای وجدتہا
لاعن طلب۔ نباہۃ نام آور وبزرگ شدن (ع
بفتحہا) فہو نبیہ ونابہ وہو خلاف خامل۔ ونبہتہ
ای رفعتہ من الخمول یقال اشیعوا بالکنی فانہا
تنبہۃ۔ انتباہ بیدار شدن انباہ بیدار کردن۔
وفراموش کردن حاجت کسے رافہی نبہۃ بفتح ابیاہ
تنبیہ بیدار کردن وواقف گردانیدن برچیزے
تنبہ بیدار وہوشیار شدن ونبہت للامر بالکسر
انبہ نبہاً یاد آوردم کارے راکہ فراموش بود نبہان
پدر حیی از طے۔
نجہ۔ نجہ راندن۔ وباز داشتن (ع بفتحہا)
یقال نجہت الرجل وما انجہتہ وما نجہتہ۔ ناجہ آنکہ
بشہرے درآید وناخوش آیدش۔
ندہ۔ ندہ۔ راندن شتر را یقال ندہت البعیر
اذا زجرتہ عن الحوض وغیرہ۔ وندہت الابل
ای سقتہا مجتمعۃ (ع ف اض م بفتحہا) یقال

کان طلاق الجاہلیۃ قولہم اذہبی فلا أنده سربک
ای لا ازدّ ابلک لتذہب حیث شاءت۔ نہتہ
بالفتح والضم بسیاری مال از صامت وناطق۔
نزہ۔ نزہتہ۔ بالضم دوری از ناخوشی وپڑہا فی
(ع ک اف م) یقال نزہت الارض۔ ومکان نزہ
واصلہ من البعد۔ قال ابن السکیت ومما یضعہ
الناس فی غیر موضعہ قولہم خرجنا نتنزہ فی الریاض
اذا خرجوا الی البساتین وانما التنزہ التباعد
من المیاہ والاریاف۔ ویقال منہ فلان یتنزہ
عن الاقذار وینزہ نفسہ عنہا ای یباعدہا عنہا۔
والنزاہۃ البعد من السوء۔ ونزہۃ الفلات لتباعدہا
منہا عن المیاہ۔ ویقال سقت ابلی ثم نزہتہا نزہاً
ای باعدتہا عن الماء (ع بفتحہا) وفلان کریم نزیہ
ای بعید عن اللؤم وہو نزیہ الخلق۔ ومکان نزیہ
ای خلاء بعید من الناس۔
نفہ۔ یقال نفہت نفسہ۔ ای اعییت وکلت
(ع ک اف م) نافہ ماندہ شدہ نفہ ج۔ انفاہ تنفیہ
متعدیان فیہ۔ ورجل منفہ وناقۃ منفہ۔ منفوہ مرد
ضعیف دل ترسندہ (ع بفتحہا)۔
نقہ۔ نقہ۔ بفتحتین برخاستن از بیماری (ع ک
ف م) نقوہ بالضم کذلک (ع بفتحہا) ناقہ نعت منہ
نقہ ج۔ انقاہ متعد منہ۔ ونقہ الکلام ونقہہ نقہاً
فہمہ۔ وفلان لا یفقہ ولا ینقہ۔ استنقاہ پرسیدن
انقہ لی سمعک ای اَرعنیہ یعنی گوش بمن دار۔
نکہ۔ نکہتہ۔ بوی دہان نکہ بالفتح شنیدن بوی دہان

له استعمال التنزه فی الخروج الی البساتین والتفرج درانها بعض غلط فصیح

يقال نكهته اي تشممت ريحه وبهه كردن تا بوي دهان او معلوم كنند استنكاه فرمودن تا بهه كند يقال استنكهت الرجل فنكه في وجهي ينكه نكها (عع ف ا ك م ونفتحها) نكه بالضم والتشديد شتران آواز فرو تر از ضعيفي وهي نغمة تمبم وفي الثقة ونكه الرجل مجهولا اي تغيرت نكهته من التخمة ويقال منه في الدعاء للانسان هنئت ولا تنكه اي اصبت خيرا ولا اصابك الضرر

نهنهته — باز داشتن از چيزي نهنهته لازم منه ونهنهت السبع اذا صحت به لتكفه — نهنه جامه تنك بافته مثل اللهلهة والهلل — والاصل في نهنهه نهه بثلاث هاءات فابدلوا الوسطى نونا للفرق بين فعلل وفعل وثناه والنون لان في الكلمة نونا —

نوه — ناه الشيء ينوه — اي ارتفع فهو نائه ونوهته تنويها اذا رفعته — ونوهت باسمه اذا رفعت ذكره بلند نام كردن ونابهت نفسي اي توبيت — وناه النبات اي ارتفع فهو نائه —

النهه بفتحتين شبه الحيرة (عع ك ا ف ٢) —

نيه — بالكسر شهري هست مابين سجستان واسفرائن النائه الرفيع المشرف وناه ينوه ارتفع واعجب ونفس ناهة متنهية عن الشيء —

فصل الواو

وبه — وبه — يقال فلان لا يوبه به ولا يبه به يعني باك نيست بوي اي لا يبالي به — وما وبهت له وما وبهت له اي ما فطنت له ندانستم اورا (عع ك ا ف ٢ وبفتحهما) وانت نبيه بالكسر مثل تنجل اي تبالي —

وجه — وجه — روي وجوه ج — ويقلب الواو همزة فيقال اجوه وسوي جهة مثله والهاء عوض من الواو وهذا وجه الرأي اي نفسه والاسم الوجهة بالضم والكسر مواجهة رو با روي كردن وقعدت وجاهك بالكسر والضم اي قبالتك — واتجه له رأي اي سنح له يعني روي داد اورا وهو افتعل صارت الواو ياء لكسرة ما قبلها وابدلت تاء وادغمت ثم بني عليه قولك قعدت تجاهك بالضم والكسر وتجهت اليك اتجه اي توجهت اليك — ووجهته في حاجة — ووجهت وجهي لله — وتوجهت نحوك واليك وتوجه الشيخ اذا ولى وكبر — وفي المثل احمق ما يتوجه اي لا يحسن ان ياتي الغائط — شيء موجه اي على جهة لا يختلف — وجاهة روي شناختن وباقدر شدن (عع بضمها) وجيه باقدر وجاه — وبچه كه نخست وستها پيش بيرون آيد از شكم مادر بوقت زادن — وناهم اوجه اوجه الله اي صيره وجيها — واوجهته اي صادفته وجيها — وجوه البلد اشرافه — وجبهة ومرة توجيه قال الخليل هو الحرف الذي بين الف التاسيس والروي وقيل حركة ما قبل الروي المقيد القافية فلك ان تغيره باي حرف وحركة شئت كقول امرئ القيس في قصيدته الرائية اني افر مع قوله صبر والبوم قرة ولذلك قيل له توجيه وقيل التوجيه اسم لحركاته اذا كان الروي مقيدا واما نفس الحرف فسمي الدخيل وحركته اشباع —

وده — استيداه — گرد آمدن در رفتن شتر — منقاد

ومغلوب شدن خصم یقال استوده بت الابل واستیده بت اذا اجتمعت وانساقت - واستوده الخصم واستیده ای انقاد وغلب -

وره - وره بفتحتین گولی ونا آشنادی دنکا رجل اوره وامرأة ورهاء یقال وره بت توره وره (ع ک ا ف م) وریح ورهاء والتی فی هبوبها خرق وعجرف

وقه - واقه نادم گلیسا وفی الحدیث لا تقرو عن قومیته والتسبس عن قسیسیته -

وقه - وقه فرمان برداری وطاعت والوجه من قام - وقاهة والقوة والتقوت اذا اطعت

وله - وله بفتحتین بیخودی وسرگشتگی از عشق رجل واله وامرأة واله ووالهة ایضا وقد وله یوله ولها وولهانا (ع ک ا ف م) وتوله واتله - تولیهم بالکسر وان بچه از ماده وفی الحدیث لا توله والدة بولدها ای لا تجعل والها وولهانا وذلک فی السبایا یفرق بینها بالکسر انکه شتری الشئ وکذلک فرزند ونافة میلاه ذا اشتدو جدها علی ولدها واصله الواوبا لکسرة ما قبلها ماء موله وقد اولهه اذا حفر لها نعت بسیط فی الصحراء - موله بالتخفیف ایضا عنکبوت -

واه - واها لفلان اذا تعجبت من طیب شیء ای گفتن چه خوش است -

ویه - یقال ویه یا فلان وهو تحریض کما یقال دونک یا فلان یعنی بگیر است فلان سیبویه نام آستاد نحو واسمه عمرو - وهی مع صوت جعلا اسما واحدا وکسر آخره وکذا عمرویه وسعدویه ونفطویه ومنهم من اعربه کاعراب ما لا ینصرف ویقول هذا سیبویه ورأیت سیبویه وثناه وجمعه فقال سیبویهان وسیبویهون ومن لم یعربه یقول فی التثنیة ذوا سیبویه وکلاهما سیبویه وفی الجمع ذووا سیبویه

وهه - وهوه الاسد فی زئیره - فهو وهواه - ووهوه الحمار حول اتنه اشفاقا علیها -

ومه النهار سخت گرم شدن روز (ع ک ا ف م) ومهه خلاصه وبرگزیده هر چیز

فصل الهاء

هوهه - رجل هوهه بالضم مرد بددل -

هیهات - هیهات دوراست والتاء مفتوحة مثل کیف واصلها ماء - وکسر وبناء ایضا علی کل حال بمنزلة نون التثنیة وقد تبدل الهاء همزة فیقال ایهات والوقف علیها بالتاء لمن ضمها وبالهاء لمن کسرها فیقال هیهات وهیهاة - قال الاخفش یجوز فی هیهات ان تکون التاء والتی فیها ان اتی التانیث ولا یجوز ذلک فی الات لان الات وکیت لا یکون مثلها ما قبل التاء والا تزاد فی الجمع الا مع الالف وان جعلت الالف والتاء زائدتین بقی الاسم علی حرف واحد -

فصل الیاء

یاه - یاه یاه علی البناء وکسر الهاء وقیل بیوها والا صوت وهو صوت الابل اذا قلت یاه یاه -

باب الواو والیاء

قال صاحب الصحاح ابو نصر الجوہری رحمۃ اللہ علیہ جمیع ما فی ہذا الباب من الالف اما ان تکون منقلبۃ عن واو مثل دعا و من یاء مثل رمی و کل ما فیہ من الہمزۃ فہی مبدلۃ من الیاء او من الواو نحو القضاء و اصلہ قضای لانہ من قضیت و نحو العزاء و اصلہ عزاو لانہ من عزوت و نحن نشیر فی الواو والیاء الی اصولہا ان شاء اللہ عز و جل۔

فصل الالف

ابی- اِباء- بالفتح والمد فی اباءۃ یکی ویقال نیستان و بوستان اِباء بالکسر سر باز زدن (ع بفتحہما) مع خلوہ عن حرف الحلق وہو شاذ فہو آب و ابیّ و اَبیان بفتحتین نعت منہ۔ وتأبّی علیہ ای امتنع۔ وابی فلان الماء و ابیتہ الماء۔ عن ابواہ و قد ابیت تأبی اَبیٰ بالفتح وتیس آبی بین الابی اذا شمّ بول الاروی فمرض منہ۔ یقال اخذہ اُباء علی فُعال بالضم اذا جعل یأبی الطعام۔ وقولہم فی تحیۃ الملوک فی الجاہلیۃ ابیتَ اللعن یعنی ابیت ان تاتی من الامور ما تلعن علیہ۔ اب اصلہ ابو بفتحتین لان جمعہ آباء مثل قفا و اقفاء فالذاہب منہ الواو فتقول فی التثنیۃ ابوان وبعضہم یقول ابان علی النقص وفی الاضافۃ ابیک۔ والنسبۃ ابوی واذا جمعت بالواو والنون قلت ابون و کذلک اخون وحمون وہنون وعلی ہذا قرأ بعضہم قولہ تعالی والہ ابیک ابراہیم واسمٰعیل واسحٰق جمع اب فحذف النون للاضافۃ۔ ویقال ما لہ اب یابوہ ای یغذوہ ویربیہ۔ ابوان پدر و مادر ویقال بینی وبین فلان ابوۃ یعنی پدری است والابوۃ ایضا پدران مثل العمومۃ والخؤولۃ یعنی عمان و خالان وقولہم یا ابت افعل یجعلون التاء عوضا عن یاء الاضافۃ کقولہم فی الام یا امت۔ ویا ابت بالفتح والکسر لغتان فمن فتح اراد الندبۃ فحذفہ۔ ویقال لا اب لک ولا اباک وہو مدح وربما قالوا لا اباک لان اللام کالمقحمۃ۔ ویقال فلان بحر لا یؤبی بکسر الباء وفتحہا وکذلک کلأ لا یؤبی ای لا ینقطع من کثرتہ۔ ابواء بالمد والفتح موضع۔

اتی- اِتیان- بالکسر آمدن (ع ض ک م) اَتی کذلک واتوتہ اتوۃ لغۃ فیہ۔ وقولہ تعالی انہ کان وعدہ ماتیا اسم آتیا کما قال حجابا مستورا ای ساترا۔ واتیت الامر من ماتاتہ ای ماتاہ من جہۃ الذی یؤتی منہ کما یقال ما احسن معناۃ ہذا الکلام ای معناہ۔ وقری یوم یات بحذف الیاء کما قالوا لا ادر وہی لغۃ ہذیل۔ وتقول آتیتہ علی ذلک الامر مؤاتاۃ اذا وافقتہ وطاوعتہ والعامۃ تقول واتیتہ۔ ایتاء دادن۔ وآوردن ومنہ قولہ تعالی آتنا غداءنا ای ایتنا بہ۔ اتاوۃ بالکسر خراج اتاوی بکسر الواو وفتحہا ج۔ یقال منہ اتوتہ اتوۃ اتوا واتاوۃ کالو عطا و یقال للسقاء اذا مخض وجاء الزبد با اتوا

اشی - اشاء - بالفتح والمد خرماستان ریزه اشاءة یکی والهمزة فیه منقلبة عن الیاء لان تصغیرها اُشَیّ ولو کانت اصلیة لکانت اُشَیْئ - وهو ایضا واد بالیمامة فیه نخیل - واشی العظم اذا برأ من کسر کان به روی ابو عمرو والفراء انتشی بالنون -

اصی - آصیة - آشامی از خرما -

اضو - اَضاة - بالفتح بارگیر آضاج - مثل قناة وقنًا اِضاء کذلک مثل اَکَمة واَکَم واِکام -

الو - اَلْو - تقصیر کردن - ودرنگ نمودن (ج ف ا ض ع) یقال فلان لایألوک نصحا فهو آلٍ اَلِیّة مؤنث او آل ج - وتوانستن یقال الاه یألوه الوا استطاعه وفی المثل الاحظیة فلا الیة - تالیة تقصیر ودرنگ کردن ویقال لادریت ولا ائتلیت علی افتعلت ای لااستطعت ویقال لاتلیت تزویجا للکلام - الی بالفتح والکسر نعمت آلاء بالمد ج کتب بالیاء مثاله معیٌ وامعاء - ایلاء سوگند خوردن آلی ویتالی وائتلی بمعنًی ای حلف - وائتلی فی الامر ای قصر - الیة علی فعیلة سوگند الایا ج - وکذلک الوة بثلاث حرکات - الوة بضمتین والتشدید بالفتح وبالضم ایضا چوب عود ومِئلاة بالکسر خرقه که زن بوقت نوحه بر میان بندد ومآلی ج - آلاء درخت فیکون منظر ... الیة بالفتح دنب ولاتقل الیة ولا لیة الیان بلاتاء تثنیة - آلاء علی فعال دنب فروش کبش الی ای عظیم الالیة علی افعل وفعلاء دنبه ناک آلی علی فعل ج ویقال ایضا کبش الیان بالتحریک وکباش الیانا ...

رجل آلی بزرگ سرین وامرأة عجزاء ولایقال الیاء وبعضهم یقوله والی بالکسر الی الی فعل منه - الیة الخنصر موخره - آلیة ایضا گوشت انگشت بزرگ -

امو - امة - کنیزک اماء وآم ج - قال الشاعر (شعر)
تحالة تسوء ایاک الدهر اهلها ✤ فلم یبق فیها غیر آم خوالف ایضا
اِموان بالکسر کذلک مثل اِخوان واصلها اموة بالتحریک یقال ماکنت امة ولقد امّوت اموة کنیزک گردی آموی منسوب الیها اُمَیَّة تصغیرها ونام زنے - وقبیله از قریش آموی بالضم والفتح وامیّی جمع اربع یاءات منسوب الیه وهو فی الاصل اخوان یقال لهما امیّتان ابنا عبد شمس بن عبد مناف - ویقال استام امة غیر امتک ای اتخذ - وتامیت امة اتخذتها - وامت المرأة تامو اموة ای صارت وکذلک تأمت تامیتا - امّا بالکسر والتشدید بالفتح حرف عطف بمنزلة او فی جمیع احکامها الافی واحد وهوان تبتدی فی او یقینا ثم یدرکک الشک واما تبتدی بها شاکا ولابد من تکریرها تقول جاءنی اما زید واما عمرو - وللشرط الجزاء ایضا تقول اما تأتنی آکرمک قوله تعالی فاما ترین من البشر احدا فقولی انی نذرت للرحمن صوما - اما بالفتح فهو لافتتاح الکلام ولابد من الفاء فی جوابه لان فیه تاویل الشرط والجزاء تقول اما عبد الله فقائم کانک قلت مهما یکن من شیء فعبد الله قائم وقولهم (ع) ابا الی جنة اما الی نار فهو اما ابدلت من احدی میمیها یاء وقد یکسر واما مخففا تحقیق للکلام الذی یتلوه تقول اما ان زیدا عاقل

یعنی انه علی الحقیقة عاقل لا علی المجاز۔ وتقول انا والله قد ضرب زید عمروا۔

انی۔ انیً۔ بالکسر وقت شدن (ع ف ا ک ۲) یقال انی یانی انیً ای حان وادرک قوله تعالی غیر ناظرین اناه۔ وانی الحمیم ای انتهی حرّه ومنه قوله تعالی بین حمیم آنٍ۔ وآناه یونیه ایناءً ای اخّره وحبسه وابطاه والاسم منه اناءً علی فعال بالفتح۔ آناء اللیل ساعات واحدها انیً مثل معیً وامعاء وانیٌ وانوٌ ایضاً یقال مضی انوان وانیان من اللیل وتانّی فی الامر توقف وتنظر۔ واستانی به اے انتظر به والاسم اناة مثل قناة یعنی درنگ یقال تانیتک حتی لا اناة بی۔ وزن که بگرانی خیزد از جائے واصلها وناة مثل احد واصله من الونی۔ رجل آنٍ علی فاعل مرد با سنگ وحلم اناء بالکسر خنور آنیة ج اوانی جمع الجمع۔

اوی۔ اُوِیّ۔ بضم اول وکسر ثانی اوار بکسر پناه گرفتن (ع ف ا ک ۲) اُویٰ پناه جائے وجائے که شب وروز باشش ورو ی کنند قوله تعالی ساوی الی جبل۔ ایواء جای دادن وآویته واویته بمعنیً۔ ومأوی الابل بکسر الواو لغة فی مأوی الابل خاصة وهو شاذ وقد فسر فی مأقی العین من باب القاف۔ وتأوّت الطیر تأوّیاً بجمعت وهن أُوِیّ بالضم جمع آوٍ مثال باکٍ وبُکِیّ ومتاویات ایضاً یقال اویت لفلان فانا آوی له اویة وایة تقلب الواو یاء لالتقائهما وسکون اولهما وتدغم ومأویة مخففة

وماواة ایضاً ای ارثی له وارقّ۔ ابن آوی شغال وبنات آوی ج۔ او حرف معناه یا وهو مع الخبر دل علی الشک والابهام کقولک رایت زیدا او عمروا الشک وکقوله تعالی وانا او ایاکم لعلی هدی او فی ضلال مبین للابهام۔ ومع الامر والنهی دل علی التخییر والاباحة کقولک کل السمک او اشرب اللبن للتخییر وکقولک جالس الحسن او ابن سیرین للاباحة۔ ویکون بمعنی الی ان کقولک لاضربنه او یتوب ویکون بمعنی بل فی توسع الکلام قوله تعالی وارسلناه الی مائة الف او یزیدون بمعنی بل یزیدون ویقال معناه الی مائة الف عند الناس او یزیدون لان الله تعالی لا یشک آخرت بعد وبقصر فاذا مددت نونت وکذلک سائر حروف الهجاء والالف ینادی بها القریب دون البعید تقول ازید اقبل بالالف المقصورة۔ والالف من حروف المد واللین فاللینة تسمی الالف والمتحرکة تسمی الهمزة وهما جمیعا من حروف الزیادات وقد تکون الالف ضمیر الاثنین فی الافعال نحو فعلا ویفعلان وعلامة التثنیة فی الاسماء نحو زیدان ورجلان۔ آیة نشان۔ ویک سخن تمام از قرآن وجماعت حروف ازو واصلها اویة بالتحریک آیٌ وآیاء وآیات ج۔ آیة الرجل شخصه یقال تایّیته علی تفاعلته وتأیّیته علی تفعّلته اذا قصدت آیته وتعمدته۔ وخرج القوم بآیتهم ای بجماعتهم۔ وتایّا ای توقف وتمکث

تقديره تعيا - ويقال ليس هذا منزل تأية اي منزل
تلبث وتحبس - اَيّ كدام وهو اسم معرب يستفهم به
ويشترط ويجازي فيمن يعقل وفيمن لا يعقل تقول
ايهم اخوك وايهم يكرمني اكرمه وهو معرفة للاضافة
وقد تترك الاضافة وفيه معناها ويكون بمعنى الذي
تقول ايهم في الدار اخوك ويكون نعتا تقول مررت
برجل اي رجل وايما رجل ومررت بامراة اية
امراة وايما امراة وبامراتين ايتما امراتين ماذاته
وتقول اي امراة جاءتك وجاءك واية امراة
جاءتك ومررت بجارية اي جارية وجئتك بملاءة
اي ملاءة واية ملاءة كل جائز قال الله تعالى
باي ارض تموت وتقول في المعرفة هذا زيد ايّما
رجل فتنصب ايما وايا على الحال وهذه امة الله
ايتما جارية وتعجب به - قال الفراء يعمل في اي ما بعده
ولا يعمل فيه ما قبله كقوله تعالى لنعلم اي الحزبين احصى
فرفع وقوله تعالى وسيعلم الذين ظلموا اي منقلب
ينقلبون فنصبه بما بعده - قال الكسائي تقول
لاضربن ايهم في الدار ولا يقال ضربت ايهم
في الدار فرقا بين الواقع والمنتظر - وتدخل عليه
ها التنبيه في نداء الاسم المعرف باللام فقلت
يا ايها الرجل ويا ايتها المراة فاي اسم مفرد مبهم
معرفة بالنداء مبني على الضم وها حرف تنبيه عوض
من المضاف اليه وترفع الرجل لانه صفة اي -
وقد يحكى باي النكرات ويستفهم بها فاذا استفهمت
بها عن النكرة اعربتها باعراب الاسم الذي

هو مستثبت منه فاذا قيل لك مر بي رجل قلت
ايٌّ يا فتى ورايت رجلا قلت ايًّا يا فتى واياً في الوقف
ومررت برجل قلت ايٍّ يا فتى وفي التثنية والجمع
والتانيث كما قلناه في من اذا قيل جاءني رجلان
قلت ايان ورجال قلت ايون ورجلين قلت
ايين في النصب والجر واية بالهاء للمؤنث واية
في الوصل على الاعراب الثلث وكذا ايات
في الاحوال الثلث للجمع - وليس في اي مع المعرفة
الا الرفع - وان استثبت عن معرفة رفعت ايا
على كل حال وتدخل عليه الكاف فتنقل الى
تكثير العدد بمعنى كم في الخبر ويكتب تنوينه نونا وفيه
لغتان كاين مثل كاعن وكاءٍ مثل كعٍ تقول
كاين رجلا لقيت تنصب ما بعد كاين على التمييز
ويقال ايضا كاين من رجل لقيت - وادخال
من بعد كاين اكثر من النصب بها واجود - ويقال
بكاين تبيع هذا الثوب اي بكم تبيع - ايا بالفتح حرف من
حروف النداء ينادى بها القريب والبعيد تقول
ايا زيد اقبل - واي مثال كي حرف ينادى بها القريب
دون البعيد تقول اي زيد اقبل وازيد اقبل
بحذف الياء ايضا لانه اقرب الخطاب في النداء -
وهي ايضا كلمة تتقدم التفسير تقول اي كذا بمعنى
يريد كذا كما ان اي بالكسر كلمة تتقدم القسم معناها
بلى تقول اي وربي واي والله -

اجا اجا - دعاء للنعجة يعني كلمه است كه بدان ميش را
خوانند لغة يائية -

انداء الظل - سایه بر آمد (ع ف ض ۲) -
الاعاء - بالکسر عنور لغة فی الوعاء وبالکسر
آغية - کعا جيه راه آب و مزرعت او اغی -
افاء - کعا گاه گوسپند عموماً افاقة یکی آو الافاء
من السحاب الذی یفرغ ماءه ویذهب یعنی
ابر یکه بارد و برود آفی بالضم وکسر الفاء مثنی
و آفی او فی -
اقی - بد داشتن خورد و نوش بسبب بیماری
(ع ف اک ۲) والاقاء لوقاو -
اکی - از قرضدار خود گواهی و بیعانه گرفت (ع ف
ک ۲) والاکاء الوکاو -
انو من اللیل - بالکسر ساعة -
اوق - بالضم والتشدید بلا او کعصی -
اهی - قهقهه شدید (ع ف اک ۲) -

فصل الباء

باو - باو - فخر و تکبر کردن (ع بفتحها) یقال باوت
علی القوم -
بثو - بثاء - زمین نرم و زمین بنی سلیم -
بجی - بجاء - بالضم قبیلة بجاویات شتران
منسوب بدان قبیله -
بخو - بخو - بالفتح رطب بلا بخوة یکی -
بدو - بدو - بفتحتین پیدا شدن (ع ف ا ض)
ابداه ظاهر شد - بدو و بداوه بیرون شدن و بادیه بروی
منسوب بوی - وفی الحدیث من بدا جفا ای من نزل
البادیة صار فیه جفاء الاعراب - بداوة بالفتح والکسر
بادیه مقیم شدن خلاف حضارة بالفتح والکسر
و بدا له فی هذا الامر بداء بالمد ای نشأ له فیه رأی
هو ذو بدوات - بداء خلاف حضر و بادی
وتبادی بالعداوة ای جاهر بها - وتبدی اسـ
اقام بالبادية - وتبادی ای تشبه باهل البادیة -
بدی نام وادی - یقال ابدیت فی منطقک ای
اعتدیت ومنه قولهم السلطان ذو عدوان و
ذو بدوان بفتحتین فیهما - و بادی بدا یعنی بادی
وبادی بدی و بدی اسم للداهیة وهما اسمان جعلا
واحدا مثل معدی کرب -
بذو - بذاء - بالمد بیهوده گفتن (ع بفتحها) وبذاء
بذاوة فحذفت الالف لان مصادر المضموم انما هی
بالهاء مثل خطب خطابة وصلب صلابة - وهو
بذی اللسان والمرأة بذیة - ومنه بذیت وابذیت
وبذوت علی القوم - بذو نام اسپی -
برو - بری - خاک بری آفریدگان واصله الهمز
جدا یا همزا شیخ - قال الفراء ان اخذت البریة
من البری وهو التراب فهی غیر مهموزة تقول منه
براه الله یبروه بروا ای خلقه - مباراة برابری
کردن و معارضه کردن و هما یتباریان - انبراء
پیش آمدن و تبریت لمعروفه ای تعرضت له -
برایة بالضم تراشه تراش کذلک ویقال للبعیر اذا کان
باقیا علی السیر انه لذو برایة وهو الشحم واللحم - بیراة
بالکسر رنده - بری تراشیدن قلم - وما نده ولا مرکوبه
شتن (ع ف اک ۲) بره ض اف ۲ حلقه بینی شتر

ومویے وہر حلقہ کہ باشد چون دستیانہ وخلخال وگوشوارہ واصلہا بُرْوَۃٌ بالضم لانہا جمعت علی بُرًی مثل عُرْوَۃٌ وعُرًی برات بُرُون ج- وابریت الناقۃ ای جعلت فی انفہا برۃ فہی ناقۃ مُبراۃ-

بزو- یقال بَزا- علیہ یبزو ای تطاول- بازی بازیاۃ بالضم ج- بزوان بفتحتین پرجستن- وبالتسکین نام مردے واخذت منہ بَزْوَکذا ای عدلہ ونحوہ- بزی بالقصر بیرون آمدگی سینہ ودرآمدگی پشت (ع ک اف ۲) رجل ابزی وامرأۃ بزوار- وابزی الرجل اذا رفع عجزہ وتبازی مثلہ- وابزی فلان بفلان اذا غلبہ وقہرہ- وہو مُبْزٍ بہذا الامر قوی علیہ ضابط لہ-

بطی- باطیۃ- پاتیلہ معرب-

بظو- بظا لحمہ یبظو- ای اکتنز یعنی آگندہ گوشت شد ویقال لحمہ خظا بظا-

بعو- بَعْو- گناہ وخطا (ع ف اض ۲ وبفتحہا)-

بغا- بَغْی- ستم وفزونی کردن (ع ف اک ۲) وسخت باریدن باران یقال بغت السماء وآسان وستیم کردن ریش وبغی الوادی ای جاوز حدہ ویقال براجرحہ علی بغی وہو ان یبرأ وفیہ شیئ من نغل یعنی چیزے از پوست رفتگی بغیۃ بالضم والکسر حاجت قال الاصمعی البغیۃ بالکسر الحال التی تبغیہا وبالضم الحاجۃ نفسہا- وبغی ضالتہ ای طلبہا- بغاء بالضم والمد بغایۃ جستہ بغا کہ با والمد زنا وفاحشہ کردن قولہ تعالی ولا تکرہوا فتیاتکم علی البغاء- فہی بغی وہن بغایا قولہ تعالی وما کانت امک بغیا- وہی تباغی اسے تزانی- ویقال للامۃ ایضا بغی ولا یراد بہ الشتم- والبغایا ایضا الطلائع التی تکون قبل ورود الجیش بغی ایضا خرامیدن ونوش منشی اسپ (ع ف ا ک ۲) ولا یقال فرس باغ وجستن یقال بغیت المال من مبتغاتہ- وبغیتک الشیئ طلبتہ لک- وینبغی لک ان تفعل کذا من افعال المطاوعۃ یقال بغیتہ فانبغی کما تقول کسرتہ فانکسر ابغاء طلب واشتن ویاری وادن وطلب بغیت الشیئ وتبغیتہ وتبغیتہ ای طلبتہ- وتباغوا ای بغی بعضہم علی بعض

بقی- بقاء- زیستن وزندگانی وماندن چیزے درجہان (ع ک اف ۲) بقیۃ باند ویقال بقی الشیئ بقاء وبقی من الشیئ بقیۃ- باقیۃ توضع موضع المصدر قولہ تعالی فہل تری لہم من باقیۃ ای بقاء- ابقاء باقی گذاشتن یقال ابقاہ اللہ- وابقیت علیک اذا رعیت علیہ ورحمتہ والاسم البقیا بالضم والقصر بقوی کذلک- وبقیتہ ای نظرت الیہ وترقبتہ (ع ف اک ۲) وفی الحدیث بقینا رسول اللہ علیہ وآلہ السلام ای انتظرناہ- وبقیتہ وتبقیتہ والبقیۃ کلہ بمعنی- واستبقیت من الشیئ ای ترکت بعضہ- واستبقاہ ای استحیاہ من الحیاۃ- وطی یقول بقت وبقی بالفتح مکان بقی وبقیت وکذا اخواتہا من المعتل-

بکی- بکاء- بالضم والمد گریہ باواز وبالقصر آب چشم

بایدن (ع ف اک م) ویقال بکیتہ وبکیت علیہ
وبکیتہ بالتشدید کذلک - انگار گریانیدن بکیت
باہم گریستن ابکیتہ واستبکیتہ یعنی - تباکی گریہ
دروغ نمودن بکی بالفتح بسیار گریہ کنندہ بکی علی
فعول بالضم گریندگان مثل جالس وجلوس قلبت الواو
یاء لجوارہما -

بلو - ناقة بلو سفر وبلی سفر - بالکسر فیہما سفر آزمودہ
وکہنہ گشتہ ومودی ابلاء رنج - بلوة بالکسر بلوی
بلیہ بلا وآزمایش وسختی بلایا ج - بلیہ ایضا ناقہ
کہ بر سر گور خداوندش می بستند با حفرہ ای کندہ
و ورودی انداختند تا بمیرد در جاہلیت دو شم
یقال ابلیت وبلیت بلی علی فعیل قبیلہ از قریش
منسوب بلوی بلا وآزمودن (ع ف اض م)
ابلاء وابتلاء وتبالی کذلک - مبالاة باک داشتن
یقال لا ابالیہ ولا ابالی منہ ای لا اکترث لہ
یعنی التفات نمی کنم وباک نمیدارم ویقال لم ابل
حذفوا الالف لالتقاء الساکنین مع حذف الیاء
او لاتخفیفا لکثرتہ کما لم ادر من لا ادری - وکذلک
یفعلون فی المصدر فیقولون ما ابالیہ بالة والاصل
بالیة - بلی بالکسر کہنگی (ع ک اف م) بلی الثوب
یبلی بلی فان فتحت الباء مددتہا - ابلاء ایضا
متعد منہ یقال للمجد ابل ویخلف الله یعنی نو پوشیدہ را
کہنہ کن خدای خلف دہد ویقال ابلیت
فلانا یمینا ای اعطیتہ او ابلیت نفسہ بہا - وابلیتہ
معروفا ای اعطیتہ - ویقال نزلت بلاء علی الکفار

مثال قطام بلی آری وہو حرف نقیض لا وہی جواب
التحقیق بمعنی نعم الا ان بلی یجاب بہا بعد النفی
فی السؤال ونعم یجاب بہا بعد الاثبات قال
سیبویہ وہما حرفان -

بنا - بناء - بالکسر والمد برآوردن خانہ یقال بنی
یبنی وزن خواستن وزفاف کردن (ع ض ف اک م)
یقال بنی علی اہلہ والعامة تقول بنی باہلہ وہو خطاء
وکان الاصل فیہ ان الداخل باہلہ کان یضرب
علیہا قبة لیلة دخولہ بہا فقیل لکل داخل باہلہ بان -
بقی قصہ وراشید والکسر [illegible] بمعنی -
بنیان بالضم دیوار گرد بناکردہ وقوس بانیة
نبیت علی وترہا اذا لصقت بہ حتی یکاد ینقطع بنیة
علی فعیلة کعبہ یقال لا ورب ہذہ البنیة ما کان کذا
وکذا - بنی بالقصر والضم والکسر بنیہ کذلک نہاد
وآفرینش چیزے یقال فلان صحیح البنیة ای الفطرة
بناة بالکسر جامہ [illegible] ونطع ویقال بنیت فلانا ای
جعلتہ بمعنی بناء - وفی المثل [illegible] ولا ابنی
ای لا اجعل منہا الابنیة لان ابنیة العرب طراف
واخبیة فالطراف من ادم والخباء من صوف
او وبر ولا یکون من شعر - ابن پسر واصلہ بنو بالتحریک
والذاہب منہ الواو کما ذہب من اب واخ لانک
تقول فی المؤنث بنت واخت وجمعہ ابناء مثل
جمل واجمال ولا تلحق ہذہ الیاء منہا الا ومذکرہ
محذوف الواو وبنات علی ذلک اخوات [illegible]
فمن رد [illegible] ولا یجوز ان یکون

وزنہ فعل او فعل بالکسر والضم اللذین جمعہما افعال
مثل جذع وقفل لانک تقول فی جمعہ بنون بالفتح ابناء
ولا یجوز ان یکون بوزن فعل بسکون العین لان
جمع ہذا البناء علی افعل نحو کلب واکلب وفعول
مثل فلس وفلوس۔ وحکی الفراء عن العرب ہٰذا
ابناوات الشعب وہم حی من بنی کلب یقال
ابن بیّن البنوۃ بمعنی پسر۔ وتصغیرہ بُنَیّ قال الفراء
یا بُنَیِّ بالفتح والکسر لغتان فیہ مثل یا ابت۔ وتصغیر
ابناء اُبیناء واُبینون۔ والنسبۃ الی ابن بنوی
وبعضہم یقول ابنی واما قولہم ابناوی فھو منسوب
الی ابناء سعد لانہ او القبیلۃ کمدائنی للبلد وکذلک
اذا نسبت الی بنت والی بُنَیّات والی بنیات الطریق
قلت بنوی لان الف الوصل عوض من الواو
فاذا حذفتہا فلا بد من ردہا ویقال بُنَیّ۔ ویقال
رأیت بناتک بفتح التاء ویجرونہ مجری التاء الاصلیۃ
وبنیات الطریق راہ ہاے خرد کہ از راہ بزرگ
جدا شود وبنات لعبت ہا کہ دختران بازی بازی
کنند وفی الحدیث عن عائشۃ رضی اللہ عنہا
کنت العب مع الجواری بالبنات۔ بنت الارض
وابن الارض نوعے از تریہا وہذہ ابنۃ فلان
وبنت فلان بتاء ثابتۃ فی الوقف والوصل
والجمع بنات لاغیر۔ ابنم پسر بزیادۃ المیم وہو معرب
من مکانین یقال ہذا ابنم ورأیت ابنما ومررت
بابنم یتبع النون المیم فی الاعراب کما یتبع الراء
الہمزۃ فی امرؤ والالف مکسورۃ علی کل حال۔

وتبنّیتہ ای اتخذتہ ابنا۔
بوو۔ بَوّ۔ پوست شتر بچہ کہ آگندہ بودند بوّ الاثافی
خاکستر۔ بوباۃ بیابان مثل موماۃ وموضعے۔
بہو۔ بہاء۔ خوبی یقال منہ بہی الرجل وبہو۔
(ع بضمہا وک الف م) فہو بہیّ بمعنی ناقہ کہ با دوشندہ
انس گرفتہ وآمیختہ باشد فہی من باب الہمزۃ۔
وبہی البیت ایضا است تخرق وتعطل وابہاہ غیرہ
وابہیت الاناء فرغتہ۔ وبیت باہ ای خال
لا شیء فیہ۔ بہو خانہ در پیش سراے جدا گانہ بہاہا
مفاخرت۔ وباہوا تفاخروا۔ وفی الحدیث انہ
علیہ السلام سمع رجلا حین فتحت مکۃ یقول ابہوا
الخیل ای عطلوہا من الغزو فقد وضعت الحرب
اوزارہا فقال علیہ السلام لا تزالون تقاتلون الکفار
حتی یقاتل بقیتکم الدجال۔
بیی۔ الباء۔ فہی حرف من حروف المعجم فالمکسورۃ
منہا حرف جر وہی لالصاق الفعل بالمفعول بہ
یقال مررت بزید وللاستعانۃ تقول کتبت بالقلم
وتجیٔ زائدۃ کقولہ تعالی وکفی باللہ شہیدا وحسبک
بزید وہی الاصل فی حروف القسم تشتمل علی المظہر
والمضمر تقول باللہ لافعلن کذا وبہ لافعلن۔ وقولہم
حیاک اللہ وبیاک معنی حیاک ملکک وبیاک اعتمدک
بالتحیۃ عند الاصمعی وجاء بک عند ابن الاعرابی
وبوّاک منزلا عند خلف الاحمر ترکت ہمزتہا وحولت
واوہا یاء لازدواج حیاک وہذا احسن واوفق۔
وفی الحدیث ان آدم علیہ السلام لما قتل ابنہ

تلث مائة سنة لا یضحک ثم قیل له حیاک الله وبیاک فقال وما بیاک قال اضحکک وقیل له اتباع قال ابو عبیدة لیس باتباع لان الاتباع لایکاد یکون بالواو وهذا بالواو - وقولهم ما ادری ای هیّ هیّ بن بیّ هو ای ای الناس هو - وهیّان بن بیّان اذا لم یعرف هو ولا ابوه -

---

بتا بالمکان - اقامت کرد (ع ف اض ۲) بتاء کقباء زمین نرم یا نام موضعی -

بثنة - خاکستر بثی کالی ج بثی کعلی مرد بسیار مدح کنندهٔ مردمان ومرد بسیار حشمت دارنده بثا بسیار خوی آورد (ع ف اض ۲) -

ابجاد - بریده شدن ومنه قد ابجت علی دابتی -

بیبان - بالضم کوهی است -

بشا - خوی او نیک شد (ع ف اض ۲) -

بضا - بر قرضدار غو و سختی کرد (ع ف اض ۲) والبضا بالکسر استقصاء والخصاء وخصاء السد وبضا وبضاء بمعنی خصی گردانید او را خدای وانبخ برد ویقال خصی بضی وما فی الرباد بضوة ای شعرة ولاجمرة وبضوة نام موضعی -

بضی - کرئی و هدیّ وهی است ببلاد بجیله یا نام وادی است -

فصل التاء

لغی - لغت الجاریة تلغیا سترت ضحکها فغلبها - والانسان هلک -

تلو - تلو الشیئ - بالکسر پیرو چیزی وتلو الناقة بچهٔ او

تلوة من الغنم التی تنتج قبیل الصفریة - تلا بالفتح والمد عدو زنهار تلیة باقی مانده وام تلاوة بالضم کذلک یقال تلیث لی من حقی تلیّة وتلاوة ای بقیت بقیة - تلاوة بالکسر خواندن قرآن (ع ف اض ۲) تلو بضمتین دریی رفتن (ع ف اض ۲) یقال مازلت اتلوه حتی اتلیته ای تقدمته وصار خلفی - ویقال ایضا تلوته اے خذلته وترکته - تالی اسپ چهارم رهان متالی الذی یراسل المغنی بصوت رفیع - واتلت الناقة اذا تلاها ولدها - ومنه الدعاء علی الانسان لادریت ولا أتلیت دعاء علیه بان لاتتلی ابله اے لاتکون لها اولاد - ومنه المتلیات وهی النوق التی تلتها اتلاؤها ای اولادها واتلیت حقی عنده اذا ابقیت منه بقیة واتلاه الله اطفالا ای اتبعه اولادا - واتلیته ای سبقته - واتلیته ای احلته من الحوالة - واتلیته ذمة ای اعطیته ایاها - تلّی الرجل بالتشدید اذا کان بآخر رمق - وتتلیت حقی ای استوفیته ای تتبعته - وجاءت الخیل تتالیا ای متتابعا -

تو - تو - تنها وطاق وفی الحدیث الطواف تو والاستجمار تو - وجاء فلان من بلد بالف تو ای بالف واحد - وجاء الرجل تو اذا جاء وحده -

توی بالقصر هلاکت (ع ک اف ۲) واتواه غیره - وهذا مال توعلی فعل -

---

تلی - پیشی گرفت (ع بفتحتها) -

تبا - جنگید وغنیمت کرد (ع ف اض ۲) -

تثوا القلنسوة ذوائبها یعنی هر دو گیسوی کلاه-
تنی - کفلی پست منقل و پوست خرما تثاة مثله-
تاتی - باغبان-
ثری - درنگ کرد (ع ف اک ۲) اثری بساعت
کارها پے در پے نمود-
تاتاه - رنجانید و سبک گردانید او را-
تطا - ستم کرد (ع ف اض ۲)-
تعا - دوید (ع بفتحها)-
التفئة - مذکور فی ت ف ی-
تلاوة - بالکسر ترک مذاکره گفتن واز سبق گفتن
رسیدن تلایة مثله-
تها - غافل شد (ع ف اض ۲) تهواء بالکسر پارهٔ
از شب یقال مضی تهواء من اللیل تهیة کسمیة
بنت الجون روشن-

فصل الثاء

ثأی - ثأی - بازشدن درز (ع بفتحها) یقال
ثأی الخرز وأثأیته انا اذا خرمته - واثأیت فی القوم
جرحت فیهم-
ثبی - تثبیة - دائم بودن بر چیزے و ثنا گفتن
بر مرد در زندگی ثبة بالتخفیف جماعت و گروه و ثبات
ثبون ثبات ثبون ج اثبیة مثله اثابی ج کذلک
و بما انه عوض فی الیاء عوض من الواو لان اصلها ثبوة
ثدی - ثدی - پستان یذکر و یؤنث وهی للرجل
والمرأة ایضا والجمع اثد وثدی علی فعول وثدی
بکسر الثاء لاتباع الکسرة - امرأة ثدیاء بزرگ پستان

ولا یقال رجل اثدی - ثداء بالضم والمد مثال مکاء
گیاہے ذو الثدیة لقب مردے ثندوة بالنون
فعلوة بن پستان فاذا ضممت همزت-
ثرا - ثری - خاک نمناک ارض ثریا زمین نمناک
ویقال التقی الثریان وذلک ان یجیء المطر فیرسخ
فی الارض حتی یلتقی هو وندی الارض قال الاصمعی
یقول العرب شهر ثری وشهر تری وشهر مرعی
ای یمطر اولا ثم یطلع النبات فتراه ثم یطول فترعاه
ثراء بسیاری مال وتوانگری (ع ک ب اف ۲)
مال ثری علی فعیل بسیار مال رجل ثروان
وامرأة ثروی بسیار مال وتصغیرها ثریا وهی
ایضا نام زنے - و پروین ثروة بسیاری عدد
یقال انه لذو ثروة وذو ثراء یراد به انه ذو عدد
وکثرة مال - ویقال هذا اثراء للمال ای اکثر-
ثریت بک ای کثرت بک - وثریت بفلان فانا ثر
ای غنی به - وثری به یثری اذا اثری فرح - وثراء المال
یثرو وثرا القوم اذا کثروا - وثرا المال القوم کثرهم
ثرونا القوم اذا کنا اکثر منهم - واثری اذا کثرت
امواله - واثریت الارض ای کثر ثراها - واثری
المطر بل الثری - وفی المثل ما بینی وبینک مثری
ای انه لم ینقطع ولم ییبس الثری بینی وبینک
کما قال علیه السلام بلوا ارحامکم ولو بالسلام تثریة
آب زدن بلیست وآشوردن باب الیشد وان نام مردے
ثغو ثغاء - بالضم والمد بانگ گوسفند و بزوگاو
وجز آن ثاغیة گوسپند وقد ثغت تثغو ثغاء ای صاحت

ویقال ماله ثاغیة ولا راغیة وهما الشاة والبعیر
وما بالدار ثاغ ولا راغ ای احد۔
ثفو۔ اُثفیّة۔ بالضم والتشدید علی افعولة دیگپایه
اثافی ج۔ وبالتخفیف ایضا۔ ویقال بقیت من
بنی فلان اثفیة خشناء یعنی عدد بسیار درشت
مانده است ویقال هو ثالثة الاثافی فهی من الصخ
الفتنة الا به یعنی سر فتنه و بدی اوست مثفاة زنی
که دو شانج دارد۔ وداغ سه گوشه مستور مثفیة
زنی که او را سه شوی مرده باشد مثفن مردی
چنین تثفیة بر سه پایه نهادن دیگ را اثفا سه پا
ساختن دیگ را قال الراجز (ع) وصالیات
ککما یؤثفین، اراد یثفین فاخرجه علی الاصل۔
ثنی۔ ثنایة۔ بالکسر رسن از موی و پشم بر شانه
ثنا و با اشکال شتر دو تا بر تافته۔ و هر تا هی از رسن
ثنی بالکسر پیچ تا و اثناء ها۔ و نوردنامه۔ و گشت
وادی و کوه اثناء ج۔ ولا یقال ثلث ولا فوق
ذالک و ناقه و شتری که بار دوم بزاید۔ وبچه دوم
ثنی بالکسر والقصر کار دوباره وفی الحدیث لا ثنی
فی الصدقة ای لا تؤخذ فی السنة مرتین۔ ثنیا
بالضم وثنوی بالفتح اسم من الاستثناء۔ ویقال
جاؤا مثنی ای اثنین اثنین وثناء بالضم کذالک وهما
غیر مصروفین کما قلناه فی ثلاث من باب الثاء
مثنی الایادی بخشش با زیادت آمده از جزو قمار
وقیل بخشش دوباره گرفتن وفی الحدیث من اشراط
الساعة ان توضع الاخیار وترفع الاشرار وان تقرأ

المثناة علی رؤس الناس یقال هی التی تسمی
بالفارسیة دوبیتی وهو الغناء ویقال ایضا انه
وابو عبیدة یذهب فی تاویله الی غیر هذا ثنی دوتاه
کردن (ثنی یثنیها) و در نوشتن لباسه دامن و تهیده
و بازگردانیدن یقال ثنیتها من عنانه و بازداشتن
از حاجت یقال ثنیته ای صرفته عن حاجته و دوم
شدن دیگری را ثنیة دو کردن۔ و بدو نسبت کردن
و دوم گردانیدن ثنیان بالضم الذی یکون
دون السید فی المرتبة ثنیة بالکسر ج۔ ثنی بالضم
والکسر مثل ثنیان۔ و فلان ثنیة اهل بیته است
از ذلهم ثنیة دو دندان پیش ثنایا ج۔ وثنیة
ومنه قولهم فلان طلاع الثنایا اذا کان ساما
لمعالی الامور کما یقال طلاع انجد۔ ثنی علی فعیل
دندان پیش افگنده ویکون ذالک فی الظلف
والحافر فی السنة الثالثة وفی الخف فی السنة
السادسة ثنیان وثنیا ج۔ ثنیة مؤنث ثنیات
ج۔ اثنان دو مرد اثنتان دو زن ثنتان مثله
بحذف الالف۔ یوم الاثنین روز دوشنبه
وهو لا یثنی ولا یجمع لانه مثنی وان احببت ان تجمعه
کانه لفظ مبنی للواحد قلت اثانین۔ و قولهم هذا
ثانی اثنین ای هو احد الاثنین وکذالک ثالث
ثلثة مضاف الی العشرة ولا ینون۔ والعدد
منصوب ما بین احد عشر الی تسعة عشر فی الرفع
والنصب والخفض الا اثنی عشر فانک تعربه
وتقول للمؤنث اثنتان وان شئت ثنتان

لان الالف انما اجتلبت لسکون الثاء فلما تحرکت
سقطت - واما قول الشاعر (شعر) کأن خصییه
من التدلدل + ظرف عجوز فیه ثنتا حنظل + اراد
یقول فیه حنظلتان فاخرج الاثنین مخرج سائر
الاعداد للضرورة واضافه الی ما بعده واراد ثنتان
من حنظل کما تقول ثلثة دراهم واربعة دراهم و
کان حقه فی الاصل ان یقال اثنا دراهم واثنتا
نسوة الا انهم اقتصروا بقولهم درهمان وامرأتان
عن اضافتهما الی ما بعدهما ولو سمی رجل باثنین
او باثنی عشر قلت فی النسبة الیه ثنوی کما یقال
فی ابن بنوی وان شئت کما یقال ابنی - اثناء کما
یقال ابنی - اثنا دوتا شدن و بازگشتن یقال
اثنی واثنوا علی الرجل - اثناء ستایش گفتن یقال
اثنی علیه خیرا والاسم الثناء - واثنی ای القی
ثنیته - وتثنی فی مشیته ای انثنی - مثانی من القرآن
ما کان اقل من المائتین وتسمی سورة فاتحة الکتاب
مثانی لانها تثنی فی کل رکعتین وتسمی ایضا جمیع
القرآن مثانی لاقتران آیة الرحمة بآیة العذاب -
ثوی - ثواء - بالفتح والمد ثوی بالضم بودن
بجاے (ع ف اک ۲) یقال ثویت البصرة وثویت
بها واثویت بها لغة فی ثویت بها - واثویت غیره
ایضا لازم ومتعد - تثویة مقیم کردن کسے را بجا
ثوی علی فعیل مهمان ابو مثوی میزبان ام مثوی
زن میزبان ثویة آغل گوسپند ثایة بالفتح کذلک
وسنگ توده که در صحرا باشد جهت نشان ثوبه

ثتی - کنری و تلخی پوستهاے خرما یا خرماے
بابه وردی یا ریزهٔ کاه و هر چیز ریزه که بدان
غراره ها کنند -
ثجو - خموشیدن (ع ف اض ۲) اثجار غیره
خاموشانیدن آنرا واثجی متاعه کالاے خود را
پراگنده وتهٔ و بالا ساخت -
ثدوا - نام موضع -
ثطا - خطا کرد (ع ف اض ۲) ثطا بسلحه ریخ زد
ثطاه دابه است خرد ثطی بالفتح سخت گول شدن
(ع ف اک ۲) ثطا نعت منه وبالضم ثنه ها انثطاء
سست و فروهشته شدن -
ثعو - بالفتح نوعی از خرما یا خرماے بزرگ او الوان
من البسر لغة فی المعو -
ثاغی - دشنام دهنده وکسے را به بدی نسبت کننده
ثغیه - گرسنگی و خالی شدن قبیله -
ثفوة - بالضم سکوره ثفوات ج -
ثها - گول گردید (ع ف اض ۲) مثاهاه با هم
گفتگو کردن یقال ثاهاه -
ثیه - بالکسر آغل گوسفندان -

فصل الجیم

جاءی - جاءی - گزیدن (ع لتحما) یقال جائی
علیه ای عضه - جؤوة بالضم رنگے از رنگهاے اسپ
وآن سرخی است که بسیاهی زند فرس اجأی
نعت منه جاواء مؤنث وقد جئی الفرس - کتیبة
جاواء ای التی یعلوها السواد لکثرة الدروع -

وقولهم احمق لایجاُمی مرغه ای لایحبس لعابه
آنکه آب دهان نتواند باز داشت وسقاء لایجاُمی
شیأ ای لایمسک - جُاوة بالکسر غلاف دیگ
جُاء ج - ویقال جیاء وجواء واحد ولیس بجمع
وفی حدیث علی رضی الله تعالی عنه لأن اَطَّلِیَ
بجواءِ قِدرٍ احب الیَّ من ان اَطَّلِی بالزعفران -
جبا - جبا - بالفتح والقصر خاک گرداگرد چاه آمرزه
جَبا ای زن دروا پستان جِبا بالکسر والقصر
آب گرد آورده بجهت شتر وکذلک الجِبوة والجِباوة
وجَبیت الماء فی الحوض وجبوته ای جمعته - جابیة
حوض وجای گرد آمدن آب جوابی ج - ومنه
قوله تعالی وجفانٍ کالجواب وشهرے بشام
جبایة گرد کردن خراج جباوة کذالک جبیت الخراج
وجبوته بمعنیً واصله الهمز لکن لایهمز (صح وف اک ۲)
اجباء فروختن کشت نارسیده وفی الحدیث من
اجبی فقد اربی واصله الهمز تجبیة پشت خم کرده
ایستادن وفی حدیث ابن مسعود فی ذکر القیامة
حین ینفخ فی الصور قال فیقومون فیجبّون
تجبیة رجل واحد قیاما لرب العالمین - قال
ابو عبید التجبیة هی ان یکون واضعا یدیه علی
رکبتیه قائما او یکون منکبا علی وجهه بارکا والسجود
واجتباء واصطفاء -
جثو - جثوة - بالحرکات الثلث سنگ توده
وجثی الحرم بالضم والکسر ما اجتمع فیه من حجارة الجمار
جثو جثی بضمتین وکسرتین بزانو نشستن (ع غ ۵

ض ۲ وک ۲) واجثاه غیره - وقوم جُثِیٌّ - ومنه
قوله تعالی ونذر الظالمین فیها جثیا بالضم والکسر
وجاثیة کبتی الی رکبتیه زانو بزانو نشستن وتجاثوا
علی الرکب - سورة الجاثیة نام سورتی از قرآن -
جحو - اجتحاء قلب اجتیاح - ای استأصله واهلکه
جحوان بالفتح نام مردے جُحَی بالضم لقب مردے
قال الاخفش هو لاینصرف لانه مثل عمر -
جخو - تجخیة - میل کردن ومنه قول حذیفة کالکوز
مجخیا لانه اذا مال انصب ما فیه وپشت خم کردن
پیر وفی الحدیث انه جخی فی سجوده ای خوی ومد
ضبعیه وتجافی عن الارض -
جدی - جدیة - قوم زین ورحل وهما جدیتان
جدی جدیات بالتحریک جماعت وجدیة علی
قبیلة مثله جدایا ج - وهی ایضا خون خشک برتو
چسپیده جَدی بزغاله آجدی وجداء ج - ونام
برجی وستارهٔ نزدیک قطب که قبله را بوے
توان شناخت ویقال انه جُدَیّ علی التصغیر
جدا بالفتح والقصر عطا جدوی مثله - ومطر جدا
ای عام یقال اللهم اسقنا غیثا غدقا وجدا طبقا -
یقال وجدا الدهر ای وجدا الدهر اے ید الدهر
ای ابدا - وفلان قلیل الجداء بالمد ای قلیل النفع
جدایة بالفتح والکسر آهو بره وجدوته واجتدیته
واستجدیته ای طلبت جدواه کله بمعنی - جادے
خواهنده اجداء عطا دادن وبعطا رسیدن ویابجدی
بدان غنک ای یغنیک -

جذو - جذوة - بالثلث خدرک آتش جذی
بالضم والکسر ج - جذا ومثله قال المجاهد فی قوله تعالیٰ
او جذوة من النار ای قطعة من الجمر وهی لغة
جمیع العرب وقال ابو عبیدة الجذوة مثل الجذمة
وهی القطعة الغلیظة من الخشب کان فی طرفها
نارا ولم تکن - جاذی بر سر پای نشیننده وبر سر
انگشتان ایستاده وقال ابن الاعرابی الجاذی
علیٰ قدمیه والجاثی علیٰ رکبتیه جذاء بالکسر واحد
ج مثل نائم ونیام - وقال ابو عمرو جذا وجثا
لغتان بمعنی - واجذی وجذا بمعنی اذا ثبت قائما
وفی الحدیث مثل الارزة المجذیة علی الارض ای
الثابتة وکل من ثبت علیٰ شی فقد جذا علیه جذوا
ع ف اص ۲ والتجاذی فی اشالة الحجر مثل التجاثی
رجل جاذ ای قصیر الباع وامرأة جاذیة مجذوذ
الذی یلازم الرحل والمنزل ولا یفارقه قال الشاعر
فیصبح مجذیا واحل فی سنا سه شحما -

جرو - جری - جریان - جریة - رفتن آب (ع
ف اک ۲) اجراء راندن ویقال ما اشد جریة هذا الماء
بالکسر وقوله تعالیٰ بسم الله مجریها ومرسٰها هما
مصدران من اجریت السفینة وارسیت وبالفتح
فیهما من جرت السفینة ورست - جراءة بالکسر وظیفة
روان جرو بالثلث بچه سباع چون سگ وگرگ
وخرس وجراان والجمع اجر واصلها اجرو وعلی افعال
وجراء بالکسر اجریة جمع الجمع وخیار خرد نورسیده
جرو الحنظل والرمان مثله - وفی الحدیث اتی النبی

صلی الله علیه وآله وسلم باجر زغب - بنو جروة
بطنے از عرب وکان ربیعة بن عبد العزی بن عبد
بن عبد مناف یقال له جرو البطحاء - والقی جروته
اذا صبر علی الامر - وضرب علیه جروته ای وطن علیه
نفسه - وکلبة مجر ومجریة ای معها جراؤها - جاریة
بینة الجراء بالفتح والکسر والجرایة بالفتح والجرائیة
دختر خرد جاریة ایضا آفتاب وکشتی جواری ج -
مجاراة جراء باہم رفتن وجاراه فی الحدیث وتجاروا
فیه - جری وکیل ورسول والجمع اجریاء - جرایة
بالفتح والکسر وکیلی تجریة استجرار وکیل گرفتن
وفی الحدیث قولوا بقولکم ولا یستجرینکم الشیطان ای
لا یتخذنکم وکلاء - وسمی الوکیل جریا لانه یجری مجری
موکله - یقال فعلت ذلک من جراک ومن جرائک
ای من اجلک ویخففان ایضا جریة بکسرتین
وتشدید من ہی الحوصلة - اجریا بالکسر والقصر شیوه
روش وعادت -

جزی - جزاء - بالفتح پاداش جزیته وجازیته
بمعنی - ویقال جازیته فجزیته است غالبته - وجزی
عنی هذا الامر ای قضی ومنه قوله تعالیٰ لا تجزی
نفس عن نفس شیئا - ویقال جزت عنک شاة
وبنو تمیم یقولون اجزأت عنک شاة بالهمز وتجازی
دینی علی فلان ای تقاضیته - متجازی متقاضی
وهذا رجل جازیک من رجل ای حسبک - جزیة
بالکسر باج یؤخذ من اهل الذمة جزی ج -
جفو - جفاء - بالمد بدی وستم (ع ف اص ۲)

یقال جفوته فهو مجفو ولا تقل جفیت - وفلان ظاهر الجفوة بالکسر ای ظاهر الجفاء - وجفا السرج وا جفیته انا عن ظهر الفرس ای رفعته عنه - وجافاه عنی فتجافی - تجافی جنبه عن الفراش ای نبا - واستجفاه ای عده جافیا - والجفیة الماشیة فهی مجفاة اذا اتعبته او لم تدعها تاکل -

جلا - جلی - آشکارا نقیض خفی جلیة خبر یقین جالیة از خان ومان رفتگان جالة کذلک - یقال استعمل فلان علی الجالیة ای علی جزیة اهل الذمة جلاء بالفتح والمد امر جلی ومنه جلاء لی الامر ای وضح واقرار کردن - واز خان ومان رفتن وبیرون کردن لازم ومتعد (ع ف ا ض ۲) یقال جلوا عن اوطانهم وجلوتهم وکذلک جلوا عن البلد واجلیتهم - اجلوا عن القتیل لا غیر ای انفرجوا - وجلوت ای اوضحت وکشفت - جلا نام مردی سمی بالماضی - وجلوت بصری بالکحل - وجلوت همی عنی ای اذهبته - وجلوت السیف جلاء بالکسر صقلته - وجلوت العروس جلاء وجلوة بالکسر فیهما واجتلیتها اذا نظرت الیها مجلوة - وجلاها زوجها وصیفا ای اعطاها - ویقال ما جلوتها بالکسر فیقال کذا وکذا - وما جلاء فلان ای بای شیء یخاطب من الاسماء والالقاب فیعظم به - جلا بالکسر والمد ایضا سرمه - جلا بالفتح والقصر برهنه شدن پیش سر از موی مثل جلة (ع ک ا ف ۲) رجل اجلی نعت منه جلواء مؤنث - مجالی پیشهای سر موی - ده تجلی واحد تها واشتقاقه من الجلاء وهو ابتداء الصلع - ومنابت العمامة عن رأسی اذا رفعها مع جلیها عن جبینک سماه جلوا وتسمیة مثل جهواء - تجلی مصدر البطنی از عرب تجلیه روشن کردن - وچشم انداختن یقال منه جلی ببصره - وهو تجلی عن نفسه ای یعبر عن ضمیره جلی اسپ اول رهان انجلی آشکار شدن تجلی آشکار شدن - ویقال جالیته بالامر وجالحته اذا جاهرته به - وتجالینا وانکشف حال کل منا لصاحبه - جلوی نام اسپ

جمی - جماء - جماوة - بالفتح والمد فیها شخص هر چیز

جنی - جنی - بالفتح میوه چیدن (ع ف ا ک ۲) اجتناه کذلک جنی مقصورة میوه چیده ویقال اتانا بجناة طیبة - ثمر جنی خرمای تازه چیده جنایة گناه کردن تجنی گناه بستن بکسی یقال جنی علیه وتجنی علیه ایضا - وفی المثل ابناؤها اجناؤها ای الذی جنوا علی هذه الدار بالهدم هم الذین بنوها قال الجوهری حکاه ابو عبیدة وانا اظن ان اصل المثل جناتها بناتها لان فاعلا لا یجمع علی افعال واما الاشهاد والاصحاب فانها جمع شهید وصحب الا ان یکون هذا من النوادر لانه یجیء فی الامثال ما لا یجیء فی غیرها - واجنی الشجر ادرک ثمره - واجنت الارض کثر جناها وهو الکلاء والکماة ونحو ذلک -

جو - جوة - بالضم دبی مشک ونحو آن چه تغیر از لونها وقطعة من الارض فیها لون یخالفها - تجوه تجویة کردن مشک را وجزاءات جواء بالکسر وا ... وجواء بالمد [illegible]

ودرخت وغلاف وآب بیا رشامه. جو میان آسمان وزمین. وکشادگی وادی. ونام شهرست. جوی سوزش اندوه. واندوه عشق (ع ک اف ۲) یقال جوی فهو جو. وآب بوگرفته وگنده ویقال ماء جو. واجتویت نفسی اذا لم یوافقک البلد. واجتویت البلد اذا کرهت المقام فیه وان کنت فی نعمة.

جهی. تجهی البیت ای خرب فهو جاه. خباء اجهی لا ستر علیه. استجهی کون برهنه ومن کلامهم عن انس البهائم تابوا یا عنز جاد القر والت یا ویلا ذنب آلوی واست جوی. بیت اجهی لا سقف له وسماء جواء ای مصحیة. اجهاء کشاده شدن هوا وجو است کشاده رسیدن یقال اجهت لنا السماء ای انقشع عنها الغیم واجهت لنا.

جوء. جیاوة بالکسر غلاف ودیگچه ومنه الجیاوة دیگچه شده وتغیر آب ایستاده وجی نام شهرست اصفهان ومعرب وی اصفهان.

جباذیر عشر. بان دو ختم او را (ع ف اک ۲) اجتذیته مثله. جذیة بالکسر بن درخت جذی الشیء بالکسر اصله وتجافی الشیء والجذاء جذی باشم ..... دیوال جنح الارض بذنبه اذا ابد.

جسو. بالفتح درشت شدن (ع ف اض ۲) ما ماده ماده.

جشو. بالفتح کمان سبک لغة فی الجشا والقوس.

جتوی. بالفتح بشکه ومانند آن فراهم آوردن وتوده کردن جثه کسته بهی جوین جا جثه زن گول جثی ..... اند اختم او را (ع ف اک ۲) جثایة بالضم تشتی تهی الجثی الجثو.

جلی. بالکسر تابدان از طرف بام وجایت الفتنة ای جلوتها والعید جلی الساعة ای یظهرها وتجلی کذا ای علاه وتجلی الشیء نظر الیه والمجلی السابق فی الحلبة.

جنوا. کوژی پشت رجل اجنا نعت منه لغة فی المهموز.

فصل الحاء

حبو. احتبار. دست با گرد زانو دادن گرد نشستن یقال احتبی بحمایله ای تشبک بها علی رکبتیه. واحتبی الرجل اذا جمع ظهره وساقیه بعمامة. والاسم الحبوة بالضم والکسر یقال حل حبوته ای حفدته والجمع حبی. وانه لحابی الشراسیف ای مشرف الجنبین. حبی ابر بر کوه نشسته بر آسمان. حبو خیزیدن کودک (ع ف اض ۲) ونزدیک شدن یقال حبوت للخمسین ای دنوت لها. وکل دان فهو حاب. وبلند بر آمدن ریگ. ودربین خیزان رسیدن تیر بر نشانه. حبوة بالفتح دادن حباء بالکسر وهش (ع ف اض ۲) ویقال فلان یحبو ما حوله ای یحمیه ویمنعه وکذلک حبی ما حوله. محاباة محابا کردن در بیع.

حتو. حتی. علی فصیل پیست ... وحتوت الثوب الکساء حتوا ای کفته بعز واله.

حثا - حثو - حثی. خاک زدن بر روی کسے (ع ف اض ۲ وک ۲) تحثار مثله و چیزے اندک ودون یقال منه حثوت له - ارض حثواء بسیار خاک حثا بالقصر کاه ریزه -

حجو - حجوت بالمکان - اقمت به وکذالک تحجیت به وتحجیت الشئ تعمدته - وحجوت بالشئ ضننت به وبه سمی الرجل حجوة - وحجیت بالشئ اولعت به ولزمته بهمزة لا وکذالک تحجیت به - حجاة حباب آب که از باران وجز آن پدید آید حجاج - وایضا کرانه چیزے احجاء - وتحجیت بهذا المکان ای سبقتکم الیه ولزمته قبلکم - وحجت الریح السفینة اسے ساقتها - احجیة حجیا بالضم چیستان وبینهم احجیة یتحاجون بها - وحاجیته فحجوته ای غالبته اذ اداعیته ویقال ماحجیاک وهی لعبة واغلوطة - قال ابو عبید هو یحجوه هم احجیة ما فی یدی وکذاکذا - ویقال ایضا انا حجیاک فی هذا اسے من یحاجیک حجی ک اف ۲ خرد احجاء ج - ویقال هو حجی بکذا وحج وحجی بذالک اے خلیق کله یعنی الا انک اذا فتحت الجیم لم تؤنث ولم تثن ولم تجمع کما قلنا فی قمن - وکذالک یقال انه لمحجاة ان یفعل کذا اسے مخلقة وانها لمحجاة وانهم لمحجاة - والحجاه لذالک ای ما اخلقه واحج به اسے اخلق به ومنه التحجیه یعنی چیستان وپرسیدن وان واحجوه بخیرا ای اظن به - وحجا القوم ای حجاهم -

حدو - حدو - راندن شتر بسرود وآواز

(ع ف اض ۲) حداء بالضم والکسر کذالک - حداء وارباد شمال ولایقال للمذکر احدی - حادی شترکوکو وربما قیل للحمار اذا قدم اتانه حاد - تحدی برابری کردن در کارے - وپیش خواندن خصم را وغلبه جستن یقال تحدیت فلانا ای باریته فی فعل ونازعته للغلبة - ویقال انا حدیاک ابرزلی وحدک - وحادی عشر مقلوب من واحد فاخر الفاء وهو الواو فقلبت یاء لانکسار ماقبلها وقدم العین فصار فاعل علی تقدیر عافل -

حذو - حذو - سمت کردن باهم دو چیز را ومنه حذوت النعل بالنعل حذو القذة بالقذة وبرابر استادن چیز بودن یقال حذوته ای قعدت بحذائه (ع ف اض ۲) حذی بالفتح زبان گزیدن تیزی هرچه وجز آن ودست بریدن به کارد (ع ف اک ۲) یقال حذی الخل فاه یحذیه حذیا اذا قرصه - حذیت یده بالسکین وحذت الشفرة النعل - حذی بالقصر درد شکم شدن گوسپند را از انقطاع سال وشکم (ع ک اف ۱) حذاء بالکسر نعل - وسپل شتر وسم اسپ وجز آن احتذاء نعل وپای کردن واحذیته احذاء ای اعطیته واستحذیته فاحذانی - واحذیته من الغنیمة اعطیته منها - حذیا علی فعلی بالضم وهی القسمة من الغنیمة - حذاء ایضا برابر ودر جهت حاذاه اسے ساء بحذائه واحتذی مثاله اقتدی به - حاذیة علی فعیلة مثل حذیا من الغنیمة حذوة بالکسر کذالک

ویقال داره حذوة داره وحذوة داره بالضم وحذة داره ای حذاؤها - وحذیة بالکسر قطعة من قطع اللحم قطعت طولا -

حرو - حروة - حراوة - گرمی مثل حرارة وذلک من حرافة شئ یوکل یعنی گرمی که از تیزی چیزی پیدا شود و حال چون از خوردن سیر و پلپل ومانند آن حرارة آشاوگی - وناحیه موضع حری بالقصر کذلک و بانگ - وآواز سوختن آتش وفتن آب ووزیدن باد بر درخت - وجای نهادن بیضه نعام - ویقال لاتطر حرانا ای لاتقرب ماحولنا - ویقال فی الکلام بالحری ان یکون کذا یعنی بسزا است وهذا الامر محراة لذلک ای مخلقة مثل مجاة - وما احراه واحر به فی التعجب یعنی چه سزاوار است مثل ما اجداه واجد به - ویقال هو حری ان یفعل ذلک ای خلیق لایثنی ولایجمع - وهو حری وحری علی فعیل وفعل سزاوار وهما حریان وهم حریون واحریاء وهی حریة وهن حریات وحرایا وحریان وتجمع ویؤنث وانتم احراء جمع حری ومنه اشتق التحری وهو طلب ما احری بالاستعمال فی غالب الظن یقال فلان یتحری الامر ای یتوخاه ویقصده - وتحری فلان بالمکان ای تمکث - وقوله تعالی فاولئک تحروا رشدا ای توخوا وعمدوا وحری الشئ حریا ای نقص (ع ن اک ۲) یقال یحری کما یحری القمر واحراه الزمان - حاریة افعی چیز ناقص تن وذلک اخبث مایکون یقال رماک الله بافعی حاریة - حراء بالکسر والمد کوهیست بمکه یذکر ویؤنث ویمنع -

حزو - یقال حزی الشئ یحزیه ویحزوه اذا قدره وخرص یعنی اندازه کرد یقال حزیت النخل وحزی السراب الشخص اذا رفعه (ع ن اض ۲ و ک ۱) حازی آنکه بنگریستن بفال ابکند دست فال گوید حزوی بالضم ریگ توده ام حزاوی منسوب بوی -

حسو - حسو - آشامیدن (ع ن اض ۱) ویوم کحسو الطیر ای یوم قصیر حسو علی فعول آشام حساء بالفتح والمد والقصر ایضا شاه حبل حسو کثیر قال ابوذبیان ان ابغض الشیوخ الی الحسو الفسو وقد حسوت حسوة واحدة - وفی الاناء حسوة بالضم ای قدر ما یحسی مرة اندازه یک آشام واحسیته المرق فحساه واحتساه بمعنی وتحساه کذلک فی مهلة حسی بالکسر ما تنشفه الارض من الرمل فاذا صار الی صلابة امسکته فتحفر عنه الرمل فتستخرجه وهو الاحتساء وجمعه احساء وهی الکرار - حساء بالکسر والمد مثل حسی جمع حسیة بالکسر واحسیة مثل حسیته واحسیته -

حشو - حشو - آگندن وآگندن (ع ن اض ۲) و شتران ریزه - ومردم خرد حاشیة کذلک - احتشاء پنبه در خود گرفتن حائض حشا بالقصر درون تن احشاء ج - وناحیه حشوة البطن بالضم والکسر ودونها وفلان من حشوة بنی فلان ای من رذالهم - حاشیة کرانه حواشی ج - یعیش رقیق الحواشی ای رغد

حاشیتان ابن المخاض وابن اللبون ومنہ یقال
قد شبعت حاشیتا بنی فلان من الکلاء۔ حشیۃ
فرش آگندہ واحدۃ الحشایا۔ حشی بالکسر بالشیحۃ
کہ زنان بر سرین بندند تا کلان نماید محاشی ج۔
قال الاصمعی المحاشی اکسیۃ خشنۃ واحدہا محشاۃ۔
حشی نا سہ بر افتادن (ع ک ا فنہ م) فہو رجل حش
وحشیان ایضا۔ ویقال ارنب محشیۃ الکلاب خرگوش
نا سہ بر افگن سگان است بر ویدن حشی علی فعیل
بالحاء والخاء گیاہ خشک وحاشاک وحاشا لک
بمعنی یعنی دور باد ویقال حاشا للہ وحاش للہ
بلا الف ای معاذ اللہ والاصل بالالف وہی کلمۃ
یستثنی بہا وقد تکون حرفا تخفض بہا وقد تکون
فعلا تنصب بہا قال سیبویہ لا تکون حاشا الا حرف
جر لانہا لو کانت فعلا لجاز ان تکون صلۃ لما
کما یجوز ذلک فی خلا فلما امتنع ان یقال جاءنی
القوم ما حاشا زیدا دل علی انہا لیست بفعل۔
وقال المبرد حاشا فعل لانہ یقال حاشا لزید
فحرف الجر لا یجوز دخولہ علی حرف الجر ولان الحذف
یدخلہا کقولہم حاش لزید والحذف لا یقع فی الاسماء
والافعال دون الحروف ویستدل ایضا بقول النابغۃ
(ع) وما احاشی من الاقوام من احد۔ فتصرفہ
یدل علی انہ فعل۔
حصا۔ حصاۃ۔ سنگ ریزہ حصی حصیات ج۔
حصاۃ المسک قطعۃ صلبۃ توجد فی فارۃ المسک
وخرد و ہوش یقال فلان ذو حصاۃ ای ذو عقل

ولب۔ ارض محصاۃ ای ذات حصی۔ احصاء
شمردن یقال نحن اکثر منہ حصی ای عددا وہو
اکثر من ان یحصی ای یعد۔ حصو باز داشتن
(ع ف اض م) یقال حصوتی حتی ای منعنی۔
حضو۔ حضو۔ افروختن آتش (ع ف ا ضر)
حضوت النار سعرتہا محضاء بالکسر علی مفعال
آتش کاو محضا علی مفعل ہمو کذلک۔
حظو۔ حظوۃ۔ بالضم والکسر بہرہ مندی ودولتی
شدن زن از شوے حظۃ کذلک (ع ک ا فنا)
یقال ہی حظیتی واحدی حظایای۔ وفی المثل
الا حظیۃ فلا الیۃ تقول ان اخطاتک الحظوۃ
فیما تطلب فلا تال ان تتودد الی الناس فلعلک
تدرک بعض ما ترید۔ رجل حظی مرد با قدر ودوستی
واسپ بخشم۔ ان ویقال حظی فلان عند الامیر
واحظی بہ بمعنی واحظیتہ علی فلان ای فضلتہ
علیہ۔ حظوۃ بالفتح تیر کوتاہ واذا لم یکن فیہ نصل
فہی حظیۃ بالتصغیر۔ وفی المثل احدی حظیات
لقمان وہو لقمان بن عاد وحظیاتہ سہامہ وقد
یضرب لمن یعرف بالشرارۃ ثم جاءت منہ سقطۃ۔
حظوات ج۔ حظوۃ بالفتح حظاء بالکسر والمد کذلک
حظی بہ لغۃ فی عظلی بہ اذا الزمہ ووسمہ المکروہ۔
حفو۔ حفوۃ۔ حفیۃ۔ حفایۃ۔ بالکسر فیہا حفاء
بالمد والفتح پائے برہنہ رفتن (ع ک ا ف م)
وامت فنت منہ حفا بالفتح والقصر سودگی پای
وسم (ع ک ا ف م) فہو حفی واحفاہ غیرہ۔

وحفى الفرس انسحج حافره - واحفى الرجل اى حفيت
دابته - حفاوة بالفتح مهربانى (ع ك افض ٢) حفى
نعت منه ومبالغت كردن در سؤال حال كسے
وفى المثل ماربة لا حفاوة يقال منه حفيت به وتحفيت
اى بالغت فى اكرامه والطافه - وحفيت اليه بالوصية
اى بالغت - والحفى العالم الذى يتعلم الشئ باستقصاء
وايضاً المستقصى فى السؤال - واحفى الرجل استقصى
فى المنازعة والكلام - واحفى الشارب يعنى پست
بر داشت موى لب را وفى الحديث انه امر ان
تحفى الشوارب وتعفى اللحى اى تكثر - وحافيت الرجل
اى ماريته فى الكلام - حفو منع كردن از خير (ع
ف افض ٢) -

حقو حقوة - درد شكم يقال حقى الرجل فهو محقو
وحقو السهم يا يكى تير نزديك پر - وازار - وجاے
ازار بستن از ميان يقال ثلثة احق واصله احقو
على افعل فحذفت الواو لانه ليس فى الاسماء اسم
آخره حرف علة وقبلها ضمة فاذا ادى قياس
الى ذلك رفض فابدلت من الضمة كسرة فصار الآخر
ياء مكسورا ما قبلها وصار بمنزلة القاضى والغازى
فى سقوط الياء لاجتماع الساكنين وجمع الكثرة
منه حقى على فعول فقلبت الواو الاولى ياء لتدغم
فى التى بعدها -

حكى حكاية - باز گفتن از چيزے (ع ف ا
ك ٢) يقال حكيته عنه - وحكوت عنه لغة فيه
ومانستن حاكيا لا كذلك يقال فلان يحكى الشمس
حسنا ويحاكيها - وحكيت فعله وحاكيته اذا فعلت
مثل فعله واحكيت العقدة لغة فى احكاتها اى
شددتها وقويتها -

حلو حلاوة - بالضم شيرين نقيض مر حلاوة مصدر
(ع ف افض ٢) وحلا واحلولى بمعنى ولم يجئ على
افعوعل متعديا الا هذا الحرف وحرف آخر وهى
اعروريت الفرس - واحليت الشئ جعلته حلوا
ووجدته حلوا - وحاليته طايبته - ويقال ما امر
ما احلى اى لم يقل شيئاً - حلوى بالضم نقيض مرى
يقال خذ الحلوى واعطه المرى - وتحالت المرأة
اى اظهرت حلاوة وعجبا - حلو حلوان بالضم فيهما
چيزے دادن كسے مزدور را بخوش آمد كار وى
(ع ف افض ٢) وفى الحديث نهى عليه السلام عن
حلوان الكاهن - حلوان ايضا از كابين دختر خود
ستدن چيزى بجهت خويش ونام شهرى حلى پيرايه
حلى بالضم والتشديد - مثل ثدى وثدى وهو
فعول بضم الفاء وكسر الحاء ههنا لمكان الياء
قوله تعالى من حليهم عجلا جسدا يقرؤه بعضهم بالكسر
حلية السيف آرايش شمشير حلى بالضم والكسر جمع
مثل لحية ولحى - حلية الرجل پيكر وصفت مرد حلية
بالفتح نام جاے شيرناك در نواحى يمن حلى على فعيل
خشك شده گياهے كه آنرا نصى خوانند احلية جمع
حلى ايضا پيرايه كردن زن را (ع ف ا ك ٢)
حليت المرأة احليها حليا وحلوتها اذا جعلت لها
حليا - حلاوة خوش آمدن چشم يقال حلى بعينى

وفی عینی اذا اعجبک وکذلک حلی فلان بعینی و
فی عینی یحلو حلاوة - وقال الاصمعی حلی فی عینی
بالکسر وحلا فی فمی بالفتح و باپیرایه شدن زن (صح
ک اف ۲) فهی حالیة و حالیة والنسوة حوال -
تحلیة آراستن ومنه سیف محلّی وحلیه مرد صفت را
کردن - و به چشم کسے خوش نمودن چیزے را -
وشیرین کردن طعام را وقیل حلاث السویق
حموزا - واستحلاه شیرین شمرد او را وتحلی پیرایه
بست بر خود و آراسته شد ویقال لم یحل منه
بطائل ای لم یستفد منه کثیر فائدة ولا یتکلم به الا
مع الجحد - حلواء بالمد والقصر حلاوی بالفتح علی
فعالی گیاست ویقال وقع فلان علی حلاوة القفا
ای علی وسط القفا وکذلک علی حلاوی القفا
وحلاوای القفا اذا فتحت مددت واذا ضممت قصرت
حما - حمایة - بالکسر نگاه داشتن کسے را از بدی
(صح ف ک ۲) یقال حمیته ای دفعت عنه -
وهذا شیء حمی بکسر الحاء علی فعیل ای محظور لا یقرب
احماء قرق کردن جائے را یقال احمیت المکان
اذا جعلته حمی وفی الحدیث لا حمی الا لله ولرسوله
حمی سوزان شدن وسخت گرم شدن روز
وتنور - و غضب کردن (صح ک ف ۲) یقال
حمیت علیه حموا الشمس و حمیا ای حموا - حماة المرأة
خشدامن زن و لا لغة فیها غیر هذا - و کل شیء من
قبل الزوج مثل الاب والاخ فهم الاحماء واحدها
حما مثل قفا وحمو مثل ابو وحم مثل اب واصله

حمو بالتحریک و حم بسکون المیم مهموزة وکل شیء
من قبل المرأة فهم الاختان والصهرة یجمع هذا کله
حماة موشک گوشت وفی ساق الفرس حماتان
هما اللحمتان اللتان فی عرض الساق تریان
کالعصبتین من ظاهر و باطن حموات ج - حامی
فحل و بیرینه که چون نبیرهٔ وے زنتاج آید او را
آزاد کنند و بر نه نشیند وموی و پشم وے نگیرند
وگویند حمی ظهره و هو یرعی حیث شاء - حامیتان
راست و چپ سم اسپ ویقال فلان حامی
الحقیقة و حامی الذمار و حامی الحمیا ای یحمی حوزته
وما ولیه والجمع حماة و حامیة - حمة العقرب بالضم
نیش کژدم و زهر وے واصلها حمو او حمی والهاء
عوض عن الواو او عن الیاء وانا حمة الحر ای
معظمه فبالتشدید - حمیا سورت شراب و قوت او
و حمیّا الالم سختی و تیزی درد - حمیة حموة بالکسر فیهما
پرهیز فرمودن یقال حمیت المریض الطعام -
احتماء پرهیز کردن - حمیّة بالتشدید و حمیة بالتخفیف
ننگ و عار داشتن از چیزے (صح ک اف ۲)
یقال حمیت عنه - وفلان احمی انفا وامنع ذمارا
من فلان - محاماة از کسی دفع کردن چیزے را
و نگاه داشتن یقال حامیت عنه محاماة وحماء -
وحامیت علی ضیفی فلان اذا احتفلت له - و
یقال الضروس تحامی عن ولدها - ویقال حماة
الحدق حمی شدید و کذلک احمیت الحدید فی النار
فهو محمی ولا یقال حمیته - وتحاماه الناس ای توقوه

واجتنبوا یعنی خویشتن را ازوی نگاه داشتند۔
حنا۔ حنوة۔ بالفتح گیاهی خوشبوی حنو بالکسر کوهه
زین پالان احناء ج۔ وحنو کل شیٔ اعوجاجه
ومنه حنو الجبل حنو ایضا موضعی۔ وجانب
حنیة کمان حنی ج۔ حناء بالکسر والتشدید ممدودا
ثم ومر فی الهمزة۔ حنیت ظهری وحنوته ایضا کوژ
کردم پشت را وکذا احنیت العود۔ ورجل احنی
الظهر وامرأة حنیاء وحنواء التی فی ظهرها احدیداب
وحنوت علیه (ع ف اض ۳) ای عطفت علیه
یعنی شفقت کردم بروی وهو احنی الناس
ضلوعا علیک ای اشفقهم علیک۔ وامرأة حانیة
اذا اقامت علی ولدها ولم تتزوج بعد ابیهم ومنه
یقال حنت علیهم تحنو حنوا۔ وحنت النعجة اذا اشتهت
الفحل فهی حانی وبها حناء بالکسر وکذلک البقرة
الوحشیة لانها عند العرب نعجة۔ وتحنی علیه ای
تعطف مثل تحنن۔ انحنی الشیٔ ای انعطف خمیده
خمسای وادی تحنیة یکی۔

حوا۔ حویة۔ گلیم گرد اگرد کوهان شتر مثل سویة
وهو بالفارسیة جهبه شتر یقال حویة لاتکون الا
للجمال والسویة تکون لها ولغیرها وچپ روده
حوایا ج وحاویاء البطن وحاویة البطن ایضا
حواوی ج۔ حواء بالکسر خانهای مردم بیکجا از
خرگاه وجز آن احویة ج۔ حوة نام رنگی وهی شقرة
(ع ک ف ۳) احوی فعلت حواء مونث منه وبا و
آدمیان حوة ایضا سرخی سیاه رنگ احوی [illegible]

یقال احووی الفرس یحووی۔ احوواء وکذلک تقول منه
احواوی یحواوی۔ ویقال حوی الفرس یحوی
حوة۔ حی گرد کردن (ع ض ک ۳) احتواء کذلک
واحتوی علیه ای استولی علیه یعنی فراز آمد بروی
وتحوی علیه ای تجمع واستدار یعنی حلقه شد یقال
منه تحوت الحیة۔ وبعیر احوی اذا خالط خضرته سواد
او صفرة وتصغیر احوی احیو کما یقال اسیود واختلفوا
فی لغة من ادغم قال عیسی بن عمر احی فصرف
وقال سیبویه هو اخطاء ولو جاز هذا لصرف
اصم لانه اخف من احوی ولقالوا اصیم فصرفوا۔
وقال ابو عمرو احی کما قالوا احیو قال سیبویه
ولو جاز هذا لقالت فی عطاء عطی وقال یونس احی
قال سیبویه هذا هو القیاس والصواب وتقول
فی تصغیر یحیی یحیی لان کل اسم اجتمع فیه ثلث یاءات
اولاهن یاء التصغیر فانک تحذف منهن واحدة وان لم تکن
اولاهن یاء التصغیر اثبتهن تقول فی تصغیر حیة
حییة وفی تصغیر ایوب ایییب باربع یاءات وانما
ذلک لانها فی وسط الاسم ولو کان طرفا لم تثبتهن
حواء بالضم والتشدید والمد گیاهی حواءة یکی۔

حیو۔ حیوة۔ زندگانی [illegible] ضد موت (ع
ک اف ۳) حی زنده۔ وقبیلة احیاء ج۔ تحیا تفعل
من الحیوة تقول حیاتی ومماتی محایا ج۔ احیاء
زنده کردن یقال احیاه الله فحیی وحیی بالادغام
والاظهار والادغام اکثر لان الحرکة لازمة واذا لم تکن
الحرکة لازمة لم تدغم کقوله تعالی الیس ذلک بقادر

علی ان یحیی الموتی ویقرأ یحیی من حیی عن بینة
وتقول فی الجمع حیوا کما تقول خشوا قال سیبویه
ذهبت الیاء لالتقاء الساکنین لان الواو ساکنة
وحرکة الیاء قد زالت کما زالت فی ضربوا الی الضم و
لم تحرک الیاء بالضم لثقلها علیه فحذفت الیاء وحرکتها
الیاء ثابتة لا تعل الواو وقیل حیوا بالتشدید ایضا ترکه
علی ما کانت علیه للادغام - واحیا القوم ای احسنت
حال مواشیهم - واذا اردت انفسهم قلت حیوا -
واحیت الناقة اذا حیی ولدها فهی محیی ومحییة لایکاد
یموت لها ولد - واحیی القوم ای صاروا فی الحیا
وهو الخصب والمطر - حیا بالقصر باران - وفراخی
سال - وسال وتثنیته حییان فتبین الیاء لان الحرکة
غیر لازمة - ویقال احییت الارض فاحییتها ای
وجدتها خصبة - والحیاء بالمد شرم - وشرم داشتن
(ع ک ا ث ۳) وفرج وحم ناقة احییة ج - استحیاء
شرم داشتن یقال استحییته واستحییت منه کذلک
واستحیت بیاء واحدة ایضا واصله استحییت فاعلوا
الیاء الاولی والقوا حرکتها علی الحاء قال سیبویه
حذفت الیاء لالتقاء الساکنین لان الیاء الاولی
تقلب الفا لتحرکها وقال انما فعلوا ذلک لکثرة استعمالهم
وقال المازنی لم تحذف لالتقاء الساکنین لانها
لو حذفت لذلک لردوها اذا قالوا هو یستحیی ولقالوا
یستحیی کما قالوا یستبیع - قال الاخفش استحی استحی
بیاء واحدة لغة تمیم وبیائین لغة اهل الحجاز وهو
الاصل لان ما کان لامه معتلا لم یعلوا عینه الاتری انهم

قالوا حییت وحویت ویقولون قلت وبعت
فیعلون العین لما لم تعتل اللام وزنده گردانیدن
قوله تعالی ویستحیون نساءکم حذفت الیاء الاولی
استثقالا وقوله تعالی ان الله لا یستحیی ای لا یترک
حیة مار ویکون للذکر والانثی والهاء لانه
واحد من جنس مثل بطة ودجاجة علی انه روی
عن العرب رأیت حیا علی حیة ای ذکرا علی انثی
وفلان حیة ذکر حیوی منسوب الیه - حیوت مار نر
حاوی مارگیر ارض محیاة ومحواة زمین مارناک
حیوان جانور بالفتحتان - حیوة بسکون الیاء
نام مردے - تحیة درود - تحیة ملک - التحیات لله
قال یعقوب ای الملک لله - وحیاک الله ای
ملکک - یقال امرأة محیة بتبیین لان الیاء غیر لازمة
ورجل محی - وکل اسم اجتمع فیه ثلث یاءات ینظر
فان کان غیر مبنی علی فعل حذفت منه اللام
نحو تصغیر عطاء عطی وفی احوی احی وان کان
مبنیا علی فعل ثبتت نحو قولک محیی من حیی یحیی
وقولهم حی علی الصلوة ای هلم واقبل وقد ذکرنا
بلا فی باب اللام -

حطو سخت جنبانیدن چیزے (ع ف ا ض ۲)
حطا سپشا ای بزرگ والحطواء من الغنم گوسفند
سرخ واحطوطی انتفخ -
حظی گستی نام شخصے حظی کعلی - پشش حظاة یکی
وکالی الحظ کالحظوا حظاء ج - احاظ جمع الجمع -
حکوت الحدیث احکوه حکیته -

خزق و - کبر دعل مرد پیشاب خرق و مثله -

فصل الخاء

خبا - خابیة - خم وہو مہموز لانہ من خبأت لکنہم ترکوا ہمزتہا - خباء بالکسر والمد خرگاہ وخیمہ ایضا اخبیۃ ج - وہو یکون من وبر او صوف ولا یکون من شعر وہو علی عمودین او ثلثۃ وما فوق ذلک فہو بیت - واخبیتہا الخباء ای نصبتہ وخلتہ واخبیت الخباء وتخبیتہ اذا عملتہ وخبیتہ ایضا -

خبو فرو مردن آتش (ع ف اض ن) اخباہا غیرہ -

خثی - خثی - بالکسر سرگین گاؤ اخثاء ج خثی بالفتح مصدر منہ (ع ف ا ک ۲) -

خجو - خجوجی - مرد دراز پاے وہو فعولی والانثی خجوجات -

خدی - خدت الناقۃ تخدی ای اسرعت مثل ذفت وخودت کلہ بمعنی -

خذو - خذو سست شدن (ع ف اض ن) وخذی بالکسر لغۃ فیہ یقال اذن خذواء بینۃ الخذاء - ویقال للاتان خذواء ای مسترخیۃ الاذن وخذوا ای لینۃ وہی بلغتہ - واستخذیت ای خضعت وہمز ایضا ویقال استخذأت -

خرو - خرء سرگین افگندن مرغ والاسم الخرء بالضم خراءۃ - خزو - قہر وسیاست (ع ف اض ن) قال الکسائی خزاہ ای قہرہ اخزہ وکرہت ان اخزیہ - خزی بالکسر خواری ورسوائی ودر بلا افتادن (ع ک ا) واخزاہ اللہ مصدر منہ خزایۃ بالفتح شرم داشتن (ع ک اف ۲) فہو خزیان وہم خزایا وہی خزیی - خزاء بالمد گیا ہے -

خسو یقال خسا او زکا - اسے فرد او زوج یعنی طاق وجفت -

خشا - خشیۃ - ترسیدن (ع ک اف ۱) فہو خشیان وہی خشیا - وخاشانی فخشیتہ اخشیہ ای کنت اشد خشیۃ منہ - وہذا المکان اخشی ای اہیب واشد خوفا وقولہ تعالی فخشینا ان یرہقہما طغیانا وکفرا قال الاخفش کرہنا - تخشیۃ ترسانیدن ویقال خشی ذؤاتہ بالجبالۃ یعنی الذئب خشی علی الجبل - خشک خشو خرمای تباہ ریزہ وخشت النخلۃ تخشو اذا اخشفت ای خرمای ریزہ تباہ بار آورد -

خصی - خصیۃ - بالضم خایہ خصی ج و بالکسر کذلک - وقال ابو عبیدۃ لم اسمعہا بالکسر ویقال خصیاہ ولا یفرد - قال ابو عمرو والخصیتان البیضتان والخصیتان الجلدتان اللتان فیہما البیضتان خصیان بلا ہاء کذلک الیہ والیان - خصاء بالکسر والمد خایہ کشیدن (ع ض ا) خصی نعت منہ خصیان ج خصیۃ بالکسر کذلک - خصی موضع پیوند شیب -

خطو - خطوۃ - بالضم گام خطوات بالسکون والتحریک جمع القلۃ وخطی جمع الکثرۃ منہ خطوۃ بالفتح گام وگام زدن (ع ف اض ۲) خطوات بالتحریک خطاء بالکسر والمد - وفی الدعاء یقال تخطی عنہ السوء ای وقع بینہ - وخطوط و تخطیتہ تخطی -

واخطیته ای حملته علی ان یخطو - وتخطیته وتخطیت رقاب الناس ای تجاوزته -

خطو - خطا لحمه یخطو خطوا - ای اکتنز - ویقال لحمه خظا بظا ای مکتنز - خظوان بالتحریک اکنده گوشت ورجل خظیان بکسرتین فاحش وخظی به اذا اذعه واسمعه المکروه -

خفا - خفیت الشی خفیا - پنهان کردم وآشکارا کردم وهو من الاضداد (ع ف ا ک ۲) خفی بیرون آوردن باران موش را از سوراخ (ع ف ا ک ۲) یقال خفی المطر الفار من انفاقهن ای جحرهن - اخفاء پوشیدن ونهان داشتن خافی نعت وهی خافیة ما یخفی فی البدن من الجن - ویقال خفیة ای لحم وحش - واسود خفیة کلوا لهم اسود خافیة وهما اسدتان - خفاء بالفتح والمد پوشیدگی اثر - ونهان شدن (ع ک ا ت ۲) شی خفی ای ثابت والجمع علی خفایا - ویقال ایضا برح الخفاء ای وضح الامر خفیته بالفتح ابن السکیت وسمی رکیة کانت اذ فنت ثم حرکت حتی اندفنت ثم احتفروها ونقلوها فهی خفیة - ویقال اذا حسن من المرأة خفیاها ای صوتها واثر وطئها فی الارض - خوافی پرهای بال مرغ نزدیک بغل وآن ده پر باشد ونشانها لوک وشت هی فی لغة اهل الحجاز العواهن - ویقال استخفیت منه ای تواریت ولا تقل اختفیت - خفی خفیف وشیدن برق در ابر (ع ف ا ض ۲) خفی کذلک (ع ف ا ک ۲) فانه یلمع لمعا ثم سکن ولیس له اعتراض فهو الومیض وان شق الغیم واستطال فی الجو الی وسط السماء من غیر ان یاخذ یمینا وشمالا فهو العقیقة - واختفیت الشی ای استخرجته مختفی نعت منه - وکفن آنرا اخفیة پوشش ها که بر مشک وآب جامه پوشند - خفاء بالکسر والمد کلی قوله تعالی ان الساعة آتیة اکاد اخفیها بالضم والفتح ومعنی الضم ازیل عنها خفاءها ای غطاءها وهو کقولهم اشکیته ای ازلته عما یشکوه -

خلا - خلو - تهی شدن (ع ف ا ض ۲) خلوة خلاء بالفتح تنهائی ساختن - وفسوس داشتن وحاجتها بالبا گرد آمدن وخلوت بالکسر حاجته بالی قال الله تعالی واذا خلوا الی شیاطینهم ویقال الی بمعنی مع کما قال عز وجل من انصاری الی الله قوله تعالی وان من امة الا خلا فیها نذیر ای مضی وارسل - ویقال انا منک خلاء ای براء بلا تثنیة والجمع ... - وانا منک خلی علی فعیل ای بری وثنی وجمع وانث - وفی المثل خلاء کم اقنی لحیائک - خلاء بالفتح والمد ایضا آبدست جای - وجای ... فالی قبایچه مشوره کرده - وناقه که بچه دیگر ... وشیر ... - وکنایه از طلاق یقال انت خلیة وکشتی بزرگ - وخانه زنبور که در وی عسل نهد ویقال انا خلو من کذا ای خال - خلا بالفتح والقصر جزو بکلمه تستثنی بها وتنصب ما بعدها علی انه فعل کما تقول جاؤنی خلا زیدا وتجر ما بعدها علی انه حرف کما تقول جاؤنی خلا زید - الفاعل کاکان - قامت خلا من جاد فی من زید و ...

ما بعدها بالحرفیة تقول جاءنی القوم خلا زید و سیبویه
عند البعض حرف جر بمنزلة حاشا و عند بعضهم مصدر
مضاف واما ما خلا فلا یکون فیما بعدها الا النصب
لان خلا لا تکون بعد ما الا صلة لها وهی مع ما بعدها
کانک قلت جاؤنی خلو زید ای خالین من زید -
ویقال افعل کذا وخلاک ذم ای اعذرت و سقط
عنک الذم - خلاوة بالفتح پس پشتی خلی بالضم خلاء
شیمی - خالی مرد بی زن قرون خالیة قرنهای
گذشته خلی بالقصر گیاه تر خلاة یکی وجاء فی المثل
عبد وخلی فی یدیه ای انه مع عبودیته غنی - قال
یعقوب یقال خلیت الخلی واختلیته درودم گیاه تر را
فانخلی پس درود شد (مع فض ک م) مخلی بالکسر
داس مخلاة توبره خلاة بالتاء توبره و علقت دابتی
خلیت دابتی اخلیها ای جززت لها الخلی - والسیف
یختلی ای یقطع - خلاوان و خلاوان گیاه درودگان
اخلاء بسیار علف شدن زمین یقال اخلت الارض
ای کثر خلاها و خالی شدن یقال اخلاک الشی
واخلی بمعنی و خالی کردن - و خالی یافتن - و خلوة
کردن متعدی و لازم و تهی شدن شکم از طعام استخلاء
خلوت جستن و خالیت الرجل تارکته و تخلیت الامر
و تخلیت عنه بسیار را کردم فروتخلی -

خنا - خنی سخن بیهوده گفتن (مع ک اف م) کلام
خن و کلمة خنیة - واخنی علیه فی منطقه اذا افحش
واخنی علیه الدهر ای اتی علیه واهلکه - واخنیت
علیه ای افسدت -

خوا - خوی - بی باران شدن (مع فض ک م)
یقال خوت النجوم تخوی خیًا اذا محلت وذلک
اذا سقطت ولم تمطر فی نوئها واخوت مثله - خواء
بالفتح والمد خشک ماندن - وخالی شدن - وبیفتادن
(مع فض ک م وک اف م) ومنه قوله تعالی فتلک
بیوتهم خاویة ای خالیة - ویقال ساقطة کما قال
الله تعالی فهی خاویة علی عروشها ای ساقطة
علی سقوفها - خوی تهی شدن شکم جا اما پیاده رنگة
خویة نوعی از طعام تخویة ساختن این طعام - واز
زمین دور ماندن شکم شتر چون خسپد و مرد چون با
سجده کند ومرغ چون بپا فرود آید - ومیل کردن
ستاره بفرو شدن و غروب نمودن خوی زمین نرم

خنا - اندوه یا ترس یا بیماری که فساد کرد پس
فروتنی نمود (مع فض اض م) اخنی مثله خنا الثوب
پیرایهای جامه را بر تافت خنوت منه خنا قاله
یعنی بیان را از کار باز داشت و اخنی اسب باع
شاعه کسر ثوبا ثوبا متفرقا فانخنی ناقص -
خاتیة - عقاب - اختنی از خوردن پادشاه یا جزان
رنگش زرد گشت -
خثو - پایین شکم فرو هشته یقال امرأة خثواء
ولا یقال ذلک للرجل -
خرت الفاس - بالضم سوراخ تبر خرات خرات
بالفتح نام دو ستاره خراة یکی -
خضا - ریزه ریزه شدن چیز (مع فض ض م) -
اخفاء - زن فراخ کس را جماع کردن -

خما اللبن خموا - ای اشتد (عح فت ض ۲)-

فصل الدال

دای بدای - از شتران جاؤکه چون چه چه بحل بوی رسد پیش کند وسنه قیل للغراب ابن دأیة و فریفتن (بتح بثتها) یقال دأیت للشئ اذا اسستے و دأوت لغة فیه - ویقال الذئب یدأی للغزال لیأکله ای یختله مثل یأدو - ابن دأیة زاغ دأیات بالتحریک تج - مثنی دأی و دَأْی مثل ضان و ضئین -

دبی - و دبی - بالفتح والقصر الجراد قبل ان یطیر یعنی ملخ پیادہ و دبا زمین سبک ارض تپیچ بیرون ملخ بروی وارض مدبیۃ دباۃ زمین ملخ ناک وادبی الرمث اذا اشب بالجیم من ورقه الدبی یعنی برگ شتر گیاه چندان شود که ملخ مانند گردد و دباء بالضم والتشدید والمد کدو دباۃ یکے ویقال جاء فلان بدبی دبی اذا جاء بمال کالدبی فی الکثرۃ یعنی چون ملخ -

دجا - و دجی - بالضم تاریکی و دجی تفتین تاریک شدن (عح فت اض ۲) لیلة داجیة تست شم - و دجا اللیل وادجی و تدجی بمعنی - و یاجی تاریکیها کانه جمع دیجاة قال الاصمعی دجا اللیل اذا البس کل شئ ولیس هو من الظلمة ومنه دجا الاسلام ای قوی والبس کل شئ - و دجیة بالضم کاره صیاد و تاریکی دجی تج - ویقال انه لفی عیش دجن ناعم بیدا و بیداء الفتنفش والضم مداجاة مداراکردن و داجیته و داریته کالاک سا اثرته المداوۃ - والمداجاة ایضا الشح بین الشدة والرخاء -

دحا - دحو گسترون (عح فت اض ۲) قوله تعالی والارض بعد ذلک دحاها ای بسطها - و دحا المطر الحصی من وجه الارض - ویقال للاعب بالجوز ابعد المدی وادحه ای ارم الجوز و دست و پا انداختن اسپ (عح فت اض ۲) و دحیة بالکسر نام مرد که هو الذی کان یاتی جبرئیل علیه السلام علی صورته وکان من اجمل الناس - و دحیة و دحوة بالفتح فیهما نام دو پسر معاویه بن بکر بن هوازن - تدحی الابل بپای بیضه نما دون وسط و ادحی النعامة جای چوزه بیرون آوردن وسط و هو افعول -

دد - و ددا - بازی یقال هذا دد مثل عصا و ددن مثل دم و ددان مثل حزن و قد ذکر فی النون

دری - و دری - بالفتح دریة بالفتح والکسر و درایة بالکسر دانستن (عح فت اکسر ۲) دریته و دریت به ای علمت به ولا ادری ای لا اعلم ویقال عند اداه ایاه کثرة استعماله و قالوا لا ادر کما قالوا لم ابل ولم یک - ادراه کاک ناپیدا ن و فی قرئ ولا ادراکم به بفتح الزای - مداراة باکدیگر نرمی کردن شعر و لا - دریة علی فعیلة بالهمز و بغیر الهمز دشمن وار جستن بها الصائد فاذا امکنه رمی - مدری و مدراة جفتی و شاخ بار یک کزنان از موی سر را خنک کنند وقد تدرت المرأة ای سرحت شعرها - و قولهم انک لا تدری متی تأتی بالحزن والفاقة -

وتذرّاه واذراه یعنی ای ختله۔
دسّی۔ تدسیة پوشانیدن ودسّاها اے اخفاها
وہو فی الاصل دسّسها فابدل من احدی السینین یاء
دعو۔ دعوة۔ بالفتح بطعام خواندن (ع ف ا
ض ع) یقال کنا فی دعوة فلان ومدعاة فلان۔
وبالکسر بپسری خواندن ودعوی نسب کردن
یقال فلان دعیّ بین الدعوة والدعوی ہذا کلام
اکثر العرب وبعضهم یفتحون الدال فی النسب ویکسرونها
فی الطعام۔ دعیّ پسر خوانده قوله تعالی وما جعل
ادعیاءکم ابناءکم۔ دعوی آم ادعاء دعوی کردن
بیکدیگر۔ وکسیسه ونام خویش گفتن در حرب پیش
خصم وتداعت الحیطان للخراب ای تہادمت۔
اُدعیّة بالضم والتشدید چیستان مداعاة چیستان
گفتن ودعاء بالضم والمد ادعیة ج۔ وخواندن
دعوته واستدعیته بمعنی۔ ودعوت الله له بالخیر
وعلیه بالشر۔ واصله دعاوٌ لانه من دعوت الا
ان الواو لما جاءت بعد الالف ہمزت ویقال للمرأة
انت تدعین وانتن تدعون علی الاصل وانت
تدعین باشمام العین الضمة وللجماعة انتن تدعون
کما للرجال الا ان ہذا تفعلن کما تقول تنصرن
بلا اعلال وذاک تفعلون کما تقول تنصرون
بالاعلال۔ وداعیة اللبن ما یترک فی الضرع لیدعو ما
بعده۔ وفی الحدیث دع داعی اللبن۔ ودواعی الدهر
صروفه۔ ویقال ما بالدار دعوی بالضم ای احد
ولا یستعمل الا مع الجحد۔ ویقال فی بعض الادعیة

دعونا لا تذہبنا اسے لا تجبنا کما تقول لو بعثونا
لا تبعثنا۔
دغا۔ دغوة۔ دغیة۔ خوے بد یقال فلان
ذو دغوات ودغیات ای اخلاق ردیة۔ دُغة
لقب زنے گول یقال احمق من دُغة واصلها
دغوا ودغی والهاء عوض۔
دفو۔ دفو۔ خسته را کشتن (ع ف اض ا) دفوت
الجریح ودافیته وادفیته وفی الحدیث انه علیه السلام
اتی باسیر فقال لقوم منهم اذہبوا به فادفوه یرید الدفاء
من البرد یعنی گرم کردن فذہبوا به فقتلوه فوداه
رسول الله علیه السلام یعنی دیت داد او را
رسول صلعم۔ دفا بالقصر خمیدن (ع ک ا ف ۲)
ادفی گوژ وعل ادفی ہو الذی طال قرنه جدا
وذہب قبل اذنیه یعنی دراز شده شاخہاے
وے وسوی گوشها خمیده وعنز دفواء۔ وطائر
ادفی طویل الجناح۔ دفواء عقاب سمی لعوج منقارها
ودرخت بزرگ تدافی دریافتن۔ وکشاده رفتن
شتر دفواء شتر نیکو دراز گردن۔
دقا۔ دقی الفصیل۔ بالکسر یدقی دقًی اذا اکثر
من شرب اللبن حتی یشم یعنی چندان خورد
که ناگوار گردش فهو دقٍ ودقیة مونث قیل
دقوان ودقوی۔
دلو۔ دلوم۔ دلاة مثله دلا بالفتح دلاء بالکسر ج
دُلی کذلک ادل جمع قلة منه قلبت الواو یاء لوقوعها
طرفا بعد ضمة وسیکے از برج۔ ودواغ شتر سنجی

یقال جاء بالدلو ای بالداهیة - والدلوة والدلاء دولو برکشیدن دلو از چاه (عع ف اص ۲) یقال دلوت الدلو وبچاه فروهاکردن آنرا ادلاء شاه دنرم راندن ستور را - ونرمی کردن باکسے یقال منه دلوته ودالیته ای داریته - وشفیع گرفتن کسی را یقال دلوت بفلان الیک ای استشفعته الیک - ادلوی ای اسرع وهو افعوعل - یقال دلاه بغرور ای اوقعه قوله تعالی فدلّیهما بغرور - وتدلّی من الشجرة تعلّق - وقوله تعالی ثم دنا فتدلّی اسے تدلّل کقوله تعالی ثم ذهب الی اهله یتمطّی اسے یتمطط - وادلی بحجته اسے احتج بها - وهو یدلی برحمه اسے یمتّ بها - وادلی بماله الی الحاکم دفعه الیه ومنه قوله تعالی وتدلوا بها الی الحکام یعنی الرشوة -

دما - دم - خون والدمة اخص من الدم کماقالوا بیاض وبیاضة واصله دمو بالتحریک وانما قالوا دمی یدمی للکسرة التی قبل الیاء کما قالوا رضی یرضی وهو من الرضوان وقال سیبویه اصله دمی بسکون المیم لانه یجمع علی دماء ودُمیّ مثل ظباء وظبیّ نظبی ولوکان مثل قفا وعصا لماجمع علی ذلک وقال المبرد اصله فعل بالتحریک وان جاء جمعه مخالفا لنظائره والذاهب منه الیاء ودل علیها قولهم فی التثنیة دمیان الاترے ان الشاعر لما اضطر اخرجه علی اصله فقال (شعر) فلسنا علی الاعقاب تدمی کلومنا ۞ ولکن علی اقدامنا یقطر الدما ۞ فاخرجه علی الاصل ۞ وتصغیره دُمَیّ والنسبة الیه دَمیّ او دموی والمصدر منه ایضا دَمیّ (عع ک اف ۲) دَمِیَ کذلک یقال دمی الشیء فهو دم علی فعل فمصدره متحرک بالاتفاق وانما اختلفوا فی الاسم - دُمیة بالضم بت وصورت دُمیٰ ج - ساتیدما نام کوهے یقال کانهما اسمان جعلا واحدا - تَدمَی تیری که بروی خون خشک شده باشد - واسپ نیک سرخ وهرچه بغایت سرخ باشد - مستدمی آنکه برفق ومدارا ازحریم حق خود گیرد - وخون آرنده از بینی خود ادماء وتدمیة خون آوردن - وخون آلوده کردن دامیة شجه که خون پیدا آید ازوے وزدود دم الاخوین نوعے از ادویه -

دنو - دُنُوّ - نزدیک آمدن صلته بمن (عع ف ا ض ۲) ادناه متعدمنه - دُنیا این جهان نزدیک ومونث ادنیٰ از دنوّ بمعنی اقرب ونزدیک تر دُنیٰ ج مثل کبری وکبر - دُنیاوی ودنیوی دُنیی منسوب بوی ادنت الناقة نزدیک شد نتاج و ودانیت بین الامرین ای قاربت - وبینهما دناوة ای قرابة - دنیّ نزدیک بلاهمز - وبالهمز ناکس و فرومایه ولقیته ادنی دنیّ وادنی دنیّ ای اول شیء - ویدنی فلان فی الامور ای یتتبع خسیسها واصاغرها - وفی الحدیث اذا اکلتم فدنّوا ای کلوا مما یلیکم - مُدنِی مرد ضعیف وتدنّی اسے دنا قلیلا قلیلا وتدانوا ای دنا بعضهم من بعض - دنا موضعی آدینان دو موضع ویقال هو ابن عمی دِنیَّ بالکسر والضم

اذا ضممت لم یجز الا جراء و فی الکسر جاز الاجراء
و السکون - و اذا اضفت العلم الی معرفة لم یجز الخفض
فی نحو قولک ہو ابن عمرو ذیبا و دیبة لان دیبا
نکرة لایکون نعتا للمعرفة -

دوا - دواء - بالمد دارو - و دار و ی فر و ہی شا
ولاغری و باریکی اسپ و آن شیر است که پیش
اسپ را که می خورد و باریک می شود و نه لا تنزادوق
ج - و بالکسر لغة فیه یعنی دواء و یقال بالکسر
مصدر مثل داواة و دواء - رجل دو و امرأة
دویة ای فاسد الجوف من داء و رجل و امرأة
دوی یستوی فیه المذکر و المؤنث - و رجل دوی
بالفتح ای احمق - و یقال ترکت فلانا دوی ای
ماریں بیجودة - ارض دویة دواناک دوی
بالقصر بیماری (ج ک ۱۰ ۳) و دوی ای مرض
و دوی صدره ای ضغن - داوداه ای عالجه
و داواه ای عالجه - و یقال ہو یداوی و یداوی
ای یمرض و یعالج - و تداوی به ای تعالج به
و دوی الشیء ای عمیق و لا یدعم قرقا بین قرنی لیلا
و قبل - دوایة بالضم و الکسر شیر و جبراته
الذی یعلو اللبن جبراته و شیر او دواء خوردن
و دوی الریح و شبل و آواز با د و کذلک دوی النحل
و دوی النحل اذا کان له دوی - مدوی
سر شیر خورنده - و ابر بارعد و دو می السحاب
اذا دار و حول کالدوم البلیر فی السماء اذا دار
[illegible]

فی الارض و قیل ہا لغتان بمعنی و منه اشتقت
دوامة الصبی و ذلک لایکون الا فی الارض -
دواة بالفتح - دوی ج مثل نواة و نوی و دوی
علی فعول مثل الجمع - و دویا بان و دوی دویة لکنها
الانها منقلبة شانها قلبت الیاء و ہو کقولهم قفیس
و قصیری و دوی دوی و داری و ربما قالوا داوی
قلبوا الواو الاولی الساکنة الفا لانفتاح ما قبلها
و لا یقاس علیه - دوایضا جانب و یقال دابها
دوی ای اسما اتها -

ذوی - ذواء پژمرده گشتن و شوار - وذوی ذوی
ج - و یقال ذوی بمعنی ای ذابلة و ہوا ذویاء
شویه لها - ذوی بالکسر شیری و کار دانی رجل
داء تبین الذوی - واللہ و بالمد و الهمزة منقلبة
من الیاء - ذماء و ذماء والنا - و یقال باد با کاری
با اصالت (ج ف ۱ ص ۲) -

دجا - تاریک شدن ناقه و دجاء یعنی شب تار -
دوان سبچه کفتار از باده گرگ -
دسوة - کابیدن فلان فلانا (ج ف ۱ ص ۲)
دامن انبسته شد و پنهان شدن (ج بقعا) -
دسی بالیدی فلان فلان دسته و دسیه بواغلا
اذا دسا کرد و دسی عنده صدیقا یعنی بر داشت آنرا -
دستوی شهری است معروف و منه
دشا - دوچنگ نیک و باد (ج ف ۱ ص ۲) -
دلی - شنیده شد (ج ک ۱ ص ۲) دلی ای قرب
[illegible] چاره کردم من اورا

دهواره و دهوة - بالضم ازبسکه سخت و کیوم دهو بالفتح من ایام

دی دی - آوازی ست که ازان حد ... بر آورده اند والاصل انه ماکان للناس حداو فضرب اعرابی غلامه وعض اصابعه فمشی وهو یقول دی دی اراد یا یدی فسارت الابل علی صوته فقال له الزمه وخلع علیه -

فصل الذال

ذاو - ذأو - راندن ستور (ع م بفتحهما و ف ن اف ع) و پژمرده شدن تره -

ذبی - ذبیان - بالضم والکسر پدر قبیله -

ذرا - ذرا - پناه و پوشش ویقال انا فی ذراک فی کنفک و ستر که وانچه بر باد شود - و سرشک ریخته از چشم ذری بالضم بالاے هر چیز - و بالای کوهان و کوه ذروة بالضم والکسر یکے ذری برآمدن بر بالای کوه و کوهان - وزن از پسران قبیله خواستن ویقال ذرا الشیء ای سقط - وذروته ای طیرته واذهبته - ذاریات بادها ذرو شتاب رفتن (ع ف ن اف ع) یقال مر فلان یذرو وذرو ای بجبر ترا سریعا - وذرو من القول است طرف منه ولم یکامل - و برداشتن باد کاه را وخاک را - و برباد کردن خرمن را ذری ستد (ع ض ن) یقال ذرت الریح التراب وغیره تذروه و تذریه ذروا و ذریا ای سفته و منه قولهم اذری الناس الحنطة اذرا و انداختن تخم و زمین - و اشک ریختن چشم

ویقال طعنه فاذراه عن ظهره ای القاه - استذرا و گشتن خواه شدن ... و پناه درخت شدن - و پناه گرفتن بچیزے ... بار تذریه بر باد کردن خرمن و ستودن ... خود را بر داشتن خود را - و برباد کردن خاک کان را بطلب زر - و فریب کردن گوسپند را و مانند آن و ماندن پاره از پشم بر گوسپند جهت نشان ... بالکسر یکو ذرة بالضم والتخفیف ازنن و اصله ذرو او ذری والهاء عوض - ذروان و ذکرا ... شترین لا واصلها الا ... کمثل و سرای کدان آنجا که زده بر وی نشیند و جاء فلان ... افذا جاء باخبار یتهدد -

ذکو - ذکاء - بالمد تیزی خاطر یقال منه ذکی ... فهو ذکی (ع ک ف ن) و تمرد ذکا ای القسان بلغت الذکاء - ذکاء بالضم ... آفتاب معرفة لا یدخلها الالف واللام ... ذکا و طالعة - ابن ذکاء صبح ... و برافروختن و تیز کردن آتش و سال ... مردم ... اسپان ... سال ... فی السن جری المذکیات غلاب - ذکو ... تیز شدن آتش (ع ض اف ع) اذکا و ... و دیدبان بر گماشتن یقال اذکیت ... ذکوان قبیله ذکیه بالفتح و بالضم ... تیز شود از فروزنده

ذلو - اذلولی - پنهان رفتن -

ذمی - ذماء - بالمد باقی جان در مذبوح یقال الغنم اطول شیء ذماء وجنبیدن مذبوح (ع ک اف ۲) وبالعکس ایضاً لغة فیه - ذمیان شتافتن (ع فا ک ۲) وناخوش کردن بوکسی را یقال ذمتنی ریح کذا ای آذتنی - واستذمیت ما عند فلان ای تتبعته واخذته - ویقال خذ من فلان ما ذمی لک ای ما ارتفع لک -

ذوی - ذوی - پژمردن (ع ف اک ۲) و بالعکس ایضاً لغة فیه فاوی نعت منه - واذواه الحر اسے اذباه -

ذخا الابل - سخت راندن شتر را یا دفع کرد (ع بفتحها وف اض ۲) ذخاء المرأة جامعها -

ذخی - بالفتح بسطر فه چشم را واخیدن (ع فا ک ۲) ذخی شتابی کرد خشم الریح ذخیاً اصابتهم ولیس لهم منها ستر نادخاة زمین بی درخت -

ذافیة - زن گول خویشتن آرا -

فرس اذفی - اسپ فرو هشته گوش سست پای وذفواء مؤنث منه -

ذهو - فخر یدن (ع ف اض ۲) -

فصل الراء

رای - رؤیة - دیدن بچشم متعد الی المفعول و دانستن متعد الی المفعولین یقال رآه اسے ابصره و رآه عالما ای علمه و نماده مثل راعه کذا - رای دیدن بدل - و بینائی دل ابراء و آراء ج ورئی علی فعیل ایضا مثل ضان وضئین - ویقال به رئی من الجن ای مس ویقال رای فی الفقه رأیا وقد ترکوا الهمزة فی مستقبله لکثرته فی کلامهم وربما احتاجوا الیها فهمزوه ایضا وربما جاء ماضیه بلا همز ایضا یقال هل ریت وهل سمعت وفی ارأیت وارأیتک اریت واریتک والامر من الاصل ارء ومن الحذف ر ویقال اریته الشیء فرآه واصله ارأیته واریاه وهو افتعل من الرای والتدبیر - وارأت الشاة اذا عظم ضرعها فهو مری ومرئیة - ریاء بالکسر والمد خویشتن را بنیکی بخلق نمودن یقال فعل ذلک ریاء وسمعة وهو مرائی وهم مراؤن - وقوم رئاء و یتهم رئاء اسے یقابل بعضهم بعضا - تراءی الجمعان ای رای بعضهم بعضا - و ترائی ای ینظر الی وجهه فی المرأة او السیف - و ترائی له من الجن شیء - ویقال فلان یترائی من الریاء کما تقول یتحمق ویتعقل - ویقال تبین ما ارتاک ای اعمل وکن کانی انظر الیک - رئة بالکسر شش والهاء عوض من الیاء رئات رئون ج - ورایته ای اصبت رئته - تریئة اندک زردی وتیرگی که حائض بعد از غسل بیند قوله تعالی هم احسن اثاثا ورئیا اذا قرئ بالهمز فهو من حسن المنظر من الرؤیة وهو ما رأته العین من حال حسنة وکسوة ظاهرة ومن لم یهمز فاما ان یکون علی تخفیف الهمز او یکون من رویت الوانهم وجلودهم ریا ای امتلأت وحسنت - وتقول فی خطاب المؤنث منه انت ترین وفی جمعها

أنتن تربين سواء الا ان النون التي في الواحدة
علامة الرفع والتي في الجمع للجماعة فلم تسقط بحال
وتقول انت تربيني وان شئت قلت تربني
بتشديد النون كما يقال تضربيني - ساعرا ممدودا
ومقصورا شهر بيست بنا كرده معتصم وفيها لغات
يقال وسُرَّ من رأى وساء من راى - مرآة بالضم
آئينه مرائي مرايا ج - مرآة على مفعلة بالفتح ديدار
خواب وامرأة حسنة المرآة والمرأى خوب ديدار
وفي المثل تخبر عن مجهوله مرآته اسے ظاهر حاله
يخبرك عما غاب عنك اى ظاهره يدل على باطنه -
ترئية آئينه پيش كسے داشتن رؤاء بالضم نيكوئى
وخوبى ديدار رؤيا على فعلى خواب كه ديده شود
بلا تنوين رؤى بالتنوين مثل رعى ج - وفلان
منى بمرأى ومسمع اى بحيث اراه واسمع -
ربا - ربو - فزونى - وفزون شدن - وبرآمدن
ببلندى - وتاسه برافتادن وربا الفرس اى
اخذه الربو في العدو ويعنى تاسه (ع ف اض ۲)
رابية بلندى وپشته ربوة ثلث لغات ورباوة
مثله - قوله تعالى فاخذهم اخذة رابية اى زائدة -
وربوت في بنى فلان وربيت اى نشأت فيهم -
ويقال اربيت اذا اخذت اكثر مما اعطيت ومنه
الربوا بالكسر والقصر وآن زيادتى گرفتن ست
در وام وبيع قوله تعالى واحل الله البيع وحرم الربوا
ربوان ربيان تثنيته وقد اربى الرجل - رُبية لغة
في الربوا ونوعى از حشرات ربى ج - وفي الحديث
في صلح اهل نجران ليس عليهم رُبية ولا دم قال الفراء
ربية بالضم والتخفيف سمع من العرب والقياس
رُبوة بالواو وكذا حُبية من الاحتباء ومعنى الحديث
انهم اسقط عنهم كل دم كانوا يطلبون به وكل ربوا
كان عليهم الا رؤس اموالهم فانهم يردونها -
تربية پروردن ربيته وتربيته بمعنى الكى غذوته
هذا لكل ما ينمى كالولد والزرع ونحوه - تجبيل تربى
ومُرَبَّب اى معمول بالرب ويقال له على رباوة
بالفتح والمد اى طول - اربية بالضم والتشديد بن ران
واصله اربوة فاستثقلوا التشديد على الواو وهما
اربيتان - ويقال جاء فلان في اربية قومه اى
في اهل بيته وعشيرته من بنى الاعمام ونحوهم
ولا تكون الاربية من غيرهم - اربيان بكسرتين
والتخفيف نوعى از ماهى -
رتو - رتوة - گام زدن (ع ف اض ۲) و
في الحديث في معاذ انه يتقدم العلماء يوم القيامة
برتوة اى بخطوة ويقال برمية - وسست
كردن - سخت كردن وهو من الاضداد -
وفي الحديث ان الحريرة ترتو فؤاد المريض
اى تشده وتقويه وآن نوعے از آش
طعام بيمار ست - وكشيدن چيزے را بسرى -
وبسر اشارت كردن -
رثا - رثية - درود انو ومفاصل رثيات ج -
مرثية مرده ستايش گفتن وگريستن (ع ف
ض ۲) يقال رثيته ورثوته ايضا - ورثى له اى

رقی له - وبالهمزة ایضا فیقال رثأت المیت ورثّأت بالهمز
وحلأت السویق تحلئة وانما هو من الحلاوة
وامرأة رثّاءة فی رثّاية ونحوها مما لیس بمهموز
لان الیاء اذا وقعت بعد الالف الساکنة همزت
وکذلک القول فی سقاءة وسقاية وما اشبهها
ورثیت عنه حدیثا اذا ذکرته عنه وارتثی رثایة مثل
اروی روایة -
رجو - رَجو - رجاء بالمد امید داشتن وترسیدن
(صح ف احص م) قوله تعالی ما لکم لا ترجون لله
وقارا ای لا تخافون عظمة الله - رجاوة کذلک
ما اتیتک الا رجاوة الخیر - وارجیت الامر اخرته
یهمز ولا - وقری قوله تعالی وآخرون مرجون
لامر الله بالهمز وبلا همز - ترجیة همچنین ارجاء امید
داشتن رجیة امید یقال ما لی فی فلان رجیة
ای ما ارجوه - رجا بالفتح والکسر کرانهٔ چاه وکل ناحیة
رجا ومنه ارجیت البئر - رجوان دو کرانه ویقال
رُمی به الرجوان ای طرح فی المهالک - ارجاء
کرانهها قوله تعالی والملک علی ارجائها - وارجت
الناقة اذا دنا نتاجها یهمز ولا - ارجوان همچنین
رنگی است سخت سرخ - ودرختی است که شکوفهٔ آن
سرخ میباشد معرب ارغوان ارجوانی منسوب بوی
رحا - رحی - بالقصر سنگ آسیا وهما رحیان
وهی مؤنثة ویقال ثلث ارحٍ وارحاء کثیرة
فی الجمع وکل من مد قال رحاء ورحاآن وارحیة
مثل عطاء وعطاآن واعطیة - وزمین بلند کرد

ودندان - وبزرگ قوم - وسینهٔ شتر ونام جائی
وشتران که بر انبوهی گرد هم گردند والقبیلة التی
تستقل بنفسها وتستغنی عن غیرها - ورحی الحرب
حوزتها - ورحی السحاب مستدارها - ورحیت الرحی
ورحوتها اذا ادرتها - ورحیت الحیة تترحی وترحّت
اذا استدارت -
رخو - رَخو - بالفتح والکسر سست رِخو بالکسر
وبالضم همچنین رخوة بالکسر رخاء بالفتح والمد رخاوة
بالفتح سست شدن (صح ک اف م) وبضمها ایضا
فرس رخوة سهلة مسترسلة - ارخاء پرده فرو گذاشتن
یقال ارخیت الستر وغیره اذا ارسلته - وارخت
الناقة اذا استرخی صلاها - استرخاء سست شدن
وفرو هشتن هر چیز یقال استرخی اللحم یعنی فرو
سست شد گوشت ویقال هذا آرخیته هرچه
فرو انداخته شود چون پرده ومانند آن - تراخی
درنگ کردن - ارخاء ایضا نوعی از دویدن اسپ
ومنه فرس مرخاء وخیل مراخی واتان مرخاء
کثیرة الارخاء - ورجل رخی البال ای واسع الحال
رخاء بالضم باد نرم قوله تعالی فسخرنا له الریح
تجری بامره رخاء ای جعلناها رخاوة -
ردی - رَدی - ردیان - نوعی از دویدن اسپ
وغیره وفزون شدن مال یقال منه ردیت
علی الستین ای زدت وارديت مثله وکوفتن
وشکستن چیزی را (صح ف اک م) مرداة [illegible]
سنگ اند اشتقی ومنه یقال للشجاع انه لمردی الحرب

وہم مراوی الحروب وکذلک المرداة- وفی المثل کل ضب عنده مرداته وتشبه بها الناقة فی الصلابة فیقال ناقة مرداة- مرداة صخره ردی ج- مُرَدِّی بالضم والتشدید ثانه چوب کشتی بانان مرادی ج- رَدْی ایضا سنگ انداختن وبیک پای جستن کودک- وافتادن درچاه وفرود افتادن ازکوه (ع ض ک ۲) تردی مثله- یقال ردی فی البئر وتردی اذا سقط فی بئر او تهور من جبل ورفتن یقال ما ادری این ردی ای این ذهب- ردای بالکسر والمد پوشش ردا ان رداوان تثنیته وکل اسم ممدود فلا یخلوا اما ان تکون همزته اصلیة فترکت فی التثنیة علی حالها ولا قلبت یقال جزاان وخطاءان واما للتانیث فقلبت فی التثنیة واو لا غیر یقال صفراوان وسوداوان واما ان تکون منقلبة من واو ویاء مثل کساء ورداء او ملحقة مثل علباء وحرباء ملحقة بسرداح وشملال ففیها وجهان قلبت واو مثل التانیث ویقال کساوان ورداوان وعلباوان وحرباوان او ترکت علی حالها مهموزة ویقال کساءان وحرباءان ورداءان وعلباءان مثل الاصلیة وهو اجود- تردی ردا برافگندن ارتداء مثله- ردیة بالکسر منه کالرکبة والجلسة یقال منه هو حسن الردیة ورَدّیته تردیة- ورادیت عن القوم مراداة اذا رامیت بالحجارة- ورادیت فلانا ای راودته وهو مقلوب- ومراداه ایضا بمعنی داراه- ردی بالقصر ہلاکی وہلاک شدن (ع ک ف ۲) ارداء متعدی فیه- رجل ردی ای ہالک وامراة ردیة-

رذی- رذیة- ناقة لاغر شده از رفتن وناقه فرومانده براه رذایا ج- رذی مذکر منه- ارذاء نزار ولاغر کردن وانداختن براه والمرذی المنبوذ- رذی- ارزاء- پناه گرفتن بکسی یقال ارزیت ظهری الی فلان ای التجأت الیه-

رسو- رسو- رسو- بالضم والفتح مشددا ومخففا ایستادن برجای- واستوار شدن (ع ف ا ض ۱) وبرجا ماندن پای درحرب وبرجای ایستادن کشتی دربحر یقال رست اقدامهم فی الحرب ای ثبتت وجبال راسیات- وقوله تعالی بسم الله مجریها ومرسیها وقد مر فی فصل الجیم واصلاح کردن میان دوکس- وسخن گفتن به چیزے از کسے رسوة نوعی از شبه ومهره که در رشته درکشند مرساة بالکسر لنگر کشتی والقت السحابة مراسیها ای دامت- رواسی من الجبال کوه ہاے محکم واحدہا راسیة- ویقال رسا الفحل بالشول وذلک اذا قعا علیها- ویقال تمرة نرسیانة بکسر النون نوعے از خرما-

رشو- رشاء- بالکسر والمد رسن ولوا رشیة ج- رشوة بالضم والکسر پاره رشی ج- رشو پاره دادن (ع ف ا ض ۱) ارتشاء پاره گرفتن استرشاء پاره خواستن بحکم- وشیر جستن کره ارما درارشاء رشوه ... دن- ورسن بدلو بستن ویقال ترشیت الرجل نرمی کردم باکسی ودراشیته ای لاطفته

وارشی الحنظل اذا امتدت اغصانه شبه بالارشیة
رشا ستارگان ثمره در برج حوت وهی من المنازل

رضا۔ رضوان - بالکسر والضم خوشنودی
مرضاة کذلک وپسندیدن (ع ک ان ۳) رضی
بالکسر مصدر محض یقال رضیت عنه واصله رضو
ویقال رضیت الشیٔ وارتضیته فهو مرضی ومرضو
علی الاصل والاسم الرضاء بالمد وعن الکسائی
رضوان وحموان فی تثنیة الرضا والحمی والوجه
حمیان ورضیان وجمیع ذلک من الواو - عیشة
راضیة ای مرضیة لانه یقال رضیت معیشته علی
مالم یسم فاعله ولا یقال رضیت بالفتح ویقال رضیت به صاحبا
ورضیت علیه فی معنی رضیت وعنه ایضا - ارضاء ترضیة
خشنود کردن وترضیته اذا ارضیته بعد جهد - واسترضیته
فارضانی وراضانی فلان فرضوته ارضوه بالضم
اذا غلبته فیه - رضوی کوہے بمدینه رضوی
منسوب بوے -

رطا۔ ارطی - درختے درختان ریگ۔ ارطاة
یکے وهو افعل من وجه وفعلی من وجه لانه یقال
ادیم مارطاء ای مدبوغ بورقه وادیم مرطی ایضا
ویلحق تا والتانیث فی واحدها بدل لعله علی ان الالا
لیست للتانیث وانما هی للالحاق او بمعنی الاسم
علیها وارطت الارض اذا انبتت الارطی - مرطیة
معنی اراط بالضم کذلک -

رعی - رعی - بالکسر علفه گیاه وارعاء - رعی
بالفتح چریدن - وچرانیدن - وچشم داشتن

(ع ن بفتحهما) یقال منه ارعی النجوم - ورعی البعیر
الکلأ وارتعی - ورعیت الابل ارعاها رعیا - مرعی
گیاه وچراگاه وچریدن وفی المثل مرعی ولا
کالسعدان - راعی چرانندہ ونگاہ دارندہ و
لقب مردی رعاة ورعیان ورعاء بالکسر والمد
مثل قاض وقضاة وشاب وشبان وجائع و
جیاع قوله تعالی حتی یصدر الرعاء - وفلان یرعی
علی ابیه ای یرعی غنمه - ویقال رجل ترعیة بکسر التاء
وضمها والیاء مشددة فیهما الذی یجید رعیة الابل
رعایه بالکسر مثله - رعاوی بالضم والفتح شتران
گرد آگرد قوم چرا کننده - مراعاة چشم داشتن - و
نگریستن - ونگاه داشتن حق کسے را وباهم چرا
کردن ستور - وگوش داشتن بکسے منه قوله تعالی
لاتقولوا راعنا قال الاخفش بغیر تنوین
علی اعمال القول فیه کانه قال لاتقولوا هجرا و
هو من الرعونة - استرعاء نگاه داشتن خواستن
وفی المثل من استرعی الذئب فقد ظلم - رعایة بالکسر
پاسبانی وپاس رعیت داشتن امیر - وحرمت کسی
نگاه داشتن یقال رعیت علیه حرمته - راعی
والی رعیة عامه مردم - ویقال لبیس المرعی کالراعی
رعوة بالفتح والکسر باز ایستادن از بدی (ع ن
ن) ارعوا مثله یقال فلان حسن الرعوة و
قد ارعوی عن القبیح - رعیا بالضم والقصر ورعوی
بالفتح الاسم منه مثل بقیا وبقوی - ارعاء بخشودن
برکسی یقال ارعیت علیه اذا رحمته ویقال منه

أرغى الله الماشیة ای انبت لہا ما ترعاہ - وارتعى سمعی ای اصغیت الیہ -

رغو - رغاء - بالضم والمد بانگ کردن شتر (ع ف ا ض ۲) وفی المثل کفی برغائہا منادیا - رغیۃ کفک برآوردن شیر ومنہ قولہم کلام مرغ اذا لم یفصح عن معناہ - ویقال ایضا امست ابلہم ترغی وتثغی ای لہا ثغاء ورغوۃ - رغوۃ ثلث لغات کفک وسر شیر رغی ج - وکذلک رغایۃ اللبن ورغاوتہ بالضم مع الیاء وبالکسر مع الواو وعلی العکس ایضا - مرغاۃ بالکسر کفگیر ارتغاء سر شیر خوردن وفی المثل یسر حسوا فی ارتغاء یضرب ان یظہر امرا ویرید غیرہ - ناقۃ رغو علی فعول ای کثیرۃ الرغاء ای الصوت - و ارغیتہ ای حملتہ علی الرغاء - وتراغوا اسے رغی کل واحد ہہنا وواحد ہہنا - وما لہ ثاغیۃ ولا راغیۃ ای لا شاۃ ولا ناقۃ وقد مر ہذا - واتیتہ فما اثغی ولا ارغی ای لم یعط شاۃ ولا ناقۃ -

رفو - رفوت الثوب ارفوہ - بالتابیین والہمزۃ ورفوت الرجل ای سکنتہ من الرعب - مرافاۃ سازواری رفاء بالفتح والمد کفشیر گرفتن - و بہ پھسان شدن وسازواری منہ بالرفاء والبنین دعاء للتزوج - ترفیۃ این دعا گفتن -

رقا - رقی - برآمدن بر نردبان (ع ک ا ف ۲) یقال رقیت فی السلم رقیا ورقیا ارتقاء شانہ - مرقاۃ بالفتح پایہ نردبان وبالکسر آلتہ یعمل بہا

ومن فتح قال ہذا موضع یفعل فیہ - ورقی علیہ کلاما ترقیۃ اذا رفع - وترقی فی العلم اسے رقی فیہ درجۃ درجۃ - رقوۃ ریگ تودہ کرد ویقال ارق علی ظلعک ای امش واصعد بقدر ما تطیق - رقیۃ بالضم افسون رقی ج - تقول منہ استرقیتہ فرقانی رقیۃ فہو راق - ورقیۃ نام زنے فقیس الرقیات نام مردے منسوب بزنانے کہ بدین نام بودہ اند وہو عبیداللہ بن قیس الرقیات - رقی بالضم وکسر الثانی موضع -

رکو - رکیۃ - چاہ رکی رکایا ج - رکوۃ کوزۂ آب خوردنی ومشک آب رکاء ورکوات ج - وفی المثل صارت القوس رکوۃ یضرب فی الادبار وانقلاب الامور - رکاء بالکسر والمد موضع - مرکو حوض بزرگ وجہ موز کوچک رکو بار بر افزودن بر ستوری وبصلاح آوردن واستوار کردن خلل - ودیاقی روزہ باشیدن یقال منہ رکوت بقیہ یومی ای اتممت وگناہ برکسی نہادن یقال رکوت علی فلان الذنب - ارکاء پناہ گرفتن یقال ارکیت الیہ وتاخیر کردن ومہلت دادن یقال منہ ارکنی الی کذا وساختہ وآمادہ کردن لشکر - وگناہ برکسے نہادن ویقال انا مرتاب علی کذا ای معول ومالی مرکی الا علیک ای معول -

رمی - رمی - انداختن (ع ف ا ک ۲) یقال رمیت الشیء من یدی فارتمی وتیر انداختن رمایۃ بالکسر کذلک - قال ابن السکیت یقال رمیت

له وهو عبید الله بن قیس الرقیات [illegible]

عن القوس ورمیت علیہا ولا یقال رمیت بہا۔
و فرزین شدن یقال رمیت علی الخمسین وارمیت
و دشنام دادن بفاحشہ قولہ تعالیٰ والذین یرمون
المحصنات۔ والرمیّ السقیّ وہی السحابۃ العظیمۃ
القطر الشدیدۃ الوقع من سحائب الجیم والخریف
والجمع ارمیۃ واسقیۃ۔ ویقال خرجت اترمّی
اذا خرجت ترمی فی الاغراض وفی اصول الشجر
وخرجت ارتمی اذا رمیت القنص۔ ویقال للمرأۃ
ترمین فی الخطاب للواحدۃ والجمع سواء۔ وترامیا
مراماۃ ورماء وارتمینا وترامینا۔ وکانت بینہم
رمیّا ثم صاروا الیٰ حجیزیٰ قال ابوعبیدۃ سمی البلد
الک ای نصرک وصنع لک۔ رماء بالفتح والمد ربوا
وافزونی وارمی فلان ای اربی قال عمر
رضی اللہ عنہ لا تشتروا الذہب بالفضۃ الا یدا
بید ہاء وہاء انی اخاف علیکم الرماء۔ ارماء اندافتن
ارمیت الحجر من یدی ای القیت۔ ویقال ساتبہ
فارمی علیہ ای زاد۔ وترامی الجرح الی الفساد
ویقال طعنہ فارماہ عن فرسہ ای القاہ عن ظہرہ
کما یقال اذراہ۔ رمیّۃ شکار بتیر افگندہ ہ یقال
بئس الرمیّۃ الارنب۔ مرماۃ بالکسر پیکان کرد
و باچہ ستور وفی الحدیث لوان احدکم دعی الیٰ
مرماتین لاجاب وہو لا یجیب الصلوٰۃ۔

رنو۔ رنوّ پیوستہ نگریستن (ص ف د ض) ارناء
تحدیدنظر۔ اتمال ارنانی ۔۔ ن ارأیت۔ کاس نوناۃ
علی فعلعلۃ ای دائمۃ ساکنۃ۔ ویقال فلان

رنوّ فلانۃ علی فعول بالفتح ای دائم النظر علیہا
ورجل رنّاء کذلک۔ رُناء بالضم والمد آواز رنا
بالفتح والقصر چیزے کہ در وے نگرند و قولہم
یا ابن ترنیٰ کنایۃ عن اللئیم

روی۔ اُرویہ۔ بالضم والتشدید بز کوہی مادہ
و نام زنے اراوی ج۔ واروی علیٰ افعل کذلک
وہذا بغیر قیاس۔ اروی ایضا نام زنے ریّان
سیراب ریّا مؤنث ولم یبدل من الیاء واو لانہا
صفۃ وانما یبدلون الیاء فی فعلیٰ اذا کانت اسما
والیاء موضع اللام کقولک شرویٰ من شریت وتقویٰ
من تقیت وان کانت صفۃ ترکوہا علی اصلہا فقال
امرأۃ خزیا وریّا ولو کانت ریّا اسما لکانت روا
لانک کنت تبدل الیاء واوا موضع اللام وترک
الواو التی ہی عین فعلیٰ علی الاصل۔ ریّا بوی خوش
ویقال ریّا ریح طیبۃ من نفحۃ ریحان او غیرہ۔ ریّا
ایضا نام کوہے۔ رویت حاجت۔ واندیشہ درکار
و باقی وام۔ رواء بالکسر والمد رسن پارہ کہ بآن
بار بر شتر بندند ارویۃ ج۔ یقال منہ رویتہ علی الرحل
ای شددتہ علی البعیر۔ ورویت علیٰ اہلی ولاہلی
اذا اتیتہم بالماء۔ ویقال من این ریّتکم بالفتح ای
من این ترتوون الماء۔ ریّ بالفتح والکسر روی
بالکسر والتخفیف سیراب شدن (ع ک ا ف ۲)
رویت وارتویت وترویت بمعنی۔ روایۃ بالکسر
باز گفتن سخن وشعر از کسے (ع ک ا ف ۲) فہو راو
فی الماء والشعر من قوم رواۃ۔ ورویت القوم

اروبهم ريّا اذا استقيت لهم الماء - ترويه بر روايت
شعر واداشتن كسى را و سيراب گردانيدن آن را و اوّل گاه
در روز هشتم از ماه ذى الحجه - و انديشه كردن در كار
راويه علم رواية شتر آب كش - و توشه دان عند النقل
على الاستعارة - ماء رواء بالفتح والمد عذب - و ماء
روى كذلك بالكسر والقصر - رواء بالضم والمد ديدار
و رجل راوية للشعر الهاء للمبالغة و قوم رواة من الرواية
بالكسر والمد - عين ريّة بالكسر بسيار آب - روى حرف
قافيه شعر - و ابر بزرگ سخت بارنده و يقال شديد
شرب بارد - ارتوى الحبل اى غلظت قواه -
وارتوت مفاصل الرجل اعتدلت و غلظت -

رهو - رهو - ميان هر دو پاے كشاده رفتن و نرم
رفتن (ع ف اض ۲) ومنه قوله تعالى واترك البحر
رهوا اى ساكنا على هيئته و زن فراخ فرج - و نوعى
از مرغان و يقال هو الكركى - رهو رهوة جاى بلند
و پست وهو من الاضداد و آب راه ميان محله
و فى الحديث انه عليه السلام قضى ان لا شفعة
فى فناء و لا طريق و لا منقبة و لا ركح و لا رهو رهار
ج - وارهيت لهم الطعام والشراب اذا ادمته لهم
مثل ارهنت و هو طعام راهن و راه است دائم -
وارهِ على نفسك اى ارفق بها - عيش راه است
ساكن رافه - و رها البحر اى سكن - رهاء زمين فراخ
و رهاء بالضم والفتح حيى از مذحج رهاوى منسوب اليه

ريذا لقب جد ابى الخير محمد بن احمد امام جامع اصبهان
رصاه - محكم و استوار كردن آن را (ع ف اض ۲)

ازجى بالمكان در جائى پاييدن و گذاشتن آن را -

فصل الزاى

زبى - زبى - بار كردن (ع ف ا ك ۲) از و باز
شدن يقال زبيته احملته و ازدبيته اى حملته […]
بالضم پشته زبيات - و فى المثل قد بلغ السيل الزبى
و مغاكى بجهت صيد شير […] و يقال […]
آن دو ستاره زبانى - واشارا […] على الفعل
در رفتار مختلف - و شتر […] زنگ آز […] -
زجى - تزجية - چرى راندن كار يقال كيف
تزجى الايام اى كيف تدافعها - رجل مزجى است
از زجى - و تزجّيت بكذا التقيت به - ازجاء راندن
مزجى چيز اندك مزجاة و منه قوله تعالى
وجئنا ببضاعة مزجاة اى قليلة - والريح تزجى السحاب
والبقرة تزجى ولدها اى تسوقه - زجاء بالفتح والمد
بآسانى گرد آمدن خراج - و روائى كار يقال فلان
ازجى بهذا الامر فلان اى اشد نفاذا فيه منه
و يقال عطاء قليل يزجى خير من كثير لا يجيء - و يقال
ضحك حتى زجا اى انقطع ضحكه -
زدو - زدو - گوز باختن كودك و انداختن آن
در مغاك (ع ف اض ۲) مزداة بالكسر مغاك گوز انداختن
و اين را خانج گويند يقال ابعد المدى و ازده -
و يقال زدو لغة فى سدو وهو مد اليد نحو الشىء -
زرى - زراية - بالكسر عتاب كردن عيب كردن (ع
ف ا ك ۲) يقال منه زريت عليه و تزريت عليه بمعنى
و قال ابو عمرو الزارى على الانسان الذى […]

لا یعتد به شیئا و ینکر علیه فعله - ازرا خوار شمردن و تقصیر کردن یقال ازریت به اذا قصرت به - وازدریته ای حقرته -

زفی - زفیان سخت وزیدن باد وزفته الریح ای طردته و نام مردی شاعر ناقة زفیان سریعة قوس زفیان سریعة الارسال للسهم - زفی بال بر داشتن شترمرغ - و بر داشتن سراب چیزی را در هوا

زقا - زقو - زقی - بانگ کردن (ع ف اض ۲ و ک ۲) زقاء بالمد والضم صوت وکل صائح زاق - زقیة بالفتح ای صیحة یقال فی المثل وهو اثقل من الزواقی وهی الدیوک لانهم کانوا یسمرون فاذا صاحت الدیوک تفرقوا -

زکو - زکوة - م تزکیة زکوة دادن از مال - و پاکیزه کردن و ستودن خود را و زکوة از کسی گرفتن قوله تعالی وتزکیهم ای تطهرهم - زکا بالقصر است شفع یقال خسا او زکا یعنی طاق یا جفت زکاء بالفتح والمد کوالیدن (ع ف اض ۲) و لائق آمدن - و تنعم کردن زکو کذلک یقال هذا الامر لا یزکو بفلان ای لا یلیق به - ازکاء کوالانیدن غلام زکی زاک والمصدر منه زکو بضمتین - و تزکی تصدق

زنی - زنا مقصور عند اهل الحجاز ممدود عند اهل نجد بازن حرام جمع آمدن (ع ف اک ۲) زنوی نسبت از مقصور زناوی از ممدود و تزنیة بزنا منسوب کردن و زانی خواندن کسی را زناة بالتشدید بهره نه داده و قولهم هو لزنیة بالفتح والکسر نقیض قولهم لرشدة - والمرأة تزانی مزاناة و زناء اسے تباغی -

زوا - زاویة کنج و مفعوله زوایاج - زویت الشیء جمعته و قبضته (ع ف اک ۲) وفی الحدیث زویت لی الارض فاریت مشارقها و مغاربها - وانزوت الجلدة انقبضت یعنی در کشید - و شد زی بالکسر پوشش و هیأت و اصله زوی یقال منه تزییته والقیاس تزویته - زوی الرجل ما بین عینیه یعنی آژنگ در افگند و زوی المال عن وارثه زیا ای صرفه - زو[1] نام کوسے - و قضا و قدر یقال هم و زروقا ای قضی و قدر قدر و زنیته[2] زوانیة و یاست بزرگ کرپک شتر گوشت بند و زای حرفی از حروف معجمه یقصر و لا یکتب الا بیا و یمد الالف قال زید بن ثابت فی قوله تعالی ثم نشزها ای زای قرئها یعنی اقرء بالزای - زوزاة پشت تیغ کرده رفتن و گام نزدیک نهادن یقال منه زوزی الرجل یزوزی ور اندن -

زهو - زهو بالفتح والضم لغة الحجاز غوره خرماے زرد و سرخ - و رنگ گرفتن غوره خرما یقال اذا ظهرت الحمرة والصفرة فی النخل ظهر فیه الزهو و زها النخل زهوا از زها ۂ شاد و پیدار نماینده خوب یقال زها الشیء بعینک - و بر داشتن سراب چیزی را یقال زها السراب الشیء ای رفعه و هذا بالالف لا غیر و ربما قالوا زهت الریح الشجر تزهاه اذا هزته و وزیدن باد - و سبک و سهل داشتن یقال زهاه وازدهاه و رفتن ناقه بعد از ورد

له والواو کالنوا الفریان و کل زنی والزا و اعوا و سطیم عمیا الغول لا اعجل ود [illegible] - والزا والزای والزای کالطی و زی کی و [illegible] - ق -

له و قدر و زنیة فی الامر ودم [illegible] ق -

له الزای والزاء [illegible] بعد الالف و دم [illegible]

پاپ شبا روز- و راندن ستعار لازم و کار باطل و دروغ- و جنبانیدن باد درخت را- و پستان کردن بیش نزدیک زادن (ع ف اض ۲) و کبر و نازکردن یقال زُہی الرجل فھو مزہو مجھولا و ازدہی فھو مزدہی- وللعرب احرف لایتکلمون بذلک الا علیٰ سبیل المفعول بہ وان کان بمعنی الفاعل مثل قولھم زُہی الرجل و عُنی بالامر و نتجت الناقۃ و شباہا اذا امرت بہ قلت لتزہ و کذلک الامر من کل فعل لم یسم فاعلہ و امر الغائب لایکون الا باللام کقولک لیقم زید- و فیہ لغۃ اخری زہا یزہو زہوا ای تکبر و منہ قولھم ما ازہاہ و لیس ہذا من زُہی لانہ لایتعجب من فعل مجھول- ابل زاہیۃ اذا کانت لاترعی الحمض- و یقال ہم زہاء مائۃ ای قدر مائۃ-

زاہی تکبر کرد (ع بفتحہا) ازاہ بطنہ اذا امتلا فلم یتحرک-

زحی کسُمیّ عنبری من ولد قرط بن عبد مناف صحابی برک علیہ النبی صلی اللہ علیہ وسلم و مسح رأسہ

زرا- اسم جد جد محمد بن محمود بن ابراہیم بن نبا الفارقانی و والد ابی الخیر بن زرا المحدثین-

زعا- عدل و اقسط (ع ف اض ۲)-

زغا الصبی- کودک گریست (ع ف اض ۲)

زاغیۃ خشتے کہ خود را بر مردان انداز و زغی بالضم بوی جشیان زغاوۃ بالضم نوعی از جبشیان زغوان بالفتح نام کوہے-

زکی- بالید و افزود (ع ک اف ۴) تزکی مثلہ

و تشنہ گردید زکیۃ و ہی است ما بین بصرہ و واسط- زلیتہ- زیلو کہ آن شطرنجی و گلیم و پلاس باشد زلالے ج-

فصل السین

سما و سماو- نیت- و نور و خاطر- و جایگاہ بارت و دوری قصد و ہمت و کشش بہ چیزے یقال منہ انت ذو سما و ای بعید الہم- و ساو بمعنی ساء مقلوب منہ-

سبی یسبی- سباء- بردہ کردن (ع ف اک ۲) استباء مثلہ و دل بردن معشوق عاشق را و خمر از شہری بشہرے بردن فاما اذا اشتریتہا للشرب فبالہمز سبیئۃ آن خمر و بالہمز ایضا و زن بردہ- و غریب کردن و دور گردانیدن یقال سباہ اللہ و یقال ذہبوا ایدی سبا و ایادی سبا اسے متفرقین و ہما اسمان جعلا واحدا- سابیاء بالمد شبیہ کہ با بچہ بیرون آید از رحم و نتاج و گوسپند کثیر النسل سوابی ج- اسابی الدما و راہ ہای خون اسباءۃ بالکسر یکے-

سنتوہ ستا- لغۃ فی سدی الثوب یعنی تار و استیت الثوب مثل اسدیتہ- و استأنت الناقۃ استیتارا استرخت من الضبعۃ-

سجو- سجیۃ- خو- و طبیعت سجو بضمتین آرام گرفتن و دائم شدن (ع ف اض ۲) قولہ تعالیٰ واللیل اذا سجی ای ظلم و سکن و منہ البحر الساجی- و طرف ساج ای ساکن- تسجیۃ پوشانیدن مردہ را-

سحا سحا شب پره سحاة یکی وہما مفتوحان مقصوران - وسحاة کل شئ قشرته سحاج - وسحاة خانه ومانند آن سحاء الکتاب بالکسر والمد مهر نامه سحاءة یکی آنست ج - وگیاهست که زنبور عسل آنرا خورد وضب سلاح خورنده آن گیاه و اسحی الرجل ای کثرت عنده الاسحیة وما فی السماء سحاءة من سحاب ای قطعة - وسحوت القرطاس قشرته ای قشرته (ع بفتحهما وض ۲ وک ۳) ثلث لغات - وسحوت الطین عن وجه الارض وسحیته است بر فتہ یعنی رندیدم وسحوت الکتاب وسحیته ای شددته بالسحاء یعنی مهر کردم - رجل اسحوان بضمتین مرد بسیار خوار - سحابة باران سخت بارنده مسحاة بیل آهنین وکاشه -

سخا سخاوة - سخاء - جوانمردی (ع ف اض وک اف ۲) وباز ماندن از چیزے یقال سخیت نفسی عنه اذا ترکته وجوانمرد شدن (ع بضمهما) سخو فروزانیدن آتش به بیرون آوردن خاکستر وآتش از دیگدان (ع ف اض ۲) سخی مثله (ع ک اف ۲) ویقال اسخ نارک ای اجعل لها مکانا توقد علیه - سخی بالقصر لنگی شتر بچه یقال منه سخی یسخی سخی فهو سخ مثل عم - وفلان یتسخی ای یتکلف السخاء - مکان سخاوی جای نرم وارض سخاویة سخاو زمین نرم فراخ سخاوی بفتح الواو وکسرها ج مثل صحاری -

اسدا استداد - دست دراز کردن به چیزے

یقال سدت الناقة تسدو وهو تذرعها فی المشی وگام فراخ نهادن ستور (ع ف اض ۲) یقال ما احسن سدو رجلیها واتو یدیها ونوق سواد - وفلان یسدو سدو فلان ای ینحو نحوه - بسره سدیة ولبسر سد غوره تر سداة تری شب - و تار جامه اسدیة ج - سدی کذلک یقال سدیت الارض بالکسر وهی سدیة نمناک شد واسدی النخل ای سدی لبسره وذلک اذا استرخت ثفاریقه اسداء بالفتح یقال اسدیت الثوب واستیته - وسیدن یقال طلبت الشئ فاسدیته ای اصبته فان لم تصبه قلت احییته وقول انه یقال ابل سدی بالضم مهمل گذاشته قوله تعالی ایحسب الانسان ان یترک سدی ویفتح السین ایضا - وتسداه ای علاه - سادی ای سادس یعنی ششم ابدلت من السین یاء کما قشر فی ست -

سرو سرو - تم سرو یکی وجا بے بلند تر از آنجا وفرو تر از کوه - ومحلة حمیر - وجوانمردی ومردی وهو سخاء فی مروة (ع ف اض ۲ وک اف ۲) سری نعت منه سراة ج - سروات جمع الجمع - سری ایضا جوی خرد اسریة سریان ج - سراوة سری شدن (ع بضمها) تسری بتکلف مردے نمودن - وسریت گرفتن کنیزک را قال یعقوب اصله تسرر من السرور فابدلت من احدی الراآت یاء کما یقال تقضی من تقضض سریة بالضم و کنیزک به جهت فراش سراری ج - سریة بالفتح

وبتخفیف الراء پارهٔ از شکر سرایا ج - یقال خیر السرایا اربع مائة رجل - سروت الثوب وسریته عنی ای القیته - وسریت عنی الدرع بالواو لا غیر ویقال انسری عنه الهم انکشف وسُرّی عنه مثله سروة بالکسر تیر خرد سری ج - والجرادة اول ماتکون وهی دودة واصلها الهمزة - ومسروة لغة فیها - ارض مسروة ذات سروة سراة کل شیء ظهره ووسطه والجمع سروات وفی الحدیث لیس للنساء سروات الطریق ای یمشین فی الجوانب - سراة النهار وسطه - سراء بالمد والفتح درختست که ازوی کمان سازند استراء برگزیدن مردم وشتر دگوسپند وهی سُرّی الابل وسراة ماله - واستری الموت بنی فلان ای اختار سراتهم - ساریة ستون وابر شب سواری ج - ونام مردیست سُرَی بالضم مسری بشب رفتن (ع ف اک ۲) سریت واسریت بمعنی سُریة مسری بالضم فیهما اسم فیه وبالالف لغة اهل الحجاز وجاء القرآن بهما جمیعا ویقال اسراه واسری به قوله تعالی سبحان الذی اسری بعبده لیلا وان کان السُّری لایکون الا باللیل ذکر للتاکید کما یقال سرت امس نهارا والبارحة لیلا - سرایة بالکسر درگذشتن از چیزی بچیزی واسراة سُری اللیل وهو مصدر ویقل فی المصادر ان تجیء علی هذا البناء لانه من ابنیة الجمع وبعض العرب یؤنث السُّری والهدی توهما انها جمع سُریة وهدیة اسرائیل نام مردیست یقال هو مضاف الی ایل بمنزلة واسرائین بالنون کما یقال جبریل وجبرین

سطو سَطو - دست دررحم ناقه کردن راعی تا آب فحل را بیرون کند - ودر نهادن اسپ گام را - وبسیار شدن آب - وسخت گرفتن وحمله کردن (ع ف اض ۲) یقال سطا به سَطوة یکبار سطوات ج - والفحل یسطو علی طروقته - ساطی آنکه بغلبه شهوت از میان شتران بیرون آید از یکے بدیگرے - واسپ گام دور نهنده وفرس ساط الذی یسطو علی سائر الخیل ویقال هو الذی یرفع ذنبه فی حُضره -

سعی سَعی - دویدن وشتاب کردن وکسب وکار کردن - وخراج وباج گرفتن (ع بفتحهما) ساعی خراج وباج ستان وآنکه کارے برکسے افگند وکثیرا ما یقال ذلک فی وُلاة الصدقة سُعاة ج مَسعاة واحدة المساعی فی الکرم والجود - سعو بالکسر یک ساعت از شب یقال مضی سعو من اللیل وسعواء مثله - یقال ساعانی فسعیته اسعیه اذا غلبته فیه - سعایة بالکسر غمازی وبدی کردن یقال سعی به الی الوالی اذا وشی به سعایة ایضا پارهٔ از بهای خود دادن مکاتب جهت آزادی واستسعیت العبد فی قیمته - ویقال زنی بحرة وامة وساعی فلان بامة ویکون المساعاة فی الاماء خاصة -

سفا سَفی - باد خاک را بردن (ع ف اک ۲) سفی نعت وایسفی بالقصر خار گیاه وخاک سفاة

رفتن سیم نیز و کم سوی شدن پیشانی اسپ فرس اسفی
نعت منه بفتح اسفی اشقر شد وزنا یقال
لشی اسفی الشفتر ناصیة الا للفرس اخام سفراد مرمنه
سفو شتاب رفتن سفا ای اسرع فی المشی والطیران
اسفی الزرع ای افشن اطراف سنبله سفیان نام مرد
بفتح و بضم و بکسر سفوان بالتحریک موضعی نزدیک
بصره وسافات سافیت

سقی سقاء بالکسر والمد مشک شیر و آب اسقیة
اسقیات اساقی ج - وطب مشک شیر خاصة
حمیت مشک روغن خاصة قربة مشک آب خاصة
سقی آب دادن و سقیا لک گفتن (ع ض ع ف ب ا ک)
یقال سقیته فلانا واسقیته آب خورانیدم و سقیا لک
گفتم وسقاه الله الغیث واسقاه آب داد و الاسم
السقیا بالضم - ویقال سقیته لشفته و اسقیته لماشیته
وارضه والاسم السقی بالکسر اسقیة ج - سقایة ج
مح و سواقی ج - سقی علی فعیل ابر بزرگ قطره
اسقیة ج علی خلاف القیاس و بیدی اسقیة نیکی
از وی و غیره بن رجل سقاء وامرأة سقاءة و
سقایة - وفی المثل اسق رقاش انها سقایة یضرب
للمحسن ای احسن الیه لاحسانه سقوی کشت
آبی عذی بالکسر کشت و کشتی که از باران آب خورد
مسقاة بالفتح جای آب خوردن و بالکسر آلت
آب خوردن سقی بالکسر زرد آب یقال منه سقی
بطنه و استسقی ای اجتمع فیه ماء اصفر فهو مستسقی
دبیره آب یقال کم سقی ارضک اسقیة ج —

استار عیب و غیبت کردن تسقیت آب دادن
شد و بالکسر تند - وسقاک الله گفتن استقار کذلک
مساقاة تیمار و تعهد کردن درخت بشرکت نخل
و سے تساقی یکدیگر را خورانیدن استقاء آب
خواستن و بر کشیدن از چاه و استقیت فی القربة
وسقیت فیها بمعنی - سقایة بالکسر قم و پیمانه شراب
ومنه قوله تعالی جعل السقایة فی رحل اخیه وهو
الصواع الذی کان الملک یشرب منه -

سلو سلو سلی - بالضم فیها خرسندی و بی غمی
(ع ف ض ا ص ۲ و ک ا ف ۲) یقال سلوت عنه وسلیت
عنه سلوی و بتح و عسل قال الاخفش لم اسمع
بواحدة و تحتمل ان یکون جمعه و واحده سلواة
کما فی وقلی - ویقال هو فی سلوة من العیش ای
فی رغد - سلی بالقصر پوست که پرده بچه شتر و گوسفند
زاید و آنرا پارسی پارک خوانند ناقه سلیا آنکه
سلی در شکم وے مانده باشد و آن مهلک است
تسلیة خرسندی و بی غمی دادن تسلی آیها
سیوم سابان و انت منه و بیرون کشیدن سلی
از رحم ناقه و فی المثل وقع القوم فی سلی جمل ای
فی امر صعب وان لم یکن فی الجمل سلی - ویقال
فی المثل انقطع السلی فی البطن اذا ذهبت الحیلة
کما یقال بلغ السکین العظم - اسلاء بے غم کردن
انسلاء لازم منه - وانسلی عنی الهم و تسلی بمعنی ای
انکشف - سلوانة بالضم خرزة کانوا یقولون اذا صب
علیها ماء المطر فشربه العاشق انسلی - سلوان بالضم

تام آن آب - و بی غمی و داروکه آنرا مفرح خوانند -
سما - سماو - آسمان یذکر و یؤنث اسمیة سماوات
ج - وسقف و سایه بان - و باران یقال مازلنا
نطأ السماء حتی اتیناکم اسمیة سمی علی فعول ج -
وپشت اسپ سمو - بلندی و برآمدن یقال سموت
وسمیت مثل علوت و علیت (ع ف ن ا ض ۲ و
ک ا ف ۲) و تساموا ای تواردوا - وسامی شخص
ارتفع حتی استثبته - وسما بصره ای علا - قروم
سوامی ای فحول رافعة رؤسها - ویقال ردوته
من ساوی طرفه اذا ازلت نخوته وسما الفحل سماوة
اذا سطا علی شوله - سماوة ایضاً شخص هر چیز -
و موضعی در بادیه و سماوة البیت سقفه - و اما
قول الشاعر (ع) سماء الاله فوق سبع سمائیا -
فجمعه علی فعائل کما یجمع سحاب علی سحائب ثم رده
الی الاصل ولم ینون کما ینون جوار ثم نصب الیاء
الاخیرة لانه جعله بمنزلة الصحیح الذی لا ینصرف
کما تقول مررت بصحائف - اسم نام اسماء ج -
تقدیره افع والذاهب منه الواو لان جمعه اسماء
وتصغیره سمی وهو مشتق من سموت لانه تنویه ورفعة
واختلف فی تقدیر اصله قال بعضهم فعل بالکسر و
قال بعضهم بالضم وافعال جمع لهذین مثل جذع
واجذاع وقفل واقفال ولا یدرک صیغته الا بالسمع
وفیه اربع لغات - اسم بالکسر والضم وسم بهما والالف
للوصل وقطع لضرورة الشعر ایضاً کقول الاحوص
(شعر) وما انا بالمحسوس فی جذم مالک ولا من تسمی

ثم یلتزم الاسماء بسموی منسوب واسمی ایضاً علی
حاله - وجمع الاسماء الاسامی - وحکی الفراء اعیذک
باسماوات الله تسمیة نامیدن - و بنام خواندن
و نام نهادن یقال سمیت فلانا زیدا او بزید فتسمی
شاله فتسمی به - سمی علی فعیل هم نام و نام زد یقال
هو سمیه کما یقال هو کنیه - وقوله تعالی هل تعلم له
سمیا ای نظیرا یستحق مثل اسمه ویقال مساماة
تسامیه - واسمی فلان ای اخذ ناحیة السماوة -
سماة بالضم صیادان مثل رماة - وتسموا ای
خرجوا للصید -

سنی - سنا - بالقصر روشنائی برق وجز آن -
وگیاهی ازادویه منسوب بمکه و بالمد بلندی سنی
بلند واسناه ای رفعه - وسناه ای فتحه و سهله -
وسانیت الرجل اذا راضیته و داریته و حسنت
معاشرته - وتسنی ای تغیر و اصله تسنن فابدلت
من احدی النونات یاء مثل تقضی من تقضض -
سناة بند آب - سانیة شتر آبکش و فی المثل
سیر السوانی سفر لا ینقطع یقال سنت الناقة
تسنو ای سقت الارض - وسحابة تسنو الارض
وقوم یسنون لانفسهم اذا استقوا ارض مسنوة و
مسنیة قلبوا الواو یاء - ویقال اخذه بسنایته
وسنایته ای اخذه کله - سنة سال سنون سنوات
سنهات ج اذ جعلت نقصانه الواو فهو من هذا الباب
یقال منه اسنی القوم یسنون اسناءً اذا لبثوا فی
مواضع سنة واسنتوا اذا اصابتهم الجدب وتقلبوا التاء

تاءٌ للفرق بینہما-

سوو- سَواء- برابری- و راستا راست قولہ تعالیٰ فانبذ الیہم علی سواء و میانہ چیزے قولہ تعالیٰ فی سواء الجحیم وجہ یقال ما عدلت عنک سواءک ای لغیرک- سُوی بالضم والکسر والقصر راست سَواء بالفتح والمد کذلک است یکسان سُوًی وسواء ای عدل و وسط فیما بین الفریقین وتقول مررت برجل سِواک وسواءک ای غیرک وہما سَواء و سواءان وہم سَواء و اسواء وسَواسیۃ ای اشباہ علی غیر قیاس قال الاخفش وزنہ فعلقۃ ذہب عنہ الحرف الثالث قال فاما سَواسیۃ فان سواء فعال وسیۃ یجوز ان یکون فعۃ او فِعلۃ الا ان فعۃ اقیس لان اکثر ما یلقون موضع اللام وانقلبت الواو یاءً لکسرۃ ما قبلہا لان اصلہا سوِیۃ- لیلۃ السواء شب سیزدہم از ماہ اسواءٌ استقط و اغفل یقال اسویت الشیء اذا ترکتہ و اغفلتہ- ولا یساوی ہذا الذا ولا یسوی ایضا- ولا یساویہ ای لا یعادلہ تسویۃ برابر کردن یقال سوّیتہ فاستوی ای اعتدل- وہما علی سویۃ ای علی سواء وقسمتہ بینہما بالسویۃ- ورجل سوی الخلق ای مستو- ویقال استوی من اعوجاج- واستوی علی ظہر دابتہ ای استقر وساویت بینہما ای سوّیت- واستوی الی السماء ای قصد- واستوی علیہ اے اقبل استولی علیہ ای ستولی علیہ وظہر- واستوی ای انتہی شبابہ

وقصدت سوی فلان ای قصدت قصدہ سویۃ کساء محشو بثمام ونحوہ کالبردعۃ و حویۃ شتر سَوایا ج- ویقال کیف اصبحتم فیقال مستوون صالحون ای اولادنا ومواشینا سویۃ صالحۃ- وفی الحدیث اذا تساووا ہلکوا وقولہ تعالیٰ لو تسوی بہم الارض ای تستوی بہم- سُوی بالضم نام آبے-

سہو- سُہی- ستارۂ ریزہ فی بنات النعش الکبریٰ والناس یمتحنون بہ ابصارہم- وفی المثل اریہا السہی وتریني القمر- سہوۃ مانند صفہ وخانۂ خرد- وگنجینہ و ناقۂ نرم رفتار- سہاء بالکسر والمد ج- سہو آرام و نرمی- سہا ق- مثل دلو و ولاء و غفلت (عجم منہ اضی۲) یقال سہا عنہ فہو ساہٍ وسہوان- ویقال علیہ من المال ما لا یسہی ولا ینہی اے لا یبلغ غایتہ- وجاءت المرأۃ سہواً اذا جاءت علی حیض- والمساہاۃ فی العشرۃ ترک الاستقصاء- سہواء ساعتی از اول شب وفی المثل ان الموصین بنو سہوان معناہ انک لا تحتاج الی ان توصی بہا وانما یوصی من کان غافلا ساہیا-

سوی- سیۃ القوس سرہای برگشتۂ کمان سیاۃ ج- والہاء عوض من الواو والنسبۃ الیہا سِیَوی بہمزولا- قال الفراء یقال ہو فی سی رأسہ وفی سواء رأسہ اذا کان فی النعمۃ وقد یفسر ای فی عدد شعرہ من الخیر- سَی بالفتح زمینی از دیار عرب و بیابان وقولہم لا سیّما زہتنا- وخاصہ- ونحو ہا کلمۃ یستثنی بہا وہی سیّ بمعناہ ہمتا و برابر و تثنیتہ

سِيّان تثنیه سِیٍّ ولا سیما او الاسم الذی بعده لک فیه
وجهان الجر علی ان تجعل ما زائدة وتجر الاسم بِسِیٍّ
لان معنی سِیّ معنی مِثْل ویُنشد قول امرئ القیس
(شعر) الا رُبّ یوم لک منهن صالح ولا سیّما یوم
بدارة جلجل بجر وبالرفع والقول الاخیر بین القوم
ولا سیّما اخیک ای لا مثل فیجر اخیک والرفع
کقولک ولا سیّما اخوک ای لا مثل الذی هو اخوک
فتجعل ما بمعنی الذی وتضمر هو وتجعله ابتداء واخوک
خبره فاعلم - قال الاخفش یقال ان فلانا کریم
ولا سیّما ان اتیته قاعدا فان ما ههنا زائدة لا تکون
من الاصل وحذف ههنا الاضمار وصار ما عوضا
من الفعل کانه قال ولا مثله ان اتیته قاعدا -

سَاسَاء - سرزنش و دور کردن خر را -

سَاغِیَة - شیر خوش مزه -

سَاکَاه - دستها اشیر و تنگی کرد -

سَمّی - بالضم وادی است یا شهری است
الایوبی من امری [illegible] -

فصل الشین

شَأْو - شَأْو - غایت هر چیزی تک - و دور گرفتن
(تقول شاء وشاء) چنانکه چاه شاء مثل شاء
و شیء شاء فرخ - وشأ ورشا من البئر ای اخرجته
بالغرب - وشاء ای تغابش شأوا ای
تابع - وشاوی القوم ای تفوقوا - و عدا شأوا
ای طلقا - و شأی القوم شأوا و انتشر
شاء ای علی ما تقدم ای سابقه - وشاه مثل شاءه

وشاه مثل شاءه علی القلب ای سبقه قال
ابو عبیدة شاءنی ای اتعبنی وقیل سبق -
شَبْو - شَبَاة - تیزی هر چیزی شباة شبوات ج -
شَبْوَة العقرب یعنی دم کژدم شبوات ج - واشبی
الرجل ای ولد له ولد ذکی - واشبی فلانا ولدا
اشبه - واشبیت الرجل اذا رفعته واکرمته -
واشبت الشجرة ای ارتفعت -
شَتْو - شِتَاء - بالکسر والمد زمستان قال المبرد
هو جمع شتوة وجمع الشتاء اشتیة - شَتَوِیّ بالتحریک
او الشتاء نسبت - وشتوت بشتیت وتشتیت
بمعنی کذا ای اقمت به الشتاء - واشتی القوم دخلوا
فی الشتاء - ومشاتاة معاملة فی الشتاء - مَشْتَاة
مَشْتَوِیّ ایران زمستان و هذا الشیء یشتینی ای
یکفینی لشتائی -
شَجْو - الحزن - والاندوه گین کردن (تقول
شجاه) ای احزنه - شجی ای غصه شد و اندوهگین
شد - او همه وشجی الشیء - جایی آن در گلو ماندن (تقول
شجی شجا) شجی شجیا من وهی شجیة شجوی منسوب
الی شجی - ویقال ویل للشجی من الخلی مشددة
و یاء الخلی مخففة وقد شددت فی الشعر (شعر
... من یسلی اشجینا وشان الشلاة
... شجیا ان تجعل شجی علی ...
من شجاه الحزن ای شجو وشجی بالتشدید الشجی
مفازة شجواء صعبة المسالک - رجل شجو جرا
در راه بست والنسبة الی شجی شجوی بفتح الجیم

كما فتحت ميم تمري فانقلبت الياء الفا ثم قلبتها واوا.

شحو شحوا. دهان باز كردن وباز شدن (مع فتح ا ض ٣) فرس بعيد الشحوة اي الخطوة وجاءت الخيل شواحي اي فاتحات افواهها.

شدو. شدوا. راندن. وشعر خواندن ودر پيش (مع فت اض ٣) شادي راننده. وآنكه بعضي از ادب تعلم كرده باشد. ويا وانغمه خواننده.

شذو. شذا. بالقصر گزند وتيزي. يقال شذوت اي آذيت وكسي سنگ وامثال ... وشدرشته ... درخت. و... وگرسنگي يقال ... اي اشتد جوعه.

شري. شرا. بالكسر خريدن وفروختن و... من الاضداد ... (مع فت اك س) قوله تعالى ومن الناس من يشري نفسه اي يبيعها وشروه بثمن بخس اي باعوه وقوله تعالى اشتروا الضلالة بالهدى اصله اشتريوا فاستثقلت الضمة على الياء فحذفت فاجتمع الساكنان الياء والواو فحذفت الياء وحركت الواو بحركتها لما استقبلها ساكن وتجمع شري على اشرية وهو شاذ لان فعلا لا تجمع على افعلة. وشري بتسكين حنظل ودرخت وي يقال لفلان طعمان اري وشري ... مستم باشد. وشري گرد پاره بر ... بر اندام كه آنرا خراج گويند ويقال منه شري جلده فهو شر على فعل دراه وگرده سلمي ...

شر الاسد و... شدن از غضب (مع كاف ٢) وبسيار درخشيدن درخش وبسيار جنبيدن مار ودرسپ ودر رفتار فرس شري علي فعيل. وشري الرجل ... ومشتري اي لج في الامر. اشرا الجرم فواجبه واحدها شري. اشراء پر كردن كاسه وحوض. شريان بالفتح والكسر درختي كه از وي كمان سازند وبالكسر رگ جنبنده وشرايين ج. شروى بالفتح مانند شري على فعلى اسم جبل. شراة بالضم پشته از زوارح شارب كه ... شراة الاتقوم انا ... الفتنا في طاعة الله اي بعناها بالجنة حين فارقنا الائمة الجائرة ... يقال تشرى الرجل اشتر ... خريدن اشتري خريده. وكوكبي كه ... اكبر ...

شصو. شصوا. بالضم باز ماندن چشم (مع فت اض ٣) شصا بصره اي شخص وشصا وشصا جسمه رفعه. وفي المثل اذا اتحق شاصيا فارفع يدا اي اذا سقط وسقط رجليه فاكفف عنه وبر آمدن ابر. و... دست وپاي مرده اشدن از مرده. ومردار كه آماس كرده شصي كذلك. وشاصي شاصية يكي درآكنده كه پاچه هاسته وي دروا شده باشد. شواصي ج. شا اصل المثل باقي كما يجب اذا اشتد وقصر اذا خفف مدود.

شطو. شطا. نام قريه در نواحي مصر. شطوي منسوب بوست.

شظي. شظية. پاره از عصا شظايا ج. تشظي الشي اذا تطاير شظايا. وشظي استخوان تنك كه به بازو

چشمیده است. و لنگیدن اسپ بسبب خشکیدن
آن استخوان و منه قیل شظی الفرس بالکسر گفتن
و شظا القوم اتباع و خدم شوندگان پیرو نی
مر ایشان را و هو خلاف صمیم القوم

شعو - غارة شعواء - ای متفرقة فاشیة و منه
اشعی القوم الغارة - و جاءت الخیل شواعی و
شوائع ای متفرقة

شغو - سن شغواء - ای زائدة [illegible]
[illegible]
[illegible]

شفا - شفا کرانه [illegible] یقال للرجل عند موته
و للقمر عند امحاقه و للشمس عند غروبها [illegible]
ای قلیل - و شفا کل شیء حرفه قال الله تعالی
و کنتم علی شفا حفرة من النار - و تثنیته شفوان [illegible]
الاخفش لما لم تجز فیه الامالة عرف انه من الواو لان الامالة
فیه الالف و الیاء [illegible] و شفاء بالکسر
[illegible] (جمع [illegible])
یقال شفاه الله من مرضه - و اشفی علی [illegible]
اشرفت علیه یقال اشفی المریض علی الموت - و استشفی
ای طلب الشفاء - و اشفیتک الشیء اعطیتک
تستشفی به - و اشفیته کذا و شفیته [illegible]
ای استشفی به یقال اشفاه [illegible]
شفاة - [illegible] بالکسر و القصر [illegible]

شقا - شقاء و شقاوة - بالفتح بمعنی نقیض سعادة
و قرأ قتادة شقاوتنا بالکسر [illegible]

یقال شقی الرجل [illegible] یا بالکسر [illegible]
[illegible] الفتح [illegible] و اشقاه الله [illegible]
[illegible] بالکسر [illegible]
[illegible]
شکو - شکوی [illegible] شکا [illegible] (جمع [illegible])
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
شلو - [illegible] بالکسر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
اذا [illegible] یقال [illegible]
[illegible] الشاة [illegible]
[illegible] و قیل الاشلاء [illegible]
[illegible]
استشلاء و کل من [illegible]

او مکان فقد استشلیته واشتلیته - ویقال ذہبت
باشیته فلان وبلیت لہ شلیته وجمعہا شلایا ولا یقال
الا فی المال -

شوی شیّ - بریان کردن (ع ف ک م) شوا
بالکسر پارہ از بریان - شواء بالمد بریانی واشتوه
ای اتخذت شواء - وقد انشوی اللحم ولا یقال
انشوی - شاوی خداوند گوسپند واشویته الطعام
شواء - وتقشّی فلان فاشوی من عشائہ ای بقی منہ
بقیة - شواة بالفتح پوست سر شوی ج - وایضا قوا
دست و پاہا و سر مردم ویقال لکل مالیس مقتلا شوی -
ویقال رماه فاشواه اذا لم یصب المقتل ویقال
لا تشوی ولکن تقتل - شوی ایضا رذال المال
یعنی ستور بد نزده - و ہر چیز سہل اندک شویّة
بقایای مردم شوایا ج - شوایة بالضم شیٔ صغیر
من کبیر کالقطعة من الشاة یقال مابقی من الشاة
الا شوایة - وشوایة الخبز القرص منہ - شیّان
دم الاخوین وآن نوعے از دارو است ومرد
دور نگرنده شیة - شاة شثل جزاة تا قرب سه دو
عی شیّ اتباع لہ وبعضہم یقول شوّی - وما اعیاه
وما اشواه وشیاه وجاء بالعیّ والشیّ -

شہو شہوة - خواہانی تن وآرزو طعام شہیٔ
ای مشتہی ورجل شہوان ویقال منہ شہیت الشیٔ
اشہی شہوة واشتہیتہ وتشہیت علی فلان کذا -
وربما اشہی بشہی الطعام ای یحمل علی الاشتہاء من طعام
شاہی البصر ای حدید البصر قلیہ شاہ البصر

شثا - میانہ وادی ومیبن شعب جبل لغتان -

شحی - کرضی شحیا ولغة فی شحا شحوا -

شخا کدعا نہین شوره -

شزرا - بلند شدن (ع ف ض ۳) -

شطو - بالفتح جانب وناحیہ -

شکیة - لغة فی شکو شد والشکیة البقیة -

شہو - شتنی کردن کار (ع ف ض ۳) ...شہا
...ونور ...ع -

شایا - ناچیزے است کہ بودہ ... فی الاثر

شغو - لغة فی شغو ... ورجل

شغو وشغی شغوی -

شیا - وہی است ... الوشمہ ... بعد الحق

بزوال الشیاء والاتیا ... شیوی -

فصل الصاد

صداہ صغی - [illegible] (ع ف
ک م) یقال [illegible] الفرس [illegible]
مثل [illegible]
ویقال فی المثل [illegible] ای بالالا
الناطق والصامت ویقال ایضا [illegible]
وہو مقلوب منہ فی الاصل [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] بالکسر والقصر کوک

ویقال منہ تصابی من الشوق - صبو وصبوۃ بفتحتین میل کردن بکودکی وجوانی ونادانی (ع ح ف اض ع) صباء بالفتح والمد بازی کردن باکودکان (ع ح ک ا ف ۲) اصباء دل بردن ازکسی یقال منہ اصبتہ واصبتہ الجاریۃ وبچہ ناک شدن زن فھی مصبیۃ ای ذات صبیۃ - صبا بالقصر باد برین صبو وزیدن باد برین (ع ح ف اض ۲) صابیۃ باد میان صبا وشمال وصابیت السیف والرمح اذا ذنبتھا فی غمدھما مستویا وصابیت الرمح ای ھیأتہ للطعن -

صحو صحاۃ - بالکسر خنو صحو ہشیار شدن ازمستی (ع ح ف اض ا ک ا ف ۲) دور شدن ابر یوم صاح روز کشادہ واصحت السماء ای انکشفت عنہا الغیم فھی مصحیۃ وصحو - واصحینا اے سرنا فی یوم صحو -

صدی - صدی - بوم نر - وآواز کوہ وسرای ومانند آن ویقال صم صداہ واصم اللہ صداہ ای اہلکہ - وقد اصدی الجبل - تصدیۃ دست زدن وصادیت فلانا اذا داجیتہ وساتیتہ وداریتہ وعارضتہ ایضا - تصدی پیش آمدن ویقال انہ لصدی ابل ای عالم بہا وبصلحتہا - صدی تشنگی (ع ح ک ا ف ۲) فھو صاد وصد وصدیان وھی صدیا صوادی خرما بنان درازبے آب ماندہ -

صری - صری - بالفتح والکسر آب ایستادہ و رنگ وبوی گردانیدہ وقد صری الماء بالکسر بدہ نطفتہ صراۃ - وصری الماء فی ظہرہ زمانا ای احتبسہ بالانقطاع عن النکاح - صری بریدن (ع ض ف اک ۲) یقال صری یدہ ای قطعہ ودفع کردن بدی ازکسی یقال صری اللہ شرہ وبازداشتن وصریت الماء اذا استقیتہ ثم قطعتہ وجدا کردن دوخصم را ازہم یقال اختصمنا الی الحاکم فصری ما بیننا وفصل ومحبوس ماندن وردستکسی برگرد ویقال صری فلان فی ید فلان اذا بقی فی یدہ محبوسا رہینا - صراۃ نہری بعراق وہی العظمی والصغری صراء بالمد حنظل وقتی کہ زرد شود وصری بکی تصریۃ ناد وشیدن گوسپند تا شیر جمع شود وپستان کلان گشتی بان صراۃ ج - مثال قاری وقراء -

صعو صعوۃ - سنگانہ صعو وصعاء بالکسر ج -

صغو صغو - میل کردن (ع ح ف اض ۲) صغی صغی کذلک (ع ح ک ا ف ۲) یقال صغت النجوم اذا مالت للغروب - ویقال صغوہ بالفتح والکسر صغاہ وصغاہ ای میلہ الیک - یقال اکرموا فلانا فی صاغیتہ وہم الذین یمیلون الیہ - اصغاء گوش داشتن بسخن کسے - ویقال اصغی الیہ اذا امال سمعہ نحوہ وکم کردن حق اوقت بحق کسی یقال اصغیت الاناء ای املتہ - ویقال ہو مصغی اناؤہ اذا انقص حقہ - واصغت الناقۃ اذا امالت راسہا الی الرجل -

صفو - صفاء - بالمد روشنی خلاف کدر (ع ح ف اض ۲) تصفیۃ روشن کردن وصفوۃ الشی خالصہ ومحمد علیہ السلام صفوۃ اللہ من خلقہ وصفاہ -

صفوة مالی بالضم والفتح والکسر وصفو مالی بالفتح
لا غیر اذا کان بلا ہاء وصفوت القدر اخذت صفوتها
صفاة سنگ روشن یقال فی المثل ما تندی
صفاته صفا بالتصریح - اصفاء وصُفی کذلک صفوان
بالمد سنگها صفوان کذلک - الواحد صفوانة و
یوم صفوان اذا کان صافی الشمس شدید البرد -
صفا مقصور موضعی بمکه - ونام کوهیست مصفاة
پالونه صفی ناقه بسیار شیر صفایا ج - وکذلک الشاة
ولقد صفت تصفو ودوست خالص وگزیده از
غنیمت وهو صفیة ایضا صفایا ج - ونام زنی
واصفیته الود اخلصته له وصافیته - وتصافینا
تخالصنا - واصطفیته اخترته - واصفیته بالشیء اذا
اثرته به - واصفی الرجل من المال والادب ای
خلا - واصفی الامیر دار فلان - واصفی الحافر اذا
اخذ کدیه - واصفت الدجاجة اذا انقطع بیضها - واصفی
الشاعر اذا انقطع شعره -

صلا - صلوة - نماز ودعا ایضا - ودرست [illegible]
[illegible] - ودرود ورحمت وفرشتگان ومردم
بوضع موضع المصدر تقول صلیت صلاة [illegible]
لا یقال تصلیة - [illegible] گزاردن - و [illegible]
درست کردن عصا وچوب با آتش [illegible]
و [illegible] الفرس اذا جاء
مصلیا وهو الذی یتلو السابق لان راسه [illegible]
صلاة صلایة بالفتح [illegible]
[illegible]

(ع ف ک ۲) وفی الحدیث اذا اتی بشاة مصلیة
ویرسگالیدن وبهلاک افگندن کسی را ومنه
المصالی جمع مصلاة وهی الشرک یعنی دام وفی الحدیث
ان للشیطان فخوخا ومصالی - وبآتش در آوردن
صلی بالضم والکسر سوختن بآتش (ع ک ا ن ۲)
قوله تعالی هم اولی بها صلیا - وکشیدن گرمی وسختی
کاری - اصلاء وتصلیة بآتش درانداختن قوله تعالی
فسوف نصلیه نارا - وقرئ قوله تعالی ویصلی سعیرا
ومن خففه فهو من صلی النار بالکسر ای احترق -
ویقال تصلیت بالنار واصطلیت بها - وفلان
لا یصطلی بناره اذا کان شجاعا ای لا یطاق -
صلا بالقصر وسط پشت ودو سرین صلوان - وصلوت
الفرس اذا [illegible] وکذلک اذا قرب
[illegible] صلاء بالکسر والمد [illegible] والنار
کسر وصلا النار بالقصر فتحا - وقوله تعالی وبیع
وصلوات - قال ابن عباس هی کنایس الیهود
ای مواضع الصلوات [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

صنوان مثنیه صنوان ج - وفی الحدیث عم الرجل صنو ابیه - صنوان دو چاه نزدیک که آب هر دو از یک موضع باشد - صنی تصغیر صنو مغاکچه که آب در وی گرد آید ویقال هو شق فی الجبل - ویقال اخذته بصنایته ای بکله -

صوا - صوة - بالضم سنگ توده بر راه بجهت نشان صوی ج - والصوی ما غلظ من الارض وارتفع ولم یبلغ ان یکون جبلا و باد راغم صاوی خشک - صوی مصدر منه یقال صوت النخلة تصوی تصویة بازنا کردن شتر را و بر او و گذاشتن تا گشن شود ویقال منه صویت لا بلی فحلا اذا اخترته و پژمرده الافغاله خشک گردانیدن شیر گوسپند و ناقه تا فربه شود ویقال منه صویت الشاة فصوت -

صهو - صهوة - میان پشت اسپ - و بالای کوه و بالای هر چیزی و جای گرد آمدن آب صهاء بالکسر والمد ج - ... بالای کوه و ... صهی ... آب و سائل شدن جراحت (ع بفتحها و ک اف ۲) -

صنو - بالفتح جهان رفتن (ع ف اض ۲) -

صیا النار ... (ع ف اض ۲) صیا چرکن و ریمناک شدن پارچه (ع ک اف ۲) یقال صیی الثوب ... صیارة چرک و نام ... است -

صیر انگاه کرد (ع ف اض ۲) صیرة بالکسر ... است ... -

صغی - ناو یدن و شنیدن (ع ک اف ۲) -

صکاه - لازم گرفت آنرا (ع ف اض ۲) -

فصل الضاد

ضبو - ضبو - تغییر کردن و بریان کردن آتش چیزی را (ع ف اض ۲) مضباة بالفتح مثاکه کوماج بپختن بر ضبیت علی الشیء اشرفت علیه ان اظفر به - ضابی خاکستر گرم -

ضحو - ضحوة - بیم چاشت ضحی بالضم والقصر چاشتگاه یذکر و یؤنث فمن انث قال انه جمع ضحوة ومن ذکر قال انه اسم علی فعل مثل صرد و نطر غیر منکن مثل سحر یقال لقیته ضحی و ضحی بلا تنوین اذا اردت ضحی یوم بک - ثم بعد و ضحاء بالمد والفتح چاشت فراخ یقال اقمت بالمکان حتی اضحیت کما تقول اصبحت من الصباح و طعام چاشت یقال منه هم یتضحون ای یتغدون - لیلة ضحیاء بالمد ای مضیئة لا غیم فیها و لیلة اضحیانة کذلک - اضحی اسپ سفید اشهب ضحیاء بالف مؤنث و نام اسپ ضحیان نام مردی ضاحیة کل شیء ناحیته البارزة که آنرا ظاهر هر چیزی یقال هم ینزلون الضواحی - و مکان ضاح ای بارز - و قالوا فعلته ضاحیة الشمس - و فعل ذلک الامر ضاحیة ای علانیة - ضواحی آسمانها ضحی پیدا و کشاده شدن (ع ف اض ۲) یقال ضحت الطریق ضحی ... کردن (ع ک اف ۲) ضحیت بالکسر ضحی عرقت وضحیت بالفتح ایضا اضحی اذا برزت للشمس

(ع ع بفتحها وکم) ومنه قوله تعالی ولا تظما فیها ولا تضحی -
اضحی بالبروز الی الشمس - ویقال اضحی فلان یفعل
کذا کما تقول ظل یفعل کذا - وضحی فلان غنمه ای
رداها بالضحی وضحی بشاة من الاضحیة وهی شاة
تذبح یوم الاضحی وفیها اربع لغات اضحیة بالضم
والکسر اضاحی ج - وضحیة علی فعیلة ضحایا ج -
واضحاة واضحی ج - کما تقول ارطاة وارطی و
بها سمی یوم الاضحی قال الفراء الاضحی یذکر ویؤنث -
ضحیت عن الشیء رفقت به وضحٰ روید ای لا تعجل -
ضرا - ضرو - بیرون جستن خون از رگ (ع ع فا
ض ۲) عرق ضری الذی لا ینقطع وسر ضار کذلک -
ضرو بالکسر صمغ شجر وآن از کاعم تیز تر است - و سگ
دونده ضروة مونثه اضر ضراء مثل ذئب و
اذؤب وذئاب - ضراوة بالفتح دیرفی صید دونده
شدن سگ (ع ع ک ا ضد ۲) کلب ضار وکلبة ضارة
واضراه صاحبه ای عوده واضراه به ایضا ای
اغراه وضراه کذلک ومنه یقال ضریت بالامر
اضری ضراوة تعودت ومنه قول عمر رضی الله عنه
ایاکم وهذه المجازر فان لها ضراوة کضراوة الخمر
اضر بر آمدن شکم از طعام وامتلا شدن ضراء
بالفتح والمد درختان انبوه وادی یقال توارى
الصید منی فی ضراء الوادی - وهو یمشی الضراء اذا
مشی مستخفیا فیما یواری من الشجر ویقال للرجل
اذا ختل صاحبه هو یدب له الضراء ویمشی له الخمر -
واستضریت الصید اذا ختلته من حیث لا یعلم ضریة

وهی بر راه بصره بسوی مکه -
ضعو ضعة - درختی والهاء عوض الواو وضعوات
ج - ضعوی منسوب بوی وایضا مصدر من وضع
یضع وقد ذکر فی باب العین -
ضغو ضغو - ضغاء - بالضم والمد بانگ روباه
وگربه (ع ع ف ا ض ۲) وآواز هر مقهوری وهر خوار
ضفو ضفو - تمام شدن ورسان شدن (ع ع
ف ا ض ۲) ثوب ضاف ای سابغ وبسیار شدن
مال ویقال فلان فی ضفوة من عیشه ضافی
الرأس بسیار موی -
ضنا - ضناء - بالفتح والمد بسیار بچه شدن زن
(ع ع ف ا ک ۲) بهمزوا - ضنو بالفتح والکسر بالهمز فرزند
ضنی بالقصر بیماری (ع ع ک ا ضد ۲) فهو رجل ضنی
وضن مثل حری وحر یقال ترکته ضنی وضنیا وفی
ضنی یستوی المذکر والمؤنث والجمع لانه فی الاصل
مصدر واذا کسرت النون ثنیت وجمعت - واضناه
المرض ای اثقله مضناة ومضناة -
ضوی - ضوة ضواة - آواز وفریاد یقال
سمعت ضوة القوم ضو ضاة اصوات الناس
یقال ضوضوا بلا همز وضوضیت - وضویت الیه
اضوی ضویا اذا اویت الیه وانضممت - واضویت
الامر اضعفته ولم تحکمه والبعیر ضواة ای سلعة -
ضوی لاغری (ع ع ک ا ضد ۲) غلام ضاوی علی
فاعول باریک اندام وجاریة ضاویة وفی الحدیث
اغتربوا لا تضووا ای تزوجوا فی الاجنبیات ولا تزوجوا

[illegible]

فی امومته وذلک ان العرب تزعم ان ولد الرجل
من قرابته یجیٔ ضاویا نحیفا غیر انه یجیٔ کریما
علی طبع قومه۔

ضهی۔ ضهیاء۔ بالمد درختے وزنے که او را
حیض نباشد۔ امرأة ضهیاة وضهیاه بالتاء والهاء
وهذا یقتضی ان یکون الضهیا مقصورا۔ مضاهاة
مانستن بهمز ولا۔ وقری یضاهؤن بالهمزه وهذا
ضهی هذا ای شبیهه۔

ضاوی۔ لاغر شدن او (ع بفتحها)۔

ضاخیة۔ بالا۔

ضدی۔ خشمگین شدن (ع ک اف ۲) ضوادی
سخن های بد او یتعلل به ولا یحقق له فصل
واضدی ملاء الاناء فاترعه وضاداه ضاداه وانه
لصاحب ضدی کقفا۔

ضدوان بفتحتین نام دو کوه است۔

ضلی۔ هلاک شد (ع ف اک ۲) تضلی لزم مضاضا
واختار هم۔

ضمی۔ ستم کردن (ع ف اک ۲)۔

ضهوة۔ حوض آب اضهاء ج۔ ضهواء دختر که
هنوز ناپستان نشده باشد۔

فصل الطاء

طاو۔ طاة۔ شال بطعاة لای وما بالدار طووی
مثال طوعی احد۔

طبی۔ طبی۔ بالضم والکسر پستان مادیان وسباع
وخر واسپ و شتر کردن لذوات الخف والظلف وفی الخیل
جاوز الحزام الطبیین اطباء ج۔ طبی خواندن
(ع ف اض ۲ و ک ۲) و بازگردانیدن از کاری
(ع ف اک ۲) صلته بعن۔ اطباه ای دعاه۔ و
اطبی بنو فلان فلانا اذا خالوه وقتلوه۔ و خلف
طبی ای مجیب۔

طحو۔ طحو۔ گستردن۔ و بدر از کشیدن۔ و زفتن
و بر پهلوی چپ خفتن (ع ف اض ۲ و بفتحها)
یقال طحا الرجل وما ادری این طحا ای ذهب۔
وطحا به قلبه ای ذهب به فی کل شیٔ۔ طحا بالقصر
زمین گسترده طاحی کشیده ای ممتد یقال ضربه
ضربة طحا منها ای امتد۔ طواحی کرگسان بر هوا
گرد مردار گردنده۔

طخی۔ طخاء۔ بالمد ابر برآمده و دل تنگی ویقال
ما فی السماء طخیة بالضم ای شیٔ من سحاب۔ لیلة
طخیاء شب تاریک کلمة طخیاء سخن پاریک نامفهوم
ظلام طاخ مثل لیل داج۔

طدو۔ طادی۔ ای ثابت قدیم مقلوب واطد۔

طرو۔ طری۔ تازه طراوة طراءة تازگی (ع
بضمها ک اف ۲) اطرا ستودن و پروردن
دارو و عسل و جز آن غسلة مطراة است مرباة
بالافاویة یغسل بها الرأس والید والوجه۔ و
کذلک العود المطری ای المربی منه تبخر مثل
المطیر۔ تطریة تمام کردن جامه را اطریة بکسرتین مثال
هبیرة آکراه نوعی من الطعام۔

طغیا۔ طغیان۔ وطغوان۔ بالضم طغوی بالفتح

از حد در گذشتن (ع بفتحها و ف اض ۲) طاغی نعت منه یقال طغی یطغی ویطغو طغیانا ای جاوز الحد وکل مجاوز حده فی العصیان طاغ وطغی یطغی مثله - موج زدن دریا - وجوشیدن خون وطغا السیل اذا جاء بماء کثیر - واطغاه المال ای جعله طاغیا طغیة بالکسر کوه ومکان بلند - وبلندی از هر چیز طغوة مثله - طغیا بالفتح والضم مقصورا صغیر من بقر الوحش - طاغیة ملک روم - وصاعقه وقوله تعالی فاهلکوا بالطاغیة ای صیحة العذاب - طاغوت جادو - ودیو - وهر چه بدی را سر شاید - وهو واحد وجمع قوله تعالی یریدون ان یتحاکموا الی الطاغوت وقد امروا ان یکفروا به وقوله تعالی فی الجمع اولیاؤهم الطاغوت یخرجونهم طواغیت ج - وطاغوت وان جاء علی وزن لاهوت فهو مقلوب لانه من طغی ولاهوت غیر مقلوب لانه من لاه بمنزلة الرغبوت طغا طغی - بالضم سنگ مثل طغیة یکی - وبازی الجبة وطغیة لیلی ورتها - طغاوة بالضم خر من آنقیا وحی از قیس غیلان ویقال اصبنا طغاوة من الربیع ای شیئا منه - طفو طفو - بر سر آب آمدن چیزی (ع ف اض ۲) والطبی یطفو اذا خف علی الارض واشتد عدوه -

طلا طلا - بالفتح شخص یقال انه لجمیل الطلاء وبچه آهو وگاو وگوسپند یعنی نو زادنش اطلاء ج - وبقطران اندوده - طلو پای بچه چهارپایا بستن (ع ف اض ۲) طلی مثله (ع ف اک ۲) یقال طلوت الطلا وطلیته اذا ربطته وحبسته فهو طلی ومطلی - طلیان بالضم جمع طلی للصغیر من اولاد الغنم ویقال باسنانه طلی وطلیان مثل صبی وصبیان ای قلح تقول منه طلی فوه بالکسر یطلی طلی - طلیة بالضم طلاء کردن طلی بالضم ج - اطلاء گشادن گردن بمردن ونحو آن طلاوة بالفتح والضم خوبی - وپیرایه دل - یقال ما علیه طلاوة - طلاء بالمد گاهی سیکی وآنرا می پخته خوانند اطبا یعنی می پخته - وقطران وهر چه آنرا در مالند بر جای که وسن که پاسکه بره بندند وطلیته بالدهن وغیره طلیا وتطلیت واطلیت به علی افتعلت - تطلیة بسیار کردن کسی را - اطلاء بالضم خون مطلاء علی مفعال زمین نرم رو یا نشده مطالی زمین که آهوان بچه را در وی چرانند -

طما طمو - بر آمدن رود وپر شدن آن (ع ف ا ض ۲) طمی مثله (ع ف اک ۲) ومنه طمت المرأة بزوجها اذا ارتفعت به - وطمی الطمی مثل طمم یطمم ای مر مسرعا -

طنی طنی - بچسبیدن سپرز بپهلو از تشنگی (ع ک اف ۲) یقال منه طنی البعیر وبعیر طن نعت منه تطنیة مثلا کچه طنی کردن -

طوی طی - نوردیدن ودر نوشتن (ع ف ا ک ۲) یقال طویته فانطوی وگرسنه داشتن خود را (ع ف اک ۲) طیة بالکسر نوردیدن ونیت - ومنزلی که قصد بدان دارد ویقال مضی لطیته ای لنیته التی انتواها - وبعدت عنا طیته ای مقصده ومنزله

الذی انتواه - طوی گرسنگی (ع ک ف ۲) طاو
نعت منه طیان ایضا - وطوی کشحه اذا اعرض
بوده - طوی البطن باریک شکم و تطوت الحیة ای
تحوت یعنی حلقه شد طوی بالضم نام موضعی بشام
وقری بالضم والکسر یصرف ولا یصرف فمن صرفه
جعله اسم وادٍ ومکانٍ منکّرٍ ومن لم یصرفه جعله
بلدة وبقعة معرفة - وقال بعضهم هو الشیء المثنی
وقالوا فی تفسیر قوله تعالی بالواد المقدس طوی
طوی مرتین ای قدس وقال الحسن ثنیت
فیه البرکة والتقدیس مرتین - ذو طوی بالضم
موضعی بمکه طویة نهانی دل طوی چاه برآورده
طایة بام - وثوده خرما اطوار الناقة طرائق شحمها
طها - طهو گوشت پختن (ع ف ض ۲) طهی
کذلک (ع بفتحها) وفی الحدیث فما طهوی اذا
ای ما عملی ورفتن در زمین طاهی طباخ طهاء
بالمد ابر برآمده یقال ما فی السماء طهاءة است
قزعة یعنی یک پاره ابر طهیة هی انهی تمیم طهوی
بالتحریک والتسکین منسوب بوی -

طسا - رفت (ع ف ض ۲) -

طشا - ابوک چوب بازی کودکی چه بهای ریزه -

طخوة - بالفتح ابر تنک -

طری - پیش آمد یا بگذشت (ع ک ا ف ۲) طریة
دهی است بیمن -

طسا - چربش بر دل مردم غالب آمدن و بدان
تخمه عارض گردیدن (ع ک ا ف ۲ و ف ا ض ۲) -

طاحیة - زنی که بیماری جگر داشته باشد -
طغو - شتافتن (ع ف ض ۲) -

فصل الظاء

ظبا - ظبی - آهو و دادیی ثلاثة اظب - جمع قلة
ظباء و ظبی ظبیات بفتحات جمع کثرة ظبیة عجوزن
قال الاصمعی هی لکل ذات حافر وقال الفراء هی
للکلبة و آهو ماده ومن دعائهم عند الشماتة به لا بظبیه
ای جعل الله ما اصابه لازما له - ظبة السیف طرفه
و اصلها ظبو اظب جمع القلة ظبات ظبون جمع الکثرة
ظبیان نام مردیست -

ظمی - ظمی - سیاه فام شدن لب (ع ک ا ف ۲)
شفة ظمیاء نعت منه و لثة ظمیاء قلیلة الدم -
عین ظمیاء رقیقة الجفن - وساق ظمیاء قلیلة اللحم
ظل الظمی اسود - وریح الظمی اسمر - مظمی منسوب
کشت و کشتی که از باران آب می یابد قبیل مظمی
علی مفعل والاول الصواب وهو خلاف مسقوی
یعنی کشتی که از آب پاشی کنند -

ظنی - تظنی - من الظن فابدل من احدی النونات
یاء مثل تقضی من تقضض -

ظیی - ظیان - یاسمین دشتی -

ظاری - بر ندا لیث گزنده ظری روان گشت
(ع ف ا ک ۲) ظری بطنه شکم او از جریان ورزی
باشد ایضا و ظری زیرک شد (ع ک ا ف ۲) ظروی
نعت منه اظروری اتسع بطنه او صار فی البطنه
او غلب علی قلبه الدسم -

قطاخیة - دایه شیرده وزن پرورنده -
تقطّی - سایه وخوش عیشی لازم گرفت -
اطواء - گول شدن -

فصل العین

عبی عَباوة - عبایة - نوعی از گلیم عباءة ج -
تعبیة تعبی آراستن لشکر بالهمز والیاء -
عتو - عُتوّ - عِتیّ - بالضم والکسر از حد درگذشتن (ع ف ن اض ۲) اصله عُتوّ فابدلوا احدی الضمتین کسرة فانقلبت الواو یاء فصار عُتیّا ثم اتبعوا الکسرة بالکسرة فصار عِتیّا فهو عاتٍ وهم عُتیّ قلبوا الواو یاء وفعول اذا کان جمعا فحقها القلب واذا کان مصدرا فحقها التصحیح لان الجمع عندهم اثقل من الواحد -
عُتیّ عِتیّ بنهایت پیری رسیدن (ع ف اض ۲) وتعیّیت مثل عتوت - وعَتّی لغة فی حتّی لهذیل وثقیف وقرئ عتّی حین -
عثو - عثا یعثو فی الارض - ای افسد وهو عاثٍ ای مفسد وکذلک عثی بالکسر یعثی قوله تعالی ولا تعثوا فی الارض مفسدین - عثواء کفتار وکنیز - اعثی مرد بسیار موی - ومرد احمق گران جان - وکفتار
عثیان بالکسر ضبعان -
عجا - عجو - شیر خورانیدن کودک را (ع ف ن ۲) عجیّ کودک که از شیر بیگانه پرورده شود عجیّة مونث عجوة خرمائی [illegible] ای تغذیه بالطعام ومنعه اللبن او رضعته لبن غیر امه - ویقال القاه امه باعجاه و [illegible]

ماساءه یعنی آنچه بد آید او را واندوهگین کند (ع ف اض ۲) عجی بالضم والقصر پوستها که خشک شده که آنرا پزند وخورند عجیة یکی عجایتان بالضم دو پی دست اسپ از درون عجایة عجاوة لغتان وهما قدر مضغة من لحم موصول بعصبة تنحدر من رکبة البعیر الی الفرس -
عدا - عدوّ - دشمن ضد صدیق اعداء ج - وهو وصف ولکنه ضارع الاسم وهو عدوّة هی عدوّة - قال ابن السکیت فعول اذا کان بتاویل فاعل کان مؤنثه بغیر ها نحو رجل صبور وامراة صبور الا عدوّة وهی نادرة قال الفراء انما ادخلوا فیها الهاء تشبیها بصدیقة لان الشیء قد یبنی علی ضده -
عدی بالکسر دشمنان وهو جمع لا نظیر له قال ابن السکیت لم یأت فعل فی النعوت الا حرف واحد یقال هولاء قوم عدی ای غرباء وقوم عدی ای اعداء وقوم عُدی بالضم والکسر ای اعداء مثال سوی وان ادخلت الهاء فیه قلت عداة بالضم وهو جمع عاد وهو العدو ویقال (ع) اشهدت رب العالمین عادیک - تعادوا من العداوة وتعادی ما بینهم ای فسد وتباعد - عداء بالکسر والمد دویدن اسپ پی یکدیگر زدن وانداختن
عداء بالفتح والمد اندازه وبالائی هر چیز - وستم کردن واز حد درگذشتن - وبانگ برداشتن انکار (ع ف اض ۲) عدوان بالضم ستم آشکارا یقال عدا علیه عدوا وعدا وعدوانا وعداء قوله تعالی فیسبوا الله

عادوا بخیر علم - وعدا فعل الاستثنا ینصب ما بعدها
تقول جاؤ وفی عدا زیداً وتدخل ما تقول جاؤ وفی
ما عدا زیداً والفاعل مضمر فیهما وعداه ای جاوزه
وما لی عنه متعدّی ای لا تجاوز الی غیره - تعدی
گذشتن چیزے از یکی بدیگرے یقال عدّیته فتعدی
وستم کردن برکسے یقال منه تعدی علیه - وعدّ عنه
ای اصرف بصرک عنه - وتعادی القوم من العادی
ای یموت بعضهم فی اثر بعض - واعتدی علیه ای
ظلم - عوادی بازدارندگان عُدوة بالضم والکسر
کرانهٔ وادی وجای بلند قوله تعالی اذ انتم بالعدوة
الدنیا عداء بالکسر عدیات ج مثل جرمة وبرام -
استعداء یاری خواستن بکاری یقال استعدیت
الامیر علی فلان فاعدانی ای استعنت به علیه
فاعانی علیه والاسم العدوی وهی المعونة - ایضاً
ما یعدی من جرب او غیره وهو مجاوزته من صاحبه
الی غیره یقال اعدی فلان فلاناً من خلقه او من
علته او جرب وفی الحدیث لا عدوی ای لا یعدی
شیء شیئاً - عدو دویدن خواستن اعدیت الفرس
واستعدیته ای استحضرته - اعداء دلیری کردن در
سخن - وگذشتن چیزے از یکے بدیگرے وهو متعدّ
علیه ای معدو ابدلت الیاء من الواو استثقالا -
عدواء مثل غلواء جائی که نشیننده وے جنبان
وبے آرام باشد وبروی آرام نتوان یافتن
یقال جئت علی مرکب ذی عدواء ای لیس مطمئن
ویقال نمت علی مکان متعادٍ اذا کان متفاوتاً لیس

بمستوٍ - ارض متعادیة زمین مختلف با سنگ و کلوخ
وعُدواء الشغل موانعه ودوری جای عَدو عُدوان
سخت دویدن ذئب ذو عدوان یعدو علی الناس
ومنه قولهم السلطان ذو عدوان وذو بدوان -
عَدوان بالتسکین قبیلهٔ عادیة عادیات شتران
مانده در طاقستان که بشوره گیاه میل نکنند - وشتران
سخت دونده عادیة ایضاً ظلم یقال دفعت عنک
عادیة فلان ای ظلمه وشره - عُدّی الذین یعدون
علی اقدامهم جمع عاد مثل غزی وغاز وقبیله از قریش
گروه عمر بن الخطاب رضی الله عنه - عدوی منسوب
بوی بنو العدویة توسے از تمیم واز حنظله عدویّة
گیاه وعلف تابستانی سعدان بن عادیاء بالمد نام
عذا - عذی - بالکسر کشت دشتی - ونام جائے
عذاة زمین خوش خاک عذیة کذلک عذوات ج -
عرا - عراء مقصور درگاه - وساحت سرا
عراة کذلک - ایضاً سختی سرما عراء بالمد کشاده و
بے حجاب قوله تعالی لنبذ بالعراء - عروی پشته
عروة بالضم گوشه قوله تعالی فقد استمسک بالعروة الوثقی
عُری ج - وگروه مردم - ودرخت استوار - وشیر
ونام مردے - ویقال هو عرو منه بالکسر است -
عرانی الامر واعترانی فرو گرفت مرا کارے عرو
فرود آمدن چیزے برکسے وفرو گرفتن مهمان
میزبان را (مع ف اض ر) عریة درخت که میوهٔ آنرا
بمحتاجی دهند ... وفی الحدیث
انه رخص فی العرایا ...

ویقال ان عشیتنا ہذہ لعریۃ ویقال اہاک فقد اعرت
ای غابت الشمس وبردت العریۃ- عرواء مثل غلواء
فسرہ اول تپ ومنہ عری الرجل فہو معرو- اعراء
عریت دادن- و دور شدن از کسے یقال اعراہ
صدیقہ ای تباعد منہ ولم ینصرہ- واستعری الناس
ای اکلوا الرطب وہو من العریۃ- عری بالضم وا
برہنگی عری عریۃ بالضم فیہما مصدر منہ (عع ک ا
ف ۲) عار عریان برہنہ عاریۃ عریانۃ مؤنث وما کان
علی فعلان بالضم فمؤنثہ بالہاء- اعراء وتعریۃ برہنہ
کردن تعری لازم منہ- ویقال ما احسن معاری
ہذہ المرأۃ وہی یداہا ورجلاہا ووجہہا- فرس عری
بالضم اسپ بی زین اعراء ج- ویقال اعروریت
الفرس ای رکبتہ عریانا بلا سرج- واعروریت منہ
امراقبیحا ای رکبت- عاریۃ ہی بتشدید الیاء کانہا
منسوبۃ الی العار لان طلبہا واخذہا عیب وعار
وقیل منسوبۃ الی العارۃ من الاعارۃ کالغارۃ
من الاغارۃ وقیل ہی من العری بمعنی الخطاء
وقیل من عار بعیر اذا جاء وذہب فسمیت عاریۃ
لتحولہا من ید الی ید وقیل من التعاور وہو تداول
القوم الشیء بینہم وقد یخفف ایضاً-

عزا- عزاء- بالمد خویشتن را یا دیگرے را بکسے
یا بچیزے باز خواندن ونسبت کردن (عع ف ا
ض ۲ ک ۲) یقال عزوتہ وعزیتہ الی ابیہ ای
نسبتہ الیہ فاعتزی وتعزی ہو ای انتمی وانتسب
یعنی بازنسبت خود را والاسم العزاء وفی الحدیث
من تعزی بعزاء الجاہلیۃ فاعضوہ بہن ابیہ ولا تکنوا
یعنی بنسب الجاہلیۃ- عزاء ایضاً شکیبائی وصبر
(عع ک اف ۲) تعزیۃ بصبر فرمودن مصیبت زدہ را
یقال عزیتہ تعزیۃ فتعزی- عزۃ گروہے از مردم
والہاء عوض من الیاء عزی بالکسر والتنوین
عزون بالکسر ج- ولم یقولوا عزات کما قالوا ثبات
فی جمع ثبۃ ومنہ قولہ تعالی عن الیمین وعن
الشمال عزین-

عسا عسو- وعساء- بالمد خشک و درشت شدن
(عع ف ا ض ۲) وسخت پیر شدن عسی مثلہ و درشت
شدن دست از کار ویقال للنبات اذا غلظ قد
عسا وفیہ لغۃ اخری عسی بالکسر ایضاً اذا غلظ-
عاسی غورہ خرما عسی بالقصر شاخ خرما وہو ایضاً
فعل من افعال المقاربۃ معناہ باشد کہ وفیہ طمع
واشفاق ویأتی منہ وجہ الماضی لا المستقبل
تقول عسی زید ان یخرج وعسیت فلانۃ ان تخرج
فزید فاعل عسی وان تخرج مفعولہ فہو بمعنی الخروج
الا ان خبرہ لا یکون اسما ولا یجوز ان تقول عسی
زید منطلقا واما قولہم عسی الغویر ابؤسا فشاذ نادر
وقد یأتی فی الامثال ما لا یأتی فی غیرہا-
وربما شبہ عسی بکاد واستعمل فعلہ بغیر ان یقال
عسی زید یخرج- ویقال عسیت ان افعل ذلک
بفتح السین وکسرہا وللمرأۃ عسیت ان تفعلی ذلک
ولا یأتی منہ فاعل ولا یفعل- وعسی من اللہ
تعالی واجبۃ فی جمیع القرآن الا قولہ تعالی عسی

له و الغضا بالمعجمۃ بالضم جمع الغضی ق-

ان طلقکن - قال ابو عبیدة عسیٰ من الله سبحانه وتعالیٰ ایجاب فجاءت علیٰ احدی لغتی العرب لان عسیٰ رجاء ویقین یقال ظنی بهم کعسیٰ ای ظنی بهم یقین -

عشا عشی عشیة عشاء - بالکسر والمد شبانگاه وهی ما بین المغرب والعتمة وزعم قوم ان العشاء من زوال الشمس الیٰ طلوع الفجر عُشیان تصغیر عشی والجمع عُشیانات وقیل ایضاً فی تصغیره عُشیشیان والجمع عُشیشیانات عُشیشیة تصغیر عَشیة عشاء ان مغرب وعتمة عَشاء بالفتح والمد طعام شبانگاهی عشوت وتعشیت بمعنیً یعنی طعام شبانگاهی خوردم وعشیان هو المتعشی وعشوته تعشی ای اطعمته عشاء وکذلک عشیته تعشیة - ویقال تعشّ ابائک ولا تغتر - واذا قیل لک تعشّ قلت بای تعشّ ولا تقل بای عشاء - وعشیت الابل تعشیٰ عشا اذا تعشت فهی عاشیة وهذا عشیها - وفی المثل العاشیة تهیج الآبیة ای اذا رأت التی تأبی العشاء التی تتعشیٰ تبعتها فتعشت معها - عواشی شتران شب چرا کننده عشا بالقصر شب کوری (ع ک ا ف ۲) اعشیٰ نعت منه عشواء مونثه وامرأتان عشواوان واعشاه الله فعشی وهما یعشیان ولا یقال یعشوان لان الواو لما صارت فی الواحد یاء لکسرة ما قبلها ترکت فی التثنیة علیٰ حالها - تعاشی شب کوری نمودن از خود والنسبة الیٰ اعشیٰ اعشوی والی العشیة عشوی - وعشواء ایضاً هی الناقة التی لا تبصر امامها فهی تخبط بیدیها کل شئ یقال رکب عشواء اذا اخبط امره علیٰ غیر بصیرة وفلان خابط خبط عشواء - عشوة کا ناپیدا نمودن وکردن یقال اوطأتنی عشوة ثلث لغات ای امراً ملتبساً - ویقال مضی من اللیل عشوة بالفتح وهو ما بین اوله الیٰ ربعه - وعشوة اللیل ایضاً سواده وظلمته عشوة بالضم ایضاً شعلة من النار وعشوته ای قصدته لیلاً هذا هو الاصل ثم صار کل قاصد عاشیاً - وعشوت الی النار ای استدللت علیها ببصر ضعیف - وعشوت عنه ای صددت عنه الیٰ غیره ومنه قوله تعالیٰ ومن یعش عن ذکر الرحمٰن - وعشیت عنه ایضاً ای رفقت به مثل ضحیت عنه -

عصا - عصا - مؤنث قوله تعالیٰ هی عصای اتوکؤ علیها عصوان تثنیة عصی بالضم والکسر ج - اعص کذلک فی القلة مثل زمن وازمن وعصی هو فعول کسرت العین لمجاورة ما بعدها - وفی المثل العصا من العصیة ای بعض الامر من بعض - والعصا ایضاً نام اسپی معروف لجذیمة الابرش وفی المثل رکب العصا قصیر - وقولهم انه لضعیف العصا ای ترعیة یعنی نیکو چرانندهٔ ستور را ویقال القی عصاه اذا اقام وترک السفر وهو مثل - ویقال فی الخوارج شقوا عصا المسلمین ای اجتماعهم وائتلافهم - وانشقت العصا ای وقع الخلاف - وهو لین العصا ای رفیق حسن السیاسة لما ولی -

وقولهم لا تشق عصاك عن اياك يراد به الادب -
عصى بكسرتين استخوانهاى مال وعصوة بالعصا
ضربته بها - وعصوت الجرح اى شددته - عصا بالقصر زدن
بشمشير (ع ك ن ص) اعتصاء تكيه كردن بر عصا وتعصى
بالسيف اى تجاله عصا - عصيان بالكسر نافرمانى كردن
خلاف طاعت عصى معصية كذلك (ع ف ا ك)
عاص عصى نعت منه وعصاه وعاصاه بمعنى -
واستعصى عليه اى تجنى عليه يعنى گناه جست
بروے وعصت النواة اذا اشتدت - واعصى
الكرم اذا خرج عيدانه - عاصى رگ خون كه بايستد
تعصية خلاف التسليم وفى الحديث تعصيته عصت ...
ورسوله - عصوة بالضم يك نوك از موى ويقال
فى ارض فلان عناص من النبت وهو القليل
المتفرق - وما بقى من مال فلان الا عناص
اى قليل يسير -

عضو - عضو - بالضم والكسر اندام اعضاء ج -
تعضية اندام اندام كردن - وجدا كردن - و
فى الحديث لا تعضية فى ميراث الا فيما حمل القسم
اى لا تجزية فى شئ لا تحتمله من الجوهر فى عينه
وان طلبوا القسم ولكنه يباع فيقسم ثمنه - وقوله تعالى
الذين جعلوا القرآن عضين واحدها عضة و
نقصانها الواو والهاء وقد ذكر فى باب الهاء
ويقال فى الدار فرق وعزون وعضون ونحوها
من الناس كلها بمعنى -

عطو - اعطاء - دادن والاسم العطاء يعنى
دهش واصله عطاو بالواو لانه من عطوة الا ان العرب
تهمز الواو والياء اذا جاءتا بعد الالف لان الهمزة
احمل للحركات منهما واذا الحقوها الهاء فمنهم من يهمزها
بناء على الواحد فيقول عطاءة ومنهم من يردها
الى الاصل فيقول عطاوة - وفى التثنية عطاآن
وعطاوان - واستعطى اى سأل والتمس
العطاء - رجل معطاء بالكسر كثير العطاء وامرأة
معطاء ايضا ومفعال يستوى فيه المذكر والمؤنث
قوم معاطى ومعاط قال الاخفش هذا مثل قولهم
مفاتيح ومفاتح واماني وامان والعطية الشئ
المعطى يعنى داده شده عطايا ج - ويقال
ما اعطاه للمال كما يقال ما اولاه للمعروف و
ما اكرمه لى فى التعجب وهذا شاذ لا يطرد - واعطى
البعير انقاد ولم يستصعب - قوس عطوى على فعلى
مواتية سهلة - وعطوت الشئ تناولته باليد -
معاطاة مناولته - وفى المثل عاط بغير انواط اى
يتناول ما لا مطمع فيه ولا متناول وهو يعطينى
بالتشديد ويعاطينى اذا كان يخدمك - وتعاطاه
تناوله - ويتعاطى كذا اى يخوض فيه - وتعاطينا
فعطوته اذا غلبته فيه وقيل فى قوله تعالى فتعاطى
فعقر اى قام على اطراف اصابع رجليه ثم رفع
يديه فضربها - وقيل فى السؤال نحن اردت
ان يعطيك هل انت معطيه بياء مشددة مفتوحة
يعنى هستى تو دهنده من آنرا وهل انتم معطيه
ايضا للجماعة لان النون سقطت من معطون

لاضافة وقلبت الواو یا گردانیدند فتحت یا برکه
لان قبلها ساکنا وبل انما شغلیا به بفتح الیاء نفس
علی ذلک واذا صغرت عطاء حذفت اللام فقلت
عطیّ وکذلک کل اسم اجتمعت فیه ثلاث یاءات
مثل عدیّ وعلیّ اذا لم یکن مبنیا علی افعل فان کان
مبنیا علی فعل نحو محیا من حیا یحیی تحیة لم تحذف -
عظا عظاء - بالفتح والمد کربه عظاءة وعظایة
سبکه ویقال لقی فلان ما عظاه وما عجاه ای شدّة
ولقاه الله ما عظاه ای ما شاره -

عفو عفاء - بالفتح والمد خاک ونا پدید شدن
ونیست شدن یقال علیه العفاء اذا دعا علیه
وخر کره عفا بالکسر والفتح والقصر شنا به وبالکسر
والمد انبوه پشم شتر و پر مرغ یقال ناقة ذات
عفاء - عفو زمین غفل که بروی پی کسی نبوده باشد
عفو ثلاث لغات خر کره عفوة مؤنث عفو المال
زیادتی مال از نفقه واعطیته عفو المال یعنی بغیر
بسائلة عفوة بالکسر گزیده هر چیزی یقال ذهبت
عفوة هذا البیت ای لینه وخیره - واکلت عفوة الطعام
ای خیاره ومن الشراب کذلک - ویقال اعفنی
من الخروج معک ای دعنی منه واستعفاه سأله
الاعفاء - وعافاه الله واعفاه بمعنی والاسم العافیة
وهی دفاع الله عن العبد وتوضع موضع المصدر
یقال عافاه الله عافیة - عافی خواهنده رزق از
مردم وستور ومرغ وباقی طعام در دیگ - والجمع
عفاة بالضم ج - وعافیة الماء آب آینده عفاوة

بالکسر ما یرتفع من المرق اولا ویختص به من یکرم
یعنی سر دیگ خوردی از روغن و مانند آن وقیل
اول المرق واجوده - عفاوة بالضم باقی مانده چیزی
در بن دیگ یقال عفوت له من المرق اذا غرفت له
اولا - وعفوت القدر اذا ترکت فی اسفلها شیئا -
وعفا المنزل وتعفی ای درس - وعفت الریح المنزل
وعفّته ای درسته لازم ومتعد - وعفی علی ما کان
منه اذا اصلح بعد الفساد وعفی بالضم جمع عاف
وهو الدارس - عفو بالفتح درگذشتن از گناه (ع ض
ف ا ض ۳) عفوّ علی فعول بسیار عفو کننده - و
روشن ماندن آب - وانبوه شدن موی وعلف
ومانند آن ومنه قوله تعالی حتی عفوا ای کثروا
وانبوه گردانیدن لازم متعد وعفوته واعفیته بمعنی
وفی الحدیث امر ان تحفی الشوارب وتعفی اللحی -
وعفوته واعتفیته ای اتیته اطلب معروفه ومنه
فلان تعفوه الاضیاف ای تنزله وتعتفیه الاضیاف
ایضا وهو کثیر العفاة وکثیر العافیة وکثیر المعفی -
عقا عقاة - عقوة - پیراهن وگرداگرد سرای
یقال اذهب فلا اریتک بعقوتی - ویقال ما یطور
بعقوته احد - عقی بالکسر نخستین انچه از کودک نوزاد
آید از بول وغایط - عقّی حدث کردن کودک خرد -
(ع ف اک ۳) ومنه احرص من کلب علی عقی صبی
وهو الرجیع فی السخلة والمهر و باز داشتن (ع ف
ض ۲) یقال منه عقاه قلب عاقه - اعتقاء احتباس
وهو قلب اعتیاق یعنی باز ایستادن - واز چیزی

کندن چاہ بجہت آب و پیش و پس فراز گرفتن
سخن عقیان بالکسر زر خالص اعقاء سخت تلخ شدن
چیزے و اندرافتن ازدہان بسبب تلخی یقال
اعقیت الشیئ اذا ازلتہ من فیک کما تقول اشکیتہ
اذا ازلت شکایتہ وفی المثل لاتکن حلوا فتسترط
ولا مرا فتعقی وعقی بسہمہ اذا رمی بہ فی الہواء لغة
فی عقہ وذکر فی باب القاف۔ وعقی الطائر اذا
ارتفع فی طیرانہ۔

عکو۔ عکوۃ۔ بالضم بیخ دم ستور عُکیّ ج عکو گرہ
زدن دم ستور (ع ع ف ت اض ۲) عکی شیر گوسپند
بر یکدیگر دوشیدہ و درفزک شدہ وعکت الناقۃ
ای سمنت وغلظت۔ ویقال ماء معکاۃ بالکسر
سمان غلاظ۔ عکواء گوسپند سپید و نیم سیاہ جملہ
اعضاء وعکت المرأۃ شعرہا اذا لم ترسلہ۔ وعکا
فلان علی قومہم ای عطف علیہم

علو۔ عُلو۔ بلندی و بلند شدن جائی و برپابند
برآمدن (ع ع ف ت اض ۲) علاء بالفتح والمد بلندی
در قدر و منزلت (ع ع ک ا ف ۲ وبفتحہا) علی بالضم
والقصر معلاۃ بالفتح کذلک معالی ج۔ ویقال ہو من
علیۃ الناس وہو جمع علی ای شریف رفیع القدر
مثال صبی وصبیۃ۔ وعلوت الرجل ای غلبتہ۔
وعلوتہ بالسیف ضربتہ۔ وعلا فی الارض ای تکبر
والمصدر عُلو فی ہذا الحالۃ۔ علو الدار بالضم والکسر
نقیض سفلہا۔ واتیتہ من علِ الدار بکسر اللام ای
من عالٍ واتیتہ من علا ومن علُ بالضم علی ثلث
احوال واتیتہ من عالِ ایضاً ومن معالٍ بالضم ایضاً
ومن علو بثلث حرکات الواو ایضاً۔ ویقال عالِ
عنی واعلُ عنی ای تنح واعلُ عن الوسادۃ وعالِ
علی ای احمل۔ علاوۃ الدار بالضم وعلاوۃ الریح
وسفالتہا ای جہۃ فوقہا وتحتہا۔ علیاء بالفتح والمد
جائے بلند وبالضم والقصر تانیث اعلی۔ علاۃ بالفتح
سنگ کہ بروی پنیر خشک کنند۔ وسندان آہنگر علا بالضم
ج۔ وناقۃ استوار خلقت رجل علیان وامرأۃ علیان
مثل عطشان دراز تن آور یستویان فیہ۔ والعالیۃ
ما فوق نجد الی ارض تہامۃ والی ما وراء مکۃ وہی
الحجاز وما والاہا والنسبۃ الیہا عالیّ ویقال علوی
بالضم علی غیر قیاس وعالی الرجل واعلی اذا اتی
عالیۃ نجد۔ عُلّیۃ بالضم والتشدید غرفہ یعنی بروارہ
علالی ج۔ وہو فعیلۃ واصلہ علیوۃ فابدلت الواو
یاء وادغمت وقیل ہی علیۃ بکسرتین علی فعلیۃ
وہو من المضاعف لانہ لیس فی الکلام فعیلۃ بالضم
وجمع علی علیون وعلیین قولہ تعالی کلا ان کتاب
الابرار لفی علیین وانما جمع علی السلامۃ وہو مختص
باولی العلم جبرا لکسر حقہ وہو الاعلال من جہۃ القلب
والادغام او تعویضا من حذف التاء المقدرۃ علی
تاویل ان فیہ معنی الرفعۃ کما اولوا ذلک فی فلسطین
واخواتہ قال الزجاج اعراب ہذا الاسم کاعراب الجمع
کما تقول ہذہ قنسرون ورأیت قنسرین ومنہم من
یجعل النون حرف اعراب فیقول فلسطین وقنسرین
وفلسطین ورأیت قنسرین ومررت بقنسرین باثبات الیاء

فی الاحوال الثلث - عالیة الرمح ما دخل السنان
الی ثلثه - معلّی بفتح اللام ہفتم تیر قمار - ونام اسپی
وبکسر اللام الذی یأتی الحلوبة من قبل یمینها -
علوی مثال فعلی نام اسپے - یعلی مصغر یعلی وہما
اسمار جلین - واستعلی الرجل ای علا واستعلاه
ای علاه لازم متعد واعتلاه مثله - وتعلّی اسے
علا فی مهلة - وتعلت المرأة من نفاسها ای سلمت -
وتعلّی الرجل من علته - والعلی الرفیع - واعلاه اللہ
وعالاه ای رفعه - وعلیت الجبل ای رفعته الی
موضعه من البکرة - تعالی بلند شدن وبرآمدن
وتعال بفتح اللام ای جیٔ یعنی بیا وتعالیٰ للمرأة و
تعالیا انتما وتعالوا انتم وتعالین انتن - ولا یجوز ان
یقال منه تعالیت ولا ینهی عنه وتقول قد تعالیت
والی ای شیٔ التعالی - ویقال علیک زیدا ای
خذه والزمه ولما کثر استعماله صار بمنزلة هلم
وان کان اصله من الارتفاع - وعلا بالامر اطلع به
واستقل - وعلی معناه به ولها ثلثه مواضع قال المبرد
لفظة مشترکة للاسم والفعل والحرف اسم فی قولک
اتیته من علا ای من علا الدار ویدخل علیه حرف
جر کقول الشاعر (شعر) غدت من علیه تنفض الطل
بعدما + رأت حاجب الشمس استوی فترفعا +
ای غدت من فوقه - وفعل فی قولک علا زید الثوب -
وحرف فی قولک علی زید ثوب وہو حرف جر وقد
یوضع موضع فی یقال کان کذا علی عهد فلان ای
فی عهده وموضع من کقوله تعالی اذا اکتالوا علی الناس

یستوفون - ای من الناس ویقال علیّ زیدا وعلیّ
بزید ای ائتنی به واعطنی زیدا والفها منقلبة
من واو الا انها تنقلب مع المضمر یاء تقول علیک
وبعض العرب یترکها علی حالها کقول الشاعر (ع)
طاروا علاهن فطر علاها + ای علیها وہی لغة لحارث
بن کعب - وعلوان الکتاب بالضم عنوانه - و
علونت الکتاب عنونته - علاوة بالکسر سربار ہی
علاوی ج - وسر مردم ما دام که برگردن باشد
یقال ضرب علاوته ای رأسه -
عمی - عمی نابینائی ع ج ک ا ف ش م) فهو اعمی وہی
عمیاء وہم وہن عُمیٌ فاعماه الله - وتعامی اسے
اری من نفسه العمی - وپوشیده شدن کار بر کسے
ومنه قوله تعالی فعمیت علیهم الانباء - ورجل عمِ القلب ای
علی فعل ای جاہل - وامرأة عمیة عن الصواب
وعمیة القلب وہم عمون ویقال فیهم عمیتهم ای
جهلهم - اعموی منسوب الی اعمی والی عم عموی
کما قلنا فی شجوی - اعمیان سیل وشتر مست
وعمی الموج بالفتح یعمی عمیا اذا رمی القذی والزبد
تعمیة پوشانیدن سخن یقال عمّیت معنی البیت
ومنه المعمی من الشعر - وقری فعمّیت علیهم الانباء
بالتشدید ویقال ترکناهم عمّی اذا اشرفوا علی الموت
عماء بالمد ابر برکوه نشسته مانند دود وعمایة بالفتح
کوہے - معامی زمین ہای بے عمارت وبے مردم
اعماء کذلک - واعتمیت الشئی ای اخترته وہو قلب
اعتیام - وقولهم ما اعماه یراد به ما اعمی قلبه لان ذلک

ینسب الیه الکثیر الضلال ولا یقال فی عمی العیون
ذلک لان مالا یتزید لا یتعجب منه - ویقال اتیته
ظهرا صکة عُمَیّ ای وقت الهاجرة و هو تصغیر اعمیٰ
مرخما ویقال هو اسم رجل من العمالقة اغار علیٰ
قوم ظهرا فاستاصلهم فنسب الوقت الیه -
عنو عُنُوّ - فروتنی وخواری نمودن (ع ف ا
ض ۲) یقال عناله واعناه غیره ومنه قوله تعالیٰ
وعنت الوجوه للحیّ القیوم - ویقال عنا فیهم اسیرا
ای اقام فیهم علی اسار - تعنیة باز داشتن ورنجانیدن
تعنّی رنجانیدن ورنجیدن لازم متعد - عانی اسیر
وبندی وهم عُناة وهن عوان - وعنت بهم امور
ای نزلت - وعنوت الشیء اخرجته واظهرته - و
عنت الارض بالنبات تعنو وتعنی اذا اظهرته -
یقال لم تعن بلادنا بشیء بالضم والکسر اذا لم تنبت
شیأ وما عنت الارض شیأ ای ما انبتت - عنیت
بالقول کذا ای اردت به - ومعنی الکلام ومعناته
ومعنیه واحد - عنیة علی فعیلة بول شتر که بر کرما نند
یقال عنیت البعیر تعنیة اذا طلیته بها - وفی المثل
العنیة تشفی الجرب - عناء بالفتح والمد رنج دیدن
(ع ک ا ف ۲) عنایة رنج دیدن بجهت کسی یقال
منه عنیت بحاجتک اعنی بها مجهولا فانا معنی بها
علی مفعول واذا امرت بها قلت لتعن بحاجته -
وفی الحدیث من حسن اسلام المرء ترکه ما لا یعنیه
ای لا یهمه - وهم عان خون روان اعناء کرانها -
وقومی پراگنده از قبایل شتی - عنو بالکسر کرانه

عنا بالقصر کذلک - عنونت الکتاب وعلونته والاسم
العنوان والعلوان بالضم معنی فصل بے کار
ویقال هو من العُنّة فابدل من احدی النونین
یاء ونام مردے - معاناة سختی کشیدن یقال
عاناه وتعناه فتعنّی - وهم ما یعانون ما لهم اے
ما یقومون علیه -
عوا - عَوّ - تافتن موی ورسن - وکژ کردن سر
ناقه را (ع ف اک ۲) یقال عویت راس الناقة
فانعوت والناقة تعوی برتها فی سیرها اذا لوتها
بخطامها - تعویة تافتن رسن - ودروغ واشتن سخن
کسے را استعوا ورسن تافتن خواستن واستعوی
فلان جماعة ای نعق بهم الی الفتنة - عوا بالضم والمد
بانگ گرگ وسگ وجوان وبانگ کردن آنها
(ع ف اک ۳) وهو یعاوی الکلاب ای یصایحها
عواء بالمد والتشدید سگ بانگ کننده - وبن ود
وهو مقصور ایضا ومنزلے اینا ذل قمر یمد ویقصر
عوة آواز - وفریاد یقال سمعت عوة القوم وضوضاتهم
ای اصواتهم وجلبتهم - وتصغیر معاویة معیّة هذا
قول اهل البصرة لان کل اسم فیه ثلث یاءات اولاهن
یاء التصغیر حذفت واحدة منهن فان لم یکن اولاهن
یاء التصغیر لم تحذف شیأ تقول فی تصغیر حیّة حُیَیّة
واهل الکوفة لا یحذفون منه شیأ یقولون معیّیة
علی قول من یقول اُسَیّد ومُعَیْوِیَة علی قول
من یقول اسیود -
عیی - عَیّ - بالکسر درماندگی بسخن وهو خلاف البیان

یقال عیّ فی منطقه وعیی ایضا فهو عییّ علی فعیل وعیّ ایضاً علی فعْل وہم اعیاء واعییاء - وفی المثل اعیامن باقل - وعیّ بامره وعیی اذا لم یهتد والادغام اکثر - وتقول فی الجمع عیوا مخففا کما قالوا حیوا وبالتشدید ایضا - اعیاء مانده کردن وشدن لازم ومتعدی. ودشوار شدن کار بر کسے یقال منه اعیا علیه الامر وتعیا وتعایا علیه بمعنیً - اعیی بالفتح والقصر یدی بطنی از عرب والنسبة الیه اعیوی - وداء عیاء ای صعب کانه اعیا الاطباء - والمعایاة ان تاتی بشیٔ لا تهتدی به. جمل عیایاء اذا لم یهتد للضراب - ورجل اعیایاء اذا عیّ بالامر والمنطق -

عبا - چهره او تابان شد (مع ف اض ۲) عابیة زن خوبصورت وعبّوا المتاع آماده کردن کالا -

عکی - بستگاه ازار را درشت ساختن (مع ف ا س ۳) یقال عکی ازاره ای اغلظ معقده وعکی زید ای مات عکی زید واعکی زید مثله عکوة بالضم پست مقل عکی ج - عاکی فروشنده پست مقل وایضاً آرزمند آشامیدن آن ومرده اعکاء استوار کردن.

عمو - بالفتح گمراهی وخواری وفروتنی اعماء ج - عمو - بالکسر خرکره نر وشتر شگرف شانه ونازک پشت وهو مع ذلک شدید اعمی ورشتر او آفت رسید -

فصل الغین

غبا - غبیة - باران اندک اغباء اندک باریدن یقال اغبت السماء فهی مغبیة ورباشبه بها الجری الذی یجیٔ بعد الجری الاول وقال ابو عبیدة الغبیة الوثبة فی السیر - غباوة گولی وگول شدن یقال غبیت عن الشیٔ وغبیته ایضا (مع ک ا ف ۳) والعکس وتقول غبی علی الشیٔ اذا لم تعرفه - غبی علی فعیل گول وهو من الواو - وتغابی ای تغافل -

غثا - غثاء - بالضم والمد آب آورد وبتشدید الثاء کذلک اغثاء ج - غثو وشورانیدن سیل چراگاه (مع ف اض ۲) اغثاء مثله غثیان بفتحتین شوریدن دل غثی مثله (مع ف اک ۲) -

غدا - غد - فردا اصله غدو حذفت الواو بلا عوض وقد جاء علی الاصل والنسبة الیه غدی وان شئت غدوی - غدوة بالضم میان طلوع فجر وشمس - و یقال آتیته غدوة بالتنوین لانها معرفة مثل سحر الا انها من الظروف المتمکنة - ویقال آتیک غداة غد والجمع غدوات ویقال انی لآتیه الغدایا والعشایا لازدواج الکلام - غدو بضمتین بامداد کردن نقیض رواح (مع ف اض ۲) قوله تعالی بالغدو والآصال ای بالغدوات فعبّر بالمصدر عن الوقت کما یقال آتیک طلوع الشمس ای وقت طلوع الشمس - غداء بالفتح والمد طعام چاشت خلاف عشاء واذا قیل لک ادن فتغد قلت ما بی تغدّ ولا تعشّ ولا تقل ما بی غداء ولا عشاء لانه الطعام بعینه وکذلک اذا قیل ادن وکل قلت ما بی اکل بالفتح - وغاداه ای غدا علیه - غادیة ابر بامدادی اغتداء بامداد کردن غدیان متغدی نعت منه امرأة غدیا علی فعلی وغدیته فتغدی چاشت خورانیدم پس چاشت خورد

غذو - غذی - بزغاله غذاء بالکسر ج مثل فصیل
وفصال - غذی المال وغذویه ای صغاره کالسخال
ونحوها - ویقال الغذوی ان یباع الشیء بنتاج مانزا
الکبش فی کاسه العام و یروی بالدال المهمله منسوب
الی الغد - غذا بالمد والکسر خورش و پرورش و
غذوت الصبی باللبن پرورش فاغتذی به وغذیته
بالیاء کذلک - غذا الماء سال والعرق یغذو غذوا
ای یسیل دما و یغذی تغذیة مثله - وغذا البول
ای انقطع - غذا اسپ اسرع - غذوان بالتحریک
اسپ سبک تیزرو تغذیة پروردن - و بریدن
شتر بول را -
غرو - غراء - بالکسر والمد سریشم ماهی اذا فتحت
الغین قصرت واذا کسرت مددت - وغروت الجلد
اغروه الصقته بالغراء - وقوس مغروة ومغری ایضا
وفی المثل اذ کنی ولو باحد المغروین ای باحد السهمین
او فیهم ادبع - غریان سطوانان یعنی دو صخره
یا دو خر پشته یقال هما قبرا مالک وعقیل ندیمی
جذیمة الابرش وسمیا غریین لان النعمان بن المنذر
کان یغریهما بدم من یقتله اذا خرج فی یوم بوسه -
اغراء برانگیختن سگ را بر صید - و برآغالانیدن
میان دو کس غراة اسم فیه - وغری به ای اولع
به الاسم الغراء بالفتح والمد - ویقال غاریت بین
الشیئین غراء اذا والیت - وغری فلان اذا
تمادی فی غضبه و هو من الواو - غرا بالقصر خوبی
جبل غر نعت - غرو شگفت - شگفت داشتن -
(ع ف ا ض ع) یقال لا غرو اسـ لا عجب -
غزو - غزو - با دشمن دین جنگ کردن (ع ف ا
ض ۴) والغزاة بالفتح الاسم فیه وهو غازٍ وهم غزاة
بالضم وغزّی بالتشدید والتنوین وغزیّ علی فعیل
وغزّاء بالضم والمد والتشدید مثل قضاة وسبق
وحجیج وفساق ومنه قوله تعالی او کانوا غزّی
لو کانوا عندنا - غزوی منسوب الی الغزو - واغزیت
فلانا ای جهزته للغزو - وامرأة مغزیة غزا زوجها
والناقة التی جازت السنة ولم تلد - واتان مغزیة
ای متأخرة النتاج - واغزت الناقة اسـ عسر
لقاحها - واغزیت الرجل امهلته واغزیت مالی علیه
من الدین - مغزی مقصد یقال عرفت مغزاه و
ما یغزی من هذا الکلام اسـ ما یراد - غزیة قبیلة
غزوان نام مرد است -
غسا - غسو بفتحتین تاریک شدن (ع ف ا
ض ۲ و ک ا ض ۳) اغساء کذلک -
غشی - غشاء - بالمد والکسر پوشش و علی بصره
غشاوة وغشوة ست لغات ای غطاء ومنه
قوله تعالی فاغشیناهم - الغاشیة ای قیامت
قوله تعالی هل اتاک حدیث الغاشیة ای القیامة
و درد و بیماری شکم یقال رماه الله بالغاشیة وآهن
پیس کوهه رحل و زین - و پوشش و زین اغشی
اسپ سپید سر غشواء مؤنث تغشیة فرو پوشیدن
و بازیانه فرو گرفتن - غشیان بالکسر بجامعت
فرو گرفتن - و آمدن اغشاء بر آوردن - و بر پوشانیدن

دکور کردن - وبالتحریک بیہوش شدن (ع ک ۱ ف ۳) غشیة وغشی کذلک یقال غُشِیَ علیه فهو مغشی علیه - واستغشی بثوبه وتغشی ای تغطی به -

غضی - غضا - بالقصر درخت طاق ومنه قولهم ذئب غضا - وارض غضیا کثیرة الغضا - وبعیر غاضٍ وابل غاضیة وغواض التی تأکل الغضا یعنی طاق خوار فاذا اشتکت لبطونها من اکل الغضا قلت بعیر غضٍ وابل غضیة وغضایا - وقد غضیت غضیً - بعیر غضوی منسوب - اغضاء چشم فرو خوابانیدن وتاریک شدن ولیل مغضٍ لغة قلیلة والاکثر ان یقال لیل غاضٍ ولیلة غاضیة ای مظلمة - ونار غاضیة ای مضیئة وهو من الاضداد -

غطا - غطاء - بالکسر والمد پوشش غطّی وتغطیة پوشانیدن (ع ف ۱ ض ۲ و ک ۳) وغطا اللیل یغطو ویغطی ای اظلم ومنه الغاطیة وهی الکرمة لسترها وجه الارض - وغطا الماء وکل شیٔ ارتفع وطال علی شیٔ فقد غطا علیه - وغطی یغطی غطیا بالضم والفتح اذا امتلأ شبابا -

غفا - اغفاء خواب شدن غفا بالقصر ما یخرج من الطعام کالزوان فیری بدهی داشه که آنرا تلخه خوانند که در گندم بیرون آید وایضا آفة تصیب نخل وهو شبه الغبار یقع علی البسر فیمنعه عن الادراک فینبغی فیستتبع طعمه -

غلا - غلی - غلیان - جوشیدن دیگ (ع ف ۱ ۳) غلو از حد درگذشتن در هر چیز (ع و ض ۳) یقال منه غلا فی الامر ای جاوز فیه الحد - غلاء بالفتح والمد گران شدن نرخ - غلو دور انداختن تیر بغایت قدرت غلوة یک تیر پرتاب مسافت ونشانه غلاء ج - وفی المثل جری المذکیات غلاء - اغلاء جوشانیدن وگران کردن نرخ را وگران خریدن چیزی را یقال منه اغلی بالضم وغالی به - وتغالی لحم الناقة ای ارتفع وذهب - غالیه نیا بوی خوشبو که موی را بوی خضاب کنند ومنه تغلیت بالغالیة - وناقة مغلاة الوهق تغلی اذا تواهقت اخفافها - غلاء شتافتن غلو از مثال هلما از حد درگذشتن ابتداء درگذشتن جوانی واول آن -

غما - غمی - بالفتح والقصر بیهوش یقال ترکت فلانا غمیً ای مغشیا علیه وترکتها وترکتهم وترکتها غمیً سواء لانه مصدر وان شئت قلت غمیان وهم اغماء - اغماء بیهوش شدن یقال اُغمی علیه فهو مُغمی علیه وغُمی علیه فهو مغمی یستعمل کلاهما مجهولین - واغمی علیه الخبر ای استعجم مثل غُمّ - غمی البیت ما فوق السقف من القصب والتراب ونحوه فان کسرت مددت وقلت الغماء وقد غمیت البیت -

غنی - غنیة - بالضم بی نیازی یقال غنی به عنه غنیة - وغنیت المرأة بزوجها غنیانا بالضم ای استغنت وغنی بالمکان اقام به وغنی ای عاش کلها بالکسر غناء بالمد وبالفتح فائده وسود - غناء بالکسر والمد سرود وغنی بالقصر توانگری ودستگاه تقول منه غَنِیَ فهو غنی وهو ایضا حی من غطفان - اغناء

بے نیاز کردن ویقال اغنیت عنک مغناة فلان
ومغنی فلان بالضم والفتح فیهما ای اجزأت عنک
مجزاة فلان ۔ ویقال مایغنی عنک ہذا ای مایجزی
عنک وماینفعک قوله تعالیٰ ومایغنی عنه ماله اذا
تردی ۔ غانیة زنے که بے نیاز باشد بخوبی خود
از پیرایه ویا بشوہی خود از سرمایه غوانی ج ۔ و
قد غنیت کرضی ۔ اغنیة بالضم والتشدید سرود اغانی
ج ۔ تغنیة سرود گفتن تغنی کذلک ۔ وتغنی الرجل
ای استغنی ۔ وتغانوا ای استغنی بعضهم عن بعض
مغنی بالفتح جائے با اہل وباشندگان مغانی ج ۔
غوی ۔ غی ۔ بالفتح گمراہی ۔ ونومیدی غوایة
بالفتح شامله (ع ف اک ۲) غاو وغوی است منه ۔ و
اغواه غیره فهو غوی ۔ تغاوی بہ بدی وبی راہی
گرد آمدن ۔ ویارشدی کردن یقال تغاووا علیٰ
عثمان فقتلوه ۔ غوی بالفتح والقصر سیر ناشدن
بره وبچه غاله از شیر مادر ولاغر ماندن آن وناگوار
کردن شیر وہلاک شدن از آن (ع ک ب ۱ ف ۳ و
ف ۱ ک ۲) غوغاء بالفتح والمد ملخ انبوه ۔ وانبوہی
ورا فتادن به جنگ غاغه مردم انبوه درآمیخته
وملخ نوبال برآورده ۔ ومگس ریزه غاوة نام کوہی
اغویة بالضم والتشدید بمعنی مغواة مغاکے وگنده
مغویات بتشدید الواو ومغاوی ج ۔ وفی المثل من
حفر مغواة وقع فیها ۔
غبی ۔ غیایة ۔ بالفتح روشنائی تابش آفتاب ۔
وتگ چاه مثل غیابة وسایه بان وہرچه بربالائے

سایه کند چون ابر وتاریکی وجز آن وفی الحدیث
تجئ البقرة وآل عمران یوم القیمة کانهما غمامتان
او غیایتان ۔ وغایا القوم فوق رأس فلان بالسیف
کانهم اظلّوه به غایة پایان ہرچیز از زمان ومکان
غای ج ۔ مثل آیة وآی وعلم ۔ ودوکان خمار و
بنا ویقال غییت غایة واغییت اذا نصبتها ۔ و
فلان لغیّة نقیض قولک لرشدة ۔

غانیة ۔ زن بے خرد ۔
غذیة ۔ غذوته ولم یعرفه الجوہری فانکره ۔
الغنوة ۔ بالضم توانگری تقول لی عنه غنوة ۔

فصل الفاء

فأو ۔ فأو ۔ وفای ۔ شگافتن سر به زخم شمشیر (ع
بفتحها) یقال منه فأوت رأسه وفأیت رأسه فانفأی
ای انشق ۔ فأو ایضاً میان دو کوه فئة بالکسر گروه
فئون ج ۔ والهاء عوض من الیاء ۔
فتی ۔ فتی ۔ جوان وجوانمرد فتاة مؤنث فتاء
بالفتح والمد مصدر منه (ع ک ا ف ۳) فهو فتی السن
وقد ولد له فی فتاء سنه اولاد ۔ افتاء ستوران جوا
خلاف مسان واحدها فتی علیٰ فعیل ۔ ویقال
لفلان بنت تفتّت ای تشبّهت بالفتیات ۔
فتّیت الجاریة اذا خدّرت ومنعت للعب مع الصبیان
فتوة بالضم جوانمردی یقال هو فتی وهم فتیان
وفتیة وفتو وفتی مثل عصی وقد تفتی وتفاتی
ویقال الا افعله ما اختلف الفتیان یعنی اللیل
والنهار کما یقال الجدیدان والاجدان ۔

استفتاء جواب فتوی خواستن افتاء جواب دادن
بر فتوی والاسم الفتوی والفتیا ستفعد وبتن وتفاتوا
الی المفتی ای ارتفعوا الیه فی الفتیا -
فجو فجوة شگاف میان دو کوه و جز آن قوله تعالی
فی قصة اصحاب الکهف وهم فی فجوة منه - وتفاجی
الشیء ای صار له فجوة - وفجوة الدار ساحتها -
فجا بالقصر و دری میان دو پاشنه شتر (صح ص
ف ۲) قوس فجواء کمان که زه ازوی دور باشد
فجو دور کردن آن (صح ف اص ۲) فجا گشاده
شدن کمان از زه (صح ک اف ۲) -
فحو فحا - بالقصر دیگ افزار و بالکسر کذلک
والفتح اکثر افحاء جمع - وفی الحدیث من اکل فحا
ارض لم یضره ماؤها یعنی البصل ویقال
فح قدرک تفحیة - فحوی الکلام بمعنی سخن یقال
عرفت ذلک فی فحوی کلامه وفحواء کلامه بالمد
وافحاء کلامه الی کذا وکذا ای یذهب -
فدی - فداء - بالکسر یمد ویقصر و بالفتح والقصر
وفدیة بالکسر سرپها و سرخرید یقال فدی لک ابی
یعنی سرپهای تو باد پدر من وفداء لک بالمد
وکسر الهمزة منونا اذا جاوز لام الجر خاصة لانکرة
میبرود بمعنی الدعاء - ویقال فاداه وفداه
اذا اعطی فداه فانقذه وفداه بنفسه سرپها داد
او خود را وفداه تفدیة اذا قال له جعلت فداک
یعنی گوید سرپهای تو باد وبهاے من وتفادوا
ای فدی بعضهم بعضا - وافتدی به کذا قوله تعالی
فلن یقبل من احدهم ملاء الارض ذهبا ولو افتدی به
وقوله تعالی ولیفتدی من عذاب یومئذ ببنیه -
وتفادی فلان من کذا ای تحاماه - وانزوی عنه
فداء بالفتح والمد اشباء غلط -
فرا - فرو - پوستین فراء بالکسر والمد جمع - افترش
الفرو ای لبسه - فروة پوست سر و نام مرد -
و توانگری وهو مبدل من ثروة - قال الفراء انه
لذو فروة من المال وثروة بمعنی وپاره علف
خشک فری بریدن موزه و تموشه دوزان و مانند آن
جهت اصلاح آن - و بریدن مسافت - و فتن
و دروغ برباقتن (صح ف اک ۲) یقال فری
فلان کذبا ای خلقه و افتراه ای اختلقه والاسم
الفریة بالکسر - فری بالقصر متحیر شدن و مدهوش
گشتن (صح ک اف ۲) وفری فلان یفری ای
تحیر و دهش - یقال فلان یفری الفری اذا اتی
بالعجب فی عمله - وقوله تعالی لقد جئت شیئا فریا
ای مصنوعا مختلقا ویقال عظیما - وافریت الاوداج
قطعتها - وافریت الشیء شققته فانفری وتفری
ای انشق یقال تفری اللیل عن صبحه - وافری
الذئب بطن الشاة ای شقها - وافریت الادیم
قطعته علی جهة الافساد - وفریته قطعته علی
جهة الاصلاح - وتفرت الارض بالعیون ای انبجست
فسو فسو - گند کردن (صح ف اص ۲) وقبیلة
از عرب فسوی منسوب الیه - فساء بالضم والمد
گنده و تفاسے انخنفساء کون برآوردن خزدوک

تاکن کند و فی المثل افحش من فاسیة و هی الخنفساء
فسو علی فعول بسیار گند کننده و فی المثل ما اقرب
محساه من مفساه ای فمه من استه -
فشو فشو بضمتین پراگنده شدن خبر (ع ن ا ض ۲) افشاء منتعد منه یعنی فاش کردن و تفشی
ای اتسع - فواشی گوسپندان بچرا گاه پراگنده
شده و فی الحدیث ضموا فواشیکم حتی تذهب فحمة العشاء
فصی - فصیة - رهایش و تفصی فلان ای تخلص
من البلیة - و تفصیت من الدیون ای خرجت
و تخلصت منها - و فصی اللحم من العظم ای خلص و
فصیته منه ای خلصته - و یقال افصی عنک الحر
ای خرج و لا یقال افصی عنک البرد - و افصی المطر
ای اقلع - افصی نام مردیست -
فضو - فضاء - بالفتح و المد کشادگی و فراخی زمین
و جای فراخ - و کشاده شدن و افضیت اسم
خرجت الی الفضاء - و افضیت الی فلان ابسری
و افضی الی امرأته ای باشرها و جامعها و افضاها
ای جعلها مفضاة و هی التی جعلت مسلکاها و احدا
و یقال لها شریم - و افضی بیده الی الارض اذا مسها
بباطن راحته فی سجوده - فضا بالقصر چیزی پراکنده یقال
امرهم فضی بینهم ای لا امیر علیهم
فعی - افعی - مار بزرگ و هو افعل و ینون و کذلک
اروی افاع ج - افعوان بضمتین اژدها ست نر
ارض مفعاة زمین افعی ناک مفعاة ناقه داغ کرده
بشکل افعی و تفعی الرجل صار کالافعی فی الشر -

فغو - فغو - فاغیة - گل حنا افغی النبات گل بیرون
آورد فغا بالفتح و القصر خوره تباه شده و منه فغت الثمرة
فقو - فقوة السهم - سوفار تیر ای فوقه فقی بالقصر ج
فلا - فلاة - دشت و بیابان فلا فلوات ج - فلی
علی فعول کذلک - افلاء بدشت شدن فلو کره فاوه
سوشش افلاء ج - فلاوی کذلک فاذا ثقلت الفاء
فی الواحد شددت الواو و اذا کسرت خففت و
قلت فلو مثال جرو - فلوا بالفتح و التخفیف از شیر
باز کردن کره را و پروردن - و بسر بردن شمشیر
(ع ن ا ض ۲) فلی بالیاء کذلک (ع ن ا ک ۲)
و ایضا شپش جستن در سر و معانی شعر و غرایب
آن بر آوردن یقال فلوته بالسیف و فلیته فلیت
راسه من القمل - و فلیت الشعر ای تدبرته و استخرجت
معانیه - افتلاء از شیر باز کردن - و پروردن -
فرس مفلی و مفلیة ذات فلو - استفلاء شپش جستن
در سر خواستن -
فنا - فناء - بالفتح و المد سپری شدن (ع ک ا ف
یفنیها) و افناه غیره - و تفانوا ای افنی بعضهم بعضا
فی الحرب - فناء بالکسر و المد گرداگرد و منه فناء الدار
افنیة ج - و یقال هو من افناء الناس اذا لم یعلم
ممن هو شجرة فنواء ذات افنان و هو علی غیر قیاس
و قیاسه فناء - فنا بالفتح و القصر انگور سگ فناة یکی
و ایضا برزه گاو فنوات ج - افانیة گیاه تر افانی
ج - و یقال هو ایضا عنب الثعلب - و فانیته
ای داریته و سگالیدم -

فوو - فُوَّةٌ - روین ثوبٌ مُفَوًّى ای مصبوغ بہا -
فِيْ - فِیْ - بالکسر حرف جر ومعناہ وہو للوعاء والظرف وما قدر تقدیر الوعاء یقال المال فی الاناء وزید فی الدار والشک فی الخبر ویکون بمعنی علی کقولہ تعالیٰ ولاصلبنکم فی جذوع النخل وربما یستعمل بمعنی الباء -

افتاء - ماندہ گردانیدن -
فظو - بالفتح سخت راندن (ع ف اض ۲) -
افظی - بدخوشد فظی زہدان -
فقی - وادی است بہ یمامہ فقی کسمی کشت زار ہا ونخلستانی ست مرنمی عنبر را -
فامیۃ او فامیہ - شہری ہست بشام ودے است بواسطہ -
فہوت عنہ - سہوت وافہی سست شد رای او -

فصل القاف

قبو - قَبَاءٌ - بالضم اقبیۃ ج - تقبی پوشیدن قبا قبو ضم کردن حرف را نبرۃ مقبوۃ است مضمومۃ قبۃ الشاۃ مخففۃ ہزار خانہ گوسپند والیاء عوض من الواو قباء بالضم والمد موضعی بحجاز یذکر ویونث -
قتو - قتو - خدمت کردن (ع ف اض ۳) مقتی کذلک یقال قتوت قتوا ومقتی کما یقال غزوت غزوا ومغزی - مقتوی خادم قال ابو عبیدۃ ہذا رجل مقتوین وہما مقتوین وہم مقتوین وہی مقتوین وہم الذین یعملون للناس لطعام بطونہم ویقال بالفارسیۃ نان خوارہ قال سیبویہ سألوا الخلیل عن مقتوی ومقتوین فقال ہو بمنزلۃ الاشعری والاشعرین -
قحو - اقحوان - بالضم بابونہ علی افعلان وتجمع علی اقاحی بحذف الالف والنون واقاح ویصغر علی اقیحی مقحو دارو کہ دران اقحوان باشد اقحوانۃ نام موضعی -
قدا - قدوۃ - بالکسر پیشوا یقال فلان قدوۃ یقتدی بہ بالکسر والضم وقدۃ ایضاً - قدو خوشبو وبامزہ شدن گوشت (ع ف اض ۳) قذی مثلہ (ع ف اک ۳) قدی بالقصر کذلک (ع ک اض ۳) یقال قدا اللحم والطعام یقدو وقدو ہی وقدی یقدی قدیا وقدی بالکسر یقدی قدیً اذا شممت لہ رائحۃ طیبۃ وشممت قداۃ القدر فہی قدیۃ علی فعلۃ ای طیبۃ الریح - ویقال ما اقدی طعام فلان ای ما اطیب طعمہ ورائحتہ - قدیان شتافتن (ع ف ک ۲) ویقال مر فلان یقدو بہ فرسہ - وہذا قدی رمح بالکسر ای قدر رمح - ویقال خذ فی ہدیتک وقدیتک بالکسر فیہما ای فیما کنت فیہ - واتتنا قادیۃ من الناس ای جماعۃ قلیلون وجمعہا قوادی ویقال ہی بالذال المعجمۃ ایضا عند ابی عمرو وہم اول من یطرأ علیک ویقال منہ قدیت قادیۃ تقدی قدیا -
قذی - قَذَی - خاشاک یقال منہ قذیت عینہ بالکسر قذیً فہو قذی العین علی فعل اذا سقطت فی عینہ قذاۃ وہی واحدۃ القذی - قذے

بیرون انداختن خاشاک (مع قذاک م) یقال قذیت عینه ای رمت بالقذی - وقذت الشاة اکر الفت من رحمها بیاضا یقال کل ذکر یقذی وکل انثی تقذی - اقذاء خاشاک انداختن در چشم تقذیة خاشاک بیرون کردن از چشم یقال قذیت عینه فقذیته ای سقط فی عینه قذاة فاخرجتها - وقافیة ای جاریة - واما القاذیة من الناس فذکر ابو عمرو انها بالذال المعجمة فیکون من هذا الباب -

قرا - قرو - قصد چیزی و کاسه بزرگ و [illegible] کرانه کاه و آنکه [illegible] [illegible] و بزرگ شدن [illegible] قرواء [illegible] قروة [illegible] و [illegible] بزرگ [illegible] خورد و یقال [illegible] الارض قروا [illegible] المطر و یقال [illegible] علی قرو واحد ای [illegible] واحدة - [illegible] قریة و قری بالضم [illegible] علی غیر قیاس [illegible] علی فعلة [illegible] جمع علی فعال [illegible] و یقال قریة بکسر [illegible] شکل [illegible] و [illegible] - قرو [illegible] وقوله تعالی علی رجل من القریتین عظیم ای مکة و طائف - [illegible] الدار فی الارض اقریة [illegible] قریة [illegible] بالکسر [illegible]

آب باران قاریة بالتخفیف یکی از مرغان که عرب بدان یمن کنند و یشبهون الرجل الکریم به والعامة یشددونه قواری ج - ویقال الناس قواری الله فی الارض ای شهداء الله - قاریة ایضا تیزی - ونوک سنان - وتیزی شمشیر و جز آن وقرونة البلاد وقریتها واقتریتها واستقریتها ای تتبعتها وخرجت من ارض الی ارض - ویقال جاء فی کل قار وباد ای من ینزل القریة والبادیة - واقرینت الجل علی ظهر الفرس ای الزمته ایاه - وقریت الضیف قری بالکسر وقراء بالفتح والمد میزبانی کردم ومیزبانی کردم اورا اذا کسرت القاف قصرت وان فتحت [illegible] [illegible] البیا [illegible] - قریت الماء فی الحوض [illegible] - قری بالکسر آب گرد آمده در حوض وهو القری [illegible] بالضم والتشدید [illegible] [illegible] یقری الطعام فی شدقه ای [illegible] - ناقة قرواء طویلة السنام شدیدة الظهر [illegible] القری ولا یقال جمل اقری [illegible] قیروان علی [illegible] بفتح القاف [illegible] [illegible] [illegible] وفی الحدیث یغدو الشیطان بقیروانه الی السوق ای بعسکره -

قسو - قسوة - قساوة - قساء - بالفتح والمد سختی دل (مع ن ض) یقال قسا قلبه واقساه الذنب یقال الذنب مقساة للقلب - حجر قاس ای صلب - وقاساه [illegible] قسا [illegible] درهم قسی درم [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] الدراهم تقسو [illegible]

شدید الحر والشر۔ لیلة قسیة باردة۔ قسی ایضا لقب مردے۔

قشو۔ قشو۔ پوست باز کردن از چیزے (ع ف ا ض ع) مقشو ای مقشور یقال قشوت وجهه وقشیته فهو مقشی ای مقشر۔

قصو۔ قصو۔ بفتحتین دور شدن (ع ف اض ع) قصا المکان فهو قصی وارض قاصیة وقصیة۔ وقصوت عنهم ای تباعدت۔ قصا بالقصر والمد دوری وکرانه (ع ک اف ۲) قصی عن جوارنا واقصیته انا فهو مقصی ولا یقال مقصی۔ وذهبت قصا فلان ای ناحیته۔ وکنت منه فی قاصیة ای ناحیته۔ ویلم اقاصیک ای ابعد من الشر۔ وقصوت البعیر اذا قطعت من طرف اذنه فهو مقصو وشاة قصواء وکذا ناقة ولا یقال جمل اقصی وانما یقال مقصو ومقصی ترکوا القیاس فیه ومثله امرأة حسناء ولا یقال رجل احسن۔ وکان لرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ناقة تسمی قصواء ولم تکن مقطوعة الاذن۔ قصیة دور۔ وشتر آسوده نیکو که بردست بارنگنشند ونه دوشند واورا بجهت روزے ذخیره بازارند۔ وقصیت اظفاری بمعنی قصصت۔ مکان اقصی دوری ناحیه قصوی وقصیا بالضم فیهما۔ ویقال نزلنا مکانا لا یقصیه البصر ای لا یبلغ اقصاه۔ واستقصی وتقصی بمعنی۔ قصی بالتصغیر نام مردے از اجداد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم قصوی منسوب بوی۔

قضی۔ قضاء۔ بالمد حکم۔ وحکم کردن (ع ف اک ۲) واصله قضای من قضیت الا ان الیاء لما جاءت بعد الالف همزت اقضیة ج۔ قضیة مثل قضایا ج علی فعالی۔ واصله فعائل۔ قوله تعالی وقضی ربک ای حکم وامر ربک وپرداختن یقال قضیت حاجتی۔ وضربه فقضی علیه ای قتله کانه فرغ منه قوله تعالی فوکزه موسی فقضی علیه ومردن یقال فلان قضی نحبه ای مات۔ وسم قاض ای قاتل وگزاردن وام۔ ورسانیدن وروا کردن حاجت۔ وآگاهانیدن۔ یقال قضیت دینی وقوله تعالی وقضینا الی بنی اسرائیل فی الکتاب وقوله تعالی ثم اقضوا الی۔ وقضی فلان ای مات ومضی۔ وقضاه ای صنعه وقدره قوله تعالی فقضاهن سبع سموات فی یومین ومنه القضاء والقدر واستقضی فلان ای صیر قاضیا۔ وقضاه الامیر ای جعله قاضیا۔ وانقضی وتقضی سپری شد۔ واقتضی دینه وتقاضاه بمعنی وتقضوا بینهم منایا بالتشدید ای انفذوها۔ وقضی الثیابة ایضا بالتشدید وقضاها بالتخفیف بمعنی۔ قضاء بالتشدید الکثیر الحکم وتقضی البازی ای انقض واصله تقضض فلما کثرت الضادات ابدلت من احداهن یاء۔ قضة بالکسر گیاهی وموضع قضات قضین ج۔

قطا۔ قطاة۔ بالقصر سنگ خوار قطاة یکی۔ والقطاة جای نشستن ردیف از ستور قطوات وقطیات ج۔ وفی المثل لیس قطا مثل قطی ای لیس الاکابر کالاصاغر۔ ریاض القطا موضعی قطوگام نزدیک نهاد

از نشاط (ع ف اض ۲) قطا فی مشیتہ واقطوطی بمعنی فہو قطوان بالتحریک وقطوطی علی فعوعل۔ قطوان بالتحریک موضعے بکوفہ کساء قطوانی۔

قعو۔ اقعاء۔ بر کون نشستن سگ وقد نہی عن الاقعاء فی الصلوۃ وہو ان یضع الیتیہ علی عقبیہ بین السجدتین علی تفسیر الفقہاء وفی اللغۃ ہو ان یلصق الیتیہ بالارض وینصب ساقیہ ویتساند الی ظہرہ۔ وفی الحدیث انہ علیہ السلام اکل مقعیا۔ قعو قعو۔ جستن گشن بر مادہ (ع ف اض ۲) یقال منہ قعا الفحل مثل قاع۔ وقعا الظلیم ایضا۔ قعو ارزن باریک ساق قعود وچوب بکرہ ولو کہ محور بر وی باشد۔

قفا۔ قفا۔ بالقصر پس سر یذکر ویؤنث قفی ج۔ علی فعول مثل عصا وعصی اقفاء ایضا علی القلۃ واقفیۃ ایضا علی غیر قیاس لانہ جمع الممدود مثل سماء واسمیۃ قفی بر قفا زدن۔ واز قفا بریدن گلوی گوسپند (ع ف اک ۲) یقال شاۃ قفیۃ ای مذبوحۃ من قفاہا ہذا عن ابی زید وقال غیرہ قفنیۃ بالنون الزائدۃ۔ تقفیۃ در پی فرستادن یقال قفیت علی اثرہ بفلان ای اتبعتہ ایاہ قولہ تعالی ثم قفینا علی آثارہم برسلنا ومنہ الکلام المقفی وسمیت قوافی الشعر لان بعضہا تبع اثر بعض۔ وقولہم فلان القوافی نام شاعر سے وہو ابن معاویۃ بن عقبۃ۔ والقافیۃ القفا ایضا۔ وفی الحدیث یعقد الشیطان علی قافیۃ راس احدکم ثلث عقد در پی رفتن

قفو بالضم مثلہ (ع ف اض ۲) ودشنام دادن بفحش وبدی صریح وفی الحدیث لا حد الا فی القفو البین ج بکار ست تباہ اند اختن کسے را والاسم القفوۃ بالکسر ونوالہ وبخشش نہادن بجہت مہمان قفی قفیۃ قفاوہ آنچہ مہمان را بدان گرامی کنند یقال منہ قفوتہ۔ و اقتفیتہ بہ ایضا ای آثرتہ فہو مقتفی بہا وشو گرگرم والاسم القفوۃ بالکسر یقال فلان قفوتی ای خیرتی او تہمتی کانہ من الاضداد وقیل بمعنی قرفتی۔ و اقتفاہ ای اختارہ واقتفی اثرہ وتقفاہ ای اتبعہ ولا افعلہ قفا الدہر ای ابدا۔

قلا۔ قلی۔ بریان کردن گوشت وبیستہ و جز آن (ع ف اک ۲) فہو مقلی قلو کذلک (ع ف اض ۲) فہو مقلو قلاء نعت ذلک۔ قلیۃ علی فعیلۃ اسم منہ وہو نوع من الطعام قلایا ج۔ مقلاۃ مقلی بالکسر فیہما تابہ کہ قلیہ بریان کنند در وی مقلیان مثنی مقالی ج۔ وقلا الجبر آتنہ یقلوہا قلوا ای ساقہا وطردہا۔ قلی بالکسر والقصر قلاء بالفتح والمد دشمنی۔ ودشمن داشتن (ع ف اک ۲) ویقلی بالفتح ایضا وہی لغۃ طی۔ وتقلی ای تبغض۔ مقلاء بالکسر علی مفعال۔ وقالۃ بالتخفیف عودان یلعب بہا الصبیان یعنی غوک چوب قلی قلو باختن غوک چوب (ع ف اض ۲ وک ۱) واصل القلۃ قلو لانہا من قلوت یقال تقاوت القلۃ وقلیتہا اذا ضربت والہاء عوض وکان الفراء یقول انما ضم اولہا لیدل علی الواو قلات قلون بالضم والکسر قلو بالکسر [illegible] قلی [illegible] تشتاب قلوی قاز

قلیا و ربلند برآمدن بهوا یقال اقلولی الطائر - و
اقلولی الرجل فی امره اذا انکمش و اقلولت الحمر فی
سیرها - و قلت الناقة براکبها قلواً اذا تقدمت به
و قالی قالا موضعی و بها اسمان جعلا واحدا -
قنا - قنوة - قنیة - بالضم والکسر فیهما جمع کردن
گوسپند و جز آن بجهت خوردن خود (ع ص ف ن ص و
ک م) قنیة بالکسر مال نهاده یعنی مال قنیان بالضم
والکسر الذی یتخذ قنیة و پردگی و خانه نشین کردن
دختر را یقال قنیت الجاریة ای منعت من اللعب
و ستّرت فی البیت - اقتناء ذخیره کردن و فی المثل
لا تقتنین من کلب سوء جروا - قنی بالکسر والقصر خشنود
شدن و بی نیاز شدن (ع ک ا ف م) اقناء ذخیره
نهادن و اقناه الله ای اعطاه ما یقتنی به من القنیة
والنشب و خشنود کردن و اقناه ای ارضاه و اعطاه
ما یسکن الیه - و یقال من اعطی مائة من المعز فقد
اعطی القنی و من اعطی مائة من الضان فقد اعطی الغنی
و من اعطی مائة من الابل فقد اعطی المنی - قنو بالکسر
خوشه خرما قنوان اقناء ج - قنا مقصورا بالفتح ایضا
خوشه خرما - و نیزه قناة یکی قنوات قنی علی فعول
قناء علی فعال ج - و کاریز - و مهره های پشت مقناة
جایی که آفتاب نتابد بهمز و لا بهمز مضحاة و کذلک
مقنوة - و یقال لا اقنوک قناوتک بالکسر ای
لا اجزینک جزاءک - و یقال ما یقانینی هذا ای
ما یوافقنی - مقاناة آمیختن چیزی باهم و دائم شدن
یقال منه قانی له الشیء ای دام - احمر قانی ای [illegible]

سخت سرخ یهمز و لا - قناکی خرک بینی و پشت
یقال هو اقنی و هی قنواء - قنیان بالضم لازم شدن
با چیزی یقال قنیت الحیاء بالکسر ای لزمته -
قوو - قوة - توانائی خلاف ضعف - و تاو رسن
قوی ج - و توانا شدن (ع ک ا ف م) یقال منه
قوی الضعیف فهو قوی و تقوی و باز ایستادن باران
تقویة توانائی دادن - و توانا کردن و یقال قاوة
فقویته ای غلبته - شدید القوی یعنی استوار خلقت
اقواء بدشت و خشکی فرود آمدن - و سپری شدن
توشه و منه قوله تعالی و متاعا للمقوین و خالی و
خشک شدن منزل از مردم یقال اقوت الدار
و قویت ای خلت - و اقوی القوم صاروا بالقواء -
و فی المثل انقطع قوی من قاویة و خداوند ستور
توانا شدن یقال فلان قوی مقو فالقوی فی نفسه
والمقوی فی دابته و مختلف شدن حرکت روی در شعر
و اقوی الشاعر - قی - قوی - قواء بالقصر والمد دشت
و بیابان خشک و خالی منزل قواء خالی و بات القواء
بات جائعا علی غیر طعم - قو موضعی - قواة بالفتح زمین
خشک مانده در میان دو قطعه زمین باران زده
و یقال اشتری شیئا ثم اقتواه ای تزایده
حتی بلغ غایة ثمنه - و قویت مثل ضویت ای
صحت - والدجاجة تقوقی ای تصیح - قوقاة قیقاء
مصدران منه - قیقاة بالکسر زمین درشت
مر فی باب القاف -
قهی - اقهی الرجل من الطعام ای اندک کردن [illegible]

مثل اقیم. قهوة خمر يقال سميت بذلک لانها تقهي اى
تذهب بشهوة الطعام - قاهي تيز خاطر -

قاهي اى بحق خصم اقرار كرده
قثو - بالفتح شتران وجز آن فراهم آوردن (مع
ف اض ۲) اقتاء مثله و خيار خوردن و كشنيز قثوى
تشكري فراهم آمدن قثا خوردن چيزے كه وقت
خائيدن نش آواز برآيد -
القثى - القثو -
قحقحة - بروش بدآب بچي انداختن -
قذو - بالفتح از پليدى پاک شدن (مع ف افع ۲)
وقذا العصاه الارض زمين را العصا زد چنانکه اثر
باقى ماند واقذى بالطيب بعد استواء قذه قذيه
مار يا بار ودم بيده كج رفتار قذاة ج دبا زپچه ا
وقذا العب بها -
قذى - بالكسر پاژ نامه بقذيه انداختن وكشتن -
المقاماة - المرافقة يقال ما يقاميني الشى ما يوافقني
عن ابي عبيد -
قيوان - موضعي است با بمين به بلاد خولان -

فصل الكاف

كبو كبو - افتادن بر روى (مع ف افض ۲)
فهو كابية - واذا خشيت الفرس فلم تيز قيل
كبا الفرس وكذلك اذا اكتم الربو و بي آتش شدن
سنگ آتش زنه - و ... و ... آنچه دركوشه
باشد از آب آكنده ... يقال كبا اورادا
و ... ولم تر ... كبا بر ... كبي وكاتي

اى تجر كبا بالكسر والقصر خاک روبه اكباء ج -
كتيبة مثله كبون ج - كباء بالمد نوعے از چوب خوشبوی
كبوة مثل وقفة باز ايستادن بكراهت ويقال
خبت النار اى سكن لهبها وكبت اى غطاها
الرماد والجمر تحممه وتهارت اذا طفيئت ولم يبق منها
شي البتة - وفلان كابي الرماد اى عظيم الرماد ويقال
كتو - اكتوتى الرجل - اذا بالغ في صفة نفسه من
غير عمل - وتمتع ايضا -
كتو كتوة - نام شاعرے -
كدى - كدية - بالضم زمين سخت يقال ضربت
كدية وجمع اكدى - واكدى الحافر اى بلغ الكدية
فلا يمكنه ان يحفر - ويقال حفر فاكدى اذا بلغ الى
الصلب - كدو ونگ برآمدن نبات زمين يقال
كدت الارض تكدو فهي كادية - كدى نوعے از
بيمارى سگ بچه - وتباه شدن معده شتر بچه
از ناگوار - وگند شدن ناخن انگشتان از كندن
زمين (مع ک اف ۳) اكداء كم خير شدن ومنه
قوله تعالى واعطى قليلا واكدى اى قطع القليل -
واكديت الرجل عن الشي اى رددته عنه -
كذو - كذا - چنين يقال فعلت كذا وكذا و
چند چيز و هو كناية عن العدد وتنتصب ما بعده
على التمييز يقال لى عنده كذا درهما كما تقول عندي
عشرون درهما -
كرا - كرى - خواب (مع ک اف ۳) فهو كر وهي
كرية و هو كريان ايضا - كرى كندن جوے -

(ع ک اف ۳ و ف اک ۳) گرد بر آوردن چاه و دست انداختن اسپ در رفتن۔ و نوعی از خرامش رفتن زن و امرأة کرواء اسے دقیقة الساقین وگوی باختن (ع ف اض ۱) کُرَة بالضم گوی واصلہا کُرَوٌ کُرین بالضم والکسر وکُرات ج۔ اکراء تاخیر کردن یقال منہ اکریت العشاء ای اخرتہ ودراز کشیدن سخن یقال اکرینا الحدیث اللیلة ای اطلناہ وافزودن وکم شدن وہو من الاضداد وبکرایہ دادن ستور وخانہ را اکتراء بکرایہ گرفتن استکراء بکاری مثلہ۔ کراء بالکسر والمد مزد۔ وبمزد دادن ستور وجزآن مکاراة مثلہ فہو مکار وہم مکارون وذہبت الی المکارین ولا تقل المکاریین بالتشدید وفی الاضافة الی نفسک قلت مکاریّ مفتوحة الیاء مشددة وہولاء مکاریّ سقطت نون الجمع للاضافة وقلبت الواو یاءً وفتحت یاؤک وادغمت وہذان مکاریای بفتح یائک لذلک القول فی قاضیّ وراجیّ ونحوہا۔ کَرِیّ خرندہ۔ وبکرایہ دہندہ۔ وبکرایہ گیرندہ کریّة گیاہیے۔ ودرختیست کَرِی شتر نرم آہستہ رفتار کراء بالمد والفتح جوئی عروان بفتحتین طائرے ویقال لہ الحباری وآنرا چوبینہ وشوات نیز گویند کرہی نروی ویقال لہ اذا صید اطرق کری ان النعام فی القری کراوین ج۔ کروان بالکسر ایضاً ج۔ علی غیر قیاس۔

کسو۔ کسوة۔ بالکسر والضم جامہ وپوشیدنے (ع ک اف ۳) کسی بالضم ج۔ وکسوتہ ثوبا اکسوہ فاکتسی۔ کساء بالکسر والمد گلیم اکسیة ج۔ واصلہ کساو جاءت الواو بعد الالف فہمزت۔ وکسیت بالکساء لبستہ۔ والکاسی بمعنی المکسو۔

کشی۔ کشیة۔ بالضم پیہ سوسمار کشی بالضم ج۔

کظو۔ کظا۔ لحمہ یکظو ای کثر واکتنز وخظا وبظا کذلک۔

کفی۔ کفایة۔ کارگزاری کردن (ع ف اک ۲) یقال کفاه مؤنتہ وبس آمدن چیزے کفاک الشئ۔ اکتفاء بسندہ کردن استکفاء کفایت خواستن۔ یقال استکفیتہ فکفانیہ۔ مکافاة پاداش کردن۔ ویقال رجوت مکافاتک ای کفایتک۔ وہو کاف وکفی مثل سالم وسلیم وہذا رجل کافیک من رجل ورجلان کافیاک من رجلین ورجال کافوک من رجال وکفیک بتسکین الفاء ای حسبک۔ کفیة بالضم روزگزار از قوت کفی ج۔

کلا۔ کلایة۔ بالضم گردہ کُلوة لغة فیہ کلیات وکلی ج۔ وپشیزہ کہ بر توشہ دان وجزآن دوزند کلیتان من القوس دو تندی نزدیک قبضہ و از دو طرف وہما عن یمین المنصل وشمالہ ایضاً۔ کلیة السحاب فرودی کُلی ج۔ یقال بعثت کلاً کلی بر گردہ زدن اکتلاء بر گردہ رسیدن یقال کلیتہ فاکتلی اذا اصبت کلیتہ۔ کلب مکلی سگ کہ گاو بر تہی گاہ وے سرون زدہ باشد یقال جاء فلان بغنمہ حمر الکلی ای مہازیل۔ کلا بالکسر ہر دو وہو تاکید اثنین نظیر کل فی المجموع وہو اسم مفرد

مثنى وقال الفراء هو مثنى وهو مأخوذ من كل
فخففت اللام وزيدت الالف للتثنية وكذلك
كلتا للمؤنث وهذا على المظهر فتقول جاءني وجاءتني
كلا الرجلين وكلتا المرأتين ورأيت كلا الرجلين
وكلتا المرأتين ومررت بكلا الرجلين وكلتا المرأتين
بالالف في الاحوال الثلث واذا اتصلا بمضمر قلبت
الالف ياء في الجر والنصب وتبقى في الرفع على
حالها تقول جاءني كلاهما ورأيت كليهما ومررت
بكليهما وكذا المؤنث ولا يكونان الا مضافين ولا يتكلم
منهما بواحد ولو تكلم لقيل كل وكلت وكلان وكلتان
واحتج بقول الشاعر (شعر) في كلت رجليها سلامى
واحدة + كلتاهما مقرونة بزائدة + اراد في احدى
رجليها فافرد وهذا القول ضعيف عند البصريين لانه
لو كان مثنى لوجب ان تنقلب الفه في النصب
والجر ياء مع المظهر ولان معنى كلا مخالف لمعنى كل
لان كلا للاحاطة وكلا يدل على شيء مخصوص وهذا
الشاعر حذف الالف للضرورة وقدر انها زائدة
وما يكون ضرورة لا يكون حجة فثبت انه اسم مفرد
كمعى الا انه وضع ليدل على التثنية كقولك نحن اسم
مفرد يدل على الاثنين فما عدا ويدل على ذلك
قول جرير (شعر) كلا يومي امامة يوم صد + وان لم
نأتها الا لماما + فان قيل لم صار كلا بالياء في الجر
والنصب مع المضمر ولزمت الالف مع المظهر كما لزمت
في الرفع مع المضمر قيل له كان من حقها ان تكون
بالالف على كل حال مثل عصا ومعى الا انها
لما كانت لا تنفك عن الاضافة شبهت بعلى ولدى
لانه مع الاضافة فخصت بالياء مع المضمر في النصب
والجر لان على لا تقع الا منصوبة او مجرورة ولا تستعمل
مرفوعة فبقيت كلا في الرفع على اصلها مع المضمر لانها
لم تشبه بعلى في هذه الحالة واما الف كلتا التي في المؤنث
فان سيبويه يقول هي للتانيث والتاء بدل من
لام الفعل وهي واو والاصل كلوا وانما ابدلت
تاء لان التاء علم التانيث وهذا الالف قد تصير ياء
مع المضمر فتخرج عن علم التانيث فصار في ابدال
الواو تاء تاكيد للتانيث وقال ابو عمرو الجرمي التاء
ملحقة والالف لام الفعل وتقديرها عنده فعتل
ونسبتها كلتوي على هذا القول فلما قالوا كلوي
واسقطوا التاء دل على انهم اجروها مجرى التاء التي
في اخت التي نسبتها اخوي۔

كمي ـ كمى ـ نهان داشتن گواهی (ع ن اک م)
يقال كمى شهادته ـ اكماء مثله اكماء نهان شدن
تكمى پوشيدن وتكمت الفتنة الناس اذا غشيتهم
كمي مرد دلاور ـ وسلاح پوشيده شده كماة ج
كيمياء بالكسر والمد اصل زر وسيم ـ ونام صناعتی درو
كنا ـ كناية ـ بالكسر سخن كه بغير موضوع له خود
دلالت كند يقال منه كنوت وكنيت بكذا عن كذا
وهو كان وهم كانون ـ والكنية بالضم والكسر
واحدة الكنى والكنى فلان بكذا ـ وفلان يكنى
بابي عبدالله ـ ولا يقال يكنى بعبدالله ـ وكنيته
ابا زيد وبابي زيد تكنية ـ وهو كنيه كما يقال سميه

وكأن الكي بها هي الاشارة الى التي يبشر بها باكسر الدرهم بالكي بها
بها سوى بيان الامر
كوى الكي - داغ كردن (ض ف اك م) يقال آخر الدوا
الكي والكوي هو آكوا لعينيه اي احتد النظر اليه
وتكوى العقرب اي لدغته - كاوا وتقدر اي شاتمه
مثل كاوحته - كواة آهن داغ و في المثل العير
يشرط والمكواة في النار - كوة روزن خانه كوى
بالمد والقصر ج - كوى بالضم لغة فيها واحدها كوة
بالضم كة تخفيف من اوتا ء هو ملتبس والحاجب
كالام وهو جواب قولك لم فعلت كذا فتقول كي
يكون كذا وتنصب الفعل المستقبل وتدخل عليه
اللام ايضا فتقول لكي وتتصل بها النفي كقوله تعالى
لكيلا تأسوا - كيت وكيت - هكذا چنين وچنين
بفتح التاء وكسرها واصل التاء فيهما ها فصارت تاء
في الوصل - وحكى ابو عبيدة كان من الامر كيه وكيه
بالوصل ايضا وكيه في الوقف كما يقال له -
كمي - كماة - ناقة بزرگ صخرة الكمي نام كوه ہے -

كاهي - بسختي دردناك ساخت (ع بفتحها) اكاهي
عنه كرهه -
كهي - تباه كرد (ع ف اك م) -
كرهي - افضل على عقبيه -
كسى - بالضم پائين سرين وپائين هر چيز اكساء ج -
ركب اكساءه اي سقط على قفاه -
كشو - بدندان گزيدن وبدهان كشيدن (ع ف ا
ض م) كشية بالضم پيه شكم سوسمار يا دشمنه آن

وتقول العجم اذا كان كشية الضب تخف على الواسطة
وشيدة يابل بعدها -
لعي - ليس اليشر كي فرا شيد (ع ف اك م) -
الكعاء - بد دل شد (ع ف ا ض م) اكعاء بد دلان
كعاي منهزم -
كعني - بر دندان وعصي كاعي -
الكفو والكفي - كمنى الكفو -
كموى - شب ماه روشن -

فصل اللام

لأي - لأي - بسختي و آهستگي (ع بفتحها) البناء
مثله لاواي بالسختي وفي الحديث من كان له ثلاث
بنات فصبر على لأوائهن كن له حجابا من النار
ويقال فعل بعد لأي اي شدة و لاي ايضا اي
البطاء - والتأي الرجل اي البس - لأي بوزن
لعي گاو وحشي الأي ج - لأة على لعاة ماده گاو
لأي نام مردست لؤي تصغيره منه لؤي بن غالب
لأي ايضا سختي ودرنش -
لبي - تلبية - لبيك گفتن و منه يقال لبيت
الحج ولبأته مهموز ايضا واصله بترك الهمزة وجواب
دادن خواننده را قال يونس بن حبيب ان لبيك
ليس بمثنى وهو مثل عليك واليك وحكى ابو عبيد
عن الخليل ان اصله الاقامة بالمكان يقال
لبت بالمكان والبيت به اذا اقمت به ثم قلبوا
الباء الثانية ياء كما قالوا التظنيت واصلها تظننت
ويقال هو مثنى كما ذكر في باب الباء - ويقال

جمعہم اللتیّۃ غیر مہموز ای مشتاو ضون لا یکتم
بعضہم بعضاً انکاراً۔

لتی۔ التی۔ آن زن وہو اسم مبہم للمؤنث کالذی للمذکر وہی معرفۃ ولا یقال بغیر الالف واللام للتنکیر ولا یتم الا بصلۃ وفیہ ثلث لغات التی واللتِ بغیر یاء واللتْ بالاسکان وکذلک فی تثنیتہا ثلاث اللتان مخففۃ النون ومشددتہا وبحذفہا وفی جمعہا خمس لغات اللاتی واللات بلا یاء واللوائی واللوات واللوا باسقاط التاء۔ وتصغیرہا اللتیّا بفتح الیاء وتشدیدہا وفی تثنیۃ المصغر وجمعہ حذفت الالف یقال اللتیّان وبعض الشعراء ادخل علی التی حرف النداء وحروف النداء لا تدخل علی ما فیہ الالف واللام الا فی قولنا یا اللہ وحدہ فکانہ شبہہا بہ حیث کانت الالف واللام غیر مفارقتین لہا قال الشاعر (شعر) من اجلک یا التی تیمت قلبی۔ وانت بخیلۃ بالود عنی۔ ویقال جاء بعد اللتیا والتی۔ ووقع فی اللتیا والتی ای فی الداہیۃ۔

لثی۔ لثی۔ نمناک شدن جامہ وجز آن (ع کما ف ۲) فہو لثٍ علی فعل ولثی الثوب ونحوہ۔ ولثی الشجر بالسیل منہ کالصمغ فاذا جمد فہو صمغ ور۔ واللثۃ الشجرۃ ما حولہا اذا کانت یقطر منہا ماء۔ لثۃ بالکسر بن دندان واصلہا لثی والہاء عوض من الیاء وجمعہا لثات ولثی۔

لحا۔ لحی۔ بالفتح بالای ریش لحوی منسوب وہما لحیان وثلثۃ الحی علی افعل الا انہم کسروا الحاء لتسلم الیاء ولُحی بالضم جمع کثرۃ علی فعول مثل ثُدی وثُدی ودُلی۔ لحیۃ بالکسر ریش لحی بالضم والکسر مع القصر ج۔ لحیان بالکسر پدر قبیلہ رجل لحیانی بزرگ ریش والتحی الغلام ریش برآورد والتحی العمامۃ است حلق ما تحت الحنک۔ وفی الحدیث نہی عن الاقتعاط وامر بالتلحی۔ لحاء بالکسر والمد پوست درخت وفی المثل بین العصا ولحائہا۔ لحو پوست از چوب باز کردن (ع ف اض ۲) لحی مثلہ (ع بفتحہا) یقال لحوت العصا ولحیتہا وایضاً ملامت کردن فہو ملحی ای ملوم۔ ولحاہ اللہ ای لعنہ وقبحہ ولاحیتہ ملاحاۃ ولحاء ای نازعتہ وفی المثل من لاحاک فقد عاداک۔ وتلاحوا اذا تنازعوا۔

لخا۔ لخی۔ بیہودہ بسیار گفتن الخی لغت منہ وہی لخواء (ع ک اف ۲) وبعیر الخ والخی وناقۃ لخواء اذا کانت احدی رکبتیہ اعظم من الاخری۔ الخی کج وعقاب لخواء۔ لخی بالفتح والقصر دارو دان لخی مثلہ یقال منہ لخوتہ ولخیتہ والخیتہ بمعنی ای اسعطتہ (ع ف اض ۲ وک ۲) لخی ایضاً فرج آبا ویقال الخیتہ مالا ای اعطیتہ۔ لخا بالکسر والمد نان ترنہادہ ومنہ یلتخی الصبی اذا اکل خبزا مبلولا

لدی۔ لدی۔ نزد لغۃ فی لدن قولہ تعالے والفیا سیدہا لدی الباب واتصالہ بالمضمرات کاتصال علیٰ۔

لذی۔ الذی۔ آنکہ وآن مرد کہ وہو اسم مبہم للمذکر وہی معرفۃ ولا یتم الا بصلۃ واصلہ لذی

له واللتيا تصغير التي على غير قياس (ق ل) دو هم الجوهري۔ ت

أدخل علیه الالف واللام ولا تنزعان منه للتنکیر وفیه اربع لغات الذی والذ بلا یاء والذ بسکون الآخر والذیّ بتشدید الیاء - وفی تثنیته ثلث لغات اللذان بتشدید النون وتخفیفها واللذا - وفی جمعها لغتان الذین بالنون فی الرفع والنصب والجر وبحذف النون کلفظ الواحد قال الشاعر (شعر) وان الذی حانت بفلج دماؤهم هم القوم کل القوم یا ام خالد یعنی الذین ومنهم من یقول فی الرفع اللذون وزعم بعضهم ان اصله ذا لانک تقول ماذا رأیت بمعنی ما الذی رأیت وہذا بعید لان الکلمة ثلاثیة وتصغیر الذی اللذیا بفتح الذال وتشدید الیاء واللذیان واللذیون -

لطی - لطاة پیشانی ودایرة اللطاة گردش موی که بر پیشانی اسپ وجز آن باشد - وگرانی یقال القی بلطاته ای بثقله - ملطاة ملطی بالکسر نوعے از سر شکستگی -

لظی - لظی زبانهٔ آتش - ونام دوزخ التظت لظا وتلظت النار زبانه زد -

لعا - لعو - لعی - تیز شهوت یقال رجل لعو وکلبة لعوة ای حریصة - لعوة قومی از عرب ولعوة الجوع حدته ویقال للعاثر لعا لک دعاء له بان ینتعش - ولعوة ایضا اسیاهی سر پستان وبه سمی ذو لعوة وهو قیل من اقیال حمیر - ویقال ما بها لاعی قرو ای ما بها من یلحس عسا معناه ما بها احد - ویقال خرجنا نتلعی ای نأخذ اللعاع وهو اول نبت یخرج

واصله نتلعع ابدلت من احدی العینات یاء - والعت الارض اخرجت اللعاع - تلعّی العسل بسته شد -

لغا - لغو - بیهوده گفتن (ع ف ن ض ۱۴) لاغیة مثله - وقوله تعالی لا تسمع فیها لاغیة ای کلمة ذات لغو وهو مثل لابن وتامر - واللغو فی الایمان ما لا یعقد علیه القلب قوله تعالی لا یؤاخذکم الله باللغو فی ایمانکم وهو کقولک بلی والله ولا والله وانچه در حساب وشمار نیاید از شتر بچه که در دیت داده شود بسبب حقارت وخردی وی - وبانگ کردن سگ (ع ف ن ض ۲) لغی مثله (ع ک ف ن ۲) وآواز کردن ولغی به ای لهج به - ولغی بالشراب ای اکثر منه - الغاء باطل کردن - و از شمار افگندن لغة بالضم نوع سخن واصلها لغو او لغی والهاء عوض وجمعها لغی ولغات وقال بعضهم سمعت لغاتهم بالنصب تشبیها بالتاء التی توقف علیها بالهاء - لغوی بالتحریک منسوب -

لفو - لفاء - بالفتح والمد چیزے اندک وخسیس یقال رضی من الوفاء باللفاء ای من حقه الوافی بالقلیل - ولفاه حقه ای بخسه - الفاء یافتن الفیته وجدته - وتلافیته ای تدارکته -

لقا - لقاء بالکسر والمد لقی بالضم والقصر لقی بالتشدید لقیان بالضم والکسر دیدار کردن (ع ک ف ن ۲) لقیانة یکبار ولا تقل لقاءة فانها مولدة ولیست من کلام العرب - القاء افگندن

یقال آلقه من یدک والق به من یدک والقیت الیه المودة وبالمودة والقیت علیه القیة کقولک الجیة کل ذلک یقال - التقاء تلاقی دیدار کردن لقیة اسم فیه - تلقی پیش آمدن - استلقاء بر قفا خفتن و قوله تعالی اذ تلقونه بالسنتکم ای یاخذه بعض عن بعض - تلاقی مساوی وبرابر - ودیدار کردن القی انداختن القاء ج - شقی لقی اتباع - لقوة کجی دهان وروے از علت یقال منه لقی الرجل فهو ملقو مجهولا وناقه سبک بارگیرنده - وعقاب ماده وبکسر اللام مثله -

لکی - لکی - حریص شدن (ع ک ا ف ۳) ویقال لکیت بفلان ای لازمته -

لمی - لمی - سیاهی دام لب وهو من الحسن والملاة (ع ک ا ف ۳) وهو المی وهی لمیاء - ظل المی کثیف اسود - شجر المی الظلال من الخضرة - والتمی افو مثل التمع وربما یهمز - ولمة الرجل بالضم تربه وشکله یعنی همزاد ومانند مرد والماء عوض وفی الحدیث لیتزوج الرجل لمته وگروه دیاران از سه تا ده -

لوی - لی - تافتن رسن وجز آن (ع ف ا ک ۱۰) یقال لویت الحبل ای فتلته - ولوی راسه والوی راسه ای امال واعرض - قوله تعالی وان تلووا او تعرضوا قال ابن عباس رضی الله عنهما هو القاضی یکون لیه واعراضه لاحد الخصمین علی الآخر و قد قری بواو واحدة مضموم اللام من ولیت قال مجاهد ان تلووا الشهادة فتقیموها او تعرضوا عنها فتترکوها - ولویت الناقة ذنبها والوت بذنبها اذا حرکتها - وذنب الوی تافته لی لیان بالفتح فیهما وام ناگزاردن ودرار کردن ولویت اعناق الرجال فی الخصومة شدد للکثرة والمبالغة قال الله تعالی لووا رؤسهم - والتوی وتلوی بمعنی اعوض - ولویته علیه ای آثرته علیه - ولوی علیه ای عطف - ولوی الرمل بالکسر والقصر منقطعه والوی القوم ای صاروا الی لوی الرمل ویقال الویتم فانزلوا وهما لویان والجمع الویة - لواء بالمد والکسر ای الرایة التی لا یمسکها الا صاحب الجیش الویة ج - وعلمها ای نشدو لوی بالفتح والقصر پیچش شکم ویقال منه لوی بطنه بالکسر - لوی علی فعیل گیاه پژمرده وقد الوی البقل ای ذبل - لویة طعام نهاده بخشش کنند والتوت المرأة لویة - الوی بشیئ ای ذهب به - والوی بثوبه اذا لمع واشار - والوت به عنقاء مغرب ذهبت به - الوی مرد تنها گوشه گرفته وذنب الوی معطوف خلقة مثل ذنب العنز - واللاؤن جمع الذی من غیر لفظه بمعنی الذین واللائین فی النصب والجر واللاء بلا نون جمع اللای همه مردان وزنان یستویان فیهما واللا بلا یاء ولاهمز کذلک لکن هذه للنساء خاصة -

لها - لهاة - کام لهی ج - لهوات لهیات بفتحتین فیهما ایضا ج - لهوة بالضم خورش دستاس یعنی یا سه شت ازحب یقال منه الهیت فی الرحی لهی ج - وعطا ویقال انه لمعطاء اللهی ای جواد یعطی الکثیر

لهی لهیان بالضم فیهما شگفتن از چیزے و روے گردانیدن ازوی (ع ک رف ۴) الهاء مشغول کردن الهاه به و لهّاه به ای عللّه. لهو بازی کردن (ع ف اض ۲) تلهّی کذلک. و تلاهوا آی لهی بعضهم ببعض و جماع کردن و منه قوله تعالی لو اردنا ان نتخذ لهوا آقا لهوا امرأة ویقال ولدا. ویقال اللهٰ عنه اترکه و فی الحدیث فی البلل بعد الوضوء الهٰ عنه قال الاصمعی الهٰ عنه و منه معنی. و فلان لهو علی الخیر علی فعول. الهیّة بانچه کما یقال احجیّة و هی افعولة. ویقال هم لهاء مائة مثل زهاء مائة.

لبی. لیاء. بالکسر والمد نوعی از حبوب سپید باشد نخود و اذا وصفت المرأة بالبیاض قلت کانها لیاءة. لیا بالقصر زمین که از آب دور باشد.

لبی من الطعام. ای اکثر منه (ع ک اف ۲) اللبایة بالضم شجر الاسطی و لبی مصغر النسی ابن لبا لکلی ولابی بن ثور صحابیان لبی لحنی موضع نام جائے.

لبوکعه. و ابن عبد القیس قبیلهٔ لبوان نام کوهی لبوة کعنوة و کعکر کشرة و قنات و لب و لبتة مخففین ماده شیر.

انتجی الی فلان عجرقومه ای اوی.

لسا. اکل اکلا شدیدا یعنی بسیار خورد (ع ف اض ۲).

لشا. بعد بزرگے خوار شد (ع ف اض ۲) لاشی کفنی

بسیار روشنده.

لصاه والیه. اسے القم الیه لبیبة. ولصا المرأة زن را دشنام داد. لصی الیه العبر الیه لبیبة (ع ف اک ۴ و ک اف ۴) لصوی یعنی لصی اتباع.

لضا. بیزگی سه نمائی کرد (ع ف اس ۲).

لطا. پشتگه یا ابخار سے پناه گرفت (ع ف اض ۲).

فصل المیم

ماء. ماو ماءی. فراخ کردن پوست را کشیدن (ع بفتحها) وتمأی الجلد ای اتسع. مائة ضد صد و اصلها مأی مثل معی والهاء عوض من الیاء وتثنون مئتین بالضم والکسر و مئات مثل مئات. قال سیبو یقال ثلثمائة وکان حقه ان یقال ثلث مئین او مئات کما تقول ثلاثة آلاف علی الجمع و ثلثمائة رجال و عشرة رجال ولکنهم شبهوه باحد عشر و ثلثة عشر و من قال مائتا بالتنوین مرفوعة النون فقی التقدیر قولان احدهما فعلین مثال غسلین و هو قول الاخفش و هو شاذ والآخر فعیل بکسر الفاء و منه کسرا لیجری واصلها مئی مثال معی فابدل من الیاء نونا. وامّا ای القوم ای صاروا مائة وامأیتهم انا. وامأت فلان اذا صارت مائة و امأیتها الکبد اسے جعلتها الکبد مائة. مئو او بانگ کردن گربه (ع ف اض ۲) امّی تباهی کردن میان قومی (ع بفتحها) یقال ماء بینهم ای فسد و تمأی ای فسد.

مثو. متو. مطّا الشئ. مدّ و تمطّی کشیدن کمان.

محا. محو. پاک کردن نبشته و نقش از لوح (ع ف ا

ض ا و بفتحها) محی کذلک (ع ک ا ف ۲) فهو ممحوّ
ومحیّ صارت الواو یاءً لکسرة ما قبلها ثم ادغمت
فی الیاء التی هی لام الفعل - امحاء سوده شدن
وپاک شدن امّحی وامتحی بمعنیً والثانی لغة ضعیفة
محوة باد شمال وهی معرفة بلا الف ولام غیر منصرف
یقال ترکت الارض محوة واحدة اذا طبقها المطر
محاة بالکسر خرقه پاک کردنی محو ایضا نام موضع
تمحی تمحیت من الشیء وانمحیت منه اذا تبرأت
منه وتحرجت -

مدی - مدی - غایت یقال قطعنا ارضا قدر مداها
البصر وقدر مدّا البصر ایضا بالتشدید - مدیّ علی فعیل
حوض که گرد آگرد وی سنگ نه نهاده باشند ابیه
ق - مدیة بالضم والکسر پشته کاردها مدی ج -
مدی بالضم پیمانه اهل شام امداء ج

مذی - مذی - آب مرد که بوقت ملاعبت ازوی آید
مذی الرجل وامذی ویقال کل ذکر یمذی وکل
انثی تقذی (مع وف اک ۲) مذاء بالکسر المداعبة
کردن با یکدیگر که مذی آرد وفی الحدیث الغیرة
من الایمان والمذاء من النفاق قال ابو عبیدة
هو ان یجمع الرجل بین رجال ونساء ثم یخلیهم یماذی
بعضهم بعضا - وقال الاموی مذی وودی ومنی
کلها مشددة - والمذیة فرس وامذیته ای
ارسلته فی المرعی - ماذی عسل سفید ماذیة زره
سفید و نرم و خمر آسان خوار -

مرا - مرو جمع مروة وهی حجارة بیضاء براقة تقدح
منها النار و نوعی از ریاحین مروان نام مردی
مرو ایضا نام شهری از خراسان مروزی منسوب
الیه علی غیر قیاس وهم مراوزة وثوب مرویّ علی
القیاس مروراة بیابان مرورات مراری ج -
مروة ایضا نام جایی بمکه مری سودن پستان را
(ع ض ا ک ۲) امراء بسیار شدن شیر ناقه مریّ
علی فعیل غیر مهموز ناقه بسیار شیر مرایا ج - مریت
الفرس اذا استخرجت من الفرس ما عنده من الجری
بسوط او غیره - مریة بالکسر اسم فیه - وشک و
قد یضم وقری بهما قوله تعالی فلا تک فی مریة منه -
ومری الفرس بیده اذا حرکها علی الارض - والریح
تمری السحاب وتمتریه ای تستدره - ومراه حقه ای
جحده وقری قوله تعالی افتمرونه علی ما یری - وماراه
الرجل مراءً اذا جادله - امتراء فرو دوشیدن شیر
وشک شدن تماری کذلک - ماریة نام زنی -
و نام مادر ابراهیم فرزند رسول الله صلعم - ماریّة
بالتشدید سنگ خوار و فی المثل خذه ولو
بقرطی ماریة -

مرو - مروة - فتوت فی مردانگی - یقال رجل مری
ای ذو مروءة ولا یبنی منه فعل -

مسا - مساء - بامداد شبانگاه خلاف صباح امساء
شبانگاه کردن قال الشاعر (شعر) الحمد لله ممسانا
ومصبحنا بالخیر صبحنا ربی ومسانا - وهما مصدران
وموضعان ایضا والاسم فیهما مسی وصبح - ویقال
اتیته لمسی خامسة بالضم والکسر لغة فیه - واتیته

مُسَیًّا وهو تصغیر مساء - واتیته اصبوحة کل یوم
وأُمسیّة کل یوم واتیته مُسْیَ امس ای عند المساء
من امس کل ذلک بالضم - مسی بالفتح بیرون آوردن
نطفه از رحم علی ما فسر فی المنتخب یقال مساه یمسیه
(ع ف ک ۳) وسیت الناقة وسوت علیها
اذا سطوت علیها واخرجت ولدها -
مشی مَشْی تمشیة - رفتن وراندن لازم و
متعد (ع ف ک ۳) امشاء راندن - وبا مواشی
بسیار شدن ماشیة ستور - ستور بسیار زه مواشی
ج - مشاء بالفتح والمد بسیار فرزند شدن زن
(ع ف ک ۳) وتمشت فیه حُمیّا الکأس است
ذهبت وجرت مَشُوّ ومَشِیّ داروی مسهل ومنه
استمشیت وامشانی الدواء -
مصو مَصْواء - زن لاغر سرین -
مضا مُضِیّ - بالضم رفتن - وگذشتن یقال منها
مضی الشیٔ ای ذهب - ومضی فی الامر مَضاءة
ای نفذ - ویقال مضیت علی الامر مضیّا ومضوت
علی امر مُضُوّا بالضم والفتح مثل رقو وقعود -
وهذا امر ممضوّ علیه - ماضی قاطع امضاء درگذرانیدن
تمضی درگذشتن مَضْواء مثال صعداء تقدیم
کردن (ع ف ک ۳) قال الشاعر (شعر) فاذا
خَفْنَن مضی علی مضوائه -
مطو مطا - بالقصر پشت امطاء ج - مطیة بارگیر
یذکر ویؤنث مطی واحد وجمع ایضا مطایا ج -
تمطی خرامیدن وبازیدن ویقال هو ما خوذ
من المطیطة وهو الماء الخاثر فی اسفل الحوض
لانه یتمطط ای یتمدد وهو مثل تظنیت من الظن
وتقضیت من التقضض - مَطْواء مثال صعداء
وهو التمطی - مَطْو کشیدن یقال منه مطوت بالقوم
اذا مددت بهم فی السیر - امطاء استطاء بارگی گرفتن
یقال استطیتها ای جعلتها مطیّا - مطو بالکسر
خوشه خرما امطاء ج - مثل جرو واجراء - ونظیر وهمتا
ویار دوست یقال نادیت مطوی ای صاحبی و
مطای ای صاحبی -
معا معی - بالکسر والقصر روده امعاء ج - وفی الحدیث
ان المؤمن یاکل فی معی واحد والکافر یاکل فی سبعة امعاء
یعنی ان المؤمن یاکل من وجه واحد وهو الحلال والکافر
یاکل من وجوه ولا یبالی ما اکل ومن این اکل - آب
تاک یعنی جاے ایستادن آب در قعر - مَعْو رطب سیاه
مَعْوَة یکی یقال منه امعت النخلة رسانیدن نخل
رطب را - مَعْوَة ایضا رطب نیم خشک -
مقو مَقْو - روشن کردن شمشیر وطشت وآینه
ودندان - ونگاه داشتن (ع ف اض ۳) یقال
امق هذا امقوک مالک ای صن هذا صیانتک مالک -
مکو مُکاء - بالضم والمد شخولیدن نکو کردن -
(ع ف اض ۳) قوله تعالی وما کان صلوتهم
عند البیت الا مُکاء وتصدیة - ومکت استه ای
ضرطت - مُکّاء بالضم والتشدید مرغیست مکاکی ج -
مکا بالقصر والفتح سوراخ خرگوش وروباه ومانند
آن نکو کذلک امکاء ج - ومکی الفرس اذا حک

عینه برکنده - مکا ایضاً شوخ گرفتن و دست ازکار
(ع ک ا ف م) میکائیل فرشته روزی وهما اسمان
اضیف احدهما الی الآخر میکائین لغة فیه مهموزاً
وغیر مهموز ومیکال لغة فیه ایضاً -

ملو - یقال ملاک الله حبیبک - ای متعک به
واعاشک معه طویلا وتملیت عمری ای تمتعت به
ویقال لمن لبس الجدید ابلیت جدیدا وتملیت
حبیبا ای عشت معه ملاوة من دهرک وتمتعت به
واقمت عنده ملاوة من الدهر بثلث لغات ای
حینا وبرهة وکذلک ملوة بثلث لغات - ملی پاره
از دهر یقال اقام ملیا من الدهر قوله تعالی واهجرنی
ملیا ای طویلا - ومضی ملی من النهار ای ساعة
طویلة - ملا بالقصر صحرا - ملوان روز وشب احدهما
ملا - املا زمان دادن یقال املاه الله ودرنگ
درازگذاشتن یقال املیت له فی غیه ای اطلت
قوله تعالی واملی لهم و دراز رسن گذاشتن ستور را
یقال املیت للبعیر ای وسعت له فی قیده
وکتاب املا کردن یقال املیت الکتاب واملله
املیته واملّیه لغتان جیدتان جاء بهما القرآن -
استملاء املا خواستن -

منا - منا بالقصر کیلی من ششوان ودو من امناء
ج - وهو افصح من المن بالتشدید واندازه یقال
منی له المانی ای قدر القادر - ویقال دار
منا دار فلان ای مقابلتها - منی آب مرد ومنی
مشدد بخلاف مذی وودی وهما مخففان ومنی

امنا ومنی انداختن وقوله تعالی من منی یمنی
قری بالتاء علی النطفة وبالیاء علی المنی
ظاهرا - استمنا منی بیرون آوردن خواستن
منیة ای الموت والاجل لانها مقدرة منایا ج -
منیة بالضم آرزو منی ج - ومنیة الناقة الایام التی
یعرف فیها القاحها من حبالها یقال هی فی منیتها
وقد اتمنی للفحل - منی بالکسر والقصر موضعی بمکه که
قربان در آنجا کنند وهو مذکر یصرف - وامنی القوم
اذا اتوا منی وامنی القوم کذلک - امنیة آرزو امانی
ج تمنی آرزو بردن - وخواندن نبشته قوله تعالی
ومنهم امیون لا یعلمون الکتاب الا امانی ویقال
هذا الشیء رویته ام تمنیته - وفلان یتمنی الاحادیث
ای یفتعلها وهو مقلوب من المین وهو الکذب
ویقال منیته ومنیته اذا ابتلیته - ویقال
لا منینک منا ونک ای لا جزینک جزاءک -
تمنیة آرزو آوردن وآرزو دردل افگندن
قوله تعالی ولامنینهم ولآمرنهم - ممانات درازکشیدن
وانتظار کردن - ومکافات کردن یقال مانیتک
بلا مهرای کافاتک - مناة نام بتی منوی منسوب
الیه عبد مناة وزید بن مناة وهی تمد وتقصر -

موو - موماة - دشت موامی ج - واصلها موموة
وهو مضاعف علی فعللة فقلبت واوها الفا لتحرکها
وانفتاح ما قبلها -

مهو - مهاة - گاو دشتی ومها بالقصر ج - مهوات
کذلک - مهاة بلور - مهیات مهوات ج - مهاة بالضم

آب فحل در رحم ناقه وهو من الیاء مهی ج - مثل رطبة ورطب وعشرة وعشر - مهو شمشیر تنک باآب وشمشیر تنک رومی - وپدر حیی از عبد القیس و فی المثل اکذب صفقة من شیخ مهو - مهاوة آبناک شدن شیر (ع بضمها) یقال مهو اللبن ومهیت اللبن - وناقة مهاء رقیقة اللبن نطفة مهوة ای رقیقة - مهاء بالمد کرانی وعیب امهاء تیز کردن آهن را - وآب دادن تیغ را وگرم کردن آب یا بتاختن ویقال حفر البئر حتی امهی لغة فی اماه علی القلب -

میی - میتة - ومی - نام زنی -

هزمی - گردن کشی کرد (ع ف اک ۲) هزاة جبر کنندگان هزمی کفنی مرد وانا تمریه ستوون قعد عنه مازیا ومتانیا ای مخالفا بعیدا -

هغا السنور - گربه بانگ زد (ع ف اض ۳) -

المغی فی الادہم - نرمی درانبان وقد مغی تمغیا المغی فی الانسان ان تقول فیه مالیس فیه امانازلا او جادا والماغیة المریبة ومغیت کسعیت نغیت یعنی سخن واضح گفتم -

مقیت اسنانی - مقوتها ومقی الطست مقیا ومقه مقیتک مالک ای صنه ماقة گوشه چشم -

مهی - تیز کردن کارد (ع ف اک ۳) امهاء وتمهاء مثله مهی آبی است مرنبی عبس را وہم یستمهون فی الیهم ای یخرقون الصفوف فی الحروب فلا یقدر علیهم

فصل النون

نأی - نأی - دور شدن یقال نأیته ونأیت عنه ای بعدت (ع بفتحها) وانأیته فانتأی ای ابعدته فبعد تنائی ای تباعد - منتأی موضع دور نؤی بالضم چنبره گرداگرد خرگاه منتأی ایضا مثله نؤی علی فعول ج - نئی کذلک آناء ایضا ج - وبتقدیم الهمزة ایضا علی القلب آناء مثل آبار وآبار یقال منه نأیت نؤیا وانتأیت نؤیا بمعنی - نؤی بفتح الهمزة لغة فی نؤی ویقال ن نؤیک ای اصلحه واذا وقفت علیه قلت نه مثال رزیدا واذا وقفت علیه قلت ره زیدا - ویقال ایضا انأ نؤیک مثال انع نعیک -

نبو - نبو - نبوة - آرام نایافتن - ودور شدن جای (ع ف اض ۳) یقال نبا عنی وانبیته انا دفعته عن نفسی وموافق ناآمدن جای کسی را یقال نبا به المنزل والفراش ای لم یوافقه وباز جستن تیغ از زخمگاه وکار نکردن آن یقال نبا السیف اذا لم یعمل فی الضریبة - ونبا بصری عن الشیء نابیة کمان که از زه دور واو دور باشد نبوة نباوة برآمدن وبلند شدن - وزمین بلند نبی پیغامبر وساغ ان یکون مأخوذا منه غیر مهموز وهو فعیل بمعنی مفعول ای انه شرف علی الخلق کالتصغیره نبی انبیاء ج - ناب پشته نبی ج - مثل غاز وغزی -

نتو - نوقی - کشتی بان نواتی ج -

نثو-نثا- بالقصر خبر نثو فاش کردن خبر (ع ح فا ض ح) وتناثوا الشئ ای تذاکروه-

نجو-نجاء- بالمد نجاة رستن (ع ف اض ح) یقال الصدق منجاة- انجاء تنجیة رهانیدن وقری بها قوله تعالی فالیوم ننجیک ببدنک اعنی لاتفصل بل نهلکک فاضمر قوله لاتفصل وقال بعضهم ننجیک ای نوقعک علی النجوة من الارض فنظرک لانه قال ببدنک ولم یقل بروحک- نجاء بالمد ایضا شتافتن ودرگذشتن ناجیة نجاة ناقه تیز رو بعیر ناج- نجا استنجی ای اسرع- وفی الحدیث اذا سافرتم فی الجدبة فاستنجوا- بنو ناجیة قومی از عرب ناجی منسوب الیه بحذف ها و یاء- ونجوة فلانا اذا استنکهته نجو سرگین ودده- وهرچه از شکم بیرون آید وانجی ای احدث- ویقال شرب دواء فما انجاه ای ما اقامه- ونجا الغائط نجو نفسه ای خرج- نجو ایضا ابری که باران از وی رفته باشد نجاء بالکسر والمد ج- ونجیدن درخت ایقال نجوت غصون الشجرة ای قطعتها ودراز- ورازگفتن باهم یقال نجوته نجوا ای ساررته- نجا بالقصر پوست- وپوست بازکردن یقال نجوت جلده وانجیته ای سلخته ویقال انجو منها نجا الجلد ایضا فنسب النجا الی الجلد لان العرب تضیف الشئ الی نفسه اذا اختلف اللفظان کقولهم حق الیقین- نجو باسته چوب ج وفلان فی ارض نجاة و استنجی من شجر بالعصی واتخذ انجاء بریدن وپیدن درخت را- ونجیدن یقال

استنجی غصنا ای اقطع لی وبازگشتن ابر نجاة شاخ درخت نجاج- نجوة نجاة زمین وجای بلند تنجیة انباشتن زمین را وبلند کردن آن نجوا ای مثال علوا بر بازیدن ویقال انی وبینه نجاوة من الارض ای سعة- استنجاء مالیدن موضع نجو وشستن آن واستنجی الوتر ای مد القوس ورطب برچیدن- وبریدن درخت از بیخ واستنجی الناس فی کل وجه اذا اصابوا الرطب- مناجاة باهم رازگفتن انتجاء کذلک- وفی الحدیث ما انتجیته ولکن الله انتجاه ای ان الله امرنی ان اناجیه- وانتجی القوم وتناجوا ای تساروا- وانتجیته ایضا اذا خصصته بمناجاتک والاسم النجوی- وقوله تعالی واذ هم نجوی فجعلهم هم النجوی وانما النجوی فعلهم کما تقول قوم رضی وانما الرضی فعلهم- نجی علی فعیل هم از انجیة ج- قال الاخفش قد یکون النجی جماعة مثل الصدیق قال الله تعالی خلصوا نجیا وقال الفراء وقد یکون النجی والنجوی اسما ومصدرا-

نحا-نحو- سوی- وراه انحاء نحو ج- وآهنگ کردن (ع ف اض ه ونحیا) یقال نحوت نحوک ای قصدت قصدک- وبگردانیدن یقال نحوت بصری الیه ای صرفته واعراب سخن عرب یقال ما احسن نحوک فی الکلام- بنو نحو قومی از عرب وانحیت عنه بصری ای عدلته- وانتحی فی سیره ای اعتمد علی الجانب الایسر والانتحاء مثله هذا هو الاصل ثم صار الانتحاء الاعتماد والمیل فی کل وجه- انتحیت لفلان ای

له والنجو الغائط [illegible] ق-

عرضت لہ وانحیت علی حلقہ السکین ای عرضت
ونحیتہ عن موضعہ تنحیۃ فتنحی انحی بالکسر شکرے وعن
انحاء ج وفی المثل اشغل من ذات النحیین یقال
ہی امرأۃ من تیم اللہ بن ثعلبۃ تبیع السمن فی الجاہلیۃ
فجاءت بنحیین من سمن فاتاہا رجل من الانصار اسمہ
خوات بن جبیر فساومہا فحلت نحیا مملوا فقال
امسکیہ حتی انظر الی غیرہ ثم حل آخر وقال لہا
امسکیہ فلما شغل یدیہا ساورہا فقضی منہا ما اراد
وہرب ثم اسلم الانصاری وشہد بدرا فقال لہ
رسول اللہ صلعم یا خوات کیف کان شرادک و
تبسم رسول اللہ صلعم فقال یا رسول اللہ صلعم
قد رزق اللہ خیرا واعوذ باللہ من الحور بعد الکور
اہل المنحاۃ بیگانگان منحاۃ راہ آب کش تا چشمہ کرانحی ج۔
نخو۔ نخوۃ۔ ناز وتکبر یقال انتخی علینا اسے
افتخر وتعظم۔

نداء۔ نداء۔ بالکسر والمد آواز دادن وخواندن
وقد یضم ایضا مثل دعاء ورغاء مناداۃ مثلہ۔
وتنادوا ای نادی بعضہم بعضا وایضا تجالسوا
فی النادی۔ ونادواہ ای دعاہ وجالسہ فی النادی
ایضا۔ ندی ندوۃ نادو منتدی انجمن ومنہ سمیت
دار الندوۃ التی بمکۃ بناہا قصی لانہم کانوا یندون
فیہا للمشاورۃ ای یجتمعون۔ وقولہ تعالی فلیدع
نادیہ یرید عشیرتہ وہم اہل النادی وہو المکان
والمجلس فسماہ بہ کما تقول تقوض المجلس یعنی تفرق
ندوہا انجمن حاضر شدن (ع ف ض) انتدا مثلہ

وحاضر آوردن مردم را لازم ومتعد وجوانمردی
کردن ودادن والندی اسم منہ یقال فلان
سخی للناس الندی ای العطاء۔ وہو ندی الکف
ای سخی جواد وچرا کردن ستور میان نہل وعلل
یعنی میان دو نوبت آب یقال منہ ندت الناقۃ
والابل وتندت فہی نادیۃ وندیتہا وانادیتہا انا
والموضع متندی وکشش کردن ناقہ با اصل خود
یقال ہذہ الناقۃ تندو الی نوق کرام ای تنزع الیہا
فی النسب۔ ندوۃ بالضم آبخور شدیات ای مخزیات
ویقال ما ندیت بشئی تکرہہ۔ ندی بالقصر عطا یقال
ہو اندی منہ ای اسخی منہ وہو ندی ای سخی ویتندی
ای یتسخی۔ ولا تقل یندی علی اصحابہ وغایت چیز
مثل مدی۔ وبعد ذہاب الصوت یقال ہو اندی صوتا
بعید الصوت وپیہ۔ وتری نداوۃ مثلہ وباران انداء ج
اندیۃ مثلہ وہو شاذ ونم یقال ارض ندیۃ علی فعلۃ و
شجر ندیان وعلف۔ ونم وتری روز وسدی نم
وتری شب وہا ندیان مثل اللبو۔ ندی الشئی
اذا ابتل فہو ند واندیتہ وندیتہ انا ایضا۔
نزو۔ نزو۔ نزوان۔ برجستن وکشش کردن
بچیزے (ع ف ض ۳) نزاء بالکسر والمد برجستن
نر بر مادہ وذلک فی الحافر والظلف والسباع
وانزاہ ونزاہ غیرہ۔ نزاء بالضم والمد نوعے از
بیماری گوسپند وقلبی ینزو الی کذا ای ینازع الیہ
تنزی ای توثب وتسرع۔ نازیۃ کاسہ پہن۔
نسا۔ نسوۃ۔ بالضم والکسر نساء ونسوان نکہ ضعیفا

زنان وہمین جمع امرأة لا من لفظها کما یقال خلفة ومخاض وذلک واولئک ۔ نُسَیّة تصغیر نسوة ۔ نُسَیّات تصغیر جمع الجمع ۔ نِسیان بالکسر فراموشی وفراموش کردن (صح ک اف ۲) وماندن قوله تعالیٰ نسوا الله فنسیهم ای ترکهم ۔ نَسیان بالفتح آنکه فراموشی بروی غالب باشد ۔ تنسیة انساء فراموش گردانیدن چیزے مرکسے را یقال انسانیه الله ونسانیه و قوله تعالیٰ وما انسانیه الا الشیطان ۔ تناسے فراموشی نمودن قوله تعالیٰ ولا تنسوا الفضل (۶) اصله تنسیوا الفضل بینکم ... کل واو مضموم ما قبلها ... الا واحدة فانهم اختلفوا فیها وهی قوله تعالیٰ ولا تنسوا الفضل بینکم وما اشبهها من واو الجمع والاختیار ترک الهمزة فی الجمیع واصله تنسیوا فسکنت الیاء وسقطت لاجتماع الساکنین فلما احتیج الی تحریک الواو رُدّت فیها ضمة الیاء ۔ نسا بالفتح والقصر رگ ران تا پاشنه ویقال له عرق النسا ولا یقال عرق الانسا ۔ وهما نسیان ونسوان والجمع انساء ونسی الرجل فهو نسی اذا اشتکی نساه ۔ ونسیته فهو منسی اذا اصبت نساه ۔ نسی بالفتح والکسر رکوک حیض وانچه مانده فراموش یا انداز نیش دہند یکه کوچ کرده باشند از وی یقال تتبعوا انساءکم ۔ وقری قوله تعالیٰ بالفتح و کنت نسیا منسیا ۔

نشو ۔ نشا ۔ بالفتح بوی خوش شناسنده فارسی ... ومنه نشوة ای

بوی خوش زدن وبوئیدن استنشاء شاه دبر سیلی ودانستن خبر یقال تشیت هذا الخبر ای نظرت من این جاء ۔ ویقال من این تشیت هذا الخبر اے من این علمته (صح ک اف ۲) رجل نشیان للاخبار ای یتفحص عنها و ای الا انه قلبت الواو یاء فیه فرقا بینه وبین نشوان ۔ نشوة بالفتح مستی نشوان مست وانتشی ای سکر ۔

نصا ۔ ناصیة موی پیشانی نواصی ج ۔ ناصاة لغة بنی طی ۔ ونصوته ای قبضت علی ناصیته (صح منتهی الارب ۲) قالت عائشة رضی الله عنها ما لکم تنصون میتکم ای تمدون ناصیته کانها کرهت تسریح رأس المیت ۔ ونواصی الناس اشرافهم ونصیة برگزیدگان مردم وستور وجز آن یقال هذه نصیتی وانتصیته ای اخترته ۔ وتنصیت بنی فلان ونصیتهم اذا تزوجت فی الذروة والناصیة منهم ۔ وتنصت المرأة ای رجلت شعرها ۔ وانتصی الشعر ای طال ۔ نصی گیاہے وہو ما دام رطبا یسمی نصیا فاذا ابیض فهو طریفة واذا ضخم ویبس فهو الحلی ۔ ویقال انصت الارض بسیار نصی شد وهذه فلاة ای تتصل بها ۔ مناصاة موی پیشانی یکدیگر را گرفتن ۔

نضا ۔ نضو ۔ بالکسر ستور لاغر انضاء ج ۔ نضوة مونث وقد انضتها الاسفار فهی منضاة وجامه کهنه انضاء لاغر کردن انضاه وتنضاه بمعنی و ... لاغر ... کسے ... کهنه کردن جامہ را ...

انتضاء کهنه کردن جامه - و برکشیدن شمشیر نضی
درگذشتن اسپ از اسپان و دور رفتن - و
درگذشتن تیر - و بیرون کردن جامه از کسی -
و برکشیدن شمشیر - و بریدن شهرها و منازل -
در رفتن - و دور شدن رنگ حنا و جز آن نضو اسم
بالکسر تنه تیر یعنی از پیکان تا پر نضی کذلک - نضاء
اللجام آهن های لگام نضی علی فعیل تیر قمار بکار
نا داشته و پیکان تیر - و میان کتف و گردن -
نطو - نطو - دوری ارض نطیة و مکان نطی
نعت منه - تناطیت الرجال ای تمرستهم -
ویقال بلدة نیاطها نطی ای طریقها بعید - نطاء
و هو الاعطاء بلغة اهل الیمن - نطاة نام حصار بخیبر
نعا - نعی - خبر مرگ - و خبر مرگ دادن نعیان
بالضم کذلک - یقال منه نعاه له (صح بفتحها) نعی
علی فعیل خبر مرگ - و خبر آرنده و بدخبر دهنده ناعی
کذلک ناعیة مونث ویقال نعاءِ فلانا ای انعه
واظهر خبر وفاته مبنیة علی الکسر مثل دراکِ ونزالِ
وفی الحدیث یا نعاءِ العرب ای انعهم یعنی منعاة
ایضا خبر مرگ یقال ماکان منعاه منعاة واحدة
ولکنه کان مناعی - وتناعی بنو فلان اذا نعوا
قتلاهم - واستنعی ای تقدم واستنعیت اذا تقدمتها
ودعوتها لتتبعک - واستنعی بفلان الشر اذا تتابع
به الشر - واستنعی به حب الخمر ای تمادی به -
استنعی ذکره ای شاع - واستنعی الابل والقوم
اذا تفرقوا من شیء وانتشروا واستنعی

و گفتگی نغیج شتر -
نغی - ویقال سکت فلان فما نغی بحرف -
ای ما نبس - نغیة آواز - وسخن خوش - و شنیدست
از هر چیز مناغاة باکسی بفریب سخن نرم گفتن
والمرأة تناغی صبیها ای تکلمه بما یعجبه و یسره -
وهذا الجبل یناغی السماء ای یدانیها لطوله -
نفی - نفی - راندن و دور کردن - و دور شدن
لازم و متعدی (صح ت ا ک ۲) یقال نفاه فانتفی -
نفی ایضا - ویقال هذا ینافی ذلک وهما یتنافیان
نفوة نفیة بالکسر هر دو رانده و دور کرده نفایة بالضم
چیز سسته ناکاره و رانده نفی المطر علی فعیل پاشیده
و پاشیده و آنچه از دلو چکد و پاشیده شد از آب نفی الریح
خاک گرد آمده از باد و در بن های درخت نفیان
مثله - و یشبه به ما تشرف من معظم الجیش ویقال
اتانی نفیکم ای وعیدکم الذی توعدونی -
نقا - نقاوة الشیء - بالضم خیاره نقایة مثله کانه
بنی علی ضده وهو النقایة لان فعالة یأتی کثیرا
فیما یسقط من فضلة الشیء - نقاوة بالفتح پاکیزگی
(صح ک ا ف ۲) فهو نقی ای نظیف نقاء بالمد
مثله نقا بالقصر ریگ توده وهما نقوان ونقیان
نقاة بالفتح ما یرمی من الطعام اذا انتقی - وقال
بعضهم نقاة کل شیء ردیته ما خلا التمر فان نقاته
خیاره - تنقیة پاک کردن انتقاء برگزیدن تنقی
کذلک - نقو بالکسر مغز با استخوان انقاء ج -
نقی مغز استخوان و پیه چشم از فربهی نقو نقی

بیرون کردن آن یقال نقوت العظم النقوه ونقیته
النقیه بمعنی ای استخرجت نقیه وانتقیته مثله ـ
وانقت الابل ای سمنت وصارت ذوات
نقی ـ نقاوی بالضم نوعے از شورگیاه ـ
نکی نکایة ـ جراحت کردن ـ و بدسگالیدن ـ
وکشتن دشمن را (ع ف ک ۲) یقال نکیت
فی العدو نکایة اذا اکثرت فیهم وجرحت ـ
نما ـ نمو ـ بفشنیدن کوالیدن (ع ف ض ۲)
نماء بالمد مثله (ع ف ک ۲) انماء متعد فیه ـ
وفی الحدیث لا تمثلوا بنامیة الله یعنی الخلق لانه
ینمی و بر داشتن حدیث و خبر بکسی یقال منه
نموت ونمیت الیه الحدیث و برآمدن نرخ و
رنگ و گران شدن یقال نمی الخضاب والسعر
اذا ارتفع وغلا فهو نمی و نسبت کردن بکسے
یقال منه نما الیه وانتمی الیه وینمو وینمی الیه ـ
ونمت الشئ علی الشئ رفعته علیه و سخن رسانیدن
بوجه اصلاح و نیکوئی یقال نمیت الحدیث
الی غیره نمیا اذا اسندته ورفعته ـ ونمیت الرجل
الی ابیه نمیا نسبته الیه ـ وانتمی هو ای انتسب ـ
تنمیة سخن رسانیدن به بدی ـ و سخن چینی کردن
و هیزم بر آتش نهادن و در گیرانیدن و یقال
نمیت الصید فانمیته اذا غاب عنک ثم مات
وفی الحدیث کل ما اصمیت ودع ما انمیت ـ تنامی
سنگ کار و تنمی ای ارتفع ـ
نوی ـ تنویه ـ نواة ـ آهنگ کردن (ع ب ف ۲)

انتواء کذلک ـ و یقال نواه و بنوایته ای رده
بحاجته وقضاها له قال الشاعر (شعر) صرفت
انیمته حلتی وصلاتی و نوشه ولما تنتوی بنواتی
ای لم تقض حاجتی ـ و نواک الله ای صحبک ـ
فی سفرک و حفظک ـ و نویته ای وکلته الی نیته ـ
نوی هم نیت و هم قصد نیة ایضا حاجت ـ و
جهت که مسافر بوی روی آرد نوی مثله وهی
مؤنثة لا غیر ـ وایضا جمع نواة التمر وهی تذکر و
تؤنث ـ وایضا دوری و جدائی و یقال انوی
القوم منزلا بموضع کذا و کذا واستقرت نواهم
ای اقاموا ـ نواة ایضا دانه خرما یقال اکلت
التمرة ونویت النواة وانویتها ای رمیت بها
والجمع نوی ونجمع النوی انواء عن ابن کیسان
و پنج درم کما یقال للعشرین نش ـ مناواة دشمنی
کردن باهم واصله الهمزة من النوء وهو النهوض
نواية فی فربه شدن ستور (ع ف ک ۲) جمل ناو
وناقة ناوية و جمال نواء مثل جائع و جیاع ـ وابل
نویة اذا کانت تأکل النوی ـ فی بیته و اصله
نوی ـ نیان موضع ـ
نهی ـ نهی ـ باز داشتن از کار و گفت و جز آن
(ع ف تحهما) و هو خلاف الامر یقال نهیته عن کذا
انتهاء باز ایستادن ـ و بنهایت رسیدن نهایة بالکسر
نهایت و پایان هر چیز یقال انتهی و تناهی عنه
گفت ـ و تناهوا عن المنکر ای نهی بعضهم بعضا و
قول الفرزدق فنهاک عنها منکر و نکیر انما شدد للمبالغة

ویقال ہو اٰمور بالمعروف ونہوٌ عن المنکر علی فعول وماله ناہیة ای نہی ـ ویقال ہذا رجل ناہیک من رجل ای یکفیک من طلب غیرہ وہذہ امرأة ناہیتک من امرأة یذکر ویؤنث ویجمع ویثنی اذا اقامت نہیک من رجل کما تقول حسبک لا یؤنث ولا یجمع لانه مصدر وتقول فی المعرفة ہذا عبد اللہ ناہیک فتنصب ناہیک علی الحال ـ جزور نہیة علی فعیلة ای ضخمة سمینة ـ ویقال طلب الحاجة حتی نہی عنہا بالکسر ای ترکہا ظفر بہا او لم یظفر ـ نہیة بالضم خرد نہی ج وغایت چیزے ـ نہی بالکسر والفتح حوض بزرگ وتناہی الماء اذا وقف فی الغدیر وسکن ـ تنہیة الوادی حیث ینتہی الیه الماء من حروفه تناہی ج نہاء الماء بالضم والکسر ارتفاعه وہی القواریر والزجاج ایضاً ـ ویقال ہم نہاء مائة بالضم والکسر ای قدر مثل رہاء مائة ـ انہاء رسانیدن پیغام وجز آن یقال انہیت الیه الخبر فانتہی وتناہی ای بلغ ـ

ناوت ـ لغة فی نائت یعنی دور شدم ـ

نتو ـ آماسیدن اندام (ع ف اض ۳) ناتئ نعت منه نوتاة پشتک نواتی ج ـ انتی تاخر وکسر انف انسان فورم وانتی فلانا وافق شکله وخلقه وتنتی وتنزی واستنتی الدمل استقون یعنی دنبل نزدیک بسر کردن رسید ـ

نثیت الخبر ـ نثوته انثی غیبت کرد وتنگ داشت ـ

نروة ـ سنگی است سپید وتنک در ہا ذکی ــ

نضیت السیف ـ نضوته نضیت الثوب جامه را کهنه گردانیدم النضیه والنضیة مثله نضی ای ناقه نجیبه

نغوة ـ نغیة یعنی آواز نغوت نغیت ـ

نغاه ینغوه ـ لغة فی ینغیه ـ

نقیة ـ سخن ونقی کفنی آرد سپید منقی راه وہو منحنی است ما بین احد ومدینه نقیا بالکسر وہی است بانبار منہا یحیی بن معین النقیا وہی است بکوفه نقیة نقیة نثا ـ مخففة والد ابی بکر محمد بن محمود الاصفہانی الفقیه المحدث ـ

فصل الواو

وأی ـ وأی ـ وعده کردن (ع ف اک ۲) وأی بتحریک الہمزة حمار وحشی واسپ وجز آن وبئة جوال سطبر کلان وکذلک قدر وئیة ـ وناقة وئیة ای ضخمة البطن قال سیبویه سألت الخلیل عن فعل من وأیت فقال وئی فقلت فیمن خفف ولیّن فقال اُوی ابدل من الواو ہمزة فقال لا یلتقی واوان فی اول الحرف وقال المازنی والذی قاله خطاء لان کل واو مضمومة فی اول الکلمة فانت بالخیار ان شئت ترکتہا علی حالہا وان شئت قلبتہا ہمزة فقلت وعد واعد ووجوه واجوه وور وأری ووری وأوری لا لاجتماع الواوین ولکن لضمة الاولی ـ

وجی ـ وجی ـ سوده شدن سم ستور (ع ک ا ف ۲) فہو وج وہی وجیا وہیا یتعدی فیه ویقال انه یتوجی ـ ویقال ترکته وما فی قلبی منه اوجی ای یئست منه ـ وسألته فاوجی علی اے بخل ـ

وحی - وَحی - نامه وحی ج مثل حلی وحلی و اشارت
و پیغام - و در دل افگندن - و سخن پوشیده - و
هر چه بدیگری فرستی و اندازی یقال وحیت الیه
واوحیت الیه - و وحیت له واوحیت بمعنی ای
اشرت - و صوت بر رویدا - و وحی بالقصر مثل وحا
آواز - و حاة کذلک یقال سمعت وحاة الرعد ای
صوته المد والقصر والعجمی (?) وحاة - و استوحینا
ای استصرخنا هم - شتاب و بوید و یقصر و یقال
الوحی الوحی یعنی البدار البدار - و توحی یا هذا ای اسرع -
و وحاه توحیة ای عجله - و وحی علی فعیل ای سریع
و منه موت وحی -

وخی - وَخی - میانه رفتن یعنی نه آهسته و نه شتاب
(ع ف ا ک م) و یقال هذا وخی اهلک ای سمت
اهلک حیث ساروا - و وخیت وخیک ای قصدت
قصدک و این وخی فلان ای این توجه - توخی
صواب جستن و واخاه لغة ضعیفة فی آخاه - و
یقال استوخ لنا بنی فلان ما خبرهم ای استخبرهم -

ودی - ودی - بالتسکین آبی که بعد از بول
بیرون آید از مرد و تشدید الیاء و کسر الدال مثله
تقول منه ودی بغیر الف و دیه فرو ساکردن …
تا بول کند یا گشنی نماید (ع ف ا ک م) و یتعدی …
دیات دیت - والهاء عوض من الواو الذاهبة تقول
ودیته (ع ف ا ک م) یقال ودیت القتیل ای
اعطیت دیته - واتدیت ای اخذت دیته - واذا
امرت منه قلت د فلانا وللاثنین دیا وللجماعة دوا
فلانا - اودی فلان ای هلک - … - و ودی
علی فعیل نهال خرما … و آدی … و
… بالفتح والکسر عن الیاء کما قال قرقر قمر الواد
بالشاهق … علی غیر قیاس کانه جمع و …
تودی چوبی که بر پستان ناقه بندند تا شیر جمع
شود تودیة یکی -

وذی - وذیة - عیب یقال ما به توذیة - و یقال
احدیث … ولیس بها وذیة یعنی
الایام والبلاد -

وری - وری - بالفتح آتش ستدن از آتش زنه
(ع ف ا ک م) و بکسرها ایضا - و آگنده شدن
… (ع بکسرها) ناقة واریة ای سمینة
ولحم وری ای سمین - و … کردن …
(ع ف ا ک م) و فی الحدیث لان یمتلی جوف احدکم
قیحا حتی یریه خیر له من ان یمتلی شعرا تقول منه
للرجل … وللاثنین … وللجماعة … وللمرأة ری و
للاثنین … وللنساء رین - وری بالتحتیتین والقصر
اسم … یقال سلط الله علیه الوری و حمی خیبرا و
ایضا آفریدگان … آتش … آوردن از آتش زنه
توریة مثله و ایضا پوشیدن حقیقت خبری و ظاهر
کردن غیر آن - … زشتی …
… پوشیدن … التواری
پوشیده شدن - و فلان یستوری زنادا و الضلالة
ای … بها …
… من الاضداد قال الاخفش … من ورائه

علی الرفع للحکایة اذا کان خبر مضاف وجعلته اسما
وهو غیر متمکن کقولک من قبل ومن بعد۔ وقوله
وراءک اوسع لک نصب بالفعل المقدر وهو تقدم
وقوله تعالی وکان وراءهم ملک ای امامهم۔ و
تصغیرها وریئة بالهاء وهی شاذة۔ ووراء ایضا
فرزند فرزند۔

وزی۔ وزی۔ کوتاه سخت مستوزی ای منتصب بلند

وسی۔ یقال اوسی۔ رأسه ای حلق۔ موسی استره
ونام حضرت کلیم الله قال الفراء هی فعلی مؤنثة
وقال عبد الله الاموی وهو مفعل من اوسیت
وهو مذکر لا غیر قال ابو عمرو هو مفعل ویدل علیه
ینصرف فی النکرة وفعلی لا ینصرف علی حال والنسبة
الیه موسوی وموسی فیمن قال فعلی وقد ذکر
فی عیسی۔ وواساه لغة ضعیفة فی آساه۔ واستوسیته
ای قلت له واسنی۔

وشی۔ شیة۔ بالکسر والتخفیف نشان ولون مخالف
کل اعضای اسپ وجز آن والهاء عوض من الواو
مثل عدة والجمع شیات۔ ویقال ثور اشیه کما یقال
فرس ابلق۔ وقوله تعالی لا شیة فیها ای لیس فیها
لون یخالف سائر لونها۔ وشی شیة نگار کردن جامه
(ع ض ا ک م) توشیة کذلک للمبالغة ثوب موشی
وموشی وشوی منسوب الیه۔ والامر منه شه بالهاء
لانهم لا ینطقون بحرف واحد واقل ما یحتاج الیه
البناء حرفان حرف یبتدأ به وحرف یوقف علیه
فاذا وصلته بشیء ذهبت الهاء استغناء عنها

ونوشی اذا جاءها وشاء بالکسر والمد سخن چین۔ ودروغ
گفتن وآراستن سخن بدروغ۔ وبسیار شدن
اهل قبیله وفرزندان کسی واوشت بذو الماشیة
عنده ای بشیء ای ما ولدت۔ وشایة سعایت کردن
بنزدیک والی یعنی بدی سگالیدن وسخن بدروغ
آراستن وآشیة زن بسیار فرزند الرجل واشی
وستور بسیار بچه ویقال یستوشی فلان فرسه
بعقبه ای یطلب باشنه لیزیده یعنی به پاشنه زند
اسپ را تا تیز رود وآوشاه به انگشت او را
بر جحن یا بچلاسب۔

وصی۔ وصیة۔ اندرز ایصاء توصیة اندرز
کردن والاسم الوصاة والوصایة۔ ویقال
اوصیت له بشیء واوصیت الیه ای جعلته وصیک
والاسم الوصایة بالفتح والکسر۔ وتواصی القوم ای
اوصی بعضهم بعضا۔ وفی الحدیث استوصوا بالنساء
خیرا فانهن عوان عندکم۔ ووصیته بالمال اذا وصلته
وارض واصیة ای متصلة النبات۔ ووصت الارض
اذا اتصل نبتها وتواصی النبت کذلک۔ نبت
واص ای واصل۔

وعی۔ وعاء۔ بالکسر والمد خنورا وچیزها۔
ایعاء در وعا نهادن چیزی را وعی بالفتح نگاه داشتن
ویاد گرفتن (ع ض ا ک م) یقال منه وعیت
الحدیث۔ اذن واعیة ای حافظة وریم کردن
جراحت وگرد آمدن ریم۔ وگرفتن استخوان شکسته
قوله تعالی والله اعلم بما یوعون ای یضمرون

فی قلوبهم من التکذیب ویقال لا وغی عن ذلک الامر ای لا تماسک دونه - وما لی عنه وغیٌ ای بد - وغی بفتحتین آواز و فریاد کردن واجبة فریاد و غیو کننده -

وغی - وغی - بانگ و فریاد ومنه قیل للحرب وغی لما فیها من الصوت والجلبة - اوغی شیرش گه در گشت ز ار افتد -

وفی - وفاء - بالفتح والمد بسر بردن و دوستی (ض ف اک ۲) وعهد - وسخن وهو ضد الغدر یقال وفی بعهده واوفی بمعنی - وفی علی فعول بالضم تمام شدن و بسیار شدن وفیّ بالفتح تمام و رسان واوفی علیه ای اشرف وعیر میفاء علی الاکام گور خر بر پشتها بسیار بر آینده ایفاء گزاردن حق کسے به تمام ویقال منه اوفاه حقه ووفاه تیفاء توفی تمام گرفتن حق وتوفاه الله ای قبض روحه وفاة مردن موافاة رسیدن - وآمدن وتوافی القوم ای تتاموا - اوفی نام مردے -

وقی - اتقاء - پرهیز کردن اتقی اصله اوتقی قلبت الواو یاء لانکسار ما قبلها وابدلت منها التاء فادغمت فلما کثر استعماله علی لفظ الافتعال توهموا ان التاء من نفس الحرف فجعلوه اتقی یتقی بفتح التاء والتخفیف فیهما ثم لم یجدوا له مثالا فی کلامهم یلحقونه فقالوا تقی یتقی مثل قضی یقضی - یقال فی الامر وللمراة تقی وبنی الامر علی التخفیف واستغنی عن الالف بحرکة الحرف الثانی فی المستقبل تقی با

وتقوی بالفتح پرهیز والواو مبدلة من الیاء علی ما ذکرناه فی ریا - تقاة تقیة پرهیزگارے یقال اتقی تقاة وتقیة مثل اتخم تخمة - تقی متقی پرهیزگار ویقال ما اتقاه لله فی التعجب - ویقال ق علی ظلعک ای الزمه وارتع علیه - وسرج واق زینی که پشت ریش نکند ستور را و فرس واق اذا کان یهاب المشی من وجع یجده فی حافره ای سم بجایگاه نهنده وقد وقی یقی یقال الشجاع موقی ای موقی جدا - وتوقی واتقی بمعنی - وقایة بالکسر سپر زنان - وهر چه بآن چیزے را نگاه دارند و پناه دهند و بالفتح کذلک وقاء بالفتح والکسر ممدود امثله - وقایة بالکسر ایضا نگاه داشتن (ض ف اک ۲) اوقیة چهل درم قال الجوهری وکذلک کان فیما مضی فاما الیوم فیما یتعارفه الناس ویقدر علیه الاطباء فالاوقیة استار وثلثا استار واواقی جمع بتشدید الیاء وتخفیفها - وایضا جمع واقیة واصلها وواقی علی فواعل فکرهوا اجتماع الواوین فقلبوا الاولی الفا - واقی ورکاک ویقال هو واق بلا یاء سمی بذلک لحکایة صوته -

وکی - وکاء - بالکسر والمد بند سر مشک فی الحدیث احفظ عفاصها ووکاءها - ویقال اوکی علی ما فی سقائه ای شده بالوکاء - وان فلانا لوکاء ای ما یبض بشیء - ویقال سألته فاوکی علی ای بخل - وفی الحدیث انه کان یوکی بین الصفا

والمروة

والمروة ای یلاء ما بینهما سعیاً کما یوکی السقاء بعد الملأ ویقال معناه انه کان یسکت فلا یتکلم کان یوکی فمه ومنه یقال اوک خلقت اوکی شکث واستوکت الناقة ای امتلأت شحماً۔

ولی۔ ولی۔ نزدیک شدن (عج بکسرہما) وهو شاذ یقال تباعدنا بعد ولیٰ۔ وکل مما یلیک ای مما یقاربک۔ واولیت الشئ ای قربته فولیه ولایة بالکسر تصرف کردن۔ ودوست یافتن (عج ف اک ۲) یقال ولی الوالی البلد وولی الرجل البیع۔ وفلان ولی وولّی علیه کما یقال ساس علیه وسیس علیه۔ ولاء بالکسر والمدلاية بالکسر پادشاهی۔ ولاية بالفتح پادشاهی راندن ویاری کردن ویقال هم علی ولایة ای مجتمعون فی النصرة وقال سیبویه هو بالفتح المصدر وبالکسر الاسم کالامارة۔ ولی یاران دوم وتسکین اللام وتخفیف الیاء مثاله علی فعیل وفعل اولیة ج۔ ویقال منه ولیت الارض ولیا والنسبة الیه ولوی کقولهم علوی ودوست۔ ومتصرف کسی وکل من ولی امر واحد فهو ولیه۔ مولی خداوند وآزاد کننده۔ وآزاد کرده۔ وپسر عم۔ ویاری کننده۔ ودوست وهمسایه وهم سوگند والنسبة الیه مولوی۔ ایلاء دادن یقال اولیته معروفاً وفی التعجب ما اولاه للمعروف وهو شاذ۔ تولیة کار در گردن کسے کردن یقال ولّاه الامیر عمل کذا۔ وولّاه بیع الشئ وروی آوردن به جهتی

وکاری قوله تعالیٰ فول وجهک شطر المسجد الحرام۔ وقوله تعالیٰ لکل وجهة هو مولیها ای مستقبلها بوجهه۔ وروی گردانیدن قوله تعالیٰ ولّی مدبراً وبرگردانیدن قوله تعالیٰ ما ولّٰهم عن قبلتهم۔ تولّی بخود گرفتن کار را وبگردن کردن یقال تولّی العمل وروی گردانیدن قوله تعالیٰ وتولّ عنهم دوستی باکسی کردن۔ استیلاء تمام دست یافتن بچیزے واستولی علی الامر ای بلغ الغاية فيه موالاة دوستی وپیوستگی باهم نمودن۔ ویاری کاری کردن ولاء ایضاً پیوست یک دیگر کردن یقال افعل علی الولاء ای علی التتابع۔ وتوالی ای تتابع۔ ویقال بینهما ولاء بالفتح ای قرابة۔ وایضاً ولاء العتق۔ وفی الحدیث نهی عن بیع الولاء وعن هبته۔ ویقال هم ولاء فلان ای موالون یعنی دوستداران ولیة پشتاکنده ولایا ج۔ وقوله کالبلایا رؤسها فی الولایا یعنی الناقة التی کانت تعکس علی قبر صاحبها ثم تطرح الولیة علی رأسها الی ان تموت وقولهم اولیٰ لک تهدد ووعید قال الاصمعی معناه قاربک ما یهلکک۔ اولیٰ سزاوار تر یقال هو اولیٰ به ای احری به وهما الاولیان وهم الاوالی والاولون مثل الاعالی والاعلون وهی الولیا وهما الولییان وهن الولی والولییات مثل الکبری والکبریان والکبر والکبریات۔

ونی۔ ونی۔ سستی وماندگی ونی کذلک (عج فا

س ۲) ویقال ونیت فی الامر فانا وانٍ وهو ناقة وانیة
وانیتها ای اتعبتها واضعفتها - وهو لا ینی یفعل
کذا ای لا یزال - وافعل بلا ونیة ای بلا توانٍ -
وامرأة وناة واناة بقلب الواو همزة فیها فتور -
وتوانی فی حاجته ای قصّر - مِیناء بالکسر والمد جای
بلب آمدن کشتی وهو مکلأ السفن ومرفؤها وهو
مفعال من الونی -

وهی - وَهْی - دریدن وکفیدن مشک (ع
ف اض ۲) وفی السقاء وُهِیّ ووُهَیّة علی التصغیر
وهو خرق قلیل وفی المثل خلّ سبیل من وهی
سقاؤه ومن هریق بالفلاة ماؤه یضرب لمن
لا یستقیم امره وضعیف شدن ونزدیک شدن
دیوار بافتادن ویقال ضربه فاوهی یده اصابها
کسراو ما اشبه ذلک - ووهت عزالی السماء
بمائها - وکذا کل شیء استرخی رباطه - واوهیت السقاء
فوهی وهو ان یتهیأ للخرق - وقولهم غادر وهیة
لا ترقع ای فتقا لا یقدر علی رتقه -

وی - وَیْ - کلمه تعجب یقال ویک ووی لعبدالله
وتدخل علی کان المشددة والمخففة قوله تعالی
ویکان الله وویکان -

ویا - جای فراهم آمدن آب -

وی - آسیب رسانیدن بدست یا آنکه استخوان
نشکند (ع ف اک ۲) یقال وثیت یده فهی موثوءة
وثیا ای موثوءة وفی کلمه ای دردها آوسته
الرجل بالکسر مرکبه من حیوان او سفینة

عصای خرد آهنی -

الواو - حرف هجاء ویقال واو مثنّاة والواو مؤلفة
من واو ویاء وواو -

فصل الهاء

هبو - هَبَاء - بالمد گرد هوا که اندر وزن پیدا آید
در آفتاب وایضا دقاق التراب ویقال منه اذا
ارتفع هبا یهبو هُبُوّاً (ع ف اض ۲) واهبیته انا -
هبوة گرد تابی خاک گور هباءة زمینی ومنه یوم الهباءة
هبی هبیبة دختر خرد هبیّ بسکون الیاء نوعی از آواز
که اسپ را بدان برانند -

هتی - یقال هات یا رجل - بکسر التاء بیار وهاتی
یا امرأة - مهاتاة مفاعلة منه یقال ما اهاتیک ای
ما انا بمعطیک -

هجو - هِجَاء - بالکسر والمد نکوهیدن خلاف المدح
(ع ف اض ۲) هجوته هجاء کذلک - والمرأة تهجو
زوجها ای تذم صحبته - ویقال بینهما اهجوة بالضم
واهجیة ومهاجاة یتهاجون بها و حروف مقطعات
خواندن یقال هجوت الحروف وتهجیتها وهجیتها بمعنی

هدی - هُدًی - راه راست - ونمودن راه بذکر
وتانیث (ع ف اک ۲) یقال هداه الله للدین
هُدًی - هدایة راست نمودن - وپیدا وآشکارا کردن
وآگاهانیدن یقال هدیته الطریق والبیت هدایة
ای عرفته - وقوله تعالی اولم یهد لهم قال ابو عمرو
اولم یبین لهم - وهدیته الی الطریق فهدی واهتدی
راه راست یافت بمعنی - هداء بالکسر والمد عروس را

بخانه آوردن و فرستادن عروس را یقال
هدیت المرأة الی زوجها و هدیت المرأة فهی مهدیة
وهدی علی فعیل - هَدْی قربانی که بحرم فرستند هدی
مشاه وایضاً اسیر و قری حتی یبلغ الهدی محله
بالتخفیف والتشدید هدیة بالتخفیف والتشدید یکی
هدیة بالکسر روش و کار - وجهت یقال خذ فی
هدیتک بالکسر ای فیما کنت من الحدیث والعمل -
و نظر هدیة امره ای جهة امره - و ما احسن هدیته بالفتح
والکسر ای سیرته والجمع هَدْی - ویقال هدی هَدْی
فلان ای سار سیرته - وفی الحدیث واهدوا هَدْی
عمّار - وهداه ای تقدمه - هادی راه نمای - و گاو
که در مرکز خرمن بندند او را. هو الثور الذی وسط
البیدر تدور علیه الثیران فی الدیاسة و گردن
و پیکان تیر هوادی الخیل اعناقها ویقال اول
رعیل منها - هدیة م هدایا ج - اهداء هدیه فرستادن
و دادن یقال اهدی له و اهدی الیه - مِهدی با
آنچه هدیه در وی آرند چون طبق و جز آن که با هدیه باشد
مهداء بالکسر والمد بسیار هدیه آرنده استهداء از کسی
هدیه خواستن تهادی یکدیگر را هدیه دادن و فی
الحدیث تهادوا تحابوا - ویقال جاء فلان یهادی
بین اثنین اذا کان یمشی بینهما معتمدا علیهما من
ضعف او سکر وکذلک المرأة اذا تمایلت فی مشیتها
من غیر ان یماشیها احد قیل تهادی - ویقال لک
عندی هُدَیّاها ای مثلها - و رمیت بسهم ثم رمیت بسهم
اخر هُدَیّاه ای قصده -

هذا - هُذی - هذیان بیهوده گفتن (ص ن ف ک
و ض ۲) و هذوت بالسیف مثل هذذت -
هرا - هراوة - بالکسر چوبدستی کنده هراوی مثل
مطایا ج - هروته بالهراوة و تهریته بها بمعنی است
ضربته - و هریت العمامة ای صفرتها یعنی زرد
گردانیدم - هراة شهری از خراسان فان وقفت
علیها وقفت بالهاء و هروی بالتحریک منسوب بوی -
هفو - هفوة - شکوخیدن (ن ف اهر ۲) و بال
زدن مرغ و پریدن و جنبیدن وی یقال هفا
الطائر بجناحیه ای خفق وطار - و هفا الشیء فی الهواء
اذا ذهب کالصوفة ونحوها - ویقال مر الظبی یهفو
والخیل تهفو مثل یطفو - هوا فی النعم مثل هوا هی هفو
گرسنگی هافٍ جائع - هفاة بالفتح باران -
همی - همی - همیان - روان شدن آب و اشک
و پراگندن ستور بچراگاه (ص ف ک ۲) هوامی الابل
ضوالّها یعنی گم شدگان در چراگاه همیان بالکسر
معرب و نام مردی است و یضم ایضاً -
هنا - هَنُ - مثال فم کلمة کنایة معناه شیء و مهله
هنو یقال هذا هنک وهنوک ای شیئک و هما
هنوان والجمع هنون وربما جاء مشددا فی الشعر
کما شدد والوا - وفی الحدیث من تعزّی بعزاء الجاهلیة
فاعضّوه بهن ابیه ولا تکنوا - وفی المثل من یطل هن
ابیه ینطق به ای یتقوی باخوته - ویقال هَنَة
للمؤنث وهنت بسکون النون - والتصغیر هُنَیّة
هُنَیْهة ایضاً ابدلت الیاء الثانیة بالهاء والجمع

هنات وهنوات علی الاصل - ویقال فی فلان
هنات ای خصلات شر ولا یقال ذلک فی الخیر
ویقال هذا هنوک ورأیت هناک ومررت بهنیک
وقد مر فی اخ - وفی النداء یا هن اقبل ویا هنان
اقبلا ویا هنون اقبلوا ولک ان تدخل فیه الهاء
لبیان الحرکة فتقول یا هنه کما تقول لمه ومالیه
سلطانیه وقد تشبع النون منه فتقول یا هناه اقبل
وهذه اللفظة تختص بالنداء بهاء مضمومة ویا هنانا
اقبلا ویا هنوناه اقبلوا وحرکة الهاء فیهن منکرة کذا
رواه الاخفش وتقول فی الاضافة یا هنی
اقبل ویا هنی اقبلا ویا هنی اقبلوا وللمرأة یا هنت
اقبلی بتسکین النون کما تقول اخت وبنت
ویا هنتان اقبلا ویا هنات اقبلن - ویا هنتاه
اقبلی ویا هنتانیه اقبلا ویا هناتوه اقبلن - ویقال
ذهبت وهنیت کنایة عن فعلت -

هوو - هواء - میان آسمان وزمین اهویة ج
وخالی قوله تعالی وافئدتهم هواء ای خالیة لا عقول
فیها - هوی بالقصر خواست اهواء ج - وفی الاضافة
الی نفسک قلت هوای وهذیل تقول هوی کعصی
وعصی - وهذا اهوی الی ای احب الی ودوست
داشتن (ع ک اف ن م) هوی فرو افتادن بهتا
(ع ف اک م) ودرگذشتن وهوی وانهوی یعنی
دهان گشادن جراحت واهوی الیه بیده
یا خوذه - واهویته بهای او فتاندم واهویته
بالسیف یعنی فرود آوردم شمشیر را بروی وهوت

سقاکی ابوهیة علی الفتوله شاهما - مهوی ومهواة بالفتح
مغاک میان دو کوه ومانند آن وتهاوی القوم
فی المهواة اذا سقط بعضهم فی اثر بعض - والمهاواة
الملاجة وشدة السیر ومضی هوی من اللیل ای
هزیع منه یعنی پاره از شب واستهواه الشیطان
ای استهامه یعنی سرگشته کردش قوله تعالی کالذی
استهوته الشیاطین فی الارض حیران - هوهاة
بالمد احمق ویقال ما ادری ای هی بن بی هو
ای ای الخلق هو - ویقال لمن لا یعرف ولا یعرف ابوه
هیان بن بیان - هاویة دوزخ وهی معرفة
بلا الف ولام قوله تعالی فامه هاویة ای مستقره
النار ومثالک ویقال هوت امه ای ثکلته فهی
هاویة ای ثاکلة وهواه ای حسن الاکل ولقو ویقال
هی مالی ای عجبا مالی وواهی ای یا عجبا -

هتوهتی - آزا پیا مالی شکستم تا آلی بتشدید وتعریفه
تعریف عالی -

هتیان - بفتحتین شتران سیه -

هجی - بالفتح کشف شدن (ع ک اف ن م) یقال
هجی البیت وهجی عین البعیر ای غارت -

هرا - رفت (ع ف اف ن م) وهو هروان الابلی
من حاشیة هشام بن عبد الملک -

اهشاء - مردمان سرگشته -

هاشاه - باهم لاغ کردند -

هصو - پیر وکلان سال شدن (ع ف اف ن)
الاهصاء الاشداء واهصاه پشت آزا شکست -

ہاضاہ استحمقہ واستخف بہ اہضاء گروہہاے مردم ہضاۃ بالکسر گیسو وماد ہ خر۔

ہطو۔ انداختن (ع ف اض ۲) ہطا کہدی الصراع والضرب الشدید۔

ہاغیۃ۔ زن خودآرا۔

ہقا۔ بیہودہ گفت (ع ف اض ۲) ہقا فلانا یعنی بہان رابیدی گرفت وہقا قلبہ ہقی یعنی تباہ کرد (ع ف اض ۲) اہقی مثلہ۔

اہکاء۔ سرگشتگان ہاکاہ استصغر عقلہ۔

ہالاہ۔ او را ترسانید قلب ہاولہ ہلا زجر للخیل وذہب بذی ہلیان وذی بلیان بکسرتین شدو لاسما وقد یصرفان ای حیث لایدری۔

ہما الدمع۔ اشک روان شد (ع ف اض ۲)۔

فصل الیاء

یدی۔ ید۔ اصلہا یدی بسکون الوسط لان جمعہا اید علی افعل ویدی علی فعول وہذا جمع فعل مثل فلس وافلس وفلوس ولا یجمع فعل علی افعل الا فی حروف معدودۃ مثل زمن وازمن وجبل واجبل وعصا واعص وقد جمعت اید فی الشعر علی اباد۔ والتصغیر یدیۃ۔ وبعض العرب تقول للید یدا مثل رحا ویدیان مثل رحیان وتوانائی۔ ودست رس وایدہ ای قواہ۔ ومالی بہ یدان ای طاقۃ قولہ تعالی والسماء بنیناہا باید۔ وقولہ تعالی حتی یعطوا الجزیۃ عن ید اے عن ذلۃ واستسلام ویقال عن نقد لا نسیئۃ ونعمت ونیکوئی یجمع علی یدی ویدی بالضم والکسر مثل عصی وعصی وعلی اید ایضا۔ یقال یدی فلان من یدہ ای ذہبت یدہ ویبست وہو دعاء علیہ کما یقال تربت یداہ۔ ویدیت الرجل ای اصبت یدہ فہو مید ی۔ وایدیت عندہ یدا ای اصطنعت الیہ فانا مود وہو مود الیہ ویدیت لغۃ فیہ۔ ویقال فی السؤال عن وقوع الظبی فی الحبالۃ اہیا ہی ام مرجول یعنی اوقعت یدہ ای اورجلہ فی الحبالۃ۔ ویاویتہ ای جاریتہ یدا بید۔ واعطیتہ میاداۃ ای من یدی الی یدہ۔ واعطیتہ مالا عن ظہر ید یعنی تفضلا لامن بیع ولا من قرض ولا مکافاۃ۔ وابتعت الغنم بالیدین یعنی بثمنین مختلفین بعضہا بثمن وبعضہا بثمن آخر۔ بین یدی پیش روی وہذا ما قدمت یداک لاتاکید ای ما قدمت کما یقال ہذا ما جنت یداک ای جنیتہ۔ ولقیتہ اول ذات یدین معناہ اول شئی ویقال سقط فی یدیہ واسقط لیستعملان مجہولین ای ندم قولہ تع ولما سقط فی ایدیہم ای ندموا ویقال ذہبوا ایدی سبا وایادی سبا ای متفرقین وہما اسمان جعلا اسما واحدا۔ ویقال لا افعلہ ید الدہر ای ابدا۔ وہذا فی یدی ای فی ملکی وتصرفی۔ ورجل یدی ویدوی۔ وامراۃ یدیۃ ای صناع ورجل یدی ایضا وما ایدی فلانۃ فی التعجب۔ وثوب یدی و ادی واسع۔ وید الثوب ما فضل منہ اذا التحفت والتحفت ویقال ثوب قصیر الید۔ وقال الفراء بعضہم یقول

لذي الثدية ذو اليدية وهو المقتول بنهروان-
ذو اليدين يكے از صحابه سمي بذلك لانه كان
يعمل بيديه جميعا-

بهيا- من كلام الرعاء-
بوهي كيشتي كانه اسم واليه نسب البوهيون من
اهل ساوة منهم نصر بن احمد البوهي كتب عنه السلفي-

باب الالف اللينة

اعلم ان الالف على ضربين لينة وتسمى الفا و
متحركة تسمى همزة وقد ذكرنا الهمزة وذكرنا ما كانت
الالف منقلبة من الواو والياء وهذا الباب مبني
على الفات غير منقلبات من شيء فلهذا افردناه-

آ- آ- حرف هجاء مقصورة موقوفة- فان جعلتها
اسما مددتها وهي تؤنث ما لم تسم حرفا ابنية تصغيرها
وذلك اذا كانت صغيرة في الخط او خفية وكذلك
القول فيما اشبهها من الحروف- والالف من
حروف المد واللين والزيادات وحروف الزيادة
عشرة يجمعها قولك اليوم تنساه- وقد تكون
في الافعال ضمير الاثنين نحو فعلا ويفعلان وفي
الاسماء علامة للاثنين ودليلا على الرفع نحو رجلان
فاذا تحركت فهي همزة وتزاد في الكلام للاستفهام
تقول ازيد عندك ام عمرو- فان اجتمعت همزتان
فصلت بينهما بالف مثل اانت في اانت- و
ينادى بها ايضا الا انها للقريب دون البعيد-
والف وصل وهي كل ما سقط في الوصل لا تكون
الا زائدة- والف قطع وهي كل ما ثبت في الوصل
وقد تكون زائدة مثل الف الاستفهام واصلية
مثل اخذ وامر-

اذا- اذا- چون وهو اسم يدل على زمان مستقبل
لم يستعمل الا مضافا الى جملة يقال اجيئك اذا
قدم العيد وقوعها موقع قولك اجيئك يوم يقدم
فلان دليل اسميتها وهي ظرف- وتجيء في الشرط
والجزاء كقوله تعالى واذا علم من آياتنا شيئا اتخذها
هزوا وقوله تعالى وان تصبهم سيئة بما قدمت ايديهم
اذا هم يقنطون- وتكون للمفاجاة معك في حال
كقولك خرجت فاذا زيد قائم اي خرجت ففاجأني
زيد في الوقت بقيام-

اذ- اذ- چون فهي لما مضى من الزمان وتكون
للمفاجاة مثل اذا ولا يليها الا الفعل الواجب نحو
قولك بينا انا كذا اذ جاء زيد- وقد تزادان جميعا
في الكلام كقوله تعالى واذ واعدنا موسى اي وعدنا
وقوله تعالى حتى اذا اتوا على وادي النمل اي حتى اتوا

الى- الى- سوى وهو حرف خافض وهي لانتهاء
الغاية كقولك خرجت من الكوفة الى مكة- وتجيء
بمعنى عند- وتجيء بمعنى مع كقوله تعالى ولا تأكلوا
اموالهم الى اموالكم اي مع اموالكم- وقوله تعالى
من انصاري الى الله اي عند الله او مع الله-
وقال سيبويه الف الى وعلى منقلبتان من واو
لان الالفات لا تكون فيها الامالة- ولو سمي به رجل
قيل في تثنيته الوان وعليان- واذا اتصل به

قلبت یاءً نحو الیک وعلیک وبعض العرب یترکہ علیٰ حالہ وتقول الاک وعلاک۔

الا۔ اَلَا بدان وآگاہ باش وہو حرف یفتتح بہ الکلام للتنبیہ کقولک الا ان زیدا خارج کما تقول اعلم انّ زیدا خارج۔

اولو۔ اُولُو بضمتین خداوندان وہو جمع لا واحد لہ من لفظہ وواحدہ ذو۔ واولات للاناث واحدہا ذات۔

اولاء۔ اُولَاء۔ این ہا فہو ایضاً جمع لا واحد لہ من لفظہ وواحدہ ذا للمذکر وذہ للمؤنث یمد ویقصر وسقصورہ یکتب بالیاء نحو الٰی وواحدہ الذی وممدودہ مبنی علی الکسر یستوی فیہ المذکر والمؤنث وتصغیرہ اُلَیّاء بضم الہمزۃ مشددۃ الیاء بالمد والقصر ویدخل علیہ ہاء التنبیہ کقولک ہؤلاء بالکسر علی البناء ومن العرب من ینوّن الہمزۃ مکسورۃ و یقول ہؤلاءٍ قومک۔ ویلحق الکاف للخطاب تقول اولئک واولاک قال الکسائی واحد اولئک ذلک وواحد اولاک ذاک۔ واولاک مثل اولٰئک وربّما قالوا اولئک فی غیر العقلاء قولہ تعالیٰ ان السمع والبصر والفؤاد کل اولئک۔ واما الُاولیٰ بوزن العُلیٰ فہو ایضاً جمع لا واحد لہ من لفظہ وواحدہ الذی واما قولہم ذہبت العرب الاُلیٰ فہو مقلوب من الاوّل لانہ جمع اولیٰ مثل اُخریٰ واُخر۔

الا۔ اِلّا۔ مگر وہی حرف استثناء استثنی بہا۔ وجاء بمعنی غیر اذا وصفت بہا کقولک جاء فی القوم الا زید وکقولہ تعالیٰ لو کان فیہما آلہۃ الا اللہ لفسدتا۔ واصل الّا الاستثناء والصفۃ عارضۃ واصل غیر صفۃ والاستثناء عارض۔ وجاءت بمنزلۃ واو العطف ایضاً کقول الشاعر (شعر) وارٰی لہا دارا باغدرۃ السیدان لم یدرس لہا رسم۔ الا رمادا ہامدا دفعت عنہ الریاح خوالد سحم۔ یرید ارٰی لہا دارا ورمادا ہامدا۔

انی۔ اَنّٰی۔ ازکجا وچگونہ تقول انّٰی لک ہذا ای من این لک ہذا۔ وہی من الظروف التی یجازی بہا تقول انّٰی تأتنی آتک ای من ای جہۃ تأتنی آتک۔ وقد تکون بمعنی کیف تقول انّٰی لک ان تفتح الحصن ای کیف لک ذلک وقولہ تعالیٰ قال یا مریم انّٰی لک ہذا ای کیف لک۔

ایا۔ اِیّا۔ وہو اسم مبہم یتصل بہ جمیع المضمرات المتصلۃ المنصوبۃ تقول ایاک وایاہ وایای وایانا فالکاف والہاء والیاء والنون جعلت بیانا عن المقصود ولا موضع لہا من الاعراب فہی کالکاف فی ذلک وارأیتک وکالالف والنون التی فی انت فتکون ایّا الاسم وما بعدہا للخطاب۔ وقد صار کالشیء الواحد لان الاسماء المبہمۃ وسائر المکنیات لا تضاف لانہا معارف۔ وقال بعض النحویین ان ایا مضاف الی ما بعدہ واستدل علیٰ ذلک بقولہم اذا بلغ الرجل الستین فایّاہ وایا الشواب فاضافوہ الی الشواب وخفضوہا وقال ابن کیسان الکاف والیاء والہاء والنون ہی الاسماء وایّا عماد لہا لانہا لا تقوم بانفسہا

ولا يصح ان تقول ضربتنی بل تقول ضربت ایای
ولا تقول ضربت ایاک لانک انما تحتاج الی ایا
اذا لم یمکنک اللفظ بالکاف فاذا وصلت الی الکاف
ترکتها ویجوز ان تقول ضربتک ایاک لان الکاف
اعتمد بها علی الفعل۔ وقد تکون للتحذیر تقول ایاک
والاسد وهو بدل من فعل کانک تقول باعد و
یقال هیاک بالهاء مثل اراق وهراق۔ وتقول
ایاک وان تفعل کذا بالواو ولا یقال بلا واو۔

ایا یا۔ بمعنی ایا یا۔ بانگ راندن باشد ایاة الشمس
بالفتح والکسر روشنائی آفتاب ویقال الایاة
للشمس کالهالة للقمر۔

با۔ با۔ حرف من حروف الشفة بنیت علی الکسر
لاستحالة الابتداء بالموقوف وهی من عوامل الجر
فی الاسماء۔ وهی للالصاق بالمفعول به تقول
مررت بزید کانک الصقت المرور به۔ وللتعدیة
فکل فعل لازم یتعدی بالباء والالف والتشدید۔
تقول طار به واطاره وطیره۔ وتزاد فی الکلام کقوله
بحسبک قول السوء وقوله تعالی وکفی بربک هادیا
ونصیرا وقد تجیء بمعنی من اجل کقول لبید (مصرع)
غلب تشذر بالذحول کانهم ای من اجل الذحول۔
وتوضع موضع علی کقوله تعالی ومنهم من ان تامنه
بدینار ای علی دینار کما توضع علی موضعها کما فی
قول الشاعر (مصرع) اذا رضیت علی بنو قشیر
ای اذا رضیت بی۔

تا۔ تا۔ اسم یشار به الی المؤنث مثل ذا للمذکر

وته مثل ذه وتان للتثنیة۔ واولاء للجمع۔ وتصغیره
تیا بالفتح والتشدید ویدخل علیها هاء التنبیه تقول
هاتا هند وهاتان وهؤلاء وهاتیا تصغیره۔ وبکاف
الخطاب۔ قالت تیاک وتیاک بالکسر وتلک بالفتح وهی لغة ردیة
وتاک۔ وتثنیته تانک بالتشدید والتخفیف۔ وفی الجمع
اولئک واولاک واولالک فالکاف لمن تخاطبه
فی التذکیر والتانیث والتثنیة والجمع وما قبل الکاف
لمن تشیر الیه فیهن جمیعا۔ وتدخل ها علی تیاک تقول
هاتیک هند وهاتاک۔ ولا تدخل ها علی تلک۔ وتالک
لغة فی تلک۔ وهی ایضا حرف من حروف الزیادات
وتزاد فی المستقبل فی قولک تفعل لمخاطبة المذکر
ومخاطبة المؤنث وفی امر المواجهة للحاضر کما قرئ
قوله تعالی فلتفرحوا وفی آخر الماضی مفتوحة لخطاب
المذکر ومکسورة لخطاب المؤنث وموقوفة لمخاطبتها
فان تاخرت عن الاسم کانت ضمیرا وان تقدمت
کانت علامة ومضمومة للحکایة عن نفسک۔
وتاء القسم بدل من واو کما ابدلوا منها فی تتری
وتراث وتخمة وتجاه والواو بدل من الباء
تقول تالله لقد کان کذا ولا تدخل فی غیر هذا الاسم
وقد تزاد التاء فی انت فتصیر مع الاسم کالشیء
الواحد من غیر ان تکون مضافة۔ وتنسب القصیدة
التی قوافیها علی التاء تائیة۔

حا۔ حا۔ حرف هجاء حلقیة تمد وتقصر وتنون فی
التنکیر۔ واسم حی من العرب۔ حاء مبنی علی الکسر
قد یقصر زجر للابل ویقال منه حاحیت بالمعز حاحاة

جيحاءً وجيحاةً اذا دعوتها وذلك ان تقول
لها حاء قال سيبويه ابدلوا الالف بالياء في قولهم
حاحيت بالمعز حيحاء وانما هو صوت بنيت منه
فعلا كما ان رجلا لو اكثر من قوله لا لجاز ان تقول
لاليت فاجري حاحيت وهاهيت وعاعيت
مجرى دعدعت اذا كن للتصويت - وقال ابو عمرو
حاح بضأنك وحاء اي ادعها -
خا - خا - حرف هجاء حلقية قال ابو زيد خاءِ بك
معناه اعجل جعله صوتا مبنيا على الكسر ويستوي
فيه التثنية والجمع والمذكر والمؤنث -
ذا - ذا - اين مرده هو اسم اشارة الى المذكر -
وذي بكسر الذال للمؤنث تقول ذي امة الله
في الوصل - وذه في الوقف بهاء موقوفة - وهي
بدل من الياء وليست للتانيث وانما هي صلة
وتدخل عليها هاء التنبيه يقال هذا زيد - وهذي
وهذه بتحريك الهاء هند - وتصغير ذا ذيّا وذيّان
في التثنية - وتصغير هذا هذيّا - ولا تصغير ذي للمؤنث
وانما تصغير المؤنث تا وقد اكتفوا به عنه - وتثنية
ذا ذان بسقوط احدى الالفين اعني الف ذا
والف التثنية لسكونهما فمن اسقط الف ذا قرأ
قوله تعالى ان هذين لساحران فاعرب ومن
اسقط الف التثنية قرأ ان هذان لساحران
لان الالف لا يقع فيها اعراب وقيل انها على لغة
ابي الحارث بن كعب - والجمع اولاء من غير لفظه
وتدخل عليها كاف الخطاب تقول ذاك وذلك

واللام زائدة وتدخل ها على ذاك تقول هذاك
زيد ولا تدخل على ذلك ولا على اولئك كما لم تدخل
على تلك ولا تدخل كاف الخطاب على ذي للمؤنث
وتدخل على تا تقول تاك وتيك ولا تقل ذيك
وتقول في التثنية جاءني ذانك الرجلان بالتشديد
والتخفيف ورأيت ذينك الرجلين وفي المؤنث
تانك بالتشديد والتخفيف شددوا تاكيدا وتكثيرا
للاسم لانه بقي على حرف واحد كما ادخلوا اللام
على ذلك تكثيرا له وانما يفعلون مثل هذا في الاسماء
المبهمة لنقصانها وتصغير ذاك ذيّاك وتاك
تيّاك وتصغير ذلك ذيّالك والجمع اولئك -
واما ذو بمعنى صاحب يعني خداوند فهو لازم الاضافة
فان وصفت به نكرة اضفته الى نكرة وان وصفت به
معرفة اضفته الى المعرف بالالف واللام ولا يجوز
ان تضيفه الى مضمر ولا الى زيد وما اشبهه في العلمية
تقول جاءني رجل ذو مال وهذه امرأة ذات مال
ومررت برجل ذي مال وبامرأة ذات مال و
مررت برجلين ذوي مال بفتح الواو وكذا في النصب
قوله تعالى واشهدوا ذوي عدل منكم وفي الرفع
ذوا مال وبرجال ذوي مال بكسر الواو وفي النصب
مثله وفي الرفع ذوو مال ونسوة ذوات مال
في الحالات الثلث - واصل ذو ذوي مثل عصو
يدل على ذلك قوله تعالى ذواتا افنان في التثنية
ونرى ان الالف منقلبة من واو ثم حذفت
من ذو عين الفعل لكراهتهم اجتماع الواوين

في التثنية لانه كان يلزم حينئذ ذووان مثل
عصوان فبقي ذامنونا ثم ذهب التنوين منه
للاضافة كما تقول رأيت رجلا ذامال- ولو سميت
رجلا ذو لقلت هذا ذوا قد اقبل فترد ما ذهب لانه
لا يكون اسم على حرفين احدهما حرف لين لان
التنوين يذهبه فيبقى على حرف واحد- ولو نسبت
اليه قلت ذووي وكذلك النسبة الى ذات لان التاء
تحذف في النسبة- ولو جمعت ذو مال قلت هؤلاء
ذوون وفي الاضافة ذوو مال- واما ذو بمعنى
الذي فهو لغة طي خاصة لا توصف بها المعارف
تقول انا ذو عرفت وانا ذو سمعت وهذه امرأة
ذو قالت كذا يستوي فيه الجمع والتثنية والتذكير
والتانيث- قال سيبويه ان ذا وحدها بمعنى الذي
كقولهم ماذا رأيت فتقول متاع حسن وهي مع ما
بمنزلة اسم واحد كقولهم ماذا رأيت فتقول خيرا
بالنصب كانه قال ما رأيت ولو كان هنا بمنزلة
الذي لكان الجواب خير بالرفع كقوله تعالى واذا
قيل لهم ماذا انزل ربكم قالوا اساطير الاولين
بالرفع وكقوله تعالى وقيل للذين اتقوا ماذا انزل
ربكم قالوا خيرا بالنصب نظرا عن الاول- واما قولهم
ذات مرة وذا صباح فهو من ظروف الزمان التي
لا تتمكن تقول لقيته ذات مرة وذات يوم وليلة و
غداة وعشاء وذات الزمين والعويم وذا صباح
وذا مساء وصبوح وغبوق وانما سمع في هذه الاوقات
ولم يسمع ذات شهر ولا ذات سنة وقال الاخفش

في قوله تعالى واصلحوا ذات بينكم انث ذات لان
بعض الاشياء قد يوضع له اسم مؤنث ولبعضها
اسم مذكر كما قالوا دار وحائط انثوا الدار وذكروا
الحائط- ويقال ذيت وذيت يعني ابن وابن
مثل كيت وكيت واصله ذيو على فعل ساكنة العين
فحذفت الواو وشددت الياء للحذف ثم عوض
من التشديد التاء- وان حذفت التاء وجئت
بالهاء شددت التشديد وتقول كان ذيه وذيه- و
ان نسبت اليه قلت ذيوي كما تقول بنوي في
النسبة الى البنت-

فا- فا- وهي حرف من حروف المعجم وهي للعطف
ولها ثلثة مواضع وهي ان تعطف بها وتدل على
الترتيب والتعقيب مع الاشتراك كقولك ضربت
زيدا فعمرا واو ان تكون ما قبلها علة لما بعدها على التعقيب
والتعقيب دون الاشتراك كقولك ضربته فبكى
وان تكون للابتداء وذلك في جواب الشرط ويح
يكون ما بعد الفاء كلاما مستانفا يعمل بعضه في بعض
كقولك ان تزرني فانت محسن لان قولك انت
ابتداء ومحسن خبره وصارت الجملة جوابا بالفاء وكذلك
يدخل الفاء في جواب الامر والنهي والاستفهام
والنفي والعرض والتمني الا انك تنصب ما بعد الفاء
في هذه الاشياء الستة باضمار ان تقول زرني فاحسن
اليك وكذا البواقي لم تجعل الزيادة جملة
للاحسان ولكنك قلت ذلك من شاني ابدا ان
احسن اليك على كل حال-

كذا - كذا چنين وچندين وهو اسم مبهم تقول فعلت كذا وقد يجري مجرى كم فتنصب ما بعده على التمييز فتقول عندي كذا درهما -

كلا - كلا - نه چنين است وهي كلمة زجر وردع ومعناه انته ولا تفعل قوله تعالى ايطمع كل امرئ منهم ان يدخل جنة نعيم كلا اي لا يطمع ويكون حقا كقوله تعالى كلا لئن لم ينته لنسفعا بالناصية -

لا - لا - نه وهي حرف نفي للفعل كقولك لا تفعل غدا في الاخبار - وللاسم كقولك لا رجل في الدار ولا اله الا الله وقد تكون للنهي نحو لا تقم ولا يقم للحاضر والغائب - وقد تكون ضد البلى ونعم - وقد تكون لغوا كقوله تعالى ما منعك ان لا تسجد اي ما منعك ان تسجد - وقد تكون للعطف بمعنى اخراج الثاني مما دخل فيه الاول كقولك رأيت زيدا لا عمروا فان ادخلت عليها الواو خرجت من ان تكون حرف عطف كقولك لم يقم زيد ولا عمرو لان حروف النسق لا يدخل بعضها على بعض فالواو للعطف ولا لتاكيد النفي - وقد تزاد فيه التاء فيقال لات وقد ذكرناه في باب التاء - وقولهم اما لي فافعل كذا بالامالة اصله ان لا وما صلة ومعناه ان لا يكن ذلك الامر فافعل كذا -

لو - لو - اگر حرف تمنی وهي لامتناع الثاني من اجل امتناع الاول تقول لو جئتني لاكرمتك وهو خلاف ان الشرطية لانها توقع الثاني من اجل وقوع الاول - واما لولا فمعناه اگر نه فمركبة من معنى ان ولو وذلك ان لولا يمنع الثاني من اجل وجود الاول تقول لولا زيد لهلكنا اي امتنع وقوع الهلاك من اجل وجود زيد - وقد تكون لولا بمعنى هلا وهو كثير في القرآن وان جعلت لو اسما شددته وقلت اكثرت من اللو لان حروف المعاني والاسماء الناقصة اذا صيرت اسماء تامة بادخال الالف واللام عليها او باعرابها شددت ما هو منها على حرفين بان يزاد في آخره حرف من جنسه فيدغم ويشدد كقولك اكثرت من اللو ومن لو وقد ما فيه الالف كقولك كتبت لاء جيدة -

ما - ما - چه وچيست - وهرچه - وانچه وچيز يسه - ونه - ونيست وآنكه - وچند انكه - وآن كلمه ايست دال بر معاني مختلفه بعضي اسم وبعضي حرف ما تعجب كقوله تعالى فما اصبرهم على النار يعني چه صبور ند ايشان وما استفهام كقوله تعالى وما تلك بيمينك يا موسى يعني چيست وما خبر كقوله تعالى ما عندكم ينفد وما عند الله باق يعني انچه نزد شما است وما شرط كقوله تعالى وما تفعلوا من خير يعلمه الله يعني هرچه كنيد وما نكرة كقولك مررت بما معجب يعني گذشتم بچيز شگفت وقوله تعالى ايا ما تدعوا فله الاسماء الحسنى - وما نافية وآن بر سه وجه است بمعنى لا وبمعنى لم وبمعنى ليس الاول كقوله تعالى وما ينظر هؤلاء الا صيحة واحدة وقوله تعالى ما ماتوا وما قتلوا والثاني كقوله تعالى ما فعلوه الا قليلا منهم - والثالث

بقوله تعالی ما ہذا بشرا و قوله تعالی و ما ہم بضارین
به من احد - و ما بمعنی من کقوله تعالی والسماء
و ما بنٰها ای من بناها یعنی آنکه بنا کرد آسمان را
و ما مصدریة والله خلقکم و ما تعملون اسے و عملکم
یعنی خدا آفرید شما را و کردار شما را - و ما زائدة و اگر
معنی نیست و آن بر دو وجه آید کافة یعنی مانع
از عمل کقوله تعالی انما الله اله واحد و غیر کافة
کقوله تعالی فبما رحمة من الله لنت لهم - و ما تابید
کقوله تعالی ما دامت السموات والارض یعنی
چندانکه بپاید آسمانها و زمینها - و ما تفخیم کقوله تعالی
القارعة ما القارعة یعنی قیامت و چه قیامت
و قد یحذف منها الالف اذا دخلت علیها حرفا
نحو لِمَ و بِمَ و عَمَّ و حَتَّامَ و عَلامَ و فِيمَ و اِلامَ - و
ینصب القصیدة الیها فیقال ماویة - و قد تجی
ما زائدة بعد ان الشرطیة فتدغم فتصیر اِمّا -
و قد تجی بعدها النون الثقیلة والخفیفة نحو قوله
اما تقومن اقم و کقوله تعالی و اما تخافن - و مهما
ما فی معنی الشرط و زعم الخلیل ان اصلها ماما
الیها ما الغو فابدلت من الالف الاولی ها -
و قال سیبویه یجوز ان یکون کاذ ضم الیها ما -
ما ی ممدود مبنی علی الکسر حکایة صوت الشاء -
متی متّی - کی و هو ظرف فی معنی السوال عن
زمان و هو للشرط والجزاء ایضا قال الاصمعی
هو بمعنی من فی لغة هذیل و بمعنی وسط ایضا
قال ابو عبیدة سمعت بعضهم یقول وضعته متی
کمّی ای وسط کمّی -
وا - وَا - حرف الندبة تقول وازیداه و یقال
ایضا یا زیداه - والواو من حروف العطف للجمع
لا للترتیب و یدخل علیها الف الاستفهام کقوله تعالی
او عجبتم ان جاءکم کما تقول افعجبتم و تکون بمعنی
مع لما بینهما من المناسبة فی الجمع بین الشیئین فیقال
کقول النبی علیه وآله الصلوة والسلام بعثت
انا والساعة کهاتین و اشار الی السبابة والابهام
ای مع الساعة - و تکون للحال کقولهم قمت والناس
قعود او قمت و ادعو له ای قمت داعیا له - و تکون
للقسم تقول والله لقد کان کذا و هی بدل من الباء
فیه لقربها منها فی المخرج اذ کانتا من حروف الشفة
والتحقا و نزل الاسماء المظهرة نحو والله و حیاتک و
ابیک - و تکون ضمیر جماعة المذکر فی نحو فعلوا و یفعلون
و علامة الرفع فی نحو ابوه و مسلمون - و تکون انکار
کقول الرجل لاخر یعنی هذا الثوب فیقول و هو
و قوله تعالی حتی اذا جاؤها و فتحت ابوابها یجوز ان
تکون الواو هٰهنا زائدة -
ویک - ویکا - کلمة مثل ویب و ویح والکاف
للخطاب - و یکان مرکبة منها قال الکسائی هو وی
دا دخل علیه ان المشددة والمخففة و معناه الم تر
قال الخلیل هی وی مفصولة ثم تبتدی فتقول کان
ہا - ہا - حرف تنبیه من حروف الزیادات
و هی ہا التنبیه کقوله تعالی ہا انتم هؤلاء
جمعا بین التنبیہین للتوکید و مثله الا یا هؤلاء

وهي غير مفارقة لأيّ في النداء تقول يا ايّها
الرجل وقد تكون جواب النداء بالمد والقصر
نحو قولك ها وهاء في جواب من دعاك باهاك
وها للتنبيه وقد يقسم بها فيقال لاها الله ما فعلت
اي لا والله ابدلت الهاء من واو القسم وان شئت
حذفت الالف التي بعد الهاء وان شئت اثبت
وقولهم لاها الله ذا اصله لا والله هذا ففرقت بين ها
وذا وجعلت الاسم بينهما وجررته بحرف التنبيه
والتقدير لا والله ما فعلت هذا فحذف الكلام و
اختصر لكثرة استعمالهم هذا في كلامهم وقدم ها كما
قدم ها هو ذا وها انا ذا - وتكون كناية عن الغائب
والغائبة نحو قولك ضربه وضربها وغلامه وغلامها -
وهو للمذكر وهي للمؤنث وانما بنوا الواو في هو
والياء في هي على الفتح فرقا بين هذه الواو والياء
اللتين هما من نفس الاسم المكنيّ وبين الواو
والياء اللتين تكونان صلة في قولك رأيتهو
ومررت بهي لان كل مبنيّ فحقه ان يبنى على السكون
الا ان يعرض ما يوجب له الحركة وهو اما اجتماع
الساكنين كما في نحو كيف واين وحيث او كونه
على حرف واحد مثل الباء الزائدة او للفرق بينه
وبين غيره كالفعل الماضي بُني على الفتح لانه ضارع
الاسم بعض المضارعة ففرق بالحركة بينه وبين
ما لم يضارع وهو فعل الامر المخاطب نحو افعل - و
ربما حذفت من هو وهي الواو والياء في ضرورة
الشعر كما قال (ع) فبيناه يشري رحله قال قائل

وقال (ع) دار لسعدى اذه من هواكا + وربما
حذفوا الواو مع الحركة كما قال الشاعر في قوله (ع)
ومطواي مشتاقان له ارقان + قال الاخفش
وهذا في لغة ازد شنوءة كثير - وقال الفراء العرب
تقف على كل هاء مؤنث بالهاء الا طيئًا فانهم يقفون
عليها بالتاء فيقولون هذه امت وجاريت وطلحت
واذا ادخلت الهاء في الندبة اثبتها في الوقف و
حذفتها في الوصل وربما ثبتت في ضرورة الشعر
فتضم كالحرف الاصلي وتكسر ايضًا لالتقاء الساكنين
هذا عند الكوفيين وانشد الفراء (شعر) يا رب
يا ربّاه اياك اسل + عفراه يا رباه من قبل الاجل
وهو كثير في الشعر وليس شئ منه بحجة عند البصريين
وقد تزاد الهاء في الوقف لبيان الحركة في نحو لمه
وسلطانيه وماليه وماهيه وثم ثمه يعني ثم ماذا -
وقد اتت هذه في ضرورة الشعر كما قال (شعر)
هم القائلون الخير والآمرونه + اذا ما خشوا من
معظم الامر مفظعا + فاجراها مجرى هاء الاضمار وقد
تكون الهاء بدلا من الهمزة مثل هراق واراق -
وهاء بالمد والكسر زجر للابل وقد تقصر وتقول هاهيت
بالابل اذا دعوتها كما قلنا في حاحيت - وها للتقريب
للتقريب اذا قيل لك اين انت قلت ها انا ذا
يعني اينكم من والمرأة تقول ها انا ذه وها هو ذا
اذا كان قريبا وها هو ذاك اذا كان بعيدا
وها هي ذه للقريبة وها هي تلك للبعيدة - والهاء
تزاد في كلام العرب على سبعة اضرب احدها للفرق

بين فاعل وفاعلة كضارب وضاربة وكريم وكريمة- والثاني للفرق بين مذكر ومؤنث في الجنس نحو امرء وامرأة والثالث للفرق بين واحد وجمع في نحو بقرة وبقر وتمرة وتمر- والرابع للتانيث اللفظية وان لم تكن تحتها حقيقة تانيث نحو قرية وغرفة- والخامس للمبالغة مثل علامة ونسابة وهذا امدح وهلباجة وفقاقة وهذا اذم فما كان منه مدحا يذهبون بتانيثه الى تانيث الغاية والنهاية والداهية وما كان فيها فيذهبون به الى تانيث البهيمة ومنه ما يستوي فيه المذكر والمؤنث نحو رجل ملولة وامرأة ملولة- والسادس ما كان واحدا من جنس يقع على الذكر والانثى نحو بطة وحية- والسابع تدخل في الجمع لثلثة اوجه احدها ان تدل على النسب نحو المهالبة والثاني تدل على العجمة نحو الموازجة والجواربة وربما لا تدخل عليها الهاء كقولك كيالج والثالث ان تكون عوضا من حرف محذوف نحو المرازبة والزنادقة والعبادلة وهم عبد الله بن عباس وعبد الله بن عمر وعبد الله بن الزبير وتكون الهاء عوضا من الواو الذاهبة من فاء الفعل نحو عدة وصفة وعوضا عن الواو والياء الذاهبة من عين الفعل نحو ثبة من ثاب الماء واقامة وعوضا عن الياء الذاهبة من لام الفعل نحو مائة ورئة وبرة

هلا- هلا- زجر للخيل وللناقة ايضا اي تنحي وقد تسكن بها الاناث عند دنو الفحل منها اي توسعي وتنحي- وهلا بالتشديد معناها چرا نه فاصلها لا ادخلت عليها هل فصار فيها معنى التحضيض كما بنوا لولا والا وجعلوا كل واحدة مع لا بمنزلة حرف واحد فاخلصوهن للفعل-

هنا- هنّا- وههنا- بالضم اينجا وهما للقريب اذا اشرت الى مكان- هناك وهنالك آنجا وهما للبعيد واللام زائدة والكاف للخطاب وفيها دليل على التبعيد يفتح للمذكر ويكسر للمؤنث قال الفراء اجلس ههنا اي قريبا وتنحّ هَهنا اي تباعد- وهنا ايضا اللعب واللهو وانشد الاصمعي لامرئ القيس (شعر)

وحديث الركب يوم هنا وحديث ما على قصره وهنّا

بالفتح والتشديد اي ههنا وهنّاك اي هناك- ومنه قولهم تجمعوا من هنّا وهنّا اي من ههنا وههنا ويقال في النداء خاصة يا هناه بزيادة هاء في آخره تصير تاء في الوصل معناه يا فلان وهي بدل من الواو التي في هنوك وهنوات-

هيا- هيا- من حروف النداء واصلها ايا مثل هراق واراق-

يا- يا حرف تهجي من حروف المد واللين وهي من حروف الزيادات ايضا وقد يكنى بها عن المتكلم المجرور ذكرا كان او انثى كقولك ثوبي وغلامي ان شئت سكنتها وان شئت فتحت ولك ان تحذفها في النداء خاصة تقول يا قوم ويا عباد بالكسر فان جاءت بعد الف مقصورة فتحتها لا غير نحو عصاي ورحاي وكذلك بعد ياء الجمع كقوله تعالى وما انتم بمصرخيّ واصله بمصرخين سقطت النون للاضافة فاجتمع الساكنان فحركت الثانية بالفتح لانها ياء المتكلم

وردّت الى اصلها وكسرها بعض القراء توهماً ان الساكن اذا حرّك حرّك بالكسر وليس بوجه - وقد يكنى بها عن المتكلم المنصوب الا انه لابد له من ان تزاد قبلها نون وقاية للفعل ليسلم من الجر كقولك ضربني وقد زيدت في المجرور في اسماء مخصوصة لا يقاس عليها في نحو منّي وعنّي ولدنّي وقطني وانما فعلوا ذلك ليسلم السكون الذي بني الاسم والحروف عليه - وقد تكون علامة التانيث في نحو قولك افعلي وتفعلين وتنسب القصيدة منها يائية - وهي حرف النداء للقريب والبعيد تقول يا زيدا قبل - وقول الراجز (ع) يا لك من قبّرة بمعمر

كلمة تعجب - واما قوله تعالى الا يا اسجدوا بالتخفيف فالمعنى الا يا هؤلاء اسجدوا فحذف المنادى اكتفاء بحرف النداء كما حذف حرف النداء اكتفاء بالمنادى في قوله تع يوسف اعرض عن هذا اذا كان المراد معلوماً وقال بعضهم ان يا في هذا الموضع انما هو للتنبيه كانه قال الا اسجدوا فلما ادخل عليه يا للتنبيه سقطت الالف التي في اسجدوا لانها الف وصل وذهب الالف التي في يا لاجتماع الساكنين لانها والسين ساكنتان - قال ذو الرمة (شعر) الا يا اسلمي يا دارمَيّ على البلى ولا زال منهلاً بجرعائك القطر

تم الكتاب والله نحمده حمد الايحويه العد والحساب على تتميم هذه النسخة انتساخاً ضحوة الاثنين الثالث والعشرين من ذي القعدة لسنة سبعمائة هجرية واتفق الفراغ من تاليفه وتسويده بيمن توفيق الله وحسن تائيده ظهيرة الثلاثاء السادس عشر من صفر سنة احدى وثمانين وستمائة بكاشغر حرسها الله بلطفه العميم وعمر -

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين - والصلوٰة والسلام علیٰ خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین - اما بعد پس این لغاتی ہست چند فارسی غیر متعارف که در کتاب صراح ترجمه صحاح واقع ہست وحکیم عبد المجید خان مرحوم معانی آنرا بفارسی سلیس وہندی بعلامت ہ قوم ہندسی زیر خط حرفی بپاکین ہر صفحه نگاشته و لغتها باتحاد معنی برسم خط ذکر اکتفا نموده اند چون در تفحص آن احتیاج تصفح بسیاری افتاد ونیز خفای رقوم دقتی رومی داد نظر بران لغات مذکوره را چیده ویکجا نموده بطریق فرہنگ بترتیب ابواب در رعایت حرف اول وثانی که قلت الفاظ مقتضی ہمین بود مرتب وبموجب فراخ در فرہنگ صراح مسمی نموده واکثر معانی آنرا از برہان قاطع وشمس وکشف وبحر الجواہر وغیر ذلک تحقیق نموده تغییر داده شد وبعضی مقام تصرف را جائز نداشته بحال خودش درگذاشته اگرچه تا بپیدا آن ازین کتابها یافته نشد وہو حسبی ونعم الوکیل

باب الالف

اب آورد - کفک آب (ہندی پانی کا پھین) -

اب جامه - بروزن کارنامه جام آب خوری وظرف آب را گویند -

اب خور - شمر وکنار دجله وامثال آن باشد که مردمان وجانوران ازانجا آب بردارند وخورند (ہندی گھاٹ) -

اب خیز - سیل وطغیان آب وضد جزر (ہندی جوار) -

اب کامه - نان خورشی ہست که از پودینه وشیر وبازیره وغیره بتراکیب مختلفه ترتیب دہند -

اب گند - زمینی را گویند که آب آنرا گنده باشد وچاکہا وجرہا دران افگنده -

اتش کاو - چوبی که بدان آتش را بہم زنند -

اخریان - بسکون ثالث وکسر رابع اسباب ومتاع وکالا را گویند -

اخور - بضم ثالث وسکون واو معروف جای علف خوردن دواب را بود (عربی معلف) -

ارد ہاله - آشی باشد مانند کاچی یعنی حلوای روانی که از آرد پزند وبیشتر مردم درویش خورند بعربی سخینه گویند -

ارنج - بندگاه ساعد عربی مرفق (ہندی کہنی) -

اروغ - بادی را گویند که از گلو با صدا برآید (ہندی ڈکار) -

اژدن - بروزن آمدن خلانیدن سوزن وامثال آن -

اشخ - بروزن ومعنی آخ که ڈولول باشد

یعنی وا بجفت بی درد که بر اندام پدید آید (هندی پیسا)
اشام - اش یعنی خوردنی تنگ مثل حریره که
توان آشامید -
اغل - بکسر ثالث یعنی آغال است و آن جای
باشد که در کوهساران جهت خوابیدن گوسپندان
اگفت - بفتح کاف فارسی و کسر آن آزار و رنج
و محنت و آفت -
اماج - آلتی را گویند از آهن که برزیگران
زمین را بدان شیار کنند -
امیغ - آمیختن و آمیزش دو چیز باشد با هم -
اواک - خشکی میان دریا (هندی ٹاپو) -
اونکان - بروزن نافرمان آویخته و آویزان
اوینه - اوفو - کاسه اوفو -
ادرقن - بروزن قلمزن نام علتی ست که در پوست بدن آدمی
بهم میرسد و آنرا دادمی گویند -
ارزلن - بالفتح نام غله است که بهندی چینه گویند
ازار - یعنی تنبان و لنگی و لنگ باشد -
اسپید ازخانه - درازخانه صفت آبی است
که دراز لقمت باشد -
اسپرک - باکاف فارسی گیاهی ست زرد که
بدان چیزها رنگ کنند -
اسپانخ - بفتح نون و ... را گویند ...
پشتی است که در جنگ ... پوشند -
... - بالکسر ... [illegible]
... [illegible]

اسکنه - اسکنک که افزاری است مرو و دیگران را -
افروشه - نام حلوائی است که از آرد و روغن پزند
الاغ - بضم اول قاصد و پیک را گویند -
الج - بفتح اول و ثانی میوه ایست صحرائی یعنی کیل
انبان - انبانه و آن پوستی دباغت کرده که
درست از گوسپند بر می آورند -
اندا - تره تیزک باشد و آن سبزی ست خوردنی
انداوه - بفتح واو افزاری ست که بدان گل و گچ
بر بام و دیوار مالند -
انخسیدن - بمعنی حمایت کردن و پشتی کردن
و پناه دادن و گرفتن باشد -
اندرز - بفتح اول و ثالث پند و نصیحت -
انگدان - انگدان و آن درختی ست که صمغ آنرا
بعربی حلتیت خوانند یعنی انگزه -
انگژد - انگژه مخفف انگوژه صمغ درخت انگدان باشد
(هندی هینگ) -
انگشتک زدن - بمعنی انگشت زدن باشد یعنی
در هنگام خوشحالی انگشتان را برهم زنند چنانچه صدا
از آن ظاهر گردد (هندی چٹکی) -
انگورسگک - گیاهی ست که بار و میوه آن گرد است
کوچک و پر خار که در جامه آویزد و انگورسگک
باران گیاه است -
اوماج - بروزن محتاج نوعی از آش آرد باشد

باب الباء

باب سجاب - گیاهی ست آفتاب پرست -

باخه - سنگ پشت (هندی کچهوا)-
باذرو - بادروج که ریحان کوهی ست (هندی بابری)
بادهره - مهرهٔ مارست سیاه رنگ که آنرا از قفای سر افعی بر می آورند که گزندگی ماررا نافع باشد چون بر جائیکه مار گزیده باشد بگذارند فی الحال بچسپد
بار - انبار یعنی سرگین حیوانات را گویند که بجهت قوت زراعت بزمین کم زور ریزند-
باران گریز - پناه گاه رهروان از باران وغیره
باردان - خرجین وجوال و هر ظرفی که دران چیز کنند
بارشکنی - خوار بار یعنی خوراک اندک که قوت لایموت باشد-
باره - دیوار و حصار قلعه و شهر را گویند-
بازیار - برزیگر و زراعت کننده و میر شکار صیاد و حامل باز را گویند-
بازنیچ - بر وزن بازپیچ ریسمانی باشد که در ایام عید و جشن از جائی آویزند و زنان و دختران بر آن نشسته در هوا آیند و روند-
باشگونه - بر وزن و معنی واژگونه-
باع - مقدار کشادگی هر دو دست یا سینه را گویند و نیز قولاج یعنی جست برجست رفتن اسپ باشد-
باغره - بسکون ثالث گرهی را گویند که در اعضا بسبب آزار و درد مندی عضو دیگر بهم رسد-
باغنده - بضم غین نقطه دار پنبهٔ حلاجی کرده را گویند که بجهت رشتن گلوله کرده باشند-
بالار - شهتیر خانه و آن چوب بزرگ را گویند که هر دو سر آن بر بالای دیوار عمارت باشد و سر چوبهای دیگر را بر بالای آن گذارند-
بالشچه - بالش خرد-
بام چشم - جفن یعنی پلک چشم (هندی پپوٹا)-
باچچه - زهار و اما در کتب موجوده یافته نشد و در منتهی الارب بمعنی عدا به زهار ان و زهار نوشته و ظاهرا باچچه کنایه از زهار بوده باشد-
بچشم کنندهٔ مردم - آنکه چشم زخم رساند مردم وغیره را
برزه گاو - گاو زراعت را گویند و آن گاوی است که زمین را بدان شیار کنند-
برمه - مثقب درودگری باشد که بدان چوب و تخته سوراخ کنند-
برواره - بر وزن هواره بالاخانه و حجره بالای حجره باشد-
بزغاله - بالضم بچه بز را گویند و بزکوهی را گویند و بزکوهی بچگی با
بزن - بفتحتین مالهٔ برزیگران و آن چوبی با تخته است که زمین شیار کرده را بدان هموار کنند-
بسباسه - گیاهی و فارسی آن بزباز است که بعضی پوست جوز را هم گفته اند یعنی جاوتری-
بطانهٔ مرد - دوست راز دار او باشد-
بگنی - بفتح اول و سکون کاف فارسی شرابی باشد که از برنج و ارزن و جو و امثال آن سازند-
بلایه - بکسر اول بمعنی هرزه گوی و نابکاره و فاسق و بدکارهٔ فحاش باشد و این لفظ را بر زنان بیشتر اطلاق کنند و بتضرع و چاپلوسی سخن کردن را نیز گویند

بلایہ - بفتح اوّل تباہ و ناکارہ را گویند و بکسر اوّل
ہم آمدہ است۔
باغندہ - بفتح اوّل و ثالث بمعنی گندہ و ضائع گردیدہ
چہ ہرگاہ گویند مرغ بیضہ را بلغندہ کرد مراد آن باشد
کہ گندہ و ضائع کرد و بچہ بر نیاورد۔
بناغ - بفتح اوّل بمعنی بناغ است کہ آن دو زن
باشند کہ یک شوہر دارند ہر یکے مر دیگرے را بناغ
باشد و بعضے مردی را نیز گویند کہ دو زن داشتہ باشد
بن ستور - کنایہ از سوراخ دبر ستور است۔
بند - بفتحتین طناب باریک را گویند۔
بوستان افروز - گلی است کہ آنرا تاج خروس
گویند بسبب آنکہ شباہتی بدان دارد۔
بی اصل - کنایہ از شخصے باشد کہ پدر آزاد و مادر
کنیزے دارد۔
بیرزد - بفتح رابع صمغے باشد مانند سنگ سبک
و خشک و بوی تیزی دارد۔
بیل - بثانی مجہول آلتی باشد آہنی کہ باغبانان
و امثال ایشان زمین را بدان کنند و پارو پی را
نیز گویند کہ کشتی بانان بجہت راندن غراب سازند
(بیل کشتی بہندی ڈانڈا)
بینی کوہ - قلہ کوہ را گویند کہ از کوہ بلند بر آمدہ باشد

باب الباء الفارسی

پاخسم - پارۂ دیوار بلند اما در کتب لغت موجودہ
یافتہ نشد۔
پاردم - بضم دال و سکون میم چرمی باشد کہ
بر پس زین اسپ بندند و بزیر دم اسپ اندازند
پارگین - با کاف فارسی گوی را گویند کہ آب ہا
کثیف و چرکین بدانجا رود۔
پاژنامہ - بمعنی باج نامہ است یعنی نامہ کہ بر
متن یا فہم دال باشد۔
پاغندہ - بروزن و معنی باغندہ۔
پالونہ - پالوانہ و آن آلتی است حلوائیان را
مانند کفگیر کہ بسیار سوراخ دارد و روغن و جلاب
بدان صاف کنند۔
پای دام - نوعی از دام است و آن چنان باشد
کہ میخ ہای باریک از چوب بمقدار یک وجب سرشتہ
و بر سر ہر یک دامی بندند و سر دیگر آنرا بر زمین فرو برند
و صیاد در پناہ گاوے یا خرے در آمدہ پیش رود
و جانوران را رم دادہ بجانب دام آورد تا پای ہای
ایشان در میان دام بند شود۔
پاپیکار - پاکار است و آن مردی باشد کہ چون تحصیلدار
بجائی آید او زر از مردم تحصیل کردہ بتحصیلدار دہد
و کناس را نیز گویند۔
پتفوز - تتفوز بمعنی گرد آگرد دہان و منقار مرغان
ہم باشد۔
پتک - بالضم خایسک و چاکش آہنگری و زرگری
(عربی مطرقہ ہندی ہتھوڑی)
پچشک - بفتحتین طبیب دارو فروش پچشکان ج
پخچ - بفتح اوّل و سکون ثانی و جیم پارسی بمعنی
پخت کہ پخش و پہن باشد قینچی یعنی پہنا و زدن آن

پده - بفتحتین نام درختی ست که هرگز بار و میوه نیارد
پرکار - بالضم زیرک و عیار -
پرناک - بکسر اول و فتح ثانی فروغ و برق شمشیر و تیغ جوهردار را نیز گویند -
پروا - فراغت و ترس و بیم و باک وغیرها باشد -
پرویزن - آلتی باشد که بدان آرد و شکر و دارو و چیزهای کوفته و امثال آن بیزند (هندی چھلنی) -
پژ - بالفتح زمین پست و بلند و کوه کتل را گویند و بضم اول برف ریزها که از شدت هوای سرد مانند رزک از آسمان بریزد -
پژمانی - بکسر اول بمعنی افسردگی و غمناکی و اندوهگینی باشد و بفتح و بضم نیز آمده است -
پست - بکسر اول هر آردی را گویند عموماً و آردی که گندم و جو و نخود آنرا بریان کرده باشند خصوصاً و آنرا بعربی سویق خوانند -
پستک - تصغیر پست یعنی قصیر و کوتاه -
پش - بالفتح موی گردن و کاکل اسپ را گویند و طره که بر سر دستار و کمر گذارند و فش معرب آنست -
پشت خار ستور - آلتی است موضوع برای خاریدن پشت ستور (هندی کھریرا) -
پشتواره - بالضم مقداری از هر چیز باشد که آنرا بر پشت توان برداشت -
پشک - بفتحتین شبنم و بسکون ثانی سرگین آهو و گوسپند و بز و شتر و امثال آنرا گویند -
پشاگند - بفتح اول با کاف فارسی مفتوح چیزی باشد که آنرا پرپشم کنند و با پس پشت ستور و تنگبار گذارند و پالان الاغ را نیز گفته اند -
پلارک - بالفتح جنسی از فولاد جوهردار باشد و شمشیر جوهردار شمشیر را نیز گویند -
پناغ - بر وزن چراغ پیشه مانندی باشد که از ریسمان خام که در دوک پیچیده شود (هندی گوکری) -
پنج پایک - خرچنگ (هندی کیکڑا) -
پنگان - بالکسر که معرب آن فنجان ست طاس سر تنه سوراخ کرده باشد که آنرا در میان آب ایستاده گذارند و ساعات شبانروزی را از آن معلوم کنند -
پوپک - بر وزن کوچک بمعنی هدهد -
پوست پیراسته - جلد مدبوغ -
پوشش ره گذر - صفه که در دو دیوار باشد و شبیه آن راه بود -
پیرهنچه - پیرهن خرد -
پیسه - با ثانی مجهول یعنی سیاه و سفید بهم آمیخته (عربی ابلق)
پیشیاره - با ثانی مجهول خوانچه و طبقی را گویند که تنقلات و گل در آن کنند و بمجلس آرند -
پیلور - بفتح واو مخفف پیله ور شخصی که دارو و اجناس عطاری و سوزن و ابریشم و مهره و امثال آن بخانه ها گرداند و فروشد -
پیله - با ثانی مجهول غوزهٔ ابریشم که کرم تنیده باشد و کرم ابریشم را نیز گویند -

باب التاء

تاسه - صدای تنفس مردم فربه و فشردن گلو و غیره

سیری یا ملال و بمعنی اندوه و ملالت باشد۔
تاتاک - تا حرفی از حروف تهجی و تاک بمعنی خداوند و صاحب و بمعنی تاتاک کنایه از بمعنی است که دران بسیار تا گفته شود۔
تاه - زنگی باشد که بر روی شمشیر و امثال آن نشیند
تجح - تفحش ای موی برافراشتن۔
ترف - نوعی از کشک که سیاه باشد و کشک و دوغ خشک شده را گویند۔
ترنجیده - بضم اول و ثانی درهم کشیده شده۔
ترید - بر وزن و بمعنی ثرید که ریزهٔ نان در شیره دوغ و غیره باشد۔
تغاره - طشت گلی را گویند۔
تفسان - بمعنی تفته و گرم۔
تفسه - بالضم اندوهگین و بی آرام و بی قراری دل
تکسک - بفتح اول و ثانی و سکون ثالث بمعنی شکست سر تخم و استخوان انگور باشد۔
تکه - بفتح اول بر وزن نکه بز نر را گویند که سرگروه و پیش رو گلهٔ گوسپندان باشد و بز نر را نیز گویند عام از بز کوهی و غیر کوهی۔
تگ - بفتح اول بمعنی ته و بن پائین باشد۔
تل - بفتح اول پشته باشد و کوه پست (هندی ٹیلا)
تمام اندام - فربه و پر گوشت۔
تندر - بضم اول و سکون ثانی و فتح ثالث بمعنی غرنده و رعد که آواز هائل از سحاب بر آید۔
تنگ - بفتح اول و سکون ثانی با کاف فارسی

نواری که بپهن اسپ مضبوط کنند و دوالی که بدان بار بر پشت باردار محکم سازند۔
تواره - بفتح اول نشیمن و خانه و دیواری را گویند که از نی و علف سازند۔
توجیه - بالضم و فتح جیم سیلاب۔
توسن - بر وزن کودن وحشی و رام ناشونده و اسپ سرکش و جهنده را گویند۔
توسنی کردن - سرکشی و حرونی کردن۔
توک - بالضم با ثانی مجهول یک دسته موی و پشم را گویند۔
تیرک - بر وزن زیرک آبله هائی که در دیگ جوشان بسبب پخته شدن گوشت یا در میان روغن جوشان بهم میرسد و بخاری که از پاره شدن آبلهٔ دیگ شاه و حلیم و مانند آن می جهد۔
تیز - بکسر اول و سکون ثانی معروف صدائی حزین که از پائین بر آید و تیز دادن از دهان و بغل صدا بر آوردن آوازی مانند آن از آن۔
تیغی پشت - بلندی پشت چه تیغ بمعنی بلند آمده است
تیم - بر وزن بیم کاروان سرای بزرگ۔

باب الجیم

جاش - انبار غلهٔ پاک کرده در خرمن را گویند۔
جواز - بضم اول هاون سنگین و چوبین را گویند (هندی کهرل و اکهلی)
جوال - بضم اول ظرفی باشد از پشم بافته که چیزها دران کنند۔
جوبه - بضم اول با ثانی مجهول جائی را گویند در شهر

که اسباب وامتعه وغله وانچه از اطراف وجوانب
از جهت فروختن آورند آنجا فروخته شود۔
جوشن۔ بروزن کودن سلاحی باشد غیر زره که
حلقه وتنگهٔ آهن باهم باشد۔
جهجهان۔ جهنده۔

باب الجیم الفارسی

چاو چاوان۔ بانگ وفریادکنان مصدر آن
چاویدن بمعنی فریاد کردن است۔
چاووش۔ بروزن پاپوش نقیب لشکر وقافله
چاهک شرید۔ مغاکی خرد وبدشرید که دران پرپیش پا
چپار۔ بروزن قطار اسپی که نقطه ها وداغهای سیاه
با غیر رنگ خود وش دربدن داشته باشد۔
چپ دادن۔ کنایه از فریب دادن ودغا دادن
چپه۔ بفتح وثانی مشدد کسے را گویند که کارها
بدست چپ کند۔
چرخشت۔ بضم ثالث وسکون رابع بمعنی چرخشت
وآن چرخی وحوضی باشد که انگور دران ریزند
بمالند تا شیرهٔ آن برآید۔
چرده۔ بفتح اول وثالث بمعنی چرده است که ...
باشد یعنی ونبه وپیه ریزه کرده بریان شده۔
چشمهای پرده۔ مراد سوراخها وشگافهای
پرده باشد۔
چغر۔ بالضم وزق وغوک دهندی مینڈک۔
چغزلاوه۔ چغزواره بمعنی جل وزق وجامهٔ غوک
وسبزی که بر آب جمع شود۔

چک۔ بالفتح بمعنی برات ووظیفه ومواجب و
پیمانه وحجت ومنشور وقباله خانه وباغ وامثال
آن باشد ومعرب آن صک است وآواز زخم
تیغ وصدائی که از چیزے برآید چو شکستن چوب
ودر خوردن چیزے بر چیزے۔
چکاوک۔ مرغی است بقدر گنجشک۔
چکمیزک۔ بالفتح مرضی است که بول آدمی وحیوانات
دیگر قطره قطره می چکد وبعربی تقطیر البول خوانند۔
چنبر۔ حلقه وقید وگرفتار بودن را نیز گویند۔
چنبر گردن حلقهٔ گردن باشد چه چنبر مطلقا محیط
دائره را گویند عام از چنبر دف وچنبر گردن آنکه بمعنی
طوق ایں کتب لغت مساعد آن نمی شود۔
چوزه۔ بروزن کوزه بچهٔ ماکیان وغیره پرندگان
چپلیسه۔ هر رشته ازگل باشد که بر دیوار گذارند۔

باب الحاء

حروفی کردن۔ قوسی وسرکشی کردن (هندی اکڑنا)

باب الخاء

خاسته۔ بمعنی راگویند که غلیواز باشد۔
خارپشت۔ جانوریست معروف که بر پشت خار
خارها دارد (هندی ساہی)۔
خاک۔ معروف وقبر ومزار را نیز گویند۔
خامیازه۔ بمعنی خمیازه است که خمیازه دهان
دره باشد یعنی بازکشادن دهان بواسطهٔ غلبه خمار
وکسلی (هندی جمهائی)۔
خاییدک۔ پتک وچکش زرگری ... زرگری ...

خبزدوک - بروزن پستوک جعل وسرگین گرداناک باشد وهزارپا را نیز گویند۔

خبه - بفتحتین بمعنی گلو فشردن باشد۔

خبج - بفتح اول وسکون ثانی ورم وآماسی را گویند که در گلو بهم رسد ودرد نکند هرچند بماند بزرگ تر شود هندی گیگا۔

خجک - بالفتح نقطه ونشانی باشد وخال سفید را نیز گویند که در چشم افتد۔

خدرک - بالضم شرارهٔ خرد آتش است چه خدره بروزن مهره شرارهٔ آتش را گویند وکاف تصغیر است۔

خدو بضمتین آب دهن را گویند که از اثر مزهٔ چیزی بهم رسد۔

خران گور - ای گورخران چه گور بمعنی دشت وصحرا است۔

خربنده - کسی را گویند که خر الاغ بکرایه دهد ونوعی از بازی هم است۔

خرچینه - خرجین یعنی باردان وجوال۔

خرده گاه - بندگاه دست وپای اسپ وشتر وخر وامثال آن باشد که چهار بران نهند وریسمان بران بندند وجائی را نیز گویند از سینهٔ شتر که در وقت خوابیدن بر زمین نهد وآن مانند کف پای او شده باشد۔

خرسنگ - بالفتح سنگ بزرگ ناهموار ناتراشیده را گویند که درمیان راه افتاده مانع عبور وآمد شد مردم گردیده باشد۔

خرک بفتحتین حجاب ما بین المنخرین یعنی پرده که ما بین هر دو بینی باشد۔

خرمگس - مگس بزرگ را گویند مطلقاً ومگس سبز هم هست که چون بر گوشت وزخم نشیند کرم دران افتد۔

خرمن کردن ماه - هاله پیدا کردن ماه چه خرمن ماه کنایه از هاله است که بر دور ماه بهم میرسد۔

خره - بفتحتین پهلوی پیچیده شده۔

خریدار گیر - نافقه یعنی چیزی است که آنرا رواجی باشد وزود فروخته شود ونقیض آن را کاسد گویند۔

خستن - بالفتح بمعنی مجروح کردن وشدن است۔

خش - بالضم مادر زن ومادر شوهر هم باشد۔

خشاوه - بالکسر خشاره وآن پیراستن است که بریدن شاخهای زیادتی درخت باشد۔

خشتک - بالکسر پارچهٔ مربع زیر بغل جامه ومیان تنبان وشلوار را نیز گویند۔

خشکانج - کسی که پوستش بر استخوان چسپیده باشد یعنی گوشت بدنش سخت وخشک باشد واز و پیوسته عرق آید۔

خشکنای - نای گلو را گویند (عربی حلقوم)

خشودن بضم اول بمعنی پیراستن وشاخهای زیادتی درخت را بریدن باشد۔

خشوده - اسم مفعول خشودن است۔

خفتان - نوعی از جبه وجامهٔ روز جنگ باشد که آنرا قزاگند گویند۔

خلهٔ چوب - بالفتح چوبی باشد که ملاحان بدان کشتی را نند

خشم چشم - بالکسر چرک چشم هندی چیپڑ
خنگ - بالکسر اسپ موی سفید را گویند و خنگ بیسپ
اسپ سبز رنگ موی سفید -
خنور - بالفتح بروزن تنور آلات و ضروریات
خانه و ضروریات و اوانی و کاسه و کوزه و خم
و امثال آن باشد و بضم اول هم آمده است
و بالتشدید ثانی هم درست است -
خواربار - بروزن کارزار خوراک اندک ست
که قوت لایموت باشد -
خورنق - بروزن فرزدق معرب خورنه است آن
عمارتی بود بسیار عالی که نعمان بن منذر بجهت
بهرام گور ساخته بود -
خیاک یعنی زق پوست گوسپند که درست
کنده باشند و در آن آب و روغن وغیره نهند
اما لفظ خیاک در کتب لغت یافته نشد و آنچه یافته شد
خنیک بالکسر با کاف فارسی شراب و ان خمار
و مشک بزرگ ست هندش کپهال گویند کیشف

باب الدال

داردار کردن - کنایه از دو پا چیدن و ثبات
داشتن و مدار کردن و بسیار ماندن -
داروی دیگ شکسته یعنی خاکستر مخلوط با چیزی
که بدان دیگ شکسته را بیالایند -
داس - افزار ست که بدان غله درو کنند
و بعربی منجل هم خوانند هندی هنسوا -
درفش بکسر اول و فتح ثانی و سکون فاء
افزاری ست کفش دوزان و امثال ایشان را
که بدان چرم را سوراخ کنند -
درود - بفتح اول یعنی سرگشته و سرگردان و حیران باشد
دروش - بضم اول با واو معروف داغ و نشان
درواى - یعنی درود -
دست آس - آسیائی باشد که آنرا بدست گردانند
دستان - بالفتح مکر و حیله و نغمه و سرود و افسانه و هرزه
دست بند حنا - دست بند لعل و مروارید و امثال
آن را گویند که زنان بر دست کنند و بر دست بندند
اما دست بند حنا یعنی بقیه اثر حنا در کتب لغت
موجوده اتفاق آن یافته نشد -
دسته - قبضه آسیا که بدست گرفته آسیا بگردانند -
دستیانه - یعنی دستینه که حلقه طلا و نقره و امثال
آن باشد یعنی دست برنجن هندی کنگن -
دسوره - بفتح اول بروزن پروره چوبی باشد
که بدان گلوله خمیر را پهن کنند هندی بیلن -
دفرک - یعنی سطبر و گنده و سطبر باشد -
دلق - بالضم جمع دلقاء بالفتح یعنی ناقه دندان
شکسته از پیری -
دله بفتحتین جانوری باشد که آنرا قاقم گویند و
گربه صحرائی را هم گفته اند -
دمغزه - بالضم بروزن خنگده بیخ دم و استخوان
میان دم حیوانات که بعربی عصعص گویند -
دمیدن پی در پی زدن هندی پھونکنا -
دنبه - بالضم یعنی دم باشد -

دوکارد - بروزن گذارد معروف قینچی -
دوکارد گریبان کاو - مقراض کج پیکان دندانها
ودوکارد بروزن گذارد مطلق مقراض را گویند -
دیدبان - بروزن پیمان مخفف دیده بان یعنی کسی را گویند که بر جای بلند مانند سر کوه و بالای کشتی نشیند و هر چه از دور بیند خبر دهد -
دیزه - بروزن ریزه بمعنی دیز است که رنگ او مانند سیاه باشد و اسپ و اشتر و خری را نیز گویند که از کاکل تا دمش خط سیاهی کشیده شده باشد -
دیگ افزار - افزار دیگ را گویند یعنی آنچه در دیگ طعام ریزند از نخود و بادام و کشمش و فلفل و قرنفل و زیره و مانند آن (عربی تابل جمع آن توابل)
دیگپایه بمعنی دیگدان و سه پایه آهنی باشد -

باب الراء

راسو - جانوری ست معروف که آن را موش خرما گویند (هندی نیول) -
رافه - گیاهی ست مانند سپیدار و سیاه -
راوچه - خوشه از انگور -
رخیدن - بروزن رسیدن بمعنی نفس کشیدن باشد بسبب برداشتن و کشیدن بارگران و مشقت دیگر -
رست - بالضم مخفف درست و محکم -
رش - بالفتح مخفف ارش ست و آن از آرنج تا سر انگشتان دست باشد و گز -
رشک - بالکسر تخم شپش هندی لیکهه -
رگ وار شدن شراب - شراب رگدار شرابی باشد که بانداختن اندک آب دران مانند رگها پیدا آید و رگدار شدن شراب موصوف باین وصف شدن باشد -
رگوی - بکسر اول و سکون ثانی و فتح ثالث یعنی لته کهنه و کرباس از هم رفته باشد -
رنده - بفتح اول افزاری باشد که درودگران چوب تخته را بآن هموار کنند -
رندیدن - بروزن خندیدن بمعنی تراشیدن -
رنگ - بروزن سنگ بزکوهی و گاو دشتی -
رود - بالضم با واو مجهول نام سازیست معروف که نوازند -
رودگانی - رودگان که جمع روده باشد یعنی مفرد روده هم گفته اند -
روز کشش - بضم کاف و کسر شین اول کنایه از روز جنگ و جدال باشد -
روباروی - بمعنی مقابله و روبرو است -
روین - بروزن سوزن گیاهی ست که بدان جامه ابریشم و امثال آن رنگ کنند -
ریچ - بکسر اول فضلهٔ انسان و حیوانات دیگر که روان و آبکی باشد -
ریش خند - کنایه از تمسخر و استهزا است -

باب الزاء

زاگ - با کاف فارسی گوهری ست کانی که برنگها مانا معرب آن زاج ست (هندی پهٹکری) -

زاو - استاد بنا و گلکار را گویند۔

زائدة الکبد - جگر گوشه کذا فی بحر الجواهر

زبوده - بروزن نبوده گند نا اما در بحر الجواهر بمعنی سعتر آورده یعنی پودینه کوهی نوشته است۔

زچه - بفتحتین زنی را گویند که زائیده باشد و اورا تا چهل روز زچه پیشوان گفت۔

زرساو - بکسر ثانی زر خالص تمام عیار را گویند که رینده و کو چاپ باشد و براده زرگری را نیز گویند۔

زرفین - بضم اول بروزن خرچین حلقه باشد که بر چهار چوب در نصب کنند و زنجیر در را بران اندازند

زغاره - گاورس وارزن و نان آنرا نیز گویند۔

زغاک - بالفتح شاخ درخت انگور۔

زغوته - بفتح کرده ریسمان خام که بدوک پیچیده شود

زفت - بالضم بخیل و ممسک۔

زفتی - بالضم بخیلی و ممسکی۔

زماورد - گوشت پخته و تره و خاگینه که بنوسے در نان پیچند و فی القاموس طعام من البیض واللحم

زمین کند - گوی خرد زیر زمین پناه گاه مردم باشد از سرما۔

زنبر - بروزن چنبر چهار چوب باشد مانند نردبان دو پایه که ریسمان آنرا بر ریسمان یا نوار یا چرم بافند و از خاک و خشت و امثال آن پر کنند و دو کس برداشته از جائے بجائے برند۔

زواله - بالفتح گلوله آب خمیر کرده را گویند که مستعد یک ته نان ساخته باشد۔

زه - بکسر اول و سکون ثانی بمعنی پاداش نیکی و کلمه باشد که در محل تحسین گویند همچو آفرین و بارک الله و بمعنی خوب و خوش و زائیدن آدمی و حیوانات دیگر باشد و باین معنی بفتح اول هم آمده است و بمعنی نطفه و بچه و فرزند هم گفته اند و زه چله کمان و زه پشم و زه رود و تابیده و کناره هر چیز همچو زه گریبان و زه حوض و زه ستور نتاج یعنی بچه آن و زه پیراهن یعنی گریبان پیراهن و بفتح اول بمعنی مکان جوشیدن و برآمدن آب۔

زهاب بفتح اول تراویدن آب باشد از کنار رودخانه و چشمه و تالاب و امثال آن۔

زه کردن ریش و جراحت روان شدن ریم آن باشد۔

زهیدن - بالکسر زائیدن و بالفتح افتادن و چکیدن

باب الزاء الفارسی

ژنده - بروزن خنده کهنه و پاره و خرقه۔

ژورک بفتح اول و سکون ثانی پرنده است سرخ رنگ به بزرگی گنجشک و بعضی گویند پرنده ایست که سر و گردن او سرخ باشد و او را سرخاب نامند

باب السین

ساود - مضارع از ساویدن بمعنی سودن و چست شدن است۔

سبک روح - کنایه از مردم بی تکلف و خندان و شگفته و ظریف و بی کبر و خنا باشد۔

سبوسه - بفتح اول با واو مجهول خشکی باشد

مانند سپوس که بسبب پیوستن مزاج در سر آدمی پیدا میشود۔

سپرون۔ بکسر اول وضم ثانی پایمال کردن وشدن هم هست۔

سپسایگی۔ بکسر اول بازگشتن وپس پا رفتن۔

سپست۔ بفتح اول وکسر ثانی وسکون ثالث گیاهی باشد بغایت نرم ولطیف که چهارپا از خوردن آن فربه سازد۔

سپش۔ بضمتین بادوم پارسی خزنده سیاه که در سر آدمی باشد وسفید در جامهٔ آدمی باشد۔

سپل۔ بر وزن اجل سم ستور وناخن چپل را گویند

سپوختن۔ بکسر اول بواو مجهول بر وزن فروختن بمعنی چیزی را در چیزی بجنبد وتعدی ورزد فرو بردن وبرآوردن باشد این لغت از پیختن آمده

سپیچه۔ بضم اول وتحتانی مجهول کنایه شراب چنان که بر روی خم شراب سرکه ونانند آن بسته شود

ستان خفته۔ ستان بر وزن نشان بر پشت خوابیده وستان خفته کذلک۔

ستنبه۔ بکسر اول بر وزن شکنبه مردم زشت وقوی هیکل ودلیر را گویند وشخص سخن ناشناس وستیهنده وستیزه کننده نیز باشد۔

ستوه۔ بفتح آهنی وچوبی را گویند وستوه آسیا سنگ که بر دو آسیا چسپیده گردد۔

ستیم۔ بکسر اول وثانی وسکون تحتانی مجهول [illegible] باشد که [illegible] شود

تا نشتر زننده بر نیاید۔

سر بارگی۔ بار وبسته کوچکی را گویند که بر بالای بار وبسته بزرگ ببندند۔

سرجوش۔ بر وزن سرپوش شوربائی را گویند که در اول جوش از دیگ برآرند وبغایت چرب خورند۔

سرخه۔ دانهای سرخ که بر پاک برآید۔

سرخکان۔ بالضم دانهای چو عدس که از چشم برآید از جنس طاعون ست غالباً مهلک میباشد۔

سرشک۔ هوا شبنم۔

سرکار۔ کارگاه وکارخانهٔ جامه بافان۔

سرون۔ بالفتح شاخ گاو وگوسپند وامثال آن۔

سری۔ قیفت۔

سفال۔ بالضم بمعنی تخم ست وپوست گردکان وپسته وبادام وامثال آنرا نیز گویند۔

سفرهٔ آرد۔ چیزی که زیر آسیا وقت طحن اندازند تا آرد بر آن افتد۔

سگالیدن۔ بکسر اول اندیشیدن وفکر کردن ودشمنی وخصومت کردن وسخن بد گفتن باشد

سکنجیدن۔ بکسر اول وثانی تراشیدن وگزیدن وبفتح ثانی هم آمده است۔

سکو۔ بکسر اول وضم ثانی چیزی ست چهار شاخه وپنج شاخه باندام کف دست ودسته هم دارد که دهقانان غله کوفته شده را بآن بباد دهند تا از کاه جدا شود

سکیزیدن۔ بالفتح جستن وخیز کردن۔

سگالی۔ سگاله لاب وآن بیشتر باشد یعنی

حیوانی ست بحری که هم در آب و هم در خشکی زندگانی
تواند و خصیهٔ او را آتش بچگان گویند۔
سله - بروزن غله زنبیلی را گویند که چیزها در آن گذارند
سماروغ - بروزن و معنی سمارخ ست
و آن رستنی باشد که در دیوارهای حمام و زمینهای
نمناک و زیر پاره‌های خم سرکه و امثال آن روید۔
(هندی کهمبی چهتر و کهنبی)۔
سنج - بضم اول و سکون ثانی و جیم جایی را
گویند که در زیر زمین یا در کوه بجهت درویشان
و فقیران یا گوسپندان بکنند و نقب و زندان را
نیز گویند۔
سنج - بالکسر چاچل دف و دائره۔
سندان - بروزن دندان افزاری باشد آهنگران
و زرگران و آهنگران را (هندی نهائی)۔
سنگ خوار - نام مرغی ست کوچک و سیاه رنگ
و فاکل دارد که سنگ ریزه بخورد و بعربی قطاة نیز خوانند
سنگانه - پرنده است کوچک۔
سور - بالضم هنگامه و جشن دهمانی و عروسی
و بزم ایام بهار باشد۔
سوسمار - بروزن هوشیار جانوری ست مانند
راسو لیکن از وی ستبرتر باشد (هندی گوه)۔
سونش - بکسر نون ریزگی فلزات را گویند که
از دم سوهان ریزد۔

باب الشین

شاشیدن - بروزن و معنی پاشیدن و بول کردن۔
شاماچه - بروزن و معنی شامانچه که سینه بند
زنان باشد (هندی انگیا)۔
شانهٔ ستورخار - شانه معروف است و آن
چیزے باشد که از چوب وغیره سازند اما شانهٔ
ستورخار آن شانهٔ آهنی وغیره خاردار باشد که از آن
ستور را بخارند (هندی کهرهرا)۔
شانیدن - بمعنی شانه کردن۔
شتالنگ - بکسر اول و فتح لام استخوان بلند که
در میان بندگاه پا و ساق واقع است و شتالنگ
که از آن بازی کنند کعب گوسپند و گاو باشد۔
شخ - بالفتح چیز محکم۔
شخار - بالفتح قلیا را گویند که صابون پزان بکار برند
(هندی سجی)۔
شخولیدن - بمعنی صفیر زدن و فریاد و بانگ
و نعره کردن باشد۔
شکال - بالفتح بروزن و معنی شغال۔
شکاله - التبر و قطعة من الذهب۔
شکانه - بالکسر دوکان هندی اوجهڑی۔
شکوخیدن - بروزن خروشیدن بمعنی لغزیدن
و بسر در آمدن و افتادن اسپ و آدم و شکوخنده
فاعل آن۔
شگرف - بکسر اول و فتح ثانی ستبر و بزرگ و حشم
شگوفه بسر کودک - علتی ست که موی سر آدمی
و موی مژه را بریزاند و اکثر کودکان را عارض میشود
شلم - بکسر اول و ثانی بمعنی صمغ است۔

شمایت ـ شماییز (هندی بیتهی)۔
شناج ـ بالفتح خیک یعنی مشک چه باد کرده زیر شکم داشته بر آب گذاره کنند۔
شوات ـ شوار بالفتح وبضم نیز نام پرنده است از جنس مرغابی و آنرا سرخاب گویند و بعضی بوقلمون را نیز گفته اند۔
شوخ ـ پوست دست و اعضا که بسبب کار کردن سخت شده و پینه بسته باشد (هندی گهٹا) شوخگین بروزن پوستین پینه ور۔
شوره بضم اول خاک شور و شوره که از آن بارود سازند
شیردوشه ظرفی باشد که دران شیر دوشند۔
شیرزنه ـ چوبی را گویند که بدان ماست را بشورانند و بهم زنند تا مسکه از دوغ جدا شود۔
شیرپنه ـ بروزن ویپنه بمعنی شیرپناک که بعربی سعفه گویندش نوعی از جوشش روی و بدن اطفال هکذا فی البرهان و در منتهی الارب سعفه بیماری است که موی را بریزاند (هندی گنجه)۔

باب الطاء

طباهه ـ طباهجه و تباهه ای گوشت پخته نرم و نازک

باب العین

عکه بفتح و ثانی مشدد نام مرغی است از جنس کلاغ زراق سیاه و سفید می باشد۔

باب الغین

غاغ گردان چشم را زدن و جدا ساختن باشد از نیز پاسه رشتن۔

غر ـ بالضم مردم دبه خایه یعنی شخصی که خصیه اش بزرگ شده باشد۔
غراره ـ بکسر اول جوالی را گویند که مانند دام از ریسمان بافته باشند و پنبه و پشم و کاه و سرگین و مانند آن دران کنند و از جائی بجائی برند۔
غرواشه ـ بالفتح غرواش ست که لیف جولاهگان و کفش دوزان را گویند و آن گیاهی ست که آنرا مانند جاروب بندند که بدان آب و آهار بر جامه که می بافند بپاشند۔
غژبرن ـ بالفتح غزبرنگ ست یعنی گل و لای سیاه که در بن حوضها و تهٔ تالاب و جویها پیدا باشد۔
غژم ـ بالضم بمعنی غژب ست که دانهٔ انگور از خوشه جدا شده شیردار تازه باشد۔
غورنگس ـ نوعی از نگس سرخ بسبزی مائل و بعضی گویند نوعی از زنبور ست که کوچک باشد مانند نرگس چشم کبود و سبز رنگ ست۔
غوزه ـ بروزن موزه گوی نقره را گویند۔
غوزهٔ آب ـ کنایه از حباب ست و آن شیشه مانندی باشد بیشتر بوقت باریدن باران بر روی آب بهم میرسد غوزهای آب جمع۔
غوک چوب ـ دو چوب باشد یکی کوتاه بقدر یک قبضه و دیگری دراز بمقدار سه وجب که اطفال و جوانان بدان بازی کنند و هر دو سر چوب کوتاه تیز شده باشد۔
غوکاک بضم اول وثانی مجهول بمعنی غلاک است

وآن کوزهٔ باشد که آنرا بچرم گیرند و سوراخی دران چرم کنند و تمغاچیان و راهداران و قماربازان و امثال ایشان سیم و زری که از مردم گیرند دران ریزند۔

غیژان ۔ لغزان از غیژیدن بمعنی لغزیدن ست۔

غیژیدن ۔ با ثانی مجهول بر وزن و معنی خیزیدن بمعنی لغزیدن ست و بچهار دست و پا و زانو نشسته براه رفتن طفلان و مردمان شل باشد۔

غیشه ۔ بر وزن و معنی بیشه که جنگل باشد و نیستان نیز۔

غیو ۔ بر وزن دیو آواز و صدای بلند و بسیار گویند۔

باب الفاء

فام ۔ بر وزن و معنی وام ست۔

فاناک ۔ فا حرفی ست از حروف تهجی و ناک بر وزن خاک لفظی ست که بجهت بیان اتصاف موصوف بصفتی در آخر کلمات می آورند همچو طربناک و غمناک و مانند آن و بمعنی آلوده و آغشته هم آمده و سخن فاناک کنایه از سخنی ست که دران فا بسیار آید۔

فخ ۔ مشدد و فخ بالسکون ست یعنی تله و آن آلتی ست که بدان جانور گیرند۔

فدره ۔ بفتح اول بوریائی باشد که از برگ خرما بافند و بر بوارهای سقف خانه اندازند و خاک و گل بر بالای آن ریخته بپندایند۔

فدرنگ ۔ بر وزن خرچنگ چوبی باشد گنده و ستبر و قوی که در پس در کوچه اندازند تا در گشوده نگردد۔

فراخیدن ۔ موی در بدن برخاستن و درست ایستادن باشد و بمعنی از هم جدا کردن هم ست۔

فرستوک ۔ بفتح اول بر وزن و معنی پرستوک که خطاف باشد و آن مرغی ست سیاه رنگ۔

فرغار ۔ بر وزن سرشار بمعنی خیسانیده و نیک تر شده و سرشته گردیده و آغشته باشد۔

فرناق ۔ خلاجای و طهارت خانه که بالای خانه حجره سازند۔

فروزینه ۔ خار و خاشاک که بدان آتش افروزند۔

فرینج ۔ بر وزن مویینه کندن و ستردن موی و پشم باشد خواه از سر و خواه از عضو دیگر۔

فرشینج ۔ پیچی ست گره دار (هندی پیچ) در برهان بمعنی دیبا هان فرتیج یافته شد۔

فسار ۔ بالفتح بمعنی افسار و آن چیزی باشد که از چرم دوزند و بر سر اسپان کنند۔

فسان ۔ بالفتح سنگی باشد که کارد و شمشیر بدان تیز کنند۔

فسره ۔ بکسر اول و فتح ثانی و ثالث لرزه خواه از سرما باشد خواه از ترس و بیم۔

فسوس ۔ بکسر اول با واو مجهول بازی و ظرافت و سخره و لاغ باشد۔

فش ۔ بالفتح کاکل اسپ و آنچه از سر و دستار بمقدار یک وجب بطریق طره و علامه گذارند و بضم اول یال و دم اسپ را گویند۔

فلاته ۔ بکسر اول و فتح تا نوعی از حلوا ست که آنرا با شیر گوسپند پزند و در فارس میده خوانند۔

قلمه بفتح اول وثانی مشدد وضم مشدد بمعنی آغوز است که شیر اول حیوان نوزاینده باشد هندی پیوسی اما قلمه در ترجمه شرح مقلطی چهارپا است و نا فصیح و معنی در محل آن باید دید۔

قنج بفتح اول وسکون ثانی و جیم تازی خایه را گویند یعنی بیماری است که بسبب شگافته شدن پوست تنگ زیر پوستی که بران موی زهار است روده ها در آوند خایه افتاده باشد عربی قیله و فتق۔

قوره بروزن [illegible] انگور کم رنگ را۔

قیزبیده ۔ قال قیزبیدان بمعنی خراسیدن و پست شدن با [illegible]

قیربیکی ۔ تنجیر و مال [illegible]

باب القاف

قچقار ۔ بضم اول بروزن کسار گوسپند جنگی را گویند [illegible]

قلاوز ۔ بروزن [illegible] قلاوز و قلاوزه است که سواران را گویند که جهت محافظت لشکر بیرون لشکر باشند

[illegible] پیشرو [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

باب الکاف

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

کاژه ۔ بفتح [illegible]

وعلامتی را گویند که صیادان در کنار دام از شاخهای درخت سازند و چیزها از ان آویزند تا صید از ان رمیده بطرف دام و دانه آید یا خود در عقب آن پنهان شده دام را بکشند۔

کاژه ۔ خانه و منزل و کمین گاه صیاد را گویند۔

کاسموی ۔ موی سبلت روباه و موی خوک نر که بدان خرز کنند۔

کالیوه ۔ یعنی کالیو که نادان و احمق و سرگشته و دیوانه مزاج و کر باشد یعنی اصم۔

کام لگام ۔ جزو لگام را گویند که بوقت کشیدن لگام بکام اسپ میرسد (هندی جیبهی لگام)

کاواک ۔ میان خالی ونی مغز را گویند (هندی کهوکهلا)

کبت ۔ بالکسر و الفتح و سکون ثانی زنبور عسل را گویند

کپچه ۔ چوبی باشد که بدان آرد گندم بریان کرده شده را که با چیزی آغشته کنند برهم زنند و بشورانند (هندی [illegible])

کپی ۔ بروزن [illegible] سیاه را گویند۔

کپان ۔ بروزن [illegible] قپان است و آن ترازو است که یک پله دارد و بجای پله دیگر سنگ [illegible] آویزند۔

کپچه ۔ بروزن [illegible] است۔

[illegible] بفتحتین [illegible] (هندی [illegible])

[illegible] را گویند از [illegible]

[illegible] باشد۔

کتنگ ۔ بروزن [illegible] چوبی باشد که گازران

و دقاقان جامہ را بدان دقاقی کنند۔
کربشہ ۔ بروزن افشہ کربسہ کہ بمعنی چلپاسہ (ہندی چھپکلی)۔
کرد ۔ بالضم قطعۂ زمینی را گویند کہ کنارہای آنرا بلند کردہ باشند و درمیان آن سبزی بکارند یا زراعت دیگر کنند۔
کرکرانک ۔ استخوان نرم کہ آنرا بعربی غضروف خوانند۔
کرندہ ۔ بالضم والفتح لیف جولاہگان کہ بدان آہار بتار جامہ مالند۔
کرہ ۔ بفتحتین زنگار مانندی را گویند کہ بر روی نان و میوہ و امثال آن نشیند۔
کرہ ۔ بضم اول و فتح مشدد بچۂ اسپ و ستور و خر الاغ را گویند و با غیر مشدد گوی را گویند کہ باچگان بازند و بچۂ اسپ و خر را نیز گویند۔
کریز ۔ بالضم خانۂ کوچک و خانۂ علفی باشد و بہ وقت پرندگان را نیز گویند۔
کرابہ ۔ بروزن و معنی کجاوہ۔
کسیل ۔ بتحتانی مجہول بمعنی روانہ و رخصت کردن و دفع نمودن ہم است۔
کش ۔ بفتح اول سینہ و بغل و تہیگاہ را گویند و زخم و ریشی را نیز گویند کہ بر دست و پای شتر بہم میرسد و ازان پیوستہ زرد آب بیرون می آید۔
کشاورز ۔ بفتح اول بمعنی دہقان و برزیگر و زراعت کنندہ باشد۔
کشاورزی ۔ برزیگری۔

کشتہ ۔ بالکسر شفتالو و آلو و امرود و زردآلو و مثال آنہا کہ دانۂ آنہا را برآوردہ و خشک کردہ باشند۔
کفچلیز ۔ بروزن کفگیر جانورکی باشد آبی کہ سر و تنۂ مدور و دمکی باریک دارد و گویند بچۂ وزغ است و بعضی گویند کہ نوعی از ماہی باشد کہ آن را سنگ ماہی خوانند۔
کف سنگ ۔ مقدار یک مشت کہ بان دارو شاخ
کفشیر ۔ و آن داروئی باشد مانند نمک کہ طلا و نقرہ و فلزات دیگر را بسبب آن بالجحم پیوند کنند و بعضی گویند کہ قلعی و ارزیز است و بدان شکستگی ظروف مس و برنج بالجحم کنند۔
کفک ۔ بفتح اول و ثانی بمعنی کف باشد و آن چیزی سفید است کہ بر روی آب و شیر و امثال آن می نشیند و از جوش غلیان دیگ بہم میرسد۔
کفلیز ۔ بالتحتانی مجہول بروزن دہلیز بمعنی کفگیر باشد کہ بحیثیت مسوراخ دار است۔
کفہ ۔ بفتحتین خوشہ ہای گندم و جو را گویند کہ در وقت خرمن کوفتن آنہا کوفتہ نشدہ باشد و بعد از پاک کردن آنہا را بکوبند۔
کالا کموش نابینا ۔ کورموش صحرائی و دشتی باشد چہ کالاک دشت و صحرا را گویند و کورموش نوعی از موش باشد بغایت گندہ و بدبوی و کریہ منظر و روزہا بیرون نیاید (ہندی چھچھوندر)۔
کالنج ۔ بالفتح با جیم فارسی چرک کہ بدست و پا و اندام نشیند (عربی وسخ)۔

کالو بضم اول و ثانی با مجهول نان بزرگ و
روغنی را گویند۔
کلیدان - بالکسر آلت بست و کشاد در باغ و
دریچه و امثال آن را گویند۔
کماسه - بالفتح کاسه چوبین۔
کمرسار - مرکب ست از کمر که بمعنی منطقه و از سار
که بمعنی سر باشد یعنی سر کمربند۔
کمیز - بروزن گریز شاش را گویند و بعربی بول خوانند
کنانه - بروزن زنانه بمعنی گذشته باشد۔
کنجاره - بروزن شماره بمعنی کنجاره ست که نخاله
و ثفل کنجد و امثال آن که روغن آن گرفته باشد
(هندی کهلی)۔
کنبانیدن - بالفتح کشانیدن و جنبانیدن هم
کندو - بروزن هندو کوی را گویند که گرد حصار
و قلعه و لشکرگاه کنند و کوی که پر زمین
بدر از آن کنده باشند۔
کنگاش - بکسر اول و سکون ثانی بروزن و
معنی کنگاج ست که صلاح و مشوره باشد۔
کنه - بفتح اول و ثانی با [illegible] ست که [illegible] بدن
گوسپند و گاو و جز آن می چسپد و [illegible] پشه
خون خورد (هندی کلنی)۔
کوپه - با دال مهمله [illegible] را گویند که بدان [illegible]
کوشنگ - گاو [illegible] چوبی ست که گازران بدان
جامه را کوبند یعنی دقاقی کنند۔
کوک - بالضم ثانی مجهول [illegible]

که خوردن آن خواب آورد۔
کول - بضم اول با ثانی مجهول بمعنی تالاب و آبگیر
بود که در آن آب اندک [illegible]
کوم - بضم اول گیاهی باشد خوشبوی۔
کوماج - بمعنی کماج و آن نانی ست معروف
که [illegible] و زغال پزند۔
کیک - بفتح اول و سکون ثانی معروف ست
که پر دار [illegible] باشد (هندی پسو)۔
کیمخت - بکسر اول با ثانی مجهول و ضم ثالث پوست کفل

باب الکاف الفارسی

گاز - آلتی که بدان طلا و نقره [illegible] و غیر آن
ببرند و [illegible]
گاوچشم - نام گیاهی ست که از [illegible]
[illegible] گاو [illegible]
[illegible] بعربی عین البقر نامند
گاودوشه - بمعنی [illegible] ست و آن ظرفی
باشد که در آن شیر دوشند۔
گدایان جان - گروهی از مردم سخت جان و مردم
بسیار پیر و سال خورده و [illegible] و مردم فقیر و
بیمار و از جان سیر آمده را نیز گویند۔
گربز - بضم اول و ثالث مکار و محیل را گویند و بمعنی
دلیر و زیرک و دانا و بزرگ هم آمده است۔
گردباد - بکسر اول بادی باشد که خاک را بشکل
[illegible] به آسمان برد۔
گردو [illegible] کودک - الجبانة التی یدب علیها الصبی۔

گکنج - بفتح اول وکسر ثانی بهیچ خوردنی -
گگوهه - بضم اول با واو مجهول بر وزن ... گلوله است مطلقا خواه گلولهٔ ریسمان خواه گلولهٔ توپ و تفنگ وگلولهٔ کمان وگلولهٔ خمیر نان وامثال آن باشد -
گگر - بفتح اول دشتی باشد که بیشتر در کنارهای آب ورودخانه روید وآنرا بعربی طرفا خوانند -
گگشن - بضم اول وسکون ثانی بمعنی نر باشد که بمقابل ماده است ودرخت خرمای نر که بعربی فحل گویند -
گگشنی - بضم اول وسکون ثانی وثالث ... رسیده رفتن جانور نر باشد به بالای ماده یعنی جفت شدن حیوانات باهم وگشنی درخت خرما ... چیزی از درخت خرمای نر به درخت ماده دادن -
گگلخن - بالضم آتش خانه وآتش گاه حمام را گویند -
گگلغونه - بر وزن ومعنی گلگونه است که غازه باشد وآن سرخیی را گویند که زنان بر روی مالند -
گگلوی آسیا - سوراخ وسط آسیا را گویند که دانه از آن راه ریزد تا آس گردد -
گگندم بایه - کبیده بر وزن کلیچه یعنی آرد ... گویند که گندم آنرا بریان کرده باشند -
گگندنا - کاسنی -
گگنگلاج - بالضم شخصی را گویند که در زبانش گرفتگی باشد هندی توتلا -
گگوالیدن - نمو کردن وبالیدن نباتات وحیوانات -
گگوز هندی - بالفتح نارجیل هندی ناریل نه آخر ...

یا انگور ... که در بعضی الادب و حاشیهٔ صراح ... ... واقع شده -
گوش ماهی - از جملهٔ حیوانات صدفی را هندی گھونگا ... بیان ... آمده -
گوشه - ... که در گوشش آویزند عربی قرط -
گوه غلطان - ... گوگال یعنی جانوری که ... گلوله کند وگرداند وغلطان غلطان ... سوراخ برد وبعربی خنفسا نیز گویند هندی گبرو ...
گگری - بر وزن ... یعنی ... باشد که گردی گریبان ومطلق گلوله را نیز گویند که ... تعبیر آن -

باب اللام

لاس - ابریشم فرومایه باشد هندی ... آنرا ابریشم ... -
لاغ - هزل ومطرافیه وخوش طبعی باشد -
لانه - خانهٔ زنبور -
لبیشه - بر وزن ... یعنی ... که بر لب اسپان وخران ... نهند ... گویند -
لخ - بضم اول وسکون ثانی بمعنی نخ وآن علفی باشد که در آب روید وچیزی دارد ... بافند و بر سر آن مانند پشم پنبه شود ودانه ... وپنبه بهوا رود -
لخشان - از لخشیدن یعنی لغزیدن باشد -
لنج - بالفتح یعنی لب گنده و ... باشد -

باب المیم

مادیان - مادهٔ اسپ -

مازه - استخوان میان پشت را گویند و پشت مازه یعنی مازهٔ پشت (هندی ریڑھ)-

ماشوره - باواو مجهول نی ولوله-

ماقه - چوبی را گویند که در پس در نهاده شوند تا در گشوده نگردد-

ماکو - دست افزار جولاهگان باشد که بدان جامه بافند

ماله - افزاری که گلکاران بدان کاه گل و گچ در آب بر دیوار مالند-

ماهیابه - ما بیابه بالفتح با یای موحده نان خورشی ست که از ماهی ساخته شود-

مثنه - بفتح اول و ثانی مشدد کرمی که در شیشه فتیله (عربی [illegible])

مردم چشم - [illegible] ست هندش پتلی گویند-

مرزنگوش - بالفتح بمعنی گوش موش و آن نوعی از ریحان ست [illegible] سبزی [illegible] که گل کبودی دارد و برگ آن شبیه بگوش موش

مرگامرگی - بفتح میم [illegible] با یای مصدری بلای عام و مرگ عام که بعربی طاعون گویند-

مرو سیدن - باواو مجهول عادت کردن بچیزی و رنج بردن در کاری بوقت بی چیزی و مفلسی-

مزمزان خوردن - اندک اندک چشیده خوردن-

مژدگانی - یعنی نوید و بشارت و مژده باشد که خبر خوش ست-

مشت آب - [illegible] آب-

مشک زمین - بیخ گیاهی باشد بغایت خوشبو- هندی موتها-

مغ - بالفتح بمعنی ژرف باشد-

مغندگی - بفتحتین و سکون ثالث مصدر مغنده و آن گرهی و گنده را گویند که بر اندام مردم از گوشت مانند گردگان بر می آید و بعضی گره و گندهای کوچک را گفته اند که در میان گوشت و گاهی در زیر پوست باشد مثل ماهی پیدا شود بعربی غده گویند مراد بلند بر آمدن چیزی بصورت آن-

مقل - بالضم بوی جهودان و آن صمغ درختی ست بقدر درخت کندر هندی گوگل-

منگیدن - بالفتح اول آهسته آهسته در زیر لب سخن گفتن اندوهی قهر و غضب نیز از بینی حرف زدن-

موش دندان - چیزی که در آن نقش و نگار مانند دندان موش باشد-

موز - بالفتح میوه ایست معروف هندش کیلا گویند-

میتین - بروزن پیشین میل آهنی باشد که بدان سنگ تراشند و شگافند و بکنند-

میزیدن - بثانی مجهول بمعنی شاشیدن و بول کردن باشد-

باب النون

ناخنه - مرضی ست از امراض چشم و آن گوشتی باشد که در گوشهٔ چشم بهم میرسد بتدریج تمام چشم را میگیرد-

نان جامه - الرجل الذی یخدم بطعام بطنه-

ناو ناوان - ناو بروزن گاو جوی آب را گویند

وبمعنی خرام هم آمده است که رفتاری از روی ناز باشد
وناوان امرناوانیدن است بمعنی خم کردن وخم داده
وانده گردانیدن باشد وتاوناوان رفتن کنایه
ازخرامان رفتن است۔
ناویدن بمعنی خرامیدن وبناز رفتن وخم شدن باشد
ناوه۔ دانه گندم وخسته خرما۔
نرسک بفتحتین وسکون ثالث نام غله است
معروف (هندی مسور)
نرینه سرکودک۔ یعنی موضعی که از تارک سر
کودک می جنبد۔
نره۔ آلت تناسل۔
نشتر۔ بروزن خنجر معنی نیشتر است که آلت فصد
کردن حجام باشد ونشتر کنایه از تاب است۔
نشخوار۔ بالضم با واو معدوله نشخوار بالضم است
یعنی آنچه شتر وگاو وگوسپند وامثال آن خورده باشد
باز از معده به دهن آرند وبخایند و فرو برند هندی جگالی
نشکرده۔ بکسر اول وکاف فارسی افزاری است
صحافان وکفش دوزان وسراجان را که بدان
پوست را ببرند وتراشند۔
نغروج۔ بالضم چوبی باشد که خمیر نان را بدان
پهن سازند (هندی بیلن)
نکاب۔ بالکسر پیله که بادام بچه دست دوزند و
بیشکاران بر دست کشند بجهت برداشتن باز
وشاهین وامثال آن۔
نگنده۔ بروزن فگنده بخیه درزی دوکشاده۔

نواله باغنده۔ بالکسر یک باغنده که گاوله پنبه
حلاجی کرده باشد۔
نورد بفتحتین وسکون ثالث پیچ وتاب وپیچی که
درچیزی افتد ونام افزاری است جولاهگان را
وآن چوبی باشد مدور وطولانی یعنی استوانی که
هر قدر که از پارچه بافته شود بران چوب پیچند۔
نهالین۔ نوعی از بستر
نیم کاره۔ هرچیز ناتمام را گویند ودوشیدن شیر
نیم کاره کنایه از دوشیدن بعضی شیر وباقی داشتن
یعنی در پستان باشد۔

باب الواو

وادیج۔ بروزن وبمعنی باذیج چوب بندی را
گویند که تاک انگور را بالای آن اندازند (هندی مچان)
وتیج۔ بروزن تدریج پرنده ایست شبیه بتیهو
لیکن از تیهو کوچکتر است۔
ورکاک۔ بروزن افلاک مرغی است درنده
وآن را شیر کنجشک خوانند وبعضی گویند مرغ
مردارخوار است۔

باب الهاء

هزارخانه۔ چیزی است که آن را شکنبه گوسپند باشد
وشکنبه را نیز گویند۔
هرینه۔ بروزن وبمعنی خزینه که نفقه عیال یعنی
روزینه که بجهت زن وفرزند مقرر کرده باشد۔
هکه۔ بضم اول وفتح ثانی مشدد جستن آواز وفواق
باشد (هندی هچکی)

هماره - مخفف همواره همیشه و دایم -

باب الیاء

یاره - دست برنجن (هندی کنگن)

یازیدن - بروزن و معنی بالیدن ست که نمو کردن باشد و بمعنی قصد و آهنگ و بلند شدن هم هست -

یبچه - تگرگ (هندی اولا)

یخنی - بفتح اول و سکون ثانی بمعنی پخته باشد و بمعنی ذخیره هم آمده است و آن هر چیزے باشد از مال و زر و اسباب و غله و حبوبات و غیرها که آنرا نگاه دارند تا بوقت حاجت بکار آید -

یرا - بفتح اول چین و شکنجے را گویند که در اندام آدمی و چیزهاے دیگر هم رسد -

یرلغ - بفتح اول اسپی را گویند که از بسیاری سواری قابلیت آن پیدا کرده باشد که برو سوار شده از جاے بجاے ایلغار کنند یعنی بزودی برونده -

یزه - بروزن گزگیاہے باشد پرخار که باطراف خانه و جایگاهی نهند که مردم و جانور نتوانند آمد -

یوت - بالضم مرگ عام ستوران را گویند چنانکه مرگ عام مردمان را وبا خوانند -

یوزر - بالضم حیوانی ست شکاری کوچک تر از پلنگ (هندی چیتا)

یوغ - بضم اول با واو مجهول چوبے باشد که بر گردن گاو زراعت و گاو گردون گزارند -

خاتمة الطبع

صحاح جواهر بیان حمد محمود یکه در یکتای قاموس اسم ساحتش تاج اسامی ارباب فرهنگ است و مفتاح کنز اسرار نعت حبیب وی صلی الله علیه و آله وسلم که ره گم کردگان ظلمت آباد غوایت به چراغ هدایتش راه یاب راستی آهنگ پیشتر براے رزین محققان لغت آشنا و صاحبان خبرت و ذکا در پرده مبادا که علم لغت عموماً فی حد ذاته تشنگان سفائن علوم ست و نقاد خزائن فنون که غالباً ارباب تحقیق را بدان احتیاج و اصحاب درک و تدقیق و فقا توقا آدمی محتاج فمن اجل ذلک کتاب مستند الخطاب مسمی به صراح مع ضمیمه و فرهنگ معروف بنام قراح که کتابیست متداول الایام و چند لغت عرب مقبول کافه علماے فخام سابقا بفرمائش مطبع هذا و مطابع شهر هند طبع شده گل سرسبد چمنستان دیار و استعداد و فرق قبول را طره و دستار شده بود الحال طالبان طرز نوے افزوده باد که اکنون نسخه خان نزهت به قسوید کتاب موجود و فن اندازی بایسته بکار داشته اند که هر صفحه را و پخش کرده هر لغت را بقلم جلی از سر لغت کشیده تا جویندگان را در براو ردن لغت آسانی رو نماید او ون شکر باری که همه که کتاب مذکور الصفات بپختگی دل پسند ست در مطبع عالم مشهور منشی نول کشور واقع لکهنؤ باه فروری ۱۸۸۳ء مطابق ماه ربیع الآخر ۱۳۰۰ه

دلپذیر لباس طبع پوشید - ابرو چون طبع و مشغوب اهل عالم گردانید مقبول گردید.

غلطنامہ صراح جلد ثانی مع صراح

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۹	تناطع	تقاطع	۳۰	۵	لرجل	الرجل
۸	۱۱	تمار	قمار	۳۳	۱۴	صفر	اصفر
۹	۱۵	قواع	قواد	۳۴	۲۰	الاسلام	الاسلام
۱۱	۴	تصرفات	تصرف	۳۵	۱	دست	دست او
۱۲	۲	دراهه	درهار	۳۶	۲	کسی	کسی را
″	۲۱	مدعدة	مدعدته	۳۷	۱۳	را بازداشتن	باز مانده
۱۳	۹	درویش	درویشی	۳۸	۸	بیست	بشش
″	۱۴	رماد احد	رماد الله	″	۱۳	بزرگ	بزرگ
″	″	ماہی	ماہیی	۳۹	۱۹	ان	کلان
۱۴	۵	علیه	الیه	۴۱	۲۲	عاد	عاد
۱۵	″	جو	چون	۴۲	۱۷	اتباع	التباع
۱۶	۲۵	مالک	بن مالک	۴۳	۸	دراز	دراز از
۲۰	۱	عدد	عدد شدن	۴۴	″	متقابله	مقاتله
″	۲۴	سبج	سبیج	″	۲۵	طمع - طمع	طمع - طمع
۲۱	۱	سرحانٌ	سرحان	۴۶	۱۳	ینبغ	ان ینبغ
″	۸	الراع	الراء	″	۱۴	انقاع	انقع
۲۲	۱۶	تعالی	تعالی واجمع غیر مسبح الی بعثت فی قوله تعالی	۴۷	۸	النقوع	النقوع
				۵۳	۲۳	تطیب	تطییب
″	۲۵	لوجبه	لوجهه	۵۵	۶	الد	الدم
۲۶	۱۷	ذرہی	صرہی	۶۶	۱۳	شحاف	جحاف
۲۸	۱۰	دالرقیق	اوالرقیق	۷۱	۱۵	خرفته	خرفت
۲۹	۲۰	سرزده	سترده	″	″	پیدا	چیدا
۳۰	۱	الشی	الشی بالکسر	۷۷	۱۸	گذشت	برگذشت

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۷۶	۲۵	فریق	فویق
۷۷	۳	(عع ک اف ۲)	(عع وف اک ۲)
۷۹	۲۳	الهاء	الحاز
۸۶	۵	قرار	قرأ
۸۷	۲۱	الزروع	الزرع
۸۸	۱۳	تزبینه	تزبینیه
۹۱	۶	بقبیل	بتبیل
۹۳	۹	طخفة	طهنة
۹۶	۱۰	راد	ردا
۹۷	〃	طعام	طعاما
۹۹	۱۴	القاف	القاوف
۱۰۰	۳	پوشیده	بوسیده
۱۰۱	۲۴	ناقت	ناقة
۱۰۴	۲۳	وزدان	وزدان باشد
۱۰۷	۱۵	یلقح	ینفرح
۱۰۹	۲	بار	باسے
۱۱۰	۱	یلاً	بلاً
〃	۲۲	تعرف	لاتعرف
۱۱۱	۴	بالیمین	الیمن
۱۱۲	۲	افصل	أفضل
۱۱۳	۶	أبزیق	أبیرق
۱۱۴	۷	تن	لا یأمن
۱۱۷	〃	هبة	هدبة
〃	۱۴	الی	الا

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۱۷	۲۳	حاذق	حازق
۱۱۸	۷	حقیقت	حقیقت
〃	۱۲	تجازبه	تجازه
۱۱۹	۱۹	گراد	گردا
〃	۲۲	التقلب	تقلب
۱۲۰	۹	حیا	ازحیا
۱۲۱	۲۲	تقنقیق	نقنقیق
〃	۲۵	سلحقة	بلحقة
۱۲۵	〃	ارباق	وارباق
۱۲۷	۲۱	اروق	ارواق
۱۳۲	۱۰	ششنه	شفشع
۱۳۵	۲۵	شاقته	سلقه بفتحتین کوچ شلقاه بالکسکار و شلقه بالکسر
۱۳۶	۱۲	صدوقاتس	صدقاتهن
۱۳۷	۲۲	گنده	گنده
۱۳۸	۱۳	التیم	التیمم
۱۳۹	۲۵	یقال	لایقال
۱۴۲	۱۰	سالمة	صلمة
〃	۱۴	عرق بضمتین ج عراقین	عراقین
۱۴۳	۱۰	عقلک	حاقلک
۱۴۴	۱	اعلقته	عُلقة
〃	〃	فی	فی الحدیث
۱۴۶	۳	چیخ	جیرغ
۱۴۸	۱۲	الراجز	الراجز (عم)

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۵۱	۲۳	بالسیین	وبالسیلین
۱۵۲	۱۴	ثقافتہ	ثقلفتہ
//	//	تکاک	تکلاک
//	۲۱	تملق	تملق
۱۵۳	۶	لاخت	اخت
۱۵۷	۱۷	والفا	الفّا
۱۵۸	۱۱	اذا	اذ
۱۵۹	۳	لیر	سیر
۱۶۰	۲	ماہ	مادہ
//	۹	ماُر	ماُ
//	۱۳	افتعل	من افتعل
//	۲۴	سک	ومعفک
۱۶۱	۱۸	ان	وان
۱۶۳	۲	گولا	گولہ
//	۱۵	وری	اوری
۱۷۰	۳	للقمۃ	اللقمۃ
۱۷۱	۲۴	فراغ	فراخ
۱۷۳	۲۱	بالسوۃ	بالسوط
۱۷۵	۸	ہذا	مذکرا
//	۱۴	والنجم	والنجم والنجم
۱۷۶	۱۸	مہان	ہمان
۱۷۷	۷	ابواہ	وابواہ
//	۱۷	تعاک	تبالک
۱۷۸	۶	عباوک	عبادت

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۷۹	۱۹	وذلک	ذلک
۱۸۱	۵	شہر	وشہر
//	۱۵	یصلہا	یصلیہا
۱۸۲	۱۸	صارت	سارت
۱۸۳	۱	واصول	اصول
//	۷	لذوا	لذو
//	۱۹	اکلتہ	واکلتہ
//	۲۰	ازوضے	ازوسے
//	۲۳	الاکالا	اکالاً
۱۸۴	۹	کذاکذا	کذاوکذا
۱۸۵	۱۹	کان	کانوا
۱۸۷	۱۰	بعالی	وبعالی
//	۲۰	یقال	ویقال
۱۸۸	۲۳	اہل التی	باہل
۱۹۰	۳	ف	ف ۱)
//	۴	یصرع	یصرع بہ
//	۵	سیخا	سیخابند
۱۹۱	۲	الثعلب	الثعالب
//	۱۳	وپشم	پشم
//	۱۵	ف و	ف ۲)
۱۹۲	۱۰	فصیل	فسیل
۱۹۴	۲	جاؤ	جاؤا
۱۹۵	۷	یتجلل	یتجلجل
//	۹	یجحد	ان یجحد

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۵	۱۱	کشتان	وکشتان
۱۹۶	۳	جبل	جبال
〃	۵	شاکیجه	شاکیجه
۱۹۸	۲۵	دلی	ادلی
۱۹۸	۱	تیپالی	تیپالی
〃	۱۰	صهبا	پهبا
۱۹۹	۶	بیتین	بیتین
〃	۱۵	کسرة	کشره
۲۰۰	۱۲	سوکنده	سوگند
〃	۲۲	بهاءالاشف	بهاالاشف
۲۰۱	۱۰	وسیط وعانه	وسیط عانه
〃	۱۸	مصدر	مصدرا
〃	۱۹	اولا	ولا
۲۰۵	۱۵	کرنه	کرانه
۲۰۶	۶	تحلل	تجبیل
۲۱۱	۱	فرواییج	فرج
〃	〃	خوابکم رشته	خوابکم رشته
〃	۲۱	دوشنبه	دوشنبه
〃	۲۵	المنکثر	الکثیر
۲۱۴	۱۰	بعقت	عطفت
۲۱۳	۱۶	بکسر۲	بکسر وگشاده
۲۱۵	۱۲	قنبسا	قنبسا
۲۲۱	۲۵	وسب	وسبب
۲۲۲	۱۶	سرکیس	برکیس

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۲۵	۱۸	الحکیم	الحکم
۲۲۶	۱۲	وقبالی	قبالها
〃	۱۹	شعبیل	شعبیل
۲۲۷	۳	صدلچ	صدلچ
۲۳۰	۱۲	شفاعت	شفعت
〃	۲۳	بعامت	بعامت
۲۳۱	۲۷	دراز	چون دراز
۲۳۲	۱۲	تحجول نیک	تحجول
۲۳۳	۲۱	گشتی	کشتی
۲۳۴	۲۱	والجمع غشتی وال ورع غشتال	والجمع
۲۳۵	۶	رجل	الرجل
〃	۲۲	بکار رست	بچیز رست
۲۳۸	۳	التی	ایضا التی
۲۳۹	۲	الضباع	الضباع
۲۴۱	۹	الثانی	والثانی
۲۴۲	۱۲	چیز رست	از چیز رست
۲۴۴	۳	امراة	وامراة
〃	۲۰	بکسرها	بکسرها
۲۴۵	۱۹	بالادون	بالادون
۲۴۹	〃	قول	قال
۲۵۶	۲	شغل	مشغل
〃	۱۸	وبرداشتن	ودو برداشتن
۲۵۸	۲	خبزا	خبز الله وخبزه

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۵۸	۲۲	نقل	لاتقل	۲۷۶	۶	الفیا	القوا
۲۵۸	۲۴	مسدہ	مصدہ	〃	۱۴	النظر	فی النظر
۲۵۹	۱۵	زدن	شدن	〃	۲۱	الشوا	الشواذ
۲۶۰	۸	وداوند	داوند	۲۷۷	۱۷	سریح	سیر
۲۶۱	۵	لا	و لا	۲۷۹	۸	الارقم	الازقم
〃	۱۰	وتتخلل بالسکون	تخلل بالسکون و	۲۸۰	۱۶	وبطن	وودبطن
〃	۲۵	الی	الا	۲۸۲	۲۴	جیہم	جیوہم
۲۶۲	۲	الاکثر	الاکسر	۲۸۴	۱۹	الیسین	الطبیین
〃	۱۱	رو	—و	۲۸۵	۳	رفی	وفی
۲۶۳	۸	ناثلہ	نائلہ	〃	〃	بالصرم	بالصوم
〃	۱۷	یکنز	یہمز	۲۸۶	۲۲	ونبہ دبیہ	ونبہ
〃	۱۸	ناجیلۃ	نارجیلۃ	۲۸۹	۳	سن ج احد لمین نقطہ	مین نقطہ
۲۶۴	۱	للفرف	للظرف	۲۹۳	۲	اوہام	اوہام
〃	۱۴	استربلیت	استولیت	〃	۷	وبزرگ	بزرگ
〃	۱۸	واخذناہ	فاخذناہ	〃	۲۲	سمرہ	درخشت سمرہ
۲۶۴	۱۹	رنبیل	وبیل	۲۹۶	۱۸	قوما	قومہ
۲۶۶	۷	ہذ	ہذا	۲۹۷	۲۵	حستین	نخستین
۲۶۸	۹	تہمل	عن لیلتہ کذا ان فوق کم ولا یقال ہلکناہ تہمل	۲۹۸	۱۰	کردن	وکتابہ کردن
				〃	۲۴	عنہالی	عنہا فی
۲۷۰	۲۲	واذن	ویدن	۲۹۹	۲۴	اخصبہا	اخصبہا
۲۷۵	۳	مسام	میسام	۳۰۰	۵	کذا	کذا
〃	۱۵	وتیوہم	تیوہم	〃	۲۴	اکثر ہتہ	اکثرہتہ
〃	۲۰	رسیل	الرسیل	۳۰۵	۱۱	اذ	[illegible]
۲۷۶	۲	امر	و	〃	۱۴	شہر	[illegible]

غلطنامہ معراج العاشقین مع شرح

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۰۶	۴	تو قطع	اسی قطع
"	۵	بونش	شونش
"	۲۳	الوزدة	الوردة
"	۲۵	تیرا	تیرا ای
۳۰۸	۱۸	قومین	قول
۳۱۰	۱۰	ورجل	رجل
۳۱۲	۲۱	بجزوه	یقال بجزوه
۳۱۴	۲۴	جار	جارنا
"	۲۵	ناشینه	[illegible]
۳۱۶	۲	[illegible]	[illegible]
۳۱۸	۱۰	[illegible]	[illegible]
۳۲۰	۱۶	[illegible]	[illegible]
۳۲۲	۲۳	قوله تعالی	قوله تعالی [illegible]
۳۲۸	۲۳	صلیہ	الیہ
"	۸	[illegible]	قوانا
"	۲۲	وردا	وورددا
"	۱۰	کلال	الکلا
۳۳۰	۲۰	کموتہ	کمتہ
۳۳۲	۲۱	اتر علیہ	اتم علیہم
۳۳۴	۱۰	الشریچ	الشریہ
۳۳۶	۹	شمت	شممت الیاسمین
۳۳۸	۲	آشامیم	آشامی
۳۴۰	۵	فرشا	فرشنہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۳۴۹	۱۵	لمّا	ولمّا
۳۵۰	۲	رغبت	ورغبت
۳۵۲	۲۳	ان جسده	بین جسده
۳۵۳	۶	تکرار و تنکا به	تکرار
"	۷	شدان	شدم
۳۵۴	۱۹	ذکر ب	ذکر فی ب
۳۵۵	۵	فنه اک ۲	ک اف ۲
"	۱۸	فشاک ۲	[illegible]
۳۵۶	۱۸	گیاه	[illegible]
۳۵۷	[illegible]	[illegible]	[illegible]
۳۵۸	[illegible]	[illegible]	[illegible]
"	۲۳	اما	[illegible]
۳۶۱	۱	[illegible]	[illegible]
۳۶۲	[illegible]	[illegible]	[illegible]
۳۶۶	۱۹	احبابا	احباب
"	۲۳	رشتہ	[illegible]
۳۶۷	۱۰	بہ آخر	باخر
۳۶۸	"	تاسانی	بلسانی
۳۸۰	۲۵	اولہ	اولہ
۳۸۲	۲۱	(ع ک اف ۲)	(ع ث اک ۲)
۳۸۴	۱۲	لم یشربت	لم یشرب
۳۸۶	۱۹	حریم	درہم
۳۹۲	۱۶	المزاب	التراب
۳۹۳	۱۵	آدقی	الآقی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
٣٩٥	٥	دوشیزہ	دوشینہ
٣٩٦	١	اقبالہا	کالسرو اقبالہا
〃	٨	او	راو
٣٩٨	٥	کمان و	کمان بہ
٣٩٩	٢	فہو	قوی
〃	١٦	اذ	اذا
٤٠٥	١	صار	سار
٤١٠	١١	سکرا	سکرا
٤١٢	٣	[illegible]	[illegible]
٤١٩	٣	ای	[illegible]
٤٢١	١٤	شتت	شتا
٤٢٢	٣	اشواقہ	أشواقہ
٤٢٦	١٣	والتشدید	والشد
٤٢٨	١٨	بالترکی	بترکی
٤٣٣	١١ و ١٢	اشتا و کما یقال ابن سہ اشتاء	اشتاء
〃	٢٥	کالشر	کالشرق
٤٣٥	٣	تجشوا	تجاشوا
〃	١٤	ابتی	اجتی
〃	١٩	قیامہ	قیاما
٤٣٦	٦	جازی	جاذی
٤٤٢	١	فلت	فلت
٤٤٨	٣	محلت	امحلت
〃	٣	بعد	بعدا
٤٤٩	٥	بالجیزا	بالجیزہ
٤٥١	٨	حسیم	غریم
٤٥٢	٣	عمر	ثمہ
〃	١١	دہیاء	دو دہیا
٤٥٣	٨	پژمردن	بالضم پژمردن
٤٥٦	١٥	و الکسر	و القصر
٤٦٢	٥	[illegible]	[illegible]
٤٦٣	١١	[illegible]	[illegible]
〃	٢٥	[illegible]	[illegible]
٤٦٦	١	[illegible]	[illegible]
〃	٣	سفراء	سفواء
٤٦٨	٢٣	لاحوص	الاحوص
〃	١٥	جنجم	جہنم
٤٧٨	١٦	الذا	لذا
〃	١٩	فاستفوا	فاستوی
〃	٢٥	ستوی	استوی
٤٧٧	١٦	قدم	قدیم
٤٨٠	〃	مفسدہ	مفسد
٤٨٢	١	بزاا	بجزاء
〃	٢٣	ص ٢	ص ٢ و
٤٨٣	١	عصوۃ	عصوتہ
٤٨٨	١١	استوی	استعوی
٤٩٠	٩	جازت	جاوزت
٤٩١	٦	طاق	طلق

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۴۹۰	۱۲	نقشناس	نقشنا آن
۴۹۵	۳	سکک	تگک
〃	۲۵	قاشا	قاشر
۴۹۹	۱۶	قوبا	قوا
۵۰۱	۵	تفاقو نوشته	ابوا دو نوشته
۵۰۲	۳	تقح	لاتقح
〃	۵	بزاالالغشه	بلاالالغشه
〃	۶	اکتالیما اکتالوشه	اکتالیما وکتالوشه
۵۰۳	۱۴	له	لمه
۵۰۴	۱۵	پخیلته	پخیلاته
۵۱۱	۱۰	جاوا	جاواآ
۵۱۲	۱۲	نجبوق	نجبوقه
〃	۱۳	هم	ایاهم
〃	۲۴	قلاف	قلاان
۵۱۳	۱۲	اشبها	اشبوها
〃	۳۰	قلاق	قلاق تناسو وایاق
〃	۲۵	قاليو	قاليوا
۵۱۵	۲۱	اقلاچم	قلاچم
〃	۲۲	استغنی	استغنی
〃	〃	استغنی	استغنی
۵۱۷	۱	دنجواته	بجواته
〃	۱۶	نعمت	نسبت

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۵۱۰	۱	من نما کرده	من جلوه نما آمده
۵۱۹	۱	خیماشه	جیمله
۵۲۱	۳	خنقشت	خنقشک
〃	۱۵	وهیمه	ودهیمه
۵۲۲	۶	حروفه	حرفة
۵۲۵	۹	یدوایا	یده
〃	۱۱	قسم	بهسم
۵۲۶	۵	سا	سادا
〃	۷	داوطدا	دوطدا
۵۳۰	۵	حروف	حرفین
〃	۷	حرفین	حروف
۵۳۲	۱۲	اذا	اذ
۵۳۵	۱۰	پایتچا	پایتچه
〃	۱۱	قبل	اقبل
		قوشغ سنا	
۵۳۶	۲۳	نداله	دمزداله
۵۳۷	۲	شخصی	شخصیرا
۵۴۰	۲۳	آتان	ازان
۵۴۹	۶	نیماهی	نیماکی
۵۵۵	۲	چلپاسر	چلپاسر باشد

شرح نصاب الصبیان ۔ بہت مستند شرح ہو مشہور شرح
نصاب ہے جامع شارح مولوی کریم الدین دشت بیاض ۔

کشف اللغات ۔ دو جلد مین ۔
۱ جلد ۔ لغت ہمزہ سے طاے مطبقہ تک ۔
۲ جلد ۔ طاے حطی سے یاے مثناۃ تحتیہ تک
مصنفہ مولوی عبد الرحیم بن احمد سور

غیاث اللغات ۔ مع نفس تذکرہ مصنفہ مولوی غیاث الدین

چراغ ہدایت ۔ مصنفہ سراج الدین علی خان آرزو ۔
[illegible] تازہ طبع ہوا کالم وار ہر لغت سرخی سے آغاز ہو ۔

برہان قاطع مع تتمہ ۔ لغات و مصطلحات فارسی
بڑی مستند کتاب ہو مصنفہ مولوی محمد حسین دو جلد
جلد اول ۔ ہمزہ سے زاے فارسی تک ۔
جلد دوم ۔ سین مہملہ سے یاے مثناۃ
تک ۔

برہان قاطع ۔ بطرز جدید کہ ہر لغت آغاز سطر سے ہو
[illegible] ۔ لغات و مصطلحات فارسیہ مین ایک نہایت [illegible] کی
کتاب ہو جسکو برعایت ترتیب حروف تہجی بعنوان
قاطع مولوی ہادی علی نے بکمال احتیاط اصل مسودہ
مصنف سے لفظ بلفظ مطابق کیا بصحت تمام چھپی ۔

قاموس [illegible] لغات و اصطلاحات [illegible]
[illegible] کی کتاب ہے جسکی سات جلد مین جلد اول
لغات و مصطلحات کا بیان ہو بترتیب حروف
[illegible] اور ہر لغت آغاز سطر سے بقلم ممتاز ہو کہ ناظرین
[illegible] کو بہت آسانی [illegible] جلد [illegible] لغاتی
[illegible] جلد [illegible] تمام [illegible] اشکال کا بیان

اگر کوئی لغت فرو گذاشت نہین ہوئی سابق یہ کتاب بمطبع
شاہی عہد دولت ابو المظفر غازی الدین حیدر شاہ غازی بادشاہ
[illegible] چھپا تھا باہتمام و ترتیب مولوی قبول محمد چھپی تھی
فی الحال حسب خواہش خریداران بطرز پسندیدہ سات جلد
یکجائی ہوکر بصحت طبع ہوئی ۔

فرہنگ گلستان ۔ لغات عربی و فارسی گلستان کے
ردیف وار باتشریح اور انکے معانی کا بیان ہو مصنفہ مولوی
عبد اللہ صاحب ۔

فرہنگ جہانگیری ۔ مؤلفہ جمال الدین حسین انجو ملقب
بعضد الدولہ دو جلد ۔
۱ جلد ۔ باب ہمزہ سے طا تک ۔
۲ جلد ۔ باب کاف فارسی سے تا یاے تحتانی ۔

فرہنگ سکندرنامہ ۔ جسمین لغات و محاورات مخصوصہ
سکندرنامہ ردیف وار ہین یہ فرہنگ بہ حیثیت ترتیب کاشف
مطالب سکندرنامہ ہو مؤلفہ سید ابن حسن ملازم مطبع ۔

لطائف اللغات ۔ فرہنگ لغات و مصطلحات خاص
مثنوی مولانا روم مصنفہ مولوی عبد اللطیف ۔

کتب لغت مختص بمفردات طب اردو

مخزن الادویہ ۔ اردو جسمین ہر ایک دوا کی ماہیت
طبیعت نفع مصلح ۔ بدل ۔ قدر شربت ۔ افعال و
خواص بکمال بسط و شرح سے لکھے ہین مع رسالہ تعداد ادویہ
ترجمہ حکیم محمد کریم دو جلد مین ۔

مجموعہ میزان الادویہ ۔ الفاظ الادویہ ۔ فرہنگ نفیسہ
مخزن الادویہ ۔ مجموعہ تین کتاب کا علی الترتیب مصنفہ
حکیم نور الدین شیرازی و حکیم [illegible] محمد حکیم احمد علی [illegible]

فہرست کتب

مخزن المطب ۔ مولفہ حکیم مہتاب رائے جلد اول میں تمام دوا اُسکے مفرد مصلح کا بیان ہے ۔

مقالات احسانی ۔ مفردات کا بیان مصنفہ حکیم احسان علی وکیل ۔

کتب لغت غیر مختص

تنقیح اللغات ۔ مولفہ سید ضامن علی متخلص بہ جلال

امان اللغات ۔ مصادر عربی کے مشتقات کا بیان مولفہ مولوی محمد امان الحق مدرس ۔

کریم اللغات ۔ مکلان حاوی الفاظ لغت عربی و فارسی بہ بیان معنی اردو مصنفہ مولوی کریم الدین ڈپٹی انسپکٹر مدارس پنجاب

ایضاً خورد ۔

نفائس اللغات ۔ مکلان لغت عربی و فارسی کے چہرہ او معانی کا اردو میں بیان ہے مولفہ مولوی اوحدالدین بلگرامی ۔

ایضاً خورد ۔

لغات سروری ۔ عربی فارسی الفاظ کا اردو میں ترجمہ مولفہ مفتی غلام سرور لاہوری

خیابان گلشن ۔ نصاب لغت بزبان دری فارسی کا مولفہ مولوی محمد علی ۔

اربع عناصر ۔ اسمیں جلد اول کے چار خانے ہیں خانہ اول لغت اردو خانہ دوم لغت فارسی خانہ سوم لغت عربی نسخ خط میں خانہ چہارم لغت انگریزی انگریزی خط میں مولفہ مولوی محمد ناصر علی ۔ کتاب نادر العجوبہ اسمیں ترتیب اسطرح پر ہے کہ تمام لغات الفبا سے جدا جدا ایک جگہ ہیں اور تمام اہل قرابت اور رشتہ دار ہیں کہ جو جو رشتہ ہیں الگ الگ ہیں وعلی ہذا جسقدر حیوانات مذہب مختلف ہیں خلال ہیں وہ یکجا اور اسی طرح حیوانات چرند و پرند غرضکہ ہر حال سب لغت اپنے مناسبات کے ساتھ مذکور ہیں یہ طریق فائدہ مندی کا ہے ۔ ایسی کتاب اردو میں صورت خاص سے کہ لغت اردو و فارسی خط نستعلیق میں ہو اور لغت عربی معرب خط نسخ میں اور لغت انگریزی خط انگریزی میں حروف چھاپہ چھپے ہوے سرخ رنگ کے اور جدول ... اور خطوط باہم منقسم کہ سب منحنی چھاپہ چھپ سکے

فرہنگ مقصد الصبیان ۔ در حقیقت ... ... مقصد الصبیان ... ... عربی اردو کلی اوصل ... مصنفہ منشی ... تمام ... فتح آباد

تیسیر القرآن مخزن لغات القرآن ۔ اسمیں لغات قرآن ہیں اب قرآن کے معنی سمجھنا اسکے ذریعہ سے بہت سہل ہو گیا مصنفہ ... صاحب ۔

... سید ... گلشن فیض ... لغات کی تحقیقات ... کلام ... اردو ... حکیم ضامن علی تخلص جلال ۔

لغات ناصری ۔ بہت ... نسخہ ہے جلد اول اسمیں جسقدر لغات عربی فارسی کے ... کتب درسی فارسی کے ہیں انکی ترتیب حروف تہجی